

Jn'oon xco na
tquen tyo'ts'on

San Pedro Amuzgos New Testament

Contents

Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Mateo	1
Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Marcos	75
Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Lucas	122
Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Juan	196
Ts'ian Na Tont'a Nn'an Na Jñon Jesucristo	249
Tson Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Roma	320
Tson Navejndyee Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Corinto	356
Tson Na Jndë Ve Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Corinto	387
Tson Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Ndyuaa Galacia	408
Tson Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Éfeso	420
Tson Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Filipos	431
Tson Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Colosas	439
Tson Na Vejndyee Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Tesalónica	447
Tson Na Jndë Ve Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Tesalónica	453
Tson Navejndyee Na Scüenon Pablo Na M'aan Timoteo	457
Tson Na Jndë Ve Scüenon Pablo Na M'aan Timoteo	466
Tson Na Scüenon Pablo Nnon Tito	472
Tson Na Scüenon Pablo Na M'aan Filemón	477
Tson Na Ty'on Nn'an Hebreos Cüenta	479
Tson Na Tji Santiago	504
Tson Navejndyee Na Tji Pedro	513
Tson Na Jndë Ve Na Tji Pedro	522
Tson Navejndyee Na Tji Juan	528
Tson Na Jndë Ve Na Tji Juan	536
Tson Na Jndë Ndyee Na Tji Juan	538
Tson Na Tji Judas	540
'Nan Na Tityincyoo' Nnon Juan Na Si'man Jesucristo	543

Jn'oon xco na tquen tyo'ts'on

**New Testament in Amuzgo, San Pedro Amuzgos
(MX:azg:Amuzgo, San Pedro Amuzgos)**

Language: Amuzgo, San Pedro Amuzgos
Provided by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

0c10f7b9-96d6-5d5a-b9eb-39aaf9769654

ISBN: 978-1-5313-0068-5

Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Mateo

Nguee nn'an tsjan na tui Jesucristo

(Lc 3:23-38)

1 Ndö lista guee nn'an tsjan na tui Jesucristo. Condui jon tsjan David na jndyocahan' ndo' mantyi ntyja 'naan' Abraham.

² Abraham jnda jon Isaac, Isaac jnda jon Jacob, ndo' Jacob jnda jon Judá yo ntyje tsan'neen. ³ Juu Judá scuu' jon jndyu Tamar. Ndahin jndyu Fares yo Zara. Ndo' juu Fares jnda jon Esrom, ndo' Esrom jnda jon Aram. ⁴ Ndo' Aram jnda jon Aminadab, ndo' Aminadab jnda jon Naasón, ndo' Naasón jnda jon Salmón. ⁵ Ndo' Salmón scuu' jon jndyu Rahab. Ndahin jndyu Booz, ndo' Booz scuu' jon jndyu Rut. Ndahin Obed, ndo' Obed jnda jon Isaí. ⁶ Ndo' Isaí jnda jon David, tsan na taquintyja toco'xen. Ndo' David ty'oon jon scuu' tsoUrías, ndahin Salomón.

⁷ Ndo' Salomón jnda jon Roboam, ndo' Roboam jnda jon Abías, ndo' Abías jnda jon Asa. ⁸ Ndo' Asa jnda jon Josafat, ndo' Josafat jnda jon Joram, ndo' Joram jnda jon Uzías. ⁹ Ndo' Uzías jnda jon Jotam, ndo' Jotam jnda jon Acaz, ndo' Acaz jnda jon Ezequías. ¹⁰ Ndo' Ezequías jnda jon Manasés, ndo' Manasés jnda jon Amón, ndo' Amón jnda jon Josías. ¹¹ Ndo' Josías jnda jon Jeconías yo ntyje tsan'neen. Tom'an joohin xjen na nque nn'an tsjoon Babilonia tyechohan nn'an Israel ndyuaahan cha'vijon preso ng'e tsu nn'an Israel ya tont'a nn'an Babilonia tyia' yohin.

¹² Jndë na tyecho nn'an Babilonia nn'an Israel ndyuaahan, Jeconías jnda jon Salatiel, ndo' Salatiel jnda jon Zorobabel. ¹³ Zorobabel jnda jon Abiud, ndo' Abiud jnda jon Eliaquim, ndo' Eliaquim

jnda jon Azor. ¹⁴ Ndo' Azor jnda jon Sadoc, ndo' Sadoc jnda jon Aquim, ndo' Aquim jnda jon Eliud. ¹⁵ Ndo' Eliud jnda jon Eleazar, ndo' Eleazar jnda jon Matán, ndo' Matán jnda jon Jacob. ¹⁶ Juu Jacob'neen jnda jon José, tsan na toco yo María. Ndo' juu María'neen singui jon Jesús na nquii jon conduihin Mesías.

¹⁷ Yajo' ntyja 'naan' tsjan nn'an na tui Jesucristo, quindë nqui ncho'nenque jnda tsjan nn'an na jndyocahan' na jnanhan' Abraham na tuee'han' ata xjen David. Ndo' cüiichen nqui ncho'nenque jnda tsjan nn'an na jndyocahan' na jnanhan' David na tuee' tiempo ya na tyecho nn'an Babilonia nn'an Israel ndyuaahan cha'vijon preso. Ndo' cüiichen nqui ncho'nenque jnda tsjan nn'an na jndyocahan' na jnanhan' na tyecho nn'an Babilonia nn'an Israel ndyuaahan na tuee'han' na tui nquii jon na conduihin Mesías.

Ndö vaa na tui Jesucristo

(Lc 2:1-7)

¹⁸ Ndö vaa ntyja na tui Jesucristo. Ndyee jon María, tomin jñ'oon na ngoco jon yo José. Majo' vitjachen na ntoncohin, taa' ts'on María na ñjon jnda juu ntyja 'naan' najndeí nquii Espíritu Santo. ¹⁹ Majo' José je', tsan na ndisaa' María, tonduihin ts'an na itsiquindë jon juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan'. Tyí'quint'ue ts'on jon na ngüejnaan' tsan'neen. Ng'e na nnda', sitiu jon na ve' ninma'chen ndyuii' juu jñ'oon'neen. ²⁰ Ndo' viochen xjen na toquindyii' ts'on jon jñ'oon'neen, tityincyoo' cüii ángel nnon jon xjen na tsoo' jon ndaa. Ndo' tso ángel'neen nnon jon: "U' José na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', tyi'nty'ue' na ngyon' cüenta juu María na ndiscu'hin ng'e ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo, jo' na ñjon jnda jon. ²¹ Nndui jnda jon yus'a. Ndo' 'u' ntsiqui-jndyu'hin Jesús ng'e nque nn'an cüen-

taa' jon, ntsin'man jon ñuaanhan yo jnan na nan'xuanhin.”

Ndö' jñ'oon siquindyii ángel'ñeen José.

²²Tui na nnda' cha' quistsiquindéhan' jñ'oon na siquindyí Tyo'ts'on yo 'ndyo Isafas na toninncyaa juu jñ'oon' jon ntyja nchu vaa 'nan na nguua.

²³Itso tsan'ñeen:

Quitquenho' cüenta, ngaquínjon jnda juu yuscundyua na ntsingui juu cüii yus'a,

ndo' nnan'quijndy n'an jon Emanuel.

Juu jñ'oon Emanuel itsiquindyihan': “Nquii Tyo'ts'on m'aan jon yo jaa.”

²⁴Ndo' juu José, xjen na ticjee' jon na tsoo' jon ndaa, siquindé jon jñ'oon na tso ángel'ñeen nnon jon. Ndo' ty'oon jon cüenta María na ndiscuu' jonhin.

²⁵Majo' tyí'quitjon'han yo ntyjehin na ninñoon' ata vi na jndé singui tsan'ñeen yujnt'a'ñeen. Ndo' siquijndy Joséhin Jesús.

Nn'an na jnda' nquen ty'ehin Belén

2 Tui Jesús tsjoon Belén ndyuaa Judea. Xjen'ñeen juu Herodes co'xen jon ndyuaa'ñeen. Juu xjen'ñeen nn'an na jnda' nquen, squenonhin Jerusalén na jnanhin ndyuaa tontyja na quindui' ndo'cüjioon'. ²Tota'xee'hin ndéë nn'an:

—¿Yuu jon m'aan nquii yujnt'a na tui na conduihin na co'xen jon 'o' nn'an judíos? Ng'e xjen na ninvaa m'án ndyuaa nján yuu jon na jnán tontyja na quindui' ndo'cüjioon', xjen'ñeen jnty'íá na tityincyoo' quixjuu na itsi'manhan' na jndé tuihin. Jo' na tincyó na nnan't'mán' jon.

³Ndo' nquii Herodes, vi na jndé jndyíi jon juu jñ'oonva', ti'ndaa' tycya ntyjii jon ndo' mantyi tsoñ'en nn'an tsjoon Jerusalén. ⁴Ndo' t'ua jon ts'ian na cancüi tsoñ'en ntyee na conintque ntyja 'naan nn'an judíos yo nn'an na conan'-man ntji na co'xenhan' na tquen Moisés.

Jo' taxee' Herodes'ñeen ndéë nan'ñeen yuu jon itsiquindyí jñ'oon' Tyo'ts'on na ndui nquii jon na conduihin Mesías. ⁵Ndo' t'a nan'ñeen, jnduehin nnon jon:

—Ntji na tqen Tyo'ts'on itsiquindyihan' na juu Mesías nduihin tsjoon Belén ndyuaa Judea. Ee jñ'oon na tji Miqueas na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen, ndö vaa na itsiquindyihan':

⁶'O' nn'an tsjoon Belén ndyuaa Judá, 'o' t'manntyi conduiho' quii' nt'an njoon ninvaa ndyuaa Judá,

ng'e quityquii' nt'an 'o' ndui' cüii ts'an na nnintquehin tondéë nn'an.

Juu jon ngüantyyee' jon nn'an njan nn'an Israel.

Ndö' vaa jñ'oon tso juu tsan'ñeen na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on.

⁷Ndo' juu Herodes, ve' nty'iu, tqueen' jon joo nan'ñeen na jnda' nquen na jnanhin tontyja na quindui' ndo'cüjioon'. Taxee' jon ndéëhin nin nquii xjen na tityincyoo' juu quixjuu'ñeen. ⁸Ndö jo' jñon jon joohin na c'ohin Belén. Tso jon ndéëhin:

—C'oho' Belén, ndo' vi na jndé squeho' jo', quijnt'ue jnda' 'o' yuu vijon m'aan juu lu'ñeen. Ndo' vi na jndé jndioho'hin, ncyo ntcüe'ho' na quinan'quindyiiho' ja, cha' mantyi ndéë ncjö na ntsit'maan'hin.

⁹Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndé jndyehan jñ'oon na tso juu tsan'ñeen na ico'xen, jndui'hin, ty'ehin. Ndo' mantyi juu quixjuu na jnty'iahin xjen na ninvaa m'anhin ndyuaahin tontyja na quindui' ndo'cüjioon', tejndyeehan' tondéëhin, taquintyahan' nquii najjon m'aan lu chjo'ñeen. ¹⁰Ndo' ya na jnty'ia nnda'han juu quixjuu'ñeen, tyincyaaahan' na nein jndyihan. ¹¹Jndé na squehin na m'aan José yo María, tyeque'hin. Jnty'iahin juu lu'ñeen yo ndyee juu María. Satoquityehin nnon lu'ñeen, jnan't'maan'hin jon. Ndo' jnan'quinaanhin quichu 'naan-

hin, jnt'ahin nayahin, s'on ijan yo su yo 'nan quichi jndyi na jndyuhan' mirra. ¹²Jndë jo' ty'e ntcüe'hin ndyuaa na jnanhin. Majo' mañoon nato ty'ehin ng'e quityquii' tsantsjon, siquindyii Tyo't-s'onhan na tavinc'o ntcüe'hin na m'aan Herodes.

José yo scuu' jon, jnt'ahin vi ntyja, ty'ehin Egipto

¹³Xjen na jndë jndui' nan'ñeen, cüii ángel cüentaa' ta Tyo'ts'on tityincyoo'hin nnon José xjen na tsoo' jon ndaa. Tso ángel'ñeen nnon jon:

—Quinaquintya', cayon' luchjöhö' yo ndyee jon, quinan'c'jeho', c'oho' ndyuaa Egipto. Jo' quintjoho' ata xjen na ntsiquindyi 'u'. Quitsa' na nnda' ng'e nt'uevichen ts'on Herodes luchjova cha' na ntscuee' jonhin.

¹⁴Ndo' jnanquintya José na itso jon. Majuuntyi tsjon'ñeen tēy'oon jon luchjo'ñeen yo ndyee jon, jndui'hin, ty'ehin Egipto. ¹⁵Jo' tom'anhin ata xjen na tue' juu Herodes. Ndo' na tui na nnda', siquindëhan' juu jñ'oon na si'man Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen nnon Os-eas, tsan na toninncyaa jñ'oon' jon ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Ndö vaa na itsohan': “Tquën' yus'a jnda na quindui' ntcüe' jon ndyuaa Egipto.”

T'ua Herodes ts'ian na cüje yotsca

¹⁶Majo' juu Herodes'ñeen, vi na jndë tquen jon cüenta na joo nan'ñeen na jnan tontyja na quindui' ndo'cüjioon', ve' jnan'vi'nn'anhin jon na jnduehan na ntsque ntcüe'han na m'aan jon, sev'ii jndyi jon. Jo' t'ua jon ts'ian ndëë sondaro 'naan' jon na quinan'cüjehin tsoñ'en yotsca yonon na m'an tsjoon Belén, yo na jndë ve chu na tocje ndo' mantyi yo yotsca na cüajon ndyu na m'an njoon quijndë na m'an xi'jndio juu tsjoon'ñeen. Ng'e nnda' vaa na tji' jon cüenta ntyja 'naan' juu xuee na jn-

due nan'ñeen na tityincyoo' juu quixju-u'ñeen na jnty'iahin. ¹⁷Ndo' na s'aa jon na nnda', siquindëhan' jñ'oon' Tyo'ts'on na tyincyaa nquii Jeremías na tonduihin ts'an na toninncyaa jñ'oon nchu vaa 'nan na nguaa. Sinin jon jñ'oon ntyja 'naan nanntcu judías tsjoon Belén na ntsichjoo' jndyihan' n'onhin na nnan'cüje nn'an ndahin. Tyi'quitsinin nquii' jon jñ'oon'ñeen.

¹⁸Tso jon:

Quityquii' tsjoon Ramá tic'uaa na cotyuee ndyee yotsca.

Jndei conan'xuaahin, cotyueehin ntyja 'naan ndahin min tyi'ninncyahin na ntsinjoon' ts'anhin ng'e jndë jnan'cüje nn'an ndahin.

Nnda' vaa jñ'oon na tji Jeremías.

Tay'oon ntcüe' José Jesús yo María Nazaret

¹⁹Ndo' vi na jndë tue' juu Herodes'ñeen, juu ángel cüentaa' Tyo'ts'on, tityincyoo' nnda'hin nnon José xjen na tsoo' jon ndaa. Xjen'ñeen ninvaa m'aan jon ndyuaa Egipto. ²⁰Tso ángel'ñeen nnon jon: “Quinaquintya', cayon' ntcüe' yuchjova yo ndyee jon ndo' c'o ntcüe' 'o' ndyuaa Israel, ng'e nn'an na tojnt'uehin yuchjova na nnan'cúee'hanhin, jndë tjëhan.”

Ndö' vaa na siquindyi ángel'ñeen jon.

²¹Ndo' juu José je', jnanquintya jon, tay'oon jon yuchjo'ñeen yo ndyee juu, ty'e ntcüe'hin ndyuaa Israel. ²²Majo' vi na jndë jndyii José na jndë tue' Herodes, ndo' juu jnda jon Arquelao co'xen tsan'ñeen ndyuaa Judea, jo' na sity'uehan' José na ncja ntcüe' jon Judea. Ndo' xjen'ñeen s'aa nnda' Tyo'ts'on na tsoo' juu ndaa na si'man jon nnon juu na tyi'ncja juu jo'. Mang'e jo' tja jon tontyja ndyuaa Galilea. ²³Jndë na squehin jo', ntjohin tsjoon Nazaret. Ndo' na tui na nnda', sequindëhan' jñ'oon' Tyo'ts'on na toninncyaa nn'an ndyu na

toxen'chen na juu Jesús nnan'quijndyu nn'anhin ts'an Nazaret.

Incyaa Juan jñ'oon ndëë nn'an

(Mr 1:1-8; Lc 3:1-9, 15-17; Jn 1:19-28)

3 Juu xjen'neen na ta' Juan na toninncyaa jon jñ'oon ndëë nn'an vi ntyjaa' jndëë naijon tyi'jndye nn'an m'an. Totsiquindëë' jon nn'an. ²Totso jon ndëëhin: “Quintcüe' n'onho' yo jnan na nan'xuanho' ng'e nquii Tyo'ts'on na m'aan quínoon'ndue, jndë tindyo na ngitye' na ntco'xen jon 'o' na cotsam'anho'.”

³Juu Isaiás, tsan na ndyu na toxen'chen na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nguua, sinin jon ntyja 'naan' Juan'neen quii' jñ'oon na tji jon, tso jon:

M'aan cüii ts'an tojndëë naijon tyi'jndye nn'an m'an. Incyaa jon jñ'oon ndëë nn'an, itso jon:

“Juu na conan'jonho' ntyja 'naan' Tyo'ts'on, itsijonhan' juuhan' cha'vijon nato.

Quita'yaho' na tonnon jon.

Quinan'yuhó' ntyja na cotsam'anho' cha'vijon na conan'yuhó' nato na nndyo jon.”

Mannda' jñ'oon tso Isaiás'neen.

⁴Juu Juan'neen tocüe jon ndiaa na jndëhan' yo soo' camello. Ndo' tsiaa' jon toquityen tjan. Ndo' ve' quintcaa ndyue' tocüa' jon, ndo' to'u jon tsion' quinty'i jndëë. ⁵Jndye nn'an tsjoon Jerusalén ty'ehin naijon m'aan jon na nin'quindyehin jñ'oon na toninncyaa jon, mantyi yo nn'an ndyuua Judea yo nin'nn'an na m'an ndyo jndaa Jordán. ⁶Ndo' vi jndë na tji' jndyoyuhin nchu vaa na tonan't-jahin nnon Tyo'ts'on, siquindëë' Juan joohin quityquii' ndaa jndaa Jordán.

⁷Ndo' jndyiaa' Juan na jndye nn'an tmaan' fariseos yo tmaan' saduceos,

squehan na m'aan jon na nt'ue n'onhan na quitsiquindëë' jon joohan. Majo' ya na tquen jon cüenta na nnda', jo' jaa' jñ'oon tso jon ndëëhan: “Joo quindu xjen na ndyo chon, ncyaa jndyi o', conan'nnon o'han'. 'O' ntyja na cont'aho', itsijonhan' juuhan' cha'na cont'a joo cho'neen. 'O' concyoho' na m'an ja ng'e na conan't-jaho' nnon Tyo'ts'on. ¿Nin ts'an si'man ndëëho' na vaa na nndëë nt'aho' na tyi'ntsiv'ii jon 'o'? ⁸Cüa, quint'aho' ncüii ncüii nnon na ntsi'man jndyoyuhan' na jndë contcüe' n'onho' yo jnan na nan'xuanho'. ⁹Min tyi'nan'tiuhó' na vanaan na nnan'saa' nque n'onho' na nndueho': Jaa tyi'xe'quit'uii Tyo'ts'on jaa ng'e condui jaa tsjan Abraham na jndyocahan'. Quindyeho' jñ'oon na ntsjö, min ve' ntjö'min nndëë ntscüequen Tyo'ts'onhan' na nnduihan' nn'an tsjan 'naan' Abraham ndo' na nnda' n'ndyihan' 'o'. ¹⁰Cha'xjen ndyii' cje hacha nt'ö ts'an na nc'ua juu ng'ee n'oon na tyi'ya tē cont'a, ndo' vi na jndë tinquehan', ndyion juuhan' nnon chon, mannda' itsijonhan' na nts'aa Tyo'ts'on 'o'. ¹¹Jñ'oon na mayuu' na matsiquint'è 'o' yo ndaa, ng'e na contcüe' n'onho' jnan na nan'xuanho'. Majo' vi na jndë na jnty'iihan' ja na matsixuan ts'ianmin, yajo' nc'oon nquii jon na ntsiquindëë' jon 'o' na nninncyaa jon Espíritu Santo. Majo' ñ'en 'o' na ntsiquindëë' jon 'o' yo chon ng'e na nnt'uiityenhan' 'o' ntyja 'naan' jnan 'o'. Juu jon t'manchen conduihin, chintyi ja, min tyi'quijnt'ue ja na ve' na ncjöcy'ön ncoon' jon na nñjon jonhan'. ¹²Cje ntscüe'ndyii jon juu trigo. Ndë jo' ntsue jon juu trigo'neen quityquii' vaa' jon, majo' tsjaa'han' ntsco jonhan' yo chon na tajon quinduu'.”

Ndö' jñ'oon na sinin Juan ndëë nan'neen. Jñ'oon'neen tyi'quitsinin nquii' jonhan'.

Siquindëe' Juan Jesús

(Mr 1:9-11; Lc 3:21-22)

¹³Jndë jo' jndui' Jesús ndyuaa Galilea, tja jon jndaa Jordán na ntsiquindëe' Juanhin. ¹⁴Majo' quii 'ndyo Juan na ty-i'nts'aa Jesús na nnda'. Itso jon:

—Ja chuhan' na 'u' ntsiquindë' ja. Ty-i'quichuhan' na ja na ntsiquint'ë 'u'.

¹⁵Majo' sentcüe' Jesús jñ'oon nnon tsan'ñeen, tso jon:

—Jndyoyu icüjii'han' na quindui 'nan na matsjö, ng'e icanhan' na quita'nc'uë jaa tsoñ'en na itsijnda' Tyo'ts'on.

Yajo' tanguée' Juan. ¹⁶Ndo' vi na jndë siquindëe' Juanhin, yajo' jndui' Jesús quityquii' ndaa. Majuu xjen'ñeen jnaan quiñoon'ndue, ndo' jndyiaa' jon na jndyocue Espíritu cüentaa' Tyo'ts'on cjoo' jon na cha'vijon quitu'. Jndyoquin-tyjo Espíritu Santo cjoo' Jesús. ¹⁷Ndo' nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue, tic'uaa na sinin jon, tso jon: “Ndöhin tsans'a jnda na vi'nchjii jndyihin, na nën jndyihin.”

Itsichon yutyia na quitsitja Jesús

(Mr 1:12-13; Lc 4:1-13)

4 Vi na jndë tui na nnda', tay'oon Espíritu Santo Jesús ndyuaa najjon ty-i'jndye nn'an m'an. Jo' totsichon yutyia na quityii'han' ng'eehan' Jesús.

²Jndë na tejndo' jon venn'an xuee ndo' venn'an tsjon, tyioo na ninjndo' jon.

³Ndo' tyjee'non yutyia na m'aan Jesús na nin'quityii' juu ng'ee juuhin. Tso juu nnon jon:

—Xe na aa mayuu' condui 'u' jnda Tyo'ts'on, quitsu' ndëe ntjõ'min na cüeqwen tyoo'han' na ntcüa'.

⁴Majo' sintcüe' Jesús jñ'oon, itso jon:

—Jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsiquindyihan' na chito ve' xia'ntyti yo tyoo' ngüando' ts'an. Majo' ntyja na vanguee' ts'an ncüii ncüii 'ndyo jñ'oon na incyaa Tyo'ts'on, jo' ngüando' juu.

⁵Jndë jo' tay'oon yutyia Jesús Jerusalén, tsjoon ji'ua cüentaa' Tyo'ts'on. S'aa juu na cüentyjee' Jesús xquenvi' vats'on t'man na m'aan juu tsjoon'ñeen. ⁶Tso juu nnon jon:

—Xe na aa mayuu' condui 'u' jnda Tyo'ts'on, cüa, cju' 'u' tyuaa, ng'e jñ'oon' jon itsohan':

Nc'ua jon ts'ian ndëe ángeles cüentaa' jon ntyja 'nan'.

Joohin ntyi'hin ndueehin 'u' cha' tyi'nc-jaquiñjon ntjõ' ng'e'.

⁷Majo' t'a Jesús, itso jon nnon yutyia:

—Min tyi'quichuhan' na quits'a cha'x-jen na mats'u' ndö' ng'e mantyi vaa jñ'oon' jon na itsiquindyihan': “Tyi'ntquen' xjen 'nan' nquii ta Tyo'ts'on na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en.”

⁸Ndo' na mats'ia tay'oon yutyia Jesús cüii tyo' ndye. Si'man juu nnon jon ncüii ncüii nnon nanm'ann'ian na nin-vaa tsonnangue ndo' yo ntyja na t'man najndëhan. ⁹Tso juu nnon jon:

—Tsoñ'en nan'min' nninncyaa na nnan'xuanhan' cüenta' xe na aa ntco'xtye' na ntsit'man' ja.

¹⁰T'a Jesús, tso jon:

—Quenan' 'u' nnön Satanás. Ee quityquii' jñ'oon' Tyo'ts'on chuu' jñ'oon na coxehan' na xia'ntyti nquii jon na quitsit'maan' ts'an, ninnquii jon ntye'ntjon' nnon jon.

¹¹Ndë jo' jnty'ii yutyia Jesús, ndo' sque ángeles, totixee'han jon.

Ta' Jesús ts'ian 'naan' jon ndyuaa Galilea

(Mr 1:14-15; Lc 4:14-15)

¹²Ndo' vi na jndë jndyii Jesús na jndë tyi' nn'an Juan vancjo, tja ntcüe' jon Galilea. ¹³Majo' tyi'quintjohin Nazaret, jndui' jon jo', ntjohin tsjoon Capernaum na m'aanhan' 'ndyo ndaandue. Ndyuaa'ñeen tsixuanhan' cüenta tmaan' nn'an judíos tsjan Zabalón yo Nef-talí. ¹⁴Na tom'aan jon juu ndyuaa'ñeen,

siquindēhan' jñ'oon na tji Isaías, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen nchu vaa 'nan na nguua. Juu jñ'oon'ñeen, ndö vaa na itsiquindyihan':

¹⁵Ntyja 'naan nn'an na m'an ndyuuaa cüentaa' Zabulón yo nn'an ndyuuaa cüentaa' Neftalí,

jooohan na m'an ndyuuaa nato na vjahan' tondaandue, ndo' mantyi nn'an na m'an ixndya jndaa Jordán,

yo nn'an ndyuuaa Galilea na chito conduihin nn'an judíos,

¹⁶joo nan'ñeen m'anhin na cje 'naan' najaan, majo' naneinhin jndë tityincyoo' ncüii nnon na quixuee jndyi ndëëhin.

Itsijonhan' juuhan' cha'vijon na ndyova ndo'cüjioon' na itsixueehan' nnon tsonnangue,

mannda' ro jndë sixueehan' quii' n'on nn'an na m'anhin nacje 'naan' ncüaan' 'nan tyia na its'aahan' cotsu ñüaanhan.

Nnda' jñ'oon na tso Isaías'ñeen na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on.

¹⁷Ndo' nquii Jesús, xjen'ñeen ta' jon na toninncyaa jon jñ'oon. Totso jon:

—Quintcüe' n'onho' jnanho', ng'e jndë tentyja xjen na nninncyaho' na nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue ntye'n-tjon jon 'o'.

Iqueen' Jesús ninnque nn'an na cotji' quintcaa

(Mr 1:16-20; Lc 5:1-11)

¹⁸Xjen na mandyi' Jesús 'ndyo ndaandue Galilea'ñeen, jndyiaa' jon ve tsans'a na ninncüii ts'an ntsindahin, Simón, tsan na jndyu Pedro, yo tyje jon na jndyu Andrés. Cotjue'hin ntqui' 'naanhin quityquii' ndaandue na cotji'hin quintcaa. ¹⁹Jo' t'man Jesús joohin, itso jon:

—Quindyonan'jonho' yo jñ'oon na mancya ndo' nts'a na nnan'tjonho' nn'an na nc'onhan cüentaa' Tyo'ts'on.

²⁰Ninñoon' jnty'ehin ntqui' 'naanhin, ty'ehan yo juu jon.

²¹Jndë na tjantyichen jon, jo' ntji jon mañoon vechen ts'an. Nan'ñeen ntsinda Zebedeo, jndyu ncüii tsan'ñeen Santiago yo tyje jon Juan. M'anhin quityquii' v'aandaa yo nquii tyehin. Cota'yahin ntqui' 'naanhin. Tqueen' Jesús joohin. ²²Ndo' jo' ninñoon' jndui'hin quii' v'aandaa'ñeen, jnty'ehinhan' yo tyehin, tyenan'jonhin yo jon.

Tsi'man Jesús ndëe jndye nn'an

(Lc 6:17-19)

²³Ndo' nquii Jesús, tomandyi' jon ninvaa ndyuuaa Galilea. Totsi'man jon ndëe nn'an quityquii' nt'aan'on 'naanhin. Toninncyaa jon jñ'oon naya na nanein ngita' Tyo'ts'on na ntye'ntjon jon nn'an, ncüii nnon na ñoncyaa vaa yo na tots'aa jon ndyu na toxen'chen. ²⁴Ninvaa ndyuuaa Siria tocyaa jñ'oon ntyja 'naan' Jesús. Ndo' joo nn'an ndyuuaa'ñeen, tondyochohan tsoñ'en nn'an v'i na m'aan jon na jndye nnon ntycu cotjonhin yo na toquiihan'hin. Ndo' mantyi yo nn'an na m'an jndyetyia quii' n'on, ndo' yo nn'an na cho tycu na ive'quiso yo ty-cutquen. Ndo' sin'man Jesús nan'ñeen.

²⁵Jndye ntmaan' nn'an tentyjahin naxen' jon. Jnanhin ndyuuaa Galilea yo joo nqui njoon na conduihin Decápolis, yo tsjoon Jerusalén yo ndyuuaa Judea ndo' mantyi nin'ndyuuaa ixndyaa' jndaa Jordán.

Jñ'oon na tyincyaa Jesús xjen na tovequityen jon ncüii tyo'

5 Ndo' ya na jndyiaa' Jesús na vancüii tmaan' nn'an na jndye jndyi'hin, teva jon ncüii tyo'. Jndë na təcjo jon jo', nque nn'an na tqueen' jon na quinan'jonhin yo jon yo jñ'oon na toninncyaa jon, tentyjaa'hin nnon jon. ²Jo' ta' jon, totsi'man jon ndëëhin, tso jon:

Nan'min incyaahan' na neiin' ts'an

(Lc 6:20-23)

³—Joo nn'an na covaa' n'onhin na conduihin nn'an nty'iahin na tonnon Tyo'ts'on, incyaahan' na neiin' n'onhan. Conduihin nn'an na ityentjon jon.

⁴“Joo nn'an na chjoo' n'onhan na conan'tjahan nnon Tyo'ts'on, incyaahan' na neiin' n'onhan ng'e ntsinjoon' jonhan.

⁵“Joo nn'an na cotjue'cjehin na tonnon nquii Tyo'ts'on, incyaahan' na neiin' n'onhan ng'e nndahin juu tsonnangue xco.

⁶“Joo nn'an na nt'ue jndyi n'onhin na nt'ahin 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, incyaahan' na neiin' n'onhan ng'e quindë ya nninncyaa jon nchu vaa na contyja n'onhan jon.

⁷“Joo nn'an na m'anhin na nty'ia ro ntyjehan ngiohan, incyaahan' na neiin' n'onhan ng'e nc'oon Tyo'ts'on na nty'ia rohan nchjii jon.

⁸“Joo nn'an na ntju' m'anhin na conan'tiuhin yo na cont'ahin, incyaahan' na neiin' n'onhan ng'e njnty'ia ndëehin nquii Tyo'ts'on.

⁹“Joo nn'an na cota'yahin ntyjehin na cho nan'neen tyia', incyaahan' na neiin' n'onhan. Joo nan'neen na ya cont'ahin, ngitso Tyo'ts'on na conduihan ntsinda nquii jon.

¹⁰“Joo nn'an na conty'e nn'anhin ng'e na cotsantyjahin ntyja 'naan' Tyo'ts'on, incyaahan' na neiin' n'onhan. Joo nan'neen conduihan nn'an na m'an nacje 'naan' na ico'xen nquii Tyo'ts'on na m'aan jon quiñoon'ndue.

¹¹“Incyaahan' na neiin' n'onho' xjen na conan'cüejnaan' nn'an 'o', ndo' na cont'avi'hin 'o', ndo' cotji'hin tsoñ'en nnon jñ'oonvi' cjoho' na ve' quintuhan' ng'e na conduiho' nn'an na m'an ntyja njan. ¹²C'onho' na nein jndyiho' ng'e na coquenonho' nan'min' ng'e t'man naya 'naanho' vave quiñoon'ndue. Ee

macha'xjen cont'avi'hin 'o', mannda' ro tont'avi'han nque nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen na toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nguua.

Conduiho' cha'vijon tsjaan' ndo' yo chon

(Mr 9:50; Lc 14:34-35)

¹³“O' conduiho' cha'vijon tsjaan'chjen' quii' nt'an nn'an tsonnangue. Majo' juu tsjaan' je', xe na aa jndë jndui' na chjen'han', ¿Nchu ya nts'aa ts'an na ndichjen' nnda'han'? Tayuu jnt'uehan'. Ve' ntyque'to ts'anhin' na ntque'n-tjo nn'an cjohan'.

¹⁴“Ndo' mantyi conduiho' cha'vijon chon na condixuee ndëe nn'an tsonnangueva. Mangioho' cüii tsjoon na vequityenhan' xquen cüii tyo', tyi'x-e'quindëe ngitë'han'. ¹⁵Min tanin juu na ntscü'a ncüii lámpara cha' ndëcya ntscüangioo' tsan'neen istjö cjoo'han'. Juu tsan'neen ntsintyja jon lámpara'neen cha' ya ntsixueehan' ndëe tsoñ'en nn'an na m'an v'aa. ¹⁶Mannda' quint'aho' 'nan na chuhan' yo nn'an ng'e naya na nt'aho'hin ntsijonhan' juuhan' cha'vijon chon na covixuee ndëehin. Ee na nnt'aho' na nnda', yajo' ntquen-hin cüenta joo 'nan ya cont'aho' ndo' nnan't'maan'hin nquii Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue.

Tsi'man Jesús ntyja 'naan' jñ'oon na tqen Moisés

¹⁷“Joo jñ'oon na tqen Moisés yo jñ'oon na toninncyaa nque nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen nchu vaa 'nan na nguua, tyi'nan'tiuhin' na jndyö na ntsity'ui joohan', ja jndyö na joo jñ'oon'neen ntsiquindëhan' juuhan' ntyja njan ndo' cha' ntsi'man nchu vaa itsiquindyihan'. ¹⁸Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', viochen xjen na vacachen na m'aan tsjö'ndue yo tyuaa, ncüii cüii ntji na quindëchen na

m'aanhan' tyquii' jñ'oon' Tyo'ts'on na co'xenhan', tsoñ'engan' ntsiquindëhan' juuhan'.¹⁹ Mang'e jo', min'cya ro ts'an na nts'aa na tyi'quinjon ncüii nnon jñ'oon na tqwen Moisés, min na tyi'jaa'chen tsixuanhan' quii' nt'an jñ'oon'ñeen, ndo' xe na aa ntsi'man juu ndëë ntyje juu na tyi'nan'vehan jñ'oon'ñeen, naijon na ico'xen Tyo'ts'on, ngitsohan' ntyja 'naan' tsan'ñeen na tyi't'man conduihin. Majo' juu ts'an na itsue jñ'oon'ñeen, ndo' ntsi'man jon ndëë nn'an na quita'nguee'hinhan', t'manchen condui tsan'ñeen naijon na ico'xen nquii Tyo'ts'on.²⁰ Cha' na nndëë ntsijon ts'an ntyja 'naan' juu na ico'xen Tyo'ts'on na m'aan jon quiñoon'ndue, chuhan' na quitsiquindëntyichen juu cha'xjen 'nan na nt'ue ts'on jon, chito cha'xjen na cont'a nn'an tmaan' fariseos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tqwen Moisés. Xe tyi'quint'aho' cha'xjen na matsjö ndö', tyi'jon quindëë nan'jonho' ntyja 'naan'han'.

Tsi'man Jesús na tyi'nan'vjëë ntyjë

(Lc 12:57-59)

²¹“O' jndë mangioho' jñ'oon na tso Tyo'ts'on ndëë ndochiho': 'U' tyi'ntscue' ts'an, ndo' min'cya ro ts'an na ntscuee' juu tyje juu, majnda' nt'uiityenhan'hin tonnon jüe. ²²Majo' ja matsjö ndëëho', min'cya ro ts'an na ntsiv'ii juu ncüii ntyje juu, chi nt'uiityenhan' tsan'ñeen, ndo' min'cya ro ts'an na ngitso juu na tayuu'nt'ue tyje juu ndo' xe na aa ngitso juu nnon tsan'ñeen: Tsan' 'u', vaa na toncuu' na ncju'han'hin quityquii' chon v'io.

²³“Mang'e na nnda', juu xjen na matyio' 'nan nnon tyiu na ntsit'man' Tyo'ts'on, cañoon' tson' xe na aa m'aan ncüii ts'an na tyi'ya nchjii juu yo 'u'.²⁴Ndo' xe na aa nnda', yajo' qui'ndyi' juu nan'ñeen na tyio' nnon tyiu'ñeen, ca-

co'ya jndyee 'u' yo juu, ndë jo' quindyö' ntcüe' na ntsit'man' Tyo'ts'on.

²⁵“Juu ts'an na nin'quen juu 'u' nnon ts'ian, cje ro quitsa' na ntjo ya ntyjii juu yo 'u' viochen na incyaahan' xjen na nninjnda' jñ'oon 'nan' yohin, tyi'nts'aa-han' ng'e na tyi'cotsijnda' jñ'oon na vaa yo 'u', ntqen juu 'u' nnon jüe, ndo' juu jüe nc'ua juu ts'ian na quityi' comision 'u' vancjo. ²⁶Jñ'oon na mayuu' matsjö nnon', tyi'xe'quindui' jo' ata jndë tyion'ñ'en na chu'jnan'.

Tsi'man Jesús na tyi'nc'oon tsans'a yo tsanscu na ve' ndö' ro

²⁷“O jndë jndyeho' na tso Tyo'ts'on ndëë ndochiho': 'U' tyi'nc'on' yo ts'an na ve' ndö' ro. ²⁸Majo' ncö, jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', min'cya ro ncüii-iho' na ndyiaa' juu ncüii tsanscu, na nin'c'oon jndyi juu yo tsan'ñeen, ndo' na nnda', jndë tsixuan juu jnan yo tsanscu'ñeen, ng'e quii' ts'on juu jndë siti juu na nnda'.

²⁹“Ndo' ng'e na nnda', xe na aa tēnon' ntyjaya nts'aahan' na matsitja 'u', yantyi cüji'han', quityque'han' na tycya na m'an', ng'e yantychen na tyi'quindë 'u' na ngaque' na m'aan Tyo'ts'on, chito na quindë 'u' ncja' v'io. ³⁰Ndo' mantyi juu nt'ö' ntyjaya, xe na aa its'aahan' na matsitja 'u', yantyi quityje'han' ndo' ndë quityque'han', ng'e yantyi na tyi'quindë 'u' na ncja' quiñoon'ndue, chito na quindë 'u' na ncja' v'io.

Joo nn'an na jndë tonco, tsi'man Jesús na tyi'ndyehan ntyjehan

(Mt 19:9; Mr 10:11-12; Lc 16:18)

³¹“Mantyi 'o' jndë jndyeho' jñ'oon na tqwen Moisés na itsohan': Min'cya ro ncüii 'o' na n'ndyii juu scuu', nndë ncüii tson na ngitsohan' na jndë jnty'ehan ntyjehan. ³²Majo' jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëëho', xia'ntyi xe na aa m'aan scuu' ts'an yo ncüiiichen ts'an, jo' vanaan

na n'ndyii jonhin. Xe na aa chito nda' vaa, ndo' 'ndyi'hin, matsa' na ve' m'aan ya juu yo ncüiichen ts'an, ndo' mantyi juu tsans'añeen vaa jnaan' jon na ve' m'aan ya jon yo juu tsanscu'ñeen.

Tsi'man Jesús na tyi'ntji' jaa xuee' Tyo'ts'on na ve' cotquentyën jndyuë

³³“Ndo' mantyi jndë jndyeho' jñ'oon na tondye ndochiho': Tyi'ntco' 'ndyo' na nchjii Tyo'ts'on na mayuu' jñ'oon na matsinin' ndo' nchji' ya' na je'quit-siquindë'han'. Majo' 'u' quitsiquindë' jñ'oon na jndë tco' 'ndyo' nnon jon. ³⁴Majo' ja matsjö ndëëho', min'ncüii nnon tyi'ngita'ho' jndyueho' jñ'oon na condueho' na nchjii Tyo'ts'on na mayuu'han', min tyi'ngita'ho' jndyueho' na ntji'ho' xuee' quiñoon'ndue ng'e juuhan' conduihan' silla na manin'ts'iaan' na ve-quityen jon. ³⁵Ndo' min tyi'ngita'ho' jndyueho' na ntji'ho' xuee' tsonnangue ng'e juuhan' m'aanhan' tocje 'naan' jon, ndo' na nndueho' na nda' itsijonhan' na condueho' na nchjii jon na mayuu' jñ'oon na condueho'. Ndo' min tyi'ntji'ho' xuee' tsjoon Jerusalén na cota'ho' jndyueho', ng'e conduihan' tsjoon naijon na ico'xen Tyo'ts'on na nquii jon taquintyja na t'man conduihin. ³⁶Min tyi'ntji'ho' xuee' nquen nqueho' na cota'ho' jndyueho' ng'e min'ncüii sonquenho' je'quindëë nt'aho' na nminquichi'han' ndo' min na aa ndintonhan'. ³⁷Majo' ya na cota'ho' jndyueho' na mayuu' cüii jñ'oon, quitsi'manhan' na mayuu'han', ndo' juu xjen na cota'ho' jndyueho' na min tyi'yuu' ncüii jñ'oon, quitsi'manhan' na tyi'yuu'han'. Ng'e min'cya ro jñ'oon na ntscüiantjo'ntyti ts'an na ntco' juu 'ndyo juu na nchjii Tyo'ts'on na jñ'oon mayuu' itsinin juu, juu jñ'oon'ñeen conanhan' na m'aan yutyia.

Itsi'man Jesús ya na cont'avi' nn'an jaa, tyi'jnt'uë na nnjon nan'ñeen

(Lc. 6:29-30)

³⁸“O' jndë jndyeho' jñ'oon na tquen Moisés na itsohan': Minnichen nnon navi' na nts'aa ts'an yo cüiichen tyje juu, manincüajon quitjon juu. Xe na aa tēnon tyje juu isquee' juu, mantyi nda' quitjon juu. Ndo' xe na aa tsi'n'on cüii tyje juu tcon juu, mantyi quiton tsi'n'on juu. ³⁹Majo' ja, ndö vaa matsjö ndëëho' ntyja 'naan' juu jñ'oonva': Tyi'nt'ue' 'u' na nnjon ts'an na its'aa vi' 'u'. Minnichen ts'an na imin' nda'chcya quinchcho' tontyjaya, ncy'a na quimin' juu cüiichenhan' tontyjandyuaan'. ⁴⁰Ndo' nin juu na iquen 'u' nnon ts'ian na nin'cüji' juu coton', mantyi ncy'a na ngay'oon juu ndiaaso'. ⁴¹Ndo' nin juu na its'aa na ijndei'han' na cja' yohin na ngichu' xu 'naan' juu cüii kilómetro, cja' yohin min na ve kilómetros. ⁴²Ts'an na ican 'nan nnon', ncy'a'han' nnon juu, ndo' min tyi'ntsintycüi' 'nan nnon ts'an na nin'cüji' jnan 'nan nnon'.

Cüivi'ngiö nn'an na jndo jaa

(Lc 6:27-28, 32-36)

⁴³“Mantyi 'o' jndë jndyeho' jñ'oon na tquen Moisés na co'xenhan': Cüive'nchji' ts'an na ya jñ'oon 'u', ndo' ts'an na jndoo' 'u', cüejon quitsa' yohin. ⁴⁴Majo' ndö vaa matsjö ndëëho' ntyja 'naan' juu jñ'oonva': Cüivengioho' joo nn'an na jndohin 'o', ndo' quitanho' na quityio Tyo'ts'on jn'aan nque nn'an na conty'e-hinho' tsojnaan' na conan'jonho' ntyja njan. ⁴⁵Ee na nt'aho' cha'xjen na matsjö, nnduiho' ntsinda nquii tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue. Nquii jon its'aa jon na juu ndo'cüjioon' 'naan' jon ndyiaa'han' ndëë nn'an na ya nn'an ndo' mantyi yo ndëë nn'an na tyia nn'an. Ndo' mantyi itsquioo jon ndaat-sua' 'naan' jon cjo nn'an na cont'a cha'x-

jen na chuhan' ndo' mantyi cjo nn'an na conan'tja nnon jon. ⁴⁶Ng'e xe na aa ve' xia'ntyi nque nn'an na vi'ngio-hinho' na conan'vengioho'hin, ¿Aa conan'tiuho' ng'e jo' vaa naya 'naanho' tonnon Tyo'ts'on? Quitquenho' cüenta, joo nn'an na cotyehin s'onndyuaa cüentaa' gobiernon tsjoon Roma, mannda' vaa cont'ahan. ⁴⁷Ndo' xe na aa ve' xia'ntyi joo nn'an na ya jñ'oonhin yo 'o' na concyaho' ts'onhin, ¿Aa conan'tiuho' na t'man vaa na conan'quindëho'? Joo nn'an na tyi'quinan't'maan' Tyo'ts'on, mantyi nnda' vaa cont'ahan. ⁴⁸Cha'xjen nquii Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue, tsoñ'en ntyja 'naan' jon conduihin na jndyoyuhin, mantyi mannda' c'onho' quii' nt'an nn'an.

Itsi'man Jesús na quint'aha 'nan ya

6 “Ya na cont'aho' cüii nnon na chuhan' ng'e na cotsantjaho' ntyja 'naan' Tyo'ts'on, quitquenho' cüenta na chito cont'aho'han' cha' na quitquen nn'an cüenta ntyja 'naan'han'. Ng'e xe na aa ve' tondëë nn'an cont'aho'han', tanaya 'naanho' tonnon nquii Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue.

²“Mang'e jo' ya na matsa' naya cüii ts'an, quitsa' na ninncu' cüintyji'han', tyi'ntsixua' ndëë nn'an juu naya na matsa' cha'xjen na cont'a nn'an na ve' cont'a nquehin na ya jndyi nn'anhin. Joo nn'an na covancüi nt'aan'on ndo' natahin', cont'a nan'ñeen na quindyee nn'an juu naya na cont'ahin cha' quindue nan'ñeen na ya jndyi nn'anhin. Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', xia'ntyi jo' naya 'naanhin na joo ntyjehin conan't'maan' nan'ñeenhan. ³Majo' 'u' je', ya na matejnde' cüii ts'an 'nan na itsitjahan'hin, min'ncüii nnon ts'an tyi'ntsu' ntyja 'naan' 'nan na matsa', min ts'an na ya jndyi jñ'oon yo 'u'. ⁴Yajo' nts'aa-han' na ninncu' ntyji' juu naya na matsa'. Majo' nquii Tye' na indyiaa' jon naya

na matsa' yo cüiichen ts'an na ninncu' ntyji'han', ntsinon jon 'nan na icanhan' 'u'.

Itsi'man Jesús nin jñ'oon na nnan'nën nnon Tyo'ts'on

(Lc 11:2-4)

⁵“Juu xjen na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on, tant'aho' cha'xjen cont'a nn'an na ve' cont'a nquehin na njon jndyihin tonnon Tyo'ts'on. Ng'e joochin ya jndyi ngiohin na quijnty'ia nn'anhin xjen na minntyjee'hin quityquii' nt'aan'on ndo' nata na conan'neihin nnon Tyo'ts'on. Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëëho', xia'ntyi jo' naya 'naanhin na vaa. ⁶Majo' 'u', xjen na ntsinin' nnon Tyo'ts'on, caque' quityquii' va', quitscu' ndyohan', jo' quitsinin' nnon Tye' na tatyi'ncy-oo'hin, majo' m'aan jon yo 'u' jo'. Ndo' nquii jon na conduihin Tye' na nchjii jon tsoñ'en na tacovityincyo ndëë nn'an, ntsiquindaa' jon tsoñ'en na icanhan' 'u'.

⁷“Ya na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on, tandueho' jñ'oon na ve' ninju-untyi ninjuuntiyihan', cha'na cont'a joo nn'an na tyi'quitajn'aanhin jon. Ee conan'tiuhin na ndyii jon ng'e ninjuu ninjuu jñ'oon na conduehin. ⁸Majo' 'o' tyi'nt'aho' cha'xjen na cont'ahan, ng'e vitjachen na ngitanho' nnon jon, majndë nchjii jnda' jon nin 'nan na icanhan' 'o'. ⁹Ndö vaa jñ'oon na quindueho' nnon jon:

Tyé na m'an' quiñoon'ndue, quits'aahan' na ninquii'chen cüit'maan' xue'.

¹⁰Juu na matye'ntjon', quindyö co'xehan' na vja na m'an.

Quindui 'nan na nt'ue tson' nnon tson-nangueva cha'xjen na conduihan' quiñoon'ndue.

¹¹Neya' 'nan na icanhan' na ntcü'á xeevahin.

¹²Quitsit'man tson' já yo 'nan tyia na jndë jnt'á cha'xjen conan't'man n'ón nn'an na conan'tjahin ndé.

¹³ Quitejndei' já na tyi'ntyii'han' ng'eehan' já na nt'á 'nan na tyi'quichuhan', majo' quitsiquindya' já tsoñ'en nnon 'nantyia na nin'quitsi'ndaa'han' já. Ng'e ntyjanty' xjen na tquen' tsoñ'en, 'u' condui na maco'xen', ndo' condui 'u' najndu', ndo' tsixuan' na tsoñ'en na tquen' na cüit'maan' 'u' ntyja 'naanhan'.

Quindui na mac'an. ¹⁴ Ndo' tsontyichen Jesús: "Xe na 'o' conan't'man n'onho' nn'an na conan't-jahin ndëëho', yajo' mantyi nquii Tye'ho' na m'aan jon quiñoon'ndue, ntsit'man ts'on jon 'o' na conan'tjaho' nnon jon. ¹⁵ Majo' xe na aa tyi'conan't'man n'onho' nque ntyjeho' na conan'tjahin ndëëho', mantyi nquii Tye'ho' tyi'xe-quitsit'man ts'on jon 'o' 'nan na conan't-jaho' nnon jon.

Itsi'man Jesús ntyja na ntyje ts'an 'nan 'ndyo juu

¹⁶ "Xjen na conan'quindëho' jñ'oon na cotyjeho' 'nan jndyueho', tyi'nt'a yaho' na ntsi'manhan' na chjoo' n'onho' cha' quitquen nn'an cüenta na juuhan' cont'aho'. M'an nn'an na ve' cont'a yahin na cotyjahin 'nan jndyuehan cha' quijnty'ia nn'an na conan'quindëhin. Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëëho', ve' ntyja 'naan' na cojnty'ia nn'an na nnda' cont'ahin, xia'nty' jo' vaa naya 'naanhin. ¹⁷ Majo' 'u', xjen na matyje' 'nan 'ndyo', quiman' nnon', quitscjo'ya' xquen', ¹⁸ Cha' tyi'ntsi'manhan' ndëë nn'an na matyje' 'nan 'ndyo', majo' nquii Tye' na m'aan jon quiñoon'ndue, ntsi'manhan' nnon jon na juuhan' matsa'. Ndo' nquii jon na ndyiaa' jon 'nan na taty'ncyö ndëë nn'an, nninncyaa jon tsoñ'en na icanhan' 'u'.

Naya 'naan' ts'an na vaa quiñoon'ndue

(Lc 12:33-34)

¹⁹ "Min 'nan na conan'ncüii nn'an na njon jndyihan' na conan'qui n'on-hinhan'. Majo' quinty'ua conan'ndaa' o'han' ndo' co'on tscüahan' ndo' mantyi co'o'que' nannty'uee nt'aa nan'ñeen na ntji'hinhan'. ²⁰ Majo' 'naanho' na njon jndyihan' na conan'qui n'onho'han', quinan'ncüiho'han' quiñoon'ndue naijon na je'cüa' quinty'uahan', min na je'c'on tscüahan' ndo' min na je'coque' nannty'uee na ntji'hinhan'. ²¹ Ng'e naijon na covave 'nan na njon jndyi na conan'ncüiho', majo' vijon m'aan na ndyiii' n'onho'.

Tënnon ts'an itsijonhan' juuhan' cha'vijon lámpara

(Lc 11:34-36)

²² "Ya na mandyi' jñ'oon na mayuu' yo na xoncüee' tson', itsijonhan' 'u' cha'na ts'an na tyincyo ya naxuee ndyiaa'. Ng'e xjen mavaa' tson' jñ'oon'ñeen, yajo' itejndeihan' 'u' tsoñ'en xuee na vam'an'. ²³ Majo' xe na aa tyi'nin'quindyi' jñ'oon na mayuu', itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon ts'an na tyi'ya tënnon na m'aan juu na nchjaan' juu. Ng'e min na mandyi' jñ'oon'ñeen, majo' tyi'je'cüaa' tson' na mayuu'han', ng'e tyquiii' tson' matsixuan' cha'vijon najaan jndyi.

Je'quindëe na ntye'ntjön ndëë ve patrón na ninvi xjen

(Lc 16:13)

²⁴ "Tamin'ncüiii ts'an nndëë ntye'ntjontyen ndëë ve patrón na ninvi xjen. Ng'e nc'oon juu na tyi'cuee' ts'on juu ncüii patrón'ñeen ndo' ncüiichenhin nc'oon juu na vi'ntyjii juuhin. Ee nts'aa-han' na njon jndyi nchjii juu yo ncüiihan' majo' cüiichenhin tyi'quinjonhin ntyjii juu. Xe na jen cojoo' n'onho'

na nnan'tjonho' 'nan na nnintyaho', ntscu'han' na nnan't'maan'ho' Tyo'ts'on, ng'e tyi'je'quindëe ntye'ntjonho' ndëë ve nnonhan'.

Ncyaa Tyo'ts'on 'nan na icanhan' ntsinda jon

(Lc 12:22-31)

²⁵“Mang'e na nnda' vaa, matsjö ndëëho' na tanc'onho' na m'aan' jndyi n'onho' nchu vaa na vja na m'anho' tsonnangueva, na nin 'nan ntcüa'ho', ndo' na ntcüeho', min ntyja 'naan ndiaa na ntcüeho'. Ng'e ntyjii Tyo'ts'on nchu vaa na cotando'ho', majndeichen yo 'nan na ntcüa'ho'. Ntyjii jon tsoñ'en ntyja 'naanho', majndeichen yo ndiaa na ntcüeho'. ²⁶Quitquen yaho' cüenta ntyja 'naan quintsa na ma'ntyja nandyë. Joo o' taconon o' cha' ngue'han' na ntyje o' ndo' na nnan've o'han' na nninjnt'ue o' 'iocha. Majo' min na nnda', nquii Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue, incyaa jon 'nan na cocüa' o'. Ndo' 'o' je', ¿Aa chito njonchen nchjii jon yoho', chichen quintsahin'? ²⁷Min tanin ncüii 'o' ndëë ngüando'ntyiho' ng'e na jndye jndyi m'aan' n'onho'.

²⁸“Yajo' ¿Ndu na m'aan' jndyi n'onho' ntyja 'naan' ndiaa na ntcüeho'? Quitquenho' cüenta ntyja 'naan ntjaa' jndëë ya na covindyehan'. Nancoo' covaa'han'. Joohan' min tacont'ahan' ts'ian, min tacoto'ñoonhan' tsuan na nndë ndiaahan'. ²⁹Majo' quindyeho' ntsjö: Juu rey Salomón, min na tya jndyihin, ndo' tëquintyja na ya 'nan na tonan'chu jon, majo' tyi'quitsjonhan' na nancoo' ndiaa na tocüe jon cha'xjen nancoo' ncüii ntjaa'min. ³⁰Ndo' ng'e na nnda' vaa na incyaa Tyo'ts'on na nancoo' ntjaa' jndëë na ve' xeevaa ro minhan', ndo' 'iocha coninjnt'ue nn'anhan' na conan'quineinhan 'nan na cocüa'han, majndeichen ntyjii jon yuu jon nnan ndiaa na ntcüe-

ho', 'o' na chjo jndyi vantyja n'onho'hin. ³¹Jo' tajen nc'onho' jñuaan' ts'on na nndueho': ¿Nin 'nan nt'aha na nninjnda' 'nan ntcü'a ndo' na ntcüë? ¿Nin 'nan nt'aha na nninjnda' ndiaa ntcüë? ³²Ee joo nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, ninnquii'chen m'aan' n'onhin nan'min', majo' nquii jon na conduihin Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue, nchjii jnda' jon na tsoñ'en nan'min' itsitjahan'ho'. ³³Navejndyee quijnt'ueho' na nquii Tyo'ts'on itye'ntjon jon 'o'. Ndo' quint'aho' 'nan na cavee' ts'on jon ee xe na nnda' tsam'anho', nts'aa jon na ndaho' tsoñ'en 'nan na icanhan'ho'. ³⁴Mang'e jo' tyi'nc'onho' na m'aan' jndyi n'onho' 'nan na nninjnt'ueho' 'iocha na tonnon. Xuee 'io ntsijnda' nquiihan' nin jñ'oontiu na nc'onho' ntyja 'naan' 'nan na icanhan' 'o'. Juu navi' na iquenon ts'an na ncüii ncüii xuee, maxjen condinon ntyja 'naan'han'.

Tyi'ncüji' cüenta na aa conan'tja nn'an

(Lc 6:37-38, 41-42)

7 “Tyi'ntji'ho' cüenta na aa conan'tja nn'an, ng'e xe na aa nt'aho'han', mantyi ncüji' Tyo'ts'on cüenta na conan'tjaho' nnon jon. ²Ng'e cha'xjen na cotji'ho' cüenta na aa conan'tja nn'an ndëëho', mannda' ncüji' jon cüenta na conan'tjaho' nnon nquii jon. Macha'xjen na cont'aho' yo nn'an, mannda' nts'aa jon na quit'uii ntcüe'han' 'o'. ³¿Ndu na maquen' cüenta ncüii nnon na tyi't'man itsitja cüiichen ts'an ndo' min ncu' tyi'maquen' cüenta na t'man matsitja 'u'? Na nnda' matsa', itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon na mandyia' jndëë'n'oon na tuahan' ténnon cüii ts'an, majo' min'chjo tyi'quen'to' cüenta na ñjon ts'oon tsei' v'aa ténnon' ncu'. ⁴Ndo' na nnda', tyi'quitsohan' na ntsu' nnon tsan'ñeen: Cüa ntyjë, ncyaa' na ncüji' jndëë'n'oon na tua ténnon'. Ndo' majuuto xjen'ñeen

ninvaa ñjon ts'oon tsei' v'aa ténnon' ncu'. ⁵U' na ve vaa na matsitiu', juu ts'oon tsei' v'aa na ñjon ténnon', cüji' jndyee'han', yajo' xuee ndyia' na ncüji' jndë'n'oon na ñjon ténnon tsan'ñeen.

⁶“Nan na ji'ua nan'xuanhan' ntyja 'naan' Tyo'ts'on, tyi'ninncyaho'han' ndëë nn'an na tyi'quinjonhan' ngiohin. Ee xe na aa nt'aho' na nnda', ntsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon ndëë quindue' coninncyaho' 'nan na nan'xuanhan' cüentaa' Tyo'ts'on. Ndo' quindë'ñeen ngüe'quen o' ndo' ntquii o' 'o'. Min tyi'ninncyaho' 'nan na njon jndyi nan'xuanhan' ndëë nn'an na tyi'quinjonhan' ngiohin. Ng'e xe na aa nt'aho' na nnda', itsijonhan' cha'vijon cotjue'ho' ts'uaa të' perlas ndëë quintcu. Ndo' cho'ñeen nndyue o'han'.

**Quitanho' nnon Tyo'ts'on,
yajo' ncy'onho' cüentahan'**

(Lc 11:9-13; 6:31)

⁷“Ninnquii'chen quitanho' nnon Tyo'ts'on, yajo' ncy'onho' cüenta 'nan na cotanho'. Ninnquii'chen quijnt'ueho' nchu ya na quint'aho' tonnon jon, ndo' nninjnda'han'. Ninnquii'chen quinan'-manho' nnon jon 'nan na coquenonho', yajo' ntsiquinaan jon tondëeho' cha'vijon na nnaan 'ndyo v'aa. ⁸Ng'e ncüii ncüii ts'an na ninnquii'chen ican juu nnon Tyo'ts'on, ncy'oon juu cüenta 'nan na ican juu. Ndo' ncüii cüii ts'an na ninnquii'chen nt'ue juu nchu vaa na nt'ue ts'on jon, mancüixjen ncüaa' ts'on juuhan'. Ndo' juu ts'an na ninnquii'chen itsi'man nnon jon 'nan na iquenon, ntsiquinaan Tyo'ts'on tonnon tsan'ñeen cha'vijon conaan 'ndyo v'aa.

⁹“Juu jnda', xe na aa ntcán juu cüii tan' tyoo' nnon', tyi'je'ncyá' na ve' cüii tsjö' nnon juu na ntcüa' juu. ¹⁰Ndo' min xe na aa ntcán juu cüii quitscaá nnon' na ntquii juu, tyi'je'ncyá' ve' quitsu ntquii juu. ¹¹Ng'e na nnda', 'o' na con-

duiho' nn'an na tyia nn'anho', xe 'o' ngioho' nninncyaho' 'nan ya ndëë nda-ho', majndeichen nquii Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue, nninncyaa jon 'nan na yantychen ndëë nn'an na cotanhan' nnon jon.

¹²“Jo' tsoñ'en 'nan na nt'ue n'onho' na quint'a nn'an yo 'o', majo'ntyi quint'aho' yohin. Ee na nts'aa ts'an na nnda', itsiquindëhan' juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan', ndo' mantyi jñ'oon na jndui na tondue nn'an na itsiquindyihan' 'nan na nguaa.

Quitsac'ë 'ndyo teon na quintuhan'

(Lc 13:24)

¹³“Quitsaque'ho' 'ndyo teon na quintuhan' cha' nndëë nc'onho' natoo' Tyo'ts'on. Ng'e vaa 'ndyo teon tuen na ngaquee' ts'an nato tuen. Majo' juu nato'ñeen ngay'oonhan' ts'an na ngitsuhin, ndo' jndye jndyi nn'an cotsaque'han'. ¹⁴Majo' 'ndyo teon na ngaquee' ts'an nato na ngay'oonhan'hin na tyi'quintycüii na ngüando' ñuaan' juu, quintuvi'han' ndo' tyi'jndye nn'an condiohinhan'.

**Ng'e të na its'aa ts'oon, jo'
ngüajnaan' ts'an nin ts'oonhan'**

(Lc 6:43-44)

¹⁵“Quitquenho' cüenta yo nque nn'an na coninncyahin jñ'oon na itsivi'n-n'adhan'ho'. Cotsquehin quii' nt'anho' ndo' ngioho' na ndyia' n'onhin cha'x-jen joo quinman ndyia' n'on o', majo' quityquii' n'on nan'ñeen nan'xuanhin nanvi' nn'anhin cha'vijon lobo. ¹⁶Nndëë ncüaa' n'onho' nchu vaa nan'xuanhin na cotquenho' cüenta 'nan na cont'ahin. Mangioho' na joo tëndöndyoo' tsjan, tyi'xe'quityjee ts'adhan' n'oonneon, min tyi'xe'quityjee ts'an tēhigos tsonneon-ndye. ¹⁷Nan'ñeen itsijonhan'hin cha'vijon cüii ts'oon. Ts'oon ya, cove' të ya, majo' min'cya ro ts'oon na tyi'ya, its'aa-

han' të tyi'ya. ¹⁸Juu ts'oon ya xecue' të tyi'yahan', majo' juu ts'oon tyi'ya, min tyi'xecue' të yahan'. ¹⁹Ncüii cüii ts'oon na tyi'quint'ahan' të ya, cot'ua-han', ndë chi nguaahan' nnon chon. ²⁰Nnda' vaa na ntajn'aanho' nin 'nan nan'xuan nan'ñeen, ng'e ya na ntquen-ho' cüenta 'nan na cont'ahin, ntsi'man jndyoyuhan' ndëëho' na chito jñ'oon mayuu' coninncyahin.

Chito tsoñ'en nn'an ntsaque'han ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on

(Lc 13:25-27)

²¹“Jndye nn'an conduehin nnön ta, majo' chito tsoñ'engan ntsaque'han tyquii' juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an. Majo' minnichen ts'an na ntsiquindë juu cha'xjen na nt'ue ts'on Tyëhö' na m'aan jon quiñoon'ndue, juu tsan'ñeen ngaquee' juu ntyja 'naan' na itye'ntjon jon nn'an. ²²Ya na ngüentyja xjen ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na jndë jnan'tjahin nnon jon, nnduehan nnön: Manchji' rii' ta na jndë tyincyá já jñ'oon naya 'nan' yo juu najndei na matsixuan', ndo' jndyetyia yo nanjndyi, jndë tjí' jáhan' quityquii' n'on nn'an, ndo' yo najndei na condui 'u', jndë jnt'á jndye nnon ts'ian na tyi'xe'quinduihan' yo na jndë nqué. ²³Yajo' ntsintcü'ë jñ'oon ndëë nan'ñeen: Min tyi'cüajnan 'o'. Quenaanho' na tonnön, 'o' na ninnquii'chen tont'aho' 'nan tyia.

Jñ'oon ntyja na condë ve v'aa

(Mr 1:22; Lc 6:47-49)

²⁴“Ncüii ncüii ts'an na indyii juu jñ'oonmin na matsjö ndo' vanguee' juuhan', itsijonhan' tsan'ñeen cha'vijon ts'an na jnda' xquen na sia vaa' cjoo' tsjö' na tyen minntyjee'han'. ²⁵Ndo' tyioo ndaatsua', ²⁶Majo' ncüii cüii ts'an na indyii jñ'oon na matsjö, majo' tyi'quitsiquindë juuhan', itsijonhan' tsan'ñeen cha'vijon cüii ts'an na tyi'jnda' xquen na

ve' siato juu vaa' juu cjoo' tei'. ²⁷Ndo' tyioo ndaatsua', jndui' ndaats'o t'man ndo' jndei tyioo jndye. Tovaquiñjonhan' juu v'aa'ñeen, mana tyioohan'. T'man tsuhin ntyja 'naan'han'.

²⁸Vi na jndë sinin Jesús tsoñ'en jñ'oonmin', nn'an na jndye jndyi'hin na tondyehan jñ'oon na toninncyaa jon, jndye tom'aan' n'onhin ntyja 'naan' jñ'oon'ñeen, ²⁹Ng'e tots'i'man jon ndëëhin cha'xjen ts'an na conintquehin na ityentjon, chito cha'xjen nn'an na tonan'man nchu vaa itsiquindyi juu ntji na tquen Moisés.

Sin'man Jesús ts'an na chu ndö' cotö'

(Mr 1:40-45; Lc 5:12-16)

8 Xjen na tjantcüe' Jesús na jnan jon juu tyo'ñeen, nn'an na jndye jndyi'hin tyentyjahan toxen' jon. ²Ndo' tyjee'non cüii tsans'a na chu ndö' cotö', tconxtye juu tonnon jon, itso juu:

—Nnda' ta, nchji na vaa najndei na condui 'u' na nndëë ntsin'man' ja xe na aa nt'ue tson'.

³Ndo' tyio Jesús nt'ö jon nacjoo' tsan-vii'ñeen, itso jon nnon juu:

—Nt'ue ts'ön, c'on' na jndë ntjo ya ntcüe' 'u'.

Ndo' ninñoon' jn'man juu, mana tsu ndö'ñeen. ⁴Ndo' tso Jesús nnon juu:

—Ndyee'he', min'ncüii nnon ts'an tyi'ntsu' nchu vaa s'a. Naneinhin cja', quitsi'man' nnon tyee njan jaa nn'an judíos na jndë jn'man', ndo' juu quioo' na itsiquindyí jñ'oon na tquen Moisés na nninncyaho' nnon Tyo'ts'on, juu o' ncyaa' nnon tyee'ñeen. Ee na ntsiquindë' na nnda', ntsi'man jndyoyuhan' ndëë nn'an na jndë jn'man'.

Sin'man Jesús mosoo' cüii capitán

(Lc 7:1-10)

⁵Jndë na tëquee' Jesús tsjoon Capernaum, tëntyjaa' ncüii capitán na m'aan jon. Juu tsan'ñeen co'xen jon

ncüii ciento sondaro cüentaa' tsjoon Roma. Tcan jon na quits'aa Jesús vi naya'ñeen'hin yohin. ⁶Itso jon:

—Nnda' ta, mioon jndyi iquenon moso njan na vaa juu v'a, iy'oon tycu coquen-hin ndo' iquii jndyihan'hin.

⁷T'a Jesús, itso jon:

—Ncjö ntsin'manhin.

⁸Majo' sintcüe' capitán'ñeen jñ'oon, itso jon:

—Nnda' Ta, tyi'quitsixuan na ngaque' quityquii' v'a. Majo' ve' quitsu' na quin'-man moso njan, ndo' n'man juu. ⁹Ng'e mantyi ja m'an nacje 'naan nn'an na coto'xenhin ja. Ndo' mantyi m'an sondaro na maco'xën. Ya na ma'ua ts'ian nnon ncüiihin, matsjö nnon juu: “Cja' ndöhin, ndo' ncja juu.” Ndo' ya na ma'ua ts'ian nnon cüiichenhin: “Quindyo' ntjoohin”, ndo' nndyo juu. Ndo' na ntsjö nnon moso njan: “Quitsa' ts'ianva', ndo' nts'aa juuhan'.”

¹⁰Ndo' vi na jndë jndyii Jesús jñ'oon na tso tsan'ñeen, tëvee' jndyi ts'on jon. Tso jon ndëe nn'an na cotsantyja naxen' jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', quii' nt'an ntyjëhë nn'an Israel, min'jon tacontji ncüii ts'an na t'man vaa na vantyja ts'on juu Tyo'ts'on cha'na juu tsanvahn. ¹¹Quitquenho' cüenta jñ'oon na ntsjö, juu xjen ya na nmintyincy-oo' ntyja na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an tsonnangue, nnan nn'an xi'jndiohan' na ngüendyuaahan yo ndochihi Abraham, Isaac yo nin'Jacob na ntcüa' nan'ñeen yohan. ¹²Majo' nque nn'an judíos, joohin chuhan' na nan'xuanhin juu na itye'ntjon Tyo'ts'on, ncüji'han'hin jo'. Ndo' ncju'han'hin najjon na tëquintyja najaan, ndo' jo' nc'onhan na nnan'x-uuaahan na ntsi'ndaa'han' ngiohan. Ndo' manin'nan'quii'oon'hin ndi'n'onhan na ntquiihan'hin.

¹³Jndë jo' tso Jesús nnon juu capitán'ñeen:

—Cja' ntcüe' va', ndo' quindui cha'x-jen na mavantyja tson'.

Ndo' majuunty xjen'ñeen jn'man mosoo' juu capitán'ñeen.

Sin'man Jesús tsanscu xeen' Pedro

(Mr 1:29-31; Lc 4:38-39)

¹⁴Ndo' tja Jesús vaa' Pedro. Jndë na tëquee' jon jo', jndyii jon jñ'oon na juu tsanscu xeen' Pedro, vaa tsan'ñeen cjoo' jndu. Iy'oon tjuen'hin. ¹⁵Jo' t'ui Jesús nt'ö tsanscu'ñeen. Ndo' ninñoon' jndya tjuen'hin. Jnanquintyja juu, ta' juu na si-jñ'oon' juu na tcüa'han.

Jndye nn'an v'i sin'man Jesús

(Mr 1:32-34; Lc 4:40-41)

¹⁶Ndo' vi na jndë tua ndo'cüjjoon', nn'an na nan'xuan jndyetyia, tyecho nn'an joohin na m'aan Jesús. Tco'xen jon jndyetyia'ñeen na quindui'hin quii' n'on nan'ñeen. Mantyi sin'man jon tsoñ'en nn'an v'i. ¹⁷Tui na nnda' cha' quitsiquindëhan' jñ'oon na jndui na toninncyaa Isaías ndyu na toxen'chen. Itso jon: “Manquii Tyo'ts'on tejndei jon jaa na tyi'jndei' nn'ön. Ndo' sin'man jon jaa tsoñ'en nnon ntycu na coquenön.”

Nn'an na nin'quitsantyja toxen' Jesús

(Lc 9:57-62)

¹⁸Ya na jndyiaa' Jesús na jndye jndyi nn'an m'an xejndio ngiaa' jon, tso jon ndëe nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa jon na quinanjnda'han v'aandaa na ngüe'jndyahan ndaandue. ¹⁹Tantyyaa' ncüii ts'an na tsi'man nchu vaa itsiquindyti ntji na tquen Moisés. Itso juu nnon Jesús:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndë, minyuuchen na ncja' ntsijon ja yo 'u'.

²⁰Jo' sintcüe' Jesús jñ'oon nnon juu, itso jon:

—Joo ndyondyehin' min ndue' o', ndo' quintsahin' min ntycya o', majo' ja

na condui tsans'la na t'ua Tyo'ts'on ts'ian nn'ón na coxën tsoñ'en nn'an, min naijon na ngüajndyëë, ta'nan yu ro.

²¹ Cüiichen ts'an na ivay'oon juu yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, itso juu nnon jon:

—Ta, ncyá' chjo jñ'oon na ntix'ë tyëhö' ndo' vi na jndë ty'iuhin, yajo' yu je', ngöy'ón ja yo jñ'oon na mancyá'.

²² T'a Jesús, itso jon:

—Jndye nn'an m'anhin cha'vijon nt'oohin. Qui'ndyi' na quity'iu nque nan'ñeen ntyjehin. Majo' 'u' quindyotsijon 'u' yo jñ'oon na mancyá'.

Sichen Jesús jndye yo na iju ndaandue

(Mr 4:35-41; Lc 8:22-25)

²³ Tua Jesús quityquii' v'aandaa ndo' nn'an na tqueen' jon na quitsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, ty'e-hin yo jon. ²⁴ Ndö vaa 'nan tui, tyí'covijndye na ty'ehan, ndo' tyioo ncüii jndye t'man nnon juu ndaandue'ñeen, mavaaxjen na nchjehan' v'aandaa'ñeen ng'e juu ndaandue'ñeen, jndei ijuhan'. Ndo' Jesús je', itso jon. ²⁵ Yajo' joo nn'an na tonan'jon jñ'oon na toninncyaa jon, jnan'ndyoo'hin nnon jon, jnan'ntcüihan jon, jnduehan:

—Nnda' ta, quitsin'man' jaa, ee juu v'aandaa na ñjón, mangua ndaahan' na nchjehan' juuhan' na ntscüjehan' jaa.

²⁶ T'a Jesús, itso jon:

—'O' tyi'covantya ya n'onho'. ¿Ndu na coquityueho'?

Ndo' jnanquintya jon, sityia' jon jndye'ñeen yo ndaandue, ndo' tichen ntcüe'han'. ²⁷ Ndo' s'aahan' na jndye jndyi t'oon n'onhan na nnda' tui, tax-ee'han ndëë ntyjehan:

—Juu tsanvahin, ¿nin conduihin? Ata juu jndye yo ndaandue cota'nguee'han' jñ'oon na ico'xen jonhan'.

Sin'man Jesús nn'an Gadara na m'an jndyetyia quii' n'onhan

(Mr 5:1-20; Lc 8:26-39)

²⁸ Jndë na tejndyahan juu ndaandue'ñeen, squehan ndyuaa na jndyu Gadara. Jo' jndui'han v'aandaa. Ndo' tyequitjon ve nn'an ndyuaa'ñeen jon na ninnquii'chen tom'anhan ndi'nt'ua nt'oo. Nan'xuan nan'ñeen jndyetyia quii' n'onhan. Vjee jndyihan ata ndiquindëë ngüe'non nn'an naijon na m'anhan. ²⁹ Tye' jnan'xuaahan, jnduehan:

—'U' Jesús na condui 'u' Jnda Tyo'ts'on, ¿Nin 'nan nt'ue tson' yo já? ¿Aa jndyo' na ntsa'vi' já, min na tyi'coven-tyja xjen na nt'ui'vi' já?

³⁰ Ndyo naijon m'an nan'ñeen m'an cüii tmaan' quintcu na cotqui o'. ³¹ Ndo' tan jndyetyia'ñeen cüii naya'ñeen nnon Jesús, jnduehan:

—Xe na ncüji' já quityquii' n'on nan-min, ncyá' jñ'oon na ntsac'é quii' n'on quintcu na m'an ndö'.

³² T'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Cüa, quindui'ho'.

Yajo' jndui' jndyetyia'ñeen, tyeque'han quii' n'on joo cho'ñeen, ndo' na nnda' ninvaa tmaan' o' jnan'non o', tyecue o' naijon ty'a vaa na njoon jndyihan', jo' tequityee' o' tyquii' ndaandue, tjë o' na sava ndaa nquen o'.

³³ Ndo' joo nn'an na tota'ntyjee' cho'ñeen, jnan'nonhan, tyentcüe'han tsjoonhan. Chen jndyi tonan'quindyihan nchu vaa 'nan na tui na tjë o', ndo' mantyi ntyja 'naan' na jn'man joo nan'ñeen na tonan'xuanhan jndyetyia. ³⁴ Ng'e na nnda', tsoñ'en nn'an tsjoon'ñeen jndui'han, tyequijnty'iahan Jesús. Ndo' xjen na squehan naijon na m'aan jon, tanhin nnon jon na quits'aa jon vi naya'ñeen na quindui' ntcüe' jon ndyuaa tsjoonhin.

Sin'man Jesús ts'an na ndicaca

(Mr 2:1-12; Lc 5:17-26)

9 Jndë tui na nnda', tua nnda' Jesús v'aandaa yo nn'an na totsai'on yo jñ'oon na toninncyaa jon. Te'jndya ntcüe'hin ndaandue. Squehan tsjoon najon m'aan ya jon. ²Jo' squenon nn'an na m'aan jon, y'onhin cüii tsanvii', vaa juu cjoo' tsue. Tycu coquen ty'oohin, ntjo ntjein ng'ee juu. Ya na tquen Jesús cüenta vantyja n'on nan'ñeen, tso jon nnon juu tsanvii'hin:

—'U' jnda, cyon' na t'man tson'. Ja jndë sit'man ts'ön 'u' jnan na tsixuan'.

³Ndo' vendye nn'an na conan'man nchu vaa ts'i'man jñ'oon na tquen Moisés, vi na jndë jndyehan na nnda' tso Jesús, jnan'tiuhan, jnduehan: “Tsanva', jñ'oon tsan' itsinin juu, ee its'aa juu na cüajon conduihin yo nquii Tyo'ts'on.” Nnda' vaa na jndue nan'ñeen. ⁴Majo' ntyjii Jesús nchu vaa conan'tiuhan, ng'e jo' taxee' jon ndëehan:

—¿Ndu na conan'tiuho' jñ'oon vi' ntyja njan? ⁵¿Nin jñ'oon na cotji'ho' cüenta na tyi'jndyaa'chen ntsjö nnon tsanvahin? “¿Aa na ntsjö nnon juu na matsit'man ts'önhin yo jnan na tsixuan juu?” Ndo' “¿Aa ntsjö na quinanquintyja juu, cjaca juu?” ⁶Majo' quitquenho' cüenta, ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, ntsjö jñ'oon na jndyaa'ntyichenhan' ngioho'. Yajo' vi na jndë jn'man tsanva', ncüaa' n'onho' na vaa najndö na matsixuan nnon tsonnangue na nndëe ntsit'man ts'ön nn'an jnan na nan'xuanhan.

Jo' tso jon nnon ts'an na ntjein ng'ee'hin:

—Cüa, quinaquintyja', quitsintcüi' tsue' ndo' cja' va'.

⁷Ndo' jnanquintyja juu, tja juu vaa' juu. ⁸Ndo' nn'an na jndye jndyi'hin, vi na jndë jnty'iahin na nnda' tui, tyuehin

ndo' tyincyaahan' na nein jndyihin ndo' tonan't'maan'hin Tyo'ts'on na nnda' vaa tyincyaa jon najndei na tsixuan jon nnon Jesús na itejndei jon nn'an.

Tqueen' Jesús Mateo

(Mr 2:13-17; Lc 5:27-32)

⁹Jndui' Jesús jo', tja jon na tonnonchen. Jo' jndyiaa' jon ja Mateo. Tom'an v'aa najion na m'an nn'an na cotye s'on cüentaa' gobiernon tsjoon Roma. Tso jon nnön:

—Quindyotsijon 'u' yo jñ'oon na mancyä.

Ndo' jnty'i ts'ian'ñeen, ndo' tyjë yo nquii jon.

¹⁰Ndo' ndö vaa 'nan na tui, vequityen Jesús mesa quii' v'a na cocü'á. Ñ'en ntyjë na mantyi cotye s'on na cotyion nn'an ntyja 'naan' tsanm'aants'ian tsjoon Roma, ndo' mantyi ñ'en nn'an na cotji' nn'an cüenta ntyja 'naanhan na conduihan nn'an na conan'tjahin nnon Tyo'ts'on. Ninvi tojnaa' tovendyuaa nan'ñeen yo nn'an na conan'jon jñ'oon na toninncyaa Jesús. ¹¹Ndo' joo nn'an tmaan' fariseos, vi na jndë jnty'iahin na nnda' s'aa jon, taxee'han ndëe nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnduehan ndëe nan'ñeen:

—¿Ndu na juu tsan na itsi'man ndëeho' icüa' jon yo nn'an na cotye s'on ndo' yo nn'an na cotji' cüenta na nan'xuanhan jnan tonnon Tyo'ts'on?

¹²Ndo' vi na jndë jndyii Jesús na nnda' conduehin, sinin jon jñ'oon na itsijonhan' juuhan' ntyja 'naan nan'ñeen, itso jon:

—Nn'an na tyi'v'i, tyi'icanhan'hin ts'an na nts'aa nasihin. Majo' nn'an v'i, joohan icanhan'hin ts'an na nts'aa nasihin. ¹³Nquii Tyo'ts'on nt'ue ts'on jon na cüaa' n'onho' jñ'oonva na itsohan': “Ja njon jndyi ntyji na nc'onho' na cüiven-gioho' nn'an, chichen na nnan'cuee'ho' quioo' na conan't'maan'ho' ja yohan'.”

Ndo' tsontyichen Jesús:

—Quint'aho' cha'xjen itsinin jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui: “Ja chito jndyö na mac'ën nn'an na cont'a ntyja na nt'ue ts'on Tyo'ts'on. Joo nn'an na nan'xuan jnan, jndyö na mac'ënhin na quintcüe' n'onhan.”

Cota'xee'han nnon Jesús na ntyjee ts'an 'nan 'ndyo juu

(Mr 2:18-22; Lc 5:33-39)

¹⁴ Nn'an na conan'jon jñ'oon na toninncyaa Juan squehan na m'aan Jesús, tax-ee'han nnon jon:

—Já yo nn'an tmaan' fariseos cotyjé 'nan jndyué, majo' joo nn'an na mat-si'man' ndëë, tyi'cont'ahan na nnda'. ¿Ndu?

¹⁵ T'a Jesús, sinin jon ncüii jñ'oon ndëë nan'ñeen na it'uuihan' ntyja 'naan' nquii jon, tso jon:

—Nn'an na conan'jon yo nquii tsans'a na ngoco, ¿Aa nc'onhan na chjoo' n'onhan viochen xjen na condit'maan' na ninvaa m'aan tsan'ñeen tyquii' nt'anhin? Tyi'xe'quint'ahan na nnda'. Majo' ngüentyja xuee na ntji' nn'an juu tsan'ñeen quityquii' nt'anhan. Juu xjen'ñeen nnan'chjoo' n'onhan ndo' ntyjehan 'nan jndyuehan.

¹⁶ Ndo' sininntyichen Jesús jñ'oon na tyi'quitso nquii' jonhan' ntyja 'naan' jñ'oon xco na toninncyaa jon. Tso jon: “Vi tan' ndiaa xco na tyi'cotmanhan', ty-i'quichuhan' na ncüjaa' ts'anhan' ndiaa ntsa. Ng'e xe na aa nts'aa ts'an na nnda', juu ndiaa xco'ñeen ngateihan' ndo' nc'ioo'han' juu ndiaa ntsa'ñeen. Ndo' na nnda', juu najjon na t'io ndi-aa'ñeen, t'manntyichen nt'iohan'. ¹⁷ Min ntjan quioo' na cotyion nn'an ndaa vinon, majo' tyi'je'quityion nnda' ts'an juu ndaa'ñeen ntjan na jndë tijnt'ue ts'anhan' toxen'. Ng'e xe na aa nnda' nts'aa ts'an, joo ntjan'ñeen ndi'ndaa'han' ndo' mantyi juu ndaa vinon na ñjonhan',

nntcüe'han'. Ng'e na nnda', ndyion ts'an ndaa vinon xco tjan xco ndo' na nnda', min juu tjan'ñeen tyi'je'cüi'ndaa'han' min ndaa vinon'ñeen tyi'je'quitsuhan'.

Tyincyaa Jesús na tando' xco yuscu chjo jnda Jairo

(Mr 5:21-43; Lc 8:40-56)

¹⁸ Ninvaa na itsinin Jesús jñ'oon'ñeen ndo' ncüii ts'an juu tsjoon'ñeen na conintquehin ntyja 'naan' vats'on cüenta nn'an judíos, tyjee'non juu na m'aan Jesús. Tconxtye tsan'ñeen nnon Jesús. Tso jon:

—Quichenvi' tue' yuscu chjo jnda, majo' xe na aa ntsa' vi naya'ñeen na neja' quityio' nt'ö' cjoo' juu, yajo' ngüando' nnda' juu.

¹⁹ Maninñoon' sicje Jesús, tanytja jon toxen' tsan'ñeen, mantyi já na totsaj'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, sán'én yohin. ²⁰ Ndo' majuuto xjen'ñeen jndyontyja ncüii tsanscu toxen' Jesús, mioon vii' juu. Jndë ncho've chu na coc'a neoon' juu. Jndyotsindyoo'hin toxen' jon, t'uui juu 'ndyo ndiaa' jon. ²¹ Ng'e siti juu: “Xe ve' aa nndëë nt'ui ndi-aa' jon, nn'man.” ²² Ndo' nquii Jesús, tequen jon, jndyiaa' jon nnon tsanscu'ñeen. Tso jon nnon juu:

—'U' jnda, cyon' na t'man tson'. Ng'e na vantyja tson' ja, jo' na jndë jn'man'.

Ndo' majuuto xjen'ñeen ntjo ya ntcüe'hin.

²³ Ndo' xjen na tuee' Jesús vaa' juu Jairo'ñeen, tèquee' jon quii'han'. Jo' jndyiaa' jon m'an nn'an na cotja' nmaan na coninjnda' na nganty'iu juu ts'oo chjo'ñeen. Conan'xuaa nn'an ndo' cotyuee jndyihin. ²⁴ Tso jon ndëëhin:

—Cüa, quindui'ho' ntjoohin, yuscu chjovahin, chito aa tue' juu, ve' itso juu.

Majo' jnan'cüejnaan'hin jon, ve' toncohin ng'e nnda' tso jon. ²⁵ Majo' vi na jndë tji' jon nan'ñeen ch'en, tèquee' jon najjon vequityen ts'oo chjo'ñeen, jo'

t'uii jon nt'ö juu, ndo' jnanquintya juu.
²⁶Ndo' na s'aa Jesús na nnda', tycya jñ'oon ntyja 'naan'han' ninvaa nt'ö juu ndyuaa'ñeen.

Sin'man Jesús ve nn'an nchjan

²⁷Xjen na jndui' Jesús v'aa'ñeen, ten-tyja ve nn'an nchjan toxen' jon. Tonan'x-uaahan, jnduehan:

—U' ta na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', c'on' na nty'ia ró ntyji'.

²⁸Ndo' vi na jndê têquee' jon quityquii' v'aa, jnan'ndyoo'hin na m'aaan jon. Taxee' jon ndëëhin:

—¿Aa vantyja n'onho' na nndëë nnin-cya na njnty'ia nnda'ho'?

T'ahan, jnduehan:

—Ta, vantyja n'ón.

²⁹Ngue ro jñoon nt'ö jon tëndëëhin, ndo' tso jon ndëëhin:

—Quindui cha'xjen na vantyja n'onho'.

³⁰Ndo' tyincyaahan' na ya cojnty'iahan. Majo' jaa' jñ'oon na tso jon ndëëhan na tyi'nan'quindyiihan nn'an na nnda' s'aa jon.

³¹Majo' ta'nan jnan'quindëhinhan'. Ee vi na jndê jndui'han juu v'aa'ñeen, chen chen tonan'neinhan ndëë nn'an na m'aaan juu ndyuaa'ñeen 'nan na s'aa Jesús yohan.

Sin'man Jesús ts'an na ndiquitsinin

³²Xjen na jndui' nan'ñeen v'aa'ñeen, sque mañoon nn'an na m'aaan Jesús. Y'onhin cüii ts'an na tsixuan juu jndyetyia quii' ts'on juu na ndincyaahan' na ntsinin juu. ³³Ndo' vi na jndê tji' Jesús jndyetyia'ñeen quii' ts'on tsan'ñeen, tye' tsinin juu. Ndo' nn'an na jnty'ia na tui na nnda', tyuehin ndo' tom'anhan na neihin. Jnduehan:

—Jaa nn'an Israel, min'jon tacobnty'ia na nts'aa ts'an cüii ts'ian t'man cha' juu 'nan na s'aa Jesús ndó'.

³⁴Majo' jnan'cüejnaan' nn'an fariseos jon. Jnduehan:

—Ve' ntyja 'naan' juu najndei na itsixuan nquii juu na conditque ndëë tsoñ'en yotyia, jo' na condëë icüji' tsanva' yotyia quityquii' n'on nn'an.

Nty'ia nchjii Jesús nn'an

³⁵Tomandyi' Jesús tsochen njoon t'man yo njoon quijndê ndyuaa Galilea. Totsi'man jon ndëë nn'an na covancüi nt'aaan'on. Toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' na ityentjon Tyo'ts'on nn'an juu na cotsam'anhan. Ndo' mantyi totsini-man jonhin ncüii cüii nnon ntycu na coquenonhan yo ncüii cüii nnon na tajndei' n'onhan na iquiihan'hin. ³⁶Ya na jndyiaa' jon ntmaan' nn'an na jndye jndyi' i'hin, t'oon jon na nty'ia rohan ntyjii jon, ng'e m'anhan na ntycüii najndëhan na jndye vaa na m'aaan' n'onhan. Cha'vijon na cocyaatohan tyuaa na ndiquindëë na nc'ontyihan. Itsijonhan' ntyja 'naanhin cha'xjen coquenon quinman na tats'an ivantyjee'. ³⁷Ndo' ta' jon na itsi'man jon na jndye nn'an m'aaan na ndyehan jñ'oon' Tyo'ts'on, majo' nn'an na nnan'neihinhan' ndëëhan, tyi'jndyehan. Ndëë joo nn'an na totsai'on yo jñ'oon na toninncyaa jon, sinin jon jñ'oon na sijonhan' juuhan' yo juu nan'ñeen. Tso jon:

—Jñ'oon na mayuu' jndye jndyi ntjon na tue', majo' tyi'jndye nanntjon m'aaan na ntyjehan'. ³⁸Mang'e jo' quitanho' nnon nquii jon na 'naan' joo ntjon'ñeen na quijñon jon nn'an na quitsaquityjehin ntjon 'naan' jon.

Icüji Jesús ncho've nn'an na quitsay'onhan jñ'oon yohin

(Mr 3:13-19; Lc 6:12-16)

10 Tqueen' Jesús já nn'an na ncho've. Tyincyaa jon na mantyi nan'xuán juu najndei na condui nquii jon cha' ntji' jndyetyia quii' n'on nn'an, ndo' na quinan'n'mán nn'an tsoñ'en

nnon ntycu vjee yo tsoñ'en nnon na tajnde! n'onhan na iquiihan'hin.

²Ndö ngué já nn'an na ncho've na t'ua jon ts'ian 'naan' jon ndé. Namin-jndyee Simón, na mantyi xuee' jon Pedro, jndé ve, tyje jon Andrés, ndé jo' Santiago yo tyje jon Juan, jooan ntsinda Zebedeo, ³Felipe yo Bartolomé, Tomás yo ja Mateo na toquë s'on 'naan' gobiernon tsjoon Roma, ndo' Santiago jnda Alfeo yo Tadeo, ⁴Yo Simón, tsan na tot-sijonhin yo tuaan' nn'an na tonan'vehan nacjoo' gobiernon tsjoon Roma, ndo' yo nin'Judás Iscariote, tsan na jndëcyä ty-incyaa juu cüenta Jesús nduee nn'an na jnan'cuee'hanhin.

T'ua Jesús ts'ian ndëë nn'an ncho've

(Mr 6:7-13; Lc 9:1-6)

⁵Ndo' ndö vaa ts'ian na t'ua Jesús ndé na ncho've já na tji jon, tso jon:

—Tyi'ntsaque'ho' quii' nt'an nn'an na chito conduihan ntyjë nn'an judíos, ndo' min tyi'ntsaque'ho' njoon na m'an nn'an ndyuaa Samaria. ⁶Xia'ntyi c'oho' na m'an ntyjeeho' nn'an Israel, na conduihan cha'vijon quinman na jndé tsu. ⁷Viochen na cotsacondyi'ho', ndö jñ'oon quindueho' ndëë nn'an: Quitquenho' cüenta na nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue, jndé tentyja xjen na nin-ncyaho' na ntye'ntjon jon 'o'. ⁸Ndo' tsontyichen Jesús ndé: Quinan'n'manho' nn'an v'i yo nn'an na cho ndö' cotö'. Quint'aho' na nta'ndo' xco nn'an na jndé tjë. Quitji'ho' jndyetyia quii' n'on nn'an. Juu nayavahin, ve' yu tyincyaa Tyo'ts'on na nan'xuanho'han'. Mantyi 'o' tyi'nta'ntjonho' xoquitu' ndëë nn'an ntyja 'naan'han'.

⁹“Tyi'ntsachoho' s'on ijan, min s'on xuee min s'on ve na ñjon chetsja' na ntyjahan' ndi'ntscu'ho' na ntsaquent'aho' ts'ian njan. ¹⁰Min tyi'ntsachoho' nchetsja' na nc'oho' nato na ñjon 'nan na ndijnt'ueho', min ncüiichen ntjo ndiaa,

min ntcon, min ts'oon na ntyjaho'. Ng'e cha'xjen ivantjon ts'an yo ts'ian na its'aa juu, mannda' chuhan' na nndaho' 'nan na icanhan'ho' na cotye'ntjonho' nnon Tyo'ts'on.

¹¹“Ndo' minnichen tsjoon na ntsqueho', min na aa t'manhan', ndo' min na aa chjohan', chen quijnt'ueho' nin ts'an na its'aa na njon jñ'oon' Tyo'ts'on na ncy'oon juu cüentaho' vaa' juu na ntixee' juu 'o'. Jo' quintjoho' vaa' tsan'ñeen ata xjen na nndui' ntcüeho' juu tsjoon'ñeen. ¹²Juu xjen na nc'oque'ho' v'aa'ñeen, quitanho' na quityio Tyo'ts'on jn'aan nan'ñeen. ¹³Ndo' jooan, xe na aa ya nn'anhin, yajo' ndyio jon jn'aanhin. Majo' xe na aa tyi'quinan'xuan nan'ñeen na ncy'onhan cüenta juu naya'ñeen, yajo' tyi'xe'quits'aa Tyo'ts'on cha'xjen na cotanho' nnon jon. ¹⁴Ndo' nn'an tsjoon'ñeen, xe na aa ta'n'an ncüiihan na nin'cy'oon juu cüentaho' na ntixee' juuho', min tyi'ninquin'ndyii juu jñ'oon na coninncyaho', juu xjen na ndui'ho' vaa' juu oo tsjoon'ñeen, quinan'cyaa'ho' ts'o'jndé na chuu' ng'eho'. Na nt'aho' na nnda', ncüji' jndyoyuhan' na joo nan'ñeen tyi'nin'cy'onhan cüenta juu jñ'oon' Tyo'ts'on na coninncyaho'. ¹⁵Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëëho', nn'an tsjoon'ñeen juu xuee ya na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na tonan'tjahan nnon jon, t'manntyichen nt'uiivi'han'hin, chichen juu navi' na isquioo jon cjo nn'an tsjoon Sodoma yo Gomorra.

Nt'a vi' nn'an 'o'

¹⁶“Quitquenho' cüenta, 'o' na conduiho' cha'vijon quinman, majñöho' quii' nt'an nn'an na conduihan cha'vijon lobo. Ng'e jo', cha'xjen quindu m'an na jnda' nquen o', mantyi 'o' c'onho' na jnda' nquenho' na tyi'ntsivi'nn'anhin' 'o'. Ndo' cha'xjen tyi'manyaan' quitu', mannda' vaa c'onho'. ¹⁷Tyi'nc'onho' na

conan'qui n'onho' nn'an ee nninncyahan cüentaho' nduee nanm'ann'ian, ndo' nan'ñeen ntji'han ts'ian na ngich'oho' quityquii' nt'aan'on 'naanhan. ¹⁸Ndo' ng'e na conduiho' nn'an na m'an ntyja njan, nnt'ahan na ngüentyjee'ho' tondëe nn'an na conduihan gobiernon ndo' mantyi ndëe nn'an na tēquintya t'-man condui. Ndo' na nda', nninncyahan' na ntji' jndyoyuho' ndëehin ntyja njan ndo' mantyi ndëe nn'an na tyi'quinan't'maan'han nquii Tyo'ts'on na vando'. ¹⁹Ya na nninncyahan cüentaho', tyi'nc'onho' jñmaan' ts'on na nin jñ'oon nnan'ntcie'ho' ndëehan. Ng'e majuuntyi xjen'ñeen nninncyaa Tyo'ts'on nin jñ'oon na nnan'ntcüe'ho'. ²⁰Ee nquii Espiritu na condui nquii tye'ho' Tyo'ts'on, ntsi'man jon nin jñ'oon na nnan'ntcüe'ho', tyi'xe'canhan' na nnan'ntcüe'ho' jñ'oon ndëe nan'ñeen ve' yo na jnda' nquen nqueho'.

²¹“M'an nn'an na ninncüii ts'an ntsindahin na nninncyahan ntyjehin nduee nanm'ann'ian cha' nnan'cüje nan'ñeen joo. Ndo' mantyi m'an nn'an na nninncyahin ndahin nduee nanm'ann'ian cha' nnan'cüje nan'ñeen joo. Ndo' majo'ntyti nnt'a nda nn'an cha' cüje tye ndyee joo. ²²Ndo' tsoñ'en nn'an nc'onhan na tyi'quijndoo'han 'o' ng'e na conduiho' ntyja njan. Majo' juu ts'an na ntjotyen ntyja njan ata juu xjen na ntycüii tsoñ'en, ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'naan' tsan'ñeen. ²³Nn'an ncüii tsoñ'en, xjen na conty'ehan 'o', quinanonho', c'oho' cüiichen joo. Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëeho', ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, nndyo ntcü'ë nnt'a. Majo' ninjo' m'anchen njoon ndyuaa na m'an nn'an Israel na tyi'cotsqueho' na nninncyaho' jñ'oon naya ntyja njan ndëehin juu xjen na nncüjë ntcü'ë.

²⁴“Já nn'an na t'man Jesús na quit-say'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon,

sininntyichen jon jñ'oon ndëe ntyja 'naan' juu ts'ian na tsixuan nquii jon. Tso jon: “Juu ts'an na itsijnaan', tyi't'man conduihin cha'xjen nquii mastro 'naan' juu. Min juu ts'an na tye'ntjon nnon patrón, tyi't'man conduihin cha'xjen nquii patrón'ñeen. ²⁵Juu ts'an na itsijnaan', quintjo ya ntyjii juu na cüejon iquenon juu cha'xjen na iquenon nquii ts'an na itsi'man nnon juu. Ndo' mantyi juu ts'an na ite'ntjon nnon patrón, quintjo ya ntyjii juu na cüejon iquenon juu cha'xjen na iquenon nquii tsan'ñeen na ite'ntjon juu nnon. Ncö na condui ja ts'an na conditque ndëe nn'an v'aa, conduce nn'an na tsixuan Beelzebú, 'o' na cotye'ntjonho' nnön, mantyi nda' nnduehan cjo'ho'.

Xia'ntyti Tyo'ts'on nan'xuan na c'ön na ncyaa

(Lc 12:2-7)

²⁶“Majo' 'o' tyi'ndyueho' na nin 'nan nnt'a nn'anho'. Ng'e tsoñ'en na vanty'iu m'adhan', ngüentyja xjen na nnintyincyoo' jndyoyuhan'. Ndo' juu jñ'oon na tyi'condye nn'an, ncüaa' n'onhan nchu vaa itsiquindyihan'. ²⁷Mang'e jo', jñ'oon na matsinën ndëeho' na tyi'matsjö nc'ihan', quinan'nein jndyoyuho'han' ndëe nn'an. Ndo' jñ'oon na matsinën ndëeho' na nin-nqueho', quindueho'han' ndëe tsoñ'en nn'an. ²⁸Joo nn'an na conan'cüje ntyje, majo' tyi'je'quindëe nt'ahin na ngitsu ñuaanho', tyi'ndyueho'hin. 'O' c'onho' na ncyaa'ho' Tyo'ts'on na nquii jon vaa najnde na conduihin na ncju' jon si'ts'o 'naan' ts'an yo ñuaan' ts'an quii' v'io.

²⁹“'O' mangioho' na tyi'jnda coninjnt'ua ve quintsa quijndë. Majo' nquii Tyeho' Tyo'ts'on iquenon jon cüenta joo o'. Nchjii jnda' jon ya na ngovje ncüii cüii joo o'. ³⁰Ndo' ata ntyjii jnda' jon tsa'nda' sonquenho'. ³¹Mang'e jo', tyi'ndyueho', ng'e 'o' njonntyichen ntyjii jon, nchichen na jndye quintsa quijndë.

**Quitji' jndyoyu jaa
ntyja 'naan' Jesucristo**

(Lc 12:8-9)

³²“Minninchen ts'an na icüji' jndyoyu juu ntyja njan tondëë nn'an, mantyi nnon Tyëhö' na m'aan quiñoon'ndue, ja nciüji' jndyoyu nnon jon na condui tsan'ñeen ntyja njan. ³³Majo' minnichen ts'an na icüjihin ntyja njan, mantsjö nnon Tyëhö' na min tyi'quitsixuan tsan'ñeen ntyja njan.

**Ntyja 'naan' Jesús ic'onhan'
nn'an yo ntyjehan**

(Lc 12:51-53; 14:26-27)

³⁴“Tyi'nan'tiuho' na jndyö tsonnangue cha' ya nc'on nn'an yo ntyjehan. Chito juu ts'ian jndyö. Ja jndyö na nc'on nn'an cjo ntyjehan. ³⁵Ee ntyja njan ja, nc'oon tsans'a na tyi'cüejon jñ'oonhin yo tye juu, mantyi tsanscu yo ndyee juu, ndo' mantyi tsanntsa yo nquii tsanscu xeen' juu. ³⁶Ata nts'aahan' na nque nn'an vaa' ts'an na vantyja ts'on juu ja, joohin ata xjen nnan'vjehanhin.

³⁷“Minninchen ts'an na njonntyichen ntyjii juu tye juu ndo' ndyee juu, chichen ja, tyi'quitsixuan tsan'ñeen na nc'oon juu ntyja njan. Mantyi minnichen ts'an na itsivi'ntyjiichen juu jnda juu yus'a, yuscu, chintyichen ja, tyi'quitsixuan tsan'ñeen na nc'oon juu ntyja njan. ³⁸Cha' na ndëë ntsijon ts'an ntyja njan, chuhan' na quintjo ya ntyjii jon 'nan vi' na iquenon juu. Xe na aa tyi'nts'aa juu na nnda', xe'quindëë ntsixuan juu ntyja njan. ³⁹Ntyja 'naan' na vam'aan ts'an, xe na aa ntsichon juu na ndui cha'xjen na nt'ue ts'on nquii juu cha' ncy'oon Tyo'ts'on cüentahin, ngitsuhin ntyja 'naan'han'. Ng'e min'cya ro ts'an na incyaa na quitjon nin 'nan na ngenon ng'e na m'aan juu ntyja njan, ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu. Majo'

min'cya ro ts'an na nt'ue nquii nchu ya cha' ntyja 'naan' jo' ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu, majnda' ntyja 'naan' nan na its'aa tsan'ñeen, ngitsu ñuaan' juu.

Naya na itsiquindaa' Tyo'ts'on nn'an

(Mr 9:41)

⁴⁰“Min'cya ro ts'an na ntsintjoo' juu 'o', mantyi ja itsintjoo' tsan'ñeen. Ndo' juu ts'an na ntsintjoo' ja, mantyi itsintjoo' tsan'ñeen nquii Tyëhö' na jñon jon ja quii' nt'an nn'an. ⁴¹Ndo' minnichen ts'an na ntsintjoo' juu nciüii ts'an na incyaa jñ'oon ng'e na jñ'oon' Tyo'ts'onhan', ncy'oon tsan'ñeen maninjuu naya cha'xjen juu naya na ncy'oon ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndo' minnichen ts'an na ntsintjoo' juu nciüii ts'an na itsijonhin cha'xjen na chuhan' na c'oon ts'an na tonnon Tyo'ts'on, ng'e nt'ue tsan'ñeen na nts'aa juu na nnda', tsan'ñeen ncy'oon juu cüenta maninjuu naya cha'xjen juu naya na ncy'oon nquii ts'an na its'aahan'. ⁴²Ndo' jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', minnichen ts'an na ninncyaa min ve' chjovi' ndaatioo tein na nc'u nciüii ts'an na itsijonhin yo ja, tanin min na aa tyi't'man conduihin, majnda' vaa naya na ncy'oon juu cüenta.”

Jñon Juan nn'an na m'aan Jesús

(Lc 7:18-35)

11 Ndo' ya na jndë si'man Jesús jñ'oonmin' ndë na ncho've já na t'man jon na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, yajo' jndui' jon jo'. Tja jon na ntsi'man jon ndo' na nninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an na m'an njoon ndyuaa Galilea.

²Ndo' juu Juan, tsan na totsiquindëë' nn'an, xjen'ñeen ndyii' jon vancjo. Jo' jndyii jon jñ'oon ntyja 'naan' juu ts'ian na its'aa Cristo. Jo' t'ua Juan ts'ian ndëë ve ndye nn'an na t'man jon na quitsay'onhan yo jñ'oon na incyaa jon na c'o-

ta'xee'han cüii jñ'oon nnon Jesús. ³Jndue nan'ñeen nnon jon:

—¿Aa condui 'u' nquii jon na tso jñ'oon' Tyo'ts'on na nndyo jon nnon tsonnangue, oo aa ngüent'ó na ncüjee' cüiiichen ts'an?

⁴Ndo' jo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon: “Quitsantcüe'ho' na m'aan Juan, quindueho' nnon jon nchu vaa jñ'oon na condyeho' na mancya, yo na cojnty'ia ndëëho' na jndye nn'an con'manhin. ⁵Quindueho' nnon jon na joo nn'an na nintom'anhin na nchjanhin, naneinhin xee cojnty'iahin. Joo nn'an na tom'an na ntjein ng'e, nein ya cotsaca'hin. Joo nn'an na nintoquichohin tycu ndö' cotö', jndë jn'manhin. Joo nn'an na nintom'anhin na quitahin, nein ya condyehin. Joo nn'an na jndë tjë, cotando' xcohin. Ndo' joo nn'an na nty'ia jndyihan, jndë macondyehan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on. ⁶Ndo' juu ts'an na tyi'vacüaa'hin ntyja njan, condui tsan'ñeen ts'an na neiin' juu na tonnon Tyo'ts'on.”

Jñ'oonmin' sinin Jesús ndëë nan'ñeen na jñon Juan.

⁷Ndo' vi na jndë na tyentcüe' nan'ñeen, ta' Jesús na sinin jon ntyja 'naan' Juan ndëë tmaan' nn'an na m'an xi'jndio ngiaa' jon. Tso jon: “Juu xjen na ty'eho' jndëë naijon tom'aan Juan, ¿Nchu vaa na tji'ho' cüenta na tsixuan jon? ¿Aa jnty'iaho'hin cha'na ts'an na ve vaa itsinin na sijonhan'hin cha'vijon cüii tmaan ts'on na nay'oon jndyehan'? Chito nnda' totsixuan jon. ⁸Ndo' na nnda', yajo! ¿Nin ncüii nnon jnan'tiuho' na tsixuan jon na tyequijnty'iaho'hin? ¿Aa jnty'iaho'hin na conduihin ncüii ts'an na cüe ndiaa na njon jndyi? Min chitojo'. 'O' ngioho' xia'ntyi nn'an na t'manntyi conduihin, joohan cocüehan ndiaa na njon jndyi. ⁹Yajo! ¿Nin 'nan t'oon' n'onho' na tyequijnty'iaho'hin? Ja nchji na tyequijnty'iaho' cüii ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja

nchu vaa 'nan na nguaa. Ndo' juu jon t'manntyichen conduihin quityquii' ts'ian'ñeen, chito tsoñ'en nn'an na coninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on. ¹⁰Juu jñ'oon' jon na jndui, itsininhan' ntyja 'naan' juu Juan'ñeen. Ndö vaa na itsohan':

Majñon moso njan na vja jndyee jon na tonnon'.

Jñ'oon na nninncyaa jon ntejndeihan' nn'an na nnan'cjehan na ndyehan jñ'oon na nninncyaa' vi na jndë tue' quii' nt'anhin.

¹¹Tsontyichen Jesús: “Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', juu Juan, tsan na totsiquindëë' nn'an, min'jon tat'oon cüii ts'an na tondui t'manhin tonnon Tyo'ts'on cha'na nquii jon. Majo' min na nnda' totsixuan jon, minnichen ts'an na nninncyaaahin na ityentjon Tyo'ts'on juu na vam'aan juu, t'manntyichen condui tsan'ñeen, chichen nquii Juan.”

¹²Ndo' sininntyichen Jesús ndëë nn'an, itso jon: “Nquii Juan, tsan na totsiquindëë' nn'an, xjen na ta' jon na toninncyaa jon jñ'oon, jndye nn'an condyehan na i'man Tyo'ts'onhan na quinan'jonhan na ntye'ntjon jonhan, ndo' ñ'enhan na conan'chonhan na nnan'jonhan ntyja 'naan'han'. ¹³Tsoñ'en jñ'oon' Tyo'ts'on na toninncyaa nn'an ndyu na toxen'chen yo jñ'oon na tqen Moisés, ninnquii' conan'manhan' nchu vaa na ityentjon Tyo'ts'on nn'an juu na cotsam'anhan. Ndo' ya na tye' na toninncyaa Juan jñ'oon' jon, si'man juu na jndë tentyja xjen na ntyentjon Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan. ¹⁴Ndo' xe na aa m'an cjeho' na ngantya n'onho' jñ'oonvahin, nquii Juan conduihin juu Elías, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on cominndoo'ho' na nndyo nnda' jon. ¹⁵Minnichen ts'an na min ndö'nqui na ndyii jñ'oon na matsjö, cüaa' ts'on juuhan'.”

¹⁶Ndo' tsontyichen Jesús: “Nque nn'an na m'an nanein, ¿Nin jñ'oon na ntsijön' ja ntyja 'naanhin? Itsijonhan'hin cha'vijon yotsca na concy'o nata quii' tsjoon. ¹⁷Conan'xuaa yo'ñeen ndëë ntyje joo, condue joo: Jndë tjá' tsuaan juu son na cotja' na cotonco nn'an, majo' 'o' tajnan'jnonho'. Jndë jo' tjá' son na vaquityen ts'oo chjo, majo' 'o' tatyueho'. ¹⁸Mannnda' itsijonhan' na cont'a nn'an na m'an nein. Jndyo Juan quii' nt'anho', nty'ia jndyi tom'aan jon. Ve' ninntyi 'nan tociá' jon, min tyi'c'u jon vinon, majo' jndueho' na tsixuan jon yutyia. ¹⁹Ndo' vi jndëcyá, ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, tyjë na m'anho'. Matsijon ja yo nn'an na cocüa' ndo' ma'ua vinon yohan, majo' condueho' ntyja njan: Tsanvahin, jen icüa' quitscu juu ndo' jen i'u juu. Ndo' mantyi ya jñ'oonhin yo nn'an na conan'tjahin nnon Tyo'ts'on yo nn'an na cotye s'on cüentaa' nquii gobiernon tsjoon Roma. Nnda' vaa jñ'oon na conan'neinho' ndëë ntyjeeho' ntyja njan. Majo' tanin, ng'e covityincyó jndyoyu na jnda' xquen Tyo'ts'on ng'e tsoñ'en na itsijnda' jon tsi'manhan' na nnda'.”

**Jñ'oonvi' cjo nn'an
na tyi'nin'quita'nguee'han**

(Lc 10:13-15)

²⁰Jndë jo' ta' Jesús na itsityia' jon nn'an ncüii cüii tsjoon naijon na tot-s'aa jon jndyentyi ts'ian na tyi'je'quindëë nduihan' yo najndeí nquii ts'an. Majo' min na nnda', ta'nan ntcüe' n'on nan'ñeen jnanhan. ²¹Itso jon: “'O' nn'an tsjoon Corazín, vi' jndyi ntque'nonho'. Ndo' mantyi 'o' nn'an tsjoon Betsaida, vi' jndyi ntque'nonho', min na jndye nnon ts'ian njon jndyi na tots'a quii' nt'anho', majo' ta'nan ntcüe' n'onho' jnanho'. Majo' xe na aa s'a joo ts'ian'ñeen quii' nt'an nn'an tsjoon Tiro yo Sidón, cjechen

jndë tcüehan ndiaatsja' ndo' jndë tyiohan tsjaa' nquenhan na nnan'manhan' na contcüe' n'onhan jnanhan. ²²Matsjö ndëëho', juu xuee xjen na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na jndë tonan'tjahan nnon jon, tyi'jaa'chen nt'uiivi'han' joo nn'an tsjoon Tiro yo Sidón, majo' 'o' jaa'ntyichen nt'uiivi'han', chichen nan'ñeen. ²³Ndo' mantyi 'o' nn'an tsjoon Capernaum, jndye ts'ian tots'a quii' nt'anho'. ¿Aa ng'e jo' cotji'ho' cüenta na taquintya 'o' na t'man condui? Jñ'oon na mayuu' ncju'cjeñ'en Tyo'ts'on 'o'. Joo nn'an tsjoon Sodoma, xe na aa juuhan' jnty'ia ndëëhan ts'ian t'man na tots'a quii' nt'anho', tyi'nan ro na ninvaa m'aan juu tsjoon'ñeen ata xjen nein. ²⁴Matsjö ndëëho' juu xuee xjen na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' jnanhan, jaa'ntyichen nt'uiivi'han'ho', chichen joo nn'an na tom'an ndyuaa tsjoon Sodoma'ñeen.”

**Ncyoho' na m'an ja ndo'
nninncyá na nta'jndyeeho'**

(Lc. 10:21-22)

²⁵Majuu xjen'ñeen sinin Jesús nnon Tyo'ts'on, tso jon: “'U' Tye' na condui 'U' na maco'xen' quiñoon'ndue yo nnon tsonnangue, matsit'man' ja 'U' ng'e jndë iscu' jñ'oonmin' ndëë nn'an na cotji' nquehin cüenta na jnda' jndyi nquenhan yo na jen covaa' n'onhan nchu vaa it-si'manhan'. Majo' ndëë nn'an na nty'i-achen nan'xuan, jndë tyincyá' na covaa' n'onhinhan'. ²⁶Mayuu' Tye' ng'e nnda' vaa na tèvee' tson'.”

Mannnda' ro jñ'oon na sinin jon nnon Tyo'ts'on.

²⁷Nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, tso jon ndëëhan: “Nquii Tyëhö' jndë tyincyaa jon najndö na matsi'man jñ'oonmin' ntyja 'naan' na conduihin na ityentjon jon nn'an nchu vaa na cotsam'anhan. Ndo' min tanin ts'an na ivaa' ts'on juu nchu vaa matsix-

uan na condui ja jnda jon, xia'ntyi nin-nquii jon ntyjii. Ndo' min ta'n'an ts'an iva' ts'on nchu vaa tsixuan Tyëhö', ninncö na condui jnda jon mavaa' ts'ön ntyja 'naan' jon. Ndo' mantyi min'cya ro ts'an na nt'ue ts'ön na cüaa' ts'on nchu vaa tsixuan Tyëhö', mancya ja na cüaa' ts'on tsan'neehan'. ²⁸ Tsoñ'enho' na tejndyaaho' ngioho' ng'e na ja jndyi xu choho' na ndiquinaho'han', ncyoho' na m'an ndo' nninncy na nta'jndyeeho'. ²⁹ Juu ts'oon na cotyio nn'an quitya' ndoro, its'aahan' na cüa jon cont'a o' ts'ian. Mantyi quita'nguee'ho' na nnan'jonho' yo ja. Ncyaho' na ntsijn'an 'o' ntyja njan, ng'e ja tyi'nc'uaa' ts'ön yo m'an na ndyiaa' ts'ön. Ndo' na nnan'jonho' yo ja, nts'a na ngüajndyee ñuaan 'naanho'. ³⁰ Ng'e juu na nnan'jonho' yo ja, tyi'jndyaa'han', ndo' juu xu na matyio nacjoho', tyi'jahan'."

Tyjehan xju' ntquen trigo juu xuee na cota'jndyee nn'an

(Mr 2:23-28; Lc 6:1-5)

12 Ndö vaa na tui cüii xee saro' xuee na cota'jndyee nn'an judíos. Venon Jesús naijon vaa ntjon ntquen trigo. Ndo' já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, t'á na totyjé xju' ntquen trigo'neen ng'e na ninjnt'ó, toty'ué joo xju'neen, totquéhan'. ² Majo' joo nn'an tmaan' fariseos, xjen na jnty'li-ahan na jnt'á na nnda', jnduehan nnon Jesús:

—'U' ts'an, quen' cüenta, joo nn'an na tqnen' na quinan'jonhan yo ts'ian 'nan', cont'ahin 'nan na tyi'quichuhan' na nts'aa ts'an juu xuee na cota'jndyëehë.

³ Ndo' t'a jon jndyuehan, itso jon:

—'O' je'quits'aahan' na tyi'conan'jn'aanho' jñ'oon nchu vaa 'nan s'aa David yo nn'an na tom'an yohin juu xjen na t'onhan na ninjndo'han. Majo' 'o' tyi'conan'ng'eho' ntyja 'naan' na s'aa jon na nnda'. ⁴ Juu

jon tèquee' jon quii' vats'on cüentaa' Tyo'ts'on, ndo' tcan jon tyoo' nnon nquii tyee tqe. Tcüa' jonhan' ndo' mantyi tyincyaa jonhan' ndëë nn'an na tom'an yohin. Ndo' joo tyoo'neen, tyoo' na jndë tqen nn'ahan' tonnon Tyo'ts'on, min tyi'cüanaan na ntcüa' min'cya ro ts'ahan'. Xia'ntyi nque ntyee'neen vanaan na ntcüa'hinhan'. ⁵ Ndo' mantyi min je'quits'aahan' na tyi'conan'jn'aanho' jñ'oon na tqen nquii Moisés naijon na itsiquindyihan' na nque ntyee'neen, juu xjen na cotyentjonhan quityquii' vats'on t'man, jndye ts'ian cont'ahin juu xuee na cota'jndyëë. Majo' taconan'tjahan na cont'ahan na nnda'. ⁶ Quindyeho' jñ'oon ntsjö ndëëho', ja na jndë tyjé quii' nt'anho', njonntyichen condui ja, chichen vats'on t'man na cont'a jndyihoh' na njonhan'. ⁷ 'O' vitjachen na ntcüaa' ya n'onho' nchu vaa itsi'man jñ'oonva na tso Tyo'ts'onhan': "Njonntyichen ntyji ja na c'onho' na nty'ia ro nn'an ngioho', chintyi na coninncyaho' quioo' na conan'cüjeho' na conan't'maan'ho' ja." Nnda' itsiquindy jñ'oon na toninncyaa Oseas. Ndo' tsontyichen Jesús: Xe na aa taa' ya n'onho' juu jñ'oonva', yajo' taxe'quinan'chonho' na quit'uiihan' nn'an na tyi'conan'tjahn. ⁸ Ng'e na nnda', ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, tsixuan na quitsjö nin 'nan vanaan na nnt'a nn'an min juu xuee na cota'jndyëehë.

Sin'man Jesús ts'an na jndë tètei nt'ö

(Mr 3:1-6; Lc 6:6-11)

⁹ Ndo' vi na jndë jndui' Jesús jo', tja jon na tonnonchen, tuee' jon na vaa vats'on tsjoon'neen, tèquee' jonhan'. ¹⁰ Ndo' jo' m'aan cüii tsans'a na tètei nt'ö. Ndo' nn'an fariseos na m'anhin juu vats'on'neen, tojnt'uehin nchu vaa

nn't'ahan cha' na nndëe ntji'han jñ'oon
cjoo' Jesús. Ta'xee'han nnon jon:

—Juu xuee na cota'jndyëëhë, ¿Aa
vanaan na ntsin'man ts'an tsanvii', ndo'
aa tyi'cüanaan?

¹¹Ndo' jo' sentcüe' Jesús jñ'oon
ndëëhan, itso jon:

—Ndo' ncüii nqueho', xe na aa
m'aan quitsman tsjuen', ndo' ngioo o'
quityquii' cüii tsue', mancüiixjen cje
ngacüji' juu cho'ñeen min na aa juu
xuee na cota'jndyëëhë. ¹²Jo' quitji'ho'
cüenta, nquii Tyo'ts'on, njonntyichen
ntyjii jon yo ncüii ts'an, chito ve' quits-
man. Mang'e jo' chuhan' na quitejn-
dei ts'an cüiichen tyje juu na iquenon
tsan'ñeen navi', min na aa juu xuee na
cota'jndyee nn'an.

¹³Ndo' itso jon nnon juu tsanvii'ñeen:
—Quitsindiu' nt'ö'.

Ndo' sindiuu juu nt'ö. Jo' maninñoon'
ntjo yahan' cha'xjen cüiichen ntyja.
¹⁴Majo' joo fariseos'ñeen, vi na jndë jn-
dui'han, ta'han na tonan'jnda'han nchu
vaa nt'ahan na nnan'cuee'han Jesús.

Jñ'oon na tyincyaa Isaías ntyja 'naan' Jesús

¹⁵Ndo' vi na jndë taa' ts'on Jesús
na nnda' vaa na conan'jnda' nan'ñeen,
jndui' jon jo'. Ndo' jndye jndyi nn'an
tyentyjahan toxen' jon, jo' sin'man jon
nn'an vi' na sachohan. ¹⁶Ndo' jaa' jndyi
jñ'oon na siqui'maan' jon nan'ñeen na
tyi'nan'quindyihan nn'an nin ts'an con-
duihin. ¹⁷Ndo' na s'aa jon na nnda',
siquindëhan' jñ'oon na tji Isaías, tsan
na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu
na toxen'chen ntyja nchu vaa 'nan na
nguaa. Tso jon:

¹⁸Ndö juu ts'an na jndë tji ja ntyja njan.
Conduihin moso njan na ityentjon jon
nnön.

Ve'nchjihin ndo' nën jndyi ntyja 'naan'
jon.

Ninncyaa na t'man ntsixuan jon Espiritu
Santo.

Juu jon ninncyaa jñ'oon njan ndëe nn'an
na chito judíos conduihin cha' ndëe
ntjo ya ntcüe'han tonnön.

¹⁹Juu jon tyi'je'quitsintja'hin yo nn'an,
min tyi'xe'quitsijndei' 'ndyo jon,
min tyi'xe'quintjii ts'anhin nata quii'
tsjooon na ityii' jon tyia' nn'an.

²⁰Tyi'xe'quits'aa vi' jon ts'an na chjo
jndyi vantyja ts'on na itsijonhan'
tsan'ñeen cha'vijon tsmaan na jndë
ton na jndei jndyo jndye.

Ntejndeintyichen jon ts'an na nnda' vaa
na itsijonhan' na iquenon juu.

Ndo' ntejndei jon ts'an na jaa' 'nan
na iquenon, na ndiquindëe ncja
juu na tonnonchen na itsijonhan'hin
cha'vijon chon candi na ngüe ngüe
ro cov'ahan'.

Nan'min' nts'aa jon ata ngüentyja xjen
na juu na chuhan' na condui nquii
Tyo'ts'on na ngüantjonhan' ntyja
'naan tsoñ'en.

²¹Ndo' nn'an na mañoon tsjan
conduihan,

nc'onhan na ntyja n'onhan jon.

Ndö' jñ'oon na tji Isaías.

Conduehan na tsixuan Jesús yutyia tqee

(*Mr 3:20-30; Lc 11:14-23; 12:10*)

²²Tom'aan cüii tsannchjaan' na ndiq-
uitsinin juu. Tyey'on nn'anhin na m'aan
Jesús. Tom'aan yutyia quii' ts'on juu.
Sin'man jonhin, tyincyaaahan' na xuee
jndyiaa' juu ndo' ya itsinin juu. ²³Ndo'
tsoñ'en nn'an na jnty'ia na tui na nnda',
tëvee' jndyi ngiohan, taxee'han:

—¿Aa nts'aahan' na juu tsanva' con-
duihin nquii jon na cominnt'ö na ncüjee'
na nnduihin tsjan David na jndyocahan'?

²⁴Majo' nn'an fariseos je', xjen na
jndyehan na nnda' vaa jñ'oon co-
nan'nein nan'ñeen, jnduehan:

—Tsanva' itsixuan juu najnde'i ntyja 'naan' Beelzebú, nquii yutyia tque. Ve' jo' condëë icüji' juu yutyia yo nanjndy' quii' n'on nn'an.

²⁵Ndo' taa' ts'on Jesús na nnda' vaa conan'tiuhan. Tso jon ndëëhan:

—Ncüii cüii gobiernon na cot'ioo' nn'an na conan'jon ts'ian na its'aa jon, nndyuii' ntyja 'naan' jon. Ndo' manty' nn'an ninncüii' tsjoon oo nque nn'an na ninncüii' v'aa, xe na aa conan'ntja'han yo ntyjehan, majnda' na ic'onhan'hin. Ndo' na nnda', conan'tyuii' nquehin.

²⁶Ndo' xe na aa mayuu' cha' na condueho' na nquii yutyia tque icüji' nquiihin quii' n'on nn'an, yajo' tsi'manhan' na itsityuii' nquiihin. Ndo' xe na aa nnda' vaa, ¿Nin 'nan nts'aa juu cha' ntjotyenhin na ico'xen juu joo nn'an na conduihan cüentaa' juu? ²⁷O' condueho' na ve' yo najnde'i na tsixuan Beelzebú, jo' na macüji' yotyia quii' n'on nn'an. Xe na aa jñ'oon mayuu'han', yajo' manty' nque ntyjeeho' cotji'han yotyia quii' n'on nn'an yo maninjuu najnde'i na itsixuan juu. Majo' ng'e na tyi'yuu' na nnda', jo' 'nan na cont'a nquehan, icüji' jndyoyuhan' na cochue n'onho' ntyja 'naan'han'. ²⁸Majo' ng'e na macüji' yotyia quii' n'on nn'an yo najnde'i na tsixuan nquii Espíritu na condui nquii Tyo'ts'on, jo' tsi'manhan' na juu na ityentjon jon nn'an quityquii' na cotsam'adhan, jndë tyjee'han' quii' nt'anho'.

²⁹“Cüii tsanch'uee je', tyi'je'quindëë ngaquee' juu quii' vaa' ts'an na tsixuan ñuaan' na ncüji' juu 'naan' jon. Icanhan' na quitsityen jndyee juu tsan'ñeen, cha' nndëë ncüji' juu 'naan' jon. Mannda' vaa itsijonhan' ntyja njan ja na macüji' yotyia yo jndyetyia quii' n'on nn'an.

³⁰“Juu ts'an na tyi'c'oon ntyja njan, m'aa juu na jndoo' juu ja. Ndo' juu ts'an na tyi'quitsitjon nn'an ntyja 'naan' Tyo'ts'on yo ja, ic'on juu nn'an.

³¹“Ntsit'man ts'on Tyo'ts'on nn'an tsoñ'en jnan na nan'xuanhan yo jñ'oon tsan' na conan'neinhan. Majo' minnichen ts'an na itsinin jñ'oonvi' nacjoo' nquii Espíritu Santo, tyi'je'quitsit'man ts'on Tyo'ts'on juu tsan'ñeen. ³²Minnichen ts'an na itsinin jñ'oonvi' nacjõ na condui ja tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnõn na coxën tsoñ'en nn'an, nndëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'on juu tsan'ñeen. Majo' min'cya ro ts'an na itso na ve' ntyja najnde'i na tsixuan juu yutyia, jo' condëë mats'a ts'ian njan, itsinin tsan'ñeen jñ'oonvi' cjoo' nquii Espíritu Santo. Ndo' na nnda', tyi'je'quitsit'man ts'on Tyo'ts'onhin, min xjen nein, ndo' min juu xjen na ntycüii tsonnangue.”

**Juu jñ'oon ntyja 'naan' tëë'
ts'oon, vaa na itsi'manhan'**

(Lc 6:43-45)

³³Yajo' sinin Jesús cüii jñ'oon na icanhan' na quitji' nn'an cüenta ntyja 'naan' nquii jon. Sijoon' nquiihin na conduihin ncüii ts'oon na ya tëë'han'. Tso jon: “Ncüii ts'oon, xjen na cojnty'iaho' na ya tëë'han', condueho' na ya ts'oon. Ndo' manty' ya na cotquenho' cüenta ncüiiichen ts'oon na incyaaahan' tã tã, condueho' na juu ts'oon'ñeen tyi'cüijnt'uehan'. ³⁴Cha'xjen quinduntja, vjee jndy' ndaa jndyue o', mannda' itsijonhan'ho'. Tyi'je'quindëë nnan'neinho' jñ'oon ya ndo' manty' too'chen natyia quityquii' n'onho'. Ng'e ntyjanty' jñ'oon na ndyii' ts'on ts'an, manty'anty' juuhan' na itsinin juu. ³⁵Juu ts'an na ya ts'anhin, its'aa juu 'nan ya ng'e 'nan na m'aa' ts'on juu, yahan'. Majo' juu ts'an natyia ts'anhin, its'aa juu 'nan natyia ng'e juu 'nan tyia ndyii' ts'on juu, xi'a'nty' juuhan' m'aa' ts'on juu. ³⁶Mat-sjö ndëëho', juu xuee ya na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' natyia na jndë tont'ahan, yajo' nninncyahan cüenta nnon jon ntyja 'naan' ncüii ncüii jñ'oon

na ve' jnan'neintohin. ³⁷Ng'e yo ntyja 'naan' jñ'oon na conan'neinho', mayo juuhan' ntco'xen Tyo'ts'on 'o'. Joo jñ'oon ya na conan'neinho', ngüañoon'han'ho'. Ndo' mantyi jñ'oon tyia na conan'neinho', nt'uiityenhan'ho'."

Jn'aan ntyja 'naan' Jonás

(Mr 8:12; Lc 11:29-32)

³⁸Juu xjen'neen vendye nn'an fariseos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés jnduehan nnon Jesús:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' ndëë nn'an ntyja 'naan' Tyo'ts'on, nt'ue nn'ón na quitsa' chjo cüii nnon ts'ian na njnty'ia' na tyi'je'quindëë nduihan' yo najndei nquii ts'an.

³⁹Majo' t'a Jesús, itso jon ndëëhan:

—Nn'an na m'an nein, tyia jndy nn'anhan, jndë jnty'ehan Tyo'ts'on, itsijonhan' ntyja 'naanhin cha'na ts'an na jndë jnty'ii juu scuu' oo saa'. Ve' ng'e na nnda' nan'xuanhan, cotanhan na njnty'iahan cüii jn'aan t'man cha'ncüaa' n'onhan nin ts'an condui ja. Majo' taje'ncyaa juu 'nan na cotanhan. Xi-antyi njnty'iahan cüii na itsijonhan' cha'na juu 'nan na tenon Jonás. ⁴⁰Juu Jonás ndye xuee ndo' ndye tsjon toquijnjon jon quii' tsiaa' quitscaa t'man. Mannda' vaa na ntsijonhan' na ngenön na condui ja tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, ndye xuee ndo' ndye tsjon nc'ön quityquii' tsi'ts'ua. ⁴¹Joo nn'an na jndë tjë, juu xuee xjen na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an 'nan na tonan'tjahan, xjen'neen nque nn'an tsjoon Nínive, nntcüi nnda'han. Ndo' mantyi nn'an na m'an na neinhin na ya ngüentyja xjen na ngovjehan, nntcüi nnda'han juu xjen'neen. Ndo' joo nn'an Nínive'neen, nnduehan na nque nn'an na m'an naneinhin, t'manntyi jnan nan'xuanhan, chito nquehan, ng'e juu xjen ya na jndyehan jñ'oon' Tyo'ts'on

na toninncyaa Jonás'neen, ntcüe' n'onhan jnanhan. Ndo' quitquenho' cüenta, ja na m'an quii' nt'anho', t'manntyichen condui ja, chito Jonás, ndo' min tyi'nin'quintcüe' n'onho' jnanho'. ⁴²Ndo' juu xuee ya na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an na jndë tjë xeng'e na tonan'tjahan, ya jo' mantyi nquii tsanscu na toco'xen nn'an ndyuaa tontyja na condui' ncjuu tsonjn'aan, ntcüi nnda' jon. Mantyi nn'an na m'an nanein ya na ngüentyja xjen na ngovjehan, nntcüi nnda'han juu xjen'neen. Ndo' juu tsanscu'neen ngitso jon na nque nn'an na m'an nanein t'manntyi jnan nan'xuanhan, chito nquii jon, ng'e tycya ndyuaa 'naan' jon na jndy jon na nin'quindyi jon jñ'oon 'ndyo Salomón, tsan na jnda' jndy xquen. Ndo' quitquenho' cüenta, ja na m'an quii' nt'anho' t'manntyichen condui ja, chichen Salomón. Majo' tyi'nin'quindyeho' jñ'oon na mancya.

Na cova ntcüe' yotyia quityquii' ts'on ts'an

(Lc 11:24-26)

⁴³“Xjen na jndë jndui' cüii jndyetyia quii' ts'on ts'an, ve' mandyi'to juu ndyuaa na tandaa c'oon yu ro na nt'ue juu naijon ya nc'oon juu. Majo' ng'e tantjii juu ncüiichen joo, jo' siti juu quii' ts'on juu. ⁴⁴Itso juu: “Nanein ncjö ntcü'ë nnt'a na nc'ön quii' ts'on ts'an naijon na jnt'ui.” Majo' xjen na nguee' ntcüe' juu, ntjii juu quii' ts'on tsan'neen cha'vijon quityquii' v'aa na tats'an quindyii'. Ntju'han' cha'vijon na tca ya ts'an ndo' jndë tijnda' ya. ⁴⁵Ndo' na nnda', vja yutyia'neen, vaquichu juu ntyque' yotyia na vi'ntyichen nan'xuanhan', chichen cha'xjen nquii juu. Ndo' ngoque'han quityquii' ts'on juu tsan'neen na ntjotyenhan jo'. Ndo' na nnda' ndui, mamioonnntyichen ntquenon tsan'neen, chichen cha'xjen na toquenon jndyee juu. Mannda' itsijon-

han' na ntquenon nn'an manyan na m'an naneinhin.

**Tyjee' ndyee Jesús
yo ntyje jon na m'aan jon**

(Mr 3:31-35; Lc 8:19-21)

⁴⁶Ninvaa na itsinin Jesús ndëë nn'an na jndye jndyi'hin, ndo' tyjee'non ndyee jon yo ntyje nquii jon. Nin'quinan'neinhin yo juu jon, majo' ntjohin tochen v'aa. ⁴⁷Ndo' siquindyii cüii ts'an Jesús, itso juu nnon jon:

—Nnda' ta, juu 'ndyo'ho' yo manin'nty'iu'hin', m'anhan ch'en na nin'quinan'neinhan yo 'u'.

⁴⁸Majo' sintcüie' jon jñ'oon nnon tsan'neen, tso jon:

—Quindyi' ntsjö nnon', ¿Nin ts'an na condui ndyö ndo' nin'ntyjö ncö?

⁴⁹Yajo' si'man jon nt'ö jon ndëë nn'an na tqueen' jon na quitsay'onhan jñ'oon yo jon, itso jon:

—Nanmin conduihan ndyö ndo' yo ntyjö. ⁵⁰Ng'e minnichen ts'an na its'aa cha'xjen na nt'ue ts'on nquii Tyëhö' na m'aan quiñoon'ndue, condui tsan'neen tyjö ncö na tsans'a, tyjö ncö na tsanscu ndo' conduihin ndyö.

**Juu jñ'oon ntyja 'naan' ts'an na
tëquitscyaa tsjan ntquen
trigo, vaa 'nan itsi'manhan'**

(Mr 4:1-9; Lc 8:4-8)

13 Tjantyi chjochen xjen juu xuee'neen na jndui' Jesús quii' v'aa, təcjo jon 'ndyo ndaandue. ²Ndo' jndye jndyi' nn'an tětjon na m'aan jon. Mang'e jo' tua jon quityquii' v'aandaa, təcjo jon jo' ndo' nan'neen tentyjee'han tyuaatcüii 'ndyo ndaandue'neen. ³Ndo' ta' jon na jndye jñ'oon tots'i'man jon ndëëhan yo jñ'oon na tyi'quitso nquii' jon nchu vaa na itsiquindyihan'. Tso jon:

—Tom'aan cüii ts'an na tots'aa juu ts'ian jndëë. Tja tsan'neen, tëquitscyaa

juu ntquen trigo. ⁴Ndo' viochen xjen na itscyaa juu ntquen'neen, ñ'enhan' na tycyaahan' 'ndyo nato. Manin'noon' squenon quints'a, tqüii o'han'. ⁵Ndo' ñ'en ntquen'neen tycyaahan' naijon na jen ntjö', yuu na tyi'ta m'aan ts'o. Juuhan' cje t'onhan' ng'e tyi'ta m'aan ts'o. ⁶Majo' ya na tijmin' na jndyiaa' ndo'cüjioon', t'uaahan', təcánhan' ng'e na tyi'njon ty'e nch'ioo'han'. ⁷Ndo' ñ'en ntquen'neen tycyaahan' naijon na m'an nda' nt'ööneon. Cje tævindy'e nt'ööneon'neen, scüjehan' ntjon ntquen'neen. ⁸Majo' vendye ntquen'neen tycyaahan' naijon na ya ts'o, vaa ya jndyi' s'aahan'. Ncüii tan' juu ntjon'neen tji'han' nin-nque xu ntquen trigo na cüii istjöhan' na iscyaa tsan'neen. Ndo' cüii tan'han' tji'han' ve xu xo'ncüie na cüii istjöhan' na iscyaa tsan'neen. Ndo' ncüiichen ncüii tan'han' tji'han' cüii xu vantjo' yon istjö na cüii istjöhan' na iscyaa tsan'neen. ⁹Minnichen ts'an na min ndö'nqui na ndyii, cüaa' ts'on juu jñ'oonva'."

**Ts'iaan' na sinin Jesús jñ'oon
na tyi'quitso nquii' jonhan'**

(Mr 4:10-12; Lc 8:9-10)

¹⁰Nn'an na tqueen' Jesús na quitsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, jnan'ndyoo'han m'aan jon. Ta'xee'han nnon jon:

—Joo jñ'oon na matsinin' ndëë nn'an, ve' jñ'oon na tyi'quitsu' nqui'han'. ¿Ndu na nnda' vaa na matsinin' ndëëhan?

¹¹T'a jon jndyuehan:

—Ndëë 'o' incyaa Tyo'ts'on na cüaa' n'onho' juu jñ'oon na tyi'cotsi'man jonhan' na toxen'chen nchu vaa na itye'ntjon jon nn'an ntyja na cotsam'anhan. Majo' ndëë min'ndyechenhan tatyincyaa jon na ncüaa' n'onhinhan'. ¹²Minnichen ts'an na iy'oon cüenta jñ'oon na matsi'man, nninncyaa Tyo'ts'on na ncüaa' yachen ts'on juuhan'. Majo' minnichen ts'an na tyi'nin'cy'oon juu

cüenta jñ'oon na matsi'man, nts'aa-han' na ve' jn'aan na ivaa' ts'on juu chjovi'han'. ¹³Ng'e jo' matsinën ndëë nn'an yo jñ'oon na tyi'quitsjö nc'i. Ng'e min na ninnquii'chen cojnty'iahan, majo' tyi'xequitquenhan cüenta. Ndo' min condyehan, majo' m'anhan cha'vijon na tyi'condyehan, min tyi'covaa' n'onhan jñ'oon na condyehan. ¹⁴Ntyja 'naan joohin itsiquindëhan' jñ'oon na tji Isafas, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen nchu vaa 'nan na nguaa. Itso jon:

Ninnquii'chen nndyeho', majo' tyi'x-e'cüaa' n'onho'han'.

Ninnquii'chen njnty'ia ndëëho', majo' tyi'xequitquenho' cüenta nchu vaa itsi'manhan'.

¹⁵Ng'e nanmin' jndë jnan'que' n'onhan cha' tyi'quinan'tiuhan yo na jnda'nquenhan.

Tavinin'quindyehan jñ'oon na matsjö cha' nndëë ncüaa' n'onhinhan'.

Cont'a nquehin cha'vijon tajojnty'iahin cha' tyi'icanhan' na ntquenhan cüenta.

Ndö' vaa na cont'a yahan cha' tyi'ntcüe' n'onhan jnanhan na tonnön ndo' na ntsin'man ñuaanhan.

Ndö' vaa na itsiquindyji juu jñ'oonva' na tji Isafas.

¹⁶“Sininntyichen Jesús ndëë nn'an na conan'jon jñ'oon na toninncyaa jon. Tso jon: T'man ityio Tyo'ts'on jn'aanho' na cojnty'ia ndëëho' ts'ian na mats'a ndo' mantyi covaa' n'onho' jñ'oon na condyeho' na mancyaa. ¹⁷Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', jndye nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen ndo' jndye nn'an tont'ahin cha'xjen na chuhan' na tonnon jon, tojnt'ue jndyihan na njnty'ia ndëëhan 'nan na cojnty'iaho', ndo' na nndyehan jñ'oon na condyeho', majo' tyi'quijnty'iahinhan' min tyi'quindyehinhan'.

**Ndö vaa 'nan na
nin'quitsiquindyihan' na
iscyaa ts'an ntquen trigo**

(Mr 4:13-20; Lc 8:11-15)

¹⁸“Juu jñ'oon'ñeen na tyi'quitsjö nc'ihan' ntyja 'naan' ts'an na taquitscyaa tsjan ntquen trigo, quindyeho' nin 'nan nin'quitsiquindyihan'! ¹⁹Min'ndye

ntquen'ñeen na tycyaa 'ndyo nato na tqüi quinsa, jo' nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on. Majo' min'cya ro ts'an na ndyii juu jñ'oon ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an, majo' tyi'cantlya ts'on juuhan', jo' icüjee' juu yutyia ndo' icüji' juu jñ'oon naya'ñeen quii' ts'on tsan'ñeen. ²⁰Ndo' minndye ntquen'ñeen na tycyaa najjon na ntjö' jndyi, jo' nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on, ndo' yo na nein jndyihan coy'onhan cüentahan'.

²¹Majo' itsijonhan' nan'ñeen cha'vijon ntjon na tyi'njoon ty'e nch'ioo', ndo' macje ro tēcanhan'. Ee xjen na coquenonhan navi' oo contyle nn'anhin ntyja 'naan' juu jñ'oon naya, maquintyjachen co'ndyehan na conan'jonhan yo juu jñ'oon naya'ñeen. ²²Ndo' ntquen na tycyaa najjon na m'aan nt'ööneon, jo' nn'an na condye jñ'oon naya. Majo' ng'e na jndye jndyi jñuaan' ts'on na m'anhan ntyja 'naan' na cotsam'anhin, yo nchu vaa nnt'ahan cha' nninjndye 'naanhin, mang'e nan'min' m'aan' n'onhan, jo' itscu'han' na nnt'ahan cha'xjen na chuhan'. Joo jñ'oontiu'ñeen itscu'han' na nnan'qui'ndëhan tonnon Tyo'ts'on, cha'xjen jnt'a joo nt'ööneon'ñeen na iscüjehan' ntjon ntquen'ñeen. ²³Majo' ntquen na tycyaa najjon na ya jndyi ts'o, jo' nn'an na condye jñ'oon naya. Covaa' n'onhinhan' ndo' yo 'nan na cont'ahan, covityincyoo na conan'vehan nchu vaa na itso juu jñ'oon'ñeen. Min'ndye nan'ñeen tēquintyja ya cont'ahin. Itsijonhan'hin cha'na cüii

istjō ntquen'ñeen na tji'han' ninnque xu. Ndo' minndye nan'ñeen, chjochen cont'ahan. Itsijonhan'hin cha'vijon cüii istjō ntquen'ñeen na tji'han' ve xu xo'ncüe. Ndo' min'ndyehan tyi'cjoo' n'onhan na cotsantjahan nchu vaa na chuhan', jo' itsijonhan'hin cha'vijon cüii istjō ntquen'ñeen na tji'han' ninncüii xu vantjo' yon istjōhan'."

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ntqueen' jndë yo ntquen trigo

²⁴Ndo' sinin Jesús cüiichen jñ'oon na tyi'quitso nquii' jonhan'. Tso jon ndëehan:

—Ntyja na ityentjon Tyo'ts'on nn'an, itsijonhan' juuhan' cha'na cüii ts'an na tja juu na vaa tyuaa' 'naan' juu, tjaquitscyaa juu ntquen tsjan 'nan ya. ²⁵Majo' ncüii tijaan xjen na itso jon yo nn'an vaa' jon, tja cüii ts'an na v'iihin, taquitscyaa tsan'ñeen ntqueen' jndë mañoon quii' nt'an trigo'ñeen. Jndë jo' tja tsan'ñeen. ²⁶Juu ntquen'ñeen tēvindyehan' ndo' tye' condui' xju'han', ndo' mantyi tityincyo na ñ'en jndë mañoon quii' nt'anhan'. ²⁷Ndo' joo nantjon 'naan' tsan'ñeen tquenhan cüenta na nda' vaa, jo' tyequinduehan nnon jon: Nnda' ta, ¿Aa tyi'yuu' na tēquitscyaa' tsjan ntquen ya tyuaa 'nan'? Yajo' ¿Ndu na covityincyoo' na ñ'en jndë mañoon quityquii'han'? ²⁸T'a jon jndyuehan, itso jon: Ts'an na v'ii ja, juu s'aa na nda'. Ndo' ta'xee' nanntjon'ñeen nnon jon: ¿Aa nt'ue tson' na ntsaquittj'han' quityquii' ntjon 'nan'? ²⁹Majo' t'a jon, itso jon ndëehan: Min chitojo', ng'e xe na aa ntyeho' joo jndë mañoon'ñeen, nts'aahan' na mantyi ntyeho' juu ntjon ya. ³⁰Qui'ndyeho' na ninvixjen ndindyē na mancha've nnonhan' ata xjen jndë tmanhan'. Yajo' ntsjō ndëe nn'an na ntyjehan ntjon'ñeen: Quityje jndyeeho' juu jndë ntquen mañoon, quint'aho' xjen sēe'han' cha' ntcohan'. Ndēcyā quityje-

ho' jndë ntquen 'nan ya na ntjue'ho'han' quityquii' tsē' njan'.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ntqueen' mostaza

(Mr 4:30-32; Lc 13:18-19)

³¹Mantyi sininntyichen Jesús jñ'oon na tyi'quitso nquii' jon nin 'nan it-siquindyihan'. Jñ'oon'ñeen itsi'manhan' na ndijindyentyi nn'an na ityentjon Tyo'ts'onhin juu na cotsam'anhan. Tso jon:

—Juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan, itsijonhan' juuhan' cha'na ncüii ntqueen' mostaza na tēquinon' ts'anhan' quityquii' teon 'naan' jon. ³²Juu nan'ñeen quijndēntyichenhan' na tsoñ'en ntquen na nnon' ts'an, majo' ya na jndë t'onhan', jndë tindyehan', yajo' ngüenoon'han' tsoñ'en n'oon na ninncüii nguesua' na coventyjee', t'man ndueehan' ata joo quintsa nnan'ya 'o ntycyā o' xquenhan'.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' tsquentë

(Lc 13:20-21)

³³Ndo' mantyi sinin Jesús ncüiichen jñ'oon na tyi'quitsi'man nquii' jon nin tsiquindyihan'. Itso jon:

—Juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an, itsijonhan' juuhan' cha'vijon tsquentë na sitjon' cüii tsanscu quityquii' ndye kilo jndë tyoo'. Ndo' juu tsquentë'ñeen tsiquindëhan' ninvaa tsquen tyoo'ñeen.

Ts'iaan' na tijnt'ue Jesús jñ'oon na tyi'quitsinin nquii' jonhan'

(Mr 4:33-34)

³⁴Ninnquii'chen tijnt'ue Jesús jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ya na toninncyā jon jñ'oon ndëe nn'an. Tasinin jon ndëehan na ve' ndö' ro. ³⁵Ndo' na nda' s'aa jon, siquindëhan' jñ'oon na sinin nquii' ts'an na toninncyā jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen. Tso jon:

Ntsinën ndëë nn'an yo jñ'oon na ty-i'quitso nquii'han' nchu vaa 'nan na nguua.

Ndo' jñ'oon na vanty'iuu' m'aanhan' ntyjantyi xjen na tqen Tyo'ts'on tsonnangue,

joo jñ'oon'ñeen ntsiquinanhan' ndëëhan.

**Ndö vaa itsiquindyi jñ'oon
ntyja 'naan' ntqueen' jndë
mañoon yo ntquen trigo**

³⁶ Joo nn'an na jndye jndyi'hin, vi na jndë jñon Jesús joochan na c'o ntcüe'han, yajo' tëquee' jon quii' v'aa. Ndo' já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, jnan'ndyoo' já nnon jon, jndué:

—Juu jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ntqueen' jndë mañoon na t'onhan' quii' ntjon ya, quitsu' ndé, ¿Nin 'nan itsiquindyihan'?

³⁷ T'a jon jndyué, itso jon:

—Nquii ts'an na tëquitscyaa ntquen tsjan ya, ja condui juu tsan'ñeen, ncö tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an. ³⁸ Tyuaa 'naan' tsan'ñeen, jo' tsonnangue. Ntquen tsjan ya, jo' nque nn'an na cota'nguee'hin na quitye'ntjon Tyo'ts'onhan. Ndo' ntqueen' jndë mañoon, jo' nn'an na m'an ntyja 'naan' yutyia. ³⁹ Juu tsan'ñeen na tyia ts'anhin na tëquitscyaa juu tsjan ntqueen' jndë mañoon, jo' nquii yutyia tque. Ndo' xjen na jndë tman ntjon na saquityje nantjonhan', jo' xuee ya na nntycüii tsonnangue. Joo nantjon na tyequityje juu ntquen'ñeen, conduihan ángeles cüentaa' Tyo'ts'on. ⁴⁰ Ndo' cha'xjen jnt'a nantjon xjen sëë' jndë mañoon na ntcohan', mannda' itsijonhan' na ndui xuee na nntycüii tsonnangue. ⁴¹ Juu xjen'ñeen ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, njñön ángeles njan na ntji' ndya'han nn'an natyia nan'xuan yo nn'an na conan'jnda' nquen ntyje na quint'a nan'ñeen 'nan

tyia. ⁴² Ndo' ntjue' ángeles joo nan'ñeen quityquii' chon v'io. Jo' ndyueehan ndo' manin' ntcüa'han ndi'n'onhan. ⁴³ Yajo' ngue'ntyja na ityentjon Tyo'ts'on tsoñ'en. Juu xjen'ñeen nque nn'an na tajnan nan'xuan, nc'onhan najjon na m'aanjon. Ntyja 'naan' na ngaquinjonhin, itsijonhan' cha'vijon na manin' conduindui' ndo'cüjioon'. Nin juu na nin'cüaa' ts'on jñ'oonva', quindyii juu.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja
'naan' xoquitu' na vanty'iuu'
m'aanhan' quii' tyuaa**

⁴⁴ “Ntyja 'naan' juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an na cotsam'anhan, itsijonhan' juuhan' cha'vijon cüii iston na ñjon s'on na ty'iu ts'an quii' tyuaa. Ntjii ncüii-ichen ts'anhan', majo' manin'ñoon' ty'iu ntcüe' jonhan'. Tja jon na neiin' jon, tëquijndëë jon tsoñ'en 'naan' jon na min. Jndë jo' sijnda jon juu tyuaa'ñeen najjon na ndyii' iston'ñeen.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' të' perla**

⁴⁵ “Mantyi ntyja 'naan' na ityentjon Tyo'ts'on nn'an na cotsam'anhan, itsijonhan' juuhan' cha'na ncüii ts'an na ninnquii'chen nt'ue jon të' perlas na yantychen na itsijnda jon ndo' na ijndëë nnda' jonhan'. ⁴⁶ Ndo' vi na jndë ntjii jon ncüii të' perla na tëquintyja na yahan', tja jon, tëquijndëë jon tsoñ'en 'naan' jon na min, jndë jo' sijnda jon juu të' perla'ñeen.

**Jñ'oon na tyi'quitso
nquii'han' ntyja 'naan' tsqui'**

⁴⁷ “Ntyja 'naan' juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an na cotsam'anhan, itsijonhan' juuhan' cha'na ncüii tsqui' t'man na cotjue' nn'an quityquii' ndaandue. Jndye nnon quintcaa covahan'. ⁴⁸ Ndo' vi jndë too'han' na ñjon quintcaa, contyja nn'anhan' tyuaatcüi. Jndë jo' cot-

saciëndyuaahan, cotjihhan quintcaa na yantyichen. Cotyionhan joo o' quityquii' ntque, majo' quintcaa na tyi'quijnt'ue, conan'cyaahan joo cho'ñeen. ⁴⁹ Manda' itsijonhan' na nguua xuee ya na nntycüii tsonnangue. Nndyocue ángeles na ntji'han nn'an na tyia nan'xuan na m'anhan quii' nt'an nn'an na cot-sam'an cha'xjen na chuhan' tonnon Tyo'ts'on. ⁵⁰ Ndo' ntjue'han joo nan'ñeen quii' chon v'io. Jo' ndyuee nan'ñeen ndo' manin' ntcüa'han ndi'n'onhan tsojnaan' na vi' na ntque'nonhan jo'."

Njon jndyi nan'xuan jñ'oon xco yo jñ'oon ndyo

⁵¹ Jndë jo' taxee' Jesús ndé já nn'an na tqueen' jon na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, tso jon:

—¿Aa covaa' n'onho' tsoñ'eh jñ'oonmin'?

T'á, jndué nnon jon:

—Covaa' n'ónhan', ta.

⁵² Ng'e jo' itso jon ndé:

—Covaa' n'onho' nin 'nan conan'quindy joo jñ'oon na tyi'quitsjö nc'ihan'. Matsjö ndëëho', tyincüii ncüii ts'an na jndë taa' ts'on nchu vaa itsi'man juu jñ'oon na tqen Moisés ndo' yo ntyja 'naan' juu na co'xen Tyo'ts'on nn'an, itsijonhan' juu tsan'ñeen cha'vijon ts'an na conintque cüii v'aa. Covijnt'uehin 'nan ndyo na nachu jon, ndo' mantyi tsixoncüi jon 'nan xco na nninjnt'uehin. Ndo' na nda', min'cya ro xjen na icanhan' na nninjnt'uehin cüiihan', vaa cjehan'.

Tja nda' Jesús tsjoon Nazaret

(Mr 6:1-6; Lc 4:16-30)

⁵³ Jndë na sinin Jesús jñ'oonmin' na tyi'quitso nquii'han', yajo' jndui' jon jo'. ⁵⁴ Tantcüe' jon ndyuaa tsjoon yuu jon na taquehin. Ta' jon tots'i'man jon quii' vat-s'on tsjoon'ñeen. Ndo' tsochen nan'ñeen

vacue tom'aan' n'onhan ntyja 'naan jñ'oon na toninncyaa jon. Jnduehan:

—Tsanva', ¿Nin 'nan s'aa juu na jnda' jndyi xquen juu? Juu najndeí na condëe its'aa juu ts'ian t'manmin' na co-jnty'ia, ¿Yuu ty'oon juu najndeí'ñeen? ⁵⁵ Juu ve' jnda ts'an na icyu n'oonhin, ndo' ntjoo m'aan ndyee juu María, ndo' mantyi ntjoo m'an ntyje juu Santiago, José, Simón yo nin'Judás, mantye nquii juuhin. ⁵⁶ Ndo' mantyi quii' nt'an m'an nanntcu ntyje juu. Ng'e na nda', ¿Nchu vaa na condëe its'aa juu ts'ianmin', ndo' ve' ts'an tsjöonhin?

⁵⁷ Mang'e jo' ndincyaaahan' na ngantya n'onhan Jesús. Majo' tso jon ndëëhan:

—Minyuuchen na vja ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on, mancüixjen cont'a nn'an na njonhin. Majo' nque nn'an ndyuaa' tsjoon' juu yo nn'an chuu'hin, joo nan'ñeen tyi'quint'ahan na njonhin.

⁵⁸ Ndo' nque nn'an tsjoon' jon, ng'e tyi'cantlya n'onhan jon, jo' ve' cüantyi ro ts'ian t'man s'aa jon quii' nt'anhan.

Jnan'cuee' nn'an Juan, tsan na totsiquindëe' nn'an

(Mr 6:14-29; Lc 9:7-9)

14 Majoo nguee'ñeen tom'aan Herodes na ico'xen jon ndyuaa Galilea. Jo' jndyii jon jñ'oon na tonan'nein nn'an ntyja 'naan' ts'ian t'man na tots'aa Jesús. ² Tso Herodes ndëe nn'an na cotsantya yo ts'ian na conduihin:

—Tsanva' majuu Juanhin, tsan na totsiquindëe' nn'an. Jndë vando' xco jon na tom'aan jon na ts'oohin. Mang'e na nda', covityi'ncyoo' ts'ian t'manmin' na its'aa jon.

³⁻⁴ Nnda' tso Herodes ng'e ve' tom'aan ya jon yo Herodías, scuu' tyje jon Felipe. Ndo' juu Juan'ñeen, tsojnaan' na tso jon nnon Herodes'ñeen na tyi'quichuhan' na m'aan jon yo scuu' tyje jon, ng'e jo' na

t'ua jon ts'ian ndëe sondaro 'naan' jon na quinan'tyenhan tsan'ñeen, quitjue'hanhin vancjo.

⁵Ndo' min na nin'quitscuae' jon Juan, majo' ncyaa' jon nn'an, ng'e jndye nn'an tji'hin cüenta na juu Juan'ñeen tonduihin ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nguaa. ⁶Majo' ya na jnan't'maan' nn'an na tuee' xeechuu' nquii Herodes, yajo' yuscundyua jnda Herodías'ñeen, sijnon juu tondeëhan. Ndo' tavee' jndyi ts'on Herodes na nnda' s'aa juu. ⁷Jo' tco' jon 'ndyo jon nnon juu yo jñ'oon na tyi'jon quitscüejndyo jonhan'. Ata tso jon na min'cyä ro 'nan na ntcan juu nnon jon, nninncyaa jonhan'. ⁸Ndo' ng'e na nnda', juu yuscundyua'ñeen, tyii' ndyee juu jñ'oon nnon juu na can juu xquen Juan. Ndo' tso juu nnon Herodes:

—Ndö vaa 'nan na nt'ue ts'ön. Ncyä' ndöhin cüii xio na ñjon xquen Juan, nquii tsan na itsiquindëe' nn'an.

⁹Ti'ndaa' ntyjii Herodes ng'e nnda' vaa 'nan na tcan juu, majo' ng'e jndë tso jon na tyi'je'quitscüejndyo jon jñ'oon na tso jon nnon juu ndo' ng'e na jndye nn'an m'an na conan'jon na tuee' xeechuu' jon, jo' t'ua jon ts'ian na quindui cha'xjen na tcan juu yuscundyua'ñeen. ¹⁰Jo' juu Herodes'ñeen, jñon jon sondaro na c'ohan vancjo na m'aan Juan na quityjehan xquen jon. ¹¹Ndo' vi jndë na jnt'ahan na nnda', tyey'onhan xquen Juan'ñeen na ñjonhan' quii' xio. Tyincyahinhan' nnon yuscundyua'ñeen, ndo' tÿy'oon juuhan' na m'aan ndyee juu.

¹²Jndë na tui na nnda', joo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Juan, tyecy'onhan si'ts'o 'naan' jon. Tye-quity'iuhanhin. Jndë jo' tyenan'quindyihan Jesús 'nan na tui.

Tyincyaa Jesús 'nan na tcüa' 'on min nannon

(Mr 6:30-44; Lc 9:10-17; Jn 6:1-14)

¹³Xjen na jndyii Jesús na jndë jnan'cuae' nan'ñeen Juan, tua jon quityquii' v'aandaa, jndui' jon jo' yo já nn'an na t'man jon na quinan'jón yo jñ'oon na toninncyaa jon. Sá ncüii joo naijon na ninnquë. Majo' joo nn'an, vi na jndë jndyehan na jndë vet'io jon ndaandue, yajo' jndui'han njoonhan, ty'e ng'ehan, tyencyahan ntyee' 'ndyo juu ndaandue'ñeen na tyentyjahan tonc'én. ¹⁴Ndo' juu xjen na jndui' Jesús v'aandaa'ñeen, jndyiaa' jon cüii tmaan' nn'an na jndye jndyi na jndë squehan jo', ndo' tyioo na vi'nchjii jndyi jonhin. Sin'man jon nn'an v'i na sachohan. ¹⁵Ndo' xjen na vi vaninnton chjo, já nn'an na totsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, santyjá' nnon jon. Jndüé:

—Nanein jndë tman ndo' ntjoohin quii' jndëëhan'. Mang'e jo' quijñon' nanmin', na c'ohan njoon quijndë na nnan'jndahan 'nan ntcüa'han.

¹⁶Majo' sintcüe' Jesús jñ'oon ndé:

—Min tyi'icanhan' na nc'ohan, 'o' ncyaho' na ntcüa'han.

¹⁷Jo' jndüé nnon jon:

—Ninxia'ntyí 'on tan' tyoo' y'ón yo ve quitscaa.

¹⁸Tso jon ndé:

—Quindyoy'onho'han' ntjoohin.

¹⁹Yajo' t'ua jon ts'ian na cüe'ndyuaa nn'an cjoo' jndë quijndë. Ndë jo' ty'oon jon joo 'on tyoo'ñeen yo ve quitscaa'ñeen, jndondë jon quiñoon'ndue, ndo' tyincyaa jon na ncyä ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han'. Jndë jo' tyjee jon xjen ntan'han' ndo' tyincyaa jonhan' ndé. Ndo' já tyincyáhan' ndëe nn'an na jndye jndyi'hin. ²⁰Ndo' tsoñ'en nan'ñeen tcüa' təcjohan. Jndë jo' joo tyoo' ntan'

yo nin'quintcaa ntan' na jnty'iihan', jnan'tjónhan', ndo' jnan'quit'ó ncho've tsque yo joo ntan'ñeen. ²¹Ndo' nn'an na tcüa' tuee' cha'na 'on min nannon, majo' nanntcu yo yotsca, tajnt'á cüentahan.

Taca Jesús nnon ndaandue

(Mr 6:45-52; Jn 6:16-21)

²²Jndë na tui na nnda', já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninnycyaa Jesús, t'ua jon ts'ian ndé na quitsacüet'ió nnt'á ndaandue na ntsqué cüiichen ixndya. Majo' nquii jon ntjohin na njñon jndyee jon nn'an na jndye jndyi'hin, ndé jo' ndyontyja jon tonc'én. ²³Ndo' vi na jndë jñon jonhan na contcüe'han nt'aa-han, yajo' tēva jon ncüii tyo' na nin-nquii jon na ntsinin jon nnon Tyo'ts'on. Ndo' xjen na tēvinton, ninvaa m'aaan jon jo' na ninnquii jon. ²⁴Ndo' juu v'aa-ndaa na ñjón, jndë tuee'han' xo'ncüe ndaandue na covet'ió, majo' ndicjahan' ng'e toju ndaandue na vaquiñjonhan' juuhan', ndo' mantyi ityque' ndya' jndyehhan'. ²⁵Ndo' cha'na ninnque na vitsjoon jndyoca Jesús nnon ndaandue na m'án yo v'aaandaa. ²⁶Ya na jnty'íá na ndyoca jon nnon ndaandue, tyué jndyí, jnan'xuá quityué, jndué:

—'O' ntyjë, ncüaan' ts'oo ndó'.

²⁷Majo' nin'ñoon' t'man Jesús já. Itso jon ndé:

—Quinan'xuanho'   ñuaanho',
tyi'ndyueho' ng'e maja ndö.

²⁸Ndo' Pedro je', t'a jon 'ndyo Jesús:

—Ta, xe na aa mayuu' na ncu', quitsu' na ncjöca nnon ndaatoo na ncjöquitjon ja 'u'.

²⁹Tso Jesús:

—Quindyo'.

Ndo' jndui' Pedro quityquii' juu v'aa-ndaa'ñeen. Ta' jon na taca jon nnon ndaatoo na taquitjonhin Jesús. ³⁰Majo' xjen na jndyiaa' jon na jndei jndyi m'aaan jndye, jndyo ncüii na sity'uehan'hin, tye'

nchjehan'hin quityquii' ndaa'ñeen. Jo' sixuaa jon, tso jon:

—Ta, cüji' ja quityquii' na toncuu'vahin.

³¹Ndo' nin'ñoon' t'uui Jesús nt'ö juu, ndo' tso jon nnon juu:

—Icanhan' na cantyjantyichen tson'. ¿Ndu na ve vaa sítuu'?

³²Ndo' juu xjen na tua ntcüe'han tyquii' v'aaandaa'ñeen, tichen ntcüe' na m'aaan jndye. ³³Ng'e na nnda', já na mancüiixjen ñjón quityquii' v'aaandaa'hin, tonquityé na tonnon Jesús. Tonan't'mán'hin. Jndué nnon jon:

—'U' mayuu' condui 'u' Jnda nquii Tyo'ts'on.

Sin'man Jesús nn'an v'i ndyuaa Genesaret

(Mr 6:53-56)

³⁴Ndo' vi na jndë tyejndyá ndaandue, jnt'uí ndyuaa Genesaret. ³⁵Ndo' nn'an ndyuaa'ñeen, xjen na ta'jn'aaanhin Jesús, jnt'ahan na tycya jñ'oon ninvaa xi'jndio juu ndyuaa'ñeen. Ndo' jo' joo nn'an v'i na tom'an ndyuaa na m'anhin, tondyochohan tsoñ'en nan'ñeen na m'aaan jon. ³⁶Tanhan jñ'oon nnon jon na nncyaa jon na nnt'uehan min ve' 'ndyo ndiaa' jon. Ndo' ncüii ncüii nn'an na t'ue ndiaa' jon, jn'manhan.

Nan'min its'aahan' na tyi'ji'ua tsixuan ts'an na tonnon Tyo'ts'on

(Mr 7:1-23)

15 Yajo' vendye nn'an fariseos na jnanhan Jerusalén yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyí jñ'oon na tquen Moisés, squenonhan na m'aaan Jesús. Taxee'han nnon jon:

²—¿Ndu na joo nn'an na conan'jon jñ'oon na mancyá', tyi'quitanguee'han joo jñ'oon na tquen ndochiíhi? Ng'e nn'an 'nan' tyi'quinan'quindëhan juu

jñ'oon na iquenhan' xjen jaa na quituan ndüë vitjachen na ntcü'a.

³Ndo' sentcüë' Jesús jñ'oon ndëëhan, tso jon:

—Ndo' mantyi 'o', ¿Ndu na ty-i'quita'nguee'ho' jñ'oon na tso Tyo'ts'on na ico'xenhan' ve' na nin'quitsantyjaho' jñ'oon na tqen ndochihi? ⁴Ee ndö vaa na itso jñ'oon' jon: “Quitsa' na njon tye' yo 'ndyo'.” Ndo' itsontyichenhan': “Minninchen ts'an na itso jñ'oon-vi' nnon tye, ndyee juu, ijnde'han' na quinan'cuee' nn'anhin.” ⁵Majo' 'o' condueho' na vanaan na ngitso ts'an nnon tye juu, ndyee juu: “Quitsit'man tson' ja, taje'quindëë ntejdei 'u' yo 'nan na it-sitjahan' 'u', ng'e tsoñ'en 'nan njan jndë tyincyahan' cüentaa' Tyo'ts'on.” ⁶Ndo' cont'aho' na min'cya ro ts'an na ngitso na nnda', min tyi'icanhan' na quits'aa juu na njon tye juu, ndyee juu na ntixee' juuhan. Ndo' na nnda' condueho', cont'aho' na juu jñ'oon' Tyo'ts'on ta'nan nandeihan' ng'e cont'aho' na njonntyichen joo jñ'oon na tqen ndochiho', chintyi jñ'oon na tso nquii jon. ⁷O' na ve vaa na cont'aho', juu jñ'oon na toninncyaa Isafas, ya tacüji'han' ntyja 'naanho'. Ndö vaa na itso juu jñ'oon'ñeen:

⁸Nanmin' ve' yo jñ'oon jndyuehin conan't'maan'han ja.

Majo' t'man vaa na tyi'xoncüëe' n'onhan yo ja.

⁹Ve' jn'aan na conan't'maan'hin ja ng'e ve' jñ'oon na conan'jnda' nn'an conan'manhan,

chito aa jñ'oon njan.

Nnda' vaa itsiquindyi juu jñ'oon na toninncyaa Isafas'ñeen.

¹⁰Jndë jo' t'man Jesús nn'an na jndye jndyi'hin na quinan'ndyoo'han na m'aan jon. Tso jon ndëëhan:

—Quindyehö' jñ'oon na ntsjö ndo' cüaa' n'onho'han': ¹¹Joo 'nan na icüa' ts'an, tyi'xe'quits'aahan' na tyi'ji'ua tsixuan juu na tonnon Tyo'ts'on. Majo'

jñ'oon tsan' na itsinin ts'an, joohan' iquenhan' tsan'ñeen na tyi'ji'ua tsixuan juu na tonnon jon.

¹²Ndo' já nn'an na tqueen' Jesús na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, santyjá' nnon jon, jndüë nnon jon:

—¿Aa nchji' na juu jñ'oon sinin' ndö', si'ndaa'han' ngio nn'an fariseos'ñeen?

¹³Jo' sintcüë' jon jñ'oon ndé na ty-i'quitso nquii' jonhan', itso jon:

—Nquii Tyëhö' na m'aan quiñoon'ndue, ncüii cüii nnon ntjon na chito jon jnon'han', nque jonhan' xen nch'ioo'chenhan'. ¹⁴Mang'e jo' tanc'oon jñ'oontiuho' ntyja 'naan nanmin'. Itsijonhan' ntyja 'naanhin cha'vijon nannchjan na conan'manhan nato ndëë ntyje nchjanhan. Ndo' mangioho' xjen na vay'oon tsannchjaan' tyjenchjaan' juu, ninvaa vehan ntycyaahan tsë'tsjoon.

¹⁵Ndo' jo' tso Pedro nnon Jesús, tso juu:

—Quitsi'man' chjo ndé nin nin'quit-siquindyi juu jñ'oonva' na tyi'quitso nquii'han.

¹⁶Sintcüë' Jesús jñ'oon, itso jon:

—¿Aa min 'o' ndicüaa' n'onho'han'?

¹⁷Aa tyi'quindioho' na tsoñ'en 'nan na icüa' ts'an, xia'ntyti quityquii' tsi-aa' juu co'ohan', chito quii' ñuaan' juu. Ndo' ndë jo' chi ncja juu 'ndyo jndëë. ¹⁸Majo' joo jñ'oon na itsinin ts'an, quityquii' ts'on juu conanhan', ndo' joohan' cotquenhan'hin na ty-i'ji'ua tsixuan juu tonnon Tyo'ts'on. ¹⁹Ee quityquii' ts'on ts'an conan jñ'oon tyia na itsitiu juu na ntscuee' juu ts'an, ndo' mantyi na ve' ndö ro nc'oon juu yo cüiichen ts'an na chito saa' juu min chito scuu' juu, oo na nc'oon juu yo tyje s'a juu, tyje scu juu, oo na nch'uee juu, oo na ntsinin juu quintu cjo' cüi-ichen ts'an, oo jñ'oon tsan', jñ'oon ntjein. ²⁰Joo nan'min' cotquenhan'hin na tyi'ji'ua tsixuan juu na tonnon Tyo't-

s'on, majo' na ntcüa' ts'an na ve' ty-i'quiman juu nt'ö cha'xjen jñ'oon na cotquen nn'an fariseos, juuhan' tyi'x-e'quenhan ts'an na tyi'ji'ua conduihin na tonnon Tyo'ts'on.

**Cüii tsanscu na tovyntya
ts'on juu Jesús**

(Mr 7:24-30)

²¹Yajo' jndui' Jesús jo', sá yohin na tja jon ndyuaa tsjoon Tiro yo Sidón. ²²Ndo' cüii tsanscu tsjan nn'an cananita na m'aan ya juu ndyuaa'ñeen, têtsindyoo'hin na m'aan Jesús, jndei sixuaa juu nnon jon, itso juu:

—Nnda' ta na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', cyon' na nty'ia rö nchji'. Juu yuscu chjo jnda, ji vaa jndyi iquenon juu na m'aan jndyetyia quii' ts'on juu.

²³Majo' tajñ'oon t'a Jesús. Jo' jnan'ndyoo' já nnon jon, jndué:

—Cüa, quijñon' tsanscuva', ng'e itscüëtë' jon já na ndyotsixuaa jon tonc'ën.

²⁴T'a Jesús, tso jon:

—Xia'ntyi i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na quindyoy'ön jñ'oon naya 'naan' jon tondëe nn'an ndyuaa Israel. Ng'e joohin itsijonhan'hin cha'vijon quinman na jndë tsu.

²⁵Majo' tsanscu'ñeen sindyoo'hin, tē-co'xtye jon nnon Jesús, tso jon:

—Nnda' ta, quitejndei' ja, rii'.

²⁶T'a Jesús, sinin jon jñ'oon na ty-i'quitso nquii' jonhan', itso jon:

—Joo yotsca na cocüa', tyi'quichuhan' na ncüji' ts'an 'nan jndyue joo ndo' na ncju' juuhan' ndëe quindë' quijndë.

²⁷Ndo' t'a tsanscu'ñeen 'ndyo jon:

—Mayuu' ta, majo' min na nnda', quindë' quijndë cocüa' o' 'nan quijndë na cocyaa nacjee' mesa 'naan' ty'o o'.

²⁸Ndo' t'a Jesús 'ndyo tsanscu'ñeen, itso jon:

—U' tsanscu, t'man vantyja tson'. Quindui cha'xjen na macan'.

Ndo' majuuto xjen'ñeen jn'man yuscu chjo jnda jon.

Jndye nn'anv'i sin'man Jesús

²⁹Jndë na jndui' Jesús jo', sá yohin na tja ntcüe' jon 'ndyo ndaandue Galilea. Tëva jon cüii tyo', tēcüetyen jon jo'. ³⁰Jndye jndyi nn'an squehan na m'aan jon. Ndo' jndyochohan vendye nn'an ntjein ng'e, yo nn'an na nchjan yo nn'an na tyi'quindë nduee, yo nn'an na ndiquinan'nein, yo nn'an na mañoon ntycu totjon. Tquenhan nn'an v'i'ñeen tonnon Jesús, ndo' sin'man jonhan. ³¹Ndo' joo nn'an na jndye jndyi i'hin, tyincyaaahan' na tēvee' jndyi ngiohan na jnty'iaahan na joo nn'an na ndiquinan'nein, ya conan'neinhan, joo nn'an na tyi'quindë nduee, yo ng'e, jndë tco' yahan'hin, ndo' nn'an nchjan, xuee cojnty'iaahan. Ndo' tonan't'maan' nan'ñeen nquii Tyo'ts'on cüenta nn'an Israel.

**Tyincyaa Jesús 'nan tcüa'
ninnque min nannon**

(Mr 8:1-10)

³²T'man Jesús já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon toninncyaa jon. Tso jon:

—Nty'ia ro nanmin' nchji ng'e nein jndë jndë ndye xuee na m'anhan yo ja ndo' jndë ntycüii 'nan na y'onhan na ntcüa'han. Ndo' tyi'nin'quijñon ntcü'ëhan nt'aahan na ninvaa nin'jndo'han, ng'e nndëe nts'aahan' na ngüejaaanhan nato.

³³Jo' jndué nnon jon:

—Ntjoohin ve' jndëe m'an jaa. ¿Yuu jon ya nnan'jnt'á 'nan na nninnonhan' na ntcüa' nanmin' na jndye jndyihin?

³⁴Ndo' taxee' Jesús ndé, tso jon:

—¿Tsa'nnda' tyoo' y'onho'?

Jo' jndué nnon jon:

—Ninntyque'han' yo vendye quintcaa quijndë.

³⁵Ndo' t'ua jon ts'ian ndëë nn'an na jndye jndy'i'hin na cüendyuaahan tyuaa. ³⁶Ndo' ty'oon jon cüenta tyoo'ñeen yo quintcaa'ñeen, ndo' vi jndë na tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on, yajo' tyjee jon xjen ntan'han' ndo' tyincyaa jonhan' ndë, ndo' já t'ónhan' ndëë tsoñ'en nan'ñeen. ³⁷Ndo' tsoñ'enhan' tcüa' təcjohan. Ndo' ntan' quiyndë na jnty'i'ihan', tuee' ntyque' ntque na jnan'quit'ó yohan'. ³⁸Ndo' joo nn'an na tcüa', cha'na ninnque min nannon min tajnt'ahan cüenta tsa'nnda' nanntcu yo yotsca. ³⁹Ndo' vi na jndë tyincyaa Jesús ts'on nan'ñeen, yajo' tua nnda' jon v'aa-ndaa, sá yohin, squé ndyuaa Magadán.

**Cotanhán na quits'aa
Jesús cüii jn'aan**

(Mr 8:11-13; Lc 12:54-56)

16 Nque nn'an tmaan' fariseos yo nn'an tmaan' saduceos squehan na m'aan Jesús. Tanhan nnon jon na quits'aa jon jn'aan na njnty'iahan na ntsi'manhan' na mayuu' na jnan jon quiñoon'ndue.

²Majo' sintcüe' Jesús jñ'oon ndëëhan, tso jon: “Ya na jndë tman ndo' cojnty'iaho' na m'aan chincyu vequindya' tsjö'ndue, condueho' na ya jndy' nnonco cüiichen xuee.” ³Majo' vi na jndë tonco juu xuee'ñeen, ndo' cojnty'iaho' na ntyja chincyu jnt'a na colo ve, condueho' na ngua'. 'O' nn'an na tyi'ninncüii cotji'ho' cüenta, 'o' jnda' nquenho' na cotji'ho' cüenta ntyja 'naan' chincyu na ntyja tsjö'ndue, majo' ndicüiaa' n'onho' nin nin'quitsiquindy' joo ts'ian t'man na cojnty'iaho' na mats'a.

⁴Tsontyichen Jesús: “Nn'an na m'an nanein, tyia nn'anhan, jndë jnty'ehan Tyo'ts'on, majo' min na nnda', cotanhán na njnty'ia ndëëhan cüii jn'aan t'man. Majo' tyi'je'quits'a 'nan na cotanhán, xi-a'nty' cüaa' n'onhan nchu vaa itsi'manhan' 'nan na tqenon juu Jonás.”

Jndë jo' tja jon, jnty'ii jon nan'ñeen.

**Tsquentë na nan'xuan nn'an tmaan'
fariseos yo tmaan' saduceos**

(Mr 8:14-21)

⁵Ndo' sá nnt'á cüiichen ixndyaa' ndaandue. Ndo' vi na jndë squé jo' yo Jesús, tēñjooñ' n'ón na tsuu' tcyaa n'ón na ntsay'ón 'nan na ntcü'á. ⁶Tso jon ndé:

—Quitquen jndyoho' cüenta ntyja 'naan' juu tsquentë na nan'xuan nn'an tmaan' fariseos yo nn'an tmaan' saduceos.

⁷Ndo' já na t'man jon na quinan'jón yo jñ'oon toninnycyaa jon, t'á na conan'ñén nqué ndëë ntyjé, jndüé:

—Nnda' jñ'oon tsinin jon ndëë ng'e ta'nán cy'ón 'nan ntcü'a.

⁸Majo' taa' ts'on Jesús na nnda' m'aan' n'ón, jo' tso jon ndé:

—'O' na chjo vantyja n'onho'. ¿Ndu na conan'neinho' ndëë ntyjeeho' ng'e na tajndyoy'onho' 'nan na ntcü'a? ⁹¿Aa tyi'covaa' n'onho' jñ'oonva' na tsjö? ¿Aa tyi'cañjooñ' n'onho' joo 'on tan' tyoo'ñeen na tyjé xjen ntan'han' na tcüa' 'on min nn'an ndo' ti'ndyo tsque na tua tyoo' ntan' na jnty'i'ihan' na jnan'veho'?

¹⁰Ndo' ¿Aa min tyi'cañjooñ' n'onho' cüiichen ntyque' tan' tyoo' na tcüa' ninnque min nan'ñeen, ndo' mantyi ti'ndyo tsque na tua tyoo' ntan' na jnty'i'ihan'? ¹¹Ndo' na s'a nan'min', ¿Ndu na tataa' n'onho' na min chito matsinën ntyja 'naan' 'nan na ntcü'a? Matsjö na quitquenho' cüenta juu tsquentë na nan'xuan nn'an tmaan' fariseos yo nn'an saduceos.

¹²Yajo' taa' n'ón na chito tso jon na quitquén cüenta juu tsquentë na coninjnt'ue na condë tyoo', majo' tsi'man jon ndé na quint'á cüenta ntyja 'naan' joo jñ'oon na conan'man nn'an fariseos yo nn'an saduceos.

Tji' jndyoyu Pedro na Jesús conduihin Mesías

(Mr 8:27-30; Lc 9:18-21)

¹³Ndo' vi na jndë squé ndyuaa cüentaa' tsjoon Cesarea Filipino yo Jesús, já na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, taxee' jon ndé, tso jon:

—Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo't-s'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, ¿Nin ts'an condué nn'an na condui ja?

¹⁴T'á 'ndyo jon, jndué:

—M'an nn'an conduehan na 'u' Juan, nquii tsan na totsiquindëë' nn'an. Ndo' ñ'en nn'an conduehan na 'u' Elías, ndo' vandyá' m'an nn'an na conduehan na 'u' Jeremías oo cüiichen ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na tox-en'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguaa.

¹⁵Yajo' taxee' jon ndé:

—Ndo' 'o' je', ¿Nin ts'an condueho' na condui ja?

¹⁶T'a Simón Pedro 'ndyo jon, itso juu:

—U' condui nquii Mesías, Jnda Tyo't-s'on na vando'.

¹⁷Tso Jesús nnon Pedro:

—U' Simón, jnda Jonás, ng'e na mavaa' tson' na nnda', t'man jndyi ityio Tyo'ts'on jn'aaan 'u' ng'e chito aa ve' ts'an si'manhan' nnon', nquii Tyëhó' na m'aaan quiñoon'ndue, juu jon incyaa na mavaa' tson' ntyja njan. ¹⁸U' jndyu' Pedro, jñ'oon na tsiquindyihan' tsjò', ndo' nacjoo' jñ'oon jndyoyu na tsu' ntyja njan, jo' ntquën tmaan' nn'an na macüji ntyja njan. Ndo' min yotyia na m'an quityquii' v'io na nan'xuan najndë ty-il'je'quindëë ntjue' cjehin joo nn'an na conduihan tmaan' cüenta ja. ¹⁹Ja nninncyaa na ntsixuan' najndu' na ntsi'man jndyoyu' ndëë nn'an nin jñ'oon na nninncyahan cha' cüaa' n'onhan nin 'nan quint'ahan, cha' ndëë ntye'ntjon Tyo't-s'onhan. Jñ'oon na ntsu' na tyi'itsohan' na nnt'a nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on, ntsijonhan' juu jñ'oon'ñeen yo

jñ'oon na ntyjii nquii jon. Ndo' jñ'oon na ntsu' na vanaan na nt'a nn'an, mantyi ntsijonhan' juuhan' cha'xjen jñ'oon na ntyjii nquii jon na vanaan na nque nn'an na conduihin cüentaa' jon quint'ahan.

²⁰Ndo' jaa' jñ'oon na tso Jesús ndé na min'ncüii nnon ts'an tyi'n'an'mán na nquii jon conduihin Mesías.

Itsiquindyí Jesús na nnan'cuee' nn'anhin

(Mr 8:31-9:1; Lc 9:22-27)

²¹Xjen'ñeen já na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, ta' jon na itsi'man jon ndé na mancüii xjen icanhan' na chi neja jon Jerusalén. Ndo' joo nn'an na conintque ndëë nn'an na m'an juu tsjoon'ñeen, yo ntyee na conintque ndëë nan'ñeen, yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyí jñ'oon na tquen Moisés, nnan'jnda' nan'ñeen na ntquenon jon navi' t'man ndo' nnt'ahan na cue' jon, majo' xee na jndë ndye ngüando' xco jon. ²²Ndo' vi na jndë jndyí Pedro na nnda', tÿy'oon jon Jesús vi ntyja, ta' jon na jaa' jñ'oon tso jon nnon Jesús, tso juu:

—Tyi'ntsitiu' na nnda', ta, tyi'jon ncyaa Tyo'ts'on na ngenoon' na nnda'.

²³Tequen Jesús, itso jon nnon Pedro:

—Quenan' 'u' na tonön, 'u' yo Satanás mavayon' jñ'oon. 'U' nin'quitsa' na ntsitja ja, ng'e chito m'aaan' tson' cha'xjen itsitiu nquii Tyo'ts'on, 'u' m'aaan' tson' cha'xjen na m'aaan' n'on nn'an.

²⁴Jndë jo' tso Jesús ndé na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon:

—Minninchen ts'an na nin'cay'oon juu yo jñ'oon na mancya, icanhan' na cüjihin yo 'nan na itsitiu nquii juu. Quintjo ya nchjii juu yo navi' na iquenon juu, min xe na aa ntyja 'naan' jo' ntsucuee'han'hin, ndo' mantyi quindyontsijonhin yo 'nan na mats'a. ²⁵Ng'e minnichen ts'an na incyaa juu na cuanquii na nin 'nan na ngenon juu, ng'e na m'aaan juu ntyja njan, tsan'ñeen ntsin'man Tyo't-

s'on ñuaan' juu. Majo' minnichen ts'an na itsijnda' nquii juu nchu ya cha' ntyja 'naan'han' ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu, ntyja 'naan' jo' ngitsu ñuaan' juu. ²⁶Tanin, min xe na aa ninvaa tsonnangue ngüantjon ts'an, majo' xe na aa ngitsu ñuaan' juu, ¿Yuu vaa na itejndeí nan'ñeenhin? Mangioho' na ta'-nan nciüi nnon na nninncyaa ts'an na ngüañoon'han' juu cha' ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu. ²⁷Ja na condui tsans'a na t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, nndyö nnt'a tsonnangue yo ángeles cüentaa' Tyëhö'. Yajo' cha'xjen condit'maan' jon, majo'ntyí ntsixuan ja. Juu xjen'ñeen nts'a na nciüi cüii ts'an ncy'oon juu cüenta ntyjantyí 'nan na tots'aa juu, aa 'nan na ya, ndo' aa 'nan natyia. ²⁸Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', quii' nt'anho' m'an ntyjeeho' na tyi'xe'cüjehan ata xjen na jndë jnty'ia ndëëhan ja na condui ts'an na jnan quiñoon'ndue na nciüjë na ntyentjön.

Siñoonhan' Jesús

(Mr 9:2-13; Lc 9:28-36)

17 Jndë na tenon yon xuee na tso Jesús na nnda', ndo' tÿy'oon jon Pedro yo Santiago yo nin'Juan tyje Santiago. Tëchu jonhin xquen cüii tyo' ndye najjon na ninnquehan. ²Xjen na cojn-ty'iahan ndo' siñoonhan' jon tondëëhan, s'aahan' na manin' condui'ndui' nnon jon cha'vijon na xuee ndo'cüjioon'. Ndo' iscüaquenhan' ndiaa' jon na quichi'han' cha'xjen quichi' na xuee chon. ³Ndo' juu xjen'ñeen tityincyoo' ve nn'an na tom'an tivio, Moisés yo nin'Elías, jnan'neinhan yo Jesús. ⁴Ndo' ve' tsoto Pedro nnon jon:

—Nnda' Ta, vaa ya jndyi na m'án ntjoohin. Xe na aa cavee' nchji', nnan'yá ndye xque' ntjoohin, cüiihan' cüenta' ncu', cüiihan' cüentaa' Moisés, ndo' nin'cüiiichenhan' cüentaa' Elías.

⁵Ninvaa na itsinin Pedro, ndo' jndy-
oquioo nciüi chincyu quichi' na quixuee

jndyihan' nacjohan. Iscu'han'hin. Jndyehin jndyee' nquii Tyo'ts'on quityquii' juu chincyu'ñeen, tso jon:

—Juu tsans'avahin conduihin Jnda na venchji jndyihin. Ninnquii'chen incyaahan' na nën ntyja 'naan' jon. Qui-tanguee'ho' jñ'oon na incyaa jon.

⁶Ndo' joo ndye nan'ñeen na totsay'onhan jñ'oon yo Jesús, xjen na jndyehan juu jñ'oonva', tyeta'ngiohan xen' tyuaachen, mioon jndyi tyuehan. ⁷Majo' sindyoo' Jesús na m'anhan. T'uui jonhan, tso jon ndëëhan:

—Quinan'quintyjaho'. Tyi'ntyueho'.

⁸Ndo' xjen na jndondëhan, min'ncüii ts'an tavijnty'iahan, xia'ntyí nquii Jesús vi m'aan.

⁹Ndo' viochen xjen na tyecuehan juu tyo'ñeen, jaa' jñ'oon sinin Jesús ndëëhan, tso jon:

—Viochen xjen na ninvaa vant'ö, min'ncüii nnon ts'an tyi'ndueho' 'nan na jnty'iaho' quichen. Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, nciü'io, ndë jo' ngüant'ö xcö. Juu xjen'ñeen vanaan na nnan'neinho' ndëë nn'an juu 'nan na jndë jnty'ia ndëëho'.

¹⁰Yajo' já na totsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, ta'x'ë nnon jon:

—Ndo' nn'an na conan'man nchu vaa tsi'man jñ'oon na tqwen Moisés ¿Ndu conduehan na itsohan' na juu Elías nciüjee' jndyee, ndë jo' nciüjee' Cristo?

¹¹Jo' t'a Jesús jndyue':

—Mayuu' na conan'manhan na Elías nciüjee' jndyee, ndo' ntsijnda' jon tsoñ'en. ¹²Majo' ja matsjö ndëëho' na jndë tyjee' jon, min tataa' n'on nn'an ntyja 'naan' jon. Ndo' jnt'ahan yo jon cha'xjen na nt'ue n'onhan. Ndo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, majo'ntyí nnt'ahan yo ja.

¹³ Jo' taa' n'ón na itsinin Jesús ndé ntyja 'naan' nquii Juan, tsan na tot-siquindéé' nn'an.

**Sin'man Jesús cüii yus'achjo
na ve' coquiootohin**

(Mr 9:14-29; Lc 9:37-43)

¹⁴ Ndo' vi na jndé squé nt'á naijon na m'an nn'an na jndye jndyi'hin, jndyo sindyoo' cüii tsans'a na m'aan Jesús. Taco'xtye juu na tonnon jon. ¹⁵ Itso juu: —Nnda' ta, c'on' na ndyia' ro ntyji' yus'achjo jnda. Ee nay'oon jndyetyiahin ndo' ji vaa jndyi iquenon juu. Jndye jnda itsquioohan'hin quityquii' chon, ndo' mantyi quii' ndaa. ¹⁶ Ndo' jndyoy'önhin na m'an nn'an na cotsay'on yo jñ'oon na mancya', majo' tyí'quindéé' nnan'n'manhan juu.

¹⁷ Nqué na totsay'ón jñ'oon yo Jesús, t'a jon, tso jon ndé:

—O' nn'an na tyi'nin'cantyja n'onho' ja na conan'que'to n'onho'. ¿Tsa'nnda' xjen vio na icanhan' na nntjo ja yoho' na ntsi'manntyëchën ndéëho'? ¿Tsa'nnda' xuee na icanhan' na nts'a ts'ian quii' nt'anho' ata na ncüaa' ya n'onho' nchu vaa najndei na tsixuan Tyo'ts'on? Quindyoy'onho' yus'achjöhö' ntjoohin.

¹⁸ Yajo' sityia' Jesús juu jndyetyia'ñeen ndo' yo najndei'han' s'aa jon na quindui'han' quii' ts'on yu'ñeen. Man-ññoon' jn'man juu.

¹⁹ Jndé na tui na nnda', yajo' já na conan'jón yo jñ'oon na toninnycyaa jon, jnt'uí vi ntyja naijon na ninnqué yohin. Ta'x'é nnon jon:

—¿Ndu na tyí'quindéé' ntjí' jndyetyia'ñeen?

²⁰ Senticüe' Jesús jñ'oon ndé, itso jon:

—Jnaan' na tyi'vantyja ya n'onho' Tyo'ts'on, jo' na tajndéé' jnt'aho'. Majo' tanin, min xe na aa chjo vantyja n'onho' cha'xjen quijndé cüii ntqueen' mostaza, majo' t'man ts'ian nndéé' nt'aho'. Min na covenonho' ncüii na jndyaa' jndyi na

nt'aho'han', na itsijonhan' juuhan' ngioho' cha'vijon tyo' t'man, majo' nndéé' nt'aho'. Quindueho' nnonhan': “Quenan' tonnön, cja' ndö'ñeenchen,” Ndo' nge-naan'han'. Ee ta'n'an cüii nnon na tyi'je'quindéé' nt'aho' xe na aa covantyja n'onho'. ²¹ Majo' jndyetyiamin' icanhan' na quityje ts'an 'nan' ndyo ts'an ndo' na ntsinin juu nnon Tyo'ts'on cha' nndéé' ncüiji' juuhan'.

**Itsiquindyi nnda' Jesús na
nnan'cuee' nn'anhin**

(Mr 9:30-32; Lc 9:43-45)

²² Ndo' viochen xjen na tomanty'í ndyuaa Galilea, tso Jesús ndé na juu jon na conduihin tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na coxen jon tsoñ'en nn'an, m'aan nin juu na nninnycyaa cüentahin nduee nn'an. ²³ Ndo' nnan'cuee' nn'anhin, majo' xee na jndé ndye nninnycyaa Tyo'ts'on na ngüando' xco jon.

Vi na jndé jndyé na nnda', sichjoo' jndyihan' n'ón.

**Tyion Jesús s'on
cüentaa' vats'on t'man**

²⁴ Jndé na tuee' Jesús tsjoon Capernaum yo já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon toninnycyaa jon, joo nn'an na cotype s'on cüentaa' vats'on t'man, squehan na m'aan Pedro. Jnduehan nnon jon:

—Juu tsan na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on ndéëho', ¿Aa tyi'ityion jon s'on cüentaa' vats'on t'man?

²⁵ T'a Pedro, itso jon:

—Ityion jonhan'.

Jndé tiquiuu' chjo na tui na nnda', ndo' tuee' Pedro na vaa v'aa, tèquee' jon jo'. Ndo' Jesús je', tityuaa'ntyti jon, ta' jon na sinin jon jñ'oon tyi'quitsi'man nquii'han' nnon Pedro. Tso jon:

—'U' Simón, ¿Nchu vaa macüji' cüenta? Joo nn'an na m'an n'ian t'man, ¿Nin nn'an matsitiu' na cot'ua nan'ñeen ts'ian ndéëhin na quityionhan

s'onndyuaa? ¿Aa nn'an ndyuaahan na ntquenhan jñ'oon na quityion nan'ñeen s'on'ñeen, ndo' aa nn'an na ve' cotsque ya?

²⁶T'a Pedro 'ndyo jon, tso juu:

—Nn'an na ve' cotsque ya, joochan cont'a nanm'ann'ian t'man na quityionhan s'on'ñeen, chito nn'an na m'an ndyuaahan.

Tsochen Jesús:

—Yajo' joo nn'an ndyuaahan, tyi'icanhan' na ndyionhinhan'. ²⁷Majo' min na nnda', cha' tyi'nan'vjee nn'an na conan'ncüi s'on cüentaa' juu vats'on t'man, ndyion cha'xjen na nt'ue n'onhan. Mang'e jo' cja' 'ndyo ndaandue, cju' tsi'quintycüe. Quitscaa na ncüiji' jndyee', quitsuinein' 'ndyo o', jo' ntji' cüii xo-quitu' na juuhan' ndinonhan' na ndyion' ntyja njan ndo' yo ntyja 'nan'. Cayon'han', na nninncyah'and' ndëehan.

¿Nin juu na njonntyi tsixuan?

(Mr 9:33-37; Lc 9:46-48)

18 Majuuntyi xjen'ñeen já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, santyjá'cyá na m'aan jon. Ta'x'é nnon jon, jndué:

—¿Nin juu nc'oon na njonntyichen conduihin najon na ityentjon Tyo'ts'on?

²Yajo' t'man Jesús ncüii yuchjo, tquen jonhin xoncüe quii' nt'án. ³Itso jon ndé:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', icanhan' na quintcüe' n'onho' ntyja 'naan' 'nan na conan'tiuho', ndo' c'onho' cha'na yoquijndé na tyi'quinanchon joo na ndinjonhin, yajo' nndëe nnan'jonho' ntyja 'naan' na ityentjon Tyo'ts'on. ⁴Yajo' min'cya ro ts'an na iju'cjh'in min tyi'quint'ue juu na ndiquinjonhin, itsijonhan'hin cha'na yuchjova. Juu tsan'ñeen njonntyichen conduihin najon na ityentjon nquii Tyo'ts'on. ⁵Ndo' minnichen ts'an na yo xué iy'oon juu cüenta ncüii yuchjo cha'na yuvahin, ncó iy'oon tsan'ñeen cüenta.

Vaa na toncuu' xe na nt'aha 'nan tyia

(Mr 9:42-48; Lc 17:1-2)

⁶“Majo' min'ninchen ts'an na its'aa juu ncüii 'nan na ntyja 'naan'han' na ngacüaa' ncüiichen ts'an na tyi't'man na vantyja ts'on juu ja, yantychen na nnan'tyen nn'an tosu t'man xtyo' tsan'ñeen ndo' quitjue'hanhin quii' ndaandue, cue' juu. ⁷Vi' jndyi na coquenon nn'an tsonnangue na jndye nnon 'nan tyia na cont'ahan na ntyja 'naan'han' na vacüaa' nn'an na tonnon Tyo'ts'on. Majo' tanchu ya, ng'e mancüiixjen minhan'. Majo' juu ts'an na its'aa juu 'nan na ntyja 'naan'han' na ngacüaa' cüiichen ts'an na quitsu'aa juu 'nan tyia, vi' jndyi ngenon tsan'ñeen.

⁸“Cüii nt'ö', cüii ng'e', xe na aa ntyja 'naan'han' ngacüaa' 'u' na tonnon Tyo'ts'on na matsitja 'u', quen' xjen joochan' cha'vijon jndé tyje'han' na ntyque'han', cha' tantsitjantyi 'u'. Ng'e yantychen min xe na aa tyi'quindé 'u' cha' na nndëe ntsixuan' na tyi'quintycüii na ngüando' ñuan 'nan', chito na quindé 'u' ndo' na ntjue' ángeles 'u' quii' chon na tyi'jon quinduu'. ⁹Ndo' mantyi xe na aa ve' tsojnaan' 'nan na mandyia' its'aahan' na vacüaa' 'u' na matsitja 'u' nnon Tyo'ts'on, quen' xjenhan' cha'vijon na macüji' ténnon' ndo' na ntyque'han' cha' tyi'ntsitjantychen 'u'. Ee yantychen ntsixuan' na tyi'quintycüii na ngüando' ñuan 'nan' min na ninncüii ténnon', chito na quindé vehan' ndo' na ntjue' ángeles 'u' quii' chon v'io.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' quitsman na tsu

(Lc 15:3-7)

¹⁰“Quitquenho' cüenta na tyi'cue' n'onho' ncüii joo nanmin na tyi't'man vantyja n'onhin. Matsjö ndëeho' joo ángeles cüenta nan'ñeen, ninncüii'chen cotsquehan na m'aan nquii tyëhó' na

m'aan jon quiñoon'ndue, cotquenhan cüenta nin 'nan cont'a nn'an nan'ñeen. ¹¹Ee ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, jndyö na ntsin'man ja ñuaan nn'an na tsuhan.

¹²“¿Nchu vaa cotji'ho' cüenta? Xe na aa m'aan ncüii ts'an na m'an ncüii ciento quinman ntsjuen', ndo' tsu ncüii joo cho'ñeen, ¿Aa chi n'ndyii juu joo nenquenn'an ncho'nqui vantjo' ñjen cho'ñeen cjoor' tyue' ndo' ngaquint'ue juu cho'ñeen na tsu? ¹³Ndo' vi na jndë ntjii jon juu o', jñ'oon na mayuu' nei-in'ntyichen jon yo juu quitsman'ñeen, chintyi yo tsoñ'en quinman'ñeen na tyi'catsu o'. ¹⁴Mannda' vaa itsijonhan' ntyja 'naan' Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue. Joo nn'an na tyi'njon conduihan, min'ncüiihan tyi'quint'ue ts'on jon na ngitsu ñuaanhan.

Nan'xuan jaa na quinan't'man nn'ön ntyjë

(Lc 17:3)

¹⁵“Xe na aa m'aan cüii tyi'iu' na vantyja ts'on na itsitjahin nnon', cüa, cja' cüan' ya'hin xjen na ninnquii juu. Quitsi'man' nnon juu na sitjahin. Ndo' xe na aa ndyii juu jñ'oon na tsu', yajo' jndë jnan'ntyecüiiho' jñ'oon ndo' jndë tejndei'hin na ntjo ya ntcüe'hin tonnon nquii Tyo'ts'on. ¹⁶Majo' xe na aa tyi'nin'quindyii juu jñ'oon na mats'u, yajo' cayon' ncüii oo ve ts'an, c'ohan yo 'u' cha' ndyehan jñ'oon na conan'neinho' cha' cüaa' jnda' n'onhan nchu vaa jñ'oon jnan'neinho' yo juu tsan'ñeen. ¹⁷Ndo' xe na aa min tyi'nin'quindyii juu jñ'oon na condue nan'ñeen, yajo' juu tmaan' nn'an na vantyja n'on Tyo'ts'on, quitsiquindyii'hin ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen. Ndo' xe na aa majo'nty tyi'nin'quindyii juu jñ'oon na condue nan'ñeen nnon juu, yajo' ta'nan ncüiichen nnon na ndëë ntsa'. Cüji' cüenta na

tsixuan juu yo ntyja 'nan' cha'vijon ts'an na tyi'tsit'maan' juu Tyo'ts'on, tsijonhan'hin cha'vijon ts'an ique s'on cüentaa' gobiernon tsjoon Roma.

¹⁸“Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', joo nn'an tsonnangue na jndë vantyja n'on, min'cya ro jñ'oon na condueho' na tyi'quichuhan' na nnt'ahan, ntsijonhan' juu jñ'oon'ñeen cha'xjen na ntyjii Tyo'ts'on. Ndo' min'cya ro jñ'oon na condueho' na ndëë nt'a nn'an na vantyja n'on, mantyi ntsijonhan' juu jñ'oon'ñeen cha'xjen na ntyjii nquii jon.

¹⁹“Mantyi matsjö ndëëho': Xe na aa ve 'o', nincüajon m'aan' n'onho' jñ'oon na cotanho' nnon Tyëhö' na m'aan jon quiñoon'ndue, yajo' ndyii jon ndo' nninncyaa jon jñ'oon na cotanho'. ²⁰Ee min'yuuchen na covancüi ve nn'an oo ndyehan na conan'jonhan ntyja njan, xoncüe quii' nt'anhan, jo' m'an.

²¹Ndo' tetsindyoo' Pedro na m'aan Jesús. Taxee' juu nnon jon:

—Nnda' ta, ¿Tsa'nnda' jnda na chuhan' na quitsit'man ts'ön cüii ntyjë na itsitjahin nnön? ¿Aa cüii ntyque' jnda?

²²Tso Jesús nnon juu:

—Chito aa matsjö nnon' na ninntyque' jnda. Matsjö na quitsit'man tson'hin ntyque' vee' jnda na ndyenn'an ncho'nqui. Ninnquii'chen quitsit'man tson'hin.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ve ts'an na chujnan

²³“Mang'e na nnda' vaa, juu na itye'n-tjon Tyo'ts'on nn'an, cüaa' n'onho' nchu vaa na itsiquindyihan'. Itsijonhan' juuhan' cha'vijon ncüii rey na sitiü jon na ntsijnda' jon tsa'nnda' tuee' na chujnan ncüii cüii ts'an cotsantyja naxen' jon yo ts'ian na m'aan jon. ²⁴Xjen na ta' jon na icüji' jon cüenta na tsa'nnda' na chojnan nan'ñeen nnon jon, ndo' jndyoy'on nn'an ncüii ts'an na minyonchen s'on na chujnan juu nnon jon. ²⁵Ndo' juu

rey'ñeen, vi na jndë tqen jon cüenta na min'chjo ndiquindë ndyion tsan'ñeehan', yajo' t'ua jon ts'ian na cüijnt'ua tsan'ñeen na ngaquee' juu na quitye'ntjontyen juu, ndo' majo'ntyi scuu' juu yo ndahan, yo nin'tsoñ'en 'naan' juu cha'nt'io na chujnan juu nnon jon. ²⁶Ndo' juu tsan'ñeen na vantyja xen' rey'ñeen, tconxtye juu nnon jon, tocan juu vi naya'ñeen nnon jon. Tso juu: "Nnda' Ta, cyon' chjo na t'man tson' ja, cüendo' ya' chjo ndo' ndyionñ'ën na chöjnan nnon'." ²⁷Ndo' juu rey'ñeen ty'oon jon na ndyia' ro juu nchjii jon. Sit'man ts'on jonhin yo na ninvaañ'en na chujnan juu, ndo' siquindyaa ntcüe' jonhin.

²⁸"Majo' xjen na jndui' juu quii' vaa' jon, tjonhin ncüiichen ntyje juu na ninncüii ts'ian m'anhan. Chujnan tsan'ñeen nnon juu nin'ncüii ciento s'on. T'uii juuhin, tonchje juu xtyo' tsan'ñeen. Sixuaa juu nnon tsan'ñeen: "Quityion' na chujnan' nnön." ²⁹Yajo' tconxtye tsan'ñeen tonnon juu. S'aa juu ty'oohin: "Mac'an na quitsit'man chjo tson' ja, cüendo' ya' chjo ndo' ndyionñ'ën na chöjnan nnon'." ³⁰Majo' tatendoo' tsan'ñeen, matëquen juu jñ'oon nnon ts'ian. Tju' juu tsan'ñeen vancjo, ata xjen na ndyion juu na chujnan juu nnon tsan'ñeen. ³¹Majo' vendyechen ntyjehan na mantyi conduihan nn'an cotsantyja naxen' rey'ñeen, xjen na tqenhan cüenta na s'aa tsan'ñeen na nnda', sichjoo' jndyihan' n'onhan. Tyenan'quindyiihan nquii rey'ñeen tsoñ'en 'nan na jndë s'aa tsan'ñeen. ³²Ng'e na nnda', tqeen' nnda' jonhin, tso jon nnon juu: "U' na vi' jndyi ñuan tsixuan'. Ja sit'man ts'ön 'u' tsoñ'en na chujnan' nnön ng'e na sindyia' 'u' nnön. ³³Mang'e jo' ¿Aa chi mantyi chuhan' na cyon' na vi'ntyji' juu ty'iu' moso' cha'xjen ty'ön na vi'ntyji 'u'?" ³⁴Ndo' sijmiin' jndyihan' rey'ñeen. T'ua jon ts'ian na quitjue'han tsan'ñeen vancjo, ndo' quint'avi'han juu ata xjen

na ndyionñ'en juu ninvaañ'en na chujnan juu nnon jon.

³⁵Yo jñ'oonva siquindë Jesús jñ'oon'ñeen na tyi'quitso nquii' jonhan', itso jon:

—Nquii Tyëhö' na m'aan quiñoon'ndue, mannda' vaa nts'aa jon yo 'o' xe na aa chito yo na xoncüee' n'onho' na nnan't'man n'onho' ntyjeho' ya na conan'tjahan ndëëho'.

Jñ'oon na si'man Jesús ntyja 'naan' na ndyuii' tson na toco ts'an

(Mr 10:1-12; Lc 16:18)

19 Jndë na sinin Jesús jñ'oonmin', yajo' jndui' jon ndyuaa Galilea, tja jon nt'ö Judea, ixndya jndaa Jordán. ²Ndo' jndye jndyi nn'an tyentyjahin toxen' jon. Tsoñ'en nn'an v'i na m'an jo', totsins'man jon nan'ñeen.

³Yajo' vendye nn'an tmaan' fariseos, jnan'ndyoo'han na m'aan jon na nt'ue n'onhan na quits'aa jon ncüii nnon cha' ntyja 'naan'han' ngacüaa'hin. Ta'xee'han nnon jon:

—Ntyja 'naan' jñ'oon na tqen Tyo'ts'on na iquenhan' xjen, ¿Aa ncyaaahan' na ntsityuii' ts'an tson na toco juu yo scuu' juu ng'e min'cya ro ncüii nnon na itsitja tsan'ñeen nnon juu?

⁴Jo' t'a Jesús jndyuehan:

—¿Aa min'jon tyi'conan'jn'aanho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na itsininhan' ntyja 'naan' na ta' jndyee jon na tqen jon tsoñ'en? Itsohan' na sia jon tsans'a yo tsanscu. ⁵Itsontyichen Jesús: "Mang'e na nnda', n'ndyii tsans'a tye juu, ndyee juu na ntjon' matyenhin yo scuu' juu, ndo' vehan nin'ncüii ts'an nduihan." ⁶Mang'e juu jñ'oon'ñeen tsohan' na nnda', tyi'nan'xuanhan na ve ts'an, nanein ninncüii ts'an conduihan. Ndo' ng'e na nnda' vaa sijnda' nquii Tyo'ts'on, tyi'quichuhan' na ve' ts'an ntsityuii' ntyja na m'anhan.

⁷Ndo' nque fariseos'ñeen taxee'n-tyichenhan nnon jon, jnduehan:

—Yajo' ¿Nin ng'e'ñeen na t'ua Moisés ts'ian na cüji ts'an jñ'oon na nndyuii' tson 'naan' juu yo scuu' juu, ndë jo' ncyaaahan' na n'ndyii juu tsan'ñeen?

⁸T'a Jesús jndyuehan:

—Ve' ng'e na que' jndyi n'onho' na itscu'han' na cüaa' n'onho' nchu vaa na sijnda' Tyo'ts'on, jo' na tyincyaa Moisés na ndëë nnan'tyuii'ho' tson 'naanho' yo ntcuho'. Majo' chito nnda' vaa na sijnda' Tyo'ts'on na minjndyee. ⁹Ncö matsjö ndëëho', nciüi tsans'a je', xe na aa ntsityuii' juu tson na toco juu yo scuu' juu ndo' ngoco juu yo cüiichen tsanscu, itsiquindyihan' na ve' m'aan ya juu yo tsanscu'ñeen. Ninnquii'chen xe na aa m'aan scuu' juu yo cüiichen tsans'a na ve' ndö' ro, jo' vanaan na quityuii' tson na toco jon yo juu.

¹⁰Já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jndué nnon jon:

—Xe na aa nnda' vaa ntyja 'naan' ts'an yo scuu' jon, yantyichen na tyi'ngoco jon.

¹¹T'a Jesús jndyué:

—O' condueho' na yantyichen tyi'ngoco ts'an, majo' tyi'tsoñ'en nn'an nndëë nnt'ahan yo jñ'oonva'. Ve' jnda' nn'an na nndëë nta'nguee'han na nnda' ng'e na jndë tyincyaa Tyo'ts'on na condëë cont'ahinhan'. ¹²Ee m'an nn'an na tyi'quiconcohan ng'e tuhan na tyi'icanhan'hin tsanscu, ndo' ñ'enhan na tyi'quiconcohan ng'e na tui nasihin cha' tyi'ntcanhan'hin tsanscu. Ndo' ñ'en nn'an na conan'jnda' nquehin na tyi'nin'quiconcohan ng'e nin'quityentjonhan nnon nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue. Min'cya ro ts'an na ivaa' ts'on juu jñ'oonva' ndo' nndëë ntsiquindë juuhan', quitsiquindë juuhan'.

Ityio Jesús jn'aan yotsca

(Mr 10:13-16; Lc 18:15-17)

¹³Vendye nn'an na tyechohan yotsca na m'aan Jesús na quityio jon nt'ö jon cjo joo na ndyio jon jn'aanhin ndo' na can jon na quityio Tyo'ts'on jn'aan joo. Majo' já nn'an na conan'jón yo jñ'oon na toninncyaa jon, jnan'ty'iaá nan'ñeen. ¹⁴Ndo' tso Jesús ndë:

—Qui'ndyeho' na quindyio ntyjaa' yotscahin' na m'an. Tyi'nan'ntcüe'ho'hin ng'e nque nn'an na nin'quinan'xuanhan yo juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an, chuhan' na quinan'xuanhan cha'na yotsca.

¹⁵Ndo' vi jndë na tyio jon nt'ö jon cjo yotsca'ñeen, jndui' jon jo'.

Itsinin cüii tsantya yo Jesús

(Mr 10:17-31; Lc 18:18-30)

¹⁶Cüii jon tyjee' cüii ts'an na tyi'tquechen na m'aan Jesús. Taxee' juu nnon jon:

—U' ta na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, ¿Nin 'nan na njonntyi na chuhan' na quits'a ja cha' ntsixuan na tyi'quintycüii na vando' ñuan njan?

¹⁷Sintcüe' Jesús jñ'oon nnon juu, itso jon:

—¿Ndu na mavaxe' nnön ntyja 'naan' 'nan na njonchen na quitsa'? Xia'nty nquii Tyo'ts'on conduihin na njonchen. Majo' xe na aa nin'quitsixuan' na tyi'quintycüii na vando' ñuan 'nan', juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan', cüangue'han'.

¹⁸Jo' taxee' juu nnon jon:

—¿Nin jñ'oonhan'?

T'a Jesús 'ndyo juu:

—Tyi'ntscue' ts'an. Tyi'nc'on' yo cüiichen ts'an na ve' ndö' ro. Tyi'nch'ue' 'naan' ts'an. Tyi'ntsinin' quintu nacjoo' ts'an. ¹⁹Juu tye' yo 'ndyo', quitsa' na njonhan, ndo' c'on' na ve'ntyji' cüiichen ts'an cha'xjen na ve'ntyjii nquii 'u'.

²⁰ Jo' t'a juu 'ndyo Jesús:

—Tsoñ'en jñ'oonmin' mat-siquindëehan' xi' na tichjo ja. ¿Aa vaa ncüiichen nnon 'nan na icanchenhan' na quits'a?

²¹ T'a Jesús 'ndyo juu, tso jon:

—Xe na aa nt'ue tson' na quindë ya ntsixuan' na tyi'quintycüii na vando' ñuan 'nan', cja', quijndë' tsoñ'en 'nan' na min. S'on na ncyon' cüenta na njndë'han', ncyah'han' ndëë nanninñen'. Xe na aa ntsa' na ndda', ntsixuan' na tya 'u' tonnon Tyo'ts'on. Ndë jo' quindyotsi-jon 'u' yo juu ts'ian na mats'a.

²² Majo' xjen na jndyii tsan'ñeen jñ'oon na tso Jesús, tja ntcüe' juu na chjoo' jndy ts'on juu ng'e tya jndyihin.

²³ Jo' tso Jesús ndé já na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon:

—Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', ncüii tsantya, jndyaa' jndy na ntsi-jonhin nchu vaa na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'adhan. ²⁴ Mantyi matsjö nnt'a ndëëho', jndyaa'chen na ncju'cje cüii tsantya na ntsijonhin yo juu na ico'xen Tyo'ts'on nn'an, chichen na ngüequindyi' camello tsue' x'ee tsi'ncyaa.

²⁵ Majo' xjen na jndyé juu jñ'oonva', jndye jndy nnon tondyii' n'ón. Jo' ta'x'é ndëë ntyjé, jndué:

—Ng'e na ndda' vaa, ¿Nin ts'an nndëë ntsixuan juu na ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan'?

²⁶ Jo' jndyiaa' Jesús ndé, tso jon:

—Min'ncüii nnon 'nan je'quindëë nts'aa ts'an na ntyja 'naan'han' ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu. Majo' nquii jon tsoñ'en nnon condëë its'aa jon.

²⁷ Ndo' itso Pedro nnon Jesús:

—Manchji' na jndë jnty'é tsoñ'en cha' condëë conan'ljón yo ts'ian na matsa'. ¿Nin naya na ncy'ón cüenta?

²⁸ T'a Jesús jndyue', itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', juu xjen na nguaa tsonnangue xco, ja

na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, ncjöquiman nnon silla na manin' ts'iaan' njan na taquintya na njon tsixuanhan' najon na ntcoxën nn'an yo 'nan na jndë ton-t'ahan. Ndo' 'o' na jndë jnan'jonho' yo ja, mantyi nguaa ncho've silla na manin' ts'iaan' 'naanho' na ntsacüendyuaa-ho' na ngotoxenho' joo ncho've tmaan' ntyjeeho' nn'an Israel ntyja 'naan' na jndë tont'ahan. ²⁹ Ndo' ncüii cüii ts'an na jndë jnty'ii juu vaa' juu, ndyee juu oo scuu' juu oo ntsinda juu, oo ndyuaa 'naan' juu, ntyje juu nannon yo ntyje juu nanntcu ng'e na jndë vay'oon juu jñ'oon ntyja njan, xjen neihin ncy'oon juu cüii ciento vee' jnda tsoñ'en nnon na jndë jnty'ii juu, ndo' nninncyaa Tyo'ts'on na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. ³⁰ Jndye nn'an m'an nanein na conan'tiu nquehin na njon conduihin, majo' ngüentyja xjen na ncju'cjehan'hin. Ndo' mantyi jndye nn'an na m'an nanein na tyi'njon conduihan, majo' ndëcya ntsiquinjonhan'hin.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan nanntjon

20 Sininntyichen Jesús jñ'oon na tyi'quitso nquii'han', tso jon: “Nquii Tyo'ts'on na ityentjon jon quiñoon'ndue, itsijonhan'hin cha'vijon cüii patrón na vaa ntjon 'naan'. Vitsjoonya tēquint'ue patrón'ñeen nanntjon na ngoque'han ts'ian 'naan' jon. ² Ntjo ngiohan na tso jon ndëëhan na ndyion jonhan ncüii denario na cüii xuee cha'xjen cota'ntjon nn'an. Jndë jo' jñon jonhan na quitsaquent'ahan ts'ian najon vaa ntjon 'naan' jon. ³ Ndo' cha'na ñjen na vitsjoon, tja ndda' jon quii' tsoon, jo' ntjii jon mañoon vendye nn'an na tats'ian cont'a. ⁴ Tso jon ndëëhan: “Cüa, c'oho' na vaa ntjon njan na quint'aho' ts'ian. Ja ndyionho' cha'xjen na chuhan'.” Nan'ñeen

ninñoon' ty'ehan. ⁵Ndo' mantyi cha'na yajmin' tja nnda' jon quii' tsjoon. Ntjii nnda' jon mañoon nanntjon. Ndo' ya tuee' cha'na ndye na matman, majo'ntyis'aa jon. ⁶Xjen vi manguee'vi' na 'on na matman, tja nnda' jon quii' tsjoon. Ntjiichen jon mañoon nn'an na ve' m'anchenhan. Tso jon ndëehan: “¿Ndu na cúa' xuee na m'anho' ntjoohin na tats'ian cont'aho'?” ⁷Ndo' jo' jnduehan nnon jon: “Mayuu' ng'e tanin ts'an t'ua ts'ian ndé.” Yajo' tso jon ndëehan: “Ya xe na aa mantyi nc'oho' na vaa ntjon njan, jo' quint'aho' ts'ian, ja ndyionho' cha'xjen na chuhan'.”

⁸“Ndo' ya na tuee' na yon na matman, tso patrón nnon nquii moso tque 'naan' jon: “Cüan' nanntjon ndo' quityion'han na jnt'ahin ts'ian. Quityion' jndyee' joo nn'an na tyeque' na mats'ia. Chen chen ncyaa'han' ata nguee'han' nn'an na tyeque' jndyee.” ⁹Yajo' santyjaa' nn'an na tyeque' na 'on na matman. Ncüii ro ncüiihan ty'onhan cüenta na ncüii cüii denario cha'xjen na ngüantjon ts'an na ncüii xuee. ¹⁰Ndo' ya na tuee'han' nn'an na tyeque' jndyee, jnan'tiuhan na jndantyichen nta'ntjonhan. Majo' ncüii ro ncüiihan, mantyi ty'onhan cüenta ncüii denario. ¹¹Ndo' vi na jndé ty'onhan cüenta joo s'on'neen, ta'han na tyi'cavee' ngiohan yo nquii patrón'neen. ¹²Jnduehan nnon jon: “Joo nanmin' na tyeque' vi mats'iañ'en, ninncüii hora jnt'ahan ts'ian, majo' nincüajon tyion'han cha'xjen na tyion' já. Ndo' já cúa' xuee tonan'chón ndo' tonan'quii n'ón min na jmin' tondyiaa' ndo'cüjioon' já.” ¹³Majo' t'a patrón 'ndyo cüii joo nan'neen, tso jon: “U', ¿Yuu vaa na matsitja ja nnon'?” “¿Aa chi jndé ntjo nchji' na ngüantjon' cüii denario cha'xjen cota'ntjon nn'an? ¹⁴Cyon' s'on 'nan', cja' va'. Ncö ntyji xe na aa cüajon nin'quityion tsanva' cha'xjen na matyion 'u' min na tinioon' tèquee' juu. ¹⁵¿Aa matsitju' na

je'quindëe nts'a cha'xjen na nt'ue ts'ón yo xoquitu' njan? ¿Aa matsitëe' tson' ng'e ja tyi'ntycü'i?”

¹⁶Ndo' tsontyichen Jesús:

—Juu jñ'oonva' na tyi'quitsjö nc'ihan', ndö vaa na nin'quitsi'manhan'. Nn'an na tyi'quinan'tiu na njon conduihan na tonnon Tyo'ts'on, nincüajon ntsit'maan' jonhan cha'xjen ntsit'maan' jon mañoon ntjjehan. Ndo' nn'an na conan'tiu nque na njon conduihan, ngüentyja xjen na nnintyi'ncyo na nincüajon nnan'xuanhan tonnon Tyo'ts'on cha'xjen min'cya ro ts'an.

Itsiquindyi nnda' Jesús na nnan'cuee' nn'anhin

(Mr 10:32-34; Lc 18:31-34)

¹⁷Viochen xjen na ñjon Jesús nato na tja jon Jerusalén, já na ncho've já na tqueen' jon, tēchu jon já vi ntyja na nin-nqué. Tso jon ndé:

¹⁸—Quitquenho' cüenta, nanein col'ö Jerusalén. Ndo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, jo' nninncyaa ts'an cüenta ja nduee ntyee na conintque ndëe ntyjëehë nn'an judfos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés. Ndo' joo nan'neen nnt'ahan na quit'uiityenhan' ja na cü'iö. ¹⁹Nninncyahan cüenta ja nduee nn'an na mañoon tsjan conduihan na joo nan'neen nnan'cüejnaan'hin ja. Ntja'hin ja ndo' nt'ionhan ja tsonjn'aa na cü'iö, majo' xee na jndé ndye ngüant'ö xcö.

Jñ'oon na tcan ndyee Santiago yo Juan

(Mr 10:35-45)

²⁰Scuu' juu Zebedeo yo ntsinda jon Santiago yo nin'Juan, jnan'ndyoo'han na m'aa Jesús. Tconxtye juu tonnon jon na ican juu vi naya'neen nnon jon.

²¹Taxee' Jesús nnon jon:

—¿Nin 'nan nt'ue tson'?

T'a tsanscu'ñeen, itso juu:

—Ya na ngüentyja xjen na ntye'n-tjon' nn'an, ncyá' jñ'oon na ve ntsinda nanmin, nnan'jonhan ntyja na ndit'-maan' 'u'. Cüiihan nc'oon ngia' tonty-jaya ndo' cüiiichenhin nc'oon juu ngia' ntyjatymaan'.

²² Majo' t'a Jesús jndyue ve nan'ñeen, tso jon:

—Tyi'covaa' n'onho' nchu vaa iciüj'han' jñ'oon na ican ndyeeho'. Juu navi' na ngenön, ¿Aa nndëë nnanho'han'? Ndo' ¿Aa nndëë nntjo ngioho' na ncüjeho' cha'xjen ntjo nchji na ncü'io?

T'ahan 'ndyo jon, jnduehan:

—Nndëë.

²³ Senticüe' Jesús jñ'oon ndëëhan, tso jon:

—Majnda' ngenonho' maninjuuntyi navi' na ngenön. Ndo' icanhan' na quintjo ngioho' na nnan'cüje nn'an 'o' cha'xjen contjo ya nchji na ncü'io. Majo' chito ncö tsixuan na ntsijnt'a nin ts'an na ngüaquityen nc'ia tontyjaya oo tonty-jatymaan'. Nquii Tyëhö' nninncyaa jon naya'ñeen ndëë joo nn'an na jndë sijn-da' jon na ncy'onhan cüentahan'.

²⁴ Ndo' jo' ncüiiichen nqui já na totsay'ón yo juu jñ'oon na toninncyaa Jesús, xjen na jndyé jñ'oon na tcan tsanscu'ñeen, jnan'vjë yantyé joo ve ntyjé nan'ñeen. ²⁵ Ng'e jo' tqueen' Jesús tsoñ'en já na m'aaan jon. Tso jon ndé:

—'O' mangioho' na joo nn'an na con-intquehan ncüii cüii tsonnangue conan'ntsahan ndëë nn'an na coto'xenhan. Ndo' nn'an na condit'man, cotoxenhan nn'an na m'an nacje 'naanhan. ²⁶ Majo' tyi'quichuhan' na 'o' nc'onho' na nda' yo ntyjeho'. Ee minnichen cüii 'o' na ntyja ts'on juu na t'man nduihin quii' nt'anho', chuhan' na quityentjon juu ndëëho'. ²⁷ Ndo' min'cya ro cüii 'o' na ntyja ts'on juu na ncju'han'hin na tonnon, c'oon juu na xoncüee' ts'on

juu na ntejnedei juu 'o'. ²⁸ Quits'aa juu cha'xjen mats'a na condui ja nquii tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an. Jndyö na ntye'ntjón ndëë nn'an, chito na ntyentjonhan nnön. Ndo' mantyi na nninncyaa na cü'io na ndyiön jnan nn'an jndye jndyi cha' ndyaahan yo ntyja 'naan'han'.

Sin'man Jesús ve tsannchjaan'

(Mr 10:46-52; Lc 18:35-43)

²⁹ Xjen na sant'uí tsjoon Jericó, tyentyja ncüii tmaan' nn'an naxen' Jesús. ³⁰ 'Ndyo nato'ñeen, jo' vendyuaa ve nannchjan. Ya na jndyehan jñ'oon na juu Jesús venon jo', ta'han jnan'xuaahan, jnduehan:

—'U' ta na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', cyon' na nty'iá ró nchji'.

³¹ Majo' joo nn'an na m'an jo', jnan'tyia'han joo nannchjan'ñeen na cüiiichen jndyuehan. Majo' joohan jndeintyichen jnan'xuaahan, jnduehan:

—Nnda' ta, 'u' na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', cyon' na nty'iá ró nchji'.

³² Tëcüentyjee' Jesús, t'man jon nan'ñeen. Tso jon ndëëhan:

—¿Nin 'nan nt'ue n'onho' na quits'a 'o'?

³³ T'a nan'ñeen, jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, já nt'ue n'ón na nndëë njnty'iá.

³⁴ Ndo' ty'oon Jesús na nty'ia rohin nchjii jon. Tyio jon nt'ö jon ndö'ndëëhan, ndo' nin'noon' xuee jnty'iahin. Tyentyjahin toxen' jon.

Tëquee' Jesús Jerusalén

(Mr 11:1-11; Lc 19:28-40; Jn 12:12-19)

21 Ndo' vi na jndë tindyo na ntsqué Jerusalén, na ndyoo' tyo' na m'an n'oon olivos, squé tsjoon Betfagé. Jo' joo ve ntyjé na cotsay'onhan yo jñ'oon toninncyaa Jesús, jñon jonhan ncüii nt'aa. ² Tso jon ndëëhan:

—Quitsaque'ho' tsjoon chjo na m'aanhan' tondëëho'. Jo' maquintyjachen nndioho' ncüii snonxque na tyen o' yo jnda o'. Quinan'quinan'ho' joo o', ndo' quindyoy'onho' cho'ñeen ntjoochin na m'an. ³Ndo' xe na aa ngüaxee' ts'an ndëëho' ndu na cotsay'onho' cho' ntsjuen' juu, jo' quinan'ntcüe'ho' jñ'oon nnon juu: “Nquii jon na t'man condit'-manhin ndë, icanhan' na nninjt'ue jon joo o', ndo' ya na nndë, ntscüenon ntcüe' jon joo o'.”

⁴Nnda' tui cha' quitsiquindëhan' juu jñ'oon na sinin Zacarías, ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na tox-en'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguua. Ndö vaa jñ'oon na tji jon:

⁵Ndö jñ'oon na quindueho' ndëe nn'an tsjoon Sión: “Quitquenho' cüenta, nquii jon na taquintyja na t'man conduihin ndëëho',

mancijee' jon quii' nt'anho', ndyia' ts'on jon, ntjo jon cüii snon, jnda quioo' na ichu xu.”

Ndö' vaa na siquindyi jñ'oon na tso tsan'ñeen.

⁶Ndo' jo' ve nan'ñeen na totsay'onhan yo jñ'oon toninncyaa Jesús, ty'ehan, jnt'ahan cha'xjen ts'ian na t'ua jon ndëëhan. ⁷Squehan, y'onhan snonxque'ñeen yo jnda o'. Ndo' tyiohan ndiaahan nquen' joo o' ndo' tantjo Jesús juu o'. ⁸Ndo' jndye jndyi nn'an tyenan'jonhan yo Jesús. Ñ'en vendyehan jnan'nueen'han ndiaahan xoncüe nato yuu jon na vja jon. Ndo' vendyehan totyjehan nduee n'oon, totquenhinhan' nato'ñeen na jnt'ahan na njon jon. ⁹Ndo' nque nn'an na ve'jndyee yo nn'an na santya toxen' jon, ta'hin tonan'xuuaahan, tonduehan:

—Cüit'maan' nquii jon na tuihin tsjan tsochiihi David na jndyocahan'. T'man ityio Tyo'ts'on jn'aan nquii jon na ndyo

jon yo najnde'i na tsixuan nquii Tyo'ts'on na co'xen jon jaa. Quindit'maan'hin quiñoon'ndue.

¹⁰Xjen na tēquee' Jesús quityquii' Jerusalén, tondic'uaa jndyue nn'an na m'an juu tsjoon'ñeen, ta'x'ehan:

—Tsanvahin, ¿Nin ts'anhin?

¹¹Ndo' nn'an na ty'e yo jon, t'ahan, jnduehan:

—Ndö Jesús, nquii jon na incyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on. Jnan jon Nazaret nt'ö Galilea.

Tēquee' Jesús vats'on t'man

(Mr 11:15-19; Lc 19:45-48; Jn 2:13-22)

¹²Ndo' vi na jndë tēquee' Jesús vats'on t'man, tsoñ'en nn'an na condëëhan ndo' conan'jndahan 'nan jo', tji' jonhan. Ndo' siquityee' jon mesa 'naan nn'an na conan'jndyo s'on jo'. Majo'nty' s'aa jon yo silla 'naan nn'an na condëë quintu'.

¹³Ndo' tso jon ndëe nan'ñeen:

—Jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsohan: “V'aa njan tsixuanhan' v'aa yuu jon na covatjon nn'an na conan'nein nnon Tyo'ts'on.” Majo' 'o' cont'aho' na tsixuanhan' cha'vijon tsë'tsjö' naijon cotoo' nannty'uee.

¹⁴Ndo' juu xjen na m'aan Jesús vats'on t'man'ñeen, sque nannchjan na m'aan jon yo nn'an na ndic'oca'. Ndo' sin'man jonhan. ¹⁵Ndo' nque ntyee na conintque vats'on'ñeen yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tqen Moisés, jnty'iahan ts'ian t'man na s'aa Jesús na itsin'man jon nn'an. Mantyi tondyehan na tonan'xuua yotsca na tondue joo: “Cüit'maan' nquii jon na tuihin tsjan tsochiihi David na jndyocahan'.” Ndo' na nnda' jndue yotsca'ñeen, majndeichen jnan'jmiin' ntyee'ñeen. ¹⁶Jo' jnduehan nnon Jesús:

—¿Aa mandyi' nchu vaa condue yotscamin?

T'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Mandyi. Ndo' 'o' je', ¿Aa min'jon taconan'jn'aanho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na itsohan'?:

'U' jndë sijnda' na yoquijndë yo yo'ndaa na ninvaa cotei', nnan't'maan' yo'ñeen ja yo na xoncüee' n'on joo.

¹⁷Jndë na tso Jesús na nnda', jn-ty'ii jon nan'ñeen, jndui' ntcüe' jon Jerusalén, tja jon tsjoon chjo Betania. Jo' ntjohin natsjon.

**Tju' Jesús jñ'oonvi'
nacijoo' ts'oon higuera**

(Mr 11:12-14, 20-26)

¹⁸Tonco cüiichen xuee, xjen na vja ntcüe' jon Jerusalén, tyjee' na ninjndo' jon. ¹⁹Ndo' jndyiaa' jon cüii ts'oon higuera na minntyjee'han' 'ndyo nato'ñeen, têtsindyoo'hin nnonhan', majo' min'ncüii të higo tana ntjii jon, xia'ntyti ve' tso t'uui'han'. Tso jon nnon ts'oon'ñeen:

—Tajon xuee vi ngaquichu' nnda' të 'u'.

Ndo' juu ts'oon'ñeen je', ninñoon' tcanhan'. ²⁰Já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon toninncyaa Jesús, ya na tqüén cüenta na tui na nnda', s'aahan' na ndicüaa' n'ón, jndué nnon jon:

—¿Nchu tui na ninñoon' tcan ts'oonva'?

²¹Jo' t'a Jesús jndyué, itso jon:

—Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', xe na aa covantyja ya n'onho', ndo' min tyi'c'onho' na ve vaa na conan'tiuho', nndëe nt'aho' cha'na s'a juu ts'oon higuera'. Ndo' chito ve' xia'ntyti jo', mantyi nndëe nt'aho' min'cya ro nnon 'nan na ngioho' na jndyaa'han'. Ntsijonhan' juuhan' cha'vijon na nndueho' nnon tyo'va': “Quenan' ntjoohin. Cüa, cju'han' 'u' quityquii' ndaandue”, ndo' nndui na nnda'. ²²Ee ncüii cüii nnon jñ'oon na cotanho' na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on, xe na aa vantyja n'onho'

na ncy'onho'han', mancüixjen ncy'onho' cüentahan' cha'xjen na cotanho'.

Najndei na tsixuan Jesús

(Mr 11:27-33; Lc 20:1-8)

²³Jndë na tui na nnda', tēquee' nnda' Jesús vats'on t'man. Viochen xjen na it-si'man jon ndëe nn'an na sque jo', nque ntyee na conintque yo nin'joo nn'an na conintque ndëe ntyjehan nn'an judíos, tentyjaa'han nnon jon. Tax'ehan nnon jon, jnduehan:

—¿Nin najndei na matsixuan' na tji' nanmin' quii' vats'on? Ndo' ¿Nin nquii ts'an na tyincyaa na matsixuan'han'?

²⁴Jo' t'a jon jndyuehan, itso jon:

—Mantyi ja ngüax'ë cüii jñ'oon ndëëho'. Xe na aa nt'aho'han', yajo' mantyi ntsjö ndëëho' nin nquii tyincyaa najndei na matsixuan na s'a na nnda'. ²⁵Ntyja 'naan' na totsiquindëe' Juan nn'an, ¿Nin juu t'ua ts'ian'ñeen nnon jon? ¿Aa nquii Tyo'ts'on jñonhin na quits'aa juu na nnda', ndo' aa ve' nn'an jndue na quits'aa juu ts'ian'ñeen?

Ndo' nan'ñeen je', ta'han, tonan'nein nquehan yo ntyjehan. Jnduehan:

—¿Nin jñ'oon nt'a na nnda' vaa na ivax'ee jon ndëe? Ee xe na aa nnduë na nquii Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian'ñeen nnon Juan, yajo' ngitso jon ndëe: ¿Ndu na tatëntyja n'onho' jñ'oon na totso juu Juan'ñeen? ²⁶Majo' xe na aa nnduë na juu najndei na totsixuan jon jnanhan' ve' ntyja 'naan nn'an, joo nn'an na jndye jndyi'hin nndëe nt'uevi'han jaa ng'e tsoñ'enhan cotji'han cüenta na juu Juan tonduihin ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa.

²⁷Ndo' t'ahan 'ndyo Jesús, jnduehan:

—Juu Juan'ñeen, ntyja 'naan' ts'ian na totsixuan jon, min tyi'quindió nin juu t'ua ts'ian'ñeen nnon jon.

Yajo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Tanin, min ja xequitsjö ndëëho' nin juu na tyincyaa najndei na matsixuan na mats'a nan'min'.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ve ts'an na ninncüii tye

²⁸ Yajo' sininntyichen Jesús ndëë nan'neen:

—Ntsinën jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'. C'oon' n'onho' ntyja 'naan'han'. Tom'aan ncüii ts'an. Tom'an ve ntsinda jon nannon. Tso jon nnon jnda jon, tsan na tui jndyee: “U' jnda, xevahin cja' quitsa' ts'ian na vaa ntjon njan.” ²⁹ T'a tsan'neen, itso juu: “Ja tye!, tyi'cjötö.” Majo' vi jndëcya scüiejndyohan' 'nan na situu juu, tja juu, tëquits'aa juu ts'ian. ³⁰ Ndo' vi jndëcya, sindyoo' tyehan nnon ncüiichenhin. Majuuntyi jñ'oon tso jon nnon juu. T'a juu 'ndyo jon: “Ya tye!, ncjö,” majo' tatja juu.

³¹ Ndo' taxee' Jesús ndëë nan'neen, tso jon:

—Cüa je!, quindueho!, ¿Nin cüii na ve joohan jnt'ahan cha'xjen na nt'ue ts'on tyehan?

T'a nan'neen, jnduehan:

—Jnda jon tsan na vejndyee.

Ndo' tso Jesús ndëëhan:

—Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', nque nn'an na cotye s'on na cotyion nn'an ntyja 'naan' tsanm'aants'ian tsjoon Roma ndo' mantyi joo nanntcuntjaa', tyuaa'ntyí nninncyahan na ntye'ntjon Tyo'ts'onhin ntyja na cotsam'anhan, chito 'o'. ³² Ee tyjee' Juan quii' nt'anho' na toninncyaa jon jñ'oon na si'manhan' nchu vaa na chuhan' na c'onho' tonnon nquii Tyo'ts'on, majo' 'o' ta'nan tentyja n'onho' jñ'oon na toninncyaa jon. Majo' nque nn'an na cotye s'on na cotyion nn'an ntyja 'naan' gobiernon ndo' mantyi yo joo nanntcuntjaa', joohan tentyja n'onhan jñ'oon na toninncyaa juu Juan'neen. Ndo' 'o' min na jnty'iaho' na tui na nnda', majo' ta'nan ntcüe' n'onho'

min tyi'cantlya n'onho' jñ'oon na toninncyaa jon.

Nn'an na totquen cüenta nt'ööntjon

(Mr 12:1-12; Lc 20:9-19)

³³ “Nanein ntsinën cüiichen jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' na cüaa' n'onho'han'. Tom'aan ncüii ts'an na vaa tyuaa 'naan' jon. Jnon' jon nt'ööntjon tëndöndyoo' tsjan. Ndo' tyii' jon teontjöö' xi'jndiohan'. Jndë jo' jñ'en jon pila yuu jon na ngocue ndaa' joo tëndöndyoo' tsjan na jndë jnty'ii nanntjon'neen. Jndë jo' sia jon cüii v'aandye najjon na nc'oon ts'an na ntquen cüenta juu ntjon'neen. Jndë jo' sijnda' jon nin nn'an na nnt'a ts'ianhan', jndë jo' jndui' jon, tja jon cüiichen ndyuaa na tycya. ³⁴ Ndo' ya na jndë tentyja xjen na jndë tque tëhan', jñon jon mosoo' jon na m'an nan'neen na coquichohan të na tantjon juu tyuaa 'naan' jon. ³⁵ Majo' joo nn'an na cont'a ts'ian tyuaa 'naan' jon, ty'onhan joo moso'neen. Cüii tsan'neen tja'hanhin. Cüiichen tsan'neen jnan'cuee'hanhin. Ndo' tsan na jndë ndye, totuen'han ntjöhin. ³⁶ Ndo' juu patrón'neen, xjen na jndyii jon na nnda', jñon nnda' jon majndyentyichen mosoo' jon na m'an nan'neen. Majo' nin'cüajon jnt'ahan yo joo nan'neen.

³⁷ “Na mats'iañ'en nquii tsans'a jnda jon, jñon jonhin na m'an nan'neen. Ee situu jon: “Mancüiixjen nt'ahan na njonhin.” ³⁸ Majo' joo nan'neen na cont'a ts'ian, ya na jnty'iahan juu jnda nquii patrón'neen, jnduehan ndëë ntyjehan: “Ndö jnda nquii patrón. Tsanva', vi na jndë tue' tye juu, ntjo tyuaava nt'ö juu. Cüa, quinan'c'uëhin cha' 'naan' juu ntjohan' ndüë.” ³⁹ Ndo' ty'onhanhin, tjue'hanhin toxen' juu ntjon'neen, ndo' jnan'cuee'han jon.

⁴⁰ Taxee' Jesús ndëë nan'neen, tso jon:

—Juu ts'an na 'naan' ntjon'neen, xjen na ncüjee' nnda' jon, c'oon' n'onho' nin

'nan nts'aa jon yo joo nan'ñeen na con-
t'ahin ts'ian tyuaa 'naan' jon.

⁴¹T'a nan'ñeen, jnduehan nnon jon:

—Majnda' na ntscüje jonhan ng'e tyia
jndyi nan'xuanhan, ndo' nninncyaa jon
juu ts'ian'ñeen ndëë mañoon nn'an na
nninncyahan 'nan na ngüantjon tyuaa
'naan' jon xjen na ngue' ntjonhan'.

⁴²Ndo' sininntyichen Jesús ndëë
nan'ñeen na sijoon' nquiihin na
conduihin tsjö' ya. Tso jon:

—Joo albañil na conan'yahin tsjaan'
v'aa, majuuto tsjö' na conduihin na tyi'-
je'cüijnt'uehan', majndë vaquityentyen-
han' nquii najon na tjihan' nquii tsjaan'
v'aa. Nquii ta Tyo'ts'on sijnda' jon na
nnda'. Ndo' ndicuee' na ncüaa' ya nn'ön
na cojnty'ia na tuihan'. ⁴³Ng'e na nnda'
vaa na tsi'man juu jñ'oon'va', ndö jñ'oon
na matsjö ndëëho'. Juu na tyincyaa Ty-
o'ts'on na conan'jonho' ntyja 'naan' na
itye'ntjon jon nn'an ntyja na cotsam'an-
han, ncüji' ntcüe' jon na nan'xuan-
ho'han', ndo' nninncyaa jon na mañoon
nn'an nnan'xuanhan juu ts'ian'ñeen.
Ndo' ndit'maan' jon ntyja 'naan' juu
ts'ian na nt'a nan'ñeen. ⁴⁴Ndo' ntyja
'naan' tsjö'va' na sinën ndëëho', min-
ninchen ts'an na tyi'cüaa' ts'on juu ntyja
njan, vi' ntjon tsan'ñeen cha'vijon ts'an
na tonhin na tyioohin nacjoo' tsjö'. Ma-
jo' ts'an na tyi'cantyja ts'on ja, majn-
da' nt'uiivi'han'hin ya na ngüentyja xjen
na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan'
na conan'tjahan nnon jon. Ntyja 'naan'
'nan na ngenon tsan'ñeen, itsijonhan' ju-
uhan' cha'vijon na tyioo ncüii tsjö' t'man
nacjoo' juu na sitiuu jndëhan'hin.

⁴⁵Ndo' joo jñ'oonmin' na tyi'quitso
nquii' Jesús jooohan', nque ntyee na
conintque yo nn'an fariseos, vi na
jndë jndyehan jñ'oon'ñeen, taa' n'onhan
na tji' jonhan' ntyja 'naanhin. ⁴⁶Ng'e
jo' nin'quit'uehan jon, majo' ncyaaahan
nn'an na jndye jndyi'hin, ee nan'ñeen

tji'hin cüenta na conduihin ts'an na in-
cyaa jñ'oon' Tyo'ts'on.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' na toco ts'an**

(Lc 14:15-24)

22 Cüiichen jon sinin nnda' Jesús
ndëë ntyee na conintque yo nn'an
fariseos. Sinin jon jñ'oon na tyi'quitso
quii'han' ndëëhan:

²—Juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an
ntyja 'naan' na cotsam'anhan, itsijon-
han' juuhan' cha'vijon ncüii rey na s'aa
jon nguee t'man na ngoco tsans'a jnda
jon. ³T'ua jon ts'ian ndëë mosoo' jon
na quitaquitqueen'han tsoñ'en nn'an na
jndë siquindyii jon na ncyohan nguee
na its'aa jon. Majo' joo nan'ñeen tajn-
t'ue n'onhan. ⁴Ng'e jo' jñonchen jon
moso, tso jon ndëëhan: Quindueho' ndëë
nn'an na jndë siquindyi ja na ncyohan
ng'e jndë min cje 'nan na nninjnt'ue
na ngoco juu tsans'a jnda. Jndë is-
cüjê ndoro yo minndyechen quioo' na
jndë siqui'mën, jndë tijñ'oon' tsoñ'en,
mang'e jo' ncyohan nguee na ngoco
juu tsans'a jnda. ⁵Majo' joo nan'ñeen
je', tyi'quinan'jñ'oon'han juu jñ'oon na
tyey'on mosoo' jon. Ncüii jooohan tēquit-
s'aa juu ts'ian tyuaa 'naan' juu. Ncüi-
ichenhin tēquijndëë juu 'nan. ⁶Ndo'
minndye nan'ñeen t'uehin mosoo' jon,
ji vaa jndyi tja' nan'ñeen jooohan ata
jnan'cüjehanhin. ⁷Ndo' vi jndë taa' ts'on
juu rey'ñeen na nnda' tont'a nn'an
mosoo' jon, siv'ii jndyi jon. Jo' jñon jon
sondaro 'naan' jon na quitanan'cüje-
han nan'ñeen. Ndo' jñonhan chon tsjooon
nan'ñeen. ⁸Jndë jo' tso jon ndëë min-
ndye mosoo' jon: Tsoñ'en jndë tijnda' ya
na ndit'maan' na ngoco tsans'a jnda, ma-
jo' nn'an na tquën' jndyëë na ncyohin
ngueeva, taviquinan'xuanhin na nts'a na
njonhan. ⁹Nanein c'oho' nquii nata t'-
man, jo' qui'manho' ncüii cüii ts'an na
ntjonho' jo'. Quindueho' ndëëhan na

quindyontyjaa'han na icoco juu jnda. ¹⁰Ndo' joo moso'ñeen, jndui'han, jndy-i'han nata quii' tsjoon. Jnan'ncüihan tsoñ'en nn'an na tjonhan. Ñ'en nn'an na tyia nn'anhan ndo' ñ'en nn'an na ya nn'an. Ve' nda' ro s'aahan' na too' v'aa yo nn'an na jnan'ncüihan na toco jnda nquii rey'ñeen.

¹¹“Majo' nquii jon, xjen na tēquee' jon na nnincyaa jon ts'on nn'an'ñeen, jndyiaa' jon ncüii ts'an na tyi'cüe juu ndiaa cha'xjen juu ndiaa cocüe nn'an na conan'jonhan ya na ngoco ts'an.

¹²Itso jon nnon juu: “U' ntyjē, ¿Ndu na jndyoque' ntjoohin ndo' min tyi'cüe' ndiaa cha'xjen na cocüe nn'an ya na icoco ts'an?” Majo' tsan'ñeen, min'ncüii jñ'oon ta'nan t'a. ¹³Jo' juu rey'ñeen tso jon ndēē nn'an na cotye'ntjon nnon jon: “Quinan'tyehoh' ng'lee tsanva' yo nt'ö juu. Ndo' quitjue'ho'hin ch'en najon najaan jndyi. Jo' yuu na cotyuee nn'an ndo' cocüa'hin ndi'n'onhin na iquii jndyihan'hin.”

¹⁴Ndo' sintycüii Jesús jñ'oonva', it-sontyichen jon:

—Jndye jndyi nn'an na i'man Tyo'ts'on na quintcüe' n'onhin yo jnanhin, majo' tyi'jndyehin icüji jon na nnan'xuanhan cüentaa' jon.

Nan'xuan na quityiön s'on cüentaa' gobiernon

(Mr 12:13-17; Lc 20:20-26)

¹⁵Yajo' jndui' nn'an fariseos'ñeen, jnan'nein nquehan yo ntyjehan nchu vaa nquii nnt'ahan na quit'uiivi'han' Jesús tsojnaan' joo jñ'oon na itsinin jon.

¹⁶Jndē jo' jñonhan vendye ntyjehan yo nn'an tmaan' cüentaa' Herodes na quit-sataxee' nan'ñeen nnon Jesús. Ty'ehan, jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndēē nn'an, mangiö na condui 'u' ts'an na tyi'je'quitsivi'nn'an'. Jñ'oon na mayuu' na matsi'man' ndé nchu

vaa na nt'ue ts'on Tyo'ts'on yo nn'an. Min tamatyi' cüenta nchu vaa na conan'tiu nn'an oo nchu vaa nan'xuanhan. ¹⁷Quitsu' nndyé nchu vaa matsitiu': ¿Aa chuhan' na quityiön s'on nnon tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma, oo aa tyi'quichuhan'?

¹⁸Majo' taa' ts'on Jesús manyan na nan'xuanhan. Tso jon ndēēhan:

—O' na ve vaa na conan'tiuho', ¿Ndu na jen cojnt'ueho' nchu vaa nquii nt'aho' cha' quit'uiivi'han' ja? ¹⁹Cüa, quinan'-manho' nnön cüii xoquitu' na cotyionho' s'on na ican gobiernon.

Yajo' tji'han ncüii s'on denario, jnan'-manhinhan' nnon jon. ²⁰Ndo' taxee' jon ndēēhan:

—Juu xoquitu'vahin, ¿Nin ts'an 'ndyo nnon na chuu'han'? Ndo' ntjimin, ¿Nin ts'an xuee'han'?

²¹T'a nan'ñeen, jnduehan:

—Ndö 'ndyo nnon nquii tsanm'aants'ian t'man yo xuee' nquii jon.

Jo' sintcüe' Jesús jñ'oon ndēēhan:

—Jo' nquii tsanm'aants'ian t'man, quityionho' s'on nnon jon na tsixuan jon na ncy'oon jon cüentahan'. Ndo' mantyi tsoñ'en na vacüja'han' Tyo'ts'on, ncyaho'han' cüentaa' nquii jon.

²²Ndo' vi na jndē jndyehan na nnda', vacue m'aan' n'onhan na nnda' vaa na tso jon. Jnty'ehin jon, ty'ehin.

Cota'xee'han ntyja 'naan' na nta'ndo' xco nn'an

(Mr 12:18-27; Lc 20:27-40)

²³Maninjuuntyi xee'ñeen sque nn'an tmaan' saduceos na m'aan Jesús. Quii jndyue nan'ñeen na joo nn'an na jndē tjē, tyi'je'quita'ndo' xcohan. Ndö vaa jñ'oon jnduehan nnon jon:

²⁴—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndēē nn'an, juu jñ'oon na ty'ön cüenta na tqen Moisés icoxenhan' na ncüii tsans'a, xe na aa

tue' juu ndo' min ta'nan ntsinda jon yo scuu' jon, yajo' ijndei'han' na juu tyje ts'oo'ñeen ngoco juu yo scuu' tsoxio juu. Nc'oon ntsinda juu yo juu tsanscu'ñeen cha' ntsinonhan' na tantsinda xio juu na tui. ²⁵Ndö vaa 'nan na tui, cüii jon quii' nt'án tom'an ntyque' nannon na nincüii ts'an ntsindahan. Juu tsantque toco juu, majo' tue' juu. Tantsinda juu yo scuu' juu. Jo' tyje juu ts'oo'ñeen, toco juu yo scuu' tsoxio juu. ²⁶Ndo' majo'ntyti tsans'a na jndë ve, ta'nan ntsinda juu yo tsanscu'ñeen xjen na tue' juu. Majo'ntyti tjon tsan na jndë ndye, ndo' manincüajon ata tsan na jndë ntyque'. ²⁷Ndo' mats'iañ'en mantyi nquii tsanscu'ñeen, tue' juu. ²⁸Ta, juu jñ'oonva na nin'quita'x'é nnon'. Juu xjen na nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë, ¿Nin ncüii joo na ntyque'hin na ndiscuhin juu tsanscu'ñeen? Ng'e ninvaa na ntyque' nan'ñeen tondiscuhin jon.

²⁹T'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—'O' cochue' n'onho' ntyja 'naan' juu jñ'oonva', ng'e min na conan'jn'aanho' jñ'oon na tquen Tyo'ts'on na vaa, majo' tyi'covaa' n'onho' nin 'nan nin'quitsiquindyihan'. Min ndicüaa' n'onho' ntyja 'naan' juu najndei na condui jon. ³⁰Ee juu xjen na nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë, taxequitonco nnda'han, min nannon, min nanntcu. Ee juu xjen'ñeen nnan'xuanhan cha'na ángeles na m'an quiñoon'ndue. ³¹Ndo' mantyi juu jñ'oon na nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë, ¿Aa min'jon tyí'conan'jn'aanho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndë jndui na itso jon: ³²“Ja condui Tyo'ts'on na totsit'maan' Abraham, yo Isaac ndo' yo nin'Jacob.” Mang'e na tso jon na nnda', itsiquindyihan' na conduihin Tyo'ts'on ntyja 'naan nn'an na cota'ndo', chito ntyja 'naan nt'oo.

³³Ndo' nn'an na jndye jndyi'hin, xjen na jndyehan na sinin jon jñ'oonmin',

vacue tom'aan' n'onhan jñ'oon na totsit'man jon.

**Jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan',
jaa'ntyti tsixuanhan'**

(Mr 12:28-34)

³⁴Joo nn'an tmaan' fariseos jndyehan na juu jñ'oon na sinin Jesús, sichenhan' jndyue ntyjehan nn'an saduceos'ñeen, ng'e jo' jnan'ncüihan ntyjehan. ³⁵Ndo' ncüii joochin, ts'an na tsí'man nchu vaa itsiquindyti jñ'oon na ico'xenhan' na tquen Moisés, taxee' jon ncüii jñ'oon nnon Jesús na nt'ue juu na juu jñ'oon na ntsintcüe' jon, ndëë nninjnt'uehin juuhan' na quit'uiihan' jon. Tso juu:

³⁶—'U' ta na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on, quityquii' jñ'oon' jon na tquen Moisés, ¿Nin jñ'oon na t'manntyti na ico'xenhan'?

³⁷T'a Jesús 'ndyo tsan'ñeen, tso jon:

—“Juu jñ'oon na njonntyichen tsixuanhan', ndo' na t'manntyichen ico'xenhan', ndö vaa na itsohan': Nquii Tyo'ts'on na conduihin na co'xen jon 'u', cüivintyji'hin yo na mancha'chen tson' yo ninvaa ñuan', yo tsoñ'en 'nan na matsitüi.” ³⁸Juu jñ'oonva' na ico'xenhan', juuhan' njonntyichenhan' ndo' juuhan' navejndyee ngue quityquii' tsoñ'en jñ'oon na ico'xenhan'. ³⁹Ndo' jñ'oon na jndë ve itsijonhan' juuhan' cha'na juu jñ'oon'ñeen. Ndö vaa na itsohan': “Cüive'nchji' minnichen ts'an cha'xjen ve'nchjii nquii 'u!” ⁴⁰Joo ve jñ'oonmin' conduihan' x'ee tsoñ'en jñ'oon' Tyo'ts'on na tquen Moisés yo jñ'oon' Tyo'ts'on na toninnicya nn'an ndyu na toxen'chen na tonduehan nchu vaa 'nan na nguaa.

Cristo conduihin Jnda Tyo'ts'on

(Mr 12:35-37; Lc 20:41-44)

⁴¹Viochen xjen na ninvaa m'an nn'an tmaan' fariseos, taxee' Jesús cüii jñ'oon ndëëhan. ⁴²Tso jon:

—¿Nchu vaa na cotji'ho' cüenta ntyja 'naan' nquii juu na conduihin Cristo? ¿Nin ts'an tsjan 'naan'hin?

T'ahan, jnduehan nnon jon:

—Conduihin tsjan David na jndyocahan'.

⁴³Ndo' tso jon ndëëhan:

—Mayuu' na nnda'. Ndo' nquii David yo na tyincyaa Espiritu Santo na jnda' xquen jon, tji jon ncüii jñ'oon ntyja 'naan' Cristo, tsjan 'naan' nquii jon na jndyocahan', na itso jon na ityentjon Cristo jon. Ndö juu jñ'oon na tji David, ndö vaa na itsiquindyihan':

⁴⁴Nquii ta Tyo'ts'on ico'xen jon tsoñ'en, tso jon nnon nquii jon na conduihin na ityentjon jon ja:

“Quijman' nc'ia ntyjaya naijon na itsit'-maan'han' 'u' ata xjen nque nn'an na jndohan 'u' jndë tju'cjëhan nacje 'nan'.”

⁴⁵Ndo' tso tyichen Jesús:

—Ndö vaa jñ'oon mavaxl'ë ndëëho': Juu David itso jon na nquii Cristo conduihin tsjan 'naan' nquii jon na jndyocahan', yajo' ¿Nchu vaa na itso jon na nquii Cristo conduihin nquii ta na ityentjon jonhin?”

⁴⁶Majo' min'ncüii joo nan'neen ty-i'quindëë nt'ahin yo jñ'oon na taxee' jon. Ndo' mantyi xuee na tacachenhan', tavi 'nan ts'an ty'oon na t'man ts'on na ngüaxee'ntyichen jñ'oon nnon Jesús.

Ncyaa Jesús jnan fariseos yo nn'an na conan'manhan nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tquen Moisés

(Mr 12:38-40; Lc 11:37-54; 20:45-47)

23 Jndë jo' sinin Jesús ndëë nn'an na jndye jndyi'hin yo ndë já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, tso jon:

²—Nque nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tquen Moisés yo joo nn'an tmaan' fariseos, ty'onhan cüenta juu ts'ian na tot-

sixuan Moisés na quinan'quindyihinhoh' nchu vaa tsi'man juu jñ'oon na tquen tsan'neen. ³Mang'e jo' quitquenho' cüenta jñ'oon na conan'manhan. Ndo' quinan'quindëho' tsoñ'en cha'xjen na coto'xenhan na quint'aho'. Majo' tyi'ntsantjaho' cha'na cont'a nquehan, ee joohan ya jñ'oon na coninncyahan, majo' ñoon ñoon 'nan na cont'ahan. ⁴Ee nquehan cotquenho' jñ'oon na ijndei'han' na quinan'quindë nn'anhan' na itsijonhan' juuhan' cha'vijon conan'tyenhan ncüii xu na ja na cotyiohinhan' quitya' nn'an. Majo' min nquehan tyi'je'quityi'han min ve' nin'ncüii ndëë ndueehan na ntejndei'han nan'neen.

⁵Tsoñ'en 'nan na cont'ahan, cont'ahinhan' cha' quitquen nn'an cüenta na jen conan'quindëhan. Min ntjan na ntuein chjo na chuu' jñ'oon' Tyo'ts'on, conan'tyehinhan' quitahan yo ndueehan. Joo jñ'oon'neen tji nquehinhan' nnon ntjan'neen. Cont'ahin na nnda' cha' quitquen ntyjehin cüenta na njon jndyi ngiohan juu jñ'oon' jon. Ndo' mantyi ndiaatonco na cüehin, toncontyichen nman 'ndyohan' cont'ahan, chichen ndiaa' min'cya ro ts'an. ⁶Ndo' mantyi ya na covee' nguee, cojoo' n'onhan na nquehan ngüendyuua naijon na itsiquinjonntyichenhan'hin. Ndo' ya na covancüi nn'an vats'on, cojnt'uehan silla na tonnonntyichen naijon na ndit'maan'hin. ⁷Mantyi cavee' jndyi ngiohan na nninncyaa ts'an ts'on joohan xoncüe ts'ua, ndo' na quindue nn'an ndëëhan na mastrohin na conan'manhin jñ'oon na tquen Moisés.

⁸“Majo' 'o' tyi'jnt'ueho' na quindue nn'an mastro 'o', ng'e tsoñ'enho' conduiho' ntyje nqueho', ndo' xia'nty nquii Cristo conduihin mastro 'naanho'. ⁹Min tyi'nan't'maan' 'o' ncüii ts'an tsonnangue na ndueho' na conduihin tye-ho'. Ng'e ninncüiihin na conduihin Tye-ho', nquii jon na m'aan jon quiñoon'n-

due. ¹⁰ Min tyi'ninncyaho' na ndue nn'an na 'o' conduiho' nn'an na co'o jndyeeho', ng'e xia'ntyi nquii Cristo conduihin na vja jndyee jon tondëeho'. ¹¹ Ndo' minnichen ts'an na t'manntyi conduihin quii' nt'anho', chuhan' na quitye'ntjon juu ndëeho'. ¹² Min'cya ro ts'an na itsiquinjon nquihin, ncju'cje Tyo'ts'onhin. Ndo' minnichen ts'an na iju'cje nquihin, ntsiquinjon Tyo'ts'onhin.

¹³ "O' nn'an fariseos yo 'o' nn'an na conan'manho' jñ'oon na tquen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. 'O' ve' cont'a nqueho' na jen ya nn'anho', majo' cot'ioo'ho' ndëë nn'an cha' tyi'ndëë nnan'jonhan yo na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an. 'O' tyi'quita'nguee'ho' na ntye'ntjon jonho', ndo' joo nn'an na nin'quinan'jonhan ntyja 'naan'han', conan'ntcüe'ho'hin. Nqueho' tyi'nin'quityii'ho' juu na ityentjon jon, min tyi'nin'ncyaho' na ngoque' nn'an ntyja 'naan'han'.

¹⁴ "O' nn'an tmaan' fariseos yo 'o' nn'an na conan'manho' jñ'oon na tquen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. 'O' ve' cont'a nqueho' na njon jndyi Tyo'ts'on ngioho'. Majo' joo nanntcu ninnque, cotyehoh' nt'aahan, ndo' cha' nnan'tiu nn'an na njon jndyi Tyo'ts'on ngiohan, jndye jñ'oon conan'neinho' nnon jon cha' tyi'ntsi'man nquii'han' na vi' nn'an 'o'. Mang'e jo' juu xjen na ntc'o'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahin nnon jon, t'manntyichen nt'ui-ivi'han' 'o'.

¹⁵ "O' nn'an tmaan' fariseos yo 'o' nn'an na conan'manho' nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tquen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. Ee 'o' ve' cont'a nqueho' na ya jndyi nn'anho'. 'O' tycya coma'ndyi'ho' ata covet'ioho' ndaandue na cojnt'ueho' min ninncüii ts'an na ntsijonhin yo jñ'oon na coninncyaho'. Ndo' ya na jndë jndë jnt'aho' na vantyja juu cha'xjen cont'aho', yajo' vjay'oon-

han'hin na ji vaachen nts'aa juu. Ndo' na nnda', jaa'ntyichen nt'uiivi'han'hin quii' v'io, chichen 'o'.

¹⁶ "Vi' jndyi ntquenonho', 'o' na conan'manho' ndëë ntyjeeho', majo' itsijonhan' 'o' cha'vijon nannchjan. Ee ya na icüji' ts'an xuee' vats'on t'man, cha' quitsi'manhan' na ntyjii Tyo'ts'on na jñ'oon mayuu' itsinin juu, condueho' na tyi'jaa' jñ'oon'neen na iquentyen juu nacjoo' juu. Majo' condueho' na juu jñ'oon na ncüji' ts'an xuee' s'on ijan na tcüe' vats'on t'man cha' quitsi'manhan' na ntyjii Tyo'ts'on na jñ'oon mayuu' itso juu, juu jñ'oon'neen cotji'ho' cüenta ja'ntyichenhan'. ¹⁷ 'O' nan' jndyi nquenho'. Nan'xuanho' na nchjan yantiyiho'. Ee ¿Nin cüii na ve nan'min' njonntyichen tsixuanhan'? Juu s'on ijan tyi'njonchen tsixuanhan' ng'e joo 'nan na jndë yo s'on'neen, iquenhan' joochan' cüentaa' Tyo'ts'on ng'e itsixuanhan' ntyja 'naan' nquii vats'on t'man. ¹⁸ Ndo' mantyi condueho' xjen na icüji' ts'an xuee' nnontyiu quii' vats'on t'man cha' quitsi'manhan' na ntyjii Tyo'ts'on na mayuu' jñ'oon na itso juu, tyi'jaa' jñ'oon icüji' juu. Majo' condueho' na juu jñ'oon tji' ts'an xjen na icüji' juu xuee' s'i quioo' na cotyio nn'an nnon-tyiu'neen cha' quitsi'manhan' na ntyjii Tyo'ts'on jñ'oon na mayuu' condueho', juu jñ'oon'neen jaa'chenhan'. ¹⁹ 'O' nan' jndyi nquenho'. Quindëen' nan'xuanho' nannchjanho'. Ee ¿Nin cüii na ve nan'min' njonntyichen tsixuanhan'? Juu s'i quioo' na cotyio nn'an nnon-tyiu'neen tyi'cüentyja na njonchen conduihan'. Ee juu nnon-tyiu naijon contyjo si'neen, juuhan' njonchen tsixuanhan' ng'e ntyja 'naan'han' iquenhan' si'neen cüentaa' Tyo'ts'on. ²⁰ Jo', juu ts'an na iquentyen ncüii jñ'oon nacjoo' nquii xjen na icüji' juu xuee' nnon-tyiu quii' vats'on t'man cha' quitsi'manhan' na mayuu' jñ'oon tso juu, chito xia'ntyi ntyja 'naan' nnon-

tyiu'ñeen iquentyen juu jñ'oon, mantyi iy'oonhan' tsoñ'en 'nan na contyo nacjoo'han'. ²¹Ndo' juu ts'an na iquentyen ncüii jñ'oon nacjoo' nquii na icüji' juu xuee' vats'on t'man, chito xia'ntyi ntyja 'naan'han' iquentyen juu jñ'oon, ndo' mantyi iy'oonhan' nquii Tyo'ts'on na m'aan jon jo'. ²²Ndo' juu ts'an na iquentyen ncüii jñ'oon nacjoo' nquii na icüji' juu xuee' quínoon'ndue, chito xia'ntyi ntyja 'naan'han' iquentyen juu jñ'oon, mantyi iy'oonhan' juu silla na manin'ts'iaan' 'naan' Tyo'ts'on ndo' mantyi yo nquii jon na vequityen jonhan'.

²³“O' nn'an fariseos yo 'o' na conan'manho' nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tqen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. Ee 'o' ve' cont'a nqueho' na conduiho' nn'an na conan'quindë. Ee coninncyaho' diezmo cüentaa' Tyo'ts'on ntyja 'naan' na cove' ntjon 'naanho', ata min ve' tSCO quichi menta yo tSCO anís yo ntqueen' cominon na coninncyaho', majo' juu jñ'oon na jaa'ntyi tyquii' jñ'oon na tqen Moisés, tyi'nin'quita'nguee'ho'han'. Joo jñ'oon'ñeen conan'manhan' nchu vaa na nc'onho' cha'xjen na chuhan' tonnon Tyo'ts'on, yo na quinan'vengioho' nn'an ndo' mantyi quinan'quindëho' jñ'oon na condueho'. Ee cha'xjen na itsohan' na coninncyaho' diezmo, mantyi quinan'quindëho' jñ'oonmin' na njonntyichen conduihan' na tqen Moisés. ²⁴Itsijonhan' 'o' cha'na nn'an na conan'cü'aanhan ndaatoo na covehan cha' ncüji'han' quioo' quijndë, majo' tyi'quitquenhan cüenta na tondye tsjo'ñeen, jo' ñjon ncüii camello tue'. Ee cojoo' n'onho' na nin'quinan'quindëho' jñ'oon na tyi't'manchen nan'xuanhan', majo' jñ'oon na njonntyichen tyi'nin'quinan'quindëho'han'. Mang'le na nnda', 'o' nan'xuanho' nn'an na conan'manho' nato ndëë nn'an,

majo' nqueho' conduiho' cha'vijon nannchjanho' na cove'jndyeeho' ndëëhan.

²⁵“O' nn'an fariseos yo 'o' nn'an na conan'manho' nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. Ee 'o' ve' cont'a nqueho' na ya jndyi nn'anho' majo' juu na cotsam'anho', itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'an na ya ya itsintju' juu naxen' vaso yo xio, majo' quityquii'han' ty'a jndyihan'. Ee 'nan na cocüa'ho' na ñjonhan' jo', nan'xuanhan' 'naan nn'an na conty'ueeho' yo na tyi'nin'quitquen nqueho' xjen yo 'nan na nt'ue jndyi n'onho'. ²⁶O' nn'an fariseos, 'o' conduiho' cha'vijon nannchjan. Nqueho' quitquen jndyoyuho' na tonnon Tyo'ts'on, yajo' ntyja 'naanho' ntsijonhan' cha'vijon na jndë jnan'ntju' 'o' quityquii' vaso yo xio. Ndo' na nnda', nts'aahan' na cüejon ntju' quityquii'han' yo naxen'han'.

²⁷“O' nn'an fariseos yo 'o' na conan'manho' nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. Ee 'o' ve' cont'a nqueho' na ya jndyi nn'anho'. Majo' itsijonhan' 'o' cha'na ndi'nt'ua na ve' cjohan' quichi' jndyi ndyiaa' ts'an, majo' quityquii'han' too' ndi'nt'oo yo tsochen nnon 'nan ty'a nan'xuanhan'. ²⁸Mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naanho' ee tondëë nn'an cont'aho' na jen ya nn'anho', majo' tyquii' n'onho' ninnquii'chen ve vaa na conan'tiuho', yo na too'chenhan' m'aan 'nan tyia.

²⁹“O' nn'an fariseos yo 'o' na conan'manho' nchu vaa siquindy jñ'oon na tqen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. Ee ve' cont'a nqueho' na jen ya nn'anho'. Ee conan'yaho' ndi'nt'ua 'naan nque nn'an na toninncyahin jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, ndo' mantyi conan'tycüi'ho' ndi'nt'ua 'naan nt'oo na totsam'anhan yo na chuhan'. ³⁰Ndo' condueho' xe na

juuhan! aa m'anho' juu xjen na tom'an ndochiho' ndyu'ñeen, tyi'xequinan!jonho' xjen na tonan'cüje nan'ñeen nn'an na toninncyä jñ'oon! Tyo'ts'on. ³¹Ndo' na condueho' na nnda', nqueho' cotji' jndyoyuho' jñ'oon nacjoho' na conduiho' tsjan 'naan nan'ñeen na jndyocahan', nque nan'ñeen na tonan'cüjehan nn'an na toninncyä jñ'oon! Tyo'ts'on. ³²Mang'e jo' cha'xjen na tont'a ndochiho', quinan'quindëñ'enho'han'.

³³“O' ntyja 'nan tyia na cont'ahoh', conduiho' cha'vijon nda quinduntja. Min'ncüii 'nan je'quindëë nt'ahoch' ntyja 'naan'han' ndyaaho' juu navil na nt'uuihan' nn'an na nc'ohan v'io. ³⁴Mang'e jo' matsjö ndëëho', quii' nt'anho' njñön ja nn'an na nninncyahan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëëho' na nnan'neinhin ndëëho' yo ntyja 'naan' na jnda' xquen jon ndo' na nnan'manhan ndëëho' nchu vaa na ico'xen jon. Majo' minndye nan'ñeen, nnan'cüjehoh'han. Ndo' ñ'en ntyjehan njñonho'hin nonjn'aan. Ndo' ñ'en nan'ñeen na ntja'ho'hin quii' nt'aan'on. Ndo' ñ'enhan na nty'eho'hin ncüii ndo' ncüii tsjoon. ³⁵Ndo' tsojnaan' na nt'aho' na nnda', ndyionho' jnan nn'an na jnan'cüjehan tsoñ'en nn'an na tonduihan nn'an na jnt'ahan 'nan na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on xjen na tye' na m'aan tsonnangue ata xjen nein. Ngitye' na nt'uuiivi'han' 'o' xjen na iscuee' Cañ tyje juu Abel, tsan na tova m'aan juu cha'xjen na chuhan', jndyocahan' ata xjen jnan'cuee' ndochiho' nquii Zacarías jnda Berequíás xoncüe quii' ntan' nnontyiu t'man yo ta vats'on t'man. ³⁶Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', tsoñ'enho' na m'anho' nanein, majndë majnda' na nt'uuiivi'han' 'o' ntyja 'naan' tsoñ'en navi'min' na tquenon nan'ñeen.

T'ioo Jesús ntyja 'naan nn'an Jerusalén

(Lc 13:34-35)

³⁷“O' nn'an Jerusalén na conan'cüjehoh' nn'an na coninncyä jñ'oon! Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa ndo' cotuen'ho' ntjö' joo nn'an na ijñon jon na m'anho', majndye jnda ton-tyja ts'ön na ntsincüi ja 'o' na nc'onho' ntyja njan cha'xjen ncüii quitsjon xque itsincüi o' ntsinda o' quityquii' tsëë' o'. Majo' 'o' ta'naan jnt'ue n'onho'. ³⁸Jo' quitquenho' cüenta, jndë jnty'ii Tyo'ts'on 'o', taje'cüantyyee'ntyichen jon tsjoonho'. ³⁹Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', nanein na tonnonchen tax'e'quijnty'iantyichenho' ja ata juu xjen ya na ngüentyja xuee na nndueho': “Ityo Tyo'ts'on jn'aan nquii jon na icüjee'non jon na m'an jaa yo juu najndei na condui nquii jon.”

Itsiquindyi Jesús na ndyuii' vats'on t'man

(Mr 13:1-2; Lc 21:5-6)

24 Jndui' Jesús vats'on t'man, ndo' viochen xjen na vja jon, já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon toninncyä jon, jnan'ndyoo' já nnon jon. T'á na conan'mán nnon jon nchu xjen na nancoo' jndyi nt'aa cüentaa' juu vats'on t'man. ²Majo' t'a jon jndyué:

—Mayuu', itso jon, nanein cojnty'iaho' nt'aamin'. Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', tyi'xe'qui'ndyihan' min'ncüii tsjö' nacjoo' ntyjehan'. Tsoñ'en nt'aamin' ndyuii'ñ'enhan'.

Jn'aan na conan'manhan' na manndyo ntycüii tsoñ'en

(Mr 13:3-23; Lc 21:7-24; 17:22-24)

³Ndo' sá tyo' na m'an n'oon olivos. Ndo' vi na jndë təcjo Jesús jo', já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon toninncyä jon,

santyjá' nnon jon cha' nndëë nnan'nén yohin na ninnquëchén. Indué:

—Quitsu' ndé yuu xjen na ndui nan'min' na tsu'. Ndo' ¿Cüan na ndityincyoo' na ntsi'manhan' na jndë tindyo nndyo' nnda' ndo' na mantycüii tsonnangue?

⁴T'a Jesús jndyué, itso jon:

—Quitquenho' cüenta na minncüii ts'an tyi'ntsi'nn'an 'o' ntyja 'naan jñ'oonmin'. ⁵Ng'e jndye nn'an nninncyohan yo xuë na nnduehan joochan conduihan Mesías, ndo' na nnda' ntsivi'n-n'anhan' nn'an. ⁶Nndyo nndyoo' nndyeho' na m'aan ndyia' ndo' nninc'uaa jñ'oon na nc'oon ndyia' mañoon tsonnangue. Majo' tyi'ntyueho' ee mancüiixjen ijndei'han' na ngüenon jndyee nan'min'. Majo' min na nnda' ninvaa vitjachen na ntycüii tsonnangue. ⁷Nn'an ncüii tsonnangue nnan'vehan nacjo nn'an ncüiichen tsonnangue. Ndo' ncüii tsanm'aants'ian t'man ntsuehin nacjoo' cüiichen tsanm'aants'ian. Jndye joo nc'oon jndo' t'man ndo' jndei ngonts'ii tyuaa. ⁸Tsoñ'en navi'min', joochan' ndui na vejndyee. Itsijonhan' joochan' cha'vijon ya na ngitye' na iqui-ihan' tsanscu na ntsingui jon.

⁹“Xjen'ñeen nt'uevi' nn'an 'o' ng'e na m'anho' ntyja njan ndo' nninncyahan cüenta 'o' nduee nn'an na nnt'avi'han 'o' ndo' nnan'cüjehan 'o'. Ndo' nn'an xejndio tsonnangue nc'onhan na jndo jndyihan 'o' ng'e na m'anho' ntyja njan. ¹⁰Juu xjen'ñeen jndye nn'an ntji ntye'han ntyja 'naan' na vantyja n'onhan Tyo'ts'on. Nc'onhan na jndohan ntyjehan ata njnt'uehan jñ'oon na quit'uiivi'han' nan'ñeen. ¹¹Ndo' nninty'ncyoo' nn'an na nnduehan na coninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on, majo' ve' quintuhan' na ntyja 'naan'han' jndye nn'an nnan'vi'nn'an nan'ñeen. ¹²Ndo' ng'e vandijndye nnon 'nan tyia, juuhan' nts'aahan' na tavi'lcüiivi'ngio nn'an ntyjehan. ¹³Majo'

ncüii cüii ts'an na ntjotyenhin ntyja njan ata xjen ntycüii tsoñ'en, ntsin'man ja ñuaan' tsan'ñeen. ¹⁴Ninvaa tsonnangue nc'o nn'an na nninncyahan juu jñ'oon nayavahin ntyja 'naan' juu na ityentjon Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhan. Juuhan' ntsi'man jndyoyuhan' ndëë nn'an ncüii ncüii tsonnangue nchu vaa na c'onhan na tonnon Tyo'ts'on, yajo'ñeen ngüentyja xjen na ntycüii tsoñ'en.

Tsan na tyia jndyi tsixuan

¹⁵“Min'cya ro ts'an na itsijnaan' jñ'oonmin', cüaa' ts'on juu nchu vaa na nin'quitsiquindyihan'. Juu Daniel, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, tji jon jñ'oon ntyja 'naan' juu tsan na ji vaa tyia 'nan its'aa na ntsi'ndaa' juu tsoñ'en. Juu xjen na njnty'iaho' na jndë m'aan tsan'ñeen quityquii' vats'on t'man najjon na taquintyja na ji'ua conduihan' cüentaa' Tyo'ts'on, ¹⁶Yajo' tsoñ'enho' na m'anho' ndyuaa Judea, quinan'nonho' na quitsata'nty'iuho' quii' ntyo' jndë. ¹⁷Juu xjen'ñeen ts'an na ntyjo juu xquen vaa' juu na su, ya na nndyocue juu, tyi'ngaquee' juu quii'han' na ncüji' juu 'nan. Quitsityuaa'ntyichen juu, quinanon juu. ¹⁸Ndo' minnichen ts'an na m'aan tojndë na its'aa juu ts'ian, tyi'ngantcüe' juu vaa' juu na ngaquichu juu ndiaa' juu. ¹⁹Juu xjen'ñeen, joo nanntcu na ñjon nda na m'anhin ndyuaa'ñeen, vi' jndyi ntquenonhan, yo joo ntyjehan na 'ndaa nda. ²⁰Ntyja 'naan' juu navi'ñeen, quitanho' nnon Tyo'ts'on na tyi'ntsi'jonhan' na nnan'nonho' tyquii' nguee tein, min chito juu xuee na cota'jndyee nn'an judíos. ²¹Ng'e juu xjen'ñeen ngioo cüii navi' na t'manntyichen na min'jon tyi'cotjon nn'an ntyjanty xjen na tye' tsonnangue ata xjen nein. Ndo' na tonnonchen taje'quindui nnda' cüiichen navi' na ntsijonhan' juuhan' cha'na juu

navi'ñeen. ²²Majo' nquii Tyo'ts'on, jndë sijnda' jon na tyi'viochen na nguaa juu navi' t'man'ñeen. Ee xe na aa tyi'quits'aa jon na nnda', min'ncüii ts'an je'quin'man yo juuhan'. Majo' ng'e na ve'nchjii jon nn'an na jndë tji jon na conduihan cüentaa' jon, jo' chi nts'aa jon na tyi'jndye xuee na nc'oon navi'ñeen.

²³“Juu xjen'ñeen xe na aa ngitso cüii ts'an ndëëho': “Ndö m'aan nquii Mesías”, Oo ngitso juu “Ndö'ñeen m'aan jon”, tyi'ngantya n'onho' jñ'oon'ñeen. ²⁴Ee nnintyincyoo' nn'an na nnduehan na joochan condui Mesías. Nnduehan na jñ'oon' Tyo'ts'on coninncyahan min na min'chjo tyi'yuu'han'. Ndo' nnt'ahan jndye nnon jn'aan t'man yo jndye nnon ts'ian na tyi'je'quinduihan' yo najndeí nquii ts'an. Ts'ian'ñeen ngavee' ngio nn'ahan', majo' nnan'vi'nn'ahan'hin. Nnt'a nan'ñeen juu ts'ian'ñeen cha' nnan'vi'nn'ahan nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' jon xe na aa nndëe nnt'ahan. Majo' tyi'xe'ncyaa jon na nndëe nnt'ahan na nnda'. ²⁵Matyuaa'ntyichen matsiquindyí ja 'o' vitjachen na nnduihan' cha' quint'aho' cüenta. ²⁶Mang'e jo' xe na aa ngitso ts'an ndëëho': “Ndö'ñeen m'aan juu Mesías totyquii' jndëe”, tyi'nc'oho' jo'. Ndo' xe na aa nnduehan: “Ntyjava m'aan jon quityquii' v'aa”, tyi'ngantyjato n'onho'. ²⁷Ng'e ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, juu xjen ya na ndyö nnt'a, juu na ndityincyoo' ja ndëe nn'an na ninvaa tsonnangue, ntsijonhan' juuhan' cha'xjen na covixue chontsuee tontyja na quindui' ndo'cüjioon' ata tontyja na vahan'. ²⁸Juu navi'ñeen na jndë tsjö na ntquenonho', mancüiixjen ngüentyjahan' ng'e minyuuchen na vaquityen quioo' tue', majo' ngancüii nt'ën.

Ndö vaa nguaa xjen na nndyo nnda' Jesús

(Mr 13:24-37; Lc 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹“Ndë ngue na ngüenon navi' t'man nguee'ñeen, ndijaan ndo'cüjioon', ndo' mantyi chi' taxe'cüixueehan', ndo' ntycyaa ncjuu tsjö'ndue. Ndo' mantyi joo natyia na coto'xen na m'an tsjö'ndue, nndyuii' tsoñ'engan. ³⁰Ndo' juu xjen'ñeen tsjö'ndue nnintyincyoo' jn'aan ntyja njan na condui ja tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an. Xjen na njnty'ia nn'an tsonnangue juu jn'aan'ñeen, ntsit'ioohan'hin. Ndo' nnt'ui na nndyocüe quityquii' chincyu yo najndeí na condui ja ndo' yo juu na nanncoo' na quixuee na condui t'man ja. ³¹Yajo' jndeí nnin'c'uaa ndu 'naan' Tyo'ts'on, ndo' njñön ángeles njan na nc'ohan ninvaa tsonnangue na quinan'ncüi'han nn'an na jndë tji ja cüenta na m'ahan ncüii ncüii ndyuaa na ninvaa tsonnangue.

Jñ'oon na itsiquindyihan' ntyja 'naan' ts'oon higuera

³²“Juu jn'aan ntyja 'naan' ts'oon higuera, cüaa' n'onho' nchu vaa itsiquindyihan'. Juu xjen na cojnty'iaho' na condei' nt'öhan', ndo' condui' tsc'o'ndaahan', yajo' covaa' n'onho' na jndë tindyo ngueesua'. ³³Macha'xjen covaa' n'onho' ntyja 'naan' na nnda', mantyi xjen na cojnty'iaho' na condui tsoñ'en nan'min' na jndë siquindyí 'o', jo' cüaa' n'onho' na jndë tichjo xuee. Mavaa mavaa xjen na ndyö nnt'a. ³⁴Quindyeho' ntsjö, jñ'oon na mayuu', nn'an na m'an nein tyi'xecüjeñ'engan ata xjen na jndë siquindëñ'engan' tsoñ'en jñ'oonmin'. ³⁵Tsjö'ndue yo tsonnangue ntycüi'ñ'engan', majo' juu jñ'oon na mancya, tsoñ'engan' ntsiquindëñ'engan' juuhan'.

**Tats'an quintjii nin
xuee ndo' yuu xjen**

³⁶“Majo' min'ncüii ts'an tyi'quintjii nin xuee ndo' yuu xjen na nndui tsoñ'en nan'min'. Min nque ángeles na m'an quiñoon'ndue tyi'quindiohan, min ja na condui Jnda Tyo'ts'on tyi'quintjii yuu xjenhan', xia'ntyi nquii Tyëhö' ntyjii jon.

³⁷“Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, xjen na nndyö nnt'a, nn'an na m'an juu xjen'neen, ntsijonhan' ntyja 'naanhan cha'xjen na tonan'xuan nn'an xjen na tom'aan Noé. ³⁸Ee joo ndyu'neen vitjachen na siquitsu ndaatsua'ty'a tsonnangue, joo nan'neen tocüa'han, tovehan, totoncohan, toninncyahan ndahan na nnonco joo ata juuntyi xuee ya na tēquee' nquii Noé v'aandaa t'man. ³⁹Majo' joo nan'neen min'chjo tyi'quitquentohan cüenta na vaa na toncuu' ata juu xjen na jndyo ndaatsua'ty'a na tachuhan' tsoñ'ehan. Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, mannda' vaa na itsijonhan' na ntquenon nn'an juu xjen ya na ncüjē nnt'a. ⁴⁰Majuu xjen'neen ntsijonhan' m'an ve nn'an na cont'ahan ts'ian jndē. Cüii tsan'neen ncjöy'önhin na nc'oon juu na m'an ja ndo' ncüiichen tyje juu n'ndyihan'hin. ⁴¹Mannda' ntsijonhan' ntyja 'naan ve nanntcu na cotua. Cüiihan ncjöy'önhin na nc'oon juu na m'an, ndo' ncüiichen tsan'neen n'ndyihan'hin.

⁴²“Mang'e jo' ninnquii'chen c'oncjeho' ee tyi'quindioho' yuu xjen na nndyö ntcü'ē ja na condui na matye'ntjön 'o'.

⁴³Juu jñ'oonvahn na tyi'quitso nquii'han', cüaa' n'onho'han'. Xe na aa ntyjii ts'an yuu xjen ntsque nannty'uee vaa' jon, tyi'xequitso jon, min xe'ncyaa jon na ngoque'han na ntji'han 'naan' jon.

⁴⁴Mang'e jo' mantyi 'o' c'oncjeho' ee majuu xjen na tyi'quinan'tiuho', ma-

juuto xjen'neen, ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, nndyö ntcü'ē.

**Moso na tsiquindē yo moso
na tyi'quitsiquindē**

(Lc 12:41-48)

⁴⁵“Juu moso na jnda' xquen ndo' itsiquindē juu, majuu juu ntquen jndyee patrón 'naan' juu na quityentjon juu tsoñ'en ntyje moso juu na m'anhin v'aa'neen. Ndo' ntixee' juuhan xjen na icanhan'. ⁴⁶Xjen na ncüjee' ntcüe' patrón 'naan' juu na tja jon cüii joo, ndo' xe na aa ntjii jon na juu moso'neen ya itsiquindē juu ts'ian na chu juu, neiin' jndyi jon. ⁴⁷Jñ'oon mayuu' na matsjö ndēëho', tsoñ'en 'naan' juu patrón'neen, nnincyaa jon cüentahan' nt'ö juu moso'neen. ⁴⁸Majo' juu moso'neen, xe na aa conduihin na tyia ts'anhin, ndo' ndyii' ts'on juu na tyi'xecüjee' tyuaa' patrón 'naan' juu, ⁴⁹Ndo' ng'e jo' ngita' juu na ncüja' juu minndyechen nan'neen na m'an nacje 'naan' juu, ndo' ntsijonhin yo nanquindye na nc'u juu ndo' na ntcüa' juu yohan, ⁵⁰Ndo' na nnda', nquii patrón 'naan' juu ncüjee' ntcüe' jon manin'juu xuee na tyi'c'ooncje juu, majuuto xjen na tyi'quitsitiu juu na ncüjee' jon. ⁵¹Ndo' nquii patrón, ji vaa jndyi ncüja' jonhin, ndē jo' ncju' jon tsan'neen najon na m'an nn'an na ve' cont'a nquehan na ya nn'anhin. Jo' najon na nt'ioo juu ndo' ntcüa' juu ndi'n'on juu na itsi'nda'han' ntyjii juu.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja
'naan nqui yontcundyua**

25 Sininntyichen Jesús ncüiichen jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' na toco ts'an. Juu jñ'oon'neen it'uui'han' ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an. Itso Jesús:

—Tom'an nqui yontcundyua, tyecho joo candi 'naan joo na cov'ahan' yo

aceite. Jndui' joo, tyequitjon joo juu tsans'a na ngoco. ²Onhin tyi'jnda' nquen, ndo' cüiichen 'on ntyje joo, jnda' nquen yo'ñeen. ³Joo yontcu na tyi'jnda' nquen, tyecho yo'ñeen candi 'naan joo, majo' tasay'onchen joo aceite na nc'ua. ⁴Majo' joo yontcu na jnda' nquen, tyecho yo'ñeen candi 'naan joo na cov'a ndo' mantyi yo nin'ndioo na ñjon aceite. ⁵Viochen xjen na min'ndoo' yo'ñeen nquii tsans'a na ngoco, sijaa'han' tsantsjon ndëë joo, ndo' jnda joo. ⁶Ndo' xoncüe tsjon, tic'uaa na itisxuaa ts'an. Itso juu: "C'oncjeho', jndë mandyo nquii ts'an na icoco. Ncyoho' na nnan'jonho' yohin." ⁷Jo' jnan'quintya yontcu'ñeen. Ta'ya joo ndiaa nnon candi 'naan joo. ⁸Ndo' joo yontcu'ñeen, yo na tyi'jnda' nquen, jndue ndëë ntyje joo, yo na jnda' nquen: "'O' s'ei, quite-jndeiho' chjo aceite na conan'y'onho' já ng'e jndë vanduu' candi na y'ón." ⁹Majo' joo yontcu ntyje joo yo na jnda' nquen, t'a yo'ñeen, jndue joo: "Xe'quindëë ng'e nts'aahan' na tyi'je'cüijndei'han' na nninjnt'ue nquë' ndo' mantyi 'o'. Yantychen quitsanan'jnda nqueho' 'nan na nninjnt'uee'ho'." ¹⁰Ndo' viochen xjen na tyenan'jnda yontcu'ñeen aceite, tyjee'non nquii tsans'a na icoco. Yajo' joo yontcu na m'ancje, tyeque' joo quii' v'aa yo jon na ndit'maan' na ngoco jon. Jndë jo' t'ë' ndyo v'aa'ñeen. ¹¹Jndë jo' vendye yo na tyequijnt'ue aceite, squenon ntcüe' joo. Jnan'c'uaa joo 'ndyo v'aa. Jndue joo: "Nnda' ta, quitsiquinan' chjo 'ndyo v'aa." ¹²Majo' t'a jon jndyue joo: "Jñ'oon mayuu' na matsjõ ndëëho', tyi'cüaj'n ja 'o'."

¹³Ndo' tsontyichen Jesús ndë:

—Mang'e na nnda', cüaa' n'onho' nchu vaa itsiquindyi jñ'oonva' na c'oncjeho' ng'e tyi'quindioho' nin xuee ndo' yuu xjen na ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, nndyö nnt'a na m'anho'.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ndye moso

(Lc 19:11-27)

¹⁴"Nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue, ntsinënntyëchën cüiichen jñ'oon ndëëho' na tyi'quitso nquii'han' na tsi'manhan' na itye'ntjon jon nn'an. Tom'aan ncüii ts'an na sijnda' jon na ncja jon cüiichen tsonnangue na tycya. Tqueen' jon mosoo' jon ndo' tyincyaa jon xoquitu' 'naan' jon ndueehan na quint'ahan ts'ian yohan'. ¹⁵Nnon cüii joo nan'ñeen tyincyaa jon 'on min s'on. Nnon cüiichenhin tyincyaa jon ve min ndo' nnon cüiichenhin ninncüii min tyincyaa jon. Ndëë ncüii cüii nan'ñeen tyincyaa jon cha'xjen na taa' ts'on jon na nndëë nt'ahin ts'ian. Jndë jo' jndui' jon, tja jon cüiichen tsonnangue. ¹⁶Ndo' juu ts'an na ty'oon cüenta 'on min s'on'ñeen, maquintyjachen tots'aa jon ts'ian yohan', ndo' tantjonntyichen jon cüiichen 'on min. ¹⁷Ndo' mantyi juu ts'an na ty'oon cüenta ve min, tots'aa juu ts'ian yohan' ndo' mantyi tantjonntyichen juu cüiichen ve min. ¹⁸Majo' juu tsan'ñeen na ty'oon cüenta na ninncüii min s'on'ñeen, tja tsan'ñeen, taqui'ñen juu tyuaa, jo' ty'iu juu s'on 'naan' patrón'ñeen.

¹⁹"Majndye xuee tēcahan' ndo' tyjee' ntcüe' patrón 'naanhan. Sijnda' jon na ncüji' jon cüenta yohan nchu xjen tuee' na tantjonhan yo s'on 'naan' jon. ²⁰Jo' tyjee' juu tsan'ñeen na ty'oon 'on min s'on. Y'oon juu s'on'ñeen, mantyi yo cüiichen 'on min na tantjon juu yohan'. Tyincyaa juuhan' nnon patrón 'naan' juu. Itso juu: "Nnda' ta, 'u' tyincyaa' 'on min s'on nnön. Quindyia', ndö cüiichen 'on min na jndë tantjõn yohan'." ²¹Sentcüe' patrón'ñeen jñ'oon nnon juu: "'U' moso njan, ya sa'. Tsi'manhan' na tojoo' tson' ndo' na siquindë', min ve' ncüii ts'ian

chjohan', majo' 'u' siquindë'han'. Nein nc'ua ja ts'ian na t'manntyi ndui 'u'. Quindyotsijon 'u' yo ja juu na m'an na nën rö." ²²Jndë jo' tyjee' juu tsan'ñeen na ty'oon cüenta ve min s'on. Itso juu: "Nnda' ta, 'u' tyincyä' ve min s'on nnön. Quindya' je', ndö cüiichen ve min na jndë tantjön yohan'." ²³Ndo' sintcüe' patrón'ñeen jñ'oon nnon juu: "'U' moso njan, ya sa'. Tsi'manhan' na tojoo' tson' ndo' na siquindë', min ve' cüii ts'ian chjohan', majo' 'u' siquindë'han'. Nein nc'ua ja ts'ian na t'manntyi na ndui 'u'. Quindyotsijon 'u' yo ja juu na m'an na nën rö."

²⁴"Yajo' na mats'iañ'en tyjee' juu moso'ñeen na ty'oon ninncüii min. Tso juu nnon patrón 'naan' juu: "Nnda' ta, mantyi na 'u' ji quii 'ndyo' ndëë moso 'nan'. Ee 'u' ve' 'nan na cove' ntjon 'naan' ncüiichen ts'an, juuhan' matsive'. Ja nchji 'nan na ngüantjön, 'u' ncüji'han' nt'ö. ²⁵Mang'e na nnda', sincyaa'han' ja, jo' tyjë, tëquity'iu s'on 'nan' quii' tyuaa. Ndo' ndö juuhan', cyon' ntcüe' cüentahan'." ²⁶T'a patrón 'naan' juu: "'U' moso na tyia ts'an 'u' ndo' na nchquen'. Manchji' na ja ts'an quii 'ndyo' yo 'u' ndo' 'nan na ngüantjon', ncüji'han' nt'ö'. ²⁷Ng'e na nnda' tji' cüenta, ¿Ndu na tatta' quityi' s'on njan banco yuu jon na condive s'on 'naan' nn'an, yajo' ncy'ön ntcüë' s'on njan yo manin' jndahan'?" ²⁸Ndo' jo' tsontyichen patrón'ñeen ndëë vendye moso 'naan' jon: "Quitji' 'o' ncüii minva' nt'ö juu ndo' ncyaho'han' nnon juu tsan na nay'oon nqui min. ²⁹Ee ntyjantyi na itsixuan ncüii cüii ts'an, xe na aa ya ts'ian its'aa juu yohan', yajo' ncy'oonntyichen juu cüenta na nninjnt'uee'hin. Majo' juu ts'an na tyi'ya ts'ian its'aa, nndui'ñ'en chjovi' 'nan na nay'oon juu. ³⁰Ndo' ntyja 'naan' mosovahin na tayuu jnt'uehin, quitjue'ho'hin ch'en najon na jaantsue'. Jo' nt'ioo juu

ndo' ntcüa' juu ndi'n'on juu na itsi'n-daa'han' ntyjii juu."

Ntco'xen Tyo'ts'on nn'an na ninvaa tsonnangue

³¹"Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, nndyo ntcüë nnt'a yo tsoñ'en ángeles njan na ntco'xën. Juu xjen'ñeen ndit'maan' ja na ncjöquijman silla na manin' ts'iaan' njan na nanncoo' quixueehan' najon na ntyentjön. ³²Jo' na tonnon ngancüii nn'an na nnan ninvaa tsonnangue. Yajo' nc'ön joochin cha'xjen its'aa cüii ts'an na m'an quinman yo quinch'io ntsjuen' na ic'on juu o'. ³³Ndo' nts'aa jon tmaan' joo quinman ngiaa' jon tontyjaya, ndo' quinch'io nts'aa jon tmaan' o' ngiaa' jon tontyjatymaan'. ³⁴Yajo' ja na condui na matyentjön nn'an, ntsjö ndëë nn'an na m'an nc'ia ntyjaya: "Ncyoho' 'o' nn'an na jndë jndaho' na ityio Tyëhö' jn'aanho'. Ncyoho' na ncy'onho' cüenta juu naya na incyaa jon na mantyi 'o' nnan'jonho' ntyja 'naan' juu na itye'ntjon jon ng'e xjen na tquen jon tsonnangue, nnda' vaa na sijnda' jon ntyja 'naanho'. ³⁵Ng'e xjen na tom'an ja na nin'jnt'ö, 'o' toninncyaho' 'nan na tocü'a. Juu xjen tom'an na nin'c'ua ndaa ndo' tonincyaho' ndaa na to'ua. Tomanty'i ncüii cüii tsjoonho' yuu na tata'jn'aan nn'an ja ndo' toy'onho' cüenta ja quii' nt'aaho'. ³⁶Tom'an na totsitjahan' ndiaa na ntcüë ndo' 'o' toninncyaho' ndiaa na tocüë, ndo' tom'an na v'i ndo' 'o' tota'ntyjee'ho' ja. Tom'an vancjo ndo' 'o' totsaquijnty'iaho' ja." ³⁷Yajo' nque nan'ñeen na m'an nc'ia tontyjaya na jndyoyu conduihan na tonnon Tyo'ts'on, nt'ahan' 'ndyö, nnduehan: "Nnda' ta, ¿Ndo' cüan tojnty'ia' 'u' na nin'jndo' ndo' toninncyá 'nan na tocüa', oo tojnty'ia' 'u' na nin'c'ua' ndaa ndo' toninncyá ndaa na to'ua'? ³⁸¿Ndo' cüan tojnty'ia' 'u' na tomandyi'

quii' nt'an nn'an na tyi'quita'jn'aanhan 'u' ndo' toy'ón cüenta 'u' quii' nt'á, oo na tojnty'ia' 'u' na itsitjahan' ndia' ndo' toninncyá ndiaa na tocüe'? ³⁹ ¿Ndo' ncüan tojnty'ia' 'u' na vi' oo na tom'an' vancjo ndo' totsaquijnty'ia' 'u'?" ⁴⁰ Yajo' ja na condui na matyentjón ntsjö nndëë nan'neen: "Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', minninchen nnon 'nan tont'aho' na totejndeiho' cüii ncüii ntyjëëhë, nanmin' na nty'ia jndyihin, ntyja njan ja tont'aho'han'."

⁴¹ "Ndë jo' ja na taquintya ja t'man condui ja na matyentjón nn'an, ntsjö nndëë nn'an na m'an nc'ia ntyjatymaan': "Quenaanho' na tonnön, 'o' nn'an na jndë tju'vi' Tyo'ts'on 'o'. Nanein ngoque'ho' quii' chon na tyi'jon quinduu', juuhan' sijnda' jon cüentaa' juu yutyia na nts'aavi'han'hin yo ángeles 'naan' juu." ⁴² Ng'e tom'an na nin'jnt'ö, majo' tatyincyaho' 'nan ncü'a. Tom'an na nin'c'ua ndaa, majo' tatyincyaho' ndaa nc'ua. ⁴³ Tomanty'i ndyuaaho' naijon na tata'jn'aan nn'an ja, majo' 'o' taty'onho' cüenta ja. Tom'an na totsitjahan' ndia, majo' tatyincyaho' ndiaa ntcüë. Tom'an na v'i, majo' tatyequijnty'iaho' ja. Toquinty'i vancjo, majo' tatyequijnty'iaho' ja." ⁴⁴ Yajo' joo nan'neen nnan'ntcüe'han jñ'oon nnön, nnduehan: "Nnda' ta, ¿Ndo' ncüan tojnty'ia' 'u' na nin'jndo', oo na ninc'ua' ndaa', na nintondyi' naijon na tatajn'aan nn'an 'u', oo na nint'on' na totsitjahan' ndia', oo na nintivi', oo na toquindy'i' vancjo ndo' tatotejndei' 'u'?" ⁴⁵ Yajo' ntsintcü'ë jñ'oon ndëë nan'neen: "Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', jnaan' na tatotejndeiho' ntyjë nanmin' na nty'ia jndyihin, mantyi ntyja njan ja tatont'aho'han'." ⁴⁶ Ndo' nc'o nan'neen naijon na tyi'jon quintycüii na nt'uiivi'han'hin. Majo' nque nn'an na jndë jnduu' jnanhan na tonnon Tyo'ts'on, ncy'onhan

cüenta na tyi'jon quintycüii na cota'ndo' ñuaanhan.

Conan'jnda'tyengan na nt'uehan Jesús

(Mr 14:1-2; Lc 22:1-2; Jn 11:45-53)

26 Vi na jndë sinin Jesús tsoñ'en jñ'oonmin', tso jon ndë na cot-say'ón yo jñ'oon toninncyaa jon:

²—Mangioho' na ninve xuee vitja ndo' nguee' nguee pascua. Ndo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, majuu xjen'neen nninncyaa nn'an cüenta ja nduee nn'an na njñonhan ja tsonjn'aan.

³ Majuu xjen'neen nque ntyee na conditque yo nn'an na conditque ndëë nn'an judíos, tencüi'han v'aa t'man vaa' tyee na conintque na jndyu Caifás. ⁴ Jnan'jnda'han jñ'oon yo ntyjehan nchu vaa nnt'ahan na nnan'vi'nn'anhan Jesús cha' nnt'uehan jon, ndo' na nnan'cuee'hanhin. ⁵ Majo' jnduehan ndëë ntyjehan:

—Chito nt'uëhin xoncüe na m'aan nguee, tyi'nts'aahan' na nnan've nn'an cjö.

Iscongio ncüii tsanscu nchen' nacjoo' Jesús

(Mr 14:3-9; Jn 12:1-8)

⁶ Tom'aan Jesús tsjoon Betania vaa' Simón, tsan na toquichu tycu ndö' cotö'.

⁷ Xjen'neen sindyoo' ncüii tsanscu na m'aan Jesús, y'oon juu ncüii tsioo na sia ya ts'anhan' yo tsjö' quichi' na jndyu alabastro. Tsioo'neen ñjon nchen' quichi na njon jndyi. Iscongio juu nchen'neen xquen Jesús xjen na vequityen jon mesa.

⁸ Ndo' já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, ya na jnty'ia' na nnda', jnan'vjé. Jndué:

—Ve' jn'aan t'man tsu nchen'va'. ⁹ Yantyichen xe na aa jndëë juuhan'. Jndye s'on ncüji'han' na nndui naya nannin'han'.

¹⁰Ng'e na taa' ts'on Jesús na nndaa' condué, tso jon ndé:

—¿Ndu na conan'ntjaan' 'o' ntyja 'naan' juu nan'va' na s'aa tsanscuva yo ja? Tëquinjon' naya na s'aa jon yo ja.

¹¹Ng'e ja chito ninnquii'chen nc'ón quii' nt'anho', majo' joo nanninñen', ninnquii'chen m'anhan quii' nt'anho'. ¹²Tsancuva iscongio juu nchen' cjö na itsijnda' juu ntyja 'naan' na nganty'iu ja.

¹³Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', minyuuchen na ninvaa tsonnangue na nninncyaa nn'an jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on, ninnquii'chen nnan'neinhan ntyja 'naan' juu naya na s'aa tsanscuva, cha' tyi'ngitsu jñ'oon ntyja 'naan' jon.

Ijndëë Judas Jesús ndëë ntyee

(Mr 14:10-11; Lc 22:3-6)

¹⁴Ndo' ncüii nqué nn'an na ncho've já, juu tsan na jndyu Judas Iscariote, tja jon na m'an ntyee na conditque. ¹⁵Tso jon ndëëhan:

—¿Nchu ndyionho' ja na ninncyaa cüenta Jesús ndëëho'?

Jo' jnan'jnda'han, tyincyahan ntyu ncho'nqui s'on xuee nnon juu. ¹⁶Ndo' xjen'ñeen ta' juu, tont'ue juu nchu ya nts'aa juu na nninncyaa juu cüenta Jesús ndueehan.

Itsijnda' Jesús na ntcüa' jon quitsman yo nn'an na totsai'on jñ'oon yohin

(Mr 14:12-25; Lc 22:7-23; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

¹⁷Tuee' xuee na cotye' nguee na cocüa' nn'an judíos tyoo' na tatsquentë tëquee'. Já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnan'ndyoo' já na m'aaan jon. Jndué nnon jon:

—¿Yuu jon nt'ue tson' na ntsanan'jnda' já ntyja 'naan' nguee pascua, na nninjnda' na ntquii' quitsman?

¹⁸T'a jon, tso jon ndé:

—Quitsaque'ho' quii' tsjoon, ndo' quindueho' nnon ncüii ts'an na nndioho' jo': “Nnda' ta, nquii jon na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on ndé, itso jon na jndë vavindyoo' na ngenon jon juu navi' t'man. Nt'ue ts'on jon na quitejnde' va' na ndijnda' na ntcüa' jon, ntquii jon quitsman na ntsit'maan' jon Tyo'ts'on na nguee' nguee pascua yo já nn'an na cotsay'ón jñ'oon yohin.”

¹⁹Ndo' jo' jnt'á cha'xjen na tso jon. Jnan'jnt'á na ntcüa' cüenta matman ntyja 'naan' juu nguee'ñeen.

²⁰Xjen na tuee' na tinton chjo, tuee' Jesús v'aa'ñeen. Tacüetyen jon mesa yo ninvaa ncho've já. ²¹Ndo' viochen xjen na tcü'á, ta' jon, sinin jon ndé. Tso jon:

—Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', ndyii' ncüiiho' na nninncyaa juu cüenta ja nduee nn'an.

²²Juu jñ'oonva' sichjoo' jndyihan' n'ón. Ncüii ro ncüii já t'á, ta'x'é nnon jon, jndué:

—Ta, ¿Aa nts'aahan' na ja?

²³T'a jon jndyué, tso jon:

—Manquii ts'an na ninvixjen ijooon quii' xio yo ja, majuu juu nninncyaa cüenta ja. ²⁴Ee ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, mancüixjen nt'uiivi'han' ja cha'xjen na itsiquindy juu jñ'oon' jon na jndui. Majo' juu ts'an na nninncyaa cüenta ja nduee nn'an, vi' jndyi ngenon juu. Yantyichen xe na aa tatuihin.

²⁵Yajo' juu Judas, tsan na tyincyaa cüentahin, taxee' juu, tso juu:

—Nnda' ta, ¿Aa nts'aahan' na ja?

T'a Jesús 'ndyo juu:

—Aa majo' ro cha'xjen na jndë tsu'.

²⁶Viochen xjen na tcüa'han, ty'oon Jesús cüenta tyoo', sit'maan' jon Tyo'ts'on na tyincyaa jon na ncyaa yahin ntyja 'naan'han'. Jndë jo' tyjee jon tan'han' ndo' tyincyaa jonhan' ndé. Tso jon:

—Cy'onho' cüentahan', cüa'ho'han', juuhan' conduihan' s'i.

²⁷ Jndë jo' mantyi ty'oon jon cüenta ncüii vazo na ñjon ndaa vinon. Sit'maan' jon Tyo'ts'on na tyincyaa jon na ncyä yahin ntyja 'naan'han'. Tso jon:

—Nan'va cüeho'han'. Quinan'cüenonho'han' ndëë ntyjeeho'. ²⁸ Juu ndaa vinonva conduihan' n'eön na ntcüe'han' cüenta jndye jndy' nn'an cha' nndëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'onhan jnanhan. Yo juu n'eön maquëntyën jñ'oonxco. ²⁹ Matsjö ndëëho', xuee na tonnonchen taj'e'c'ua nnt'a ndaa vinon ata vi na jndë tentyja xjen na ityentjon Tyëhö' tsoñ'en. Yajo' nc'ua xcöhan' yoho'.

Itsiquindyi Jesús na ncüji Pedro

(Mr 14:26-31; Lc 22:31-34; Jn 13:36-38)

³⁰ Jndë na tá vendye salmos, yajo' jnt'uí já jo'. Sá juu tyo' Olivos. ³¹ Juu xjen'ñeen itso Jesús ndé:

—Tsjonvahin tsoñ'enho' ntjiho' ntyja njan. Ee juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsohan': “Mancya ja na vanaan na nnan'cúee' nn'an nquii ts'an na vantyjee' quinman. Ndo' quinman ntsjuen' jon ntycyä o'.”

³² Ndo' tsootyichen jon ndé:

—Majo' xjen na jndë vant'ö xcö na t'io, ja ncjö jndyëë ndyuaa Galilea. Jo' quitsantjaho'.

³³ Ndo' jo' t'a Pedro 'ndyo jon, tso juu:

—Min xe na aa tsoñ'en nanmin' ntjihin ntyja 'nan', majo' ja tyi'jon cüji ja.

³⁴ Itso Jesús nnon juu:

—Jñ'oon na mayuu' na matsjö nnon', tsjonvahin, vitjachen na ntsixuaa quil'ö, majo' 'u' jndë ndye jnda na jndë tji 'u' ntyja njan.

³⁵ Majo' sentcüe' Pedro jñ'oon nnon Jesús:

—Min xe na aa ngacju'han' na cü'io yo 'u', majo' tyi'jon cüji ja ntyja 'nan'.

Ndo' maninjuuntyi jñ'oon t'á tsoñ'en já na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús.

Itsinin Jesús nnon Tyo'ts'on najon min ntjon Getsemaní

(Mr 14:32-42; Lc 22:39-46)

³⁶ Yajo' sá yo Jesús, squé najon min ntjon na jndyü Getsemaní. Tso jon ndé:

—C'uhö' ndöhin viochen xjen na jö ndö' na ntsinën nnon Tyo'ts'on.

³⁷ Yajo' tjantyichen jon, tÿ'oon jon Pedro yo ve ntsinda Zebedeo. Tye' na si'ndaa' jndyihan' ntyjii jon, ndo' na sichjoo'han' ts'on jon. ³⁸ Tso jon ndëë nan'ñeen:

—Juu 'nan na ngenön, itsichjoo' jndyihan' ts'ön, juuhan' vay'oonhan' ja na ntscúee'han' ja. Quintjoho' ntjoohin. C'oncjeho', quinan'jonho' yo ja, chito ve' ndaho'.

³⁹ Yajo' tjantyichen jon chjochen. Tëcüangio jon na itsindya'hin tonnon Tyo'ts'on. S'aa jon ty'oo, tso jon:

—'U' Tye', xe aa vaa na nndëë ndui, ncyä' na tyi'ngenön juu navi' t'manva. Majo' min na nnda' mac'an, quindui cha'xjen na nt'ue tson' ncu', chito cha'xjen na nt'ue ts'ön ja.”

⁴⁰ Jndë jo' jndyo ntcüe' jon na m'an joo ndye nan'ñeen na conan'jonhan yo jñ'oon na toninncyaa jon. Ntjii jonhan na condahan. Tso jon nnon Pedro:

—¿Cüa ndicüiqui n'onho' na ve' ninncüii hora na tyi'ndaho', na nnan'jonho' yo ja nan'neinho' nnon Tyo'ts'on?

⁴¹ Tsoñ'enho' c'oncjeho' na quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on cha' ya na va 'nan na ityii'han' ng'eehan' 'o', tyi'ngachuhan' 'o' xjen 'naan'han'. Mayuu' 'o' m'ancjeho' na nt'aho' cha'xjen na icanhan', majo' ng'e na nn'anho', jo' ndiquinanho'.

⁴² Ndo' tja nnda' jon na jndë ve na ntsininntyichen jon nnon Tyo'ts'on. Tso jon:

—'U' Tye', xe na aa tyi'je'quindëë na ngüenoon' juu navi' t'man na ngenön, tanin, quindui cha'xjen na nt'ue tson' ncu'.

⁴³Jndë jo' tuee' nnda' jon na m'anhan, ntjii jonhan na conda jndyihan, ee ta jndyi jndë ty'oon tsantsjonhan. ⁴⁴Yajo' jnty'ii jonhan, tja nnda' jon na jndë ndye na sinin jon nnon Tyo'ts'on. Ndo' man-injuuntyi jñ'oon tcan jon. ⁴⁵Tyjee' nnda' jon na m'an nan'ñeen na totsaj'onhan jñ'oon yo jon. Tso jon ndëehan:

—¿Aa ninvaa condaho' ndo' cota'jndyeeho'? Cüa je', c'oncjeho', ng'e ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, jndë tentyja xjen na quit'uiivi'han' ja na ninncyaa ts'an cüenta ja nduee nn'an na nan'xuan jnan. ⁴⁶Quinaquintyjaho', cja, ndö jndë ndyo juu ts'an na tancyaa cüenta ja nduee nn'an.

T'uehan Jesús

(Mr 14:43-50; Lc 22:47-53; Jn 18:2-11)

⁴⁷Ninvaa na itsinin Jesús ndo' nquii Judas, ncüii já nn'an na ncho've, tyjee' juu. Jndyochu juu jndye nn'an na conduihan nn'an na m'an ntyja 'naan ntyee na conintque ndëe nn'an judíos, ndo' mantyi yo nn'an na m'an ntyja 'naan nn'an na conintque quii' tsjoon Jerusalén. Cho nan'ñeen ncjo espadas yo nonnch'io. ⁴⁸Ndo' Judas, tsan na tyincyaa cüenta Jesús, jndë si'man juu ndëehin nchu vaa na nnts'aa juu. Tso juu ndëe nan'ñeen: “Juu ts'an na nc'ua quinchoo' na nninncyaa ts'onhin, majuu tsan'ñeen na cojnt'ueho'. Ninñoon' quit'ueho'hin.” ⁴⁹Ndo' tja jndyoyu juu na m'aan Jesús. Tso juu:

—¿Aa tijaan ya 'u', ta?

Ndo' t'u juu quinchoo' jon. ⁵⁰Tso Jesús nnon juu:

—!U' ntyjë, quitsiquindë' ts'ian na jndyo'!

Yajo' jnan'ndyoo' nan'ñeen nnon Jesús. Ty'onhan jon, t'uetyenhanhin.

⁵¹Ndo' ncüii já na m'án yo Jesús, tji' juu xjo. Tyjee juu tsö'nqui mosoo' tyee

na conintque. ⁵²Ndo' jo' tso Jesús nnon juu:

—Quityion' ntcüe' xjo'hö' tyquii' tjanvaa'han'. Ng'e juu ts'an na its'aa natë' yo xjo, mayo juuhan' ngue' juu. ⁵³¿Aa tyi'covaa' tson' na nddëe ntc'an nnon Tyëh'ö' ndo' ninñoon' nc'ua jon ts'ian ndëe minchen ntmaan' ángeles na nte-jndeihan ja? ⁵⁴Majo' xe na aa nts'a na nnda', tyi'je'quitsiquindëhan' juu jñ'oon' jon na jndui na itsiquindyihan' na tsixuan na quenön nan'min.

⁵⁵Yajo' tso Jesús ndëe tsoñ'en nan'ñeen:

—¿Ndu na tyincyoho' na ncy'onho' ja yo ncjo espadas ndo' yo nonnch'io? Cha'vijon na jndyoquijnt'ueho' tsanch'uee. Ja 'io 'io tovaquityën quityquii' vats'on t'man na totsiman jñ'oon' Tyo'ts'on ndëeho', min taty'onho' ja. ⁵⁶Majo' maquenön tsoñ'en nan'min cha' joo jñ'oon' Tyo'ts'on na toninncyaa nn'an ndyu na toxen'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, ntsiquindëñ'engan' joochan'.

Ndo' juu xjen'ñeen tsoñ'en já na conan'jón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnannón, jnty'éhin na ninnquiintyi jon.

Nn'an na conintque coy'onhan Jesús

(Mr 14:53-65; Lc 22:54-55, 63-71; Jn 18:12-14, 19-24)

⁵⁷Ndo' nque nn'an na ty'onhan Jesús, tyey'onhan jon vaa' Caifás, nquii tyee na conintque. Jo' jndë tēncüi nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi juu jñ'oon na tqen Moisés, manin' yo nn'an na conintque quii' tsjoon Jerusalén. ⁵⁸Ndo' nquii Pedro, tycya tycya tēntyja jon toxen' Jesús. Ya na tuee' jon vaa' juu tyee na conintque'ñeen, tēquee' jon toch'een' juu v'aa'ñeen. Jo' tēcjo jon quii' nt'an nannt'i na cota'ntyjee' vats'on t'man, na ndyiaa' jon nchu vaa nquii na nninjnda' ntyja 'naan' Jesús.

⁵⁹Ndo' nque ntyee na conintque yo nn'an na conintque quii' tsjoon Jerusalén yo tsoñ'en minndye nn'an na m'an n'ian, tojnt'uehan nn'an na quityji'han jñ'oon quintu nacjoo' Jesús cha' nndëë nninjnda' jnaan' jon na cue' jon. ⁶⁰Majo' min na jndye nn'an jnduehan jñ'oon quintu nacjoo' jon na vaa jnaan' jon, majo' jñ'oon'neen tyi'cüiyu-u'han'. Jndë jo' jnan'tjon' ve nan'neen jñ'oon quintu, jnduehan:

⁶¹—Juu tsanva' itso juu na ntsityuii' juu vats'on t'man cüentaa' Tyo'ts'on. Ndo' ninndye xuee ntsia xco juu ncüiichenhan'.

⁶²Ndo' nquii tyee na conintque, tēcüentyjee' jon, taxee' nnon Jesús:

—Juu jnanva' na cotji' jndyoyu nanmin' cjo', ¿Aa min'ncüii 'ndyo jñ'oon tyi'cü'a' ntyja 'naan'han'?

⁶³Majo' Jesús, min'ncüii 'ndyo jñ'oon tat'a jon. Yajo' nquii tyee'neen tso jon nnon Jesús:

—Ng'e nquii Tyo'ts'on na vando' indyiaa'chen jon, jo' na maco'xën 'u' na co'tyen' 'ndyo' na quitsu' jñ'oon na mayuu' na ndyé. 'U', ¿Aa condui 'u' Mesías jnda Tyo'ts'on?

⁶⁴T'a Jesús 'ndyo jon:

—Majo' ro cha'xjen jñ'oon na mat-su'. Ndo' mantyi matsiquindi 'o' na 'io cha, xuee na vjantyihan', ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, njnty'iaho' na m'an ntcü'ë naijon na condit'maan' ja ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya, nquii jon na tsixuan tsoñ'en najndei. Ndo' njnty'iaho' ja na nnan quiñoon'ndue na nndyocüé nnt'a quii' chincyu.

⁶⁵Ndo' juu tyee na conintque'neen, jndyii' jon ndiaa' jon ve' ng'e quindya' jndyi nchjii jon. Tso jon:

—Tsanva jndë sinin juu jñ'oon tsan' cjoo' nquii Tyo'ts'on. Min tyi'ican-ntyichenhan' ts'an na ncüji' jndyoyu jñ'oon nacjoo' juu. Nqueho' jndë ma-

condyeho' jñ'oon tsan' na itsinin juu. ⁶⁶¿Nin 'nan conan'tiuho' na chuhan' na quitjon juu?

T'a nan'neen, jnduehan nnon jon:

—Majnda' na chuhan' na cue' juu.

⁶⁷Ndo' totjue'han ndaa'jndyuehan nnon jon. Totyiohan nda'hin, ndo' vendyehan totmin'han nda'chcya quinchoo' jon. ⁶⁸Ndo' jnduehan nnon jon:

—'U' na matsa' ncu' na condui 'u' Mesías na jñon Tyo'ts'on, cúa, quitsu' nin ts'an tmin' nda' 'u'.

Icüji Pedro ntyja 'naan' Jesús

(Mr 14:66-72; Lc 22:56-62; Jn 18:15-18, 25-27)

⁶⁹Ndo' viochen xjen na condui nan'min', vaquityen Pedro toch'en. Ndo' ncüii tsanscu na ityentjon jo', sindyoo'hin nnon Pedro. Tso juu nnon jon:

—'U' mantyi toquiñ'en 'u' yo Jesús, tsan na jnan Galilea.

⁷⁰Majo' tjihin tondëë tsoñ'en nn'an na m'an jo'. Tso jon:

—Min'chjo tyi'quintji ja jñ'oon na matsa' 'u'.

⁷¹Jndë jo' tja jon naijon na vaa 'ndyoteon juu v'aa'neen ndo' cüiichen tsanscu na mantyi ityentjon jo' ntjii juuhin. Tso tsan'neen ndëë nn'an na m'an ndyo:

—Tsanvahn mancüiixjen toquiñ'en-hin yo Jesús tsan na jnan Nazaret.

⁷²Jo' cüiichen jon tji Pedro, tco' jon 'ndyo jon. Tso jon:

—Ntyjii jnda' Tyo'ts'on na tyi'cüajn'an ja tsanva'.

⁷³Ndo' tyi'covivio xjen ndo' vendye nn'an na minntyjee' jo', tentyjaa'han nnon jon. Jnduehan:

—Mayuu' na 'u' ncüii nque nn'an na conan'jon yo tsanva', ng'e jñ'oon na matsinin' itsi'manhan' na jnan' Galilea.

⁷⁴Yajo' ta' jon na tju' nquii jon jñ'oon-vi' nacjoo' jon. Tso jon na nquii Tyo'ts'on

ntyjii jnda' jon na mayuu' jñ'oon itsinin juu. Tso juu:

—Min'chjo tyi'cüajñ'an tsanva'.

Ndo' majuuto xjen'ñeen sixuaa ro quil'ö. ⁷⁵Ndo' na nnda' tui, ninñoon' tēñjooñ' ts'on Pedro juu jñ'oon na jndë tso Jesús nnon jon: “Vitjachen na ntsixuaa quil'ö, ndo' 'u' jndë ndye jnda tji 'u' ntyja njan.” Ndo' jndui' jon jo'. T'ioo jndyi jon.

Tyencyahan Jesús nt'ö Pilato

(Mr 15:1; Lc 23:1-2; Jn 18:28-32)

27 Vi na jndë tixuee, tsoñ'en ntyee'ñeen yo nn'an na conintque quii' tsjooñ Jerusalén, nincüajon tjoo' jñ'oonhan nchu vaa nguaa cha' cue' Jesús. ²Jnan'tyengan jon, tyey'onhanhin. Tyencyahan cüentahin nt'ö Pilato, tsan na condui gobernado juu ndyuaa'ñeen.

Iscuee' nquii Judas

³Ndo' juu Judas, tsan na jndë Jesús ndëe nan'ñeen, vi na jndë tquen ya juu cüenta na jndë tijnda'tyeng na cue' Jesús, tyioo na si'ndaa' jndyihan' ntyjii juu ntyja 'naan' 'nan na s'aa juu. Jo' tētsintcüe' juu ntycyu ncho'nqui s'on xuee'ñeen ndëe ntyee na conintque'ñeen yo ndëe nn'an na conintque quii' tsjooñ Jerusalén. ⁴Tso juu ndëehan:

—Min'chjo tatēquinjon' s'a. T'man jndyi jnan chö na juu ts'an na tajnan tsixuan, jndë isquïöhin ndueeho'.

Majo' t'a nan'ñeen, jnduehan nnon juu:

—Min'chjo ta'nan its'aahan' já. 'U' ntyji' nin 'nan sa'.

⁵Jo' tyque'to Judas joo s'on xuee'ñeen quii' vats'on t'man. Mana jndui' juu jo', tja juu, tētsintyjahin na iscuee' nquiihin.

⁶Ndo' joo ntyee'ñeen jñen' ntcüe'han joo s'on'ñeen. Jnduehan:

—S'onmin jndë tyionhan' na cue' ts'an. Mang'e na nnda', tyi'chuhan' na

nnan'tjön' ntcüe'han' yo s'on na coninnya nn'an cüentaa' Tyo'ts'on.

⁷Mang'e jo' tjoo' jñ'oonhan yo ntyjeehan. Jnan'quitsuhinhan' na tyionhan cüii tan' tyuaa naijon na min ts'oquichu na condëe nguaa. Juu tyuaa'ñeen, manin'ts'iaan' na tijnt'uehinhan' na ngaty'iu nt'oo, nn'an na chito nn'an tsjooñhan. ⁸Mang'e na nnda', ata xee nein juu tyuaa'ñeen jndyuhan' Tyuaa Neon'. ⁹Ndo' na ty'on ntcüe'han juu xoquiti'ñeen, siquindëhan' jñ'oon 'ndyo Jeremías, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Tso tsan'ñeen: “Nn'an Israel jnan'jnda'han na ndyionhan ntycyu ncho'nqui s'on xuee ntyja 'naan' ts'an. Jndë jo' ty'on ntcüe'han cüentahan'. ¹⁰Ndo' yo juuhan' jnan'jndahan nciiii tan' tyuaa nnon ts'an na itisia juu nguaa cha'xjen na t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na mancüiixjen quindui.”

Mannada' jñ'oon tji Jeremías.

Ivajndo Pilato Jesús

(Mr 15:2-5; Lc 23:3-5; Jn 18:33-38)

¹¹Tyey'onhan Jesús na m'aan gobernado Pilato. Taxee' tsan'ñeen nnon jon:

—¿Aa 'u' condui nquii ts'an na taquin-tyja na t'man conduihin na co'xen' nty'iu' nn'an judfos?

T'a Jesús, itso jon:

—Majo' ro cha'xjen na matsu'.

¹²Ndo' nque ntyee na conintque yo nn'an na conintque quii' tsjooñ, tyincyahan jnaan' Jesús nnon Pilato. Totquenghan jñ'oon cjoo' jon, majo' min'ncüii jñ'oon tat'a jon. ¹³Mang'e jo' itso Pilato nnon jon:

—¿Aa tyi'mandyi' jñ'oon na conan'tja'han nacjo'?

¹⁴Majo' min'ncüii jñ'oon tat'a Jesús ntyja 'naan' jñ'oon na jnan'tja'han cjoo' jon. Ndo' na nnda', s'aahan' na ndicüaa' ts'on Pilato ndu na s'aa Jesús na nnda'.

Tijnda'tylen na cue' Jesús

(Mr 15:6-20; Lc 23:13-25;

Jn 18:38-19:16)

¹⁵ Tyincüii cüii chu, juu xjen na covee' nguee pascua, tovaa costumbre na nquii gobernado itsiquindyaa jon min'cya ro preso na ngitan nn'an judíos nnon jon. ¹⁶ Ndo' majuu xjen'neen tom'aan ncüii preso na jndyu juu Barrabás, na t'man jnaan' juu vaa. ¹⁷ Ndo' juu xjen ya na jndë tencüii nn'an tonnon Pilato, taxee' jon ndëëhan:

—Quindueho' nndyi, ¿Nin juu na nt'ue n'onho' na quitsiquindya? ¿Aa juu Jesús Barabás, oo aa juu Jesús na condue nn'an na conduihin Mesías?

¹⁸ Nnda' tso Pilato ndëëhan ng'e taa' ts'on jon na joo ntyee'neen ve' jndohan Jesús, jo' na jnan'quioohanhin nt'ö jon, chito aa ng'e mayuu' sitjahin.

¹⁹ Ndo' viochen xjen na vequityen Pilato najon na ico'xen jon jñ'oon, nquii scuu' jon scüenon juu cüii jñ'oon na m'aan jon. Tso juu: “Tyi'nty'i 'u' xquen' jñ'oonva' ee condui tsanva' ts'an na tajnan tsixuan tonnon Tyo'ts'on. Ee tsjon toncoquiiuu' jen vaa jndyi sichju tsantsjon ja ntyja 'naan' jon.”

²⁰ Majo' nque ntyee na conintque yo nn'an na conintque quii' tsjoon, tyi'han jndyuehan nn'an na quitanhan na quindyaa juu Barrabás, ndo' Jesús je', cue' jon. ²¹ Yajo' nquii Pilato taxee' nnda' jon ndëë nn'an na jndye jndyi'hin, tso jon:

—Cüa, quindueho' nnön, ¿Nin ncüii na ve nanmin' nt'ue n'onho' na quitsiquindya?

Ndo' jo' t'ahan, jnduehan:

—Juu Barrabás, quitsiquindya'.

²² Yajo' ncüiiichen jon taxee' Pilato ndëëhan, tso jon:

—Xe na aa nndyaa Barrabás, yajo' ¿Nin 'nan quits'a yo Jesús na condueho' na conduihin Mesías?

Tsoñ'enhan t'ahan, jnduehan nnon Pilato:

—Quijñon'hin tsonjn'aan.

²³ Yajo' taxee' nnda' Pilato ndëëhan, tso jon:

—¿Nin jnaan' juu vaa na ngioho'?

Majo' jndeintyichen jnan'xuaahan, jnduehan:

—Quijñon'hin tsonjn'aan.

²⁴ Ndo' Pilato, vi jndë jndyiaa' jon na ndiquinan jon jndyue nan'neen, ata manndyo na nnan'vehan nacjoo' jon, jo' tcan jon ndaatioo, tman jon nt'ö jon tondëëhan, tso jon:

—Maman nt'ö cha' cüji' jndyoyuhan' ndëëho' na tajnan quichö xe na aa nnan'cuee'ho' tsanva'. Ntyja 'naan nqueho'han'.

²⁵ Ndo' tsoñ'en nan'neen t'ahan, jnduehan:

—¿Nin its'aahan' já? Nqué chó jnan ndo' mantyi ndá ntyja 'naan' na ngue' tsanva'.

²⁶ Ndo' s'aa Pilato cha'xjen na tan nan'neen, siquindyaa ntcüe' jon Barrabás. Ndo' t'ua jon ts'ian ndëë sondaro 'naan' jon na quitja'han Jesús. Jndë jo' tyincyaa jonhin ndueehan na quijñonhanhin tsonjn'aan.

Jnan'cüejnaan' sondaro Jesús

²⁷ Ndo' nque sondaro'neen, tyey'onhan Jesús quityquii' vats'ian. Jo' jnan'ncüiihan tsoñ'en ntyje sondarohin na xi'jndio ngiaa' Jesús. ²⁸ Tji'han ndiaa' jon ndo' jnan'cüehan ncüiiichen ndiaahin, ndiaatco colo ve. ²⁹ Jndë jo' jnan'cüetyjohan neon, jnt'ahan tseiha', tyionhinhan' xquen jon cha'vijon corona. Ndo' tyi'han ncüii tsman nt'ö jon ntyjaya cha'vijon tsonjnt'ei 'naan' tsanm'aants'ian t'man. Jndë jo' totongityehan tonnon jon na ve' toncohin jon. Tonduehan:

—'U' tsan na matyentjon' joo nn'an judíos, vaa t'man condui 'u'.

³⁰ Mantyi totjue'han ndaa jndyuehan cjoo' jon. Ndo' tji' ntcüe'han tsman na ndyii' nt'ö jon, totuein'hinhan' xquen jon. ³¹ Vi na jndë təcjoo'chen n'onhan na concohan jon, yajo' tji' ntcüe'han juu ndiaatco'ñeen, jnan'cüe nnda'han ndiaa' jon, jndë jo' tyey'onhan jon na njñonhin jon tsonjn'aan.

Cojñonhan Jesús tsonjn'aan

(Mr 15:21-32; Lc 23:26-43; Jn 19:17-27)

³² Xjen na tyendui'han quii' tsjoon, tjonhin ncüii ts'an tsjoon Cirene na jndyu Simón. Yo najndeidei'han', jnt'ahan na cay'oon juu tsonjn'aan 'naan' Jesús.

³³ Jo' squehan ncüii joo na jndyu Gólgota. Jñ'oonva' tsi'manhan' Tyo' Tsi'xquen Ts'oo. ³⁴ Jo' tyincyahan vinon na nc'u jon na tjon'han' yo ncüii nasi ja. Majo' vi na jndë ntjii' 'ndyo jon na tjon' nasi'ñeenhan', tat'u jonhan'.

³⁵ Ndo' sondaro'ñeen je', vi na jndë jñonhan jon tsonjn'aan, ty'e'han x'iaa' na njnty'iahan nin ncüii joohan ndijnoon' ncüii cüii ndiaa' jon. Ndo' na tui na nnda', siquindéhan' juu jñ'oon na tji ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguua. Itsohan': "Ty'e'han x'iaa' na njnty'iahan nin joohan ndijnoon' ncüii cüii ndia." Nnda' vaa na tso juu jñ'oon'ñeen. ³⁶ Jndë jo' tyeciëndyuaa sondaro'ñeen na ntquenhan cüenta Jesús. ³⁷ Ndo' tondye xquen Jesús, t'ionhan tscaa' na chuu' ntji na si'manhan' nin jnaan' jon. Tsohan': "Ndöhin juu Jesús, tsan na taquintyja na t'man conduihin na ico'xen jon nn'an judíos."

³⁸ Mantyi jo' jñonhan ve nannty'uee ndëë nonjn'aan. Ncüii tsan'ñeen ñoon juu tsonjn'aan na minntyjee' ngiaa' Jesús tontyjava. Ndo' ncüiiichenhin ñoon juu tsonjn'aan na minntyjee' tontyjatyaan'. ³⁹ Ndo' nn'an na tovenon jo',

totjue'han jñ'oonvi' cjoo' Jesús. Tonan'c-ahan nquenhan. ⁴⁰ Tonduehan:

—'U' ts'an na matsu' na ntsityui' vat-s'on t'man ndo' ninndye xuee ntsia' xco'han', cüa je', quitsin'man nquii 'u'. Xe na aa mayuu' condui 'u' jnda Tyo'ts'on, cüa, quindyocuee' tsonjn'aanva'.

⁴¹ Ndo' nque ntyee na conintque yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tqen Moisés, yo nin'nn'an na conintque quii' tsjoon Jerusalén, mantyi mannda' vaa tonan'cüejnaan'han Jesús. Tonduehan ndëë ntyjehan:

⁴²—Vaa jñ'oon na tots'in'man tsanva' nn'an ntyja 'naan' navi' na coquenonhan. Majo' min ndiquindëë ntsin'man nquiihin navi' na iquenon juu. Condue nn'an na conduihin nquii ts'an na taquintyja na t'man conduihin na ico'xen juu jaa nn'an Israel. Xe na aa mayuu' na nnda', yajo' quindyocue juu na ñoon juu tsonjn'aanva'. Xe na aa nts'aa juu na nnda', yajo' chi ngantya nn'önhin. ⁴³ T'man quii ts'on juu Tyo'ts'on ee tso juu ndëë na nquii juu conduihin Jnda Tyo'ts'on. Xe na aa mayuu' njonhin ntyjii Tyo'ts'on, cüa, cüji' jonhin quii' navi'vahin.

⁴⁴ Ndo' mantyi nque nannty'uee'ñeen na ñoon nonjn'aan tongiaa' Jesús, manincüajon jnan'cüejnaan'hin jon.

Tyincyaa ya Jesús na tue' jon

(Mr 15:33-41; Lc 23:44-49; Jn 19:28-30)

⁴⁵ Xjen na tuee' yajmin', ninvaa tsonnangue tijaanhan' ata na ndye na matman. ⁴⁶ Ndo' cha'na ndye na matman jndei sixuaa Jesús, tso jon: "Elí, Elí, ¿Lama sabactani?" Juu jñ'oonva' itsiquindyihan': "'U' Tyo'ts'on na matsitman', ¿Ndu na jndë jnty'i' ja?"

⁴⁷ Ndo' vendye nn'an na m'an ndyo, xjen na jndyuehan jñ'oonmin', jnduehan:

—Tsanva' itsixuaa juu Elías, tsan na tom'aan ndyu na toxen'chen na tonin-

ncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa.

⁴⁸Ndo' ncüii tsan'ñeen je', ninñoon' jnannon juu, tēcy'oon juu ncüii 'nan na nchja' na ya ncüi'aahan' ndaa. Nchje juuhan' quii' vinon tē, tyio juuhan' nnon tsman cha' ya nguee'han' 'ndyo Jesús na ngitei jonhan'. ⁴⁹Majo' vendyechen nan'ñeen jndyuehan:

—Qui'ndyi'. Cüa, njnty'ia na aa ncüjee' Elías na ncüij' jonhin.

⁵⁰Ndo' jndei sixuaa nnda' Jesús, juu na ndyii' na vando' jon, tyincyaa jon cüentahan', ndo' tue' jon. ⁵¹Ndo' majuuto xjen'ñeen, juu ndiaatco na ntyjat'io quityquii'chen vats'on t'man, t'io ninvaa tcohan' ata xjen nrontyuaachen. Mantyi jndei s'ii tsonnangue, ndo' tiuu ntjō'. ⁵²Mantyi jnaan ndi'nt'ua ndo' jndye nn'an na jndē tjē na tovyntyja n'on Tyo'ts'on, tando' xcohan. ⁵³Ndo' vi na jndē na vando' xco Jesús, mantyi joo nan'ñeen jndui'han quityquii' ndi'nt'uaahan, ndo' tyeque'han quii' tsjoon Jerusalén. Ndo' jndye nn'an jnty'iahan nan'ñeen jo'.

⁵⁴Nquii capitán yo sondaro 'naan' jon na cota'ntyjee'han Jesús, xjen na ticjehan na s'ii ndo' yo tsoñ'en 'nan na tui, tyue jndyihan. Jnduehan ndēē ntyjehan:

—Jñ'oon mayuu', juu tsanva' conduihin Jnda Tyo'ts'on.

⁵⁵Ndo' jndye nanntcu m'an naijon jñon sondaro'ñeen Jesús tsonjn'aa. Joohan ve' jnty'ia tycyahan 'nan na tui. Jnanhan ndyuaa Galilea, santlyjahan toxen' Jesús na totixee'han jon. ⁵⁶Quii' nt'an nanntcu'ñeen m'aan María, tsan tsjoon Magadán, yo María ndyee Santiago yo José, ndo' mantyi yo juu ts'an na condui ndyee ntsinda Zebedeo.

Ty'iuhan Jesús

(Mr 15:42-47; Lc 23:50-56; Jn 19:38-42)

⁵⁷Ndo' tom'aan ncüii tsantya na jndyu José, ts'an tsjoon Arimateahin. Itsijon-

hin yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. ⁵⁸Xjen na tuee' na tman juu xuee'ñeen, tja tsan'ñeen na m'aan Pilato, tēcan jon si'ts'o 'naan' Jesús. Ndo' Pilato, t'ua jon ts'ian ndēē sondaro'ñeen na nncyahan cüenta juu si'ts'o 'naan' Jesús nt'ō juu José'ñeen. ⁵⁹Jo' ty'oon José cüenta nquii ts'oo Jesús. Ndo' ndiaa sávana na ntju' na jndē yo tsan lino, scüetyjo jonhan' tsoJesús. ⁶⁰Jndē jo' tyiijon ts'oo'ñeen quityquii' tsi'ts'ua 'naan' nquii jon. Juuhan' tsē'tsjō' xcohan' na jndē jnan'ya nn'an. Jndē jo' iscu' jon 'ndyo juu tsi'ts'ua'ñeen yo ncüii tsjō' t'man. Jndē jo' tja jon. ⁶¹Ndo' juu María, tsan tsjoon Magadán, yo ncüiichen María'ñeen, jnty'iahan na s'aa jon na nnda'. Tyecüendyuaahan tonnon juu tsi'ts'ua'ñeen.

Tota'ntyjee' sondaro tsi'ts'ua

⁶²Xuee na tantly'iu Jesús, majuu xuee na conan'jnda' nn'an judíos 'nan na icanhan'hin, ng'e xuee saro' xuee na cota'jndyeehan. Ndo' juu xuee saro'ñeen, nque ntyee na conintque yo nn'an fariseos, ninncüii tmaan' ty'ehan na m'aan Pilato. ⁶³Jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, vañjoon' n'ón jñ'oon na totso tsanquintu'ñeen xjen na ninvando' juu. Tso juu xuee jndē ndye ngüando' xco juu na tue' juu. ⁶⁴Mang'e jo' nt'ue n'ón na c'ua' ts'ian na c'o sondaro 'nan', na ngoquitquenhan cüenta tsi'ts'ua 'naan' tsan'ñeen ata xjen na jndē tenon ndye xuee. Tja ndo' nts'aahan' na joo nn'an na cotsay'on yo jñ'oon na toninncyaa juu, ntsquehan ndo' nty'ueehan si'ts'o 'naan' juu, ndo' nnduehan ndēē nn'an na jndē vando' xco juu. Ndo' quintuva' t'manntyichen ntsivi'n'anhan' nn'an, chito jñ'oon na toninncyaa juu xjen na tovyndo' juu.

⁶⁵T'a Pilato, tso jon ndēēhan:

—Sondaromin mancyá na nninjnt'ueho'. Cüa, c'oho' yohan. Ya ya quita'ntyjee'ho' juu tsi'ts'ua'ñeen.

⁶⁶Ndo' jo' jndui'han. Tyequitë'tyen-hinhan'. T'ionhan sello xoncüe na ntjon 'ndyo tsë'tsjö' yo tsjö' t'man cha' ntsi'-manhan' xe na aa ntsiquinaan' ts'anhan'. Jndë jo' jnty'ehan sondaro'ñeen na quitquenhan cüenta juu tsi'ts'ua'ñeen.

Na vando' xco Jesús

(Mr 16:1-8; Lc 24:1-12; Jn 20:1-10)

28 Jndë tenon xuee saro'ñeen na cota'jndyee nn'an judíos ndo' jndë tavixuee xuee nuinco', xee na vejndyee soana. Juu xjen'ñeen, tja María tsan tsjoon Magadán yo ncüi-ichen María'ñeen, tyequijnty'iahan juu tsi'ts'ua'. ²Ndo' jndei jndë s'ii ng'e ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on jnan jon quínoon'ndue, jndyocue jon naijon vaa juu tsi'ts'ua'ñeen. Tendyaa' jon tsjö' na tē' 'ndyohan', tēcjo jon cjoo'han'. ³Ninvaañ'enhin quixuee cha'vijon chontsuee. Ndo' quichi' ndiaa' jon cha'vijon tein quichi' jndyi. ⁴Ndo' joo sondaro'ñeen na totquenhin cüenta tsi'ts'ua'ñeen, ya na jnty'iahan juu ángel'ñeen, toviquijnty'ehan na ncyaaahan, tycyaaahan tyuaa cha'vijon nt'oo. ⁵Ndo' juu ángel'ñeen, sinin jon ndëë nanntcu'ñeen, tso jon:

—Tyi'ntyueho'. Ja mantyjí na juu Jesús cojnt'ueho', manquii jon na jñon nn'anhin tsonjn'aan. ⁶Tac'oonhin ntjoohin ng'e jndë vando' xco jon na tue' jon, cha'xjen jñ'oon na totso jon. Quindyoquijnty'iaho' naijon na tqwen nn'anhin. ⁷Ndë jo' quinan'c'jeho' na quitsanan'quindyiiho' nn'an na cotsay'on yo jñ'oon na toninncyaa jon, na jndë vando' xco jon na tue' jon. Ndo' quindueho' ndëëhan na juu jon vjajndyee ndyuaa Galilea, ndë jo' jnty'iaho'hin. Ndö vaa jñ'oon na jndyoquitsjö ndëëho'.

⁸Yajo' quintyja quintyja jndui' ntcüe' nanntcu'ñeen naijon na vaa juu tsi'ts'ua'ñeen. Tyue jndyihan ndo' neinhan. Jnan'nonhan na tyenan'quindyihan nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús na nda' vaa 'nan na tso juu ángel'ñeen ndëëhan. ⁹Ndo' ninjonto nquii Jesús tjon jon joohan. Tso jon ndëëhan:

—¿Aa tonco ya 'o'? Toquityehan nnon jon, t'uehan quityo' ng'ee jon na jnan't'maan'han jon. ¹⁰Ndo' tso jon ndëëhan:

—Tyi'ndyueho'. Cüa, c'oho', quitsanan'quindyiiho' joo ntyjē na cotsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa, na c'ohan ndyuaa Galilea, jo' njnty'iahan ja.

Jñ'oon na jnan'nein joo sondaro'ñeen

¹¹Viochen xjen na ty'e joo nanntcu'ñeen, ve ndye sondaro'ñeen na totquen cüenta juu tsi'ts'ua'ñeen, tyeque' ntcüe'han Jerusalén, tyenan'quindyiihan ntyee na conintque tsoñ'en 'nan na tui. ¹²Ndo' joo ntyee'ñeen tetjonhan yo joo nn'an na conintque quii' tsjoon'ñeen. Ndo' jnan'tjon'han jñ'oon yo nan'ñeen, maya xoquitu' tyincyahan ndëë sondaro'ñeen. ¹³Ndo' jnduehan ndëë nan'ñeen:

—Quindueho' ndëë nn'an na nque nn'an na cotsay'on jñ'oon yo Jesús, natsjon squehan. Ndo' xjen na jndah'o', tequitji'han si'ts'o 'naan' juu quii' tsi'ts'ua'ñeen. ¹⁴Min'chjo jñ'oontiu tyi'nc'onho', ta'nan ntquenonho'. Ee xe na aa ncüaa' ts'on gobernado juu jñ'oonva', nqué ngió nchu vaa nt'a cha' na tyi'nt'ui-ihan' 'o'.

¹⁵Ndo' ty'on sondaro'ñeen cüenta xoquitu'ñeen. Ta'han tonan'cyahan jñ'oon cha'xjen na jndue ntyee'ñeen na quinduehan. Ve' ng'e jo', ata xjen nein conan'nein nn'an judíos na nque nn'an na totsay'onhan jñ'oon yo Jesús, tyequinty'ueehan juu si'ts'o 'naan' jon.

**Ts'ian na t'ua Jesús ndëë
nn'an cüentaa' jon**

(Mr 16:14-18; Lc 24:36-49; Jn 20:19-23)

¹⁶Ndo' nqu'é na nqui ncho'ncüii já sá Galilea, najon na m'aan juu tyo' na siquindyi Jesús na ngitsá. ¹⁷Ndo' xjen na jnty'íáhin, tonan't'mán'hin. Majo' ñ'en vendye ntyjé na ve vaa na tom'aan' n'onhan na aa mayuu' na juu jon. ¹⁸Yajo' sindyoo' Jesús na tondé. Tso jon:

—Nquii Tyo'ts'on jndë tyincyaa jon na vaa najndö na condui ja na co'xën tsoñ'en na m'aan quiñoon'ndue yo nnon

tsonnangue. ¹⁹Mang'e na nnda', c'o-ho' na m'an nn'an ncüii cüii tyuaa na ninvaa tsonnangue. Nninncyaho' juu jñ'oon naya ndëehan cha' ngantyja n'onhan ja. Quinan'quindëë'ho'han yo xuee' Tyëhö' yo xuë na condui ja Jnda nquii jon, ndo' yo xuee' nquii Espíritu Santo. ²⁰Quinan'manho' ndëë nanñeen na quita'nguee'han tsoñ'en jñ'oon na jndë tquën ndëeho'. Ndo' cañjoon' n'onho' ninvito na m'an ja yoho' ata xjen na ntycüii tsonnangue, tyi'xe'qui'ndyi ja 'o'.

Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Marcos

**Juan, tsan na totsiquindëe'
nn'an, toninncyaa jon jñ'oon**

(Mt 3:1-12; Lc 3:1-9, 15-17; Jn 1:19-28)

1 Ndö cotye' juu jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo na conduihin jnda Tyo'ts'on. ² Cha'xjen juu jñ'oon na chuu' nnon juu tson na tji Isaías, tsan na totsiniin jñ'oon ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguua. Cha'vijon nquii Tyo'ts'on itsiniin jon nnon jnda jon Jesucristo. Itso jon:

Quen' cüenta, na tonnon' majñön nquii ts'an na nninncyaa jñ'oon ntyja njan.

Juu jon ntsijnda' nato na ncja'. ³ Juu tsan'neen nninncyaa jñ'oon ndëe nn'an na ngancüihan ndyuaa naijon tyi'jndye nn'an m'an. Ngitso jon:

“Quinan'jnda'ho' juu nato na nndyo nquii ts'an na conduihin na co'xen jon nn'an. Quinan'quinaanho' nato jndyoyu na ncja jon.”

Mannda' itsiquindi juu jñ'oon'neen.

⁴ Cha'xjen na itso Tyo'ts'on na ncüjee' ts'an na ninncyaa jñ'oon' jon, juu Juan tyjee' jon ndyuaa naijon tyi'jndye nn'an m'an. Toninncyaa jon jñ'oon na quint'ë nn'an, cha' quitsi'manhan' na contcüe' n'onhan jnan nan'xuanhan na ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnanhan. ⁵ Nn'an na m'an ninvaa ndyuaa Judea jndui'han na to'ohan naijon tom'aan juu Juan'neen. Mantyi ñ'en nn'an tsjoon Jerusalén, jndui'han, ty'ehan naijon na tom'aan jon. Ndo' vi na jndë tji' jndyoyuhan jnanhan, yajo' ncüii ro cüiihan siquindëe' Juan'neen joohan quii' ndaa jndaa Jordán.

⁶ Ndo' ndiaa na tocüe tsan'neen jndëhan' yo soo' camello, ndo' tsiaa'

jon toquiyen tjan, ndo' tocüa' jon quintcandyue', ndo' to'u jon tsion' quinty'i jndëe. ⁷ Ndo' toninncyaa jon jñ'oon ndëe nan'neen, totso jon:

—Na tox'ën ndyontyja ncüii ts'an na t'manntyichen conduihin, chichen ja. Min tyi'quinjon ja na ve' na nguangiö na ntsiquin'an tjan na tyen ntcoon' jon. ⁸ Ja matsiquint'ëho' yo ndaatoo, majo' juu jon ntsiquindëe' jon 'o' yo nquii Espíritu Santo.”

Nnda' jñ'oon tyincyaa juu Juan'neen.

Jndëe' Jesús

(Mt 3:13-17; Lc 3:21-22)

⁹ Ndo' juu xjen'neen jnan Jesús tsjoon Nazaret ndyuaa Galilea. Tuee' jon naijon m'aan juu Juan'neen jndaa Jordán, ndo' jo' siquindëe' jon juu Jesús. ¹⁰ Ndo' juu xjen na jndui' Jesús quityquii' juu jndaa'neen, jndyiaa' jon na jnaan tsjö'ndue naijon na m'aan nquii Tyo'ts'on. Juu xjen'neen tityincyoo' Espíritu Santo, cha'vijon ncüii quitu', jndyocue jon nacjoo' Jesús. ¹¹ Ndo' tic'uaa ncüii jndye na tondye tsjö'ndue na sinin nquii Tyo'ts'on, itso jon:

—'U' condui 'u' jnda. T'man vaa na vi'ntyji 'u' ndo' nën jndyi 'U'.”

Itsichon yutyia na quityii'han' ng'eehan' Jesús

(Mt 4:1-11; Lc 4:1-13)

¹² Ndo' majuuntyi xjen'neen s'aa Espíritu Santo na cja Jesús ndyuaa na tyi'jndye nn'an m'an. ¹³ Ndo' jo' tom'aan jon venn'an xuee. Ndo' juu yutyia totsichon yantyi juu na quityii'han' ng'eehan' Jesús na quitsitjahin nnon nquii Tyo'ts'on. Ndo' tom'aan Jesús quii' nt'an quioo' ncyaa. Ndo' majuuto xjen'neen, nque ángeles na cotyentjon nnon Tyo'ts'on squehan na tixee'han jon.

**Ndyuaa Galilea ta' Jesús
na toninncyaa jon jñ'oon**

(Mt 4:12-17; Lc 4:14-15)

¹⁴Ndo' vi na jndë ty'on nanm'ann'ian juu Juan'ñeen na tyi'han jon vancjo, yajo' jndui' Jesús juu ndyuaa'ñeen, tja ntcüe' jon ndyuaa Galilea. Ndo' jo' toninncyaa jon jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on. ¹⁵Totso jon:

—Juu xjen na ninncyaa nn'an na nquii Tyo'ts'on ntye'ntjon jonhan ntyja 'naan' na cotsam'anhan, jndë tuee' xjenhan'. Ng'e jo' quintcüe' n'onho' jnanho', ndo' cantyja n'onho' juu jñ'oon naya 'naan' jon.”

**Tqueen' Jesús ninnque
nn'an na cotji' quintcaa**

(Mt 4:18-22; Lc 5:1-11)

¹⁶Ndo' viochen xjen na venon Jesús 'ndyo ndaandue Galilea, jndyiaa' jon tsan na jndyu Simón. Iju' tsan'ñeen tsqui'tsan quityquii' ndaandue'ñeen yo tyje jon na jndyu Andrés, ng'e ninnquii' juu ts'ian na cont'ahan na cotji'han quintcaa. ¹⁷T'man Jesús joochan, tso jon ndëëhan:

—Quindyonan'jonho' yo ja ndo' ja nts'a na nnan'tjonho' nn'an ntyja 'naan' Tyo'ts'on.

¹⁸Ndo' joochan ninñoon' jnty'ehan ntqui'tsan 'naanhan, tyenan'jonhan yo Jesús.

¹⁹Ndo' tjantyi jon chjochen. Jo' jndyiaa' jon Jacobo yo tyje juu Juan, tyehan jndyu Zebedeo. M'anhan quityquii' v'aandaa 'naanhan na cota'yahan ntqui'tsan 'naanhan. ²⁰Ndo' majo'ntyi ninñoon' t'man Jesús joochan. Ndo' juu tyehan jnty'ehan jon quityquii' juu v'aandaa'ñeen yo nin'moso 'naanhan, jo' tyenan'jonhan yo Jesús.

Ncüii tsans'a na tsixuan jndyetyia

(Lc 4:31-37)

²¹Ndo' jo' squehan tsjoon Capernaum. Juu xjen na tuee' xuee na cota'jndyee nn'an judfós, taquee' Jesús vats'on 'naan nan'ñeen. Ta' jon na si'man jon ndëë nn'an na tencüi jo'. ²²Majo' jñ'oon na tyincyaa jon, ndicuee' na ncüaa' n'onhan juuhan' ng'e si'man jon cha'xjen ncüii ts'an na tsixuan na iquen xjen, ng'e joo jñ'oon na si'man jon njon-ntyichenhan', tachi cha'xjen joo jñ'oon na concyaa nque nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyia jñ'oon na tquen nquii Moisés. ²³Ndo' quii' nt'an nn'an na tencüi juu vats'on'ñeen, jo' m'aan ncüii ts'an na tsixuan juu jndyetyia. Juu jndyetyia'ñeen, s'aahan' na jndei sixuaa tsan'ñeen. ²⁴Itso juu:

—'U' Jesús na jnan' tsjoon Nazaret, ¿Nin ts'ian na matyii' 'u' yo ntyja nján? ¿Aa jndyo' na ntsiquitsu' já? Ja mavaa' ya ts'ön nin condui 'u'. Ja ntyji na condui 'u' ñuan nquii' na jnan' na m'aan nquii Tyo'ts'on.

²⁵Majo' juu Jesús, sityia' jon juu jndyetyia'ñeen. Itso jon nnon juu:

—Machen 'ndyo', quindui' tyquii' ts'on tsanvahin.

²⁶Ndo' juu xjen na jndui' juu jndyetyia'ñeen, s'aahan' na tue'quiso tsan'ñeen ndo' jndei sixuaa juu. ²⁷Ndo' joo nan'ñeen na jnty'iahan na tui na mnda', vacue m'aan' n'onhan. Ndo' jo' tota'xee'han ndëë ntyjehan, jnduehan:

—Joo jñ'oon na incyaa tsanva', ¿Nin tsiquindyihan'? Ee joo jñ'oon'ñeen ty-i'cüajonhan' yo jñ'oon na condyëë na conan'man nn'an ndëë. Ee juu jon ata iquen jon xjen joo yotyiahin' ndo' cota'nguee'han' jñ'oon na ico'xen jon.

²⁸Ng'e na ndö' vaa na s'aa Jesús, jo' tsoñ'en nn'an na m'an ndyuaa Galilea, quintyja quintyja tonan'neinhan ndëë ntyjehan ntyja 'naan' jon.

**Sin'man Jesús tsanscu
xeen' Simón Pedro**

(Mt 8:14-15; Lc 4:38-39)

²⁹Ndo' xjen na jnan Jesús juu vat-s'on'ñeen, juu Jacobo yo nin'Juan, jnan'jonhan yohin, ty'ehan vaa' Simón yo tyje juu na jndy Andrés. ³⁰Ndo' juu tsanscu xeen' Simón, vaa juu cjoo' jndu na iy'oon tjuen'hin. Jo' jnduehan nnon Jesús na vii' juu tsanscu'ñeen. ³¹Ndo' nquii Jesús, sindyoo'hin nnon tsan'ñeen, t'uui jon vi ntyjaa' nt'ö juu, sue jonhin na vaa juu cjoo' jndu'ñeen. Ndo' majuuntyi xjen'ñeen jndya tjuen'hin. Jo' jnan'quintyja juu, ta' juu, sijnda' juu 'nan na tcüa'han.

Jndye nn'an v'i sin'man Jesús

(Mt 8:16-17; Lc 4:40-41)

³²Ndo' vi na jndë tua ndo'cüjioon', nque nn'an na m'an juu tsjoon'ñeen jndyochohan tsoñ'en ntyjehan nn'an na v'i. Mantyi yo nn'an na m'aan jndyetyia quityquii' n'on na quitsin'man Jesús joohan. ³³Ndo' nn'an juu tsjoon'ñeen, tsoñ'enhan tencüi'han 'ndyo juu v'aa'ñeen. ³⁴Ndo' jndye nn'an na jndye nnon ntycu na cotjonhan, sin'man Jesús joohan. Ndo' mantyi nn'an na nan'xuan jndyetyia na ñ'enhan jo', tji' jon jndyetyia'ñeen quii' n'onhan, min tyi'ncyaa jon na nan'nein jndyetyia'ñeen ng'e mangio jnda'han nin condui jon.

**Toninncyaa Jesús jñ'oon naya
ndëë nn'an ndyuaa Galilea**

(Lc 4:42-44)

³⁵Vitjachen na nonnco ncüiichen xuee, ninvaa jaanchen jnanquintyja Jesús, jndui' jon juu v'aa'ñeen. Tja jon ncüii joo naijon na tann'an c'oon na ntsinin jon nnon Tyo'ts'on. ³⁶Majo' juu Simón yo ntyje juu, tentyjahan naxen' Jesús na cojnt'uehan jon. ³⁷Ndo' xjen na jndiohanhin, jnduehan nnon jon:

—Tsoñ'en nn'an cojnt'uehan 'u'.

³⁸Majo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Cja nc'ö mañoon njoon na ndyo ndyo cha' mantyi nndëë nninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nan'ñeen, ng'e majuu ts'ian na jndyö.

³⁹Jo' tomandyi' Jesús njoon ndyuaa Galilea. Toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on quii' nt'aan'on 'naan nn'an judíos joo njoon'ñeen. Ndo' quii' nt'an nque nn'an njoon'ñeen, ñ'en nn'an na nan'xuanhan jndyetyia. Jo' tji' jonhan' quii' n'on nan'ñeen.

Sin'man Jesús ts'an na chu ndö' cotö'

(Mt 8:1-4; Lc 5:12-16)

⁴⁰Ndo' ncüii ts'an na chu ndö' cotö', tyjee'non juu na m'aan Jesús. Tco'x-tye tsan'ñeen tonnon jon. Tcan juu vi naya'ñeen, tso juu:

—Nnda' ta, xe na aa nt'ue tson', ndëë ntsin'man' ja.

⁴¹Ty'oon Jesús na ndyia' ro tsan'ñeen nchjii jon, tyio jon nt'ö jon cjoo' juu. Tso jon:

—Mannda' nt'ue ts'ön, c'on' na jndë jn'man'.

⁴²Ndo' xjen na tso jon na nnda', majuuntyi xjen'ñeen jn'man juu. ⁴³⁻⁴⁴Ndo' siqui'maan' Jesús tsan'ñeen, tso jon:

—Min'ncüii nnon ts'an tyi'ntsu' yo 'nan na s'a 'u'. Majo' nanein cja' na m'aan juu tyee cüenta jaa nn'an judíos. Ndo' juu quioo' na itso nquii Moisés na ninncyaa nn'an na jndë jn'man, ncyaa' o' nnon juu tyee'ñeen cha' quitsi'manhan' ndëë nn'an na jndë ntjo ya ntcüe' 'u' 'nan na toquenoon'.

Nnda' jñ'oon siqui'maan' Jesús tsan'ñeen. Jndë jo' jñon jonhin na cja juu.

⁴⁵Majo' juu tsan'ñeen, jndui' juu. Ndo' nato na tja juu, ndo'vanjan totsiquindyi juu nn'an nchu vaa 'nan na tjon juu. Ndo' ng'e na nnda' s'aa juu, iscu'han' na ngaquee' Jesús quityquii' njoon'ñeen.

Tsojnaan' jo', tom'aan jon quii' jndëë, ndo' nn'an na tonan ncüii cüii tsjoon, majndyehan totsquehan na m'aan jon jo'.

**Sin'man Jesús ncüii
ts'an na ntjein ng'ee**

(Mt. 9:1-8; Lc 5:17-26)

2 Jndëcyä vendye xuee, ndo' tyjee' ntcüe' Jesús tsjoon Capernaum'neen. Ndo' tic'uaa jñ'oon na jndë m'aan nnda' jon v'aa na mancüixjen tocüjee' jon. ²Ndo' jndye jndyi nn'an na tencüii jo'. Ndo' juu v'aa'neen too'chenhan' m'an nn'an, min tandiciünon mañoon ntyjehan quityquii'han'. Ndo' tyincyaa Jesús jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nan'neen. ³Ndo' juu xjen'neen squenon ninnque ca' nn'an, y'onhan ncüii tsanvii' na ntjein ng'ee. ⁴Ndo' tsojnaan' na jndye jndyi nn'an na m'anhan', jo' na ndiquindëë na ntsquehan yo juu tsan'neen najjon m'aan Jesús. Ng'e na nnda', tyevahan cjoo' v'aa'neen, jnan'cjohan tsue' xquenhan', ndo' jo' jnan'cüenonhan juu tsanvii'neen najjon na m'aan Jesús na ninvaa vaa juu cjoo' tsue'hin. ⁵Ndo' nquii Jesús, vi na jndë jndyiaa' jon na vantyja n'on nan'neen jon, itso jon nnon juu tsanvii'neen:

—'U' jnda, ja matsit'man ts'ön 'u' tsoñ'en jnan tsixuan'.

⁶Ndo' jo' m'an vendye nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen nquii Moisés. Xjen na jndye nan'neen juu jñ'oon'neen na tso Jesús, jnan'tiuhan quii' n'onhan:

⁷“¿Ndu na ndö' vaa jñ'oon na itsinin tsanvahin? Jñ'oon na itsinin juu, itscüejnaan'han' Tyo'ts'on na iju'cjehan'hin. Ee ta'nan ts'an nndëë ntsit'man ts'on jnan na nan'xuan nn'an, xia'nty'i nquii Tyo'ts'on condëë its'aa jonhan'.”

Ndö' vaa jñ'oon na jndue nan'neen. ⁸Ndo' nquii Jesús, taa' ts'on jon na nnda'

vaa na conan'tiuhan nacjoo' jon. Jo' taxee' jon ndëëhan:

—¿Ndu na ndö' vaa na cotji'ho' cüenta? ⁹ ¿Nin ts'an nchjito na aa ng'e ntyja 'naan' jñ'oon na matsjö, jo' condui ja na ntsit'man ts'ön ts'an na tsixuan jnan? Majo' xe na aa ntsjö nnon tsanvahin na quinanquintya juu, ndo' quintsincüii juu tsuee' juu, cja juu vaa' juu, yajo' ntsi'manhan' ndëëho' na majo' condui ja. ¹⁰ Majo' cha' quitsi'man nquiihan' ndëëho' na condui ja tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, na mayuu' tsixuan na ntsit'man ts'ön nn'an jnan na nan'xuanhan, yajo' tso jon nnon tsanvii'neen:

¹¹—'U' ntyjë matsjö nnon', quinanquintya', quintsincüii' tsue', ndë cja' va'.

¹²Ndo' jnanquintya tsan'neen, sue juu tsuee' juu, jndui' juu quii' nt'an nan'neen. Ndo' jooohan, vacue tom'aan' n'onhan na tui na nnda', ndo' mantyi tyincyaaahan' na neinhan. Ta'han tonan't'maan'han Tyo'ts'on. Jnduehan:

—Nquii Tyo'ts'on, vaa t'man conduihin. Min'jon tajojnty'ia na ndui ncüii nnon 'nan cha'xjen juu 'nan na tui naneihin.

Iqueen' Jesús Leví

(Mt 9:9-13; Lc 5:27-32)

¹³Ndë jo' tja ntcüe' Jesús 'ndyo ndaandue Galilea. Jo' squenon ncüii tmaan' nn'an na m'aan jon. Ndo' jo' tye' tyincyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nan'neen. ¹⁴Jndë jo' tja nnda' jon juu tsjoon Capernaum. Ndo' viochen xjen na venon jon jo', jndyiaa' jon tsan na jndyu Leví, jnda Alfeo. Vaquityen juu mesa na ique juu s'on cüentaa' tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma. Itso Jesús nnon Leví'neen:

—Quindyotsijon 'u' yo jñ'oon na mancya.

Ndo' jo' jnanquintya juu, têtsijonhin yo jon.

Sijñ'oon' Leví na tcüa' Jesús

¹⁵ Ndo' juu Leví'ñeen, t'man juu Jesús na chi nca jon vaa' juu yo nn'an na cot-say'on yo jñ'oon na toninncyaa jon na ntcüa'han. Ndo' jo' ñ'en vendye nn'an na majo'ntyi cotyehan s'on cüentaa' tsan-m'aants'ian t'man tsjoon Roma, ndo' mantyi yo nn'an na tyi'quinan'jñ'oon' nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen nquii Moisés. Ee jndye jndyi nn'an cot-santya naxen' Jesús. ¹⁶ Ndo' majo'ntyi m'an nn'an na tonan'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu na toxen'chen. Joo nan'ñeen tot-say'onhan yo jñ'oon na toninncyaa nn'an tmaan' na jndyu fariseos. Totquenchen nan'ñeen cüenta na tcüa' Jesús yo joo nan'ñeen na totye s'on ndo' mantyi yo nn'an na tyi'quinan'jñ'oon'hin nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tqen Moisés. Ndo' ng'e na nnda', ta'xee'han ndëë nn'an na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnduehan ndëë nan'ñeen:

—Cüa juu ts'an na itsi'man ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndëëho', icüa' jon ndo' i'u jon yo nanmin'. Tyi'quichuhan' na its'aa jon na nnda'.

¹⁷ Ndo' juu Jesús, jndyii jon na jndue nan'ñeen na nnda'. Jo' itso jon ndëëhan:

—Itsijonhan' ja cha'na nciüi ndoto. Juu tsan'ñeen, tachi nn'an y'a na vancyaa jon nasi. Juu jon nn'an v'i vaquindyiaa' jon. Ja chito jndyö na ntc'ën nn'an na conduehan na nquehan na ya nn'anhan na quitsay'onhan yo juu jñ'oon na mancyaa. Ja jndyö na mac'ën nn'an na covaa' n'onhan na nan'xuanhan jnan tonnon Tyo'ts'on.

Taxee' nn'an nnon Jesús na ntyjee ts'an 'nan 'ndyo juu

(Mt 9:14-17; Lc 5:33-39)

¹⁸ Nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Juan, juu tsan na

totsiquindëë' nn'an, sque nan'ñeen na m'aan Jesús, mantyi yo nin'nn'an fariseos. Joo nan'ñeen cotyehan 'nan jndyuehan cha' quitji' nn'an cüenta na jen conan'quindëhan na tonnon Tyo'ts'on. Ndo' jo' jnduehan nnon Jesús na joohin na conan'jonhan yo juu jñ'oon na toninncyaa Juan'ñeen, cotyehin 'nan jndyuehin, ndo' manin' cüajon cont'a nn'an na nan'xuan tmaan' fariseos. Ndo' taxee' nan'ñeen nnon Jesús ndu na nque nn'an cotsay'on yo jñ'oon na incyaa jon, tyi'quityehan 'nan jndyuehan.

¹⁹ Jo' t'a Jesús, sinin jon jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ndëëhan:

—Joo nn'an na conan'jonhan juu xjen na ngoco tsans'andyua, ¿Aa chuhan' na ntyjehan 'nan jndyuehan? Min'chjo tyi'quichuhan' na nt'ahan na nnda. Aa chi majndeichen jndyechen ntcüa'han ng'e nein jndyihan na coco ntyjehan tsan'ñeen yo juu yu na ndiscuu' juu. ²⁰ Majo' mangüentyja xjen na ntji' nn'an nquii ntyjehan tsans'a'ñeen na coco, jo' juu xjen'ñeen joo nn'an na conan'jon yo juu, ntyjehan 'nan jndyuehan. Mannda' itsijonhan' ntyja njan, ngüentyja xjen na ntji' nn'an ja, ndo' juu xjen'ñeen nque nn'an na cotsay'onhan jñ'oon yo ja ntyjehan 'nan jndyuehan

²¹ “Ndo' mantyi juu ndiaa xco na tyi'cotman, min tyi'quichuhan' na nciüjaa' ts'anhan' ndiaa ntsa ee xe na aa nts'aa ts'an na nnda', yajo' ngatihan', ndo' na nnda', nc'ioo'han' juu ndiaa ntsa'ñeen, ndo' juu naijon na t'ioo' ndiaa'ñeen mat'manntyichen na nt'ioo'han'. ²² Min tyi'quityion ts'an ndaa vinon xco tyquii' ntjan na jndë tindyo, ng'e xe na aa nts'aa ts'an na nnda', ndo' juu vinon xco'ñeen, ya na ntsiquindeihan', yajo' joo ntjan'ñeen nt'ioo'han'. Ndo' na ndui na nnda', ve' jn'aan na tsu juu vinon yo juu ntjan'ñeen. Ndo' ng'e jo', chuhan' na quityion ts'an vinon xco ntjan xco.

**Tsixuan Jesús na quen jon
xjen min'cya ro xuee**

(Mt 12:1-8; Lc 6:1-5)

²³Ncúii xuee na cotajndyee nn'an judíos, nquii Jesús yo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, tenonhan n'cuii nato naijon min ntjon 'naan nn'an. Ndo' nque nan'neen na conan'jonhan juu jñ'oon na incyaa jon, ta'han cotyehan xju' ntquen trigo. ²⁴Ndo' joo nn'an tmaan' fariseos, vi na tqenhan cüenta na cont'a nan'neen na nnda', yajo' jnan'jndyehan jndyuehan nnon Jesús. Jnduehan nnon jon:

—Juu jñ'oon ns tqen Moisés iquenhan' xjen na tyi'nt'a jaa ts'ian juu xee na cota'jndyëéhë. Majo' quen' ya' cüenta na joo nn'an na cotsay'onhan yo juu jñ'oon na mancya, tyi'quint'ahan na njon juu jñ'oon'neen.

²⁵Ndo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—'O', ¿Aa min'jon tyi'conan'jn'aa-ho' juu jñ'oon na itsiquindyihan' ntyja 'naan' 'nan na s'aa nquii David juu xjen na sitjahan' 'nan na ntcüa' jon? Juu xjen'neen t'oon jon na nin'jndo' jon yo nin'nn'an na totsay'onhan jñ'oon yo jon. ²⁶Juu xjen'neen taquee' jon vats'on 'naan' Tyo'ts'on. Juu ndyu'neen nquii tsan na jndyu Abiatar, juu jon conduihin tyee tqe ntyja njanhan nn'an judíos. Ndo' juu David je', tcan jon 'nan na ntcüa'han nnon juu Abiatar'neen. Ndo' mantyi tyincyaa tsan'neen tyoo' na jndë tqen nn'anhan' cüentaa' nquii Tyo'tson. Ndo' tcüa' David juu tyoo'neen ndo' majo'ntyti nque nn'an na totsay'on jñ'oon yohin. Ndo' juu tyoo'neen. chito ve' min'cya ro ts'an na ndëe na ntcüa'han'. Xia'ntyti nque ntyee'neen vanaan na ntcüa'hinhan'. Majo' min na nnda' s'aa David, ta'nan tso Tyo'ts'on na sitjahin.

²⁷Ndo' itsontyichen Jesús ndëe joo fariseos'neen:

—Nquii Tyo'ts'on tqen jon xuee na cota'jndyee nn'an cha' quitejndeihan' joohan, chito tqen jon nn'an na ve' quint'ahan na njonchen juu xuee'neen. ²⁸Ng'e jo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën nn'an, condui ja na quën xjen nchu vaa 'nan na quint'a nn'an juu xuee na cota'jndyëéhë.

**Sin'man Jesús ts'an
na tatei nt'ö vi ntyja**

(Mt 12:9-14; Lc 6:6-11)

3 Ndo' taquee' nnda' Jesús ncüii vats'on cüenta nn'an judíos. Jo' tom'aan ncüii tsans'a na tatei vi ntyjaa' nt'ö juu. ²Ndo' nn'an tmaan' fariseos yo ntyjehan nn'an judíos na m'an jo', cotquenchenhan cüenta xe na aa ntsin'man jon juu tsan'neen xee na cota'jndyeehin. Ndo' xe na aa nts'aa jon na nnda', yajo' nt'ahan jnaan' jon. ³Ndo' tso Jesús nnon tsan'neen, tsan na tatei nt'ö'hin:

—Quinanquintyja', quindyö' ntjoohin tondëe nn'an.

⁴Ndo' taxee' Jesús ndëe nan'neen, tso jon:

—Juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xehan', ¿Aa incyaahan' na vanaan na ntejndei ts'an cüiichen ntyje juu juu xuee na cota'jndyëéhë, oo aa qui'ndyii juu na quitjon tsan'neen navi'? Oo ¿Aa chuhan' na quitsin'man ts'anhin min na aa juu xuee na cota'jndyëéhë cha' tyi'ngue' juu? Ndo' ¿Aa qui'ndyiito ts'an na cue' nquii juu ve' ng'e na tsijonhan' juu xee'neen?

Ndo' jo', chen tui jndyue nan'neen. ⁵Ndo' na nnda', jndyiaa' Jesús xi'jndio ndëe nan'neen, quindyaa' ntyjii jon ntyja 'naanhin ndo' mantyi chjoo' jndyi ts'on jon ng'e tyi'nin'quindyehan. Yajo' tso jon nnon juu tsanvii'neen:

—Juu nt'ö' tontyja vi', quitsindiu'han'.

Ndo' sindiuu juu nt'ö juu, ndo' majuntyi xjen'neen ntjo ya ntcüe'han'. ⁶Ma-

jo' nque nn'an fariseos'ñeen, ta'han na jnan'tjon'han yo joo nn'an tmaan' cüen-taa' Herodes. Jnan'jnda'han yo nan'ñeen nchu vaa nquii nt'ahan cha' cue' Jesús.

**Jndye nn'an na tancüi
'ndyo ndaandue**

⁷Ndo' jo' jndui' Jesús yo nn'an na totsay'onhan yo juu jñ'oon na tonin-ncyaa jon, ty'ehan ndaandue. Ndo' jo' nn'an na jndye jndyi'hin tentyjahan nax-en' jon. Joo nan'ñeen jnanhan ndyuua Galilea, ⁸Judea, tsjoon Jerusalén ndo' mantyi ndyuua Idumea, ndo' ñ'en nn'an na jnan ncüiichen ixndya jndaa Jordán, ndo' ñ'en mañoon nn'an na jnan ndyo juu tsjoon Tiro yo Sidón. Jndë tondye nan'ñeen tsoñ'en 'nan na tots'aa jon, jo' squenonhan na m'aa jon. ⁹Ndo' tso Jesús ndëe nn'an na totsay'on yo juu jñ'oon na toninncyaa jon na quinan'jnda'han ncüii v'aandaa na ngua jon, cha' tyi'ngaquinto' nn'an na jndye jndyi'hin na m'aa jon. ¹⁰Ndö' tso jon ng'e jndye jndyi nn'an na sin'man jon, ndo' tsoñ'en nn'an v'i, tonan'chonhan na nin'quit-saquiñoonhan jon cha' ndëe n'manhan.

¹¹Ndo' joo nn'an na nan'xuan jndyetyia, min'cya ro xjen na jnty'iahan Jesús, joo jndyetyia'ñeen tont'ahan' na toto'quitye nan'ñeen nnon jon, ndo' jnt'ahan' na jndei tonan'xuaa nan'ñeen. Jnduehan:

—'U' condui 'u' jnda Tyo'ts'on.

¹²Ndo' yo na jndei'han' tso jon ndëe joo jndyetyia'ñeen na tavinduehan nin condui jon.

**Tji Jesús ncho've ts'an na
nc'oncyahan juu jñ'oon naya**

(Mt 10:1-4; Lc 6:12-16)

¹³Yajo' tava Jesús ncüii tyo'. Jo' tqueen' jon nn'an na jndë sitiü jon na ya ntejndeihan jon. Ndo' squenon nan'ñeen na m'aa jon. ¹⁴Ndo' quii' nt'an joo nan'ñeen, tji jon ncho've ts'an,

t'ua jon ts'ian ndëehan na quinan'jonhan yo jon na njñon jonhan na ntsan-cyahan juu jñ'oon naya 'naan' jon ndëe nn'an. ¹⁵Ndo' maninjuu najndei na condui nquii jon, tyincyaa jon na quinan'xuanhinhan' cha' ndëe nnan'n'manhan nn'an v'i ndo' cha' mantyi ndëe ntji'han jndyetyia quii' n'on nn'an. ¹⁶Nque nn'an na tji jon na t'ua jon ts'ian'ñeen ndëehan na quitejndeihan jon, ndö ngueehan: Simón, xuee' juu na vja ve siqui-jndyu Jesús juu Pedro, ¹⁷Jacobo yo Juan, joohan ntsinda Zebedeo, ngueehan na jndë ve siquijndyu Jesús joohan Boanerges. Jñ'oonvahin tsi'manhan' jaa' jñ'oon jndyuehan ya na conan'neihan jñ'oon' Tyo'ts'on. ¹⁸Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Jacobo jnda Alfeo, Tadeo, Simón tsan na totsijonhin yo juu tmaan' nn'an na jndyuhan' cananista, ¹⁹Yo nin'Judás Iscariote, tsan na jndëcya tyincyaa juu cüenta Jesús nduee nn'an na jndohan jon.

**Condue nn'an na icüji' Jesús
jndyetyia ve' yo najndei na
tsixuan juu Beelzebú**

(Mt 12:22-32; Lc 11:14-23; 12:10)

²⁰Ndo' vi jndë jo', tjaquee' Jesús ncüii v'aa yo nan'ñeen na jndë tji jon. Ndo' cüiichen jnda tencüi mnda' ncüii tmaan' nn'an na m'aa jon, ndo' ng'e jo' min na ndincyaahan' xjen na ntcüa' jon yo nan'ñeen na totsay'onhan jñ'oon yo jon. ²¹Ndo' joo nn'an na ntyje nquii Jesús, vi na jndë jndyehan na nnda' vaa, yajo' saquiti'han jon quii' nt'an nan'ñeen, ng'e jnduehan t'man vaa tsi'ndaa'han' xquen jon.

²²Tsjoon Jerusalén jnan nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyü juu jñ'oon na tqen nquii Moisés. Tonan'cüejnaan'han Jesús tondëe nn'an. Tonduehan:

—Juu Beelzebú, nquii yutyia na conintque tondëe yotyia, ntyja 'naan' juu

jon, jo' vaa najndei na tsixuan tsanvahin. Jo' na condëë icüji' juu yotyia quii' n'on nn'an.

²³Tsojnaan' na jndue nan'ñeen na nnda', jo' t'man Jesús jooan na quinan'ndyoo'chenhan na m'aan jon. Yajo' sinin jon jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ndëehan cha' quitsi'manhan' na ve' cochue n'on nan'ñeen. Tso jon:

—Nquii yotyia Satanás, tyi'je'cüji' nquii juu ntyje juu na m'anhan quii' n'on nn'an. ²⁴Nque nn'an na conintque ncüii ndyuua, xe na aa cot'on nquehan ntyjehan yo 'nan na cont'ahan, taje'quintjon-tyichenhan na cotoxehhan. ²⁵Ndo' majo'ntyi nn'an na m'an cüii v'aa, xe na aa cot'on nquehan ntyjehan yo 'nan na cont'ahan, mataje'quintjo yahan. ²⁶Ndo' majuuntyi xjen ntyja 'naan' Satanás, xe na aa itsue nquiihin nacjo ntyje yotyia juu, ntycüii na ico'xen juu quii' n'on nn'an.

²⁷“Ndo' mantyi cüii ts'an na vaa najndei na nachu juu nt'ö ts'ian tyia', ya iquen juu cüenta vaa' juu, ndo' 'naan' juu na min, tanin 'nan ntjonhan'. Majo' xe na aa ngaquee' ncüiiichen ts'an na vantyichen najndei, chichen nquii juu, yajo' juu tsan'ñeen ntsityen jonhin ndo' ncüji' jon 'naan' juu, ndo' nninncyaa jonhan' ndëë nn'an na cotsay'on jñ'oon yohin.

²⁸“Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', tsoñ'en nnon na conan'tja nn'an nnon Tyo'ts'on yo joo jñ'oon vi' na conan'neihan nacjoo' jon, nndëë ntsit'man ts'on jonhan. ²⁹Majo' min'ninchen ts'an na itso na mats'a ts'ian yo ntyja 'naan' juu najndei na tsixuan juu yotyia Satanás, nacjoo' nquii Espiritu Santo itsinin tsan'ñeen jñ'oon vi', jo' taje'quindyaahin yo juu jnan'ñeen, taje'quitsit'man ts'on Tyo'ts'onhin.”

³⁰Ndö' jñ'oon na itso Jesús ng'e jndue nan'ñeen na ntyja 'naan' nquii yotyia, jo' its'aa jon joo ts'ian'ñeen.

Ndyee Jesús yo nque ntyje jon squehan na m'aan jon

(Mt 12:46-50; Lc 8:19-21)

³¹Juu xjen'ñeen tyjee' ndyee Jesús yo ntyje jon na m'aan jon, ve' ch'en ntjohin. Jo' jnduehan ndëë nn'an na m'an jo', quinan'quindyii nan'ñeen jon na jndë squehan. ³²Ndo' joo nan'ñeen jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, ch'en m'aan 'ndyo'hö' yo nty'iu'hin', cojnt'uehan 'u'.

³³Ndo' jo' t'a jon jndyue nan'ñeen, tso jon:

—¿Nin nn'an na conduihin ndyö yo ntyjö ncö?

³⁴Yajo' jndyiaa' jon xi'jndio ndëë nn'an na vendyuua ngiaa' jon. Itso jon:

—Joo nanmin conduihin ndyö yo ntyjö ncö. ³⁵Ng'e min'cya ro ts'an na it-s'aa juu 'nan na nt'ue ts'on nquii Tyo'ts'on, juu tsan'ñeen condui tyjö tsans'a yo tyjö tsanscu yo ndyö.

Jñ'oon ntyja 'naan' ts'an na tēquitscyaa ntquen trigo

(Mt 13:1-9; Lc 8:4-8)

4 Ndo' ncüiiichen jnda, xjen na t'oon Jesús 'ndyo ndaandue Galilea'ñeen, ta' jon na tyincyaa jon jñ'oon ndëë nn'an. Jndye jndyi nn'an tēncüii najjon na m'aan jon jo'. Ndo' jo' tua jon quityquii' ncüii v'aandaa na ntyjachenhan' nnon ndaa. Tēcüetyen jon tyquii'han' ndo' joo nan'ñeen m'anhan 'ndyo ts'otei' ndaandue. ²Jndye jndyi nnon jñ'oon na tyi'quitsiquindyi nquii'han' na si'man jonhan' ndëehan.

Ndö jñ'oon na tso jon xjen na si'man jon ndëehan:

³—Quindyeho' jñ'oon na ntsinën. M'aan ncüii ts'an na taquitscyaa juu tsjan ntquen trigo. ⁴Ndo' viochen xjen

na iscyaa jon juu ntquen'ñeen, ñ'enhan' na tycyaa xoncüe nato. Ndo' jo' sque quintsa, tquii o' joo ntquen'ñeen. ⁵Ndo' minndyehan' tycyaahan' cjoo' chjo ts'o na ntyjo cjoo' ntjö'. Ndo' cje ro t'onhan' ng'e ñjen m'aan ts'o jo'. ⁶Majo' xjen na jndui' ndo'cüjioon', yajo' tye' co'uaahan', tsojnaan' na ñjen m'aan ts'o'ñeen, jo' ndic'o nch'ioo'han', jo' na tcanhan'. ⁷Ndo' minndyechenhan' tycyaahan' tyuaa najon na minntyjee' n'oon neon. Ndo' joo neon'ñeen tëvindyehan', sincüan'han' cjo joo ntjon'ñeen, jo' na tatue'han'. ⁸Ñdo' mantyi minndyechenhan' tycyaahan' najon na m'aan ts'o ya. T'on joo ntquen'ñeen, tëquehan', juu ntjon'ñeen ya tue'han'. Ñ'enhan' na tyincyaahan' ncüii xu vantjo' yon stjö na cüii stjöhan' na iscyaa tsan'ñeen, ndo' minndyechenhan' tyincyaahan' ata ve xu xoncüe na ncüii istjöhan' na iscyaa juu tsan'ñeen, ndo' mantyi minndyechenhan' tyincyaahan' ata ninque xu na ncüii istjöhan' na iscyaa juu.”

⁹Ndo' tsontyichen Jesús:

—Juu ts'an na nin'cüaa' ts'on jñ'oon na matsjö, quen ya juu cüentahan'.”

**Ts'iaan' na totsiniin Jesús
jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'**

(Mt 13:10-17; Lc 8:9-10)

¹⁰Joo nan'ñeen na jndye jndyi'hin, vi na jndë jndui'han, yajo' nn'an na ncho've'hin, taxee'han nnon Jesús, jnduehan:

—Juu jñ'oon na sinin' quichen na tyi'quitso nquii'han', ¿Nin 'nan nin'quitsiquindyihan'? ¹¹Ndo' t'a jon jndyuehan, tso jon: —Ndyu na toxen'chen ta'-nan si'man Tyo'ts'on ndëe nn'an jñ'oon na vanty'iu na m'aanhan' nchu vaa na ico'xen jon nn'an. Majo' ndëe 'o' itsi'-man jndyoyu jon ntyja 'naan'han'. Ndo' nque nn'an na tyi'c'onhan ntyja njan, joo jñ'oon na mancyä ndëehan ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an juu na

cotsam'anhan, ninnquii'chen matsinën jñ'oon ndëehan na tyi'quitsjö nc'ihan'. ¹²Nnda' vaa cha' min jndye jnda quindyehan, majo' xe'cüaa' n'onhan nin 'nan itsiquindyihan'. Ndo' min na jndye jnda cojnty'iahan 'nan na mats'a, majo' je'quitquenhan cüenta. Ndo' na ndö' vaa na nan'xuanhan, ndicachuhan'hin na ntcüe' n'onhan yo jnanhan ndo' na ntsit'man ts'on Tyo'ts'onhan.”

**Ndö vaa na itsiquindyihan' ntyja
'naan' ts'an na tëquitscyaa trigo**

(Mt 13:18-23; Lc 8:11-15)

¹³Ndo' taxee' Jesús ndëe nn'an ncho've'hin, tso jon:

—Ndo' na tataa' n'onho' juu jñ'oonva' na tyi'quitsjö nc'ihan', yajo' ¿Nchu ya nt'aho' na ncüaa' ya n'onho' xe na aa ntsinën mañoon jñ'oon cha'na juuhan'? ¹⁴Juu ts'an na itscyaa ntquen trigo'ñeen, conduihin nquii ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe nn'an. ¹⁵Ndo' joo ntquen na tycyaa nato na tquii quintsahan', jo' nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndo' vi na jndë jndyehinhan', juu xjen'ñeen icüjee' yutyia na m'anhan, ndo' its'aa juu na quitsuu' n'onhinhan'. ¹⁶Ndo' ntquen na tycyaa najon na jen ntjö' na ñjen m'aan ts'o, jo' nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on, joohan coy'onhan cüentahan' yo na nein jndyihan. ¹⁷Majo' tyi'xoncüee' n'onhan na covantyja n'onhan juu jñ'oon'ñeen, ndo' ve' ng'e vi' coquenonhan na conan'vje nn'anhan, ndo' conan'cüejnaan' nn'anhan na nin'quitjihhan quityquii' na tsixuan juu tsonnangue, yajo' co'ndyehan juu jñ'oon' Tyo'ts'on, cotsacüentyjee'han na covantyja n'onhan juuhan'. ¹⁸Ndo' joo ntquen na tycyaa najon na minntyjee' n'oon neon, jo' nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on. ¹⁹Majo' jnaan' na jndye jndyi m'aan' n'onhan yo 'nan na icanhan'hin nanein, yo na itsivi'nn'anhan'hin na nin'cüityahan, yo

jndyechen nnon 'nan na nin'cuen ndueehan, ndo' ng'e na nnda' vaa m'aan' n'onhan, ta'nan cüii nnon na itsi'manhan' na conan'jonhan yo juu jñ'oon naya'ñeen. ²⁰ Majo' m'an nn'an na itsijonhan'hin cha'na juu ntquen trigo na iscyaa tsan'ñeen naijon na m'aan ts'o ya. Condye nan'ñeen juu jñ'oon' Tyo'ts'on, ndo' cona'quii n'onhan juuhan'. Ndo' jo' itsijonhan'hin cha'na joo ntjon na ya cove'. Cha'xjen vendye ntjon'ñeen ya tue'han', tyincyaahan' ncüii xu vantjo' yon istjö, ve xu xoncüe ndo' ata ninque xu. Mantyi m'an nn'an na nnda' vaa na conan'jonhan yo jñ'oon' Tyo'ts'on, ndyi'ihan jndye ts'ian cont'ahan ntyja 'naan' nquii jon, ndo' ñ'enhan na chjo ro cont'ahin ntyja 'naan' jon, ndo' ñ'enhan na majndyentyichen na cont'ahan."

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han
ntyja 'naan' lámpara**

(Lc 8:16-18)

²¹ Mantyi sininntyichen Jesús ncüiichen jñ'oon ndëehan, na tyi'quitso nquii'han'. Tso jon:

—Ta'nan ts'an na ntscü'a lámpara na ve' na ntco'to juuhan' na tojee' jndu, oo min na ntscu' juuhan' yo stjö. Chito nnda' nts'aa ts'an. Juu lámpara'ñeen ntsintyja ts'adhan' cha' quitsixueehan' chon ndëë tsoñ'en nn'an na m'an v'aa. ²² Min'cya ro jñ'oon na matsinën na ndicüaa' n'on nn'an na tyi'quitsjö nc'i-han', majo' ngüentyja xjen na ncüaa' ya n'onhinhan'. Tsoñ'en jñ'oon na matsinën naneihin na ndicüaa' ts'on ts'adhan', majo' ngüentyja xjen na ñ'en nn'an xi'jndio tsonnangue na ncüaa' n'onhinhan'. ²³ Juu ts'an na nin'cüaa' ts'on joo jñ'oon na matsinën, quen ya juu cüentahan'."

²⁴ Mantyi tso Jesús ndëehan:

—Quitquen yaho' cüenta jñ'oon na condyeho' na matsinën, ng'e xe na aa ve' chjo rohan' na cotquenho' cüenta, mantyi tyi'jndyehan' na ncüaa' n'onho'.

Ndo' xe na aa ntquen yaho' cüentahan', yajo' majndyentyichenhan' ncüaa' n'onho'. Ndo' nninncyaa Tyo'ts'on na mat'manntyichen na ncüaa' n'onho'han'. ²⁵ Ng'e juu ts'an na ivaa' ts'on juu jñ'oon na mancyaa, mat'manntyichen nndaa' tsan'ñeen na ncüaa' ts'on juuhan'. Ndo' xe na aa m'aan ts'an na tavi nin'quindyii juu jñ'oon na matsjö, ngitsuu' ts'on juu chjo jñ'oon na jndë nchjii juu ntyja njan."

**Jñ'oon na sinin Jesús na
tyi'quitso nquii'han' ntyja na
vaque ntjon na jnon' ts'an**

²⁶ Sininntyichen Jesús, tso jon:

—Juu na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an, ndö vaahan'. Itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'an na jnon' ncüii nnon ntjon. ²⁷ Ndo' juu tsan'ñeen tyi'ncüii tman vacuaa juu, itso juu, ndo' nnanquintyja juu tyi'ncüii nonnco. Ndo' joo 'nan tsjan'ñeen co'onhan', coquehan', covindyehan' min na tyi'quintjii tsan'ñeen nchu vaa na its'aahan' na nnda'. ²⁸ Co'on ntjon its'aa tyuaa. Navejndyee condui' ntsquiihan', ndo' vi na jndë tindyehan', condui' xju'han', ndë jo' cotsaque' n'onhan', ndë jo' comanhan'. ²⁹ Ndo' ya na jndë tcanhan', yajo' ntyjee ts'adhan'. Ndö' vaa na itsijonhan' ntyja na ico'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'adhan'.

**Jñ'oon na sinin Jesús na
tyi'quitso nquii'han' ntyja
'naan' ntquen mostaza**

(Mt 13:31-32; Lc 13:18-19)

³⁰ Mantyi tso Jesús:

—Ntsinën cüii jñ'oon ndëeho' na tyi'quitsjö nc'ihan' cha' quitejndeihan' 'o' na ncüaa' n'onho' ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'adhan'. ¿Nin jñ'oon na ntsinën cha' na ncüaa' n'onho' ntyja 'naan'han'? Ndo' ¿Nin ncüii nnon jñ'oon na ntsijön' ntyja

na ico'xen jon? ³¹Itsijonhan' juuhan' cha'na nciiii ntquen mostaza na jnon' ts'anhan'. Ndo' majuuhan' na quijndëntyichenhan' na tsoñ'en ntquen 'nan na conon nn'an. ³²Majo' vi na jndë t'onhan', majuuhan' na coninndyentyichenhan' na tsoñ'en n'oon na ninncüii ngeesua' na coventyjee', ata conan'ya quintsahin' ntycya o' xquenhan'.

**Jñ'oon na tots'i'man Jesús
ndëë nn'an, ninncüii'chen
tyi'quitso nquii' jonhan'**

(Mt 13:34-35)

³³Jndye jndyi jñ'oon tots'inin Jesús ndëë nn'an na tyi'quitso nquii' jonhan' cha'na joo jñ'oonmin'. Tonincyaa jon jñ'oon'neen xi'ncüiii cha'xjen na taa' ts'on jon na nndëë ncüaa' n'onhan. ³⁴Ndo' ninncüii'chen tots'inin jon ndëë nn'an yo jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'. Majo' xjen na ntjo nquihin yo nque nan'neen na tqueen' jon na quinan'jonhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, yajo' tots'i'man jon ndëëhan nchu vaa it-siquindyi nciiii cüii jñ'oon'neen.

**Sichen Jesús jndye
yo na iju ndaandue**

(Mt 8:23-27; Lc 8:22-25)

³⁵Majuuntyi xee'neen na jndë macontsjë chjo min, itso jon ndëë nn'an na tqueen' jon na quitsay'onhan jñ'oon yohin:

—Cja, nc'ö, ngüe'jndya ndaandue.

³⁶Yajo' jnty'ehan nn'an, jndui'han. Ndo' tyey'onhan Jesús yo majuuuntyi v'aandaa na tijnt'ue jon xjen na tyincyaa jon jñ'oon ndëë nan'neen. Ndo' mantyi vendyechen nn'an na tom'an na tondyehan jñ'oon na toninncyaa jon, tentyjahan naxen' jon yo mañoon nt'aandaa. ³⁷Ndo' tyioo vi jndye jndyo tque nnon juu ndaandue'neen, ata totyionhan' ndaa quityquii' juu v'aandaa'neen, mavaa xjen na ngitoo'han' yo ndaa.

³⁸Ndo' Jesús xi' tëntycüii ts'aan juu v'aandaa'neen, jo' itso jon, ndyiii' ndiaa quitya' jon. Ndo' jo' jnan'ntcüiihanhin, jnduehan:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' ndé, ¿Aa min'chjo ta'n nan its'aahan' 'u' na mavaa xjen na ncüjé na ngava ndaa nquén?

³⁹Ndo' jnanquintya Jesús, sityia' jon juu jndye'neen, tso jon nnonhan':

—Cüichen na jndei m'an' nnon ndaandue.

Ndo' nnon nquii ndaandue'neen tso jon:

—Cacüentyje'.

Yajo' tævichen jndye nnonhan'. Ndo' mantjo taquiñjonchenhan'. ⁴⁰Jo' tso Jesús ndëë nan'neen:

—¿Ndu na coquityueho'? ¿Aa tyi'cantlya n'onho' na ntejnedei Tyo'ts'onho'?

⁴¹Ndo' tyue jndyihan s'aahan'. Ndo' jnduehan ndëë ntyjehan:

—¿Nin condui tsanvahan? Cüa tanin tquen jon xjen juu jndye ndo' yo juu ndaandue, ndo' ta'nguee'han' jñ'oon na tso jon.

Ts'an Gerasa na nay'oon jndyetyiahin

(Mt 8:28-34; Lc 8:26-39)

5 Jesús yo nn'an na totsai'on yo jñ'oon na toninncyaa jon tet'iohan ndaandue'neen, squehan ndyuaa Gerasa. ²Ndo' juu xjen na jndui'han v'aandaa'neen, jndyotsindyoo' nciiii ts'an ndëëhan, jnan juu ndi'nt'ua nt'oo. Ndo' tsan'neen, m'an jndyetyia quii' ts'on juu. ³Ninncüii'chen ndi'nt'ua nt'oo tom'aan juu, ndo' min'ncüiii ts'an ta'n nan jndëë ntsixjen yo 'nan na tots'aa juu, min na yo carena. ⁴Ee jndye jnda jndë tonan'tyen nn'an nt'ö juu, ng'ee juu yo carena, majo' ninñoon' toc'ioo' juu ncjo'neen na tyenhan' nt'ö juu, ndo' totsitiuu jndë juu carena na jnan'tyen nn'an ng'ee juu. Ndo' min ta'n nan ts'an na ndëë ntscu' nnon juu 'nan na

tsixuan juu. ⁵ Cüa'xuee ndo' cüa'tsjon totsixuaa juu na tonannon juu quii' nt'an ntyo' yo ndi'nt'ua nt'oo'ñeen. Ndo' totsquee' nquiihin yo ntjö'. ⁶ Ndo' Jesús je', ninvaa tycyachen ndyo jon, ndo' jndyiaa' tsan'ñeenhin, jnannon juu na nguee' juu na m'aan jon. Tëconxtye juu na tonnon jon. ⁷ Ndo' juu jndyetyia'ñeen, s'aa juu na jndei sixuaa tsan'ñeen, itso juu:

—'U' Jesús na condui 'u' jnda Ty-o'ts'on na m'aan nandye quiñoon'ndue, ¿Nin ts'ian na jndyo' ntjoohin? Ndyii jon na matsixua ja xuee' jon na tyi'ntsa'vi' ja.

⁸ Ndö' vaa na tso tsan'ñeen ng'e jndë tso Jesús nnon juu:

—'U' jndyetyia, quindui' quii' ts'on tsanvahin.

⁹ Ndo' tsontyichen Jesús nnon juu jndyetyia'ñeen:

—¿Nchu jndyu'?

T'a juu, tso juu:

—Já jndyú Legión, ng'e minchen já.

¹⁰ Ndo' juu jndyetyia'ñeen, tocan juu vi naya'ñeen nnon Jesús na tyi'jñon jon joohan na quindui'han juu ndyuaa'ñeen.

¹¹ Ndo' ndyo jo' m'an ncüii tmaan' quintcu na cotqui o'. ¹² Jo' tan jndyetyia'ñeen nnon Jesús na ncyaa jon jñ'oon na nc'o'que'han quityquii' n'on joo quintcu'ñeen.

¹³ Ndo' jo' tyincyaa Jesús jñ'oon. Ndo' joo jndyetyia'ñeen jndui'han quii' ts'on juu tsan'ñeen, saque'han quii' n'on joo quintcu'ñeen, joo cho'ñeen cha'na ve min o'. Ndo' joo o' jnan'non o', ty'e o' tontyja na ji vaa jndyi na congio juu ty-o'ñeen, tycyaa o' quityquii' juu ndaandue'ñeen, ndo' tava ndaa nquen o', mana tjë o'.

¹⁴ Ndo' joo nn'an na tota'ntyjee' quintcu'ñeen, jnty'iahan na nnda' vaa 'nan na tui. Jo' tyii' yantyihaan na jnan'nonhan na sanan'quindyiihan joo nn'an na m'an juu tsjoon na ico'xenhan'

juu tyuaa'ñeen, yo nin'nn'an na com'an jndë na nnda' vaa 'nan na tui. Yajo' nn'an na nin'quijnty'ia nchu vaa 'nan na tui, ty'ehan naijon na m'aan Jesús. ¹⁵ Ndo' xjen na squehan naijon na m'aan jon, jnty'iahan juu tsan'ñeen na totsixuan juu jndyetyia, vequityen juu na cüe juu ndiaa, ndo' jndë tco' ya ntcüe'han'hin, tavitsitsan'han' xquen juu. Ndo' jo' sity'ue jndyihan' joo nan'ñeen na nnda' vaa 'nan na tui. ¹⁶ Ndo' nque nn'an na tota'ntyjee' joo quintcu'ñeen na jnty'iahan na nnda', jnan'neihan ndëë nn'an na tancüi jo' nchu vaa na tco' yahan' juu tsan'ñeen yo nchu vaa na tjë joo quintcu'ñeen. ¹⁷ Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oon'ñeen, ta'han na tanhan nnon Jesús na quindui' ntcüe' jon ndyuaa 'naanhan.

¹⁸ Ndo' xjen na vacua nnda' Jesús v'aandaa'ñeen, juu tsan'ñeen na jndë tco' yahan'hin, tcan juu jñ'oon nnon jon na ncyaa jon na chi ncja juu yohin. ¹⁹ Majo' tyi'ncyaa jon jñ'oon na tcan tsan'ñeen. Tso jon nnon juu:

—Cja' ntcüe' va' na m'an nn'an 'nan'. Jo' quitsu' ndëëhan nchu vaa 'nan t'man jndyi na s'aa Tyo'ts'on yo 'u' na ty'oon jon na ndyia' ro' nchjii jon.

²⁰ Ndo' juu tsan'ñeen, siquindë juu, tja juu. Ndo' tye' totsiniin juu ndëë nn'an na m'anhan njoon ndyuaa Decápolis ntyja nchu vaa 'nan na s'aa Jesús yohin. Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndë jndyehan na nnda' s'aa Jesús yohin, tëvee' jndyi ngiohan.

Yuscu chjo jnda Jairo yo tsanscu na t'uii ndiaa' Jesús

(Mt 9:18-26; Lc 8:40-56)

²¹ Juu Jesús tet'io nnda' jon ndaandue yo v'aandaa. Tuee' jon ncüiichen ixndya yo nn'an na totsay'on yo jñ'oon yohin. Ndo' jndye jndyi nn'an squenon na m'aan jon 'ndyo ndaandue'ñeen. ²² Ndo'

jo', nciiii ts'an na jndyu Jairo, tyjee' juu na m'aan jon. Juu tsan'ñeen conduihin ts'an Israel na conintquehin vats'on cüenta nn'an judíos tsjoon' juu. Xjen na jndyiaa' juu Jesús, tēconxtye juu na s'aa juu na njonhin. ²³Tcan juu na quitejndei jonhin, tso juu:

—Mioon jndyi vii' juu yuscu chjo jnda, jndē manin'cue' juu. Quitsa' chjo vi naya'ñeen na chi ngaquityio' nt'ō' nacjoo' juu cha' n'man juu na tyi'ngue' juu.

²⁴Ndo' tja Jesús yo tsan'ñeen. Mantyi jndye nn'an tentyja na nquen'han, manin' conchjehan jon na co'ohan. ²⁵Ndo' quii' nt'an tmaan' nan'ñeen, jo' ñ'en nciiii tsanscu, jndē ncho've chu na vii' juu na coc'a neoon' juu. ²⁶Ji vaa jndyi totjon juu na tont'a ndoto nasihin, ndo' min jo' taquits'aahan', majndeichen vavimioon' juu. Ndo' jndē ntycüii xoquitu' 'naan' juu na totsiquitsu juu na tondui nasihin. ²⁷Ndo' ng'e na jndyii juu jñ'oon na tonan'nein nn'an ntyja 'naan' Jesús, jo' na sindyoo'hin quii' nt'an nan'ñeen na tentyjahan toxen' jon, ndo' t'uui juu ndiaa' jon. ²⁸Nnda' vaa na s'aa juu ng'e jndē siti juu: “Xe na aa ve' nndēē nt'ui ndiaa' jon, yajo' chi n'man.”

²⁹Ndo' xjen na s'aa juu na nnda', manin'noon' taquitscu'han' 'nan na iquenon juu, ntyjiichen juu na tēco' yahan' quii' si'ts'o 'naan' juu na jndui' juu tycu'ñeen. ³⁰Ndo' taa' ts'on Jesús na jndē jn'man ts'an yo ntyja 'naan' juu najndei na condui jon. Jo' tēquen jon, taxee' jon ndēē nn'an na tentyja toxen' jon, tso jon ndēēhan:

—¿Nin juu t'uui ndia'?

³¹Ndo' joo nn'an na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa jon, t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Mandyia' na tyen ro m'an nn'an ata conchjehan 'u', ndo' aa mavaxe' ¿Nin ts'an t'uui ndia'?

³²Ndo' Jesús, jndyiaa' jon xi'jndio, na ndyiaa' jon nin nquii ts'an t'uui ndiaa' jon. ³³Ndo' juu tsanscu'ñeen, tyioo na ncyaa' juu, sindyoo'cyahin nnon jon na coviquijnty'ehin. Tēconxtye juu na tonnon jon ng'e nchjii juu nchu vaa na s'aahan'hin. Ndo' tso jndyoyu juu nnon jon yo 'nan na s'aahan'hin. ³⁴Ndo' tso Jesús nnon juu:

—'U' jnda, ng'e na vantyja tson' ja, jo' na jndē jn'man'. Naneihin cja' ntcüe' va', min'nücüii jñ'oontiu tavi ne'on'. Jndē jn'man' yo juu tycu na maquenoon'.

³⁵Ndo' viochen xjen na sinin Jesús nnon tsanscu'ñeen, jo' sque ro nn'an na jnan vaa' nquii tsan'ñeen na conintquehin ntyja 'naan' juu vats'on'ñeen, juu tye yuscu chjo yuvii'. Ndo' jnduehan nnon jon:

—Jndē tue' juu yuscu chjo jnda'. Jo' juu tsan na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on ndēē nn'an, tavintsinchju'nty'i'hin.

³⁶Ndo' nquii Jesús, jndyii jon na jndue nan'ñeen na nnda', majo' itso jon nnon juu tsan'ñeen na conintquehin vats'on:

—Tyi'nty'ue', 'u' xia'nty' cantyja tson' Tyo'ts'on.

³⁷Ndo' juu Pedro, Jacobo yo nin'Juan tyje juu Jacobo'ñeen, ty'ehan yo Jesús vaa' nquii Jairo'ñeen. Min tyi'ncyaa Jesús na ncja ncüiichen ts'an yohin. ³⁸Ndo' xjen na squehan vaa' Jairo'ñeen, jndyii jon na c'uaa jndyi jndyue nn'an na cotyueehan, ndo' conan'xuaahan na tue' yuscu chjo'ñeen. ³⁹Majo' vi jndē na taquee' jon quityquii' v'aa, min na ntyjii jon na jndē tue' juu yuscu chjo'ñeen, tso jon ndēē nn'an na m'an jo':

—¿Ndu na c'uaa jndyi jndyueho' na cotyueeho'? Ee juu nian chjöhö', chito aa tue' juu, ve' itso juu.

⁴⁰Majo' nn'an na sque ya juu v'aa'ñeen, ve' toncohan Jesús ng'e ngio yahan na jndē tue' juu. Jo' tji' jon nan'ñeen ch'en, ndo' ndē jo' tēy'oon jon nquii tye juu ts'oo chjo'ñeen yo

ndyee juu. Teque'han juu cüarto naijon na vaquityen juu. ⁴¹Ndo' t'uui jon vi ntyjaa' nt'ö ts'oo chjo'ñeen, tso jon yo jñon'ndaa 'naan' jon:

—Talita, cumi. Juu jñ'oonva'hin itsiquindyihan': “Yuscu chjo, matsjö nnon', quinanquintyja'.”

⁴²Ndo' juu xjen na tso Jesús jñ'oonva'va', jnanquintyja yuscu chjo'ñeen, ndo' tye' na vaca nda' juu, ng'e jndë jndë ncho've chuu' juu. Ndo' na tui na nda', joo nn'an na m'an jo', tèvee' jndyi ngiohan. ⁴³Majo' jaa' jñ'oon siqui'maan' Jesús joohan na min'ncüii nnon ts'an tyi'nduehan na nda' vaa 'nan na s'aa jon. Ndo' mantyi t'ua jon ts'ian ndëehan na ncyahan 'nan na ntcüa' juu yu'ñeen.

Tja nda' Jesús Nazaret

(Mt 13:53-58; Lc 4:16-30)

6 Jndëcyä jndui' Jesús tsjoon Capernaum, tja nda' jon tsjoon naijon tèquehin. Ndo' nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyäa jon, mantyi ty'e'han yohin. ²Ndo' ya tuee' juu xuee na cota'jndyee nn'an judíos, yajo' taquee' jon vats'on juu tsjoon'ñeen, tyincyäa jon jñ'oon. Ndo' jndye nn'an na m'an jo', tèvee' ngiohan juu jñ'oon'ñeen. Jnduehan ndëe ntyjehan:

—¿Yuu va chu tsanvahin joo jñ'oonmin' na itsinin juu ndëehë? ¿Nin ts'an si'man nnon juu? ¿Nin conduihin na condëe its'aa juu ts'ianmin', na joohan' ve' min'cyato ts'an je'quindëe nts'aa'han'. ³Juu jon ve' ts'an tocyu ntaa'hin, ndo' ve' jnda Maríahin, ndo' mantyi ntjoo m'an ntyje juu Jacobo, José, Judas yo nin'Simón, ndo' mantyi nanntcu ntyje juu mantjoo ro com'an joo.

Nda' vaa na tyi'quint'a nan'ñeen na njon Jesús. ⁴Ndo' ng'e na nda' jndue nan'ñeen, yajo' tso jon ndëehan:

—Nn'an na mañoonchen, tsoñ'engan cont'ahan na njon juu ts'an na ncyäa jñ'oon' Tyo'ts'on. Majo' nque nn'an

tsjoon' tsan'ñeen, tyi'quinjonhin ngiohan, min nn'an chuu'hin min nn'an vaa' juu.

⁵Ve' ng'e na nda' vaa na tonan'tiu nan'ñeen yo ntyja 'naan' Jesús, tsojnaan' na tyi'cantlya' n'onhan, jo' na iscu'han' na ntsin'man jon nn'an tsjoon' jon. Xia'nty tyi ninvendye ts'an na tyio jon nt'ö jon cjohin jn'manhan. ⁶Majo' si'ndaa'han' nchjii jon na tyi'nin'cantlya n'onhan jon.

Ndë jo' jndui' jon, toca jon njoon quijndë, jo' toninncyäa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe nn'an.

I'ua Jesús ts'ian ndëe nn'an na cotsay'on jñ'oon yohin na quitsancyahan juu jñ'oon' Tyo'ts'on

(Mt 10:5-15; Lc 9:1-6)

⁷Ndëcyä tqueen' jon joo ncho've nn'an na i'ua jon ts'ian ndëehan na ve vehan na c'ohan ts'ian 'naan' jon, ndo' tyincyäa jon na nan'xuanhan juu najnde na conduihin cha' ndëe ntji'han jndyetyia quii' n'on nn'an. ⁸Ndo' tquen jon jñ'oon ndëehan na xia'nty tsonjnt'ei quitsay'onhan, majo' tyi'ntsai'onhan chetsja', min 'nan na ntcüa'han, min xoquitu'. ⁹Ndo' quityionhan ntconhan ng'ehan, ndo' min tyi'ntsai'onhan ncüiichen ntjo ndiaahin. ¹⁰Ndo' tso jon ndëehan:

—Tsjoon naijon na ntsqueho', ndo' xe ngitso ts'an ndëeho' na ngüenonho' quii' vaa' jon na ntixee' jon 'o', jo' quintjoho' vaa' jon ata xjen na nndui' ntcüe'ho' juu tsjoon'ñeen. ¹¹Ndo' xjen na ntsqueho' ncüii tsjoon, majo' nque nn'an juu tsjoon'ñeen, xe na aa tyi'nin'cy'onhan cüentaho', ndo' min tyi'nin'quindyehan jñ'oon na concyaho', ndö vaa quint'aho'. Xjen na nndui' ntcüe'ho' 'ndyo juu tsjoon'ñeen, quinan'cyäaho' ts'o na chuu' ng'eho', yajo' ntsi'manhan' ndëe nan'ñeen na tyi'ya jnt'ahan. Joo nn'an tsjoon Sodoma yo Gomorra, tyia jndyi 'nan na tont'ahan. Juu xuee na

nt'uii Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na tonan'tjahan nnon jon, vi' jndyi ngenon joo nn'an njoon'ñeen. Majo' nque nn'an m'an njoon na tyi'nin'cy'onhan cüentahó', vi'ntyichen ngenonhan, chichen nn'an joo njoon'ñeen.

¹²Vi jndë sinin Jesús ndëehan, yajo' jndui'han, tyencyahan jñ'oon na quintcüe' n'on nn'an yo jnan na nan'xuanhan. ¹³Mantyi jndye jndyi jndyetyia tji'han quii' n'on nn'an, ndo' jndye nn'an vi' na tyeehan aceite, jnan'n'man nan'ñeen.

**Jnan'cuee' sondaro Juan
tsan na totsiquindëe' nn'an**

(Mt 14:1-12; Lc 9:7-9)

¹⁴Jndye nn'an tonan'neinhan ntyja 'naan' juu ts'ian t'man na tots'aa Jesús, ndo' jndyii Herodes joo jñ'oon'ñeen. Juu jon conduihin na ico'xen jon nn'an juu ndyuaa'ñeen. Tso jon:

—Ja tqüen jñ'oon na jnan'cuee' sondaro njan juu Juan, tsan na totsiquindëe' nn'an. Nts'aahan' jndë vando' xco jon, mangle'jo' covityincyoo' ts'ianmin' na its'aa tsanvahin na je'quinduihan' na ve' yo najndeí nquii ts'an.

¹⁵Ndo' ñ'en nn'an jnduehan ntyja 'naan' Jesús na conduihin Elías, nquii ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen nchu vaa 'nan na nguua.

Majo' vendyechenhan jnduehan:

—Juu Jesús conduihin ncüiichen ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on tiviontyichen nchu vaa 'nan na nguua.

¹⁶Ng'e na tonan'nein nn'an joo jñ'oonmin', ndo' Herodes, vi na jndë jndyii jon ntyja 'naan' 'nan na its'aa Jesús, tso jon:

—Tsanvahin majuu Juanhin, tsan na tqüen jñ'oon ndëe' sondaro njan na quityjehan xquen juu, majuu jon jndë vando' xco.

¹⁷⁻¹⁹Nquii Herodes'ñeen jndë toco jon yo juu Herodías, scuu' tyje jon Felipe.

Majo' juu Juan'ñeen jndë tso jon nnon juu Herodes: “Tyi'quichuhan' na manayon' scuu' ty'iu' na ndiscu'hin.” Ng'e na nnda' vaa na tso Juan, jo' si'v'ii matyen Herodías'ñeen jon. Nt'ue jndyi ts'on juu na cue' tsan'ñeen, majo' ta'nan jndëe' s'aa juu. ²⁰Majo' juu Herodes, tots'aa jon na njon juu Juan'ñeen. Ee taa' ts'on jon na ya ts'anhin, ndo' na tsixuan juu ñuan nquii' ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. Mangle'jo' tyi'ncyaa jon na ngenon juu natë'. Ndo' min na ndicüaa' ya ts'on jon jñ'oon na toninncyaa Juan'ñeen, majo' tèvee' nchjii jonhan'. ²¹Majo' juu Herodías, tuee' xjen na jndëe' s'aa juu yo 'nan na nt'ue ts'on juu na cue' Juan'ñeen. Ee juu xjen ya na tuee' xeechuu' nquii Herodes, s'aa jon ncüii nguee na ntcüa' jon yo nque nn'an na condui nanm'ann'ian na cotsantyja naxen' jon juu ndyuaa Galilea, yo nn'an na conintque ndëe' sondaro 'naan' jon ndo' yo nin'nantya. ²²Ndo' jo', juu yuscundyua jnda Herodías'ñeen, tèquee' juu najon na m'an nan'ñeen, sijnon juu. Ndo' Herodes taxjen vaa tèvee' jndyi ts'on jon na nnda' vaa s'aa juu, nquii jon ndo' mantyi joo nan'ñeen na conan'jonhan yohin juu nguee'ñeen. Ndo' itso jon nnon juu yuscundyua'ñeen:

—¿Nin 'nan nt'ue tson' na nts'a naya 'u'? Quitsu' nnön ndo' ja nninncyahan' nnon'. ²³Nquii Tyo'ts'on, ndyiichen jon jñ'oon na mayuu' matsjö nnon', ata xoncüe ndyuaa na macoxën nninncyahan' nnon'.

²⁴Ndo' juu yuscundyua'ñeen, vi na jndë jndyii juu na nnda', jndui' juu, taquitso juu nnon ndyee juu:

—'Ndyo', ¿Nin 'nan ntc'an'?

Ndo' t'a ndyee juu, itso jon:

—Can' nnon jon na quitscüenon jon xquen Juan nt'ö', juu tsan na totsiquindëe' nn'an.

²⁵Ndo' juu yuscundyua'ñeen, maquintyachen tja ntcüe' juu na m'aan Herodes'ñeen, tso juu nnon jon:

—Nt'ue ts'ön na nin'ñoon' nein quitscüenon' xio na ñjon xquen juu Juan nt'ö, juu tsan na totsiquindë' nn'an.

²⁶Ndo' nquii Herodes, xjen na jndyii jon na nnda', tyioo na tyia jndyi nchjii jon. Majo' ng'e jndë tso jon na ntyjii Tyo'ts'on na ntsiquindë jon juu jñ'oon na tso jon nnon juu, ndo' mantyi joo nan'ñeen na sanan'jon na cocüa'han yohin jndë jndyehan juu jñ'oon'ñeen, jo' xe na aa ngitso jon je'quindë na ntsiquindë jon juu jñ'oon'ñeen, yajo' ngüejnaan' jon tondëehan. ²⁷Ng'e na nnda', nin'ñoon' jñon jon ncüii sondaro na caquityjee juu xquen Juan na ndyii' jon vancjo. ²⁸Ndo' juu tsan'ñeen, tja juu, taquityjee juu xquen juu Juan'ñeen yo xjo, ndo' jndë jo' jndyoy'oon juuhan' na ñjonhan' quityquii' xio. Tyincyaa juuhan' nnon yuscundyua'ñeen, ndo' juu juu tyincyaa juuhan' nnon ndyee juu.

²⁹Ndo' joo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Juan, vi na jndë jndyehan na nnda' vaa na tjon jon, tye-cy'onhan si'ts'o 'naan' jon, saquity'iuhan juuhan'.

Tyincyaa Jesús 'nan na tcüa' 'on min nannon

(Mt 14:13-21; Lc 9:10-17; Jn 6:1-14)

³⁰Vi jndë tui na nnda', joo nn'an ncho've na jñon Jesús ts'ian 'naan' jon, tencüi nnda'han na m'aan jon. Chen jndyi jnduehan nnon jon ntyja 'naan' juu ts'ian na jndë tont'ahan yo ntyja 'naan' jñ'oon na tonan'manhan ndë nn'an.

³¹Jo' itso jon ndëehan:

—Cja nc'ö ncüii joo naijon na ninnquë, cha' ya nta'jndyë chjo.

Nnda' vaa na tso jon ng'e jndye jndyi nn'an cotsque naijon na m'aan jon, min ndincyaaahan' xjen na ntcüa'han.

³²Yajo' jndui'hin yo v'aandaa, te't'iohan ndaandue na ninnquehan. Ndo' squehan ncüii joo naijon tavi 'nan nn'an c'on. ³³Majo' jndye nn'an tquenchenhan cüenta naijon ty'ehan. Ndo' jndui' nan'ñeen cha'tso njoon na m'aan xi'jndio juu ndyuaa'ñeen, jnan'nonhan, ndo' macjentyichen squehan naijon vja Jesús yo nn'an na totsay'onhan jñ'oon yohin. ³⁴Ndo' juu xjen na jndui' Jesús v'aandaa'ñeen, jndyiaa' jon na jndye jndyi nn'an jndë sque. Ndo' tyioo na nty'ia rohan nchjii jon, ng'e itsijonhan'hin cha'vijon quinman na tats'an vantyjee'. Yajo' jndye jñ'oon tye' na totsi'man jon ndëehin. ³⁵Ndo' vi na jndë vaman, yajo' nque nn'an na totsay'on yo juu jñ'oon na toninncyaa jon, jnan'ndyoo'han, jnduehan nnon jon:

—Jndë vaman ndo' ntjoohin ta'nan ncüii joo na nninjnda' 'nan na ntcüa' nn'an. ³⁶Mang'e jo' quitsu' ndë nanmin na chi nc'ohan jndë yo njoon quijndë na m'an xi'jndio na chi nnan'jndahan 'nan na ntcüa'han, ng'e ta'nan quichohan na ntcüa'han.

³⁷Majo' t'a Jesús, tso jon:

—Nqueho' ninncyaho' 'nan na ntcüa'han.

Ndo' joo nan'ñeen, t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Min xe na aa nnan'quitsu ve ciento s'on denarios na ntsanan'jndá tyoo', majo' tyi'je'cüinonhan' na nninncyá na ntcüa' joo nanmin.

³⁸Ndo' t'a Jesús, taxee' jon:

—¿Tsa'nnda' tyoo' na y'onho'? Cüa, quitsaquijnty'iaho'.

Ndo' vi na jndë jnty'iahan na tsa'nda'han', yajo' jnduehan nnon jon:

—Nin 'on tan' tyoo' na y'ön yo ve quitscaa na jndë jnein.

³⁹Ndo' t'ua Jesús ts'ian na xen' ntmaan' na quitsacüendyuaa nn'an cjoo' jndë quijndë. ⁴⁰Yajo' sacüendyuaa nan'ñeen na xen' ntmaan'han. Ñ'en

ntmaan' na jnt'ahan na venn'an venn'an ncho'nqui ts'an, ndo' ñ'en ntmaan' na ncüii ciento ts'an na jnt'ahan. ⁴¹Jndë jo' ty'oon Jesús joo 'on tan' tyoo'ñeen yo ve quitscaa'ñeen, ndo' jndondë jon toquiñoon'ndue, tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han'. Ndë jo' tji' jon xen' ntan'han'. Ndo' vi jndë jo' tyincyaa jonhan' ndëë nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon na quit'onhinhan' ndëë nn'an joo ntmaan'ñeen. Ndo' majo'nty s'aa jon yo ve quintcaa'ñeen, tji' jon xen' ntan'han' na ntquii tsoñ'en nan'ñeen. ⁴²Ndo' tsoñ'en nan'ñeen tcüa' tacjohan, ⁴³Ndo' ndë jo', nque nn'an na totsay'on jñ'oon yo Jesús, jnan'quitoo'han ncho've tsque yo tyoo' ntan' na jnty'iihan' na tcüa' nan'ñeen yo nin'quintcaa'ñeen. ⁴⁴Ndo' joo nn'an na tcüa' juu xjen'ñeen, tuee' cha' na 'on min na xia'ntyi nannon.

Vaca Jesús nnon ndaandue

(Mt 14:22-27; Jn 6:16-21)

⁴⁵Ndë jo' tso Jesús ndëë nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon na cua nnda'han v'aandaa na chi ngüet'io nnda'han juu ndaandue'ñeen na ntsquehan tsjooon Betsaida, viochen xjen na njñon jon nan'ñeen na c'o ntcüe'han nt'aahan. ⁴⁶Ndo' vi na jndë jñon jon joo nan'ñeen, tava jon ncüii tyo' na ntsinin jon nnon nquii Tyo'ts'on. ⁴⁷Ndo' vi na jndë tijaan, joo nan'ñeen na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa jon, jndë m'anhan xoncüe ndaandue yo juu v'aandaa'ñeen, majo' juu jon ninm'aan jon tyuaa tcan. ⁴⁸Ndo' jndyiaa' jon na vi' jndyi coquenonhan, na tandiquindëë nt'ahan ndaa ve' ng'e na totsintcüe' jndye juu v'aandaa na ñjonhan. Ndo' xjen na vanco, yajo' tēca Jesús nnon ndaandue. Sindyoo'hin nnon v'aandaa'ñeen najjon na ñjonhan, ndo' s'aa jon na cha'vijon ngüenoon' jon joohan. ⁴⁹Ndo' xjen na jnty'ia-

han na vaca jon nnon ndaandue'ñeen, jnan'tiuhan ve' ncüaan' ts'oo na cojnty'i-ahan. Ng'e na nnda' ta'han na jnan'xuaahan na coquityuehan. ⁵⁰Ndo' tsoñ'enhan jnty'iahan jon, ndo' mioon jndyi tyuehan. Majo' t'man jon joohan, tso jon:

—Quinan'xuanho' ñuaanho', mancöntyë na mamanho', c'onho' na tavi ncyaa'ho'.

⁵¹Ndo' tua jon v'aandaa na ñjonhan jo', yajo' tichen na m'aan juu jndye'ñeen. Majo' min ndicüaa' n'onhan nchu vaa na nnan'tiuhan na nnda' vaa 'nan na tui. ⁵²Ng'e tyi'covaa' ya n'onhan na tsoñ'en ndëë nts'aa Jesús min na jnty'iahan na s'aa jon na tinon juu tyoo'ñeen na tcüa' tsoñ'en nan'ñeen. Joohan tsojnaan' na tsan ñuan 'naanhan, jo' iscu'han' na ncüaa' n'onhinhan'.

Sin'man Jesús nn'an v'i ndyuaa Genesaret

(Mt 14:34-36)

⁵³Xjen na jndë tet'io nnda'han juu ndaandue'ñeen, squehan ndyuaa Genesaret najjon jnan'tyenhan juu v'aandaa'ñeen. ⁵⁴Ndo' xjen na jndui'hinhan', joo nn'an ndyuaa'ñeen ta'jn'aanhan Jesús. ⁵⁵Ndo' cje ro jnan'quindyihan ntyjehan na m'an xi'jndio. Jo' ta'han na totsachohan nn'an v'i na ntyjohan cjo ndue min'cya ro najjon tic'uaa jñ'oon na ngüenon nquii Jesús. ⁵⁶Ndo' min'cya ro najjon na tuee' jon, aa njoon t'man ndo' aa yuu na m'aan ninve ndye nt'aa, totquen nn'an ntyjehan nn'an na v'i jndyue nata, na ngitanhan na nt'uehan ndiaa' Jesús cha' n'manhan. Ndo' tsoñ'en nn'an na t'ue ndiaa' jon jn'manhan.

'Nan na its'aahan' na tyi'ji'ua tsixuan ts'an tonnon Tyo'ts'on

(Mt 15:1-20)

7 Nque nn'an fariseos, jnan'ndyoo'han na m'aan Jesús yo nn'an na

conan'man nchu vaa itsiquindy joo jñ'oon na tqen nquii Moisés. Joo nan'neen jnanhan Jerusalén. ²Totquenhan cüenta na nque nn'an na conan'ljon yo Jesús, tocüa'han min na tyi'quitmanhan ndueehan cha'xjen juu costumbre na cont'a ntyjehan nn'an judíos. Jndue fariseos'neen na joo nn'an na totsay'onhan jñ'oon yo Jesús, tyi'ya na ndda' cont'ahan. ³Ee joo fariseos'neen yo tsoñ'en ntyjehan nn'an judíos, xe'cüa'han xe na aa tyi'n'an'quindë jndyeehan juu jñ'oon na jnan'ljnda' ndochihan na tom'an ndyu na toxen'chen ntyja 'naan' na cotmanhan ndueehan. ⁴Ee nque nn'an fariseos'neen yo tsoñ'en ntyjehan nn'an judíos, vi na jndë jnanhan ts'ua, tyi'je'cüa'han xe na aa tyi'quitquen ntju' jndyeehan na cotman ndueehan cha'xjen co'xen costumbre. Ndo' jndyechen 'nan min na cont'ahan cha'xjen na jnan'ljnda' nque ndochihan na tom'an ndyu na toxen'chen, cha' na majnda' na cotmanhan vaso na nc'u ts'an ndaa, yo nguaa jaro, yo nguaa ncjo yo nin'ljndu 'naanhin. ⁵Yajo' joo fariseos'neen yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen nquii Moisés, taxee'han nnon Jesús, jnduehan:

—Joo nn'an na cotsay'on yo jñ'oon na mancya', ¿Ndu na tyi'quita'nguee'hin jñ'oon na jnty'e ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen? Majo' joo nn'an 'nan', cocüa'han min na tyi'quint'a jndyeehan juu 'nan na ntsiji'uahhan' ndueehan cha'xjen na co'xen juu costumbre.

⁶Ndo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Juu jñ'oon na tji Isaiás, jndyoyu na tsi'manhan' na conduiho' nn'an na ve vaa na cont'a. Ee itso jñ'oon'neen:

Nanmin' ve' yo nnon jndyuehan na conan't'maan'han ja, majo' 'nan na covitincyoo' na vja na m'anhin, tsi'-

manhan' na tycya m'anhan yo ntyja njan.

⁷Ve' jn'aan na conan't'maan'han ja, ee jñ'oon na jnan'ljnda' nn'an na ico'x-enhan', joochan' conan'manhin ndëë nn'an,

ee cont'ahan na njon joo jñ'oon'neen cha'vijon conduihan' jñ'oon na sinin nquii Tyo'ts'on.

Ndö' jñ'oon na sinin Isaiás. ⁸Ndo' itson-tyichen Jesús ndëë nan'neen:

—Tquen Tyo'ts'on jñ'oon na coxehan' 'o', majo' 'o' co'ndyeho' joochan' cha' ninncyaaahan' na nnan'quindëho' costumbre na tqen nn'an, cha' ntyja 'naan' na cotmanho' vaso yo nguaa jaro yo nguaa ncjo yo vendyechen nnon 'nan na itsijonhan' joochan'.

⁹Mantyi tsontyichen jon ndëëhan:

—Conan'tiuho' na njon jndyi cont'aho' na conan'quindëho' joo jñ'oon na tqen ndochiho' na tom'an ndyu na toxen'chen. Majo' tanin min na tyi'quita'nguee'ho' juu jñ'oon na iquen nquii Tyo'ts'on. ¹⁰Cha'na juu jñ'oon na sinin Moisés, na itsohan': "Quitsa' na njon tye' yo 'ndyo'." Ndo' mantyi tso jon: "Min'cya ro ts'an na itsinin jñ'oon tsan' nnon tye, ndyee juu, quinan'cuee' nn'anhin." ¹¹Majo' 'o' condueho' tanin min xe na aa ngitso ts'an nnon tye juu yo ndyee juu: "Ndiquindëë na ntejnedei 'u' yo 'nan na icanhan' 'u', ng'e 'nan na manachö tsixuanhan' Corbán." Juu jñ'oon Corbán itsiquindyhan' 'nan na jndë tyincyaa ts'an cüentaa' juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on. ¹²Majo' 'o' na conduiho' tmaan' fariseos, min xe na aa itsitjahan' 'nan nquii tye ts'an oo ndyee juu, 'o' tanin'ncyaho' na ntejnedei tsan'neen tye juu oo ndyee juu. ¹³Ndo' na cont'aho' na ndda', its'aahan' na juu jñ'oon na tqen nquii Tyo'ts'on, ve' jn'aanhan' ng'e vandya' tsiquindy joo costumbre na conan'veho'. Ndo' jndyechen nnon 'nan min na

cont'aho' na itsijonhan' jooohan' cha'na jñ'oonmin'.

¹⁴Ndo' t'man nnda' Jesús nn'an, tso jon ndëehan:

—Tsoñ'enho' quindyeho' jñ'oon na matsjö, ndo' cüaa' n'onho' jooohan'.

¹⁵'Nan na icüa' ts'an, tyi'xe'quitsiji'ua-han'hin na tonnon Tyo'ts'on. Majo' joo jñ'oon na itsitiu juu quii' ts'on juu, jooohan' cont'a na tyi'ji'uahin na tonnon jon. ¹⁶Juu ts'an na nin'cüaa' ts'on jñ'oon na matsjö, quen ya juu cüentahan'.

¹⁷Jndë na jnty'ii Jesús joo nan'ñeen, tja ntcüe' jon v'aa. Ndo' xjen na m'aan jon quii' v'aa, yajo' nque nn'an na tot-say'on yo jñ'oon na toninncyaa jon, tax-ee'han nnon jon nin 'nan itsiquindy' juu jñ'oon'ñeen na tyi'quitso nquii' jonhan'.

¹⁸Ndo' t'a jon, tso jon ndëehan:

—¿Aa mantyi itsijonhan' 'o' cha'na joo nan'ñeen? ¿Aa tyi'cüaa' n'onho' juu jñ'oon'ñeen? Tachi 'nan na icüa' ts'an na iquenhan'hin na tyi'ji'uahin na tonnon Tyo'ts'on, ¹⁹Ng'e chito quityquii' ñuaan' juu co'ohan', quityquii' tsiaa' juu cova-han', ndo' ndë jo' vja juu 'ndyo jndëë.

Ndo' yo juu jñ'oonvahin tsi'man Jesús na tajnan tsixuan ts'an na ve' ncüii nnon 'nan icüa' juu. ²⁰Ndo' tsontyichen jon:

—Joo jñ'oon na itsitiu ts'an quii' ts'on juu, jooohan' cont'a na tyi'ji'uahin na tonnon Tyo'ts'on. ²¹Ee quii' ts'on ts'an conan natyia na itsitiu juu, cha'na ve' nin'c'oon ya juu yo ncüiiichen tsanscu, oo na nin'c'oon juu yo tsanscuntjaa', ndo' aa na ntscuee' juu ts'an, ²²Ndo' aa na ich'uee juu 'naan' ts'an, ndo' aa nin'cy'oon juu 'naan' ncüiiichen ts'an na nndi'naan' juuhan', ndo' na its'aa vi' juu nn'an, ndo' na itsivi'nn'an juu ntyje juu, ndo' joo jñ'oon na ico'xenhan', min ty-i'quits'aa juu na njonhan', ndo' na itsitëë' ts'on juu ntyje juu, ndo' tyia jñ'oon itsinin juu nacjoo' ncüiiichen ts'an, ndo' na itsitiu nquii' juu na t'manhen condui-

hin, ndo' na ve' tsitsan'to juu xquen juu yo 'nan na its'aa juu. ²³Tsoñ'en natyi-amin', quii' ts'on ts'an conanhan', ndo' ntyja 'naan' jooohan' na coninjnda' na vaa jnaan' juu na tonnon Tyo'ts'on.

Tsanscu na mañoon ndyuaa na vantyja ts'on jon Jesús

(Mt 15:21-28)

²⁴Jndui' ntcüe' Jesús juu tsjooon'ñeen najon na toninncyaa jon jñ'oon. Tja jon, tuee' jon ndyuaa Tiro yo Sidón. Ndo' tuee' jon vaa' ncüii ts'an juu tsjooon'ñeen, min tyi'quint'ue ts'on jon na ncüaa' n'on nn'an na tyjee' jon jo'. Majo' min na nnda', tic'uaa jñ'oon na jo' jndë m'aan jon. ²⁵Juu tsjooon'ñeen tom'aan ncüii tsanscu na m'aan jnda juu, yu'ñeen yuscuhin na nay'oon jndyetyiahin. Ndo' juu ndyee yuscu chjo'ñeen, vi na jndë jndyii juu ntyja 'naan' Jesús, sityuaa' juu na tja juu najon na tuee' jon. Ndo' xjen na tuee' juu na m'aan jon, téco'xtye juu tonnon jon. ²⁶Majo' tachi ts'an judíohin, jñon'ndaa griego itsinin tsanscu'ñeen, tuihin tsjan nn'an ndyuaa Sirofenicia. Ndo' vi na jndë tyjee' juu na m'aan Jesús, tcan juu na cüji' jon juu jndyetyia'ñeen. ²⁷Majo' t'a Jesús, juu jñ'oon na sinin jon nnon tsanscu'ñeen, tyi'quitso nquii'han'. Itso jon:

—Chuhan' na quitejndei jndyëë nn'an na ninncüii tsjan conduihan yo ja, chito nn'an na mañoon ndyuaa. Ng'e ty-i'quichuhan' na ntyjee ts'an 'nan na cocüa' ntsinda juu ndo' na ncju' juuhan' ndëë quindue'.

²⁸Ndo' juu tsanscu'ñeen, mantyi sintcüe' juu jñ'oon nnon Jesús na tyi'quitso nquii'han', tso juu:

—Mayuu' ta yo juu jñ'oon na tsu', majo' joo quindë'hin' ve' 'nan quijndë na cocyaa tyuaa na cocüa' yotsca, juuhan' cojñen' o'.

²⁹Ndo' jo' t'a Jesús, itso jon:

—Ya jndyi jñ'oon na sintcüe'. Nanein, cja' ntcüe' va'. Juu yuscu chjo jnda', jndë jndui' jndyetyia quii' ts'on juu.

³⁰Ndo' xjen na tuee' ntcüe' juu tsanscu'ñeen vaa' juu, ntjii juu yuscu chjo'ñeen na vaa juu cjoo' jndu, jndë jn'-man juu.

Sin'man Jesús ts'an quitaa' na nchee'hin

³¹Jndui' ntcüe' Jesús ndyuaa Tiro, tenon jon ndyuaa Sidón, tancyaa jon ntyee' juu ndyuaa njoon Decápolis. Tuee' nnda' jon juu ndaandue Galilea. ³²Ndo' jo' jndyoy'on nn'an nciüi ts'an quita' ndo' nchee'hin na m'aan Jesús. Nn'an na m'an jo', tanhan na quityio jon nt'ö jon cjoo' tsan'ñeen cha' n'man juu. ³³Ndo' tÿy'oon Jesús juu tsan'ñeen vi ntyja naijon na ninnquii jon yohin. Tuui jon ndëë nt'ö jon ndë'nqui juu, vi jndë jo' tji' jon ndaa 'ndyo jon, ndo' tyu jonhan' nnon tsa juu. ³⁴Ndë jo' jndondë jon toquiñoon'ndue, tcan jon vi naya nnon nquii Tyo'ts'on. Sinin jon yo jñon'ndaa 'naan' jon, tso jon:

—“Efata.” Juu jñ'oonvahin itsiquindyihan' na ncyaa nnda'han' na ya ndyii juu yo na ya ntsinin juu.

³⁵Ndo' majuuntyi xjen'ñeen jnaan ndë'nqui tsan'ñeen, mantyi ntjo ya ntcüe' na itsinin juu. ³⁶Xjen na tja nnda' Jesús yo tsan'ñeen naijon na m'an nn'an, yajo' siqui'maan' jon joohan na min'ncüüi nnon ts'an tyi'nan'manhan ntyja 'nan na s'aa jon. Majo' tajnt'ahan na njon juu jñ'oon'ñeen na tso jon, ee ndo'vanjan tonan'neinhan ntyja 'naan' juu ts'ian t'man'ñeen na s'aa Jesús. ³⁷T'-man jndyi vaa na tèvee' ngiohan, jnduehan ndëë ntyjehan:

—Va ya jndyi its'aa jon. Nque nn'an quita, itsin'man jonhan na ya condye nnda'han, ndo' joo nn'an nchee', mantyi itsin'man jonhin na ya conan'nein nnda'han.”

Tyincyaa Jesús na tcüa' ninnque min nn'an

(Mt 15:32-39)

8 Xjen'ñeen jndye jndyi nn'an jndë tÿncüi naijon na m'aan Jesús. Ndo' juu xjen'ñeen, sitjahan' 'nan na ntcüa'han. Mang'e jo' t'man jon joo nn'an na totsay'on yo juu jñ'oon na toninnycyaa jon, tso jon ndëëhan:

²—Nty'ia ro nanmin' nchji ng'e naneinhin jndë ndye xuee na conan'jonhan na condyehan juu jñ'oon na mancya, ndo' 'nan na jndyochohan na ntcüa'han, jndë jndyuehan'. ³Ndo' xe na aa njñöghan na c'o ntcüe'han nt'aahan na ninvaa nin'jndo'han, nndëë nts'aahan' na ntsi'ndaa'han' nquenhan ndo' ntycyaaahan nato ng'e ñ'enhan na tycya chjo na jnanhan.

⁴Ndo' joo nn'an na totsay'on jñ'oon yo jon, t'ahan, jnduehan:

—¿Nchu nt'á na nninnycyá 'nan ntcüa' nanmin' ntjoohin? Ee ntjoo ta'nan nn'an c'oon na nndëëhan 'nan.

⁵Taxee' Jesús ndëëhan:

—¿Tsa'nnda' tyoo' y'onho'?

T'ahan, jnduehan:

—Ninntyque' tan' tyoo' y'ón.

⁶Ndo' tso jon ndëë nn'an na jndye jndyi'hin:

—C'uh'o' tyuaa. Ndë jo' ty'oon jon joo ntyque' tan' tyoo'ñeen, ndo' vi jndë jo', tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han', ndë jo' tji' jon xjen ntan'han'. Ndë tyincyaa jonhan' ndëë nque nn'an na totsay'on jñ'oon yohin, ndo' joohan t'onhinhan' ndëë joo nan'ñeen. ⁷Ndo' mantyi y'onhan vendye quintcaa qui-jndë. Mantyi tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on ntyja 'naanhan'. Ndë jo' mantyi tyincyaa jon quintcaa'ñeen ndëë nan'ñeen na quit'onhan joohan' ndëë nn'an na jndye jndyi'hin. ⁸Ndo' tsoñ'en nan'ñeen tcüa' tÿcjoohan, ndo' ndë jo' nque nan'ñeen na totsay'onhan jñ'oon

yo Jesús, jnan'quitoo'han cha' vi ntyque' tsque yo tyoo'ntan' na jnty'iihan'. ⁹Ndo' joo nn'an na tcüa' jo', tuee' cha'na ninque minhan. ¹⁰Ndo' vi jndë jo' tso jon ndëë nan'ñeen, ya xe na nc'o ntcüe'han ng'e jndë mavja jon. Ndo' tua nnda' jon v'aandaa yo nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa jon. Ty'ehan, squehan ndyuua na jndyu Dalmanuta.

Nn'an tmaan' fariseos, tanhan nnon Jesús na quits'aa jon cüii jn'aan

(Mt 16:1-4; Lc 12:54-56)

¹¹Ndo' vendye nn'an tmaan' fariseos squehan na m'aan Jesús. Ta'han tonan'jndyehan jndyuehan yo jon na quits'aa jon ncüii nnon ts'ian na ntsi'manhan' na nquii Tyo'ts'on t'ua ts'ian nnon jon. Ee cojnt'uehan na quityi-i'han' ng'eehan'hin ntyja 'naan' jñ'oon na itsinin jon. ¹²Yajo' jndyo ncüii na ton ts'on jon na sichjoo'han' ts'on jon ntyja 'naanhan. Itso jon:

—Nque nn'an na m'an naneinhin, ¿Ndu na nt'ue n'onhan na quits'a ncüii nnon ts'ian na njnty'iahan na ntsi'man jndyoyuhan' na nquii Tyo'ts'on i'ua jon ts'ian nnön na jndyö? Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', tyi'je'quits'a ncüii na ntsi'manhan' na nquii jon ncyaa na t'man condui ja.

¹³Yajo' jnty'ii jon joo nan'ñeen. Ndo' tua nnda' jon v'aandaa, tet'io nnda' jon ndaandue'ñeen. Tuee'cya jon ncüiichen ixndyaa'han'.

Tsquentë na nan'xuan nn'an fariseos

(Mt 16:5-12)

¹⁴Ndo' nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, juu xjen na tuahan v'aandaa, tsuu' tycya n'onhan na ntsay'onhan tyoo' na ntcüa'han, cha' ve' ninncüiito tyoo' na say'onhan. ¹⁵Yajo' siqui'maan' jon joohan na tyi'nan'jonhan yo 'nantyia na nan'xuan nn'an tmaan' fariseos. Tso jon:

—Nn'an fariseos yo nn'an tmaan' cüentaa' Herodes, vaa ncüii nnon ntyja 'naanhan na itsijonhan' juuhan' cha'vi-jon tsquentë. Quitquenho' cüenta na juu 'natyia nan'xuanhan tyi'ncüi'aahan' 'o' na ntsi'ndaa'han' 'o'.

¹⁶Ndo' na tso jon na nnda', joo nan'ñeen na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa jon, tye' na jnduehan ndëë ntyjehan:

—Ndö' vaa na itso jon ndëë tsojnaan' na tsuu' tycya nn'ön na ndyoy'ön tyoo'.

¹⁷Majo' taa' ts'on Jesús na nnda' vaa na conan'tiuhan na itsinin jon ntyja 'naan' tyoo'. Majo' chito jo', itsiquindyi jonhan ntyja 'naan' 'nantyia na nan'xuan nn'an tmaan' fariseos yo nn'an tmaan' cüentaa' Herodes. Yajo' tsontyichen jon ndëëhan:

—¿Ndu na conan'neinho' na tatyoo' jndyoy'onho'? ¿Aa tyi'covaa' n'onho', ndo' aa min tyi'quitquenho' cüenta? 'O', ¿Aa ninvaa m'anho' na conan'tsanho' ñuan 'naanho'? ¹⁸'O' na min tëndëëho', ¿Aa tyi'cojnty'iaho'? 'O' na min ndë'n-quihó', ¿Aa tyi'condyehó'? ¿Ndo' aa tyi'cañjooon' n'onho' nin 'nan s'a xjen na sit-jahan' 'nan na ntcüa' nn'an? ¹⁹Juu xjen na s'a xjen ntan' joo 'on tan' tyoo' na t'onho'han' ndëë 'on min nn'an, ¿Tsa'nnda' tsque na jnan'quitoo'ho' yo ntan' quijndë na jnty'iihan'?

T'ahan, jnduehan nnon jon:

—Jnan'quit'ó ncho've tsquehan'.

²⁰—Ndo' juu xjen'ñeen na s'a xjen ntan' joo ntyque' tyoo' na t'onho' na tcüa' ninque min nn'an, ¿Tsa'nnda' tsque na jnan'quitoo'ho' yo ntan' quijndë na jnty'iihan'?

T'a nan'ñeen, jnduehan:

—Jnan'quit'ó ntyque' tsquehan'.

²¹Ndo' tso jon ndëëhan:

—Ndo' na nnda' vaa, joo ts'ian t'man na mats'a, ¿Ndu na ndicüaa' n'onho' nin ts'an condui ja?

**Sin'man Jesús cüii
tsannchjaan' tsjoon Betsaida**

²²Ndë jo' nquii Jesús yo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon toninncyaa jon, squehan tsjoon Betsaida. Ndo' joo nn'an tsjoon'ñeen tyey'onhan ncüii tsannchjaan' na m'aan jon. Tanhan na quityio jon chjo nt'ö jon cjoo' tsan'ñeen cha' n'man juu. ²³Ndo' t'uui Jesús nt'ö tsan'ñeen, tÿ'oon jonhin 'ndyo tsjoon najjon na ninnquii jon yohin. Tyu jon ndaa'ndyo jon ndö'nnon juu. Ndë jo' tyio jon nt'ö jon ndö'nnon juu, ndo' taxee' jon nnon juu:

—¿Aa jndë ya chjo mandyia'?

²⁴Ndo' ya na jndondë tsannchjaan'ñeen, itso juu:

—Manty'ia nn'an, ve' itsijonhan' na manty'ia joochan cha'vijon na contsjë n'oon.

²⁵Yajo' tyio nnda' Jesús nt'ö jon ndö'nnon juu tsan'ñeen. Ndo' jndë na s'aa jon na nnda', tyincyaahan' na xuee jndyi jndyiaa' juu, tco' ya ntcüe'han'hin. Min 'nan na tycya, majo' ya jndyiaa' juu.

²⁶Jndë jo' jñon ntcüe' Jesús juu na cja juu. Itso jon nnon juu:

—Cja' vi tova', min tyi'ngaque' quii' tsjoon, min tyi'ntsinin' ndëë nn'an ntyja 'naan' juu naya na s'a 'u'.

**Tji' jndyoyu Pedro na juu
Jesús conduihin Cristo**

(Mt 16:13-20; Lc 9:18-21)

²⁷Jndë jo' juu Jesús yo nn'an na totsay'on jñ'oon yohin, ty'ehan, squehan ndyuaa Cesarea Filipino. Ndo' xoncüe na ñjonhan nato, taxee' jon ndëëhan, itso jon:

—Ntyja njan ja, ¿Nin ts'an na condue nn'an na condui ja?

²⁸T'a nan'ñeen, jnduehan:

—Ñ'en nn'an na conduehan na 'u' condui Juan, tsan na totsiquindëë' nn'an, na vando' xco juu. Ndo' vendyechen

nn'an conduehan na 'u' condui nquii Elías, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen. Ndo' mantyi m'an nn'an na conduehan na condui 'u' ncüii nque nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nguaa.

²⁹Jo' taxee' jon ndëëhan, itso jon:

—Ndo' 'o' je', ¿Nin condueho' na condui ja?

T'a Pedro, itso jon:

—'U' condui nquii Cristo na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon' na ntsin'man' ñuaan nn'an.

³⁰Ndo' jaa' jñ'oon na tso jon ndëëhan na min'ncüii nnon ts'an tyi'nan'neinhan na nnda' vaa na conduihin.

**Itsiquindyí Jesús na
nnaan'cuee' nn'anhin**

(Mt 16:21-28; Lc 9:22-27)

³¹Jndë jo' ta' Jesús na itsi'man jon ndëë nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa jon, na juu jon na conduihin tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na co'xen jon tsoñ'en nn'an, chuhan' na jndye navi' ngenon jon. Nque nn'an na conintque ndëë nn'an judíos nt'ahan na tyi'cuee' n'onhan jon, ndo' majo'ntyi nt'a joo nn'an na conintque ndëë ntyee 'naanhan, ndo' manin' yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyí juu jñ'oon na tquen Moisés. Itso Jesús na nnaan'cuee' nan'ñeenhin, majo' xee na jndë ndye na jnaan'cuee'han jon, ngüando' xco jon. ³²Sinin jndyoyu jon jñ'oon'ñeen ndëë nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa jon. Majo' vi na jndë jndyii Pedro na nnda', s'aa juu vi ntyja yohin. Siqui'maan' jon Jesús. Itso juu nnon jon:

—Tyi'quichuhan' na ngenoon' na nnda'.

³³Majo' nquii Jesús, vi na jndë jndyii jon na tso Pedro na nnda', jo' tequen jon, jndyiaa' jon tontyja na ntjo joo nn'an na totsay'on yo juu jñ'oon na toninncyaa

jon, jaa' jñ'oon na sinin jon nnon Pedro na siqui'maan' jonhin, itso jon:

—'U' Satanás, quenan' 'u' nnön. 'U' Pedro, tachi cha'xjen ndyii' ts'on nquii Tyo'ts'on na ndyii' tson', 'u' cha'xjen na conan'tiu nn'an, jo' matsijon 'u'.

³⁴Yajo' t'man Jesús nn'an na totsaj'on jñ'oon yohin yo tsoñ'en nn'an na m'an jo'. Itso jon ndëëhan:

—Minninchen ts'an na nin'quitsijon-hin ntyja na matsixuan, icanhan' na cüji nquiihin nchu vaa na nt'ue ts'on juu, ndo' c'oon juu na quintjo ya nchjii juu yo navi' na ngenon juu ng'e na m'aaan juu ntyja njan, min xe na aa ntyja 'naan' jo' nnan'cuee' nn'anhin. ³⁵Ndo' minnichen ts'an na itsichon nquii juu na ngüando' ñuaan' juu ntyja 'naan' juu, conduihin ts'an na jndë tsuhin. Majo' minnichen ts'an na cotji' nn'an cüenta na cotsu naya 'naan' juu ng'e na incyaa juu jñ'oon naya njan ndëë nn'an, juu tsan'neen vaa naya 'naan' juu na tyi'xe'quintycüii na ngüando' ñuaan' juu.

³⁶Tanin min xe na aa ninvaa tsonnangue cuaahan' na 'naan' ts'an, majo' min na nda' ¿Yuu vaa naya 'naan' juu xe na aa ngitsu ñuan 'naan' juu?

³⁷Ee ta'nan cüii nnon 'nan na nndëë nninncyaa ts'an nnon Tyo'ts'on na juuhan' ngüañoon'han'hin na tyi'ngitsu ñuan 'naan' juu. ³⁸M'an nn'an na tyi'njon Tyo'ts'on ngiohan ndo' na nan'xuanhan jnan. Minnichen ts'an na jnaan' juu tondëë nan'neen ng'e na m'aaan juu ntyja njan yo ntyja 'naan' juu jñ'oon naya njan, mantyi' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, nc'ön na jn'an yo tsan'neen xjen na nndyö nnt'a yo juu najndei na condui nquii Tyëhö' ndo' yo nque ángeles na cotyentjon nnon jon.

9 Ndo' tsontyichen Jesús ndëëhan: —Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', quii' nt'anho' m'an ntyjeho' na tyi'je'cüjehan ata vi na jndë jnty'ia

ndëëhan na jndë tyjee' Tyo'ts'on na ntye'ntjon jon nn'an 'naan' jon yo juu najndei na conduihin.

Na siñoonhan' Jesús

(Mt 17:1-13; Lc 9:28-36)

²Taca yon xuee na jndë tso Jesús na nda', ndo' tÿy'oon jon Pedro, Jacobo yo nin'Juan. Tyevahan ncüii tyo' ndye najion na ninnquehan. Xjen'neen jnty'iahan na siñoonhan'hin. ³Ndo' juu ndiaa' jon, manin' condui ndui'han', ndo' quichi'tyenhan' cha'vijon tein. Min'ncüii ts'an tsonnangue je'quindëë ntsiquichi' ndiaa cha'xjen quichi' ndiaa' jon juu xjen'neen. ⁴Ndo' jo' joo ndye nan'neen jnty'iahan na tyjee' nquii Elías yo nin'Moisés, na jnanhan quiñoon'ndue, na jnan'nein nan'neen yo nquii Jesús. ⁵Ndo' jo' tso Pedro nnon Jesús:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndé, vaa ya jndyi vaa na m'án ntjoohin. Nnan'yá ndye xque' ncüan', ncüiihan' cüenta', cüiiichenhan' cüentaa' nquii Moisés, ndo' ncüiiichenhan' nin'cüentaa' juu Elías.

⁶Ndö' vaa jñ'oon na tso jon ng'e ndicüaa' ts'on jon nin jñ'oon ngitso jon ee mioon jndyi tyuehan. ⁷Ndo' juu xjen'neen tyioo ncüii chincyu nacjohan, ndo' quityquii'han', jo' tic'uaa jndyee' nquii Tyo'ts'on, tso jon:

—Juu tsanvahn conduihin jnda na vi'nchji jndyihin. Quitquenho' cüenta jñ'oon na ngitso jon.

⁸Ndo' xjen na jnty'ia nan'neen xi'jndio, min'ncüii ts'an tavi c'oon, ninnquintyi Jesús na vi m'aaan.

⁹Ndo' viochen xjen na tyecuehan juu tyo'neen, tso jon ndëëhan:

—Min'ncüii nnon ts'an tyi'nan'neinho' 'nan na jnty'ia ndëëho' quichen. Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, vi na jndë jnan'cuee' nn'an ja, ndo' ya na jndë vant'ö xcö, juu xjen'neen vanaan na

nnan'neinho' ntyja 'naan' juu 'nan na jnty'ia ndëëho'.

¹⁰Ndo' nan'neen, jnan'vehan juu jñ'oon'neen. Ndo' majuuntyi xjen'neen, ta'xee'han ndëë ntyjehan nin 'nan nin'quitsiquindyihan' na tso jon na ngüando' xco jon vi na jndë jnan'cuee' nn'anhin. ¹¹Ya jo' taxee'han nnon jon, jnduehan:

—Nque nn'an na conan'man nchu vaa na itsiquindy juu jñ'oon na tqen Moisés, conduehan na juu Elías ncüjee' jndyee, ndo' ndë jo' ncüjee' nquii Cristo. ¿Nchu vaa na conduehan na nquii Elías'neen ncüjee' jndyee jon?

¹²Jo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Juu jñ'oon' Tyo'ts'on mayuu' itsiquindyihan' na ncüjee' ncüii ts'an na ntsixuan juu cha'xjen totsixuan nquii Elías'neen, ndo' nts'aa tsan'neen na nt'a xco nn'an na njon Tyo'ts'on. Ndo' mantyi juu jñ'oon 'naan' jon itsiquindyihan' na ja na condui tsans'a na i'ua jon ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, jndye navi' ngenön. Ndo' mantyi nnt'ahan na tyi'cuee' n'onhan ja. ¹³Majo' matsjö ndëëho' na mayuu' jndë jndyo ncüii ts'an na totsixuan jon cha'xjen juu Elías'neen, ndo' nque nn'an jndë jnt'a vi'han jon ntyjantyi na nt'ue n'onhan cha'xjen tsiquindy juu jñ'oon' Tyo'ts'on na mancüixjen nt'ahan jon.

Sin'man Jesús ncüii yus'a na nay'oon jndyetyiahin

(Mt 17:14-21; Lc 9:37-43)

¹⁴Ndo' tja ntcüe' Jesús yo ndye nan'neen najon m'an ntyjehan, nque nn'an na totsay'onhan jñ'oon yo jon. Ndo' vi na jndë squehan jo', jnty'iahan na jndye jndyi nn'an na jndë tencüii najon na m'an nan'neen. Quii' nt'ahan ñ'en cüanntyi nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tqen Moisés, conan'jndyehan jndyuehan yo nan'neen. ¹⁵Ndo' nque nn'an na jndye

jndyi'hin, xjen na jnty'iahan na ndyo Jesús, tèvee' jndyi ngiohan, jnan'nonhan na tyequitjonhan jon na tyencyahan ts'onhin. ¹⁶Yajo' taxee' Jesús ndëëhan, tso jon:

—¿Nin jñ'oon na conan'jndyeho' jndyueho' yo joo ntyjë na cotsay'onhan jñ'oon yo ja?

¹⁷Ncüii ts'an na m'aan quii' nt'an nn'an juu tmaan'neen, t'a juu, tso juu:

—Nnda' ta, ndö m'aan yus'a jnda na jndyoy'önhin na nay'oon jndyetyiahin na itscu'han' na ntsinin juu. ¹⁸Ndo' minyuuchen na m'aan juu xjen na covée' xjen na itsijaa'han', itsquioohan'hin, ndo' condui' chon' 'ndyo juu, manin' tsiqui'ioon' juu ndi'n'on juu, ndo' 'ndyihan'hin vi na jndë sits'oonhan'hin. Ndo' jndë tc'an vi naya'neen ndëë nque nn'an na cotsay'onhan yo jñ'oon na mancy'a na quitji'han juu jndyetyia'neen, majo' tana jndëë jnt'ahan.

¹⁹Jo' t'a Jesús jndyue nque nan'neen na totsay'on jñ'oon yo jon, tso jon:

—'O' nn'an na tyi'cantya n'onho' ja. Majndye xuee na m'an quii' nt'anho' na matsi'man ndëëho'. Jndye vaa na m'an na t'man ts'ön 'o', majo' min na nnda', ninjo' tyi'cantya n'onho' ja. ¿Tsa'nnda' chu na icanhan' na nc'ön yo 'o' cha' ngantya n'onho' ja? Quindyoy'onho' yus'aha' ndöhin.

²⁰Ndo' xjen na say'onhanhin na m'aan Jesús, ndo' vi na jndë jndyiaa' juu jndyetyia'neen jon, yajo' s'aa juu na si'ndaa'han' xquen juu lu'neen, tyioohin tyuaa, totsiquityee'ñ'enhin, ndo' tondui' chon' 'ndyo juu. ²¹Ndo' jo' taxee' Jesús nnon tye juu:

—Juu jndyetyiavahin, ¿Tsa'nnda' xuee na jndë vja na nay'oonhan'hin?

Ndo' juu tye yus'achjo'neen, t'a jon, tso jon:

—Tye'han' xjen na chjohin. ²²Ndo' ti-jndye jnda na itsquioohan'hin quii' chon ndo' quii' ndaa cha' na ntscuee'han'hin,

majo' xe na aa vaa na nndëë ntsa' na ntejdei' já, c'on' na nty'iaá ró nchji' na quitsin'man'hin.

²³ Jo' t'a Jesús 'ndyo tye juu yuchjo'ñeen, tso jon:

—Tyi'ya tsu' xe na aa vaa na nndëë nts'a, ee min'cya ro ts'an na vantyja ts'on nquii Tyo'ts'on, tsoñ'en 'nan na ican juu nnon jon, nndëë nts'aa jonhan'.

²⁴ Yajo' juu tye yuchjo'ñeen, jdei tic'uaa 'ndyo jon, tso juu:

—Vantyja ts'ön Tyo'ts'on, majo' quite-jndeí' ja ntyja na ndicantyja ts'ön cha'x-jen na icanhan'.

²⁵ Ndo' Jesús, xjen na tqen jon cüenta na jndye nn'an vancüi jo', ninñoon' sityia' jon juu jndyetyia'ñeen. Tso jon nnon juu:

—'U' yutyia na tyi'nin'ncya' na ndyii yuvahin, min na ntsinin juu, quindui' quii' ts'on juu, matavi xuee na ngaque' nnda'.

²⁶ Yajo' s'aa jndyetyia'ñeen na jdei sixuaa juu, ji vaa jndyi na si'ndaa'han' xquen juu yus'a'ñeen, ndë jo' jndui'han'. Majo' jnty'iihan'hin cha'vijon ts'oohin, ata jndye nn'an na m'an jo' jnduehan:

—Jndë tue' juu. ²⁷ Majo' nquii Jesús t'uii jon vi ntyjaa' nt'ö juu lu chjo'ñeen, tejndeí jonhin na taciüentyjee' juu, ndo' jnanquintyja juu.

²⁸ Ndo' vi na jndë tēquee' Jesús cüii v'aa yo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon yo jon, ta'xee'han nnon jon, jnduehan:

—¿Ndu na tyí'quindëë ntj'í' juu jndyetyia'ñeen quii' ts'on yus'a'ñeen?

²⁹ Ndo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Cha' nndëë ntji'ho' jndyetyiamin', icanhan' na quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on.

Itsiquindyí nnda' Jesús na nnan'cuee' nn'anhin

(Mt 17:22-23; Lc 9:43-45)

³⁰ Ndo' jndui' Jesús jo' yo nque nan'ñeen na totsay'onhan yo juu jñ'oon

na toninncyaa jon. Sacüenonhan juu ndyuaa Galilea. Ndo' tyi'quint'ue ts'on Jesús na ncüaa' n'on nn'an yu vaato ntyja vja jon. ³¹ Ng'e itsi'man jon ndëë nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon. Tso jon:

—Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, nninncyaa ts'an cüenta ja nduee nn'an, ndo' joo nan'ñeen nnan'cuee'han ja, majo' xee na jndë ndye na t'io, ngüant'ö xcö.

³² Majo' joo nan'ñeen na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, ta'nan taa' n'onhan juu jñ'oon'ñeen, ndo' ncyaaahan na nta'xee'han nnon jon nin tsiquindyihan'.

¿Nin ts'an na njonntyichen condui?

(Mt 18:1-5; Lc 9:46-48)

³³ Jesús yo nn'an na totsay'onhan jñ'oon yo jon sque nnda'han Capernaum. Ndo' vi na jndë na teque'han ncüii v'aa, taxee' jon ndëehan:

—Nato na tincyö, ¿Nin jñ'oon jnan'jndyeho' jndyueho' yo ntyjeho'?

³⁴ Ndo' jo' chen tui jndyuehan, ee nato na ñjonhan, jnan'jndyehan jndyuehan yo ntyjehan nin ncüii nquehan na nndui' juu na njonchen conduihin quii' nt'anhan.

³⁵ Yajo' tēcjo Jesús. T'man jonhan na quinan'ndyoo'han na ndyehan jñ'oon. Tso jon:

—Min'cya ro ts'an na nt'ue ts'on na njonchen na nnduihin, quitsindya' ts'on juu ndo' quitejdei juu tsoñ'en nn'an.

³⁶ Ndë jo' ty'oon jon ncüii yuchjo, tco' jonhin xoncüe quii' nt'anhan, chu jonhin. Tso jon ndëehan:

³⁷ —Minninchen ts'an na yo na ya ntyjii juu na ncy'oon juu cüenta ncüii yuchjo, mantyi iy'oon juu cüenta ja yo na ya ntyjii juu. Ndo' min'cya ro ts'an na iy'oon juu cüenta ja, mantyi iy'oon

juu cüenta nquii jon na jñon jon ja quii' nt'an nn'an tsonnangue.

**Juu ts'an na tyi'tsuehin nacjö,
m'aan juu ntyja njanhan**

(Mt 10:42; Lc 9:49-50)

³⁸Ndo' tso Juan nnon Jesús:

—Nnda' ta, jnty'ia' ncüii ts'an na icüij' juu xue' cha' quindui' jndyetyia quii' n'on nn'an. Ndo' jndué nnon juu na tavi nts'aa juu na nnda' ng'e tyi'cay'oon juu jñ'oon yo jaa.

³⁹Majo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Tyi'ndueho' na tants'aa juuhan', ng'e ts'an na jndé s'aa ncüii ts'ian t'-man yo xuë, tyi'je'quits'aahan' na quin-tyjachen ntsinin juu jñ'oon tyia nacjö. ⁴⁰Ng'e juu ts'an na tyi'itsuehin nacjö, juu tsan'neen m'aan jon ntyja njan. ⁴¹Ndo' min'cya ro ts'an na nninncyaa juu ncüii vaso ndaa na ncüeho' ng'e na conduiho' cüenta ja, nquii Tyo'ts'on ndyion juu tsan'neen naya na s'aa juu 'o'.

**Ta'ndycje jaa nnon ncüii
'nan na ityii'han' ng'eehan'
jaa na quinan'tja jaa**

(Mt 18:6-9; Lc 17:1-12)

⁴²“Min'cya ro ts'an na ntsi'man juu nnon ncüiichen ts'an na chjo na vantyja ts'on juu ja na ntsitjahn nnon Tyo'ts'on, yantyi xe na quinan'tyen nn'an ncüii tosu xtyo' tsan'neen, ndo' ntjue'hanhin quityquii' ndaandue. ⁴³Ndo' xe na aa matsitja 'u' nnon Tyo'ts'on ve' ng'e yo 'nan na matsa' yo nt'ö', tyi'ntsa'han', c'on' cha'vijon na quitycüan' nt'ö'. Ng'e yantychen na tyi'quindé 'u' na ncja' naijon na tyi'quintycüii na cota'ndo' nn'an, chito na quindé 'u' ndo' na ncja' v'io, naijon na tavi xuee nduu' chon, ⁴⁴Naijon tyi'cüje quintyi min tajon quinduu' chon. ⁴⁵Ndo' mantyi xe na aa matsitja 'u' nnon Tyo'ts'on ve' tsojnaan' ng'e', yantyi tavi ncja' jo', c'on' na cha'vijon na quitycüan' ng'e', ee yantyi ngaque'

naijon na cotando' nn'an na quitycüan' ng'e', chito na quindé ng'e' na ncja' v'io naijon na tavixuee nduu' chon. ⁴⁶Ee quii' v'io, tajon cüje quintyi min tajon quinduu' chon. ⁴⁷Ndo' mantyi xe na ve' nin'quindyiaa' 'nan na ntyja 'naan' jo' nts'aahan' na ntsitja 'u' nnon Tyo'ts'on, yantyi c'on' cha'vijon na jndé tji' ténnon', ng'e yantyi ngaque' naijon na ico'xen jon na ninncüii ténnon', chito yo ve joohan' ncja' v'io. ⁴⁸Naijon na tyi'jon cüje quintyi min tyi'jon quinduu' chon.

⁴⁹“Joo quioo' na tonan'cüje nn'an na tijnt'uehan na tonan't'maan'han Tyo'ts'on, totyiohan tsjaan' nacjo o' xjen na tonan'cohan o'. ⁵⁰Juu tsjaan' ya jndyihan'. Coninjnt'uehan' cha' tyi'nin'ndaa' 'nan, majo' xe na aa jndé jndui' na chjen'han', ¿Nchu ya nts'aa ts'an na nninchjen' nnda'han'? Matavi nchu ya na ntjo yahan'. Ng'e na nnda', quinduiho' na cha'vijon tsjaan' na ya chjen'han', ndo' c'onho' na ya ntyjii' ñuan 'naanho' yo ntyjeeho'.

Tyi'nan'tyuii' nn'an tson na toncohan

(Mt 19:1-12; Lc 16:18)

10 Jndui' Jesús Capernaum. Tja jon ndyuaa Judea tontyja na quindui' ndo'cüjioon' na toxndyaa' jndaa Jordán, ndo' jo' tovancüi nnda' nn'an naijon na tyjee' jon. Ndo' jo' ta' jon na itsi'man jon ndëëhan cha' mancüii xjen it-s'aa jon. ²Ndo' vendye nn'an fariseos squenonhan naijon na m'aan jon. Cojnt'uehan nchu vaa nt'ahan cha' ntyja 'naan' jñ'oon na ntsintcüe' jon ndëëhan, quit'uiivi'han' jon. Taxee'han nnon jon:

—¿Aa vanaan na ntsityuii' ts'an tson toco juu yo scuu' juu?

³Ndo' jo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Jñ'oon na tqen juu Moisés na iquenhan' xjen 'o', ¿Nchu vaa itsiquindyihan'?

⁴T'a nan'neen, jnduehan:

—Nquii Moisés, tyincyaa jon na vanaan ngave ncüii tson na ngitsohan' na jndë jnty'ehan ntyjehan.

⁵Yajo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Ng'e na que' n'onho', jo' na tquen Moisés juu jñ'oon'ñeen. ⁶Majo' xjen na tye' na tquen Tyo'ts'on tsoñ'en 'nan na min, vaa jñ'oon na itsiquindyihan' na sia jon tsans'a yo tsanscu. ⁷Mang'e na itsohan' na nnda', xuee na ngoco tsans'a, n'ndyii juu tye juu yo ndyee juu cha' ntjotyehin yo scuu' juu. ⁸Ng'e na nnda', ve juo nan'ñeen its'aahan' na nin-ncüii ts'an conduihin. Ndo' na nnda', tachito ve ts'an conan'xuanhan, ninncüii ts'an conduihan. ⁹Ndo' ng'e jo', ya na jndë toco cüii tsans'a yo tsanscu, itsi'-manhan' na nquii Tyo'ts'on sijnda' jon na nnda' vaa, mang'e jo' tyi'ndyehan ntyjehan.

¹⁰Ndo' vi na jndë tyjee' ntcüe' Jesús v'aa yo nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, taxee' nan'ñeen nin nin'quitsiquindy juu jñ'oon'ñeen.

¹¹Ndo' t'a Jesús, itso jon ndëëhan:

—Juu ts'an na n'ndyii scuu' ndo' ngoco nnda' juu yo ncüiiichen tsanscu, jndë vaa jnaan' juu nnon scuu' nquii juu, ee conduihin ts'an na ve' ndö' ro m'aan juu yo ncüiiichen tsan'ñeen. ¹²Ndo' mantyi xe na aa n'ndyii tsanscu saa' juu ndo' ngoco nnda' juu yo ncüiiichen tsans'a, jndë vaa jnaan' juu nnon saa' nquii juu, ee conduihin ts'an na ve' ndö' ro m'aan juu yo ncüiiichen tsans'a'ñeen.

Tyio Jesús jn'aan yotsca

(Mt 19:13-15; Lc 18:15-17)

¹³Ndo' tyey'on nn'an yotsca na m'aan Jesús, na nt'ue n'onhan na quityio jon nt'ö jon cjo yotsca'ñeen cha' ndyio jon jn'aan joo. Majo' nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, ta'han na jnan'tyia'han joo nan'ñeen na jndyochohan yotsca'ñeen. ¹⁴Majo' nquii Jesús, xjen na jndyiaa' jon na nnda' vaa

na cont'a nan'ñeen, siv'ii jon. Tso jon ndëëhan:

—Ncyaho' na vanaan na ntsque yotsca na m'an ja. Tyi'nan'ntcüe'ho' joo ng'e ntyjantyi nn'an na covantyja n'on ja cha'xjen na covantyja n'on yotsca ja, joo nan'ñeen conduihan nn'an na itye'ntjon Tyo'ts'onhan. ¹⁵Xe na aa m'aan ts'an na nin'quitsijonhin yo juu na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an, icanhan' na mninncyaa tsan'ñeen na ntco'xen jonhin cha'xjen ncüii yuchjo vanguee' juu 'nan na tso tye juu ndyee juu. Majo' juu ts'an na tyi'n-in'ncyaa juu na nquii Tyo'ts'on ntye'ntjon jonhin, tyi'je'quindëë na nduihin ts'an na m'aan ntyja 'naan' jon.

¹⁶Yajo' nquii Jesús, ncüii ro cüii yotsca'ñeen, chu jonhin, ndo' tyio jon nt'ö jon nquen joo. Tso jon ndëë joo:

—Nquii ta Tyo'ts'on quityio jon jn'aan ncüii ro ncüiiho'.

Itsinin ncüii tsantya yo Jesús

(Mt 19:16-30; Lc 18:18-30)

¹⁷Xjen na vandui' Jesús na chi ncja jon, jnannon ncüii ts'an, tja juu na m'aan jon, tēco'xtye tsan'ñeen nnon jon. Tso juu:

—Nnda' ta, 'u' na ya ts'an 'u', ¿Nin ncüii nnon na chuhan' na quits'a cha' ntsixuan na tyi'quintycüii na vando' ñuan njan na tonnon nquii Tyo'ts'on?

¹⁸Ndo' t'a Jesús, tso jon nnon juu:

—¿Ndu na tsu' na ya ts'an ja? Min'ncüii ts'an tac'oon na ya ts'anhin, xia'ntyi nquii Tyo'ts'on conduihin na nnda'. ¹⁹'U' nchji' jñ'oon na ico'xenhan' na tquen Moisés, cha'na “Tyi'nc'on' yo tsanscu na ve' ndö' ro, tyi'ntscue' ts'an, tyi'nch'ue', tyi'ntsinin' quintu nacjoo' ncüiiichen ts'an, tyi'ntsivi'nn'an' ts'an, ndo' mantyi quitsa' na njon tye' yo 'ndyo'”.

²⁰Ndo' juu tsan'ñeen je', sintcüe' juu jñ'oon, tso juu:

—Nnda' ta, xjen chjo ja tye' na mavanc'ue' tsoñ'en jñ'oonmin'.

²¹Jndyiaa' Jesús nnon juu, tyioo na vi'nchjii jonhin. Itso jon nnon juu:

—Vaa nciüi nnon na icanchenhan' na quitsa'. Cja', quijndë' tsoñ'en 'nan' na min. Ndo' ndo' xoquitu' na ngyon' cüenta, quitsa' nayahan' nanninñen', yajo' ntsixuan' na tya 'u' na tonnon nquii Tyo'ts'on. Ndo' ndë' jo' quindyotsijon 'u' ntyja njan.

²²Majo' juu tsan'ñeen, vi na jndë jndyii juu na nnda', si'ndaa'han' nchjii juu, tja ntcüe' juu. Ee juu jñ'oon'ñeen sichjoo' jndyihan' ts'on juu ng'e jndye jndyi 'naa' juu min, ndo' min tyi'n-in'quijndëe' juu joohan'.

²³Ndo' na tui na nnda', jndyiaa' Jesús xi'jndio ndëe' nn'an. Ndo' tso jon ndëe' nn'an na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon:

—Nciüi tsantya je', vaa jndyaa' jndyi na ntsijonhin yo jñ'oon na ico'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhan.

²⁴Ndo' nan'ñeen, si'ndaa'han' ngiohan na nnda' vaa na tso Jesús. Majo' tsontyichen jon ndëehan:

—Nnda' 'o' ntsinda, joo nn'an na t'-man quii n'on yo 'nan na tyahin, jndyaa' jndyi na nta'nguee'hin na nquii Tyo'ts'on nco'xen jonhan. ²⁵Nciüi tsantya, jndyaa'ntyichen na ntsijonhin juu na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan, chintyichen na ngüequindyi' camello tsue' x'ee tsi'ncyaa.

²⁶Ndo' nque nan'ñeen na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, t'-man vaa na ndincyaaahan' na nciüa' n'onhan na nnda' vaa itso jon, jo' taxee'han ndëe' ntyjehan:

—Ng'e na nnda' vaa, ¿Aa chi tsi'-manhan' na tanin juu na nndëe' n'man ñuaan'?

²⁷Jndyiaa' Jesús ndëehan, tso jon:

—Juu na cotji' nn'an cüenta yo ntyja 'naa' jñ'oonva', tanchu ya, majo' ntyja

'naa' nquii Tyo'ts'on, tsoñ'en condëe' it-s'aa jon.

²⁸Na jndyii Pedro na nnda', tso jon nnon Jesús:

—Já tsoñ'en 'nan na nan'xuán, jndë jnty'é'han' cha' condëe' na conan'jón ntyja 'naa' juu ts'an na matsa'.

²⁹Jo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Jñ'oon mayuu' na matsjō ndëeho', minnichen ts'an na 'ndyii juu vaa' juu na ngancyaa juu jñ'oon naya ntyja njan, 'ndyii juu ntyje juu nannon, yo nanntcu, tye juu, ndyee juu, scuu' juu, ntsinda juu, tyuaa 'naa' juu, ng'e na conduihin ts'an na m'aan juu ntyja njan, cha' ndëe' ngancyaa juu jñ'oon naya,

³⁰Ndyuminhin jndyechen nn'an na ndixee'han juu cha'vijon na vaa' juuhan', ndo' nn'an na ngichu juu cüenta, ndui nan'ñeen ntyje juu nannon, yo nanntcu, nn'an na ndui cha'vijon tye juu, ndyee juu, nn'an ndui cha'vijon ntsinda juu, yo nin'ndyuaa 'naa' juu. Ndo' mantyi nnon tsonnanguevahin ngenon juu navi', majo' ya na nguee' juu quiñoon'ndue, ntsixuan juu na tyi'quintycüüi na vando' ñuaan' juu tonnon nquii Tyo'ts'on. ³¹Jndye nn'an na m'an neinhin conan'tiuhan na joohan njon conduihan, joo nan'ñeen ncju'cje Tyo'ts'onhan. Majo' juu ts'an na condue nn'an na tyi'quinjonhin, ncju' jon tsan'ñeen na tonnon.

Itsinin nnda' Jesús na nnan'cuee' nn'an jon

(Mt 20:17-19; Lc 18:31-34)

³²Tava Jesús nato na vjahan' Jerusalén yo nque nan'ñeen na totsaj'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa jon. Majo' joo nan'ñeen ti'ndaa' tycya ngiohan na vja jon juu tsjooñ'ñeen, ndo' mañoon nn'an na santya na nquen' nan'ñeen, mantyi ve' ncyaa ncyaaahan. Yajo' t'man nnda' jon joo ncho've nan'ñeen na totsaj'onhan yo jñ'oon toninncyaa jon, jndui'han

'ndyo nato'ñeen. Ta' jon sinin jon ndëëhan nchu vaa na mavaa xjen na ngenon jon navi' t'man. ³³Tso jon ndëëhan:

—Quitquenho' cüenta na cotsava na ntsquë Jerusalén. Ndo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën nn'an, jo' nninncyaa ts'an cüenta ja nduee ntyee na conintque ndëë jaa nn'an judíos, ndo' mantyi yo nduee nn'an na conan'man nchu itsiquindy joo jñ'oon na tqen nquii Moisés. Ndo' joo nan'ñeen nnan'jnda'han na cü'io, ndo' mantyi nninncyahan cüenta ja nduee joo nn'an na tachi nn'an judíos conduihan. ³⁴Ndo' joo nan'ñeen nnan'cüejnaan'han ja, ndyiohan 'nan ja, ndo' ntjue'han ndaa jndyuehan cjö, ndë jo' nnan'cuee'han ja. Majo' xuee na jndë ndye na tui na nnda', ngüant'ö xcö."

Santiago yo Juan cotanhan vi naya nnon Jesús

(Mt 20:20-28)

³⁵Juu Santiago yo nin'Juan, ntsinda Zebedeo, squenonhan na m'aan Jesús. Jnduehan nnon jon:

—Ta, nt'ue nn'ón na ntsa' vi naya'ñeen na cotán nnon'.

³⁶Yajo' taxee' jon ndëëhan:

—¿Nin naya nt'ue n'onho' na quits'a yo 'o'?

³⁷Jo' t'ahan, jnduehan:

—Ya na ngacüetyen' najjon na ndit'-maan' 'u' na ntcoxen' tsonnangue, nninncyaa' na ngüendyuá ncüii cüii ntyja ngia' na nnan'jón yo 'u' ntyja 'naan' na maco'xen'.

³⁸Majo' sintcüe' Jesús jñ'oon ndëëhan, tso jon:

—'O' min tyi'covaa' n'onho' nin 'nan na cotanho' nnön. Ja contjo ya nchji yo navi' na ngenön na nnt'a nn'an ja, ndo' na nnan'cuee'han ja. Ndo' 'o' je', ¿Aa ntjo ya ngioho' navi' na nnt'a nn'anho' min xe na aa na nnan'cüejhan 'o'?

³⁹T'ahan, jnduehan:

—Nndëë nnt'á.

Ndo' itsochen Jesús ndëëhan:

—Ng'e na cotsay'onho' jñ'oon yo ja, jo' juu navi' na ngenön, mantyi ngenonho'han', ndo' ng'e na nan'xuanho' ntyja njan, jo' na nnan'cüje nn'anho'. ⁴⁰Majo' chito ja tsixuan na nninncyaa na ngüendyuaa'ho' ncüii cüii ntyja nc'ia, nquii Tyo'ts'on nninncyaa jon juu naya'ñeen ndëë nque nn'an na nan'xuanhan na ncy'onhan cüentahan'.

⁴¹Ndo' joo nqui nan'ñeen na mantyi totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa Jesús, ta'han, jnan'vjehan Santiago yo nin'Juan'ñeen. ⁴²Ng'e jo' t'man Jesús na ninvaa ncho'vehan, tso jon ndëëhan:

—Nque nn'an na conintque ndëë nn'an ncüii cüii tsonnangue, mangioho' na conan's'ahan ndëë joo nn'an na co-toxehhan. Ndo' nque nn'an na condui nanm'ann'ian t'man, cotquenhhan xjen nn'an na m'an nacje 'naanhan. ⁴³Majo' 'o' minchjo tyi'quichuhan' na nnda' nc'onho' ndëë ntyjeho'. Min'cyaa ro na cüiiho' na ntyja ts'on juu na nnintquehin quii' nt'an ntyjeho', tsixuan juu na quityentjon juu ndëëho'. ⁴⁴Ndo' min'cyaa ro cüiiho' na ntyja ts'on juu na nc'oon juu na tonnon quii' nt'anho', quinduihin ts'an na ityentjon juu ndëëho'. ⁴⁵Ee ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, chito jndyö na mant'uë nn'an na quitye'ntjonhan nnön. Ja jndyö na ntye'ntjón ndëë nn'an, ndo' n'ndyii nquii ja na cü'io na ndyion jnan nn'an, cha' ndyaahan ntyja 'naan'han'.

Sin'man Jesús Bartimeo

(Mt 20:29-34; Lc 18:35-43)

⁴⁶Squehan tsjoon Jericó, ndo' xjen na vandui' Jesús juu tsjoon'ñeen yo nin'n-an na totsay'onhan jñ'oon yohin, yo cüii tmaan' nn'an jndye jndyi, jo' 'ndyo

nato'ñeen vaquityen nciüi tsannchjaan', ican juu xoqitu' ndëë nn'an. Jndyu juu Bartimeo, jnda tsan na jndyu Timeo. ⁴⁷Xjen na jndyii juu na nquii Jesús, tsan na jnan Nazaret, ivenon jon jo', ta' juu na sixuaa juu. Tso juu:

—Nnda' Jesús na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', cyon' na nty'ia rö nchji'.

⁴⁸Ndo' jndye nan'ñeen jnan'tyia'hanhin na ciüichen 'ndyo juu, majo' juu juu majndeintyichen tic'uaa 'ndyo juu. Tso nnda' juu:

—'U' na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', cyon' na nty'ia rö nchji'.

⁴⁹Ndo' jo' təcüentyjee' Jesús. Tso jon ndëë nn'an na totsay'on jñ'oon yohin:

—Qui'manho'hin.

Ndo' t'manhan juu tsannchjaan'ñeen, jnduehan nnon juu:

—C'on' na ya ntyji', quinanquintya', nquii jon i'man jon 'u'.

⁵⁰Yajo' tju'to juu ndiaa na vanjoon'hin, ninñoon' jnanquintya juu, tja juu na m'aa Jesús. ⁵¹Ndo' taxee' Jesús nnon juu, tso jon:

—¿Nin 'nan nt'ue tson' na quits'a ja 'u'?

Ndo' jo' t'a juu tsannchjaan'ñeen, tso juu:

—Ta, nt'ue jndyi ts'ön na nnty'ia nnt'a.

⁵²Ndo' sintcüe' Jesús jñ'oon nnon juu:

—Jndë ya ncja', ng'e na vantyja tson' ja, jo' na jndë jn'man'.

Ndo' majuuntyi xjen'ñeen ntjo naxuee jndyiaa' tsan'ñeen. Tja juu yo Jesús nato na vja jon.

Taquee' Jesús Jerusalén

(Mt 21:1-11; Lc 19:28-40; Jn 12:12-19)

11 Vi na jndë tindyo na ntsquehan Jerusalén, na ndyo m'aa juu tsjoon Betfagé yo Betania na tonnon tyo' na minntyjee' n'oon Olivos, t'ua Jesús ts'ian ndëë ve joo nn'an na totsay'on

yo juu jñ'oon na toninnycyaa jon na c'o-han nciüi nt'aa. ²Majo' vitjachen na jndui'han, tso jon ndëëhan:

—Quitsaque'ho' tsjoon chjo na m'aa tondëëho'. Ndo' vi na jndë squeho' jo', yajo' njnty'iaho' nciüi snonndyua na min'jon tacontjo ts'an. Quinan'quinan'ho' juu o', ndo' quindyoy'onho' juu cho'ñeen ntjoohin. ³Ndo' xe na aa ngüaxee' ts'an ndëëho' ndu na cont'aho' na nnda', quinan'ntcüe'ho' jñ'oon nnon tsan'ñeen xe ng'e nquii jon na conintque nninjnt'ue chjohin o', ndo' ya ndë jo', ngaquintjo ntcüe' o'.

⁴Ndo' jndui' nan'ñeen, ty'ehan ndo' mayuu' jndiohan juu snon'ñeen na tyen o' 'ndyo v'aa na m'aa 'ndyo nato, jo' jnan'quinan'han juu o'.

⁵Ndo' nque nn'an na m'an ndyo jo', taxee' nan'ñeen ndëëhan, jnduehan:

—¿Ndu na conan'quinan'ho' juu snonva'?

⁶Yajo' t'ahan cha'xjen juu jñ'oon na jndë tso Jesús na quinduehan. Ndo' nn'an njnuen' juu cho'ñeen, tyincyahan na tyey'on nan'ñeen juu o'. ⁷Ndo' xjen na sque ntcüe'han naijon m'aa jon na y'onhan juu snon'ñeen, tyiohan ndiaa-han naxen' o', jo' tantjo jon juu o'. ⁸Ndo' jndye nn'an na m'an jo', totquenhan ndiaa tonco 'naanhan nato, ndo' vendyehan tyjeehan nduee n'oon, tquenhan joohan' nato'ñeen na jnan't'maan'han jon. ⁹Ndo' nn'an na ve'jndyee na tonnon jon yo nin'nn'an na ntyja toxen' jon, nin-nquii'chen tonan'xuaahan:

—Nën jndyi jaa ngiö nquii tsan na icüjee'. Quityio Tyo'ts'on jn'aa nquii juu na icüjee'non ndëë yo xuee' nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon nn'an. ¹⁰Conan't'maan' jaa nquii jon na mavaa xjen na ntco'xen jon, cha'xjen nquii David ndyu na toxen'chen toco'xen jon nn'an tsjan jaa na jndyocahan'. Quindit'maan' nquii Tyo'ts'on na m'aa quínoon'ndue.

¹¹Ndo' xjen na taquee' Jesús Jerusalén, tja jon vats'on t'man. Ndo' nn'an na m'an jo', vi na jndë tquen jon cüenta nchu vaa 'nan na cont'ahan, ndo' ng'e na vaman, jo' jndui' ntcüe' jon. Tja jon Betania yo nque nn'an ncho've'ñeen.

**Tju' Jesús jñ'oonvi' cjoo' ts'oon
higuera na tatë quichuu'han'**

(Mt 21:18-19)

¹²Ndo' tonco cüiichen xuee, jndë na jndui' nnda'han Betania, tyjee' na nin'jndo' Jesús. ¹³Jo' jndyiaa' tycya jon ncüii ts'oon higuera na min tscoo'han'. Ndo' jo' sindyoo'hin nnon juu ts'oon'ñeen, na tëquindyiaa' jon aa chuu' tëhan' na ntquii jon. Majo' xjen na tuee'cya jon nnonhan', ve' xia'nty' tSCO minhan', ng'e tyi'covee' xjen na nguen tëhan'. ¹⁴Ndo' tso jon nnonhan':

—Tavi xuee na ntsa' të na ntquii ts'an.

Ndo' nn'an na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa jon, mantyi jndyehan juu jñ'oon'ñeen.

**Tji' Jesús nn'an
quityquii' vats'on t'man,**

(Mt 21:12-17; Lc 19:45-48; Jn 2:13-22)

¹⁵Ndë jo' sque nnda'han Jerusalén. Ndo' Jesús, tëquee' nnda' jon vats'on t'man. Jo' ijon jndye 'nan min na condëe nn'an, yo quioo' na conan'cüje nn'an na conan't'maan'han nquii Tyo'ts'on. Ndo' ng'e na itsi'ndaa'han' nchjii jon na coninjnt'ua 'nan jo', ta' jon, tji' jon nan'ñeen ch'en. Mantyi nn'an na conan'jndyo s'on 'naan nn'an na cotsque ya, scüequityee' jon joo mesa 'naanhin. Ndo' manin' cüajon s'aa jon yo joo silla 'naan nn'an na condëe quintu'. ¹⁶Min tatyincyaa jon jñ'oon na vanaan na ngüenon ts'an ch'een' juu vats'on'ñeen na chu juu xu. ¹⁷Tye' na itsi'man jon ndëe nan'ñeen, tso jon:

—Quityquii' jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsohan': Juu v'a tsixuanhan' v'aa najjon nque nn'an na ninvaa tsonnangue na conan'neinhan nnön. Ndo' tsontyichen jon: Majo' 'o' cont'aho' na itsijonhan' juuhan' nciüii tsë'tsjö' na cotoo' nan'nty'uee, ee 'o' conty'ueeho' xoquitu' 'naan nn'an na cotsque ntjoohin na nnan'neinhan nnon jon.

¹⁸Ndo' nque nn'an na conintque ndëe ntyee 'naan nque nn'an judíos yo nin'n'an na conan'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tquen nquii Moisés, jndyehan na nnda' vaa na s'aa Jesús. Tsojnaan' jo' tojnt'uehan nchu vaa nt'ahan na nnan'cuee'han jon. Majo' ve' ncyaa'han na nt'ahan na nnda' ng'e tsoñ'en nn'an, t'man vaa na tëvee' ngiohan jñ'oon na totsi'man jon ndëehan. ¹⁹Ndo' xjen na taman, yajo' jndui' nnda' Jesús Jerusalén yo nn'an 'naan' jon. Ty'ehan.

Ts'oon higuera jndë tcanhan'

(Mt 21:20-22)

²⁰Tonco ncüiichen xuee, tenon nnda'han najjon minntyjee' juu ts'oon higuera'ñeen. Jo' cojnty'iahan na jndë tcanhan' xjen nch'ioo'chenhan'. ²¹Ndo' tañjoo' ts'on Pedro 'nan na tui. Tso jon nnon Jesús:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe nn'an, quindyia', juu ts'oon higuera na tju' jñ'oonvi' cjoo', jndë tcanchenhan'.

²²Ndo' jo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon: —Cantyja n'onho' nquii Tyo'ts'on. ²³Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëeho', xe na aa ican ts'an nnon jon na quenaan' jon tyo'vahin ndo' cju' jonhan' quityquii' ndaandue, xe na aa tyi'nts'aa juu na ve vaa na ndyii' ts'on juu, ndui cha'xjen jndë vantyja ts'on juu. ²⁴Mang'e jo' matsjö ndëeho', tsoñ'en na cotanho' nnon Tyo'ts'on, cantyja n'onho' na jndë tyincyaa jonhan' ndëeho', ndo' nndui cha'xjen na cotanho'. ²⁵Ndo' juu xjen

na matsinin' nnon Tyo'ts'on, xe na aa m'an' na v'i' ncüii ty'iu', quitsit'man tson' juu cha' min tyi'ntscu'han' na nquii Tyëëhë na m'aan quiñoon'ndue ndëë ntsit'man ts'on jon 'u' na matsitja 'u' nnon jon. ²⁶Majo' xe na aa tyi'nin'quitsit'man tson' juu ty'iu' na sitjahin nnon', min nquii Tyëëhë na m'aan quiñoon'ndue, xe'quitsit'man ts'on jon 'u' na matsitja 'u' nnon jon.

¿Nin juu incyaa najndei na condui Jesús?

(Mt 21:23-27; Lc 20:1-8)

²⁷Ndo' ncüiichen jon sque nnda'han Jerusalén. Ndo' viochen xjen tyincyaa jon ntyee' ch'een' juu vats'on t'man, vendye ntyee na conintque ntyja 'naan nn'an judíos squenonhan na m'aan jon, yo ntyjehin nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tquen Moisés, ndo' yo nn'an na conintque ndëë tsoñ'ehan na conduihan nn'an judíos. ²⁸Joo nan'ñeen taxee'han nnon jon, jnduehan:

—¿Nin najndei condui 'u' na tji' nn'an quityquii' vats'on t'man? Ndo' ¿Nin juu tyincyaa najndu' na sa'han'?

²⁹Jo' t'a jon jndyuehan, tso jon:

—Mantyi ja vaa jñ'oon na ngüax'ë ndëëho', xe na aa nnan'ntcüe'ho' juuhan', yajo' mantyi ntsjō ndëëho' nin nquii na t'ua ts'ian nnön na tji' nan'ñeen quityquii' vats'on t'man. ³⁰Nquii Juan, tsan na totsiquindëë' nn'an, ¿Nin nquii juu t'ua ts'ian nnon jon na quits'aa jon juu ts'ian'ñeen? ¿Aa nquii Tyo'ts'on, ndo' aa ve' nn'an jndue na quits'aa jonhan'? Cüa, quit'aho'.

³¹Yajo' tye' na jnan'nein nquehin yo ntyjehan, jnduehan:

—Xe na aa nnduë na nquii Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian nnon juu tsan'ñeen na quitsiquindëë' juu nn'an, yajo' juu tsanvahin ngitso juu ndëë: “¿Ndu na tatentyja nn'ön juu jñ'oon na toninncyaa

Juan'ñeen?” ³²Ndo' mantyi xe na aa nnduë na ve' nn'an t'ua juu ts'ian'ñeen nnon juu.

Mанда' jñ'oon na tom'aan' n'onhan. Majo' tyi'je'quinduehan na nnda' ng'e ncyaa jndyihan na nnan'vje nn'anhin, ee tsoñ'en nn'an tovantyjatyen n'onhan na nquii Tyo'ts'on t'ua jon juu ts'ian'ñeen nnon Juan. ³³Mang'e na nnda', jnduehan nnon Jesús:

—Aa já mancüixjen tyi'quindiö.

Ndo' jo' t'a jon, itso jon ndëëhan:

—Min ja xe'quitsjō ndëëho' nin nquii jon na t'ua ts'ianmin' nnön na s'ahan'.

Nn'an na cotquen cüenta nt'ööntjon

(Mt 21:33-46; Lc 20:9-19)

12 Ndo' ta' Jesús na sinin jon jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ndëë nn'an. Ndö vaa na itso ncüii jñ'oon'ñeen:

—Tom'aan ncüii ts'an. Jnon' jon nt'öö tëndöndyoo' tsjan. Ndë jo' tyii' jon teon xi'jndio juu ntjon'ñeen. Ndo' mantyi tquen tsan'ñeen ncüii tsjō' na su nnon na ndëë nchje jon tëndöndyoo' tsjan'ñeen cha' ncüji' jon ndaa'han'. Ndë jo' sia jon ncüii jndu ndye cha' ndëë ntquen ts'an cüenta juu ntjon'ñeen, jndë jo' jnt'ue jon nn'an na quint'ahan ts'ianhan'. Jndë jo' jndui' jon, tja jon ncüiichen tsonnangue.

²Ndo' xjen na nchjii jon na jndë tue' të joo nt'öö'ñeen, jo' jñon jon ncüii ts'an na tye'ntjon jon na m'an nan'ñeen na nnon juu tsan'ñeen nninncyahan të na tsixuanhan' cüentaa' nquii jon.

³Majo' joo nan'ñeen, ty'onhan juu, totja'hanhin, ndë jñon ntcüe'han juu na tatë tyincyahan na ngachu juu.

⁴Ndo' na nnda', juu ts'an na 'naan' juu ntjon'ñeen, jñon nnda' jon ncüiichen ts'an na itye'ntjon jon najjon na m'aan nan'ñeen. Juu tsan'ñeen totuen'han ntjō'hin, jnan'quee'han xquen juu. Ji vaa jndyi jnt'ahanhin. ⁵Jndë jo' juu

ts'an na 'naan' ntjon'ñeen, jñon nnda' jon ncüiichen ts'an na ityentjon jon. Juu tsan'ñeen, jnan'cuee'hanhin. Ndo' joo nan'ñeen, ninnquii' nnda' vaa tont'ahan tsoñ'en nn'an na tojñon nquii ts'an na 'naan' juu ntjon'ñeen, ñ'en nn'an na totja'han, ndo' vendye nan'ñeen jnan'cüjehan.

⁶“Majo' taquintjo ninncüii ts'an na vi m'aan na itsitiu jon na ijñon jon na m'an nan'ñeen. Jo' jnda nquii jon, ninncüii ts'onhin na tuihin ndo' t'man vaa na vi'nchjii jonhin. Na mats'iañ'en jñon jonhin ndëë joo nan'ñeen. Ee sitiü jon: Nque nanmin' na totyentjonhan nnön, tajnt'a nan'ñeen na njonhan, majo' jnda ja nt'ahan na njonhin”.

Nnda' va na toquindyii' ts'on jon. ⁷Majo' juu xjen na tyjee' jnda nquii jon na m'an nan'ñeen, jnduehan ndëë ntyjehan: Ts'ian ya yuu', vi na jndë tue' tye tsanvahin, juu ntjonvahin ntjohan' cüenta' juu. Cüa, quinan'cüëë'hin cha' ntjotyenhan' ndüëë. ⁸Ndo' na nnda', ty'on nan'ñeen jon, jnan'cuee'han jon, ndë jo' tyque'han si'ts'o 'naan' jon na toxen' juu teon'ñeen.

⁹Ndo' taxee' Jesús:

—Nquii ts'an na 'naan' juu ntjon'ñeen, ¿Nin 'nan nts'aa jon? Nquii jon nndyo ntcüe' jon ndo' ntscüje jon joo nn'an na jnty'ii jon juu teon'ñeen ndueehan, ndo' ntsijnda' jon mañoon nn'an na nt'ahan ts'ian juuhan'.

¹⁰“Tyi'xe'quits'aahan' na taconan'jn'aanho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na minhan' ndueeho' na itsohan':

Nque nn'an na conan'ya v'aa, jnan'neinhan, jnduehan:

Juu tsjö' na jndue nn'an na conan'ya v'aa na tayuu jnt'uehan',

tquenhan' juuhan' na conduihan' tsjö' na ngüentyjee'tyen nqui v'aa.

¹¹Nquii jon na itye'ntjon jon jaa, nnda' vaa na sijnda' jon.

Cavee' jndyi ngiö na cotquën cüenta na nnda' vaa na its'aa jon.

¹²Ndo' joo nan'ñeen na jndohin Jesús, vi na jndë jndyehan jñ'oonva' na sinin jon, nt'ue jndyi n'onhan na cy'on comin-sión jon, na chi ncja jon navi', ng'e joohan sijoon' jon yo nque nan'ñeen na tont'ahan 'nan natyia. Ee taa' n'onhan nacjo nquehin sinin jon juu jñ'oon'ñeen. Majo' jnty'ehan na nin'quit'uehan jon ng'e ncyaaahan na joo nn'an na jndye jndyi'hin nt'a vi' nan'ñeenhan. Ty'ehan.

Cotaxee' nn'an nin ts'an nnon na ndyionhan s'on

(Mt 22:15-22; Lc 20:20-26)

¹³Ndëcya nque nn'an tmaan' fariseos jñonhan vendye ntyjehan yo nn'an 'naan' Herodes na m'aan Jesús. T'ua-han ts'ian ndëë nan'ñeen na quitquenhan cüenta jñ'oon na itsinin Jesús cha' ntyja 'naan'han' quit'uiihan'hin. ¹⁴Xjen na squehan na m'aan jon, jnduehan:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, mangiö na matsin-in' jñ'oon na mayuu', min tacüenta matyi' joo jñ'oon na conan'nein nn'an nacjo'. 'U' ninncüii xjen ntyji' yo tsoñ'en nn'an. 'U' jñ'oon na mayuu' matsi'man' nchu vaa nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quint'a nn'an. Majo' nin'quindyé jñ'oon 'ndyo', juu s'on na ique tsanm'aants'ian, ¿Aa chuhan' na cotyiönhan', ndo' aa tyi'quichuhan'?

¹⁵Majo' taa' ts'on Jesús na ve' condue nquehan jñ'oon'ñeen. Jo' tso jon ndëëhan:

—'O' nt'ue n'onho' na quit'uiivi'han' ja, jo' na nnda' vaa na condueho' nnön. Quindyoy'onho' ncüii xoquitu' denario na nty'ia.

¹⁶Tyey'onhan cüiihan'. Ndo' taxee' jon ndëëhan:

—¿Nin ts'an tsö'xquen chuu'han', ndo' nin nquii ts'an xuee' na chuu'han'?

T'ahan, jnduehan nnon jon:

—Nquii tsanm'aants'ian t'man César.

¹⁷Ndo' tso Jesús ndëëhan:

—Mayuu' jñ'oon na t'aho'. Jo' quinan'quindëho' jñ'oon na iquen jon ndëëho', ndo' juu jñ'oon na iquen Tyo'ts'on ndëëho', mantyi quita'nguee'ho'han'.

Ndo' na nnda' t'a jon jndyuehan, ntjohin na vacue m'aan' n'onhan ntyja 'naan' jon.

Taxee' nn'an ntyja 'naan' na nta'ndo' xco nn'an

(Mt 22:23-33; Lc 20:27-40)

¹⁸Ndë jo' vendye nn'an juu tmaan' saduceos squenonhan na m'aan Jesús. Nan'ñeen conduehan ncüüi ts'an na jndë tue', tyi'je'cüando' nnda' juu. Ndö juu jñ'oon na jnan'neinhan nnon Jesús, jnduehan:

¹⁹—Nnda' ta na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, nquii Moisés, vaa jñ'oon na jnty'ii jon ndëë jaa na co'xenhan', xe na aa ngue' ts'an ndo' ntjo scuu' juu na min ta'nan ndahan tui, ico'xenhan' na ngoco tyje nquii ts'oo'ñeen yo scuu' jon na ntjo, na nc'on ndahan na ntsive juu xuee' nquii ts'oo'ñeen.

²⁰Jñ'oon na ngiío, tom'an ntyque' nannon na ninncüüi ts'an ntsindahan. Nquii tsan na vejndyee, toco jon, majo' ya na tue' jon ta'nan jnda jon yo scuu' jon.

²¹Ndo' tyje jon, tsan vja ve, toco juu yo tsanscu'ñeen, ndo' majo'ntyí xjen na tue' juu, min ta'nan jnda juu t'oon yo juu tsanscu'ñeen. Ndo' majo'ntyí tjon tyje jon tsan vja ndye. ²²Ndo' tsoñ'en na ninvaa na ntyque' joo nan'ñeen, toncohan yo juu tsanscu'ñeen, ndo' min'ncüüi ndahan tat'oon yohin, ndo' vi na mats'i-añ'en, mantyi nquii tsan'ñeen tue' juu.

²³Jñ'oon na nin'quita'x'é nnon', nn'an na jndë tjë, xe na aa nta'ndo' nnda'han, cha'xjen juu jñ'oon na matsi'man', ¿Nin ncüüi joo na ntyque' nan'ñeen na ndis-

aa' juu tsanscu'ñeen, ng'e ninvaa na ntyque'han tondisaa' juu?

²⁴Ndo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Juu jñ'oonva' na condueho' ndö', tsi'manhan' na cochue n'onho', min ndicüaa' n'onho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na conan'jn'aanho', ntyja 'naan' juu najndei na condui nquii jon. ²⁵Ee joo nn'an na jndë tjë, juu xjen na ntando' nnda'han, taje'quiconco nnda'han, min taje'ncyahan ndahan na nnonco joo. Ee nndui nan'ñeen cha'na nque ángeles na m'an quiñoon'ndue. ²⁶Majo' ntyja 'naan' juu jñ'oon na cota'ndo' nnda' nn'an na jndë tjë, 'o' jndë jnan'jn'aanho' nacjoo' tson na tji Moisés, juu jñ'oon na sinin Tyo'ts'on nnon jon xjen na tëquindyiaa' jon ts'oon chjo na cov'a. Itso jon nnon Moisés'ñeen: “Ja condui Tyo'ts'on cüentaa' Abraham yo Isaac yo nin'Jacob na vantyja n'onhan ja. Nnda' vaa jñ'oon na tso jon min na tivio jndë tjë nan'ñeen.”

²⁷Jo' min na jndë tjë nn'an na tui tsjan nquii Moisés, sinin Tyo'ts'on ntyja 'naanhan na ninvaa vando'han. Ndo' ng'e na nnda', condui jon Tyo'ts'on cüenta nque nn'an na cotando', chito cüenta nt'oo. Jo' tsi'manhan' na 'o' cochue n'onho' yo 'nan na conan'tiuho' na tyi'je'quitando' nnda' nn'an na jndë tjë.

Jñ'oon na njonntyichen na ico'xenhan'

(Mt 22:34-40)

²⁸Xjen na sinin Jesús ndëë nn'an saduceos'ñeen, tyjee' cüüi ts'an na itsi'man nchu vaa itsiquindyí juu jñ'oon na tquen Moisés. Jo' jndyí juu jñ'oon'ñeen na sintcüe' Jesús ndëë nan'ñeen. Ndo' taa' ts'on tsan'ñeen na juu jñ'oon na sintcüe' Jesús, jndyoyuhan'. Jo' taxee' juu nnon jon:

—Quíi' nt'an tsoñ'en jñ'oon na tquen Tyo'ts'on na ico'xenhan', ¿Nin nquii jñ'oon na njonntyichen tsixuanhan'?

²⁹T'a Jesús, itso jon nnon tsan'ñeen:

—Nquii jñ'oon na njonntyichen tsixuanhan', ndö vaa na ico'xenhan': "O' nn'an Israel, quindyeho', xia'nty nquii ta Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa, taquintyja nquii jon na conduihin Tyo'ts'on, ta'nan ncüiichen. ³⁰ Jo' cüive'nchji' jon yo na xoncüee' tson'. Tsoñ'en na ndëë ntsa', quitsa'han' ng'e na ve'nchji' jon, mantyi tsoñ'en 'nan na matsitiu', quitsitiu' ya'han' ng'e na venchji' jon. Quityentjon' nnon jon yo na ninvaan'en najndu' ng'e na venchji' jon. Jñ'oonvahnin tsixuanhan' na njonntyichen na ico'xenhan'." ³¹ Ndo' juu jñ'oon na vja ve na ico'xenhan', itsijonhan' juuhan' cha'na juu jñ'oon na vejndyee: "Cüivenchji' tsoñ'en nn'an cha'xjen na venchjii nquii 'u'." Ta'nan ncüiichen jñ'oon na njonntyichen conduihan' yo jñ'oonmin'. ³² Yajo' juu tsan'neen na tsi'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tquen nquii Moisés, sintcüe' juu jñ'oon nnon Jesús, tso juu:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndé, juu jñ'oonva' na tsu', jndyoyuhan'. Mayuu' jñ'oon na matsu' na nquii jon ninncüiihin. Nin-nquii jon co'xen, ta'nan ncüiichen. ³³ Ndo' na nc'oon ts'an na cüivechjii juu jon yo na xoncüee' ts'on juu, ndo' yo tsoñ'en na ndëë nts'aa juu na quits'aa juuhan' ng'e na venchjii juu jon, ndo' tsoñ'en na itsitiu juu na ntsiquindë juuhan' ng'e na venchjii juu jon, ndo' na ntyentjon jon juu na ninvaa najnde juu, ndo' mantyi na cüivenchjii juu nn'an cha'xjen na venchjii nquiihin, joo nan'min' njonntyichen conduihan', chichen quioo' na ntscuee' ts'an na ntsoo juu o' na itsit'maan' juu Tyo'ts'on, yo mañoonchen nnon na ninncyaa ts'an na ndit'maan' jon.

³⁴ Ndo' tquen Jesús cüenta na ya jñ'oon sintcüe' tsan'neen. Jo' tso jon nnon juu:

—'U' tavi jndye vitja na ntsijon 'u' yo na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'adhan.

Ndë jo' matavi 'nan ncüiichen ts'an na sisaa' ts'on na ngüaxee'chen jñ'oon nnon jon.

Cristo conduihin nquii jnda Tyo'ts'on
(Mt 22:41-46; Lc 20:41-44)

³⁵ Viochen xjen na itsi'man Jesús ndëë nn'an quityquii' juu vats'on t'man, tso jon:

—Joo nn'an na conan'manhnin ndëë ntyjehin nn'an judíos, conduihin na nquii Cristo na jñon Tyo'ts'on jon quii' nt'an nn'an, conduihin jnda nquii David. ¿Ndu na conduehan na nnda'? ³⁶ Ee juu David ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo tso jon:

Nquii ta Tyo'ts'on itso jon nnon nquii jon na itye'ntjon jon ja:

Quijman' nc'ia na tontyjaya, viochen xjen na joo nn'an na jndohan 'u' nts'a ntmaan'han nacje 'nan' na ntco'xen'han.

Tsontyichen Jesús ndëëhan: ³⁷ Ja matsjö ndëëho', juu David tso jon na nquii Cristo conduihin nquii jon na itye'ntjon jonhin. Ndo' na nnda', ¿Nchu vaa na tso juu na conduihin jnda juu?

Ndo' na sinin Jesús jñ'oonmin', joo nn'an jndye jndyi'hin, tavee' jndyi ngiohan na tondyehan joohan'.

Nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tquen Moisés, 'nan tyi'quichuhan' cont'ahan

(Mt 23:1-36; Lc 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Viochen xjen na itsi'man Jesús, tso jon:

—Quint'aho' cüenta na tyi'nt'aho' cha' na cont'a nque nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy juu jñ'oon na tquen nquii Moisés. Ee cavee' ngiohan na cocüehan ndiaa tonco cha' quindue nn'an na t'man conduihan. Ndo' mantyi

cavee' jndyi ngiohan na ninncyaa ts'an ts'onhan nata. ³⁹Ndo' xjen na covatjon nn'an vats'on, jooan na nin'cüendyuuaahan naijon itsiquinjonhan'hin. Ndo' xjen na covee' nguee, jooan nt'ue n'onhan na ntcüa' jndyeehan. ⁴⁰Majo' joo 'nan 'naan nanntcu ninnque, cotji' nan'ñeehan' na nin'cüi'naanhinhan', ndo' ndë jo' jndye jñ'oon na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on cha' quinan'tiu nn'an na vaa njon jndyi jon ngiohan. Matsjö jaa'ntyichen nt'uiivi' Tyo'ts'on jooan ng'e na nnda' vaa cont'ahan.

**Juu tsanscu ninnqui,
njonntyichen 'nan tyincyaa juu**

(Lc 21:1-4)

⁴¹Ncüii jon m'aan Jesús vats'on t'man. Jo' vequityen jon na tonnon naijon min quiton na cotyion nn'an s'on cüentaa' juu vats'on'ñeen. Ndo' jndyiaa' jon jndye nn'an tjue'han s'on jo'. Ndo' jndye nantya, t'man s'on tyionhan tyquii' jooan'. ⁴²Majuu xjen'ñeen, cüii tsanscu na jndë ntjohin ndo' jñen' jndyihin, tyjee'non juu, tacju' juu ve xoquitu' s'on ve ncüii joo iston'ñeen. Joo xoquitu'ñeen njonhan' cha'na ninncüii xoquitu'. ⁴³Ndo' na tui na nnda', tso Jesús ndëe joo nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', tsanscuvahin na jndë tue' saa' juu, njonntyichen 'nan na tju' juu quityquii' iston'ñeen, tachito joo s'on jnda na tjue' nantya. ⁴⁴Ee tsoñ'en nan'ñeen ve' s'on na vantjo'chen na tjue'han quityquii' quiton'ñeen, majo' juu tsanscuvahin na jndë ntjohin na jñen' jndyihin, tju'ñ'en jon xjoquitu' y'oon jon, min tajnty'iihan' na ninjnda 'nan na ntcüa' jon.

**Itsiquindyí Jesús na
ndyuii' vats'on t'man**

(Mt 24:1-2; Lc 21:5-6)

13 Xjen na vandui' Jesús na m'aan jon vats'on t'man yo nn'an na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa jon, ncüii jooan tso juu nnon jon:

—Nnda' ta na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndë, quindyia' nancoo' jndyi ntjö'min na tijnt'ue na jndë juu vats'onvahin yo nt'aa cüentaa'han'.

²Ndo' jo' t'a Jesús, tso jon:

—Mayuu' nancoo' jndyi nt'aamin na mandyia' na jndëhan' yo ntjö' t'man. Majo' min'ncüii tsjö' je'quintjohan' nacjoo' ntyjehan'. Tsoñ'enhan' nnan'tyuii' nn'anhan'.

**Jn'aan na ntsi'manhan' na
ntycüii tsonnangue**

(Mt 24:3-28; Lc 21:7-24; 17:22-24)

³Yajo' ty'ehan tyo' na m'an n'oon olivos na tonnon vats'on t'man. Jo' tacjo Jesús, ndë jo' nquii Pedro, Jacobo, Juan yo nin'Andrés, tye' taxee'han nnon jon, jnduehan:

⁴—Quitsu' ndë ¿Yuu xjen na ngüentyja yo 'nan na tsu' quichen? Ndo' ¿Nin 'nan nndui jndyee na ntsi'manhan' na mandyo ngüentyja na nndui nan'min'?

⁵Jo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Quitquen ya yaho' cüenta na tyi'ntsivi'nn'an ts'anho' ntyja 'naan joo jñ'oonmin'. ⁶Ee jndye joo nndityincyoo' nn'an yo xuë na nnan'vi'nn'anhan nn'an, na nnduehan: Ja condui Cristo, Tyo'ts'on jñon jon ja na jndyö.

⁷“Ndo' juu xjen na nndyeho' na jndye joo jndë tye' ndyia', tyi'ndyueho' ng'e mancüiixjen nnda' vaa na nguaa. Ndo' min na nnda' vaa, majo' tyi'coventyja xjen na ntycüii tsonnangue, jndyentyichen 'nan na nndui. ⁸Ee nn'an ncüii tsonnangue nt'ahan tyia' yo nn'an ncüiichen tsonnangue, ndo' ncüii tsan-

m'aants'ian t'man ntsiquinan jon tyia' yo ncüiichen tsanm'aants'ian t'man. Ndo' jndye joo ngots'ii. Ndo' mantyi nc'oon jndo' t'man, ndo' nn'an ncüii tsjoon nnan'ntja' nquehin yo ntyjehin. Joo navi'min' 'nan na nndui na vejndyee. Ndo' mañoon navi' na majantyichen ngüentyja na ngenon nn'an.

⁹“C'on cjeho', ee ngoy'on nn'an judíos 'o' tondëë nn'an na conintque nt'aan'on 'naanhan, ndo' majo' ijon na conan't'-maan'han Tyo'ts'on, jo' ntja'hanho'. Yo navi' ngüentyjee' 'o' na tondëë nanm'an-n'ian t'man na ntji' jndyoyuho' ndëëhan ntyja 'naan' na covantyja n'onho' ja. ¹⁰Majo' vitjachen na ngitsu tsonnangue, chuhan' na juu jñ'oon naya ntyja nchu vaa na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, nninncyaa nn'anhan' ndëë ntyjehan na ninvaa tsonnangue. ¹¹Majo' juu xjen na nninncyaa nn'an cüenta 'o' nduee nanm'ann'ian, min tyi'nc'onho' jñ'oon-tiu na nin jñ'oon na nnan'ntcüe'ho' ndëëhan. Juu xjen'ñeen, joo jñ'oon na nninncyaa Tyo'ts'on quii' n'onho', joohan' quinan'ntcüe'ho' ndëë nan'ñeen, ee nquii Espíritu Santo ntsijnda' jon nquenho' nin jñ'oon na nnan'ntcüe'ho' ndëëhan. ¹²Juu xjen'ñeen xio ts'an, nninncyaa jon cüenta juu na nnan'cuee' nn'anhin. Majo'ntyti nquii tye ts'an nninncyaa jon cüenta joo ntsinda jon na nnan'cüje nn'an joo. Ndo' mantyi ntsinda ts'an nninncyaa joo cüenta tye joo yo ndyee joo cha' nnan'cüje nn'anhan. ¹³Ndo' tsoñ'en nn'an nc'onhan na jndohanho' ng'e na conduiho' nn'an na m'an ntyja njan, majo' juu ts'an na vantyja ts'on ja, xe na aa tyi'ncüjihin ntyja njan ata xjen na nnan'cuee' nn'an juu, ntsin'-man Tyo'ts'on ñuaan' tsan'ñeen.

Quii' vats'on t'man Jerusalén, ji vaa 'nan nc'oon jo'

¹⁴“Ndyu na toxen'chen, tom'aan ncüii ts'an na toquijndyu Daniel. Vaa jñ'oon'

Tyo'ts'on na sinin jon ndëë nn'an, quitquen yaho' cüenta juu jñ'oon'ñeen cha' ncüaa' ya n'onho'han'. Itsiquindy-ihan' na ngita' nn'an ncüii 'nan na ji vaa quityquii' juu vats'on t'man na quinan't'maan' nn'an juuhan' cha'xjen nquii Tyo'ts'on. Juu xjen na njnty'i-aho' na nnda' vaa, 'o' na m'anho' ndyuaa Judea, quinan'nonho' na nc'o-ho' na m'an ntyo' na ntanty'iuho' ng'e t'man jndyi na toncuu' m'aan. ¹⁵Ndo' juu xjen'ñeen, minnichen ts'an na vandyee juu ch'een' juu, tyi'ntsituu juu na ngaquee' nnda' juu quityquii' vaa' juu na ncüji' juu 'naan' juu na ngachu juuhan'. ¹⁶Ndo' mantyi juu xjen'ñeen, ts'an na m'aan jndëë na its'aa juu ts'ian, min tyi'ndyo ntcüe' juu na ncüji' juu ndiaasoo' juu. ¹⁷Ndo' joo nanntcu na ñjon ndahin juu xjen'ñeen, vi' jndyi ngotjonhin, ndo' mantyi ntyjencuhin na m'an ndahin yo'ndaa. ¹⁸Quitanho' nnon Tyo'ts'on na min chito ngueetein na ngenonho' juu navi'ñeen. ¹⁹Ng'e joo nguee'ñeen, ngenon nn'an ncüii nnon navi' na min'jon tacoquenonhan xjen navejndyee na tqen Tyo'ts'on juu tsonnangue ata xjen neinhin, min tajon jnda ngenon nnda'han cüii navi' cha'na juuhan'. ²⁰Ndo' juu navi'ñeen, xe na aa jndye xuee na ngenon nn'anhan', yajo' matavi jndyehan na n'ndyihan'. Majo' ng'e na vi'nchjii Tyo'ts'on joo nn'an na icüji jon na nincüentaa' nquii jon, nts'aa jon na cje ro ntycüiihan'.

²¹“Ng'e na nnda', juu xjen'ñeen xe na aa ngitso ncüii ts'an ndëëho': Quijnty'iaho', ntjoo m'aan nquii Cristo, oo xe na aa ngitso tsan'ñeen: Quijnty'iaho', ndö m'aan jon, min tyi'ngantyja n'onho' juu jñ'oon'ñeen. ²²Ee ntsquenon nn'an quii' nt'anho' na nnduehin nquehin conduihan Cristo. Nnduehan juu jñ'oon' Tyo'ts'on coninncyahan, min na ve' jñ'oon quintu juu jñ'oon na conan'manhan. Ata nnt'ahan na nndityincyoo' jndye nnon

jn'aan t'man yo ts'ian na tyi'je'quinduihan' na ve' ntyja najndei nquii ts'an. Ndo' joo ts'ian'neen mandyo na nndëë nnan'vi'nn'adhan' nque nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' jon. ²³ Tyuaa'chen matsiquindy ja 'o' na nan'min' nguaa, ng'e jo' quitquen ya yaho' cüenta.

**Ndö vaa na nguaa xjen na
nndyo nnda' Jesús**

(Mt 24:29-35, 42, 44; Lc 21:25-36)

²⁴ “Joo nguee'neen vi na jndë tenon juu navi' t'man'neen, juu ndo'cüjioon' nndijaanhan', min chi' taxe'cüixueehan'. ²⁵ Ndo' ncjuu ntycyaa o' ndo' juu ntjõ'ndue t'man ngots'iihan', yajo' nque na cotoxen na m'adhan' ntjõ'ndue, ndyuii' jooohan'. ²⁶ Ndo' juu xjen'neen ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, njnty'ia nn'an na nndyö nnt'a quityquii' chincyu. Juu xjen'neen nndyö yo na t'man vaa na condui ja na matyë'ntjõn yo manin' conduindui' na condit'maan' ja. ²⁷ Yajo' tsoñ'en nn'an na ninvaa tsonnangue na macüji ja na conduihan cüenta, joo ángeles na cotyentjon nnön, nc'ua ts'ian ndëëhan na quinan'ncüihan joo nan'neen najjon na m'an ja.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' ts'oon higuera**

²⁸ “Ts'oon higuera vaa jñ'oon na it-si'manhan' ntyja 'naan' jo'. Cüaa' ya n'onho' ntyja 'naan' juu jñ'oon'neen. Juu xjen na cojnty'iaho' na condei' nt'õhan' ndo' na condui' tsc'o 'ndaahan', covaa' n'onho' na jndë tindyo ngueesua'. ²⁹ Mantyi xjen na cojnty'iaho' na jndë condui nan'min' na jndë tsjõ ndëëho', yajo' cüaa' ya n'onho' na mavaa mavaa xjen na nnan quiñoon'ndue na nndyö nnt'a. ³⁰ Jñ'oon mayuu' na matsjõ ndëëho', nn'an na m'an naneihin, tyi'xe'cüjeñ'engan ata na jndë siquindë ñ'engan' tsoñ'en jñ'oon-

min'. ³¹ Juu tsjõ'ndue yo tsonnangue ntycüiiñ'engan', majo' juu jñ'oon na mancyá tyi'je'quintycüii juu najndei na itsixuanhan'.

³² “Majo' ta'nan ts'an quintjii nin xuee min yuu xjen na nndyö nnt'a, min nque ángeles tyi'quindiohan yuu xjenhan', min ja na condui jnda nquii Tyo'ts'on, xia'nty nquii Tyëhõ' nchjii.

³³ “Mang'e na nnda' vaa, jo' quitquen ya yaho' cüenta, ndo' quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on ng'e tyi'ndioho' nin xuee ndo' yuu xjen na nndyö nnt'a. ³⁴ Majo' ntyja na nndui na nnda', vaa jñ'oon na itsi'manhan' ntyja 'naan'han'. Tom'aan ncüii ts'an, jndui' jon na chi ncja jon ncüiichen tsonnangue na tycya. Xjen na jndui' jon, t'ua jon ts'ian ndëë nn'an na ityë'ntjon jon. Ndo' nnon juu ts'an na iquen cüenta 'ndyo vaa' jon, tso jon: Cüantye'je' ya' v'a viochen xjen na ja tac'õn.

³⁵ Ndo' tsontyichen Jesús: Mancha' juu jñ'oon'neen na tso tsan'neen, mannda' vaa matsjõ ndëëho': Quitquen ya yaho' cüenta ng'e itsijonhan' ntyja njan cha'na juu tsan'neen na jndui' juu vaa' juu. Ndo' 'o', itsijonhan' 'o' cha'na joo nan'neen na totyentjonhan nnon jon. Ee min tyi'quindioho' yuu xjen na nndyö nnt'a, aa nts'aahan' na vaman, ndo' aa tsantsjon navejndyee xjen na ntsixuaa quil'õ, ndo' aa xoncüe tsjon, ndo' aa vi vanco. Tyi'quindioho' yuu xjen na nndyö ntcü'ë. ³⁶ Ee xe na aa ninjonto na nndyö ntcü'ë ndo' 'o' tyi'c'on cjeho', yajo' ntsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon ts'an itso. ³⁷ Juu jñ'oonva' na matsjõ ndëëho', mantyi matsjõhan' ndëë tsoñ'en nn'an na c'on cjehan.”

**Cojnt'ue nn'an nchu ya cha'
quit'uiivi'han' Jesús**

(Mt 26:1-5; Lc 22:1-2; Jn 11:45-53)

14 Nn'an judíos m'aan nguee xjen na vañjooon' n'onhan na

siquindyaa Tyo'ts'on ndochihan navi' na toquenon nan'ñeen ndyuua Egipto. Juu nguee'ñeen jndyuhā' pascua, xjen na cocüa'han tyoo' na ta'nān tsquentē taquee'. Vechen xuee na vitja na nguee' juu nguee'ñeen, yajo' joo nn'an na conintque ndëe ntyee yo nn'an na conan'mān nchu vaa itsiquindy i juu jñ'oon na tquen Moisés, ta'han na ve' nty'iu tojnt'uehan nchu vaa nquii nt'ahan cha' cue' Jesús. ²Jnduehan ndëe ntyjehan:

—Tyi'nt'a na nt'ue' v'i jon juu xjen na xoncüe na m'aan ngueeva, cha' tyi'-nan'vjee nn'an jaa.

**Scongio María nchen'
quichi cjoo' Jesús**

(Mt 26:6-13; Jn 12:1-8)

³Tsjoon Betania tom'aan Jesús vaa' ts'an na jndyu Simón. Juu tsan'ñeen tondivii' juu yo tycu ndö' cotö'. Viochen xjen na minndyuuaahan mesa, tyjee'non ncüii tsanscu. Y'oon juu ncüii 'nan na jndëhan' yo tsjö' quichi' na jndyu alabastro. Tyquii'han' jo' ñjon nchen' quichi na jndyu nardo, jnda jndyi njon juu nchen'ñeen. Manin' ts'iaan'han' na covijnt'ue nn'anhan' na cotyehinhan' nt'oo. Tan' tsanscu'ñeen 'ndyo juu tsioo'ñeen cha' ya nndui' nchen'ñeen, ndë jo' scongio juuhan' xquen Jesús. ⁴Majo' vendye nn'an na m'an jo', jnan'vjenhan juu tsanscu'ñeen, jnan'nein nquehin yo ntyjehin, jnduehan:

—¿Ndu na ve' jn'aan scongio juu nchen'va' xquen jon? ⁵Yantychen xe na aa jndëe juuhan', ngüenon ndye ciento s'on denario na ncy'oon juu, ndo' na nnda', ndëe nninjnt'uehinhan' na ntejn-dei juu nanninñen' 'nan na icanhan'hin.

Nnda' vaa na jnan'mānhan na tyi'cavee' ngiohan 'nan na s'aa juu tsanscu'ñeen.

⁶Majo' tso Jesús ndëehan:

—Qui'ndyeho'hin na nnda' its'aa juu. ¿Ndu na conan'cüejnaan'ho'hin? Ya jndyi 'nan na jndë s'aa juu ja. ⁷Ee joo nanninñen' ninnquii'chen m'anhan quii' nt'anho', ndo' min'cya ro xjen na nt'ue n'onho' ndëe ntejn-deiho' joohan. Majo' ja je', chito mancha'xjen na nc'ön yoho'. ⁸Tsanscuvahin jndë s'aa juu yuu vantyi na jndë s'aa juu. Ee vitjachen na ncü'io' ndo' jndë tyio juu nchen' quichi cjö' cha'xjen cont'a nn'an xjen na conan'jnda'han na nty'iuhan ts'oo. ⁹Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëeho', min'cya ro joo na ninvaa tsonnangue na nninncya nn'an jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on, quinan'neinhan ntyja 'naan' juu nayava' na s'aa juu ja, cha' quiñjon n'on nn'anhin.

Jndëe Judas Jesús ndëe ntyee

(Mt 26:14-16; Lc 22:3-6)

¹⁰Jndë na tui na nnda', ndo' cüii nque nn'an na ncho've na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, tsan na jndyu Judas Iscariote, tja juu na m'an nque ntyee na conintque ndëe nn'an judíos. Tatsijnda' juu jñ'oon yo joohan na ninncyaa juu cüenta Jesús ndueehan. ¹¹Ndo' joo nan'ñeen, tyioo na nein jndyihan na jndyehan na nnda' sitiū juu. Jnduehan na nnincyahan s'on na ngüantjon juu. Jo' ta' juu na tont'ue juu nchu ya nts'aa juu na nnincyaa juu cüenta Jesús ndueehan.

**Itsi'mān Jesús ntyja
'naan' tyoo' yo vinon**

(Mt 26:17-29; Lc 22:7-23; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

¹²Xee na vejndyee na m'aan nguee pascua, xjen na nque nn'an judíos cocüa'han tyoo' na tatsquentē taquee', maninjuu xuee na conan'cüjehan quinman quijndë, nque nn'an na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa Jesús, taxee'han nnon jon, jnduehan:

—¿Yuu jon nt'ue tson' na nnan'jnt'á na ntcüa' quitsman chjo ntyja 'naan' juu ngeue pascua?

¹³Yajo' t'ua jon ts'ian ndëë ve nan'ñeen na c'ohan cüii nt'aa. Tso jon ndëëhan:

—Quitsaque'ho' quii' tsjoon, jo' ntjon-ho' ncüii tsans'a na y'oon juu tsjõ ndaa. Quitsantjajaho' naxen' tsan'ñeen. ¹⁴Ndo' v'aa na ngaquee' juu, quindueho' nnon ts'an na vaa' juu v'aa'ñeen: “Nquii ta na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, tso jon ndé na quindué nnon': ¿Yuu jon vaa cuarto na ninjnt'uehin na ntcü'a quitsman chjo yohin tman nein?” ¹⁵Ndo' juu tsan'ñeen ntsi'man jon ndëëho' ncüii cuarto t'man v'aa vja vequito' na tsoñ'en 'nan jndë min na ninjnt'ue na nt'a ngeueva. Jo' quinanjnda'ho' na ntcü'a.

¹⁶Ndo' ve nan'ñeen je', jndui'han, tye-que'han quii' tsjoon. Ndo' tui tsoñ'en cha'xjen na jndë tso Jesús ndëëhan. Jo' jnan'jnda'han na ntcüa'han quitsman chjo ntyja 'naan' juu ngeue pascua'ñeen.

Itsiquindyí Jesús na ncüii nquehan nnincyaa juu cüenta jon

¹⁷Ndo' vi na jndë contsjë chjo min, tuee' Jesús yo nque nn'an ncho've'hin jo'. ¹⁸Ndo' viochen xjen na vendyuaahan na cocüa'han, tso jon ndëëhan:

—Jñ'oon na mayuu' matsjõ ndëëho', cüii nqueho' na icüa' juu yo ja, nein nnincyaa juu cüenta ja.

¹⁹Juu jñ'oon'ñeen sichjoo' jndyihan' n'onhan, tye' totaxee'han nnon jon, jnduehan:

—¿Aa nndëë nts'aahan' na ja nts'aa na nda'?

²⁰Ndo' jo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Mancüii nqueho' na ncho'veho' na vendyuaaho' mesavahin na ninvixjen ijooon juu quii' xio yo ja, juu nnincyaa cüenta ja nduee nn'an. ²¹Ee ja na con-
dui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, ncü'io cha'xjen

juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui jndë itsiquindyihan' na ngenön, majo' vaa vi' jndyi ngenon juu ts'an na nnincyaa cüenta ja. Yantyi xe na tatuihin.

²²Ndo' viochen xjen na cocüa'han, ty'oon Jesús tyoo', tyincyaa jon na ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han', ndo' ndë jo' tyje jon ntan'han', ndë t'on jonhan' ndëëhan. Tso jon:

—Cy'onho' tyoo'min na conduihan' si'ts'lo njan.

²³Ndë jo' majo'ntyí ty'oon jon cüii vaso na ñjon vinon. Ndo' vi na jndë tyincyaa jon na ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han', ndë jo' tyincyaa jonhan' ndëëhan, ndo' tsoñ'enhan tēhan juu nan'ñeen. ²⁴Ndo' tso jon ndëëhan:

—Nan'vahin tsixuanhan' n'eön. Mancya na ntcüe'han' ntyja 'naan jndye nn'an. Na yo juuhan' contjotyen juu jñ'oon xco na itsijnda' Tyo'ts'on yo nn'an. ²⁵Jñ'oon na mayuu' matsjõ ndëëho', taxe'c'ua nnt'a vinon ata ngeue' xjen na itye'ntjon Tyo'ts'on tsoñ'en, juu xjen'ñeen nc'ua vinon xco.

Itsiquindyí Jesús na ncüji Pedro

(Mt 26:30-35; Lc 22:31-34; Jn 13:36-38)

²⁶Ndo' vi na jndë tahan joo Salmos na mancüiixjen cota nn'an judíos jndë na tcüa'han juu ngeue'ñeen, jo' jndui'han juu v'aa'ñeen, ty'ehan tyo' nainjon mintyjee' n'oon olivos. ²⁷Ndo' tso Jesús ndëëhan:

—Quii' jñ'oon' Tyo'ts'on itsiquindyihan' ntscuee' jon nquii ts'an na vantyjee' quinman, ndo' joo cho'ñeen ntycya o'. Nnda' vaa na ngenonho', nnan'cuee' nn'an ja ndo' 'o' n'ndyeho' ja.

²⁸Ndo' tsontyichen Jesús:

—Majo' xjen na jndë vant'ö xcö, ncjõ jndyëë Galilea, jo' c'oho' na m'an.

²⁹Ndo' jo' tso Pedro nnon Jesús:

—Tsoñ'en nanmin, min xe na aa quitjihan ntyja 'nan', majo' ja tyi'je'cüji ja.

³⁰Ndo' sintcüe' Jesús jñ'oon nnon juu, tso jon:

—Matsjö nnon', majuuntyi tsjonvahin, vitjachen na ntsixuaa quil'ö na ve jnda, majo' 'u' jndë ndye jnda macüji 'u' na m'an' ntyja njan.

³¹Majo' ninvito na tso Pedro:

—Min na quitscüee'han' ja ntyja 'nan', majo' tyi'xe'cüji ja.

Ndo' tsoñ'engan maninnquii' nnda' na jnduehan.

Itsinin Jesús nnon Tyo'ts'on quii' Getsemaní

(Mt 26:36-46; Lc 22:39-46)

³²Vi jndë jo' squehan cüii joo na conan'quijndyu nn'anhan' Getsemaní. Jo' tso Jesús ndëëhan:

—C'uhö' ndöhin, jö ndö' na ntsinën nnon Tyo'ts'on.

³³Ndo' jo' tjantyichen jon, tay'oon jon Pedro, Jacobo yo nin'Juan. Ndo' tye' tyioo na itsi'ndaa'han' nchjii jon yo na itsichjoo'han' ts'on jon. ³⁴Tso jon ndëë ndye nan'ñeen:

—Itsichjoo' jndyihan' ts'ön 'nan na ngenön, ata ntscuae'han' ja. Jo' quintjoho' chjo ndöhin, quitquen yaho' cüenta, chito ndaho'.

³⁵Ndo' jo' tjantyichen jon, tēcüangio jon nnon tyuaa. Tcan jon nnon Tyo'ts'on xe na aa ndëë ninncyaa jon na tyi'ngenon juu navi' na ndyontyja nacjoo' juu. ³⁶Tso Jesús:

—Nnda' Tye', tsoñ'en na condëë mat-sa'. Mac'an na quitsiquindya' ja yo juu navi'vahin, majo' tanin, quindui ntyja na nt'ue tson', tachi cha'xjen na nt'ue ts'ön."

³⁷Ndë jo' jndyo ntcüe' jon najjon jnty'ii jon ndye nan'ñeen. Ndo' ntjii jonhan na condahan. Jo' sintcüi jonhan. Ndo' tso jon nnon Pedro:

—U' Simón, ¿Aa vatsu'? ¿Aa ndiquinan' tsantsjon min na ve' ninncüii hora? ³⁸Ninnquii'chen c'oncjeho', ndo'

quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on cha' juu xjen na itsichon yutyia na quityii'han' ng'eehan' 'o', je'quindëë ngüantjon juu yoho'. Ntyji na nin'quint'aho' na nnda', majo' ng'e juu si'ts'o 'naanho' cjehan', jo' na ndiquindëë nnan'quindëho'han'.

³⁹Jndë jo' tja nnda' jon najjon sinin jndyee jon nnon Tyo'ts'on, maninjjuuntyi jñ'oon'ñeen sinin nnda' jon. ⁴⁰Ndë jo' tyjee' ntcüe' jon na m'an nan'ñeen, cüiichen jon ntjii jonhan na condahan ng'e ta jndyi na jndë ty'oon tsantsjonhan. Min tyi'quindiohan nin jñ'oon na nt'ahan 'ndyo jon. ⁴¹Ndo' mantyi tja nnda' jon na vja ndye, ndë jo' tja ntcüe' jon na m'anhan. Tso jon ndëëhan:

—¿Aa jndë tacjoho' na condaho' na cotajndyeeho'? Cuaanquii ndö' ro, ng'e jndë tuee' xjen na nninncyaa ts'an cüenta ja nduee nn'an na nan'xuan jnan.

⁴²Cüa, quinanquintyjaho', nc'ö. Ndövi' jndë ndyo juu ts'an na nninncyaa cüenta ja nduee nn'an.

Tyo'on nn'an Jesús

(Mt 26:47-56; Lc 22:47-53; Jn 18:2-11)

⁴³Ninvaa na itsinin Jesús jñ'oonva' ndo' tyjee'non juu Judas, juu ncüii nque na ncho've nn'an na totsay'onhan jñ'oon yo jon. Jndye nn'an sque yohin, chohan ncjo espadas yo nonnch'io. Joo nan'ñeen nn'an cüenta ntyee na conintque ntyja 'naan nn'an judíos yo nin'nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi juu jñ'oon na tqen Moisés yo nn'an na conintque nnon tsjoo. ⁴⁴Ndo' juu Judas'ñeen, tsan na tyincyaa cüenta Jesús nduee nan'ñeen, jndë si'man juu ndëëhan nchu vaa 'nan nts'aa juu. Itso juu: "Nquii juu tsan na cojnty'iaho' na ma'ua ja ntsmaan' na mancyaa ts'onhin, majon jo', quit'uetyenho'hin ndo' quint'aho' cüenta xjen na ntsay'onho' jon." ⁴⁵Ndo' ya na tyjee'non juu na m'aa Jesús, jndyoyu nnon jon na tuee' juu. Tso juu nnon jon:

—¿Aa m'an' ta?

Ndë jo' tyincyaa juu ts'on Jesús na t'u juu ntsmaan' jon. ⁴⁶Yajo' joo nan'ñeen na tëchu juu, t'uehan Jesús, tyey'onhan jon na quit'uiivi'han'hin.

⁴⁷Majo' ncüii ts'an na tovey'oon juu jñ'oon yo Jesús na minntyjee' juu jo', tji' juu xjoo' juu, ndo' tyjee juu tsó'nqui juu tsan na itye'ntjon nnon nquii tyee na conintque ndëë ntyee. ⁴⁸Ndo' taxee' Jesús ndëë nan'ñeen na squehan naijon m'aan jon:

—¿Aa yo ncjo espadas ndo' yo non-nch'io jndyoquit'ueho' ja cha'vijon cont'a nn'an na nt'uehan tsanch'uee? ⁴⁹Ja 'io 'io na tots'i'man ndëëho' quii' vats'on t'man, ndo' taty'onho' ja. Majo' tanin min na nnda' cont'aho' ja cha' quisiquindëhan' joo jñ'oon na jndui ntyja njan.

⁵⁰Ndo' nque nn'an na totsai'onhan jñ'oon yo Jesús, jnan'nonhan, jnty'ehan jon.

Ncüii tsans'andyua na jnannon

⁵¹Majo' tanyja cüii tsans'andyua na tonquen' nan'ñeen na ve' xia'ntyí sávana vetyjohin, ndo' t'ue nan'ñeen juu sávana na vetyjohin. ⁵²Jo' jnty'ii juu ndi-aa'ñeen, tja juu na ninquisihin.

Minntyjee' Jesús tondëë nanm'ann'ian cüenta nn'an judíos

(Mt 26:57-68; Lc 22:54-55,
63-71; Jn 18:12-14, 19-24)

⁵³Ndo' joo nan'ñeen, tyey'onhan Jesús vaa' nquii tyee na conintque ndëë ntyee. Ndo' tsoñ'en nn'an na conintque ndëë joo ntyee'ñeen, tetjonhan jo', yo nque nn'an na conintque nnon tsjoon ndo' yo nin'nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyí juu jñ'oon na tquen nquii Moisés. ⁵⁴Majo' Pedro je', tycya tycya tanyja juu. Tuee' juu vaa' juu tyee na conintque'ñeen, jo' ntjohin

ch'en, tëcüetyen juu quii' nt'an nannt'ei cüentaa' vats'on, itoon' juu chon yohin.

⁵⁵Ndo' nque nn'an na conintque ndëë ntyee'ñeen, yo tsoñ'en nanm'ann'ian 'naan nn'an judíos, tojnt'uehan nn'an na ninncyaa jnaan' Jesús. Ee cha' ndëë na quit'uiityenhan'hin na vaa jnaan' jon, icanhan' ve ts'an na nincüajon juu jñ'oon na nninncyahan ntyja 'naan' jon cha' quisiqjnda'han' na quinan'cuee' nanm'ann'ian tsjoon Roma jon. Majo' tatijnda' ve ts'an na nincüajon jñ'oon tyincyaa. ⁵⁶Majo' jndye nn'an jnan'nein jñ'oon quinto nacjoo' jon, majo' joo jñ'oon'ñeen min tyi'cüajonhan'. ⁵⁷Yajo' jnan'quintyja vendyechen nn'an na tyincyaa jnaan' jon. Majo' ve' quinto jnan'neinhan, jnduehan:

⁵⁸—Já jndyé na tso tsanva' na ntsityuui' jon vats'on t'man njanhan na jnan'ya nn'an, ndo' ninndye xuee na ntsia jon ncüiichenhan' na tachito nn'an na nnan'yahan'.

⁵⁹Majo' min na nnda' jndue nan'ñeen, tatijon juu jñ'oon na jnan'neinhan.

⁶⁰Yajo' nquii ts'an na conintque ndëë ntyee, tacüentyjee' jon quii' nt'an joo nan'ñeen, taxee' jon nnon Jesús:

—¿Ndu na tyi'cü'a' joo jñ'oon na condue nanmin' nacjo'?

⁶¹Majo' Jesús, tajñ'oon sintcüe' jon, min'ncüii jñ'oon tat'a jon. Ndo' na nnda', juu tyee na conintque'ñeen, taxee' nnda' juu nnon jon:

—'U' je', ¿Aa condui 'u' Cristo, jnda nquii Tyo'ts'on na conan't'mán'?

⁶²Ndo' jo' t'a Jesús, tso jon:

—Mayuu' jo' condui ja, ndo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, njnty'iaho' na mavaquityën ngiaa' jon tonty-jaya. Ndo' mantyi njnty'iaho' na nndyö nnt'a quityquii' chincyu na nnan ja quiñoon'ndue.

⁶³Ndo' juu tyee na conintque'ñeen, vi na jndë jndyíi jon na nnda', tye jon

ndiaa' jon na quindya' jndyi ntyjii jon, ee ntyja na tji' jon cüenta na t'man jnan tsixuan Jesús ng'e na nnda' jñ'oon sintcüe' jon. Ndo' juu tyee'ñeen tso jon ndëë nn'an na totsaj'onhan jñ'oon yo jon:

—¿Aa icanntyichenhan' ncüiichen ts'an na ninncyaa jnaan' juu? ⁶⁴Nqueho' jndë macondyeho' juu jñ'oon tsan' na itsinin juu nacjoo' nquii Tyo'ts'on. Itso juu na conduihin jnda nquii jon. ¿Nin condueho' na tsixuan juu na quitjon juu?

Ndo' tsoñ'en nan'ñeen t'ahan, jnduehan:

—Tsixuan juu jnan. Chuhan' na cuee' juu.

⁶⁵Ndo' vendye nan'ñeen ta'han totjue'han ndaa jndyuehan jon, tē'han nnon jon, ndo' totuein'han nda'hin. Conduehan:

—Cüa, quitsu' nin ts'an icüja' 'u'.

Ndo' mantyi joo nannt'ei'ñeen totu-in'hin nda' chcyaa'hin.

Itso Pedro na tyi'cüajnaan' juu Jesús

(Mt 26:69-75; Lc 22:56-62; Jn 18:15-18, 25-29)

⁶⁶Ndo' viochen xjen na m'aa Pedro toch'en juu v'aa'ñeen na tocje, tyjee' cüii tsanscu na itye'ntjon juu nnon nquii tyee na conintque'ñeen. ⁶⁷Na jndyiaa' juu na itoon' Pedro chon, mavio chjo xjen jndyiaa' juu nnon jon. Tso juu:

—Mantyi 'u' toquiñ'en 'u' yo juu Jesús, tsan na jnan Nazaret.

⁶⁸Majo' Pedro tjihin, tso jon:

—Min'chjo tyi'cüaj'n'an tsan'ñeen, min tyi'quintji ntyja 'naan' juu jñ'oon na tsu' ndö'.

Yajo' s'aa jon vi ntyja, tja jon naijon m'aa 'ndyo teon. Ndo' juu xjen'ñeen sixuaa quil'ö. ⁶⁹Ndo' majuuntyi tsanscu'ñeen jndyiaa' nnda' juuhin. Ta' juu itso juu ndëë nn'an na m'an jo':

—Tsanvahin, juu ncüii nque nn'an na itsijonhin yo juu Jesús.

⁷⁰Majo' tji nnda' Pedro. Ndo' min tyi'covivioto xjen, nque nn'an na m'an jo', jnduehan nnon jon:

—Mayuu' jñ'oon na condui 'u' ncüii joohan, ng'e juu jñ'oon na matsinin', cüajonhan' yo juu jñ'oon na conan'nein nn'an ndyuaa Galilea.

⁷¹Ndo' ta' Pedro, itsinin jon jñ'oon tsan cjoo' Tyo'ts'on, itso jon:

—Ja min'chjo tyi'cüaj'n'an juu ts'an na condueho' ndö'.

⁷²Ndo' manin'ñoon' sixuaa nnda' quil'ö na vja ve. Jo' tañjoo' ts'on Pedro juu jñ'oon na jndë tso Jesús nnon jon: “Vitjachen na ntsixuaa quil'ö na vja ve, majo' 'u' jndë ndye jnda na macüji 'u' ntyja njan.” Ndo' ya na tēñjoo' ts'on jon juu jñ'oonva', t'ioo vichen ts'on jon.

Coy'onhan Jesús nnon Pilato

(Mt 27:1-2, 11-14; Lc 23:1-5; Jn 18:28-38)

15 Ya na tonco ncüiichen xuee, ya-jo' joo ntyee na conintque'ñeen, jnan'tjonhan nn'an na conintque nnon tsjoo, yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi juu jñ'oon na tqen Moisés yo nin'tsoñ'en nanm'ann'ian 'naan ntyjehan nn'an judíos. Ndo' jnan'tyehhan Jesús, tyencyahan cüenta jon nt'ö nquii Pilato. ²Ndo' juu Pilato, taxee' jon nnon Jesús, tso jon:

—Joo nty'iu' nn'an judíos, ¿Aa condui 'u' nquii ts'an na co'xen joohan?

Ndo' jo' t'a Jesús, tso jon:

—Mayuu' jo' cha'xjen na matsu'.

³Ndo' nque ntyee na conintque'ñeen, jndye jnaan' jon tyincyahan nnon Pilato. ⁴Ndo' taxee' nnda' jon nnon Jesús, tso jon:

—¿Ndu na tyi'cü'a'? Quen' cüenta jndye jnan' na concya nanmin'.

⁵Majo' tajñ'oon sintcüe' Jesús, taxjen ndicüaa' ts'on Pilato ndu na nnda' vaa na s'aa jon.

Tijnda' tyen na cue' Jesús

(Mt 27:15-31; Lc 23:13-25; Jn 18:38-19:16)

⁶Ndo' chu ro chu ro, xjen na cov-ee' juu ngeee pascua, ncüii ts'an judío na m'aan juu navi' nt'ö Pilato na ngitan nn'an ntyje judíos juu na quitsiquindyaa jonhin ndueehan, tots'aa jon na nnda'. ⁷Ndo' juu xjenñeen, jndye nn'an m'an vancjo jnaan' na jnan'vehan nacjo nanm'ann'ian ndo' na jnan'cüje-han nn'an. Ncüii joohan na m'aan navi', tsan na jndyu Barrabás. ⁸Ncüii tmaan' nn'an judíosñeen, jnan'ndyoo'han na m'aan Pilato. Ta'han na tanhan na quitsiquindyaa jon ncüii ts'an na m'aan navi' ndueehan cha'xjen na mancüiixjen its'aa jon. ⁹Ndo' jo' taxee' jon ndëë nanñeen:

—'O' nn'an judíos, juu ts'an na conduihin na co'xen jon 'o', ¿Aa nt'ue n'onho' na ndueeho' nninncyahin? ¹⁰Ndö' jñ'oon itso Pilato ng'e jndë iva' ts'on jon na nque ntyee na conintque, tyincyahan Jesús nt'ö jon ng'e na jndohanhin.

¹¹Majo' nque ntyee na conintqueñeen, jnan'jmiin'han joo nanñeen na quitanhan nnon Pilato na quitsiquindyaa jon juu Barrabásñeen, chito nquii Jesús.

¹²Ng'e jo' taxee' nnda' Pilato ndëë nn'an judíosñeen:

—Ndo' na nnda', 'o' nn'an judíos, ¿Nin 'nan nt'ue n'onho' na quits'a yo juu ts'an na condueho' na conduihin na co'xen jon 'o'?

¹³Jnan'xuaahan, jnduehan:

—Cüa, quit'ion'hin tsonjn'aaan.

¹⁴T'a Pilato jndyuehan, tso jon:

—¿Ndu? ¿Nin jnaan' juu vaa na ngioho'?

Majo' jnan'xuaa nnda'han, jnduehan:

—Cüa, maninjon ro quit'ion'hin tsonjn'aaan.

¹⁵Ndo' ng'e juu Pilato nt'ue ts'on jon na quitji' nanñeen cüenta na ya ts'anhin yohan, yajo' t'ua jon ts'ian na quindyaa juu Barrabásñeen cha'xjen na nt'ue n'onhan. Ndë jo' t'ua jon

¹⁶Ndo' sondaroñeen, tyey'onhan Jesús quityquii' vats'ian 'naan' nquii gobernado. Ndë tqueen'han tsoñ'en ntyje sondarohan. ¹⁷Ndë jo' jnan'cüehan ncüii ndiaa colo venton Jesús cha'na ndiaa cocüe nque nn'an na cotoxen, ndo' jnan'yahin ncüii tsei yo nt'öoneon, tyionhan juuhan' xquen jon. ¹⁸Ndë jo' ta'han concyahan ts'onhin cha'vijon na mayuu' na cont'ahan na njonhin. Jnduehan:

—Vaa t'man jndyi condui 'u', ninncu' na condui na matye'ntjon' nty'iu' nn'an judíos.

¹⁹Ndo' totuein'han tsonjnein xquen jon, mantyi totjue'han ndaa jndyuehan jon, ndo' totonquityehan na ve' cont'a nquehan na conan't'maan'han jon. ²⁰Nnda' vaa na tonan'cüejnaan'han jon. Ndë jo' tji' ntcüe'han juu ndiaa colov-tonñeen, jnan'cüe ntcüe'han juu ndiaa' jon. Jndë jo' tyey'onhanhin na nt'ionhan jon tsonjn'aaan.

Na t'ionhan Jesús tsonjn'aaan

(Mt 27:32-44; Lc 23:26-43; Jn 19:17-27)

²¹Xjen na sandui'han quii' tsjoon, jo' tjonhan ncüii ts'an na jnan'jndëë. Simón jndyu tsanñeen, tuihin ndyuaa Cirene. Ntsinda juu jndyu Alejandro yo Rufo. Yo naijndei'han' jnt'a sondaroñeen na cay'oon juu tsonjn'aaan na nt'ionhan Jesús.

²²Yajo' tyey'onhan Jesús ncüii joo na jndyu Gólgota. Juu jñ'oonvahin itsohan': "Tyo' Tsi'xquen Ts'oo." ²³Jo' tyincyahan vinon na jndë tjon'han' yo cüii nasi na jndyu mirra na nc'u jon cha' tyi'ntquihan'hin. Majo' tyí'c'u jonhan'. ²⁴Ndo' t'ion sondaroñeen jon tsonjn'aaan. Ndo' ty'ehan x'iaa' cha' njnty'iahan nin ncüii

joohan na ngacüja'han' ncüii cüii ndiaa' jon. Nnda' vaa na t'onhan ndiaa' jon.

²⁵ Cha' vi na n̄jen navitsjooon xjen na t'ionhan jon tsonjn'aan. ²⁶ Ndo' mantyi jo' t'ionhan ncüii tscaa' nnonhan', jo' jndui juu jnan na tsixuan jon na tijnda' na cue' jon cha' na nnan'jn'aan nn'an juuhan'. Jñ'oon'ñeen itsohan': "Tsanvahin conduihin tsan na taquintya co'xen juu nn'an judíos." ²⁷ Ndo' mandyo jo', mantyi ta'han mañoon ve nonjn'aan na t'ionhan nannty'uee. Ncüii tsan'ñeen ngiaa' jon tontyjaya ndo' ncüiichenhin ngiaa' jon tontyjantymaan'. ²⁸ Ndo' na tui na nnda', jo' siquindëhan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio na itsohan': Quui' nt'an nn'an na t'man jnan'tjahan, jo' jnan'ñ'engan jon.

²⁹ Ndo' nn'an na tovenon jo' tonan'cüejnaan'han jon, tonan'cahan nquenhan na tyi'cuee' n'onhan jon. Tonduehan:

—¿Aa ve' 'u' na ntsityui' juu vats'on t'man nján ndo' na ninndye xuee ntsia' xco'han'? ³⁰ Cüa, quitsin'man nquii 'u'. Quindyocuee' na ñon' juu tsonjn'aanvahn.

³¹ Ndo' mantyi nque ntyee na conintque'ñeen, yo nin'nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy' juu jñ'oon na tquen Moisés, tonan'cüejnaan'han jon. Jnduehan:

—Tsanvahin, va ya jndyi tots'in'man juu nn'an, majo' ndiquindëe ntsin'man nquihin. ³² Xe na aa njnty'ia na ndyocue juu tsonjn'aanvahn, yajo' ngantya nn'ön na conduihin Cristo, nquii jon na tsixuan na co'xen jaa nn'an Israel.

Ndo' mantyi joo nan'ñeen na ñoon nonjn'aan na ventyjee' ngiaa' jon, majuntu'ntyi jñ'oon jnduehan.

Tyincyaa Jesús na tue' jon

(Mt 27:45-56; Lc 23:44-49; Jn 19:28-30)

³³ Ndo' vi na jndë tuee' yajmin', s'aa-han' na tijaan tsonnangue ata xjen

na ndye na matman. ³⁴ Ndo' majuu xjen'ñeen, jndei sixuaa Jesús yo jñon'nda' 'naan' jon, tso jon:

—Eloí, Eloí, ¿Lama sabactani? Juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan': Tye' Tyo'ts'on, ¿Ndu na ma'ndyi' ja?

³⁵ Ndo' vendye nn'an na m'an jo', jndyehan na nnda' vaa na tso jon. Jnduehan:

—¿Aa jndyeho' na itsixuaa jon Elías, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen?

³⁶ Ndo' ncüii tsan na m'an jo', jnanon juu, tacy'oon juu ncüii 'nan na nchja', nchje juuhan' quii' vinon tē, jndē jo' tyio juuhan' nnon ncüii ts'oon cha' ya nguee'han' 'ndyo Jesús na ngitei jonhan'. Tso tsan'ñeen:

—Quindyeho', njnty'ia aa nndyo nquii Elías na ndyoquitsquioo jon juu na ñoon juu tsonjn'aanvahn.

³⁷ Vi jndē jo', jndei sixuaa Jesús, tue' jon. ³⁸ Ndo' juu ndiaa na ntyjat'io quii' vats'on t'man'ñeen na itscu'han' naijon na ji'uantyichen tsixuanhan', jndyii' tcohan' ata xjen nnonnyuaachen. ³⁹ Ndo' juu capitán na minntyjee' na tonnon Jesús, ya na jndyii juu na sixuaa jon, ndo' na tue' jon, yajo' tso juu:

—Tsanvahin mayuu' conduihin jnda Tyo'ts'on.

⁴⁰ Ndo' mantyi vendye nanntcu na ty-cya chjo ventyjee', jnty'iahan na nnda' vaa 'nan na tui. Quii' nt'an joo nanntcu'ñeen m'aaan María, tsan tsjooon Magadán, yo Salomé yo nin'cüiichen María, ndyee José yo Jacobo, tyje José. ⁴¹ Joo nanntcumini' tonan'jonhan yo Jesús xjen na tomandyi' jon Galilea na totejndei-han jon 'nan na tocanhan'hin. Ndo' mantyi jo' m'an vendyechen nanntcu na jnan'jonhan yo jon na jnan jon Galilea na tja jon Jerusalén.

Ty'iuhan Jesús

(Mt 27:57-61; Lc 23:50-56; Jn 19:38-42)

⁴² Juu xjen'ñeen majndë contsjë chjo min, ndo' juu xuee'ñeen, jo' xuee na nque nn'an judíos conan'jnda'han 'nan na ninjnt'uehan juu xuee na cota'jndyeehan. ⁴³ Mantyi jo' vijon m'aan ncüii ts'an tsjoon Arimatea, juu tsan'ñeen jndyu jon José. T'man conduihin quii' nt'an nam'ann'ian cüenta nn'an judíos. Mantyi juu jon minndoo' jon na ngeue' xjen na ndityincyoo' juu na itye'ntjon Tyo'ts'on. Yajo' sisaa' ts'on tsan'ñeen, taquee' jon na m'aan Pilato. Tëcan juu si'ts'o 'naan' Jesús nnon tsan'ñeen. ⁴⁴ Ndo' nquii Pilato, sitsan' chjohan'hin xjen na jndyii jon na nnda'. Tom'aan' jndyi ts'on jon ¿Aa yuu' jo' na jndë tue' Jesús? Ndo' na nnda', tqueen' jon nquii capitán'ñeen na ngüaxee' jon nnon juu, ¿Aa mayuu' na jndë tue' Jesús?

⁴⁵ Ndo' vi na jndë tso juu capitán'ñeen na mayuu'han', yajo' tyincyaa Pilato jñ'oon na juu José'ñeen, ya ngay'oon jon juu si'ts'o 'naan' Jesús. ⁴⁶ Ndo' tja José, têtsijnda juu ncüii sávana ya na jndëhan' yo tsan lino, ndë isquoo juu si'ts'o 'naan' Jesús tsonjn'aan, iscüetyjo juu sávana'ñeen jon. Ndë jo' ty'iu juuhin ncüii tsë'tsjö' na jnan'ya nn'an ncüii ngiaa' tyo' cha'xjen coty'iu nn'an judíos nt'oo. Ndë jo' iscu' juu 'ndyo tsë'tsjö'ñeen yo ncüii tsjö' t'man. ⁴⁷ Ndo' juu María, tsan na jnan tsjoon Magadán yo María ndyee José, jnty'iahan najon na tanty'iu Jesús.

Jndë vando' xco Jesús

(Mt 28:1-10; Lc 24:1-12; Jn 20:1-10)

16 Ndo' vi na jndë tua ndo'cüjioon', juu xuee na cota'jndyee nn'an judíos, juu María'ñeen na jnan tsjoon Magadán yo Salomé, yo nin'María ndyee Jacobo, sanan'jndahan nchen' quichi na ntyeehinhan' juu si'ts'o 'naan' Jesús.

² Ndo' ya tonco vitsjoon nuinco', ty'e-han juu tsi'ts'ua'ñeen, vi na jndë jndui' ndo'cüjioon'. ³ Ndo' nato na ñjonhan, jnan'nein nquehan ndëë ntyjehan, jnduehan:

—¿Nin ts'an na ntejnedei jaa na nge-naan' juu tsjö' na të' 'ndyo tsi'ts'ua'?

⁴ Majo' xjen na squehan jo', jnty'iahan juu tsjö' t'man'ñeen na jndë tque-naan'han'. ⁵ Ndo' vi na jndë tyeque'han quityquii' juu tsi'ts'ua'ñeen, jnty'iahan tontyja ya vaquityen cüii tsans'andyua. Cüe juu ncüii ndiaa quichi', ndiaa tco, ndo' jo' tyue jndyihan na jnty'iahan jon. ⁶ Majo' itso tsan'ñeen ndëëhan:

—Tyi'ndyueho', nchji na cojnt'ueho' nquii Jesús na jnan Nazaret, nquii jon na t'ion nn'anhin tsonjn'aan. Majo' jndë vando' xco jon, mang'e jo' tac'oonhin ntjoo. Quijnty'iaho' ndö' najon na tquen nn'an si'ts'o 'naan' jon. ⁷ Ndo' naneinhin c'oho' na m'aan juu Pedro yo nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, ndo' quindueho' ndëëhan na vja jndyee jon Galilea, ndo' jo' njnty'iahan jon cha'xjen juu jñ'oon na jndë siquindy jonhan.

⁸ Ndo' nan'ntcu'ñeen, ninñoon' jndui' ntcüe'han, manin' conan'nonhan, ty'e ntcüe'han, ndo' toviqijnty'ehan na tyuehan. Min tana jnduehan 'nan na tenonhan tsojnaan' na tyue jndyihan.

Tityincyoo' Jesús nnon María tsan na jnan Magadán

(Jn 20:11-18)

⁹ Ndo' vi na jndë vando' xco Jesús na vitsjoon nuinco', tityincyoo' jndyeehin nnon juu María'ñeen, tsan tsjoon Magadán, tsan na tji' jon ntyque' jndyetyia quii' ts'on. ¹⁰ Ndë jo' tja María'ñeen, tatsiquindy juu nque nan'ñeen na tom'ahan yo Jesús. Juu xjen'ñeen t'onhan na chjoo' jndyi n'onhan ndo' totyuehan. ¹¹ Majo' xjen na siquindy juu joohan na jndë vando' xco jon, ndo' jndë jndyiaa'

nnon juu jon, min tatëntyja n'onhan juu jñ'oon'ñeen.

**Tityincyoo' Jesús ndëë ve nn'an
na conan'jon jñ'oon yohin**

(Lc 24:13-35)

¹²Ndo' vi jndëcya, tityincyoo' Jesús ndëë ve nn'an na conan'jonhan yohin, xjen na ty'ehan jndëë. Cha'vijon mañoon ts'an na jnan'joon'han jon. ¹³Ndo' vi na jndë taa' n'onhan na manquii jon na jnty'iahan, ty'e ntcüe'han Jerusalén, tye-nan'quindyiihan ntyjehan na jndë tityincyoo' jon ndëëhan. Majo' nan'ñeen, min ta'nan tentyja n'onhan jñ'oon na jnduehan.

**Ts'ian na t'ua Jesús ndëë
nn'an na totsay'onhan yo
jñ'oon na toninncyaa jon**

(Mt 28:16-20; Lc 24:36-49; Jn 20:19-23)

¹⁴Vi jndë jo', nque nn'an na nqui ncho'ncüii na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, tityincyoo' jon ndëëhan juu xjen na cocüa'han. Ndo' sityia' jonhan jnaan' na tatëntyja n'onhan juu jñ'oon na jndue nn'an na jndë jnty'iahan na vando' xco jon ndo' mantyi ntyja na que' n'onhan. ¹⁵Ndo' tso jon ndëëhan:

—C'oho' ninvaa tsonnangue, ncyaho' juu jñ'oon naya ntyja njan ndëë tsoñ'en nn'an. ¹⁶Juu ts'an na vantyja ts'on juuhan' ndo' na ndëë' juu, ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' tsan'ñeen. Majo' juu ts'an

na tyi'cantyja ts'on juu jñ'oon'ñeen, juu xjen na ntco'xen Tyo'ts'on jnan nn'an, mantjotyen jnaan' tsan'ñeen. ¹⁷Ndo' joo nn'an na covantyja n'onhan Tyo'ts'on, jndye nnon ts'ian na nt'ahin cha' ntsi'manhan' na mayuu' jñ'oon na concyahan, ndo' na ntji'han jndyetyia quii' n'on nn'an yo ntyja 'naan' juu najndei na tsixuan xuë, ndo' nnan'neinhan jñ'oon na chito mancüii xjen na conan'neinhan. ¹⁸Xe na aa nt'uehan quinduntja ndo' xe na aa ncüe'han ncüii nasi na ntscuee'han' ts'an, majo' ta'nan na ngenonhan nts'aa'han'. Ndo' na ndyiohan ndueehan nacjo nanv'i, n'man nan'ñeen.”

Tava Jesús quiñoon'ndue

(Lc 24:50-53)

¹⁹Vi na jndë ntycüii na sinin Jesús joo jñ'oonmin' ndëë nn'an na totsay'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa jon, tava ntcüe' jon quiñoon'ndue, tēcüetyen jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya. ²⁰Ndo' jndui' nan'ñeen, ndo'vanjan toninncyahan juu jñ'oon naya'ñeen. Ndo' mantyi nquii ta Jesús totejndei jon joo'han quii' ts'ian 'naan' jon na tont'ahan. Tyincyaa jon na nan'xuanhan juu najndei na condui nquii jon cha' ndëë nt'ahan ts'ian t'-man na tyi'je'quinduihan' yo najndei na tsixuan nquii ts'an, mang'e jo' jndyechen nn'an taa' n'onhan na juu jñ'oon na toninncyaa nan'ñeen, mayuu'han'. Mantjantyi ndö' ro.

Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Lucas

Ntyja na sijnda' Lucas na tji jon jñ'oon naya

1 'U' ta Teófilo na njon jndyi con-
dui 'u', mancyä ts'on njan nnon'.
Majndye nn'an jndë tjihan jñ'oon ntyja
'naan' Jesús. Joo jñ'oon'neen chuhan'
'nan na jndë tui quii' nt'án na majnda'
na mayuu'han'. ²Nque nn'an na tojnty'ia
ndëehan tsoñ'en 'nan na tui ntyja 'naan'
Jesús na cotye'ntjon nan'neen nnon Ty-
o'ts'on ntyja 'naan' jñ'oon naya 'naan'
jon, jooahan jndë tjihan jñ'oon'neen
na jndë ty'ón cüentahan'. ³Ndo' man-
tyi ncö, s'aahan' ts'ón na ntsinch'u
ja jñ'oonvahin na ntsijnan'han', xeng'e
mantyi ja chen chen jndë jnt'uë tsoñ'en
na jndë tui ntyja 'naan' Jesús xjen na
tye'han'. ⁴Nnda' mats'a cha' ncüaa' tson'
na joo jñ'oon na jndë tonan'man nn'an
nnon', conduihan' jñ'oon na mayuu'.

Siquindyii ángel ntyja 'naan' na nndui Juan

⁵Joo ndyu xjen na tom'aan Herodes
tsanm'aants'ian t'man ndyuua Judea,
tom'aan ncüii tyee cüenta nn'an judíos
na jndyu Zacarías. Totsixuan jon
ts'ian yo tmaan' ntyee na jndyuhan'
Abías. Scuu' jon jndyu Isabel. Juu
juu tonduihin tsjan 'naan' Aarón na
jndyocahan'. ⁶Ndo' nquii Zacarías
yo scuu' jon, ncha' vehan tonduihan
nn'an jndyoyuhan na tonnon Tyo'ts'on,
tota'nguee'han tsoñ'en jñ'oon na tqwen
Tyo'ts'on na ico'xenhan', tajnan'tjahan
ndëehan'. ⁷Majo' nan'neen, tandahan
ng'e Isabel ts'an ntue'hin, ndo' ncha'
vehan jndë tquehan.

⁸Ncüii jon, nque ntyee tmaan' juu
Abías'neen, tentyja xjen na ntyentjon-
han nnon Tyo'ts'on quii' vats'on t'man

Jerusalén. Ndo' juu Zacarías, majo' ñ'en-
hin. ⁹Cha'xjen na vaa jñ'oon ndëe ntyee
ntyja 'naan nn'an judíos, to'ohan x'iaa'
na njnty'iahan nin ncüii jooahan ngacü-
ja'han' na ngaquee' quityquii' juu vat-
s'on t'man cüentaa' Tyo'ts'on. Ndo' juu
Zacarías'neen, tijnoon' jon na ngaquee'
jon na ntsco jon su. Ndo' taquee' jon vat-
s'on'neen ndo' ta' jon na itsco jon su.

¹⁰Majuu xjen na isco jon su, ndo'
nn'an na jndye jndyi'hin, tancüihan
toch'een' juu vats'on t'man'neen na co-
nan'neinhan nnon Tyo'ts'on. ¹¹Ndo' juu
xjen'neen, ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on
tityincyoo'hin nnon tsan'neen. Juu án-
gel'neen, minntyjee' jon ngiaa' nnontyiu
na tontyjaya najjon na coco su. ¹²Ndo'
juu Zacarías'neen, xjen na jndyiaa'
jonhin, siquijñ'eehan'hin. Ndo' mioon
sity'uehan'hin. ¹³Ndo' ángel'neen itso
juu nnon jon:

—'U' Zacarías, tyi'nty'ue'. Majndë in-
dyii Tyo'ts'on jñ'oon na macan' nnon
jon. Ndo' nquii scu' Isabel, ntsingui
jon ncüii yujnt'a yus'a ndaho', ndo'
'u' ntsiquijndyu'hin Juan. ¹⁴Nninncyaa-
han' na neiin' tson' na nduihin, ndo' t'-
man ngavee' nchji' ntyja 'naan' juu. Ndo'
majndye nn'an nninncyaaahan' na nein-
han ntyja na nduihin. ¹⁵Ee t'man nndui-
hin na tonnon Tyo'ts'on. Tyi'xe'c'u juu
vinon min nta ya. Ndo' vitjachen na
ntsingui ndyee juuhin, quindëya ntsix-
uan juu Espíritu Santo. ¹⁶Ntyja 'naan'
juu, jndye jndyi nn'an Israel ntcüe' n'on-
han jnanhan tonnon nquii ta Tyo'ts'on
cüentahan. ¹⁷Majuu juu ncja jndyee na
tonnon nquii jon na taquintyja na t'-
man conduihin. Ntye'ntjon juu nnon
jon yo maninjuu najndeí na totye'n-
tjon nquii Elías. Ntyja 'naan' juu jn-
da', ntjo ya ngio nn'an yo ndahan.
Ndo' nn'an na conan'que' n'on, ntyja
'naan' nquii juu ngovaa' n'on nan'neen
na quita'nguee'hin cha'xjen na chuhan'.
Ts'ianmin' nts'aa juu cha' quitsijnda' ya-

han' quii' n'on nn'an na nc'onhan cüen-
taa' Tyo'ts'on.

¹⁸Ndo' jo' taxee' Zacarías nnon juu
ángel'neen:

—¿Nin 'nan nndui cha' ncüaa' ts'ön na
nguaa na nnda'? Ng'e ja ndö, jndë tqe
ja ndo' majo'ntyí scu.

¹⁹Ndo' t'a ángel'neen, itso jon nnon
juu:

—Ja jndyu Gabriel. Condui ja na
matye'ntjón nnon nquii Tyo'ts'on. Nquii
jon i'ua jon ts'ian nnön na jndyot-
siquindyí 'u' jñ'oon nayamin. ²⁰Majo'
nein, jnaan' na tyi'cantyja tson' jñ'oon
na matsjö nnon', jo' ngitë' na matsin-
in' ata juu xuee ya na jndë siquindëhan'
tsoñ'en na jndë tsjö nnon'. Juu xjen'neen
nnaan na ntsinin' nnda'.

²¹Ndo' viochen xjen na tui na nnda',
joo nan'neen na tonan'neinhan nnon
Tyo'ts'on, tominndoo'han na ndui'
Zacarías quii' vats'on'neen. Vacue
tom'aan' n'onhan ndu na vio jndyi
ndyii' jon jo'. ²²Ndo' juu xjen na jndui'
jon, tavijndëë sinin jon, jo' taa' n'onhan
na vaa ncüii nnon na tityincyoo' na
jndyiaa' jon quii' juu vats'on'neen. Ve'
nt'ö jon tots'aa jon na sinin jon ndëëhan
ng'e jndë ntjotyen na tandiquitsinin jon.

²³Ndo' vi na jndë siquindë jon xuee na
tye'ntjon jon quii' vats'on' t'man'neen,
tantcüe' jon tsjoon' jon. ²⁴Ndo' nquii
scuu' jon Isabel taquiñjon jnda juu, ndo'
cha' vi 'on chi' ta'nan tondui' jon na ncja
jon mañoon tsjoon. ²⁵Ya jo' tso juu:

—Ndö vaa naya na its'aa ta Tyo't-
s'on yo ja. Nnda' its'aa jon na icüji'han'
na totscüe'jnaan'han' ja tondëë nn'an na
tajnda.

Siquindyii ángel na nndui Jesús

²⁶Nquii ángel Gabriel'neen, jndë vja
vi yon chi' na tityincyoo'hin nnon
Zacarías, ndo' t'ua nnda' Tyo'ts'on ts'ian
nnon ángel'neen na cja jon tsjoon
Nazaret ndyuaa Galilea. ²⁷Jñon jonhin

na m'aan ncüii yuscundyua na jndyu
María. Juu juu min jñ'oon na ngoco
juu yo ncüii tsans'a na jndyu José.
Juu José'neen conduihin tsjan David na
jndyocahan'. ²⁸Ndo' tuee' ángel'neen na
m'aan María, itso jon nnon juu:

—Mancya ts'on 'u', na vaa t'man jndyi
naya na its'aa Tyo'ts'on yo 'u'. Nquii jon
m'aan yo 'u'.

²⁹Ndo' juu María, xjen na jndyii
jon jñ'oonmin', siquijñ'eenhan'hin,
ndo' tom'aan' jndyi ts'on juu nin 'nan
nin'quitsiquindyí juu jñ'oon'neen na
sinin ángel'neen. ³⁰Ndo' tsontyichen
ángel nnon juu:

—María, tyi'nty'ue', ng'e 'u' t'man
naya na jndë tijnon' tonnon Tyo'ts'on.
³¹Ndö vaa na nndui, ngaquiñjon jn-
da', ndo' ntsingui' ncüii yujnt'a yus'a
na ntsiquijndyu'hin Jesús. ³²Juu jon t'-
man nndui. Ndo' ntsiquijndyuhin
Jnda nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyen-
tyichen. Ndo' juu silla na manin' ts'i-
aan' 'naan' tachii' juu David, nquii
ta Tyo'ts'on nninncyaa jon na ncy'oon
Jesús cüentahan' na ntco'xen jon. ³³Cha'
ntjotyen na ntco'xen jon nn'an Israel,
juu na conduihin na ntco'xen jon,
tyi'je'quintycüiihan'.

³⁴Ndo' juu xjen na jndyii María na
nnda' tso ángel'neen, tso juu:

—Mayuscundyua ja. ¿Nchu vaa nndui
na nts'aahan' na nnda'? Ja chito m'an yo
tsans'a.

³⁵Jo' t'a ángel'neen 'ndyo jon:

—Nquii Espíritu Santo nts'aa jon ncüii
ts'ian t'man yo 'u'. Ee juu najndeí na con-
dui nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyen-
tyichen, ndyoquioo ncüaan'han' nacjo'.
Mang'e na nnda', nndui yujnt'a ndo'
ntsiquijndyuhin hin ñuan nquii' ndo'
Jnda nquii Tyo'ts'on. ³⁶Ndo' mantyi
nquii xjo' Isabel, ntsingui jon min na
jndë tqehein. Ee naneihin jndë yon
chi' na taquiñjon jnda jon. Ndo' juu jon
ts'an na condue nn'an ts'an ntue'hin.

³⁷ Ee nquii Tyo'ts'on, tsoñ'en condëe its'aa jon.

³⁸ Jo' t'a María 'ndyo juu ángel'ñeen:

—Condui ja ts'an na matye'ntjöntyën nnon ta Tyo'ts'on. Quindui yo ja cha'x-jen na jndë tsu'.

Ndo' juu xjen'ñeen jndui' ángel'ñeen na m'aan jon.

Taquindyiaa' María xjo jon Isabel

³⁹ Tyi'covijndye xuee na tui na nnda', sijnda' María, sityuaa' jon, tja jon ncüii tsjoon cüentaa' ndyuuaa Judá na juu tsjoon'ñeen m'aanhan' quii' nt'an ntyo'.

⁴⁰ Ndo' tuee' jon vaa' Zacarías'ñeen. Taquee' jon ndo' tyincyaa jon ts'on Isabel. ⁴¹ Ndo' vi na jndë jndyii Isabel na tyincyaa María ts'onhin, ya jo' juu yujnt'a na ñjon tsiaa' jon, sijndei juu, ndo' xjen'ñeen taquee' Espíritu Santo ninvaa quityquii' ñuaan' jon. ⁴² Jo' jndei sinin jon, tso jon:

—Quii' nt'an ntyjë ntcuhu, 'u' t'man-ntyichen na ityio Tyo'ts'on jn'aan 'u'. Ndo' mantyi ityio jon jn'aan yujnt'a na ñjon tsia'. ⁴³ Majo' ja je', ¿Nin condui ja na tijnön na jndyoquindyia' ja? Ee condui 'u' ndyee nquii jon na taquin-tyja na t'man conduihin na itye'ntjon jon ja. ⁴⁴ Ee xjen na tyincyaa' ts'on ja, juu yujnt'a na ñjon tsia, ninñoon' sijndei juu na neiin' juu. ⁴⁵ Ityio Tyo'ts'on jn'aan 'u' ng'e mavantya tson' na mayuu' ntsiquindëhan' juu jñ'oon na siquindyii jon 'u'.

⁴⁶ Ndo' t'a María, tso jon:

Matsit'man' ja ta Tyo'ts'on yo na mancha'chen ñuan njan.

⁴⁷ Ndo' yo ninvaa na ndyii' vant'ö, m'an na neiin' ts'ön yo nquii jon. Ee conduihin na itsin'man jon ñuan njan.

⁴⁸ Iy'oon jon na ve'nchjii jon ja, min ts'an na ve' cüantyi ro ja na matye'ntjön nnon jon.

Ndo' nanein, xee na tonnonchen, tsoñ'en nn'an na vjaca tsjan 'naanhan,

nnan'neinhan ntyja na jndë tyio jon jn'aan ja.

⁴⁹ Ng'e nquii jon na tsoñ'en najndei na conduihin, t'man naya its'aa jon yo ja.

Ndo' xuee' jon ji'ua conduihan'.

⁵⁰ Nque nn'an na vacantychen tsjan 'naanhin na conan't'maan'han nquii Tyo'ts'on, tsoñ'enhan m'aan jon na nty'ia rohan nchjii jon.

⁵¹ Ts'ian na tots'aa jon, tots'i'man nquii'han' najndei na conduihin.

Majo' joo nn'an na conan'quinjon nquehin ntyja na conan'tiuhan, s'aa jon na mincyaa jndyi'han.

⁵² Totsue jon nn'an na nty'iachen, majo' nn'an na vaa najndë na chohan ts'ian na cotoxenhan, tji' jon nan'ñeen.

⁵³ Ndo' joo nn'an na ngiohan na itsit-jahan'hin na tonnon jon, its'aa jon yohan cha'vijon ts'an na jndë tacjoo' na tcüa'.

Majo' nn'an na conan'tiu na min'chjo tyi'conan'tjahan na tonnon jon, tana tejndei jon nan'ñeen.

⁵⁴ Ndochiihi nn'an Israel na totyentjonhan nnon jon, totejndei jonhan.

Tyi'cotsuu' ts'on jon na c'oon jon na nty'ia rohan ntyjii jon.

⁵⁵ Ee nnda' vaa tco' jon 'ndyo jon na tyi'jon ntycüii na vi'nchjii jon ndochi-ih, majuu Abraham yo nin'nn'an tsjan 'naan' jon na jndyocahan'.

Jñ'oonmin' sinin María na sit'maan' jon Tyo'ts'on.

⁵⁶ Ndo' ntjohin yo Isabel cha'na ndye chi'. Jndë jo' tjantcüe' jon tsjoon' jon.

Tui Juan tsan na totsiquindëe' nn'an

⁵⁷ Tentyja xjen na ntsingui Isabel'ñeen, ndo' singui jon ncüii yujnt'a yus'a. ⁵⁸ Ndo' nn'an 'naan' jon yo nn'an na m'an ndyo v'aahan, jndyehan na ty'oon Tyo'ts'on na ndyia' ro Isabel nchjii jon. Tsoñ'enhan t'onhan

na neinhan yohin. ⁵⁹Jndë nen xuee na tui yujnt'a'ñeen, tancüihan na nnan'quindëhan costumbre na cont'a nn'an Israel yo yo'ndaa ndahan yonon. Nan'ñeen jnduehan na ntsue juu xuee' tye juu Zacarías. ⁶⁰Majo' tso ndyee juu: —Chito aa jo'. Juan ndiquijndyu juu.

⁶¹Majo' t'a nan'ñeen 'ndyo Isabel, jnduehan:

—¿Ndu na nnda' matsa'? Ndo' ta'nan nin juu nn'an chuu'ho' na jndyu na nnda' tsu.

⁶²Ng'e na nnda', jo' jnt'ahan ndueehan nnon tye yujnt'a'ñeen na cotaxee'han nchu vaa na nt'ue ts'on nquii jon na nninjnda' xuee' juu. ⁶³Ndo' tcan jon tscaa' na ncüiji jon, ndo' nacjoo'han' tji jon na Juan xuee' juu. Ndo' tsoñ'en nan'ñeen s'aahan' na vacue m'aan' n'onhan ndo' neinhan na nnda' vaa na tui. ⁶⁴Ndo' na s'aa jon na nnda', ninjonto jnaan ntcüie' na itsinin jon, sit'maan' jon Tyo'ts'on. ⁶⁵Ndo' tsoñ'en nn'an na ndyo nt'aahan yo Zacarías yo Isabel, s'aahan' na vacue tom'aan' n'onhan ndo' mantyi neinhan. Ndo' ninvaa xi'jndio quii' ntyo' ndyuaa Judea, tycya jñ'oon ntyja 'naan' na tui nan'min'. ⁶⁶Ndo' tsoñ'en nn'an na tondyehan ntyja 'naan' na tui na nnda', vacue tom'aan' n'onhan, tota'xee'han:

“¿Nin ts'an nchjiito nin 'nan na ngue'ntyja ntyja 'naan' juu yujnt'ava'?” Ee tityincyoo' jndyoyu na nquii Tyo'ts'on m'aan jon yohin.

Itsit'maan' Zacarías Tyo'ts'on

⁶⁷Ndo' nquii Zacarías, tye juu yujnt'a'ñeen, quindë ya tsixuan jon Espíritu Santo. Sinin jon jñ'oon nchu vaa 'nan na nnguaa. Tso jon:

⁶⁸Cüit'maan' nquii ta Tyo'ts'on cüenta jaa nn'an Israel ee jaa nn'an na condui cüentaa' jon, jndë jndyo jon na ntsin'man jon ñuan njanhan.

⁶⁹Yo tsjan mosoo' jon David na jndyocahan',

jndë tquen jon nquii na condui t'manhin na itsin'man jon ñuan njanhan.

⁷⁰Ndyu na toxen'chen toninncyaa Tyo'ts'on jñ'oon yo jndyue nn'an na nan'xuanhan ñuan nquii'.

Joo nan'ñeen toninncyahan jñ'oon' jon ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa.

⁷¹Jñ'oon na jndue nan'ñeen na yo nquii jon na conduihin tsjan 'naan' David, ncüiji' Tyo'ts'on jaa nduee nn'an na jndohan jaa, ndo' mantyi yo nduee nn'an na tyi'cuee' n'onhan jaa.

⁷²Ntyja 'naan' nquii jon na conduihin tsjan David na jndyocahan', sijnda' Tyo'ts'on na joo ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen na nc'oon jon na nty'ia rohan nchjii jon.

Ndo' na ngañjoo' ts'on jon joo jñ'oon na sijnda' jon yohan na tyi'je'quitscüe-jndyo jonhan' na ji'ua tsixuanhan'.

⁷³Majuu jñ'oon'ñeen na tquentyen jon nnon tsochiihi Abraham, tsan na tom'aan ndyu na toxen'chen.

⁷⁴Majuu jñ'oon na tso jon nnon juu na ntsiquindyaa jon jaa nduee nn'an na jndohan jaa cha' nndëë ntye'ntjön nnon jon na min'ncüii jñuaan' ts'on tyi'nc'ön.

⁷⁵Ndo' tsoñ'en xuee na m'anntyëchën, ngom'an ntyja na tquen jon na ñuan nquii' jaa.

Ndo' na ntye'ntjön na tonnon jon cha'xjen na chuhan'.

⁷⁶Ndo' 'u' jnda, nndue nn'an na condui 'u' ts'an na incyaa jñ'oon ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nnguaa.

'U' ntye'ntjon' nnon nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyentyichen.

Ng'e 'u' ncja' jndyee' tonnon nquii jon na conduihin na co'xen jon nn'an, ndo' na ncüiji' jndyoyu' ntyja 'naan' jon cha'vijon ts'an na ico'ya nato, cha' c'on cje nn'an xjen na ncüjee' jon.

⁷⁷Nque nn'an na conduihan cüentaa' jon, 'u' ntsa' na cüaa' n'onhan na itsit'man ts'on jonhan na conan'tjahan nnon jon, ndo' na itsin'man jon ñuaanhan.

⁷⁸Ng'e nquii Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa, taquintya na nty'ia rö nchjii jon,

jo' na nc'ua jon ts'ian nnon nquii juu na nnaan juu nandyentyichen na ntsi-jonhan'hin cha'vijon ndo'cüjioon' na ntsixuee juu tondëehë.

⁷⁹Juu jon ntsixuee jon ndëë nn'an na m'an nacje 'naan' najaan na vay'oonhan'hin na ngitsu ñuaanhan.

Ndo' ndëehë nninncyaa jon na tajñuaan' ts'on nan'xuan na tonnon jon.

Jñ'oonmin' sinin Zacarías xjen na tui jnda jon Juan.

⁸⁰Ndo' juu yus'a chjo Juan, tëquehin. Mantyi tay'oon juu najndei juu ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. Ndo' ya na s'aahan' tsans'andyuahin, tom'aan juu ndyuaa naijon na tyi'jndye nn'an m'an, ata xjen na tye' na toninncyaa jon jñ'oon ndëë nn'an Israel.

Ntyja 'naan' na tui Jesús

(Mt 1:18-25)

2 Juu xjen'ñeen nquii tsanm'aants'ian t'man, Augusto César, t'ua jon ts'ian na quindui nguee tsoñ'en nn'an na m'an ncüii cüii tyuaa naijon ico'xen jon. ²Juhan' na minjndyee na tye' na tji nanm'ann'ian nguee nn'an. Juu xjen'ñeen tom'aan Cirenio gobernador ndyuaa Siria. ³Jndue nanm'ann'ian'ñeen na ncüii cüii ts'an ngantcüe' juu naijon vaa tsjoon nque nn'an tsjan na tuihin, na nndui xuee' juu. ⁴Mang'e na nnda', jnan José tsjoon Nazaret, ndyuaa Galilea. Tja jon ndyuaa Judea, tsjoon' tsoDavid na jndyu Belén ng'e condui José tsjan David na jndyocahan'. ⁵Tja jon tsjoon'ñeen yo María, tsan na ndiscuu' jon, na ndui

ngueehan. Ndo' juu juu jndë mandy-ovi' na ntsingui juu. ⁶Ndö vaa 'nan tui: viochen xjen na m'anhan jo', tuee' xjen na ntsingui María. ⁷Ndo' singui jon jnda jon na vejndyee, yus'ahin. Scüetyjo jon ndiaahin, ndë jo' tyio jonhin naijon na cocüa' quioo' ng'e nt'aa naijon na ve' cotsque ya nn'an, too'chenhan' na m'an nn'an.

Tityincyoo' ángeles ndëë nn'an na cota'ntyjee' quinman

⁸Ndyo tsjoon Belén, tom'an nn'an to-jndëë na tota'ntyjee'han quinman njnu-en' natsjon. ⁹Ndo' ninjonto tityincyoo' ncüii ángel cüentaa' ta Tyo'ts'on ndëehan, ndo' juu naquixuee na conduihin, sixueehan' xi'jndio nan'ñeen, ndo' na tui na nnda', s'aahan' na ncyaa jndy-ihan. ¹⁰Majo' juu ángel'ñeen tso jon ndëehan:

—Tyi'ndyueho', quitquenho' cüenta, ndyoy'ön jñ'oon na ya jndyihan' ndëeho' na nninncyaaahan' na neiin' jndyi n'on nn'an na ninvaa tsonnangue. ¹¹Ee tsjonvahun quii' tsjoon' tsoDavid jndë tui nquii jon na ntsin'man jon ñuan nn'an. Juu jon conduihin nquii Mesías. Ndo' conduihin na co'xen jon 'o'. ¹²Ndo' ndö vaa jn'aan na ntsi'manhan' ndëeho' na majuu jon. Juu yujnt'a'ñeen nndioho'hin na vetyjo ndiaa na covetyjo yo'ndaahin na ñjon juu naijon na cocüa' quioo'.

¹³Ndo' majuuto xjen'ñeen tityincyoo' ángeles cüenta jndye yo juu ángel'ñeen, tonan't'maan'han Tyo'ts'on. Jnduehan:

¹⁴Cüit'maan' nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyentyichen.

Ndo' nnon tsonnangue, joo nn'an na covineiin' n'onhan na cont'ahan 'nan cavee' nchjii jon, quinan'xuanhan na tajñuaan' ts'onhan na tonnon jon.

¹⁵Ndo' joo ángeles, vi na jndë ty'e ntcüe'han quiñoon'ndue, ya jo' joo

nan'ñeen na tota'ntyjee'han quinman njnuen'han, jnduehan ndëë ntyjehan:

—Cja Belén. Ntsaquijnty'ia juu 'nan na jndë tui na itsiquindyí Tyo'ts'on jaa.

¹⁶Ndo' jo' jnan'tyuua'han, ty'ehan, ndo' vi na jndë squehan jo', jndiohan juu María yo José, yo yujnt'a na ñjon juu najon na cocüa' quioo'. ¹⁷Ndo' vi na jndë jnty'iahan 'nan na tui, tonan'cyahan jñ'oon nchu vaa 'nan na jndë siquindyí ángel'ñeen joochan ntyja 'naan' juu yujnt'a'ñeen. ¹⁸Ndo' tsoñ'en nn'an na jndyehan jñ'oon na jndue nan'ñeen, s'aahan' na jndye t'oon' n'onhan ndo' tyincyaaahan' na tavee' ngiohan. ¹⁹Ndo' nquii María, s'aahan' na njon jndyí jñ'oonmin' na ntyjii jon, vacue tom'aan' ts'on jonhan'. ²⁰Ndo' joo nan'ñeen na cota'ntyjee'han quinman njnuen'han, tyentcüe'han, tonan't'maan'han nquii Tyo'ts'on. Tontcüii'han jon ntyja 'naan tsoñ'en na jndë jndyehan ndo' na jndë jnty'ia ndëëhan, cha'xjen na tso juu ángel'ñeen ndëëhan.

Tyencyahan cüenta yujnt'a Jesús nt'ö Tyo'ts'on

²¹Vi jndë na nen xuee na tui yujnt'a'ñeen, ndo' jnt'ahan yohin cha'xjen juu costumbre na cont'a nn'an judíos yo yo'ndaa yonon ndahin. Juu xjen'ñeen jnan'quijndyuhanhin Jesús, ee nnda' vaa xuee' juu na tqen ángel'ñeen vitjachen na ñjon juu tsiaa' ndyee juu.

²²Jndë na tenon venn'an xuee na singui María, jo' tentyja xjen na juu José yo María ntquen ntju'han na tonnon Tyo'ts'on cha'xjen na ico'xen juu jñ'oon na tqen Moisés. Jo' ty'ehan Jerusalén, tyey'onhan Jesús na tyincyahan cüentahin nt'ö ta Tyo'ts'on. ²³Jnt'ahan na nnda' ng'e vaa jñ'oon na ico'xehan' nacjoo' jñ'oon'ñeen na co'xehan': "Ncüii cüii yujnt'a na yus'a na nndui jndyee, nn'an na ndahin ncyahan cüentahin nt'ö ta Tyo'ts'on." ²⁴Ng'e na nnda',

juu José yo María ty'ehan vats'on t' man na nninncyahan quioo' cüentaa' Tyo'ts'on na ngue' o' cha'xjen na ico'xen juu jñ'oon na tqen Moisés na itsohan': Nninncyahan ncüii ntjo quinchco oo ve quitu' quijndë.

²⁵Ndo' juu xjen'ñeen, ncüii tsans'a na jndy Simeón, tom'aan jon tsjoon Jerusalén. Tsan'ñeen totsiquindë jon cha'xjen na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on, ndo' mantyi xoncüee' ts'on jon na itsit'maan' jon Tyo'ts'on. Yo na ntyja jndyí ts'on jon, tominndoo' jon na ndyiaa' nnon jon nquii jon na conduihin na ntsin'man ñuaan nn'an Israel. Ndo' Simeón quindëya totsixuan jon Espíritu Santo. ²⁶Ndo' nquii Espíritu Santo, jndë si'man jon nnon tsan'ñeen na ndyiaa' jndyee juu nquii jon na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na ntsin'man jon ñuaan nn'an. Ndë jo' ngue' juu. ²⁷Ndo' juu xjen'ñeen, nquii Espíritu si'man jon nnon tsa'ñeen na cja jon vats'on t'man. Ndo' majuuto xjen'ñeen José yo María tyey'onhan yujnt'a Jesús vats'on'ñeen. Jnt'ahan na nnda' cha' quindui ntyja 'naan' juu cha'xjen na tsi'man jñ'oon na tqen Moisés na quint'ahan. ²⁸Vi jndë jo', ty'oon Simeón juu yujnt'a Jesús yo nt'ö jon. Sit'maan' jon Tyo'ts'on. Tso jon: ²⁹Je' yuu' je' ta, ja na condui moso 'nan', jndë siquindë' juu jñ'oon na tco' 'ndyo' nnön.

Nanein quitsiquindya' ja na ncüi'ö min tajñuaan' ts'on ja.

³⁰Ee na jndë manty'ia nnön nquii jon na ntsin'man jon ñuaan nn'an.

³¹Manquiiintyi jon na t'ua' ts'ian'ñeen nnon jon tondë tsoñ'en nn'an.

³²Conduihin naxuee na ntsi'man jon jñ'oon na mayuu' 'nan' ndëë nn'an na mañoon tsjan conduihan.

Ndo' ntyja 'naan' jon ntsit'maan'han' nque nn'an 'nan', nn'an Israel.

Ndö' jñ'oon na sinin Simeón' nnon Tyo'ts'on.

³³Ndo' juu José yo ndyee Jesús, tom'aan' jndyi n'onhan tsoñ'en jñ'oon na sinin Simeón ntyja 'naan' Jesús. ³⁴Jndë jo' tcan tsan'ñeen na quityio Tyo'ts'on jn'aan nan'ñeen, ndo' nnon nquii María tso jon:

—Quen' cüenta, juu yujnt'ava, i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na ntyja 'naan' jon ñ'en nn'an Israel ngitsu ñuaanhan ng'e tyi'covantya n'onhan jon. Ndo' ñ'enhan na ntsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan ng'e na ngantya n'onhanhin. Ntsixuan jon jn'aan na itscüenon Tyo'ts'on ndëë nn'an, majo' jndye nn'an nc'ohan nacjoo' jon. ³⁵Ntyja 'naan' nquii jon nnintyincyoo' tsoñ'en na ndyii' n'on nn'an. Ndo' mantyi 'u' María, vaa ncüiii nnon na ngenoon' ntyja 'naan' jon na ntsi'ndaa'han' nchji', cha'vijon na iquihan' ya na ngüequindy' xjotë.

³⁶Ndo' mantyi jo' ijón tom'aan ncüiii tsanscu na jndyu Ana na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on. Tsan'ñeen jnda Fanuel, juu Fanuel'ñeen conduihin ntyja 'naan' tmaan' tsjan Aser na jndyocahan'. Xjen na toco Ana'ñeen, tom'aan jon yo saa' jon vi ntyque' chu. ³⁷Jndë jo' ntjohin na tue' saa' jon. Nanein jndë tque jndyihin, jndë ninquenn'an vantjo' ninque chuu' jon. Ndo' min tyi'quindui' jon quii' vats'on t'man. Jo' ijón totyentjon jon nnon Tyo'ts'on naxuee ndo' natsjon. Totyjee jon 'nan' ndyo jon ndo' totsini jon nnon Tyo'ts'on. ³⁸Majuuto xjen'ñeen na itsinin Simeón, ndo' sindyoo' juu Ana'ñeen na m'an joohan. Tyincyaa jon na ncya ya Tyo'ts'on ntyja 'naan' juu yujnt'a Jesús. Jndë jo' totsini jon ntyja 'naan' yujnt'a'ñeen ndëë tsochen nn'an Jerusalén yo ndëë nn'an mañoon njoon na mantyi comindoo'han na ntsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan ntyja 'naan' jnanhan.

Tyentcüe'han tsjoon Nazaret

³⁹Ndo' José yo María, vi na jndë jnan'quindëhan tsoñ'en na tcanhan' na quen ji'uahan cha'xjen na ico'xen jñ'oon' Tyo'ts'on, ndo' tyentcüe'han tsjoon Nazaret, ndyuua Galilea. ⁴⁰Tandimaya lu Jesús, taquehin, ndo' mantyi tavijnda' xquen juu. Ndo' juu naya na it-sixuan Tyo'ts'on, t'manhan' na totsixuan juu.

Yus'a chjo Jesús ntjohin vats'on t'man

⁴¹Juu José yo María, chu ro chu ro to'ohan Jerusalén xjen na covee' nguee pascua. ⁴²Ndo' vi na jndë jndë ncho've chuu' Jesús, tja jon Jerusalén yohan cha'xjen na to'ohan juu nguee pascua'ñeen. ⁴³Ndo' vi jndë na tenon juu nguee'ñeen, jnan'jnda'han na nc'ontcüe'han tsjoonhan, majo' juu yus'a chjo Jesús ntjohin Jerusalén, min tyi'quindiohan na s'aa juu na nnda', ⁴⁴Ee jnan'tiuhan na ñ'enhin quii' nt'an nn'an na co'o ntcüe' na ty'e nguee. Cüa'xuee toquiñjonhan nato, majo' tatityincyoo'hin. Jo' ta'han, tojnt'uehan jon quii' nt'an nn'an chuu'han yo nn'an na tajn'aanhan. ⁴⁵Majo' tajndiohanhin, mang'e jo' tyentcüe'han Jerusalén na njnt'uehan jon jo'.

⁴⁶Juu xuee na jndë ndye, tyquii' vats'on t'man, jo' jndiohan jon. Quii' nt'an nn'an na conan'man chu vaa it-siquindy' jñ'oon na tquen Moisés, jo' vaquityen jon. Iquen jon cüenta jñ'oon na jnan'nein nan'ñeen ndo' mantyi ivaxee' jon ndëëhan. ⁴⁷Ndo' tsoñ'en nan'ñeen na jndyehan jñ'oon na sinin jon, tëvee' jndyi n'onhan jñ'oon na tovaa' ts'on jon ndo' yo jñ'oon na totsintcüe' jon ndëëhan na taxee'han nnon jon. ⁴⁸Majo' José yo María, ya na jnty'iahan jon, siquijñ'eehan'hin. Tso ndyee jon nnon jon:

—U' jnda, ¿Ndu na nnda' sa' já? ¿Aa tyi'quintji' juu tye' yo ja, itsi'ndaa'han' ngió na cojnt'ué 'u'?

⁴⁹Ndo' sintcüe' jon jñ'oon ndëehan, tso jon:

—¿Ndu na cojnt'ueho' ja? ¿Aa tyi'co-vaa' n'onho' na chuhan' na c'ón vaa' Tyëhö'?

⁵⁰Majo' tataa' n'onhan juu jñ'oon'neen na tso jon ndëehan.

⁵¹Jo' tja ntcüe' jon yohan Nazaret. Ndo' tom'aan jon nacje 'naanhan. Ndo' juu ndyee jon, vacue tom'aan' ts'on jon ntyja tsoñ'en 'nan na tui. ⁵²Ndo' nquii Jesús, tēvijnda' xquen jon ndo' taquehin. Tēvee' ts'on Tyo'ts'on yohin ndo' mantyi nn'an.

Jñ'oon na toninncyaa Juan

(Mt 3:1-12; Mr 1:1-8; Jn 1:19-28)

3 Chu na jndë ngin'on na m'aan Tiberio César tsanm'aants'ian t'-man tsjoon Roma, majuu xjen'neen juu Poncio Pilato tonduihin gobernador ndyuaa Judea. Ndo' juu Herodes toco'xen jon ndyuaa Galilea. Tyje jon Felipe, juu tsan'neen toco'xen jon ndyuaa Iturea yo Traconite. Ndo' Lisánias, juu jon toco'xen jon ndyuaa Abilinia. ²Juu xjen'neen nquii Anás yo Caifás conduihan ntyee tqe tondëe nn'an judíos. Majuu xjen'neen juu Juan jnda Zacarías'neen, tom'aan jon ndyuaa najon tyi'jndye nn'an m'an, ndo' t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon juu na ncyaa juu jñ'oon' jon ndëe nn'an. ³Juu Juan'neen ninvaa ndyuaa xi'jndio jndaa Jordán, jo' tomandyi' jon. Toninncyaa jon jñ'oon na quintcüe' n'on nn'an jnanhan cha' ntsit'man ts'on Tyo'ts'onhan, ndë jo' ntsiquindëe' jon joohan. ⁴Tui na nnda' cha'xjen na tso jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Ndö vaa na itso juu jñ'oon'neen:

M'aan ts'an na itsixuaa juu ndëe nn'an ndyuaa najon na tyi'jndye nn'an m'an. Itso tsan'neen:

“Quinan'jnda'ho' quii' n'onho' cha'vijon ncüii nato na nndyocüjee'non nquii jon na ntco'xen jon 'o'.

Quita' xoncüeho' ntyja na cotsam'anho', cha'vijon na conan'yuhö' nato na nndyo jon.

⁵Ncüii ro cüii ro quindyama' quinan'quitoo' nn'anhan'.

Ndo' quinan'suhan ncüii ro ncüii ro ntyo' t'man yo ntyo' quijndë.

Tsoñ'en nato ntyee', quinan'yuhinhan'.

Ndo' yuu na ve' congioo' nato, quinan'suhinhan'.

⁶Ya jo' tsoñ'en nn'an njnty'iahan nquii jon na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na ntsin'man jon ñuaan nn'an.”

Nquii Isaías tji jon juu jñ'oonva'.

⁷Jndye jndyi nn'an tentyjaa'han na m'aan juu Juan'neen na nt'ue n'onhan na ntsiquindëe' jonhan. Ndo' tso jon ndëehan:

—¿Nin ts'an si'man ndëeho' na vaa na ndëe n'manho' navi' na ndyontyja? 'O' cont'aho' cha'na cont'a quindu na conan'non o' xjen na nndyo chon cjoo' tyue'. ⁸Qui'ndyeho' 'nan natyia na cont'aho' ndo' quint'aho' ncüii cüii nnon 'nan ya, ya jo' ntsi'man jndyoyuhan' na mayuu' na contcüe' n'onho'. Min tyi'-nan'saa' nqueho' n'onho' na nndueho': Aa jaa taconan'xuan nn'an na conan'tja ng'e nquii Abraham conduihin tsochi-ih. Quindyeho' na matsjö ndëeho', min ve' ntjö'min nndëe ntscüaquen Tyo'ts'onhan' na nnduihan' nn'an tsjan 'naan' Abraham na jndyocahan', ndo' na nnda', n'ndyihan' 'o'. ⁹'O' itsijonhan' 'o' cha'vijon n'oon na tyi'ya tē cont'a. Ndo' mangioho' joo n'oon na tyi'quint'a-han' tē ya, ndijon xjen nch'iochenhan'. Ndo' vi na jndë tcan n'oon'neen, ndyion nn'anhan' quii' chon. Mannda' ro itsijon-

han' na nts'aa Tyo'ts'on 'o' xe na aa ty-i'nt'aho' cha'xjen na chuhan'."

¹⁰Ndo' nan'ñeen je', ta'xee'han nnon Juan, jnduehan:

—¿Nin 'nan icanhan' na quint'á xe na aa yu' nnda'?

¹¹T'a jon jndyuehan, tso jon:

—Juu ts'an na nay'oon ve camisa, ncyá juu ncüi'han' nnon ts'an na tacy'oonhan'. Ndo' juu ts'an na y'oon 'nan na ntcüa', quits'aa juu naya ts'an na tacy'oonhan'.

¹²Nque nn'an na cotye s'on cüentaa' gobiernon, mantyi s'uehan na m'aaan Juan na quitsiquindëe' jonhan. Jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe' nn'an, já je', ¿Nin 'nan chuhan' na quint'á?

¹³T'a jon jndyuehan, tso jon:

—Xia'ntyi juu s'on na ican gobiernon na quityion nn'an, juu rohan' quitanho' ndëehan.

¹⁴Mantyi vendye sondaro taxee'han nnon jon:

—Ndo' já je', ¿Nin 'nan chuhan' na quint'á?

T'a jon jndyuehan:

—Tantji'ho' xoquitu' nduee nn'an na ve' yo najjnde'i'han' oo na ve' quintu na condueho' nacjohan. Ndo' mantyi quintjo ya ngioho' nchuntyi xjen na cotantjonho'.

¹⁵Juu xjen'ñeen tsoñ'en nn'an tontyja jndyi n'onhan na ncüjee' nquii Mesías. Mang'e na nnda', t'man tom'aan' jndyi n'onhan ntyja 'naan' juu Juan. Totaxee'han ndëe' ntyjehan na aa nts'aahan' na juu jon conduihin Mesías. ¹⁶Jo' t'a jon jndyue tsoñ'en nan'ñeen, tso jon:

—Ja matsiquint'ëho' yo ndaatioo, majo' mandyontyja nquii jon na ntsiquindëe' jon 'o' yo juu Espiritu Santo quii' n'onho'. Majo' ñ'en vendyeho' na nt'uuiyenhan' 'o' ntyja 'naan' na conan'tjaho' nnon Tyo'ts'on.

Na nts'aa jon na nnda', itsijonhan' na ntsiquindëe' jon 'o' yo chon. Nquii jon t'manntyichen conduihin, chichen ja. Ja yo ntyja 'naan' nquii jon, min ve' na ndi'ntjön nnon jon na ntsiquin'an tjan na ntyjo t'scoon' jon, min jo' tyi'cüijnt'ue ja. ¹⁷Jndë mavaavi' xjen na ntc'o'xehan'ho' ntyja 'naan' jnanho'. Ndo' itsijonhan'ho' cha'vijon ntquen na ninvaa ñ'en to'han' yo nchuaa'han'. Icanhan' na quitscüe'ndyii ts'an ntquen'ñeen, cha' ntju'han'. Ndo' vi na jndë na ntju'han', ntsue ts'anhan' quii' v'aa. Majo' ntquen ndue' yo to', njñoon ts'an chonhan'. Mannda' ro itsijonhan' na its'aa Tyo'ts'on. Nn'an na ya cont'a, ncy'oon jon cüentahan, majo' joo nn'an na cont'a 'nan na tyi'quichuhan', ntsco jonhan yo chon na tyi'jon quinduu'.

Ndö' vaa jñ'oon na sintcüe' Juan ndëe' nan'ñeen.

¹⁸Ndo' juu Juan, jndye nnon jñ'oon na sinin jon ndëe' nn'an cha'na jñ'oon-min' na totsiquindyi jonhan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on. ¹⁹Juu Herodes, tsan na tom'aan gobernado ndyuaa Galilea, ve' ndö' ro m'aaan jon yo Herodías, scuu' tyje nquii jon Felipe. Jo' na siqui'maan' Juan Herodes na tyi'quichuhan' na its'aa jon na nnda'. Ndo' mantyi yo tsoñ'en nnon natyia na jndë tots'aa tsan'ñeen. ²⁰Majo' juu Herodes je', ntyja 'naan' tsoñ'en natyia na jndë tots'aa jon, ndö' 'nan na vantyjo'chen na s'aa jon, tyii' jon juu Juan'ñeen vancjo.

Na siquindëe' Juan Jesús

(Mt 3:13-17; Mr 1:9-11)

²¹Ndo' vi na jndë na siquindëe' Juan jndye nn'an, mantyi jndëe' Jesús s'aa jon, ndo' juu xjen na itsinin Jesús nnon Tyo'ts'on, juu xjen'ñeen jnaan quiñoon'ndue. ²²Ndo' jndyocue Espiritu Santo nacjoo' jon cha'vijon quitu', jndy-oquintyjo jon nacjoo' Jesús. Ndo' tic'uaa

na sinin nquii Tyo'ts'on quiñoon'ndue, itso jon:

—U' condui tsans'a jnda na vi'nchji jndyi ja 'u'. Itsineiin'han' ts'ön ntyja 'nan'.

**Tsjan na jndyocahan'
na tui Jesucristo**

(Mt 1:1-17)

²³Nquii Jesús je', m'aan jon cha'na ntcyu ncho'nquii chuu' jon xjen na ta' jon ts'ian na t'ua Tyo'ts'on nnon jon. Ntyja 'naan' na cotji' nn'an cüenta, jnda Joséhin. Ndo' José jnda Elí juu. ²⁴Ndo' Elí jnda Matat, ndo' Matat jnda Leví, ndo' Leví jnda Melqui, ndo' Melqui jnda Jana, ndo' Jana jnda José, ²⁵Ndo' José jnda Matatías, ndo' Matatías jnda Amós, ndo' Amós jnda Nahúm, ndo' Nahúm jnda Esli, ndo' Esli jnda Nagai, ²⁶Ndo' Nagai jnda Maat, ndo' Maat jnda Matatías, ndo' Matatías jnda Semi, ndo' Semi jnda Josec, ndo' Josec jnda Judá, ²⁷Ndo' Judá jnda Joanán, ndo' Joanán jnda Resa, ndo' Resa jnda Zorobabel, ndo' Zorobabel jnda Salatiel, ndo' Salatiel jnda Neri, ²⁸Ndo' Neri jnda Melqui, ndo' Melqui jnda Adi, ndo' Adi jnda Cosam, ndo' Cosam jnda Elmadam, ndo' Elmadam jnda Er, ²⁹Ndo' Er jnda Jesús, ndo' Jesús jnda Eliezer, ndo' Eliezer jnda Jorim, ndo' Jorim jnda Matat, ³⁰Ndo' Matat jnda Leví, ndo' Leví jnda Simeón, ndo' Simeón jnda Judá, ndo' Judá jnda José, ndo' José jnda Jonam, ndo' Jonam jnda Eliaquim, ³¹Ndo' Eliaquim jnda Melea, ndo' Melea jnda Mena, ndo' Mena jnda Matata, ndo' Matata jnda Natán, ³²Ndo' Natán jnda David, ndo' David jnda Isaí, ndo' Isaí jnda Obed, ndo' Obed jnda Booz, ndo' Booz, jnda Sala, ndo' Sala jnda Naasón, ³³Ndo' Naasón jnda Aminadab, ndo' Aminadab jnda Admin, ndo' Admin jnda Arni, ndo' Arni jnda Esrom, ndo' Esrom jnda Fares, ndo' Fares jnda

Judá, ³⁴Ndo' Judá jnda Jacob, ndo' Jacob jnda Isaac, ndo' Isaac jnda Abraham, ndo' Abraham jnda Taré, ndo' Taré jnda Nacor, ³⁵Ndo' Nacor jnda Serug, ndo' Serug jnda Ragau, ndo' Ragau jnda Peleg, ndo' Peleg jnda Heber, ndo' Heber jnda Sala, ³⁶Ndo' Sala jnda Cainán, ndo' Cainán jnda Arfaxad, ndo' Arfaxad jnda Sem, ndo' Sem jnda Noé, ndo' Noé jnda Lamec, ³⁷Ndo' Lamec jnda Matusalén, ndo' Matusalén jnda Enoc, ndo' Enoc jnda Jared, ndo' Jared jnda Mahalaleel, ndo' Mahalaleel jnda Cainán, ³⁸Ndo' Cainán jnda Enós, ndo' Enós jnda Set, ndo' Set jnda Adán, ndo' Adán jnda Tyo'ts'on.

**Itsichon yutyia na quityii'han'
ng'eehan' Jesús**

(Mt. 4:1-11; Mr 1:12-13)

4 Xjen na tantcüe' Jesús na jnan jon jndaa Jordán, quindë ya tsixuan jon Espíritu Santo. Ndo' nquii Espíritu Santo tey'oon jonhin ndyuaa najon na tyi'jndye nn'an m'an. ²Jo' joo venn'an xuee'ñeen na tom'aan Jesús juu ndyuaa'ñeen, tojoo' ts'on yutyia na quityii'han' ng'eehan'hin. Ndo' juu xjen'ñeen min tatcüa' jon. Jndë jo' tyjee' na nin'jndo' jon. ³Jo' tso yutyia nnon jon:

—Xe na aa condui 'u' jnda nquii Tyo'ts'on, cüa, quitsu' nnon tsjö'va' na quitscüaquenhan' 'nan na ntcüa'.

⁴T'a Jesús, tso jon:

—Tyi'je'quits'a na nnda' ee mantyi vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na it-siquindyihan': "Chito ve' xia'ntyti ntyja 'naan' 'nan na ntcüa' ts'an, jo' na ivando' juu."

⁵Vi jndë jo' tay'oon yutyia jon ncüii tyo' ndye. Ndo' maquintyjachen si'man juu nnon jon ncüii cüii ndyuaa na cotoxen nn'an na ninvaa tsonnangue.

⁶Ndo' tso juu nnon jon:

—Nt'ö' 'u' nninncyä cüenta tsoñ'en najndë na conan'xuan nanm'ann'ian t'-man yo tsoñ'en na condui t'manhan ndyuaamin. Ee nt'ö jndë ntjohan' ndo' min'cyä ro ts'an na nt'ue ts'ön, nninncyä jahan' nnon juu. ⁷Xe na aa ntco'xtye' na ntsit'man' ja, ya jo' tsoñ'enhan' nnan'x-uahan' na 'nan'.

⁸Majo' t'a Jesús, tso jon nnon juu:

—Jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsiquindyihan': "Quitsit'man' nquii ta Tyo'ts'on cüenta' ndo' xia'ntyí nnon nquii jon quitye'ntjon'."

⁹Jndëcyä tay'oon yutyia Jesús tsjoon Jerusalén. Ndo' xquenvi' vats'on t'man najjon nandyentyichen, jo' tquen juuhin. Itso juu nnon jon:

—Xe na aa mayuu' condui 'u' jnda Tyo'ts'on, cüa, cju' 'u' tyuaa, ¹⁰Ee mantyi vaa jñ'oon' jon na jndui na itsiquindyihan':

Nc'ua Tyo'ts'on ts'ian ndëë ángeles cüentaa' jon na ya ya quitanty-jee'han 'u'.

¹¹Ndo' ntyi'han ndueehan 'u' cha' tyi'n-gaquiñjon ntjö' ng'e'.

¹²Majo' t'a Jesús, tso jon nnon juu:

—Mantyi juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsiquindyihan': "Min tyi'ntquen' xjen nquii ta Tyo'ts'on cüenta'."

Mannda' itsiquindyí jñ'oon'ñeen na sinin Jesús.

¹³Vi na jndë jndë na totsichon yutyia ncüii cüii nnon na quityii'han' ng'eehan' Jesús, jnty'ii juuhin ata ndëcyä nndyiaa' juu aa xe'quindë nts'aa juu.

Ita' Jesús ts'ian na tsixuan jon

(Mt 4:12-17; Mr 1:14-15)

¹⁴Jndë jo' tantcüe' Jesús ndyuaa Galilea. Ndo' quindë ya tsixuan jon Espíritu Santo. Ndo' jñ'oon ntyja 'naan' jon, tycyahan' ninvaa juu ndyuaa'ñeen.

¹⁵Totsi'man jon ndëë nn'an quii' nt'aan'on 'naan nn'an judíos. Ndo' ya jñ'oon jndue nn'an ntyja 'naan' jon.

Tatëvee' ngio nn'an Nazaret Jesús

(Mt 13:53-58; Mr 6:1-6)

¹⁶Ndo' jo' tuee' nnda' Jesús Nazaret najon na tëquehin. Juu xuee na co-tajndyee nn'an judíos, tja jon vats'on cha'xjen mancüixjen tots'aa jon. Ndo' tacüentyee' jon na ntsijnaan' jon jñ'oon' Tyo'ts'on. ¹⁷Ya jo' joo nn'an na m'an-han juu vats'on'ñeen, tyincyahan tson na tji Isaías nt'ö jon. Juu Isaías'ñeen ndyu na toxen'chen toninncyäa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguua. Siquinaan Jesús juu tson'ñeen ndo' tuee'han' yuu jon na itsohan':

¹⁸Nquii Espíritu na condui nquii ta Tyo'ts'on m'aan jon yo ja.

Mang'e jo' jndë t'ua jon ts'ian nnön na nninncyä jñ'oon naya ndëë nanninñen'.

Ndo' jndë t'ua jon ts'ian nnön na quitsiquindyí ja nn'an na matsiquindyahan ntyja 'naan' jnan na nan'xuanhan.

Ndo' joo nn'an nchjan, nts'a na njnty'ia nnda'han.

Ndo' mantyi nque nn'an na cont'a vi' nn'anhan, t'ua jon ts'ian nnön na quitsiquindyahan.

¹⁹Ndo' na quitsiquindyí jahan na ndyumin m'aan Tyo'ts'on na vi'nchjii jon joohan.

Ndö' vaa jñ'oon na tji Isaías.

²⁰Vi na jndë sintcüi Jesús tson'ñeen na chuu' ntji, sintcüe' ntcüe' jonhan' nnon ts'an na itejndei quii' juu vats'on'ñeen. Ndë tacjo jon. Ndo' tsoñ'en nn'an na m'an jo', tojnty'ia jndyihan nnon jon.

²¹Ndo' jo' ta' jon na ntsinin jon ndëëhan, tso jon:

—Juu jñ'oonva' na jndyeho' na si-jn'an, maxeevahan jndë itsiquindëhan' juuhan'.

²²Ndo' tsoñ'en nan'ñeen jnduehan na ya sinchu' jon jñ'oon. Ndo' tavee' ngio-

han na taquinjon' jñ'oon na tyincyaa jon, majo' tataa' n'onhinhan', jnduehan:

—¿Nchu vaa na nnda' tsixuan juu, ndo' ve' jnda Joséhin?

²³ Jo' t'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Nts'aahan' na nndueho' nnön juu jñ'oon na itsohan': "U' ts'an na matsa' nasi nn'an, quitsin'man nquii 'u'. Quitsa' ts'ian ntjoohin tsjon' cha'xjen juu 'nan na condyé na matsa' tsjoon Capernaum."

²⁴ Ndo' tsoityichen Jesús ndëehan:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', nn'an na maninncüii tsjoon yo nquii ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on, tyi'cy'onhan cüenta juu tsan'neen. ²⁵ Majo' quindyeho' na matsjö, xjen na tom'aan Elías, jndye nanntcu na jndë tjë non tom'anhan ndyuaa Israel. Juu xjen'neen cha' ncüii ndye chu xoncüe tatua', jo' ninvaa ndyuaa'neen jndyo ncüii jndo' t'-man. ²⁶ Majo' min na nnda', min'ncüii nanntcu ndyuaa Israel, tat'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon juu Elías'neen na quitejndei jon nan'neen. Majo' tsjoon Sarepta, ndyuaa Sidón tom'aan ncüii tsanscu nin-nquii, jo' juu tsjoon'neen t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon Elías na cjaquitejndei jonhin ntyja 'naan' na tom'aan juu jndo'neen. ²⁷ Ndo' mantyi juu xjen na tom'aan Eliseo, tsan na toninnncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, jndye nn'an tom'an ndyuaa Israel na toquicho ntycu ndö' cotó'. Majo' xia'ntyti ts'an ndyuaa Siria, ts'an na jndyu Naamán, sin'man Eliseo juu yo tycu'neen.

Ndö' vaa jñ'oon na sinin Jesús ndëehan.

²⁸ Ndo' tsoñ'en nn'an na too'han juu vats'on Nazaret, ya na jndyehan na nnda' vaa tso Jesús, tyion jndyihan' na quindyaa' ngiohan ntyja 'naan' jon.

²⁹ Ng'e jo' jnan'quintyahan, ndo' yo najndei'han' tyey'onhan jon 'ndyo tsjoonhan na m'aanhan' 'ndyo ncüii tyo'ty'a

cha' ntjue'han jon jo'. ³⁰ Majo' jndui' jon xoncüe quii' nt'anhan, tja jon.

Icüji' Jesús jndyetyia quii' ts'on ts'an

(Mr 1:21-28)

³¹ Jndë jo' tja Jesús tsjoon Capernaum ndyuaa Galilea. Ndo' na tuee' xuee na cota'jndyee nn'an judíos, totsi'man jon ndëë nn'an tsjoon'neen ntyja 'naan' Tyo'ts'on. ³² Ndo' tavee' jndyi ngio nan'neen jñ'oon na toninnncyaa jon, ee joo jñ'oon'neen totsi'manhan' na va najndei na condui jon.

³³ Ndo' tyquii' juu vats'on'neen m'aan ncüii tsans'a na jndë tua jndyetyia quii' ts'on juu. Juu jndyetyia'neen s'aahan' na jndei sixuaa tsan'neen.

³⁴ Itso juu:

—'U' Jesús, ts'an Nazaret, qui'ndyi' já. ¿Nin 'nan nin'quitsa' já? ¿Aa jndyo' ntjoo na ntsiquitsu' já quii' v'io? Mava-jn'an nin condui 'u'. 'U' condui jnda nquii Tyo'ts'on na conduihin ñuan nquii'.

³⁵ Majo' sityia' Jesús jndyetyia'neen, itso jon:

—Machen' 'ndyo'. Quindui' quii' ts'on tsanvahan.

Ndo' vi na jndë isquioo jndyetyia'neenhin quii' nt'an nn'an na m'an jo', mana jndui' juu quii' ts'on tsan'neen. Majo' min'chjo natë' tas'aa juu tsan'neen. ³⁶ Ndo' na nnda' s'aa Jesús, tsoñ'en nn'an na m'an jo', totsiquijñ'eehan'hin. Jnduehan ndëë ntyjehan:

—Joo jñ'oonmin' na sinin jon, ¿Nin nan'xuanhan'? Itsijonhan' jon cha'vijon ts'an na ico'xen nn'an. Ee vaa najndei na condui jon na ico'xen jon min jndyetyia, ndo' condui'han' quii' n'on nn'an.

³⁷ Ndo' ninvaa xi'jndio ndyuaa'neen, tycya jñ'oon ntyja 'naan' Jesús.

**Sin'man Jesús tsanscu
xeen' Simón Pedro**

(Mt 8:14-15; Mr 1:29-31)

³⁸Ya jo' jndui' Jesús juu v'aa'ñeen, tuee' jon vaa' Simón, taquee' jon jo'. Ndo' juu tsanscu xeen' Simón, vii' jon, mioon jndyi iy'oon tjuen'hin. Ndo' nn'an v'aa'ñeen tanhan nnon Jesús na quitsin'-man jon juu tsan'ñeen. ³⁹Jo' sindyoo'-cya jon nnon juu tsanvi'ñeen, sityia' jon tycu'ñeen na quindui'han'. Ndo' ninñoon' ntjo ya ntcüe'hin. Jnanquityja juu, sijñ'oon' juu na tcüa'han.

Sin'man Jesús jndye nn'an v'i

(Mt 8:16-17; Mr 1:32-34)

⁴⁰Juu xjen na mandyo na ngua ndo'cüjjoon', tsoñ'en nn'an jndyochohan ntyjehan na m'aan Jesús, na jndye nnon ntycu na coquenon nan'ñeen. Ndo' tyio jon nt'ö jon cjo ncüii cüiihan, jn'manhan. ⁴¹Ndo' mantyi quii' nt'an nan'ñeen, jndye nn'an ñ'enhan na tco'xen jon na quindui' jndyetyia quii' n'onhan. Ndo' jndyetyia'ñeen jnan'xuaahan, jnduehan: —U' condui 'u' jnda nquii Tyo'ts'on.

Majo' sityia' jonhan min tyí'ncyaa jon na nnan'neinhan. Ee mangio yahan na nquii jon conduihin Mesías.

**Incyaa Jesús jñ'oon naya quii'
nt'aan'on 'naan nn'an judíos**

(Mr 1:35-39)

⁴²Vi na jndë vandixuee, jndui' jon quii' tsjoon. Tja jon na ninnquii ts'on xquen jon ncüii joo quii' jndëe. Majo' tentyja nn'an toxen' jon, tyequijnt'uehanhin, ndo' jndiohan jon. Ee nin'quint'ahan na ntscu'han' na vja jon na tonnonchen, cha' tyi'ndyii jonhan.

⁴³Majo' itso jon ndëehan:

—Mantyi ijndei'han' na cjö njoon xi'jndio na nninncyaa jñ'oon naya ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an

ntyja na cotsam'adhan. Ee ng'e majuu ts'ian'ñeen na i'ua jon nnön.

⁴⁴Ndo' tovancyaa jon jñ'oon quii' nt'aan'on 'naan nn'an ndyuaa Judea.

S'aa Jesús na jndye quintcaa tji'han

(Mt 4:18-22; Mr 1:16-20)

5Ncüii jon tom'aan Jesús 'ndyo ndaandue na jndyu Genesaret. Jo' jndye jndyi nn'an tencüiihan. Tyen ñjonhan ndyo na m'aan jon, ata tonchjehan jon na nin'quindyehan jñ'oon' Tyo'ts'on. ²Ndo' jndyiaa' jon ve v'aandaa 'ndyo ndaandue'ñeen, majo' nn'an na cont'a ts'ian na cotji'han quintcaa yohan', jndë jndui'hinhan'. Cotmanhan ntqui' 'naanhan. ³Ndo' tua jon tyquii' ncüii v'aandaa'ñeen. Ma'naan' Simónhan'. Ndo' tcan Jesús nnon tsan'ñeen na canon chjochenhan' toquityquii' ndaa. Jndë jo' tacjo jon quii'han'. Jo' tyincyaa jon jñ'oon ndëe nan'ñeen xjen na vaquityen jon quii' juu v'aandaa'ñeen. ⁴Ndo' vi jndë tyincyaa jon jñ'oon ndëe nan'ñeen, ya jo' tso jon nnon Simón'ñeen:

—Quitsay'onho' v'aandaava, nc'öntyë najjon na njoonchen. Jo' quitjue'ho' ntqui' 'naanho' na ntji'ho' quintcaa.

⁵Majo' t'a Simón 'ndyo jon:

—Ta, cüa'tsjon jnt'á ts'ian, ndo' min'ncüii quitscaa tatjí'. Majo' tanin, ng'e jñ'oon 'ndyo', jo' ntjué' nnt'áhan'.

⁶Ndo' vi na jndë jnt'ahan na nnda', vaa jndye jndyi quintcaa tua quityquii' ntqui' 'naanhan' ata vat'ioo'han'. ⁷Ndo' na nnda', jnt'ahan ndueehan ndëe ntyjehan na m'an nan'ñeen ncüiiichen v'aandaa na quindyotejndei nan'ñeenhan. Squenon nan'ñeen ndo' jnan'quitoo'han' ve joo v'aandaa'ñeen yo quintca, ata mavaa xjen na nchjehan' nt'aandaa'ñeen. ⁸Ndo' juu Simón Pedro, vi na jndë tquen jon cüenta na nnda', tco'xtye jon tonnon Jesús, tso jon:

—Nnda' ta, qui'ndyi' ja ee condui ja ts'an jnan tonnon Tyo'ts'on.

⁹Nnda' vaa tso jon ng'e mioon sity'uehan'hin yo ntyjehin ntyja 'naan joo quintcaa'ñeen na tji'han. ¹⁰Ndo' mantyi ntsinda Zebedeo, juu Santiago yo nin'Juan, mantyi tyue jndyihin. Ee nan'ñeen ninncüii t'man cont'ahan ts'ian yo juu Simón. Ya jo' tsochen Jesús nnon Simón:

—Tyi'nty'ue', nanein na tonnonchen, nn'an ntsitjon' cüentaa' Tyo'ts'on, chito ve' quintca.

¹¹Ndo' vi na jndë sque ntcüe'han tyuaatcüii yo nt'aandaa'ñeen, jnty'ehan ts'ian'ñeen, tyenan'jonhan yo Jesús.

Sin'man Jesús ts'an na chu ndö' cotö'

(Mt 8:1-4; Mr 1:40-45)

¹²Ncüii jon tom'aan Jesús ncüii tsjoon. Xjen'ñeen tyjee' ncüii tsans'a na m'aan jon na ninvaan'enhin chu juu ndö' cotö'. Ya na jndyiaa' juu Jesús, tco'xtye juu na tonnon jon. Tcan juu na quitejndei jonhin. Tso juu:

—Ta, xe na aa nt'ue tson', ntyji na vaa najndei na condui 'u' na ndëë ntsin'man' ja.

¹³Jo' tyio Jesús nt'ö jon cjoo' tsan'ñeen, itso jon:

—Chuhan' na quits'a cha'xjen na mat-su'. C'on' na jndë jn'man'.

Ndo' ninñoon' ntjo ya ntcüe' tsan'ñeen. ¹⁴Ndo' jaa' jñ'oon na tso Jesús nnon juu, tso jon:

—Min'ncüii nnon ts'an tyi'ntsinin' nchu vaa 'nan s'a. Majo' cja' na m'aan tyee, quitsi'man' nnon jon na jndë tco'yahan' 'u', ndo' juu quioo' na icanhan' na ninncy'a, ncy'a' o' nnon jon cha' ntsi'manhan' na jndë jn'man', cha'xjen ico'xen juu jñ'oon na tqwen Moisés. Ee na ntsa' na nnda', ntsi'man jndyoyuhan' na jndë jn'man'.

¹⁵Majo' tocy'a tocy'a jñ'oon ntyja 'naan' Jesús. Ndo' jndye jndyi nn'an

totsantyjaa'han na m'aan jon na nin'quindyehan jñ'oon na toninncyaa jon yo na nin'quin'manhan ntycu na coquenonhan. ¹⁶Majo' vaa xjen na to'ndyii jon nn'an, na ica jon naijon na ninnquii ts'on xquen jon cha' ya ntsinin jon nnon Tyo'ts'on.

Sin'man Jesús ts'an na ntjein ng'ee

(Mt 9:1-8; Mr 2:1-12)

¹⁷Ncüii xuee'ñeen itsi'man Jesús jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an. Ndo' ñ'en vendye nn'an tmaan' fariseos na minndyuaahan jo', mantyi yo nn'an na conan'man ndëë nn'an nchu vaa itsiquindy'i jñ'oon na tqwen Moisés. Jnan nan'ñeen tsochen njoon quijndë ndyuaa Galilea ndo' Judea yo mantyi juu tsjoon Jerusalén. Ndo' tyincyaa Tyo'ts'on na tsixuan Jesús najndei na condui nquii jon cha' ntsin'man jon nn'an yo ntycu na coquenonhan. ¹⁸Juu xjen'ñeen sque vendye nannon na chohan tsanvii' na ntyjo juu cjoo' tsue. Juu tsan'ñeen na jndë tintjein ng'ee na ty'oon tycutquenhin. Tojnt'uehan nchu ya nt'ahan na ngoy'onhan tsan'ñeen quii' v'aa na ntquenhan juu na tonnon Jesús. ¹⁹Majo' tajndiohan nchu vaa na nt'ahan ee jndye jndyi nn'an m'an. Mang'e jo' tyevahan nacjoo' juu v'aa'ñeen, jnan'cjohan xquenhan', ndo' jnan'cüenonhanhin na ninvaa ñjon juu tsue. Tquenhanhin quii' nt'an nn'an na tonnon Jesús. ²⁰Ndo' xjen na jndyiaa' Jesús na nnda' vaa na jnt'a nan'ñeen na tsi'manhan' na vantyja n'onhan jon, tso jon nnon juu tsanvii'hin':

—'U' ntyjë, matsit'man ts'ön 'u' jnan na tsixuan'.

²¹Majo' nque nn'an na conan'man jñ'oon na tqwen Moisés ndo' yo nn'an fariseos'ñeen, ta'han na tyi'ya ngiohan yo Jesús. Ee toquindyii' n'onhan:

—¿Nin condui tsanva' na itsinin juu jñ'oon tsan'? Ee xia'ntyí nquii Tyo'ts'on nndëë ntsit'man ts'on jon jnaan' ts'an.

²² Majo' taa' ts'on Jesús na nnda' vaa jñ'oontiu 'naan nan'ñeen. Jo' taxee' jon ndëëhan:

—¿Ndu na tyi'cavee' ngioho' jñ'oon na tsjö? ²³ ¿Nin jñ'oon na ntsinën ngioho' na tyi'jndyaa'chenhan'? ¿Aa na ntsjö: “Matsit'man ts'ön 'u' jnan na tsixuan',” Oo aa na ntsjö: “Quinanquintya', cja'-ca'?” ²⁴ Majo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, mantsi'man ndëëho' na vaa najndeí na condui ja nnon tsonnanguevahin na ntsit'man ts'ön nn'an jnan na nan'xuanhan.

Ya jo' tso jon nnon juu tsanvii'ñeen:

—'U' ntyjë, matsjö nnon', quinanquintya'. Quitsintcüi' tsue' ndo' cja' va'.

²⁵ Ndo' ninñoon' jnanquintya tsan'ñeen tondëë tsoñ'en nan'ñeen. Sintcüii juu tsue na tovaa juu. Tja juu v'aa, ninvito totsit'maan' juu Tyo'ts'on. ²⁶ Ndo' tsoñ'en nn'an na m'an jo', ti'ndaa' tycya ngiohan. Tonan't'maan'han Tyo'ts'on. Ndo' ntyja na tyuehan ndo' na neinhan, jnduehan:

—Min'jon tacojnty'ia ncüii nnon na t'man conduihan' cha'xjen juu 'nan na jndë jnty'ia ndëë xeevahin.

Iqueen' Jesús Leví na mantly jndyu juu Mateo

(Mt 9:9-13; Mr 2:13-17)

²⁷ Jndë na tui na nnda', jndui' Jesús jo'. Ndo' jndyiaa' jon ncüii ts'an na ique s'on cüentaa' gobiernon tsjoon Roma, Leví jndyu tsan'ñeen. Vaquityen juu v'aa najjon na co'tsaquityion nn'an s'on'ñeen. Tso Jesús nnon juu:

—Quindyotsijon 'u' yo jñ'oon na mancyaa.

²⁸ Ndo' juu Leví'ñeen, maquintyjachen jnan'quintya jon, tji ntcüe'hin ntyja

'naan' ts'ian'ñeen, ta' jon na totsijonhin yo jñ'oon na toninnycya Jesús.

²⁹ Ndo' vaa' tsan'ñeen, sijñ'oon' jon na t'oon vi ngeee na tcüa' Jesús. Mantyi jndye ntyje Leví'ñeen na tetjonhan na mantyi cotyehan s'on cüentaa' gobiernon. Tecüendyuuaahan mesa yohin yo Jesús yo minndyeechen nn'an. ³⁰ Majo' nn'an fariseos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyí jñ'oon na tquen Moisés, tatëvee' ngiohan yo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninnycyaa Jesús. Jnduehan ndëë nan'ñeen:

—Tyi'quichuhan' na cocüa'ho' ndo' na coveho' yo nn'an na cotye s'on 'naan' gobiernon Roma, ndo' yo mañoon nn'an, ndo' condui nanmin' nn'an na conan'tjahan nnon Tyo'ts'on.

³¹ T'a Jesús jndyuehan, tso jon:

—Nn'an na tyi'v'i, tyi'icanhan' ts'an na nts'aa nasihan, majo' nn'an v'i, jooihin icanhan' na nts'aa tsan'ñeen nasihan. ³² Ja chito jndyö na ncüan nn'an na jndyoyu conduihan na tonnon Tyo'ts'on. Nque nn'an na conan'tjahan nnon jon, jndë jndyö na ncüanhan na quintcüe' n'onhan yo jnanhan.

Nn'an na cotsay'onhan yo jñ'oon na toninnycyaa Jesús, ¿Ndu na tyi'quinan'cüejndoo'han?

(Mt 9:14-17; Mr 2:18-22)

³³ Ndo' jndue nan'ñeen nnon Jesús:

—Nn'an na cotsay'on jñ'oon ntyja 'naan' Juan, jndye jnda cotyehhan 'nan jndyuehan ndo' na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Ndo' majo'ntyí cont'a nn'an tmaan' fariseos. Majo' joo nn'an na cotsay'onhan yo jñ'oon na mancyaa', 'io 'io cocüa'han ndo' covehan min tyi'cotyehhan 'nan jndyuehan. Tyi'ya na cont'ahan na nnda'.

³⁴ Jo' t'a Jesús, sinin jon ncüii jñ'oon na tyi'quitso nquii' jonhan' ndëëhan. Itso jon:

—Nquii tsans'a na icoco, viochen xjen na ninvaa m'aan jon quii' nt'an nn'an na ya jñ'oon yohin, joo ntyje jon, nn'an na jndyonan'jon na icoco jon, ¿Aa chuhan na nnan'cüejndo'han? ³⁵Majo' ngüentyja xjen na ntji' nn'an nquii tsans'a'ñeen quii' nt'an nan'ñeen. Juu xjen'ñeen nnan'cüejndo'han.

³⁶Mantyi sinin jon ndëehan ncüii jñ'oon na tyi'quitsinin nquii' jonhan' ntyja 'naan' juu jñ'oon xco na itsi'man jon ndëehan. Tso jon:

—Tanin ts'an na ntyjee juu ncüii tan' ndiaa, ndiaa xco na quindëhan', na ncüjaa' juuhan' ncüii ndiaa ntsa. Ee xe na aa nts'aa ts'an na nnda', ntsi'ndaa'han' juu ndiaa xco'ñeen, ndo' chito xia'ntyti jo', mantyi tyi'xe'quitsijonhan' juuhan' yo ndiaa na jndë tijndyo. ³⁷Ndo' tjaan' quioo' na conninjnt'ue nn'an na ndyionhan' ndaa vinon, min je'cüijnt'uehinhan' xe aa jndë tijndyohan'. Ee xe na aa nts'aa juu na nnda', nt'ioo'han' juu tjan'ñeen. Mana nnin'ndaa'n'ehan', ndo' mantyi juu vinon'ñeen ntcüe'han'. ³⁸Mangle na nnda', chuhan' na tjan xco na nc'ocue vinon xco, cha' min juu tjan min juu vinon'ñeen tyi'je'quitsuhan'. ³⁹Ee ts'an na jndë tuii' na i'u vinon tque, min'chjo tyi'qui'nan vinon xco nchjii juu, ng'e itso juu na juu vinon tque qui'nanchenhan'.

Tot'ioo'han xu' ntquen juu xuee na cota'jndyee nn'an

(Mt 12:1-8; Mr 2:23-28)

6 Ncüii xuee na cota'jndyee nn'an judíos, ndö vaa 'nan tui. Venon Jesús naijon min ntjon ntquen trigo. Ndo' nn'an na totsaj'onhan jñ'oon yohin, ta'han tot'ioo'han xu' ntquen trigo. Toty'uehinhan' nchcyaa' ndueehan, jndë jo' totquihinhan'. ²Ndo' na nnda', vendye nn'an na conduihan tmaan' fariseos jnduehan:

—Juu xuee na cota'jndyëëhë, tyi'quichuhan' na cont'aho' na nnda'.

³Ndo' jo' t'a Jesús, tso jon:

—'O' jndë jnan'jn'aanho' jñ'oon nchu vaa na s'aa David xjen na tom'aan jon na ninjndo' jon, juu jon ndo' mantyi joo nn'an na tentyja xen' jon. Majo' tyi'quinan'ng'eho' ntyja na nnda' vaa na s'aa jon. ⁴Taquee' jon vats'on cüentaa' Tyo'ts'on, tcan jon tyoo' nnon nquii tyeetque na tom'aan jo', ndo' juu David'ñeen jndaa' jonhan'. Tcüa' jonhan', ndo' mantyi tyincyaa jonhan' ndëë nan'ñeen na m'an yohin. Ndo' juu tyoo'ñeen, tyoo' na jndë tquen nn'anhan' tonnon Tyo'ts'on, tyi'cüanaan na ve' min'cya ro ts'an ntcüa'han', xia'ntyti nque ntyee.

⁵Tsontyichen Jesús ndëehan:

—Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, vaa najndei na tsixuan na ntsjö nin 'nan quint'a nn'an juu xuee na cota'jndyëëhë.

Sin'man Jesús ts'an na tatei cüii nt'ö

(Mt 12:9-14; Mr 3:1-6)

⁶Ncüiiichen xuee, xuee na cota'jndyee nn'an judíos, taquee' Jesús quii' vats'on. Totsi'man jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an. Ndo' jo' m'aan ncüii tsans'a na jndë tatei nt'ö juu ntyjaya. ⁷Ndo' nque nn'an na conan'man chu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, ndo' mantyi yo nin'nn'an na conduihan tmaan' fariseos, totquenchenhan cüenta Jesús xe na aa ntsin'man jon tsanvii'ñeen juu xuee na cota'jndyeehan. Ee xe na aa nts'aa jon na nnda', nninncyahan jnaan' jon na quit'uiivi'han'hin. ⁸Majo' ntyjii ya jon nin 'nan ndyii' n'onhan. Jo' tso jon nnon juu tsan'ñeen na tatei nt'ö:

—Quinanquityja', cüentyje' quii' nt'an nn'an. Ndo' jnanquityja tsan'ñeen, tacüentyjee' juu xoncüe. ⁹Ndo' tso Jesús ndëehan:

—Mavax'ë ndëëho', juu xuee na cota'jndyëëhë, ¿Aa icüji' yahan' na ntejn-dei ts'an tyje juu navi' na iquenon juu, oo aa tyi'cüji' yahan' na nts'aa juuhan'?

¿Aa chuhan' na quitsin'man jon tyje jon cha' tyi'ngue' juu, oo aa qui'ndyiito jon na cue' tsan'ñeen?

¹⁰Ndo' vi na jndë jndyiaa' Jesús xi'jndio ndëë tsoñ'en nan'ñeen, tso jon nnon tsanvii'ñeen:

—Quitsindiu' nt'ö'.

S'aa juu na nnda', ndo' jo' ntjo ya ntcüe' nt'ö juu. ¹¹Majo' joo nan'ñeen, tyion jndyihan' quindyia' ngiohan yo Jesús. Ndo' tonan'jnda'han yo ntye-han nin 'nan ndëë nt'ahan cha' quit'ui-vi'han' jon.

Icüji Jesús ncho've ts'an na nnan'jonhan ts'ian 'naan' jon

(Mt 10:1-4; Mr 3:13-19)

¹²Majoo xee'ñeen tava Jesús nciüi tyo' na ntsinin jon nnon Tyo'ts'on. Min-ncha' tsjon totsinyin jon nnon Tyo'ts'on. ¹³Xjen na jndë tixuee, tqueen' jon nn'an na tonan'jon jñ'oon na toninncyaa jon. Ndo' tji jon ncho'vehan, ndo' t'ua jon ts'ian ndëëhan na nc'oncyahan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëë nn'an. ¹⁴Ndö nguee nan'ñeen: Simón, siqui-jndyu Jesús jon Pedro, yo tyje jon Andrés, yo Santiago yo Juan, yo Felipe yo Bartolomé, ¹⁵Yo Mateo, yo Tomás, yo Santiago jnda Alfeo, yo Simón tsan na to-tyii'hin yo tmaan' nn'an na tonan'vehan nacjoo' gobiernon tsjoon Roma, ¹⁶Yo Judas tyje Santiago, yo nin'Judas Iscariote, tsan na jndëcya tyincyaa juu cüenta Jesús.

Tyincyaa Jesús jñ'oon ndëë jndye nn'an

(Mt 4:23-25)

¹⁷Ndo' vi na jndë jo', jndyocue Jesús juu tyo'ñeen yo tsoñ'en nn'an na tot-say'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon. Sacüentyjee'han nciüi su. Ndo' jndye nn'an na conan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon, jndë squenonhan jo'. Mantyi jndye jndyi nn'an na jnan ninvaa

Judea yo Jerusalén yo 'ndyo ndaandue na ndyo tsjoon Tiro yo Sidón. Tyincyo nan'ñeen na nin'quindyehan jñ'oon na toninncyaa jon ndo' na ntsin'man jonhan ntycu na coquenonhan. ¹⁸Ndo' mantyi sin'man jon nn'an na ji vaa jndyi tonan'chu jndyetyiahin. ¹⁹Tsoñ'en nn'an tojnt'uehan nchu vaa nquii nt'ahan cha' ndëë nt'uehan jon. Ee vaa najndei na condui jon na nn'man minnichen ts'an na nt'uii juuhin.

Jñ'oonmin itsijnda'han' na nc'oon ts'an na neinin' juu

(Mt 5:1-12)

²⁰Ndo' jndyiaa' Jesús ndëë nn'an na conan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon. Itso jon:

—'O' nn'an na nty'ia ro nan'xuanho', incyaahan' na neinho' ng'e na coninncyaho' na itye'ntjon Tyo'ts'on 'o' ntyja na cotsam'anho'.

²¹“'O' na nin'jndo'ho' nanein, incyaa-han' na neinho' ee nninncyaa Tyo'ts'on na ngacjoho'.

“'O' na cotyueeho' nanein, incyaa-han' na neinho', ng'e ngüentyja xjen na nnonncoho'.

²²“Incyaaahan' na neinho' na conan'jndo nn'anho' na cotji'hin 'o' quii nt'anhan ng'e na conan'jonho' yo ntyja njan, ndo' ya na conan'cüejnaan'han 'o' na conduehan na nan'xuanho' nn'an vi' nn'anho' ng'e conan'jonho' yo ja. ²³Juu xjen na nnda' min na coquenonho', c'onho' na nein jndyiho' ng'e ndochi nan'ñeen mandö' ro tont'avi'han nque nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa. Cüaa' n'onho' na juu quiñoon'ndue, jo' t'man naya condive ntyja 'naanho'.

²⁴“Majo' 'o' nn'an na t'man qui n'onho' 'nan na tyaho', vi' jndyi ntquenonho' ng'e ve' xia'ntyti juuhan' incyaahan' na neinho'.

²⁵“Mantyi 'o' nn'an na tatsitjahan' 'nan na ninjnt'ueho' nanein, vi' jndyi ntquenonho', ng'e ngüentyja xjen na ntsitjahan' 'nan 'o'.

“Mantyi 'o' nn'an na nein jndyihoh' nanein, vi' jndyi ntquenonho', ng'e ngüentyja xjen na nndyueeho' ndo' nnan'xuaaho' na chjoo' jndyi n'onho'.

²⁶“Tsoñ'en nn'an je', xjen na conan'neinhan jñ'oon ya ntyja 'naanho', vi' jndyi ntquenonho' ng'e nque ndochi nan'ñeen, mannda' tonan'neinhan ntyja 'naan joo nn'an na tyi'yuu' jñ'oon toninncyahan ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa.

Nn'an na jndo jaa, quinan'vengiöhin

(Mt 5:38-48; 7:12)

²⁷“O' nn'an na condyeho' jñ'oon na mancya, ndö vaa na matsjö ndëëho', quinan'vengioho' nn'an na jndohan 'o'. Ndo' mantyi nque nn'an na tyi'cuee' n'onhan 'o', quint'aho' na ya nn'anho' yohan. ²⁸Mantyi nque nn'an na condue jñ'oon tsan' nacjoho', quitanho' na quityio Tyo'ts'on jn'aan nan'ñeen. Ndo' mantyi quinan'neinho' nnon jon ntyja 'naan nn'an na cojnt'ue na quit'ui-ivi'han' 'o'. ²⁹Xe na aa mmin' ts'an nda' nchcya quincho', mantyi ncy'a na quimin' juu ncüiichen ntyja. Ndo' xe na aa ncüji' ts'an juu ndiaaso', quintjo ya nchji' min na mantyi ngay'oon juu coton'. ³⁰Ndo' minnichen ts'an na ican ncüii 'nan nnon', ncy'a'han' nnon juu, ndo' ya na vjay'oon ts'an ncüii 'nan', tyi'ntsing'e' na quitsintcüe' juuhan'. ³¹Cha'xjen na nt'ue n'onho' na quint'a nn'an yo 'o', majo'ntyti quint'aho' yohan.

³²“Xe ve' xia'ntyti na conan'vengioho' nn'an na mantyi vengiohan 'o', ¿Yuu vaa na ya jndyi cont'aho'? Ee mantyi joo nn'an na tyi'quinan'jñ'oon'han juu jñ'oon' Tyo'ts'on, macüejon cont'ahan. ³³Ndo' xe ve' cont'aho' na ya nn'anho' yo joo nn'an na mantyi

ya nn'anhan yo 'o', ¿Yuu vaa na ya jndyi cont'aho'? Ee mantyi joo nn'an na tyi'quinan'jñ'oon'han jñ'oon' Tyo'ts'on, majo'ntyti cont'ahan. ³⁴Ndo' mantyi 'o' xe ve' cotejndeiho' 'nan joo nn'an na mantyi ntyja n'onho' na quitejndei nan'ñeen 'o', ¿Yuu vaa na ya jndyi cont'aho'? Ee joo nn'an na tyi'quinan'jñ'oon'han juu jñ'oon' Tyo'ts'on, mantyi cotejndeihan 'nan ntyjehan ee ngiohan na ntcüe'han'. ³⁵Majo' 'o', quinan'vengioho' nn'an na vjehan 'o'. Quint'aho' na ya nn'anho' yohan. 'Naan na min, quitejndeiho'han' nn'an, min tandyii' n'onho' na aa nnan'ntcüe'hinhan'. Ee xe na aa nnt'aho' na ndda', yajo' t'man naya nnan'xuanho' quiñoon'ndue. Ee na nnt'aho' na ndda', ntsi'manhan' na conduiho' ntsinda nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyentyichen. Ng'e mantyi nquii jon m'aan jon na vi'ntyjii jon joo nn'an na min tyi'conduehan na ncy'a ya jon. Ndo' joo nn'an na tyia nn'anhan, mantyi ventyjii jonhan. ³⁶C'onho' na nty'ia ro tsoñ'en ntyjeho' ngioho' cha'xjen nquii tyeho' m'aan jon na nty'ia ro tsoñ'en nn'an ntyjii jon.

Tavijnt'ueho' jnan nn'an

(Mt 7:1-5)

³⁷“Tavijnt'ueho' jnan nn'an na ve' xjen 'naan nqueho', cha' tyi'nts'aahan' na ntco'xen Tyo'ts'onho'. Min tavijnt'ueho' na quit'uiityenhan' nn'an na ve' xjen 'naan nqueho' cha' min tyi'nt'uii Tyo'ts'on 'o'. Ndo' quinan't'man n'onho' nn'an cha' mantyi nquii jon ntsit'man ts'on jon 'o'. ³⁸'Nan na icanhan' nn'an, ncyaho'han' ndëëhan, ya jo' mantyi ncy'onho' cüenta 'nan na ntejndeihan' 'o'. Ee Tyo'ts'on nninncyaa jon na ncy'onho' cüenta ncüii na quindë ya toxenhan'. Juuhan' itsijonhan' cha'vijon ncüii na titoncüii' yahan', tyen tye-cuehan' ata vantjo'chen na too'han'. Ee cha'xjen juu na conincyaho' ndëë nn'an,

majuuntyihan' na ntsintcüe' Tyo'ts'on na conjonhan' ndëëho'."

³⁹ Ndö jñ'oon tyi'quitso nquii'han' na sinin Jesús ndëë nan'neen, tso jon:

—Ncüii tsannchjaan', ¿Aa ndëë ngay'oon juu tyje nchjaan' juu? Majo' xe na aa ndui na nnda', ninncüii tojnaan' nticyaahan tsë'tsjoon. ⁴⁰ Ncüii ts'an na itsijnaan' juu, tyi'conduihin cha'xjen nquii ts'an na itsi'man nnon juu, majo' vi na jndë jndë na itsijnaan' juu ntyjantyi na si'man tsan'neen nnon juu, yajo' ntsijonhan'hin cha'na nquii jon.

⁴¹ "Jen maquen' cüenta 'nan chjo na sitja ncüiichen ts'an, ndo' min ncu' tyi'quen' cüenta na t'man matsitja 'u'. Itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon na mandyia' jndëë' n'oon na tua tennon ncüiichen ts'an, majo' min ncu' min'chjo tyi'quen' cüenta na ñjon tsontscaa' tennon'. ⁴² Ndo' na nnda', je'quindëë na ntsu' nnon tsan'neen: 'U' ntyjë, ncyä' na ncüji' ja jndëë' n'oon na tua tennon', majo' min ncu' tyi'quen' cüenta na tsontscaa' ñjon tennon'. 'U' na ve vaa matsa', ncu' cüji' jndyee' tsontscaa' na ñjon tennon'. Ya jo' nninnnyaahan' na xuee nndyia' na ncüji' jndëë' n'oon tennon ncüiichen ty'iu'.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' tëë' ts'oon**

(Mt 7:17-20; 12:34-35)

⁴³ "Ta'nan ncüii ts'oon ya na ninncüi'chen na ninncyaahan' tē na tyi'ya. Ndo' juu ts'oon na tyi'ya, min tyi'je'quits'aa-han' tē ya. ⁴⁴ Cota'jn'aan nn'an ncüii cüii nnon ts'oon ntyjantyi tē na its'aa-han'. Ee tyi'je'quityjee ts'an tēndöndyoo' ts-jan ncüii nt'oo neon. ⁴⁵ Mannda' vaa itsijonhan' ntyja 'naan nn'an cha'na n'oon ntjon. Juu ts'an na ya ts'anhin, its'aa juu cha'xjen na chuhan', ee quii' ts'on juu conan 'nan na ya na itsituu juu. Majo' ts'an na tyia tsixuan, 'nan na its'aa juu

m'aa-han' ntyja 'naan' 'nan natyia, ee quii' ts'on juu conan natyia na itsituu juu. Ntyjantyi na itsituu ncüii cüii ts'an quii' ts'on juu, jo' conan 'nan tyia na itsinin juu.

**Ts'an na jnda' xquen ndo'
ts'an na tsan' xquen**

(Mt 7:24-27)

⁴⁶ "¿Ndu na condueho' ta nnön xjen na co'manho' ja? Majo' min tyi'nin'quint'aho' 'nan na matsjö ndëëho'. ⁴⁷ Ntsi'man ndëëho' nchu vaa na itsijonhan' ncüii cüii ts'an na icüjee' na m'an ja na indyii juu jñ'oon na mancya, ndo' na ivanguee' juu joo-han'. ⁴⁸ Itsijonhan' juu cha'vijon ncüii ts'an na jnda' xquen na sia juu vaa'. Njoo-jñ'en juu, tyen tqwen juu ntjö' tsjaan' v'aa'neen cha' tyen cüentyjee'han'. Ndo' juu xjen na tua', sijndyehan' ndaa jndaa, jndei tovaquiñjonhan' juu v'aa'neen, majo' ta-nan tyioohan' ng'e tui ya ts'ianhan' s'aa tsan'neen. ⁴⁹ Majo' juu ts'an na ve' indyii ngue juu jñ'oon na mancya, majo' min tyi'vanguee' juu joo-han', itsijonhan' tsan'neen cha'vijon ncüii ts'an na tsan' xquen na sia juu vaa' na ve' jnantonhan' nnon tyuaa. Ta'nan jndë tsjaan'han' yo ntjö'. Jndë na tua', sijndyehan' ndaa jndaa ndo' jndei taquiñjonhan' juu v'aa'neen, maquintyjachen sinquehan'. Ndo' t'man tsu ntyja 'naan'han'.

**Sin'man Jesús mosoo'
capitán, ts'an tsjoon Roma**

(Mt 8:5-13)

7 Vi na jndë sinin Jesús tsoñ'en jñ'oon-min' na tondye nn'an, yajo' tantcüe' jon Capernaum. ² Juu tsjoon'neen m'aa ncüii capitán na ico'xen jon ncüii ciento sondaro. Ndo' m'aa ncüii mosoo' jon na mioon vii' tsan'neen, manin'cue' juu. Njon jndyi juu nchjii jon. ³ Juu capitán'neen, vi na jndë jndyii jon jñ'oon ntyja 'naan' Jesús, t'ua jon ts'ian ndëë

vendye nn'an judíos na conintque na c'ohan na m'aan Jesús, na quitanhan nnon jon na quindyotsin'man jon mosoo' juu. ⁴Nan'neen ty'eahan na m'aan Jesús. Ndo' vi na jndë squehan jo', jnduehan nnon jon:

—Nquii ts'an na t'ua ts'ian ndé, ya ts'anhin. Mang'e jo', chuhan' na quitsijñ'on' jñ'oon na ican jon. ⁵Ee njon jndyi nchjii jon nque ntyjééhë nn'an Israel. Ndo' mantyi siquitsu jon na jndë vats'on tsjón.

⁶Yajo' tja Jesús yo nan'neen. Majo' ya na mavaa xjen na ntsquehan vaa' juu capitán'neen, t'ua tsan'neen ts'ian ndéë vendye nn'an na ya jñ'oonhan yo jon na quinduehan nnon Jesús:

—Nnda' ta, juu ts'an na vii' mosoo', incyaa jon ts'on 'naan' jon nnon'. Itso jon na tantsichju'nty' ntyja 'naan' jon, ng'e itso jon tyi'tsixuan jon na ngaque' quii' vaa' jon. ⁷Mang'e na nnda' vaa na icüji' jon cüenta ntyja 'naan' jon, jo' na tyi'tsitiu jon na ndyo nquii jon na m'an'. Jo' itso jon ve' quitsu' na quin'man moso 'naan' jon, ndo' n'man juu. ⁸Nnda' vaa nchjii jon ng'e mantyi nquii jon m'aan jon nacje 'naan nn'an na cotoxenhan jon, ndo' mantyi m'an sondaro nacje 'naan' jon. I'ua jon ts'ian nnon ncüiihin na cja juu nt'aa, ndo' ncja juu. Ndo' ngitso jon nnon ncüiiichenhin na quindyoo juu, ndo' indyo juu. Ndo' nnon moso 'naan' jon i'ua jon ts'ian na quits'aa tsan'neen, ndo' its'aa juuhan'."

⁹Ndo' vi na jndë jndyii Jesús jñ'oon na tso capitán'neen, tyincyaahan' na tavee' jndyi nchjii jon ntyja 'naan' tsan'neen. Tequen jon ndéë nn'an na jndye jndyi'ihin na tyentyjahan toxen' jon, tso jon:

—Quindyeho' na matsjö, quii' nt'an ntyjééhë nn'an Israel, min'jon taconty'ia ncüii ts'an na t'man vantyja ts'on juu cha'na juu tsanvahin.

Nnda' vaa jñ'oon na tso Jesús.

¹⁰Ndo' joo nn'an na jñon capitán'neen, ya na tyentcüe'han vaa' jon, xjen na squehan jo', jndiohan moso'neen na jndë jn'man juu.

Tyincyaa Jesús na tando' nnda' jnda tsanscu ninnquii

¹¹Tyi'covivio xjen na tui na nnda', ndo' tja Jesús tsjoon chjo Naín. Ndo' nque nn'an na conan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon, ty'eahan yo jon yo ncüii tmaan' nn'an na jndye jndyi. ¹²Ya na jndë tindyo na ntsquehan 'ndyo tateon ntjö' na ndyii' juu tsjoon'neen, jnty'ihan na condui' nn'an na coquity'ihan ts'oo. Juu ndyee ts'oo'neen, tsanscu ninnquiihin, ndo' nquii ts'oo'neen, majuuñ'en juu na singui jon. Jndye jndyi nn'an tsjoon'neen tyenan'jonhan na vjanty'iu juu ts'oo'neen. ¹³Xjen na jndyiaa' ta Jesús juu tsanscu'neen, tyioo na ndyia' ro juu nchjii jon. Tso jon nnon juu:

—Nnda' nan, tant'io'.

¹⁴Ndo' tanyjaa' ta Jesús, t'uui jon jndu na ntyjo juu ts'oo'hin. Ndo' na nnda', joo nn'an na chohinhan', tyecüentyjee'han. Ndo' tso jon nnon ts'oo'neen:

—U' yus'andyua, matsjö nnon': Quinanquintyja'.

¹⁵Ndo' jo' tacüetyen juu, tye' na itsinin juu. Yajo' tyincyaa Jesús juu nt'ö ndyee juu. ¹⁶Ndo' na tui na nnda', siquity'ue jndyihan' tsochen nan'neen. Ndo' ta'han tonan't'maan'han Tyo'ts'on. Jnduehan:

—Quii' nt'an jaa jndë tyjee' ncüii ts'an na t'man jndyi conduihin na incyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on.

Mantyi jnduehan:

—Nquii Tyo'ts'on, jndë tyjee' jon na ntejndei jon jaa na condui jaa nn'an cüentaa' nquii jon.

¹⁷Ndo' na nnda' vaa na s'aa Jesús, tycya jñ'oon ninvaa ndyuaa Judea yo njoon na m'aan xi'jndio nt'öhan'.

Jñon Juan nn'an na m'aan Jesús

(Mt 11:2-19)

¹⁸Nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Juan, jnan'quindyiihanhin tsoñ'en jñ'oon ntyja 'naan' Jesús. Ndo' jo' t'man jon ve nan'ñeen. ¹⁹T'ua jon ts'ian ndëëhan na c'ohan na m'aan Jesús na quitsata'xee'han nnon jon na aa conduihin nquii Mesías na cominndoo' nn'an judfos na ncüjee', oo aa icanhan' na ngüendoo'hin ncüiichen ts'an. ²⁰Ndo' nan'ñeen je', vi na jndë squehan na m'aan Jesús, jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, nquii Juan, tsan na tot-siquindëë' nn'an, jñon jon já na m'an' na quindyota'x'é nnon': “¿Aa condui 'u' nquii Mesías na cominndoo' nn'an na ncüjee', oo aa icanhan' na ngüendoo'han ncüiichen?”

²¹Ndo' manin'juu xjen'ñeen, sin'man Jesús nn'an v'i na jndye nnon ntycu na coquenonhan. Mantyi sin'man jon nn'an na m'aan jndyetyia quii' n'onhan, ndo' s'aa jon na joo nannchjan, xuee jnty'ia nnda'han. ²²Ndo' t'a jon jndyue nan'ñeen na jñon Juan:

—Quitsantcüe'ho' na m'aan Juan. Quinan'quindyiiho'hin ntyja 'naan' 'nan na jndë macondyeho' yo na cojnty'ia ndëëho'. Quindueho' nnon jon na joo nannchjaan, xuee cojnty'ia nnda'han, ndo' joo nn'an na ntjein ng'e, ya cotsaca'han. Nn'an na cho ndö' cotö', nein jndë jn'manhan. Joo nn'an na quita, neinhin ya condyehan. Nn'an na jndë tjë, cota'ndo' xcohan, ndo' joo nn'an na nty'iahan, jndë macondyehan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on. ²³Ndo' juu ts'an na tyi'c'oon' ts'on na ve vaa yo ntyja njan, neinin' jndyi juu.

²⁴Ndo' vi jndë na tyentcüe' nan'ñeen, ta' Jesús na sinin jon ndëë nn'an na jndye jndyi'hin ntyja 'naan' juu Juan'ñeen. Tso jon:

—¿Nchu vaa na saquijnty'iaho' na ty'e'ho' ndyuua na tyi'jndye nn'an m'an najon na tom'aan jon? ¿Aa tji'ho' cüenta na itsijonhan'hin cha'vijon ncüii tsman ts'oon na nay'oon jndyehan'? Ja nchji chito aa jo' tsixuan jon. ²⁵Ya jo' ¿Nchu vaa na saquijnty'iaho'? ¿Aa jnty'iaho'hin na cüe jon ndiaa na njon jndyi? 'O' mangioho' nque nn'an na cocüe ndiaa na njon jndyi, tacotsitjahan' 'nan na ntcüa'han ndo' ninnquii'chen m'anhan nt'aa na m'an rey. ²⁶Ng'e na nnda', ¿Nchu vaa na saquijnty'iaho'? ¿Aa jnty'iaho' na conduihin ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on? Ncö mav'a ja jñ'oonva', mayuu' majo' conduihin. Ata t'manntyichen ts'ian itsixuan jon, chichen min'cya ro nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on. ²⁷Juu jon conduihin nquii ts'an na tsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui. Itsohan':

Ja majñönnntyë ncüii moso njan na ve-jndyee jon tonnon' na ngay'oon jon juu jñ'oon njan.

Ncüiji' jndyoyu jon ntyja 'nan' cha' nc'oncje nn'an xjen na ngue' na m'anhan.”

Tsontyichen Jesús:

²⁸“Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', quii' nt'an nn'an na m'an tsonnangue naneinhin, ta'nan ts'an na incyaa juu jñ'oon' Tyo'ts'on na t'manntyi conduihin cha'na nquii Juan, tsan na totsiquindëë' nn'an. Majo' vaa jñ'oon xco na itsijnda' Tyo'ts'on na ico'xen jon nn'an ntyja 'naan' na cotsam'anhan. Ndo' minninchén ts'an, min tyi't'man ivaa' ts'on juu ntyja 'naan' juu jñ'oon xco'ñeen, t'manntyichen condui tsan'ñeen, chichen nquii Juan.

²⁹“Ndo' nn'an na cotye s'on cüentaa' gobiernon Roma, yo nin'tsoñ'en nn'an, xjen na jndyehan jñ'oon'ñeen na tso Jesús, tji' jndyoyuhan na its'aa Tyo'ts'on cha'xjen na chuhan'. Nnda' vaa tji'han cüenta ee mantyi na jndë siquindëë'

Juan joohan. ³⁰ Majo' joo nn'an na con-duihan tmaan' fariseos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon' Tyo'ts'on na tqwen Moisés, jnt'ahan na tyi'quijnt'ue jñ'oon na sijnda' Tyo'ts'on na ntsin'man jon ñuaan nn'an, min tajnan'jonhan ntyja na totsiquindë' Juan'neen nn'an." ³¹ Ndo' tso Jesús ndëë nan'neen:

—Nn'an na m'an nanein, ¿Nin 'nan ntsijon' jahan? ¿Nin ncüii nnon itsijonhan'hin? ³² "Itsijonhan' nanmin' cha'na yotsca na tyi'nin'quinan'tjon' yo'neen jñ'oon yo ntyje joo na concy'o joo nata. Conan'xuaa yo'neen ntyje joo, condue joo: Cotjá' tsman son na coco ts'an, majo' tyi'nin'quinan'jnonho'. Ndo' mantyi cotjá' son ntyja na tue' ts'an, majo' min tyi'nin'quityueeho'." Nnda' vaa jñ'oon conan'xuaa yotsca'neen ndëë ntyje joo.

³³ Tsontyichen Jesús: "Ndo' joo xjen na tyjee' nquii Juan, tsan na totsiquindë' nn'an, na ve' ninntyi 'nan na tocüa' jon, min tat'u jon vinon, ndo' tondueho' na totsixuan jon yutyia. ³⁴ Majo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, jndë tyjë quii' nt'anho', matsijon ja yo nn'an, macü'a yohan ndo ma'va vinon. Majo' condueho' na condui ja ts'an na icüa' quitscu ndo' tenon ntyja xjen na i'u. Condueho' na matsijon ja yo nn'an na cotye s'on cüentaa' gobiernon Roma ndo' yo nn'an na conan'tjahan tonnon Tyo'ts'on. ³⁵ Majo' tanin, ee juu na jnda' xquen Tyo'ts'on, covitincyoo' jndyoyuhan' na tsoñ'en na itsijnda' jon itsi'-manhan' na nnda'."

Tja Jesús vaa' Simón, ts'an tmaan' fariseo

³⁶ Ncüii ts'an tmaan' fariseo, tqween' juu Jesús vaa' juu na ntcüa'han. Ndo' jo' tja Jesús, tuee' jon jo'. Taquee' jon vaa' tsan'neen ndo' taçjo jon mesa na ntcüa'han. ³⁷ Ndo' juu tsjoon'neen, jo'

tom'aan ncüii tsanscu na ve' ndö' ro m'aan juu yo nn'an. Vi na jndë jndyii juu na jo' m'aan Jesús na icüa' jon yo nn'an v'aa'neen, tja juu jo'. Tay'oon juu ncüii tsioo na jndëhan' yo tsjö' quichi' na jndyuhan' alabastro na ñjon nchen' quichihan'. ³⁸ Tecüentyjee' juu ngiaa' Jesús tong'ee jon. Ndo' ta' juu na it'ioo juu ndo' ndaa nnon juu toncyaaahan' cjoo' ng'ee Jesús. Mantyi tove' juu ng'ee jon yo soxquen juu. To'u juu ng'ee jon ndo' tocyu juu nchen' quichi'neen ng'ee jon. ³⁹ Majo' juu fariseo'neen na tqween' juu Jesús na cüa' jon yohin, xjen na jndyiaa' juu na nnda' vaa, jo' sitiü nquii juu: "Juu tsanvahin, xe na aa mayuu' conduihin ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'nan na nguuaa, ya jo' jndë taa' ts'on jon nin ts'an tsanscuvahin ndo' nin manyan tsixuan juu na ve' ndö' ro m'aan juu yo nn'an."

Nnda' vaa na tondyii' ts'on tsanfariseo'neen. ⁴⁰ Ndo' juu Jesús, tso jon nnon fariseo'neen:

—Nnda' Simón, vaa jñ'oon na nin'quitsjö nnon'.

T'a tsan'neen, tso juu:

—¿Nin 'nan, ta? Quitsu' ndyi.

⁴¹ Tso Jesús:

—Tom'aan ncüii ts'an na totejndei jon xoquitu' nn'an. Ndo' tom'aan ve ts'an na toquichojnanhan nnon jon. Ncüii tsan'neen chujnan juu 'on ciento s'on denarios, ndo' ncüiichen tsan'neen, chujnan juu ninvenn'an ncho'nqui denarios. ⁴² Ndo' ng'e ta'nan cuua s'on na ndyionhan na chojnanhan nnon jon, majo' min na nnda', sit'man ts'on jonhan.

Nnda' vaa jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' na sinin Jesús.

Tsontyichen jon:

—Nanein nt'ue ts'ön na quitsu' nnön ¿Nin ncüii na vehan nc'oon juu na venchjiintyichen juu jon?

⁴³ T'a Simón'neen, tso juu:

—M'aan' ts'ön na juu ts'an na t'manchen na chujnan, njonntyichen tsan'ñeen nchjii juu.

Sintcüe' Jesús jñ'oon, tso jon:

—Majo' ro macüji' cüenta.

⁴⁴Ndo' jo' tequen Jesús, jndyiaa' jon nnon tsanscu'ñeen, tso jon nnon Simón:

—Maquen' cüenta ntyja 'naan' juu tsanscu na m'aan ndö, ¿Aa tyi'yuu!? Tyjë ja va', majo' min tандаа tyincy'a' na mman ng'ë, majo' juu tsanva', jndë tman juu ng'ë yo ndaa nnon juu, ndo' tue' juu ng'ë yo soxquen juu. ⁴⁵Tasiquindë' costumbre na nc'ua' quinch'ö na ninncy'a' ts'on ja, majo' tsanva' je', ntyjanty xjen na tyjë va', tacovacüentyjee' juu na i'u juu ng'ë.

⁴⁶“U' min tascongio' nchen' xquën, majo' tsanva' jndë scongio juu nchen quichi ng'ë. ⁴⁷Mang'e na nnda', jo' matsjö nnon' na jndë sit'man ts'on Tyo'ts'on jnaan' juu na jndye jndyihan' ng'e t'man vaa na venchjii juu ja. Majo' juu ts'an na tyi'jndyechen na tsit'man ts'on Tyo'ts'on, mantyi tyi'venchjii ya tsan'ñeen ja.

⁴⁸Jndë jo' tso Jesús nnon tsanscu'ñeen:

—Jndë sit'man ts'ön tsoñ'en na mat-sitja 'u'.

⁴⁹Ndo' joo nn'an na vendyuaa mesa jo' yo jon, ta'han na cota'xee'han ndëë ntyjehan:

—Juu tsanva', ¿Nin ts'an conduihin na ata itsit'man ts'on jon jnan nn'an?

⁵⁰Yajo' itso jon nnon tsanscu'ñeen:

—Ng'e na vantyja tson' ja, jo' na jndë sin'man Tyo'ts'on ñuan 'nan'. Nanein cja', na min'chjo jñuaan' ts'on tyi'nc'on'.

Jndye nanntcu totejndeihan Jesús

8 Jndë na tui na nnda', tja Jesús tsochen njoon t'man yo njoon qui-jndë na toninncyaa jon jñ'oon naya ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na cotsam'adhan. Ndo' nque nn'an na ncho've ty'ehan yo jon. ²Ndo'

mantyi ñ'en nanntcu na jndë sin'man jon na tom'aan jndyetyia quii' n'onhan. Ndo' ñ'en minndye nanntcu na jndë sin'man jonhan ncüii cüii nnon ntycu na toquenonhan. Ncüiihan jndyu María, tsan tsjoon Magadán, juu na jndë tji' Jesús ntyque' yotyia quityquii' ts'on juu. ³Ndo' mantyi ñ'en Juana yohan. Juu jon scuu' tsan na jndyu Chuza. Juu Chuza'ñeen totejndei juu Herodes ts'ian na totsixuan jon. Ndo' mantyi yo Susana ndo' yo minndyechen nty-jentcuhan. Ndo' xjen na vaa 'nan na tocanhan' Jesús yo nn'an ncho've'ñeen, totejndei nanntcu'ñeen jon yo 'nan na tonan'y'onhan.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ts'an na taquitscyaa ntquen trigo

(Mt 13:1-9; Mr 4:1-9)

⁴Tondui' nn'an ncüii cüii tsjoon, tot-squehan na m'aan Jesús. Xjen na to-vancüi'han, ndö vaa jñ'oon na sinin jon ndëëhan na tyi'quitso nquii' jonhan':

⁵Tso jon: “Tom'aan ncüii ts'an na tot-s'aa jon ts'ian jndëë. Taquitscyaa jon tsjan ntquen trigo. Ndo' viochen xjen na itscyaa jonhan', minndyehan' tycyaa-han' 'ndyo nato. Jndyue nn'adhan', ndo' mantyi ñ'engan' na tqüii quintsahan'.

⁶Ndo' minndye ntquen'ñeen tycyaa-han' najjon na jen ntjö'. Jndë na t'onhan', maquintyachen tēcanhan', jnaan' na tyi'teiin' tyuaa. ⁷Ndo' minndyechen-han' tycyaa-han' najjon na minntyjee' ndaa' nt'ööneon. Ninvixjen tavindyehan', majo' joo nt'ööneon'ñeen tcahan' joo ntjon'ñeen. ⁸Ndo' mantyi minndye ntquen'ñeen tycyaa-han' yuu jon na ya ts'o. T'onhan' ndo' ya tue'han'. Ñ'engan' na jnt'ahan' ncüii cüii ciento ntquen na ncüiihan' na iscyaa tsan'ñeen.”

Jndë na sinin Jesús jñ'oonmin', jndei sinin jon, tso jon:

—'O' na min ndö'nquiho', cüaa' n'onho' jñ'oonva'.

Ndö ts'ian na tijnt'ue Jesús jñ'oon na tyi'quitsinin nquii' jonhan'

(Mt 13:10-17; Mr 4:10-12)

⁹Ndo' juu jñ'oon'ñeen na sinin Jesús na tyi'quitso nquii' jonhan', nque nn'an na tonan'jon yohin, ta'xee'han nnon jon nchu vaa tsiquindyihan'. ¹⁰T'a jon jndyehan:

—Ndëë 'o' incyaa Tyo'ts'on na cüaa' n'onho' jñ'oon na vanty'iuu' m'aanhan' ntyja 'naan' na ico'xen jon nn'an nchu vaa na cotsam'adhan. Majo' ndëë tsochen nn'an matsinën yo jñ'oon na tyi'quitsjö nc'i cha' min na cojnty'iahan 'nan na mats'a, majo' tyi'xe'quitquenhan cüenta, ndo' min na condyehan jñ'oon na mancya, tyi'xe'cüaa' n'onhinhan'.

Tsi'man Jesús nchu vaa itsiquindy jñ'oon ntyja 'naan' ts'an na taquitscyaa ntquen trigo

(Mt 13:18-23; Mr 4:13-20)

¹¹“Juu jñ'oon na sinën na tyi'quitsjö nc'ihan', ndö vaa na itsiquindyihan'. Tsjan ntquen trigo na taquitscyaa tsan'ñeen, jñ'oon' Tyo'ts'onhan'. ¹²Joo tsjan ntquen na tycyaa 'ndyo nato, jo' nn'an na condye jñ'oon' jon. Majo' juu yutyia, macje ro ndyocüiji' juu jñ'oon'ñeen quii' n'onhan cha' tyi'cantyja n'onhan Tyo'ts'on ndo' ng'e jo', je'quindëë ntsin'man jon ñuaanhan. ¹³Ndo' joo tsjan ntquen na tycyaa najon na jen ntjö', jo' nn'an na condyehan jñ'oon' Tyo'ts'on. Yo na neihan coy'onhan cüentahan'. Majo' tsijonhan'hin cha'vijon ntjon na ta'nannch'iohan'. Ve' cüantyi ro xuee covantyja n'onhan, majo' ya na nndyo ncüüi nnon na ityii'han' ng'eehan'hin, yajo' co'ndyehan. ¹⁴Ndo' joo tsjan ntquen na tycyaa najon na minntyjee' nda' nt'ööneon, jo' nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on. Majo'

jen ndyii' n'onhan ntyja na cotsam'adhan. Nin'cuen 'naanhan, nin'c'onhan ntyja na nanncoo' na tsixuan tsonnangue. Jo' na its'aahan' ntyja 'naanhan cha'vijon ntjon na tatue'. ¹⁵Majo' joo tsjan na tycyaa najon na ya ts'o, jo' nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on. Yo na xoncüee' n'onhan na conan'vehinhan', ndo' min na jndye nnon min na coquenonhan, majo' tyi'qui'ndyehinhan'. Ntyja na cotsam'adhan covityincyoo' na contjotyenhan ntyja 'naan'han'.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' candi

(Mr 4:21-25)

¹⁶Ndo' mantyi sinin Jesús ncüüichen jñ'oon na tyi'quitsi'man nquii'han'. Tso jon ndëëhan: “Ta'nann ts'an na itscü'a chon candi ndo' ntscu' juuhan' yo xuaa oo ntyii' juuhan' tocjee' jndu. Chi ntsintyja ts'adhan' cha' xuee njnty'ia nn'an na ngoquee' jo'. ¹⁷Tsoñ'en 'nan na mats'a nein na tyi'condye nn'adhan', manqueho' nnan'manho'han' ndëëhan. Ndo' ncüüi cüüi jñ'oon na tyi'quitsjö nc'i nanein, ngüentyja xjen na nque nn'an ninvaa tsonnangue ncüaa' n'onhinhan'. Nc'oon tyincyohan'.

¹⁸“Yajo' quitquenho' cüenta jñ'oonmin' na matsinën ndëëho'. Ee xe na conan'veho'han', yajo' ntsi'manntyë jñ'oon ndëëho'. Majo' xe na aa tyi'quinan'veho'han', nts'aahan' na joo jñ'oon na cotji'ho' cüenta na covaa' n'onho', ve' jn'aanhan'.”

Ndyee Jesús yo ntyje jon squehan na m'aan jon

(Mt 12:46-50; Mr 3:31-35)

¹⁹Ndo' tacju'han' tyjee' ndyee Jesús yo ntyje jon na m'aan jon, majo' tajndëë squehan na njnty'iahan jon jnaan' na jndye jndyi nn'an. ²⁰Ndo' nn'an na m'an jo' jnan'quindyiihan jon, jnduehan:

—Nnda' ta, ndyo'hö' yo nty'iu'hin' m'anhan ch'en. Nin'quinan'neinhan yo 'u'.

²¹ Ndo' t'a jon jndyuehan:

—Nque nn'an na condye jñ'oon' Ty-ot's'on ndo' cota'nguee'hinhan', joohan conduihan ndyö yo ntyjö.

**Sichen Jesús jndye
yo na iju ndaandue**

(Mt 8:23-27; Mr 4:35-41)

²² Ndo' tacju'han' nciüi xuee'ñeen tua Jesús quii' v'aandaa yo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon. Tso jon ndëehan:

—Cja ngüejndya ndaandue.

Ndo' jndui'han, ty'onhan, toty'ehan.

²³ Ndo' viochen xjen na covet'iohan jo', ty'oon tsantsjon Jesús, tso jon. Ndo' tyioo nciüi jndye t'man, jndei tom'aanhan' nnon juu ndaandue'ñeen. S'aahan' na vatoo' v'aandaa na ityionhan' ndaa. Ninnquee' jn'aan' t'onhan. ²⁴ Ndo' tentyjaa'han nnon jon, jnan'ntcüihan jon. Jnduehan:

—Nnda' ta, manchjehan' jaa tyquii' ndaa, na ntscüee'han' jaa.

Yajo' jnanquintyja jon, sityia' jon jndye yo na iju jndyi ndaandue'ñeen ndo' tacüentyjee'han'. Taquiñjonchenhan'. ²⁵ Ndo' tso jon ndëehan:

—¿Ndu na tyi'cantyja ya n'onho' ja?

Majo' joohan tyuehan ndo' tëvee' ngiohan. Nciüi ro nciüihan taxee'han ndëe ntyjehan:

—Juu tsanva', ¿nin conduihin na min jndye ndo' ndaa iquen jon xjenhan', ndo' cota'nguee'han' jñ'oon 'ndyo jon?

**TsanGerasa na m'aan
jndyetyia quii' ts'on juu**

(Mt 8:28-34; Mr 5:1-20)

²⁶ Jndë na tejndyahan juu ndaandue'ñeen na jnanhan Galilea, squehan ndyuaa Gerasa. ²⁷ Xjen na jndui' Jesús v'aandaa, nciüi ts'an tsjoon'ñeen jndy-

oquitjon juuhin. Tijndye xuee na itsixuan juu yotyia quii' ts'on juu. Tacociie juu ndiaa ndo' min tyi'c'oon juu vaa' juu. Ve' tomandyi'to juu ndi'nt'ua nt'oo.

²⁸ Xjen na jndyiaa' tsan'ñeen Jesús, jndei sixuaa juu jnt'a yotyia'ñeen. Tconxye juu nnon jon, jndei sinin juu, tso juu:

—¿Nin 'nan ntsa' ja, 'u' Jesús na condui 'u' jnda nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyentyichen? Mats'a ty'oo 'u' na tyi'ntsa' na quit'uiivi'han' ja.

²⁹ Nnda' jñ'oon tso juu ee na jndë tco'xen Jesús na quindui' joo yotyia'ñeen quii' ts'on juu. Ee joo yotyia'ñeen, jndye jnda na jndë tquenhan' xjen 'naanhan'hin. Ee min na tonan'tyen nn'an tsan'ñeen yo carena yo ncjo na tot'uehan' nt'ö juu ndo' ng'ee juu, majo' toc'ioo' juu joo carena'ñeen. Ndë jo' tojñon jndyetyia'ñeenhin na cja juu ndyuaa naijon na ta'nann' an c'on. ³⁰ Vi na jndë tso tsan'ñeen na nnda', taxee' Jesús nnon juu:

—¿Nchu jndyu'?

T'a juu, tso juu:

—Jndyu ja Legión.

Nnda' tso juu ee taxjen vaa jndye jndyi yotyia na jndë tua quii' ts'on juu. ³¹ Ndo' joo yotyia'ñeen, tont'ahan ty'oo Jesús na tyi'nc'ua jon ts'ian ndëehan na c'ohan naijon na ntco'vi'han'hin. ³² Ndyovi' juu tyo'ñeen m'an nciüi tmaan' quintcu na cotquii o'. Jo' tan yotyia'ñeen nnon jon na ncyaa jon jñ'oon na ngoque'han quii' n'on joo quintcu'ñeen. Ndo' tyincyaa jon na vanaan. ³³ Ndo' vi jndë na jndui' yotyia'ñeen quii' ts'on juu tsan'ñeen, tyequ'e'han quii' n'on quintcu'ñeen. Jo' na s'aahan' na ta' cho'ñeen jnannon o', tycyaa o' naijon na ty'a jndyi 'ndyo ndaandue, mana nchjehan' o' tyquii ndaa, tje o'.

³⁴ Ndo' joo nn'an na tota'ntyjee' quintcu'ñeen, vi na jndë jnty'iahan juu 'nan'ñeen na tui, jnan'nonhan, ty'ehan tsjoon. Tonan'quindyiihan nn'an na

m'aan jndëe ndo' tsjoon na nnda' vaa 'nan na tui. ³⁵Ndo' joo nn'an na m'an jo' jndui'han, tyequijnty'iahan nin 'nan tui. Ndo' xjen na squehan najjon na m'aan Jesús, jnty'iahan juu tsan'neen na jndë jndui' yotyia quii' ts'on, vaquiyen juu ngiaa' Jesús, ndo' na nnda', tyue jndyi nan'neen. ³⁶Ndo' nque nn'an na jndë jnty'ia ndëehan 'nan na tui, jnan'neihan ndëe nn'an 'nan na jndë tui. Chen chen jnduehan nchu tui na jn'man tsan'neen na totsixuan juu yotyia'neen. ³⁷Ndo' tsoñ'en nn'an ndyuaa Gerasa, tanhan nnon Jesús na quindui' ntcüe' jon quii' nt'anhan, ee tyue jndyihan ntyja 'naan' 'nan na tui. Ndo' na nnda', tua nnda' Jesús v'aandaa na vja ntcüe' jon ndyuaa Galilea. ³⁸Ndo' juu tsan'neen na jndë jndui' yotyia quii' ts'on, s'aa juu ty'oo Jesús na ncyä jon jñ'oon na chi ncyä juu yohin, majo' tata'nguee' jon. ³⁹Tso jon nnon juu:

—Cja ntcüe' na m'an nn'an va'. Ndo' quitsu' ndëehan tsoñ'en nnon naya na jndë its'aa Tyo'ts'on yo 'u'.

Ya jo' tja ntcüe' tsan'neen, chen chen totsiniin juu ndëe tsoñ'en nn'an tsjoon' juu ntyja 'naan' juu naya t'man na jndë s'aa Jesús yohin.

Yuscu chjo jnda Jairo

(Mt 9:18-26; Mr 5:21-43)

⁴⁰Tejndya nnda' Jesús ndaandue. Juu xjen na jndui' jon v'aandaa, m'an nciüi tmaan' nn'an, nein jndyihan na tyjee' ntcüe' jon, ty'onhan cüenta jon ng'e tsoñ'enhan cominndoo'han na nciüjee' ntcüe' jon. ⁴¹Majuu xjen'neen tyjee'non nciüi ts'an na jndyu Jairo. Juu jon conintque ntyja 'naan' vats'on 'naan nn'an judíos juu tsjoon'neen. Tconxtye juu tonnon Jesús, tcan juu na cja jon vaa' juu. ⁴²Ee m'aan jnda jon yuscu na ninncüii ts'onhin na tuihin, jndë ncho've chuu' juu, majo' jndë vave' juu.

Ndo' viochen xjen na ñjon Jesús nato na vja jon vaa' Jairo'neen, s'aahan' na tyen jndyi vja jon ng'e na jndye jndyi nn'an. ⁴³Ndo' quii' nt'an nan'neen m'aan nciüi tsanscu na jndë ncho've chu vii' juu na coc'a neoon' juu. Ndo' jndë ntycüii xoquitu' 'naan' juu na cont'a ndoto nasihin, majo' min'ncüiihan tajndëe jnan'n'manhanhin. ⁴⁴Tatsindyoo'hin toxen' Jesús, jo' t'uui juu 'ndyo ndiaatco na cüe jon. Ndo' ninñoon' tacüentyjee' na coc'a neoon' juu. ⁴⁵Ndo' na tui na nnda', jo' taxee' Jesús, tso jon:

—¿Nin juu t'uui ja?

Tsoñ'en nan'neen jnduehan na tyi'quindiohan. Ndo' jo' tso Pedro:

—Nnda' ta, jndye jndyi nn'an jndë condiquinto' ngia' ata nchjehan' 'u' cont'ahan.

⁴⁶Majo' t'a Jesús, tso jon:

—M'aan nin ts'an na vii' na t'uui ja. Ee nchji ya na jndë tijnt'ue najndeí na condui ja na jn'man tsan'neen.

⁴⁷Ndo' juu tsanscu'neen, vi na jndë taa' ts'on juu na ntyjii Jesús nchu vaa na s'aa juu, sindyoo'cyahin nnon jon na coviquijnty'ehin. Tco'xtye juu na tonnon jon. Ndo' tondëe tsoñ'en nn'an, tji' jndyoyu juu nin ng'e'neen na t'uui juu ndiaa' jon, ndo' ntyja na ninñoon' na jn'man juu. ⁴⁸Ndo' tso Jesús nnon juu:

—'U' jnda, ng'e na mavantyja tson' ja, jo' na jndë jn'man'. Nanein cja' ntcüe' va' na min'ncüii tajñuaan' ts'on 'u'.

⁴⁹Ninvaa na itsinin Jesús ndo' tyjee'non nciüi ts'an na jnan vaa' juu Jairo'neen, juu tsan na conintque vats'on. Itso tsan'neen nnon jon:

—Jndë tue' yuscuchjo jnda'. Tavintsichjuntyi'chen' taha'.

⁵⁰Majo' jndyii Jesús na nnda' tso tsan'neen. Jo' tso jon nnon Jairo:

—Tyi'nty'ue', xia'ntyí cantyja tson' ja, ya jo' ntjo ya ntcüe' yuscuchjo jnda'.

⁵¹Ndo' vi na jndë tuee' jon vaa' Jairo'neen, xia'ntyí nquii jon taquee'

jo' yo Pedro yo Santiago yo nin'Juan, manin' yo nn'an na nda yuscuchjo'ñeen. ⁵²Majo' tsoñ'en nn'an na m'an juu v'aa'ñeen jndei conan'xuaahan, cotyueehan ntyja 'naan' juu ts'oochjo'ñeen. Ndo' tso Jesús ndëehan:

—Quitsacüentyjee'ho' na cotyueeho' ee chito jndë tue' juu, ve' itso juu.

⁵³Majo' joohan ve' toncohan Jesús ng'e ngio yohan na jndë tue' juu yu'ñeen.

⁵⁴Ndo' t'uui jon nt'ö juu, jndei sinin jon, tso jon:

—'U' nian, quinanquityja'.

⁵⁵Maquityjachen tando' nnda' juu ndo' ninñoon' jnanquityja juu. Ndo' juu Jairo yo scuu' jon, t'ua Jesús ts'ian ndëehan na ncyahan 'nan na ntcüa' yuscuchjo'ñeen. ⁵⁶Ndo' joo nan'ñeen, tevee' jndyi ngiohan na vando' nnda' ndahan, majo' tquen Jesús jñ'oon ndëehan na min'ncüii nnon ts'an tyi'nduehan nchu vaa 'nan na s'aa jon.

**I'ua Jesús ts'ian ndëë
nn'an na ncho've**

(Mt 10:5-15; Mr 6:7-13)

9Jndë na sincüi Jesús nn'an na ncho've, juu najndei na condui jon, tyincyaa jon na quinan'xuanhinhan' cha' ndëë ntji'han ncüii cüii nnon yotyia, ndo' na nndëë nnan'n'manhan nn'an na conan'xuan ntycu. ²T'ua jon ts'ian ndëehan na c'oncyahan jñ'oon ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ndo' na nnan'n'manhan nn'an v'i. ³Tso jon ndëehan:

—Min'ncüii 'nan tyi'ntsai'onho' na nc'oho' nato, min ts'oon na ntyjaho' na nc'oho', min tjanche na ngocue s'on, min 'nan na ntcüa'ho', min xoqitu', min ve ntjo ndiaa tyi'ntsai'onho'. ⁴Ndo' min'ncy ro vaa' ts'an na ntsueho', quintjoho' jo' ata xjen na nndui' ntcüe'ho' juu tsjoon'ñeen. ⁵Ndo' minnichen tsjoon na tyi'nin'cy'on nn'an cüenta 'o', juu xjen na condui'ho' jo', quinan'cyaa'ho'

ts'ojndë na chuu' ng'eho'. Ndö' vaa quint'aho' cha' cüji' jndyoyuhan' nacjo nan'ñeen na taty'onhan cüenta jñ'oon' nquii Tyo'ts'on.

⁶Ndo' nque nn'an ncho've'ñeen jndui'han, ty'ehan tsochen njoon quijndë, toninncyahan jñ'oon naya ndo' tonan'n'-manhan nn'an v'i na m'anhan ncüii cüii joo.

**Ndicüaa' ts'on Herodes
ntyja 'naan' Jesús**

(Mt 14:1-12; Mr 6:14-29)

⁷Juu Herodes, tsan na toco'xen ndyuaa Galilea, jndyii jon jñ'oon ntyja 'naan' tsoñ'en 'nan na tots'aa Jesús. T'man totsiquijñ'eenhan'hin ee minndyechen nn'an tonduehan na jndë vando' nnda' Juan na tue' juu, ng'e jo' na its'aa Jesús joo ts'ianmin'. ⁸Ndo' minndyechen nn'an tonduehan na nquii Elías jndë tityincyoo' nnda'hin. Ndo' mañoon vendyehan tonduehan na jndë vando' nnda' ncüii nque nan'ñeen na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa. ⁹Majo' itso Herodes:

—Nquii Juan jndë tue' jon, ee ncö t'ua ts'ian na jnan xquen tsan'ñeen. Nquii tsanva', ¿Nin ts'an conduihin na tijndye jñ'oon na mandyi ntyja 'naan' juu?

Ng'e na nnda', tojoo' ts'on Herodes na ndyiaa' jon Jesús.

**Tyincyaa Jesús na tcüa'
'on min nannon**

(Mt 14:13-21; Mr 6:30-44; Jn 6:1-14)

¹⁰Nn'an na ncho've na t'ua Jesús ts'ian ndëehan, vi jndë na sque ntcüe'han, jnan'quindyiihan jon tsoñ'en 'nan na jndë tont'ahan. Ya jo' tachu jonhan ndo' ty'ehan na ninnquehan ncüii joo ndyoo' tsjoon Betsaida.

¹¹Majo' nque nn'an na jndye jndyi'hin, vi na jndë taa' n'onhan na nnda', tentyjahan toxen' jon. Ty'oon jon cüenta nan'ñeen ndo' totsiniin jon ndëehan

ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhan. Ndo' sin'man jon ntyjehan nanv'i.

¹²Xjen na vaman, nque nn'an na ncho've'ñeen, tentyjaa'hin nnon jon. Jnduehan:

—Quijñon' nanmin' na quindui' ntcüe'han na nc'ohan njoon quijndë yo rancho 'naan nn'an na m'an xi'jndio na quijnt'uehan yuu ya na ntsquehan ndo' na nnan'jndahan 'nan na ntcüa'han, ng'e ntjoohin najon na m'an nein, ve' quii' jndëehan'.

¹³Majo' t'a jon, tso jon ndëehan:

—'O' ncyaho' 'nan ntcüa'han.

T'a nan'ñeen, jnduehan nnon jon:

—Aa já xia'ntyi nin'on tan' tyoo' na y'ón yo ve quitscaa. Majo' ¿Yuu xjen'ñeen' na nninnonhan'? Taquintyja xe na aa ntsanan'jndá 'nan na ntcüa' tsoñ'engan.

¹⁴Joo nannon'ñeen its'aahan' cha'na 'on minhan. Majo' itso Jesús ndëë joo ncho've nn'an na totsai'onhan jñ'oon yohin:

—Quint'aho' na cüendyuua nanmin' na venn'an venn'an ncho'nquihan na ncüii cüii tmaan'.

¹⁵Ndo' jnt'ahan na nnda', ndo' tyeciendyuua tsoñ'en nan'ñeen. ¹⁶Jndë jo' ty'oon Jesús cüenta joo 'on tan' tyoo' yo ve quitscaa'ñeen. Jnonndë jon quiñoon'ndue, tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han'. Jndë jo' tyjee jon xjen ntan'han', tyincyaa jonhan' ndëë nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon na ncyahinhan' ndëë nan'ñeen. ¹⁷Ndo' tsoñ'en nan'ñeen tcüa' tacjohan, ata jnty'ichenhan' 'nan na tcüa'han. Ndo' nque nn'an na tonan'jonhan yo Jesús, jnan'quitoo'han ncho've ntque yo ntan' na jnty'ihan'.

Icüji' jndyoyu Pedro na condui Jesús Mesías

(Mt 16:13-19; Mr 8:27-29)

¹⁸Ncüii jon xjen na m'aan Jesús ncüii joo na ninquii jon na itsinin jon nnon Tyo'ts'on, juu xjen'ñeen nque nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, squenonhan na m'aan jon. Taxee' jon ndëehan, itso jon:

—¿Nin juu condué nn'an na condui ja?

¹⁹T'ahan 'ndyo jon, jnduehan:

—M'an nn'an na conduéhan na 'u' Juan, tsan na totsiquindëë' nn'an. Ndo' vendyechen nn'an conduéhan na 'u' Elías. Ndo' mantyi m'an nn'an na conduéhan na 'u' ncüii nque nn'an na ndyu na toxen'chen toninncyaa juu jñ'oon' Tyo'ts'on, na jndë vando' nnda'.

²⁰Ya jo' taxee' Jesús ndëehan, itso jon:

—Ndo' 'o' je', ¿Nin juu conduého' na condui ja?

T'a Pedro, itso jon:

—'U' condui nquii Mesías na sijnda' Tyo'ts'on na jndyo'.

Itsiquindyi Jesús ntyja na ngenon jon navi' t'man

(Mt 16:20-28; Mr 8:30-9:1)

²¹Ndo' jaa' jñ'oon sinin jon ndëehan na min'ncüii nnon ts'an tyi'nduehan na nnda'. ²²Ndo' mantyi tsontyichen jon ndëehan:

—Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, mancüiixjen tsixuan na ngenön jndye nnon navi'. Ee nn'an na conintque ndëë ntyjëehë nn'an judíos, yo ntyee na conintque ndëehan, yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, nc'onhan na tyi'cuee' n'onhan ja. Majnda' na nnan'cuee'han ja. Majo' juu xuee na jndë ndye na t'iö, ngüant'ö xcö.

²³Ndo' tsoñ'en nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, tso jon ndëëhan:

—Min'ninchen ts'an na nin'quitsixuan juu ntyja njan, icanhan' na cüjihin ntyja na itsitiu nquii juu, min xe na aa ntscuee'han'hin cha'xjen na ntscuee'han' ja. Ndo' mantyi quindyotsijonhin ntyja na mats'a. ²⁴Ee minnichen ts'an na incyaahin na quitjon juu min'cya nnon 'nan na ngenon juu ng'e na m'aan juu ntyja njan, ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' tsan'ñeen. Majo' minnichen ts'an na int'ue nquii nchu vaa nts'aa cha' ntjo yahin tonnon jon, mave' jnaan' jo' ngitsu ñuaan' juu. ²⁵Mang'e na nnda', ¿Yuu vaa na itejndeihaan' ts'an min xe na aa ninvaa tsonnangue cuaa-han' 'naan' juu ee xe na aa nnda' na ntyja ts'on juu, itsityuui' nquiihin, oo itsiquitsu nquiihin? ²⁶Ndo' minnichen ts'an na m'aan na jnaan' juu ntyja njan ja, yo ntyja 'naan' jñ'oon naya njan, ja na condui ts'an na jnan quiñoon'ndue, nc'ön na ngüejn'an ntyja 'naan' tsan'ñeen. Nts'aahan' na nnda' juu xjen na nndyö nnt'a na ntc'o'xën tsoñ'en yo na condit'maan' ja, ndo' yo na condit'maan' nquii Tyëhö' yo ángeles na ji'ua conduihan. ²⁷Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëëho', ñ'en minndyeho' na m'anho' ntjoohin xe'cüje tyuaa'ho' ata njnty'ia jndyeeho' juu na itye'ntjon Tyo'ts'on.

Ntyja na siñoonhan' Jesús

(Mt 17:1-8; Mr 9:2-8)

²⁸Tëca cha' nen xuee na sinin Jesús jñ'oonmin', ndo' tay'oon jon Pedro yo Santiago yo nin'Juan, tëva jon ncüii tyo' yohan na ntsinin jon nnon Tyo'ts'on. ²⁹Ndo' viochen xjen na itsinin jon nnon Tyo'ts'on, ncüiichen nnon siñoonhan' nnon jon, ndo' s'aahan' na quichi'tyen ndiaa' jon cha'vijon condui ndui'chon tsuee. ³⁰Ndo' quitquenho' cüenta, tityincyoo' ve nannon na conan'neinhan

yo jon, nquii Moisés yo Elías. ³¹Joohan sixueehan' xi'jndio na ninvaahan, ndo' jnan'neinhan yo jon ntyja 'naan' navi' na ngenon jon na ngue' jon Jerusalén cha'xjen na jndë sijnda' Tyo'ts'on. ³²Ndo' Pedro yo nn'an na tom'an yohin, jaa' jndyi nchje tsantsjonhan, majo' xjen na tji'han tsantsjon ndëëhin, jnty'iahan na quixuee na tsixuan Jesús ndo' mantyi jnty'iahan ve nannon'ñeen na m'anhan ngiaa' jon. ³³Juu xjen na jndui' ntcüe' nan'ñeen na m'aan Jesús, itso Pedro nnon jon:

—Nnda' ta, ya jndyi vaa na m'an ntjoohin, cüa, nnan'yá ndye xque'ncüan', cüiihan' cüenta', ncüiichen cüentaa' nquii Moisés ndo' ncüiichenhan' cüentaa' juu Elías.

Nnda' tso jon ng'e ve' sininto jon, ta'nan sitiü jon. ³⁴Ninvaa na tsinin jon jñ'oonmin', ndo' jndyocue ncüii chincyü na iscu'han'hin. Mioon jndyi tyuehan xjen na tyioo chincyü'ñeen xi'jndiohan. ³⁵Ndo' quityquii' juu chincyü'ñeen je', tic'uaa jndyee' nquii Tyo'ts'on, itso jon:

—Ndöhin jnda na venchji jndyihin. Quindyeho' jñ'oon na itsinin jon.

³⁶Jndë na tic'uaa jndyee' Tyo'ts'on, xjen na jnty'ia nnda'han, ninnquii Jesús vi m'aan. Ndo' juu xjen'ñeen min'ncüii nnon ts'an ta'nán jnduehan ntyja 'naan' juu nan'ñeen na jnty'ia ndëëhan.

Sin'man Jesús ncüii yus'a chjo

(Mt 17:14-21; Mr 9:14-29)

³⁷Ndo' tonco ncüiichen xuee ya na jndë jndyocue ntcüe'han juu tyo'ñeen, tëquitjon ncüii tmaan' nn'an na jndye jndyi joohan. ³⁸Quii' juu tmaan'ñeen, sixuaa ncüii ts'an, tso juu:

—Nnda' ta, quitsa' vi naya'ñeen na quindyia' chjo nin 'nan iquenon yus'a chjo jnda, majuuñ'en juu na tuihin. ³⁹Ndo' ncüii yutyia na nay'oonhin, ndo' xjen na itsijaa'han' cjoo' juu, its'aahan' na jndei itsixuaa juu. Coquenhin ndo'

condui' chon' 'ndyo juu. Yo n'ua jndyi i'ndyihan'hin ndo' itsintycüiihan' najndei juu. ⁴⁰Ndo' nque nn'an na cotsay'on jñ'oon yo 'u', jndë s'aa ty'oohan na quitji'han juu yutyiava', majo' tajndëe nt'ahan.

⁴¹T'a Jesús, tso jon ndëe nn'an na totsay'onhan jñ'oon yo jon:

—'O' nn'an na tyi'cantiya n'onho' min tyi'xoncie na conan'tiuhö'. ¿Tsa'nnda' xjen vio na jndë jöm'an yo 'o' na matsiquii ts'ön 'nan na cont'aho'?

Ndo' tso jon nnon tye lu chjo'neen:

—Quindyoyon' lu jnda'hö' ndöhin.

⁴²Ndo' juu xjen na ndyotsindyoo'hin, isquioo yutyia'neenhin, ndo' jndei coquenhin, majo' sityia' Jesús juu yutyia'neen. Sin'man jonhin ndo' tyincyaa jonhin nt'ö tye juu. ⁴³Ndo' tsoñ'en nn'an na jnty'ia na nnda', vacue t'oon n'onhan ntyja 'naan' na t'man najndei na condui nquii Tyo'ts'on.

Ndo' viochen xjen na tsoñ'en nn'an to-vavee' ngiohan ntyja 'naan' 'nan na tot-s'aa jon, sinin jon ndëe joo nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa jon, tso jon:

Itsiquindy nnda' Jesús ntyja 'naan' na nnan'cuee' nn'anhin

(Mt 17:22-23; Mr 9:30-32)

⁴⁴—Ya ya quitquenho' cüenta jñ'oon na matsjö ndëeho'. Ja na condui tsans'a na t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na cö'xën tsoñ'en nn'an, nninncyaa ts'an cüenta ja nduee nn'an.

⁴⁵Majo' tataa' n'onhan nchu vaa itsiquindy jñ'oonva' ng'e iscu' Tyo'ts'on na ncüaa' n'onhinhan'. Ndo' mantyi ncyaaahan na nta'xee'ntyichenhan nnon jon nchu vaa itsiquindyihan'.

¿Nin juu na njonntyichen condui?

(Mt 18:1-5; Mr 9:33-37)

⁴⁶Xjen'neen joo nn'an na ncho've, tonan'jndyehan jndyuehan nin ncüii nque-

han njonntyichen ndui' quii' nt'an ntyje-han. ⁴⁷Ng'e na nchjii Jesús na nnda' vaa na tondyii' n'onhan, jo' ty'oon jon ncüii yuchjo, s'aa jon na cüentyjee' juu na tongiaa' jon. ⁴⁸Jndë jo' tso jon ndëehan:

—Yuchjova, min na chjohin ngioho', majo' chuhan' na cüineinho'hin, ng'e na conan't'maan'ho' ja. Ee xe na a njon ncüii yuchjo ngioho' cha'na juu, ya jo' itsi'manhan' na ja neinho'. Ndo' xe neinho' ja, ya jo' mantyi neinho' nquii Tyo'ts'on na t'ua jon ts'ian nnön na jndyö. Minnichen ncüii 'o' na iju'c-jehin quii' nt'anho', ndo' min tyi'quitsijñ'oon' juu na ntsiquinjon nquiihin, juu tsan'neen t'man conduihin naijon na ico'xen Tyo'ts'on.

Nn'an na tyi'quinan'vehan nacjö, conduihan nn'an na m'anhän ntyja njan

(Mr 9:38-40)

⁴⁹Ndo' t'a Juan, tso jon nnon Jesús:

—Nnda' ta, jnty'ia' ncüii ts'an na yo xue' icüji' juu yotyia quii' n'on nn'an. Ndo' jndué nnon juu na tavints'aa juu na nnda' ng'e tyi'cay'oon juu jñ'oon yo jaa.

⁵⁰Majo' tso Jesús nnon tsan'neen:

—Tyi'ndueho' na tants'aa juu na nnda', ng'e ts'an na tyi'tsuehin nacjo', it-sijonhin ntyja 'nan'.

Itsityia' Jesús Santiago yo nin'Juan

⁵¹Ya na jndë tindyo na ngüentyja xjen na ngava ntcüe' Jesús quiñoon'ndue, ya jo' ninncüii ntyjii jon na vja jon Jerusalén. ⁵²Jo' jñon jndyee jon vendye nn'an na c'ohan ncüii tsjoon chjo na m'an nn'an Samaritanos na nnan'jnda'han na nguee' jon tsjoonhan. ⁵³Majo' joo nn'an tsjoon'neen tyi'quint'ue n'onhan na ntjo jon jo' ng'e taa' n'onhan na vja jon Jerusalén. ⁵⁴Majo' juu Santiago yo nin'Juan na conan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon, ya na jnty'iahan

na nnda! jnt'a nn'an samaritanos'ñeen, jnduehan:

—Nnda! ta, ¿Aa ngüangue! na nnt'á cha'na s'aa nquii Elías? ¿Na ngítan chon na nnanhan' quiñoon'ndue na quioohan' cjo nanmin' na ntscohan'hin?

⁵⁵ Majo' tequen Jesús, t'man jon ndëehan, tso jon ndëehan:

—O' min ndicüaa' n'onho' nin ncüii nnon na nan'xuanho'. ⁵⁶ Ee ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, chito jndyö na ncüji' na cotando' nn'an. Ja jndyö na ntsin'man ñuaanhin.

Ya jo' ty'entyichenhan na ntsquehan ncüiichen tsjoon chjo.

Nn'an na nin'quinan'jonhan ntyja 'naan' Jesús

(Mt 8:19-22)

⁵⁷ Viochen xjen na co'ohan nato, tso ncüii ts'an nnon Jesús:

—Ta, ncjö yo 'u', minyuuchen na vja'.

⁵⁸ Ndo' t'a Jesús 'ndyo juu, itso jon:

—Ndyondye min ndue' na coto' o', ndo' quintsahin' min ntycyaa o', majo' ja na condui ts'an na njan quiñoon'ndue, min yuu na ngüajndyëë, tyi'jnda'.

⁵⁹ Ndo' tso Jesús nnon ncüiichen ts'an:

—Quindyotsijon 'u' yo jñ'oon na mancya.

Majo' t'a tsan'ñeen 'ndyo jon, tso juu:

—Nnda! ta, ncy'a' chjo jñ'oon na ndix'ëntyëchën tyëhö', ndo' ya na jndë ty'iu jahin, ya jo' yuu' je', ntsijon ja yo jñ'oon na mancya'.

⁶⁰ Majo' sintcüe' Jesús jñ'oon nnon juu, tso jon:

—M'aaan nn'an na itsijonhan'hin cha'vijon nt'oohan. Quity'iu nquehan ntyjehan. Majo' 'u' cja' ncy'a' jñ'oon ndëë nn'an na quita'nguee'han na ntye'ntjon Tyo'ts'onhan.

⁶¹ Ndo' tso ncüiichen ts'an nnon jon:

—Ta, ntsijon ja yo jñ'oon na mancya' ndo' yo ts'ian na matsa', majo' ncy'a' chjo

jñ'oon na jöcüan jndyëë nn'an v'a, jndë jo' yuu' ncjö yo 'u'.

⁶² T'a Jesús 'ndyo juu, itso jon:

—Minninchen ts'an na ita' juu na vjat-sijonhin ntyja njan ndo' ninnquii'chen ñjon ts'on juu najon na jndë jnty'ii juu, itsijonhan' tsan'ñeen cha'vijon ts'an na it'uii larao na itsituu juu tyuaxa, ndo' ninnquii'chen vequen juu toxan' juu. Je'cüijnt'uehin quityquii' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhan.

I'ua Jesús ts'ian ndëë nn'an na ndyenn'an ncho'nqui vantjo' ve

10 Jndë na tenon nan'min', tjintyichen Jesús ncüiichen vi ndyenn'an ncho'nqui vantjo' ve nn'an. Ndo' t'ua jon ts'ian ndëehan na ve vehan nc'o jndyeehan ncüii cüii tsjoon yo ncüii cüii joo najon na ndëcy'a ncja nquii jon.

² Vitjachen na nndui' nan'ñeen na ty'e-han, itso jon ndëehan:

—Jndye nn'an m'an na tacondyehhan jñ'oon naya. Itsijonhan'hin cha'vijon ntjon na jndë tman. Majo' nn'an na cotantjon na ntyjehan juuhan', min'chjo tyi'jndyehhan. Ve' ng'e jo', quitanho' nnon Tyo'ts'on na nquii jon 'naan' jon joo ntjon'ñeen, na quijñonntyichen jon nn'an na cotantjon na ntejdeihinho' na ntji' jndyoyuho' jñ'oon naya njan ndëë nan'ñeen. ³ Ndo' tsontyichen jon ndëehan: Cüa, c'oho' najon na jndë tsjö ndëëho'. Quitquenho' cüenta, 'o' na conduiho' na ya nn'anho', ma'ua ts'ian ndëëho' na nc'onho' quii' nt'an nn'an natyia nn'anhan. Itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon na m'an quinman quii' nt'an lobo. ⁴ Tyi'ntsay'onho' che na ñjon xoquitu', min chetsja', min ntcoon. Ndo' chito jndye jndyi jñ'oon na nnan'neinho' yo nn'an na ntjonho' nato. ⁵ Ndo' minninchen v'aa najon na ntsqueho', ncy'a jndyeeho' ts'on joo nn'an m'an juu v'aa'ñeen. Quindueho' ndëehan: “O'

ntyjě na m'anho' v'aavahin, ncyá Tyo'ts'on na tajñ'man ts'onho' na tonnon jon." ⁶Ndo' joo nn'an na m'an jo', xe nan'xuanhan na ncy'onhan cüenta juu naya na tajñ'man ts'onhin, ya jo' nndui cha'xjen na cotanho'. Majo' xe na aa tyi'quinan'xuanhan na ncy'onhan cüenta juu nay'ñeen, tyi'xe'quintjohan' yohan. ⁷Ndo' minnichen v'aa na ntsqueho', jo' quintjoho'. Ndo' min'cyá ro 'nan na nninncyahan na ntcüa'ho', jo' cüa'ho' ndo' cüeho'han'. Ee chuhan' na nnda'ho' 'nan na icanhan' 'o' ntyja 'naan' na cotyentjonho' nnon Tyo'ts'on, cha'xjen juu tsan na ivantjon tsixuan juu na ncy'oon juu cüenta 'nan na ivantjon juu. ⁸Min'cyá ro tsjoon na ntsqueho' ndo' ncy'on nan'ñeen cüentaho', cüa'ho' minnichen 'nan na nninncyahan nděeho'. ⁹Ndo' quinan'n'manho' nn'an-v'i na m'an jo' ndo' quindueho' nděe nn'an tsjoon'ñeen: 'O' ntyjě, jndě tentyja xjen na nninncyaho' na ntco'xen Tyo'ts'on 'o' nchu vaa na cotsam'anho'. ¹⁰Majo' xe na aa ntsqueho' ncüii tsjoon ndo' min tyi'cy'on nan'ñeen cüentaho', quindui' ntcüe'ho' nata tsjoonhan na quitji' jndyoyuho' nacjohan. ¹¹Quindueho' nděe nan'ñeen: Juu ts'ojndě tsjoonho' na chuu' ng'ě, conan'cyáhan'. Cont'á na nnda' cha' cüaa' n'onho' na tyi'nin'cy'onho' cüenta juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Majo' quitquenho' cüenta na jndě tentyja xjen na ninncyaho' na ntco'xen jon 'o' ntyja na cotsam'anho'. ¹²Jñ'oon na mayuu' na matsjö nděeho', ya na ngüentyja xjen na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na jndě jnan'tjahan nnon jon, vi'ntyichen ntquenon nn'an na tyi'cy'onhan cüenta 'o', chintyi juu navi' na tqunenon joo nn'an tsjoon Sodoma.

Vi' ntquenon nn'an njoon na tyi'nin'quinan'quinděhan

(Mt 11:20-24)

¹³“O' nn'an tsjoon Corazín, vi' jndyi ntquenonho'. Mantyi 'o' nn'an tsjoon Betsaida, vi' jndyi ntquenonho'. Ee nque nn'an tsjoon Tiro yo Sidón, xe na aa si'man nděehan nchu vaa najndeí na condui ja cha'xjen na jndě si'man nděe nqueho', ya jo' cje ro jndě ntcüe' n'onhan jnanhan. Ee joo nan'ñeen, cha' tsi'manhan' na contcüe' n'onhan jnanhan tonnon Tyo'ts'on, tcüehan ndiaatsja' ndo' tyiohan tsjaa' nquenhan. ¹⁴Mang'e jo', juu xjen na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' jnanhan, jantyichen nt'ui-ivi'han' 'o', chichen nque nn'an Tiro yo Sidón'ñeen. ¹⁵Ndo' mantyi 'o' nn'an tsjoon Capernaum, ¿Aa ng'e jndye ts'ian t'man na tots'a tyquii' nt'anho', jo' cotji'ho' cüenta na ntsqueho' quiñoon'ndue? Jñ'oon na mayuu', neju' Tyo'ts'on 'o' naijon na m'an nt'oo. Mana ngit-suñ'en tsjoonho'.”

¹⁶Ndo' itsontyichen jon nděe nan'ñeen na t'ua jon ts'ian nděehan: “Minnichen ts'an na indyii jñ'oon na coninncyaho', jñ'oon njan indyii juu, ndo' juu ts'an na vennoon' juu jñ'oon na concyaho', mantyi ivenoon' tsan'ñeen ja, ndo' nquii ts'an na ivenoon' juu ja, mantyi ivenoon' juu nquii jon na t'ua ts'ian nnön na jndyö.”

Sque ntcüe' ndyenn'an ncho'nqui vantjo' ve nan'ñeen

¹⁷Joo ndyenn'an ncho'nqui vantjo' ve nan'ñeen na t'ua Jesús ts'ian nděehan, sque ntcüe'han na m'aan jon na nein jndyihan. Jnduehan:

—Nnda' ta, xjen na cotji' xue' na co-toxén yotyia na quindui'han quii' n'on nn'an, cota'nguee'han.

¹⁸Majo' t'a jon, tso jon nděehan:

—Jnty'ia na jnan Satanás quiñoon'ndue na tyioohin cha'vijon chon tsuee na jndë tyuui' juu najndei na tsixuan juu. ¹⁹ Quitquenho' cüenta, ja jndë tyincyä na conan'xuanho' juu najndei na condui ja na c'oonhan' yoho'. Mats'a na ndda' cha' min na ndyueho' quindu, min quintjõ, majo' min'chjo tantjonho'. Ndo' nnanho' yo tsoñ'en najndei na tsixuan juu Satanás na m'aan juu nacjoho'. ²⁰ Majo' min na ndda', tyi'nc'onho' na neinho' ve' ntyja na cotjue'cje yotyia ndëëho'. 'O' c'onho' na neinho' ng'e quiñoon'ndue, jo' na jndë jndui ngueho'.

Itsi'manhan' na neiin' Jesús

(Mt 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Majuu xjen'ñeen, tyincyäa Espíritu Santo na neiin' ts'on Jesús. Tye' na itsinin jon nnon Tyo'ts'on, tso jon:

—Tye'hë, matsit'man' ja 'u' na condui 'u' na maco'xen' quiñoon'ndue yo tsonnangue. Ee joo jñ'oonmin', 'u' jndë ty'iu'han' ndëë nn'an na cotji' nquehan cüenta na jnda' jndyi nquenhan yo nn'an na jen t'man covaa' n'onhan ngiohan. Majo' nque nn'an na nty'iachen, jndë si'man'han' ndëëhan. Ncyä ya 'u' Tye' na ndda' vaa na tëvee' nchji'.

²² Sininntyichen Jesús ndëë nn'an, tso jon: “Nquii tyëhõ' Tyo'ts'on, tsoñ'en jndë tyincyäa jon nt'õ. Ndo' tanin ts'an na ivaa' ts'on nchu tsixuan na condui ja jnda jon, xia'ntyti nquii jon ntyjii. Min tanin ts'an na ivaa' ts'on nchu vaa condui nquii Tyëhõ', xia'ntyti ncõ na condui ja jnda jon ntyjihan', ndo' mantyi minnichen ts'an na nt'ue ts'õn na ncüaa' ts'on nchu vaa na tsixuan jon.”

²³ Xjen na tom'aan Jesús yo nn'an na conan'jonhan yo jñ'oon na toninncyäa jon na ninnquehin, tso jon ndëëhan: “Ityio Tyo'ts'on jn'aan 'o' na m'anho' yo ja na cojnty'ia ndëëho' ts'ian na mats'a.

²⁴ Quindyeho' na matsjö, jndye nn'an na toninncyä jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na tox-

en'chen yo nin'nn'an na t'man tonduihan na totoxenhan, joo nan'ñeen tontyja jndyi n'onhan na nin'quijnty'ia ndëëhan joo 'nan na cojnty'iaho' naneihin, ndo' na nin'quindyë jndyihan joo jñ'oon na condyeho', majo' ta'nan jnty'ia ndëëhan ts'ian na mats'a min tana jndyehan jñ'oon na mancya.”

Jñ'oon ntyja 'naan' ts'an ndyuäa Samaria na tyi'quitsiquindyti nquii'han'

²⁵ Ya jo' ncüii ts'an na tsi'man nchu vaa itsiquindyti jñ'oon na tquen Moisés, tyjee' juu na m'aan Jesús. Ve' nt'ue juu nchu vaa ngitso Jesús cha' quityii'han' ng'eehan'hin. Taxee' juu nnon jon:

—Nnda' ta, ¿Nin 'nan chuhan' na quits'a cha' ntsixuan na tyi'quintycüii na vando' ñuan njan?

²⁶ T'a Jesús 'ndyo juu:

—Juu jñ'oon na tquen Moisés, ¿nchu vaa itsiquindyihan'? ¿Nchu vaa na itsi'manhan' ya na matsijnan'han'?

²⁷ T'a tsan'ñeen, itso jon:

—Jñ'oon'ñeen, ndö vaa itsiquindyihan': Cüivenchji' nquii Tyo'ts'on na conduihin na ico'xen jon 'u' yo na xoncüee' tson', ndo' yo ninvaa ñuan 'nan' yo ninvaa na condëë matsa', ndo' yo ninvaa na jnda' xquen'. Ndo' mantyi itsiquindyichenhan': Cüivenchji' minnichen ts'an cha'xjen na vi'ntyjii nquii 'u'.

²⁸ Tso Jesús nnon juu:

—Jndyoyu jñ'oon na tsu'. Jñ'oonmin' quitsiquindë'han', ya jo' ntsixuan' na tyi'quintycüii na vando' ñuan 'nan'.

²⁹ Majo' juu tsan'ñeen, nin'cüji' ya nquiihin, taxee'ntyti juu nnon Jesús:

—Ndo' ¿Nin juu ts'an na icanhan' na cüivenchji' jahin cha'xjen na vi'ntyjii nquii ja?

³⁰ T'a Jesús, itso jon:

—Tom'aan ncüii ts'an. Jnan juu Jerusalén na vacue juu tsjoo Jericó,

ndo' tjonhin nannty'uee. Tji' nan'ñeen 'naan' juu, ndo' jnan'quee'hanhin, jnty'ehanhin na vave' juu. ³¹Ndo' sijnhan' na nciüi tyee 'naan nn'an judíos vacue jon juu nato'ñeen. Majo' ya na ntjii jon juu tsan'ñeen, ve' tancyaa jon ntyee', na tanon jon jo'. ³²Ndo' nciüichen nciüi ts'an na tuihin tsjan Leví, manin' cüajon s'aa juu. Xjen na tuee' juu naijon na vaquityen tsan'ñeen, ve' tencyaa juu ntyee' na tenon juu jo'. ³³Majo' nciüi ts'an ndyuaa Samaria na mantyi vja juu nato'ñeen, tatsindyoo'hin. Ndo' ya na jndyaa' juu tsan'ñeen, tyioo na ndyia' jndy juu nchjii jon. ³⁴Tantjyaa'cya juu nnon tsan'ñeen. S'aa juu nasihin, tyio juu nchen' yo vinon nquii naijon na jnan'quee' nannty'uee'ñeenhin. Jndë jo' sityen juu ndiaa jo'. Ndë jo' juu quioo' na quityo juu, tyio juu tsan'ñeen nacjoo' o'. Tay'oon juuhin v'aa naijon na cotsque ya nn'an. Jo' tixee' juuhin. ³⁵Ndo' nciüichen xuee vi jndë mavja juu na tonnonchen, tyincyaa juu ve s'on denarios nnon nquii ts'an na vaa' v'aa'ñeen. Tso jon nnon tsan'ñeen: "QuitiXee' ya' tsanvahin ndo' xe na aa vaa na ntsiquitsu'ntyichen' na matixe'hin, ya na nciüenön ntcü'ë, ya jo' ndyionhan'."

Ndö' jñ'oon sinin Jesús na tyi'quitsi'-man nquii'han'. ³⁶Ndo' taxee' jon nnon juu tsan'ñeen, tsan na tsi'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqven Moisés:

—Joo ndye nan'ñeen, ¿Nchu vaa na macüji' cuenta? ¿Nin nciüi joochan na si'-man juu na conduihin ntyje juu tsan na tjon natë'?

³⁷T'a tsan'ñeen, tso juu:

—Juu tsan na t'oon na ndyia' ro nchjii juu yo nquii tsan na tjon natë'.

Ndo' tso Jesús nnon juu:

—Mantyi 'u', cja' ndo' majuuntyihan' quitsa'.

Tja Jesús na m'aaan Marta yo María

³⁸Vi jndë sinin Jesús jñ'oonmin', tjan-tyichen jon yo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon. Squehan nciüi tsjoon chjo yuu jon na m'aaan nciüi tsanscu na jndy Marta. Sintjoo' juu jon vaa' juu. ³⁹Ndo' m'aaan tyje juu na jndy María. Juu tsanscu'ñeen tovaquityen juu ngiaa' Jesús na indyii juu jñ'oon na itsinin jon. ⁴⁰Majo' Marta tavijndei juu yo ts'ian. Jo' tatsindyoo'hin nnon Jesús, tso juu:

—Nnda' ta, ¿Aa mandyia' na i'ndyii tyjöhö' ja na ninncö matsijñ'ön'? Quitsu' nnon juu na quitejndei juu ja.

⁴¹T'a Jesús 'ndyo juu, tso jon:

—'U' ntyjë Marta, 'u' jndye jñ'oon-tiu m'an' na itsiquijñ'eehan' 'u'. ⁴²Majo' ninncüi vaa na icanhan' na quits'aa ts'an. Juu María jndë tjii juu naya'ñeen na njonntyichen tsixuanhan'. Ndo' min tyi'xe'quityjë naya 'naan' juu.

Itsi'man Jesús nchu vaa na nnan'nën nnon Tyo'ts'on

(Mt 6:9-15; 7:7-11)

11 Nciüi jon tom'aaan Jesús nciüi joo na itsinin jon nnon Tyo'ts'on. Ndo' vi na jndë sinin jon, nciüi nque nan'ñeen na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, tso juu nnon jon:

—Ta, quitsi'man' ndé nchu vaa nnan'nën nnon Tyo'ts'on, cha'xjen nquii Juan totsi'man jon ndëë nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa jon.

²T'a Jesús, tso jon ndëehan:

—Xjen na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on, quindueho':

'U' Tyé na m'an' quiñoon'ndue, quits'aa-han' na ji'ua condui xue'.

Quitsa' na majndyentyichen nn'an ncyahan na ntco'xen'han ntyja na cotsam'anhan.

³Ncya' 'nan na ntcü'á tyi'cüii xuee yu.

⁴Ndo' quistsit'man tson' jnan na nan'x-uán ee mantyi conan't'man n'ón tsoñ'en nn'an na conan'tjahin ndé.

Ndo' xjen na nin'quityiil' yutyia ng'ee juu já, quistsiquindya' já na nt'uú quityquii'han'.

⁵Mantyi itso Jesús ndéehan:

—Cüa, nduë xe nciüiho' m'aan nciüi ts'an na ya jñ'oon juu yo 'u', ndo' xon-cüe tsjon nca' na m'aan juu na ntsu' nnon juu: “Nnda' ntyjé, quite'jndei' chjo vi ndye tan' tyoo' ja. ⁶Ng'e nciüi ts'an na ya jñ'oonhin yo ja jndé tyjee'non juu v'a na ve' ivenon ya juu. Ndo' ja ta'nan 'nan cuaa na nninncyaa na ntcüa' juu.”

⁷Xe na aa nnda' vaa jñ'oon na ntsu' nnon tsan'neen na m'aan juu quii' vaa' juu, tyi'jndyaa' ntsintcüe' juu jñ'oon nnon' na ngitso juu: “Tyi'nin'quinaquintya ja, ee jndé iscu'tyën 'ndyo v'a. Jndé mava cjoo' jndu ndo' jndé conda ntsinda. Jo' je'quindéë na ntejndei 'nan na macan'.”

⁸Ndo' tsootyichen Jesús:

—Quindyeho' ntsjö ndéëho', min xe'quinanquintya juu na ntejndei juu 'u' ng'e na ya jñ'oonhin yo 'u', majo' ng'e na tqen ya 'u' na macan'han', jo' na nnanquintya juu na nninncyaa juu tsoñ'en 'nan na icanhan' 'u'. ⁹Ndo' ng'e na nnda' vaa, ndö vaa 'nan na matsjö ndéëho': Quitanho' nnon Tyo'ts'on, ndo' nninncyaa jon na ncy'onho' cüentahan'. Yo mancha'chen n'onho' quijnt'ueho' na tonnon jon, ndo' ndijnda'han'. Mave' na qui'manho', ya jo' nnaan cha'vijon nciüi 'ndyo v'aa tondéëho'. ¹⁰Ee minnichen ts'an na ican juu nnon Tyo'ts'on, ncy'oon juu cüentahan'. Ndo' nin juu na vaa na nt'ue, minnchuchen nninjnda'han'. Ndo' nin juu na itsic'uaa 'ndyov'aa, mancüixjen nnaanhan'.

¹¹“Nin nciüiho' na m'aan jnda juu ndo' xe na aa ncan juu quistscaa nnon' na ninjndo' juu, ¿Aa nninncyaa' ve' quistsu nnon juu? ¹²Oo xe na aa ncan juu tsi'quistsjon nnon' na ntquii juu, ¿Aa

nninncyaa' ve' quistsjö nnon juu? 'O' min tyi'xe'quint'aho' na nnda'. ¹³Min na na tyia nn'an conduiho', majo' covaa' ya n'onho' na nninncyaho' 'nan na ya ndéë ndaho'. Majndeichen nquii Tyeho' na m'aan jon quiñoon'ndue, nninncyaa jon Espíritu Santo quii' n'onho' xjen na cotanho' nnon jon.

**Condue nn'an na itsixuan
Jesús yutyia tqe Beelzebú
(Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)**

¹⁴Nciüi jon tji' Jesús nciüi yutyia quii' ts'on ts'an na ndiquistsinin. Ndo' vi na jndé jndui' juu yutyia'neen, tco' ya nnda'han' tsan'neen, ya sinin juu. Ndo' joo nn'an na jndye jndyi'hin, tèvee' jndyi ngiohan na nnda' vaa 'nan na s'aa Jesús.

¹⁵Majo' vendyehan jnduehan:

“Tsanva', ve' yo ntyja 'naan' juu na-jndei na tsixuan Beelzebú, nquii yutyia tqe, jo' na condéë icüji' juu yotyia quii' n'on nn'an.”

¹⁶Majo' ñ'en minndyechen nan'neen na jnan'jnda'han nciüi jñ'oon na ntyja 'naan'han' ntyja n'onhan na ntsitjahin. Tanhan na quists'aa jon nciüi jn'aaan cha' quistsi'manhan' na nquii Tyo'ts'on incyaa najndei na condui jon. ¹⁷Majo' ntyjii Jesús nchu vaa na ndyüi' n'onhan, jo' tso jon ndéehan:

“Xe m'aan nciüi gobiernon na cot'on nn'an ndyuaa najon na ico'xen jon, jñ'oon na mayuu' ndyüii' ntyja na ico'xen jon. Taxe'quindéë na ntjontyichenhin. Ndo' majo'ntyi ntyja 'naan nn'an nciüi v'aa, xe tyi'tjon' conan'neinhan yo ntyjehin, conan'tyüii' nquehan. ¹⁸Ndo' majo'ntyi ntyja 'naan' juu Satanás. Xe na aa ic'on nquii juu ntyje yotyia juu quii' n'on nn'an, ya jo' ¿Nchu nts'aa juu na ntjontyichenhin ntyja na iquen juu xjen 'naan' juu quii' n'on nn'an? Nnda' vaa matsjö ng'e condueho' na ja ve' yo ntyja 'naan' najndei na itsixuan juu Beelzebú, jo' na macüji'

yotyia quii' n'on nn'an. ¹⁹Majo' xe na aa mayuu' na ntyja 'naan' najndei na tsixuan juu Beelzebú, jo' na macüji' yotyia quii' n'on nn'an, ya jo' itsiquindyihan' na mantyi nque ntyjeho' cotji'han yotyia-ñeen quii' n'on nn'an yo maninjuu najndei na tsixuan juu. Majo' ng'e na tyi'yuu' na nnda' vaa ntyja 'naan ntyjeho', jo' ntyja na nnda' cont'a nquehin icüji' jndyoyuhan' na cochue n'onho' na cotji'ho' cüenta. ²⁰Ng'e na macüji' ja yotyia quii' n'on nn'an yo najndei na condui nquii Tyo'ts'on, jo' itsi'manhan' na juu na ico'xen jon nn'an ntyja na cotsam'anhan, jndë tyjee'han' quii' nt'anho'.

²¹“Juu Satanás, itsijonhan'hin cha'vijon ncüii ts'an na vaa najndei, majo' ja condui ts'an na t'manntyichen najndei. Mangioho' ncüii ts'an na min nt'ö ts'ian tyia' 'naan', vaa najndei na tsixuan juu. Ya jndyi iquen juu cüenta vaa' juu. Ta'nán ngenon 'naan' juu na min. ²²Majo' xjen na aa ncüjee' ncüiichen ts'an na jndeintyichen, chichen nquii juu, ya jo' xe'quindë nts'a juu yo tsan'ñeen. Tsoñ'en nt'ö ts'ian na itsiqui ts'on juu, ncüji' tsan'ñeenhan' ndo' 'naan' juu nninncyaa jonhan' ndëe nn'an na conan'jon jñ'oon yohin.

²³“Nin juu na tyi'c'oon ntyja njan, m'aan tsan'ñeen nacjö, ndo' nin juu na tyi'quitsitjon nn'an yo ja, itsintcüe' juu nn'an na tyi'cantya n'onhan ja.

**Na co'o ntcüe' yotyia
quityquii' ts'on ts'an**

(Mt 12:43-45)

²⁴“Ncüii cüii yutyia, xjen na jndë tji'han'hin quii' ts'on ts'an, ve' inanonto juu ndyuaa na ta'nán ndaa, int'tue juu yuu jon ngüajndyee juu. Ndo' ng'e ta'nán ntjii juu, itso juu: Jö ntcü'ë quii' ts'on juu ts'an najjon na jnt'ui. ²⁵Majo' ya na nguee' ntcüe' juu jo', ntjii juu quii' ts'on tsan'ñeen cha'vijon

ncüii v'aa na jndë ta ndo' tijnda' yahan'. ²⁶Ndo' na nnda', ncja juu na ndyochu juu mañoon ntyque' yotyia na vi'ntyichen, chichen juu. Jo' nc'oque'han' quityquii' ts'on tsan'ñeen ndo' nc'onhan jo'. Ndo' mats'iañ'en jen vaantyichen na ntquenon tsan'ñeen, chito na toquenon jndyee juu.”

**'Nan na nninncyaaahan' na
mayuu' na neiin' ts'an**

²⁷Xjen na itsinin Jesús jñ'oonmin', ncüii tsanscu na m'aan quii' nt'an nn'an na jndye jndyi'hin, sue juu jndyee', tso juu nnon Jesús:

—Incyaa Tyo'ts'on na neiin' juu ts'an na singui 'u' ndo na siquitei' jon 'u'.

²⁸Majo' t'a Jesús 'ndyo tsanscu'ñeen, itso jon:

—Juu jñ'oon na tsu', min na mayuu'han', majo' joo nn'an na condye jñ'oon' Tyo'ts'on ndo' cota'nguee'hinhan', conduihan nn'an na neinntyichen.

**Nn'an na tyia nn'anhin cotanhin
na ndui ncüii jn'aan**

(Mt 12:38-42; Mr 8:12)

²⁹Ya na jndë tijndye nn'an tencüii xi'jndio ngiaa' Jesús, ta' jon sinin jon jñ'oon ntyja 'naan' jon, itso jon:

—Nn'an na m'an neinhin, tyia jndyi nn'anhin. Jo' na je'ncyaa na njnty'iahan jn'aan na cotanhin. Xia'ntyia juu jn'aan na totsixuan Jonás, jo' na nninncyaa Tyo'ts'on na njnty'iahan. ³⁰Ee nquii Jonás'ñeen, totsixuan jon jn'aan ndëe nn'an tsjoon Nínive ng'e xuee na jndë ndye na tio quitscaa t'manhin, jo' sin'man Tyo'ts'onhin. Mannda' vaa itsijonhan' ja na condui tsans'a na i'ua jon ts'ian nn'ön na coxën tsoñ'en nn'an, ntsixuan ja jn'aan ndëe nn'an na m'an naneinhin. ³¹Nque nn'an na m'an nanein, ya na ngüentyja xjen na ntco'xen Tyo'ts'onhan ntyja 'naan' jnanhan, juu tsanscu na tocoxen jon nn'an

ndyuaa tontyja na condui' ncjuu tson-jn'aan, ntcüi nnda' jon, ndo' mantyi joo nn'an na m'an nanein na ngovjehan, ntcüi nnda'han juu xjen'ñeen. Ndo' juu tsanscu'ñeen nnts'aa jon jnan nn'an na m'an nanein, ee min na tycya jndyi ndyuaa na jnan jon, majo' nin'quindyii jon jñ'oon na sinin Salomón yo na jnda' xquen jon. Ndo' quitquenho' cüenta, ja na jndë tyjë quii'tyquii' nt'anho', t'manntyichen condui ja, chichen nquii Salomón. Majo' min tyi'nin'quindye-ho' jñ'oon na mancya. ³²Ndo' mantyi juu xjen na ntc'o'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' jnanhan, nque nn'an tsjoon Nínive ntcüi nnda'han. Ndo' nnt'ahan jnan joo nn'an na m'an nanein. Ee juu xjen na toninncyaa Jonás jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe nn'an juu tsjoon'ñeen, ntcüe' n'onhan. Ndo' quitquenho' cüenta, ja na jndë tyjë quii' nt'anho', t'manntyichen condui ja, chichen juu Jonás. Majo' 'o' min tyi'nin'quintcüe' n'onho' na condye-ho' jñ'oon na mancya.”

**Tënnon ts'an conduihan'
cha'vijon chon lámpara**

(Mt 5:15; 6:22-23)

³³Ndo' tsochen Jesús: “Jñ'oon na mancya itsijonhan juuhan' cha'vijon lámpara na itsixueehan' chon tyquii v'aa. Majo' ta'nan ts'an na ntscü'a chon lámpara, ndo' vi jndë jo' ntyii' juuhan' najon na nty'iuu' oo nacjee' ncüii istjö. Mancüiixjen ndye ntsintyja ts'anhan' cha' ntsixueehan' ndëe nn'an na cotsaque' quii' v'aa. ³⁴Juu jñ'oon na mayuu' conduihan' cha'vijon chon lámpara, ee incyaahan' naxuee quii' tson'. Xe na aa mavaa' tson' jñ'oon na mayuu', itsijonhan' 'u' cha'vijon ts'an na ya tēnnon na quindë ya na tyincyoo' juu. Majo' xe na aa tyi'nin'cyon' cüenta jñ'oon na mayuu', itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon ts'an na vi' tēnnon na ninvaañ'enhin m'aan juu najaan. ³⁵Jo' quen' cüenta

je' na mandyi' jñ'oon na mayuu', tyi'ntsa' na cha'vijon na nchjan' na nc'oon' tson' na tayuu jnt'uehan'. ³⁶Xe na aa quityquii' tson' jndë too'chen jñ'oon na mayuu' na tyi'cocüji 'u' ntyja 'naan'han', ya jo' ninvaa quii' tson' nts'aahan' na itsixueehan' cha'na itsixuee ncüii chon lámpara ndëe nn'an.”

Itsityia' Jesús nn'an tmaan' fariseos

(Mt 23:1-36; Mr 12:38-40; Lc 20:45-47)

³⁷Vi na jndë sinin Jesús jñ'oonmin', ncüii ts'an na conduihin ntyja 'naan' tmaan' fariseos, t'man juuhin na cja jon vaa' juu, chi ntcüa' jon yohin. Ndo' jo' tja jon, taquee' jon vaa' tsan'ñeen, tyeçüendyuuaahan mesa. ³⁸Majo' juu fariseo'ñeen xjen na tqwen jon cüenta na tyi'quitsijñ'oon' Jesús costumbre na mman jon nt'ö jon cha'xjen na cont'a nan'ñeen vitjachen na ntcüa'han, tatëvee' ts'on juu. ³⁹Ndo' tso ta Jesús nnon juu:

—'O' nn'an na conduiho' tmaan' fariseos, itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon ts'an na ya ya itsintju' juu naxen' vaso yo ngio, majo' quityquii'han' ninvaa ji min jndyi. Mannda' vaa na itsijonhan'ho'. Ee tyquii' n'onho' too'chenhan' yo 'nan tyia, cha'nan na conty'ueeho' 'nan nn'an yo tsoñ'en nnon natyia na cont'aho'. ⁴⁰'O' nan' nquenho'. Mangioho' na nquii Tyo'ts'on sijnda' jon ninvaa nacjoo' ts'an. Ng'e na nnda', ¿Aa tyi'covaa' n'onho' na mantyi nquii jon sijnda' jon quii' ts'on ts'an? ⁴¹Quindyeho' na matsjö, quint'aho' naya nn'an 'nan na min ndueeho', ya jo' ntsi'manhan' na conduiho' na ntju' quii' n'onho'.

⁴²“'O' nn'an tmaan' fariseos, vi' jndyi ntquenonho', min jen conan'quindëho' na coninncyaho' diezmo cüentaa' Tyo'ts'on ata ve' tsoçjñon tsonjndya yo tsoçja yo tsochen nnon tsoo na cocüa'ho', ma-

jo' tonnon nquii jon tacota'nguee'ho' 'nan na chuhan' na quint'aho' tondëë nn'an, min tyi'vengioho' jon. Nan'min' icanhan' na quinan'quindëho', tsoñ'en 'nanho' na min, min tyi'ntsacüenty-jee'ho' na coninncyaho' diezmo cüentaa' Tyo'ts'on.

⁴³“O' nn'an na conduiho' tmaan' fariseos, vi' jndyi ntquenonho' ee joo silla na minntyjee' tyquii' nt'aan'on naijon na covendyuaa nn'an na t'man condui, jo' nin'cüendyuaaho' cha' ntyja 'naan' jo' ntji' nn'an cüenta na t'man conduiho'. Ndo' mantyi nt'ue jndyi n'onho' na nninncyaa nn'an ts'on 'o' nata cha' quitquen nn'an cüenta na njon jndyi conduiho'.

⁴⁴“Vi' jndyi ntquenonho' ee ve vaa na cont'aho'. Ee ntyja na cotsam'anho', jndye nn'an ivjachuhan' na min'chjo tyi'covaa' n'onhan na tyi'ya cont'ahan. It-sijonhan' 'o' cha'vijon ndi'nt'ua na tavi-tyincyo ee juu xjen na ivenon ts'an ndo' indui juuhan', tyi'quintjii juu na ndyii' 'nan tö'han'.”

⁴⁵Ndo' ncüii ts'an na itsi'man juu nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, t'a juu, tso juu nnon Jesús:

—Nnda' ta, na mats'u' jñ'oonva', mantyi itscüe'jnaan'han' já cha'xjen nque nn'an na conduihan tmaan' fariseos.

⁴⁶Ndo' sintcüe' Jesús jñ'oon nnon tsan'ñeen, tso jon:

—O' na conan'manho' nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, mantyi vi' jndyi ntquenonho', ee itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon na cotyioho' xu nacjo nn'an na cotquenho' jñ'oon na quinan'quindëhinhan'. Ndo' min na ndiquinanhinhan', majo' 'o' min ve' ncüii ndëë ndueeho' tyi'xe'quityi'ho' na ntejndeihohin.

⁴⁷“Vi' jndyi ntquenonho' ee nque nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, conan'tycüi'ho' joo ndi'nt'ua 'naanhin cha' quijn-

ty'ia nn'an na njon ngioho' nt'oo'ñeen. Ndo' nque ndochiho' na tom'an ndyutivio, joohin jnan'cüjehan nan'ñeen. ⁴⁸Ndo' na nnda' cont'aho', cotji' jndyoyuho' na conan'jonho' ntyja 'naan natyia'ñeen na tont'a ndochiho'. Ee joohan jnan'cüjehan nan'ñeen, ndo' 'o' conan'yaho' ndi'nt'ua 'naanhan.

⁴⁹“Ng'e na nnda' vaa, yo juu na m'aan Tyo'ts'on na jnda' xquen jon, itso jon: Njñön ja nn'an na nninncyahan jñ'oon naya njan ndëë nn'an. Ndo' mantyi njñön mañoon nn'an na conduihan nn'an na vejndyee ntyja 'naan' ts'ian njan. Ñ'en nan'ñeen na nnan'cüje nn'anhin, ndo' ñ'enhan nty'e nn'anhin.

⁵⁰Mang'e na nnda', nque nn'an na m'an naneinhan, joohan ndyionhan n'eon tsoñ'en nn'an na tonan'cüje ndochihan na toninncyaa nan'ñeen jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Chojnanhan n'eon nan'ñeen xjen na tye' tsonnangue ata xjen neinhin. ⁵¹Juu jñ'oon'ñeen it'uuihan'hin xjen ntyja na tyioo neon' Abel na iscuee' Caín juu ata mats'ia na tyioo neon' nquii Zacarías, tsan na jnan'cuee' nn'an tyquii' nt'an nnontyiu t'man yo ta vats'on t'man. Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', nn'an na m'an naneinhan, minnchuchen ndyionñ'enhan n'eon nan'ñeen.

⁵²“O' nn'an na conan'manho' nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, vi' jndyi ntquenonho'. Ee juu jñ'oon na ntsiquinaanhan' na ngovaa' n'on nn'an nchu vaa itsiquindyi juu jñ'oon' Tyo'ts'on, 'o' jndë tji' ndya'ho'han'. Nqueho' tyi'cjoo' n'onho' na nnan'jonho' ntyja 'naan'han', ndo' joo nn'an na nin'cüaa' n'onhinhan', conan'ntycüii'ho' na nnan'jonhan yohan'.

⁵³Jndë na sinin Jesús jñ'oonmin' ndëëhan, ya jo' nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés yo nn'an tmaan' fariseo'ñeen, ta'hin na tonan'jaa'han cjoo' jon. Jndye

jñ'oon na ta'xee'han nnon jon. ⁵⁴Ee tojnt'ue nchu ya nt'ahan cha' quityi-i'han' ng'eehan'hin cha' ndëë nt'uehan jon ntyja 'naan' jñ'oon na sinin jon.

**Itsi'man Jesús na tyi'nc'ön
na ve vaa cont'a**

12 Viochen xjen na toninncyaa jon jñ'oonmin', jndye jndyi nn'an tatjonhan, ata totsaquijnjonhan ntyjehan na tyen m'adhan. Ndo' ta' jon na itsinin jon ndëë nn'an na totsaj'onhan jñ'oon yohin. Itso jon:

—Quint'aho' cüenta yo jñ'oon na conan'man nn'an na conduihan tmaan' fariseos, ee ve vaa na ndyiii' n'onhan. Ndo' joo jñ'oon'neen vjacyahan' cha'na coviquindyi' tsquentë quii' tsquen tyoo'. ²Ee ta'nann' ncüii nnon 'nan na ve' nty'iu na nts'aa ts'anhan', tyi'je'quindëë na ngitë'han', mancüiixjen nditincyoo'han' Ndo' mantyi ta'nann' ncüii nnon na ve' nty'iu na s'aa ts'anhan' na tyi'xe'cüentyja na ntquen nn'an cüenta ntyja 'naan'han'. ³Ve' ng'e jo', tsoñ'en 'nan na jndë jndueho' natsjon, mancüiixjen nnintyincyoo'han' naxuee. Ndo' jñ'oon na jndë jnan'nein ninmaan'ho' tyquii' nt'aa na tē' jndyuehan', minnchuchen jndei nninc'uaa jñ'oon'neen quityquii' nata.

¿Nin juu nan'xuan na c'ön na ncyaa?

(Mt 10:26-31)

⁴“O' ntyjē na ya jñ'oonho' yo ja, matsjö ndëëho' tyi'nc'onho' na ncyaa'ho' joo nn'an na conan'cüjehan ntyjehan, majo' ndë jo', ta'nann' cüii nnon na nndëë nt'an-tyihan yoho'. ⁵Ja ntsi'man ndëëho' nin juu na c'onho' na ncyaa'ho': C'onho' na ncyaa'ho' nquii Tyo'ts'on. Ee vaa najndei jon na ncju' jon 'o' quii' v'io xjen na jndë tji' jon juu na cota'ndo'ho' nnon tson-nanguevahin. Mayuu', matsjö c'onho' na ncyaa'ho' na tonnon nquii jon.

⁶“O' mangioho' na covijnt'ua 'on quintsa quijndë na ninve xoquitu' s'on ve. Min na tyi'njon cho'neen, majo' nquii Tyo'ts'on tyi'cotsuu' ts'on jon min'ncüii joo o'. ⁷Majndeichen nqueho'. Ntyjii jnda' jon tsa'nnda' sonquenho'. Mang'e jo' tyi'ndyueho', ee 'o' njonntyichen conduiho' na tonnon jon, chichen quintsa quijndë min na jndye o'.

**Quitji' jndyoyu jaa ntyja
'naan' Jesucristo ndëë nn'an**

(Mt 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸“Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', minninchén ts'an na icüji' jndyoyu juu ntyja njan ndëë nn'an, mantyi ja na con-duit tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, ncüji' jndyoyu ndëë ángeles cüentaa' jon ntyja 'naan' juu tsan'neen. ⁹Majo' juu ts'an na icüji-hin ntyja njan tondëë nn'an, mantyi ndëë ángeles cüentaa' Tyo'ts'on, ncüji' jndyoyu ja na tyi'cüaj'n' juu tsan'neen.

¹⁰“Minninchén ts'an na itsinin ncüii jñ'oon na itscüejnaan'han' ja na con-duit ja tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, ndëë ntsit'man ts'on jon juu tsan'neen. Majo' min'ncyaa ro ts'an na itsinin juu na juu ts'ian na mats'a, conduihan' ntyja 'naan' nquii yutyia, chito ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo, tavi xuee na ntsit'man ts'on jonhin.

¹¹“Mancüii ntquen nn'an jñ'oon nacjoho' ndo' ngochohan 'o' ndëë nn'an quii' nt'aan'on 'naan' nn'an judíos, oo ndëë nque nn'an na conintque ndëëho' yo nanm'ann'ian na ndoxenhanho'. Majo' ya na ndui na nnda', tyi'nc'onho' jñ'oontiu nin 'nan nt'aho' oo nin jñ'oon nnan'ntcüe'ho', ¹²Ee juu xjen'neen nquii Espíritu Santo ntsi'man jon ndëëho' nin jñ'oon na nnan'ntcüe'ho' ndëëhan.”

Tyi'ntscjaa' tson' 'naan' ty'iu'

¹³ Xjen'neen nciüi ts'an na m'aan quii' nt'an nn'an na jndye jndyi'hin, tso juu nnon Jesús:

—Nnda' ta, juu 'nan na jnty'ii tso-tyë na tsixuanhan' cüenta, quitsu' nnon xiöhö' na nnincyaa juuhan' nnön.

¹⁴ Jo' t'a Jesús 'ndyo juu, tso jon:

—U' ntyjë, chito condui ja jüe na ntco'xën ja jñ'oon 'naanho' oo na nnc'ön 'nan na jnty'ii tsotyeho' ndueeho'.

¹⁵ Ndo' tso jon ndëë tsoñ'en nn'an:

—Quitquenho' cüenta na tyi'jen nts'aahan' ngioho' yo 'nan. Ee nndëë nts'aahan' na jndye 'naan' ts'an min, majo' chito ntyja 'naan'han' na ninncyaaahan' na mavio nc'oon juu.

¹⁶ Ya jo' sinin Jesús jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'. Tso jon:

—Tom'aan nciüi tsantya na ya tyuaa 'naan' jon, ndo' ya jndyi tove' ntjonhan'.

¹⁷ Sitiü jon quii' ts'on jon: “Nin 'nan chi nts'a, ee tavi yuu ya na ntsivë 'nan na tue'.” ¹⁸ Itsontyichen jon: Ndö vaa nts'a, ntsity'ui ndë' njan naijon na coñjon 'nan na cove' ndo' ntsia mañoonhan' na t'-manntyichen. Jo' ntsuë tsoñ'en 'nan na tue' yo tsochen 'nan mana chö. ¹⁹ Ndë jo' ntsjö ncö nnon ñuan njan: Je' yuu' je', jndye 'nan njan min na jndë sivë na ntejnideihan' ja jndye chu. Nanein-hin ngüajndyëë chjo, ntcü'a ndo' nc'ua. Nc'ön na neiin' ts'ön. ²⁰ Majo' nquii Tyo'ts'on itso jon nnon juu: Tsan' 'u', tsjonvahun nciü'io', ya jo' tsoñ'en 'nan na jndë sijnda', ¿Nin ts'an nt'ö ntjohan'? ²¹ Tson-tyichen Jesús: “Mannda' vaa itsijonhan' na ntjon ts'an na itsue juu 'nan cüen-taa' nquii juu, majo' na tonnon Tyo'ts'on, jñen' jndyihin.”

Ivantyjee' Tyo'ts'on nn'an cüentaa' jon

(Mt 6:25-34)

²² Ndo' tso Jesús ndëë nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon:

—Mang'e na nnda' vaa, ndö jñ'oon matsjö ndëëho': Taji nc'onho' na ji m'aan' n'onho' vaa na m'anho' nnon tsonnangueva, na nin 'nan ntcüa'ho', ndo' yuu nnan ndiaa na ntcüeho'. ²³ Ee ntyjii Tyo'ts'on na juu na na vja na cota'ndo'ho', njonntyichenhan', chichen joo 'nan na icanhan' 'o' na ntcüa'ho'. Ndo' mantyi njonntyichen juu si'ts'o 'naanho', chichen ndiaa na icanhan' 'o' na ntcüeho'. ²⁴ Quitquenho' cüenta ntyja 'naan quindyaa, joo o' min tyi'quinon o', min tyi'quitye o', min ta'nan nt'aa o', min ndë' na coñjon ntquen ta'nan, majo' nquii Tyo'ts'on itixee' jon o'. Ndo' 'o' je', njonntyichen 'o' nchjii jon, chichen quindyaaahin'. ²⁵ ¿Nin nciüi 'o' na ve' ntyja 'naan' jñ'oontiu na m'aan' tson' nndëë ntsa' na nditco min ve' chjovi' xeechu' 'nan'? ²⁶ Majo' ng'e na xe'quindëë nt'aho' nan'va' na chjontyichenhan', ya jo' ve' jn'aan na jndye jndyi jñ'oontiu m'anho' ntyja 'naan tsochen nan'min' na majndeichen tyi'je'quindëë nnt'a nqueho'han'.

²⁷ “Quitquenho' cüenta ntyja 'naan nt-jaa' jndëë. Tyi'cont'ahan' ts'ian, min tyi'nan'yahan' ndiaa na ntcüehan'. Majo' jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', nquii rey Salomón, min na taquintyja na tyahin, ta'nan tuen ndiaa' jon na nancoo'han' cha'na nancoo' joo ntjaa' jndëë. ²⁸ Xe ng'e na nnda' its'aa Tyo'ts'on, na nancoo' ntjaa' jndëë na tyi'vioo'han', nanein minhan' ndo' 'io cha jndë ntcohan' quii' ton', majndeichen nchjii jon nchu vaa ndui na ntcüeho' ndiaa, 'o' na chjo jndyi na vantyja n'onho' jon. ²⁹ Ng'e jo', tyi'ji jndye na nc'oon' n'onho' na ninquii'chen nin 'nan na ntcüa'ho'

yo 'nan na ntcüeho'. Taninncyaho' na nchje nan'min' 'o'. ³⁰ Ee nque nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Tyo'ts'on, nin-nquii'chen nan'min' cojnt'uehan. Majo' nquii Tyëhö' Tyo'ts'on nchjii jon na tsoñ'en nan'min' itsitjahan' 'o'. ³¹ Majo' juu 'nan na vejndyee na c'oon' n'onho', quijnt'ueho' na nquii jon co'xen jon 'o', ndo' tsoñ'en nan'min' na itsitjahan' 'o', nninncyaa jonhan'.

Naya 'naan' ts'an na nnguaa quiñoon'ndue

(Mt 6:19-21)

³² "O' nn'an tmaan' chjo cüenta ja, tyi'ndyueho', ee nquii Tyeho' neiin' jon na ninncyaa jon na nnan'jonho' juu na ico'xen jon. ³³ Quindëeho' 'naanho' na min ndo' s'on na ncy'onho' cüenta, ncyaho'han' ndëë naninñen'. Xee na aa nt'aho' na nnda', nninncyaa jon na mañoon nnon naya na tyi'je'cüi'nda'han'. Juuhan' tsi'xuanhan' 'nan na m'aan ndo' m'aanhan' quiñoon'ndue naijon na je'cuee' tsanch'uee, min tyi'je'quinan'ndaa' quindiuhan'. ³⁴ Ee naijon na conaveho' naya 'naanho' na njonhan', jo' vijon m'aan na ndyii' n'onho'."

Icanhan' na c'ön cjëhë

³⁵ Ya jo' sinin Jesús nchu vaa nguaa xjen na nndyo nnda' jon. Tso jon: "C'on cjeho' na cominndoo'ho' ja, cha'vijon m'aan cje ts'an na cüe juu ndiaa. C'onho' cha'vijon joo moso na ninquii'chen xuee chon lámpara 'naanhan. ³⁶ Coven-doo'han juu patrón 'naanhan na nndyo ntcüe' jon na tja jon naijon na toco ts'an. Juu xjen ya na ntsic'uaa jon 'ndyo vaa' jon, mam'an cje nan'ñeen na nnan'quinaanhan na ngüenon jon. ³⁷ T'man naya 'naan joo moso'ñeen xe juu xjen na ncüjee' ntcüe' jon ndo' ntjii jon na ya cüenta cont'ahan. Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', ntsijnda' jon ndo' ntsijñ'oon' jon na ntcüa'han. Nts'aa jon

na ngüendyuuaahan mesa, ndo' nquii jon ntye'ntjon jon ndëëhan. ³⁸ Tanin min xe na aa ncüjee' ntcüe' jon xoncüe tsjon oo min xe na aa ncüjee' jon na vanco ndo' ntjii jon na m'an cjehan, t'man vaa na nninncyaaahan' na neinhan. ³⁹ Ndo' cañjoon' n'onho' jñ'oonva, juu ts'an na conintque v'aa, xe na aa ntjyij jon yuu xjen na ncüjee' tsanch'uee, ya jo' nc'oon cje jon ndo' min tyi'xe'ncyaa jon na ngaquee' tsan'ñeen vaa' jon. ⁴⁰ Mantyi 'o' c'on cjeho', ee ja na condui tsan-s'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, majuuto xjen na tyi'quinan'tiuho' na ncüjë ntcü'ë. Majuuto xjen'ñeen ncüjë nnt'a quii' nt'anho'."

**Moso na itsiquindë
yo moso na tyi'tsiquindë**

(Mt 24:45-51)

⁴¹ Taxee' Pedro nnon Jesús, tso juu:

—Nnda' ta, juu jñ'oonva' na tyi'quitsu' nquii'han', ¿Aa xia'ntyí ndé já na matsin-in'han', oo aa mantyi ndëë tsoñ'en nn'an?

⁴² T'a ta Jesús, itso jon:

—Minninchen ts'an na conduihin cha'na mosotque, quindyii juu jñ'oonva. Ee juu mosotque'ñeen, xoncüee' ts'on jon ndo' jnda' xquen jon. Jo' na nc'ua patrón ts'ian nnon jon na nditquehin ndëë tsoñ'en ntyje moso jon na ntc'o'xen jon tsoñ'enhin, ndo' na 'io 'io nninncyaa jon 'nan na ntcüa'han. ⁴³ T'man naya 'naan' tsan'ñeen vaa, xe juu xjen na ncüjee' ntcüe' patrón'ñeen ndo' ntjii jonhin na itsiquindë juu cha'xjen na sijnda' nquii jon. ⁴⁴ Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', nt'ö tsan'ñeen nninncyaa patrón tsoñ'en 'naan' jon na min na cüantjyee' juuhan'. ⁴⁵ Majo' juu mosotque'ñeen xe na aa ntsitiu juu: Juu patrón njan, tyi'xe'cüjee' tyuaa' jon. Ndo' ng'e na nnda' vaa na ndyii' ts'on juu, jo' ngita' juu na ncüja' juu min'ndyechen ntyje moso juu nannon

ndo' nanntcu. Ndo' ntcüa' quitscu juu ndo' nc'u juu ndo' nndyi juu. ⁴⁶Ndo' na nnda', juu xuee na tyi'c'oon cje juu ndo' xjen na tyi'quen juu cüenta, ncüjee' ntcüe' nquii patrón 'naan' juu. Jnaan' jo', ji vaa jndyi na ngichu' tsan'ñeen ata ntscuee'han'hin, ndë jo' ncju' patrónhin naijon na m'an nn'an na tyi'canyja n'on Tyo'ts'on.

⁴⁷“Majo' juu moso na ntyjii nin 'nan na nt'ue ts'on patrón 'naan' na quits'aa, majo' tyi'quitsicjehin min tyi'cüanguee' juu 'nan na nt'ue ts'on tsan'ñeen, ngichu' jndyi juu. ⁴⁸Majo' nciüi moso na tyi'co-vaa' ts'on juu yo 'nan na its'aa, ndo' its'aa juu 'nan na tsixuan juu na ngichu', mancüiixjen ngichu' tsan'ñeen, ve' tyi'cuae'chen. Majo' minnichen ts'an na jndye ivaa' ts'on, mantyi jndye ntcan Tyo'ts'on na quitsiquindë juu. Ee juu ts'an na jen ntyja n'on nn'an, mat'manntyichen ntcanhan' na quits'aa tsan'ñeen.”

Ic'onhan' nn'an ntyja 'naan' Jesús

(Mt 10:34-36)

⁴⁹Tsochen Jesús: “Ja jndë jndyö tsonnangue na ntscü'a chon quii' nt'an nn'an. Yo ninvaa ñuan njan nt'ue ts'ön na jndë t'ahan'. ⁵⁰Vaa ncüii naijndei'han' na ngenön navi' t'man na ntyja 'naan' jo' ntscuee'han' ja. Ndo' inchjehan' ja ata nguee' xjen na ntsiquindëñ'ehan' juuhan'. ⁵¹¿Aa conan'tiuho' na jndyö tsonnangue na nts'a na nntjo ya nn'an yo ntyjehan? Min chito juu ts'ian na jndyö. Ja jndyö na nc'onhan' nn'an yo ntyjehan. ⁵²Nanein na tonnonchen, nc'on 'on nn'an na ncüii v'aa, ndyehan nc'onhan nacjo ve nan'ñeen, ndo' ve nan'ñeen nc'onhan nacjo ndye ntyjehan nan'ñeen. ⁵³Nquii tye ts'an vja jon nacjoo' tsans'a jnda jon, ndo' juu juu vja juu nacjoo' jon. Mantyi nquii ndyee yuscu nc'oon jon nacjoo' jnda jon na yuscu, ndo' nc'oon tsan'ñeen

nacjoo' jon. Ndo' ncja jon nacjoo' tsanit-saa' jon, ndo' nc'oon tsan'ñeen nacjoo' jon.”

Jn'aan na nnan'manhan' 'nan na nndui

(Mt 16:1-4; Mr 8:11-13)

⁵⁴Ndo' tso Jesús ndëë nn'an na jndye jndyi'hin:

—Xjen na cojnty'iaho' ntyja chincy tontyja na vacue ndo'cüjioon', quintyjachen condueho' na nngua', ndo' mayuu' its'aahan' na nnda'. ⁵⁵Ndo' xjen na cojnty'iaho' na nnan jndye tontyja na condui' ncjuu tsonjn'aan, condueho': Nanein jmin' nts'aahan', ndo' mayuu' its'aahan' na nnda'. ⁵⁶'O' nn'an na ve vaa na cont'aho', jnda' jndyi nquenho' na covaa' n'onho' 'nan na covejndyo na its'aahan' nnon tsonnangue yo tsjö'ndue. Ndo' na nnda', ¿Ndu na ndiciüa' n'onho' ntyja 'naan' ts'ian na mats'a quii' nt'anho' ngueemin?”

Quintjo ya ngiö yo nn'an na tyi'quijndoo'hin jaa

⁵⁷Ndo' sininntyichen Jesús ndëëhan, itso jon: “Joo 'nan na covitincy ntyja njan, ¿Ndu na conan'que' n'onho' na ntji'ho' cüenta nin 'nan itsi'manhan'? ⁵⁸Ya na vaa jñ'oon na it'uiihan' 'u' na covancüiho' nnon ta tsanm'aants'ian yo ts'an na matsitja 'u', ndö vaa quitsa'. Viochen xjen na vja' nato yohin, cjoo' tson' na cüan' yahin, cha' tyi'nts'aahan' na jaa' jndyi nt'uii jñ'oon'ñeen 'u' tonnon jüe. Ndo' juu jon nninncyaa jon 'u' nduee comisión. Ndo' joo nan'ñeen ntyi'han 'u' vancjo. ⁵⁹Jñ'oon mayuu' na matsjö taxe'quindui' jo' ata jndë tyion'ñ'en' na matsitja 'u'.”

Xe tyi'ntcüe' nn'ön, ngitsu jaa

13 Juu xjen'ñeen sque vendye nn'an na m'aaan Jesús na jnduehan nnon jon nchu vaa na s'aa Pilato. Yo jñ'oon'

tsan'ñeen jnan'cüje sondaro 'naan' jon vendye nn'an ndyuaa Galilea quii' vats'on t'man. Ndo' nque sondaro'ñeen jnan'tjon'han n'eon nan'ñeen yo n'eon quioo' na jnan'cüje nan'ñeen na tonan't'maan'han Tyo'ts'on.

²T'a Jesús jndyuehan, itso jon: "Nan'ñeen je', ¿Aa cotji'ho' cüenta na nnda' vaa na tqenonhan ee na t'manntyi jnanhan vaa, chintyi tsoñ'en nn'an ndyuaahan? ³Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', min'chjo chitojo'. Ee mantyi 'o' xe na aa tyi'ntcüe' n'onho' jnanho', mannda' itsijonhan' na ngitsu tsoñ'enho' cha'xjen na tqenon nan'ñeen. ⁴Ndo' mantyi juu v'aandye na toventyjee'han' ndyo pila Siloé tsjooon Jerusalén na iscuee'han' quin'on ncho'ndye nn'an xjen na tyioohan' nacjohan, ¿Aa cotji' 'o' cüenta na t'manntyi tonan'tjahan, chintyi tsoñ'en ntyjehan nn'an na m'an tsjooon'ñeen? ⁵Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', min'chjo chitojo'. Ndo' mantyi nqueho', xe na aa tyi'ntcüe' n'onho' jnanho', mannda' itsijonhan' na ngitsu tsoñ'enho' cha'xjen na tqenon joo nan'ñeen."

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' ts'oon
higuera na tatë its'aahan'**

⁶Ndö vaa jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' na sinin Jesús. Juuhan' si'manhan' na icanhan' na quintcüe' n'on nn'an. Itso jon:

—Tom'aan ncüii ts'an, tominntyjee' ncüii ts'oon higuera quityquii' ntjon 'naan' juu. Ndo' tequint'ue tsan'ñeen tē juu ts'oon'ñeen, majo' tatē ntjii jonhan'. ⁷Jo' tso jon nnon ts'an na ivantyjee' juu ntjon'ñeen: Quen' cüenta nanein jndē ndye chu na mandyöquint'ue tē ts'oon higerava, majo' tatē contjihan'. Cüa, c'ua'han', ve' jn'aan na itsityenhan' tyuaa. ⁸Majo' juu tsan na ivanty-

jee' tyuaa'ñeen, t'a juu 'ndyo jon, tso juu: Nnda' ta, qui'ndyi' ya'han' chuva ata na jndē jñ'ën xi'jndio nge'eehan' ndo' ndy-iön ts'oto'han'. ⁹Xe na aa nts'aahan' tē chuncy'önhö', ya, majo' xe aa ta'n'an, yajo' yuu' je', nc'ua'han'."

**Sin'man Jesús tsanscu na
siquix'en jndyev'ii naxen'**

¹⁰Ncüii xuee na cota'jndyee nn'an judíos, taquee' Jesús vats'on 'nan nan'ñeen, si'man jon ndëë nn'an. ¹¹Ndo' jo' tom'aan ncüii tsanscu na jndē ngin'on ncho'ndye chu na ty'oon jndyev'iihin, ata siquix'enhan' naxen' juu. Jen ntyja tovaca juu, ndiquindëë ntsindiuuhin. ¹²Ndo' ya na jndyiaa' Jesús tsan'ñeen, t'man jonhin, tso jon nnon juu:

—'U' nan, jndē jn'man' tycu na maquenoon'.

¹³Ndo' tyio jon nt'ö jon nacjoo' juu ndo' maquintyjachen tco'yuhan' naxen' juu. Tye' totsit'maan' juu Tyo'ts'on. ¹⁴Majo' nquii ts'an na conintquehin juu vats'on'ñeen, siv'ii jon na sin'man Jesús juu tsanscu'ñeen juu xuee na cota'jndyeehan. Jo' tso jon ndëë nn'an na m'an jo':

—M'aan yon xuee na co'xenhan' na quint'aho' ts'ian. Ngueemin' ncyoho' na nn'manho', chito juu xuee na cota'jndyëehē.

¹⁵Ndo' tso Jesús nnon tsan'ñeen:

—'O' nn'an na ve vaa na cont'aho', juu xuee na cota'jndyëehē, 'o' mancüiixjen conan'quinan'ho' juu toro oo snon njnuen'ho' najon na tyen cho'ñeen na icüa' o' ndo' na ntsanan'c'uhö' ndaa o'. ¿Aa tyi'yuu' na nnda'? ¹⁶Ndo' ng'e na nnda' vaa na cont'aho', juu tsanscuva' na conduihin tsjan Abraham na jndyocahan', na jndē quin'on ncho'ndye chu na its'aavi' Satanás jon, chuhan' na quindyaahin yo 'nan na iquenon jon min na juu xuee na cota'jndyëehē.

¹⁷ Xjen na sinin Jesús jñ'oonmin', nque nn'an na tyi'cuee' n'onhan jon, tsoñ'enhan s'aahan' na tyia jndyi ngiohan. Majo' nque nn'an na jndye jndyi'hin, na jnty'iahan tsoñ'en ts'ian na njon na tots'aa jon, tyincyaaahan' na nein jndyihan.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' ntquen mostaza**

(Mt 13:31-32; Mr 4:30-32)

¹⁸ Jndë jo' tsontyichen Jesús ndëëhan: "Juu na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na cotsam'anhan, ¿Nin ncüii nnon na itsijonhan' juuhan'? Ndo' ¿Nin 'nan na ntsijön' na ntsi'manhan' nchu vaa na vavit'man juu na ico'xen jon nn'an? ¹⁹ Itsijonhan' juuhan' cha'na ntquen mostaza na juuhan' quiindëvi'han'. Juu nan'neen jnon' ts'anhan' quii' ntjon 'naan' juu. Jndë na t'onhan', cje ro tëvindyehan', t'man ts'oon s'aahan' ata tonan'ya quintsahin' ntycya o' xquen juu ts'oon'neen."

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' tsquentë**

(Mt 13:33)

²⁰ Ndo' tsontyichen Jesús: "¿Nin ncüiichen 'nan ntsijön' ja juu na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan? ²¹ Itsijonhan' juuhan' cha'na tsquentë na tijnt'ue ncüii tsanscu na sitjon' jonhan' quiityquii' ndye stotsua' jndë tyoo'. Ndo' juu tsquentë'neen siquindëhan' ninvaa tsquen tyoo'neen."

Quitsac'ë 'ndyo v'aa na quintu

(Mt 7:13-14, 21-23)

²² Xjen na toquiñjon Jesús nato na vja jon Jerusalén, tacüenon jon njoon t'leman yo njoon quiindë. Ndo' tots'i'man jon ndëë nn'an njoon'neen. ²³ Ndo' taxee' ncüii ts'an nnon jon, tso juu:

—Nnda' ta, ¿Aa tyi'jndye nn'an na ntsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan'?

²⁴ T'a jon, tso jon nnon tsan'neen:

—Juu na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan, itsijonhan' juuhan' cha'vijon 'ndyo v'aa quintuvi'. Quinan'chonho' na nan'jonho' ntyja 'naan'han' cha'xjen itsichon ts'an na nguenon juu 'ndyo v'aa'neen. Ng'e matsjö ndëëho', jndye nn'an nnan'chonhan na nnan'jonhan ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an, majo' tyi'je'quinan'xuaanhan na ndëë nt'ahinhan'. ²⁵ Ee nquii ts'an na conintque quii' juu v'aa'neen, vi na jndë jnanquintyja jon mesa ndo' ntscu'tyen jon 'ndyo v'aa, yajo' 'o' na m'anho' ch'en, ngita'ho' na nnan'c'uaaho' 'ndyo juu v'aa'neen. Nndueho': "Nnda' ta, quitsiquinan' 'ndyo v'aa na ngüenón." Majo' ntsintcüe' jon jñ'oon ndëëho', ngitso jon: "Tyi'cüaj'n'an ja 'o', min tyi'quintji yuu jon jnanho'." ²⁶ Jo' ngita'ho' na nndueho' nnon jon: Já tovendyuá mesa na tocü'á yo 'u', ndo' tots'i'man' ndé xjen na tyje' tsjón. ²⁷ Majo' ntsintcüe' jon jñ'oon ndëëho': "Jndë tsjö ndëëho' na tyi'cüaj'n'an 'o' min tyi'quintji yuu jon jnanho'. Quenaanho' ntjoohin, tsoñ'enho' na cont'aho' 'nantyia." ²⁸ Ngüentyja xjen na njnty'iaho' nquii Abraham yo Isaac yo Jacob yo nin'tsoñ'en nn'an na toninncya jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa na m'anhan naijon na ico'xen Tyo'ts'on. Ndo' juu xjen na njnty'iaho' na nnda', ndo' nqueho' jndë jnty'i'ihan' 'o' ch'en, yajo' nc'onho' na nnan'xuaaho' na itsi'ndaa'han' ngioho', ndo' ntcüa'ho' ndi'n'onho' na quindya' jndyi ngioho'. ²⁹ Majo' ntsque nn'an na nnan ninvaa tsonnangue. Nan'neen nc'onhan na neinhan na ngatjonhan naijon na ico'xen Tyo'ts'on. ³⁰ Quitquenho' cüenta, nn'an na m'an nanein na cotji'ho' cüenta na tyi'njon conduihin, joohan ntco'han'hin na tonnon. Majo' joo nn'an na m'an nanein na cotji' nqueho' cüenta na njon jndyi conduihin, majo' ngüentyja xjen na ncju'cjehan'hin.

It'ioo Jesús ntyja 'naan nn'an Jerusalén

(Mt 23:37-39)

³¹ Majuuto xjen'neen, squenon min-ndye nn'an tmaan' fariseos na m'aan Jesús, induehan nnon jon:

—Yanti na quindui' ntjoohin, cja' ncüiichen joo ee nin'quitscuae' Herodes 'u'.

³² T'a Jesús, itso jon ndëehan:

—Juu tsan'neen itsijonhan'hin cha'vi-jon tyondye. Cüa, c'oho', quindueho' nnon jon: “Nanein na tonnonchen macüjintyë yotyia quii' n'on nn'an, ndo' matsin'man jahin ntycu na coquenonhan ndo' tajndye vitja na ntsiquindëë juu ts'ian na matsixuan.” ³³ Majo' juu nato na ñjön xeevahn, 'io ndo' cha, icanhan' na ncjö na tonnonchen, ee xia'n-tyi Jerusalén chuhan' na ngue' ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa.

³⁴ “O' nn'an Jerusalén, 'o' na conan'cüjeho' nn'an na coninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa, ndo' cotuen'ho' ntjö' nque nn'an na ijñon jonhan quii' nt'anho' yo jñ'oon' jon. Majndye jnda tontyja ts'ön na ntsincüi 'o' na nc'onho' ntyja njan, cha'xjen juu quitsjon xque itsincüi o' ntsinda o' quii' tsë ntsquii o', majo' o' tyi'quint'ue n'onho'.” ³⁵ Quitquenho' cüenta, taxe'cüantyyee'ntyi Tyo'ts'on tsjoonho'. Matsjö na taje'quijnty'iantyichen 'o' ja ata juu xjen na ngüentyja xuee na nndueho': “Quityio Tyo'ts'on jn'aan nquii juu na ndyo juu yo xuee' nquii jon.”

**Cüiichen jon sin'man Jesús ts'an juu
xuee na cota'jndyee nn'an**

14 Ncüii jon ncüii ts'an na conin-tquehin quii' tmaan' nn'an na conduihan fariseos, tso juu nnon Jesús na ngacüa' jon vaa' juu, ndo' juu

xuee'neen xuee na cota'jndyee nn'an yajo'. Joo nan'neen totquenchenhan cüenta xe na aa vaa nchu nts'aa Jesús na ntyja 'naan' jo' na ndëë nt'uehanhin. ² Ndo' jo' na tonnon jon tecüentyjee' ncüii tsanvii' na ñjon juu ntcoo'. ³ Ndo' taxee' jon ndëë nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, yo joo nn'an fariseos'neen:

—¿Aa chuhan' na ntsin'man ts'an tsanvii' juu xuee na cota'jndyëëhë, oo aa tyi'quichuhan'?

⁴ Majo' joohan tat'ahan. Jo' ty'oon jon cüenta juu tsanvii'neen, sin'man jonhin, jndë jo' tso jon nnon juu ya cja ntcüe' juu vaa' juu. ⁵ Ndo' mantyi sinin jon ndëë joo fariseos'neen:

—Juu xuee na cota'jndyëëhë, xe na aa m'aan ncüii 'o' na ngioo jnda juu oo toro tsjuen' juu quityquii' tsui' na njoon, nin'ñoon' ntsicje 'u' na ncüji' juu yu'neen oo cho'neen. ¿Aa tyi'yuu' na nnda'?

⁶ Majo' joo nan'neen tat'ahan na nnda' tso jon.

Itsi'man Jesús na c'ön na ndyia' nn'ön

⁷ Ndo' Jesús, tquen jon cüenta 'nan na jnt'a nn'an na tqueen' juu fariseo'neen na ntcüa'han yo jon. Nan'neen tojoo' n'onhan na ngüendyuuaahan silla naijon na ntsiquinjonhan'hin. Jo' jñ'oonva sinin jon ndëehan na tyi'quitso nquii' jonhan'. Tso jon:

⁸—Juu xjen ya na iqueen' ts'an 'u' na quitsijon 'u' na icoco jnda jon, tyi'ngaquijman' silla naijon na ntsiquinjonhan' 'u'. Ee xe na aa ntsa' na nnda' ndo' ntsijonhan' na tqueen' tsan'neen ncüiichen ts'an na t'manntyichen conduihin, chichen 'u', ⁹ Yajo' juu tsan'neen na tqueen' jon veho', ngantyyaa' jon nnon', ngitso jon: 'U' ntyjë, quenan' ndöhin, tsanva' ncjo juu naijon na vaquityen'. Ndo' na nnda' na ngitso jon nnon', nc'on' na jnan' na ngaquijman' silla na mat-

s'iañ'en. ¹⁰Mang'e na nnda', xjen na ntqueen' ts'an 'u', caquijman' silla na mats'iañ'en, cha' ya na ngantyyaa' jon nnon' ngitso jon: "U' ntyjè, cüenoon' na quiñoon'chen." Ndo' na nnda', ndit'maan' 'u' tondëë tsoñ'en nn'an na minndyuaahan mesa yo 'u'. ¹¹Ee minnichen ts'an na itsivendye nquiihin, mancüiixjen ntsquioo cjehan'hin. Majo' minnichen ts'an na iju'cjehin, majnda' ntsive Tyo'ts'onhin.

¹²Ndo' mantyi tso Jesús nnon nquii tsan'neen na tqueen'hin:

—Xjen na maquen' nn'an na quinan'jonhan na ntcüa'han yoho' cüenta yajmin' oo na tman, tyi'ntquen' nn'an na ya jñ'oonhan yo 'u', min nn'an 'nan', min nty'iu'tycya', min nantya na ndyo m'anhän yo 'u'. Ee xe aa matsa' na nnda', nguee' xuee na majo'ntyi nt'ahin, cha' juu naya'neen na sa' yohan njonhan'. ¹³Majo' 'u' ya na matsijnda' 'nan t'man na ntcüa' nn'an, quen' nanninñen' yo nn'an na tyi'quindë nduee, yo ng'e, yo nn'an na ndiquitsaca', yo nannchjan. ¹⁴Ee na ntsa' na nnda' yohan, ya jo' nquii Tyo'ts'on ndyio jon jn'aan 'u' na matsa'han', ee joo nan'neen 'nan na sa' yohan, tyi'xe'quindëë nt'ahin na njonhan'. Majo' nquii Tyo'ts'on ndyion jon 'u' xjen na nta'ndo' nnda' nn'an na cotsam'an cha'xjen na chuhan' na tonnon jon.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja
'naan' juu na t'man ntcüa' nn'an**

(Mt 22:1-10)

¹⁵Ncüii ts'an yo na minndyuaahan mesa, ya na jndyii juu na nnda', tso juu nnon Jesús:

—T'man ityio Tyo'ts'on jn'aan minnichen ts'an na itsijonhin juu na ico'xen jon. Itsijonhan' juuhan' cha'vion na nein nn'an na conan'jonhan na cocüa'han yo ntyjehan.

¹⁶T'a Jesús, sininntyichen jon ncüii jñ'oon na tyi'quitso nquii' jonhan'. Juu jñ'oon'neen tsi'manhan' na chito tsoñ'en nn'an nnan'jonhan yo juu na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhän. Tso jon:

—Tom'aan ncüii ts'an. Sijnda' jon ncüii na t'man na ntcüa' nn'an ndo' jndye nn'an tqueen' jon. ¹⁷Ya na tman, xjen na mincje tsoñ'en 'nan na ntcüa'han, jñon jon mosoo' jon na caquitso tsan'neen ndëë nn'an na tqueen' jon: "Nnda'ho' ta, nc'oho' je' ee tsoñ'en jndë mavaa ya." ¹⁸Majo' tsoñ'en nan'neen, ncüii ro ncüiihan jñoon'han. Tsan najndyee tso juu: "Quitsa' vi naya'neen na quitsu' nnon patrón 'nan' na quitsit'man chjo ts'on jon ja. Ee jndë sijnda vi tan' tyuaa ndo' ijndei'han' na ncjöquijnty'iahan'." ¹⁹Ndo' mantyi ncüiichen ts'an tso juu nnon juu moso'neen: "Jndë sijnda 'on ntjo ndoro na nnt'a o' ts'ian, ndo' nein jöquinty'ia aa ya nnt'a o' ts'ian. Jo' quitsa' vi naya'neen na quitsu' nnon patrón 'nan' na quitsit'man chjo ts'on jon ja."

²⁰Ndo' ncüiichen ts'an tso juu: "Ja xjnda xco na toman'cö, jo' na je'quindëë ncjö." ²¹Jo' juu moso'neen tantcüe' juu ndo' siquindyii juu patrón'neen tsoñ'en jñ'oonmin', ndo' jo' siv'ii jon. Tso jon nnon mosoo' jon: "Cüa, quitsityua', cja' na vaa ts'ua ndo' nata quii' tsjoon, ndo' quindyochu' nanninñen' yo nn'an na tyi'quindë nduee yo ng'e, nn'an na nditsaca' yo nn'an nchjan." ²²Ndo' tyi'covivioti xjen tyjee' ntcüe' juu moso'neen, tso juu nnon patrón 'naan' juu: "Nnda' ta, jndë s'a cha'xjen na tsu', majo' ninvaa vanaanchen na ngüendyuaa nn'an." ²³Ndo' t'a jon 'ndyo moso'neen: "Cja' nato t'man yo nato jndëë. Ndo' nn'an na ntji' jo', quitsu' ndëehan na matsjö jndei'han' na nninncyohan cha' juu v'a ngitoo'han yo nn'an. ²⁴Ee na matsjö ndëëho', min'ncüii joo nn'an na tqüen'

jndyëë, taje'ncyä na nnan'jonhan na ntcüa'han 'nan t'man na sijnt'a."

Ts'an na nin'quitsijonhin yo Cristo, cüji' juu cüenta na aa ntsiquindë juu
(Mt 10:37-38)

²⁵T'man tmaan' nn'an jnan'jonhan yo Jesús. Yajo' tequen jon ndëëhan ndo' tso jon:

²⁶"Min'ninchen ts'an na njonntyichen ntyjii juu tye juu, ndyee juu, scuu' juu, ntsinda juu, nn'an chuu'hin, ntsinda tye juu yo ndyee juu, ndo' mantyi njonntyichen nchjii juu nchu vaa na vando' nquii juu, chichen na njon nchjii juu yo ja, juu tsan'neen tyi'je'quindëë na ntsijonhin yo ja. ²⁷Ndo' minnichen ts'an na itsijonhin yo 'nan na mats'a, xe na aa tyi'quintjo ya ntyjii tsan'neen navi' na iquenon juu ntyja njan, min xe na aa cue' juu ntyja 'naan'han', jñ'oon na mayuu' tyi'je'quindëë ntsijonhin ntyja njan. ²⁸Xe na aa m'an ncüi-iho' na nin'quitsia juu v'aandye, aa chi ngacjo jndyee juu, ntsitiu ya juu tsa'nda' xoquitu' na ntcanha' cha' ncüji' juu cüenta na aa nninjdei'han' ata ntsiquindë juu v'aa'neen. ²⁹Majo' xe tyi'quits'aa juu na nda', jndë na sia juu tsjaan' v'aa ndo' nndyiaa' juu na tyi'je'quindëë ntsiquindë juuhan'. Ndo' na nda', nque nn'an na njnty'ia na nda' s'aa tsan'neen, ngita'han na nnan'cüejnaan'hanhin. ³⁰Nnduehan: Tsanva' siquita' juu ncüii ts'ian, majo' ve' jn'aanhan', tatijnt'uehan' ng'e tasiquindë juuhan'. ³¹Ncüii ts'an na t'man conduihin na co'xen jon na tsixuan jon nqui min sondaro, ¿Aa nts'aahan' na ndui' jon na vjaquits'aa jon tyia' yo ncüiichen ts'an na mantyi t'man conduihin na tsixuan jon ntecyu min sondaro? Juu tsan na minjndyee, ¿Aa chi ngacjo juu na ntsitiu ya juu ncüii, aa nndëë ngüantjon jon juu tyia'neen? ³²Ndo' xe na aa ncüji' juu cüenta na tyi'je'quindëë nts'aa juu, yajo'

vi xjen na ninvaa tcyä m'aan ncüiichen tsan'neen, njñon jndyee juu nn'an na m'aan tsan'neen na ntsay'onhan jñ'oon na ntcän juu na tyi'nc'oon tyia'neen. ³³Mang'e na nda' vaa, minnichen ts'an na nin'quitsijonhin yo jñ'oon na mancya, icanhan' na cüji'n'enhin ntyja 'naan' tsoñ'en na tsixuan nquii juu.

Tsjaan' na jndë jndui' na chjen'han', tyi'xe'cüijnt'uehan'

(Mt 5:13; Mr 9:50)

³⁴"Tsoñ'enho' ngioho' na ya covijnt'ue tsjaan', majo' xe na aa ndui' na chjen'han', tanchu ya na nninchjen' nda'han'. ³⁵Ndo' na nda', tayuu jnt'uehan', min nnon tyuaa, min yo to'. Ve' cotyque'to nn'anhan'. 'O' na min ndö'nquihö', cüaa' n'onho' jñ'oonva'."

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' quitsman na tsu o'

(Mt 18:10-14)

15 Ncüii jon joo nn'an na cotye s'on cüentaa' gobiernon tsjoon Roma, jndyehan squehan na m'aan Jesús na ndyehan jñ'oon na toninncyaa jon, ndo' mantyi yo nn'an na cotji' nn'an judíos cüenta na conan'tja nan'neen nnon Tyo'ts'on. ²Ndo' nque nn'an tmaan' fariseos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen Moisés, tatëvee' ngiohan na itsinin jon yo nan'neen. Jaa' jñ'oon jnan'neihan nacjoo' jon. Jnduehan:

—Tsanva itsijonhin yo nn'an na conan'tjahan nnon Tyo'ts'on, ndo' mantyi icüa' juu yohan.

³Ndö vaa jñ'oon na sinin Jesús ndëëhan na tyi'quitso nquii' jonhan'. Itso jon:

⁴"Nin ncüii nqueho', xe na aa m'aan ncüii ciento quinman ntsjuen' juu, ndo' tsu ncüii 'o, ¿Aa chi n'ndyii ya juu joo ninquenn'an ncho'nqui vantjo' ñjen cho'neen najjon na cocüa' o' ndo'

ngaquint'ue juu quioo' na tsu, ata xjen na ntjii ntcüe' juu o'? ⁵Ndo' vi na jndë ntjii ntcüe' juu o' chi ntscüanjoon' juu o' quitya' juu yo na neiin' jndyi juu. ⁶Ndo' ya na nguee' ntcüe' juu v'aa, ntsitjon juu nn'an na ya jñ'oon yohin yo nn'an na m'an ndyo vaa' juu. Ngitso juu ndëëhan: Cüineiin' n'onho' yo ja ee juu quitsman tsjuen' na tsu o', jndë ntji ntcü'ë o'. ⁷Itsontyichen Jesús: Matsjö ndëëho' na nnda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on na m'aan quínoon'ndue. Ncüii ts'an na itsitjahin nnon jon, neiin'ntyichen jon ya na contcüe' ts'on tsan'ñeen jnaan' juu, chichen ntyja 'naan' joo ninnquenn'an ncho'n-qui vantjo' ñjen ts'an na cotsam'anhan cha'xjen na chuhan' na cotji'han cüenta na tyi'icanhan' na ntcüe' n'onhan.

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' xoquitu' na tsu**

⁸“Ndo' xe na aa m'aan ncüii tsanscu na y'oon juu nqui xen s'on xuee, ndo' xe na aa tetsu ncüiihan' quii' vaa' juu, ¿Nin 'nan nts'aa juu? ¿Aa chi ntscü'a juu chon, ndo' ntca juu, ndo' chen chen nt'ue juuhan' ata xjen na ntjii ntcüe' juuhan'? ⁹Ndo' vi na jndë ntjii juuhan', ntsitjon juu nn'an na ya jñ'oon yohan yo nn'an na m'an ndyo vaa' juu, ndo' ngitso juu ndëëhan: Cüineiin' n'onho' yo ja, ee juu xoquitu' na tetsu, jndë ntji ntcü'ëhan'. ¹⁰Sininntyichen Jesús, tso jon: Matsjö ndëëho' na nnda' vaa na itsijonhan' na joo ángeles cüentaa' Tyo'ts'on m'anhan na neiin' n'onhan ntyja 'naan' ncüii tsan-jnan na contcüe' ts'on.”

**Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han'
ntyja 'naan' ts'an yo jnda jon**

¹¹Sininntyichen Jesús, itso jon: “Tom'aan ncüii ts'an, tom'an ve ntsinda jon yonon. ¹²Nquii tsanche tso juu nnon tye juu: Nnda' tye', joo 'nan na tsixuan' na ncy'ön cüentahan',

ncyahan' nnön. Ndo' jo' t'on jonhan' ndëëhan. ¹³Ndo' tyi'covijndye xuee na tui na nnda', jndë juu tsoñ'en 'nan na tyincyaa tye juu, ndo' xoquitu' na ty'oon juu, sitjon' juuhan', ndë jndui' juu jo', tja juu ncüiichen sonnangue na tycya. Jo' siquitsu juu xoquitu' 'naan' juu na minncyantyti tots'aa juu. ¹⁴Majo' vi na jndë jndyueñ'enhan' na siquitsu juu, jndyo ncüii jndo' t'man na ninvaa ndyuaa'ñeen. Ndo' tye' na toquenon juu navi' ng'e tanin 'nan ya na ninjnt'uehin. ¹⁵Jo' tja juu, taquee'to juu na nts'aa juu moso 'naan' ncüii ts'an juu ndyuaa'ñeen. Tsan'ñeen t'ua jon ts'ian nnon juu na ngüantjyee' juu quintcu jndë 'naan' jon. ¹⁶Tont'ue jndyi ts'on juu na ntcüa' juu min ve' nchuaa' joo tē na cocüa' quintcu'ñeen. Majo' min'ncüii ts'an ta'nan tyincyaa 'nan na ntcüa' juu. ¹⁷Yajo' ty'oon juu na jnda' xquen juu, sitiü ya juu ncüii: “Vaa' tyëhö' jndye mosoo' jon m'an. Cocüa'ejohin ata min 'nan na 'ndyichenhan', ndo' ntjoohin na m'an, manin'cü'io na nin'jnt'ö. ¹⁸Je' yuu' nnt'ui ja ntjoohin, ncjö ntcü'ë na m'aan tyëhö', ndo' ntsjö nnon jon: Nnda' tye', jndë sitja ja tonnon Tyo'ts'on ndo' mantyi yo nnon'. ¹⁹Nanein tyi'quitsixuan na ntsu' jnda' ja. Quitsa' yo ja cha'vijon ve' ncüii moso'.

Ndö' vaa sitiü juu. ²⁰Ndo' tantcüe' juu najon m'aan tye juu. Majo' ninvaa tycya na ndyo juu, ndo' jndyiaa' tye juuhin. Tyioo na t'man vaa na ndyia' juu nchjii jon, jnannon jon, tēt-sitjon jonhin. Jndyots'aa jonhin ndo' t'u jon quinchoo' juu na tyincyaa jon ts'onhin. ²¹Ndo' tso juu nnon jon: 'U' rii' tye', jndë sitja ja tonnon Tyo'ts'on ndo' mantyi yo tonnon' ncu'. Tyi'quitsixuan na ntsu' na jnda' ja. ²²Ndo' vi na jndë sque ntcüe'han v'aa, tso tye juu ndëë mosoo' jon: Cüa, quinan'cjeho' na quindyoy'onho' ndiaa na yantyichen,

chi ntcüe juuhan'. Ndo' quityion' tsi'x'ee nt'ö juu, ndo' quitjue'ho' ntcoon ng'ee juu. ²³Ndo' mantyi quitsacy'onho' toro chjo na t'uein, quinan'cuee'ho' juu o'. Cüa, nnt'a nguee ndo' na ntcü'a. ²⁴Ee juu jndahö', itsijonhan'hin cha'vijon ts'an na jndë tue', ndo' vando' nnda' juu, cha'vijon ts'an na jndë tsu, majo' tijnda' ntcüe'hin. Yajo' ta'han na tonan't'maan'han.

²⁵“Majo' jnda jon, tsantquechen, tyi'c'oonhin, tja juu jndë. Ndo' xjen na jndyo ntcüe' juu, tindyoo' juu na m'aan v'aahan, ndo' jndyü juu na cotja' ndo' cam'aan jnon. ²⁶Ndo' tqueen' juu nciüi mosohan, taxee' juu nin 'nan condui. ²⁷T'a tsan'neen, tso juu: “Juu ty'iu' jndë tyjee' ntcüe' juu ndo' tye'ho', jndë iscuae' jon toro chjo na t'uein ee ya ro tyjee' ntcüe' juu, tyi'vii' juu.” ²⁸Majo' juu tsantquechen, siv'ii jndyü juu, min tyi'je'caquee' juu quii' v'aa. Ndo' na nnda', jo' jndui' tye juu, s'aa jndyü jon ty'oohin na caquee' juu. ²⁹Majo' t'a juu 'ndyo jon, tso juu: “Quen' cüenta, tijndye chu na matye'ntjön ja nnon'. Tacotsique' ts'ön yo ts'ian na tji' nnön. Majo' min'jon taconcy'a min ve' quinch'iondyua na chi ntscü'ë na nts'a nguee na ntsit'man' chjo ja yo ntyjë na ya jñ'oonhan yo ja. ³⁰Majo' nein na jndë tyjee' ntcüe' juu jnda'hö' na tatsiquitsu juu 'nan' yo nanntcuntjaa', ata toro na t'uein jndë scue' cüentaa' juu.

³¹Ndo' jo' t'a tye juu, itso jon: “U' jnda, ninnquii'chen m'an' yo ja ndo' tsoñ'en 'nan njan, 'u' ma'nan'han'. ³²Majo' chuhan' na c'ön jaa na nën'hën ndo' na quinan't'maan' jaa ng'e juu ty'iu'hö', cha'vijon jndë tue' juu ndo' na vando' nnda' juu, cha'vijon na jndë tsuhin, majo' jndë tijnda' ntcüe'hin.”

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' na sitja mosotque

16 Mantyi sininntyichen Jesús ndëe nn'an na conan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon, tso jon:

—Tom'aan nciüi tsantya ndo' m'aan nciüi mosotque 'naan' jon. Tyenan'quindyüi nn'anhin na ve' its'aa ya juu na tsiquitsu juu 'naan' jon. ²Ndo' na nnda', tqueen' tsantya'neenhin, tso jon nnon juu: “¿Nchu vaa jñ'oon na condue nn'an nacjo'? Quitsia' nciüi lista, chen chen cüji' ntyja 'naan' xoquitu' na tyon' cüenta yo tsa'nnda' na siquitsu', ee taxe'cüitquentyichen 'u' ndëe moso.” ³Ndo' juu mosotque'neen, sitiü ya juu nciüi: “¿Nchu nts'a cha' ngüant'ö? Ee patrón njan icüji' jon ja na condui ja mosotque. Ta'nana na jndö na nts'a ts'ian jndëe cha' ngüantjön 'nan na icanhan' ja, ndo' jn'an jndyü na ve' ntc'an 'ndyö 'nan ndëe nn'an. ⁴Nanein mavaa' ts'ön nchu vaa nts'a cha' ntixee' nn'an ja quii' nt'aahan vi na jndë jnty'iihan' ja na condui ja mosotque.”

⁵Yajo' tqueen' jon nciüi ro nciüi nn'an na chojnan nnon patrón 'naan' juu. Taxee' juu nnon tsan na vejndyee: “¿Nchu xjen chu'jnan' nnon patrón njan?” ⁶T'a tsan'neen 'ndyo juu: “Ja chöjnan nciüi ciento ncjo na too'han' yo nchen' n'oon olivos.” Ndo' tso juu nnon tsan'neen: “Ndö juu tson na chuu' tsa'nnda' na chu'jnan'. Quijman', cje ro cüji' xco'han' na ninvenn'an ncho'nqui ncjo nchen' na chu'jnan'.” ⁷Jndë jo' taxee' juu nnon nciüiichen moso'neen: “Ndo' 'u' je', ¿Tsa'nnda' chu'jnan'?” T'a tsan'neen 'ndyo juu: “Ja chöjnan nciüi ciento xu ntquen trigo.” Yajo' tso juu nnon tsan'neen: “Ndö tson na chuu' nchu xjen na chu'jnan'. Cyon'han'. Cüji' xco' na ninnenquenn'an xu na chu'jnan'.”

Ndö' vaa na tso tsan'ñeen. ⁸Ndo' juu tsantya'ñeen tso jon na juu moso'ñeen ty'oon juu na jnda' xquen juu min na sivi'nn'an juu ntyja ts'ian 'naan' jon na s'aa juu. Ee nn'an na m'an ntyja 'naan' tsonnanguevahan, jnda'ntyichen nquenhahan yo ntyjehan, chito nn'an na conan'jonhan ntyja 'naan' nquii jon na conduihin naxuee.”

⁹Itsontyichen Jesús: “Ndö vaa na matsiqui'man' jaho', joo 'nan na conan'choho' na nan'xuanhan' ntyja 'naan' tsonnangue jnan, cüijnt'ueho'han' na ntantjonho' jndye nn'an na ya jñ'oonhan yo 'o'. Yajo' juu 'nan na nan'xuanho', xjen na ntycüi'han', nque nan'ñeen na tejndeihohin, ncy'onhan cüentaho' naitjon na tyi'quintycüii na nc'on nn'an.

¹⁰“Minninchen ts'an na conduihin na itsiquindë juu ncüii jñ'oon na tyi't'man, mantyi ntsiquindë juu ncüii jñ'oon na t'man tsixuanhan'. Majo' minninchen ts'an na itsivi'nn'an juu ntyja 'naan' ncüii jñ'oon na tyi't'manhan', mantyi ntsivi'nn'an juu ntyja 'naan' jñ'oon na t'man. ¹¹Jo' ntyja 'naan' na ndijnt'ue ts'an 'nan na nque nn'an tsonnangue cotji'han cüenta na njon jndyihan', xe na aa tyi'cüijnt'ueho'han' cha'xjen na chuhan', yajo' joo 'nan na mayuu' na njon jndy' conduihan', min je'qui'ndyii Tyo'ts'onhan' ndueho'. ¹²Ndo' joo 'nan ntyja 'naan' tsonnangue, xe na aa tyi'covijnt'ueho'han' cha'xjen na chuhan', yajo' joo 'nan na njon jndy', ta'nan ts'an na ninncyaaahan' ndueeho' na nan'xuanhan' cüentaho'.

¹³“Ta'nan ts'an na nndëe ntye'ntjon nnon ve patrón. Ee nc'oon juu na jndoo' juu ncüiihan, ndo' ncüiiichenhan nc'oon na vi'ntyjii jndy' juuhin. Oo ngay'oon juu jñ'oon yo ncüiihan ndo' ncüiiichenhan nc'oon juu na tyi'cuee' ts'on juu. Tyi'je'quindëe ntye'ntjonho' nnon Tyo'ts'on, ndo' mantyi conan'chonho' na nintyaho'.”

¹⁴Nn'an na conduihan tmaan' fariseos na m'anhin jo', tondyehan tsochen jñ'oonmin' na sinin Jesús. Ng'e na vi' jndy' n'onhan yo xoquitu', jo' tonan'cüejnaan'hin jon. ¹⁵Itso jon ndëehan: “O' nt'ue n'onho' na quitji' nn'an cüenta na je' cont'aho' cha'xjen na chuhan', majo' nquii Tyo'ts'on ivaa' ts'on jon nchu vaa nan'xuanho'. Nn'an tsonnangue, 'nan na cotji'hin cüenta na njon jndy' nan'xuanhan', joochan' indyiaa' ndya' Tyo'ts'onhan'.

Tsoñ'en jñ'oon' Tyo'ts'on ntsiquindëhan' juuhan'

¹⁶“Ata xjen na tom'aan Juan, juu jñ'oon na tquen Moisés ico'xenhan', tonan'y'onho'han' yo jñ'oon jndyue nn'an na toninncyaa jñ'oon nchu vaa 'nan na nnguaa. Juu xjen na tom'aan Juan'ñeen, tye' na condinein jñ'oon naya ntyja na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhan. Ndo' icanhan' na quitquen yantyi'han ncüii cha' ndëe nduihan nn'an na ntye'ntjon jonhan.

¹⁷“Quitquenho' cüenta, quii' jñ'oon' Tyo'ts'on min ntji naquijndëhan'. Majo' ntsiquindëen'han' joochan'. Ee tyi'jndyaa'chen na ngitsu tsj'öndue yo tsonnangue, chichen na n'ndyihan' ncüii ntji chjo na t'uui' quii' jñ'oon' Tyo'ts'on.

Tyi'quichuhan' na ntsityuui' ts'an tson na toco juu

(Mt 19:1-12; Mr 10:1-12)

¹⁸“Minninchen ts'an na ntsityuui' tson na toco yo scuu' ndo' ngoco nnda' juu yo ncüiiichen tsanscu, itsijnda'han' ntyja 'naan' tsan'ñeen na ve' ndö' ro m'aan juu yo ncüiiichen tsanscu'ñeen. Ndo' min'cya ro tsans'a na ngoco juu yo tsanscu'ñeen na jndë tyuui' tson 'naan' juu yo saa' juu, mantyi itsijnda'han' ntyja 'naan' tsan'ñeen na conduihin ts'an na ve' ndö' ro m'aan juu yo tsanscu'ñeen.

Tsantya yo tsanjñen' Lázaro

¹⁹“Ncúiii jon tom'aan ncúiii tsantya na ninnquii'chen ndiaa na yantyi tocúe jon ndo' njon jndyihan'. Tincúiii xee yu, 'nan na yantychen contyjo nnon mesa na tocúia' jon. ²⁰Ndo' ndyo teon vaa' tsan'ñeen, tyequitquen nn'an ncúiii tsanjñen', tovaa juu jo', Lázaro jndyu juu. Nin vaa si'ts'o 'naan' juu min ntyje'. ²¹Ntyja jndyi ts'on juu min ve' 'nan quijndë na cocyaa tocjee' mesa 'naan' tsantya'hin na ntcúia' juu. Ndo' sque quindue', jndyoquityue o' ntyje' na chu juu. ²²Ndo' tuee' xjen na tue' juu tsanjñen'ñeen, ndo' nque ángeles tye'y'onhan ñuan 'naan' juu najon m'aan nquii Abraham. Mantyi tue' tsantya ndo' tënty'iuhin.

²³“Viochen xjen na toquenon jon navi' najon na co'o nn'an na jndë tjë, jndondë jon, jndyiaa' tycya jon na m'aan Lázaro ngiaa' Abraham. ²⁴Ndo' sixuaa jon, itso jon: 'U' ta Abraham, c'on' na nty'ia rö nchji'. Quitsa' vi naya'ñeen, quijñon' Lázaro na ve' ncúiii ndëent'ö juu quinchje juu quii' ndaa cha' ntsiquinda' juu tsa. Ee jaa' jndyi navi' na maquenön quii' juu chonvahin. ²⁵Majo' t'a Abraham, tso jon: 'U' jnda, chen chen cañjoon' tson' joo naya na tyon' cüenta xjen na tovaando', ndo' Lázaro vi' toquenon juu. Majo' nein iva-jndyee juu ntjoo ndo' 'u' je', vi' maque-noon'. ²⁶Ndo' mantyi vaa ncúiiichen 'nan. Quityquii' nt'án yo 'o', vaa ncúiii tsë'tsjoon na tayuu ntycúiii na njoonhan' cha' nin já na nin'quitsquë' na m'anho', je'quindëë ngüenónhan'. Ndo' min nque nn'an na m'an najon na m'anho', je'quindëë ngüenonhin ntyjava.

²⁷“Ndo' jo' t'a tsan'ñeen, itso juu: Ng'e na nnda', ta, mats'a ty'oo 'u', cúa, c'ua' ts'ian nnon juu na cja juu na m'an nn'an vaa' tsotyë, ²⁸Ee jo' m'aan 'on ntyjõ ncö. Cjancyaa juu jñ'oon ndëëhan

cha' tyi'ntsquehan ntjoohin najon na ji va jndyi 'nan na maquenön. ²⁹Majo' sintcúe' Abraham jñ'oon nnon juu: Conan'y'onhan joo jñ'oon na jndui na toninncyaa Moisés yo nin'jñ'oon na toninncyaa nn'an na tonduehan nchu vaa 'nan na nguaa. Joo jñ'oon'ñeen quindyehinhan' ndo' quita'nguee'hinhan'. ³⁰Majo' t'a tsantya'ñeen, itso juu: Tyi'yuu' ta, xe ncúiii joo nn'an na jndë tjë ncja na m'anhan, jñ'oon na mayuu' nntcúe' n'onhan jnanhan. ³¹Ndo' t'a Abraham 'ndyo juu: Xe tyi'quinan'jñ'oon'han joo jñ'oon na toninncyaa Moisés yo mañoon nn'an na toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, mantyi min xe'quindyehan jñ'oon 'ndyo nc'úiii ts'an min na ngüando' xco juu.”

Jnaan' ts'an nt'uiihan'hin

(Mt 18:6-7, 21-22; Mr 9:42)

17 Ndo' tso Jesús ndëë nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon: “Tyi'je'cacüentyjee' na nin'c-jachuhan' nn'an na conan'tjahan nnon Tyo'ts'on, majo' vi' jndyi ngenon juu ts'an na itsiquita' jñ'oon na ntycyaa nn'an na nnan'tjahan. ²Ntyja 'naan' juu tsan'ñeen, yantyi xe na aa quinan'tyen nn'an ncúiii tosu xtyo' juu ndo' quitjue' nan'ñeenhin quityquii' ndaandue. Ee vi'nty' ngenon juu na nts'aa juu 'nan na ntsquioo'han' minninchen nn'an na chjo vantyja n'onhan ja. ³Jo' quitquen nqueho' cüenta ntyja nchu vaa na cotsam'anho'.

“Xe ncúiii ntyjeho' na vantyja ts'on Tyo'ts'on itsitjahin nnon', quitsiqui'man'hin. Ndo' xe na aa contcúe' ts'on juu, quitsit'man tson'hin. ⁴Ndo' xe na aa ntyque' jnda na itsitjahin nnon' na ncúiii xuee, ndo' ncúiii cüii jon ngaquitso juu nnon': Quitsit'man tson' ja, contcúe' ts'ön na sitja ja nnon', chuhan' na quitsit'man tson'hin.”

C'ön na t'manntyichen na vantyja nn'ön

⁵Nn'an na ncho've na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnduehan nnon jon:

—Ncya' na ndit'manntyichen na covantyja n'ón.

⁶Jo' t'a jon jndyuehan, tso jon:

—Min xe na aa chjo na covantyja n'onho', min ve' cha'xjen na chjo ncüii ntquen mostaza, majo' t'man ts'ian nndëë nt'aho'. Ata nnon ts'oon t'manva nndëë nndueho': “Quenan' 'u' ntjoohin ndo' cacüentyje' quii' ndaandue.” Ndo' minchuchen ntsiquindëhan' cha'xjen na condueho'.

Chuhan' na quitsiquindë ts'an na itye'ntjon

⁷“Cüa, quinduë ncüiiho' m'aan moso 'naan' na itsituu juu tyuaa oo ivantyjee' juu cho' ntsjuen' tojndëë. Ndo' vi na jndë tyjee' juu na jnan juu jndëë, ¿Aa nts'aa-han' na ntsu' nnon juu: “Cüa, cüenoon' ndö, quijman' mesa na ntcüa?” ⁸¿Aa chi ngitso jndyee patrón'ñeen nnon juu: “Cüa ra, quitsijnda' 'u', quitsijñ'on' na ntcüa'a? Ndo' vi na jndë tcü'a ndo' jndë t'ua, yajo' chi ntcüa' ndo' nc'üa'.” ⁹Min tatyincyaa jon naya juu moso'ñeen na siquindë juu ts'ian na t'ua jon nnon juu. ¹⁰Mantyi 'o' ya na jndë jnt'aho' tsoñ'en na ico'xen Tyo'ts'on na quint'aho', jo' quindueho': “Aa jaa na cotye'ntjón, ty-i'quinan'xuan na ngitso ts'an na taquinjon' na cont'a, ee xia'ntyi jndë jnt'a cha'xjen na chuhan' na quint'a.”

Sin'man Jesús nqui nn'an na cho ndö cotö'

¹¹Xjen na ñjon Jesús nato na vja jon Jerusalén, tenon jon tyonco ndyuaa Samaria yo Galilea. ¹²Juu xjen na vaquee' jon ncüii tsoon chjo, tjonhin nqui nn'an na chohan tycu ndö cotö',

tyecüentyjee' tycyahan. ¹³Jndei jnan'x-uaahan, jnduehan:

—'U' Jesús na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, c'on' na nty'ia' ró nchji'.

¹⁴Ya na jndyiaa' Jesús joohan, tso jon ndëëhan:

—Quitsanan'man nqueho' ndëë ntyee.

Ndo' viochen xjen na co'ohan, jn'manhan. ¹⁵Majo' ncüii joo nan'ñeen, xjen na tyincyaa juu cüenta na jndë jn'man juu, tantcüe' juu. Jndei c'ua 'ndyo juu na totsit'maan' juu Tyo'ts'on. ¹⁶Tco'xtye juu tonnon Jesús, tyincyaa juu na ncya ya jon. Ndo' juu tsan'ñeen conduihin ts'an Samaria. ¹⁷Ndo' taxee' Jesús:

—¿Aa chito ncha'vaa nqui nan'ñeen jn'manhan? Ndo' ñjenchenhin je', ¿Yuu m'anhan? ¹⁸Juu tsanvahin chito conduihin ts'an judío, majo' jndyo ntcüe' juu na itsit'maan' juu Tyo'ts'on. Majo' ñjen nan'ñeen ve' ty'etohan, ta'nan sque ntcüe'han.

¹⁹Yajo' tso Jesús nnon tsan'ñeen:

—Quinaquintyja', cja ntcüe' va'. Ng'e na vantyja tson' ja, jo' na jndë jn'man'.

Ndö vaa na ngüentyja na ntye'ntjon Tyo'ts'on nn'an

(Mt 24:23-28, 36-41)

²⁰Ncüii jon joo nn'an na conduihan tmaan' fariseos taxee'han nnon Jesús ntyja 'naan' juu na itye'ntjon Tyo'ts'on. Ta'xe'han ¿yuu xjen ngue'ntyjahan'? T'a jon jndyuehan, tso jon:

—Juu na condui Tyo'ts'on na itye'ntjon jon tsoñ'en, chito ng'e 'nan na covityincyoo', jo' tsi'manhan' na jndë tyjee' juuhan'. ²¹Min xe'quindue nn'an: “Ndö m'aan jon oo ndö'ñeen m'aan jon na itye'ntjon jon nn'an”, ee juu na itye'ntjon jon, m'aanhan' quii' nt'anho'.

²²Ndo' tso ta Jesús ndëë nn'an na tonan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon:

—Mangue'ntyja xjen ya na nndueho': “Nt'ue jndyi nn'ön na ngue'ntyja xuee

na nndyo nnda' nquii jon na condui-hin tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na co'xen jon tsoñ'en nn'an." Majo' xe'quijnty'iaho' na nnguaa na nnda'.²³ Ñ'en nn'an na nnduehan ndëëho': "Ndö' m'aan jon, oo nnduehan ntjoochin m'aan jon." Majo' tyi'ntsantyaho' min tyi'nan'jonho' yo nan'ñeen.²⁴ Ee cha'xjen na ico' tsuee chon, itsixueehan' vi ntyjaa' tsjö'ndue ata nciüichen ntyja, mannda' vaa ntsijonhan' xjen na nndyö ntcü'ë. Ninjonto njnty'ia tsoñ'en nn'an ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an.²⁵ Majo' na vejndyee icanhan' na quenön navi' t'-man ndo' mantyi nn'an na m'an nanein nnt'ahan na tayuu jnt'ue ja ngiohan.²⁶ Jo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, cha'xjen na tom'an nn'an xjen na tom'aan nquii Noé, mannda' vaa ntsijonhan' na nc'on nn'an xjen na jndë tindyo na ndyö ntcü'ë.²⁷ Totsam'anhan cha'xjen na vja tont'ahan. Tocüa'han, tovehan, totoncohan, toninncyahan ndahan na ntonco joo ata tuee' juu xuee na tua Noé quityquii' v'aandaa. Ndo' tova'ty'a, ndo' joo nn'an na jnty'iihan', tjëñ'en nan'ñeen.²⁸ Ndo' manin'ncüii xjen tont'a nn'an xjen na tom'aan Lot. Tocüa'han, tovehan. Tonan'jndahan 'nan ndo' tondëëhinhan'. Tononhin ntjon, tonan'yahan nt'aa.²⁹ Majo' juu xuee ya na tji' Tyo'ts'on Lot tsjoon Sodoma, tyioo ndaatsua' chon yo sufere na jnanhan' tsjö'ndue. Ndo' iscüjeñ'enhan' nn'an na m'an juu tsjoon'ñeen.³⁰ Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, mannda' itsijonhan' na nnguaa juu xuee ya na njnty'ia nnda' nn'an ja.

³¹ "Juu xuee'ñeen, ts'an na m'aan ch'en, tyi'ngaquee' nnda' juu quii' vaa' juu na ncüji' juu 'naan' juu. Tyi'nguaa ntyjii juu ntyja 'naanhan'. Ndo' majo'nty'i ts'an na m'aan tojndëë, tyi'ndyo

ntcüe' juu cha' ndyoquichu juu 'naan' juu.³² Cañjooon' ya n'onho' nin 'nan na tqunenon juu scuu' Lot.³³ Minnichen ts'an na int'ue nquii juu nchu vaa nts'aa juu cha' tyi'quitsuhin, jñ'oon na mayuu' ngitsuhin. Majo' minnichen ts'an na incyaa juu na quenon juu min'cya ro 'nan na ngenon juu, tsan'ñeen ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu.

³⁴ "Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëëho', juu tijaan'ñeen, ya na nndyö nnt'a, ve nn'an na man'hin condahan, nciüii tsan'ñeen vjay'oonhan'hin na m'an, ndo' nciüichenhin n'ndyiihan'hin.³⁵ Ve nanntcu tojnaan' cotuahan, nciüii tsan'ñeen vjay'oonhan'hin na m'an, ndo' nciüichenhin n'ndyiihan'hin.³⁶ Ve nannon m'an jndëë na cont'ahan ts'ian, nciüii tsan'ñeen vjay'oonhan'hin na m'an, ndo' nciüichenhin n'ndyiihan'hin.

³⁷ Ndo' nn'an na tonan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon, taxee'han nnon jon:

—Ta, ¿Yuu vijon na nndui na nnda'?

Jo' t'a jon jndyuehan nciüii jñ'oon na tyi'quitso nquii' jonhan' na tsi'manhan' na ntco'xenhan' nn'an. Tso jon:

—Navijon na vendyuaa 'nan tö', jo' ngancüi nt'ën.

Jñ'oon tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' tsanscu ninnquii ndo' jüe

18 Ndo' sinin Jesús nciüichen jñ'oon na tyi'quitsi'man nquii'han' na itsi'quindyihan' na ninnquii'chen quinan'nein nn'an nnon Tyo'ts'on, min tyi'nan'ntyquenhan ntyja 'naan'han'.² Tso jon ndëëhan: "Tom'aan nciüii jüe nciüii tsjoon t'man. Tyi'ncyaa' juu Tyo'ts'on min tyi'c'oon' ts'on juu nchu vaa na conan'tiu nn'an yohin.³ Ndo' juu tsjoon'ñeen mantyi tom'aan nciüii tsanscu ninnquii. Toca juu na m'aan jüe'ñeen na totso juu nnon jon: Cüañon' chjo ja ntyja 'naan' quintu na tji' ts'an cjö.⁴ Ndo' nquii jüe'ñeen, majndye xuee tasijñ'oon'

jon juu 'nan na ican tsanscu'ñeen. Jndë jo' siti nquii jon nciüi, tso jon: Ja min na tyi'nicya Tyo'ts'on ndo' min taquits'aahan' ja nchu vaa cotjil nn'an cüenta yo ntyja njan, ⁵Majo' ve' ng'e itscüetë' jndyi tsanscuva' ja, jo' ngüañ'öntöhin nciüi na tyi'contycüüi na t'man ts'önhin, ee xe tyi'nts'a na nnda', ntscüejndyaa' juu ja na ninnquii'chen ndyotsintyjaan' juu ja."

⁶Ndo' tsontyichen ta Jesús: "Nquii jüe'ñeen, min na conduihin ts'an na its'aa jon 'nan na tyi'quichuhan', majo' ¿Aa cotquenho' cüenta na tso jon na ngüañoon' njan jon juu tsanscu'ñeen? ⁷Ng'e na nnda', nquii Tyo'ts'on je', ¿Aa chi majndeichen ngüañoon' jon nque nn'an na jndë tji jonhin cüentaa' nquii jon na contcüüi'han jon naxuee ndo' natsjon? Tyi'xe'quits'aa jon na mavio xjen na ngüendoo'han na ntsijñ'oon' jon joo jñ'oon na cotanhan na quitejndei jonhan. ⁸Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho' na maquintyjachen ntsijñ'oon' jonhan. Majo' min na nnda', ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, ya na nndyö ntcü'ë tsonnangue, ¿Aa nninjnda' nn'an na vantyja n'onhan Jon?"

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' ts'an fariseo yo ts'an ique s'on

⁹Mantyi ndö vaa nciüichen jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' na sinin Jesús ndëë nn'an na tonan'tiuhan na xia'nty'i nquehan cont'ahan cha'xjen na chuhan', majo' conduehan na tyi'quinjon mañoon nn'an, nquehan na njonchen. ¹⁰Tso jon: "Tom'aan nciüi ts'an na conduihin tmaan' fariseos ndo' mantyi tom'aan nciüi ts'an ique s'on cüentaa' gubieron tsjoon Roma. Ty'e'han vats'on t'man na nnan'neinhan nnon Tyo'ts'on. ¹¹Ndo' juu fariseo'ñeen tacüentyjee' juu, sinin juu nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan' nquii juu. Ndö vaa na tso juu: 'U' Tyo'ts'on,

nicya ya 'u' ng'e tyi'quitsixuan cha'na minndyechen nn'an, na conty'ueehan, nn'an na cont'a 'nan na tyi'quichuhan', nn'an na ve' ndö' ro m'anhan yo ntyjehan, ndo' min cha'na tsanva', tsan ique s'on. ¹²Ja matscüejndo' ja ve jnda na nciüi soana, ndo' mantyi mancyä diezmo tsoñ'en na mavantyjön.

Ndö' vaa jñ'oon na sinin tsan'ñeen nnon Tyo'ts'on. ¹³Majo' juu tsan'ñeen tsan na ique s'on, toxen'chen tacüentyjee' juu, min na nndondë juu tsjö'ndue, ta'nan. Ve' tomin' juu nda' tsi'jndya juu na totsindya'hin. Tso juu: 'U' Tyo'ts'on, c'on' na nty'ia rö nchji' ng'e ts'an njan ja. ¹⁴Tsontyichen Jesús: "Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', juu tsan'ñeen tantcüe' juu vaa' juu na tqen Tyo'ts'onhin na jndyoyuhin na tonnon jon, chito juu fariseo'ñeen. Ee min'cya ro ts'an na itsivendye nquiihin, mancüüixjen ntsquioo Tyo'ts'onhin. Ndo' nin juu na iju'cjehin, jñ'oon na mayuu' ntsivendye jonhin."

Ityio Jesús jn'aaan yotsca

(Mt 19:13-15; Mr 10:13-16)

¹⁵Jndyocho nn'an yotsca na m'aan Jesús, tanhan na quityio jon nt'ö jon nacjo joo. Majo' nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, xjen na jnty'iahan na nnda', jnduehan ndëë nan'ñeen na tyi'nan'chjuhan jon. ¹⁶Jo' t'man Jesús nan'ñeen, tso jon ndëëhan:

—Ncyaho' na ninncyö yotsca na m'an ja, tyi'nan'ntcüe'ho'hin, ee quityquii' juu na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an, xia'nty'i nque nn'an na ntyja n'onhan ja cha'xjen cont'a yotsamin, joo nan'ñeen vanaan na conan'jonhan ntyja 'naan'han'. ¹⁷Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', minnichen ts'an na tyi'ntyjaa' juu Tyo'ts'on cha'na contyjaa' yotsca tye joo yo ndyee joo, tyi'je'quindëë ntsijon tsan'ñeen ntyja na

itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhän.

Itsinin tsantya yo Jesús

(Mt 19:16-30; Mr 10:17-31)

¹⁸Ncüüi ts'an judío na conintquehin, taxee' juu nnon Jesús:

—'U' ta na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on na ya ts'an 'u', ¿Nin 'nan icanhan' na quits'a cha' nninncyaa Tyo'ts'on na ntsixuan na tyi'quintycüüi na vando' ñuan njan?

¹⁹T'a Jesús 'ndyo juu, tso jon:

—¿Ndu na mats'u na condui ja ts'an na ya ts'anhin? Xia'nty nquii Tyo'ts'on conduihin na nnda', tanin ncüüichen. ²⁰'U' manchji' juu jñ'oon na ico'xehän'. Itsohan': "Tyi'nc'on' yo ncüüichen ts'an na ve' ndö' ro. Tyi'ntscue' ts'an. Tyi'nch'ue' 'naan' ts'an. Tyi'ntsinin' quintu cjoo' ts'an. Quitsa' na njon nquii tye' yo 'ndyo'."

²¹Ndo' tsan'ñeen je', t'a juu, tso juu nnon jon:

—Tsoñ'en jñ'oonmin' mavanc'uë'han' ninvaa xjen na tichjo ja.

²²Ndo' vi na jndë jndyii Jesús jñ'oonva', itso jon:

—Ncüüi vaa na icanhan' na quitsa'. Quijndë' tsoñ'en 'nan' na min, ndo' xo-quitu' na ngyon' cüenta, ncyahän' ndëë naninñen'. Na ntsa' na nnda', yajo' ntsixuan' na tya 'u' quiñoon'ndue. Ndë jo' quindyö' na ntsijon 'u' yo ts'ian na mats'a.

²³Majo' ya na jndyii tsan'ñeen jñ'oon'va', sichjoo' jndyihan' ts'on juu, ee tya jndyihin. ²⁴Ndo' vi na jndë tqwen Jesús cüenta na nnda' s'aahan' tsan'ñeen, tso jon:

—Joo nantya, jndyaa' jndyi na nta'nguee'han na nquii Tyo'ts'on ntye'ntjon jonhan ntyja na cotsam'anhän. ²⁵Jndyaa'ntyichen na ncju'cje ncüüi tsantya na ntye'ntjon

Tyo'ts'onhin, chichen na ngüequindyí' camello tsue' x'ee tsi'ncyä.

²⁶Ndo' nn'an na jndyehan na tso jon jñ'oonva', jnduehan nnon jon:

—Ndo' na nnda', ¿Nin juu na nndëë ngitso Tyo'ts'on na tsixuan juu na jndyöy conduihin na tonnon jon cha' nndëë nguee' juu najjon na m'aan nquii jon?

²⁷Jo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—'Nan na ndiquindëë nnt'a nn'an, nquii Tyo'ts'on condëë its'aa jonhan'.

²⁸Tso Pedro:

—Já jndë jnty'é tsoñ'en 'nan nján cha' condëë cotsay'ón jñ'oon yo 'u'.

²⁹T'a Jesús, tso jon ndëëhan:

—Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', minnichen ts'an na i'ndyii vaa', oo scuu', oo ntyje nquii, oo tye juu, ndyee juu, oo ntsinda juu ng'e na itsijonhin ntyja na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an, ³⁰Nan'min' jndye vee' jnda ncy'oon tsan'ñeen cüentahan' xjenva, ndo' xuee na tonnonchen, ncy'oon juu cüenta na tyi'quintycüüi na vando' ñuaan' juu.

Jndë ndye jnda itsiquindyí Jesús na nnan'cuee' nn'anhin

(Mt 20:17-19; Mr 10:32-34)

³¹Tëchu Jesús nn'an ncho've vi ntyja najjon na ninnquehan. Tso jon ndëëhan: "Quitquenho' cüenta, cotsava Jerusalén. Ndo' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, juu tsjoon'ñeen ntsiquindëñ'enhän' tsoñ'en jñ'oon ntyja njan na tji nque nn'an na tonan'neinhan nchu vaa 'nan na nguäa. ³²Ee ninncyä nn'an cüenta ja nduee nn'an na tachito conduihin nn'an judíos, ndo' joo nan'ñeen nnan'cüejnaan'hin ja, ndo' ntjue'hin ndaajndyuehin ja." ³³Ndo' ya na jndë tja'hin ja, nnan'cuee'han ja, majo' xuee na jndë ndye ngüant'ö xcö.

³⁴Majo' joo nn'an ncho've'ñeen, tataa' n'onhan nchu vaa itsiquindyí joo jñ'oonmin' na sinin Jesús ndëëhan ee vitjachen

na ntsi'man Tyo'ts'on juuhan' ndëëhan. Mang'e jo' tataa' n'onhinhan'.

Sin'man Jesús ncüii tsannchjaan'

(Mt 20:29-34; Mr 10:46-52)

³⁵Ty'entyihan nato. Ya na tëvin-dyohan tsjoon Jericó, jo' vaquityen ncüii tsannchjaan' 'ndyo nato'neen, ican juu 'nan na itsitjahan'hin ndëë nn'an. ³⁶Ndo' ya na jndyii juu na jndye jndyi nn'an cavenon, taxee' juu nin 'nan condui. ³⁷Jnduehan nnon juu:

—Nquii Jesús, tsan na jnan Nazaret, jon venon jo'. ³⁸Xjen na jndyii juu na nnda', ta' juu na sixuaa juu, tso juu:

—Nnda' Jesús, 'u' na condui 'u' tsjan David na jndyocahan', c'on' na nty'ia rö nchji'.

³⁹Ndo' joo nn'an na ve'jndyee, jnan'tyia'hanhin na quitsichen juu 'ndyo juu, majo' jndeintyichen sixuaa nnda' juu:

—'U' na condui tsjan David na jndyocahan', c'on' na nty'ia rö nchji'.

⁴⁰Jo' tacüentyjee' Jesús, t'ua jon ts'ian ndëë nn'an na quindyoy'onhan tsan'neen na m'aan jon. Ndo' vi na jndë tuee' juu, taxee' jon nnon juu, tso jon:

⁴¹—¿Nin 'nan nt'ue tson' na quits'a 'u'?

T'a juu, tso juu:

—Nnda' ta, ncy'a na nty'ia nnt'a.

⁴²T'a Jesús 'ndyo juu:

—C'on' na ya mandyia' nnda'. Ng'e na mavantyja tson' ja, jo' na jndë jn'man'.

⁴³Ndo' ninñoon' tyincyaahan' na jndyiaa' nnda' juu. Tantyja juu toxen' Jesús, totsit'maan' juu Tyo'ts'on. Ndo' mantyi nque nn'an na jndye jndyi'hin, ya na jnty'ia nan'neen na nnda' tui, tonan't'maan'han Tyo'ts'on.

Jesús yo Zaqueo

19 Xjen na tuee' Jesús tsjoon Jericó, vavenon jon tyquii' tsjoon'neen. ²Jo' tom'aan ncüii ts'an na jndyu Zaqueo. Conintquehin ndëë nn'an na cotye

s'on cüentaa' gobiernon tsjoon Roma. Ndo' tyahin. ³Nt'ue jndyi ts'on juu na ndyiaa' juu Jesús, majo' ng'e na quil'ëhin, jo' ndiquindëë ndyiaa' juu jon ng'e jndye jndyi nn'an. ⁴Ng'e jo' jnanon juu, tja juu na tonnonchen, jo' tava juu ncüii ts'oon na ventyjee' 'ndyo nato najon na ngüenon Jesús, cha' ya nndyiaa' nnon juu jon. ⁵Ndo' xjen na tyjee' Jesús jo', jndondë jon, tso jon:

—'U' Zaqueo, quitsityua', quindy-o'cuee' ee xeevahin icanhan' na ntjo ya ja va'.

⁶Jo' quintyjachen tacue juu. Yo na neiin' juu tay'oon juu Jesús vaa' juu.

⁷Majo' ya na jnty'ia nn'an na nnda' s'aa jon, tsoñ'enhan tonan'neinhan jñ'oon' jon, jnduehan:

—Cüa nquii Jesús, jndë tatsijonhin yo ts'an na itsitjahin nnon Tyo'ts'on na ntixee' tsan'neenhin.

⁸Jndë jo', tëcüentyjee' Zaqueo, tso juu nnon Jesús:

—Nnda' ta, xoncüe 'nan njan na min, ninncyahan' ndëë nannin'neen', ndo' mantyi min'cy'a ro ts'an na sivi'nn'an ja juu na tenoon' na tsjö tsa'nnda' na quityion juu nnon gobiernon, nanein ntsintcü'ëhan' nnon tsan'neen ninque vee' jnda cha'xjen na tji' ja nt'ö juu.

⁹Itso Jesús:

—Xeevahin juu na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, nque nn'an na m'an v'aavahin, jndë nan'xuanhin juuhan', ee juu ntyjëehë mantyi conduihin tsjan Abraham na jndyocahan'. ¹⁰Ee ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, jndyoquint'uë nn'an na jndë cotsu ñuaanhan na ntsin'man jahan.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan' s'on

(Mt 25:14-30)

¹¹Joo nn'an na tondye jñ'oonmin', jnan'tiuhan na macje njnty'ia ndëëhan

na ntye'ntjon Tyo'ts'on tsoñ'en, ncüjee'han' ee jndë mandyo na ngue' Jesús Jerusalén. Mang'e jo' sininntyichen jon ncüiichen jñ'oon na quindyehan na tyi'quitsi'man nquii'han' juuhan'.

¹²Tso jon ndëehan: "Tom'aan ncüii ts'an na t'man tonduihin. Sijnda' jon na nndui' jon ndyuaa 'naan' jon, ncja jon ncüiichen ndyuaa na tycya na ncy'oon jon cüenta ts'ian na ntsixuan jon rey, ndo' ndë jo' nndyo nntcüe' jon. ¹³Majo' vitjachen na nndui' jon na ncja jon jo', t'man jon nqui nn'an na cotye'ntjonhan nnon jon. T'man s'on tyincyaa jon nnon ncüii cüiihan na ve' tejndei ya jonhan' joohan. Tso jon ndëehan: Quijnt'ueho' nchu vaa nnt'aho' na ntantjonho' yo s'onmin' viochen xjen na ja tac'ön.

¹⁴Majo' joo nn'an ndyuaa tsjoon' jon, jndohanhin. T'uahan ts'ian ndëe nn'an na tentyjahan toxen' jon, jnduehan: Já tyi'quint'ue n'ón na nndui tsanva' ts'an na itye'ntjon jon já.

¹⁵"Ndo' juu tsan'neen, vi na jndë ty'oon jon cüenta ts'ian na ntsixuan jon, jndyo ntcüe' jon ndyuaa najon na jnan jon. Yajo' joo nan'neen na cotye'ntjonhan nnon jon na tejndei jon s'onhan, tqueen' jonhan. Ng'e nin'cüaa' ts'on jon nchu xjen na tantjon ncüii cüiihan. ¹⁶Jo' tyjee' tsan navejndyee, tso juu nnon jon: Nnda' ta, ¿Aa jndë tyje'? Ndö s'on 'nan', nqui vee' jnda tantjón yo joo s'on na tyincyaa' nnön. ¹⁷Ndo' tso jon nnon juu: Ya jndyi sa', 'u' moso njan, ng'e na siquindë' 'u' ncüii ts'ian min na chjohan', jo' na ma'ua ts'ian nnon' na ntco'xen' nqui njoon t'man. ¹⁸Jndë jo' tyjee' juu tsan na jndë ve, tso juu nnon jon: ¿Aa jndë tyje', ta? Ndö s'on 'nan, 'on vee' na tantjón yohan'. ¹⁹Ndo' majo'ntyti tso jon nnon juu: Naneihin ma'ua ts'ian nnon' na ntco'xen' nn'an 'on njoon t'man.

²⁰"Majo' xjen na tyjee' ncüiichen tsan'neen, tso juu nnon jon: ¿Aa jndë tyje', ta? Ndö s'on 'nan', suëhan' quii' peto.

²¹Ee ncya jndyi 'u' xeng'e 'u' ts'an na jndei' 'ndyo. Ee 'u' mayon' cuenta yuu na chito cüenta'. Min na tajnon' ntjon, majo' 'u' mancüiixjen matyje'. ²²Ndo' nquii rey'neen, vi na jndë jndyii jon na tso tsan'neen na nnda', t'a jon, tso jon nnon juu: 'U' moso njan na tayuu jnt'ue 'u', majuuto jñ'oon na tsu' ndö', nts'a na juuhan' quit'uiihan' 'u' ntyja 'nan na sa'. Jen mantyi' na ja ts'an na jndei' 'ndyö na may'ön cüenta yuu na chito cüenta ndo' na mancüiixjen matyjë yuu na chito ja jn'ön. ²³Ng'e na nnda' nchji', ¿Ndu na tatëquityi' joo s'on njan najon na ngüantjonhan'? Ee xe na sa' na nnda', yajo' nein na jndë tyjë, ncy'ön ntcü'e' juu s'on njan yo jndahan'. ²⁴Ndo' jo' tso jon ndëe minndye nn'an na m'anhan ngiaa' juu: Cüa, quitji'ho' s'on njan nt'ö tsanvahan ndo' cyaho'han' nnon nquii ts'an na nqui vee' jnda tantjon. ²⁵T'a nan'neen, jnduehan: Nnda' ta, ¿Ndu na ncy'oonntyti jonhan' ndo' jndë y'oon jon nqui vee' jnda na nnda'? ²⁶Ndo' t'a rey'neen, tso jon: Quindyeho' ntsjö ndëeho', minnichen ts'an na min 'naan' juu, ncy'oonntyichen juu cüenta. Majo' juu ts'an na ta'nan 'naan' cuen, nndui'n'en chjo 'nan na itsitiu juu na tsixuan juu. ²⁷Ndo' joo nan'neen na jndohin ja, na tyi'quint'ue n'onhan na nditque ja ntyja 'naanhan, quindyochoho'hin ntjoohin, ndo' quinan'cüjeho'hin na tonnön."

Taquee' Jesús Jerusalén

(Mt 21:1-11; Mr 11:1-11; Juan 12:12-19)

²⁸Vi na jndë sinin Jesús jñ'oonva', tjantyichen jon na vja jon Jerusalén. ²⁹Juu xjen na vavindyoo' na nguee' jon tsjoon Betfagé yo Betania, mandyoo' tyo' na jndyu Olivos, t'ua jon ts'ian ndëe ve nn'an na totsay'on jñ'oon yohin na c'ohan ncüii nt'aa. ³⁰Tso jon ndëehan:

—C'oho' tsjoon chjo na m'aan jndyoyu na tondëeho'. Ndo' xjen na ntsaquee'ho' tyquii'han', jo' njnty'iaho' ncüii

snon chjo na tyen o'. Min'ncüii jnda tacontjo ts'an juu o'. Quinan'quinan'ho' juu o', ndo' quindyoy'onho' cho'ñeen ntjoohin. ³¹Ndo' xe na aa ngüaxee' ts'an ndëëho' ndu na conan'quinan'ho' juu quioo'ñeen, quindueho' nnon juu: “Nquii ts'an na conduihin na ico'xen jon já, nquii jon nninjnt'uehin juu o'.”

³²Ndo' ty'ehan juu nt'aa na t'ua jon ndëëhan, ndo' tjinda' juu snon'ñeen cha'xjen na tso jon ndëëhan. ³³Ndo' viochen xjen na jnan'quinan'hin juu isnon'ñeen, nque nn'an na njnuen' o', jnduehan:

—¿Ndu na conan'quinan'ho' snonva'?

³⁴T'ahan, jnduehan:

—Nquii tsan na conduihin na itye'n-tjon jon já, nquii jon nninjnt'ue yahin juu o'.

³⁵Jndë jo' tyey'onhan juu cho'ñeen na m'aan Jesús. Ndo' tyiohan ndiaahan naxen' o', ndo' tantjo jon quioo'ñeen. ³⁶Ndo' viochen na venon jon nato, totji' nn'an ndia tonco na cüehan, tonan'nuein'hinhan' nato na ngüenon jon. ³⁷Ndo' najjon na tanytque' nato juu tyo' na jndy Olivos yuu jon na covityincyoo' Jerusalén, tsoñ'en nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, yo na nein jndyihin ta'hin jndei tonan'xuaahan, tonan't'maan'han Tyo'ts'on ntyja tsoñ'en ts'ian t'man na jndë jnty'ia ndëëhan na tots'aa Jesús na tyi'je'quindëë nnduihan' yo najndei na tsixuan nquii ts'an.

³⁸Jnduehan:

—Juu tsanvahin ityio Tyo'ts'on jn'aanhin. Nquii jon na taquintya na t'man conduihin, icüjee'non jon yo xuee' nquii Tyo'ts'on na itye'ntjon jon tsoñ'en. Ntyja 'naan' jon, nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue ncyaa jon na tajñuaan' ts'on c'ön na tonnon jon. Conan't'maan' jaa nquii jon na m'aan nandyentyichen.

³⁹Majo' minndye nn'an na conduihan tmaan' fariseos na m'anhan quii' nt'an

nn'an na jndye jndyi'hin, jnduehan nnon Jesús:

—'U' na matsi'man' jñ'oon ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndëë nn'an, joo nn'an na cotsay'on jñ'oon yo 'u', cüan' ndëëhan na tanduehan jñ'oonmin'.

⁴⁰Majo' t'a jon jndyuehan, itso jon:

—Quindyeho' ntsjö, xe nnan'chen nanmin' jndyuehan, yajo' joo ntjö'hin' nnan't'maan'han' ja.

Si'ndaa'han' nchjii Jesús ntyja 'naan nn'an Jerusalén

⁴¹Xjen na tuee' jon 'ndyo tsjoon Jerusalén, ndo' xjen jndyiaa' jonhan', sit'ioohan'hin ntyja 'naan nn'an na m'an jo'. ⁴²Cha'vijon ndëë nn'an tsjoon'ñeen sinin jon, tso jon: “Juu xeevahin, xe ve' aa taa' n'onho' nchu vaa na icanhan' cha' ntjo yaho' na tonnon Tyo'ts'on, majo' ndincyaahan na nciäa' n'onho'han'. ⁴³Ee mangüentyja xjen na joo nn'an na jndohan 'o', nnan'yahan teon-ntjö' xi'jndio 'ndyo tsjoonho' na nt'ahan tyia' yoho' ata je'quindëë nndui'ho'. ⁴⁴Nnan'tyuii'n'enhann' nn'an tsjoonho' ndo' nnan'cüjehan nantque ndo' mantyi yoquijndë ndaho'. Nnan'tyuii'han ntjö' na tijnt'ue na jndë tsjoonho', min'ncüi-ihan' xe'qui'ndyehan na vaquityenhan' nacjoo' tyjehan'. Nnda' ngenonho' ng'e tataa' n'onho' na jñon Tyo'ts'on ja na ntsin'man jon ñuaanho'.”

Icüji' Jesús nn'an tyquii' vats'on t'man

(Mt 21:12-17; Mr 11:15-19; Jn 2:13-22)

⁴⁵Jndë na tso jon na nnda', taquee' jon juu vats'on t'man, jo' ta' jon tji' jon nn'an ch'en, joo nn'an na condëë 'nan quii' v'aa'ñeen. ⁴⁶Ndo' tso jon ndëëhan:

—Vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': “V'a njan conduihan' v'aa najjon na conan'nein nn'an nnon Tyo'ts'on.” Majo' 'o', itsijonhan' na cont'aho' ju-

uhan' cha'vijon tsë'tsjö' yuu jon na co-too' nannty'uee.

⁴⁷Ndo' 'io 'io totsiman Jesús jñ'oon ndëë nn'an quii' juu vats'on t'man'ñeen. Majo' nn'an na conintque ndëë ntyee 'naan nn'an judíos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyí jñ'oon na tqen Moisés yo nin'nn'an na conintque ndëë nn'an tsjoon, tojnt'ue vichen n'onhan nchu vaa nquii nnt'ahan cha' nnan'cuee'han Jesús. ⁴⁸Majo' ta'taa' n'onhan nchu ya nnt'ahan ee tsoñ'en nn'an chen chen totquenhän cüenta juu jñ'oon na incyaa jon. Nt'ue n'on jndyihan na ndyehän joo jñ'oon'ñeen na totsini jon.

Ntyja 'naan' najndei na condui Jesús

(Mt 21:23-27; Mr 11:27-33)

20 Ncüii xuee'ñeen tacju'han' na itsi'man Jesús ndëë nn'an tyquii' juu vats'on t'man'ñeen. Tyincyaa jon jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ntyja 'naan' na itsin'man jon ñuaan nn'an. Ndo' nque ntyee na conintque ntyja 'naan' nn'an judíos, squenonhan na m'aan jon yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyí juu jñ'oon na tqen Moisés, yo nin'nn'an na conintque ndëë nn'an tsjoon. ²Jnduehan nnon jon:

—Quitsu' ndé, ¿Nin najndei condui 'u' na tji' nanmin' quii' vats'on? Ndo' ¿Nin juu tyincyaa na matsixuan'han'?

³⁻⁴Jo' sintcüe' Jesús jñ'oon ndëëhan, tso jon:

—Mantyi ja ngüax'ë ncüii jñ'oon ndëëho'. Ts'ian na totsiquindëë' Juan nn'an, juu najndei na tonduihin, ¿yuu jnanhan'? ¿Aa nquii Tyo'ts'on tyincyaa na tonduihin na nda', oo aa ve' nn'an jndue na quits'aa jonhan'? Cüa, quit'a-ho' ndyi.

⁵Jo' joo nan'ñeen jnan'nein nquehan yo ntyjehan, jnduehan:

“Xe na aa nnduë nquii Tyo'ts'on tyincyaa na totsixuan Juan juu ts'ian'ñeen,

yajo' ngitso tsanvahin ndëë: ¿Ndu na tatëntyja nn'ón jñ'oon na toninncyaa jon? ⁶Majo' xe na aa nnduë nn'an jndue na quitsiquindëë' Juan'ñeen nn'an, yajo' tsoñ'en nn'an ntuen'han ntjö' jaa na nnan'cüjehan jaa, ee jndë vantyja n'onhan na nquii Juan conduihin ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa.” ⁷Ng'e na nnda' jnan'tiu nan'ñeen, jnan'ntcüe'han jñ'oon nnon Jesús:

—Aa já ndicüaa' n'ón nin juu tyincyaa jñ'oon na quitsiquindëë' tsan'ñeen nn'an.

⁸Ndo' na jnduehan na nda', mantyi sintcüe' ta Jesús jñ'oon ndëëhan:

—Tanin, min xe'quitsjö ndëëho' nin juu tyincyaa najndei na condui ja na mats'a nan'min'.

Jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja 'naan nn'an na tota'ntyjee'han nt'öö ntjon

(Mt 21:33-44; Mr 12:1-11)

⁹Jndë jo' ta' Jesús, sinin jon jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ndëë nn'an, tso jon: “Tom'aan ncüii ts'an, juu tsan'ñeen jnon' jon nt'öö tëndöndyoo' tsjan tyuaa 'naan' jon. Jndëcyä tyincyaa jon cüenta juu ntjon'ñeen nduee minndye nn'an, jndë jo' tja jon ncüiichen ndyuaa na majndye xuee. ¹⁰Ndo' ya na tentyja xjen na tue' juu ntjon'ñeen, jñon jon ncüii moso 'naan' jon na m'an nan'ñeen na nninncyahan cüenta 'nan na vacüja'han' jon. Majo' nan'ñeen je', tja'hin juu, jñon ntcüe'hanhin na ta'nän tachu juu. ¹¹Jo' jñon nnda' jon ncüiichen mosoo' jon. Mantyi tonan'cüejnaan'han juu tsan'ñeen ndo' tja'hanhin. Jndë jo' jñon ntcüe'hanhin na ta'nän tachu juu. ¹²Jndëcyä nquii tsan'ñeen jñon nnda' jon ncüiichen moso 'naan' jon na jndë ndye. Juu tsan'ñeen jnan'quee'hanhin, tji'han juu quii' ntjon'ñeen.

¹³“Na mats'ia nquii tsan'ñeen na 'naan' ntjon'ñeen, sitiü jon: ¿Nin 'nan chi nts'a ja? Ndö vaa nts'a, nquii tsan-s'a jnda na t'man vaa na venchjihin, njñönhin na m'an nan'ñeen, tyi'nan ro na nnt'a nanmin' na njonhin. ¹⁴Majo' nque nan'ñeen na cont'a ts'ian tyuaa 'naan' jon, xjen na jnty'iahan na jnda nquii jon na jndë tyjee', jnduehan ndëë ntyjehan: Ts'ian ya yuu' nntjo ntjonvahnin nt'ö juu. Cüa, quinan'cuë'hin cha' ntjohan' nduëë. ¹⁵Ndo' tji'hanhin quii' ntjon'ñeen, ndo' jnan'cuee'hanhin.”

Ndo' taxee' Jesús ndëë nan'ñeen, tso jon:

“Nquii jon na 'naan' ntjon'ñeen, ¿Nin 'nan m'aan' n'onho' na nts'aa jon? ¹⁶Ncüjee' ntcüe' jon ndo' ntscüje jon nan'ñeen. Ndo' nninncyaa jon ntjon 'naan' jon ndëë mañoon nn'an.”

Ndo' nque nn'an na condye jñ'oonmin' na sinin Jesús, jnduehan:

—Tyi'jon ncyaa Tyo'ts'on na nndui na nnda'.

¹⁷Majo' Jesús, quii jndyiaa' jon ndëëhan. Tji' jon ncüii jñ'oon na sijoon' nquiihin na conduihin tsjö' na ninjnt'ue. Tso jon:

Vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan':

Nque albañin na conan'ya v'aa, juu tsjö' na conduehan na tyi'je'cüijnt'uehan',

majuutohan' vaquityen tyenhan' nqui tsjaan' v'aa.

Na nnda' vaa na tso jñ'oon'ñeen, ¿Nchu vaa na cotji'ho' cüenta na itsiquindyihan'? ¹⁸Minninchen ts'an na ndicüaa' ts'on ntyja njan, iju'vi'han'hin cha'vijon ts'an na tonhin na tyioohin nacjoo' tsjö'. Majo' juu ts'an na tyi'nin'canyja ts'on ja, majnda' na nt'uiivi'han'hin. Juu 'nan na ngenon juu itsijonhan' juuhan' cha'vijon 'nan na ntjon ts'an na tyioo ncüii tsjö' t'man nacjoo', na sitiüu jndëhan'hin.

¹⁹Ndo' nn'an na conintque ndëë ntyee yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi juu jñ'oon na tquen Moisés, xjen'ñeen tojnt'uehin nchu vaa nquii nt'ahan na nnt'uehan Jesús, ee taa' n'onhan na nacjo nquehan sinin jon juu jñ'oon'ñeen. Majo' ncyaaahan nn'an na jndye jndyi'hin.

¿Aa ichuhan' na quityiön s'on na ique gobiernon?

(Mt 22:15-22; Mr 12:13-17)

²⁰Mang'e na nnda', tojnt'ue yantyihan nchu vaa nquii nnt'ahan. Joo nan'ñeen m'an ntyjehin na cont'a nquehin na njon jndyi jñ'oon' Tyo'ts'on ngiohan. Jñonhin nan'ñeen najjon na m'aan Jesús. T'uahin ts'ian ndëë nan'ñeen na quitsaquindahin jñ'oon na toninncyaa jon. Ndo' vi na jndë jo', nninncyahan cüenta jon nt'ö gobernado cha' co'xen tsan'ñeenhin. ²¹Jo' taxee' nan'ñeen nnon Jesús:

—Nnda' ta na matsi'man' ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndëë nn'an, mangiö na jndyoyu matsinin' ndo' matsi'man' cha'xjen chuhan', min tacotsa' na njon nchji' yo ncüii ts'an, majo' ncüiichen ts'an tyi'cuee' tson'hin. 'U' ninnquii'chen na matsi'man' na quits'aa ts'an cha'xjen na nt'ue ts'on Tyo'ts'on. ²²Ndo' nanein ta, nin'quindyé, nquii César, tsan na conintque tsjoon Roma, ¿Aa chuhan' na quityiön s'on na ique jon, ndo' aa tyi'quichuhan'?

²³Majo' nquii Jesús, taa' ts'on jon na conan'vi'nn'anhan. Jo' tso jon ndëëhan:

²⁴—Quinan'manho' ncüii xoqitu' denario nnön. ¿Nin ts'an xquen chuu'han' ndo' nin ts'an xuee' na chuu'han'?

T'a nan'ñeen, jnduehan:

—Nquii César chuu'han', juu tsan-m'aants'ian t'man tsjoon Roma.

²⁵Yajo' tso jon ndëëhan:

—Ng'e na nnda', quityionho' s'on na ique César na tsixuanhan' cüentaa' jon,

ndo' mantyi ncyaho' cüentaa' Tyo'ts'on na tsixuanhan' cüentaa' nquii jon.

²⁶ Jo' ta'nan jndëë jnt'ahan na quit'uihan'hin ntyja 'naan' jñ'oon na totsini jon quii' nt'an nn'an. Ndo' nan'ñeen na jnt'uehan na quit'uihan'hin ntyja 'naan' joo jñ'oon na t'a jon, vacue m'aan' n'onhan yo jñ'oon na sintcüe' jon.

Cota'xee'han ntyja 'naan' na nta'ndo' xco nn'an

(Mt 22:23-33; Mr 12:18-27)

²⁷ Jndë jo' minndye nn'an judíos na conduihan tmaan' saduceos, squenonhan na m'aan Jesús. Nan'ñeen tyi'cantyja n'onhan na ngüando' xco ts'an na jndë tue'. Ve' ng'e jo', ndö vaa jñ'oon na tyequinduehan nnon jon:

²⁸ —'U' ta na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, nquii Moisés tji jon jñ'oon na ico'xenhan' já xe ngue' ncüii tsans'a ndo' ntjo scuu' juu, yajo' juu tyje ts'oo'ñeen ngoco juu yo it-saa' juu. Nc'on ntsinda juu yo tsanscu'ñeen cha' ntsinon juu na tantsinda tsoxio juu t'on. ²⁹ Quindyaia', ndö vaa 'nan na tui. Tom'an ntyque' nannon na ninncüii ts'an ntsindahan. Juu tsantque toco juu, majo' xjen na tue' juu, tat'oon jnda juu yo scuu' juu. ³⁰ Jndë jo' juu tsan na jndë ve, toco juu yo tsanscu'ñeen.

³¹ Jndë jo' tsan na jndë ndye toco juu yo tsanscu'ñeen. Ndo' majo'ntyti tsoñ'en na ntyque' nan'ñeen, ncüii ro ncüiihan toy'onhan juu na tondiscuhanhin ndo' tjëhan. Min'ncüii ndahan yohin. ³² Ndo' na mats'ia mantyi nquii tsanscu'ñeen, tue' juu. ³³ Ndö jñ'oon na nin'quita'x'é nnon', juu xjen na nnta'ndo' xco nn'an, ¿Nin ncüii joo na ntyque' nan'ñeen na ndisaa' juu? Ee tsoñ'en na ntyque'han tondiscuhanhin.

³⁴ T'a Jesús, itso jon ndëëhan:

—Nn'an tsonnangue na m'an nanein cotoncohan, ndo' coninncyahan ndahan na cotonco joo. ³⁵ Majo' m'an nn'an

na nan'xuanhan na nta'ndo' xcohan vi jndë na tjëhan, ndo' mantyi nan'xuanhan na nc'onhan juu xjen na nnguaa tsonnangue xco. Majo' juu xjen'ñeen tax-e'quitoncohan, min nannon, min nantcu, ³⁶ Ee taxe'cüje nnda'han. Ntsijonhan'hin cha'na nque ángeles. Condui nan'ñeen ntsinda Tyo'ts'on ng'e na jndë tyincyaa jon na cota'ndo' xcohan. ³⁷ Mancüiixjen itsohan' na cota'ndo' xco nn'an na jndë tjë ee nquiintyi Moisés si'man jon na nnda' yo jñ'oon na tji jon ntyja 'naan' t'oon neon zarza na t'ahan'. Quityquii' juu jñ'oon'ñeen tso jon na nquii ta Tyo'ts'on conduihin Tyo'ts'on cüentaa' Abraham, yo Isaac, yo nin'-Jacobó. ³⁸ Juu jñ'oon'ñeen tsi'manhan' na nquii Tyo'ts'on conduihin Tyo'ts'on cüenta nn'an na cotando', chito cüenta nt'oo. Jo' tsi'manhan' na joo nn'an na vantyja n'on cotando'han.

³⁹ Yajo' minndye nn'an na conan'man nchu vaa tsiquindy jñ'oon na tquen Moisés, t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, taquinjon' jñ'oon na tsu'.

⁴⁰ Ndo' joo nn'an tmaan' saduceos'ñeen, tavi t'onhan na nan'xuanhan ñuaanhan na nta'xee'ntyichenhan jñ'oon nnon jon.

¿Nin ts'an tsjan condui nquii Jesús?

(Mt 22:41-46; Mr 12:35-37)

⁴¹ Taxee' Jesús ndëë nn'an:

—¿Nchu vaa na condue nn'an na nquii Mesías conduihin tsjan David na jndyocahan'? ⁴² Ee nquii David tso jon na condui Mesías nquii ta na itye'ntjon jonhin. Juu jñ'oon'ñeen jnduihan' cjoo' tson na chu salmos. Ndö vaa na itsohan':

Nquii ta Tyo'ts'on itso jon nnon nquii jon na itye'ntjon jon jaa:

Quijman' nc'ia ntyjaya najon na itsit'maan'han' 'u'

⁴³ Ata xjen nque nn'an na jndohan 'u' jndë s'a tmaan'han na c'onhan nacje 'nan'.

⁴⁴Ng'e na nnda' vaa tso juu jñ'oon'ñeen, ndö vaa jñ'oon na mavax'ë ndëëho'. ¿Nchu vaa na condueho' na nquii Mesías conduihin tsjan David na jndyocahan', ndo' nquii David tso juu na nquii Mesías conduihin nquii ta na ico'xen jonhin?

Quint'ahan cüenta yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen Moisés

(Mt 23:1-36; Mr 12:38-40; Lc 11:37-54)

⁴⁵Viochen xjen na nque nn'an na jndye jndy'ihin manin vaa condyehin, tso Jesús ndëë nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon:

⁴⁶“Nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen Moisés, nein jndyihan na ngondy'ihan na cüehan ndiaa tonco cha' quitji' nn'an cüenta na t'man conduihan. Ndo' nt'ue n'onhan na nninncyaa nn'an ts'onhan nata. Mantyi quii' nt'aan'on nin'cüendyuaahan naijon na ntsiquinjonchenhan'hin. Ndo' xjen na covee' ngeee, mantyi nin'cüendyuaahan silla na tonnonchen. ⁴⁷Majo' 'naan nanntcu ninnque, cotji' nan'ñeenhan' na nnin'naanhinhan'. Ndo' jndye jñ'oon conan'neinhan nnon Tyo'ts'on cha' quinan'tiu nn'an na jen conan'quindëhan tonnon jon. Jnaan' na nnda' vaa na cont'ahan, jaa' jndyi nt'uiihan'hin. Tyi'nt'aho' cha'xjen 'nan na cont'ahan.”

Xoquitu' na tyincyaa tsanscu ninnquii

(Mr 12:41-44)

21 Sinin Jesús jñ'oonmin' viochen xjen na m'aan jon vats'on t'man. Jo' tqen jon cüenta na nque nantya, jndye s'on cotyionhan cüentaa' Tyo'ts'on quii' quiton na min jo'. ²Mantyi jo' jndyiaa' jon ncüii tsanscu ninnquii, jñen' jndyihin. Taquityion juu ve xoquitu' s'on ve ncüii joo quiton'ñeen. ³Jo' tso Jesús:

—Jñ'oon mayuu' na matsjö ndëëho', juu tsanscuva' ts'an ninnquiihin na jñen' jndyihin, jndyentyi tyincyaa juu cüentaa' Tyo'ts'on, chichen na tyincyaa tsoñ'en nantya'ñeen. ⁴Ee joochan ve' s'on na vantjo'chen na min ndueehan, joochan' na tjue'hin quii' quiton'ñeen. Majo' juu tsanscuva' na jñen' jndyihin, tju'ñ'en juu xoquitu' na y'oon juu, manin' ntyja na ntcüa' juu.

Itsiquindy Jesús na nndyuii' vats'on t'man

(Mt 24:1-2; Mr 13:1-2)

⁵Vendye nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnan'neinhan ntyja 'naan' juu vats'on t'man ndo' mantyi ntyja 'naan joo ntjö' na ya jndyi na tijnt'ue na tycüi'han' ndo' ntyja 'naan' 'nan na njon jndyi na tyincyaa nn'an cüentaa'han' na tonan't'maan'han Tyo'ts'on. Xjen'ñeen tso Jesús:

⁶—Tsoñ'en nan'min na cojnty'iaho', mangüentyja xjen na nnan'tyuii' nn'anhan'. Min'ncüii tsjö' je'quintjohan' nacio ntyjehan'.

Jn'aan na conan'manhan' na mandyo na ntycüii

(Mt. 24:3-28; Mr 13:3-23)

⁷Ndo' taxee'han nnon jon, jnduehan: —'U' ta na matsi'man' ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndëë nn'an, ¿Yuu xjen na nndui na nnda'? Ndo' ¿Nin jn'aan na ntsi'manhan' na jndë mavaa xjen na nndui nan'min?

⁸T'a jon jndyuehan, tso jon:

“Quitquenho' cüenta na tyi'nan'vi'n-an nn'an 'o' ntyja 'naan jñ'oonmin'. Ee jndye nn'an nninncyoo na nnduehan na maja conduihan. Nnduehan na nquehin conduihan Mesías. Ndo' nnduehan: Jndë tentyja xjen na ntycüii tsoñ'en. Majo' tyi'nan'jonho' yo nan'ñeen. ⁹Min' tyi'ndyueho' ya coninc'uaa jñ'oon na nc'oon ndyia' ndo' na

conan've nn'an nacjo gobiernon 'naanhan. Ee mancüiixjen jndei'han' ngüenon jndyee nan'min', majo' tyi'coventyja xjen na ngitsu tsonnangue.”

¹⁰Ndë jo' tsonyichen jon ndëehan: “Nn'an ncüii tsonnangue, nnan'vehan nacjo nn'an ncüiichen tsonnangue. Ndo' ncüii tsanm'aants'ian t'man nts'aa jon tyia' yo ncüiichen tsanm'aants'ian t'man. ¹¹Ndo'vanjan jndei ngots'ii ndo' nc'oon jndo' t'man ndo' ntycu chen jndyi ncy'oonhan' nn'an. Ndo' juu tsjö'ndue nnintyincyoo' jn'aan t'man na mioon ntsity'uehan' nn'an.

¹²“Majo' vitjachen na nndui tsoñ'en nan'min', ncy'on nn'an 'o' na nnt'avi'han 'o' ndo' nnty'ehin 'o'. Ndo' mantyi nninncyahan cüenta 'o' ndëe nn'an quii' nt'aan'on 'naanhan ndo' ntyi'han 'o' nt'aancjo. Ndo' nc'ochohan 'o' tondëe nn'an na conintque yo tondëe nanm'ann'ian t'man, ve' ng'e na conan'jonho' yo jñ'oon na mancya. ¹³Xjen na ntquenonho' tsoñ'en nan'min', ntsiquinaanhan' na ntjil jndyoyuho' ntyja njan ndëe nn'an. ¹⁴Ng'e na nnda', quinan'jnda'ho' na tyi'ndyii' n'onho' nin jñ'oon na nnan'ntcüe'ho' ndëe nan'ñeen cha' ngüañoon'han'ho'. ¹⁵Ee ncö nts'a na ntsijnda'han' nquenho' cha' nndëe nnan'ntcüe'ho' jñ'oon ndëe nan'ñeen, ata min'cya ro johan na jndohan 'o', je'quindëe nnduehan na juu jñ'oon na coninncyaho' tyi'quijnt'uehan', min tyi'je'ncyaaahan' na nnduehan na tyi'yuu'han'. ¹⁶Mantyi nque tyeho', ndyeeho' nninncyahan cüenta 'o' nduee nn'an na nnan'cüje nan'ñeen minndye 'o'. Majo'ntyi nnt'a ntyje nqueho' yo ntyje tycyaho' ndo' mantyi nn'an na ya jñ'oon yoho'. ¹⁷Ndo' jndye jndyihan nc'onhan na tyi'cuee' n'onhan 'o' ve' ng'e na m'anho' ntyja njan. ¹⁸Majo' xe'qui'ndyi na ngitsuho'. Cha'vijon na itsohan' min ve' ncüii

sonquenho' tyi'je'quitsuhan'. ¹⁹Ng'e na ntjotyenho' yo ntyja njan, jo' na nninncyaa Tyo'ts'on na tyi'quintycüii na nta'ndo'ho'.

Ntyja 'naan' na nndyuii' juu tsjoon Jerusalén

²⁰“Majo' ya na njnty'iaho' na minntyjee' sondaro xi'jndio Jerusalén, yajo' cüaa' n'onho' na mavaa xjen na nnan'tyuii'han juuhan'. ²¹Juu xjen'ñeen joo nn'an na m'an ndyuaa Judea, quinan'nonhan na min ntyo' na nta'nty'iuhan jo'. Ndo' nn'an na m'an Jerusalén quindui'han jo', ndo' nn'an na m'an jndëe tyi'nc'o ntcüe'han juu tsjoon'ñeen. ²²Ee joo nguee'ñeen nan'xuanhan' xjen na nt'uiivi' Tyo'ts'on nn'an judíos cha' ntsiquindëhan' tsoñ'en jñ'oon' jon na tondui. ²³Nty'ia ro nanntcu na ñjon ndahan juu xjen'ñeen yo ntyjencuhan na 'ndaa nda. Ee ngioo ncüii navi' t'man nacjoo' ndyuaava, vi' jndyi nts'aa Tyo'ts'on na ntquenon nn'an na m'an juu xjen'ñeen. ²⁴Nnan'cüje nn'an joohin yo xjo ndo' jndyehan nc'ocho nn'anhan cha'vijon preso ncüii ncüii tsonnangue. Ndo' joo nn'an na tyi'quinjon Tyo'ts'on ngiohin, nto'xenhin Jerusalén ata nguee' xjen ntyjii jon na ngacüentyjee' na cont'ahan na nnda'.

Nan'min nnguaa juu xjen na nndyo nnda' Jesús

(Mt 24:29-35, 42-44; Mr 13:24-37)

²⁵“Juu xjen'ñeen t'man jn'aan na nnintyincyoo' na njnty'ia nn'an ntyja 'naan' ndo'cüjioon' yo chi' ndo' yo nin'ncjuu. Ndo' nnon tsonnangue, ntsi'ndaa' jndyihan' ngio nn'an. Ndo' ng'e na nninc'uaa na iju ndaandue ntsiquijñ'eehan'hin. ²⁶Nts'aahan' na tajndei' n'onhan ng'e na coviquityuehan ntyja 'naan' na m'aan' jndyi n'onhan nchu vaa vja na its'aahan' nnon tsonnangue. Ndo' majuu

xjen'neen tsoñ'en na condui najndë na cotoxenhan' tsjö'ndue, ntsitoncüii'han' joohan'. ²⁷Yajo' juu xjen'neen ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na co'xën tsoñ'en nn'an, njnty'ia nn'an na ncüjënön nnt'a tsonnangue. Tyquii' chincyu ndyö yo juu na nancoo' naquixuee na condit'man ja. ²⁸Xjen na jndë tye' na condui nan'min', cüa, quityi-i'yantyiho', tyindyueho', c'on cjeho' ee tajndye vitja na ntsiquindyaa Tyo'ts'on 'o' na ndui'ho' quityquii' navi'min'."

Jñ'oon ntyja 'naan' ts'oon higuera

²⁹Juu jñ'oonva na tyi'quitso nqui-i'han', sinin Jesús juuhan' ndëehan, tso jon: "Cüaa' n'onho' ntyja 'naan' ts'oon higuera oo min'cya ro ts'oon. ³⁰Xjen na cojnty'iaho' na jndë condui' tso'ndaahan', cotji'ho' cüenta na jndë tindyo ngueesua'. ³¹Mantyi xjen na cojnty'iaho' na condui nan'min' na jndë tsjö, cüaa' n'onho' na jndë tindyo juu xuee ya tsoñ'en nn'an ntji' jndyoyuhan na condui Tyo'ts'on na itye'ntjon jon tsoñ'en.

³²"Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëeho', nque nn'an na m'an naneihin, tyi'xe'cüjeñ'engan ata xjen na jndë siquindëñ'engan' tsoñ'en jñ'oonmin'. ³³Tsjö'ndue yo tsonnangue ntycüiiñ'engan', majo' joo jñ'oon na mancyä, tsoñ'engan' ntsiquindëñ'engan' joohan'.

³⁴"Quitquenho' cüenta na tyi'ninncyaho' na ncjachuhan' 'o' na ve' conan'jontoho' na cocüa' quintcu nn'an yo na covehan na condyehan oo na nc'on jndyihö jñ'oontiu ntyja 'naan' na nchu vaa nquii na nc'onho' 'io cha. Ee xe nan'min' nc'oon' n'onho', ninjonto ncüjee'non juu xuee'neen na nt'uuihan' 'o' cha'vijon it'uui xiu' quioo'. ³⁵Mannda' vaa na nguee'non juu xuee'neen na m'an nn'an na ninvaa tsonnangue. ³⁶Mang'le na nnda', ninnquii'chen quitquenho' cüenta ninvaa xuee na cotsam'anho'.

Ndo' quitanho' nnon Tyo'ts'on na nninncyaa jon na nc'oon najndei' n'onho' cha' ya ro ndui'ho' quii' juu navi' na ndyö, ndo' cha' nddëë ngüentyjee'tyenhö' tonnön, ja na condui tsans'a na i'ua jon ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an."

³⁷Ndo' nquii Jesús, tincüii xueeyu torsi'man jon ndëë nn'an quii' juu vats'on t'man'neen. Ndo' ya na toवान, tondui' ntcüe' jon quii' tsjoo, toca jon juu tyo' na jndyü Olivos. ³⁸Ndo' tivinoncco, nn'an na jndye jndyihan totsquehan vats'on t'man'neen na ndyehan jñ'oon na toninncyaa jon.

Sijnda' Judas na quit'uiivi'han' Jesús

(Mt 26:1-5, 14-16; Mr 14:1-2, 10-11; Jn 11:45-53)

22 Majndë vavindyo na nguee' nguee na cocüa' nn'an judíos tyoo' na tatsquentë taquee'. Juu nguee'neen conan'quijndyuhinhan' pascua. ²Ndo' joo ntyee na conintque ndëë nn'an judíos yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tqen Moisés, ng'e na ncyaaahan nn'an na neinhan Jesús, ve' nty'iu tojnt'ue ntyee'neen nchu vaa nquii nt'ahan cha' na cue' jon.

³Juu xjen'neen nquii Judas na mantyi jndyü juu Iscariote, tua Satanás quii' ts'on juu. Juu juu ncüii nque nn'an na ncho've. ⁴Tja tsan'neen na m'an joo ntyee na conintque'neen yo nantque na cotoxen nannt'ei cüentaa' juu vats'on t'man. Tatsijnda' juu yohan nchu vaa nquii nts'aa juu cha' nninncyaa juu Jesús ndueehan. ⁵Ndo' nan'neen, sineiin'han' n'onhan na nnda' vaa na tso juu, ndo' jnan'cüejonhan jñ'oon na ndyionhanhin na nts'aa juu na nnda'. ⁶Ndo' mantyi juu siu' juu na nnda'. Jo' ta' juu tont'ue juu yuu xjen na ntsijonhan' na nninncyaa juu cüenta Jesús ndueehan xjen na tyi'quijnty'ia nn'an.

Sijnda' Jesús na ntcüa'han pascua

(Mt 26:17-29; Mr 14:12-25;

Jn 13:21-30 1 Co 11:23-26)

⁷Ndo' tuee' juu nguee na cocüa' nn'an judíos tyoo' na tatsquentë taquee'. Juu nguee'ñeen na conan'cüje nan'ñeen quinman ntyja 'naan' nguee pascua, ⁸Ndo' jñon Jesús Pedro yo nin'Juan ntcüii nt'aa, tso jon ndëehan:

—Cüa, c'oho' na nnan'jnda'ho' na ntcü'a jaa ntyja 'naan' nguee pascüa.

⁹Ta'xee'han nnon jon:

—¿Yuu jon nt'ue tson' na nnan'jnt'áhan'?

¹⁰T'a jon jndyuehan, itso jon:

—Quitquenho' cüenta, juu xjen na jndë tyeque'ho' quii' tsjoon, jo' ntjonho' ntcüii tsans'a na y'oon juu tsjö na ñjon ndaa. Quitsantyjaho' xen' tsan'ñeen ata xjen nguee' juu v'aa na ngaquee' juu. ¹¹Jo' quindueho' nnon nquii ts'an na vaa' juu v'aa'ñeen: “Nnda' ta, nquii tsan na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe nn'an, ivaxee' jon: ¿Yuu vijon vaa cuarto na nnin'nt'ue já na ntcüa' jon cüentaa' nguee pascua yo já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na incyaa jon?” ¹²Ndo' juu tsan'ñeen, ntsi'man jon ntcüii cuarto ndëeho', v'aa vequito', majndë min quindë 'nan, jo' quinan'jnda' yaho'.

¹³Jo' ty'ehan ndo' tijnda' tsoñ'en cha'xjen na tso Jesús ndëehan. Ndo' jo' jnan'jnda'han na ntcüa'han cüentaa' juu pascüa.

¹⁴Vi jndë tman, tuee'non Jesús jo', təcjo jon mesa yo nque nn'an ncho've na conan'jonhan yo jon. ¹⁵Tso jon ndëehan:

—Juu nguee pascuavahin, nt'ue jndyi ts'ön na nin'quë quitsman chjo yo 'o' vitjachen na ntcüiö. ¹⁶Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', taje'cü'a nnt'ahan' ata juu xjen na covityincyo jndyoyu nchu vaa itsi'manhan' naijon na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an.

¹⁷Juu xjen'ñeen ty'oon jon ntcüii vaso, jndë na tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on, tso jon ndëehan:

—Cy'onho' vasova, quinan'cüenonho'han' ndëe ntyjeho', ntcüii ro ntcüii ro 'o' cüeho'han'. ¹⁸Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', nanein na tonnonchen tax-e'c'ua ndaa vinon ata juu xjen na ngitye' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an.

¹⁹Jndë jo' ty'oon jon tyoo', mantyi tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han', ndo' tyjee jon tan'han', tyincyaa jonhan' ndëehan. Tso jon:

—Juu tyoo'va conduihan' s'i na mancyaa na cüiö cüentaho'. Ndö vaa ngont'aho' na covañjoon' n'onho' ja.

²⁰Ndo' jndë na tcüa'han, majo'ntyj s'aa jon, ty'oon nnda' jon vaso. Tso jon:

—Juu vinon na ñjon vasova, tsi'manhan' juu jñ'oon xco na maquentyen yo n'eön na ninncyaa na ntcüe'han' ntyja 'naanho'. ²¹Majo' quitquenho' cüenta, juu ts'an na nninncyaa cüenta ja nduee nn'an, vaquityen juu mesava yo ja. ²²Jñ'oon na mayuu', ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, ngenön cha'xjen na jndë tijnda' ntyja njan, majo' ndyia' jndyi juu ts'an na ninncyaa cüenta ja nduee nn'an.

²³Ndo' jo' ta'han tota'xee'han ndëe ntyjehin nin ntcüii joochan na nts'aa na nnda'.

¿Nin juu na njonntyichen conduihin?

²⁴Mantyi nn'an na ncho've'hin, jnan'jndyehan jndyuehan yo ntyjehan nin ntcüii nquehan na ndiquinjonchenhin. ²⁵Majo' tso Jesús ndëehan: “Nque nanm'ann'ian t'man tsonnanguewa yo nque nn'an na cotsay'on jñ'oon yo nn'an na cotoxen, conchjehan nn'an na cotye'ntjon ndëehan, majo' conan'quijndyu nan'ñeen joochan nn'an na cota'ntyjee'hinhan. ²⁶Majo' 'o' tyi'quichuhan' na ntsam'anho' cha'na na cont'a nan'ñeen. Ndö

vaa na quint'aho', juu ts'an na conint'manntyihin, c'oon juu cha'vijon ts'an na tyi't'man condui. Ndo' ts'an na ico'xen, c'oon juu cha'vijon ts'an na itye'ntjon ndëë nn'an. ²⁷ Ee ¿Nin juu na njonchen conduihin, aa juu ts'an na vequityen mesa, oo aa juu ts'an na itye'ntjon jo'? ¿Aa chi majuu ts'an na vequityen mesa t'manntyichen conduihin? Majo' quitquenho' cüenta, ja m'an quii' nt'anho' na condui ja ts'an na itye'ntjon ndëëho'.

²⁸ “O' conduiho' nn'an na jndë ntjotyen yo ja tsoñ'en navi' na jndë toquenön. ²⁹ Mang'e na nnda', ma'ua ts'ian ndëëho' na ntye'ntjonho' nn'an cha'xjen nquii tyëhò' i'ua jon ts'ian nnön na ntye'ntjón nn'an. ³⁰ Juu xjen'neen ntsijnt'a na ntcüa' 'o' ndo' ncüeho' yo ja ngiaa' mesa naijon na ntc'o'xën. Ndo' ngüendyuuaaho' nnon silla na manin' ts'iaan' na nqueho' ngotoxenho' joo ncho've ntmaan' ntyjë nn'an Israel.”

Itsiquindyi Jesús na ncüji Pedro

(Mt 26:31-35; Mr 14:27-31; Jn 13:36-38)

³¹ Ndo' tsoityichen ta Jesús:

—U' Simón, quen' cüenta na jndë jndaa' Satanás jñ'oon na tcan juu na ntyii' juu ng'ee juu 'o', juu nan'neen itsijonhan' juuhan' cha'vijon na ntscü'endyi ts'an ntquen. ³² Majo' ja jndë tc'an nnon Tyo'ts'on ntyja 'nan' na juu na mavan-tyja tson' tyi'ntycüiihan', ndo' vi jndë ntcüe' tson' tonnön, quitejnde' joo ntyjë nanmin na ngaquehan ntyja njan.

³³ Majo' t'a Simón, tso juu:

—Nnda' ta, min xe na aa ntyi' nn'an 'u' vancjo ndo' xe na aa nnan'cuee'han 'u', mantyi ninncy na ntyi'han ja vancjo ndo' na ncü'io yo 'u'.

³⁴ T'a Jesús 'ndyo juu, tso jon:

—Pedro, nnon' matsjö, vitjachen na ntsixuaa quil'ö je'nty, majo' juu xjen'neen 'u' jndë ndye jnda macüji 'u' na mavajan' ja.

Tso Jesús na mayuu' ntsiquindëñ'engan' jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui

³⁵ Jndë jo' taxee' Jesús ndëë joo nn'an ncho've'neen:

—Juu xjen na t'ua ja ts'ian ndëëho' na totsancyaho' jñ'oon, tsjö na tyi'ntsay'onho' xoquitu', min chetsja', min ntcon. Xjen'neen, ¿Aa vaa 'nan na totsitjahan' 'o'?

T'ahan, jnduehan nnon jon:

—Ta'nan yu ro.

³⁶ Tsoityichen jon ndëëhan:

—Majo' nanein, nin juu na nay'oon 'nan na coñjon xoquitu', cay'oon juuhan' ndo' mantyi chetsja'. Ndo' nin juu na ta'nan xjoo', quijndëë juu ndiaatco 'naan' juu ndo' quitsijnda juu xjoo' juu. ³⁷ Ee matsjö ndëëho', vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': “Tji' nn'an cüenta na cüajon jnan tsixuan jon cha'xjen nque nn'an na t'man jnan vaa.”

Nnda' vaa na tso juu jñ'oon'neen. Jnduihan' ntyja njan, ndo' mayuu' ntsiquindëhan'.

³⁸ Yajo' jnduehan nnon jon:

—Ta, quindya', ndö ve xjo y'ón.

T'a jon, tso jon:

—Mavaa ya je'.

Quii' Getsemaní tsinin Jesús nnon Tyo'ts'on

(Mt 26:36-46; Mr 14:32-42)

³⁹ Xjen'neen jndui' Jesús v'aa yuu-jon na tcüa'han. Tja jon tyo' na jndyu Olivos naijon na mancüiixjen toca jon. Ndo' nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, ty'ehan yohin. ⁴⁰ Jndë na tuee' jon jo' yohan, tso jon ndëëhan:

—Quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on cha' tyi'ngüantjon yutyia 'o' xjen na ityii' juu ng'ee juu 'o' na quinan'tjaho'.

⁴¹ Ndo' tjantyi jon chjochen na tonnonchen, cha'na tycya na ncju' ts'an ncüii tsjö'. Jo' tco'xyte jon, tye' na sinin

jon nnon Tyo'ts'on. ⁴² Tso jon: "Tye', juu jñ'oon na mac'an nnon', xe na aa tsi-jonhan' juuhan' cha'xjen na nt'ue tson', quitsuquindya' ja na tyi'ngenön juu nav-i'va. Majo' min na mac'an na nnda', quindui ntyja na nt'ue tson' ncu', chito cha'xjen na nt'ue ts'ön ja."

⁴³ Ndo' juu xjen'neen, nciüi ángel na jnan quiñoon'ndue, tyjee'non juu na m'aaan Jesús, tyincyaa juu najnde' ts'on jon. ⁴⁴ Ndo' na têtsijaa'ntyichenhan' na si'ndaa'han' nchjii jon, totsini jon nnon Tyo'ts'on yo ninvaa najnde' jon. Ndo' juu ndaatjuen' na jndui'hin, cha'vijon neon'han', ninvindyii' sav'iuu'han' xjen tyuaachen.

⁴⁵ Vi na jndë jnanquintyja jon na sinin jon nnon Tyo'ts'on, tja nnda' jon naijon na jnty'ii jon nan'neen na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, majo' ntjii jonhin condahin, ee tandiquinahan ve' ng'e na sichjoo' jndyihan' n'onhan. ⁴⁶ Tso jon ndëehan:

—¿Nchu vaa s'aahan' ngioho' na condaho'? Quinan'quintyjaho', quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on cha' tyi'ngüantjon yutyia 'o' xjen na ityii' juu ng'ee juu 'o' na quinan'tjaho' nnon Tyo'ts'on.

T'ue nn'an Jesús

(Mt 26:47-56; Mr 14:43-50; Jn 18:2-11)

⁴⁷ Ninvaa na itsinin Jesús, ndo' squenon nn'an na jndye jndyi'hin. Tondëehan vejndyee nquii Judas, majuu juu nciüi nque nn'an na ncho've. Sindyoo'hin nnon Jesús na t'u juu quincho' jon na tyincyaa juu ts'onhin. ⁴⁸ Ndo' taxee' Jesús nnon juu, itso jon:

—'U' Judas, ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën nn'an, ¿Aa yo na ma'va' quinch'ö, jo' na mancyaa' cüenta ja nndue nn'an?

⁴⁹ Ndo' joo nan'neen na tom'anhan yo Jesús, vi na jndë jnty'iahan 'nan na tui, jnduehan nnon jon:

—Ta, ¿Aa nnan'tjá' ncjo?

⁵⁰ Ndo' nciüi joochan ninñoon' s'aa juu natë' juu mosoo' nquii tyee na conintque. Tyjee juu ts'o'nqui tsan'neen ton-tyjaya. ⁵¹ Yajo' tso Jesús ndëehan:

—Maya je', quitsuquintyjee'ho'.

Ndo' t'uii jon ts'o'nqui tsan'neen, sin'-man jonhin. ⁵² Ndo' sinin Jesús ndëe ntyee na conditque, yo ndëe nannt'ei na jnan vats'on t'man, yo nin'nn'an na conditque quii' tsjoon na sacy'onhanhin, tso jon ndëehan:

—¿Aa cotji'ho' cüenta na tsanch'uee condui ja, jo' na jndyo cy'onho' ja yo ncjo yo nonnch'io? ⁵³ 'Io 'io tom'an quii' nt'anho' juu vats'on t'man, ndo' min tat'ueho' ja. Majo' naneihin jndë ten-tyja xjen 'naanho' na conan'jonho' yo nquii yutyia na ico'xen juu ntyja 'naan' najaan.

Icüji Pedro ntyja 'naan' Jesús

(Mt 26:57-58, 69-75; Mr 14:53-54, 66-72; Jn 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Ndo' nan'neen na t'uehan Jesús, tyey'onhan jon vaa' nquii tyee na conintque. Ndo' juu Pedro, tycya tycya tanyja juu. ⁵⁵ Nn'an na tyey'onhan Jesús, jndë na jnan'ntjonhan chon toch'en, xi'jndio tycüendyuuaahan nnon chon'neen, ndo' mantyi juu Pedro tacjo jon quii' nt'anhan. ⁵⁶ Ndo' nciüi tsanscu na itye'ntjon ndëe nn'an v'aa'neen, jndyiaa' juu na vaquityen Pedro najon naxuee chon. Quii jndyiaa' juu nnon jon, ndo' tso juu:

—Mantyi tsans'ava' vay'oon juu jñ'oon yo juu Jesús.

⁵⁷ Majo' tji Pedro, tso jon:

—'U' tsanscu, tyi'cüajn'an ja tsanva'.

⁵⁸ Tja ngue chjo xjen ndo' jndyiaa' nciüichen ts'anhin, tso juu nnon jon:

—Mantyi 'u' vayon' jñ'oon yo Jesús.

Majo' t'a jon:

—Aa xe 'u'. Min'chjo chito aa jo' ja.

⁵⁹Tëca cha'nan ncüii hora ndo' ncüichen ts'an sijnde' 'ndyo juu, tso juu ndëë nn'an:

—Jñ'oon mayuu' na toquiñ'en tsanva' yo Jesús ee conduihin tsan na jnan ndyuaa Galileahin.

⁶⁰T'a Pedro 'ndyo tsan'neen:

—Ja, min'chjo tyi'quintji jñ'oon na matsul.

Ninva na itsinin jon yo tsan'neen ndo' sixuaa ro quil'ö. ⁶¹Ndo' na nnda', tequen ta Jesús, jndyiaa' jndyoyu jon nnon Pedro. Ndo' ninñoon' tañjooon' ts'on juu jñ'oon na jndë siquindyi Jesús juu: “Vitjachen na ntsixuaa quil'ö je'ntyti, majo' 'u' jndë ndye jnda macüji 'u' ntyja njan.”

⁶²Ndo' jndui' Pedro jo', taxjen vaa t'ioo jndyi jon.

Conan'cüejnaan' nn'an Jesús

(Mt 26:67-68; Mr 14:65)

⁶³Nque nan'neen na totquenhan cüenta Jesús, tonan'cüejnaan'hanhin ndo' totja'han jon. ⁶⁴Ndo' mantyi jnan'tyenhan ndiaa nnon jon, jndë jo' taxee'han nnon jon:

—Cüa, cüiyuu' 'ndyo' nin juu icüja' 'u'.

⁶⁵Ndo' mantyi jndye mañoon jñ'oon tsan' na tonduehan cjoo' jon.

Tyencyahan cüenta Jesús nduee nn'an na conintque

(Mt 26:59-66; Mr 14:55-64; Jn 18:19-24)

⁶⁶Vi na jndë tixuee, nque nn'an na conintque tondëë nn'an judíos, yo ntyjehan nque ntyee na conditque, ndo' yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, tencüihan yo ntyjehan. Ndo' tye'y'onhan Jesús najon na conan'jnda'han jñ'oon. Jndë na tencüihan jo', ta'xee'han nnon jon, jnduehan:

⁶⁷—Quitsu' ndé, ¿Aa condui 'u' nquii Mesías?

T'a jon jndyuehan:

—Min xe na aa ntsjö ndëëho', majo' xe'cantlya n'onho' ja. ⁶⁸Ndo' min xe na aa nguax'ë ndëëho', majo' 'o' xe'quit'aho' 'ndyö, ⁶⁹Majo' nanein na tonnonchen, ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na coxën tsoñ'en nn'an, ncjöquijman ngiaa' jon tonty-jaya najon na itsit'maan'ntyichenhan' ja. Nquii jon na taquintyja najnde' na conduihin.

⁷⁰Ndo' na tso jon na nnda', tsoñ'en nan'neen ta'xee'han nnon jon, jnduehan:

—Yajo' ¿Aa condui 'u' Jnda Tyo'ts'on?

T'a jon jndyuehan, tso jon:

—Nqueho' condueho' na jon condui ja.

⁷¹Jo' jnduehan ndëë ntyjehan:

—Tyi'icanhan' na ndyëë jñ'oon jndyue mañoon nn'an nchu vaa na ngiohan ntyja 'naan' jnaan' juu, ee manquentyë jndë jndyëë jñ'oon 'ndyo nquii juu.

Tyey'onhan Jesús na m'aan Pilato

(Mt 27:1-2, 11-14; Mr 15:1-5; Jn 18:28-38)

23 Ndo' tsoñ'en nan'neen na tencüihan jo', jnan'quintyjahan, tye'y'onhan Jesús na m'aan Pilato. ²Ta'han tonduehan nnon tsan'neen nchu vaa ngiohan na itsitjahin. Jnduehan:

—Jndë jndiö na juu tsanva' itsi'ndaa' juu n'on nn'an ndyuaaminhin. Itso juu na joo s'on na co'xen César na quitye nn'an, tandyiöhan'. Ndo' mantyi manquintyi juu tso juu na conduihin Mesías na taquintyja na t'man conduihin.

³Ndo' Pilato, vi na jndë jndyii jon na jnduehan na nnda', taxee' jon nnon Jesús, tso jon:

—¿Aa mayuu' condui 'u' nquii tsan na taquintyja na t'man condui na co'xen' nty'iu' nn'an judíos?

T'a Jesús 'ndyo jon:

—Majo' ro cha'xjen na matsul.

⁴Ndo' tso Pilato ndëë ntyee na conintque yo ndëë nn'an na jndye jndyi'hin:

—Juu tsanva', min'ncüii tacovijnda' na aa itsitjahin.

⁵Majo' tonan'jndei' jndyue nan'ñeen, jnduehan:

—Tsojnaan' juu jñ'oon na itsi'man juu, its'aahan' na joo nn'an ninvaa ndyuaa Judea conan'jmiin'han na conan'vehan cjoo' tsam'aants'ian t'man. Ta' juu toninncyaa juu jñ'oon'ñeen ndyuaa Galilea ndo' majo'nty'i its'aa juu tsjoonvahin.

Tyey'onhan Jesús na m'aan Herodes

⁶Ndo' juu Pilato, vi na jndë jndyii jon jñ'oon ntyja 'naan' Galilea, taxee' jon ndëë nan'ñeen xe na aa condui Jesús ts'an ndyuaa Galilea. ⁷Ndo' vi na jndë taa' ts'on Pilato na jnan Jesús ndyuaa Galilea naijon na ico'xen Herodes, ya-jo' sciënon jonhin na m'aan tsan'ñeen na co'xen juu jon. Juu Herodes tyjee' ya jon Jerusalén ng'e na m'aan nguee.

⁸Ndo' ya na jndyiaa' Herodes Jesús, ty-incyaahan' na neiin' jndyi jon, ee ti-jndye xuee nin'cüajnaan' jonhin. Ee jndë tondyii jon jñ'oon na tovinein ntyja 'naan' Jesús ndo' ntyja jndyi ts'on jon na nts'aa Jesús jn'aan t'man na nndyiaa' jon. ⁹Jndye jñ'oon taxee' jon nnon Jesús, majo' min'ncüii jñ'oon ta'nhan t'a jon. ¹⁰Ndo' nque ntyee na conintque yo nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy'i jñ'oon na tqen Moisés, mantyi ty'ehan na m'aan Herodes. Tonan'xuaahan na tonduehan nchu vaa ngiohan na itsitja Jesús. ¹¹Ndo' juu Herodes ndo' mantyi yo nque sondaro 'naan' jon, jnt'a-han na tyi'cuee' n'onhan Jesús, jnan'cüejnaan'han jon. Jnan'cüehan ncüii ndiaaahin na njonhan' cha'nhan ndiaa cocüey, jndë jo' jnan'cüenon ntcüehanhin na m'aan juu Pilato. ¹²Ndo' juu xjen'ñeen, nquii Pilato yo Herodes, ntjo ya ntcüey ngiohan yo ntyjehan ee tijndye xuee tom'anhan na vjehan ntyjehan.

Covijnda'tyeyen na cue' Jesús

(Mt 27:15-26; Mr 15:6-15; Jn 18:39-19:16)

¹³Ndo' Pilato tqueen' jon ntyee na conintque yo nanm'ann'ian yo nn'an na jndye jndyi'hin. ¹⁴Tso jon ndëë nan'ñeen:

—'O' jndyoy'onho' tsanva' na condueho' na ityii' juu jñ'oon ndëë ntyjeho' nn'an judíos na quinan'vehan nacjoo' nquii gobiernon. Majo' quitquenho' cüenta, tondëë tsoñ'enho' jndë tajndöhin ndo' min'ncüii jnaan' juu tatijnda' na tsoñ'en jñ'oon na condueho' cjoo' juu. ¹⁵Ndo' min nquii Herodes ta'nhan ntjii jon jnaan' juu, jo' na iscüenon ntcüey jonhin na m'an ja. Majo' quitquenho' cüenta, min'ncüii tyi'cotsitjahin na tsixuan juu na cue' juu. ¹⁶Ng'e na nnda', jo' na nc'ua ja ts'ian na ngichu' juu, ndë jo' ntsiquindyahin.

Mannda' vaa jñ'oon na sintcüey Pilato ndëë nn'an judíos'ñeen.

¹⁷Ncüii ncüii chu, juu xjen na covee' nguee na conan'cüey nn'an judíos quiman, vaa costumbre na ncüii ts'an na m'aan navi' nt'ö Pilato, itsiquindyaa jon tsan'ñeen nduehan, nin juu na cotanhan nnon jon.

¹⁸Ng'e na nnda', tsoñ'en nan'ñeen tye' jnan'xuaahan, jnduehan:

—Cüji' tsanva', ndo' quitsiquindya' juu Barrabás.

¹⁹Ndo' juu tsan'ñeen jndë tjue' sondarohin vancjo ng'e vaa jnaan' juu na tejndyee juu ndëë nn'an quii' tsjoon na jnan'vehan cjoo' gobernado, ndo' mantyi na iscüey' juu ts'an. ²⁰Ndo' ng'e na nin'quitsiquindyaa Pilato Jesús, jo' na t'man nnda' jon joo nn'an judíos'ñeen. ²¹Majo' jnan'xuaa nnda'han, jnduehan:

—Cüa, maninjon ro quit'ion'hin tsonjn'aan.

²²T'a jon jndyuehan na jndë ndye jnda:

—¿Ndu? Quindueho' nnön, ¿Nin 'nan vaa na jen t'man sitjahin? Min'ncüii jnaan' juu ta'nan ntji na tsixuan juu na cue' juu. Yajo' nts'a na quichu' jndyee juu, ndo' ndëë jo' ntsiquindyahin.

²³Majo' ninvito tonan'jndei' jndyuehan. Jndei tonan'xuaahan, totanhan na quit'ion jonhin tsonjn'aan. Yajo' tanguée' Pilato cha'xjen jñ'oon na jnan'xuaahan. ²⁴Ndo' tso jon na quindui cha'xjen na cotanhan. ²⁵Jo' siquindyaa ntcüie' jon juu tsan'ñeen na tanhan na m'aan vancjo, na tejndyee juu ndëë nn'an na jnan'vehan cjoo' gobernado ndo' na iscuee' juu ts'an. Ndo' mantyi tyincyaa jon Jesús ndueehan na quint'ahan yo jon nchu vaa na nt'ue n'onhan.

Cot'ionhan Jesús tsonjn'aan

(Mt 27:32-44; Mr 15:21-32; Jn 19:17-27)

²⁶Xjen na tyey'on sondaro Jesús na nt'ionhan jon tsonjn'aan, t'uehan ncüii ts'an na jnan jndëë, tsan na jndyu Simón, juu juu ts'an tsjoon Cirenehin. Nque sondaro'ñeen jnt'ahan na quichu tsan'ñeen tsonjn'aan na cantyja juu toxen' Jesús.

²⁷Jndye jndyi nn'an tentyja toxen' Jesús, quii' nt'anhan ñ'en nanntcu na totyuee jndyihan ndo' tonan'xuaahan na itsi'ndaa' jndyihan' ngiohan na jnty'iahan 'nan na tqenenon Jesús. ²⁸Jo' tequen jon ndëë nanntcu'ñeen, tso jon ndëëhan:

—'O' nanntcu Jerusalén, tandyueeho' ntyja njan, quityueeho' ntyja 'naan nqueho' yo ndaho'. ²⁹Ee quitquenho' cüenta, mangüentyja xuee na nndue nn'an: “Joo nanntcu nn'an ndue' yo ntyjehan na tyi'quiñjon nda na tayo'n-daa jnan'quitei'han, t'man jndë tyio Tyo'ts'on jn'aanhan.” ³⁰Xjen'ñeen ngita' nn'an na nnduehan ndëë ntyo' t'man: “Quitja' 'o' nacjó,” ndo' mantyi ndëë ntyo' quiñndë nnduehan: “Quity'iuho'

já na ncüjé.” ³¹Ee xe nan'min cont'a nn'an yo ja na tajnan tsixuan, mat'man-ntyichen navi' ngenon nan'ñeen na vaa jnanhan.

³²Ndo' nque sondaro'ñeen, mantyi tyechohan ve nn'an na t'uiityenhan'hin na tont'ahan natyia na tojnaan' jnan'cüjehan joo nan'ñeen yo Jesús. ³³Xjen na squehan ncüii joo na conan'quijndyuhhan juuhan' Tyo' Tsi'xquen Ts'oo, jo' t'ionhan Jesús tsonjn'aan yo joo nan'ñeen na tyia nn'anhin, ncüii tsan'ñeen ngiaa' jon tontyjtaya ndo' ncüiiichenhin ngiaa' jon tontyjtaymaan'. ³⁴Tso Jesús:

—'U' Tye', nque nn'an na cont'avi' ja, quitsit'man tson'han ee tyi'covaa' n'onhan 'nan na cont'ahan ja.

Ndo' joo sondaro'ñeen, ty'ehan x'iaa' na njnty'iahan nin joohan ninjnoon' ncüii cüii ndiaa' jon. ³⁵Ndo' nn'an na sque jo', ninvito tojnty'iahan jon. Ndo' nque nanm'ann'ian ve' tonan'cüejnaan'hin jon, tonduehan:

—Juu tsanvahan, navi' na toquenon nn'an, totsín'man juuhan, jo' nanein xe na aa mayuu' conduihin nquii Mesías na t'ion Tyo'ts'on ts'ianhin na co'xen jon jaa, quitsin'man nquiihin navi' na iquenon juu.

³⁶Ndo' mantyi nque sondaro'ñeen jnan'cüejnaan'han Jesús. Tyentyjaa'hin na nninncyahan vinon tē na nc'u jon.

³⁷Jnduehan:

—'U' xe na aa mayuu' na taquintyja na t'man condui 'u' na co'xen' nn'an judíos, cüa quitsin'man nquii 'u' navi'va na maquenoon'.

³⁸Tondyeyu xquen tsonjn'aan t'ionhan tscaa' na nnonhan' jndui jñ'oon griego, yo jñ'oon latyen, yo nin'jñ'oon hebreo. Itsohan': “Ndö nquii ts'an na taquintyja na t'man conduihin na ico'xen jon nn'an judíos.”

³⁹Ndo' ncüii joo nn'an navi' nn'anhin, tsan na jñon sondaro'ñeen tsonjn'aan

na mintyjee' tongiaa' jon, mantyi scüe-
jnaan' juuhin. Tso juu:

—Condui 'u' Mesías, ¿Aa tyi'yuu'?
Ng'e jo', quitsin'man nquii 'u' navi' na
maquenoön', ndo' mantyi já.

⁴⁰ Majo' t'a nciüichen tyje tsan'ñeen,
sityia' juuhin, tso juu:

—Cüa jen tyi'ncyä' 'u' Tyo'ts'on,
ndo' cüejon it'uiivi'han' 'u' cha'xjen
na iquenon nquii Jesús. ⁴¹ Ndo' ve jaa
mayuu' chuhan' na quenön na nnda', ee
cotyiön na jndë jnan'tja jaa. Majo' juu
taha', min'ncüii natyia tacots'aa jon.

⁴² Ndë jo' tso juu nnon Jesús:

—Nnda' ta, cañjoon' tson' ja ya na
ngue' najjon na matyentjon'.

⁴³ Ndo' t'a Jesús 'ndyo tsan'ñeen, tso
jon:

—Jñ'oon na mayuu' na matsjö nnon',
xeevahin nc'on' yo ja quityquii' juu
paraíso najjon na m'aan nquii Tyo'ts'on.

Tyincyaa Jesús na tue' jon

(Mt 27:45-56; Mr 15:33-41; Jn 19:28-30)

⁴⁴ Xjen na tuee' yajmin', s'aahan' na
tijaan ninvaa tsonnangue, ata xjen na
ndye na matman. ⁴⁵ Ee ndo'cüjjoon' s'aah-
han' na tijaanhan'. Ndo' juu ndiaa tco
na ntyja quityquii' vats'on t'man, xoncüe
yahan' jndyii'. ⁴⁶ Majuu xjen'ñeen jndei
sixuaa Jesús, tso jon:

—Tye', nt'ö' ma'ndyi ntyja na vant'ö.

Ndo' vi jndë tso jon na nnda', tue' jon.

⁴⁷ Ndo' juu capitán, tsan na ico'xen
sondaro'ñeen, vi na jndë jndyiaa' jon na
nnda' vaa 'nan na tui, sit'maan' jon Ty-
o'ts'on, tso jon:

—Jñ'oon na mayuu', juu tsanva' taj-
nan totsixuan jon.

⁴⁸ Ndo' tsoñ'en nn'an na tencüi jo'
na jnty'iahan 'nan na tui, xjen na
tyentcüe'han nt'aahan, totuen'han nda'
ndei'ndyahan cha' quitsi'manhan' na it-
si'ndaa'han' ngiohan. ⁴⁹ Majo' tsoñ'en
nn'an na ta'jn'aanhan Jesús yo joo nan-
ntcu na tentyja toxen' jon na jnanhan

Galilea, matycyaa' tintyjee'han, jnty'ia-
han na tqunen Jesús nan'min'.

Tyequity'iuhan Jesús

(Mt 27:57-61; Mr 15:42-47; Jn 19:38-42)

⁵⁰ Tom'aan nciüi ts'an na toquijndyu
José. Juu jon ts'an Tsjoon Arimateahin,
nt'ö Judea. Juu tsan'ñeen nciüi nque
nn'an na conduihan nanm'ann'ian 'naan
nn'an judíos. Ya ts'anhin ndo' jndyoyu
conduihin na tonnon Tyo'ts'on. ⁵¹ Man-
tyi tominndoo' jon na nguee' xjen na juu
na ityentjon Tyo'ts'on tsoñ'en, nninty-
incyoo'han'. Min ta'nan sijos tsan'ñeen
yo jñ'oon na jnan'jnda' ntyje nanm'an-
n'ianhin na cue' Jesús. ⁵² Juu José tja
jon na m'an Pilato, tēcan jon si'ts'o
'naan' Jesús. ⁵³ Jndë jo' taquityjee jon-
han' nnon tsonjn'aan. Ndo' iscüetyjo jon
ndiaa sávana tsan lino ts'oo Jesús, jndë
jo' tjaquityii' jonhin quii' tsë'tsjö' na
jnan'ya nn'an na min'jon tacovanty'iu
ts'anhan'. ⁵⁴ Juu xuee'ñeen, xuee na co-
nan'jnda' nn'an judíos na nta'jndyee-
han na nnan't'maan'han Tyo'ts'on. Ndo'
ng'e na jndë tman juu xjen'ñeen, jo'
na mavaa xjen na ngitye' juu xjen na
quita'jndyeehan.

⁵⁵ Ndo' joo nanntcu na jnan Galilea
na tyincyohan yo Jesús, tentyjahan ndo'
jnty'ia ndëehan juu tsi'ts'ua'ñeen yo
nchu vaa na tanty'iu jon. ⁵⁶ Jndë jo'
tyentcüe'han Jerusalén, tyenan'jndahan
nasi quichi yo nchen' na ntyeehinhan'
si'ts'o 'naan' Jesús.

Joo nanntcu'ñeen ta'jndyeehan juu
xuee na cota'jndyee nn'an judíos cha'x-
jen na juu jñ'oon na tqunen Moisés na
ico'xenhan'.

Ntyja 'naan' na ta'ndo' xco Jesús

(Mt 28:1-10; Mr 16:1-8; Jn 20:1-10)

24 Majo' vanco xuee na vejndyee
soana, ty'ehan najjon na vaa tsi't-
s'ua'ñeen yo vendyeechen ntyjencuhan.
Tyechohan nasi quichi na jndë jnan'jn-

da'han na ntyeehinhan' si'ts'o 'naan' Jesús. ²Majo' vi na jndë squehan jo', jnty'iahan na juu tsjö' na tē' 'ndyo juu tsē'tsjö'ñeen, jndë tqueanan'han'. ³Ndo' ya na tyeque'han tyquii'han', tavi cuaa si'ts'o 'naan' Jesús. ⁴Ndo' viochen xjen na totsiquijñ'eenhan'hin na nnda' jndë tui, ya jnty'iahan, tityincyoo' ve ts'an ndyo ndëëhan, cüehan ndiaa quichi' na quixuee jndyihan'. ⁵Jo' tyue jndyi nanntcu'ñeen, tyetangiohan xen' tyuaachen. Jndue nan'ñeen ndëëhan:

—Juu ts'an na vando', ¿Ndu na cojn-t'ueho'hin quii' nt'an nt'oo? ⁶Tac'oonhin ntjoohin, jndë vando' xco jon na tue' jon. Cañjoo' n'onho' juu jñ'oon na tso jon ndëëho' xjen na ninm'aan jon ndyuaa Galilea. ⁷Tso jon na nquii jon na conduihin tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na co'xen jon tsoñ'en nn'an, mancüixjen chuhan' na nninncyaa nn'an cüentahin nduee nn'an na nan'xuan jnan, ndo' njñonhin jon tsonjn'aan. Majo' xee na jndë ndye, ngüando' xco jon.

⁸Yajo' tañjoo' n'onhan juu jñ'oon na totso Jesús ndëëhan. ⁹Ndo' joo nanntcu'ñeen, jnanhan na vaa ts'i'ts'ua, ty'entcüe'han na m'an nn'an quincho'ncüii yo minndyechen ntyjehan na conan'jonhan yo Jesús. Jnan'quindyiihan nan'ñeen na nnda' vaa 'nan na tui. ¹⁰Joo nanntcu'ñeen na tyenan'quindyiihan nan'ñeen, jo' María, tsan tsjoo' Magadán, yo Juana, yo ncüiichen María ndyee juu Santiago, yo minndyechen ntyjencuhan. ¹¹Majo' joo nn'an quincho'ncüii'ñeen, juu jñ'oon na jnan'nein nanntcu'ñeen, ty'onhan cüentahan' na ve' ninntyi jñ'oonhan'. Tatëntyja n'onhinhan'.

¹²Majo' juu Pedro je', jnanquintyja jon, jnannon jon, tja jon na vaa ts'i'ts'ua'ñeen. Ndo' vi jndë na jndondyi jon quityquii'han', ntjii jon xia'nty'i ndiaa quichi'ñeen minquinto'han'. Jndë jo'

tëntcüe' nnda' jon v'aa, vacue tom'aan' ts'on jon tsoñ'en na jndë tui.

Ndö 'nan na tui viochen xjen na ñjon ve ts'an nato Emaús

(Mr 16:12-13)

¹³Ndo' quen' cüenta, majuuntyi xuee'ñeen, ve nn'an na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, ty'ehan tsjoo' chjo na jndyü Emaús, juuhan' tycya m'aanhan' yo Jerusalén cha'na quincho'ncüii kilómetros. ¹⁴Co'ohan ndo' tonan'nein nquehan tsoñ'en nan'min' na jndë tui. ¹⁵Ndo' viochen xjen na ty'ehan, tonan'neinhan yo ntyjehan, ndo' nquii'tyi Jesús tentyja jonhan. Ninvixjen tja jon yo joohan. ¹⁶Majo' min na jnty'ia ndëëhan jon, tatyincyaaahan' na nta'jn'aanhan nin ts'anhin. ¹⁷Ndo' taxee' jon ndëëhan:

—¿Nin jñ'oon na conan'nein nqueho' nato na co'oho'?

Ndo' tyecüentyjee'han, tityincyoo' na chjoo' jndyi n'onhan. ¹⁸Ndo' ncüiihan, tsan na jndyü Cleofas, t'a juu 'ndyo jon, tso juu:

—¿Aa xia'nty'i 'u' ts'an na ve' tyje' ya' Jerusalén, ng'e jo' tyi'quintji' nchu vaa 'nan na tui vja ro ndo' xee venjoo'?

¹⁹Jo' taxee' Jesús:

—¿Nin 'nan tui?

Joohan t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Aa ntyja 'naan' Jesús, tsan tsjoo' Nazaret na toninncyaa jon jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on. Ndo' na tonnon Tyo'ts'on, jaa' ts'ian na tots'aa jon yo jñ'oon na totsiniin jon tondë tsoñ'en nn'an. ²⁰Ndo' nque ntyee na conintque yo nanm'ann'ian nján, tyincyahan cüenta jon na quit'uuiyehan'hin na cue' jon. Jo' na jñon nn'anhin tsonjn'aan. ²¹Ndo' já, jen tontyja n'ón na nduihin na ntsiquindyaa jon jaa nn'an Israel. Ndo' vandya' jo', naneinhan jndë ndye xuee na tui nan'min'. ²²Ndo' chito xia'nty'i jo', ñ'en nanntcu tmaan' na nan'xuán, jndy-

ojnan'quindyiihan já jñ'oon na siqui-jñ'eenhan' já. Ee vitsjoon tonco quiuu', ty'ehan naijon na vaa juu tsi'ts'ua, ²³ Majo' tavi si'ts'o 'naan' jon cuaa. Ndo' ty-incyo ntcüe'han, ndo' tonduehan ndé na tityincyoo' ángeles ndëehan, ndo' na jndue nan'neen ndëehan na vando' xco jon. ²⁴ Jndë jo' ty'e minndye ntyjé naijon vaa juu tsi'ts'ua'neen ndo' jnty'iahan na mayuu' cha'xjen na jndue nanntcu'neen, majo' nquii Jesús, ta'nan jnty'iahanhin.

²⁵ Yajo' tso Jesús ndëehan:

—'O' nn'an na tyi'quitquenho' cüenta tsoñ'en jñ'oon na tondue nque nn'an na toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, min tyi'cjoo' n'onho' na ngantyja n'onho'han'. ²⁶ Mangioho' na nquii Mesías chuhan' na ijndei'han' na quitjon jon tsoñ'en nav-i'min' ndo' jndëcya ngüentyja na ngitye' na ntsit'maan' Tyo'ts'on jon.

²⁷ Ndë jo' ta' Jesús na tots'i'man jon ndëehan tsoñ'en jñ'oon na chuu' quii' jñ'oon' Tyo'ts'on na itsininhan' ntyja 'naan' nquii jon. Tye'han' yo jñ'oon na tqen Moisés ndo' chen chen t'uuihan' jñ'oon na tqen tsoñ'en nn'an na tonin-cya jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nguua.

²⁸ Xjen na tēvindyohin tsjoon chjo naijon na co'ohan, yajo' s'aa jon na vjantyichen jon na tonnon. ²⁹ Majo' jnan'jndei' jndyuehan nnon jon. Jnduehan:

—Cüa ntyjé, quintjo 'u' yo já ee jndë tman nanein, jndë vavinton.

Jo' taquee' jon v'aa'neen na ntjohin yo nan'neen. ³⁰ Ndo' xjen na tecjo jon mesa yohin, ty'oon jon cüenta tyoo', ty-incyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on, jndë jo' tyjee jon tan'han', ndo' tyincyaa jonhan' ndëehan. ³¹ Jndë na jnty'iahan na s'aa jon na nnda', yajo' cha'vijon tyincyaahan' na xuee jnty'iahan, ndo' yajo' tal'n'aanhan na nquii Jesús condui juu tsan'neen. Majo' ninjonto tshin

tondëehan. ³² Ndo' jo' taxee'han ndëe ntyjehan:

—Aa tyi'yuu' tyincyaahan' na njon jndyi ngiö juu xjen'neen na sinin jon ndëe na tincyö nato, na si'man jon nchu vaa itsiquindyii jñ'oon' Tyo'ts'on na tondui.

³³ Ndo' majuu'ty'i xjen'neen jnan'quintyjahan, ndo' tyentcüe'han Jerusalén. Jo' squehan na m'an nque nn'an na quincho'ncüii'neen na tojnaan' m'anhan yo minndyechen nn'an na totsay'onhan jñ'oon yohan. ³⁴ Ndo' nque nn'an na quincho'ncüii'neen, jnduehan ndëe nan'neen.

—Jñ'oon na mayuu' na jndë vando' xco ta Jesús ee jndë tityincyoo' jon nnon Simón.

³⁵ Ndo' mantyi ve nan'neen tonan'neinhan nchu vaa na tui xjen na njonhan nato ndo' na tal'n'aanhan jon xjen na tyjee jon tan' tyoo' yohan.

Tityincyoo' Jesús ndëe nn'an na conan'jon yo jon

(Mt 28:16-20; Mr 16:14-18; Jn 20:19-23)

³⁶ Ninvaa na conan'neinhan jñ'oon-min', ndo' nquii Jesús tityincyoo' minntyjee' jon xoncüe quii' nt'anhan. Tso jon ndëehan:

—¿Aa tijaan yaho'?

³⁷ Majo' mioon tyuehan, s'aahan' ngiohan na cojnty'iahan ncüaan' ts'oo. ³⁸ Ndo' tso jon ndëehan:

—¿Ndu na jen itsiquijñ'eenhan' 'o' ndo' na ve vaa na m'aan' n'onho'? ³⁹ Quijnty'iaho' nt'ö yo ng'ë na mancöntyë ndö. Quit'ueho' ja ndo' quijnty'iaho' ee ncüaan' ts'oo min ndi' min sii' ta'nan quichuhan', cha'xjen na cojnty'iaho' na chö ja.

⁴⁰ Ndo' vi jndë na tso jon na nnda', si'man jon nt'ö jon yo ng'ee jon ndëehan. ⁴¹ Ndo' s'aahan' n'onhan na aa mayuu' na nquii jon, majo' mantyi tyincyaahan' na neinhan ndo' totsiquijñ'eenhan'hin.

Viochen xjen na tquenonhan na nnda', taxee' jon ndëehan:

—¿Aa vaa chjo 'nan na ya ntcüa' ts'an?

⁴²Ndo' tyincyahan nciüi tan' quitscaa jnein. ⁴³Ty'oon jonhan', ndo' tqüi jonhan' na tondeehan. ⁴⁴Jndë jo' tso jon ndëehan:

—Viochen xjen na tom'an yoho', totsi'man ndëeho' nchu vaa itsiquindy tsoñ'en jñ'oon na jndui ntyja njan na m'aanhan' quii' juu jñ'oon na tqen Moisés, ndo' mantyi quii' jñ'oon na toninnca nque nn'an na tonan'neihan jñ'oon ntyja 'naan nchu vaa 'nan na nguua. Jñ'oonmin' majnda' na quitsiquindëñ'engan' joochan', ndo' nanein jndë tui cha'xjen na totsjo ndëeho' ntyja 'naan' joo jñ'oon'neen.

⁴⁵Ndë jo' tyincyaa jon na jnda' nquenan na taa' n'onhan nchu vaa itsiquindy jñ'oon' Tyo'ts'on na tondui. ⁴⁶Ndo' tso jon ndëehan:

—Jñ'oon na jndui itsiquindyihan' na nquii jon na conduihin Mesías, mancüixjen ngenon jon navi' t'man ndo' xuee na jndë ndye na jndë tue' jon, ngüando' xco jon. ⁴⁷Ndo' yo xuee' jon

ninnca nn'an jñ'oon na quintcüe' n'on nn'an jnanhan cha' na ntsit'man ts'on Tyo'ts'onhan. Juu ts'ian'neen, Jerusalén ngitye'han', ngacyahan' ninvaa tsonnangue. ⁴⁸Ma'ua ts'ian ndëeho' na quitji' jndyoyuho' jñ'oonmin' ndëe nn'an. ⁴⁹Mancöntyë njñön Espiritu Santo na nc'oon jon yoho'. Nquii jon na jndë tco' Tyëhö' 'ndyo jon na nminncayaa jonhin quii' n'onho'. Majo' quintjoho' Jerusalén ata xjen na ncy'onho' cüentahin na nnan jon nandye, cha' nnan'xuanho' najndei quii' n'onho'.

Tava Jesús quiñoon'ndue

(Mr 16:19-20)

⁵⁰Ndo' tachu Jesús joochan to'ndyo tsjoon Jerusalén. Squehan ndyoo' tsjoon Betania. Juu xjen'neen sintyja jon nt'ö jon cjohan na ityio jon jn'aanhan. ⁵¹Ndo' juu xjen na ityio jon jn'aanhan, suehan'hin, tava ntcüe' jon quiñoon'ndue. ⁵²Ndo' joochan jndë na jnan't'maan'han jon, tyentcüe'han Jerusalén na nein jndyihan. ⁵³Ninnquii'chen to'ohan vats'on t'man na tonan't'maan'han Tyo'ts'on.

Jñ'oon Naya Ntyja 'Naan' Jesucristo Na Tji Juan

Nquii jon na conduihin jñ'oon' Tyo'ts'on tuihin na ts'anhin

1 Xjen na ta' Tyo'ts'on na tqwen jon tsoñ'en, nquii jon na conduihin jñ'oon' Tyo'ts'on, mancüixjen m'aan jon yohin. Ndo' tsoñ'en na condui nquii Tyo'ts'on, mantyi juu jon cüajon conduihin. ²Xjen na tye' tsoñ'en, nquii jon na conduihin jñ'oon' Tyo'ts'on, mancüixjen m'aan jon yo nquii jon. ³Tsoñ'en 'nan na min na tqwen Tyo'ts'on, nquii jon na condui jñ'oon' jon, ñ'enhin xjen na tqwenhan joochan'. ⁴Ntyja 'naan' nquii jon tsixuan jon na tyi'quintycüii na vando' jon. Juu na nnda' tsixuan jon, itsijonhan' juuhan' cha'vijon chon na itsixueehan' ndëë nn'an. ⁵Ndo' juu naxuee na conduihin, itsiquinaanhan' ncüii cüii nnon na co'nan'vehan' nacjoo' Tyo'ts'on. Majo' tsoñ'engan' ndiquindëë na ngitoxenhan' jon.

⁶Nquii Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian ncüii tsans'a na jndyu Juan na cjancyaa juu jñ'oon' jon quii' nt'an nn'an judíos. ⁷Jndyo tsan'neen na t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na cüji' jndyoyu jon ntyja 'naan' nquii Cristo na conduihin naxuee. Tocüji' jndyoyu Juan'neen cha' tsoñ'en nn'an ngantyja n'onhan Cristo. ⁸Majo' chito aa juu Juan na conduihin juu naxuee'neen, xia'ntyi jndyo jon na ncüji' jndyoyu jon ntyja 'naan' nquii jon na conduihin juu naxuee. ⁹Nquii Cristo na conduihin juu naxuee na mayuu', tyjee' jon tsonnangue, ncyaa jon naxuee nnon ncüii cüii ts'an.

¹⁰Tom'aan jon yo nquii Tyo'ts'on xjen na tqwenhan tsonnangue, ndo' jndë jo' tyjee' jon quii' nt'an nn'an na m'adhan'. Majo' juu na tui Cristo na ts'anhin, tataa' n'on nan'neen nin conduihin. ¹¹Tui jon

ndyuaa 'naan nn'an judíos, majo' tyi'cy'onhan cüenta jon. ¹²Nincüanntyihan ty'onhan cüentahin, ndo' tentyja n'onhan jon. Ndëë joo nan'neen tyincyaa jon na conduihan ntsinda nquii Tyo'ts'on. ¹³Majo' chito condui nan'neen ntsinda jon cha'xjen na condui nda nn'an. Min chito conduihan ntsinda jon nge' na t'man vaa na nt'ue ts'on ts'an. Xia'ntyi icüji'han' na condui nan'neen ntsinda jon xeng'e nquii jon nt'ue ts'on.

¹⁴Nquii jon na conduihin jñ'oon' Tyo'ts'on jnan jon najon m'aan Tyëëhë Tyo'ts'on, tuihin na ts'anhin. T'man vaa na venchjii jon nn'an ndo' na conduihin na mayuu'. Tom'aan jon quii' nt'an ndo' jnty'ia' ndë xjen na sit'maan' Tyo'ts'onhin. majuuhan' na siquinjon Tyo'ts'onhin na conduihin jnda jon na ninncüii ts'onhin. ¹⁵Juu tsan'neen na jndyu Juan, tocüji' jndyoyu jon ntyja 'naan' jnda Tyo'ts'on xjen na sue juu jndyee' juu ndëë nn'an. Itso jon: "Mangioho' na jndë totsjö na 'io cha nnintyincyoo' ncüii ts'an quii' nt'anho' na min'chjo tyi'quitsijonhan' ja yohin, ee mancüixjen m'aan jon vitjachen na ndui ja. Majuu jon tsan na ndyovindyoo' ndö."

Ndö' jñ'oon na tso Juan'neen.

¹⁶Nquii Cristo tsoñ'en naya condui jon. Ndo' ntyja 'naan' jon, ityio Tyo'ts'on jn'aan tsoñ'en jaa. Ncüii nnon naya na condui jon na jndë ty'ön cüenta, ndë mañoon nnon na ndyontyja na ityio jon jn'aan jaa. ¹⁷Nquii Tyo'ts'on tyincyaa jñ'oon na co'xenhan' nnon Moisés. Juu tsan'neen tyincyaa jonhan' ndëë nn'an. Majo' ntyja 'naan' Jesucristo scüanon Tyo'ts'on jñ'oon ntyja 'naan' juu naya na condui jon, ndo' mantyi yo jñ'oon na conduihan' mayuu'. ¹⁸Nquii Tyo'ts'on, min'ncüii ts'an tacondyiaa'hin. Xia'ntyi nquii Jnda jon na ninncüii ts'onhin na mantyi Tyo'ts'on conduihin, juu jon mancha'xjen m'aan jon yo tye jon, juu jon jndë si'man jon nchu vaa conduihin.

**Jñ'oon na tji' jndyoyu Juan,
tsan na totsiquindëë' nn'an**

(Mt 3:11-12; Mr 1:7-8; Lc 3:15-17)

¹⁹Nn'an na conintque ndëë nn'an Jerusalén, jñonhan ntyee 'naanhan na m'aan Juan'neen yo vendye nn'an tmaan' levitas na cotyentjonhan quii' vats'on tsjoon'neen. T'uahan ts'ian ndëë nan'neen na quita'xee'han nnon Juan nin conduihin. ²⁰Juu tsan'neen tji' jndyoyu jon, itso jon:

—Ja chito condui ja Mesías na ijñon Tyo'ts'on na co'xen jon 'o' nchu vaa na cotsam'anho'.

²¹Ndo' taxee'ntyichen nan'neen nnon jon:

—Yajo' ¿Nin ts'an condui 'u'? ¿Aa condui 'u' nquii Elías, tsan na tom'aan ndyu na toxen'chen na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa?

T'a jon, itso jon:

—Min chitojo' na condui ja.

Majo' tyí'quintjo ngiohan, taxee' nnda'han nnon jon:

—Tso Moisés na nc'oon ncüii ts'an na nninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë ntyja nchu vaa 'nan na nguua. ¿Aa condui 'u' juu tsan'neen?

Majo' t'a nnda' jon, itso jon:

—Min chito juu tsan'neen condui ja.

²²Ndo' jndue nnda' nan'neen nnon jon:

—Yajo' ¿Nin ts'an condui 'u'? Cüa, quitsu' ndé cha' ya nnan'ntcüé' jñ'oon ndëë nn'an na t'uahan ts'ian ndé na quita'x'é nnon'. ¿Nin mats'u' ntyja 'naan' juu ts'ian na matsixuan'?

²³Yajo' sintcüe' jon jñ'oon ndëëhan, itso jon:

—Ja mats'a cha'xjen na tso Isaías xjen na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen. Tso jon: “M'aan ncüii ts'an na itsue jon jndyee' jon ndyuua na tyi'jndye nn'an m'an. Quinan'jnda'ho' na ncy'onho' cüenta nquii jon na tëquin-

tyja na t'man conduihin na ntye'ntjon jonho'.”

Nnda' vaa jñ'oon na sintcüe' Juan ndëë nan'neen.

²⁴Nque nn'an na nan'xuan tmaan' fariseos, joochan jñonhan nan'neen na m'aan Juan'neen. ²⁵Yajo' taxee'ntyichen nan'neen nnon jon, jnduehan:

—Matsu' na chito condui 'u' Cristo, min Elías, ndo' min nquii tsan na itso Moisés na nninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë jaa nn'an judíos ntyja nchu vaa 'nan na nguua. Yajo' ¿Ndu na matsiquindë' nn'an?

²⁶Xjen'neen t'a Juan jndyuehan, itso jon:

—Ja matsiquint'ë 'o' yo ndaatioo, majo' quii' nt'anho' m'aan ncüii ts'an na ninjo' tyi'covaa' n'onho' nchu vaa conduihin. ²⁷Manquii jon nts'aa ts'ian 'naan' Tyo'ts'on xjen na jndë jnty'iihan' ja, ee mancüiixjen m'aan jon vitjachen na tui ja. Ndo' min ts'ian na tyi'njon tsixuanhan', min tyi'quijnt'ue ja na ntye'ntjön nnon jon na nts'ahan'.

Ndö' jñ'oon sintcüe' Juan.

²⁸Juu nan'va' tui ncüii joo na jndyu Betábara, ixndyaa' jndaa Jordán naijon totsiquindëë' Juan nn'an.

**Condui Jesús Quitsman
tsjuen' Tyo'ts'on**

²⁹Tonco ncüiichen xuee, jndyiaa' Juan na ndyovindyoo' Jesús na m'aan jon. Ndé já na tom'án yohin jo', itso jon: “Quijnty'iaho', ndö' ndyo nquii tsan na condui Quitsman Chjo tsjuen' Tyo'ts'on na itsinduu' jon jnan nn'an. ³⁰Mantyja 'naan' tsanva' na jndë totsjo ndëëho' na 'io cha nnintyincyoo' ncüii ts'an quii' nt'anho' na t'manntyichen conduihin, chichen ja, ee mancüiixjen m'aan jon vitjachen na ndui ja. ³¹Xjen na t'a na matsiquint'ë nn'an yo ndaa, min'chjo tyi'covaa' ts'ön na i'ua Tyo'ts'on ts'ian

nnon jon na ntsinduu' jon jnan nn'an. Majo' mats'a ts'ianva cha' quitsi'man jndyoyuhan' ndëë 'o' ntyjë nn'an Israel na jo' conduihin."

³²Ndo' nquii Juan'neen, tji' jndyoyuntyichen jon ndé, itso jon: "Jnty'ia nnön na nquii Espiritu Santo jnan jon quiñoon'ndue, jndyocue jon na cha'vijon quitu'v, ntjohin yo Jesús. ³³Ndo' juu xjen'neen min tyí'covaa' ts'ön nin juu na ndui na ntsinduu' jnan nn'an. Majo' tēñjooon' ts'ön xjen na t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na quitsiquint'ë nn'an, tso jon nnön: Nndyia' nnon' na nndyocue Espiritu Santo cjoo' ncüii ts'an, ndo' ntjohin yo jon. Juu tsan'neen jndë t'ua ts'ian nnon jon na ntsiquindë' jon nn'an yo Espiritu Santo."

Ndo' sininntyichen Juan, itso jon: ³⁴"Ndo' mancö jndë jnty'ia nnön na tui na nnda', mang'e jo' macüji' jndyoyu na nquii jon conduihin jnda Tyo'ts'on."

**Nn'an na t'man jndyee Jesús
na quitsay'onhan yo
jñ'oon na toninncyaa jon**

³⁵Tonco ncüiichen xuee, ventyjee' nnda' Juan yo ve já na totsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon. ³⁶Ndo' juu xjen na jndyiaa' jon na venon Jesús jo', itso jon ndé:

—Quijnty'iaho', tsanva' conduihin juu Quitsman Chjo tsjuen' Tyo'ts'on.

³⁷Ndo' ve já na tosay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, vi na jndë jndyé jñ'oonva', santyjá toxen' Jesús. ³⁸Ndo' tequen Jesús, jndyiaa' jon na santyjá na toxen' jon. Yajo' taxee' jon ndé, tso jon

—¿Aa vaa 'nan na nt'aho' ja?

Jo' jndué nnon jon:

—Rabí, ¿Yuu vijon vaa v'aa na ntjo 'u' neinhin? Juu jñ'oon Rabí'neen itsiquindyihan' ts'an na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on.

³⁹Ndo' t'a jon jndyué:

—Ncyoho' na njnty'iaho'.

Yajo' sá yohin v'aa na tuee' jon. Squé yohin jo' cha'na nenque na matman.

⁴⁰Ja Juan yo nin'Andrés, tyje juu Simón Pedro, já jndyé jñ'oon'neen na tso Juan, ndo' sanan'jón yo Jesús. ⁴¹Jndë jo' tēquint'ue Andrés'neen xio jon Simón. Itso juu nnon jon:

—Jndë jndiö nquii jon na conduihin Mesías. (Yo jñ'oon na conan'nein nn'an judíos, juu jñ'oonva' tsi'manhan' Cristo, nquii jon na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon na ntsin'man jon ñuaan nn'an.)

⁴²Ndo' tēy'oon Andrés xio jon na m'aan Jesús. Xjen na jndyiaa' Jesús juu, itso jon:

—'U' jndyu' Simón, tye' jndyu jon Juan. Ja ntsiquijndyu 'u' Cefas. (Jñ'oonva' itsiquindyihan' Pedro.)

Iqueen' Jesús Felipe yo Natanael

⁴³Tonco ncüiichen xuee, sijnda' Jesús na chi ncja jon ndyuaa Galilea. Jo' tjonhin Felipe. Tso jon nnon juu:

—Quindyotsijon 'u' yo jñ'oon na mancyaa.

⁴⁴Ndo' juu Felipe'neen maninncüii tsjooon' jon yo Andrés yo nin'Pedro. Joohan nn'an tsjooon Betsaida. ⁴⁵Ndë jo' juu Felipe tēquint'ue jon Natanael. Tso jon nnon juu:

—Nnon tson na tji Moisés na chuhan' jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan', itsiquindyihan' ntyja 'naan' nquii jon na conduihin na ntsin'man jon ñuaan nn'an. Jndë jndiöhin. Mantyi nque nn'an na toninncyaa jñ'oon nchu vaa 'nan na nguuaa, vendyehan totjihhan jñ'oon ntyja 'naan' tsanva', na majuu Jesús, tsan tsjooon Nazaret, na condue nn'an jnda Joséhin.

⁴⁶Tso Natanael:

—Cha'na juu tsjooon Nazaret, ¿Aa nnintyincyoo' ncüii ts'an na t'man na ntejdei jon nn'an?

T'a Felipe'neen, itso juu:

—Quindyoy' ndo quindyia' nnon'hin.

⁴⁷Jndyiaa' Jesús na ndyovindyoo' Natanael. Itso jon:

—Quijnty'iaho', tsanva' conduihin ts'an tyi'quitsivi'nn'an jon nn'an. Juu jon mayuu' conduihin ts'an tsjan Israel.

⁴⁸Ndo' taxee' Natanael nnon Jesús:

—Ta, ¿Nchu sa' na taa' tson' na nnda' tsixuan ja?

T'a Jesús, itso jon:

—Vitjachen na ngaqui'man Felipe 'u', jnty'ia na m'an' va', x'ee ts'oon higuera 'nan'.

⁴⁹Ndo' t'a Natanael, tso juu:

—Condui 'u' tsan na itsi'man jñ'oon naya ndëë nn'an, 'u' condui jnda Tyo'ts'on. Ndo' taquintya 'u' t'man condui ntyja njan jaa nn'an Israel.

⁵⁰T'a Jesús:

—Aa ve' ng'e tsjö na jnty'ia 'u' x'ee ts'oon higuera 'nan', ¿Aa ve' jo' na mavantyja tson' ja? 'Nan na t'manntyichen min ntyja njan na xejnda ndyia'.

⁵¹Ndo' sininntyichen Jesús, tso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', njnty'iaho' na nnaan quiñoon'ndue. Ndo' ja na condui tsans'a na jñon Tyo'ts'on quii' nt'an nn'an, njnty'iaho' ncyocue ángeles na m'an ndo' na ngova nnda'han.

Na toco ts'an tsjoon Caná ndyuua Galilea

2Xee na jndë ndye na tui na nnda', toco ts'an tsjoon Caná ndyuua Galilea. Ndo' joo nan'ñeen na ntonco, jnan'quindyiihan ndyee Jesús na chi neja jon chjo. ²Ndo' mantyi t'manhan nquii Jesús yo já na nc'ón yohan xjen na ntoncohan. ³Ndo' xjen'ñeen, juu vinon na tijnt'uehan, ntycüiihan'. Jo' tso ndyee Jesús nnon jon:

—Tyi'cüinon vinon, jndë ntycüiihan'.

⁴Ndo' t'a Jesús 'ndyo jon:

—Nnda' 'ndyo', tyi'quichuhan' na ntsijnda' ts'ian na nts'a. Tyi'coventyja xjen na nts'a ncüii nnon ts'ian na tyi'

je'quindëë nduihan' na ve' ntyja 'naan' juu najndei na tsixuan ts'an.

⁵Majo' itso ndyee jon ndëë nn'an na cotyentjon jo':

—Min'cya nnon 'nan na ngitso jon ndëëho', quita'nguee'ho'han'.

⁶Min jñ'oon na ico'xehan' jaa nn'an judíos ntyja nchu vaa na cotquën na ji'ua 'nan na coninjnt'ue jaa na conan't'-maan' Tyo'ts'on. Juu v'aa'ñeen min yon ntjö t'man na jndëhan' yo ntjö' na coninjnt'uehan' na conan'quindë costumbre na cotman ndueehan yo 'nan. Ncüii cüii ntjö'ñeen coninnon cha'na ncüii ciento litros ndaahan'. ⁷Jo' tso Jesús ndëë nn'an na cotyentjon jo':

—Quinan'quitoo'ho' ntjömin yo ndaa.

Ndo' jnan'quitoo'chenhinhan'. ⁸Jndë jo' tso jon ndëëhan:

—Neihin quitji'ho' chjohan'. Quitsay'onho'han' na m'aan tsantque 'ndyo v'aa.

Ndo' tyey'onhan juuhan' na m'aan tsan'ñeen. ⁹Ndo' t'u tsan'ñeen chjovi' ndaa'ñeen na scüaquen Jesús vinonhan'. Tsan'ñeen min tyi'quintjii jon yuu va jnanhan', majo' nque nan'ñeen na cotyentjon jo', ngio yahan yuujon jndui'han'. Ndo' t'man jon juu novio. ¹⁰Itso jon nnon juu:

—Tyi'ncüii cüii joo na maca na cotonco nn'an, coninn'cya jndyeehan vinon na yantyichen na ncüie ntyjehan. Ndo' vi na jndë vacjo nan'ñeen na covehan, yajo' coninn'cyahan vinon na tyi'cüentyjachen na ya. Majo' 'u' je', sue' vinon na yantyichen na nanein coninjnt'uehan'.

¹¹Juuhan' jn'aan t'man na vejndy-eengue na s'aa Jesús na tuee' jon Caná ndyuua Galilea. Juu ts'ian'ñeen si'man nquii'han' na t'man jndyi conduihin. Ndo' ng'e na nnda', já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninn'cyaa jon, tye' na vantyja n'ónhin.

¹²Jndë na tui na nnda', já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninn'cyaa jon,

sá yohin tsjoon Capernaum, mantyi tja ndyee jon yo nque ntyje jon. Ndo' ntjo já jo' yohin vendye xuee. Jndë jo' jnt'uí ntcü'é yohin.

Yo vi' tji' Jesús nn'an quii' vats'on t'man Jerusalén

(Mt 21:12-13; Mr 11:15-18; Lc 19:45-46)

¹³Juu xjen'ñeen vavindyo na nguee' nguee pascua xjen jaa nn'an judíos conan'cüjê quinman na conan't'maan' Tyo'ts'on. Yajo' sá Jerusalén yo Jesús. ¹⁴Ndo' toch'een' vats'on t'man njan jaa nn'an judíos, jo' ntjii jon nn'an na condëë ndoro, quinman ndo' yo nin'quintu'. Ndo' mantyi jo' minndyuaa nn'an na conan'jndyo s'on 'naan nn'an na cotsque yahan juu vats'on'ñeen. ¹⁵Ndo' ya jndyiaa' jon na nnda' vaa na tont'a nan'ñeen, tijnt'ue jon ts'ua, sia jon tjantsi'. Ndë jo' jnty'e jon nan'ñeen yohan'. Tsoñ'en nan'ñeen tji' jonhan ch'een' juu vats'on'ñeen. Majo'ntyí s'aa jon yo quinman yo nin'ndoro'ñeen. Ndo' mesa na conan'cho nn'an na conan'jndyo s'on, siquityee' jonhan'. Is-cyaa jon s'on 'naanhan. ¹⁶Ndo' itso jon ndëë nn'an na condëë quintu':

—Quitji'ho' cho'min' ntjoohin. Juu vaa' Tyëhö', tant'aho' juuhan' cha'vijon ts'ua.

¹⁷Ndo' na s'aa jon na nnda', já nn'an na t'man jon na totsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, tañjoon' n'ón juu jñ'oon na chuu' nnon tson Salmos. It-siquindyihan': "Mancüixjen nnan'cuee' nn'an ja tsojnaan' na nt'ue ts'ón na quint'a nn'an na njon vaa' Tyëhö' cha'xjen na chuhan'."

Mannda' itsiquindyí juu jñ'oon'ñeen. ¹⁸Yajo' nn'an judíos na conintquehan quii' nt'an ntyjehan, taxee'han nnon jon, jnduehan:

—¿Nin ts'ian ntsa' na tyi'je'quinduihan' na ve' yo najndei nquii' ts'an na

ntsi'manhan' ndé na vaa najndei na condui 'u' na matsa' na nnda'?

¹⁹T'a Jesús, itso jon:

—Juu v'aavahin, quinan'tyuui'ho'han' ndo' ja ninndye xuee ntsue' ntcü'e'han'.

²⁰Nan'ñeen jnan'ntcü'e'han jñ'oon nnon jon, jnduehan:

—Tëca venn'an vantjo' yon chu na jndë vats'on t'man njan, ndo' 'u' aa ve' ninndye xuee na ntsue' ntcü'e'han'.

²¹Majo' sijoon' jon juu si'ts'o 'naan' jon na conduihan' cha'vijon vats'on. ²²Jo' vi na tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon na jndë jnan'cuee' nn'an jon, já nn'an na tondyë jñ'oon na toninncyaa jon, tëñjoon' n'ón na tso jon na nnda'. Ndo' mantyi tëntyja n'ón jñ'oon na sinin jon yo juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu na toxen'chen.

Ntyjii Jesús nchu vaa na ndyii' ts'on ts'an

²³Viochen xjen na tom'aan Jesús Jerusalén na t'oon nguee pascua, juu xjen'ñeen jaa nn'an judíos conan'cüjê quinman na conan't'maan' jaa Tyo'ts'on. Joo nn'an na m'an nguee'ñeen tojnty'i-ahan jndye nnon ts'ian na tots'aa Jesús na tyi'je'quindëë nduihan' na ve' ntyja 'naan' najndei na tsixuan nquii' ts'an. Ng'e jo' jndye nan'ñeen tëntyja n'onhan jon. ²⁴Majo' Jesús tyi'tque ntyjii jon yo joohan, ee ntyjii ya jon nchu vaa 'nan na ndyii' n'onhan. ²⁵Min tyi'icanhan' na ngitso jndyoyu ts'an nnon jon nchu vaa nan'xuan nn'an, ee ntyjii ya jon nchu min quii' n'onhan.

Tyjee'non Nicodemo na m'aan Jesús

3 Quii' juu tmaan' nn'an fariseos, tom'aan ncüii' ts'an jndyu Nicodemo. Tonintquehin quii' nt'an ntyje jon nn'an judíos. ²Tja jon na m'aan Jesús ncüii' ti-jaan. Itso jon nnon Jesús:

—Nnda' ta, 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, mangiö' na condui

'u' ts'an na jñon Tyo'ts'on na quitsi'man' jñ'oon naya 'naan' jon ndé. Ee xe na aa tyi'c'oonhin yo 'u', tyi'je'quindéë ntsa' ts'ianmin'.

³T'a Jesús, itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' na matsjö nnon', xe na aa tyi'ndui xcoho', tyi'je'quindéë ntsaque'ho' ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an.

⁴Ndo' jo' taxee' Nicodemo nnon jon, itso juu:

—Juu ts'an na jndé tque, ¿Nchu vaa nquii nts'aa jon na nndui nnda'hin? Ee tyi'xe'quindéë ngua nnda' jon tsiaa' ndyee jon ndo' na nndui nnda'hin.

⁵T'a Jesús, itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö nnon', xe na aa tyi'ndui ts'an ntyja 'naan' ndaa yo ntyja 'naan' Espíritu, tyi'xe'quindéë ntsijonhin yo juu na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an. ⁶Ng'e na condui jaa nn'an, jo' mantyi nda mann'anhan. Mannda' vaa itsijonhan' ts'an na nnduihin ntyja 'naan' Espíritu. Ts'an na tui ntyja 'naan' jon condui tsan'ñeen ntyja 'naan' Tyo'ts'on. ⁷Tyi'ninncyaa' na ntsiquijñ'eehan' 'u' yo juu jñ'oon na matsjö: “Chuhan' na quindui xcoho'.” ⁸Juu xjen na m'an jndye, nndyi' na c'uaa na cam'aanhan', majo' tyi'quintji' yuu jon jnanhan', min yuuva na vjahan'. Mannda' vaa itsijonhan' na ndicüaa' ts'on ts'an nchu vaa na nndui ncüiichen tyje juu ntyja 'naan' Espíritu.

⁹T'a nnda' Nicodemo, itso juu nnon Jesús:

—Ja ninjo' ndicüaa' ts'ön.

¹⁰Itso Jesús:

—Cüa jo', ndo' t'man ts'an condui 'u' na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndéë ntyjééhé nn'an Israel. Ng'e jo' tyi'quitsitiu na ndicüaa' tson' jñ'oonmin'. ¹¹Jñ'oon na mayuu' matsjö nnon'. Matsinén ntyja 'naan' 'nan na ntyji ndo' macüji' jndyoyu 'nan jndé jnty'ia nnön, majo' 'o' tyi'nin'canyja n'onho'

juu jñ'oon na macüji' jndyoyu. ¹²Jndé matsinén ndéëho' ntyja 'naan' 'nan na min nnon tsonnangue cha' cüaa' n'onho', majo' tyi'nin'canyja n'onho' ntyja 'naanhan'. Ya jo' ¿Nchu vaa nquii nts'a cha' nganyja n'onho' juu jñ'oon na man-cya ntyja 'naan' quiñoon'ndue?

¹³“Ta'nan ncüii ts'an tsonnangue na jndé téva quiñoon'ndue cha' mndéë ntsiquindy juu nn'an nin 'nan na quint'ahan cha' ntjo ya ntyjii Tyo'ts'on yohan. Xia'ntyí ncö na condui tsans'a na jñon Tyo'ts'on quii' nt'an nn'an, mavaa' ya ts'ön nchu vaa 'nan ntyjii jon. ¹⁴Xjen na tom'an nn'an judíos ndyuaa najjon na tyi'jndye nn'an m'an, cjoo' ncüii ts'oon t'ion Moisés ncüii xjo na sia jonhan' cha' vaa quitsu. Ja na condui tsans'a na jñon Tyo'ts'on ja quii' nt'anho', mannda' vaa nt'ion nn'an ja tsonjn'aaan. ¹⁵Nnda' ngenön cha' min'cya ro ts'an na vanyja ts'on juu ja, nninncyaa Tyo'ts'on na tyi'quintycüii na ngüando' ñuaan' juu.

Venchjii Tyo'ts'on nn'an tsonnangue

¹⁶“Nquii Tyo'tson t'man jndyi vaa na vi'nchjii jon nn'an tsonnangue, jo' nquii Jnda jon na nincüii ts'onhin, tyin-cyaa jonhin na ndyion jon jnan nn'an. Ndö' vaa na its'aa jon, cha' min'cya ro ts'an na vanyja ts'on juuhin, tyi'xe'quitsu ñuaan' juu, tsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' juu. ¹⁷Ee chito jñon Tyo'ts'on Jnda jon ndéë nn'an tsonnangue, cha' quit'uiivi'han'hin tsojnaan' jnanhan. I'ua Tyo'tson ts'ian'ñeen nnon Jnda jon na ntsin'man jon ñuaan nn'an.

¹⁸“Min'ninchen ts'an na vanyja ts'on juuhin, xe'quit'uii Tyo'ts'on tsan'ñeen ntyja 'naan' jnaan' juu. Majo' juu ts'an na tyi'nin'canyja ts'on juuhin, itsijnda'han' ntyja 'naan' juu na it'ui-ivi'han'hin ng'e nquii Jnda Tyo'ts'on na nin'ncüii ts'onhin, tyi'nin'canyja ts'on juuhin. ¹⁹Ndö vaa jñ'oon na it'uiivi'han' nn'an: Nquii jon na conduihin nax-

uee, tyjee'non jon quii' nt'an nn'an tsonnangue, majo' njonntyichen ngiohan 'nan natyia na cont'ahan, chichen nquii jon na conduihin naxuee. Nnda' vaa ng'e joo 'nan na cont'ahan, tyia jndyi nan'xuanhan'. ²⁰Ncüii cüii ts'an na its'aa 'nan tyia, jndoo' jndyi tsan'neen nquii jon na conduihin na naxuee. Tyi'n-in'quitsijonhin ntyja 'naan jon ee ncyaa' juu na ntsiquinan jon ntyja 'naan' natyia na its'aa juu. ²¹Majo' juu ts'an na itsijonhin yo ntyja 'naan' na mayuu', itsijon tsan'neen yo nquii jon na conduihin naxuee. Ndo' na nnda' vaa, covityincyoo' ya na tsoñ'en 'nan na its'aa tsan'neen, its'aa jonhan' ng'e na itsiquindëe jon tonnon Tyo'ts'on."

Juan, tsan na totsiquindëe' nn'an, itsininntyichen jon ntyja 'naan' Jesús

²²Jndë na tui na nnda', jndui' Jesús Jerusalén, ndo' já nn'an na tqueen' jon na quitsay'ón jñ'oon yohin, mantyi sá yohin. Tomanty'í yohin ndyuaa Judea. Jo' ntjo já vendye xuee, ndo' jndye nn'an squenon na m'aan jon na nin'quint'ëhan. ²³Mantyi juu Juan totsiquindëe' jon nn'an ncüii joo na jndyu Enón, ndyo Salim, ee jo' jndye ndaa m'aan. Ndo' to'o nn'an na m'aan jon na totsiquindëe' jonhan. ²⁴Ee juu xjen'neen tacotyii' Herodes jon vancjo.

²⁵Nque nn'an na tonan'jonhan yo juu jñ'oon na toninncyaa Juan, jnan'jndyehan jndyuehan yo ncüii ntyjehan ts'an judío. Conan'neinhan yuu vaa ts'ian na yantyi na ntquenhan' ts'an na ji'ua conduihin tonnon Tyo'ts'on. ¿Aa ntyja 'naan' Jesús, ndo' aa ntyja 'naan' Juan? ²⁶Ndo' joo nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Juan, squenonhan na m'aan jon. Jnduehan nnon jon:

—U' ta na matsi'man' ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndé, juu tsan na toquiñ'en yo 'u' ixndya jndaa Jordán, manquiintyi juu tsan na tji' jndyoyu' ntyja 'naan' jon ndé,

quindyia', cont'ë nn'an ntyja 'naan' jon, ndo' tsoñ'en nn'an cotsantyja toxen' jon.

²⁷Ndo' t'a Juan jndyuehan, itso jon:

—Ta'nan ncüii nnon ts'ian na nndëe nts'aa ts'an xe chito nquii Tyo'ts'on itsijnda' jon na ntsixuan juuhan'. ²⁸Manqueho' ngioho' na tsjö ntyja njan na chito Mesías condui ja. Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian nnön na jndyö jndyë na tonnon nquii Mesías, cha' joo nn'an ncy'onhan cüenta nquii jon. ²⁹'O' covaa' n'onho' juu jñ'oon na tyi'quitsi'man nquii' ntyja 'naan' juu tsans'a na ncy'oon juu cüenta yuscu yo na ngoco jon. Majo' juu tsan na itsijonhin yo juu tsans'a'neen, tyi'vajndyi' ts'on juu tyje juu na ncy'oon tsan'neen cüenta juu yuscu'neen. Coquioo na neiin' juu na ndyii juu jñ'oon na itsinin tyje juu na ngoco tsan'neen yo yuscu'neen. Mannda' ro incyaaahan' na nën na mantyi'ia na conan'jon nn'an ntyja 'naan' Jesús. ³⁰Ng'e na nnda', 'io 'io chuhan' na nquii jon ngandit'man ngio nn'an yohin, majo' ja cantycüii ntyja na condui ja.

Ndö vaa tsixuan nquii jon na jnan quiñoon'ndue

³¹Ndo' tsontyichen Juan: Tsanva' jnan jon quiñoon'ndue, ng'e jo' njonntyichen conduihin, chito tsoñ'en nn'an. Ja na ve' ts'an ja, matsixuan ntyja 'naan' tsonnangue ndo' matsinën ntyja 'naan'han'. Majo' nquii tsanva' na jnan jon quiñoon'ndue, njonntyichen conduihin na tsoñ'en. ³²Ndo' ntsinin jndyoyu jon 'nan na jndë jndyiaa' jon yo na jndë jndyii jon, majo' tanin juu nin'cy'oon cüenta juu jñ'oon na icüji' jndyoyu jon. ³³Minninchen ts'an na iy'oon juu cüenta jñ'oon na icüji' jndyoyu jon ntyja 'naan' nquii jon, mantyi icüji' jndyoyu tsan'neen na joo jñ'oon itsiquindyii Tyo'ts'on ntyja 'naan' Jesús, tsoñ'enhan' conduihan' na mayuu'han'. ³⁴Ee nquii tsan na jñon Tyo'ts'on quii' nt'an nn'an,

itsinin juu jñ'oon' jon, tyi'cacuaa xjen in-cyaa jon Espíritu cüentaa' jon quii' ts'on jnda jon. ³⁵ Nquii Tyo'ts'on na conduihin Tyëéhë, venchjii jon nquii juu na conduihin jnda jon. Tsoñ'en nnon na min, jndë tyincyaa jonhan' nt'ö juu. ³⁶ Minnichen ts'an na vantyja ts'on juu jnda Tyo'ts'on, itsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. Majo' juu ts'an na tyi'quit-sijñ'oon' na ngantyja ts'on jnda Tyo'ts'on, tyi'je'quindaa' tsan'ñeen na ngüando' ñuaan' juu. Ntyja 'naan'han' nt'uiivi' jonhin.

Jesús yo tsanscu tsjoon Samaria

4 Nn'an tmaan' fariseos tondyehan na majndyentyi nn'an totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús ndo' na jn-t'ëhan ntyja 'naan' jon, chintyi joo nn'an na tonan'jonhan ntyja 'naan' Juan. ² Majo' chito nquii Jesús totsiquindëë' jon nan'ñeen. Xia'ntyí já nn'an na t'man jon na conan'jón yohin, já tont'á ts'ian'ñeen. ³ Vi na jndë jndyii Jesús na nnda' tondue fariseos'ñeen, jndui' jon ndyuaa Judea, tja ntcüe' jon Galilea, sá yohin.

⁴ Ndo' na sá jo', tcanhan' na ngüenón ndyuaa Samaria. ⁵ Jo' squé ncüii tsjoon na jndyu Sicar na m'aanhan' juu ndyuaa'ñeen. Tsjoon'ñeen ndyo m'aanhan' naijon na vaa tyuaa na jndaa' José nnon tsotye jon Jacob. ⁶ Jo' vaa tsui' na sia nquii Jacob'ñeen. Ng'e na tejndyaa' Jesús na jndyo jon nato, jo' təcjo jon naijon vaa juu tsui'ñeen. Xjen'ñeen mandyo nguee' yajmin'han'. ⁷ Ndo' juu xjen'ñeen ncüii tsanscu Samaria tyjee'non juu na tacüji' juu ndaatoo. Itso jon nnon juu:

—Ncyaa' chjo ndaa nc'ua. ⁸ Juu xjen'ñeen, já nn'an na t'man jon na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, jndë sá tsjoon'ñeen, sanan'jndá chjo 'nan na chi ntcü'á yohin.

⁹ Ndo' tsanscu'ñeen sintcüe' juu jñ'oon, itso juu:

—'U' condui ts'an judío ndo' ja condui ts'an ndyuaa Samaria. Jo' ndicüaa' ts'ón ndu nnön macan' ndaa. Nnda' jñ'oon tso tsanscu'ñeen ngle joo nn'an judíos ty-i'quijndoo'han nn'an Samaria.

¹⁰ Ndo' t'a Jesús 'ndyo juu, itso jon:

—Xe mavaa' tson' na njon jndyi tsixuan juu naya na nin'quitsiquindaa' Tyo'ts'on 'u', ndo' nin condui ja na mac'an ndaatoo nnon', yajo' 'u' ntcan' nnön na ninncyaa ndaa na ntyja 'naan'han' ngüando' ñuan 'nan'.

¹¹ Jo' t'a tsanscu'ñeen, itso juu nnon jon:

—Nnda' ta, ta'nann 'nan cyon' na ncüji'han' ndo' juu tsuiva' njoon jndyihan'. Yajo' ¿Yuu va ngyon' juu ndaatoo na nninncyaaahan' na ngüando' ñuan njan? ¹² Nquii tsotachí Jacob, jnty'ii jon tsui'va ndé. Nquii jon to'u ndaatoo juuhan', majo'ntyí ntsinda jon yo nin'quioo' ntsjuen' jon. 'U' je', ¿Aa njon-ntyichen condui 'u', chichen nquii jon?

¹³ T'a Jesús, itso jon:

—Tsoñ'en nn'an na cove ndaatoomin, ngioo na nin'cüe nnda'hinhan'. ¹⁴ Majo' min'cyaa ro ts'an na nninncyaaahin nt'ö, ngioo na tein quii' ts'on juu. Nts'aahan' quii' ts'on juu cha'vijon yuu na condui t'man xtyo' ndaa na tyi'je'canhan'. Naya na matsixuan ja nts'aahan' na tyi'jon quintycüii na ngüando' ñuaan' ts'an.

¹⁵ T'a tsanscu'ñeen, tso juu:

—Ta, quitsa' vi naya'ñeen, ncyaa' ndaatooova cha' tancüjee' na nin'c'uan-tyëchëhan' min tantsichju na ninnquii'chen ndyocüji'han'.

¹⁶ Ndo' itso Jesús nnon juu:

—Cja', cüan' sa', ndë ncyoho' ntjoohin.

¹⁷ T'a tsanscu'ñeen 'ndyo jon:

—Ja ta'nann s'a.

Jo' tso Jesús 'ndyo juu:

—Mayuu' jñ'oon na tsu' na ta'nann sa'.

¹⁸ Ee jndë 'on nannon na jndë tom'an' yohan, ndo' juu ts'an na m'aan yo 'u'

neihin, chito aa sa'hin. Jñ'oon mayuu' na tsu' na nnda'.

¹⁹Xjen na jndyii tsanscu'neen jñ'oon-va', itso juu:

—'U' ta, mavaa' ts'ön na condui 'u' ts'an na matsinin' jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nndui. ²⁰Nque ndochí já nn'an samaritanos tonan't'-maan'han Tyo'ts'on juu tyo'va. Majo' 'o' nn'an judíos condueho' na juu tsjoon Jerusalén, jo' chu'han' na quitsit'maan' ts'an jon.

²¹Ndo' t'a Jesús 'ndyo tsanscu'neen, tso jon:

—'U' tsanscu, cautyja tson' jñ'oon matsjö nnon' na mangüentyja xjen na nnan't'maan' nn'an tyëhö' min'cya ro yuu jon, chito ve' xia'nty tyo'va ndo' min aa Jerusalén. ²²'O' nn'an Samaria tyi'covaa' n'onho' nchu vaa na conan't'-maan'ho'. Majo' já nn'an judíos conan't'mán' Tyo'ts'on yo na covaa' n'ón. Ee ntyja nján já nn'an judíos, jo' itsin'-man jon nuaan nn'an. ²³Majo' ngüentyja xjen, ndo' nein jndë coventyja-han', na joo nn'an na conan't'maan'han nquii tyëhö', quint'ahinhan' na c'onhan nacje 'naan' Espíritu ndo' yo na xoncüee' n'onhan. Ee nt'ue jon nn'an na nan'x-uan na nnda'. ²⁴Nquii Tyo'ts'on conduihin Espíritu. Mang'e jo' nque nn'an na nin'quinan't'maan'han jon, icanhan' na c'onhan nacje 'naan' Espíritu Santo, ndo' mantyi quinan't'maan'han jon yo na mancha'chen n'onhan.

²⁵Ndo' juu tsanscu'neen, t'a juu, tso juu:

—Ja mavaa' ya ts'ön na mancüjee' juu Mesías, nquii jon na conduihin Cristo. Ndo' vi na jndë tyjee' jon, tsoñ'en jñ'oon-min' ntsinchu' jonhan' ndëë.

²⁶Sintcüe' Jesús jñ'oon nnon juu:

—Maja na matsinën yo 'u' ndö, condui ja nquii tsan'neen na matsu'.

Nn'an na t'man Jesús, sque ntcüe'han na m'aan jon

²⁷Majuu xjen'neen, já nn'an na tqueen' jon na quinan'jón yo jñ'oon na toninncyaa jon, squé ntcü'e na m'aan jon. Vacue t'oon' n'ón na tsinin jon yo cüii tsanscu. Majo' min na nnda', tata'x'é nnon juu nin 'nan nt'ue ts'on juu. Min ta'nan jndué nnon ta Jesús ndu na tsinin jon yo tsanscuva'. ²⁸Juu xjen'neen jnty'ii tsanscu'neen tsjöö' juu, tja ntcüe' juu tsjoon' juu. Tëquitso juu ndëë nn'an na m'an jo':

²⁹—Ncyoho' na ntsaquijnty'iaho' ncüii tsans'a na jndë tso jon nnön tsoñ'en nnon 'nan na tyi'ya na mats'a. ¿Aa xe'quits'aahan' na conduihin Cristo?

³⁰Ndo' joo nan'neen jndui'han, ty'e-han najjon na m'án yo Jesús. ³¹Ndo' vit-jachen na ntsquehan, já nn'an na tqueen' jon na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, jndué nnon jon:

—'U' ta na matsi'man' ndé, cüa, cüa'.

³²Majo' t'a jon jndyué, tso jon:

—Ja y'ón 'nan na ntcü'a na tyi'covaa' n'onho' ntyja 'naan'han'.

³³Yajo' já na tondyé jñ'oon na tso jon, ta'x'é nqué ndëë ntyjé, jndué:

—¿Aa nts'aahan' na jndyoy'oon ts'an 'nan na tcüa' jon?

³⁴Majo' t'a Jesús jndyué, itso jon:

—Xjen na mats'a 'nan na nt'ue ts'on nquii jon na jñon ja quii' nt'an nn'an ndo' na mavanc'üé ts'ian na i'ua jon nnön, juu ts'ian'neen incyaahan' na jndö cha'xjen na incyaahan' najndei ts'an na icüa'. ³⁵Vaa jñ'oon itsi'manhan' ntyja 'naan' juu jñ'oon na conan'neinho'. Ee condueho' na nenque chi' vitja ndo' ntyje nn'an 'nan na cove'. Majo' ja matsjö ndëëho', quinan'veho' nquenho', ndo' quijnty'ia ndëëho' xe'jndio na m'an nn'an na conduihan cha'vi-jon ntjon na jndë tman na ngüantjon

ts'an joohan cüentaa' Tyo'ts'on. Itsijonhan'hin cha'vijon ntjon na jndë tuee' xjen na ntyjee ts'an. ³⁶Ee cha'xjen ts'an na ityjee ntjon na tue', vantjon juu na its'aa juu ts'ian, mantyi juu ts'an na itsi'man juu ndëë nn'an na ntycyaa-han nt'ö Tyo'ts'on, cotantjon nan'ñeen na nan'xuanhan na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanhan. Ndo' na nnda', juu ts'an na itsi'man juu jñ'oon' jon ndëë nn'an, itsicüajonhan' na neiin' tsan'ñeen cha'xjen na neiin' juu ts'an na vantjon nan'ñeen na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on. ³⁷Ndo' na nnda', itsi'manhan' na mayuu' juu jñ'oon na conduce nn'an na ncüii ts'an inon' juu, majo' mañoon ts'an ityjeehan'. ³⁸Na majñön ja 'o' quii' ts'ian njan, itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon na cotsaquityjeho' yuu vijon na tajnt'aho' jndyaa'. Mañoon nn'an jnt'a jndyaa' na nc'oon ts'ian 'naan' Tyo'ts'on quii' n'on nn'an, ndo' 'o' jndë tye-que'ho' quii' juu ts'ian'ñeen.

Jndye nn'an Samaria tëntyja n'onhan Jesús

³⁹Ndo' nque nn'an samaritanos na m'anhan juu tsjoon'ñeen, jndyehan tëntyja n'onhan Jesús ng'e jñ'oon 'ndyo juu tsanscu'ñeen na sinin jndyoyu juu ndëëhan na itso juu: "Jndë si'man jon nnön tsoñ'en 'nan na tyi'ya na jndë tots'a." ⁴⁰Nn'an Samaria'ñeen xjen na squehan najjon m'aan Jesús, tanhan nnon jon na quintjohin yohan, ndo' ntjohin yo nan'ñeen cha' ve xuee. ⁴¹Ndo' xjen na tondye nan'ñeen jñ'oon na toninncyaa jon, jndyentyichenhan tëntyja n'onhan jon. ⁴²Ndo' tonduehan nnon tsanscu'ñeen:

—Nanein chito ve' ntyja 'naan' juu jñ'oon na tsu' ndé, jo' na vantyja n'ón. Ee nquéntyé jndë jndyé jñ'oon 'ndyo jon. Ndo' neiin, covaa' n'ón na mayuu' conduihin Cristo na itsin'man jon ñuaan nn'an tsonnangue.

Sin'man Jesús jnda ts'an na t'man condui

⁴³Jndë na tenon joo ve xuee'ñeen, jndui' Jesús jo', sá ntcü'é yohin ndyuaa Galilea. ⁴⁴Ee nquiintyi jon tji' jndyoyu jon jñ'oon na tyi'nan't'maan' nn'an ncüii ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on na ninncüii tsjan tuihin yohan. ⁴⁵Ndo' juu xjen na squé ntcü'é Galilea yohin, nn'an na m'an jo' neiin jndyihan jon, jnan'ntjoo'han jon. Ee juu xjen na tuee' nguee pascua Jerusalén, mantyi ty'e nan'ñeen jo', ee jndë jnty'ia ndëëhan tsoñ'en jn'aan t'man na tots'aa jon jo'.

⁴⁶Jndë jo' s'á nnt'á yohin Caná ndyuaa Galilea, najjon scüaquen jon ndaa na s'aahan' vinonhan'. Ndo' juu tsjoon Capernaum tom'aan ncüii ts'an na t'man tonduihin ntyja 'naan' gobernado. Juu lu, jnda tsan'ñeen, m'aan juu na vii' juu. ⁴⁷Ndo' xjen na jndyii tsan'ñeen na jndë squé ntcü'é ndyuaa Galilea yo Jesús na jnán ndyuaa Judea, yajo' tja tsan'ñeen na m'án. Tcan juu vi naya'ñeen nnon Jesús na cja jon vaa' juu na quitsin'man jon lu chjo'ñeen ee nin'cue' juu. ⁴⁸Ndo' itso Jesús nnon tsan'ñeen:

—'O' mancüiixjen tyi'xe'cantyja n'onho' na vaa najndö na condui ja xe na aa tyi'jnty'ia ndëëho' ncüii nnon 'nan na mats'a na ndiquindë na nduihan' na ve' ntyja 'naan' najnde nquii ts'an, 'nan na ndicüaa' ts'on ts'an ntyja 'naan'han'.

⁴⁹T'a tsan'ñeen 'ndyo Jesús, itso jon:

—Nnda' ta, maninñoon' cja' v'a vitjachen na ngue' jnda.

⁵⁰Tso Jesús nnon jon:

—Cja', ee ntcö' ya ntcüe'han'hin.

Ndo' juu tsans'a'ñeen, tëntyja ts'on jon jñ'oon na tso Jesús. Tëntcüe' jon vaa' jon. ⁵¹Ndo' viochen xjen na vja ntcüe' jon tsjoon' jon Capernaum, nque mosoo' jon saquitjonhin jon. Jnan'quindyiihanhin, jnduehan nnon jon:

—Jndë vaco' yahan' lu jnda'.

⁵²Ndo' taxee' jon ndëë nan'ñeen yuu xjen tye' na tëco' yahan'hin. T'a nan'ñeen, jnduehan:

—Vja vi na tenon chjo yajmin' jndya tjuen'hin.

⁵³Ndo' juu tye lu'ñeen taa' ts'on jon na maninjuu xjen'ñeen na tso Jesús nnon jon na ntco' yantcüe'han' lu jnda jon. Ndo' na nnda', tëntytja ts'on jon Jesús, juu jon ndo' mantyi tsoñ'en nn'an vaa' jon.

⁵⁴Jo' ts'ian na jndë ve na s'aa Jesús na tuee' jon Galilea na jnan jon Judea, na tyi'xe'quinduihan' na ve' ntyja 'naan' najnde nquii ts'an.

Sin'man Jesús ts'an naijon na vaa pila

5 Jndë na tui nan'va', santcüé Jerusalén yo Jesús ee juu tsjoon'ñeen tuee' nguee ntyja njan jaa nn'an judíos. ²Ndyo tsjoon Jerusalén tovaa ncüii 'ndyov'aa t'man na jnan'quijndyuhau juuhan' 'Ndyov'aa Quinman. Ndyo jo' tovaa ncüii pila t'man. Juu pila'ñeen, yo jñ'oon hebreo, conan'quijndyuu nn'anhan' Betzata. Xi'jndio ngiaa'han', jo' min 'on nt'aa na xia'ntyí n'oon nt'eii'han' min. ³Quii' joo nt'aa'ñeen man' ncüii tmaan' nn'an v'i, nn'an nchjan yo nn'an na jndë tatei nduee, yo ng'e, yo nin'nn'an na ndiquitsaca'. Tominndoo'han na ntsijndeí ndaa na ñjon pila'ñeen. ⁴Ee tcyá tcyá xjen tondyocue ncüii ángel na totsits'ii jon juu ndaa'ñeen. Ndo' vi na jndë tui na nnda', juu ts'an na ngua jndyee quii' ndaa'ñeen, n'man juu min'cyá ro nnon tycu na iquenon juu. ⁵Juu v'aa'ñeen tom'aan ncüii tsans'a na jndë ntcyú ncho'nqui vantjo' nen chu na vii' juu. ⁶Jo' jndyiaa' Jesús juu na vaa juu jo'. Ndo' ng'e na ntyjii jon na jndë tijndye xuee na nnda' vaa iquenon juu, jo' itso jon nnon juu:

—¿Aa nin'quin'man'?

⁷Ndo' t'a tsanvii'ñeen, itso juu:

—Nnda' ta, ta'nán ts'an nchje ja quii' ndaaha' xjen na tsijndeihan', jo' viochen xjen na matsichön na ngua, ncüiichen ts'an matyuaa'ntyí venoon' juu ja.

⁸Ndo' itso Jesús nnon juu:

—Quinaquintytja', quitsintcüi' tsue', ndë cja' va'.

⁹Xjen'ñeen nin'ñoon' tco'yahan' tsan'ñeen, jn'man juu, jndë jo' sintcüi juu tsue 'naan' juu, ta' juu na tēca juu. Ndo' juu xuee na s'aa Jesús na nnda', xuee na já nn'an judíos cotajndyé.

¹⁰Ng'e na nnda', vendye ntyjē nn'an judíos jnduehan nnon juu tsan'ñeen:

—Nanein xuee na cotajndyē. Juu ntji na co'xenhan' itsiquindyihan' na ty-i'cüanaan na ngayon' tsue 'nan'.

¹¹Majo' t'a juu, itso juu:

—Nquii tsan na sin'man ja itso jon nnön na quitsintcüihan' ndo' na quindyoy'önhan'.

¹²Ndo' taxee' nan'ñeen nnon juu, jnduehan:

—¿Nin nquii ts'an tsan'ñeen na nnda' vaa tso juu nnon'?

¹³Majo' juu tsan'ñeen na jndë jn'man, tyi'quintjii juu nin ts'an sin'manhin, ng'e jndye nn'an na tom'an jo'. Ndo' jndë jndui' ndya' Jesús jo'. ¹⁴Ndo' vi na jndë tui na nnda', ntjii nnda' Jesús juu quii' vats'on t'man. Itso jon nnon juu:

—Ndyee' ra, quen' cüenta, jndë jn'man', cacüentyje' na matsitja 'u' nnon Tyo'ts'on cha' tyi'ntjon' ncüii nnon na majantyichen.

¹⁵Ndo' taquitso tsan'ñeen ndëë nn'an judíos na nquii Jesús sin'man jonhin.

¹⁶Ng'e na nnda' s'aa Jesús, jo' tentytja nn'an judíos'ñeenhin. Tojoo' yantyi n'onhan na nnan'cuee'hanhin ee juu ts'ian'ñeen s'aa jonhan' juu xuee na cota'jndyeehan. ¹⁷Majo' tso Jesús ndëehan:

—Nquii Tyëhö' ninvaa its'aa jon nçüii çüii nnon na itejndeihan' ts'an, ndo' mantyi ja, majo' mats'a.

¹⁸Ndo' tsojnaan' juu jñ'oonva', nque nn'an judíos'ñeen tojoo' yantyi n'onhan na nin'quinan'cuee'han jon. Ee na cotji'han çüenta, sitjahin ntyja 'naan' juu xuee na cota'jndyeehan ndo' t'manntyichen sitjahin na tso jon na nquii Tyo'ts'on conduihin Tye jon, ndo' na nnda', its'aahan' na çüajon conduihin yo nquii Tyo'ts'on.

Najndei na itsixuan jnda Tyo'ts'on

¹⁹Ndo' itso Jesús ndëë nan'ñeen:

—Jñ'oon na mayuu' matsinën ndëëho'. Ja na condui jnda Tyo'ts'on, tyi'nan'tiuho' na mats'a 'nan na nt'ue ts'ön ncö. Ee xia'ntyia 'nan na mantyi'ia na its'aa Tyëhö', majoo rohan' mats'a. Ee ja na condui jnda jon, tsoñ'en mats'a cha'xjen na mantyi'ia na its'aa nquii jon. ²⁰Tyëhö' na condui ja jnda jon, m'aan jon na venchjii jon ja. Itsi'man jon nnön tsoñ'en na its'aa jon. Ndo' ts'ian na njonntyichen ntsi'man jonhan' nnön na quits'a cha' ninncyaaan' t'manntyichen nc'oon' n'onho'. ²¹Nquii Tyëhö' itsintçüii nnda' jon nn'an na jndë tjë ndo' incyaa jon na cotando' xcohan. Ndo' cha'xjen na its'aa jon, mantyi ncö na condui ja jnda jon, min'cyaa ro ts'an na nt'ue ts'ön, ninncyaa na ntsixuan tsan'ñeen na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. ²²Nquii Tyëhö' min'nçüii ts'an tyi'co'xen jon jnaan' juu. Majo' ncö na condui ja jnda jon, jndë tyincyaa jon na vaa najndö na ntco'xën tsoñ'en nn'an tsojnaan' na conan'tjahan. ²³Jndë its'aa jon na nnda' cha' ja na condui jnda jon, tsoñ'en nn'an nnan't'maan'han ja cha'xjen na conan't'maan'han nquii jon. Ee min'ninchen ts'an na tyi'nin'quitsit'maan' juu ja na condui ja jnda jon na jñon jon ja quii' nt'anho',

min nquii jon tyi'nin'quitsit'maan' juuhin.

²⁴“Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', minninchen ts'an na indyii jñ'oon 'ndyö ndo' vantyja ts'on juu yo nquii jon na jñon jon ja quii' nt'anho', juu tsan'ñeen tsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu, min tyi'xe'quit'uii Tyo'ts'onhin ntyja 'naan' jnaan' juu. Totsixuan juu cha'vijon ts'oo, majo' nein tsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. ²⁵Jñ'oon na mayuu' matsiquindyi 'o', ngüentyja xjen ndo' nanein hin iventyjahan', na joo nn'an na jndë tjë, nndyehan jndyëë na condui ja jnda Tyo'ts'on. Ndo' tsoñ'en nn'an na vantyja n'onhan ja, ninncyaa na ntando' ñuaanhan ntyja njan. ²⁶Ee cha'xjen nquii Tyëhö' tsixuan jon na vando' jon ntyja 'naan' nquii jon, ja na condui ja jnda jon, mannda' ro jndë tyincyaa jon na matsixuan na mavant'ö ntyja njan. ²⁷Ndo' mantyi ntyja 'naan' juu najndei na itsixuan nquii jon, jndë tyincyaa jon na ja ntco'xën nn'an ntyja 'naan' jnanhan nge na condui ja tsans'a na jñon jon ja quii' nt'anho'. ²⁸Tant'ahoh' na jen cavee' ngioho' na nnda' tsjö, ee ngüentyja xjen na tsoñ'en nt'oo na too' ndi'nt'ua nndyehan jndyëë. ²⁹Nque nn'an na jndyoyu conduihan na tonnon Tyo'ts'on, ntcüii nnda'han yo si'ts'o 'naanhan na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanhan. Majo' ntyjehan na tont'a 'nan na tyi'quichuhan', ntcüii nnda'han yo na nt'uiityenhan'hin.

Jñ'oon na icüjji jndyoyuhan' ntyja 'naan' Jesús

³⁰“Tyi'nan'tiuho' na mats'a cha'xjen na nt'ue ts'ön ncö. Ntyjantyi na incyaa Tyo'ts'on na mavaa' ts'ön, ntyjantyi jo' na maco'xën cha'xjen na itsohan'. Ee chito mant'ue na ndui 'nan na nt'ue ts'ön ncö. Mant'ue na nts'a cha'xjen na nt'ue ts'on nquii Tyëhö' na t'ua jon ts'ian nnön na jndyö na m'anho'. ³¹Xe na aa macüjji

jndyoyu ntyja njan ncö, ninncyaaahan' na vanaan na ndueho' na joo jñ'oonmin' tyi'quinan'xuanhan' jñ'oon na mayuu'.³² Majo' m'aaan ncüiichen na icüji' jndyoyu jon ntyja njan, manquii Juan. Ndo' ntyji ja na juu jñ'oon na tocüji' jndyoyu jon, conduihan' jñ'oon na mayuu'.³³ Manqueho' jñonho' nn'an na m'aaan jon, ndo' tji' jndyoyu tsan'neen jñ'oon na mayuu' ntyja njan. ³⁴ Juu jñ'oon na icüji' jndyoyuhan' ntyja njan na may'ön cüentahan', chito conduihan' jñ'oon na cotji'jndyoyu nn'anhan'. Majo' matsjö jñ'oonmin' ndëëho' cha ndëë ntsin'man Tyo'ts'on ñuaanho'.³⁵ Nquii Juan'neen tonduihin cha'vijon lámpara na itsixueehan' chon tondëë nn'an. Ndo' 'o' viochen xjen na tom'aaan jon, t'onho' na neinho' ng'e ngioho' jñ'oon na toninncyaa jon totsijnda'han' nquenho' nchu vaa na nt'ue ts'on Tyo'ts'on yoho'.³⁶ Majo' vaa jñ'oon na icüji' jndyoyuntyichenhan' ntyja njan na t'manntyichen conduihan', chito juu jñ'oon na tji'jndyoyu Juan'neen. Joo ts'ian na tyincyaa Tyëhö' na quitsiquindëëhan', joochan' cotji' jndyoyuhan' na nquii jon t'ua jon ts'ian nnön na jndyö quii' nt'anho'.³⁷ Nquii Tyëhö' na i'ua jon ts'ian nnön, juu jon icüji' jndyoyu jon ntyja njan quii' jñ'oon 'naan' jon. 'O' minjon tyi'condyeho' jndyee' jon, min na jnty'ia ndëëho' nchu vaahin.³⁸ Min tyi'cy'onho' cüenta jñ'oon 'naan' jon quii' ñuan 'naanho' ng'e tyi'covantyja n'onho' ja na i'ua jon ts'ian na jndyö quii' nt'anho'.³⁹ Juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu na toxen'chen, chen jndyi conan'jn'aanho'han', ndo' conan'tiuho' ng'e na nnda' cont'aho', jo' nndaho' na tyi'quintycüii na cotando' 'o' na tonnon jon. Joo jñ'oon'neen conan'nein jndyoyuhan' ntyja njan.⁴⁰ Majo' min na nnda', tyi'nin'quitsay'onho' jñ'oon yo ja cha' nndëë nnan'xuanho' na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanho'.

⁴¹ "Ja tyi'cotsichön na quinan't'maan' nn'an ja. ⁴² Nchji na tyi'qui n'onho' ja ee tyi'vengioho' nquii Tyo'ts'on. ⁴³ M'aaan quii' nt'anho' yo juu najnde' na itsixuan nquii Tyëhö', majo' 'o' tyi'nin'cy'onho' cüenta ja. Majo' xe na aa ncüjee' ncüiichen ts'an ntyja 'naan' nquii juu, juu tsan'neen ncy'onho' cüentahin. ⁴⁴ 'O' cotquenho' na nque ntyjeho' na quinan't'maan'hin 'o', majo' tyi'quitquenho' na nt'aho' 'nan na nt'ue ts'on nquii Tyo'ts'on cha' nndëë ntsit'maan' jonho'. Ndo' na cont'aho' na nnda', ¿Yuu xjen ninncyaaahan' na ngantyja n'onho' nquii jon? ⁴⁵ Majo' tyi'nan'tiuho' na mancöntyë na ninncyaa jnanho' nnon Tyëhö'. M'aaan ncüiichen na ncyaa jon jnanho', manquiiin'tyi Moisés, nquii tsan'neen na t'man conan'qui n'onho'hin. ⁴⁶ Majo' ng'e na tyi'nin'cantyja n'onho' jñ'oon na tji jon na itsininhan' ntyja njan, mang'e jo' tyi'cantyja n'onho' ja. ⁴⁷ Ndo' ng'e na tyi'nin'cantyja n'onho' jñ'oon na tji jon, yajo' ¿Nchu ya nt'aho' na ngantyja n'onho' jñ'oon na mancya?"

Tyincyaa Jesús na tcüa' 'on min nn'an

(Mt 14:13-21; Mr 6:30-44; Lc 9:10-17)

6 Jndë tenon nan'min', tet'ió nnt'á ndaandue Galilea yo Jesús. Xuee'han' na vjave jndyuhan' ndaandue Tiberias. ² Ndo' ncüii tmaan' nn'an na jndye jndyi'hin tentyjahan toxen' jon ng'e tovavee' ngiohan na tojnty'iahan na sin'man jon nn'an v'i. ³ Yajo' já nn'an na t'man jon na quitsay'ön jñ'oon yohin, savá ncüii tyo' yo jon. Jo' sacüendyuá. ⁴ Juu xjen'neen mandyo nguee' nguee pascua xjen na jaa nn'an judíos conan'cüjëëhë quinman na conan't'maan' Tyo'ts'on. ⁵ Ndo' t'ion Jesús nnon jon, jndyiaa' jon concyo ncüii tmaan' nn'an na jndye jndyi. Ndo' tso jon nnon Felipe:

—¿Yuu vijon nninjnda' 'nan na ntcüa' tsoñ'en nanmin'?

⁶Majo' nnda' vaa na tso jon ng'e nin'quindyii jon nin jñ'oon ntsintcüe' Felipe, ee ntyjii jnda' jon nchu vaa nts'aa jon. ⁷T'a Felipe'ñeen, itso jon:

—Min xe na aa nan'quitsu jaa ve ciento s'on denarios na nnan'jnda 'nan na ntcüa' nanmin', majo' tyi'je'cüinonhan' min na ve' chjohan' na ngacüja'han'hin.

⁸Jo' m'aan Andrés, jon tyje nquii Simón Pedro, conduihin ncüii ntyjé nqué já nn'an na totsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Tso tsan'ñeen nnon jon:

⁹—Ntjoo m'aan ncüii lu na y'oon 'on tyoo' na jndëhan' yo jndë tyoo' ntquen cebada. Ndo' mantyi y'oon juu ve quitscaa chjo na jndë jnein, majo' ¿Yux-jen'ñeen nninonhan' na jndye jndyi nn'an?

¹⁰Ndo' t'a Jesús jndyué, tso jon:

—Quindueho' ndëë nn'an na quitsacüendyuuaahan. Ndo' najjon na t'ón, jo' jndye jndë quiyndë min. Yajo' tyeciüendyuuaahan. Ndo' joo nan'ñeen tuee' cha'na 'on min nannon. ¹¹Yajo' ty'oon Jesús cüenta joo tyoo'ñeen. Tyincyaa jon na ya Tyo'ts'on ntyja 'naanhan'. Ndë jo' toc'on jonhan' ndé já nn'an na tqueen' jon na quitsay'ón jñ'oon yohin. Ndo' já tot'ónhan' ndëë nan'ñeen. Majo'ntyí s'aa jon yo quintca quiyndë'ñeen, chuntyi xjen na nin'quitquiihan na ncüii cüiihan. ¹²Ndo' vi na jndë tacjohan, yajo' itso jon ndé:

—Quinan'tjonho' ntan' quiyndë na jnty'iihan', cüan na tyi'nts'aahan' na ve' jn'aan ntjoohan'.

¹³Ndo' jnan'tjón joo ntan' quiyndë na jnty'iihan' na tcüa' nan'ñeen na jndëhan' yo jndë tyoo' cebada. ¹⁴Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndë jnty'iahan jn'aan t'man'ñeen na s'aa Jesús na tyi'

je'quindëë nduihan' na ve' najjndei nquii ts'an, jnduehan ndëë ntyjehan:

—Jñ'oon na mayuu' juu tsanva' conduihin nquii ts'an na itsiquindyí ntji na ncüjee' jon tsonnangue na ninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa.

¹⁵Majo' taa' ts'on Jesús na mavaa xjen na ndyocy'on nan'ñeenhin ndo' yo najjndei'han' na nt'ionhan ts'ian jon na nduihin rey na co'xen jon joohan. Ng'e na nnda', tja nnda' jon jndëë najjon na nin-nquii jon.

Tjaca Jesús nnon ndaandue

(Mt 14:22-27; Mr 6:45-52)

¹⁶Ndo' vi na jndë tuatë' ndo'cüjjoon', já nn'an na tqueen' Jesús na quitsay'ón jñ'oon yohin, sacué 'ndyo ndaandue.

¹⁷Jo' tuá ncüii v'aandaa, na ngüet'ió ndaandue'ñeen na ntsqué Capernaum. Majo' ya tuee' na tjaan, ninjo' tacocüjee' jon ndé. ¹⁸Ndo' ng'e na t'man jndye tyioo, totsuehan' juu ndaandue'ñeen. ¹⁹Ng'e jo' na nin'on nin'yon kilómetros xejnda tēca juu v'aandaa'ñeen na contyjá n'oon pala 'naan'han'. Ndo' juu xjen'ñeen jnty'ia' na ndyoca Jesús nnon ndaandue na ndyovindyoo' jon na m'án. Tyué jndyí. ²⁰Majo' itso jon ndé:

—Maja ndö, tyi'ndyueho'.

²¹Jo' tyioo na nēn jndyí na ty'ón nnt'a cüentahin quityquii' v'aandaa. Ndo' quintyjachen tuee'han' najjon na cotsá.

Cojnt'ue nn'an Jesús

²²Tonco ncüiichen xuee, nque nan'ñeen na jndye jndyi'hin na ntjohan ixndya ndaandue najjon na tyincyaa Jesús na tcüa'han, tquenhan cüenta na ninncüii v'aandaa chjo nintuaa. Ndo' tēñjoon' n'onhan na tyí'cua jon juu v'aandaa'ñeen yo já nn'an na totsay'ón jñ'oon yohin. ²³Ndo' viochen xjen na nnda' vaa, squenon vendye nt'aandaa

quijndë na jnan Tiberias naijon na tcüa' nan'ñeen tyoo' na tyincyaa Jesús na ncyaa ya Tye jon. ²⁴Ndo' tua nan'ñeen joo nt'aandaa quijndë'ñeen. Ty'ehan, squehan Capernaum na tyequijnt'uehan Jesús. Ee taa' n'onhan na tac'oonhin yuu vijon na tyincyaa jon na tcüa'han, min nquë nn'an na tqueen' jon na quitsay'ón jñ'oon yohin.

Condui Jesús tyoo' na incyaaahan' na cota'ndo' ñuaan nn'an

²⁵Ndo' vi na jndë jndiohan Jesús ncüichen ixndya ndaandue, jnduehan nnon jon:

—'U' ta na matsi'man' ndëë nn'an ntyja 'naan' Tyo'ts'on, ¿Yuu xjen jndyo' ntjoohin?

²⁶T'a jon jndyuehan, itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', 'o' chito cojnt'ueho' ja ng'e na jnty'iaho' ts'ian na s'a na tyi'je'quindëë nduihan' na ve' yo naijndei nquii ts'an. 'O' cojnt'ueho' ja xeng'e na tcüa' tacjoho' tyoo'ñeen. ²⁷'O' conan'chonho' na ninjnda' 'nan na ntcüa'ho', ndo' joohan' 'nan na contycüiihan'. Majo' tyi'quichuhan' na ndda' cont'aho'. Quinan'chonho' na nndioho' ncüii na cha'vijon na ntcüa' ts'an na ntyja 'naan'han' nnan'xuanho' na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanho'. Ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na jndyö quii' nt'anho', ninncyaa quii' ñuan 'naanho' juu na itsijonhan' juuhan' na ntcüa' ts'an ee itsi'man tyëhö' Tyo'ts'on na jndë t'ua jon ts'ian'ñeen nnön.

²⁸Yajo' taxee' nan'ñeen nnon jon:

—¿Nin 'nan icanhan' na quint'á cha' ngavee' nchjii Tyo'ts'on yo já?

²⁹Jo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Ndö vaa na nt'ue ts'on jon, na cantyja n'onho' ja na jñon jon ja quii' nt'anho'.

³⁰Ndo' t'ahan, jnduehan:

—¿Nin ncüii nnon 'nan na ntsa' na njnty'ia' ndé na tyi'je'quinduihan' na ve' ntyja 'naan' naijndei nquii ts'an na ntsi'manhan' ndé na vaa na condui 'u', cha' ntejndeihan' na ngantyja n'ón 'u'? ³¹Ndochiihi tocüa'han maná xjen na tom'anhan ndyuaa naijon na tyi'jndye nn'an tom'an cha'xjen itsiquindyi juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu na toxen'chen: “Tyincyaa Moisés tyoo' na tocüa'han na jnanhan' quiñoon'ndue.”

³²Ndo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', juu maná na tyincyaa tsan'ñeen, chito conduihan' tyoo' na jnan na m'aaan Tyo'ts'on. Majo' nquii Tyëhö' incyaa jon juu na mayuu' na jnan na m'aaan jon quiñoon'ndue na itsijonhan'hin cha'vijon tyoo'. ³³Juu na condui tyoo' na incyaa Tyo'ts'on, jnan jon quiñoon'ndue na jndyocue jon. Nquii jon incyaa jon na nan'xuan nn'an na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanhan.

³⁴Ndo' jndue nan'ñeen nnon jon:

—Nnda' ta, ninnquii'chen ncyaa' tyoo'min' ndé, rii'.

³⁵Ndo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Ja condui tyoo' na mancya na nan'xuan nn'an na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaanhan. Min'cyaa ro ts'an na ninncyaaahin nt'ö, itsijonhan'hin cha'vijon ts'an na jndë tacjoo' na icüa'. Ndo' juu ts'an na vantyja ts'on ja, ngioo na tein quii' ñuaan' juu cha'xjen ya na i'u ts'an ndaa. ³⁶Majo' cha'na jñ'oon na jndë tsjö ndëëho', min na jndë jnty'ia ndëëho' joo ts'ian na mats'a, majo' tyi'cantyja n'onho' ja. ³⁷Majo' min na ndda' vaa, tsoñ'en nn'an na incyaa Tyëhö' nt'ö, nndye nan'ñeen ntyja njan. Min tyi'je'quits'a na je'cy'ön cüenta ts'an na nincyaaahin ntyja njan. ³⁸Ee ja na jnan quiñoon'ndue, chito na jndyö na nts'a 'nan na nt'ue ts'ön ncö. Ja jndyö na nts'a cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon na jñon jon ja quii' nt'anho'. ³⁹Nquii

Tyëhö' na jñon jon ja quii' nt'anho', ndö vaa na nt'ue ts'on jon na quits'a, na juu ts'an na jndë tyincyaa jon nt'ö, tyi'ninncyaa na ngitsu ñuaan' tsan'ñeen. Ndo' xuee na mats'iañ'en, ninncyaa na nta'ndo' xco tsoñ'en nn'an na nan'xuanhan na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaanhan.⁴⁰ Ee nquii Tyëhö' nt'ue ts'on jon na tsoñ'en nn'an na cojnty'ia ja na condui ja jnda jon, na cantyja n'onhan ja, cy'onhan cüenta na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaanhan. Ndo' xuee na mats'iañ'en majantyë ninncyaa na nta'ndo' xco joo nn'an na jndë tjë.

⁴¹ Ndo' nque nn'an judíos'ñeen, jnan'-manhan na tatëvee' ngiohan yo Jesús jnaan' jñ'oon na tso jon: "Ja condui tyoo' na jnan quiñoon'ndue."⁴² Ndo' jnduehan:

—Jesús'va, ¿Aa chi jnda Joséhin? Cota'jn'aaan nn'an na ndahin. Ndo' ng'e na nnda', ¿Ndu na itso jon na jndë jndyocue jon na jnan jon quiñoon'ndue?

⁴³ T'a Jesús, itso jon ndëë nan'ñeen:

—Tanan'nc'uaa'ho' yo ntyjeho' ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen.⁴⁴ Cha' na nndëë ngioo' ts'on ts'an yo ntyja njan, icanhan' na nquii tyëhö' na i'ua jon ts'ianvahn nnön, ndyoy'oon jon tsan'ñeen. Xe chito na nnda' vaa, minncüii ts'an je'quindëë ntsijonhin yo ja.⁴⁵ Ee vaa jñ'oon na jndüi na sinin Isaías, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Juu jñ'oon'ñeen, ndö vaa na itsohan': "Ntsi'man Tyo'ts'on ndëë tsoñ'en nn'an." Juu jñ'oonva' nin'quitsiquindyihan' na ncüii cüii ts'an na jndë jndyii jñ'oon na coninncyaa nn'an ntyja 'naan' jon, ndo' jndë taa' ts'on juuhan', ntsijon tsan'ñeen yo ja.

⁴⁶ "Jñ'oonva' tyi'tsi'manhan' na jndë jndyiaa' ts'an Tyëhö' Tyo'ts'on, xia'ntyja ja na i'ua jon ts'ian na jndyö quii' nt'anho', ja jndë jnty'ia nnönhin.⁴⁷ Jñ'oon na mayuu' na matsjö ndëëho', nin juu na vantyja ts'on ja, itsixuan juu na tyi'quin-

tycüii na vando' ñuaan' juu.⁴⁸ Ja na condui tyoo', ts'ian na i'ua Tyo'ts'on nnön na ncyaa na cota'ndo' nn'an.⁴⁹ Nque ndochiho' tocüa'han maná ndyu'ñeen xjen na tom'anhan ndyuuaa na xjen ro cova', ndo' tjëhan.⁵⁰ Majo' ja matsinën ntyja 'naan' juu tyoo' na jnan quiñoon'ndue na majo' condui ja. Ts'an na ntcüa' juu tyoo'va, tyi'je'quitsu ñuaan' juu.⁵¹ Ja na jnan quiñoon'ndue, condui ja tyoo' na mancya na cota'ndo' ñuaan' nn'an. Ts'an na ntcüa' juu tyoo'va itsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. Ndo' juu tyoo' na mancya cha' nnan'xuan nn'an na nta'ndo'han tonnon Tyo'ts'on, conduihan' s'ei.

⁵² Ndo' joo nn'an judíos'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonva', jnt'uehan jñ'oon yo ntyjehan. Jnduehan:

—Jaa mangiö tyi'je'quindëë ninncyaa tsanva' seii' jon na ntquë.

⁵³ Jo' tsontyichen Jesús ndëëhan:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', ja na condui ts'an na jnan quiñoon'ndue, cha' na ntsixuan ts'an na tyi'quintycüii vando' ñuaan' juu, chuhan' na quii juu s'ei ndo' c'u juu n'eön. Xe tyi'nt'aho' na nnda', je'quindëë nan'xuanho' na vando' ñuaanho'.⁵⁴ Nquii ts'an na iquii s'ei ndo' na i'u juu n'eön, tsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. Ndo' min na cue' juu, majo' xee na mats'iañ'en ninncyaa na ngüando' xco juu.⁵⁵ Ee juu na ntcüa' ts'an na ntyja 'naan'han' na nninncyaaahan' na ngüando' ñuaan' juu na tonnon Tyo'ts'on, juuhan' conduihan' s'ei. Ndo' juu na nc'u ts'an na ntyja 'naan'han' nc'on ts'an na tein quii' ñuaan' juu, jo' n'eön.⁵⁶ Min'cyaa ro ts'an na iquii s'ei ndo' na i'u n'eön, contjo tsan'ñeen ntyja njan, ndo' mantyi contjo ja yohin.⁵⁷ Nquii Tyëhö' na jñon jon ja quii' nt'anho', vando' jon ndo' mantyi ja vant'ö ntyja 'naan' nquii jon. Mannda' vaa itsijonhan' ntyja 'naan' ts'an na iquii s'ei, ngüando' ñuaan' juu ntyja njan.

⁵⁸ Ja condui juu tyoo' na jnan quiñoon'n-due. Ndochiho' tocüa'han maná ndo' tjëhan. Majo' tyi'itsijonhan' ntyja njan cha'na juu maná'ñeen. Ee min'cya ro ts'an na icüa' juu tyoo' na condui ja, tyi'jon cue' juu, m'aan juu xe m'aan juu na vando' juu ntyja njan. ⁵⁹ Jñ'oon-min' sinin Jesús viochen xjen na si'man jon ndëë nn'an quii' vats'on 'naan nn'an judíos tsjoon Capernaum.

**Jñ'oon na conan'jnda'han' na
itsixuan ts'an na tyi'quintcüii
na vando' ñuaan' juu**

⁶⁰ Ndo' majndye nn'an na tovavee' n'onhan jñ'oon na toninncyaa Jesús, majo' xjen na jndyehan jñ'oonmin' jnduehan:

—Tsan' jñ'oon itsinin tsanva'. Tyi'-je'quindëë ntsay'önntyëchën yo jñ'oon na itsinin jon.

⁶¹ Majo' ntyjii ts'on Jesús, na jnan'nc'uaa' n'on nan'ñeen yo ntyjehan ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen na sinin jon ndëëhan. Mang'e jo' itso jon:

—Jñ'oonmin', ¿Aa itsquioohan' 'o'?

⁶² Yajo' quinan'tiu yaho' nchu vaa nts'aahan' 'o' juu xjen na njnty'iaho' ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na jndyö quii' nt'anho' na ncjöva nnt'a na tondye naijon na tom'an jndyëë. ⁶³ Nquii Espíritu Santo conduihin na incyaa jon na nan'xuan nn'an na cota'ndo' ñuaanhan tonnon Tyo'ts'on. Seii' ts'an ndincyaahan' na ntsixuan ts'an na nnda'. Jñ'oon na mancyaa ndëëho' tsixuanhan' ntyja 'naan' nquii Espíritu. Ndo' ninnquii'chen ntsixuan ts'an na vando' xco juu xeng'e itsijonhin yo jñ'oonmin'. ⁶⁴ Majo' tyi'tsoñ'enho' vantyja n'onho' ja.

Nnda' ro jñ'oon tso jon ndëë nan'ñeen ee ntyjantyi xjen na ta' jon na toninncyaa jon jñ'oon, ntyjii jnda' jon nin joo na tyi'cantya n'on jon, ndo' nin juu na

ninncyaa cüentahin. ⁶⁵ Yajo' tsontyichen jon:

—Mang'e jo' na jndë tsjö ndëëho', nin-nquii' nndëë ntsijon ts'an yo ntyja njan xe na aa nquii Tyëhö' Tyo'ts'on incyaa jon na ndui na nnda'.

⁶⁶ Ndo' ng'e jñ'oonva', jndye nn'an na tondye jndyee jñ'oon na toninncyaa jon, tyentcüe'han, tji ntcüe'han ntyja 'naan' jon, tavijnan'jonntyichenhan yohin. ⁶⁷ Mang'e jo', taxee' jon ndë já nn'an na ncho've na t'man jon, itso jon:

—Ndo' 'o' je', ¿Aa mantyi nin'qui'ndyeho' ja?

⁶⁸ Ndo' t'a Simón Pedro, tso jon:

—Tyi'ntsu' na nnda' vaa, ta, tyi'-i'quichuhan' na ntsay'ón jñ'oon yo ncüi-ichen ts'an. Ee xia'ntyi juu jñ'oon na matsinin' incyaahan' na tyi'quintcüii na cota'ndo' ñuan nján. ⁶⁹ Ee já jndë vantyja n'ón 'u' ndo' covaa' n'ón na condui 'u' Cristo, jnda nquii Tyo'ts'on na vando'.

⁷⁰ Ndo' jo' t'a Jesús, itso jon:

—Ja tji 'o' na ncho'veho', majo' ncüi-iho' m'aan juu ntyja 'naan' juu yutyia.

⁷¹ Jñ'oonva' itso jon na itsi'man jon Judas Iscariote, jnda ncüiichen Simón. Ee juu Judas'ñeen na tyincyaa juu cüenta Jesús nduee nn'an. Mantyi juu conduihin ncüii já na ncho've.

Ntyje Jesús tyi'cantya n'onhan jon

7 Jndë na tui nan'min', tomantyi'í yo Jesús ndyuaa Galilea. Ee nque nn'an na conintque ndëë nn'an judíos, jnaan' na tojoo' n'onhan na nin'quinan'cuee'han jon, jo' na tavinin'cja nnda' jon ndyuaa Judea. ² Ndo' vavindyö na nguee' nguee na conan't'maan' nn'an judíos xjen na conan'yahan xque'ncüan' cüenta jndye na covañjoon' n'onhan nchu vaa tom'an ndochiihan ndyu'ñeenchen. ³ Ndo' vi na

mavaa xjen na nguee' juu nguee'ñeen, tondue ntyje nquii jon nnon jon:

—Cüa, quindui' ntjoohin. Cja' ndyuua Judea cha' joo nn'an na cotsay'onhan yo jñ'oon na mancya' na m'anhan jo', mantyi ndëe njnty'ia ndëehan ts'ian na matsa'.⁴ Ee ts'an na mantya ts'on na cantya n'on nn'an yohin, tyi'quichuhan' na ntjohin na ninnquii juu. Tsoñ'en nn'an ncy'a' jndyoyu na quindiohan ntyja 'naan' ts'ian na matsa'.

⁵Ndö' jñ'oon na jnduehan nnon jon ng'e min nquehin tyi'cantya n'onhan jon. ⁶Ndo' tso jon ndëehan:

—Tyi'coventya xjen na ntsi'man ja ndëe nn'an na condui ja nquii jon na itsin'man ñuaan nn'an. Majo' 'o' min'cya ro xjen na nin'condyi'ho', ta'nan na toncuu'.⁷ Joo nn'an tsonnangue, tyi'c'onhan na tyi'cuee' n'onhan 'o'. Majo' ninnquii'chen m'anhan na tyi'cuee' n'onhan ja, ng'e na maciiji' jndyoyu ntyja 'naan' natyia na cont'ahan.⁸ Cüa, c'o nqueho' ngyeeva', ja yandëcya yajo' chi ncjö. Ee tyi'coventya xjen na ntsi'man na condui ja nquii jon na itsin'man ñuaan nn'an.

⁹Vi jndë na tso jon na nnda' ndëehan, ntjontyichenhin ndyuua Galilea vendye xuee.

Tja Jesús na tuee' ngyee xque'ncüan' cüenta jndye

¹⁰Majo' ya na jndë ty'e ntyje jon na ngyee' juu ngyee'ñeen, yajo' mantyi tantya jon, majo' tasi'man jndyoyuhin ndëe nn'an. Tja jon cha'vijon ts'an na tyi'quint'ue ts'on na njnty'ia nn'anhin.¹¹ Ndo' nn'an judíos na tyi'cuee' n'onhan jon, tojnt'uehan jon quii' nt'an nn'an na ty'e ngyee. Tota'xee'han, tonduehan:

—¿Yuu jon m'aan tsan'ñeen?

¹²Ndo' nn'an na jndye jndyi'hin, t'man vaa na tyi'cüijon na jnan'neinhan ntyja 'naan' jon. Ee ñ'en joohan na jnduehan: “Juu tsanva', ya ts'anhin.” Ma-

jo' mañoon ntyjehan jnduehan: “Tyi'yuu'han' ee itsivi'nn'an jon nn'an.”

¹³Majo' tajnan'nein jndyoyuhan ntyja 'naan' jon ng'e ncyaaahan ntyjehan nn'an judíos na conintque ndëehan.

Jñ'oon na si'man Jesús xjen na t'oon ngyee

¹⁴Ya na tixoncüe na m'aan juu ngyee'ñeen, yajo' taquee' Jesús quii' vat'son t'man 'naan' nn'an judíos ndo' jo' tots'i'man jon ndëe nn'an.¹⁵ Majo' nque nn'an judíos na conintque, tom'aan' jndyi n'onhin ntyja 'naan' jñ'oon na toninn'cyaa jon. Tonduehan:

—Tsanvahun tatja juu scuela naijon na jnan'jn'aan. Yajo' ¿Nchu vaa na condëe na itsitjon' juu jñ'oon?

¹⁶Ndo' na nnda' jnduehan, tso Jesús ndëehan:

—Chito ncö sijnt'a jñ'oon na matsi'man. Nquii jon na i'ua jon ts'ian nnön na jndyö quii' nt'anho', juu jon itsijnda' joo jñ'oonmin na matsi'man ndëeho'.

¹⁷Majo' min'cya ro ts'an na nin'quits'aa juu 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, ncüaa' ts'on juu na aa nquii jon sijnda' jñ'oon na matsi'man, ndo' aa ve' jñ'oon na sitiü ncö na mancya.¹⁸ Ee min'cya ro ts'an na icüiji' jñ'oon ntyja 'naan' nquii, itsichon tsan'ñeen na quindui t'manhin ndëe ntyje juu. Majo' minnichen ts'an na itsichon na cüit'maan' nquii jon na jñonhin, jñ'oon na itsinin tsan'ñeen, conduihan' na mayuu', tyi'quits'aa juu 'nan na tyi'quichuhan'.

¹⁹“Tji Moisés jñ'oon na tquen jon ndëeho' na ico'xenhan' 'o'. Majo' min na nnda' vaa, ta'nan ncüiiho' na ivanguee' juuhan'. Ee xe na aa cota'ngyee'ho' juu jñ'oon'ñeen, tyi'je'cjoo' n'onho' na nin'quinan'cuee'ho' ja.

²⁰Ndo' t'a nan'ñeen, jnduehan nnon jon:

—U' tsixuan' yutyia. ¿Nin ts'an na ijoo' ts'on na nin'quits'cuee' 'u'?

²¹ Ndo' sintcüe' Jesús jñ'oon ndëëhan, itso jon:

—Juu xuee na cota'jndyëëhë, sin'man ts'an na ndicaca, ndo' ng'e jo' tjon' jñ'oonho' na tyi'cavee' ngioho' yo ja. ²² Majo' cüaa' n'onho' jñ'oon matsjö. Nquii Moisés tqen jon jñ'oon na quint'aho' yo yonon'ndaa ndaho' cha'xjen na tont'a ndochiho' na tom'an ndyu na toxen'. Ndo' juu ts'ian'ñeen conan'quindëho'han' min juu xuee na cota'jndyëëhë. Nque ndochiio' jnan'quita'hin na cont'aho' na nnda'. ²³ Ndo' mangioho' juu jñ'oon na tqen Moisés incyaahan' na vanaan na quinan'quindëho' costumbre'ñeen xee na cota'jndyëëhë. Ndo' na nnda' vaa ¿Ndu na conan'vjeeho' ja jnaan' juu xuee na cota'jndyëëhë na sin'man ncüii ts'an vii'? ²⁴ Jo' chito ve' xia'ntyti ntji'ho' cüenta ntyja 'nan na covityincyo. Quitji'ho' cüenta ntyja 'naan' 'nan na chuhan'.

Jesús ¿Aa conduihin nquii Cristo?

²⁵ Juu xjen'ñeen, vendye nn'an Jerusalén ta'han taxee'han ndëë ntyjehan, jnduehan:

—Tsans'ava, ¿Aa chito jon ts'an na cojnt'ue nanm'ann'ian njanhan na nnan'cuae'hanhin? ²⁶ Majo' quitquenho' cüenta, itsinin tyincyo jon ndëë nn'an, min tajñ'oon quindue nanm'ann'ian nnon jon. ¿Aa nts'aahan' na nquehan conan'tiuhan na condui tsanva' nquii Mesías? ²⁷ Majo' nquii tsan'ñeen, xjen na ncüjee' jon, tanin ts'an quintjii yuu jon na nnan jon. Majo' tsanva' je', ngiö ya yuu jon jnan jon.

²⁸ Xjen'ñeen si'man Jesús quii' vats'on t'man 'naan nn'an judíos. Ndo' vi na jndë jndyii jon na nnda' jndue nan'ñeen, sue jon jndyee' jon. Itso jon:

—'O' condueho' na cota'jn'aanho' ja ndo' ngioho' yuu jon jnan. Majo' chito jndyö ntyja njan ncö, nquii jon na con-

duihin jñ'oon na mayuu', i'ua jon ts'ian nnön na m'an quii' nt'anho', majo' 'o' tyi'quita'jn'aanho'hin. ²⁹ Ja mancüixjen mavajn'anhin, ee na m'aan jon jnan, ndo' nquii jon i'ua jon ts'ian nnön na jndyö na m'anho'.

³⁰ Ndo' ng'e juu jñ'oonva' na tso Jesús, tojoo' yantyi n'on nanm'ann'ian'ñeen na nt'uevi'han jon. Majo' ng'e na tyi'coven-tyja xjen na ntyjii Tyo'ts'on na ngenon jon juu navi' t'man, jo' minncüiihan tat'uehan jon. ³¹ Ndo' nn'an na tom'an jo', jndyehan tentyja n'onhan jon. Ton-duehan ndëë ntyjehan:

—Nquii Cristo, xjen na ncüjee' jon, ¿Aa jndyentyichen ts'ian na nts'aa jon na tyi'je'quindëë nduihan' ntyja najndei nquii ts'an, chintyi na its'aa tsanva'?

Tyequijnt'ue cominsión Jesús

³² Nque nn'an na conduihan tmaan' fariseos tondyehan na tonan'nein nn'an jñ'oonmin' ntyja 'naan' Jesús. Yajo' jnan'jonhan jñ'oon yo ntyee na con-intque ndëë ntyjehan nn'an judíos na t'uahan ts'ian ndëë cominsión na quit-sacy'on nan'ñeen jon. ³³ Ve' jnaan' jo' itso Jesús ndëë nn'an na jndye jndyi'hin:

—Jndë titsiaa'vi' xuee na vi m'an yo 'o'. Ndo' ndë jo' ncjö ntcü'ë na m'aan nquii jon na jñon jon ja quii' nt'anho'. ³⁴ Juu xjen'ñeen njnt'ueho' ja, majo' tax-e'quindioho' ja ee yuu jon na nguë, 'o' je'quindëë ntsqueho' jo'.

³⁵ Ndo' vendye nn'an judíos'ñeen ton-duehan ndëë ntyjehan:

—¿Yuu vijon ncja tsanva' na taje'quindëë ndiöhin? ¿Aa nts'aahan' na ncja jon quii' nt'an ntyjëëhë judíos na jndë tycyahan quii' nt'an nn'an na conan'nein jñ'oon griego, cha' ntsi'man jon ndëëhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on? ³⁶ ¿Nin nin'quitsiquindy juu jñ'oonva' na itsinin jon na njnt'uëhin, majo' je'quindiöhin? Ndo' na itso jon yuu

jon na vja jon, tyi'je'quindëë ntsquë na m'aan jon.

Nquii Espíritu Santo itsijonhan'hin cha'vijon ndaa jndaa cüenta jndye

³⁷ Juu xuee na mats'iañ'en na m'aan juu ngeee'ñeen, nque nn'an judíos cont'ahan na t'manntyichenhan' na conan't'maan'han. Juu xuee'ñeen tēcüentyjee' Jesús, sue jon jndyee' jon. Itso jon:

—Min'cya ro ts'an na nin'c'oon jndyi juu nacje 'naan' Tyo'ts'on, quindyot-sijonhin yo ja ndo' cantya ts'on juu ja. ³⁸ Na nts'aa ts'an na nnda', nts'aahan' yohin cha'xjen na tso jñ'oon' Tyo'ts'on na jndë jndui. Juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan' na quityquii' ts'on ts'an nnan' cha'vijon ndaa jndaa cüenta jndye na coninncyahan' na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaan nn'an.

³⁹ Jñ'oonva' sinin jon na itsi'man jon ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo na joo nn'an na vantyja n'onhan jon ncy'onhan cüentahin. Ee juu xjen'ñeen tyi'cojñon Tyo'ts'on jon quii' ñuaan nn'an ng'e vitjachen na ngüentyja xjen na ntsit'maan' Tyo'ts'on juu Jesús.

Tyi'ninncüii na tondue nn'an ntyja 'naan' Jesús

⁴⁰ Ndo' vendye nn'an na m'an quii' nt'an nn'an na jndye jndyi'hin, tondyehan jñ'oonmin' na sinin jon. Jo' tonduehan:

—Tsans'ava' mayuu' conduihin nquii ts'an na vaa jñ'oon na ncüjee' jon tsonnangue na ninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë ntyja nchu vaa 'nan na nguaa.

⁴¹ Ndo' ñ'en vendye nn'an jnduehan:

—Conduihin nquii Mesías.

Majo' vendyechen ntyjehan jnduehan:

—Nchu tajn'aanho', juu ts'an na conduihin Mesías chito conduihin ts'an ndyuaa Galilea. ⁴² Ee juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio itsiquindyihan' na juu Mesías conduihin tsjaan David na ndy-

ocahan'. Ndo' mantyi ts'an tsjoon chjo Belénhin naijon na jnan nquii David.

⁴³ Tsojnaan' jñ'oonmin' s'aahan' na tyi'ninncüii tondyii' n'on nn'an ntyja 'naan' Jesús. ⁴⁴ Ee ñ'enhan na nin'cy'onhan jon, majo' min'ncüii ts'an tyi'quits'aahan'.

Nanm'ann'ian tyi'cantya n'onhan na juu Jesús conduihin Cristo

⁴⁵ Yajo' joo cominsión'ñeen na cotyentjonhan vats'on, ty'e ntcüe'han na m'aan ntyee na conintque yo nn'an tmaan' fariseos. Ndo' taxee' nan'ñeen ndëëhan. Jnduehan:

—¿Ndu na tajndyoy'onho'hin?

⁴⁶ Yajo' nque cominsión'ñeen t'ahan. Jnduehan:

—Min'jon tacondyé na ntsinin ncüii ts'an cha'xjen juu jñ'oon na njon jndyi na incyaa tsanva'.

⁴⁷ Ndo' joo nn'an tmaan' fariseo'ñeen t'ahan, jnduehan:

—¿Aa mantyi itsivi'nn'anhan' 'o'?

⁴⁸ Quitquenho' cüenta. Ta'nann ncüii ts'an na m'aan ts'ian na vantyja ts'on jon juu, ndo' min nquë fariseos. ⁴⁹ Majo' joo nn'an na jndye jndyi'hin na tyi'jnda' nquenhan, juu ntji na tquen Tyo'ts'on na ico'xenhan', tyi'covaa' n'onhinhan'. Mang'e jo' nan'xuanhan na quitsu ñuaanhan.

⁵⁰ Majo' t'a Nicodemo, tsan na tja na m'aan Jesús ncüii tijaan, jon ncüii nque nanm'ann'ian'ñeen. T'a jon,

⁵¹ Itso jon ndëë nan'ñeen:

—Juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na ico'xenhan' jaa, mangiö na itsiquindyihan' na tyi'quichuhan' na ngitoxën ncüii ts'an vitjachen na ndyëë jnaan' juu, ndo' na ninjnda' nin 'nan s'aa juu.

⁵² Ndo' nan'ñeen je', t'ahan 'ndyo jon, jnduehan:

—Aa xe 'u', ¿Aa mantyi condui 'u' ts'an Galilea? Cüa, chen chen quitsijnan' jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui, yajo' ngavaa'

ya tson' na ta'n'an nciüi ts'an na nnan Galilea na ninncyaa juu jñ'oon' jon.

Tsanscu na sitjahin

⁵³Ndo' nciüi cüii joo nan'ñeen ty'ehan nt'aahan.

8 Majo' Jesús tja jon tyo' Olivos. ²Ndo' tonco nciüichen xuee jndyo ntcüe' jon, taquee' nnda' jon vats'on t'man 'naan' nn'an judíos. Xjen'ñeen jndye jndyi nn'an squenon na m'aan jon. Ndo' vi na jndë təcjo jon na ntsi'man jon ndëehan, ³Yajo' joo nn'an na conan'-man jñ'oon na tquen Moisés na co'x-enhan' yo nin'joo nn'an na conduihan tmaan' fariseos, say'onhan nciüi tsanscu na m'aan jon. Juu tsan'ñeen ty'onhan juu manin' juu xjen na itsitjahin yo nciüi tsans'a na ve' tjon yahin. Yajo' ta'hanhin xoncüe quii' nt'anhan. ⁴Ndo' jnduehan nnon Jesús:

—U' na matsi'man' ndé ntyja 'naan' Tyo'ts'on, juu tsanscuva ty'önhin manin' juu xjen na itsitjahin yo nciüi tsans'a. ⁵Ndo' juu ntji na tquen Moisés, ico'xenhan' na quitmën' ntjö' nanntcu na cont'a na nnda'. Majo' 'u' je', ¿Nchu vaa matsu'?

⁶Ndö' vaa na jnduehan nnon jon ng'e nt'ue n'onhan na quit'uihan'hin. Majo' təcjo tyosu Jesús, ta' jon na icüji jon quii' ts'ojndë yo nonnt'ö jon. ⁷Ndo' ng'e na tyí'cotsacüentyjee'han na cotaxee'han jñ'oonva' nnon jon, təcüentyjee' jon. Itso jon ndëehan:

—Nin nciüiho' na tajnan tsixuan, juu quimin' jndyee tsjö' tsanscuva.

⁸Jndë jo', tacjo tyosu nnda' jon, tjintyichen jon. ⁹Majo' vi na jndë jndye nan'ñeen jñ'oonva', s'aahan' na tejn'aanhin. Yajo' nciüi cüiihan tye' jndui'han jo'. Nque nantque, joochan jndui' jndyee, jndë jo' nn'an na cotsantyja. Matsi-añ'en xia'ntyi ninnquii Jesús ntjohin yo juu tsanscu'ñeen na minntyjee' juu tonnon jon. ¹⁰Yajo' tacüentyjee' nnda'

Jesús. Ndo' ng'e min'ncüii joo nan'ñeen na tavi'c'on, ninnquii tsanscu'ñeen vi m'aan, yajo' itso jon nnon juu:

—U' tsanscu, joo nn'an na cont'a jnan', ¿Yuu m'anhan? ¿Aa tyi'quitmeinh'han ntjö' 'u'?

¹¹T'a tsanscu'ñeen, tso juu:

—Ta'n'an yu ro, ta.

Itso Jesús nnon juu:

—Min ja, je'quits'a na quit'uihan' 'u' ntyja 'naan' jnan'. Nanein cja', tavintsa'-to' na vaa nnda'.

Jesús conduihin naxuee ndëe nn'an

¹²Ndo' sinin nnda' Jesús ndëe nn'an, itso jon:

—Ja condui naxuee ndëe nn'an tsonnangue. Minnichen ts'an na itsijonhin yo ja, xe'c'oon juu nacje 'naan' najaan na conduihan' natyia. Juu tsan'ñeen nc'oon juu nacje njan na condui ja naxuee na mancya na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' ts'an.

¹³Majo' nn'an tmaan' fariseos jnduehan nnon jon:

—U' macüji' jndyoyu nquii 'u' ntyja 'nan'. Ndo' jñ'oon'ñeen min tyi'yuu'han'.

¹⁴Yajo' t'a Jesús jndyuehan:

—Min na macüji' jndyoyu ntyja njan, majo' jñ'oon na mayuu' tsixuanhan', ng'e ntyji yuu jon jnan, ndo' nchji yuu jon jö. Majo' 'o' min tyi'quindioho' yuu jnan, min yuu na jö. ¹⁵O' ve' xia'ntyi yo 'nan na covaa' n'on nn'an, jo' cotji'ho' cüenta ntyja 'naan ntyjeho', majo' ja min'ncüii ts'an tyi'quit'ui jahin yo jnaan' juu. ¹⁶Majo' ya na ngüentyja xjen na ntco'xën nn'an, ntco'xëhan cha'xjen na chuhan' ee chito m'an na ninncö na nts'ahan'. Nquii Tyëhö' na jñon jon ja ntjoohin, m'aan jon yo ja. ¹⁷Conan'y'onho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na co'xenhan'. Quii' jñ'oon'ñeen itsohan' na cantyja n'onho' jñ'oon na cotji' jndyoyu ve nn'an. ¹⁸Ja condui nciüi ts'an na

macüjji' jndyoyu ntyja njan, ndo' nquii Tyëhö' conduihin ncüiichen na ndë ve.

¹⁹Ndo' na nnda' tso jon, jndue nan'neen nnon jon:

—¿Yuu vijon m'aan juu tye'?

T'a Jesús, itso jon:

—'O' tyi'covaa' n'onho' ntyja njan min ntyja 'naan' nquii jon. Ee xe covaa' n'onho' ntyja njan, yajo' mantyi ncüaa' n'onho' ntyja 'naan' nquii jon.

²⁰Jñ'oonmin' sinin Jesús viochen xjen na totsiman jon quii' vats'on t'man 'naan nn'an judíos, ndyo naijon na cotjue' nn'an s'on cüentaa' Tyo'ts'on, majo' min tanin ts'an na t'uuihin ee tyi'coventyja xjen na ngenon jon navi' t'man.

Tyi'je'quindë ntsqueho' naijon na jö

²¹Ndo' itsontyichen Jesús ndëehan:

—Ja jö, ndo' 'o' njnt'ueho' ja, majo' ninvaa choho' jnanho' ndo' ncüjeho'. Ee naijon na jö, 'o' je'quindë ntsqueho'han'.

²²Ng'e na tso jon jñ'oonva', taxee' nn'an judíos:

—¿Aa nts'aahan' na ntscuee' nquiihin, na itso juu yuu na vja juu je'quindë ntsquëhan'?

²³Jo' t'a jon jndyuehan, itso jon:

—'O' tyi'quinan'xuanho' ntyja 'naan' quünoon'ndue, majo' ja m'an ntyja 'naan'han'. 'O' m'anho' ntyja 'naan' juu tsonnangue, majo' ja tyi'quitsixuan ntyja 'naan'han'. ²⁴Mang'e jo' jndë tsjö jñ'oonva' ndëeho' na ninvaa choho' jnanho' ndo' ncüjeho'. Ee xe na aa tyi'covantyja n'onho' na condui ja nquii jon na t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na jndyö quii' nt'anho', yajo' ninvaa choho' jnanho' ndo' ncüjeho'.

²⁵Yajo' taxee' nnda'han nnon jon, jnduehan:

—¿Nin condui 'u'?

T'a Jesús jndyuehan:

—Maninjuuntyi jñ'oon cha'xjen na jndë totsjö ndëeho' ntyjanty xjen na t'a na mancya jñ'oon naya. ²⁶Nquii jon na conduihin na mayuu' jñon jon ja na m'anho', jndye jñ'oon tso jon nnön na quitsi'manhan' ndëeho'. Ja ninnqui'ichen matscüenön joo jñ'oon'neen ndëe nn'an. Ndo' jndye jñ'oon min na ntyjii jon na chuhan' na co'xën.

²⁷Majo' joo nan'neen, tataa' n'onhan na itsi'man jon na nquii Tyo'ts'on condui tye jon. ²⁸Ndo' tsontyichen Jesús ndëehan:

—Condui ja nquii tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na m'an quii' nt'anho'. Ndo' vi na jndë t'ionho' ja tsonjn'aan, juu xjen'neen ncüaa' n'onho' na juu jon condui ja ndo' mantyi na ta'nan ncüii nnon na mats'a ntyja nchu vaa na matsixuan ncö. Ntyjanty na si'man Tyëhö' nnön, xia'nty joochan' na matsi'man ndëe nn'an. ²⁹Ndo' nquii Tyëhö' na jñon jon ja quii' nt'anho', m'aan jon yo ja. Tyi'co'ndyii jon ja na ninncö, ng'e ninnqui'ichen mats'a ncüii cüii nnon na cavee' ntyjii jon yo ja.

³⁰Ndo' vi na jndë sinin Jesús jñ'oonmin', jndye nn'an tëntyja n'onhan jon.

Juu jñ'oon na mayuu', ntsiquindyaaahan' 'o'

³¹Ndo' tso Jesús ndëe nn'an judíos na jndë vantyja n'onhan jon:

—Xe na aa ntjotyenho' ntyja 'naan' juu jñ'oon na mancya ndëeho', yajo' mayuu' conduiho' nn'an na cotsay'on yo jñ'oon na mancya. ³²Ndo' mantyi ncüaa' n'onho' nin jñ'oon conduihan' na mayuu', ndo' na nnda', ja na condui jñ'oon na mayuu', ntsiquindyaa 'o' ntyja 'naan' jnanho'.

³³T'a nan'neen, jnduehan:

—Nqué condui já tsjaan 'naan' Abraham na jndyocahan'. Min'jon tacondui já nn'an na totye'ntjontyen ndëe mañoon nn'an. ¿Ndu na mats'u' na

ntsiquindya' já na m'án nacje 'naan' ncüiichen ts'an?

³⁴Ndo' t'a Jesús, itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', min'cya ro ts'an na itsitjahin nnon Tyo'ts'on, juu jnaan' tsan'neen itye'ntjontyeha'n'hin. Ndo' na nnda', itsijonhan'hin cha'vijon ts'an na ityentjontyeha'nnon ncüiichen ts'an. ³⁵Juu tsan na conduihin ts'an na itye'ntjontyeha'nnon patrón 'naan' juu, tyi'jnda' na aa ntjotyeha'n nacje 'naan' jon. Majo' nquii jnda jon, mancha' xjen m'aan juu yo jon. ³⁶Ja na condui jnda Tyo'ts'on, ntsiquindyaho' ntyja 'naan' jnanho', ndo' ng'e jo', nan'xuanho' na mayuu' conduiho' nn'an na jndë jndyaaho' ntyja 'naan'han'. ³⁷Ndo' mantyi ya na conduiho' tsjaan Abraham na jndyocahan', majo' tsojnaan' na ndiquioo jñ'oon njan quii' ñuaanho', jo' na cojoo' n'onho' na nin'quinan'cuee'ho' ja. ³⁸Ja matsinën ndëëho' 'nan na jndë jnty'ia nnön xjen na tom'an yo Tyëhö'. Majo' 'o' cont'aho' 'nan na jndë jndyeho' na tso nquii juu na conduihin tyeho'.

³⁹T'ahan, jnduehan nnon jon:

—Nquii Abraham conduihin tyé.

Ndo' t'a Jesús, itso jon ndëëhan:

—Xe na aa mayuu' conduiho' tsjaan 'naan' Abraham na jndyocahan', yajo' nt'aho' cha'xjen na tots'aa nquii jon. ⁴⁰Majo' 'o' cojoo' n'onho' na nin'quinan'cuee'ho' ja na condui ja ts'an na matsinën jñ'oon mayuu' ndëëho', ndo' joo jñ'oon'neen ninnquii'chen jñ'oon 'ndyo Tyo'ts'onhan' na jndyi ja. Nquii Abraham tyi'quits'aa jon cha'xjen 'nan na cont'aho'. ⁴¹Majo' 'o' cont'aho' cha'xjen na its'aa nquii tyeho'.

T'ahan, jnduehan nnon jon:

—Já chito na tui já na tyi'jnda' nin ts'an tyé. Ninncüii tyé m'aan, nquii Tyo'ts'on.

⁴²T'a Jesús, itso jon:

—Xe na aa mayuu' Tyo'ts'on conduihin tyeho', yajo' mantyi nnan'vengio-

ho' ja, ng'e ja na m'aan jon jnan ndo' jndyö na m'anho'. Majo' chito aa jndyö ntyja njan ncö, nquii jon i'ua jon ts'an nnön na m'an quii' nt'anho'. ⁴³¿Ndu na ndicüaa' n'onho' jñ'oon matsinën? Ndö' va na coquenonho' ng'e tyi'nin'quindye-ho' jñ'oon na mancya. ⁴⁴'O' nan'xuanho' ntyja 'naan' tyeho' nquii yutyia, ndo' nin'quinan'quindëho' 'nan na nt'ue ts'on juu yoho'. Ntyjantyi xjen na tui tsonnangue, juu conduihin na itscüje juu nn'an. Tyi'c'oon juu ntyja 'naan' jñ'oon na mayuu' ee ndiquitsixuan juuhan'. Ya na itsinin juu quintu, itsinin juu ntyjantyi 'nan na itsixuan nquii juu ng'e tsanquintuhin ndo' conduihin tye joo jñ'oon quintu. ⁴⁵Majo' ng'e na matsinën jñ'oon na mayuu' ntyja njan, jo' tyi'nin'cantlya n'onho' ja. ⁴⁶Tanin ncüiiho' na nndëë ntsi'man juu na matsitja ja nnon Tyo'ts'on. Jñ'oon na matsjö ndëëho' conduihan' jñ'oon mayuu'. Ng'e na nnda', ¿Ndu na tyi'nin'cantlya n'onho' ja? ⁴⁷Min'cya ro ts'an na m'aan juu ntyja 'naan' Tyo'ts'on, nndyii juu jñ'oon 'ndyo jon. Majo' ng'e na tyi'conduiho' ntyja 'naan' jon, jo' na tyi'nin'quindyeho' jñ'oon naya 'naan' jon.

Mancüiixjen m'aan Jesús vitjachen na ndui Abraham

⁴⁸Yajo' nn'an judíos'neen t'ahan 'ndyo jon, jnduehan:

—Jñ'oon na mayuu' condué na condui 'u' ts'an ndyuaa Samaria. Mantyi tsixuan' yutyia, jo' na tsitsan'han' xquen'.

⁴⁹Ndo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Ja tyi'tsixuan yutyia. Ja nquii Tyëhö' matsit'man', majo' 'o' tyi'quinjon ja ngioho'. ⁵⁰Ja chito mant'uë na quinan'quinjon 'o' ja. M'aan ncüiichen na itsiquinjon jon ja ndo' nquii jon ntcö'xen jon na aa conduihan'. ⁵¹Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', min'cya ro ts'an na tsijñ'oon' yo jñ'oon na mancya, tyi'je'quitsu ñuaan' juu.

⁵²Nque nn'an judíos'ñeen, t'ahan 'ndyo jon, jnduehan:

—Nanein covaa' n'ón na matsixuan' yutyia. Abraham tue' jon, ndo' mantyi nque nn'an na tom'an ndyu na tox-en'chen na toninncyahan jñ'oon' Tyo't-s'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Majo' 'u' matsu': "Min'ninchen ts'an na itsijñ'oon' yo jñ'oon 'nan', tyi'je'quit-suhin." ⁵³¿Aa matsa' na t'manntyi condui 'u', chichen tsochihhi Abraham, tsan na tue' ndyu na toxen'chen? Ndo' mantyi nn'an na toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, jndë tjëhan. 'U' je', ¿Nin ts'an na macüji' nquii 'u cüenta na condui 'u'?

⁵⁴Ndo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Tyi'xe'cüijnt'ue xe na aa matsiquinjon nquii ja. Nquii Tyëhö' conduihin na itsiquinjon jon ja, manquii jon na condueho' na conduihin Tyo'ts'on cüentaho'. ⁵⁵'O' tyi'cotajna'anho' jon. Ja mayuu' mavajn'anhin, ndo' xe na aa matsjö na tyi'cüajn'anhin, yajo' nts'a na quintu ja cha'xjen 'o' m'anho' na quintuho'. Majo' ja mayuu' mavajn'anhin, ndo' matsüë jñ'oon 'ndyo jon. ⁵⁶Nquii tsochihho' Abraham tyioo na neiin' jon na taa' ts'on jon na nguee' xjen na ndui ja na ts'an ja. Jndyiaa' jon na nnda', ndo' tyioo na neiin' jndyi jon ntyja 'naan'han'.

⁵⁷Ndo' t'a nan'ñeen, jnduehan:

—'U' min na tacondë venn'an ncho'nqui nchu'. Tyi'ya matsu' na jndë jndyia' Abraham.

⁵⁸Ndo' jo' t'a Jesús jndyuehan:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', vitjachen na nndui Abraham, majo' ja macüiixjen m'an.

⁵⁹Yajo' nan'ñeen jnan'ncüihan ntjö' na ntmein'han jon. Majo' tyi'quitquenhan cüenta na tenon jon xoncüë quii' nt'anhan. Jndui' jon vats'on t'man.

Tsan na tuihin na nchjaan' juu, sin'man Jesús juu

9 Já nn'an na ncho've na tqueen' Jesús na quinan'jón yo ts'ian na tots'aa jon, tomanty'í yohin. Xjen na sacüenón ncüii joo, jnty'íá ncüii tsans'a na mancüiixjen nchjaan' juu xjen na tuihin. ²Tax'lé nnon Jesús, jndué:

—'U' ta, na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndé, ¿Nin juu sitjahin nnon Tyo'ts'on na tui tsanva' na nchjaan' juu? ¿Aa nquii juu ndo' aa nn'an na ndahin?

³Jo' t'a Jesús, itso jon:

—Min chito jnaan' nquii tsanva' na tuihin na nchjaan' juu, min chito jnan nque nn'an na ndahin. Nnda' vaa na iquenon juu cha' ntyja 'naan'han' ntsi'manhan' juu najndei na tsixuan nquii Tyo'ts'on.

⁴Nquii jon na jñon jon ja, i'ua jon ts'ian nnön na quits'a. Ndo' tsixuan na quits'a ts'ian'ñeen viochen xjen na ninvant'ö. Majo' mangüentyja xjen na ncüjë, yajo' taje'quindëë nt'antyëchën ts'ian 'naan' jon. ⁵Viochen xjen na m'an ja quii' nt'an nn'an, itsijonhan' ja cha'vijon chon na mancya naxuee ndëëhan.

⁶Vi jndë tso Jesús na nnda', tju' jon ndaa 'ndyo jon tyuaa. S'aa jon ndoo' yohan', ndë jo' tyu jonhan' ndö'nnon juu tsannchjaan'ñeen. ⁷Jndë jo' itso jon nnon tsan'ñeen:

—Cja' pila Siloé, quiman' ndö'nnon'. (Jñ'oon Siloé itsiquindyihan' na jñon ts'an tyje juu ncüii nt'aa.)

Ndo' tsannchjaan'ñeen tja juu jo', tman juu ndö'nnon juu. Ndo' ya na jndyo ntcüë' juu, xuee jndyiaa' juu. ⁸Ndo' nn'an na m'an ndyo vaa' tsan'ñeen yo nn'an na tojnty'ia na tocan juu 'nan na totsitjahan'hin, jnty'iahan na ndyo ntcüë' juu. Yajo' taxee'han ndëë ntyjehan:

—Tsanva', ¿Aa chito majuu tsannchjaan' na tovequityen na tocan 'nan na itsitjahan'hin ndëë?

⁹ Jndue vendyehan:

—Majuu ndó'.

Majo' mañoon ntyjehan jndue:

—Chito juu, ve' mannda' vaahin.

Majo' itso nquii juu:

—Maja ndó.

¹⁰ Yajo' taxee'han nnon juu:

—¿Nchu tui na ya mandyia'?

¹¹ T'a juu jndyuehan, itso juu:

—Juu tsan na jndyu Jesús s'aa jon ndoo', tyu jonhan' ndó'nnón. Jndé jo' tso jon na cjó Siloé quiman nnón. Ndo' tyjé jo', tman nnón, ndo' tyincyaa'han' na ya manty'ia.

¹² Ndo' taxee'ntyichenhan nnon juu, jnduehan:

—¿Yuu jon m'aa'han tsan'ñeen?

T'a juu jndyuehan:

—Tyi'quintji yuu jon m'aa'han jon.

Nin'cüaa' n'on nn'an fariseos nchu vaa tui na jn'man tsannchjaan'

¹³ Ndo' juu tsan'ñeen na tom'aa'han juu na nchjaan', tyey'on nn'anhan na tondé ntyjehin nn'an judíos na conduihin tmaan' fariseos. ¹⁴ Ndo' juu xjen na s'aa Jesús ndoo' na tyincyaa'han jon na ya jndyiaa' tsan'ñeen, jo' xuee na cotajndyee nn'an judíos. ¹⁵ Ndo' nque nn'an fariseos'ñeen taxee'ntyihin nnon juu, jnduehan:

—¿Nchu vaa 'nan na tui na ya mandyia'?

T'a juu, itso juu:

—Tyu tsan'ñeen ndoo' ndó'nnón, jndé jo' tmanhan', ndo' nanein xuee manty'ia.

¹⁶ Ndo' vendye fariseos'ñeen, jnduehan:

—Tsan na sin'man 'u', tac'oon juu ntyja 'naan' Tyo'ts'on, ee tyi'cuee' ts'on juu juu xuee na cotajndyë.

Majo' vendye ntyjehan t'ahan, jnduehan:

—Ts'an na tsixuan jnan, tyi'je'quindé nts'aa juu ncüii ts'ian t'man cha'na tui ndó'.

Ndo' na nnda' jnan'tiuhan, tyi'cüijon jñ'oon na jnan'neihan. ¹⁷ Ndo' taxee'han nnon juu tsan'ñeen na tom'aa'han na nchjaan', jnduehan:

—Ndo' 'u' je', ¿Nin 'nan mats'u' ntyja 'naan' na ya mandyia' na s'aa juu?

T'a tsan'ñeen:

—Condui jon ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on.

¹⁸ Majo' joo nan'ñeen na conintque ndé jaa nn'an judíos, mancüixjen tyi'n-in'cantyja n'onhan na tom'aa'han tsan'ñeen na nchjaan' juu, ndo' naneihin jndé ntjo ya ndyiaa' juu. Ng'e jo' tqueen'han nn'an na ndahin. ¹⁹ Ndo' taxee'han ndé nan'ñeen, jnduehan:

—Tsanva', ¿Aa ndaho'hin? Nin jñ'oon condueho', ¿Aa mayuu' na tuihin na nchjaan' juu? Xe na aa mayuu' na nnda', nchu tui na ya ndyiaa' juu?

²⁰ Ndo' nque nan'ñeen na ndahin, t'ahan, jnduehan:

—Mangió na ndahin ndo' manty' mangió na tuihin na nchjaan' juu. ²¹ Majo' ntyja 'naan' na nchu vaa 'nan tui na ya ndyiaa' juu, jo' tyi'quindió. Ndo' min tyi'quindió nin ts'an s'aa na ya ndyiaa' juu. Majo' jndé tuee' ndyuu' juu, ng'e jo' quitaxee' nqueho' nnon juu nchu vaa 'nan tui. Nquii juu ngitso.

²² Nnda' vaa jñ'oon na jnan'ntcüe' nan'ñeen ng'e ncyaa'han ntyjehan nn'an judíos na conintque ndé'han. Ee nan'ñeen jndé jnan'jonhan jñ'oon yo ntyjehan xe na aa min'cyá ro ts'an na ncüji' jndyoyu na juu Jesús conduihin nquii Mesías, tyi'je'ncyahan na ngacantyichen na ntsijon tsan'ñeen xjen na covancüihan vats'on na nnan't'maan'han Tyo'ts'on. ²³ Ndo' na nnda' vaa, jo' na jndue nn'an na ndahin: “Jndé tuee' ndyuu' juu. Quitaxee' nqueho' nnon juu nchu vaa 'nan na tui.”

²⁴ Ndo' juu tsan'ñeen na tom'aa'han na nchjaan', tqueen' nnda' nn'an fariseo'ñeenhin. Jnduehan nnon juu:

—Quitsa' na njon nquii Tyo'ts'on. Já mangiío na juu tsans'ava' itsixuan juu jnan.

²⁵ Jo' t'a juu, itso juu:

—Aa ja tyi'quintji na aa condui tsanva' ts'an jnan. Ninncüii vaa na mavaa' ts'ön, min na tom'an na nchjan, majo' nein xuee manty'ia.

²⁶ Ndo' taxee' nnda'han nnon juu, jnduehan:

—¿Nin 'nan s'aa juu 'u'? ¿Nchu vaa s'aa juu na ya mandyia'?

²⁷ Yajo' t'a tsan'neen, itso juu:

—Majndë tsjö ndëeho', majo' tyi'n-in'quindye'ho'. Ndo' nanenin, ¿Nchu vaa na nin'quindye nnda'ho'? ¿Aa manty' 'o' nin'quitsay'onho' yo jñ'oon na incyaa jon?

²⁸ Yajo' ta'han na jnan'cüejnaan'han juu, jnduehan:

—'U' condui 'u' ts'an na vay'oon yo jñ'oon na incyaa tsanva', majo' já cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Moisés, ²⁹ Já mangiío na sinin Tyo'ts'on yo Moisés, majo' juu tsanva', min ty-i'quindiío yuuto jnan jon.

³⁰ Ndo' t'a tsan'neen, itso juu ndëehan:

—Cavee' jndyi ntyji na nnda' na 'o' min tyi'quindioho' yuu jon jnan jon, ndo' ja, jndë tyincyaa jon na ya manty'ia. ³¹ Ndo' tsoñ'en jaa mangiö na nque nn'an na tyia 'nan cont'a, tyi'je'quindyii Tyo'ts'on jñ'oon jndyuehan. Majo' min'cya ro ts'an na itsit'maan' juu jon ndo' its'aa juu 'nan na nt'ue ts'on jon, ndyii jon jñ'oon 'ndyo tsan'neen. ³² Ntyjanty' xjen na tui tsonnangue, minjon tacondye nn'an na aa nintom'aan ncüii ts'an na s'aa jon na ya ndyiaa' ncüii ts'an na tuihin na nchjaan' juu. ³³ Juu tsans'ava' xe na aa tyi'c'oon Tyo'ts'on yohin, ta'nan 'nan nndëe nts'aa jon.

³⁴ Majo' t'a nan'neen 'ndyo juu, jnduehan:

—'U' ntyjanty' xjen na tui 'u', matsixuan' jnan. Ndo' ¿Aa matsichon' na ntsi'man' ndé?

Jndë na tso juu na nnda', yajo' tavityincyahan na vintyja ntsijonchenhin yohan xjen na covancüihan vats'on 'naanhan.

Nan'xuanhan cha'vijon nn'an nchjan ntyja 'naan' Tyo'ts'on

³⁵ Jndyii Jesús na tji'han tsan'neen quii' nt'anhan. Xjen na tjon nnda' jonhin, tso jon nnon juu:

—¿Aa vantyja tson' jnda Tyo'ts'on?

³⁶ T'a juu:

—Nnda' ta, quitsu' nnön nin ts'anhin cha' ngantyja ts'önhin.

³⁷ Itso Jesús nnon juu:

—Majndë jndyia'hin. Mancö na matsinën nnon' condui ja nquii jon.

³⁸ Ndo' téco'xtye juu na tonnon jon na itsit'maan' juuhin, itso juu:

'U' ta, mavantyja ts'ön 'u'.

³⁹ Ndë jo', tsootyichen Jesús nnon tsan'neen:

—Ja jndyö tsonnangue na ntco'xën nn'an ntyja 'naan' jnanhan. Ng'e na nnda', joo nn'an na conan'tiu na cha'vijon na cojnty'ia nchu vaa ntyja 'naan' Tyo'ts'on, ja nts'aa na n'ndyihan' joochan na itsijonhan'hin cha'vijon ts'an nchjaan'. Majo' nque nn'an na cotji'han cüenta na nan'xuanhan na nchjanhan na tonnon jon, ninncyaa na ncüaa' ya n'onhan ntyja 'naan' jon. Itsijonhan' ntyja 'naanhan na conduihan cha'vijon ts'an na xuee indyiaa'.

⁴⁰ Ndyo jo' ventyjee' vendye nn'an tmaan' fariseos, jndyehan na nnda' vaa itso Jesús. Ya jo' taxee'han nnon jon:

—¿Aa manty' condui já nn'an nchján?

⁴¹ T'a Jesús, itso jon ndëehan:

—Xe na aa conduiho' cha'vijon nn'an na tyi'ngüicüaa' n'on ntyja 'naan' Tyo'ts'on, yajo' tavijnan nan'xuanho'. Majo' ng'e na condueho' na conduiho' nn'an na

covaa' ya n'on ntyja 'naan' jon, tsojnaan' jo' nan'xuanho' na choho' jnanho'.

Jñ'oon na tyi'quitsi'man nquii'han' ntyja 'naan' teon quinman

10 “Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', ts'an na tyi'vaquee' 'ndyotsë' teon yuu jon na too' quinman, ve' ncüiichen joo iva juu teon'ñeen na ngüantyque' juuhan', conduihin tsanch'uee yo tsan ich'uee tyincyo. ²Majo' juu ts'an na vantyjee' quinman'ñeen, vaquee' jon 'ndyotsë' teon. ³Ndo' tsan na iquen cüenta 'ndyo juu teon'ñeen, itsiquinaan jon na ngüenon nquii tsan na vantyjee' joo cho'ñeen. Ndo' cho'ñeen condye o' jndyee' jon, icüji' jon nguee o' na vachu jon joo o' na ntcüa' o'. ⁴Ndo' vi na jndë tji' jon tsoñ'en quinman'ñeen quii' teon'ñeen, yajo' ivejndyee jon tondëe o'. Ndo' cotsantyja o' toxen' jon ng'e cota'jn'aaan o' jndyee' jon. ⁵Majo' juu ts'an na chito conduihin ty'oo o' na tyi'quital'jn'aaan o' jndyee', xe'quitsantyja o' toxen' juu, ve' nnan'non o'hin. Ee tyi'quital'jn'aaan o' jndyee' ncüiichen ts'an na chito ty'oo o'.

⁶Juu jñ'oon'ñeen na tyi'quitsinin nquii' Jesús juuhan' ndëëhan, majo' tataa' n'onhan nin jñ'oon nin'quitsiquindyihan'.

Condui Jesús tsan na ya jndyi ivantyjee' quinman

⁷Ndo' sinin nnda' Jesús ndëe nan'ñeen. Itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho' na ja condui juu 'ndyotsë' teon na cotsaque' quinman. ⁸Tsoñ'en nn'an na jndë jndyoquindue na conduihan na nta'n-tyjee'han quinman vitjachen na ndyö, conduihan nannty'uee ndo' nn'an na conty'uee tyincyo. Majo' joo quinman, cho' na mayuu' condui o' cüenta ja,

tyi'quinan'jñ'oon'han jñ'oon na condue nan'ñeen. ⁹Ja condui 'ndyotsë' teon. Min'cya ro ts'an na ngaquee' ntyja njan, ntsin'man ja ñuaan' tsan'ñeen. Itsijonhan' tsan'ñeen cha'vijon ncüii quitsman na quindui' o' teon'ñeen na nntjii o' na ntcüa' o' ndo' ndë jo' icüjee' nnda' o'.

¹⁰“Tsanch'uee ninnquii'chen icüjee' juu na nch'uee juu ndo' na ntscüje juu ndo' na ntsi'ndaa' juu. Majo' ja jndyö na ninncyä na tyi'quintycüii na cotando' ñuaan nn'an, ndo' cha' tyi'vacuaa xjen na nan'xuanhan juuhan'. ¹¹Ja condui tsan na ya mavantjyë' quinman. Juu tsan na ya ivantyjee' quinman ntsjuen', ncyaa juu na cue' juu ntyja 'naan o'. ¹²Majo' juu tsan na ve' conduihin moso na chito ty'oo o' juu ee ve' na vantyjee' ya juu o', ndyiaa' juu na nndyo lobo. Yajo' n'ndyii juu quinman'ñeen, nnan'non juu. Ndo' juu lobo'ñeen vantyja o' joo quioo'ñeen ndo' nt'uui o' cho'ñeen ndo' joo cho'ñeen cocya o'. ¹³Inannon tsan'ñeen ee ve' ts'an vantjonhin, ta'nän its'aahan'hin yo 'nan na coquenon joo quinman'ñeen.

¹⁴“Ja condui nquii ts'an na ya jndyi mavantjyë' quinman. Vajn'an ja quinman ntsjuën' ndo' joo o' cota'jn'aaan o' ja. ¹⁵Cha'xjen nquii tyëhö' vajnaan' jon ja, mantyi ja mavajn'anhin. Ndo' nninncyä na nnan'cuee' nn'an ja ntyja 'naan quinman na condui o' cüenta. ¹⁶Ndo' mantyi m'an nn'an na conduihan quinman ntsjuën' na tyi'c'onhan juu tmaan'va. Mantyi condui ja na cjöquichöhan, ndo' ndyontyjahan na ncüanhan. Ndo' nts'aa-han' na ninncüii tmaan' conduihan ndo' ninncüii ts'an na ivantyjee'han.

¹⁷“Ng'e na nnda' vaa, nquii Tyëhö' t'man vaa na venchjii jon ja ee mancya na cü'io cüenta nn'an na conduihan quinman ntsjuën' cha' ninncyä jon na nngüant'ö xcö. ¹⁸Tanin juu na nndëe ncüji' na vant'ö na chito yo jñ'oon njan. Mancöntyë mancya na ngenön na nnda'.

Ee vaa najndö na condui ja na quits'a-han', ndo' mantyi vaa najndö na condui ja na nc'ön na ngüant'ö xcö. Ndö' vaa jñ'oon na tqen tyëhö' nnön na quits'a.

¹⁹ Jñ'oonmin' s'aahan' na tyi'quitjon' nnda' na jnan'nein nn'an judíos ntyja 'naan' jon. ²⁰ Ee jndye nan'neen jnduehan:

—Juu tsanva', tsixuan juu yutyia, ndo' jndë titsan' xquen juu. ¿Ndu na cotyi'ho' nquenho' jñ'oon na itsinin juu?

²¹ Majo' ñ'en nn'an na jnduehan:

—Jñ'oonmin' tyi'nan'xuanhan' jñ'oon na itsinin ts'an na m'aan nacje 'naan' yutyia. Ee ncüii ts'an na m'aan nacje 'naan' yutyia, tyi'je'quindë nts'aa tsan'neen na ndyiaa' tsannchjaan'.

Nn'an judíos tyi'cantlya n'onhan Jesús

²² Tuee' nguee tsjoon Jerusalén xjen joo nn'an judíos tonan't'maan'han na covañjooon' n'onhan juu xjen ya na nque ndochihan tqen xco nnda'han vats'on t'man cüentaa' Tyo'ts'on. ²³ Ndo' xoncüe nguesua' xjen tuee' juu nguee'neen. M'aan Jesús vats'on t'man 'naanhan. Ivandyi' jon quii' ncüii corredor 'ndyo juu vats'on'neen na xia'ntyí nonnt'e-i'han' min. Juu Salomón t'ua jon ts'ian na jndëhan'. ²⁴ Ndo' nque nn'an na conintque ndëë nn'an judíos, xi'jndio sacüentyjee'han ngiaa' Jesús. Taxee'han nnon jon, jnduehan:

—¿Tsa'nnda'to xuee na mana chu' já na matsiquijñ'en' já? Xe na aa mayuu' condui 'u' Mesías quitsu' jndyoyu' ndé.

²⁵ Yajo' itso ta Jesús ndëëhan:

—Jndë tsjö ndëëho' na majuu jon condui ja, majo' mancüiixjen tacovantya n'onho' ja. Majoo ts'ian na mats'a yo najndei na tsixuan nquii Tyëhö', joohan' na cotji' jndyoyuhan' ntyja njan. ²⁶ Majo' 'o' tyi'nin'cantlya n'onho' ja ng'e chito conduiho' tmaan' quinman ntsjuën'. ²⁷ Nque nn'an na condui quin-

man ntsjuën', condyehan jndyëë, ndo' mavajn'anhin, ndo' condyontyjakan na x'ën. ²⁸ Ja mancyá na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanhan, min tajon ngitsu ñuaanhan. Ndo' min'ncüii ts'an tyi'je'quindëë ncüji'han nt'ö. ²⁹ Ee nquii Tyëhö' na tyincyaa jon joohan nt'ö, t'manntyichen conduihin na tsoñ'en, ndo' tanin juu na nndëë ncüji'han nt'ö nquii jon. ³⁰ Ja yo Tyëhö' ninncüii condui já.

³¹ Ndo' joo nn'an judíos'neen, vi na jndë jndyehan na nnda' tso Jesús, yajo' jnan'ncüii nnda'han ntj'ö na ntuen'han jon. ³² Jo' tso jon ndëëhan:

—Cojnty'iaho' na mats'a jndye nnon ts'ian njon yo ntyja 'naan' juu najndei na itsixuan Tyëhö'. ¿Nin ncüii joo ts'ian'neen na its'aahan' na nin'quituen'ho' ntj'ö ja?

³³ Ndo' t'a nn'an judíos'neen, jnduehan:

—Chito ng'e ncüii nnon ts'ian na njon na matsa', jo' na nin'quituén' ntj'ö 'u'. Nt'á na nnda' ng'e na matsinin' jñ'oon tsan' cjoo' nquii Tyo'ts'on. Ee 'u' na ve' ts'an 'u', majo' macüji' nquii 'u' cüenta na condui 'u' nquii Tyo'ts'on.

³⁴ T'a Jesús, itso jon ndëëhan:

—Quii' jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na conan'y'onho', mangioho' juu jñ'oon na sinin jon, itso jon: “O' na conintqueho' ndëë nn'an, matsjö na itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'nan ncö.”

Mannda' itsiquindyí jñ'oon'neen.

³⁵ Ndo' itsontyichen Jesús:

—Tso Tyo'ts'on ndëë nn'an na ty'on cüenta jñ'oon' jon na conintquehan quii' nt'an nn'an judíos na itsijonhan' ntyja 'naanhan cha'na nquii jon. Ndo' mangiö na juu jñ'oon na tso jon, chito quintuhan'. ³⁶ Ndo' na nnda', ja na jñon tyëhö' quii' nt'an nn'an tsonnangue, ncö na i'ua jon ts'ian nnön na ntsin'man ñuaan nn'an, tyi'quichuhan' na condueho' na maju' jñ'oon tsan' na cjoo' jon xeng'e tsjö na condui ja jnda jon. ³⁷ Jo'

xe na aa chito ts'ian 'naan' Tyëhö' mats'a, tyi'quichuhan' na ngantyja n'onho' ja. ³⁸Majo' ng'e mats'a ts'ian 'naan' jon, min na tyi'nin'cantyja n'onho' ja, jo' cantyja n'onho' ntyja 'naan' joo ts'ian'neen, Ee ntyja 'naanhan' ncüaa' n'onho' na nquii Tyëhö' ninncüii conduihin yo ja ndo' ninncüii condui ja yohin.

³⁹Ndo' nn'an judíos'neen, jnan'jnda' nnda'han na nt'uehan jon, majo' tja jon, ta'nan jndë jnt'ahan.

⁴⁰Ndo' tet'ió nnt'á jndaa Jordán yo Jesús, squé najon na nintom'aan jndyee Juan na totsiquindëe' jon nn'an. Jndyee xuee tom'án jo' yo Jesús. ⁴¹Ndo' juu xjen'neen jndyee nn'an squenon na m'án na nin'quindyehan jñ'oon na toninncyaa jon. Tonduehan ndëe ntyjehan:

—Juu Juan ta'nan s'aa jon ncüii nnon ts'ian na tyi'je'quindëe nduihan' ntyja 'naan' najnde' nquii ts'an. Majo' sinin jon ntyja 'naan' tsanva', ndo' jñ'oon'neen covityincyö na mayuu'han'.

⁴²Ndo' na vijon na m'anhin jo', jndyee nn'an tantyja n'onhan Jesús.

Na tue' Lázaro

11 T'oon ncüii tsanvii', tsan na jndyü Lázaro. M'aan jon tsjoon Betania yo María yo xjo jon Marta. ²Majuu María'neen xjo Lazaro, iscongio juu nchen' ng'ee Jesús ndo' tue' juu ng'ee jon yo soxquen juu. ³Jo' joo nanntcu'neen jnan'cüanonhan jñ'oon na m'aan Jesús. Jnduehan:

—Nnda' ta, juu tsan na venchji' jndyü', mioon jndyü vii' juu.

⁴Xjen na jndyü Jesús jñ'oonva', itso jon ndé:

—Juu tycuva' chito ve' xia'ntyü ts'ian na ntscuee'han'hin. Jnda' ndu na nnda' vaa na itjon juu cha' nquii Tyo'ts'on ndit'maan'hin ntyja 'naan'han'. Ndo' mantyü cha' ntsit'maan' jon ja na condui ja jnda jon.

⁵Nquii Jesús, venchji' jndyü jon Marta, mantyü tyje juu yo nquii Lázaro'neen. ⁶Majo' xjen na jndyü Jesús na vii' tsan'neen, ntjontyichenhin ve xuee najon na m'aan jon. ⁷Ndë jo' itso jon ndé já nn'an na t'man jon na quinan'jón yohin juu ts'ian na its'aa jon:

—Cüa, nc'ö nnt'a ndyuaa Judea.

⁸Majo' jndüé nnon jon:

—'U' ta na matsi'man' ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndé, tyi'covijndyee xuee na nque ntyjé nn'an judíos na m'án jo' jnan'chonhan na ntuein'han ntjö' 'u', ndo' ¿Aa jo' vja' nnda'?

⁹Sinin Jesús jñ'oon na itsi'manhan' na tyi'coventyja xjen na nnan'cuee' nn'anhin. Itso jon:

—Ndyiaa' ndo'cüjjoon' na ncho've horas na ncüii xuee cha' nndëe nts'aa ts'ian ts'ian. Ndo' ng'e na nnda', xe na mandyü' ts'an naxuee, je'cacüaa' tsjö' ng'ee juu. ¹⁰Majo' xe na aa natsjon mandyü' ts'an, ngacüaa'hin, ee tyi'xuee.

¹¹Ndo' vi na jndé tso jon na nnda' ndé, tsontyichen jon:

—Juu tsanntyjéehë Lázaro, itso jon, majo' jö na ntsintcüihin.

¹²Yajo' jndüé nnon jon:

—Nnda' ta, xe na aa ve' itso juu, majnda' na ntco'yahan'hin.

¹³Ndo' yo juu jñ'oonva' na sinin Jesús, si'man jon na ts'oo Lázaro. Majo' já jnan'tiü na tso jon na nnda' na mayuu' na itso tsan'neen. ¹⁴Ndo' tso jndyöyü jon ndé:

—Juu Lázaro, jndé tue' jon. ¹⁵Ndo' ya nchji na tyi'c'oon ja jo' xjen na tue' juu cha' ngantyja n'onho' ja. Cja na m'aan jon.

¹⁶Xjen'neen m'aan Tomás. Juu jon ncüii já na ncho've na t'man Jesús na quinan'jón yo jñ'oon na toninncyaa jon. Conan'quijndyuhin Tsanñ'ein. Tso tsan'neen ndé:

—Cüa, nc'ö yo Jesús cha' na aa nnan'cuee' nn'anhin, mantyü jaa ncüjé.

**Condui Jesús na cotando'
xco nn'an na jndë tjë**

¹⁷Yajo' sá, squé Betania. Ndo' nn'an na m'an jo' jnduehan nnon Jesús na jndë ninque xuee na ndyii' tsoLázaro quityquii' tsi'ts'ua. ¹⁸Juu Betania cha'na ndye kilómetros na tycya m'aanhan' yo Jerusalén. ¹⁹Ndo' jndye nn'an judíos jndë squenon na m'aan Marta yo María na conan'njoon'han nanntcu'ñeen na chjoo' n'onhan na tue' Lázaro. ²⁰Ndo' juu Marta, vi na jndë jndyii jon na mavaa xjen ntsqué yo Jesús, jndui' juu na jndy-oquitjonhin Jesús yuu jon na m'án. Majo' María ntjohin v'aa. ²¹Ndo' tso Marta nnon Jesús:

—Ta, xe na juuhan' aa m'an' ntjoohin, je'cue' tyjö. ²²Majo' min na jndë tue' juu, ntyji ya na min'ncyaa ro jñ'oon na ntcan' nnon Tyo'ts'on, ninncyaa jonhan'.

²³Jo' t'a Jesús, itso jon nnon juu:

—Ngüando' xco ty'iu' min na jndë tue' juu.

²⁴Ndo' t'a Marta, itso juu:

—Ntyji na ngüando' xco tyjö juu xuee na mats'iañ'en ya na ntsintcüi Tyo'ts'on nn'an na jndë tjë.

²⁵Ndo' jo' tso Jesús nnon juu:

—Ncö condui na vando' xco ts'an vi na jndë tue' juu, ndo' mantyi ntyja njan itsixuan ts'an na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. Minninchen ts'an na vantyja ts'on ja, min na cue' juu, mancüi-ixjen ngüando' xco juu. ²⁶Ndo' ncüii ncüii ts'an na vando' juu ntyja njan ndo' na vantyja ts'on juu ja, tyi'jon cuee' xuee ngitsu ñuaan' tsan'ñeen. ¿Aa vantyja tson' na nnda'?

²⁷Ndo' t'a juu, itso juu nnon Jesús:

—Mayuu' ta, vantyja ts'ón na condui 'u' nquii Mesías jnda Tyo'ts'on. Ma'u' na tsixuan' na jndyo' nnon tsonnangue.

Sichjoo'han' ts'on Jesús, t'ioo jon

²⁸Ndë jo' tja ntcüe' Marta, tēqui'man juu tyje juu María. Ve' ninmaan' tso juu nnon tsan'ñeen:

—Nquii taha' na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë, jndë tyjee' jon ndo' iqueen' jon 'u'.

²⁹Xjen na jndyii María na nnda', sityuaa' juu, taquitjonhin Jesús najon na m'án. ³⁰Ee xjen'ñeen tyi'cotsac'é quii' tsjoon yo Jesús. Ninm'án yohin najon na taquitjon Marta já. ³¹Ndo' nque nn'an judíos'ñeen na conan'njoon'han María na chjoo' ts'on juu na tue' Lázaro, na jnty'iahan na jnanquintyja juu na sityuaa' juu, jndui' juu quii' v'aa, tentyja nan'ñeen toxen' juu. Ee jnan'tiuhan na vaquit'ioo juu nnon tsi'ts'ua.

³²Vi na jndë na tuee' juu na m'án yo Jesús, tēco'xtye juu nnon jon. Itso juu:

—'U' ta, xe na juuhan' aa m'an' ntjoohin, je'cue' tyjö.

³³Ndo' ya na jndyiaa' Jesús na it'ioo jndyi María, ndo' mantyi joo nn'an judíos na jndyontyjahán toxen' juu, cotyuee nan'ñeen, yajo' t'man jndyi sichjoo'han' ts'on jon, ata si'ndaa'han' ntyjii jon. ³⁴Taxee' jon ndëehan:

—¿Yuu nquii jon na ty'iuho'hin?

Jnduehan nnon jon:

—Nnda' ta, quindyquindya'.

³⁵Ndo' t'ioo Jesús. ³⁶Ndo' nque nn'an judíos'ñeen, ya na jnty'iahan na nnda' s'aa jon, jnduehan ndëë ntyjehan:

—Quitquenho' cüenta na venchjii jndyi jon juu ts'ool'ñeen.

³⁷Majo' vendye nnan'ñeen jnduehan:

—Tsans'ava' na tyincyaa jon na jndyiaa' tsannchjaan', ¿Aa chi mantyi vaa najndeí na conduihin na tyi'ngue' Lázaro?

Tyincyaa Jesús na tando' xco Lázaro

³⁸Ncüiichen jon si'ndaa'han' ntyjii Jesús. Sá yohin najon na vaa tsë'tsjö'

na jnan'ya nn'an tsi'ts'ua. Të' nciüi tsjö'
'ndyohan'. ³⁹Ndo' tso Jesús ndëëhan:

—Quenaan'ho' tsjö'va'.

Majo' juu Marta, xjo ts'oo'neen, tso
jon:

—Ta, jndë tic'eehin ee neinhin jndë
nenque xuee na tue' juu.

⁴⁰Ndo' tso Jesús nnon juu:

—¿Aa chito jndë tsjö' nnon' xe na aa
ngantya tson' Tyo'ts'on, ndyia' nnon' na
ndit'maan'hin?

⁴¹Jo' te'ndyaa'han juu tsjö' natë'
'ndyo tsi'ts'ua'neen. Ndë jndondë jon,
sinin jon nnon Tyo'ts'on, itso jon:

—Ncya ya jndyi 'U' tye' na mandyi'
jñ'oon 'ndyö. ⁴²Ee mantyi na nin-
nquii'chen mandyi' jñ'oon na matsinën
nnon'. Majo' nnda' jñ'oon tsjö' cha' nque
nn'an na m'an xi'jndio na m'an, ngantya
n'onhan na 'U' t'ua' ts'ianmin nnön.

⁴³Ndo' vi na jndë tso jon na nnda', sue
jon jndyee' jon, itso jon:

—'U' Lázaro, quindui' jo'.

⁴⁴Ndo' juu xjen'neen jndui' tsoLázaro
vetyjo ndiaa na tyi'ntuein ng'ee juu yo
nt'ö juu, ndiaa'neen jnan'cüetyjo nn'an-
han'hin na tanty'iuhin. Mantyi tē' nnon
juu yo nciüi ndiaa. Itso Jesús ndëë
nan'neen:

—Quinan'quinan'ho' ndiaamin'hin
cha' ya ncja juu.

Jnan'jnda' nn'an judíos na nt'uehan Jesús

(Mt 26:1-5; Mr 14:1-2; Lc 22:1-2)

⁴⁵Ndo' jndye nn'an judíos'neen na
ty'ehan yo María, ya na jnty'iahan
na nnda' s'aa Jesús, tēntyja n'on-
han jon. ⁴⁶Majo' vendye ntyjehan tye-
nan'quindyiihan nn'an tmaan' fariseos.
Tonduehan na jnty'iahan na nnda' s'aa
Jesús jon. ⁴⁷Ndo' nque ntyee na con-
intque, tatjonhan yo fariseos yo vendye
ntyjehan na conduihan nanm'ann'ian.
Jnduehan ndëë ntyjehan:

—¿Nchu vaa nquii nt'aha? Ee tsan-
va' jndë tijndye ts'ian its'aa juu na ty-
i'je'quinduihan' na ve' yo ntyja 'naan'
nainjdei nquii ts'an. ⁴⁸Xe na aa ve'to
n'ndyëë na quits'aachen jon na nnda', ya
jo' tsoñ'en nn'an ngantya n'onhanhin.
Ndo' na nnda', joo nn'an romanos nman-
tyuui'han vats'on njan jaa nn'an judíos
yo ninvaa nt'ö tsjöönhön.

⁴⁹Cüii joo nan'neen jndyü jon Caifás.
Juu chu'neen juu jon conintquehin ndëë
ntyee cüenta jaa nn'an judíos. Itso jon
ndëë ntyjehan nan'neen:

—'O' min'chjo tyi'jnda' nquenho'.

⁵⁰Min tyi'quitji'ho' cüenta na yan-
tyichen na cue' nciüi tsans'a ntyja 'naan'
tsoñ'en joo nn'an ndyuaa na nan'xuan
jaa, cha' nquii ta tsanm'aants'ian t'man
tyi'ntscüje jon tsoñ'en jaa.

⁵¹Majo' chito na tso jon jñ'oon'neen
ng'e na ivaa' ts'on nquii jon. Nnda' tso
jon ng'e juu chu'neen conduihin tyee na
conintque ndëë jaa nn'an judíos. Jo' na
tyincyaa Tyo'ts'on na tyuaa'chen sinin
jon 'nan na xejnda ngüentyja na nguaa-
han' na nnan'cuee' nn'an Jesús. Nguaa
na nnda' cha' nquii tsanm'aants'ian t'-
man, tyi'ntscüje jon nque ntyjehan nn'an
na m'anhin juu ndyuaa'neen. ⁵²Ndo'
chito xia'ntyti ntyja 'naan nque nn'an
judíos na ngue' Jesús. Mantyi ngue'
jon ntyja 'naan tsoñ'en nn'an na min'-
cya ro joo na m'anhin na t'man qui
n'onhan jon, ntsitjon Tyo'ts'on nan'neen
ntyja 'naan' jon. ⁵³Ng'e na nnda' tso
Caifás, majuuntyi xee'neen jnt'a nn'an
judíos'neen jñ'oon na nnan'cuee'han juu
Jesús.

⁵⁴Ng'e jo', tavi tondyi' tyincyo Jesús
quii' nt'an nn'an judíos. Jo' jnt'uí ndyuaa
Judea yohin, sá nciüi tsjoon chjo na
jndyü Efraín. Juu tsjoon'neen ndyo
m'aaanhan' ndyuaa najjon na tyi'jndye
nn'an m'an. Jo' tom'án yohin cüanntyti
ro xuee.

⁵⁵Xjen'ñeen vavindyó na nguee' nguee pascua na jaa nn'an judíos conan'cüjê quinman na conan't'maan' Tyo'ts'on. Vitjachen na nguee' juu nguee'ñeen, jndye nan'ñeen jndui'han njoonhan, ty'ehan Jerusalén cha' ndëë nman'quindëhan tsoñ'en na ican jñ'oon na tquen Moisés, na ntyja 'naan' jo' ntqenhan'hin na ji'ua conduihan tonnon Tyo'ts'on. ⁵⁶Joo nan'ñeen tojnt'uehan Jesús. Ndo' viochen xjen na tom'anhan vats'on t'man, tonduehan ndëë ntyjehan:

—¿Nchu vaa m'aan' n'onho', aa nts'aahan' na tyi'xe'quindyó jon nguee'?

⁵⁷Ndo' joo ntyee na conintque ndëë jaa nn'an judíos yo nin'nn'an tmaan' fariseos, tqenhan jñ'oon najndeihan'. Jnduehan min'cya ro ts'an na aa ntyjii yujon m'aan Jesús, quitsiquindyii tsan'ñeenhan, cha' nndëë ncuee' ndueehan jon.

Scongio María nchen' ng'ee Jesús

(Mt 26:6-13; Mr 14:3-9)

12 Yon xuee vitja na nguee' nguee pascua ya na jaa nn'an judíos conan'cüjê quinman na conan't'maan' Tyo'ts'on, juu xjen'ñeen squé tsjoon Betania yo Jesús. Squé vaa' Lázaro, juu tsan na tyincyaa jon na vando' xco. ²Ndo' jnan't'maan' nan'ñeen Jesús, jnan'jnda'han na tçü'á. Juu Marta tyentjon juu ndé ndo' mantyi tacüetyen nquii Lázaro'ñeen yo já na tendyuá mesa yo Jesús. ³Juu María'ñeen na y'oon juu xoncüe litro nchen' ninnquii'chen nardo jnda jndyi njonhan'. Scongio juu nchen'ñeen ng'ee Jesús, ndë jo' tovee' juu ng'ee jon yo soxquen juu. Ndo' na s'aa juu na nnda', nin-vaa quii' v'aa'ñeen tycya jndye quichi. ⁴Juu xjen'ñeen juu Judas Iscariote, jnda Simón, m'aan juu jo', juu juu na jndë tindyovi' na nninncyaa juu cüenta Jesús. Condui tsan'ñeen ncüii já na tqeen'

Jesús na quinanjón yo jñ'oon na toninncyaa jon.

⁵Tyi'cuua ya ntyjii juu ndu na s'aa María na nnda', itso juu:

—Cüa chito tijnt'ua nchen'va' na ncüii ndye ciento s'on denarios. Juu s'on'ñeen nndëë ntejnideihan' nannin'ñen'.

⁶Majo' chito tso juu na nnda' ng'e na venchjii juu joo nannin'ñen'. Tso juu na nnda' ng'e tsanch'ueehin, ee juu tonay'oon tjanche na toquinjón s'on na toninjnt'ue tsoñ'en já, ndo' toco'xen nquiihin na tocüji' juu s'on na ñjonhan'. ⁷Ndo' na nnda' tso juu, jo' t'a Jesús, tso jon:

—Qui'ndyi' tsanscuva' na its'aa juu na nnda'. Ee itsijnda' juu ntyja 'naan' xuee na ntsaquity'iu nn'an ja. ⁸Ee nannin'ñen' tsoñ'en xuee m'anhan quii' nt'anho'. Majo' ja chito ninnquii'chen nnda' na nc'ön yo 'o'.

Jnan'jnda' ntyee na nnan'cúee'han Lázaro

⁹Tic'uaa jñ'oon na m'aan Jesús Betania yo já, ng'e jo', jndye nn'an squenonhan na m'án. Majo' chito xiaa'ntyi na nin'quijnty'iahan Jesús, mantyi nin'quijnty'iahan juu Lázaro'ñeen, ts'an na tue' na tyincyaa Jesús na tando' xco. ¹⁰Ng'e na nnda' vaa, nque ntyee na conintque ndëë jaa nn'an judíos, jnan'jnda'han na mantyi nnan'cúee'han Lázaro. ¹¹Ee ntyja 'naan' jon jndye ntyjehan nn'an judíos tjihan ntyja 'naan' ntyee, tentyja n'onhan Jesús.

Ya squé Jerusalén jnan't'maan' nn'an Jesús

(Mt 21:1-11; Mr 11:1-11; Lc 19:28-40)

¹²Tonco ncüiiichen xuee, nn'an na jndye jndyi'hin jndyehan na mandyo ntsqué Jerusalén yo Jesús. ¹³Yajo' tye-chohan njon ntsquii nntöncy'a, tye-quitjonhan juu jon. Tonan'xuaahan, tonduehan:

—Cüit'maan' nquii Tyo'ts'on. Quityio jon jn'aan nquii tsan na ndyo yo xuee' nquii jon na taquintya jon t'man ts'an conduihin na co'xen jon jaa nn'an Israel.

Nnda' ro jñ'oon tonan'xuaa nan'ñeen.

¹⁴Ndo' tijnda' ncüii snon na tantjo Jesús. Na s'aa jon na nnda', siquindëhan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio.

¹⁵Itsohan':

'O' nn'an Jerusalén, tyi'ndyueho'.

Quitquenho' cüenta, indyo nquii jon na taquintya juu jon t'man ts'an conduihin na co'xen jon 'o' na ntjo jon snon chjo.

¹⁶Majo' já nn'an na tqueen' Jesús na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, tataa' n'ón jñ'oonmin' na vejndyee. Majo' vi na jndë sit'maan' Tyo'ts'onhin, yajo' tēñjoon' n'ón na nnda' vaa jñ'oon na jndui ntyja 'naan' jon, ndo' tui cha'xjen juu jñ'oon'ñeen na jndui.

¹⁷M'an ncüii tmaan' nn'an judíos xjen na t'man Jesús Lázaro na toquindyii' jon quii' tsi'ts'ua. Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndë tyincyaa jon na vando' xco Lázaro, yajo' totji' jndyoyuhan ntyja 'naan' na nnda' vaa na jnty'ia ndëehan. ¹⁸Mang'e juu ts'ian'ñeen na s'aa Jesús na tyi'je'quindëe nduihan' na ve' najndeí nquii ts'an, jo' na tyequitjon nan'ñeen jon na jndë jndyehan na nnda' s'aa jon. ¹⁹Ndo' na nnda', jo' jndue fariseos'ñeen ndëe ntyjehan:

—¿Aa cotquenho' cüenta je'? Taje'quindëe nnt'aha. Tsoñ'en nn'an conanjonhan ntyja 'naan' jon.

Vendye nn'an na conan'neinhan jñ'oon griego jnt'uehan Jesús

²⁰Quii' nt'an nn'an na ty'e ngeee xjen na conan'cüje nn'an judíos quinman, tom'an vendye nn'an na conan'nein jñ'oon griego. ²¹Squenon nan'ñeen na m'aa Felipe, juu jon ts'an tsjoon Betsaida, ndyuaa Galilea. Tanhan vi naya'ñeen nnon jon, jnduehan:

—Nnda' ta, nt'ue n'ón na nnan'nén yo nquii Jesús.

²²Ndo' tēquitso Felipe juu jñ'oon'ñeen nnon Andrés, jndë jo' vehan tyequin-duehan nnon Jesús na nnda'. ²³Ndo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Ja na condui tsans'a na jñon Tyo'ts'on quii' nt'anho', naneihin jndë tentyja xjen na ngenön navi' t'man na ntyja 'naan'han' ntsit'maan' Tyo'ts'on ja. ²⁴Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëeho', ncüii ntquen tsjaan, icanhan' na nnon' ts'anhan' nnon tyuaa. Na nts'aa juu na nnda', itsijonhan' juuhan' cha'vijon na jndë tue'han'. Ee xe na tyi'ndui na nnda', contjohan' na ninjo' ninncüiihan'. Majo' vi na jndë jnon' ts'anhan', jndye ntquen ngue' nts'aahan'. ²⁵Minninchen ts'an na ve'nchjii nquiihin yo na ntsijnda' nquii juu na ngüando' ñuaan' juu, jnaan' jo' ngitsuhin. Majo' min'cya ro ts'an na tyi'njon ntyjii juu nchu vaa na vam'aa juu, nnda' juu na tyi'jon quintycüii na vando' ñuaan' juu. ²⁶Xe na aa m'aa ncüii ts'an na nin'quityentjon nnön, quitsue juu jñ'oon na mancya. Ee na nts'aa juu na nnda', nc'oon juu naijon na m'an ja. Ndo' nquii Tyëhö' ntsiquinjon juu tsan'ñeen.

Itsinin Jesús ntyja na nnan'cuee' nn'anhin

²⁷“Nein itsi'ndaa'han' ntyji na ngenön navi', ndo' ¿Nchu vaa ntsjö ntyja 'naan'han'? ¿Aa ntsjö: “Tye', cüji' ja juu xjen na ngenön navi'vahin”? Majo' xe'quitsjö na nnda' ee majuu ts'ian na jndyö na ncüi'io cüenta nn'an. ²⁸'U' tye', ncyaa' na ndit'maan' 'U' ntyja njan.

Juu xjen'ñeen tic'uaa jndyee' tye jon quiñoon'ndue. T'a jon:

—Jndë tyincyaa na covit'maan' ja, ndo' ndit'maan'ntyichen ja.

²⁹Ndo' nque nn'an na ventyjee' nc'ia', jndyehan na nnda'. Jo' jnduehan ndëe

ntyjehan na co'man ntsuee. Majo' vendye ntyjehan jnduehan:

—Ncúiii ángel sinin nnon jon.

³⁰ Majo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Tic'uaa na jndyeho' na sinin jon cha' quitejndeihan' 'o', chito cha' ntejndei-han' ja. ³¹ Nein covijnda' jnan na nan'x-uan nn'an tsonnangue. Nanein ndyuii' ntyja na tsixuan juu yutyia na ico'xen juu quii' n'on nn'an. ³² Ndo' vi na jndé jnan've nn'an ja nnon tsonjn'aaan na nnan'cuee'han' ja, yajo' joo nn'an na ninvaa tsonnangue ndyontyjahan ntyja njan.

³³ Jñ'oonva' itso jon cha' quitsi'man-han' nchu vaa na ngenon jon na ngue' jon. ³⁴ Majo' t'a nan'ñeen, jnduehan:

—Majndé jndyé na juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsiquindyihan' na nquii Cristo tyi'je'quintycüiii na nc'oon jon. Ndo' na nnda', ¿Ndu na matsu' na nquii jon na conduihin tsans'a na jñon Tyo'ts'onhin quii' nt'an nn'an, nnan'vehanhin na nnan'cuee'han jon? ¿Nin juu na nnda' na matsu' na conduihin tsans'a na jñon Tyo'ts'on quii' nt'an nn'an?

³⁵ Ndo' t'a Jesús jndyuehan, itso jon:

—Ja na condui naxuee quii' nt'an nn'an, chjo ro xjen na vi m'an quii' nt'anho'. Ng'e jo' ninnquii'chen c'on-ho' ntyja njan viochen xjen na m'an-ntyëchën yo 'o', cha' juu na condui natyia tyi'ncju' cjehan' 'o'. Ee ts'an na m'aaan nacje 'naan' natyia, tyi'quintjii juu yuu jon vjay'oonhan'hin. ³⁶ Majo' ja na condui naxuee, viochen xjen na m'an quii' nt'anho', cantyja n'onho' na condui ja nquii naxuee'ñeen. Xe na aa nnt'aho' na nnda', nnan'xuanho' ntyja 'naan' Tyo'ts'on na nquii jon conduihin naxuee.

Ndo' vi na jndé sinin Jesús jñ'oonmin', tja jon ncüii joo naijon nty'iuu'.

Tyi'nin'cantyja n'on nn'an judíos Jesús

³⁷ Ee min na jndye nnon ts'ian tot-s'aa Jesús tondéehan na tyi'je'quinduihan' yo najndei nquii ts'an, mancüiixjen tyi'nin'cantyja n'onhan jon. ³⁸ Nnda' tui cha' quitsiquindéhan' jñ'oon na tonin-ncyaa juu Isaías, tsan na totsiniin nchu vaa 'nan na nguua. Tso jon:

Ta, ¿Nin juu na vantyja ts'on jñ'oon na concincyá?

Ndo' juu Isaías'ñeen tsontyichen jon ncüiichen jñ'oon:

¿Nin juu na jndé si'man Tyo'ts'on nnon ntyja najndei na condui nquii jon?

³⁹ Si'man Isaías'ñeen nchu vaa na ndiquindéë na ngantyja n'on nn'an judíos Tyo'ts'on, ee vaa ncüiichen jñ'oon na tso tsan'ñeen:

⁴⁰ Cha'xjen ts'an na nchjaan', ndiquindyiaa' juu, mannda' s'aa Tyo'ts'on quii' n'on nn'an, ndo' tyincyaa jon na jnan'que' n'onhan tonnon jon.

Nan'min' tui cha' tyi'je'quitquenhan cüenta nchu vaa na nt'ue ts'on jon yohan min na je'cüaa' n'onhan yo ntyja 'naan' ts'ian na its'aa jon.

Ndo' tsontyichen Tyo'ts'on nnon Isaías'ñeen:

Ee xe na aa ntquenhan cüenta nchu vaa nt'ue ts'ön yohan ndo' ncüaa' n'onhan juuhan',

ndo' ng'e na nnda' ntcüe' n'onhan jnanhan, ndo' ng'e jo' ntsin'man ja ñuaanhan.

Ndö' vaa jñ'oon na tso Tyo'ts'on. ⁴¹ Sinin Isaías'ñeen ntyja 'naan' nquii Jesús ya sinin jon jñ'oonva' xjen na tityincyoo' nnon jon na tit'maan' Tyo'ts'on.

⁴² Majo' min na nnda' tso Isaías'ñeen, jndye nn'an na m'an n'ian quii' nt'an nn'an judíos, tentyja n'onhan Jesús. Majo' jnaan' na ncyaaahan nn'an tmaan' fariseos, jo' tyi'quitji' jndyoyuhan na

nnda'. Ee xe na aa ntji' jndyoyuhan ntyja 'naan' jon, nque fariseos'ñeen tyi'je'ncyahan na vanaan na nman'jon nan'ñeen xjen na covancüihan vats'on na conan't'maan' nn'an Tyo'ts'on. ⁴³Ee joo nanm'ann'ian'ñeen, neinntyichenhan na quindue ntyjehan na ya jndyi cont'ahan, chichen na ntyja n'onhan na juu Tyo'ts'on ngitso na ya ntyjii jon yohan.

Jñ'oon na incyaa Jesús, coxehhan' nn'an yo 'nan na conan'tjahan

⁴⁴Yajo' jndei tic'uuaa 'ndyo Jesús. Tso jon:

—Minninchen ts'an na vantyja ts'on ja, tsan'ñeen chito xia'ntyti ja vantyja ts'on juu. Mantyi vantyja ts'on juu nquii Tyëhö' na jñon jon ja. ⁴⁵Ndo' minnichen ts'an na jndë jndyiaa' juu ja, mantyi jndë jndyiaa' juu nquii jon na jñon ja quii' nt'anho'. ⁴⁶Ja na condui naxuee jndë jndyö tsonnangue na mancya naxuee quii' ñuaan nn'an, cha' minnichen ts'an na vantyja ts'on ja, ncüji'han'hin ntyja 'naan' natyia. ⁴⁷Majo' min'cyaa ro ts'an na ndyüi jñ'oon na mancya, min tyi'quitsiquindë juuhan', chito ja tsixuan na ntco'xën tsan'ñeen 'nan na itsitjahan. Ee chito t'ion Tyëhö' ts'ian ja na ntco'xën nn'an yo 'nan na conan'tjahan. T'ion jon ts'ian ja na quitsin'man ñuaan nn'an. ⁴⁸Juu tsan na tyi'cuee' ts'on ja ndo' min tyi'cy'oon juu cüenta jñ'oon na mancya, vaa ncüüi na ntco'xenhan'hin. Juu xuee na mats'iañ'en, manquentyi jñ'oon na jndë sinën, jooohan' ngito'xenhan' tsan'ñeen ntyja 'naan' na jndë sitjahan. ⁴⁹Tyi'nant'iuho' na ve' na jndei' nquii 'ndyö na matsinën jñ'oonmin'. Ee nquii Tyëhö' na jñon ja quii' nt'an nn'an, nquii jon t'ion ts'ian ja na quitsinënhan', ndo' na quitsi'manhan' ndëëho'. ⁵⁰Ndo' juu jñ'oon na tquen jon, mavaa' ts'ön na incyaaahan' na tsixuan ts'an na tyi'quintycüüi na vandö' ñuaan' juu. Ng'e jo' ninnquii'chen

matsinën cha'xjen joo jñ'oon na ndë si'man jon nnön.”

Tman Jesús ng'e nn'an na tqueen' jon

13 Ntyjantyi xjen na tye' na tqueen' Jesús já nn'an na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, si'man jon na venchjii jndyi jon já. Ntyjii jon na jndë vaventyja xjen na ndui' jon nnon tsonnangue na ncja ntcüe' jon na m'aan tye jon. Jo' xjen na vavindyo na ngitye' nguee pascua ya na conan'cüjé quinman na conan't'mán' Tyo'ts'on, si'manntyichen jon na t'man jndyi vaa na venchjii jon já.

²Tcü'á yo Jesús cüenta matman. Juu xjen'ñeen jndë s'aa yutyia quii' ts'on juu ntyjé Judas Iscariote, jnda Simón, na ncyaa juu cüenta Jesús. ³Majnda' ntyjii jon na nquii tye jon jndë tyincyaa jon na min'ncüüi 'nan tyi'ngenon jon na chito jñ'oon' jon. Ntyjii Jesús na jnan jon na m'aan Tyo'ts'on ndo' majo' vja ntcüe' jon. ⁴Juu tman'ñeen, viochen xjen na tcü'á, jnanquintyja Jesús, tji' jon ndiaatco na cüe jon. Sityen jon tsiaa' jon yo ncüüi ndiaa na cot'ué ndué. ⁵Ndë jo' tyion jon ndaatioo quii' 'nan na cotmán ndué. Ta' jon na iman jon ng'é, ndë ive' jon ng'é yo ndiaa'ñeen.

⁶Majo' ya na tuee' jon nnon Simón Pedro, itso juu nnon jon:

—Ta, ¿Aa ja mman' ng'é?

⁷T'a Jesús, itso jon:

—Ndicüaa' tson' ts'ian na mats'a naneinhin, majo' ya ndëcyaa ncüaa' tson'han'.

⁸Majo' itso Pedro:

—Tyi'xe'ncyaa na mman' ng'ë.

T'a Jesús, itso jon:

—Xe na aa tyi'man 'u', tyi'je'quindëë ntsixuan' ntyja njan.

⁹Itso Simón Pedro nnon Jesús:

—Ta, xe na aa nnda', yajo' chito ve' xia'ntyti ng'ë, mantyi quiman' nt'ö yo xquën.

¹⁰ Majo' sinin Jesús nciüi jñ'oon na ty-i'quitso nquii'han' nnon Pedro:

—Minninchen ts'an na jndë jndë', ty-i'icanhan' na mman na ninvaan'enhin ee jndë ntju'hin, ve' xia'ntyi ng'ee ro juu icanhan' na mman. Ndo' 'o' conduiho' na ntju' n'onho', majo' tyi'tsoñ'enho'.

¹¹ Nnda' tso jon ee ntyjii ya jon nin juu na ninncyaa cüentahin nduee ntyee 'naan nn'an judfos. Ng'e jo' na tso jon:

—Majo' tyi'tsoñ'enho' na conduiho' na ntju' n'onho'.

¹² Ndo' vi na jndë jndë tman jon ng'é, tcüe nnda' jon ndiaatco 'naan' jon, ndë jo' təcjo nnda' jon mesa. Itso jon ndé:

—¿Aa covaa' n'onho' nin 'nan it-siquindyihan' na nnda' s'a? ¹³ 'O' con-nan'quijndyuhó' ja tsan na tsi'man jñ'oon naya ndëëho' ndo' mantyi na con-duit ja ts'an na ico'xeenho'. Ndo' majo' ro na condueho' ee mancüiixjen jo' condui ja. ¹⁴ Ng'e ja na condui tsan na tsi'man ndëëho' ndo' na matye'ntjónho', jndë tman ng'eho', mantyi chuhan' na 'o' quitjue'cjeho' na ntyentjonho' ndëë ntyjeho'. ¹⁵ Ee ja jndë s'a nciüi nnon na tsi'manhan' ndëëho' cha' mantyi 'o' quint'aho' na nnda' yo nn'an cha'xjen jndë s'a yoho'. ¹⁶ Jñ'oon na mayuu' matsjõ ndëëho', juu moso tyi't'man conduihin cha'xjen t'man condui nquii ts'an na ityentjon juu nnon. Ndo' mantyi nquii ts'an na conduihin ts'an na incyaa juu jñ'oon, tyi'tsijonhan'hin yo nquii ts'an na t'ua ts'ian'ñeen nnon juu. ¹⁷ Xe covaa' n'onho' jñ'oonmin' ndo' xe na aa nt'aho'han', ndyio Tyo'ts'on jn'aanho'.

¹⁸ “Majo' chito matsjõ jñ'oonva' ntyja 'naan tsoñ'enho'. Ee mantyi nchu xjen nn'anho', 'o' na jndë tjiho' na quinan'jonho' ts'ian na mats'a. Ee mancüiixjen ijndei'han' na quitsiquindëhan' juu jñ'oon na chu salmo na itsohan': “Manquii ts'an na icüa' yo ja, itsuehin na cjõ.”

Nnda' vaa itsiquindy juu salmo'ñeen.

¹⁹ Matsjõ jñ'oonva' ndëëho' vitjachen na nndui na nnda', cha' juu xjen na ntsiquindëhan' juuhan', ngantya n'onho' na condui ja manquiintyi jon na jndë totsjõ ndëëho'. ²⁰ Jñ'oon na mayuu' matsjõ ndëëho', minninchen ts'an na ncy'oon juu cüenta ts'an na ma'ua ts'ian njan nnon juu, ja iy'oon tsan'ñeen cüenta. Ndo' minninchen ts'an na iy'oon juu cüenta ja, mantyi iy'oon tsan'ñeen cüenta nquii jon na jñon ja quii' nt'anho'.

Itsiquindy Jesús na njndëë Judas jon

(Mt 26:20-25; Mr 14:17-21; Lc 22:21-23)

²¹ Jndë na sinin Jesús jñ'oonva', t'man jndyi vaa na si'ndaa'han' ntyjii jon, yajo' tji' jndyoyu jon ndé. Itso jon:

—Jñ'oon na mayuu' matsjõ ndëëho', nciüi nqueho' nninncyaa juu cüenta ja.

²² Xjen'ñeen tojnty'ia ndëë ntyjé ng'e ndicüaa' n'ón nin nciüi já na itso jon na nts'aa na nnda'. ²³ Juu xjen'ñeen ja Juan na vequityën ngiaa' Jesús na cocü'á. T'man vaa na venchjii jon ja. ²⁴ Jo' juu Simón Pedro s'aa jon nt'õ jon nnön na cüax'ë nnon Jesús nin nciüi já na nninncyaa juu cüentahin. ²⁵ Jo' syndyoo'ntyichen ja ngiaa' Jesús, tax'ë nnon jon, tsjõ:

—Ta, ¿Nin nciüi já na nts'aa na nnda'?

²⁶ Ndo' t'a jon 'ndyö, tso jon:

—Majuu tsan na nninncyaa tan' tyoo' nnon ya na jndë siquint'ahan'.

Ndo' vi na jndë siquindaa' jon tyoo'ñeen, tyincyaa jonhan' nnon Judas Iscariote, jnda nciüi ts'an na jndyu Simón. ²⁷ Ndo' xjen'ñeen vi na jndë ty'oon juu cüenta tyoo'ñeen, tèquee' yutyia Satanás quii' ts'on juu. Yajo' tso Jesús nnon juu:

—Quitsicje 'u' yo ts'ian na ntsa'.

²⁸ Majo' já na minndyüa' mesa yohin, min'nciüi já tyi'cüaa' n'ón ndu na nnda' tso jon. ²⁹ Ndo' ng'e na mangió' na juu Judas na y'oon tjanche na ñjon xoquitu',

jo' vendye já njan'tiú na t'ua Jesús ts'ian nnon juu na quistsijnda juu 'nan na icanhan' na ninjnt'ue já juu nguee'ñeen, ndo' aa quists'aa juu naya naninñen'.

³⁰Ndo' vi na jndë tcüa' Judas juu tan' tyoo'ñeen, manin'ñoon' jndui' juu. Ndo' juu xjen'ñeen jndë tijaanhan'.

Jñ'oon xco na ico'xenhan' nn'an

³¹Vi na jndë jndui' Judas quii' nt'án, itso Jesús ndé:

—Neihin ja na condui tsans'a na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na jndyö quii' nt'an nn'an, condit'maan' ja. Ndo' juu 'nan na ngenön ndit'maan' jon ntyja 'naan'han'.

³²Ndo' ng'e juu 'nan na ngenön, ndit'maan' jon ntyja 'naan'han', yajo' mantyi ja na condui tsans'a na jñon jon ja quii' nt'an nn'an, ntsit'maan' jon ja ntyja 'naan'han' ndo' cje nts'aa jonhan'.

³³O' na conduiho' ntsinda na venchjicho', matavivio vi m'an yo 'o'. Njnt'ueho' ja, ndo' cha'xjen jndë totsjö ndëe ntyjéehë nn'an judíos, nein majuuntyihan' matsjö ndëeho': 'O' je'quindëe ntsqueho' najon na ncjö. ³⁴Ncüüi jñ'oon xco na mancya ndëeho' na ico'xenhan' 'o', na quinan'vengioho' ntyjeho'. Cha'xjen m'an ja na ventjiho', mannda' vaa quinan'vengioho'hin. ³⁵Ee na nnt'aho' na nda', tsoñ'en nn'an ncüaa' n'onhan na conduiho' nn'an na tc'ën na quitsay'onho' yo jñ'oon na mancya.

Itsiquindyí Jesús na ncüji Pedro

(Mt 26:31-35; Mr 14:27-31; Lc 22:31-34)

³⁶Ndo' taxee' Simón Pedro nnon Jesús:

—Ta, ¿Yuu vijon vja'?

T'a Jesús, tso jon:

—Ntyja na ngenön naneihin, je'quindëe ntsijon 'u' ntyja 'naan'han', majo' ngüentyja xjen na ngenoon'han'.

³⁷Jo' taxee' Pedro nnon jon:

—Ta, ¿Ndu na je'quindëe na ntsijon ja naneihin yo 'nan na ngenoon'? Tanin min xe na aa ncü'io yo ntyja 'nan'.

³⁸Ndo' t'a Jesús, tso jon:

—'U' matsituu' na nninncyá' na nncü'io' ntyja njan. Jñ'oon na mayuu' matsjö nnon', vitjachen na ntsixuaa quil'ö na vanco 'io, majo' juu xjen'ñeen 'u' jndë ndye jnda jndë tji 'u' ntyja njan.

Condui Jesús nato na nguee' ts'an na m'aan Tyo'ts'on

14 “Tyi'ninncyaho' na ntsi'n-daa'han' ngioho'. Covantyja n'onho' Tyo'ts'on, mantyi cantyja n'onho' ja. ²Vaa' tyëhö' jndye joo min yuu jon na nc'on nn'an. Xe na aa chi nda' vaa, jndë tsjö ndëeho'. Mancjö na ntsijnt'a joohan' na ninjnt'ueho'. ³Ndo' na jö ntsijnt'a najon na nc'onho', majo' nddyö ntcü'ë. Ndo' jo' ncjöchöho' najon na m'an, cha' najon na m'an, mantyi 'o' nndëe nc'onho' jo'. ⁴Ndo' 'o' mangioho' yuu jon tja nato na nguee'han' najon na jö.

⁵Ndo' itso Tomás nnon Jesús:

—Nnda' ta, já tyi'quindió yuujon vja', ndo' ¿Nchu vaa nt'á na ncüaa' n'ón yuujon tja juu nato'ñeen?

⁶T'a Jesús, tso jon nnon juu:

—Ja condui nato, ndo' condui ja jñ'oon na mayuu', ndo' condui ja na tyi'jon quintycüüi na vando' ñuaan' ts'an. Ninnquii'chen ntyja njan na nndëe nguee' ts'an na m'aan Tyëhö'. ⁷Xe na aa covaa' n'onho' nin condui ja, yajo' mantyi ncüaa' n'onho' ntyja 'naan' nquii Tyëhö'. Majo' nanein na tonnon ng'e na cota'jn'aanho' ja, mantyi cota'jn'aanho'hin, ndo' cha'vijon na jndë jnty'ia ndëeho'hin.

⁸Ndo' tso Felipe nnon Jesús:

—Nnda' ta, quitsi'man' Tye'hö' ndé, yajo' ntjo ya ngió.

⁹T'a Jesús 'ndyo juu:

—U' Felipe, jndë tijndye xuee na m'an yo 'o', ¿Aa manin jo' tyi'cüajnan' ja? Juu ts'an na jndë jndyiaa' ja, mantyi jndë jndyiaa' juu nquii tyëhö'. ¿Ndu na tsu': Quitsi'man' tye'hö' ndé? ¹⁰ ¿Aa tyi'cantlya tson' na jndyoyu condui ja yo tyëhö', ndo' jndyoyu conduihin yo ja? Majoo jñ'oon na matsinën ndëëho', chito cha'xjen na mavaa' ts'ön ncö na matsinëhan'. Nquii Tyëhö' na ninnquii'chen m'aan jon yo ja, nquii jon it-s'aa jon ts'ian 'naan' jon yo ntyja njan. ¹¹ Ng'e na nnda', cantyja n'onho' na ninn-cüüi condui ja yo Tyëhö', ndo' ninn-cüüi conduihin yo ja. Xe na aa ndi-cantlya n'onho' na nnda', majo' ncyah-o' na ngantlya n'onho' ja xeng'e ntyja 'naan joo ts'ian na mats'a. ¹² Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', min'cya ro ts'an na vantyja ts'on juu ja, maninjoo ts'ian na mats'a, jo' nts'aa juu. Ata njon-ntyichen ts'ian na nts'aa juu, ng'e jö na m'an Tyëhö'. ¹³ Ndo' minnichen jñ'oon na ngitanho' nnon Tyëhö' yo xuë, jo' na ninncyahan' cha' cüit'maan'hin ntyja njan na condui ja jnda jon. ¹⁴ Tsoñ'en na ngitanho' yo xuë, ninncyahan' ng'e na m'anho' ntyja njan.

**Itso Jesús na ninncyaa jon
Espíritu Santo quii' n'on
nn'an na vantyja n'onhan jon**

¹⁵ “Xe na aa vengioho' ja, yajo' quita'nguee'ho' jñ'oon njan na ico'xeh-an' 'o'. ¹⁶ Ndo' ja ntc'an nnon Tyëhö' na nncyaa jon ncüüichen na ntejn-dei jon 'o', manquii Espíritu Santo na conduihin jñ'oon na mayuu'. Ninnquii'chen nc'oon jon yoho'. ¹⁷ Nn'an na m'an ntyja 'naan' tsonnangue, je'quindëe na ncy'onhan cüenta jon ee tyi'cojnty'iahin jon, min tyi'quita'jn'aanhan jon. Majo' 'o' cotal'jn'aanho'hin, ee m'aan jon quii' n'onho', ndo' ninnquii'chen nc'oon jon yoho'.

¹⁸ “Tyi'je'qui'ndyi 'o' na ntjotoho', majnda' na nndyö nnt'a na m'an-ho'. ¹⁹ Nn'an na tyi'cantlya n'onhan ja, mavaa xjen na nnan'cuee'han ja, ndo' ndë jo' taxe'quijnty'iantyichenhan ja. Majo' 'o' njnty'ia nnda'ho' ja, ee na ngüant'ö xcö. Mang'e jo' mantyi 'o' nnan'xuanho' na tyi'quintycüüi na nta'ndo' xco ñuaanho'. ²⁰ Juu xjen'ñeen, vi na jndë tentyjahan', ncüaa' n'onho' na m'an ja yo Tyëhö', ndo' mantyi 'o' m'an-ho' yo ja, ndo' ja m'an yoho'. ²¹ Juu tsan na itsue jñ'oon na maco'xën ndo' na itsiquindëe juuhan', tsan'ñeen vi'nchjii juu ja. Mantyi nquii Tyëhö' ntsivi'nchjii jon ts'an na vi'nchjii ja. Ndo' mantyi ja ntsivi'nchjii tsan'ñeen, ndo' ntsi'man nnon jon ntyja njan.

²² Yajo' itso juu tsan na jndyü Judas, majo' chito Judas Iscariote:

—Nnda' ta, ¿Ndu na xia'ntyü ndé na ntsi'man' ntyja na condui 'u', majo' tyi'-je'quitsa'han' ndëe nn'an tsonnangue?

²³ Ndo' t'a Jesús 'ndyö jon:

—Juu ts'an na venchjii ja, ntsiquindëe jon jñ'oon na maquën. Ndo' Tyëhö' nc'oon jon na venchjii jon tsan'ñeen ndo' ntsquëñón na m'aan juu na nc'ón yohin. ²⁴ Majo' juu ts'an na tyi'venchjii ja, tyi'n-in'cüanguee' tsan'ñeen jñ'oon na man-cya. Ee jñ'oon na mancyaa ndëëho' tsix-uanhan' jñ'oon 'ndyö Tyëhö' na t'ua jon ts'ian nnön na jndyö quii' nt'an nn'an, chito jñ'oon 'ndyö ncöhan'.

²⁵ “Matsinën jñ'oonmin ndëëho' viochen xjen na ninm'an yoho'. ²⁶ Majo' ja ntc'an nnon Tyëhö' na quijñon jon Espíritu Santo yoho' na nquii jon ngüañoon' jon 'o'. Ntsi'manntyichen jon ndëëho' jñ'oon na icanhan' na quindyeho'. Ndo' nts'aa jon na ngañjooon' n'onho' tsoñ'en jñ'oon na jndë nintotsjö ndëëho'.

²⁷ “Juu na condui ja na tajñuaan' ts'on ja, ma'ndyihan' na c'oonhan' yoho'. Ju-uhan' mancyaa na cy'onho' cüentahan',

juuhan' njonntyichen tsixuanhan', chito juu na tajñuaan' ts'on na nan'xuan nn'an tsonnangue. Tyi'nin'ncyaho' na ntsi'ndaan'han' ngioho' nin nciiii nnon na ntjonho' min tyi'ntyueho'. ²⁸ Jndë jndyeho' na tsjö ndëeho' na ncjö, majo' nndyö nnt'a na m'anho'. Xe na aa vengioho' ja, yajo' nninnnyaahan' na neinho' min na tsjö na jö, ee jö najon na m'aan Tyëhö'. Jon t'manntyichen conduihin, chintyi ja. ²⁹ Ndo' jñ'oonmin' matsiquindy ja 'o' vitjachen na ngüentyjahan', cha' vi na jndë tentyjahan', ngantyja n'onho' ja.

³⁰ "Mataviviochen na ntsinën yo 'o', ee nquii juu na itye'ntjon nn'an tsonnangueva, jndë ndyontyja juu. Majo' ntyja njan ta'nän min'ncüiii nnon na nndëë ninjnt'uehin na quit'uuihan' ja. ³¹ Ee tsoñ'en jñ'oon na ico'xen Tyëhö' ja, mavanc'uëhan'. Ntyja 'naan'han' ncüaa' n'on nn'an tsonnangue na venchji ja jon. Cüa je', quinan'quintyjaho', cja, nnt'ui ntjoohin.

Condui Jesús ts'öö ntjon na mayuu'

15 "Ja condui ts'öö ntjon na mayuu', ndo' nquii Tyëhö' conduihin ts'an na vantyjee'han'. ² Min'cya ro nt'ö juu ts'öö'ñeen na m'aanhan' ntyja njan na tyi'quint'ahan' të, ityjee jonhan', ndo' itscopya jonhan'. Majo' nciiii cüiii nt'ö ts'öö'ñeen na cont'ahan' të, ityjee jon ndëehan' cha' jndyentyi të quint'ahan'. ³ Joo jñ'oon na jndë tyincya ndëeho', iquen ntju'han' ñuaanho' cha' ya nnt'aho' ts'ian njan. ⁴ Mang'e jo' quintjotyenho' ntyja njan cha'xjen contjotyen ja ntyja 'naanho'. Ee cha'xjen nt'ö ts'öö, je'quindëë nts'aa nquiihan' të vi na jndë t'ioo'han' yo nquii ts'öö, min 'o' je'quindëë nt'aho' ts'ian na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanhan' xe na aa tyi'quintjoho' ntyja njan.

⁵ "Ja condui cha'vijon x'ee ts'öö, ndo' 'o' conduiho' nt'öhan'. Nin nciüiho' na

contjotyenhin ntyja njan, mantyi ntjotyen ja yohin. Ndo' ng'e na nnda', ndëë nt'aho' ts'ian njan. Majo' xe na aa nt'ioo' ts'an ntyja njan, ta'nän nciiii nnon na ndëë nts'aa juu na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan'han'. ⁶ Ndo' juu ts'an na tyi'quintjotyenhin ntyja njan, ntyque'han' juu cha'xjen na conan'cyaa nn'an nt'ö ts'öö, ndo' jo' cocanhan'. Ndë jo' conan'ncüii nn'an nt'öö'ñeen na ndyionhinhan' nnon chon na nntcohan'.

⁷ "Xe na aa contjotyenho' ntyja njan ndo' cota'nguee'ho' jñ'oon na mancya, yajo' quitanho' nnon Tyo'ts'on tsoñ'en na nt'ue n'onho' ndo' ninncyaa jonhan'. ⁸ Ndö vaa na itsit'maan'han' Tyëhö', na nt'aho' jndye nnon na ntyja 'naan' jo' ndit'maan'hin. Na nnt'aho' na nnda', ntsi'manhan' na mayuu' conduiho' nn'an na mac'ën na quinan'jonho' yo juu jñ'oon na mancya. ⁹ Cha'xjen nquii Tyëhö' venchjii jon ja, mannda' ro venchji jahin. Jo' quintjotyenho' ntyja 'naan' juu na m'an na venchjiho'. ¹⁰ Ja matsiquindëë jñ'oon na ico'xen Tyëhö' ja, ndo' contjo ja quii' na venchjii jon ja. Mantyi 'o' ninnquii'chen quita'nguee'ho' jñ'oon na maco'xënho'. Ee na nnt'aho' na nnda', ntjotyenho' ntyja 'naan' juu na venchji 'o'.

¹¹ "Jñ'oonmin' matsinën ndëeho' cha' juu na incyaa Tyo'ts'on na nën rö, nnan'xuanho'han', ata vantjo'chen ninncyaaahan' na neinho' ng'e na cota'nguee'ho' 'nan na matsjö. ¹² Ndö ro jñ'oon na maco'xën ja 'o' na quinan'vengioho' ntyjeho' cha'xjen na venchji ja 'o'. ¹³ Juu tsan na ninncyaa na cue' ntyja 'naan ntyje, t'manntyi tsixuan juu na venchjii juu tsoñ'en nn'an. ¹⁴ 'O' conduiho' nn'an na ya jñ'oon yo ja xe na aa cota'nguee'ho' jñ'oon na maco'xënho'. ¹⁵ Tyi'quitsjö na 'o' conduiho' moso, ee ts'an na m'aan moso tyi'quintjii juu nin 'nan itsijnda' nquii tsan na itye'ntjonhin. Nein matsjö na 'o' conduiho' nn'an na ya

jñ'oon yo ja, ee tsoñ'en jñ'oon na jndyi ndyo Tyëhö', jndë tsjö nc'ihan' ndëëho'.¹⁶ Chito 'o' jnt'ueho' ja, ncö tji ja 'o' ndo' ma'ua ts'ian ndëëho' na ntsaquin-t'aho' ncüii cüii nnon na je'camintyjee' na ndit'maan' nquii Tyëhö' ntyja 'naanhan'. Ee na nnt'aho' na nnda', nninncyaa jon min'cya ro jñ'oon na ngitanho' nnon jon yo xuë ng'e na vantyja n'onho' ja.¹⁷ Ndo' ndö vaa jñ'oon na maco'xën 'o': Quinan'vengioho' ntyjeho'.

Jesús yo nn'an cüentaa' jon, tyi'cuee' n'on nn'anhin

¹⁸“Vaa xjen na nque nn'an tsonnangue, tyi'cuee' n'onhanho'. Ya na nnda' vaa, cüaa' n'onho' na tyuaa'n-tyichen t'onhan na tyi'cuee' n'onhan ja, chito ninnqueho'.¹⁹ Xe na aa cotsay'onho' jñ'oon yo nn'an tsonnangue, yajo' nc'onhan na vengiohan 'o'. Majo' ng'e na tyi'quinan'jonho' yohan, jo' na tyi'cuee' n'onhan 'o', ee ja jndë tji ja 'o' quii' nt'an nan'ñeen na nan'xuanho' cüentaa' nquii Tyo'ts'on.²⁰ Cañjoon' n'onho' joo jñ'oon na jndë totsjö ndëëho'. Juu moso tyi't'man conduihin cha'xjen nquii ts'an na ico'xenhin. Ng'e na conty'e nn'an ja, majo'ntyti nty'ehin 'o'. Ndo' xe na aa cota'nguee'ho' jñ'oon na mancya, yajo' mantyi nnan'vehan jñ'oon na ninncyaho' ndëëhan.²¹ Ee mancüixjen nnt'avi' nn'anho' ng'e na conduiho' cüenta. Nnt'ahan na nnda' ng'e na tyi'quita'jn'aanhan nquii jon na jñon ja quii' nt'anhan.

²²“Xe na ja tyi'quindyö na matsinën ndëëhan, yajo' tyi'je'quitsijnda'han' na nan'xuanhan jnan tonnon Tyo'ts'on. Majo' neinhin tyi'je'quindëë nnduehan na tyi'quindiohan na aa conan'tjahan nnon jon.²³ Ee juu tsan na tyi'cuee' ts'on ja, mantyi tyi'cuee' ts'on tsan'ñeen nquii Tyëhö'.²⁴ Min'ncüii ts'an tyi'cots'aa ts'ian quii' nt'an nn'an cha'xjen joo ts'ian na mats'a. Xe na aa tacots'a-

han', yajo' tyi'je'cüijnda' na conan'tjahan nnon jon. Majo' min na jndë jnty'iahan ts'ian'ñeen na mats'a ntyjantyi xjen na t'a jahan', mancüixjen m'anhhan na tyi'cuee' n'onhan ja yo nquii Tyëhö'.²⁵ Majo' nnda' vaa cha' quitsiquindëhan' juu jñ'oon na jndui na conan'ly'onhan na ico'xen na itsohan': T'on nn'an na tyi'cuee' n'onhan ja min na tacots'a min'ncüii nnon na ninncyaaahan' na cont'ahan na nnda'.

²⁶“Majo' nquii jon conduihin na ngüañoon' jonho', nquii Espíritu na conduihin na mayuu', nnan jon na m'aan Tyëhö' na ncüjee' jon na m'anho'. Xjen na nnguë ntcü'ë na m'an Tyëhö', nc'ua ts'ian na nndyo Espíritu Santo na m'anho'. Ndo' vi na jndë tyjee' jon, ncüji' jndyoyu jon ntyja njan.²⁷ Ndo' mantyi 'o' ntyji' jndyoyuho' ntyja njan, ee xjen na t'a ts'ianmin' m'anho' yo ja.

16 Itsontyichen Jesús:
—Jndë sinën jñ'oonmin' ndëëho' ntyja njan cha' tyi'ntscyaahan' 'o' na vantyja n'onho' Tyo'ts'on.² Ee nque nn'an judíos, ntji'han 'o' quityquii' nt'aan'on 'naanhan. Ndo' mangüentyja xjen na min'cya ro ts'an na ntscuee' juu 'o' tsojnaan' na vantyja n'onho' ja, ntsitiuto juu na itye'ntjon juu nnon Tyo'ts'on na nts'aa juu na nnda'.³ Nnt'ahan nan'min' ng'e ndicüaa' n'onhan ntyja 'naan' nquii Tyëhö' min ntyja njan.⁴ Majo' jndë tsjö jñ'oonmin' ndëëho' cha' ya na ngüentyjahan', ngañjoon' n'onho' na jndë tsjöhan'.

Ts'ian na its'aa Espíritu Santo

“Tyi'quitsjö jñ'oonmin' ndëëho' xjen na t'a ts'ian na chö ng'e na ninm'an yoho'.⁵ Majo' nquii jon na jñon jon ja quii' nt'anho', jö ntcü'ë na m'aan jon, ndo' min'ncüiiho' tacota'xee'ho' yuu vijon jö.⁶ Majo' ve' ee na tsjö jñ'oonmin' ndëëho', jo' t'man jndyi itsichjoo'han' n'onho'.⁷ Ndo' min na nnda' vaa, ma-

jo' jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', mancüixjen ntejnideihan' 'o' na ncjö. Ee xe na aa tyi'ncjö, nquii jon na ngüañoon' jon 'o' tyi'xe'cüjee' jon. Ndo' na ncjö, nc'ua ts'ian nnon jon na quindyö jon na m'anho'. ⁸ Ndo' vi na jndë tyjee' jon, joo nn'an na conan'tjahan, nts'aa jon na ngioo' n'onhan yo nquii jon, yo na quint'ahan 'nan na chuhan' ndo' mantyi yo na ntco'xen Tyo'ts'onhan tsojnaan' na conan'tjahan nnon jon. ⁹ Joo nn'an na tyi'nin'cantya n'onhan ja, nquii Espíritu Santo nts'aa jon na ngioo' n'onhan na conduihan nn'an jnan. ¹⁰ Mantyi nts'aa jon na ngioo' n'on nn'an tsonnangue na quint'ahan 'nan na jndyoyu ng'e na jö ntcü'ë na m'aan Tyëhö', ndo' taxe'quijnty'iantyichenhan ja. ¹¹ Nts'aa jon na ngioo' n'on nn'an na mayuu' na ntco'xen Tyo'ts'onhan tsojnaan' na tonan'tjahan nnon jon ee na jndë tco'xen jon nquii yutyia na conintque quii' n'on nn'an tsonnangue.

¹² "Min jndyechen jñ'oon na nin'quitsinën ndëëho', majo' ndiquindëë ncüaa' n'onho'han' nanein. ¹³ Majo' nquii Espíritu na conduihin na mayuu', juu xjen na ncüjee' jon, ngotsi'manntyichen jon ndëëho' tsoñ'en jñ'oon na conduihan' na mayuu'. Tyi'xe'quitsinin jon ntyja nchu vaa tsixuan nquii jon, xia'ntyti ntsinin jon ntyja 'naan' ncüii cüii jñ'oon na indyii jon na itsinin nquii Tyo'ts'on. Ndo' ntsi'man jon ndëëho' 'nan na ndëcya nndui. ¹⁴ Ntsit'maan' jon ja ee tsoñ'en jñ'oon na nin'quitsiquindyi ja 'o' ncy'oon jon cüentahan', ndo' jñ'oon'ñeen ntsi'man jonhan' ndëëho'. ¹⁵ Tsoñ'en na tsixuanhan' cüentaa' nquii Tyëhö', macüentahan'. Ng'e jo' na tsjö na nquii Espíritu Santo ncy'oon jon cüenta jñ'oon na nin'quitsiquindyiho' ndo' na ntsi'man jonhan' ndëëho'.

¹⁶ "Taviviochen vi nc'ön yoho' ndo' ndë jo' taje'quijnty'iantyichenho' ja.

Ndo' ya ndëcya, chjovi' xjen, vi njnty'ia nnda'ho' ja, ng'e jö na m'aan Tyëhö'.

**Juu na itsichjoo'han' n'onho'
ntscüequenhan' na
nc'onho' na neinho'**

¹⁷ Jndë na sinin jon jñ'oonmin', vendye já na tqueen' jon na quitsay'ón jñ'oon yohin, jndué ndëë ntyjé:

—¿Nin 'nan nin'quitsiquindyi jñ'oonva' na itso jon ndë: Taviviochen vi nc'ön yoho', ndo' ya ndë taje'quijnty'iantyichenho' ja? Ndo' ya jndëcya, chjovi' xjen vi njnty'ia nnda'ho' ja? Ndo' mantyi na itso jon: Ng'e na ncjö na m'aan Tyëhö'. ¹⁸ Jndüentyëchén: "¿Nin nin'quitsi'man jñ'oonva' na itso jon na chjovi' xjen? Ndcüaa' nn'ön ntyja 'naan'han'."

¹⁹ Ndo' Jesús, taa' ts'on jon na nin'quita'x'ëntyëchén jñ'oon'ñeen nnon jon. Jo' tso jon:

—¿Aa cota'xee'ho' ndëë ntyjeho' ntyja 'naan' jñ'oonmin' na tsjö na taviviochen vi na nc'önntyë yoho', ndo' ndë jo' taxe'quijnty'iantyichen 'o' ja, ndo' ndëcya na chjovi' xjen, yajo' njnty'ia nnda'ho' ja? ²⁰ Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', nque nn'an na m'an ntyja 'naan' tsonnangue nc'onhan na nein jndyihan na njnty'iahan 'nan na ngenön. Majo' juuhan' nnts'aahan' na nndyuee jndyihoh'. Majo' juu na itsichjoo'han' n'onho', ntscüaquenhan' na nc'onho' na neinho'. ²¹ Ncüii tanscu, iquiihan'hin xjen na mandyo ntsingui jon, ng'e jndë tentyja xjen. Majo' vi na jndë tui yujnt'a, cotsuu' tycya ts'on jon na tquihan'hin ee m'aan jon na neiin' jon na jndë tui jnda jon. ²² Mannda' vaa itsijonhan' ntyja 'naan'ho'. Nein m'anho' na chjoo' n'onho' na matsjö na ncjö, majo' ninncyaaahan' na neinho' ya na njnty'ia nnda'ho' ja. Ndo' juu xjen'ñeen juu na neinho', ta'nan ts'an na nndëë ntyjeehan'.

²³“Juu xee'ñeen taxe'canhan' na nta'xee'ntyichenho' jñ'oon nnön. Jñ'oon na mayuu' matsjö ndëëho', tsoñ'en na ngitanho' nnon Tyëhö' yo xuë ng'e na vantyja n'onho' ja, jo' na ninncyaa jon na ncy'onho' cüentahan'. ²⁴Ata xjen nein ta'nan tcanhan' na ninjnt'ueho' xuë na ngitanho' jñ'oon nnon tyëhö'. Nein cüijnt'ueho' xuë na ngitanho' nnon jon cha' ncy'onho' cüenta 'nan na cotanho'. Ng'e na nnda', nts'aahan' na nein jndyihö'.

**Juu na tsixuan tsonnangue,
jndë tantjönhan'**

²⁵“Joo jñ'oonmin' na jndë sinën ndëëho', tyi'quitsinën ne'ihan'. Majo' mangüentyja xjen na taje'quitsinën na nnda', ee ntsinën jñ'oon jndyoyu ndëëho' ntyja 'naan' nquii Tyëhö'. ²⁶Ndo' vi na jndë m'an nnt'a na m'aan Tyëhö' yajo' ngitanho' jñ'oon nnon jon yo xuë cha' ntyja 'naanhan' ndit'maan' ja. Yajo' min tyi'xe'canhan' na ja ntc'an nnon jon. ²⁷Ee nquiintyi jon venchjii jon 'o' ng'e vengioho' ja, ndo' jndë vantyja n'onho' na jnan na m'aan jon. ²⁸Ja jnan na m'aan jon, tyjë tsonnangueva, ndo' nein ma'ndyihan' na ncjö ntcü'ë na m'aan jon.

²⁹Yajo' já nn'an na tqueen' jon na quinan'jón yohin, jndué nnon jon:

—Nein tavimatsinin' jñ'oon na tyi'quitso nquii'han', matsinin' jndyoyu'. ³⁰Ndo' nanein covaa' n'ón na tsoñ'en ntyji', min tyi'canhan' na nta'x'entyë jñ'oon nnon'. Ng'e jo' vantyja n'ón na mayuu' jnan' na m'aan nquii Tyo'ts'on.

³¹Yajo' t'a Jesús jndyüé:

—Nein its'aahan' ngioho' na vantyja n'onho' ja. ³²Majo' ngüentyja xjen, ndo' nein jndë ventyjahan' na ntycyaho' na m'anho' yo ja. Ncüii cüiilho' ne'oho' v'aaho', n'ndyeho' ja na ninncö. Majo' tanin, ee chito ninncö m'an, nquii Tyëhö' m'aan jon yo ja. ³³Jndë sinën jñ'oonmin'

ndëëho' cha' ntyja njan, juu na tajñuaan' ts'on m'an ja, nnan'xuanho'han'. Nin-nquii'chen ngenonho' navi' na m'anho' tsonnangue, majo' tyi'ndyueho' ee ja jndë tantjön juu yutyia na ico'xen juu nn'an tsonnangue.

**Nn'an na tqueen' Jesús, ican jon
na quitejndei Tyo'ts'onhan**

17 Vi na jndë sinin Jesús jñ'oonmin' ndé, jndondë jon quiñoon'ndue. Itso jon:

—Tye', jndë tentyja xjen na ndui tsoñ'en 'nan na tijnda' ntyja njan. Nanein quitsit'man' ja na condui ja jnda', cha' mantyi ja na condui jnda' ndit'maan' 'u' ntyja njan. ²Ee ninncö jndë tquen' na conintque ja ndëë tsoñ'en nn'an cha' ncüii cüii ts'an na mancyaa' nt'ö nndëë ninncyaa na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. ³Ee ndö vaa na ntsixuan ts'an na tyi'jon quintycüii na vando' ñuaan' juu, na cüaa' ts'on tsan'ñeen na ninncu' condui 'u' Tyo'ts'on na mayuu', ndo' ja condui Cristo na jñon' ja quii' nt'an nn'an tsonnangue.

⁴“Xjen na t'a juu ts'ian 'nan', matsit'maan' 'u' tondëë nn'an tsonnangue. Ndo' jndë siquindëë juu ts'ian na t'ion' ja na cü'iö cüentahan. ⁵Ndo' nanein Tye', quitsit'man' ja cha'xjen na covit'maan' 'u' naijon na m'an', na ninncüiixjen matsixuan ja yo 'u' vitjachen na nguaa tsonnangue.

⁶“Joo nn'an na tyincyaa' nt'ö, ja jndë si'man ndëëhin ntyja 'nan'. Tom'anhan cüenta' ndo' tyincyaa'han na conduihan cüenta ja. Conan'vehan jñ'oon naya 'nan' ndo' cota'nguee'hinhan'. ⁷Ndo' nanein, covaa' n'onhan na tsoñ'en na tyincyaa' na mats'a, ninncu' tyincyaa' na matsixuanhan'. ⁸Joo jñ'oon na tsu' nnön, jndë tyincyahan' ndëëhan, ndo' jndë ty'onhan cüentahan'. Covaa' n'onhan na mayuu' na jnan na m'an', ndo'

vantyja n'onhan na 'u' t'ua' ts'ian nnön na jndyö quii' nt'an nn'an.

⁹“Ntyja 'naan joochan mac'an vi naya'neen nnon', chito ntyja 'naan nn'an tsonnangue. Quitejndei' joo nanmin' na jndë tyincyahan nt'ö ee conan'xuanhan cüenta'. ¹⁰Tsoñ'en joochan na nan'xuanhan cüenta, mantyi conan'xuanhan cüenta'. Ndo' joochan na nan'xuanhan cüenta', mantyi conan'xuanhan cüenta. Ndo' vandit'maan' ja ntyja 'naanhan.

¹¹“Nein taxe'c'önntyëchën quii' nt'an nn'an tsonnangue, ee jö ntcü'ë na m'an', majo' joo nanmin' contjohin. 'U' Tye' na ñuan nquii' condui 'u', joo nanmin' na jndë tyincyahan nt'ö, mac'an vi naya'neen nnon' ntyja 'naanhan na quen' cüentahan yo juu najndei na matsixuan' cha' nts'aahan' ninncüii nnan'xuanhan cha'xjen ninncüii condui jaa. ¹²Nque nn'an na jndë tyincyahan nt'ö, xjen na tom'an quii' nt'anhan, toquën cüentahan yo juu najndei na matsixuan'. Ndo' xia'ntyti nquii' tsan na itsixuan na ngitsu, tsuhin, tanin nciüichen joochan na tsu. Nnda' tui cha' juu jñ'on' na jndui, quitsiquindëhan'.

¹³“Majo' nein mavaa xjen na ncjö ntcü'ë na m'an'. Ndo' matsinën jñ'oonmin viochen xjen na ninvaa m'an tsonnangue cha' juu na condui na nën, ntsiquindëhan' juuhan' quii' n'on nanmin'. ¹⁴Jndë tyincyahan jñ'oon naya 'nan' ndëëhan, majo' nn'an tsonnangue tyi'cuee' n'onhin nan'neen. Nnda' vaa ng'e tyi'quinan'xuanhan ntyja 'naan'han'. ¹⁵Chito mac'an nnon' na cüji' joochan qui'nt'an nn'an tsonnangue, majo' quitsiquindya' joochan nin 'nan na nin'quits'aa juu yutyia yohan. ¹⁶Juu na tsixuan tsonnangue, tavicotsam'anhin tyquii'han' cha'xjen min ncö tyi'jö m'an ntyja 'naan'han'. ¹⁷Juu jñ'on' conduihan' na mayuu'. Mac'an nnon' na quitsiji'ua'han yo maninjuuntyti

jñ'oon'neen. Juu jñ'oon naya 'nan' conduihan' na mayuu'han'. ¹⁸Ndo' cha'xjen na jñ'on' nnön na jndyö tsonnangue, mantyi ma'ua ja ts'ian ndëëhan na coquitji' jndyoyuhan ntyja 'nan' ndëë nn'an tsonnangue. ¹⁹Maquën ncö na ji'ua condui ja ntyja 'naanhan cha' ntyja 'naan' jñ'oon na mayuu', ntquenhan'hin na ji'ua conduihan.

²⁰“Ndo' chito xia'ntyti ntyja 'naan nanmin' na mac'an vi naya nnon'. Mantyi mac'an na quitejndei' nque nn'an na xejnda ngantyja n'onhan ja yo jñ'oon na ntji' jndyoyu nanmin', ²¹Cha na ninncüii nan'xuanhan, cha'xjen 'u' Tye' ninncüii condui 'u' yo ja, ndo' ja ninncüii condui ja yo 'u', ee na nndui na nnda', mantyi joochan nndëë nnan'xuanhan na ninncüii conduihan yo jaa. Ndo' vi na jndë na condui na nnda', yajo' joo nn'an tsonnangue ngantyja n'onhan na ncu' jñ'on' ja nquii' nt'an nn'an tsonnangue. ²²Ntyja na tyincyahan na tsiquinjonhan' ja, mantyi jndë tyincyahan na nan'xuanhan juuhan' cha' na ninncüii nnan'xuanhan cha'xjen jaa ninncüii condui jaa. ²³Ja m'an yohan, ndo' 'u' m'an' yo ja. Manda' vaa nts'aahan' na ninncüii conduihan. Ndo' na nnda', ncüaa' n'on nn'an na ncu' jñ'on' ja ndo' na venchji' joochan cha'xjen na ventyi' ja.

²⁴“'U' Tye', nque nn'an na mancyah' nt'ö, nt'ue ts'ön na ninncyah' na nc'onhan naijon na m'an, cha' nndëë nty'ia ndëëhan juu na itsiquinjonhan' ja. Ng'e vitjachen na tquen' tsonnangue, 'u' vi'ntyti' ja. ²⁵'U' Tye' na jndyoyu condui 'u', nn'an tsonnangue tyi'ndiciüaa' n'onhan ntyja 'nan', majo' ja mavajn'an 'u' ndo' nanmin' na cotsay'onhan yo jñ'oon na mancyah', covaa' n'onhan na ncu' jñ'on' ja quii' nt'anhan. ²⁶Jndë si'man ntyja 'nan' ndëëhan, ndo' ntsi'manntyëchën ndëëhan cha' juu na venchji' ja, mantyi nc'oonhan' quii' n'onhan. Ntyja 'naan' juuhan' mantyi ja nc'ön quii' n'onhan.”

Coy'on sondaro Jesús navi'

(Mt 26:47-56; Mr 14:43-50; Lc 22:47-53)

18 Vi na jndë sinin Jesús jñ'oonmin' nnon Tyo'ts'on, mana jndui' jon naijon na tom'aan jon yo já nn'an na t'man jon na quitsay'ón jñ'oon yohin. Tet'ió tsjo' Cedrón. Squé ncüii joo naijon min ntjon, jo' santyjá na t'quee' jon jo'. ²Ndo' mantyi juu ntyjé Judas, tsan na tyincyaa cüenta jon, ntyjii juu yuujon vaa ntjon'neen ee jndye jnda totsá jo' yo Jesús. ³Juu Judas'neen, ty'oon juu cüenta ncüii tmaan' sondaro yo vendye nannt'ei 'naan ntyee na conintque, ndo' yo nn'an tmaan' fariseos. Tachu juu nan'neen jo'. Tyechohan lámpara na covixuee chon yo chon ntca quindu yo nt'ö ts'ian tyia'. ⁴Ndo' Jesús, ntyjii jnda' jon tsoñ'en na mavaa xjen na ngenon jon, mang'e jo' jndui' jon, taquitjonhin nan'neen. Taxee' jon ndëehan, tso jon:

—¿Nin ts'an cojnt'ueho'?

⁵T'a nan'neen, jnduehan:

—Já cojnt'ué Jesús, tsan na jnan Nazaret.

Tso jon:

—Maja ndö.

Ndo' mantyi juu ntyjé Judas na tyincyaa juu cüentahin, ñ'enhin yo nan'neen. ⁶Ndo' juu xjen na tso Jesús: “Maja ndö”, quintyjachen sanon tonquen'han, tycyaahan tyuaa.

⁷Ndo' taxee' nnda' Jesús ndëehan:

—¿Nin nquii ts'an cojnt'ueho'?

T'a nnda'han 'ndyo jon:

—Juu Jesús tsan na jnan Nazaret.

⁸T'a nnda' Jesús jndyuehan:

—Jndë tsjö na maja ndö. Yajo' xe na aa ja cojnt'ueho', qui'ndyeho' na chi nc'ö nanmin.

⁹Nnda' tui cha' quitsiquindëhan' juu jñ'oon'neen na tso jon xjen na sinin jon nnon tye jon. Ee tso jon: “Tacotsiquitsu min'ncüii joo nn'an na tyincya' nt'ö.”

¹⁰Juu xjen na nnda' t'a Jesús, juu Simón

Pedro, tji' jon xjo na y'oon jon. Ndo' juu tsan na jndyu Malco, tyjee jon tsö'nqui tsan'neen ntyjaya. Juu Malco'neen ityentjon juu nnon nquii tye na conintque ndëe nn'an judíos. ¹¹Ndo' na nnda' s'aa Pedro, tso Jesús nnon jon:

—Quityion' ntcüe' juu xjo' quii' tjanvaa'han'. ¿Aa matsitiu' na tyi'quichuhan' na ngenon navi' t'man na sijnda' Tyëhö' na quitjón?

Tyey'onhan Jesús na m'aan tyee na conintque

(Mt 26:57-58; Mr 14:53-54; Lc 22:54)

¹²Ndo' nque sondaro'neen yo capitán na conintque ndëehan yo nin'nannt'ei 'naan ntyee na conintque ndëe nn'an judíos, t'uehan Jesús, jnan'tyengan jon.

¹³Ndo' tyey'on jndyeehan jon na m'aan nquii Anás, xeen' juu tyee na jndyu Caifás na juu chu'neen conintquehin ndëe tsoñ'en ntyee. ¹⁴Manquiintyi Caifás'neen siqui'maan' jon nn'an judíos na yantiyichen na cue' ncüii ts'an cüenta tsoñ'en ntyjehan.

Icüji Pedro ntyja 'naan' Jesús

(Mt 26:69-70; Mr 14:66-68; Lc 22:55-57)

¹⁵Ve já, nquii Simón Pedro yo ja Juan, santyjá na tonquen' nan'neen. Juu tyee na conintque vajnaan' jon ja. Mang'e jo' tyjéc'ë toch'en vaa' jon xjen na tyey'onhan Jesús jo'. ¹⁶Majo' juu Pedro tacüentyjee' jon 'ndyo teon. Ndo' ng'e juu tyee na conintque, vajnaan' ya jon ja, jo' jnt'ui ch'en, sinën yo tsanscu na iquen cüenta 'ndyo teon'neen. Ndo' tyincyaa juu jñ'oon na taquee' Pedro ch'een' juu v'aa'neen. ¹⁷Yajo' juu tsanscu na iquen cüenta 'ndyo teon'neen, itso juu nnon Pedro:

—¿Aa chito 'u' ncüii joo nn'an na tqueen' tsanva' na quitsay'on jñ'oon yohin?

T'a Pedro, itso jon nnon juu:

—Min'chjo chito aa ja.

¹⁸Ndo' joo nn'an na cotyentjon jo', yo vendye nannt'ei 'naan nn'an judíos na cotye'ntjonhan vats'on t'man, jndë jnan'cü'ahan ñon. Minntyjee' nan'ñeen na cot'onhan chon ee tein jndyi. Ndo' mantyi nquii Pedro, majo' minntyjee' jon quiii' nt'anhan na toon' jon chon.

Vajndo tyee na conintque Jesús

(Mt 26:59-66; Mr 14:55-64; Lc 22:66-71)

¹⁹Juu tyee'ñeen na conintque ndëë ntyee, ta' jon na taxee' jon nnon Jesús nin já nn'an na tqueen' jon na quitsay'ón jñ'oon yohin, ndo' mantyi ntyja 'naan' juu jñ'oon na toninncyaa jon. ²⁰Ndo' t'a Jesús 'ndyo jon:

—Tacotsinën ndëë nn'an na ve' vanty'iuu'. Totsi'man ndëë ntyjëëhë nn'an judíos quiii' nt'aan'on 'naanhan yo vats'on t'man najon na covatjonhan. Tyí'cotsinën jñ'oon na ve' cüanntyj ts'an na ndyii. ²¹Ng'e na nnda', ¿ndu na mavaxee' nnön? Nque nn'an na jndë jndye jñ'oon na toninncyaa, ndëë joohan cuaxe' nchu vaa jñ'oon na totsjo. Nan'ñeen ngio jnda'han jñ'oon na totsi'man.

²²Ndo' vi na jndë tso Jesús jñ'oonva', ncüii tsanjnt'ei na conintque na ityentjon juu ndëë ntyee na m'an vats'on t'man, tyincyaa juu ncüiii nda'chcya 'ndyo jon. Tso juu nnon jon:

—¿Aa nnda' vaa ncü'a' 'ndyo nquii jon na conintque ndëë ntyee cüenta jaa?

²³T'a Jesús, itso jon:

—Juu jñ'oon na tsjö, xe na aa tyi'ahan', cüji' jndyoyu' ntyja 'naan'han'. Majo' xe matsinën cha'xjen na chuhan', yajo' ¿Ndu macüja' ja?

²⁴Ndë jo' ninvaa tyen Jesús, scüanon Anás'ñeenhin nt'ö Caifás, tyee na conintque ndëë nn'an judíos.

Icüji nnda' Pedro ntyja 'naan' Jesús

(Mt 26:71-75; Mr 14:69-72; Lc 22:58-62)

²⁵Ndo' viochen xjen na minntyjee' Pedro na itoon' jon chon, nn'an na m'an jo', taxee'han nnon jon:

—¿Aa chito ma'u' ncüii nque nn'an na cotsay'on jñ'oon yo Jesús?

Majo' tjihin, itso jon:

—Min'chjo chito aa ja.

²⁶Ndo' jo' m'aan ncüii ts'an na ityentjon juu nnon nquii tyee na conintque. Mann'an chuu'hin yo juu tsan na tyjee Pedro tsö'nqui. Itso tsan'ñeen nnon Pedro:

—¿Aa chi ma'u' na jnty'ia na m'an' yo Jesús quityquiii' juu ntjon'ñeen?

²⁷Majo' tji nnda' Pedro, ndo' ninñoon' sixuaa quil'ö.

Tyincyaa nn'an judíos Jesús nt'ö Pilato

(Mt 27:1-2, 11-14; Mr 15:1-5; Lc 23:1-5)

²⁸Yajo' nn'an judíos'ñeen jndui'han vaa' Caifás, tyey'onhan Jesús, squehan vats'ian najon m'aan gobernado yo sondaro 'naan' jon. Xjen'ñeen ninvaa vit-sjoonhan'. Majo' ta'n nan tyeque'han jo', ee xe na aa ntsaque'han, juu na tyi'ji'ua na nan'xuan nan'ñeen, ncü'ahan' joohan ndo' tsojnaan' jo', taje'ncyaaahan' na nnan'jonhan na ntcüa'han quitsman chjo yo ntyjehan nn'an judíos. ²⁹Ng'e na nnda', nquii Pilato jndui' jon quiii' v'aa'ñeen, tatsinin jon ndëëhan. Taxee' jon:

—¿Nin jnaan' tsanva' na ndyoquitquenho' nnön?

³⁰T'ahan, jnduehan nnon jon:

—Xe'quindyoy'önhin na m'an' xe na aa ts'an ya ts'anhin.

³¹Yajo' tso Pilato ndëë joo judíos'ñeen:

—Quitsay'on nqueho' juu. Quitoxenho' jnaan' juu yo ntyja 'naan' juu ntji na conan'y'onho' na ico'xenhan'.

Majo' t'a nan'ñeen 'ndyo jon:

—Ta'nan najndei nan'xuán na nman'cué' ts'an.

³²Nnda' tui cha' quistsiquindéhan' juu jñ'oon na sinin Jesús na si'man jon nin ncüii nnon na ngue' jon. ³³Ndo' ya na jndyii Pilato na nnda', tèquee' nnda' jon quii vats'ian 'naan' jon. Ndo' taxee' jon nnon Jesús:

—'U' je', ¿Aa 'u' nquii tsan na taquin-tya t'man conduihin na ntco'xen' nty'iu' nn'an judíos?

³⁴T'a Jesús:

—Juu jñ'oon na mavaxe', ¿Aa mat-su'han' ng'e na mavaa' nquii tson'? Ndo' ¿Aa m'aan nin juu na tso nnon' na jo' condui ja?

³⁵T'a Pilato 'ndyo Jesús:

—Ja aa ve' ts'an judío condui ja ntyji'. Nque nn'an ndyuaa na m'anho' yo joo nn'an na conintque ndëe ntyee cüenta-ho', joohan tyincyahan cüenta 'u' nt'ö. ¿Nin nquii 'nan sa'?

³⁶T'a Jesús:

—Juu na condui ja na maco'xën, ty-i'c'oonhan' ntyja 'naan' tsonnangue. Xe na aa ntyja 'naan' tsonnangueva maco'xën, yajo' joo nn'an na cotsay'on jñ'oon yo ja, nt'ahan tyia' cha' na ty-i'ninncyaa ts'an cüenta ja nduee ntyjé nn'an judíos, majo' juu na condui ja na maco'xën, tyi'tsixuanhan' ntyja 'naan' tsonnangue.

³⁷Ndo' tso Pilato nnon Jesús:

—¿Aa ncu' condui ts'an na taquintya t'man na maco'xen' nn'an?

T'a Jesús 'ndyo jon:

—Mancüiixjen majo' condui ja. Ng'e jo' tui ja na jndyö tsonnangue cha' ncüji' jndyoyu ntyja 'naan' juu jñ'oon na conduihan' mayuu'. Ncüii cüii ts'an na itsi-jonhin yo jñ'oon'ñeen, indyii tsan'ñeen jñ'oon na mancyá.

³⁸Ndo' t'a Pilato, tso jon nnon Jesús:

—Juu na matsu' na conduihan' jñ'oon na mayuu', je'cúaa' ts'on ts'an nin 'nan nin'quistsiquindyihan'.

Ndo' vi na jndë tso Pilato na nnda', jndui' nnda' jon tondëe nn'an judíos'ñeen. Itso jon ndëehan:

—Ta'nan jnaan' tsanva'.

Tijnda'tyen na cue' Jesús

(Mt 27:15-31; Mr 15:6-20; Lc 23:13-25)

³⁹Majo' 'o' nn'an judíos, nguee na cotquiiho' quitsman chjo, vaa costum-bre quii' nt'anho' na quistsiquindya ja ncüii ts'an na m'aan navi' na ninncyahin ndueeho'. Yajo' juu tsan na taquintya t'man conduihin na co'xen juuho', ¿Aa nt'ue n'onho' na quistsiquindyahin?

⁴⁰Ndo' joo nan'ñeen, jnan'xuaahan, jnduehan:

—Chito tsanva' ntsiquindya'. Quistsiquindya' Barrabás.

Nnda' vaa jñ'oon na tan nan'ñeen. Ndo' juu Barrabás'ñeen, tsanch'ueehin.

19 Yajo' t'ua Pilato ts'ian na quitja' sondaro Jesús. ²Ndo' nque sondaro'ñeen je', jnan'yahan tseineon, jndë jo' tyionhinhan' xquen Jesús, ndo' jnan'cüehan ncüii ndiaatcohin colo venton, cha' vaa ndiaa cocüe nn'an na téquintya na coto'xen. ³Ndë jo' jnan'ndyoo'han nnon jon. Ve' toncohan, jnduehan:

—'U' na co'xen' joo nn'an judíos, vaa t'man condui 'u'.

Ndo' totuein'han nda' 'ndyo jon.

⁴Yajo' jndui' nnda' Pilato tondëe nn'an judíos'ñeen. Itso jon:

—Quijnty'iaho', macüji'hin ch'en tondëeho' cha' cúaa' ya n'onho' na min'ncüii jnan na tatijnda' ntyja 'naan' juu.

⁵Xjen'ñeen jndui' Jesús tondëehan na ñjon juu tseineon'ñeen xquen jon, ndo' cüe jon ndiaatco colo venton. Tso Pilato ndëehan:

—Quijnty'iaho', ndö juu.

⁶Ndo' joo ntyee na conintque yo nant'ei 'naanhan, xjen na jnty'iahin Jesús, tye' jnan'xuaahan:

—Quit'ion'hin tsonjn'aan, quit'ion'hin tsonjn'aan.

T'a Pilato jndyuehan:

—Nqueho' cy'onho' cüentahin ndo' quit'ionho'hin tsonjn'aan ee ja chen chen jndë tajndöhin ndo' min'ncüii jnan tyi'tsixuan juu.

⁷Majo' joo nn'an judíos'neen, t'a nnda'han, jnduehan:

—Min ntji na conan'y'ón na ico'xen-han', ndo' ntija 'naan'han' tsixuan juu na cue' juu ee its'aa nquii juu na conduihin jnda Tyo'ts'on.

⁸Ndo' juu Pilato, vi na jndë jndyii jon jñ'oonva', sity'uehan'hin. ⁹Taquee' nnda' jon vats'ian 'naan' jon. Jo' taxee' nnda' jon nnon Jesús:

—'U' ¿Yuu jon jnan'?

Majo' min'ncüii jñ'oon tyi'cü'a Jesús.

¹⁰Ndo' tso Pilato nnon jon:

—¿Ndu na tyi'cü'a' 'ndyö? Ja vaa na-jndö na ntsiquindya 'u', ndo' na aa nt'ion 'u' tsonjn'aan.

¹¹Ndo' jo' t'a Jesús:

—Xe chito nquii Tyo'ts'on tyincyaa na vaa najndu', min'ncüii nnon 'nan je'quindë ntsa' yo ja. Ng'e jo' juu tsan na tyincyaa ja nt'ö', t'manntyichen jnan tsixuan juu, chichen jnan na tsixuan'ncu'.

¹²Ndo' vi na jndë jndyii Pilato jñ'oonva', sichon jon na nin'quitsiquindyaa jon Jesús. Majo' nque nn'an na conintque ndëë nn'an judíos jnan'xuaahan, jnduehan:

—Xe na aa ntsiquindya' tsanva', tyi'ya jñ'oon 'u' yo César, nquii tsanm'aants'ian t'man. Ee min'cya ro ts'an na nin'c'oon juu ts'ian na taquintya t'man, vja tsan'neen nacjoo' nquii César.

¹³Ndo' juu Pilato je', vi na jndë jndyii jon jñ'oonmin', tji' jon Jesús tondëehan. Jo' təcjo jon silla na manin' ts'iaan' 'naan' jon ncüii joo na jndyu Nata Ntjö' yuu najjon na ico'xen jon jñ'oon. Majo' yo jñ'oon na conan'nein nn'an judíos

jndyu nata'neen Gabata. ¹⁴Juu xuee na tui nan'va', majuu xuee na jaa nn'an judíos conan'jnt'a na ntquë quitsman chjo. 'Nan' vaa tuihan' cha' na yajmin'. Yajo' tso Pilato ndëë nn'an judíos'neen:

—Quijnty'iaho', ndö juu ts'an na taquintya t'man conduihin na co'xen juuho'.

¹⁵Majo' nan'neen jnan'xuaahan:

—Quitscue'hin. Quitscue'hin.

Quit'ion'hin tsonjn'aan.

Tso Pilato ndëehan:

—Nquii ts'an na taquintya t'man conduihin na ico'xen juuho', tyi'quichuhan' na quit'ionhin tsonjn'aan.

Joo ntyee na conintque'neen, t'ahan, jnduehan:

—Aa já ta'nan ncüiichen ts'an na conint'man tondé na co'xen jon já, xia'ntyí nquii César.

¹⁶Ndo' vi mats'iañ'en tyincyaa Pilato Jesús nduee nan'neen na nt'ionhan jon tsonjn'aan. Ndo' ty'on nan'neen cüentahin, tyey'onhan jon.

T'ion sondaro Jesús tsonjn'aan

(Mt 27:32-44; Mr 15:21-32; Lc 23:26-43)

¹⁷Ndo' juu tsonjn'aan na jñon sondaro Jesús, tay'oon jonhan' ncüii tyo' na jndyu Tsi' Xquents'oo. Majo' yo jñ'oon na conan'nein nn'an judíos jndyuhan' Gólgota. ¹⁸Jo' t'ion sondaro'neen jon tsonjn'aan. Ndo' mantyi jo' ncüiichen ve nn'an, t'ionhan nan'neen nonjn'aan, ncüii cüii tsan'neen na vi ntyjaa' jon, ndo' jon xoncüe ya. ¹⁹Ndo' juu Pilato t'ua jon ts'ian na jndui jñ'oon na t'ionhan xquen juu tsonjn'aan'neen. Itso jñ'oon'neen: “Ndö Jesús tsan na jnan Nazaret. Juu jon ts'an na taquintya t'man conduihin na ico'xen jon nn'an judíos.” ²⁰Ndo' jndye nn'an judíos jnan'jn'aanhan juu jñ'oon'neen ee yuu najjon t'ion sondaro'neen Jesús tsonjn'aan, ndyo 'ndyo tsjoonhan'. Juu jñ'oon'neen jnduihan' yo jñ'oon hebreo

na conan'nein nn'an judíos, mantyi yo jñ'oon latyen na conan'nein nn'an romanos ndo' yo nin'jñ'oon griego na conan'nein nn'an griegos. ²¹Majo' ntyee na conintque cüenta nn'an judíos, tathan vi naya'ñeen nnon Pilato. Jnduehan:

—Nnda' ta, juu tsanva', tyi'ncüji' na condui t'manhin na ico'xen juu já nn'an judíos. Xia'ntyi cüji': Itso tsanva': “Ja condui t'man na macoxën nn'an judíos.”

²²Majo' t'a Pilato jndyuehan, itso jon:

—Jñ'oon na jndë jndui, taje'quitscüe jndyöhan'.

²³Ndo' vi na jndë t'ion sondaro'ñeen Jesús tsonjn'aan, yajo' ninnquehan ty'onhan cüenta ncüii cüii ndiaa' jon. Mantyi ty'onhan cüenta juu ndiaatco 'naan' jon na tayuu ñjon'han'. ²⁴Ndo' jnduehan ndëë ntyjehan:

—Tyi'nan'tiuutöhan', cüa, nc'ö x'iaa' cha' njnty'ia nin ncüii jaa na ndijnoon'han'.

Nnda' vaa jnt'ahan cha' quitsquindëhan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio nnon tson Salmos na itsohan': “T'onhan ncüii cüii ndiaa ndëë ntyjehan, ndo' ty'ehan x'iaa' na tantjonhan juu ndiaatco njan.” Ndo' jnt'a sondaro'ñeen cha'xjen itsiquindy jñ'oonva'.

²⁵Ndo' ngiaa' juu tsonjn'aan na ñoon Jesús, jo' minntyjee' ndyee jon yo tyje ndyee jon, juu María scuu' Cleofas, yo nin'ncüiichen María na jnan tsjoon Magadán. ²⁶Ndo' mantyi ja na jen venchjii Jesús na tqueen' jon na quitsijön yo jñ'oon na toninncyaa jon, ventyjé' ja jo'. Vi na jndë jndyiaa' jon na ventyjee' ndyee jon nc'ia, tso jon nnon juu:

—'U' 'ndyo', tsanvahn conduihin jnda'.

²⁷Jndë jo' tso Jesús nnön:

—Juu ndyöhö' na m'aan ndö, cyon' cüentahin cha'vijon na conduihin 'ndyo' ncu'.

Ndo' majuu xjen'ñeen ty'ön cüenta ndyee jon, tyjéy'önhin v'a. Totixë'hin cha'vijon na conduihin ndyö ncö.

Ntyja na tue' Jesús

(Mt 27:45-56; Mr 15:33-41; Lc 23:44-49)

²⁸Ndo' vi na jndë tui na nnda', ntyjii Jesús na tsoñ'en jñ'oon' Tyo'ts'on na jndë tondui ntyja 'naan' jon, jndë siquindëhan' joohan'. Yajo' itso jon:

—Nin'c'ua ndaa.

²⁹Ndo' jo' ijön vaa ncüii xuaa na ñjon vinon tē. Yajo' joo sondaro'ñeen tuehan ncüii 'nan na nchja' quii' vinon'ñeen. Ndë jo' tyiohinhan' nnon ncüii ts'oon hisopo, ndë jo' t'ionhinhan' 'ndyo Jesús. ³⁰Ndo' vi na jndë tue'han' 'ndyo jon, tso jon:

—Tsoñ'en ntyja njan, jndë siquindëñ'engan' joohan'.

Ndë jo' scongio jon xquen jon, tue' jon.

Ntyja na isejo sondaro tsi'ntsquee' Jesús

³¹Xee na ngita' nn'an judíos nguee pascua'ñeen xjen na t'ion sondaro'ñeen Jesús tsonjn'aan. Majo' joo nn'an na condui nantque ndëë nn'an judíos, tyi'quint'ue n'onhan na joo ndye nan'ñeen nñoonhan nonjn'aan juu xee na cota'jndyeehan, ee juu xuee'ñeen xee na conan'cuee'han quitsman chjo na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ng'e jo', tyequitanhan nnon Pilato na c'ua jon ts'ian na quiton ndi'ng'e nan'ñeen cha' cje cüjehan, ndo' cha' cjechen na nnan'cyaa'han nan'ñeen nonjn'aan. ³²Ndo' sondaro'ñeen tyequitonhan ndi'ng'ee tsan navejndyee na ñoon juu tsonjn'aan na ventyjee' ngiaa' Jesús, ndo' majo'nty jnt'ahan yo ncüiichen tsan'ñeen. ³³Majo' xjen na squehan tsonjn'aan na ñoon nquii Jesús, jnty'iahan na jndë tue' jon. Ta'nan tonhan ndi'ng'ee jon.

³⁴Majo' min na nnda', ncüii sondaro'ñeen tuui juu lantsa tsi'ntsquee'

Jesús, jo' ninñoon' jndui' neon' yo ndaa.
³⁵ Ja Juan jnty'ia nnön na tui na nnda, ndo' macüiji' jndyoyu ntyja 'naan' jo'. Ndo' covaa' n'onho' na matsinën jñ'oon na mayuu' cha' mantyi ndëë ngantyja n'onho' Tyo'ts'on. ³⁶ Ee tui nan'min' cha' quitsiquindëhan' juu jñ'oon' jon na jndui tivio nnon tson Salmos na itsohan': "Min'ncüüi tsi' jon tyi'xe'quiton nn'anhan'." ³⁷ Ndo' mantyi vaa ncüichen jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': "Ve'to njnty'ia jndyi nn'an nquii jon na jnan'cjohan tsi'ntsquee'."

Tantyi'iu Jesús

(Mt 27:57-61; Mr 15:42-47; Lc 23:50-56)

³⁸ Jndë na tui nanmin', juu José, tsan tsjoon Arimatea, tēcan jon vi naya'ñeen nnon Pilato na ninncyaa tsan'ñeen si'ts'o 'naan' Jesús nt'ö jon. Juu José'ñeen itsijonhin yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, majo' ve' nty'iu ng'e ncyaa' jon nque ntyje jon nn'an judíos. Ndo' vi na jndë tyincyaa Pilato jñ'oon, jo' tja José, tēcy'oon jon si'ts'o 'naan' Jesús. ³⁹ Ndo' mantyi juu Nicodemo, tsan na tja na m'aan ta Jesús ncüüi tijaan'ñeen na nin'quitsinin juu yo jon, xjen na tacy'oon José'ñeen si'ts'o 'naan' Jesús, tay'oon Nicodemo cha'na ntycyu ncho'nqui kilos nchen' na tjon' mirra yo áloes na nty-eehinhan' si'ts'o 'naan' Jesús. ⁴⁰ Yajo' ty'onhan cüenta tsoJesús, tyeehan juu nchen' quichi'ñeen ndiaa na jndëhan' yo tsan lino. Ndë jo' jnan'cüetyjohan juu ndiaa'ñeen jon. Ee nnda' vaa costumbre 'naan' nn'an judíos na coty'iuhan nt'oo. ⁴¹ Naijon yuu na t'ion nn'an Jesús tsonjn'aan, vaa ncüüi ntjon. Quityquii'han' vaa ncüüi tsi'ts'ua xco na tats'an covantyi'iu. ⁴² Ndo' ng'e na mavaa xjen na ngoque' nn'an judíos xuee saro', ya na cotaljndyeehan, juu tsi'ts'ua'ñeen, jo' tye-

quityi'han tsoJesús ee juuhan' ndyo vaa han' naijon na t'ion nn'an jon tsonjn'aan.

Tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco Jesús

(Mt 28:1-10; Mr 16:1-8; Lc 24:1-12)

20 Vanco juu xuee nuinco' xee na vejndyee soanan, juu María, tsan tsjoon Magadán, tyjee'non juu na vaa tsi'ts'ua'ñeen. Ndo' jndyiaa' jon na jndë tendyaa' juu tsjö' na tē' 'ndyohan'. ² Yajo' jnannon tsan'ñeen, ja na jen ventyjii Jesús, tja jon naijon na m'an yo juu Simón Pedro. Itso jon ndë:

—Juu si'ts'o 'naan' ta Jesús, jndë tji' nn'anhan' quityquii' tsi'ts'ua, min ty-i'quindió yuu jon tqenhan jon.

³ Xjen'ñeen jnt'uú, sá yo Pedro. Squé naijon vaa tsi'ts'ua'ñeen. ⁴ Ndo' ninncüüi sá, jnan'nón, majo' jndeintyi jnan-nön, chichen Pedro. Ng'e jo' ja tué jndyë naijon vaa juu tsi'ts'ua'ñeen. ⁵ Jndondyi, jnty'ia juu ndiaa na jnan'cüetyjo nan'ñeen Jesús, minndyuaahan' quii' tsi'ts'ua'ñeen, majo' ty'icjöc'ë. ⁶ Majo' nquii Simón Pedro, vi na jndë tuee' jon na tantyja jon tox'ën, taquee'cyä jon quityquii'chenhan'. Ndo' jndyiaa' jon joo ndiaa'ñeen na tovetjohan' Jesús, minndyuaahan' jo'. ⁷ Mantyi juu ndiaa na tē' xquen Jesús, ntjii jonhan' na tacüetyenhan' yo ndiaa na tovetjohin, vequityen ndya'han', totye yahan'. ⁸ Yajo' ja Juan na tué jndyë, ncö na matsijön yo ts'ian na t'ion Jesús já, tyjéc'ë tyquii' juu tsi'ts'ua'ñeen. Jnty'ia nnön na nnda' vaa, ndo' juu xjen'ñeen tēntyja ts'ön na vando' xco Jesús. ⁹ Ee juu xjen'ñeen ninvaa tataa' n'ón juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsiquindyihan' na chuhan' na ninncyaa jon na ngüando' xco Jesús. ¹⁰ Ndo' ve já jnt'uú na vaa tsi'ts'ua. Santcü'é v'aa.

**Tityincyoo' Jesús nnon María
tsan tsjoon Magadán**

(Mr 16:9-11)

¹¹ Majo' juu María'ñeen, minntyjee'chen jon ngiaa' tsi'ts'ua'ñeen, na it'ioo jon. Ndo' viochen xjen na it'ioo jon, jndondyi jon na jndyiaa' jon tyquii'han'. ¹² Jo' jndyiaa' jon ve ángeles, quichi' jndyi ndiaa cüehan. Ncüii tsan'ñeen vequityen jon tontyja na nint'oon xquen Jesús ndo' cüiichenhin vequityen jon tontyja na nint'oon ng'ee Jesús. ¹³ Ndo' ta'xee'han nnon María'ñeen:

—'U' tsanscu, ¿Ndu mat'io'?

Tso jon ndëehan:

—Tyey'on nn'an nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon ja, ndo' min tyi'quintji yuu jon tqenhanhin.

¹⁴ Ndo' vi na jndë tso jon na nnda', yajo' tequen jon, jndyiaa' jon na ventyjee' Jesús jo', majo' tyí'cüajnaa' jon na aa nquii Jesús tsan'ñeen. ¹⁵ Yajo' tso Jesús nnon jon:

—'U' tsanscu, ¿Ndu na jen mat'io'?
¿Nin ts'an mant'ue'?

Sijoon' jon Jesús na juu tsan na vantyjee' ntjon'ñeen. Jo' tso jon:

—Nnda' ta, xe na aa 'u' teyon'hin, quitsu' nnön yuu jon tyi'hin, ndo' ncjöy'önhin.

¹⁶ Tso Jesús:

—María.

Ndo' vi na jndë jndyii jon na tji' Jesús xuee' jon, yajo' tequen jon. T'a jon yo jñ'oon na conan'nein nn'an judíos, tso jon:

—Rabóni. Juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan' ts'an na tsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on' ndëë ntyje.

¹⁷ Tso Jesús nnon jon:

—Tyi'nt'ui'tyen' ja, ee vitjachen na ncjöva na m'aan Tyëhö'. Majo' cja' ntcüe' na quitsiquindyí' joo nn'an na cotsay'on jñ'oon yo ja. Quitsu' ndëehan na

jöva na m'aan Tyëhö' na mantyi conduihin Tyeho'. Jö na m'aan Tyo'ts'on na matsit'man' ja ndo' na conan't'maan'ho'.

¹⁸ Ndo' juu María'ñeen, tsan tsjoon Magadán, tja jon, tatsiquindyí jon já nn'an na tqueen' ta Jesús na quitsay'ón jñ'oon yohin yo ts'ian na tots'aa jon. Tso María ndë jñ'oon na jndë sinin Jesús yohin ndo' na jndë jndyiaa' nnon juu nquii jon.

**Tityincyoo' Jesús ndë já nn'an
na totsay'ón jñ'oon yohin**

(Mt 28:16-20; Mr 16:14-18; Lc 24:36-49)

¹⁹ Majuu tman xuee nuinco'ñeen, já nn'an na tqueen' Jesús, tencüii já. Tyen t'é jndyuent'aa ve' ng'e na ncyá jndyí nn'an judíos na conintque. Yajo' tyjee'non jon na m'án, ninjonto tacüentyjee' jon quii' nt'án, tyincyaa jon ts'on já, tso jon:

—Juu na condui Tyo'ts'on na tajñuaan' ts'onhin, ncyaa jon na c'oonhan' yoho'.

²⁰ Ndo' vi na jndë tso jon na nnda' ndë, yajo' si'man jon nt'ö jon yo tsi'ntsqee' jon. Ndo' tyincyaaan' na nén jndyí na jnty'ia' nnt'áhin. ²¹ Jo' tso nnda' jon ndë:

—Juu na condui Tyo'ts'on na tajñuaan' ts'onhin, c'oonhan' yoho'. Cha'xjen nquii jon na conduihin Tyëhë jndë t'ua jon ts'ian nnön na quitsi'man juu jñ'oon naya 'naan' jon ndëëho', majo'ntyí ma'ua ja ts'ian ndëë 'o' na c'oncyaho'han' ndëë nn'an.

²² Ndo' vi na jndë tso jon na nnda', tju' jon jndye ndë. Tso jon:

—Cy'onho' cüenta nquii Espíritu Santo. ²³ Nque nn'an na contcüe' n'onhan jnanhan, vanaan na quindueho' ndëehan na jndë sit'man ts'on Tyo'ts'onhan. Majo' joo nn'an na tyi'contcüe' n'onhan yo jnanhan, mantyi vanaan na nndueho' ndëehan na tyi'cotsit'man ts'on jonhan.

Jndyiaa' Tomás na vando' xco Jesús

²⁴ Já nn'an na tqueen' Jesús na quinanjón yo ts'ian na tots'aa jon, ninnquii ntyjééhë Tomás tyí'c'oonhin xjen na jndyo jndyee Jesús ndé. Juu Tomás'ñeen conduéhin Tsanñ'ein.

²⁵ Ndo' vendye já jndué nnon jon:

—Jndë jnty'ia ndé nquii Jesús.

Majo' t'a jon, tso jon ndé:

—Xe na aa nty'ia nnön jn'aañ nainjon na iscjo co' nt'ö jon, ndo' na nndui nonnt'öhan', yo na nndui vintyja' nt'ö tsi'ntsquee' jon, yajo' yuu' je', ngantyja ts'ön na vando' xco jon.

²⁶ Ndo' jndë nen xuee na tui na nnda', tom'án nnt'a juu v'aa'ñeen. Xjen'ñeen m'aañ Tomás. Ndo' jo' tyjee' nnda' Jesús quii' nt'án na tyen t'ë jndyuent'aa. Tyincyaa jon ts'on já. Itso jon:

—Juu na condui Tyo'ts'on na tajñuaan' ts'onhin, c'oonhan' yoho'.

²⁷ Ndo' ninñoon' itso jon nnon Tomás:

—Quitui' nnonnt'ö' nt'ö. Ndo' mantyi quitui' nda'nt'ö' tsi'ntsc'ë. Majo' tyi'ntsa' na tyi'c'antyja tson', cúa, cantyja tson' na vant'ö xcö.

²⁸ Yajo' t'a Tomás 'ndyo jon:

—'U' ta, condui 'u' Tyo'ts'on na mat-sit'man' ndo' condui 'u' na quitye'ntjon' ja.

²⁹ Ndo' tso Jesús nnon tsan'ñeen:

—'U' Tomás, xeng'e jndë jndyia' nnon' ja, jo' na mavantyja tson'. Ityio Tyo'ts'on jn'aañ joo nn'an na vantyja n'on ja min na tacobnty'ia ndéehan ja.

Ts'iaan' na jndui tsonvahn

³⁰ Já nn'an na tqueen' Jesús na quitsay'ón yo ts'ian na tots'aa jon na tojn-ty'ia ndé na jndyechen nnon ts'ian na tots'aa jon na tyi'je'quinduihan' ntyja 'naan' najndeí nquii ts'an, jooñan' tajnduihan' nnon tsonvahn na macüji ja.

³¹ Majo' macüji jñ'oonmin' cha' cantyja n'onho' na nquii Jesús conduihin Cristo,

ndo' jnda nquii Tyo'ts'on, ndo' cha' ntyja 'naan' jo' ncy'onho' cüenta na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuan 'naanho'.

Tityincyoo' Jesús ndë ntyque' já

21 Jndë na tui nan'min, tityincyoo' nnda' Jesús ndé já nn'an na tqueen' jon na quitsay'ón yo jñ'oon na toninnycyaa jon. S'aa jon na nnda' viochen xjen na m'án ndaandue Tiberias. Ndö vaa na tui xjen na tityincyoo' jon ndé. ² Ninncüii tojnaan' m'aañ Simón Pedro, Tomás, tsan na condué Tsanñ'ein, Natanael, tsan na jnan Caná ndyuaa Galilea, yo ve já ntsinda Zebedeo yo vechen ntyjééhë na tqueen' Jesús na quitsay'ón jñ'oon yohin.

³ Tso Simón Pedro ndé:

—Jöcüji' quintcaa.

Jndué nnon jon:

—Ngitsá yo 'u'.

Yajo' sá, tuá v'aandaa. Majo' juu tijaan'ñeen, min'ncüii quitscaa tatjí'. ⁴ Vi na jndë vavixuee, yajo' nquii Jesús tyjee'non jon ndé. Ventyjee' jon 'ndyo juu ndaandue'ñeen, majo' tajnan'jón' na aa juu jon. ⁵ Ndo' taxee' jon ndé:

—'O' ntyjé, ¿Aa jndë tji'ho' chjo quint-caa ntquë?

T'á 'ndyo jon:

—Min'ncüii o' tacotjí'.

⁶ Ndo' t'a jon, tso jon ndé:

—Quitjue' nnda'ho' tsqui' 'naanho' ngiaa' v'aandaa tontyja ya, yajo' ngua quintcaa tyquii'han'.

Ndo' tjué' nnt'áhan'. Ndo' jndë jo' ndiquindëe na ntjí'han' ng'e na jndye jndyi quintcaa ñjonhan'. ⁷ Ndo' tsjö nnon Pedro:

—Manquii ta Jesús tsanva'.

Xjen na jndyii jon na nnda', tciie jon ndiaa camiseta, ng'e jndë tji' jonhan' na its'aa jon ts'ian. Ndë jo' tju'hin quii' ndaandue, tuee'cya jon tyuaa tciü.

⁸ Ndo' vendyechen já na conan'jón yo

Jesús, jndyontyjá yo v'aandaa chjo cha' na venn'an ncho'nqui nc'a, na tontyjá juu tsqui'neen na too'chenhan' na ñjon quintcaa, ndo' squé tyuaa tcüi. ⁹Ndo' vi na jndë squé jo', jnty'íá ñon cov'a, ndo' ntyjo quintcaa yo tyoo' cjo ñon'neen na coneinhan'. ¹⁰Ndo' tso Jesús ndé:

—Quindyoy'onho' cüantyi quintcaa na jndë tji'ho' quichen.

¹¹Yajo' tua nnda' Simón Pedro quii' v'aandaa chjo. Jndyoy'oon jon juu tsqui'neen 'ndyo ndaandue na too'chenhan' na ñjon quintcaa t'man. Ndo' tuee' ncüii ciento vantjo' venn'an ncho'nqui vantjo' ndye cho'neen. Majo' min na jndye jndyi quintcaa'neen, tyí'quit'ioo' tsqui'neen. ¹²Ndo' tso Jesús ndé:

—Ncyoho' na ntcüia'ho'.

Ndo' já na tqueen' jon na quitsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa jon, min'ncüii já tat'ón na t'man n'ón na ntax'é nnon jon nin ts'anhin, ee mangió yá na manquii ta Jesús jon. ¹³Yajo' syndyoo' jon nc'íá. Ty'oon jon tyoo' yo quintcaa, tyincyaa jonhan' ndé.

¹⁴Nqué na tqueen' jon na quitsay'ón jñ'oon yohin, ndö' vaa na jndë ndye jnda na tityincyoo'hin ndé vi na jndë na vando' xco jon.

Jñ'oon na sinin Jesús nnon Simón Pedro

¹⁵Ndo' vi na jndë tcü'á, yajo' nquii Jesús, taxee' jon nnon Simón Pedro. Tso jon:

—Nnda' Simón, jnda Juan, ¿Aa ventyj'i'ntyichen' ja, chichen nanmin'?

T'a jon, itso jon:

—Mayuu' ta, ntyji' na nën jndyi 'u'.

Juu jñ'oon na sintcüe' Jesús nnon tsan'neen, tyí'quitsinin nquii' jonhan'. Tso jon:

—Cüantyje' quinman quiyndë ntsjuën'.

¹⁶Jndë jo' taxee' nnda' jon nnon Pedro:

—'U' Simón, jnda Juan, ¿Aa mayuu' na ventyj'i' ja?

Jo' t'a nnda' Pedro:

—Mayuu' ta, ntyji' na njon jndyi 'u' ntyji.

Ncüiichen jon tso nnda' Jesús juu jñ'oon'neen:

—Cüantyje' joo quinman ntsjuën'.

¹⁷Jndë ndye taxee' nnda' jon nnon Pedro, itso jon:

—'U' Simón, ¿Aa venchji' ja?

Jo' si'ndaa'han' ntyjii Pedro na jndë ndye jnda na vaxee' Jesús nnon jon:

—¿Aa venchji' ja?

Yajo' t'a jon, tso jon:

—Ta, tsoñ'en mavaa' tson'. Mantjji' na njon jndyi 'u' ntyji.

Itso Jesús nnon jon:

—Cüantyje' joo quinman ntsjuën'.

¹⁸Jñ'oon na mayuu' na matsiquindyi ja 'u', xjen na tom'an' na xoncüe ts'an 'u', sijnda' na ntsa' minnichen na nt'ue tson', ndo' ta'nán ts'an ntsitsan' 'u' yuu jon na nin'cja'. Majo' ya na ve' yo nc'ua na manoon', ntsindiu' nt'ö' ndo' ncüiichen ts'an ntsityen juu 'u' na ngay'oon juu 'u' yuu jon na tyi'nin'cja'.

¹⁹Ndö' vaa jñ'oon na tso Jesús na si'man jon nin ncüii nnon na ngue' Pedro na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan' juu. Jndë na sinin jon jñ'oonmin', itso jon:

—'U' quitsijon 'u' yo ja.

Jñ'oon na sinin Jesús ntyja 'naan' juu Juan.

²⁰Ndo' tequen Pedro, jndyiaa' jon na jöntyja tonquen'han. Tañjoon' ts'on jon na ventyjii Jesús ja ndo' na maja nin-taquityën ngiaa' Jesús xjen na tcü'á juu tijaan'neen yohin, ndo' xjen'neen tax'é nnon jon: “Ta, ¿Nin ts'an na ninncyaa cüenta 'u'?” ²¹Ndo' vi na jndë jndyiaa' Pedro na jöntyja, taxee' jon nnon Jesús. Tso jon:

—Ta, ndo' tsanva' je', ¿Nin ncüii nnon 'nan na ngenon juu?

²²Ndo' t'a Jesús 'ndyo jon:

—Xe na aa nt'ue ts'ön na ninc'oon juu ata xjen na nndyö nnt'a, ¿Nin its'aahan' 'u'? 'U' quitsijon 'u' yo ja.

²³Ng'e na nnda', quii' nt'an ntyjē na vantyja n'onhan Jesús, tycya jñ'oon na itso jon na xe'cü'iö. Majo' ve' xia'ntyi tso jon: “Xe na aa nt'ue ts'ön na ninc'oon juu ata xjen na nndyö nnt'a, ¿Nin its'aahan' 'u', Pedro?”

²⁴Maja condui juu tsan'ñeen na nnda' jñ'oon tso Jesús ntyja 'naan'. Maja na macüji jñ'oonminhin, ndo' jñ'oon na mayuu' na matsinën, chito ve' matsivi'nn'an.

²⁵Ndo' jndyechen mañoon ts'ian min na tots'aa Jesús. M'aan' ts'ön xe na aa ncüji ts'an ncüii cüiihan', its'aahan' ntyji tyi'je'cüijnde' tsonnangue yo joo tson na ncüji ts'anhan'.

Ts'ian Na Tont'a Nn'an Na Jñon Jesucristo

Jñ'oon na tco' Jesucristo 'ndyo jon na nndyo Espíritu Santo

1¹⁻² 'U' ta Teófilo na njon jndyi 'u' ntyji, mancya ts'on njan nnon'. Jñ'oon na tji jndyëë na scüanön na m'an', siquindy ja 'u' ntyja 'naan tsoñ'en na ta' Jesús na tots'aa jon yo nin'ntyja 'naan nchu vaa na totsi'man jon ata xjen tuee' xuee na tjava ntcüe' jon quiñoon'ndue. Vitjachen na ngava ntcüe' jon, jo' tji jon nn'an na t'ua jon ts'ian ndëëhan, ndo' si'man jon ndëëhan nin ts'ian na quint'ahan. Ntyja 'naan' Espíritu Santo na si'man jon ndëëhin nin ts'ian na quint'ahin. ³Ndo' vi jndë tue' jon, tityincyoo'hin ndëëhan na vando' xco jon. Tom'aan jon yohan vi venn'anthen xuee. Jndye nnon 'nan tots'aa jon na tojnty'ia ndëëhan na totsi'man jndyoyuhan' na manquiintyi jon. Ndo' totsini jon ndëëhan jñ'oon ntyja 'naan' na itye'n-tjon Tyo'ts'on nn'an.

⁴Viochen xjen na tom'aan jon yo joohan, tquen jon jñ'oon ndëëhan na tyi'ndui' tyuaa'han tsjoon Jerusalén. Itso jon:

—Cüendoo' 'o' ata xjen na ntsiquindë jndyeehan' juu jñ'oon na tco' Tyëhö' 'ndyo jon na nndyo nquii Espíritu Santo cha'xjen juu jñ'oon na jndë totsjö ndëëho'. ⁵Ee Juan mayuu' totsiquindëë' jon nn'an yo ndaatoo, majo' 'o' tajndye xuee ndo' mant'ëho' nquii Espíritu Santo na njñon Tyo'ts'onhin quii' n'onho'.

Tava ntcüe' Jesús quiñoon'ndue

⁶Viochen xjen na tom'an nan'ñeen yo Jesús, taxee'han nnon jon, jnduehan:

—Ta, ¿Aa naneihin ntquen' nnda' ntyjëëhë nn'an Israel na ngitoxen nquehan?

⁷Majo' t'a jon, itso jon ndëëhan:

—Xia'ntyi nquii Tyëhö' tsixuan jon na itsijnda' jon non'cüan ndo' yuu xjen na ntyjii jon na ngüentyja na nndui ncüii cüii nnonhan'. 'O' tyi'quinan'xuanho' na ncüaa' n'onho' joo jñ'oonmin'. ⁸Majo' juu xjen na ncy'onho' cüenta Espíritu Santo quii' n'onho', xjen'ñeen nninncyaa Tyo'ts'on na nnan'xuanho' juu najndei nquii Espíritu Santo. Ndo' nnan'nein jndyoyuho' ntyja njan quityquii' tsjoon Jerusalén, yo ninvaa ndyuaa Judea, yo ndyuaa Samaria, ndo' ata ninvaa nnon tsonnangue.

⁹Ndo' vi na jndë tso jon jñ'oonmin', ninvaa na cojnty'iahan, tava ntcüe' jon quiñoon'ndue. Ndo' juu xjen'ñeen jndyo ncüii chincyu na iscu'han'hin. ¹⁰Ndo' viochen xjen na cojnty'ia jndyihan na tondye tsjö'ndue na tjava jon, juu xjen'ñeen tityincyoo' ve nannon ndëëhan, quichi' jndyi ndiaa na cüe nan'ñeen. ¹¹Ndo' jndue nan'ñeen ndëëhan:

—'O' nn'an ndyuaa Galilea, ¿Ndu na cojnty'ia jndyihö' na tondye tsjö'ndue? Manquiintyi Jesús na jnan jon tondëëho', tja ntcüe' jon quiñoon'nduechen. Ndo' macha'xjen na jnty'iaho' na tjava jon jo', mannda' vaa na nndyo ntcüe' jon.

Ts'ian na totsixuan Judas, t'ionhinhan' Matías

¹²Ndo' joo nan'ñeen na totsaj'onhan jñ'oon yo Jesús, jndui'han juu tyo' na jndyu Olivos, tyentcüe'han Jerusalén. Juu tyo'ñeen ndyo chjohan' yo Jerusalén cha' na ncüii kilómetro. ¹³Ndo' vi na jndë sque ntcüe'han tsjoon'ñeen, tyevahan quii' v'aa, v'aa vequito' najjon na mancüiixjen cotsque yahan. Jo' tyjee' Pedro, Juan, Jacobo, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Jacobo jnda Alfeo, Simón tsan na mantyi nintonduihin tmaan' cananista, yo nin'Judas, tyje

nquii Jacobo. ¹⁴Tsoñ'engan jnan'cüa-jonhan jñ'oon yo ntyjehan na 'io 'io to-vancüihan na tonan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Ndo' ñ'en vendye nanntcu, mantyi ñ'en María ndyee nquii Jesús yo nin'nannon nque ntyje Jesús.

¹⁵Ncüii joo xuee'ñeen juu Pedro jnan-quintya jon quii' nt'an nn'an na vantyja n'onhan Jesús. Nan'ñeen tuee' cha'na ncüii ciento vantjo' ntycyuhan.

¹⁶Tso jon ndëehan: “O' ntyjë, toxen'ntyichen si'man Espíritu Santo jñ'oon nnon David na tji jonhan' ntyja 'naan' Judás. Ndo' nanein juu jñ'oon'ñeen jndë siquindëhan' juuhan', ee juu juu tjatsi'man juu Jesús ndëë nn'an na t'uehan jon.

¹⁷Juu juu tovey'oon juu jñ'oon yo jaa, ndo' manincüajon ts'ian na totsixuan juu cha'xjen conan'xuan nquëhë. ¹⁸Ma-

jo' yo juu xoqitu' na tyion ntyee tqe juu ntyja 'naan' natyia na s'aa juu, yo majuuntyihan' jnan'jndahan ncüii tan' tyuaa. Juu Judas'ñeen sintyja nquiihin, tyioohin tyuaa, tongio xquen juu, ndo' jnan'hin, jndui'ñ'en tsiaa' juu. ¹⁹Ndo' tsoñ'en nn'an Jerusalén, xjen na taal' n'onhan na nnda' s'aa juu, yo jñ'oon na conan'neinhan jnan'quijndyuhan juu tyuaa'ñeen Acéldama. Juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan' Tyuaa Neon'.

²⁰Ee nnon tson Salmos vaa jñ'oon na itsohan': Vaa' juu, quintjo nquiihan', min'ncüii ts'an tyi'nc'oonhan'.

Mantyi itsohan':

Juu ts'ian na totsixuan juu, ncüiiichen ts'an cy'oon cüentahan'.”

²¹⁻²²Ndo' tsootyichen Pedro: “Ng'e na nnda', icanhan' ncüiiichen ts'an na ntsijonhin yo jaa na ngotji' jndyoyu jaa ntyja 'naan' na vando' xco Jesús. Ncüii ts'an na ninnquii'chen tom'aan juu yo jaa nin-vaa xuee xjen na jndëë' Jesús ata juu xjen na tëva ntye' jon quii'oon'ndue.”

²³Ndo' vi na jndë sinin Pedro jñ'oonva', jo' jnan'man nan'ñeen ve ts'an, José yo nin'Matías. Juu José'ñeen

tye juu jndy Sabás. Xuee' juu na jndë ve Justo. ²⁴⁻²⁵Ndo' juu xjen'ñeen jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on, jnduehan: “U' ta, mandyia' quii' n'on tsoñ'en nn'an, ng'e jo' quitsi'man' nin ncüii joo na ve nanmin na macüji' na ntsijonhin yo já na ma'ua' ts'ian 'nan' ndé. Cha' juu tsan'ñeen ninnonhin ts'ian na totsixuan Judas na jndë tjihin, ndo' jndë tja juu najon na tsixuan juu na cja juu ntyja 'naan' jnaan' juu.”

²⁶Ndo' ty'ehan x'iaa', cha' quitsi'manhan' nin juu na ve nan'ñeen na ngacüja'han'hin juu ts'ian'ñeen. Ndo' juu Matías tijnoon' jonhan'. Ndo' majuu xjen'ñeen tëquee' jon ts'ian cha'xjen juu ts'ian na nan'xuan nque nn'an na nqui ncho'ncüii na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús.

Na jndyo Espíritu Santo

2 Xjen na tuee' nguee Pentecostés, nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsoñ'engan ninncüii tojnaan' m'anhan.

²Juu xjen'ñeen ninjonto tye' na tic'uaa tondye tsjö'ndue, nan'ñeen itsijonhan' juuhan' cha'vijon ya na jndei ndyo jndye. Ndo' xjen'ñeen, ninvaa quii' v'aa najon na minndyuaa nan'ñeen, tic'uaa.

³Juu xjen'ñeen, jnty'iahan tityincyoo' cha'vijon tsachon na ntyjohan' nacjo ncüii cüiihan. ⁴Ndo' tsoñ'engan quindë ya nan'xuanhan Espíritu Santo. Ndo' tynicyaa jon na nan'xuanhan juu najndei na condui nquii jon. Ndo' tye' jnan'neinhan mañoon nnon jñ'oon na chito jñ'oon na mancüixjen na conan'neinhan.

⁵Ndo' juu xjen na tui na nnda', quii' Jerusalén m'an nn'an judíos na ve' sque yahan jo' na jnanhan ncüii cüii ndyuaa. Squehan tsjooñ'ñeen na nnan't'maan'han Tyo'ts'on. ⁶Ndo' joo nan'ñeen xjen na jndyehan na nnda' vaa na tic'uaa, xjen'ñeen tëncüiihan. Ee tsoñ'engan tondyehan na joo jñ'oon na mancüixjen conan'nein nquehan, nque nn'an

na t'ua Jesús ts'ian ndëehan, tonan'neinhan joo jñ'oon'ñeen. Ndo' joo nan'ñeen na sque yahan jo', totsiquijñ'eenhan'hin na nnda' vaa 'nan na tui. ⁷Xjen na jndye nan'ñeen na nnda', sity'uehan'hin ndo' vacue tom'aan' n'onhan. Tota'xee'han' ndëe ntyjehan:

—Tsoñ'en nanmin', mancüixjen nn'an ndyuaa Galileahin. ⁸Ndo' na nnda', ¿Nin ng'e'ñeen na condyëe na conan'neinhan ncüii cüii nnon jñ'oon na mancüixjen conan'nën jaa? ⁹Ee quii' nt'an jaa m'an ntyjë na jnanhin ndyuaa Partia, Media, Elam yo Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, yo nin'ndyuaa Asia. ¹⁰Mantyi ñ'en jaa na jnan ndyuaa Frigia, Panfilia, Egipto, yo ndyuaa Africa na ndyo tsjoon Cirene. Ndo' vendyechen jaa na jnan tsjoon Roma, mantyi ñ'en jaa na tui jaa nn'an judíos, ndo' ñ'en vendye jaa na conan'ljön na conan't'maan' Tyo'ts'on cha'xjen nque nn'an judíos conan't'maan'han jon. ¹¹Ndo' mantyi ñ'en jaa na jnan Creta yo nin'Arabia. Ndo' joo nanmin' nn'an ndyuaa Galileahin, tsoñ'en jaa condyëe na conan'neinhan ncüii cüii nnon jñ'oon na mancüixjen na conan'nën. Conduehan joo 'nan na taquintya na t'man na its'aa Tyo'ts'on.

¹²Ndo' tsoñ'en nan'ñeen na jnanhan ncüii cüii joo, t'man jndyi vaa na s'aa-han ngiohan, ndo' mantyi totsiquijñ'eenhan'hin. Tota'xee'han ndëe ntyjehan:

—¿Nin nin'quitsiquindyihan' na nnda' vaa 'nan na condui?

¹³Majo' ñ'en vendye nan'ñeen ve' toncohan. Jnduehan:

—Nanmin' jndë quindyehan na tëhan vinon na tacoque ya.

Jñ'oon na sinin Pedro ndëe nn'an

¹⁴Ng'e na nnda' jndue nan'ñeen, jo' tēcüentyjee' Pedro yo ntyje jon nn'an nqui ncho'ncüii. Jndei sinin jon ndëe nn'an na m'an jo'. Itso jon: “‘O'

ntyjë nn'an ndyuaa Judea yo tsoñ'enho' na sque yaho' ntjoohin Jerusalén, quitquen yaho' cüenta ndo' quindyeho' chjo jñ'oon na ntsjö. ¹⁵Ee nque ntyjëehë nanmin, chito quindyehan cha'xjen na cotji'ho' cüenta, ee xe jnda tuee' na ñjen na vitsjoon. ¹⁶Majo' ntyja 'naan' juu 'nan na cojnty'iaho' naneinhin, it-siquindëhan' juu jñ'oon na toninncyaa Joel, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa. ¹⁷Ndö vaa jñ'oon na siquindy Tyo'ts'on yo 'ndyo tsan'ñeen. Itso jon:

Joo xuee na mats'ia, njñön ja Espíritu njan quii' n'on jndye nn'an.

Ng'e jo', nque ndaho' nannon yo nanntcu, nnan'neinhan jñ'oon na ntsiquindy ja joochan.

Ndo' nannon na tyi'tque, min 'nan nnintyincyoo' na njnty'ia ndëehan.

Ndo' nque nn'an na jndë tque, ngitsohan ndaa.

¹⁸Majoo xuee'ñeen, njñön Espíritu njan quii' n'on nn'an na cotyentjonhan nnön, nque nannon ndo' mantyi nanntcu.

Joochan ninncyahan jñ'oon ntyja njan.

¹⁹Ndo' ja nts'a na ndityincyoo' jndye nnon jn'aan na tondye tsjö'ndue, ndo' xjen na njnty'ia nn'anhan', ntsity'uehan'hin.

Ndo' na tocje nnon tsonnangue, nts'a na ndityincyoo' jn'aan cha'na neon' yo chon yo nin'neon.

²⁰Juu xjen'ñeen, nninjaan nnon ndo'cüjjoon', ndo' chi' ntsijonhan' nnonhan' cha'vijon neon'.

Joo jn'aanmin' ndityincyoo' vitjachen na nguee' juu xuee ntyja 'naan' nqui jon na conduihin na ntco'xen jon.

Juu xee'ñeen t'manntyichen tsixuanhan' na ntsi'manhan' juu najndei na condui ja.

²¹Ndo' ncüii cüii ts'an na ntcán na quite-jndei jahin, ja ntsin'man ñuaan' tsan'ñeen.”

Ndö' vaa jñ'oon na itsiquindyi Tyo'ts'on yo 'ndyo Joel.

²²Ndo' tsontyichen Pedro: “O' ntyjē nn'an Israel, quindyehö' chjo jñ'oon na ntsinēn ntyja 'naan' nquii Jesús, tsan na jnan Nazaret. Joo ts'ian na tots'aa jon quii' nt'anho', totsi'man jndyoyuhan' na nquii Tyo'ts'on jñonhin quii' nt'an nn'an. Ee ts'ian'ñeen tyi'je'quindēē nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii ts'an. Jndye nnon 'nan na tots'aa jon na tyincyaahan' na tēvee' jndyi ngio nn'anhan', yo jn'aan na tataa' n'on nn'an nin 'nan totsi'manhan'. ²³Ee ndyu na toxen'chen, mancüixjen ntyjii Tyo'ts'on na nc'oon Jesús ndueehö', ng'e nquii jon nnda' vaa na sijnda' jon. Majo' 'o' tyincyaho' cüenta Jesús nduee nn'an na conduihan ntyja 'naan' tsjoon Roma. Ndo' vi na jndē jnt'aho' na nnda', joo nan'ñeen t'ionhan jon nnon tsonjn'aan na jnan'cuee'han jon. ²⁴Majo' nquii Tyo'ts'on tyincyaa na vando' xco jon. Siquindyaa jonhin ntyja na tom'aan jon na ts'oohin ee tyi'jon jnda na ntjotyehin ntyja 'naan' na covje nn'an. ²⁵Ee nquii David sinin jon na cha'vijon itsinin nquii Jesús. Itso tsan'ñeen:

Ninnquii'chen manty'ia Tyo'ts'on na m'aan jon na tonnön.

Ng'e na m'aan jon yo ja, jo' na tyi'cjöcüentyjē' na mantyja ts'önhin.

²⁶Mang'e na nnda', nēn jndyi ja 'u', min taxe'quitsichjoo'han' ts'ön ntyja 'naan' juu si'ts'o njan.

²⁷Ng'e 'u' xe'ncyä' na ntjo ñuan njan najjon na contjo ñuaan nn'an na jndē tjē,

min ja na matye'ntjön nnon' na condui ja ñuan nquii', je'ncyä' na ngitö' juu si'ts'o njan.

²⁸Ncu' si'man' nato nnön na ntyja 'naan' jo' ngüant'ö nnt'a.

Ndo' na nty'ia nnon' nninnnyaahan' na nēn jndyi.”

Ndö' vaa jñ'oon na sinin David.

²⁹Ndo' tsontyichen Pedro: “O' ntyjē, mantsinēn jñ'oon nquii' ndēēho' na juu tsochihi David, tivio tue' jon. Tyequity'iu nn'anhin ndo' ata xjen neinhin ninvaa vaa ts'i'ts'uaa' jon tsjöönhön. ³⁰Majo' tonduihin ts'an na toncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa. Ntyjii ya David na tyi'je'quitsivi'nn'an Tyo'ts'onhin. Ee jndē tso jon nnon juu na nquii Cristo nduihin quii' nt'an tsjan 'naan ntsindantyjo jon na nndyocahan', ndo' juu silla na manin' ts'iaan' 'naan' juu, nquii Cristo ngüaquityen jonhan' na ntc'o'xen jon.

³¹Ndo' vitjachen na tui na nnda', taa' ya ts'on David na ngüando' xco Cristo. Ng'e jo' na tso tsan'ñeen na xe'quintjo ñuan 'naan' Cristo najjon na contjo ñuan 'naan' nn'an na jndē tjē, ndo' manty' si'ts'o 'naan' nquii jon, min tyi'je'quitö'han'. ³²Ndo' jñ'oon na mayuu', manquiinty' Jesús na conan'nēn ndēēho' ntyja 'naan' jon, jndē tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon, ndo' cotji' jndyoyü ndēēho' ntyja 'naan' na nnda' vaa na tui. ³³Ndo' naneinhin m'aan Jesús tontyjaya nt'ö Tyo'ts'on najjon na covit'maan'hin. Nquii tye jon tco' jon 'ndyo jon na nninncyaa jon Espíritu Santo. Ndo' nquii Jesús, vi na jndē m'aan ntcüē' jon najjon m'aan tye jon, ty'oon jon cüenta juu Espíritu Santo na nquii jon na jndē tyjee' naneinhin. Jo' na condui tsoñ'en ts'ianmin' na cojnty'iaho' ndo' na condyehö'. ³⁴Ee chito nquii David tēva jon quiñoon'ndue. Tsi'manhan' na nnda' ee nquiinty' jon tso jon:

Nquii ta Tyo'ts'on sinin jon nnon nquii ta na itye'ntjon jon ja.

Itso jon nnon juu: Quijman' nc'ia tontyjaya,

³⁵Ata nque nn'an na jndohan 'u' nts'a tmaan'han nacjee' ng'e'.”

³⁶Ndo' itsontyichen Pedro: “O' ntyjē nn'an Israel, ng'e na nnda' vaa itsiquindy' juu jñ'oon'ñeen, tsoñ'enho'

cüaa' ya n'onho' na mayuu' na nquii Jesús na t'ionho'hin tsonjn'aan, nquii Tyo'ts'on tquen jon na conduihin ta na ngoco'xen jon jaa, ndo' mantyi conduihin Cristo na ntyja 'naan' jon na n'man ñuan njanhan.”

³⁷Ndo' nque nn'an Israel'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin', t'man jndyi vaa na si'ndaa'han' ngiohan. Ncüii cüi-ihan jnduehan nnon Pedro yo ntyje jon nn'an na cotsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús:

—'O' ntjyë, ng'e na nnda' vaa, ¿Nin 'nan icanhan' na quint'á?

³⁸Ndo' sintcüe' Pedro jñ'oon ndëë nan'ñeen, tso jon:

—Ncüii cüiiho' quintcüe' n'onho' yo jnanho', ndo' quint'ëho' yo xuee' Jesucristo, cha' ndëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'onho' jnanho'. Ndo' nninncyaa jon na ncy'onho' cüenta Espíritu Santo quii' n'onho'. ³⁹Ee juu jñ'oonvahin na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon na tyi'xe'cüe-jndyo juuhan', tsixuanhan' cüenta nqueho' yo ndaho', ndo' mantyi cüenta tsoñ'en nn'an na tycya m'anhin, ndo' mantyi cüentaa' ncüii cüii ts'an na juu ta Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa na iqueen' jonhan.

⁴⁰Ndo' jndyentyichen jñ'oon sinin jndyoyu Pedro ndëë nan'ñeen. Yo jñ'oon'ñeen siqui'maan' jonhan. Tso jon:

—Ncyaho' na ntsin'man Tyo'ts'onho' quii' nt'an nn'an na que' n'on na cont'ahan 'nan natyia.

⁴¹Ndo' nque nn'an na tentyja n'onhan juu jñ'oon na tyincyaa jon, juu Pedro yo ntyjehin jnan'quindëë'han nan'ñeen. Ndo juu xee'ñeen, nque nn'an na tentyja n'onhan Jesús, tuee' cha'na ndye minhan. ⁴²Joo nan'ñeen totquen yahan cüenta jñ'oon na tondyehan na tonan'man nque nn'an na tonan'jon yo jñ'oon na toncyaa Jesús. Ndo' yo na xoncüee' n'onhan totejndeihin ntyjehan 'nan na

tocanhan'. Mantyi totyjehan tan' tyoo' yo ntyjehan na tovañjooon' n'onhan Jesús ndo' na tonan'neinhan nnon Tyo'ts'on.

Nn'an na vejndyee na tovantya n'on Jesús, ndö vaa tom'anhan

⁴³Ndo' nque nan'ñeen na totsai'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jndye nnon ts'ian t'man na tont'ahan na tyi'je'quinduihan' ntyja 'naan' najndë nquehin. Mantyi tont'ahan jndye nnon jn'aan t'man na tonan'manhan' na totyentjonhan nnon Jesús. Joo ts'ian'ñeen s'aa-han' na nque nn'an na tatonan'jonhan yo juu jñ'oon'ñeen, ve' jn'an tinar'han, min ndicüaa' n'onhan ntyja 'naanhan'. ⁴⁴Ndo' nque nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, tsoñ'ehhan ninncüii jñ'oon ngiohan yo ntyjehan. Ndo' 'naanhan na min, ninvit'man na tovijnt'uehinhan'. ⁴⁵Ee tondëëhan ndyuaa 'naanhan yo nin'naanhin na min. Ndo' xoquitu' na ty'onhan cüenta na jndëëhinhan', tot'onhinhan' ndëë nn'an xjen ncüii nchu xjen 'nan na totsitjahan' nan'ñeen. ⁴⁶'Io 'io tovatjonhan vats'on t'man. Ndo' mantyi tovancüihan nt'aa ntyjehan na totyjehan tan' tyoo' tocüa'hinhan' na tovañjooon' n'onhan nquii Jesús. Yo na neinhin, ninncüii tojnaan' tocüa'han na xoncüee' n'onhan tom'anhan yo ntyjehan. ⁴⁷Tonan't'maan'han Tyo'ts'on, ndo' nque nn'an quii' tsjooon tondinjon jndyi nan'ñeen ngiohan. Ndo' 'io 'io tavi-jndyentyichen nn'an na tsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan, ndo' ng'e na nnda', juu tmaan' nn'an na jndë vantyja n'onhan jon, tævijndyentyichenhan'.

Pedro yo Juan jnan'n'manhan ts'an na ndicaca

3 Ncüii xuee, cha'na na ndye na matman, xjen na covatjon nn'an vats'on t'man na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on, Pedro yo nin'Juan ty'ehan jo'.
²Juu vats'on'ñeen, vaa ncüii 'ndyohan'

na conan'quijndyu nn'an judíos juuhan' 'Ndyo V'aa na Nancoo' Jndyi. Ndo' ncüii ts'an na mancüixjen ntjein ng'ee juu xjen na tuihin, nque nn'an chuu'hin, 'io 'io totsaquitquenhanhin jo'. Nnda' vaa tont'ahan cha' nndëë ncan juu 'nan na itsitjahan'hin ndëë nn'an na cotsaque' quii' vats'on'neen. ³Ndo' xjen na jndyiaa' juu na vaquee' Pedro yo nin'Juan quii' vats'on, ta' juu na itsindya'hin ndëëhan na quint'ahan chjo nayahin. ⁴Ndo' Pedro yo Juan, quii jnty'iahan nnon tsan'neen. Ndo' jo' itso Pedro nnon juu:

—'U' ntyjë, quindya' ndé.

⁵Ndo' quii jndyiaa' juu ndëëhan. Sitiu juu na nt'ahan nayahin. ⁶Majo' itso Pedro nnon juu:

—Ja min s'on xuee min s'on ijan, ta'-nan cy'ön, majo' xia'ntyi juu na y'ön, ninncyä na ngyon'han'. Yo xuee' Jesu-cristo, tsan na jnan Nazaret, quinanquin-tyja' ndo' caca'.

⁷Ndo' vi na jndë tso Pedro na nnda', t'uii jon nt'ö tsan'neen tontyjaya, sue jonhin. Ndo' ninñoon' sinquehan' ndaa' ng'ee juu yo quityo' ng'ee juu. ⁸Ndo' tsan'neen ninjonto jnanquintya juu. Tëcüentyjee' juu ndo' tye' na tëca juu. Tëquee' juu quii' vats'on yohan. To-vaca juu ndo' totsina ndyehin ndo' tot-sit'maan' juu Tyo'ts'on. ⁹Ndo' tsoñ'en nn'an na too'han quii' juu vats'on'neen, jnty'iahan na vaca juu ndo' ninvin-dyüi' totsit'maan' juu Tyo'ts'on. ¹⁰Ndo' ta'jn'aanhan na manquii juu na to-vaquityen 'ndyo vats'on t'man'neen na jndyuhän' 'Ndyo V'aa na Nancoo' Jndyi. Manquii juu na tocan 'nan na totsitja-han'hin ndëë nn'an. Mang'e na nnda', t'man jndyi vaa na tom'aan' n'onhan ndo' tèvee' jndyi n'onhan na jndë tco'yahan'hin.

Jñ'oon na sinin Pedro corredor vats'on t'man

¹¹Juu vats'on'neen vaa ncüii cor-redor cüentaa'han' na na nquii Salomón t'ua ts'ian na jndëhan'. Tsoñ'en nn'an tentyjaa'han jo', totsiquijñ'eenhan'hin na juu tsan'neen na tondintjein ng'ee juu na jndë tco'yahan'hin. Majo' juu tsan'neen ntjohin yo Pedro yo Juan, ty-i'nin'qui'ndyüi juu joochan. ¹²Majo' xjen na jndyiaa' Pedro na tsoñ'en nn'an jndë tëncüihan jo', itso jon ndëëhan: "O' ntyjë Israel, ¿Ndu na cavee' jndyi ngio-ho' 'nan na tui? ¿Nin ts'ian na cojn-ty'ia jndyüi' ndé? ¿Aa conan'tiuho' na ve' ntyja najndé nquë, ndo' aa ng'e na njonntyichen ngió na conan't'mán' Tyo'ts'on, jo' na ya vaca tsanvahan? Min'chjo chitojo'. ¹³Nquii Abraham, Isaac, Jacob yo nin'nque ndochiühi, to-nan't'maan' nan'neen Tyo'ts'on. Nquii jon na tonan't'maan'han, jndë sit'maan' jon nquii Jesús na conduihin na to-tye'ntjon juu nnon jon. Majo' nquen-tyi'ho' tyincyaho' cüentahin nt'ö Pilato, ndo' nquii tsan'neen, min na jndë sitiü jon na ntsiquindyaa jonhin, majo' 'o' tata'nguee'ho'. ¹⁴O' jnan'xuaaho' nnon jon na quitscuee' jon nquii Jesús na conduihin na tajnan tsixuan, na conduihin ñuan nquii'. Majo' juu ts'an na totscüje nn'an, nqueho' tanho' nnon Pi-lato na quitsiquindyaa jon juu tsan'neen. ¹⁵Ndo' na nnda', nquii jon na con-ditque na incyaa jon na cota'ndo' ñuaan nn'an, nqueho' jnan'cuee'ho'hin. Majo' nquii Tyo'ts'on tyincyaa jon na van-do' xco Jesús, ndo' já cotj' jndyoyü na nnda'. ¹⁶Já vantyja n'ón jon, ndo' man-tyja 'naan' juuhan' tyincyaaahan' najndë ng'ee tsanvahan na cojn'ty'iaho' ndo' co-ta'jn'aanho'. Ng'e na vantyja n'ón Jesús, jo' na cojn'ty'iaho' na m'aan juu quii' nt'an na jndë jn'man tycya juu.

¹⁷“Ndo' nanein 'o' ntyjê, ntyja 'naan' na jnan'cuee'ho' Jesús, ntyji ya na tataa' n'onho' na jnt'aho' na nda', min nque nn'an na cotoxenhan 'o'. ¹⁸Majo' ntyja 'naan' na tui na nda', jo' siquindê Tyo'ts'on joo jñ'oon na totsi'man jon ndêê nn'an na toninncyaa jñ'oon' jon ndyu na toxen'chen nchu vaa 'nan na nnguaa. Nan'neen tonan'neinhan jñ'oon na juu Cristo, tsan njñon jon quii' nt'an nn'an tsonnangue, manciix-jen na chuhan' na cue' jon. ¹⁹Mang'e juu jñ'oon'neen nda' vaa na itsiquindy-ghan', jo' quintcüe' n'onho' yo jnanho' ndo' quita' yaho' na tonnon Tyo'ts'on, cha' ntsinduu' jon jnanho' ndo' cha' joo xuee na tonnon, yantyi na nc'onho' na tonnon jon. ²⁰Yajo' ngüentyja xjen na njñon ntcüe' jon nquii Jesús na conduihin Cristo, tsan na ntsin'man ñuaanho', ee nquii Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen sijnda' jon na nguaa na nda'. ²¹Majo' naneihin icanhan' na quintjo Jesucristo quiñoon'ndue ata xjen na ntco' ya ntcüe' Tyo'ts'on tsoñ'en. Ndyu na toxen'chen siquindyi jon na nc'oon Jesús jo'. Yo jñ'oon jndyue nn'an na tonduihan ñuan nquii', jo' siquindyi jon na nguaa na nda'. ²²Juu Moisés toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' jñ'oonva' ndêê ndochiilhi, nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen. Itso jon: Quii' nt'anho' njñon ta Tyo'ts'on ncüii ntyjeho' na nninncyaa tsan'neen jñ'oon' jon ndêêho' cha'xjen na t'ua jon ts'ian'neen nnön. Tsoñ'en jñ'oon na ntsinin jon ndêêho', quita'nguee'ho'han'. ²³Ee min'cya ro ts'an na tyi'quen ya cüenta jñ'oon na nninncyaa tsan'neen, ncüiji'ndya'han'hin quii' nt'an nn'an Israel.”

Ndö' vaa jñ'oon na sinin Moisés.

²⁴Ndo' tsontyichen Pedro: “Tsoñ'en nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on, cha'na Samuel yo nque nn'an na tom'ghan vi jndê na tue' jon, nan'neen tonduehan na ndui tsoñ'en 'nan cha'xjen joo

'nan na condui naneihin. ²⁵Manqueho' conduiho' tsjan 'naan nque nan'neen na toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'naan' 'nan na xejnda na nguaa. Ee na tso jon nnon Abraham: Quityquii' nn'an tsjan 'nan' na ngacahan', nndui nquii jon na njñönhin na m'anho', na ntyja 'naan' jon ndyio ja jn'aan nn'an na ninvaa tsonnangue.

Ndö' vaa jñ'oon na sinin Tyo'ts'on nnon Abraham. Ndo' tsontyichen Pedro ndêê nan'neen: ²⁶Juu xjen na tyinncyaa Tyo'ts'on na vando' xco jnda jon, jñon jndyee jonhin tondêê nqueho' cha' ndyio jon jn'aanho' na ntejndei jonho' na ntcüe' n'onho' natyia na cont'aho'.”

Pedro yo Juan, tja' nanm'ann'ianhan

4 Viochen xjen nquii Pedro yo nin'Juan tonan'neinhan jñ'oonva' ndêê nan'neen, juu xjen'neen vendye ntyee cüenta nn'an judíos squenonhan na m'an nan'neen yo nin'nquii ts'an na conintque ndêê nn'an na cotquen cüenta vats'on t'man. Ndo' mantyi yo vendye nn'an judíos na conan'jonhan yo juu tmaan' na jndyuhán' saduceos. ²Tyion jndyihan' na quindya' ngiohan yo Pedro yo nin'Juan tsojnaan' na tonan'manhan ndêê nn'an. Ee jñ'oon na toninncyahan na jndê vando' xco Jesús, ndo' ng'e na nda' itsi'manhan' na mantyi nque nn'an na jndê tjê, majnda' na ntando' xco nda'han. ³Yajo' ty'on nan'neen Pedro yo nin'Juan'neen. Majo' ng'e na jndê tman, ng'e jo' na tyi' nan'neen joochan vancjo ata ya nonnco ncüiichen xuee. ⁴Majo' joo nn'an na tondye jñ'oon' Tyo'ts'on na tyinncyaa Pedro yo Juan, jndye jndyihan tentyja n'onhan Jesús. Juu xjen'neen tsoñ'en nn'an na tentyja n'onhan jon, tuee' cha'na 'on minhan na ve' xia'ntyi nannon.

⁵Ndo' ya na tonco ncüiichen xuee, nque nanm'ann'ian 'naan nn'an judíos

tsjoon Jerusalén, tètjonhan yo nn'an na conintque tsjoon'ñeen yo nin'nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés. ⁶Ndo' mantyi yo nquii Anás, tyee na conintque ndëëhan, ndo' yo Caifás, yo Juan yo Alejandro, yo nin'tsoñ'enchen nn'an tsjan na jndyocahan' nque ntyee na tonintque ndyu na tox-en'chen. ⁷Ndo' nque ntyee'ñeen t'uahan ts'ian na caquindy Pedro yo Juan na too'han vancjo. Ndo' vi jndë squehin, ta'han na cota'xee'han nnon Pedro yo Juan, jnduehan:

—Juu najndei na conduiho' na jnan'n'manho' tsanva', ¿Yu va ty'onho'han'? Ndo' ¿Nin ts'an xuee' na conan'y'onho' na jnt'aho'han'?

⁸Ndo' juu xjen'ñeen, quindë ya tsixuan Pedro Espíritu Santo. T'a tsan'ñeen ndëëhan:

—O' ta na conduiho' nanm'ann'ian, yo nin'o' ta na conintqueho' ndëë jaa nn'an Israel. ⁹¿Aa cota'xee'ho' ndé ntyja 'naan' juu naya na tui yo juu tsan na tom'aan juu na ntjein n'gee? ¿Aa nin'cüaa' n'onho' nin 'nan tui na jndë tco'ya ntcüe'han'hin'? ¹⁰Já jñ'oon na mayuu' na condué ndëëho' cha' nqueho' yo nin'tsoñ'en ntyjëëhë nn'an Israel cüaa' jnda' n'onho' nchu vaa 'nan na tui. Nquii Jesucristo, tsan na jnan Nazaret na t'ionho'hin tsonjn'aan, nquii Tyo'ts'on jndë tyincyaa na vando' xco jon. Yo xuee' nquii jon na jndë tco' yahan' juu tsanvahin na cojnty'iaho' na minntyjee' juu tondëëho'. ¹¹Juu Jesús itsijonhan'hin cha'vijon ncüii tsjõ', ndo' 'o' itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon nn'an na conan'ya v'aa. Juu 'nan na jnt'aho'hin, itsijonhan' juuhan' cha'vijon na tyque'ho' juu tsjõ'ñeen. Majo' min na nnda', jndë tēcüetyen tyenhan' nqui tsjaan' v'aa najjon na njonntyichen tsixuanhan'. ¹²Majo' xia'ntyi nquii Jesús ndëë ntsin'man jon ñuan nn'an, ta'nan ncüiichen ts'an. Ee nnon tsonnangue ta'-

nan xuee' ncüiichen ts'an na jndë tquen Tyo'ts'on na juu jon conduihin na ntsin'man juu ñuan njanhan.

¹³Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë tyincyahan cüenta na juu Pedro yo Juan, tyi'ncyaahan, ndo' mantyi tji'han cüenta na joo nan'ñeen, chito conduihan nn'an na jndë jnan'jn'aanhan, ndo' mantyi ve' ninntyi jndyi nn'anhin, yajo' nan'ñeen tom'aan' jndyi n'onhan ndu na jnda' jndyi xquen Pedro yo Juan. Ndo' tañjoon' n'onhan na toma'ndyi' nan'ñeen yo nquii Jesús. ¹⁴Ndo' majndeichen na jnty'ia ndëëhan na jo' minntyjee' juu tsan'ñeen na jndë tco' yahan'hin. Ndo' na nnda', mana iscu'ñ'enhan' jñ'oon na nduehan cjo nan'ñeen. ¹⁵Ndo' t'uahan ts'ian na quindui' nan'ñeen quii' nt'anhan, viochen xjen na nnan'jnda' nquenhan yo ntyjehan nchu vaa nquii nguua. ¹⁶Jnduehan:

—¿Nchu vaa nquii nt'aha yo nanmin'? Ee tsoñ'en nn'an tsjööon Jerusalén jndë ngio yahan na jndë jnt'a nanmin' ncüii jn'aan t'man na tyi'xe'quindëë nduihan' na ve' ntyja najndei nquehan, min tyi'je'quindëë nduë na tyi'yuu' na nnda' vaa 'nan tui. ¹⁷Majo' cha' tancyantyichen jñ'oonmin' quityquii' nt'an nn'an, yo najjndei'han' nduë jñ'oon na quitsity'uehan'hin na min'ncüii nnon ts'an tavinan'neinntyichenhan jñ'oonmin' ntyja 'naan' Jesús.

¹⁸Ndo' vi jndë jo', tqueen' nnda' ntyee'ñeen joochan. Jndue nan'ñeen ndëëhan na yo najjndei'han' na min'ncüii 'ndyo jñ'oon tavinan'neinntyichenhan ntyja 'naan' Jesús, min na nan'manhan ndëë nn'an ntyja 'naan' xuee' jon. ¹⁹Majo' Pedro yo nin'Juan jnan'ntcüe'han jñ'oon ndëë nan'ñeen, jnduehan:

—Na tonnon Tyo'ts'on, nqueho' quitji'ho' cüenta na aa chuhan' na quita'nc'ué cha'xjen na condueho', chito na quinan'quindé ts'ian na i'ua

nquii jon ndé. ²⁰Ee já je'qui'ndyé na conan'nén ntyja 'naan' 'nan na tojnty'ia ndé na tots'aa Jesús yo na tondyé na totsini jon.

²¹Ndo' joo ntyee'neen jnan'ty'uen-tyichehan Pedro yo Juan yo jñ'oon jaa'. Jndé jo' jnan'quindyaa ntcüe'han nan'neen ng'e tajndiohan nchu vaa nt'ahan na nt'avi'hanhin. Ndo' mantyi ncyaaahan nn'an tsjoon ee tsoñ'en nan'neen tonan't'maan'han Tyo'ts'on ntyja 'naan' na sin'man Pedro yo Juan juu tsan'neen na tom'aan juu na ntjein ng'ee juu. ²²Ee tsan'neen na t'man jndyi naya s'aa Tyo'ts'on na jndé tco'yahan'hin, juu tsan'neen jndé tenon venn'an chuu' juu.

Nn'an na vantyja n'on Jesús, jnan'neinhan nnon jon

²³Ndo' nquii Pedro yo Juan, vi na jndé jnan'quindyaa ntcüe' nan'neenhin, ty'eahan na m'an ntyjehan na vantyja n'on Jesús. Jnan'quindyiihan nan'neen tsoñ'en jñ'oon'neen na jndue ntyee'neen yo nin'nque nn'an na conintque quii' tsjoon. ²⁴Ndo' nque nn'an na vantyja n'on, vi na jndé jndyehan na nnda', nin-ncüii tjon' jndyeehan na jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Jnduehan: "U' ta Tyo'ts'on na tsoñ'en na maco'xen', 'u' tquen quiñoon'ndue, tsonnangue, ndaandue yo nin'tsoñ'en 'nan na min. ²⁵Juu David totyentjon jon nnon'. Ntyja 'naan' juu Espíritu Santo, yo 'ndyo David tsu' jñ'oonmin':

Nn'an na chito judíos conduihin, ¿Ndu na conan'vjehan?

Ndo' nque nn'an judíos, ¿Ndu na conan'tiuhan ncüii nnon 'nan na ve' jn'aanhan'?

²⁶Nque nn'an na cotoxen ncüii cüii tsonnangue jnan'vehan cjoo' nquii Tyo'ts'on ndo' mantyi cjoo' juu Cristo, tsan na t'ua jon ts'ian nnon.

Ndo' joo nn'an na condui nanm'ann'ian, nincüajon jnt'ahan cha'xjen na jnt'a nan'neen.

²⁷"Ee mayuu' quityquii' juu tsjoonvahan, nquii Herodes yo Poncio Pilato yo nn'an tsjan nque nn'an Israel, yo nin'n-n'an na conduihan tsjan mañoon nn'an, jnan'tjon'han jñ'oon yo ntyjehan na ty'e-han nacjoo' nquii Jesús, nquii jon na condui ñuan nquii' ndo' na t'ion' ts'ianhin na totye'ntjon jon nnon'. ²⁸Ndo' na jnt'ahan na nnda', chen jnan'quindéhan tsoñ'en na ntyji' na icanhan' na quindui, ndo' naneihin jndé tuihan' cha'xjen na sijnda' ncu'. ²⁹Ndo' nanein ta, joo jñ'oon vi' na conan'neinhan nacjó na conan'ty'uehin já, quen' ya' cüentahan'. Ndo' nqué na cotye'ntjön nnon', ncyá na nc'ón na tyi'ncyá na nnan'nén jñ'oon naya 'nan' ndéë nn'an. ³⁰Ndo' yo juu najnde na condui 'u', quitsin'man' nn'an v'i, ndo' quitsa' jn'aan t'man yo ts'ian na tyi'je'quindéë nduihan' ntyja 'naan' najnde nquii ts'an. Cotan jñ'oonmin' nnon' yo xuee' nquii Jesús na totye'ntjon jon nnon' ndo' na conduihin ñuan nquii'."

³¹Ndo' vi na jndé jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on, sitoncüii'han' juu v'aa'neen najjon na tétjonhan. Ndo' quindé ya tonan'xuanhan Espíritu Santo, ndo' tyincyaa Tyo'ts'on na yo na quii jndyuehan, tonan'neinhan jñ'oon' jon ndéë nn'an.

Joo 'naanhin na min, 'naan t'man ñ'enhinhan'

³²Ndo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsoñ'enhan tom'anhan na nincüii nnon 'nan toquindyii' n'onhan yo ntyjehan, ndo' ninncüii nnon na ngiohan. Ndo' 'nan na nan'xuanhan, min'ncüiihan' tyi'quinduehan 'naanhinhan'. Tovijnt'ue t'man ñ'enhinhan'. ³³Ndo' nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, ninnquii'chen yo najnde na tsixuan nquii jon, tonan'nein jndyoyuhan ntyja

'naan' na tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon. Ndo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsoñ'en nan'ñeen t'man vaa na ityio Tyo'ts'on jn'aanhan. ³⁴Ndo' quii' nt'anhan, ta'nan nciüi ntyjehan na itsitjahan' 'nan na nninjnt'uehin. Ee nque ntyjehan, nn'an na min ndyuua 'naanhan ndo' yo nt'aahan, jndëehinhan' ndo' tondyoy'onhan s'on na tijnt'ua nan'ñeen. ³⁵Joo s'on'ñeen tyincyahinhan' ndëë nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Ndo' joo nan'ñeen tot'onhinhan' ndëë nciüi cüii nn'an na itsitjahan' 'nan na ninjnt'uehan. ³⁶Quii'tyquii' nt'an juu tmaan' nan'ñeen tom'aan nciüi ts'an na jndyu José. Jon conduihin tsjan tsoLeví na jndyocahan'. Tuihin ndyuua Chipre. Juu ndyuua'ñeen, xi'jndiohan' m'an ndaandue. Nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnan'quijndyuhanhin Bernabé. Xuee' jon itsiquindyihan' ts'an na itsinjoon' juu ntyje 'nan navi' na coquenonhan. ³⁷Juu tsan'ñeen tovaa tyuaa 'naan' jon. Jndëë jonhan' ndo' xoquitu' na ty'oon jon, jndyoy'oon jonhan', tyincyaa jonhan' ndëë nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús.

Ananías yo Safira jnan'tjahan

5 Majo' nciüichen tsans'a na jndyu Ananías, mantyi jndëë jon nciüi tyuaa, ndo' scuu' jon, tsan na jndyu Safira, t'oon tsan'ñeen na cüejon jñ'oon na tui na nnda'. ²Majo' xoquitu' na tijnt'uaahan', tatëy'oonñ'en Ananías juuhan' ndëë nque nan'ñeen na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Ndo' mantyi scuu' tsan'ñeen ntyjii juu na nnda' vaa na s'aa jon. ³Ndo' itso Pedro nnon jon:

—U' ntyjë Ananías, 'u' jndë tyincyaa' na tua Satanás quii' ñuan 'nan' ee juu xoquitu' na tyon' na jndë' tyuaa 'nan', tajndyoyon' quindë'han', ndo' na nnda' sa', sivi'nn'an' nquii Espíritu Santo.

⁴Xjen na tacobndë'han', ma'n'an'han'. Ndo' mantyi vi na jndë tijnt'uaahan', vanaan na quitsa' 'nan na nt'ue tson' yo joo xoquitu'ñeen. ¿Ndu na tyjee' tson' na sa' na nnda'? Cüaa' tson', xia'ntyi sivi'n-n'an' nn'an, chito nquii Tyo'ts'on.

⁵Ndo' juu Ananías, xjen na jndyii jon jñ'oonva'hin, ve' tyiootohin, mana tue' jon. Ndo' nn'an na jndyehan na nnda' vaa na tjon tsan'ñeen, tsoñ'enhan tyue jndyihan. ⁶Ndo' nque nannon ndyuua na m'anhan jo', jnan'quintyjahan, jnan'cüetyjohan ndiaa si'ts'o 'naan' tsan'ñeen, saquity'iuhan jon.

⁷Ndo' vi na jndë tenon chjo, cha' vi ndye hora, ndo' mantyi tyjee'non scuu' Ananías jo', min tyi'quintjii juu na aa vaa 'nan tui. ⁸Ndo' mantyi taxee' Pedro nnon juu:

—Quitsu' nnön, ¿Aa mayuu' na ve' ndö'ntyi xjen na ndëëho' tyuaa 'naanho'?

Ndo' jo' t'a tsan'ñeen 'ndyo jon, itso juu:

—Mayuu' ntyjë, nnda'ntyi ro xjen na tijnt'uaahan'.

⁹Yajo' taxee'ntyichen Pedro nnon juu:

—¿Ndu na ncha' veho' na jnan'jonho' na nin'quitquenho' xjen Espíritu na conduihin nquii Tyo'ts'on? Ndö jndë concyo nn'an na saquity'iu sa'. Mantyi 'u' nein cje ro nciü'io', ndo' mantyi ngoquity'iuhan 'u'.

¹⁰Ndo' majuuntyi xjen na sinin Pedro na nnda', juu Safira'ñeen, majo'ntyti ve' tyiootohin tonnon jon, mana tue' juu. Ndo' nannon'ñeen, juu xjen na teque'han jo', jndiohanhin na ts'oohin. Jo' tji'hanhin, saquity'iuhanhin ngiaa' saa' juu. ¹¹Ndo' nque nn'an na conduihan tmaan' nn'an na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan, tsoñ'enhan sity'ue jndyihan'hin na tui na nnda', nquehan ndo' mantyi tsochen nn'an na jndyehan ntyja 'naan'han'.

**Ts'ian t'man na tont'a nn'an
na totsay'onhan yo jñ'oon
na toninncyaa Jesucristo**

¹²Ndo' tyi'ncüüi xeeyu, jndye jn'aan t'man na tondui quii' nt'an nn'an yo ntyja 'naan nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesucristo. Mantyi tont'ahan jndye nnon ts'ian na tyi'je'quindëë nduihan' ntyja 'naan' na-jndë nquehan. Ndo' tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Jesús, tovancüiihan juu corredor cüentaa' vats'on t'man na nquii Salomón t'ua jon ts'ian na jndëhan'. ¹³Majo' nque nn'an na tyi'conan'jonhan yo juu tmaan' nan'ñeen, ncyaaahan na nnan'tjon'han yo nn'an na vantyja n'on Jesús. Majo' min na nnda' vaa, njon nan'ñeen ngiohan. ¹⁴Ndo' tēvi-jndyentyichen nn'an na tovantya n'onhan ta Jesús, nannon ndo' mantyi nantcu. ¹⁵Ata nanvi' na ntyjohan cjo jndu yo cjo ndue, totquen nn'anhin jndyue nata, cha' juu xjen na ngüenon Pedro, min na ve' ncüaan' jon ngüenonhan' nacjo vendye nan'ñeen cha' n'manhan ntycu na coquenonhan. ¹⁶Ndo' mantyi nn'an na m'anhin njoon na ndyo m'aanhan' Jerusalén, tondyochohan nn'an v'li yo nin'ntyjehan na nay'oon jndyetyia. Ndo' tsoñ'en nan'ñeen jn'manhan.

**Nanm'ann'ian cont'a
vi'han Pedro yo Juan**

¹⁷Juu xjen'ñeen nquii tyee na conintque ndëë ntyee 'naan nn'an judíos yo nin'ntyjehin tmaan' na jndyuhan' saduceos, jnan'nc'uaa'hin. Tiquindya' ngiohan ndo' na tēë' n'onhan nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. ¹⁸Jo' tjahin nan'ñeen, ndo' tjue'hanhin vancjo. ¹⁹Majo' vi na jndë tijaan juu tsjon'ñeen, tyjee' ncüüi ángel cüentaa' ta Tyo'ts'on na m'anhin. Ndo' siquinaan jon 'ndyo vancjo'ñeen, ndo' tji' jon joohan toch'en. ²⁰Ndë jo'

tso jon ndëëhan: "Quitsacüentyjee'ho' quityquii' vats'on t'man. Quinan'neinho' jñ'oonvahin ndëë tsoñ'en nn'an, na min'cya ro ts'an na ngantyja ts'on juu Jesús, ngüando' ñuaan' juu."

Nnda' vaa jñ'oon na tso juu ángel'ñeen. ²¹Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oon'ñeen, ty'ehan. Ndo' xjen na tonco ncüiiichen xuee, tyeque' nnda'han vats'on t'man. Ta'han jnan'manhan ndëë nn'an na sque jo'.

Ndo' nquii tyee'ñeen na conditque yo nn'an na conan'jonhan yo jon, squenonhan vats'on'ñeen. Jnan'tjonhan ntyjehan nn'an na condui nanm'ann'ian yohan yo nin'tsoñ'en nn'an na conintque ndëë nn'an Israel. Ndë jo', joo ntyee'ñeen t'ua ts'ian ndëë nannt'ei na quitsaquichohan nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús na too'han vancjo. ²²Majo' xjen na sque nannt'ei'ñeen vancjo'ñeen, matavijndiohan juu Pedro yo Juan na m'anhin navi' jo'. Yajo' majuuntyi xjen'ñeen ty'e ntcüe' nannt'ei'ñeen, tyenan'quindyiihan na taviq-uitoo' nan'ñeen vancjo. ²³Jnduehan ndëë ntyee'ñeen:

—Tyen tē' 'ndyo vancjöhö' xjen na squé. Ndo' m'an sondaro na cota'ntyjee'han'. Majo' xjen na jnan'quinán 'ndyohan', min'ncüüi ts'an taquindyii'han'.

²⁴Yajo' nquii tyee na conintque'ñeen yo tsan na coxen nn'an na cotantyjee' vats'on t'man'ñeen yo nin'nn'an na conintque ndëë tsoñ'en ntyee, xjen na jndyehan jñ'oon na jndue nannt'ei'ñeen, yajo' jnduehan ndëë ntyjehan nchu ya nt'aha cha' ngacüentyjee' jñ'oonvahin. ²⁵Ndo' maninjuu xjen'ñeen, tyjee'non ncüüi ts'an na m'anhin. Juu tsan'ñeen siquindyi juu joohan, itso juu:

—Joo nn'an na tjue'ho' vancjo, ntjo' m'anhin vats'on t'man na conan'manhan ndëë nn'an.

²⁶Ndo' juu ts'an na conintque ndëë nn'an na cota'ntyjee' vats'on t'man,

tja jon yo nannt'ei 'naan' jon. Të-cy'onhan Pedro yo nin'Juan, majo' tachito yo naijndei'han', ng'e ncyaa-han na nque nn'an tsjoon'ñeen, ntuein' nan'ñeen ntjö' jooan. ²⁷ Majo' ya sque ntcüe'han naijon na tëncüi nanm'an-n'ian'ñeen, tyincyahan cüenta nan'ñeen ndueehan. Ndo' nquii tyee'ñeen na cont'que, sing'e nnda' jon juu jñ'oon'ñeen. Itso jon ndëë nan'ñeen:

²⁸ —'O' mangio jnda'ho' na jndë jndué ndëëho' na yo naijndei'han' na tavinan'manntyichenho' jñ'oon ntyja 'naan' Jesús'va'. Majo' jnan 'o', ninvaa quii' tsjöön Jerusalén, mangio nn'an jñ'oon na jndë jnan'manho' ndëëhan. Ndo' condueho' ndëë nn'an na jnán já, jo' na tue' Jesús.

²⁹ Yajo' Pedro yo ntyje jon na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnduehan:

—Chuhan' na quita'nc'ué jndyé jñ'oon na itso nquii Tyo'ts'on, chichen jñ'oon na condue nn'an. ³⁰ Nquii Tyo'ts'on na tonan't'maan' nque ndochi ndotyëëhë na tom'an ndyu na toxen'chen, jndë tyincyaa jon na vando' xco Jesús, tsan na jnan'cuee'ho' na t'ionho'hin tsonjn'aa. ³¹ Ndo' na nnda', jndë sit'maan' jon nquii Jesús na jndë tacjo jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya. Ndo' jndë tquen jon na condui Jesús nquii jon na vja tonnon ndëë tsoñ'en, ndo' mantyi na conduihin na itsin'man jon ñuaan nn'an. S'aa Tyo'ts'on na nnda' cha' nque nn'an Israel vanaan na ntcüe' n'onhan jnanhan ndo' na ntsit'man ts'on jonhan. ³² Ndo' cotjí' jndyoyú ntyja 'naan' juu jñ'oonva', ndo' nquii Espíritu Santo, manincüajon its'aa jon na incyaa Tyo'ts'onhin quii' n'on nn'an na cota'nguee'han tonnon jon.

Ndö' jñ'oon na sintcüe' Pedro ndëë ntyee'ñeen. ³³ Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin', quindyá' jndyi ngiohan, ata nin'quinan'cüjehan nan'ñeen. ³⁴ Majo'

ncüii nque nanm'ann'ian'ñeen, tsan na jndyu Gamaliel, jnanquintyja jon. Tsan'ñeen ñ'enhin yo tmaan' nn'an fariseos. Conduihin ts'an na itsi'man nchu vaa itsiquindyí jñ'oon na tquen Moisés, ndo' tsochen nn'an judíos njon jndyi ngiohanhin. Ndë jo', nque nan'ñeen na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, t'ua Gamaliel ts'ian na quindui' nan'ñeen toch'en vitan' xjen. ³⁵ Ndë jo' tso jon ndëë ntyje nanm'ann'ian' jon:

—'O' ntyjé nn'an Israel, quint'aho' cüenta yo 'nan na conan'tiuho' na nin'quint'aho' nanmin'. ³⁶ Cañjoon' n'onho' juu jñ'oon ntyja 'naan' Teudas. Jndë s'aahan' xuee na totsai'ahin na totso juu na t'man conduihin. Ndo' juu xjen'ñeen cha'na nenque ciento nannon na totsai'onhan jñ'oon yohin. Majo' juu tsan'ñeen, jnan'cuee' nn'an-hin ndo' tsoñ'en nn'an na tonan'jonhan yohin, tycyahan, tyuui' ntyja 'naanhan'. ³⁷ Ndo' juu xjen na nquii tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma t'ua jon ts'ian na tixco nguee nn'an, juu xjen'ñeen tsan na jndyu Judas, na jnan ndyuaa Galilea, totsai'a nquiihin. Ndo' jndye nn'an jnan'jon jñ'oon yohin. Majo'ntyí, jnan'cuee' nn'anhin ndo' tsoñ'en nn'an na tonan'jon jñ'oon yo tsan'ñeen, tycyahan. ³⁸ Mang'e na nnda', joo nanmin', juu Pedro yo nin'Juan, tavindyii' n'onho' joochin, qui'ndyeho' ntyja na cont'ahan. Ee juu jñ'oon na conincyahan yo ts'ian na cont'ahan, xe na aa ve' ntyja 'naan nn'an conan'xuanhan', ngantycüii nquiihan'. ³⁹ Majo' juu ts'ianmin' na cont'ahan, xe na aa ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on conduihan', yajo' tyi'jon quindëë na nnan'tyuui'ho' joochan'. Ata nnintyincyoo' na nquii jon conan'veho' cjoo' jon.

⁴⁰ Ndo' joo nan'ñeen na conduihan nanm'ann'ian' yo Gamaliel'ñeen, jnan'jonhan yo jñ'oon na siqui'maan'

jonhan. Ndo' ndë jo' tqueen' nnda'han ve nan'ñeen na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Tja'han nan'ñeen. Ndo' jndue nnda'han na yo najndeihan' na quitsacüentyjee'han na conan'manhan ntyja 'naan' xuee' Jesús. Ndë jo' jnan'quindyaa ntcüe'han nan'ñeen. ⁴¹Ndo' joo nan'ñeen jndui'han quii' nt'an nanm'ann'ian'ñeen. Nein jndyihan na tyincyaa Tyo'ts'on na conduihin nn'an na scüejaan'han'hin ntyja 'naan' xuee' nquii Jesús. ⁴²Ndo' 'io 'io tonan'manntyichenhan ndëë nn'an quii' vats'on t'man, ndo' mantyi xen' nt'aa xen' nt'aa tonan'manhan ndëë nn'an. Tasacüentyjee'han na tonan'manhan ndo' na toninncyahan jñ'oon ntyja 'naan' Jesús na manquii jon conduihin Cristo.

Joo nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, cot'ionhan ts'ian ntyque' ntyjehan

6 Majoo xuee'ñeen tëvijndyentyichen nn'an na vantyja n'on Jesús. Quii' nt'anhin m'an nn'an judíos na conan'neinhan jñ'oon griego, ndo' yo mañoon ntyjehan na conan'neinhan jñ'oon hebreo. Nque nan'ñeen na conan'nein jñ'oon griego, tquenhan jñ'oon ntyja 'naan ntyjehan nan'ñeen na conan'nein jñ'oon hebreo. Ee joo nanntcu ninnque na m'an juu tmaan' na conduihan, chjochen 'nan na toy'onhan cüenta na tovijnt'uehan, chichen ntyjehan nantcu ninnque na conan'nein jñ'oon hebreo. ²Ndo' ng'e juu jñ'oon'ñeen, nque nn'an na ncho've jnan'ncüihan tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Jesús. Jnduehan ndëë nan'ñeen:

—'O' ntyjë, tyi'quichuhan' na n'ndyé na coninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on cha' na nnan'jnt'á 'nan na ntcüa' nn'an. ³Mang'e jo', tyquii' nt'an ntyjeho' tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, quitjiho' ntyque' ntyjeho' nannon na vaa jñ'oon ntyja

'naan nan'ñeen na ya nn'anhin. Icanhan' na conduihan nn'an na jnda' nquen ndo' na quindë ya nan'xuan Espíritu Santo, Ndo' nquë nt'ión ts'ianmin joochan na quinan'jnda'han 'nan na ncy'on joo nantcu ninnque. ⁴Ndo' já, ninnquii'chen na nnan'nén nnon Tyo'ts'on ndo' na nninncyá jñ'oon' jon ndëë nn'an.

⁵Ndo' tsoñ'en nan'ñeen na vantyja n'on, tjon' jñ'oonhan na quindui na nnda'. Jo' tjihan juu Esteban, tsan na mancha'chen ts'on na vantyja ts'on Jesús ndo' na quindë ya tsixuan Espíritu Santo. Ndo' mantyi tjihan Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, yo nin'Nicolás, tsan na jnan tsjoon Antioquía. Juu jon chito ts'an judío hin, conduihin ts'an na totsijonhin yo jñ'oon na conan't'maan' nn'an judíos nquii Tyo'ts'on. ⁶Ndo' nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús, vi na jndë tjihan nanmin', jndyochohan nan'ñeen ndëë nn'an ncho've na totsay'onhan jñ'oon yo Jesús. Ndo' nquehan jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan nan'ñeen. Jndë jo' tyiohan nduehan nacjo nan'ñeen na ncy'onhan cüenta ts'ian na nt'ahan.

⁷Ndo' jñ'oon' Tyo'ts'on majndyentyichen tëcyahan'. Ndo' quii' Jerusalén tëvijndyentyichen nn'an na vantyja n'onhan Jesús. Ata nque ntyee 'naan nn'an judíos, mantyi jndyehan tovantyja n'onhan jon.

Ty'on nn'an Esteban

⁸Juu naya na condui Tyo'ts'on, quindë ya totsixuan Esteban juuhan'. Mantyi quindë ya tom'aan Espíritu Santo quii' ts'on jon. Ng'e jo' jndye jn'aan t'man na tots'aa jon quii' nt'an nn'an na tyi'je'quinduihan' xe na aa yo najndeihan nquii jon na s'aahan' na t'oon' jndyi n'on nn'an ntyja 'naan'han'. ⁹Quii' tsjoon Jerusalén, jo' tovaa ncüii vat-s'on cüenta nn'an judíos, joo nn'an na tovancüi jo', tonduihan nn'an na

jndë jndyaahan na totye'ntjontyenhan ndëë mañoon nn'an. Joo nan'ñeen jnanhan tsjoon Cirene yo Alejandría ndo' yo ndyuaa Cilicia yo nin'Asia. Vendye joo nan'ñeen ta'han na jnan'jndyehan jndyuehan yo juu Esteban'ñeen. ¹⁰ Majo' joo nan'ñeen tyí'quindëë nt'ahan yo jñ'oon na totsiniin jon, mang'e nquii Espíritu Santo tyincyaa na jnda' xquen jon. ¹¹ Ndo' na nnda', jnan'jnda' nan'ñeen na tyincyahan xoquitu' ndëë vendye nn'an na quindue nan'ñeen na jndë jndyehan na totsiniin Esteban jñ'oon tsan' cjoor' Moisés yo mantyi cjoor' nquii Tyo'ts'on. ¹² Ndo' nn'an na m'an Jerusalén, vi na jndë jndyehan juu quintu'ñeen, t'man tyionhan' na quindya' ngiohan. Nquehan yo nn'an na conintque ndëëhan, yo nin'nn'an na conan'man jñ'oon na tqwen Moisés. Jo' tyioohan na m'aan Esteban'ñeen, ty'onhan jon, tyey'onhanhin ndëë nanm'ann'ian 'naanhan. ¹³ Ndo' mantyi jnan'jnda'han nn'an na quinan'nein quintu' cjoor' jon. Jndue nan'ñeen:

—Juu tsanvahan ninnquii'chen itsiniin juu jñ'oon tsan' cjoor' vats'on t'manva na ji'ua tsixuanhan', ndo' mantyi cjoor' juu jñ'oon na tqwen Moisés. ¹⁴ Ee nquë jndë jndyé na totso juu na juu Jesús, tsan na jnan Nazaret, ntsityuui' juu vats'onvahan ndo' mantyi ntscüejndyo juu costumbre na tyincyaa Moisés ndëëhë.

¹⁵ Ndo' tsoñ'en nanm'ann'ian'ñeen, quii jnty'iahan nnon Esteban. Jnty'iahan na itsijonhan' nnon jon cha'na nnon ncüii ángel.

Jñ'oon na sintcüe' Esteban ndëë nn'an na ty'onhin

7 Ndo' nquii tyee na conintque ndëë nn'an judíos'ñeen, taxee' jon nnon Esteban. Itso jon: “¿Aa mayuu' na nnda' vaa na tots'u?” ² Ndo' t'a Esteban, tso jon: “O' ta na conintqueho' yo nin'o' ntyjëëhë, quindyeho' chjo

jñ'oon na ntsinën. Nquii ta Tyo'ts'on na taquintya t'man conduihin, tityincyoo'hin nnon tsochiihi Abraham xjen na tom'aan jon ndyuaa Mesopotamia, vitjachen na ncja jon tsjoon Harán. ³ Itso jon nnon juu: Quindui' ntjoohin ndyuaa tsjon'. Qui'ndyi' nn'an 'nan'. Ndo' cja' ndyuaa na ntsi'man nnon'.

Nnda' vaa tso Tyo'ts'on nnon Abraham. ⁴ Ndo' na nnda', ya jo' jndui' Abraham tsjoon' jon ndyuaa Caldea, tja jon ndyuaa Harán. Ndo' vi na jndë tue' tso'tye jon, yajo' jndyoy'oon Tyo'ts'on Abraham'ñeen ndyuaavahin najon na m'anho' naneinhin. ⁵ Majo' tasiquindaa' Tyo'ts'on juu ndyuaamin jon, min na ve' vi tan' chjohan'. Majo' min na nnda', tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon jñ'oon na tyi'je'quitscüejndyo jonhan' na mancüiixjen nnda' juu ndyuaaminhin, ndo' ya na ngue' juu, ntsinda juu, joohan nnan'xuanhan cüentahan'. Nnda' tso Tyo'ts'on nnon juu min na juu xjen'ñeen min'ncüii jnda juu tac'oon. ⁶ Ndo' mantyi tso Tyo'ts'on na nque nn'an tsjan Abraham na nndyocahan', nc'ohan ncüiichen ndyuaa najon na nduihan nn'an na ve' sque ya. Ndo' jo' ngotyentjontyenhan ndëë nn'an juu ndyuaa'ñeen, ndo' joo nn'an na m'adhan', nenque ciento ndyu ngont'avi' nan'ñeenhan. ⁷ Majo' tsontyichen Tyo'ts'on nnon Abraham: “Ndo' joo nn'an ndyuaa'ñeen na nt'ahan na ngotyentjontyen ntsinda'ntyjo' ndëëhan, ncö ntco'xën nan'ñeen jnaan' na nnda' nnt'ahan. Ndo' ndë jo', joo ntsinda'ntyjo' nndyochö ntcü'ëhan ndyuaavahin na nnan't'maan' nnda'han ja ntjoohin.”

Ndö' vaa jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon tsan'ñeen. ⁸ Ndo' tqwen Tyo'ts'on jñ'oon nnon Abraham na juu jnda jon na jndëcyaa nduihin, quityjee jon tjan na yus'ahin. Ndo' na nnda', juu xjen na tui Isaac, tyjee jon tjan na yus'ahin juu xee na jndë nen xuee 'naan' juu. Ndo'

juu Isaac, manincüajon s'aa jon xjen na tui jnda jon Jacob. Ndo' nquii Jacob, majo'ntyi s'aa jon yo ncho've ntsinda jon nn'an na conduihan ndochiihi, manquëhë na condui jaa ncho've ntmaan' nn'an Israel.

⁹“Ndo' nque ntsinda Jacob, na conduihan ndochiihi na tom'anhan ndyu na toxen'chen, tonan'tëë' jndyi n'onhan ntyjehan José. Ndëëhanhin ndëë nn'an ndo' joo nan'neen tvey'onhanhin ndyuuaa Egipto. Majo' nquii Tyo'ts'on tom'aan jon yohin na tom'aan juu ndyuuaa'neen. ¹⁰Ndo' tsoñ'en navi' na toquenon juu José'neen, totsiquindyaa Tyo'ts'onhin, mantyi tyincyaa jon na jnda' xquen juu, ndo' s'aa jon na tëvee' ntyjii Faraón yohin. Nquii Faraón'neen, conduihin tsanm'aants'ian t'man juu ndyuuaa Egipto. T'ion jon ts'ian José na tonduihin gobernado ninvaan'en ndyuuaa'neen, ata mantyi juu vats'ian najjon na co'xen juu Faraón'neen.

¹¹“Ndo' tentyja xjen na tyioo jndo' t'man ninvaa ndyuuaa Egipto'neen yo nin'ndyuuaa Canaán. Jnaan' jo' ji vaa jndyi toquenon nn'an. Ndo' nque ndochiihi tandicüijnda' 'nan na ntcüa'han. ¹²Majo' nquii Jacob'neen, jndyii jon jñ'oon na juu ndyuuaa Egipto'neen, jo' min 'nan na ya ntcüa' ts'an. Yajo' nque ndochiihi, ntsinda jon, jñon jonhan jo' na vejndyee ngue. ¹³Ndo' vi na jndë jo', nque ndochiihi nan'neen, ty'e nnda'han jo' na vja ve, ndo' juu xjen'neen José si'man nquii' jon ndëëhan na manquiiintyi jon na conduihin ntyje nquehan. Ndo' na nnda', nquii tsanm'aants'ian t'man'neen, tajnaan' jon ntyje nquii José nan'neen. ¹⁴Ndo' vi na jndëcyä, nquii José t'ua jon ts'ian ndëë ntyje jon na quitsacy'onhan tsotyehan yo nin'tsoñ'en nn'an chuu'han. Joo nan'neen jndë ndyenn'an ncho'nqui vantjo' 'onhan. ¹⁵Nnda' vaa na tui na

tja Jacob ndyuuaa Egipto. Jo' tom'aan jon, ndo' majo' tue' jon. Mantyi ndochiihi ntsinda juu Jacob'neen, juu ndyuuaa'neen tjëhan. ¹⁶Ndo' ndëcyä nque ndantyjo nt'oo'neen, tyecho ntcüe'han si'ts'o 'naan nan'neen tsjoon Siquem, ndyuuaa najjon na jnanhan. Ndo' tyequity'iuhan nt'oo'neen quii' tsi'ts'ua na sijnda Abraham yo s'on xuee ndëë ntsinda tsan na jndyu Hamor.

¹⁷Ndo' sininntyichen Esteban. Tso jon: “Ndo' viochen xjen na ngatsiquindëhan' juu jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham na ntsiquindyaa jon nan'neen na nndui' ntcüe'han juu ndyuuaa'neen, majndyentyichenhan tandë. ¹⁸Ndo' joo ndyu'neen jndye nn'an na ncüii ro ncüiihan na jndë tom'anhan ts'ian t'man ndyuuaa Egipto. Ndo' tuee' xjen na tëcjo ncüiiichen ts'an na nduihin tsanm'aants'ian t'man ndëë nn'an Egipto. Juu tsan'neen tatajnaan' jon tsoJosé. ¹⁹Nquii tsanm'aants'ian'neen, yo na jnda' xquen jon, totsivi'nn'an jon ndochiihi. Ee tqen jon jñ'oon na qui'ndyehan yo'ndaa ndahan na cüje nque joo. ²⁰Ndo' majooto xuee'neen tui Moisés. Ndo' tëvee' ntyjii Tyo'ts'on yo jon. Tye jon yo ndyee jon, ninndye chi' na tonan'quehan jon v'aahan. ²¹Majo' tuee' xjen, yo najndeihan' na jnty'ehanhin na cue' jon, majo' manquiiito yuscu jnda tsanm'aants'ian t'man'neen ntjii juu yujnt'a Moisés. Juu yuscu'neen tovantyjee' juuhin cha'vijon jnda nquii juu. ²²Mang'e na nnda' tui, juu Moisés totsijnaan' jon tsoñ'en na jnda' nquen nn'an Egipto. Ndo' jaa' jñ'oon na totsiniin jon, yo ntyja 'naan' 'nan na tots'aa jon.

²³“Juu Moisés'neen, ya na tuee' jon cha'na venn'an chu, s'aahan' ts'on jon na nin'caquindyaa' jon nque nn'an na nincüii tsjan conduihin, nque nn'an tsjan Israel. ²⁴Tja jon ndo' jndyiaa' jon

ncüii ts'an Egipto na its'aa vi' tsan'ñeen ncüii ts'an na ninncüii tsjan conduihin yo nquii jon. Juu xjen'ñeen tañoon' jon tsan'ñeen, tji' jonhin quii' nanvi'ñeen. Is-cuee' jon juu tsanEgipto'ñeen. ²⁵ Nnda' vaa na s'aa jon ng'e toquindyii' ts'on jon na nque nn'an 'naan' jon, nn'an Israel, ncüaa' ya n'onhan na ninjnt'ue Tyo'ts'onhin cha' ntyja 'naan' nquii jon ndyaahan juu navi' na m'anhán, majo' joochan tataa' n'onhan na nnda'. ²⁶ Ndo' vi tonco ncüiichen xuee, jndyiaa' Moisés'ñeen ve ntyje jon nn'an Israel na ninncüii tsjan conduihan yo nquii jon, na conan'ntja'han. Ndo' nt'ue ts'on jon na quintjo ya ntcüe'han yo ntyjehan. Ng'e jo' na tso jon ndëehan: "O' ninncüii tsjan conduiho'. ¿Ndu na conan'ntja'ho' yo ntyjeho'?" ²⁷ Majo' juu ts'an na nt'ue tyia' yo ncüiichen tsan'ñeen, jñoon juu nt'ö nquii Moisés. Ndo' tso juu nnon jon: "¿Nin ts'an tquen 'u' na nintque 'u' ndé, ndo' na ntco'xen' já? ²⁸ ¿Aa mantyi nin'quitscue' ja cha'na iscue' juu ts'an Egipto vja?" ²⁹ Ndo' Moisés, vi na jndë jndyii jon jñ'oonva', s'aa jon vi ntyja, tja jon ndyuaa Madián. Jo' tom'aan ya jon, ndo' majo' toco jon, tui ve nannon ntsinda jon juu ndyuaa'ñeen.

³⁰ "Ndo' vi na jndë tenon venn'an chu na tom'aan jon jo', sionhan' na m'aan jon ncüii joo quii' jndëë na ndyo juu tyo' na jndyu Sinaí. Juu xjen'ñeen tityincyoo' ncüii ángel nnon jon quityquii' tsachon na coco ncüii tsonneon. ³¹ Ndo' na jndyiaa' jonhan', tom'aan' jndyi ts'on jon nin 'nan nin'quitsiquindyihan'. Majo' juu xjen na sindyoo'hin na ndyiaa' ya jonhan', jndyii jon na nquii ta Tyo'ts'on itsinin. ³² Tso jon: "Ja condui Tyo'ts'on cüentaa' tsochi' Abraham, tsan na tom'aan ndyu na toxen'chen, majo'ntyti cüentaa' juu Isaac yo nin'-Jacob." Ndo' xjen na jndyii Moisés na nnda', tye' coviqijnty'ehin na ty'ue jon, min ndincyaaahan' na ndyiaa' jon juu

ts'oon'ñeen. ³³ Ndo' tso Tyo'ts'on nnon jon: "Cüji' ntcon', ng'e naijon na mintyje', conduihan' tyuaa na ji'ua ng'e jndë tyjënön ntjoohin. ³⁴ Ee jndë jnty'ia nnön na nque nn'an ndyuaa Egipto cont'av-i'han nn'an njan, nn'an Israel, ndo' mantyi jndë mandyi na cotcüihan quityquii' juu navi'ñeen. Ndo' jo' jndë jndyocüë na ntsiquindyahin. Ndo' naneinhin, 'u' njñön na cja' ntcüe' ndyuaa Egipto."

³⁵ Ndo' tsontyichen Esteban: "Nque nn'an Israel tont'ahin na tyi'cuee' n'onhan juu Moisés. Ee jnduehan nnon jon: ¿Nin ts'an tquen 'u' na nintque 'u' ndé ndo' na ntco'xen' já? Majo' manquiintyi Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian nnon tsan'ñeen na co'xen jon joochan ndo' na ntsiquindyaa jonhan navi' na tom'anhán ndyuaa Egipto. Ntyja 'naan' juu ángel na tityincyoo' nnon Moisés quityquii' tsonneon na cov'a, jo' na sijnda' Tyo'ts'on na tsixuan Moisés juu ts'ian'ñeen. ³⁶ Majo'ntyi Moisés'ñeen, tji' jon ndochiichi nn'an Israel ndyuaa Egipto na tom'anhán jo' ndyu na toxen'chen. Majon na tots'aa ts'ian t'man na tyi'je'quinduihan' ntyja 'naan' najndeí nquii jon. Manquiintyi jon na tots'aa jn'aan t'man xjen na tenonhan Ndaandue Ve, ndo' mantyi viochen xjen na tom'an yahan vivenn'an chu ndyuaa naijon tajnda' ya cova'. ³⁷ Manquiintyi jon na tso jon ndëë ntyjëëhë nn'an Israel: "Nquii Tyo'ts'on ntquen jon ncüii nn'an 'naanho' na ntsixuan jon ts'ian na nnincyaa jon jñ'oon ndëëho' cha'xjen na t'ua jon juu ts'ian'ñeen nnön." ³⁸ Manquii jon na tom'aan yo tmaan' ntyjëëhë Israel viochen xjen na tom'an yahan ndyuaa na tajnda' cova'. Manquii jon na tom'aan jon Tyo' Sinaí xjen na sinin ángel nnon jon yo ndëë ndochiichi nan'ñeen. Manquii jon na ty'oon cüenta joo jñ'oon na concyahan' na ngüando' ñuaan' ts'an na tonnon Tyo'ts'on na itscüenon jonhan' ndëëhë.

³⁹“Majo' nque ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen, ty'quita'nguee'han jñ'oon na toninncyaa Moisés ndëehan. Min tajnan'jñ'oon'han jñ'oon na totso jon ndëehan ndo' mantyi tots'aa jndyihan' n'onhan na ninc'o ntcüe'han Egipto. ⁴⁰Mang'e na nnda', jo' na tonduehan nnon Aarón: Quitsia' 'nan na nnan'quijndyu jaahan' Tyo'ts'on na nnan't'maan' jaa na juuhan' ngüejndyeehan' tondëehë, ng'e ntyja 'naan' juu Moisésva', tsan na tji' jaa ndyuaa Egipto, min tyi'quindiö nin 'nan tjon jon. ⁴¹Ndo' na jnduehan na nnda', jnan'yahan nciüi 'nan na cha'vijon toro chjo. Ndo' tonan'cüjehan quioo' na tonan't'maan'han juuhan' na tonduehan na juuhan' conduihan' Tyo'ts'on. Mantyi tont'ahan nguee na tonan't'maan'han juu nan'ñeen na jnan'ya nquehan. ⁴²Mang'e na nnda', jnty'ii Tyo'ts'on joo nan'ñeen. Ata tyincyaa jon na nque nan'ñeen jnan't'maan'han ncjuu na m'an tsjö'ndue. Ee juu tsan na tonincyaa jñ'oon ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, vaa jñ'oon na tji jon ntyja 'naan nan'ñeen. Ndö vaa tso jñ'oon'ñeen: 'O' nn'an Israel, joo quioo' na tonan'cüjeho' xjen na tom'anho' venn'an ndyu juu ndyuaa'ñeen na tajnda' cova',
 ¿Aa nnön na toninncyaho' quioo'ñeen?
⁴³Quioo'ñeen, chito nnön toninncyaho' joo o'.
 Ee 'o' tonan'y'onho' v'aa ndiaa na toquindyii' juu 'nan na tonan't'-maan'ho' na jndyuhán' Moloc.
 Mantyi yo juu 'nan na jndyu Renfán, quixjuu ntyja 'naan'han', juuhan' na tonan't'maan'ho'.
 Joo nan'min' na tonan't'maan'ho', ninnquii'chen 'nan na tonan'ya nqueho'han'.
 Ng'e tsojnaan' na conan't'maan'ho' nan'min', jo' na ncüji' ja 'o' ndyuaa

tsjoonho' na njñönho' na nc'oho' ndyuaa na tonnon tsjoon Babilonia.
 Ndö' vaa jñ'oon na tyincyaa tsan'ñeen. Ndo' tsontyichen Esteban:
⁴⁴“Nque ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen, xjen na tom'anhan juu ndyuaa'ñeen na tann'an c'oon, tonan'y'onhan juu v'aa ndiaa najjon na tonan'vehan ntcaa' ntjö' na chuu' ntji na tquen Tyo'ts'on na ico'xenhan'. Juu v'aa ndiaa'ñeen jndëhan' cha'xjen jñ'oon na si'man jon nnon Moisés ee tso jon nnon juu na quitsia juuhan' cha'xjen 'nan na jndë si'man jon nnon juu. ⁴⁵Nque ndochiichi na tom'anhan ndyu na toxen'chen, nn'an tsjan joochan na jndyocahan', jndyoy'on nan'ñeen juu v'aa'ñeen xjen na jndyochu Josué joochan ndyuaaminhin najjon na sijnda' Tyo'ts'on na nc'onhan. Ndo' joo nn'an na tom'an jndyee ndyuaaminhin, tji' jon nan'ñeen, mang'e jo' nque ndochiichi jndëë jnt'ahan yo nan'ñeen. Ndo' juu v'aa ndiaa'ñeen, ninvaa tonan'y'onhan juuhan' ata xjen na tom'aan juu David. ⁴⁶Nquii Tyo'ts'on, juu naya na conduihin, siquindaa' jonhan' juu David'ñeen. Jo' na tcan juu vi naya'ñeen na nninncyaa jon na ntsia juu nciüi v'aa najjon nque nn'an tsjan Jacob na jndyocahan', nnan't'maan'han nquii Tyo'ts'on. ⁴⁷Majo' Salomón, jnda nquii David, nquii juu sia v'aa'ñeen. ⁴⁸Majo' nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyentyichen, chito ve' quii' nt'aa na conan'ya nn'an, jo' na im'aan jon. Cha'xjen jñ'oon na tso ts'an na toninncyaa jñ'oon ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa, tso tsan'ñeen:
⁴⁹Quiñoon'ndue conduihan' silla na manin' ts'iaan' najjon na mavaquityën.
 Ndo' juu tsonnangue tsixuanhan' najjon na ntyjo ng'ë.
 Ndo' na nnda', ¿Nin nciüi nnon v'aa na nndëë nnan'yaho' najjon na nc'ön?

Ndo! ¿Yuu vaa nquii jon na ngüajndyëë?
⁵⁰Ee ncö, tsoñ'en nan'min', maja
 tqüenhan'."

Ndö' vaa jñ'oon na tji tsan'ñeen.

⁵¹Ndo' tsontyichen Esteban: "Majo' 'o' mancüixjen conduiho' nn'an que' n'on. Itsijonhan' 'o' cha'vijon nque nn'an na tyi'quinan't'maan'han Tyo'ts'on. Tyi'nin'quindyeho' nchu vaa na nt'ue ts'on jon yoho', min tyi'quita'nguee'ho'han'. Ninnquii'chen conan'veho' nacjoo' nquii Espiritu Santo. Manincüejon cont'aho' cha'xjen tont'a nque ndochiho' na tom'anhan ndyu na toxen'chen. ⁵²Ncüii cüii ts'an na tom'anhin ndyu na toxen'chen na toninncyahin jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa, nque ndochiho', mancüixjen tont'avi'han nan'ñeen. Ndo' mantyi nque nn'an na toninncyaa jñ'oon ntyja na ndyo nquii Cristo na jndyoyu conduihin, majoontyi ndochiho' tonan'cüjehan nan'ñeen. Majo' nanein nquii Cristo, nqueho' jndë tyincyaho' cüentahin, ndo' jndë jnan'cuee'ho'hin. ⁵³Manquentyiho' na ty'onho' cüenta juu jñ'oon na tquen Moisés na tyincyaa ángeles juuhan' nnon jon, majo' 'o' tyi'nin'quita'nguee'ho'han'."

Na jnan'cuee' nn'an Esteban

⁵⁴Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin' na sinin Esteban ndëehan, tennon ntyja xjen na tyionhan' quindyaa' ngiohan. Tonan'qui'ioon'han ndi'n'onhan na jnan'v-jehan jon. ⁵⁵Majo' juu jon, quindë ya tom'aan Espiritu Santo quii' ts'on jon. Jndondë jon quiñoon'ndue, jo' jndyiaa' jon juu na nancoo' jndyi quixuee naijon na m'aan nquii Tyo'ts'on. Ndo' mantyi jndyiaa' jon na minntyjee' Jesús ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya. ⁵⁶Ndo' ya na jndyiaa' Esteban na nnda', jndei sinin jon, tso jon:

—Quijnty'iaho', mantyi'ia na conaan quiñoon'ndue ndo' nquii jon na conduihin na itsin'man jon ñuaan nn'an, m'aan jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya.

⁵⁷Ndo' nan'ñeen, jndei jnan'xuaahan na vjehan na nnda' tso jon. Të'han nquihan, ndo' ninñoon' ty'onhan jon. ⁵⁸Ndo' vi na jndë tji'han jon quii' tsjoon, yajo' nque nn'an na conde na vaa jnaan' jon, tji'han ndiaatco na cüehan. Tquen yahan joo ndiaa'ñeen na m'aan ncüii tsans'andyua na jndyu juu Saulo, na quen juu chjo cüentahan'. Ndë jo' ta'han, totuen'han ntjö' Esteban.

⁵⁹Ndo' viochen xjen na cotuen' nan'ñeen ntjö'hin, sinin jon nnon Tyo'ts'on. Itso jon: "U' ta Jesús, juu na ndyii' na vant'ö, cyon' cüentahan'."

⁶⁰Ndo' vi jndë jo' tcon xtye jon. Jndei sixuaa jon, tso jon: "Ta Jesús, juu jnanva na cont'a nanmin ja, tyi'ntsa' na nt'uuihan'hin."

Ntycüii na tso jon na nnda', mana tue' jon.

8 Ndo' jo' vijon m'aan Saulo. Sijonhin jñ'oon yo nan'ñeen na jnan'cuee'han Esteban.

Ndo' majuuntyi xuee'ñeen na jnan'cuee' nan'ñeen Esteban, joo nn'an tsjoon Jerusalén, tye' na ji vaa jndyi tont'a vi'han joo nn'an na vantyja n'on Jesús na tom'anhan jo'. Ng'e na nnda', tsochenhan tycyahan ninvaa ndyuaa Judea yo Samaria. Xia'ntyie nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, joochan tatycya.

Tots'aa vi' Saulo tmaan' nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' jon

²Ndo' vendye nn'an na njon jndyi Tyo'ts'on ngiohan, tyequity'iuhan Esteban. Totyuee jndyihan na njon ngiohanhin.

³Majo' juu Saulo tennon ntyja xjen na tots'aa vi' juu joo nn'an na conduihan tmaan' na vantyja n'onhan Jesús. Ee tovaquee' juu quii' nt'aahan ndo' yo navi'

tocüji' juu nannon ndo' nanntcu. To-vaquityii' juuhan vancjo.

**Toninncyaa nn'an jñ'oon
naya ndyuaa Samaria**

⁴Majo' nque nan'ñeen na jndui'han Jerusalén na jnannonhan, ncüii cüii joo naijon na totsquehan, tonan'neihan jñ'oon ntyja 'naan' Jesús. ⁵Ncüii joo nan'ñeen, tsan na jndyu Felipe, tja jon ncüii tsjoon cüentaa' ndyuaa Samaria. Jo' ijón na totsínin jon ndëë nn'an tsjoon'ñeen ntyja 'naan' Cristo. ⁶To-vatjon nn'an ndo' totquen yahan cüenta jñ'oon na toninncyaa jon, ndo' mantyi tojnty'ia ndëëhan jn'aan t'man na tots'aa jon na tyi'je'quindëë nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii jon. ⁷Ndo' jndye nn'an na nan'xuan jndyetyia quii' n'onhan, sin'man jonhan. Ndo' joo jndyetyia'ñeen, xjen na jndui'han quii' n'on nan'ñeen, jndei tonan'xuaahan. Ndo' mantyi jndye nn'an na ntjein ng'e, ntjein nduee, totsín'man jon joohan. ⁸Mang'e na nda' tots'aa jon, nn'an tsjoon'ñeen tyincyaahan' na nein jndyihan.

⁹Majo' juu tsjoon'ñeen jndë tijndye xuee m'aan ncüii tsanquindua', Simón jndyu tsan'ñeen. Nque nn'an ndyuaa Samaria'ñeen, totsivi'nn'an juu joohan ee totso juu na njón jnduihin yo ts'ian na its'aa juu. ¹⁰Ndo' joo nn'an tsjoon'ñeen, min na t'man conduihin, ndo' min na tyi't'man conduihin, tsoñ'enhan totquenhan cüenta jñ'oon na toninncyaa juu. Tonduehin: "Juu Simónva', juu najndei na condui Tyo'ts'on, t'man jndyi tsixuan jonhan'."

¹¹Ndo' nan'ñeen totquen yahan cüenta jñ'oon na totsínin juu ndëëhan ee na tijndye xuee na itsivi'nn'an juu joohan yo ts'ian quindua'ñeen. ¹²Majo' ya na toninncyaa Felipe jñ'oon ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan, yo ntyja 'naan' xuee' Jesucristo, yajo'

joo nn'an Samaria'ñeen, jndyehan tentyja n'onhan. Nannon ndo' nanntcu tont'ëhan yo xuee' Jesús. ¹³Ndo' mantyi juu Simón'ñeen, tentyja ts'on juu Jesús ndo' jndë jo', jndëë' juu. Ta' juu na itsijonhin yo Felipe. Joo jn'aan t'man na tots'a Felipe yo nin'joo ts'ian na tots'aa jon na tyi'je'quindëë nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii jon, juu Simón'ñeen vacue tom'aan' ts'on juu ntyja 'naan'han'.

¹⁴Juu xjen'ñeen nque nn'an na tqeen' Jesús na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, ninvaa m'anhan Jerusalén. Ndo' vi na jndë jndyehan na mantyi nque nn'an Samaria jndë ty'onhan cüenta jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo, yajo' t'uahan ts'ian nnon Pedro yo nin'Juan na quitsaquijnty'iahan joo nan'ñeen. ¹⁵Ndo' vi na jndë squehan na m'an nan'ñeen, jnan'neihan nnon Tyo'ts'on. Tanhan na joo nn'an na vantyja n'on, ncyaa jon na nan'xuan nan'ñeen Espíritu Santo. ¹⁶Ee juu xjen'ñeen min'ncüii joohan tacoy'onhan cüenta Espíritu Santo. quii' n'onhan. Xia'ntyti jndë jnt'ëhan yo xuee' ta Jesús. ¹⁷Jo' juu Pedro yo Juan tyiohan ndueehan nacjo nan'ñeen. Ndo' na nda', ty'onhan cüenta Espíritu Santo.

¹⁸Majo' juu Simón, vi na jndë tqeen juu cüenta na joo nan'ñeen ty'onhan cüenta Espíritu Santo xjen na Pedro yo Juan tyiohan ndueehan nacjo nan'ñeen, tso juu na nninncyaa juu xoquitu' ndëëhin, cha' mantyi nquii juu ntsixuan juu cha'na joohan. ¹⁹Tso juu:

—Juu najndei na nan'xuanho', ncyaho' na mantyi ntsixuan jahan' cha' juu xjen na ndyiö nt'ö nacjoo' min'ninchen ts'an, mantyi ncy'oon juu cüenta Espíritu Santo quii' ts'on juu.

²⁰Ndo' sintcüe' Pedro jñ'oon, tso jon: —Cju'vi' Tyo'ts'on s'on 'nan', ndo' mantyi ncu', ee matsitiu' na ve' yo s'on,

jo' na ndëë ngyon' cüenta juu naya na ve' yu na itsiquindaa' jonhan' nn'an. ²¹ Juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on na nan'xuán, 'u' tyi'quichuhan' na ntsijon 'u' yohan', ee tyi'xoncüee' tson' na tonnon jon. ²² Jo' quintcüe' tson' jnan na matsixuan'. Ndo' can' nnon jon, tyi'nan ro na ntsit'man ts'on jon 'u' na nnda' vaa na ndyii' tson'. ²³ Ee maquën cüenta na t'man jnan' vaa, ndo' juu jnan'ñeen jndë sityenhan' 'u' cha'vijon tyen tyen ts'an yo carena.

²⁴ Ndo' t'a Simón, itso juu ndëëhan:

—Quitanho' nnon Tyo'ts'on na tyi'n-genön cha'xjen juu jñ'oon na condueho'.

²⁵ Ndo' Pedro yo Juan, tonan'-manntyichenhan jñ'oon' Tyo'ts'on, tonan'nein nquii'han ntyja 'naan' Jesús. Ndo' vi jndë jo', jndui'han tsjoon'ñeen ndyuaa Samaria na nc'o ntcüe'han Jerusalén. Ndo' majndye njoon quijndë na m'anhan' ndyuaa'ñeen, tovenonhan jo'. Toninncyahan jñ'oon naya ndëë nn'an na m'an njoon'ñeen.

Felipe yo ts'an ndyuaa Etiopía

²⁶ Jndë jo' ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on, sinin jon nnon Felipe, itso jon: “Quitsijnda' na ncja' nato ntyja na con-dui' ncjuu tsonjn'aan. Juu nato na inanhan' Jerusalén na ivenonhan' ndyuaa najjon tyi'jndye nn'an m'an na ivee'han' tsjoon Gaza, juu nato'ñeen cja'.” ²⁷ Ndo' jo' sijnda' Felipe, tja jon. Ndo' nato na ñjon jon, tjonhin ncüii ts'an na jnan tsan'ñeen ndyuaa Etiopía. Juu tsans'a'ñeen eunucohin na itye'ntjon jon nnon Candace, nquii tsanscu na ico'xen ndyuaa Etiopía. Juu tsans'a'ñeen, t'ua Candace ts'ian nnon juu na quitsue juu s'on quityquii' vats'ian 'naan' jon. Tsjoon Jerusalén, jo' têtsit'maan' juu Tyo'ts'on, jnan juu jo', ²⁸ Vja ntcüe' juu ndyuaa tsjoon' juu. Ndo' xjen na tjon Felipehin, ñjon juu tyquii' carreta 'naan' juu. Itsijnaan' juu tson na chuu' jñ'oon' Tyo'ts'on na tji Isafás.

²⁹ Ndo' nquii Espíritu Santo itso jon nnon Felipe: “Quitsindyoo' 'u' nnon carretavahin, ndo' quitsijon 'u' yo juu tsan na vay'oonhan'.”

³⁰ Jo' tëntyjaa' Felipe nnon juu tsan'ñeen. Jo' jndyii jon na itsijnaan' tsan'ñeen jñ'oon' Tyo'ts'on na tji Isafás. Jo' taxee' jon nnon juu, itso jon:

—Joo jñ'oon na matsijnan', ¿Aa mavaa' tson'han'?

³¹ Ndo' t'a tsan'ñeen, itso juu:

—Nnda' 'u' ts'an, ta'nan ts'an na ya ntsi'man nnön, yajo' ¿Nchu ya nts'a na ncüaa' ts'önhan'?

Ndo' tcan tsan'ñeen na cava Felipe tyquii' carreta'ñeen na cacjo jon ngiaa' juu. ³² Ndo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na sijnaan' tsan'ñeen, ndö vaa na tsohan':

Xjen na vay'oon ts'an quitsman na ntscúee' jon juu o', min'chjo tyi'tsix-uaa o'.

Ndo' cha'xjen ncüii quitsman chjo, xjen na ityjee ts'an soo' o', ninma'chen 'ndyo o'.

Ndo' nquii jon na conduihin quitsman chjo cüentaa' Tyo'ts'on, mannda' tajñ'oon tso jon min na tjon jon navi'.

³³ Ndo' juu jon jnan'cüejnaan' nn'anhin, min tyi'quitoxen yahan jñ'oon ntyja 'naan' jon.

Ndo' ¿Nin ts'an na nndëë ncüiji' cüenta ntyja 'naan nn'an tsjan 'naan' jon na jndyocahan'?

Ta'nan ts'an na nndëë nts'aahan' ng'e tji'han na vando' jon nnon tsonnanguévahin.

Ndö' vaa jñ'oon na tji Isafás.

³⁴ Ndo' juu ts'an etiopía'ñeen taxee' juu nnon Felipe, itso juu:

—Quitsa' vi naya'ñeen, quitsu' nnön, juu ts'an na tyincyaa jñ'oonmin, ¿Aa itsinin jon ntyja 'naan' nquii jon, ndo' aa ntyja 'naan' ncüiichen ts'an?

³⁵ Ndo' ta' Felipe na sinin jon ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen na jnduihan'

nnon tson'ñeen. Sinin jon nnon tsan'ñeen jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús. ³⁶Ndo' viochen xjen na ñjonhan nato, squehan nciüi joo na m'aan ndaatoo. Ndo' juu ts'an etiopía'ñeen, tso juu nnon Felipe:

—Quindya', ndö m'aan ndaa. ¿Aa m'aan nciüi nnon na itscu'han' na ntsiquindë' ja?

³⁷Ndo' sintcüe' Felipe jñ'oon, itso jon:

—Xe na aa yo mancha'chen tson' na vantyja tson' Jesús, ndëë na ntsiquint'ë 'u'.

T'a tsan'ñeen, itso juu:

—Mavantyja ts'ön na nquii Jesucristo conduihin jnda Tyo'ts'on.

³⁸Ndo' juu ts'an etiopía'ñeen, t'ua jon ts'ian na caciüentyjee' carreta'ñeen. Ndë jo' ncha'vehan tyecuahan tyquii' ndaa, ndo' siquindëë' Felipehin. ³⁹Ndo' vi na jndë jndui' ntcüe'han quii' ndaa'ñeen, nquii Espiritu na condui nquii Tyo'ts'on, tÿ'oon jon Felipe. Ndo' juu ts'an etiopía'ñeen, tavijndyiaa' nnda' jon Felipe, majo' tja jon nato na vja jon na neinin' jndyi jon. ⁴⁰Ndo' juu Felipe'ñeen, xi' tsjoon Azoto, jo' tityincyoo'hin. Jndye njoon tomandyi' jon na toninncyaa jon juu jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús, ata ttee' nnda' jon tsjoon Cesarea.

Ntcüe' ts'on Saulo jnaan' jon

(Hechos 22:6-16; 26:12-18)

9 Majo' juu Saulo, tyí'caminntyjee' juu na itsity'ue juu nn'an na vantyja n'onhan Jesús na ntscüije juu joochan. Mang'e na nnda', tja juu na m'aan nquii tyee na conintque cüenta nn'an judíos. ²Tëcan juu tson nnon tyee'ñeen na ngay'oon juuhan' ndëë nn'an judíos na m'anhan tsjoon Damasco nciüi cüii vats'on 'naanhan. Juu tson'ñeen chuhan' jñ'oon na ninncyaaahan' najndeí juu na ngacüja juu nn'an na cotsam'anhan nato 'naan' Jesús, nannon ndo' nanntcu, ndo' nndyochu ntcüe' juuhan nc'onhan navi'

Jerusalén. ³Majo' nato na ñjon juu na vavindyo na nguee' juu tsjoon Damasco, ndo' ninjonto jnan chon quiñoon'ndue, tyioohan' xi'ljndio na m'aan jon. ⁴Ndo' na nnda', tyioohin tyuaa, jndyii juu nciüi jndye. Itsohan' nnon juu: “'U' Saulo, ¿Ndu na matsa' vi' ja? ¿Ndu na manty'e' ja?”

⁵Ndo' t'a juu: “¿Nin ts'an 'u', ta?” Ndo' t'a jon, itso jon nnon juu: “Ja Jesús na manty'e'. 'U' mats'aa vi' nquii 'u'. Ntyja na matsa', itsijonhan' juuhan' cha'na it-s'aa toro na imin' o' ntsiu' nnon tsontë na itsityuaa' ts'an o'.” ⁶Ndo' tsontyichen Jesús nnon juu:

“Quinanquintyja', cjaquee' quii tsjoon na vja', ndo' jo' ngitso nciüi ts'an nnon' nchu vaa nquii na quitsa'.”

⁷Ndo' nque nannon na conan'jonhan yo Saulo, sacüentyjee' nan'han na tyue jndyihan, ee xia'ntyí jndyehan jndyee' ts'an, majo' min'ncüii ts'an tajnty'iahan. ⁸Ndo' juu Saulo, jnanquintyja juu tyuaa. Majo' vi na jndë siquinaan juu ndö'nnon juu, tavindëë ndyiaa' juu. Mang'e na nnda', jo' na t'uehan nt'ö juu na tyey'onhanhin tsjoon Damasco. ⁹Jo' ijón tom'aan juu vi ndye xuee na ndiquindyiaa' juu. Ndo' juu xjen'ñeen min taticüa' juu, min ta'nán t'u juu yu ro.

¹⁰Tyquii' juu tsjoon Damasco'ñeen tom'aan nciüi ts'an na vantyja ts'on jon Jesús, tsan'ñeen jndyu jon Ananías. Juu jon jndyiaa' jon na tityincyoo' ta Jesús nnon jon. Sinin jon nnon juu, itso jon: “'U' Ananías.” T'a juu, itso juu: “Ndö m'an, ta.”

¹¹Ndo' tso ta Jesús nnon juu: “Cja' nata na jndyuhan' Nata Yuu. Ndo' vaa' tsan na jndyu Judas, jo' cüaxe' tsan na jndyu Saulo, tsan'ñeen ts'an tsjoon Tarsohin. Itsinin juu nnön. ¹²Ndo' quityquii' na tityincyoo' nnon juu, jndyiaa' juu na 'u' jndë tÿeque' na m'aan juu na tyio' nt'ö' cjoo' juu cha' nndëë nndyiaa' nnda' juu.”

¹³ Majo' juu Ananías'ñeen, vi na jndë jndyii jon juu jñ'oon'ñeen, t'a jon, itso jon: “U' ta, jndye nn'an jndë jnan'neinhan nnön ntyja 'naan' tsan'ñeen na nque nn'an na conduihin cüenta' na m'anhan Jerusalén, tijndyehan na its'aa vi' juu. ¹⁴ Ndo' naneihin jndë tyjee' juu tsjoonvahun na y'oon juu tson na nque ntyee na m'anhan Jerusalén jndë tyincyahinhan' nnon juu. Ndo' juu tson'ñeen chuhan' jñ'oon na incyaahan' najndei juu na joo nn'an na contcüii'han xue', tsoñ'engan quityii' juuhan vancjo.”

¹⁵ Ndo' sintcüe' Jesús jñ'oon nnon Ananías'ñeen, itso jon: “Cja' ee ncö jndë tjihin na ntsinin juu ntyja njan ndëë nn'an na mañoon ndyuaa, ndo' mantyi ndëë nque nn'an na cotoxenhan nn'an na m'an jo', ndo' mantyi ndëë nn'an Israel. ¹⁶ Ndo' mantyi ntsi'man nnon juu na jndye nnon navi' na chuhan' na ngenon juu ng'e na vantyja ts'on juu ja.”

¹⁷ Ndo' juu Ananías'ñeen, vi na jndë jndyii jon na nnda', tja jon v'aa naijon na m'aan Saulo. Tëquee' jon jo'. Tyio jon nt'ö jon nacjoo' tsan'ñeen. Tso jon:

—U' ntyjë Saulo, manquiintyi ta Jesús na tityincyoo'hin nnon' nato na jndyo', nquii jon jñon ja na m'an'. T'ua jon ts'ian nnön na 'u' ndyia' nnda' ndo' na quindë ya nc'oon Espíritu Santo quii' tson'.

¹⁸ Juu xjen'ñeen, ninñoon' jndyii' tjan na tcüe ténnon Saulo, tycyaahan' cha'vion tsja, ndo' na nnda', xuee jndyiaa' ntcüe' jon. Ndo' jnanquintyja jon, siquindëë' Ananías'ñeen jon yo xuee' Jesús. ¹⁹ Jndë jo' tcüa' jon, juuhan' tyincyaa nnda'han' najndei' ts'on jon. Ndo' nincüanntyti ro xuee na vi ntjohin juu tsjoon'ñeen yo nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús.

Tyincyaa Saulo jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Damasco

²⁰ Ndo' juu Saulo'ñeen, maquinty-jachen ta' jon na toca jon nt'aan'on

'naan nn'an judíos tsjoon'ñeen. Jo' tonincyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen na nquii Jesús conduihin jnda Tyo'ts'on. ²¹ Ndo' tsochen nn'an na tondye jñ'oon na toninncyaa jon, vacue tom'aan' n'onhan. Tonduehan:

—Tsanva', ¿Aa chi manquiintyi juu na tomandyi' quityquii' tsjoon Jerusalén na tots'aa vi' jon nn'an na contcüii' xuee' Jesús? Ndo' ntjoohin ¿Aa chito mantyi jndë jndyo jon na ntsityen jon nn'an na vantyja n'on Jesús na ngachu ntcüe' jonhan Jerusalén ndëë nque ntyee na conintque?

²² Majo' Saulo, tyi'ncüii cüii jon na toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' Jesús, tÿ'oonchen jon najndei jon quityquii' juu ts'ian'ñeen. Yo juu jñ'oon na totsi'man jon ndëë nn'an judíos juu tsjoon'ñeen, totsityuui' jon joo jñ'oon na tondue nan'ñeen na juu Jesús, tyi'yuu' na conduihin Mesías.

Jn'man Saulo nduee nn'an judíos

²³ Ndo' vi jndë na tyi'ndyo xuee, yajo' nque nn'an judíos na m'anhan Damasco, jnan'tjon'han jñ'oon yo ntyjehan na nnan'cuee'han Saulo. ²⁴ Majo' juu jon, taa' ts'on jon juu jñ'oon'ñeen. Ndo' nan'ñeen naxuee ndo' natsjon tondahan jon jndyue teontjö' na nin'quinan'cuee'han jon. ²⁵ Majo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan juu tsjoon'ñeen, tejndeihan jon natsjon. Tua jon quii' ncüii tsque na jndë yo nt'öö' t'man. Jndë jo' jnan'v'iuu'han jon ventana na vaa tondye 'ndyo teontjö'ñeen. Yajo' jndui' jon jo', ve' nnda' vaa na jn'man jon.

Toninncyaa Saulo jñ'oon ntyja 'naan' Jesús tsjoon Jerusalén

²⁶ Ndo' xjen na tuee' ntcüe' Saulo Jerusalén, nin'quitsitjon'hin yo nn'an na vantyja n'onhan Jesús. Majo' tsoñ'en nan'ñeen ncyaaahan jon, min

tyi'nin'cantlya n'onhan na conduihin ts'an na vantyja ts'on Jesús. ²⁷Majo' min na nnda', tÿ'oon Bernabé jon na m'an nque nn'an na tji Jesús na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon. Juu tsan'neen sinin jon ndëë nan'neen nchu vaa na jndyiaa' Saulo ta Jesús xjen na ñjon juu nato Damasco, ndo' mantyi yo na sinin jon nnon juu. Ndo' mantyi xjen na tom'aan juu tsjoon Damasco'neen, tavincyaa' juu na toninncyaa juu jñ'oon ntyja 'naan' Jesús. ²⁸Jo' ntjo Saulo Jerusalén, tomandyi' jon yo joo nan'neen. Min'chjo tyi'ncyaa' jon na toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesús. ²⁹Ndo' joo nn'an judíos na conan'neinhan jñ'oon griego, totsijndye jon 'ndyo jon yo joohan, majo' nan'neen tojnt'uehan nchu vaa nt'ahan na nnan'cuee'han jon. ³⁰Ndo' nque nn'an Jerusalén na vantyja n'onhan Jesús, vi na jndë jndyehan na nnda', tyey'onhan juu Saulo'neen Cesarea. Vi na jndë squehan jo', jnan'cüenon ntcüe'han jon tsjoon Tarso.

³¹Yajo' joo ntmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhhan ninvaa ndyuaa Judea, Galilea, yo nin'Samaria, ya tom'anhhan, jndë tichen navi' na toquenonhan, ndo' mantyi tovaquehan ntyja na vantyja n'onhan. Tom'anhhan na ncyaa' n'onhan na nt'ahan ncüii nnon na tyi'xe'cavee' ts'on Tyo'ts'on. Ndo' yo na itejndei Espíritu Santo joohan, tÿvijndyentyichenhan.

Na jn'man Eneas

³²Ndo' nquii Pedro, tomandyi' jon na tovaquindyiaa' jon nn'an na vantyja n'on Jesús. Ndo' mantyi nque nn'an tsjoon Lida na mantyi vantyja n'onhan, tÿquindyiaa' jon joohan. ³³Jo' ntjii Pedro ncüii tsans'a na ntjein ng'ee juu na jndë nen chu na vaa juu jndu, tsan'neen jndyu juu Eneas. ³⁴Itso Pedro nnon juu:

—'U' ntyjÿ Eneas, Jesucristo itsin'man jon 'u'. Quinanquintyja'. Quitsintcüi' tsue'.

Ndo' maquintyjachen jnanquintyja tsan'neen, jndë jn'man juu. ³⁵Ndo' nn'an tsjoon Lida'neen yo joo nn'an na m'an ndyuaa su Sarón, tsoñ'enhan tojnty'iahan tsan'neen, ndo' tÿntyja n'onhan ta Jesús.

Ntyja na tando' xco Dorcas

³⁶Tsjoon Jope, jo' tom'aan ncüii tsan-scu na vantyja ts'on Jesús, Tabita jndyu juu. Majo' yo jñ'oon griego condue nn'anhin Dorcas. Juu tsan'neen ya ts'anhin ndo' na totejndei jon nan-ninñen'. ³⁷Ndo' joo nguee'neen, ty'oon na tivii' jon ndo' tue' jon. Ndo' vi na jndë tmanhan ts'oo'neen cha'xjen costumbre 'naanhan, jo' tquenhan si'ts'o 'naan' jon v'aa na vja ve quito'. ³⁸Juu tsjoon Jope'neen ndyo chjo m'aanhan' yo tsjoon Lida. Ndo' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhhan tsjoon Jope, ngiohan na juu Pedro ve' m'aan ya jon tsjoon Lida. Mang'le jo', jñonhan ve tsans'a ntyjehan na quitsaquitqueen'han jon. Ndo' nan'neen, ty'e'han jo', jnduehan nnon jon: “Já jnán Jope na tincyó na m'an'. Quitsa' vi naya'neen na majuuntyi xjenva ncja' chjo yo já.”

³⁹Yajo' tja Pedro yo nan'neen. Ndo' vi na jndë tuee' jon tsjoon Jope, joo nn'an na m'an jo' cominndoo'chenhin jon, ndo' savahin yo jon naijon vequityen juu ts'oo'neen. Ndo' joo nantcu ninnque, tsoñ'enhan tatjonhin nnon jon. Joo ndiaa tonco yo ndiaa quityquii' na totsia Dorcas cüentahan xjen na to-vando' jon, cotyueehan viochen xjen conan'manhinhan' nnon juu Pedro. ⁴⁰Ndo' juu Pedro, s'aa jon ts'ian na tsoñ'en nan'neen jndui'han toch'en. Ndë jo' tcon xtye jon, sinin jon nnon Tyo'ts'on. Ndë jo' tequen jon tontyja na vaa ts'oo'neen, jndyiaa' jonhin. Tso jon:

—U' nan Tabita, quinanquintyja'.

Ndo' siquinaan juu nnon juu, ndo' xjen jndyiaa' juu Pedro, tēcüetyen juu. ⁴¹Ndo' t'uui Pedro cüii ntyjaa' nt'ö juu, sue jonhin. Ndë jo' t'man jon nanntcu'neen yo nin'joo nn'an na vantyja n'on Jesús. Si'man jon tsanscu'neen ndëehan na vando' nnda' juu. ⁴²Ndo' nn'an tsjoon Jope'neen, tsoñ'enhan jndyehan na tui na nnda', ndo' jndyehan tovantya n'onhan ta Jesús. ⁴³Ndo' juu Pedro, majndye xuee ntjohin juu tsjoon'neen vaa' tsan na jndyu Simón, tsan na itsiquitö' ntjan.

Pedro yo Cornelio

10 Tsjoon Cesarea, jo' m'aan ncüii tsans'a na jndyu Cornelio. Juu tsan'neen conduihin ts'an na ico'xen jon ncüii tmaan' sondaro na jnanhan ndyuaa Italia. ²Juu tsan'neen yo mancha'chen ts'on jon itsit'maan' jon Tyo'ts'on, nquii jon ndo' mantyi tsoñ'en nn'an vaa' jon. M'aan na ncyaa' ts'on jon na nts'aa jon ncüii nnon 'nan na tyi'cavee' ntyjii Tyo'ts'on. Ndo' mantyi joo nn'an judíos nannin'neen', t'man totejndei jonhan. Ndo' 'io 'io totsiniin jon nnon Tyo'ts'on. ³Ncüii xuee cha' na ndye na matman, vaa ncüii nnon na tityincyoo' nnon jon na jndyiaa' jon.

Jndyiaa' jon na taquee' ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on najon na m'aan jon. Itso jon nnon juu: “Cornelio.”

⁴Ndo' ve' tojndyiaa' jndyi jon nnon juu ángel'neen na quity'ue juu. Taxee' juu nnon jon:

—¿Nin 'nan ntsa' ja, ta?

Ndo' t'a ángel'neen, itso jon:

—Joo jñ'oon na matsinin' nnon Tyo'ts'on, jndë iy'oon jon cüentahan'. Ndo' iquen jon cüenta na matejndei' nannin'neen', ndo' mantyi vañjoon' ts'on jon 'u'. ⁵Ndo' nanein'hin, quijñon' nn'an na chi nc'ohan tsjoon Jope na quit-saquitqueen'han juu tsan na jndyu

Simón na mantyi condue nn'anhin Pedro. ⁶Juu jon m'aan ya jon vaa' ncüiichen Simón, tsan na itsiquitö' ntjan. Vaa' tsan'neen minntyjee'han' ndyo 'ndyo ndaandue.”

⁷Ndo' vi na jndë jndui' ángel'neen na sinin jon yo Cornelio, yajo' tqueen' tsan'neen ve ts'an na itye'ntjon jon yo ncüii sondaro na vjay'oonchen jñ'oon yohin. Juu tsan'neen mantyi itsit'maan' juu Tyo'ts'on. ⁸Chen jndyi sinin Cornelio ndëehan nchu vaa 'nan na jndyiaa' jon. Ndë jo' t'ua jon ts'ian ndëehan na c'ohan Jope.

⁹Ndo' tonco ncüiichen xuee ninvaa ñjonhan nato. Cha'na mandyo nguee' yajmin', vavindyo na ntsquehan tsjoon Jope'neen. Juu xjen'neen tëva Pedro xquen v'aa su. Ta' jon na itsinin jon nnon Tyo'ts'on. ¹⁰Jo' m'aan jon, ndo' tyioo na nin'jndo' jndyi jon. Ndo' viochen xjen na nque nn'an v'aa'neen conan'jnda'han 'nan na ntcüa' jon, vaa ncüii nnon 'nan na tityincyoo' nnon jon. ¹¹Jo' jndyiaa' jon na jnaan quiñoon'ndue. Jndyocue ncüii cha'vijon ncüii ndiaandyu' tuen na tjon' ninnque nquihan'. Tyioohan' najon na m'aan jon. ¹²Ndo' quityqui'han', jo' ñjon tsoñ'en nnon quioo' na cotsaca', yo quioo' na cotsaman', ndo' yo nin'quintsa. ¹³Ndo' jndyii Pedro ncüii jndye na itsohan': “Quinanquintyja', quitscue' quioo' na ntqui'.”

¹⁴Majo' sintcüe' jon jñ'oon, itso jon: “Nnda' ta, tyi'je'quëhan' ee joo 'nan na itsiquindyi jñ'on' na tyi'ntju' tsixuanhan', ndo' min tyi'ji'uaahan', min'jon tacoquëhan'.”

¹⁵Juu xjen'neen, jndyii nnda' jon juu jñ'oon'neen: “‘Nan na jndë tquen Tyo'ts'on na ji'ua conduihan', cjacüentyje' na macüji' cüenta na tyi'ntju'han'.”

¹⁶Ndye jnda na jndyii jon juu jndye'neen. Ndë jo' juu nan'neen na cha'vijon ndiaahan', tavantcüe'han' quiñoon'ndue. ¹⁷Ndo' m'aan' jndyi ts'on

Pedro nin 'nan nin'quitsiquindyihan' na nnda' vaa 'nan na jndyiaa' jon. Majo' viochen xjen na m'aa'n' jndyi ts'on jon ntyja 'naan'han', nque nan'ñeen na jñon Cornelio na m'aa'n' Pedro, squenonhan tsjoon Jope. Tota'xee'han yuu jon na vaa vaa' Simón na ve' m'aa'n' ya Pedro jo'. Ndo' na nnda', squehan 'ndyo vaa' juu tsan'ñeen. ¹⁸Ndo' t'manhan, jnduehan: “Ncyó chjo v'aa. ¿Aa ntjoo m'an juu tsan na jndyu Simón na mantyi condue nn'anhin Pedro?”

¹⁹Ndo' viochen xjen na ninm'aa'n' ts'on Pedro na nin 'nan nin'quitsiquindy juu nan'ñeen na jndyiaa' jon, juu xjen'ñeen nquii Espíritu Santo tso jon nnon juu: “Quindyia', jndë sque ndye nannon na cojnt'uehan 'u'. ²⁰Quinanquintyja', cja'cuee', ndo' cja' yo joochan, min'ncüii jñ'oontiu tyi'nc'on' na ncja' yohan ee ncö jndë tsjö ndëëhan na ncyohan na m'an'.”

²¹Jo' tacue Pedro na m'an nan'ñeen. Tso jon ndëëhan:

—Ja ts'an na cojnt'ueho'. ¿Nin ts'ian tyncyoho'?

²²Ndo' t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Já tincyó ts'ian 'naan' tsan na jndyu Cornelio, juu tsan'ñeen ico'xen jon ncüii tmaan' sondaro. Juu jon jndyoyu vam'aa'n' jon ndo' itsit'maan' jon Tyo'ts'on. Ndo' nque nn'an judíos, tsoñ'engan ya jñ'oon conan'neinhan ntyja 'naan' jon. Majo' ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on tso jon nnon juu na quitsiquindy jon 'u' na chi ncja' vaa' jon na ndyüii jon jñ'oon na ntsinin'.

Nnda' jñ'oon na jndue nan'ñeen.

²³Jo' sijnda' Pedro na juu tijaan'ñeen ntjo nan'ñeen v'aa naijon na m'aa'n' ya jon. Ndo' tonco ncüiichen xuee tja jon yohan. Ndo' mantyi vendye nn'an tsjoon Jope na mantyi vantyja n'onhan Jesús, ty'ehan yo jon.

'Nan na tui vaa' Cornelio

²⁴Xee na jndë ve squehan juu tsjoon Cesarea'ñeen. Iminndoo' jndyi Cornelio joochan. Ndo' jndë sincüi jon nn'an chu-u'hin yo vendye nn'an na ya jñ'oon yohin. ²⁵Xjen na jndyüii jon na jndë tyjee' Pedro, tëquitjonhin tsan'ñeen. Tcon xtye juu nnon jon na sit'maan' juuhin. ²⁶Majo' Pedro sue jon Cornelio. Itso jon nnon juu:

—Quinanquintyja', ee mantyi cüajon ts'an ja cha'na 'u'.

²⁷Ndo' viochen xjen na conan'neinhan, tyeque'han quityquii' v'aa. Jo' jndyiaa' Pedro na jndye nn'an na jndë jnan'ncüiihan jo'. ²⁸Jo' tso jon ndëëhan:

—O' mangioho' ntyja 'naan' juu jñ'oon na conan't'mán' já Tyo'ts'on, jo' itscu'han' na já nn'an judíos ntsantýjá' nnon ncüiichen ts'an na mañoon tsjan conduihin yo já nn'an judíos, min na ntsac'é vaa' juu. Majo' nquii Tyo'ts'on jndë si'man jon nnön na min'ncüii ts'an tavintsjö na ve' min'cya ro ts'anhin, ndo' min tavintsjö na tyi'ji'ua condui tsan'ñeen. ²⁹Mang'e na nnda' vaa na si'man jon nnön, jo' juu xjen na tqueen' 'o' ja, tavi'nán sitiü na jndyö. Ndo' naneihin, quindueho' nnön ¿Aa vaa ts'ian na tqueen'ho' ja?

³⁰Ndo' t'a Cornelio, tso jon:

—Xeevahin jndë nenque xuee na majuu xjenvahin m'an ja v'a. Ndo' cha'nán ndye na matman, matyjë 'nan 'ndyö ndo' matsinën nnon Tyo'ts'on. Majuu xjen'ñeen tityincyoo' ncüii ts'an nnön na quixuee jndyi ndiaa' jon. ³¹Itso jon nnön: “U' Cornelio, jndë indyüii Tyo'ts'on jñ'oon na matsinin' nnon jon, ndo' ñjon ts'on jon na matejndei' nn'an 'nan na itsitjahan'hin. ³²Mang'e jo' quijñon' nn'an na chi nc'ohan tsjoon Jope na quitsaquitqueen'han nquii Simón, tsan na mantyi jndyu Pedro. Juu tsan'ñeen ve' m'aa'n' ya jon vaa' Simón, tsan

na itsiquitö' ntjan. V'aa'ñeen minntyjee'han' ndyo ndaandue. Juu Pedro vi na jndë tyjee' jon ntjoohin, min jñ'oon na ntsiquindyí jon 'u'." ³³Tsontyichen Cornelio: Mang'e jo', maquintyjachen t'ua ts'ian na quitsacy'on nn'an 'u', ndo' ncyá ya 'u' na jndyo'. Ndo' nanein hin, tsoñ'en já m'án ntjoohin na tonnon Tyo'ts'on na ndyé tsoñ'en jñ'oon na nt'ue ts'on jon na quitsiquindyí' já.

Ndö jñ'oon na sinin Pedro vaa' Cornelio

³⁴Jo' tye' sinin Pedro, itso jon ndëë nan'ñeen:

—'O' na m'anho' ntjoohin, nanein hin mavaa' ts'ön na mayuu' tyi'quits'aa Tyo'ts'on na ve' jnda' ro nn'an na ngay'oon jon jñ'oon yohan. ³⁵Ee min'cyá ro tsonnangue na m'an nn'an na conan't'maan'han jon ndo' na cont'ahan cha'xjen na chuhan', jñ'oon na mayuu' ngavee' ntyjii jon ntyja 'naan'han. ³⁶Toninncyá jon jñ'oon' jon ndé já nn'an Israel. Totsiquindyí jon já jñ'oon naya na incyaahan' na min'ncüüi tajñuaan' ts'on ts'an na tonnon jon xeng'e nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en nn'an. ³⁷Nqueho' mangioho' jñ'oon ntyja 'naan' Jesús. Vi jndë na tenon na toninncyá Juan jñ'oon na quint'ë nn'an cha' ntsi'man'han' na jndë sit'man ts'on Tyo'ts'onhan jnanhan, juu xjen'ñeen ta' Jesús, toncyá jon jñ'oon ndëë nn'an ndyuaa Galilea ndo' ata ninvaa ndyuaa Judea tycya juu jñ'oon'ñeen. ³⁸Jndë macondyeho' na nquii Jesús, tsan na jnan Nazaret, tyincya Tyo'ts'on na quindë ya totsixuan jon Espíritu Santo yo juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on. Tomandyí' Jesús, tots'aa jon 'nan naya, ndo' tots'in'man jon tsoñ'en nn'an na m'an nacje 'naan' juu yutyia, ng'e nquii Tyo'ts'on m'aaan jon yohin. ³⁹Já tojnty'íá ndé tsoñ'en 'nan na tots'aa Jesús ndyuaa Judea

ndo' mantyi quii' tsjoon Jerusalén. Majo' jnan'cuee' nn'anhin na t'ionhan jon nnon tsonjn'aaan. ⁴⁰Majo' xee jndë ndye na tue' jon, nquii Tyo'ts'on tyincyaa na vando' xco jon, ndo' mantyi si'man jon Jesús ndé. ⁴¹Chito ndëë tsoñ'en nn'an na tovtiyincyoo'hin, xia'ntyí ndé já na si'man Tyo'ts'onhin. Ee nquii Tyo'ts'on jndë tji jon já na quinan'nén jndyoyú ndëë nn'an ntyja 'naan' jon. Manqué na tocü'á yohin vi jndë na vando' xco jon. ⁴²I'ua jon ts'ian ndé na ninncyá jñ'oon naya ndëë nn'an na quinan'nén jndyoyú na nquii jon tquen jon Jesús na conduihin na ntc'o'xen jon nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahin, nque nn'an na ninvando' yo mantyi nin'nn'an na jndë tjë. ⁴³Ndo' mantyi nque nn'an na toninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen tonan'neinhan ntyja 'naan' Jesús. Tonduehan na ncüüi cüüi ts'an na vantyja ts'on juu jon, ntsit'man ts'on Tyo'ts'on nan'ñeen yo jnan na nan'xuanhan xeng'e xuee' nquii Jesús.

Nn'an na chito judíos ty'onhan cüenta Espíritu Santo

⁴⁴Ninvaa itsinin Pedro ndëë nan'ñeen, ndo' majuu xjen'ñeen tsoñ'enhan na tondyehan jñ'oon na tyincyá jon, ty'onhan cüenta juu Espíritu Santo. ⁴⁵Ndo' nque nn'an judíos'ñeen na vantyja n'on Jesús na tyenan'jonhan yo Pedro, ti'ndaa' tcyá ngiohan na mantyi joo nan'ñeen ty'onhan cüenta Espíritu Santo. ⁴⁶Ee joo nn'an judíos'ñeen jndyehan na jnan'nein nan'ñeen mañoon nnon jñ'oon yo na jnan't'maan'han Tyo'ts'on. ⁴⁷Ndo' ng'e na nnda' vaa 'nan na tui, jo' itso Pedro ndëë nn'an na ty'e yohin:

—¿Aa nts'aahan' na m'aaan ncüüi 'o' na ngitso juu na tyi'cüjii' yahan' na nt'ë nanmin'? Ee maninn'cüüi xjen jndë ty'onhan cüenta juu Espíritu Santo cha'xjen na ty'ön cüenta jon quii' nn'ön.

⁴⁸Ndo' sijnda' jon na quint'ë nan'ñeen yo xuee' Jesucristo. Ndo' vi jndë jo', tan nan'ñeen nnon jon na quintjohin vendyechen xuee yohan.

Itsiquindy Pedro ntyja na tja jon vaa' Cornelio

11 Ndo' nque nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús yo nin'ntyjehan nn'an na vantyja n'on jon na m'anhan ndyuua Judea, jndyehan na joo nn'an na tachi judíos conduihan, mantyi jndë ty'onhan cüenta jñ'oon' Tyo'ts'on. ²Majo' xjen na tja ntcüe' Pedro Jerusalén, nn'an judíos na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan juu tsjoon'ñeen, jnan'tyia'han jon. ³Jnduehan nnon jon:

—'U' ntyjë, ¿Ndu na tja' na m'an nn'an na chito conduihan tsjan jaa? Ndo' mantyi na tcüa' yohan.

⁴Ndo' t'a Pedro, chen chen sinin jon ndëehan tsoñ'en 'nan na tui. Tso jon:

⁵—M'an ja tsjoon Jope na matsinën nnon Tyo'ts'on. Ndo' juu xjen'ñeen mantyi tityincyoo' 'nan nnön. Jnty'ia ncüii ndiaandyu' tuein na tyen nenque nquihan'. Quiñoon'ndue jnanhan', tyioohan' najon m'an. ⁶Ndo' vi na jndë tquën ya cüenta, quityquii'han', jo' jnty'ia na m'an quioo' tsjan yo quioo' quii' jndëë yo quioo' na cotsaman' tsia yo nin'quinta. ⁷Juu xjen'ñeen mantyi jndyi na nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue sinin jon nnön. Itso jon: "Pedro, quinanquintyja', quitscue' quioo' na ntqui'." ⁸Majo' t'a, tsjö: "Nnda' ta, tyi'je'quë ee min'jon tacoquë 'nan na itso jñ'oon' na tyi'ntquë, min 'nan na tyi'ji'ua tsxuanhan'." ⁹Ndo' na vja ve t'a nnda' Tyo'ts'on na m'aan jon quiñoon'ndue. Tso jon nnön: "Nan na jndë tquën na ntju' tsxuanhan', 'u' tavintsu' na tyi'ji'uahan'." ¹⁰Ndye jnda tui na nnda'. Ndë jo' tëva ntcüe'han' quiñoon'ndue. ¹¹Ndo' majuuto xjen'ñeen, sque ndye ca' nn'an v'aa

naijon na m'an ya. Ncüii ts'an tsjoon Cesarea, t'ua jon ts'ian ndëë nan'ñeen na tyequijnt'uehan ja jo'. ¹²Ndo' nquii Espíritu Santo tso jon nnön na min'ncüii tyi'ndyii' ts'ön na ncjö yo nan'ñeen. Ndo' mantyi yon ntyjëëhë nanmin na vantyja n'onhan Jesús, ty'ehan yo ja. Tsoñ'en já sac'ë quii' vaa' nquii tsan'ñeen. ¹³Ndo' juu tsan'ñeen tso jon ndë na jndyiaa' jon ncüii ángel na tēcüentyjee' tsan'ñeen quii' vaa' jon. Ndo' tso ángel'ñeen nnon jon: "C'ua' ts'ian ndëë nn'an na c'ohan tsjoon Jope na quitaquitqueen'han juu Simón, tsan na mantyi xuee' juu na vja ve Pedro. ¹⁴Juu tsan'ñeen ngitso jon nnon' nchu vaa nquii ntsa' cha' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'nan', ndo' mantyi tsoñ'en nn'an va'."

Ndö' vaa jñ'oon na tso ángel'ñeen nnon jon. ¹⁵Ndo' tsontyichen Pedro: "Ndo' majuu xjen na tye' na matsinën ndëë nn'an'ñeen, ty'onhan cüenta Espíritu Santo quii' n'onhan cha'xjen na ty'ön cüenta jon juu xee'ñeen." ¹⁶Ndo' na tui na nnda', tēñjooon' ts'ön juu jñ'oon na sinin ta Jesús, na itso jon: "Juu Juan totsiquindëë' jon nn'an yo ndaatioo, majo' 'o' mañoon nnon na nt'ëho', ee njñon Tyo'ts'on Espíritu Santo quii' n'onho'. Ntyja 'naan' jon nt'ëho'." ¹⁷Ndo' na tui na nnda', tquën cüenta na cha'xjen na nquii Tyo'ts'on na siquindaa' jon Espíritu Santo jaa xjen na tēntyja nn'ön Jesucristo, macüejon na s'aa jon yo joo nan'ñeen. Mang'e na nnda', tyi'quitsixuan ja na nts'c'u 'nan na its'aa Tyo'ts'on yohan.

¹⁸Ndo' joo ntyjehin, nn'an judíos'neen, chen tui jndyuehan xjen na jndyehan jñ'oonmin'. Ndo' jnan't'maan'han nquii Tyo'ts'on. Jnduehan:

—Yajo' mantyi nque nn'an na mañoon tsjan conduihan yo jaa, xe na aa ntcüe' n'onhan yo jnanhan, mantyi ntsin'man

Tyo'ts'on ñuaanhan cha' nnan'xuanhan na tyi'quintycüii na vando' ñuaanhan.

**Tmaan' nn'an na vantyja
n'on Jesús tsjoon Antioquía**

¹⁹Vi najndë na jnan'cuee' nn'an Esteban, juu xjen'ñeen ta' nn'an na tonty'ehan joo nn'an na vantyja n'on Jesús. Mang'e na nnda', jndye jndyi nan'ñeen tycyahan. Ñ'enhan na ty'ehan ata xjen ndyuaa Fenicia, ndo' mañoon ntyjehan ty'ehan ndyuaa chjo na jndyuhan' Chipre na xi'jndiohan' m'aan ndaandue. Ñ'en ntyjehan na ty'ehan tsjoon Antioquía. Nan'ñeen tonan'neinhan jñ'oon' Tyo'ts'on, ve' xia'ntyi ndëë ntyjehin nn'an judíos. ²⁰Majo' quii' nt'an nan'ñeen tom'an vendye nn'an na jnanhan juu Chipre'ñeen yo nin'Cirene. Ndo' nan'ñeen, vi na jndë squehan tsjoon Antioquía'ñeen, ta'han tonan'neinhan ndëë nn'an na conan'nein jñ'oon griego. Tonan'manhan jñ'oon naya ntyja 'naan' ta Jesús ndëë nan'ñeen. ²¹Ndo' tonan'xuanhan juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on. Jo' s'aahan' na jndye nn'an ntcüe' n'onhan jnanhan, tovantyja n'onhan ta Jesús.

²²Ndo' nque nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na m'anhan Jerusalén na vantyja n'onhan Jesús, vi na jndë jndyehan na nnda', t'uahan ts'ian nnon juu Bernabé na chi ncja jon Antioquía'ñeen. ²³Ndo' vi na jndë tuee' jon jo', tquen jon cüenta na t'man vaa na ityio Tyo'ts'on jn'aan juu ts'ian'ñeen. Ndo' tyioo na neiin' jndyi jon na condui na nnda'. Tsoñ'en nan'ñeen tot-siqui'maan' jonhan na yo na xoncüee' n'onhan quintjotyenhan ntyja 'naan' ta Jesús. ²⁴Juu Bernabé'ñeen, ya ñuan tsixuan jon. Quindë ya tsixuan jon Espíritu Santo, ndo' t'man vantyja ts'on jon Tyo'ts'on. Ndo' jndyechen nn'an tyion jonhan natoo' Tyo'ts'on.

²⁵Ndë jo' tja jon tsjoon Tarso na tēquint'ue jon Saulo. ²⁶Ndo' vi na jndë ntjii jon tsan'ñeen, tantcüe' jon, tay'oon jon tsan'ñeen Antioquía. Ndo' ninvaa ncüii chu tom'anhan jo' yo tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús. Jndye nn'an tsjoon'ñeen tonan'manhan ndëë nan'ñeen ntyja 'naan' Jesús. Ndo' nque nn'an Antioquía'ñeen, joohan na jnan'quita' jndyeehan na jnan'quijndyuhan joo nn'an na vantyja n'on Jesús cristianos.

²⁷Joo xuee'ñeen vendye nn'an na toninnicya jñ'oon' Tyo'ts'on jndui'han Jerusalén, ty'ehan, squehan Antioquía. ²⁸Ncüii joo nan'ñeen, tsan na jndyu Agabo, yo na tyincyaa Espíritu Santo na jnda' xquen jon, ta' jon na toninnicya jon jñ'oon, 'nan na xejnda nguaa na nndyo jndo' t'man na ninvaa tsonnangue. Ndo' xjen na tom'aan nquii Claudio tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma, juu xjen'ñeen siquindëhan' juu jñ'oon'ñeen. ²⁹Mang'e jo', nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan juu tsjoon Antioquía'ñeen, ntyjantyi na jndëë jnt'ahan, jnan'tjonhan xoquitu'. Ndo' jnan'cüenonhinhan' ndëë ntyjehan na vantyja n'onhan jon na m'anhan ndyuaa Judea cha' quitejndei'han' joo nan'ñeen 'nan na itsitjahan'hin. ³⁰Ndo' jnt'ahan na nnda'. T'uahan ts'ian nnon juu Bernabé yo nin'Saulo na joo xoquitu' na jndë jnan'tjonhan, quitsay'on nan'ñeenhan'. Ndo' joohan tey'onhinhan' na m'an nque nn'an na conintque quii' nt'an nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan ndyuaa Judea.

**Jnan'cuee' nn'an Jacobo ndo'
mantyi tyi'han Pedro vancjo**

12 Majuu xjen'ñeen nquii Herodes, t'uui jon vendye nn'an na conduihan tmaan' na vantyja n'on Jesús. Tyii' jon nan'ñeen vancjo. ²Ndo' nquii Jacobo

xio Juan, tqwen Herodes'ñeen jñ'oon na quinan'cuee' sondaro 'naan' jonhin yo xjo espada. ³Ndo' vi na tqwen Herodes cüenta na tëvee' ngio nn'an judíos na t'ua jon ts'ian na tue' Jacobo, mantyi tyii' jon Pedro vancjo. Juu xjen na tui na nnda', xoncüe na m'aa'n nguee 'naan' nn'an judíos na cocüa'han tyoo' na tatsquentë tëquee'. ⁴Ndo' vi na jndë t'uui Herodes Pedro, tyincyaa jon cüentahin nduee ngin'on ncho'ncüii sondaro. Ee sitiu jon naxen' ngüenon juu nguee pascua'ñeen, yajo' ncüiji' jonhin na ntc'o'xen jonhin na tondëe nn'an. ⁵Jo' joo sondaro'ñeen tota'ntyjee'han Pedro quii' vancjo, majo' nque nn'an na conduihan tmaan' na vantyja n'onhan Jesús, tasacüentyjee'han na conan'neihan nnon Tyo'ts'on na quitejndei jon tsan'ñeen.

Sin'man Tyo'ts'on Pedro na tyi' nn'anhin vancjo

⁶Ndo' nquii Pedro'ñeen, majuu tijaan ya na nnonnco xee'ñeen na ncüiji' Herodes jon tondëe nn'an tsjoon, juu xjen'ñeen xoncüe quii' nt'an sondaro'ñeen itso jon, tyenhin yo ve carena. Ndo' vendye ntyje sondaro'ñeen, cotquenhan cüenta 'ndyo vancjo'ñeen. ⁷Majuu tijaan'ñeen, ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on, ninjonto tyjee' jon tyquii' vancjo'ñeen, sintjii' jon nt'ö jon tsi'ntsquee' Pedro na sintcüi jonhin. Itso jon nnon juu: “Cje quinanquintyja!”

Ndo' xjen na s'aa jon na nnda', joo carena na tyen nt'ö jon, ninñoon' jnduihan'. ⁸Ndo' tsontyichen ángel'ñeen nnon jon: “Quitsityen' tsia' ndo' quityion' ntcon' ng'e!”

Ndo' vi na jndë s'aa jon na nnda', it-sontyichen ángel'ñeen nnon jon: “Cüa, cüe' ndiaatco 'nan' ndo' quindyontyja' nax'ën.”

⁹Ndo' Pedro, jndui' jon, tëntyja jon toxen' juu ángel'ñeen, majo' min tyi'quintjii jon na aa mayuu' na jndë jndyaahin na s'aa ángel'ñeen. Ee sitiu jon aa chi ve' ndaa itsoo' jon. ¹⁰Tenonhan naijon na m'an sondaro na vejndyee, nn'an na cota'ntyjee' jo'. Ndë jo' mantyi tenonhan naijon na m'an sondaro na jndë ve. Ndo' squehan 'ndyo juu vancjo'ñeen na t'e' xjohan' naijon na nndui' ts'an na ngua jon nata quii' tsjoon. Ndo' juu 'ndyo v'aa'ñeen, jnan nquiihan'. Jo' tuahan nata, ty'ehan, ndo' juu xjen'ñeen jnty'ii ángel'ñeen jon na ninnquii ts'on xquen jon.

¹¹Xjen'ñeen ticjee'ya Pedro ncüii, tso jon: “Nanein mavaa' ya ts'ön na nquii Tyo'ts'on jñon jon ángel 'naan' jon na quitsiquindyaa tsan'ñeen ja nt'ö Herodes yo nduee ntyjë nn'an judíos ntyja tsoñ'en na conan'tiuhan na nin'quint'ahan ja.”

¹²Ndo' nquii Pedro, vi na jndë taa' ts'on jon yo 'nan na tenon jon, tja jon vaa' María, ndyee Juan, tsan na mantyi jndyu Marcos. Jndye nn'an na jndë tëncüihan jo' na conan'neihan nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan' juu Pedro. ¹³Ndo' sic'uaa jon 'ndyo teon na ndyii' juu v'aa'ñeen. Ndo' ncüii yuscu na jndyu juu Rode na itye'ntjon ndëe nn'an v'aa'ñeen, jndui' yu'ñeen, tëquindyiaa' juu nin ts'an na itsic'uaahan'. ¹⁴Ndo' vi na jndë tajnaan' juu na jndyee' Pedrohan', tyioo na neiin' jndyi juu. Majo' ta'nan siquinaan juu 'ndyo teon'ñeen. Sic-jehin, tja ntcüe' juu tyquii' v'aa na tët-siquindyi juu joo nn'an na m'an jo'. Tso juu ndëehan ndö' ro jndë tyjee' nquii Pedro, itsic'uaa jon 'ndyo teon. ¹⁵Ndo' joo nan'ñeen jnduehan nnon juu:

—Tsan' xquen'.

Majo' juu yuscu'ñeen ninvito tco'hin na mayuu' na juu Pedro na m'aa'n 'ndyo teon'ñeen. Ndo' ng'e na nnda' tso juu, yajo' jnduehan:

—Chito mayuu' nquii jon, majuu ángel na ivantyjee'hin na minntyjee' ndö'.

¹⁶Ndo' viochen xjen na nnda' conan'neinhan, nquii Pedro tatëcüentyjee' jon na itsic'uaa jon 'ndyo teon'neen ata xjen jnan'quinaanhan juuhan'. Majo' ya na jnty'iahan jon, tyuehan ndo' tineinhan na mayuu' juu jon na minntyjee' jo'. ¹⁷Majo' s'aa jon nt'ö jon ndëehan na cüichen jndyuehan. Ndo' vi jndë jo', sinin jon nchu vaa na s'aa ta Tyo'ts'on na tji' jonhin quii' vancjo'neen. Ndo' itso jon ndëehan:

—Juu Jacobo yo nin'ntyjë na vantyja n'onhan Jesús, quinan'quindyiiho'hin juu jñ'oonvahn.

Ndo' vi jndë tso jon na nnda', jndui' jon, tja jon ncüiichen joo.

¹⁸Ndo' xjen na toncco, nque son-daro'neen, ji vaa tic'uaa jndyuehan yo ntyjehan na nin 'nan tui na tac'oon Pedro. ¹⁹Ndo' juu Herodes, t'ua jon ts'ian na chen chen quijnt'uehan Pedro, majo' tajndiohanhin. Mang'e jo' tovajndo jndyi jon joo sondaro'neen, ndo' tsojnaan' na tajñ'oon tijnda', jo' t'ua jon ts'ian na cüjehan. Ndë jo', jndui' jon ndyuaa Judea, tja jon Cesarea na jo' nc'oon ya jon.

Ntyja na tue' Herodes'neen

²⁰Juu Herodes, v'ii jon nque nn'an tsjoon Tiro yo Sidón. Ndo' ng'e na nnda', joo nn'an njoon'neen, jnan'jnda'han na nc'ohan na m'aan jon. Majo' ty'e'jndyeehan na m'aan juu Blasto, tsan'neen itye'ntjon juu nnon Herodes'neen. Ndo' tyincyahan xoquitu' nnon juu cha' ntsintyjaa' juu jñ'oon 'naanhan nnon Herodes. Ndë jo' tanhan nnon jon na quintjo ya ntyjii jon yohan. Ee 'nan na coninjnt'uehan yo 'nan na cocüa'han, conanhan' tyuaa na ico'xen. ²¹Ndo' tqwen jon ncüii xuee na ya ninncyo nnda'han na m'aan jon, ndo' vi na jndë tuee' juu xuee'neen, tcüe jon ndiaa ya

na manin' ts'iaan' na tsi'manhan' na conduihin na ico'xen jon. Jo' tēcüetyen jon najon na macüiixjen vacüetyen jon xjen na itsijnda' jon jñ'oon. Jndë jo' ta' jon na incyaa jon jñ'oon ndëe nan'neen. ²²Ndo' joo nan'neen, xjen na jndyehan jñ'oon na tyincyaa jon, yajo' ve' jnt'a yahan na jnan't'maan'han jon. Jnan'xuaahan, jnduehan: “Juu ts'an na itsinin ndö', chito ve' ts'anhin, conduihin ncüii tyo'ts'on.”

²³Majo' ncüii ángel cüentaa' nquii Tyo'ts'on, ninñoon' isquioo jon ncüii tycu v'ii cjoo' Herodes na iscuee'han'hin na tcüia' quintyihin. Nnda' vaa na tjon jon ng'e na tyi'quitsit'maan' jon nquii Tyo'ts'on.

²⁴Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on, tēcyan-tyichenhan'. Ndo' tēvijndyentyi nn'an na tovantyja n'onhan Jesús.

²⁵Ndo' juu Bernabé yo nin'Saulo, vi na jndë jnan'quindëhan juu ts'ian na ty'e-han Jerusalén, jo' ty'e ntcüe'han Antioquía. Ndo' mantyi tyey'onhan juu Juan, tsan na mantyi jndyu Marcos, na ntejn-dei jonhan.

Bernabé yo Saulo ta'hin na concyahan jñ'oon' Tyo'ts'on

13 Juu tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'adhan tsjoon Antioquía, quii' nt'anhin tom'an nn'an na toninnca jñ'oon' Tyo'ts'on ndo' yo nn'an na conduihan na tonan'manhan juuhan' ndëe nn'an. Ndö nguee nan'neen: Bernabé, Simón (mantyi conan'quijndyuhanhin Niger), Lucio ts'an tsjoon Cirene, Manaén yo nin'Saulo. Juu Manaén'neen, nincüajon tēquehin yo Herodes, tsan na toco'xen ndyuaa Galilea. ²Ncüii xee'neen, xjen na nque nan'neen na vantyja n'on conan't'maan'han Tyo'ts'on, yo na cotyjehan 'nan jndyuehan, juu xjen'neen nquii Espíritu Santo itso jon ndëehan: “Juu Bernabé yo Saulo, quitji'ndya'o'hin na nc'ohan ts'ian na mat'ion jahan.”

³Ndo' nque nan'ñeen na vantyja n'on Jesús, vi na jndë jndyehan na nnda', tyjehenhan 'nan jndyuehan, ndo' tonan'neinntyichenhan nnon Tyo'ts'on. Ndë jo' tyiohan ndueehan nacjoo' juu Bernabé yo nin'Saulo na cüit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanhan. Ndo' ndë jo' t'ua-han ts'ian ndëë nan'ñeen na c'ohan ts'ian 'naan' jon.

**Bernabé yo Saulo coninncyahan
jñ'oon naya ndëë nnan ndyuaa Chipre**

⁴Ndo' juu Bernabé yo nin'Saulo, jndui'han, ty'eihan tontyja naijon na jñon Espíritu Santo joochan. Ty'e'jndyeehan tsjoo Seleucia naijon tuahan v'aandaa na ntsquehan tyuaa Chipre na m'aan ndaandue xi'jndiohan'. ⁵Ndo' vi na jndë squehan tsjoo Salamina juu ndyuaa'ñeen, jo' tye' toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on quii' nt'aan'on 'naan nn'an judíos na m'anhan juu ndyuaa'ñeen. Ndo' mantyi juu Juan'ñeen, tsan na jndyu Marcos, tja juu yo joochan, totejndei juuhan.

⁶Nan'ñeen tomandyi'han ninvaa ndyuaa'ñeen. Jo' squehan tsjoo Pafos. Juu tsjoo'ñeen jndiohan ncüii tsanquindua', ts'an judíohin. Itsivi'nn'an juu na conduihin ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on. Barjesús jndyu juu. ⁷Juu tsan'ñeen tom'aan juu yo nquii tsanm'aants'ian na jndyu Sergio Paulo, tsan'ñeen jnda' jndyi xquen jon. Tqueen' jon Bernabé yo Saulo ee nin'quindyí jndyi jon jñ'oon' Tyo'ts'on. ⁸Juu tsanquindua'ñeen jndyu juu Elimas. Totsichon yantyi juu na tantsinin Bernabé yo Saulo nnon nquii tsanm'aants'ian'ñeen. Ndo' mantyi s'aa juu na min tyi'ntsijñ'oon' tsan'ñeen jñ'oon na conan'neinhan, ng'e tyi'quint'ue ts'on juu na ngantya ts'on jon Jesús. ⁹Jo' juu Saulo, tsan na mantyi jndyu Pablo, na quindë ya tsixuan jon Espíritu Santo, quii jndyiaa'

jon nnon juu tsanquindua'ñeen. ¹⁰Itso jon nnon juu:

—'U' ts'an na ji vaa matsivi'nn'an', tyia jndyi matsa'. 'U' condui 'u' jnda nquii yutyia. Condui 'u' ts'an na jndoo' tsoñ'en 'nan na jndyoyu conduihan'. ¿Yuu xjen na ngaciüentyje' na matscu' na ngoque' nn'an nato jndyoyu ntyja 'naan' Tyo'ts'on? ¹¹Ndo' ng'e na nnda' xjen ts'an 'u', jo' nquii Tyo'ts'on n'ndyíi vi' jon 'u'. Vendye xuee nc'on' na nchjan' na taje'quindyia' na xuee ndo'cüjioon'.

Ndo' vi na jndë tso Pablo na nnda', ninñoon' jnty'iihan'hin na cha'vijon ts'an na vja quityuui' chincyuts'o, ntjohin na ndiquindyiaa' juu. Ndo' ng'e na nnda', jnt'uehin ts'an na nt'uii nt'ö juu na ngay'oon tsan'ñeenhin. ¹²Ndo' nquii tsanm'aants'ian'ñeen, vi na jndë jndyiaa' jon 'nan na tui, yajo' tëntyja ts'on jon Jesús. Ndo' jndye t'oon' ts'on tsan'ñeen ntyja 'naan' juu jñ'oon na tonan'man nan'ñeen ntyja 'naan' nquii Jesús.

**Pablo yo Bernabé toninncyahan
jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoo
Antioquía ndyuaa Pisidia**

¹³Xjen'ñeen, juu Pablo yo nn'an na tonan'jon jñ'oon yohin, jndui'han tsjoo Pafos. Tuahan v'aandaa, ty'eihan, squehan tsjoo Perge ndyuaa Panfilia. Juu tsjoo'ñeen, jo' jnty'ii Juan joochan, tëntcüe' ntcüe' juu Jerusalén. ¹⁴Ndo' Pablo yo nin'Bernabé, vi na jndë jndui'han tsjoo Perge'ñeen, ty'e'chenhan, squehan tsjoo Antioquía ndyuaa Pisidia. Ndo' xjen na tuee' xuee na co-ta'jndyee nn'an judíos, tyeque'han vats'on 'naan nan'ñeen, jo' tye'cüendyuaahan. ¹⁵Ndo' sijnaan' ncüii ts'an ntji na tqen Moisés yo jñ'oon na totji nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa. Ndo' vi jndë jo', nque nn'an na conintque ndëë nn'an vats'on'ñeen, jnduehan nnon Pablo yo Bernabé:

—'O' ntyjĕ, xe na aa vaa jñ'oon na nin'quinan'neinho' na ntejnideihan' já, cúa, quindueho', ndyĕ.

¹⁶Ndo' jo' jnanquintyja Pablo, s'aa jon nt'ö jon na quitquenhan cüenta jñ'oon na ntsinin jon. Tso jon:

—'O' ntyjĕ nn'an Israel yo 'o' nn'an na mañoon tsjan conduiho' na mantyi conan't'maan'ho' nquii Tyo'ts'on, quindyehoh' chjo jñ'oon na ntsjö. ¹⁷Nquii Tyo'ts'on na conan't'mán' já nn'an Israel, nque ndochí na tom'an ndyu na tox-en'chen, tji jonhan na conduihan cüentaa' nquii jon. Ndo' nquii jon s'aa na tit'-man jndyi tmaan' joochan viochen xjen na tom'an yahan juu ndyuuaa Egipto. Ndo' ntyja 'naan' naijnedei na tsixuan jon, tañoon' jonhan, tji' ntcüe' jonhan juu ndyuuaa'neen. ¹⁸Ncüii venn'an chu xjen na tomanonhan ndyuuaa najon tann'an c'oon, jndye nnon 'nan na tyí'quichuhan' na tont'ahan, totsiquii ts'on jon yo ntyja 'naanhin. ¹⁹Ndo' vi jndĕ jo', joo ntyque' tmaan' nn'an na mancüii xjen tom'anhan ndyuuaa Canaán, sityuui' jon nan'neen. Ndo' tyuuaa na tonan'xuanhan, siquindaa' jonhan' nque nn'an tsjan na tui jaa, joo nn'an Israel. ²⁰Ndo' juu nan'va' na matsjö, tĕca cha'na vi nenque ciento vantjo' venn'an ncho'nqui chu na tuihan'.

“Ndo' vi jndĕ jo', tyincyaa jon jüe na totoxen nan'neen joochan. Ndö' vaa 'nan na tovaa ata tuee' xjen na t'oon juu Samuel, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa. ²¹Juu xjen'neen joo nn'an Israel'neen, totanhan nnon Tyo'ts'on na incyaa jon ncüii ts'an na taquintyja na t'man conduihin na ntco'xen tsan'neen joochan. Ndo' ng'e na nnda', jo' t'ion jon ts'ian nquii Saúl, jnda tsan na jndyu Cis. Juu Saúl'neen tonduihin tsjan 'naan nn'an tmaan' Benjamín. Venn'an chu toco'xen Saúl joochan. ²²Ndĕ jo' nquii Tyo'ts'on tji' ntcüe' jon tsan'neen, ndo' juu

ts'ian'neen t'ion jonhan' David. Ntyja 'naan' David'neen, itso jon: “Juu David, jnda Isaí, nts'aa jon cha'xjen na nt'ue ts'ön.”

Nnda' vaa jñ'oon na tso jon ntyja 'naan' David.

²³“Juu jon, matsjan 'naan' jon tui Jesús, tsan na conduihin na itsin'man jon nn'an Israel na cha'xjen jñ'oon na jndĕ tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon. ²⁴Nquii Jesús, vitjachen na ngita' jon ts'ian na t'ua Tyo'ts'on nnon jon, juu Juan mancüiixjen m'aan jon. Toninncyaa tsan'neen jñ'oon ndĕĕ ntyjĕĕhĕ nn'an Israel. Totso jon ndĕĕhan na quintcüe' n'onhan jnanhan, ndo' ndĕ jo' ntsiquindĕĕ' jonhan. ²⁵Ndo' juu xjen na vantycüii xeechuu' juu Juan'neen, na jndĕ siquindĕ jon ts'ian na t'ua Tyo'ts'on nnon jon, itso jon ndĕĕ nn'an: “'O' conan'tiuho' na condui ja nquii ts'an na ndyotsin'man ñuaan'ho', majo' chito juu jon condui ja. Nquii jon mancüjee' jon ndo' t'man conduihin. Majo' ja ndö, min ve' ntcoon' jon ty-i'quichuhan' na ntsiquin'anhan'.”

²⁶Ndo' tsontyichen Pablo ndĕĕhan:

—'O' ntyjĕ, ñ'en já na condui tsjan 'naan' Abraham na jndyocahan', ndo' ñ'enho' na nn'an mañoon tsjan nn'an conduiho', majo' mantyi conan't'maan'ho' nquii Tyo'ts'on. Ndĕĕ tsoñ'en jaa itscüanon Tyo'ts'on juu jñ'oonva na ntyja 'naan' jo' itsin'man jon ñuan njanhan. ²⁷Majo' nque nn'an na m'an Jerusalén yo nin'nn'an na conintque ndĕĕhan, tataa' n'onhan nin condui juu Jesús. Nque nn'an judíos tyi'ncüii cüii xuee na cota'jndyeehan, conan'jn'aanhan jñ'oon na totji nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa. Majo' joo nn'an judíos'neen, joo jñ'oon'neen na itsininhan' ntyja 'naan' nquii Jesús, tataa' n'onhan nin 'nan itsiquindyihan'. Mang'e na nnda', manquetohan jnan'jnda'han jnanhan cha'xjen joo jñ'oon'neen tsiquindyihan' na

ngenonhan, tsojnaan' na tataa' n'onhan nin condui Jesús. ²⁸Nque nan'ñeen min'ncüii jnaan' jon tyi'cüijnda' na nt'ahan na co'xenhan' na cue' jon. Majo' min na nnda', totanhan nnon Pilato na cue' Jesús. ²⁹Ndo' vi na jndë siquindëhan' tsoñ'en cha'xjen juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsiquindyihan' na ntquenon Jesús, yajo' jnan'quioo nn'an si'ts'o 'naan' jon nnon tsonjn'aan, ndo' ndë jo' tyequity'iuhan jon. ³⁰Majo' nquii Tyo'ts'on tyincyaa jon na vando' xco Jesús. Naneihin tac'oonhin najon na m'an nt'oo. ³¹Ndo' nque nn'an na jnan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon na jnanhan ndyuua Galilea na ty'ehan yo jon Jerusalén, tyi'ndyo xuee na tojnty'ia ndëehan jon vi jndë na vando' xco jon. Ndo' xjen neihin, manquentyi nan'ñeen cotji' jndyoyu ntyja 'naan' jon ndëe nn'an.

³²“Ndo' mantyi já jndë squé na m'anho' na coninncyá juu jñ'oon nayavahin ndëeho'. Conan'quindyí 'o' na joo jñ'oon na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëe ndochiichi nn'an judíos ndyu na toxen'chen, ³³Joo jñ'oon'ñeen jndë siquindë jonhan' ndëe jaa na condui jaa ndantyjo joo nan'ñeen ee tyincyaa jon na vando' xco Jesús. Tui na nnda' cha'xjen juu jñ'oon na jndui salmo na jndë ve na itsohan': “U' condui jnda ja. Xeevahin matsi'man ndëe nn'an na condui ja tye!” ³⁴Ndo' mantyi quityquii' jñ'oon' Tyo'ts'on vaa ncüiichen jñ'oon na jndui na itso jon: “Juu jñ'oon na tcö' 'ndyö nnon David, ji'ua nan'xuanhan', ndo' jñ'oon na mayuu'han'. Mancüiixjen ntsiquindëe ja joohan’.” Yo joo jñ'oonmin' tots'i'man Tyo'ts'on na nninncyaa jon na ngüando' xco Jesús cha' tyi'quitö'hin na tue' jon. ³⁵Ndo' mantyi nacjoo' ncüiichen salmo jndui jñ'oon. Ntyja na tsi'manhan', itsijonhan' cha'vijon nquii Jesús itsinin. Itsohan': “Ja na matye'ntjôn nnon',

ñuan nquii' condui ja. Mang'e na nnda', tyi'je'ncyá na ngitö' si'ts'o njan.” ³⁶Ntyja 'naan' juu David'ñeen, tsan na tji joo jñ'oonmin', tovijnt'ue Tyo'ts'onhin tondëe nn'an ndyuua na toco'xen jon cha'xjen na nt'ue ts'on Tyo'ts'on. Ndo' vi jndë jo', tue' juu David'ñeen, ndo' tequity'iu nn'anhin najon na tovanty'iu ndotachii' jon na tom'an tivio, ndo' juu si'ts'o 'naan' jon tö'han'. ³⁷Majo' si'ts'o 'naan' nquii Jesús, tatö'han', ee nquii Tyo'ts'on tyincyaa na vando' xco jon. ³⁸Mang'e na nnda', 'o' ntyjë, cüaa' ya n'onho' jñ'oonmin' na coninncyá ndëeho'. Ntyja 'naan' nquii Jesús na itsit'man ts'on Tyo'ts'on jnan na nan'xuanho'. ³⁹Ee joo ntji na tqen Moisés, ndincyaaahan' na ntyja 'naan'han' na n'man ñuaan' ts'an na tonnon Tyo'ts'on. Majo' ntyja 'naan' nquii Jesús, minnichen ts'an na vantyja ts'on juuhin, iquen Tyo'ts'on tsan'ñeen na conduihin ts'an na tajnan tsixuan. ⁴⁰Jo' quitquen ya yaho' cüenta na tyi'ntjonho' cha'xjen itsiquindyi joo jñ'oon na totji nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa. ⁴¹Jñ'oon'ñeen ndö vaa na itsiquindyihan':

'O' nn'an na tyi'cuee' n'onho' juu jñ'oon na mayuu', quitquenho' cüenta. Ja Tyo'ts'on, joo xuee na cota'ndo'ho', vaa ncüii nnon na mats'a min na ntsinin ts'an ndëeho' ntyja 'naan'han', majo' tyi'je'cantlya n'onho'han'. Jo' jndye c'oon' n'onho' ntyja 'naan'han', ata nts'aahan' na ngitsu ñuaanho' na tyi'cantlya n'onho' yo juu nan'ñeen na mats'a.

⁴²Ndo' vi na jndë sinin Pablo jñ'oonmin', jndui' jon juu vats'on'ñeen yo Bernabé. Ndo' nque nn'an na chito judíos conduihan, tanhan nnon jon na quitsininntyichen jon joo jñ'oon'ñeen ndëehan ncüiichen xuee na cota'jndyee

nn'an judíos. ⁴³Ndo' nque nn'an na tětjon juu vats'on'ñeen, vi na jndë tycyahan, yajo' jndye nn'an judíos yo nin'n-n'an na chito conduihan tsjan nan'ñeen, majo' na conan't'maan'han Tyo'ts'on cha'xjen nque nn'an judíos, tyentyja nan'ñeen toxen' Pablo yo nin'Bernabé. Ndo' nan'ñeen je', totsiqui'maan' Pablohin yo Bernabé na quintjotyenhan ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on.

⁴⁴Ndo' ya na tuee' nnda' ncüiichen xuee na cota'jndyee nn'an judíos, mandyo tsoñ'en nn'an tsjoon'ñeen tětjonhan na nin'quindyehan jñ'oon' Tyo'ts'on. ⁴⁵Majo' nque nn'an judíos'ñeen, ya na jnty'iahan na jndye jndyi nn'an jndë tēncüi, jnan'tëe' n'onhan. Tye' na tonduehan na juu jñ'oon na incyaa Pablo tyi'yuu'han', ndo' mantyi tonan'neinhan jñ'oon tsan' nacjoo' jon. ⁴⁶Ndo' na nnda', Pablo yo Bernabé, yo na nan'xuanhan ñuanhan, jnan'ntcüe'han jñ'oon ndëë nan'ñeen, jnduehan:

—'O' ntyjë nn'an judíos, chuhan' na ndëë 'o' na concyá jndyé juu jñ'oon' Tyo'ts'on, majo' 'o' tyi'nin'cy'onho' cüentahan'. Cotji'ho' cüenta na juu naya na tyi'quintycüi na nta'ndo ñuaanho', tyi'nan'xuanho' na ntsiquindaa' Tyo'ts'on juuhan' 'o'. Tsojnaan' jo', naneihin juu jñ'oon nayavahin nninncyáhan' ndëë nn'an na mañoon tsjan conduihan, ⁴⁷Ng'e nnda' vaa ts'ian na t'ua ta Tyo'ts'on ndé. Tsi'manhan' na nnda', ee nquii jon jndë tso jon:

Ncö jndë tqüenho' na conduiho' cha'vijon chon na ntsixueehan' ndëë nn'an na chito conduihan nn'an judíos.

Ata nn'an na m'an ninvaa nnon tsonnangue nninncyaho' jñ'oon ndëëhan ntyja 'naan' na ntsin'man ja ñuaanhan.

⁴⁸Ndo' nque nan'ñeen na chito judíos conduihan, vi na jndë jndyehan jñ'oonvahin, tyincyaahan' na nein

jndyihan. Tonduehan na juu jñ'oon' Tyo'ts'on, njon jndyihan'. Ndo' ncüii cüii ts'an na mancüiixjen ntyjii Tyo'ts'on na ncy'onhan cüenta na tyi'ntycüii na nta'ndo' ñuaanhan, tentyja n'onhan Jesús. ⁴⁹Ndo' ninvaa ndyuaa'ñeen, toninncyaa nn'an jñ'oon' Tyo'ts'on. ⁵⁰Juu tsjoon'ñeen tom'an nanntcu na t'man conduihan na conan'jonhan yo nn'an judíos ntyja 'naan' na conan't'maan' nan'ñeen Tyo'ts'on. Nque judíos'ñeen jnan'ndaa'han n'on nanntcu'ñeen. Majo'ntyj jnt'ahan yo nque nannon na conintque tsjoon Antioquíá'ñeen. Ndo' joo nanntcu'ñeen yo nannon'ñeen, jnan'quita'hin tyia' yo Pablo yo Bernabé. Ndo' na nnda', jnt'ahan na tji'han nan'ñeen ndyuaahan. ⁵¹Mang'e na nnda', juu Pablo yo Bernabé jnan'toncüii'han ng'ehan na cyaa ts'ojndë na chuu'han'. Na jnt'ahan na nnda', si'man jndyoyuhan' na tyi'quichuhan' na jnt'a nan'ñeen na nnda'. Ndë jo' Pablo yo Bernabé ty'ehan tsjoon Iconio. ⁵²Majo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan tsjoon Antioquíá'ñeen, nein jndyihan ndo' quindë ya m'aan Espíritu Santo quii' n'onhan.

Pablo yo Bernabé coninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Iconio

14 Pablo yo Bernabé manincüa-jon jnt'ahan tsjoon Iconio. Tyeque'han vats'on 'naan nn'an judíos juu tsjoon'ñeen. Jo' toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an. Ndo' joo nn'an na tēncüi jo' yo nin'vendye nn'an na tachi judíos conduihan, xjen na jndyehan jñ'oon na tonan'nein nan'ñeen, jndyehan tentyja n'onhan Jesús. ²Majo' nque nn'an judíos na tatentyja n'onhan, tonan'ndaa'han n'on nn'an na mañoon tsjan conduihan yo joohan. Ndo' vi jndë jo', joo nan'ñeen tonan'v'ii' n'onhan joo

nn'an na vantyja n'onhan Jesús. ³Jo' juu Pablo yo nin'Bernabé, majndye xuee ntjohin juu tsjoon'ñeen. Ndo' yo na nan'xuanhan ñuaanhan na toninncyahan jñ'oon ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on. Ndo' si'man jon juu jñ'oon na toninncyahan nan'ñeen, jñ'oon na mayuu'han' ee ntyja 'naan' nquii jon na tondëë tont'ahan jn'aan t'man na tyi'je'quinduihan' na ve' najndë nquehan, min xe'cüaa' ts'on ts'an nchu vaa na tuihan'. ⁴Ng'e na nnda' vaa, joo nn'an tsjoon'ñeen, s'aahan' na tyi'ninncüii toquindyii' n'onhan. Ee ñ'enhan na tonan'jonhan yo nn'an judíos, ndo' ñ'enhan na tonan'jonhan yo nn'an na totsaj'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa Jesús. ⁵Ndo' na nnda', nque nn'an judíos yo nin'nn'an na tachijo' conduihan, jnan'jonhan jñ'oon yo nanm'an-n'ian tsjoonhan na nnan'cüejnaan'han nan'ñeen, ndo' na ntuen'han ntjö' joo nan'ñeen. ⁶Majo' Pablo yo nin'Bernabé, vi na jndë jndyehan na nnda' conan'jnda' nan'ñeen, jo' jnt'ahan vi ntyja. Ty'e-han tsjoon Listra yo tsjoon Derbe ndyuaa Licaonia, yo ndyuaa na m'an xi'jndyio juu ndyuaa'ñeen. ⁷Mantyi ndëë nn'an ndyuaa'ñeen toninncyahan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on.

Nn'an tsjoon Listra cotuen'han ntjö' Pablo

⁸Juu tsjoon Listra'ñeen, jo' tovequityen ncüii tsans'a na ndicaca, ee mancüixjen ntjein ng'ee juu xjen na tuihin. Min'ncüii jon tacovaca juu. ⁹Jndyii tsan'ñeen na sinin Pablo. Ndo' quii jndyiaa' jon nnon juu, ee taa' ts'on jon na ngantya ts'on juu na ntco'yahan'hin. ¹⁰Ndo' sue jon jndyee' jon, itso jon:

—Cüa, quinanquintya', cüentyje'.

Ndo' juu tsan'ñeen, ninñoon' tēcüentyjee' juu, tye' tēca juu. ¹¹Ndo' joo nn'an Licaonia'ñeen, xjen na jnty'iahan na

nnda' s'aa Pablo, ta'han na tonan'xuaahan yo jñon'ndaa 'naanhan. Tonduehan: —Quii' nt'an jaa jndë sque ve tyo'ts'on na cha'vijon nn'anhan.

¹²Ee juu Bernabé, jnduehan na jon tyo'ts'on Júpiter, ndo' Pablo, jon tyo'ts'on Mercurio, ng'e incyaa jon jñ'oon ndëëhan. ¹³Ndyo juu tsjoon'ñeen, jo' minntyjee' vats'on cüentaa' Júpiter'ñeen. Ndo' juu tye na totye'ntjon nnon juu ty'ö'ñeen, ata xen' 'ndyo teon juu tsjoon'ñeen jndyochu jon ndoro na ñjon nt'ua ntjaa' quityo' o'. Ndo' nquii jon yo nin'nn'an tsjoon'ñeen, nin'quinan'cüjehan joo cho'ñeen nnon Bernabé yo nin'Pablo na nnan't'tmaan'han nan'ñeen na cha'vijon conduihan nquii Tyo'ts'on.

¹⁴Majo' nque nan'ñeen na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, majuu Bernabé yo nin'Pablo, xjen na tquenhan cüenta na nnda' vaa nin'quint'a nan'ñeen, tye' tyehan ndiaahan na conan'man tyia jndyi ngiohan. Jnan'tyuaa'han na tyeque'han quii' nt'an nn'an tsjoon'ñeen. Ndo' jnan'xuaahan, jnduehan ndëë nan'ñeen:

¹⁵—'O' nn'an, ¿Ndu na nnda' nin'quint'aho'? Já mann'an já cha'na nqueho'. Ndo' jndyoy'ön jñ'oon naya na ndyeho' cha' qui'ndyeho' na cont'aho' nan'min' na ve' jn'aanhan'. Jo' quintcüe' n'onho' na nnda' vaa na nin'quint'aho', ndo' quinan't'tmaan'ho' nquii Tyo'ts'on na vando', manquii jon na tquen quiñoon'ndue yo tsonnangue yo ndaandue yo nin'tsoñ'en nnon na min nnonhan'. ¹⁶Joo xuee na toxen'chen, jnty'ii jon na tsoñ'en nn'an na cuaa nquii na nt'ahan min'cyato 'nan na nt'ue n'onhan. ¹⁷Majo' naneinhin icüji' jndyoyuhin ntyja 'naan' nquii jon, ee ya jndyi its'aa jon yo tsoñ'en nn'an. Incyaa jon ndaatsua' na conanhan' tsjö'ndue, ndo' its'aa jon na coque ntjon. Ndo' 'nan na icanhan' jaa, incyaa

jonhan' cha' c'ön na nën ndo' cha' ngacjö 'nan na cocü'a.

Nnda' vaa jñ'oon na jnduehan ndëë nan'ñeen.

¹⁸ Majo' min na jnduehan jñ'oonmin', joo nn'an tsjoon'ñeen, yo nc'ua ngiohan na jnty'ehan na nin'quinan'cüjehan quioo'ñeen tondëë nan'ñeen na nin'quinan't'maan'hinhan na cha'vijon conduihan nquii Tyo'ts'on.

¹⁹ Majo' vendye nn'an judfös na jnanhan tsjoon Antioquía yo Iconio, squenonhan juu tsjoon Listra'ñeen. Ndo' jnt'ahan na jnan'jon nn'an tsjoon'ñeen yo 'nan na nt'ue n'onhan. Jo' na tuen' nn'an ntjö' Pablo, ndo' xjen na jnan'tiuhan na jndë jnan'cuee'han jon, jndyotscaa'han jon xen' 'ndyo tsjoon'ñeen. ²⁰ Majo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús, sacüentyjee'han xi'jndio ngiaa' jon. Juu xjen'ñeen jnanquintya jon, ndo' tëquee' nnda' jon quii' tsjoon. Ndo' tonco nciüichen xuee, jndui' ntcüe' jon jo' yo nin'Bernabé, ty'ehan tsjoon Derbe.

²¹ Juu tsjoon'ñeen toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, ndo' nn'an na m'an jo', jndyehan tëntyja n'onhan Jesús. Ndo' vi jndë jo' tantcüe' nnda' Pablo tsjoon Listra, Iconio yo nin'Antioquía'ñeen. ²² Nn'an na tëntyja n'onhan Jesús na m'adhan joo njoon'ñeen, joo jñ'oon na toninncyaa Pablo yo nin'Bernabé, totejndei'han'hin. Ndo' tonan'qui'maan'han nan'ñeen na cüentyjee'tyenhan na vantyja n'onhan Jesús. Ndo' mantyi chuhan' na jndye nnon navi' na coquenön cha' condëë conan'jön yo juu na itye'ntjon Tyo'ts'on. ²³ Ndo' mantyi nciüi cüii tmaan' nn'an na vantyja n'onhan Jesús, Pablo yo nin'Bernabé jnan'jnda'han nn'an na conintque ndëë nn'an ntmaan'ñeen. Ndo' jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on na quitejndei jon nan'ñeen ts'ian na chohan, ndo' tyjehan 'nan jndyuehan

na tanhan juu naya'ñeen. Ndo' vi jndë jo', tquenhan nan'ñeen nt'ö ta Jesús na nquii jon vantyja n'onhan.

Pablo yo Bernabé contcüe'han tsjoon Antioquía ndyuaa Siria

²⁴ Vi jndë jo', tenonhan ndyuaa Pisidia, ndo' squehan ndyuaa Panfilia. ²⁵ Juu tsjoon Perge na m'aanhan' ndyuaa'ñeen, jo' tyincyahan jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndë jo' tyecuehan tsjoon Atalia na m'aanhan' 'ndyo ndaandue. ²⁶ Tsjoon'ñeen jo' tuahan v'aandaa. Ty'e ntcüe'han juu tsjoon Antioquía najon na jnanhan xjen na nque nn'an na vantyja n'on Jesús tquenhan joohan nt'ö Tyo'ts'on na quityio jon jn'aanhan ts'ian 'naan' jon na ty'ehan. Ndo' juu ts'ian'ñeen jndë jnan'quindëhinhan'. ²⁷ Ndo' xjen na sque ntcüe'han Antioquía, joo nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Jesús, jnan'ncüihan nan'ñeen. Ndo' chen tonduehan ndëë nan'ñeen tsoñ'en na totejndei Tyo'ts'on joohan ts'ian 'naan' jon na jndë tont'ahan. Ndo' mantyi tonan'neinhan nchu vaa na its'aa jon na nque nn'an na tachi judfös conduihan, na mantyi iqueen' Tyo'ts'on joohan na vantyja n'onhan Jesús. ²⁸ Ndo' Pablo yo nin'Bernabé, jndye xuee ntjohan Antioquía'ñeen yo ntyjehan nn'an na vantyja n'on Jesús.

Nn'an Jerusalén na vantyja n'on Jesús tëncüihan

15 Juu xjen'ñeen, nn'an na jnan ndyuaa Judea, sque vendyehan Antioquía'ñeen. Nan'ñeen tonan'manhan ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús. Tonduehan najjndei'han' na quita'nguee' nan'ñeen juu costumbre cha'xjen nque nn'an judfös cont'ahan yo yonon'ndaa ndahan, ee tonduehan xe na aa tyi'quita'nguee' nan'ñeen juu costumbre'ñeen, tyi'xe'quinduihan

nn'an na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan.
²Ndo' na quii jndyue nan'ñeen yo ntyja 'naan' jñ'oon'ñeen, jo' juu Pablo yo nin'Bernabé, ninvito t'ahan na tyi'yuu' na icanhan' na nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na quinan'quindéhan juu costumbre'ñeen. Jo' nque nan'ñeen na vantyja n'on, t'ionhan ts'ian Pablo yo Bernabé yo nin'vendye ntyjehan nn'an tmaan' na conduihan, na c'o nan'ñeen Jerusalén. Nc'ohan na m'an nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús yo nin'nque nn'an na conintque quii' tmaan' nn'an na vantyja n'onhan jon na m'adhan juu tsjoon'ñeen. Tondëë joo nan'ñeen, jo' ninjnda' juu jñ'oon'ñeen.

³Joo nn'an tsjoon Antioquía'ñeen na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, t'uaahan ts'ian ndëë nan'ñeen. Jo' jndui'han, ty'ehan, tenonhan ndyuaa Fenicia yo nin'Samaria. Joo nn'an na vantyja n'on na m'adhan njoon'ñeen, tonan'quindyiihan nan'ñeen na mantyi nque nn'an na tachi nn'an judíos conduihan, contcüe' n'onhan jnanhan ndo' vantyja n'onhan Jesús. Ndo' joo nn'an njoon'ñeen, xjen na jndyehan na nnda', tyincyaaahan' na nein jndyihan.

⁴Ndo' vi jndë tyjee' Pablo yo Bernabé Jerusalén, tsoñ'en nn'an na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, ñ'en nn'an na conintque quii' nt'an nan'ñeen, yo nin'nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, yo na nein jndyihan chohan cüenta nan'ñeen. Ndo' Pablo yo nin'Bernabé, tonduéhan ndëë nan'ñeen tsoñ'en 'nan na jndë tots'aa Tyo'ts'on yo joohan quii' ts'ian 'naan' jon. ⁵Majo' vendye nn'an judíos na vantyja n'on na conduihan ntyja 'naan' tmaan' fariseos, jnan'quintyjahan, jnduehan:

—Juu costumbre na jaa nn'an judíos cont'a yo yonon'ndaa nda, ijndei'han' na quita'nguee' nan'ñeenhan', ndo' mantyi

juu ntji na tquen Moisés na ico'xenhan', quinduë ndëéhan na quita'nguee'han tsoñ'enhan'.

⁶Xeng'e juu jñ'oon'ñeen, jo' nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, yo nin'nn'an na conintque ndëë nn'an na vantyja n'on jon, tencüihan na nnan'jnda'han juu jñ'oonva'. ⁷Ndo' vi jndë na tonan'jndyechenhan jndyuehan ntyja 'naan'han', jo' jnanquintyja Pedro. Tso jon ndëéhan:

—O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesús, 'o' mangio jnda'ho' na vavijndye xuee na nquii Tyo'ts'on tji jon ja quii' nt'anho' na t'ua jon ts'ian nnön na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an na chito conduihan tsjan jaa nn'an judíos cha' ngantyja n'onhan Jesús. ⁸Majo' nquii Tyo'ts'on na ntyjii jnda' jon nchu vaa tsixuan ts'an quii' ñuan 'naan' juu, si'man jndyoyu jon na ty'oon jon cüenta nan'ñeen. Ee mantyi tyincyaa jon na m'aan Espíritu Santo quii' n'onhan cha'xjen na tyincyaa jonhin na m'aan jon quii' nn'ön. ⁹Ee mantyi nquii Tyo'ts'on nincüajon its'aa jon yo joohan cha'xjen mantyi its'aa jon yo nquë. Ee ng'e na vantyja n'onhan Jesús, jo' na iquen Tyo'ts'onhan na tajnan nan'xuanhan cha'xjen nquëhë. ¹⁰Ndo' nanein, nque nn'an na chito conduihan tsjan jaa nn'an judíos na mantyi vantyja n'onhan Jesús, ¿Ndu na nin'quitquenho' xjen 'naan'ho' Tyo'ts'on na yo najndeihan' na quita'nguee'han juu costumbre njanhan? Ndo' na nnda' cont'aho', itsijonhan' na cha'vijon nin'quityioho' ncüii xu nacjo nan'ñeen, ndo' juuhan' min nque ndochiihi na tom'an ndyu na tox'en'chen, tajnanhin juuhan', ndo min nquëhë. ¹¹Majo' tyi'yuu' na nnda' vaa na icanhan' na quint'a nn'an, ee vantyja nn'ön na xia'ntyti ntyja 'naan' juu naya na condui ta Jesús, jo' na itsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan ndo' mantyi nquehan.

Mannda' jñ'oon na siqui'maan' Pedro nan'ñeen.

¹²Ndo' joo nan'ñeen na tēncüihan jo', tsoñ'enhan chen tui jndyuehan. Tquen yahan cüenta jñ'oon na sinin Bernabé yo nin'Pablo ntyja 'naan' juu ts'ian t'-man na tont'ahan na tijnt'ue Tyo'ts'onhan quii' nt'an nn'an na chito conduihan tsjan nn'an judíos. Ndo' mantyi ntyja na tont'ahan jn'aan t'man na tyi'je'quindëë nduihan ntyja najndë nquehan. ¹³Ndo' vi na jndë jnan'neinhan, yajo' sinin Santiago. Itso jon:

—'O' ntyjë na vantyja n'onho', quindyeho' chjo jñ'oon na ntsjö. ¹⁴Juu ntyjëehë Simón Pedro jndë sinin jon ndëehë nchu vaa na si'man jndyee Tyo'ts'on na ndyii' ts'on jon ntyja 'naan' joo nn'an na mañoon tsjan conduihan yo jaa, na mantyi quii' nt'an nan'ñeen icüji jon nn'an na conduihan cüentaa' nquii' jon. ¹⁵Ndo' na nda' vaa, itsijonhan' juuhan' yo jñ'oon na jndui quityquii' jñ'oon' Tyo'ts'on na tji nn'an na toninncyaa jñ'oon' jon nchu vaa 'nan na nguua. Juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan':

¹⁶Vi na jndë tui tsoñ'en nan'min, ja ncy'ön nnt'a na vi' ntyji nn'an tsjan 'naan' David na jndyocahan'. Mantsijnt'a na ncüii' joochan na ntco'xen.

¹⁷Nnda' vaa na matsijnt'a cha' mantyi nque nn'an na tachi tsjan nn'an judíos conduihan njnt'uehan ja, mancö na condui ja na taquintyja na maco'xën.

Juu xjen'ñeen tsoñ'en nan'ñeen njnt'uehan ja cha' nndëë nty'i jahan ntyja njan.

¹⁸Ndo' juu jñ'oon'ñeen tsontyichenhan': "Jñ'oonva' tivio na itsi'man Tyo'ts'onhan' ntyja 'naan' ts'ian na its'aa jon naneinhan."

¹⁹Ndo' tsontyichen Santiago: "Ng'e na ndó' vaa na itsiquindyi juu jñ'oon'ñeen,

ndö ro jñ'oon na matsitiu ja ntyja 'naan' nque nan'ñeen na tachi tsjan jaa conduihan na contcüe' n'onhan jnanhan na vantyja n'onhan Jesús. Tyi'quichuhan' na nnan'chju jaa joo nan'ñeen yo costumbre njanhan. ²⁰Ya xe na nnan'cüanön tson ndëehan na nnan'quindyiihan na tantcüa'han 'nan na jndë tyio nn'an ndëë 'nan na conan't'-maan'han na cotjihan cüenta na conduihan' Tyo'ts'on. Min tanc'onhan yo nn'an na ve' ndö' ro. Min tantquiihan s'i quioo' na ve' ngue' jndio' min tavintquiihan neon'. ²¹Ee na toxen'chen, nque ntyjë nn'an judíos, mancüii xjen coninncyahan jñ'oon na tqen Moisés na ico'x-enhan'. Ndo' nque ntyjëehë nan'ñeen, tyi'ncüii cüii xuee na cota'jndyeehan, conan'jn'aanhan jñ'oon'ñeen ncüii cüii tsjoon naijon na m'anhan.

Tson na jnan'cüanon nn'an judíos ndëë nn'an na tachi judíos

²²Ndo' nque nan'ñeen na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús yo ntyjehan na conintque yo nin'tsoñ'en nn'an na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan tsjoon Jerusalén, jnan'jnda'han na tji-han ve ntyjehan na t'uahan ts'ian ndëë nan'ñeen na juu xjen na ncja ntcüe' Pablo yo nin'Bernabé Antioquía, na c'o ve nan'ñeen yo joochan. Juu Judas, tsan na vja ve xuee' Barsabás, yo nin'Silas, ndëehan t'ua nan'ñeen ts'ian'ñeen. Joo ve nan'ñeen conintquehan quii' ts'ian'ñeen. ²³Juu tmaan' nan'ñeen, ndö vaa jñ'oon na chu tson na jnan'cüanonhan:

"Já nn'an na cotsaj'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, ndo' mantyi nin'nqué na conintque quii' nt'an tmaan' nn'an na vantyja n'on jon na m'án tsjoon Jerusalén. Concyá ts'on nján ndëë nqueho' ntyjë na m'anho' tsjoon Antioquía yo ndyuaa Siria yo nin'Cili-

cia. Conan'cüanón tsonvahin ndëë 'o' ntyjë na mañoon tsjan conduiho' yo já nn'an judíos na mantyi vantyja n'onho' Jesús. ²⁴ Já jndë jndyé na jnan vendye ntyjë ntjoohin na squehan na m'anho', ndo' yo jñ'oon na conan'manhan ndëëho', itsiquijñ'eehan'ho'. Conan'ndaa'han n'onho' na conuehan najn-dei'han na quinan'quindëho' juu costumbre na já nn'an judíos cont'á yo yonon'ndaa ndá, ndo' yo na conuehan na quita'nguee'ho' juu ntji na tquen Moisés. Majo' min na nnda' na conan'man nan'neen ndëëho', ta'nhan ts'an na i'ua juu ts'ian'neen ndëëhan. ²⁵ Mang'e na nnda', tencüi já ndo' ninncüi conan'tiú na ntj' nciüi ve ntyjëëhë quii' nt'án na nt'ión ts'ianhan na c'ohan na m'anho' yo nque ntyjë na vengiú jndyí, juu Bernabé yo nin'Pablo. ²⁶ Ee joohan tyi'quityi'han cüenta min na aa ntscuee'han'hin na cotye'ntjonhan nnon nquii Jesucristo na conduihin itye'ntjon jon jaa. ²⁷ Jo' na cot'úa ts'ian nnon juu Judas yo nin'Silas na c'ohan na m'anho'. Nquehan nnduehan ndëëho' juu jñ'oon na conan'jnt'á ntyja 'naan' juu jñ'oonva'. ²⁸ Ee nquii Espiríto Santo jndë si'man jon ndé na tyi'ndyiú xu nacjoho'. Mang'e jo', joo jñ'oon na tye-quindue nan'neen ndëëho', tyi'icanhan' na nnan'quindëho'han'. Xia'ntyí jñ'oon-min na condué na quita'nguee'ho'. ²⁹ Si' na jndë tyio nn'an tondëë 'nan na conan't'maan'han na tachi Tyo'ts'onhan', tantcüa'ho'han'. Min tantquiiho' neon', min s'i quíoo' na ve' ngue' jndio'. Min tavinc'onho' yo nn'an na ve' ndó' ro. Mantyjantyí jo' ro na condué ndëëho'. Concyá ts'on nján ndëëho' na tsoñ'enho'."

Ndó' jñ'oon na jnan'cüanon nan'neen ndëë nn'an Antioquía'neen.

³⁰ Ndo' juu Judas yo nin'Silas, vi na jndë t'manhan ntyjehan na vantyja n'on, jndui'han. Ty'ehan Antioquía

yo Pablo yo nin'Bernabé. Ndo' vi na jndë squehan jo', jnan'tjonhan nn'an na vantyja n'on Jesús, jndë jo' juu tson'neen na y'onhan, tyincyahinhan' ndëë nan'neen. ³¹ Ndo' joo nan'neen, vi na jndë jnan'jn'aanhinhan', t'onhan na nein jndyihan ng'e juu jñ'oon na chuhan tji'han'hin quityquii' juu na m'aan' jndyi n'onhan. ³² Ndo' juu Judas yo nin'Silas, mantyi conduihan nn'an na i'ua Espiríto Santo ts'ian ndëëhan na ya concyahan jñ'oon' Tyo'ts'on. Mang'e jo' jndye jñ'oon na tonan'neinhan ndëë nan'neen. Ndo' juu jñ'oon'neen tyincyahan' na xoncüii' n'on nan'neen. Ndo' mantyi t'onhan najndëhan ntyja 'naan'han'. ³³ Ndo' juu Judas yo nin'Silas'neen, vi na jndë tenon cüanntyi ro xuee na m'anhhan juu tsjoon'neen, jnan'jnda'han na nc'ontcüe'han Jerusalén najjon na m'an nn'an na t'ua ts'ian'neen ndëëhan. Ndo' nque nn'an na vantyja n'on na m'anhhan tsjoon Antioquía, tyincyahan ts'on nan'neen. Tanhan na nquii Tyo'ts'on cüantyyee' jonhan na co'o ntcüe'han. ³⁴ Majo' juu Silas'neen, sitiú jon na ntjohin jo'. ³⁵ Mantyi Pablo yo Bernabé ntjohin jo'. Joohan ndo' jndye mañoon nn'an na m'an jo' na vantyja n'onhan Jesús, tonan'manhan ndo' toninncyahan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on nndëë nn'an.

Pablo jndë ve jnda na vancyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on

³⁶ Ndo' vi jndë na cüanntyi ro xuee na tom'anhan juu tsjoon'neen, tso Pablo nnon Bernabé:

—Nque ntyjëëhë na vantyja n'onhan Jesús na m'anhhan ncüii cüii tsjoon najjon na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëhan, cúa, ntsaquijnty'ia nnt'a nchu vaa na m'anhhan.

³⁷ Ndo' Bernabé, nt'ue ts'on jon na chineja Juan yohan, tsan na vja ve xuee' Marcos. ³⁸ Majo' nquii Pablo, tatévee'

ts'on jon na ncja tsan'ñeen yohan, ee xjen na tom'anhan ndyuaa Panfilia, jnty'ii tsan'ñeenhan, tji'ntcüe' juu na totejndei juu joohan ts'ian na ty'e-han. ³⁹Ndo' tsojnaan' jñ'oon'ñeen, nquii Pablo yo nin'Bernabé, tatéquinjon' na jnan'neinhan yo ntyjehan, jnan'jndyehan jndyuehan ata jnty'ehan ntyjehan. Jo' nquii Bernabé tÿ'oon jon Marcos, tuahan v'aandaa na ty'ehan ndyuaa Chipre na m'an ndaandue xi'jndiohan'. ⁴⁰Majo' juu Pablo tÿ'oon jon Silas. Ndo' nque nn'an na m'an Antioquía na vantyja n'onhan Jesús, tqenhan nan'ñeen nt'ö Tyo'ts'on na nquii jon cüijnt'ue jon joohan quityquii' ts'ian 'naan' jon na co'ohan. Ndo' vi jndë jo', jndui'han, ty'e-han. ⁴¹Tyecüenonhan ndyuaa Siria yo nin'Cilicia. Ndo' ntmaan' nn'an na vantyja n'onhan Jesús, juu jñ'oon na toninncyaa Pablo yo nin'Silas, tejndeihan' nan'ñeen na tovaquehan ntyja na vantyja n'onhan.

**Pablo yo nin'Silas, tjihan
Timoteo na chi ntejndei juuhan**

16 Pablo yo nin'Silas jndui'han Antioquía, squehan tsjoon Derbe. Ndo' vi jndë jo', ty'e nnda'han tsjoon Listra. Jo' vijon tom'aan ncüii ts'an na vantyja ts'on juu Jesús, Timoteo jndyu tsan'ñeen. Ndyee juu ts'an judía na mantyi vantyja ts'on jon, majo' tye juu tsjan ts'an griegohin. ²Nque nn'an na vantyja n'on na m'anhan tsjoon Listra'ñeen yo Iconio, ya jñ'oon tonan'neinhan ntyja 'naan' juu Timoteo. ³Ndo' Pablo nt'ue ts'on jon na quitsijon Timoteo yohin yo ts'ian na its'aa jon. Ng'e na nnda', jo' sijnda' Pablo na tui yohin cha'xjen juu costumbre na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahan. S'aa jon na nnda' cha' nque nn'an judíos na m'an ndyuaa najjon na co'ohan, ncy'on nan'ñeen cüentahin. Ee ngio ya nan'ñeen na juu

tye Timoteo, tsjan ts'an griegohin. ⁴Ndo' joo jñ'oon'ñeen na jnan'jnda' nque nn'an na jñon ta Jesús yo jñ'oon naya 'naan' jon, yo nin'nn'an na conintque ndëë nn'an na vantyja n'on na m'anhan Jerusalén, joo jñ'oon'ñeen, nquii Pablo yo Silas yo nin'Timoteo, nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan ncüii cüii tsjoon najjon tovenonhan, tonan'quindyiihan nan'ñeen na quita'nguee'han joo jñ'oon'ñeen na jnan'jnda' nn'an na vantyja n'on Jesús. ⁵Mang'e na tont'ahan juu ts'ian'ñeen, jo' ncüii cüii tmaan' nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, tovaquehan na vantyja n'onhan ndo' 'io 'io tÿvijndyentyichenhan.

**Tityincyoo' jndyiaa' Pablo
tsans'a ndyuaa Macedonia**

⁶Ndo' nquii Espíritu Santo, tata'nguee' jon na juu Pablo yo nin'nn'an na totsaj'on jñ'oon yohin na nnan'neinhan jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an ndyuaa Asia. Mang'e na nnda', tenonhan ndyuaa Frigia yo ndyuaa Galacia. ⁷Juu xjen na squehan tyonco ndyuaa Misia, jnan'tiuhan na ngoque'han ndyuaa Bitinia. Majo'ntyi min tatyincyaa Espíritu Santo na ngüenonhan jo'. ⁸Mang'e na nnda', ve' tenon ntyjahan ndyuaa Misia. Tyecuehan ata squehan tsjoon Troas na m'aanhan' 'ndyo ndaandue. ⁹Ndo' natsjon na m'an nan'ñeen jo', vaa ncüii na tityincyoo' nnon Pablo na jndyiaa' jon. Ee jndyiaa' jon ncüii tsans'a ndyuaa Macedonia na minntyjee' juu. S'aa tsan'ñeen ty'oohin, itso juu nnon jon: "Quitsa' vi naya'ñeen na cüenoon' ntyjava ndyuaa Macedonia. Quindyotejndei' já." ¹⁰Ndo' vi na jndë jndyiaa' Pablo na nnda' vaa, ya jo' nin'noon' jnan'jnt'á na ngüet'ió ndaandue na ntsqué ndyuaa Macedonia. Ee taa' ya n'ón na i'ua Tyo'ts'on ts'ian

ndé na quitsancyá jñ'oon naya 'naan' Jesús ndëë nn'an ndyuaa'ñeen.

**Lidia tsan tsjoon Filipos,
vantyja ts'on jon Jesús**

¹¹Ndo' juu tsjoon Troas'ñeen, jo' tuá v'aandaa. Sá jndyoyú, squé ncüii tyuaa chjo na m'aan ndaandue xi'jndiohan' na jndyuhan' Samotracia. Ndo' tonco ncüiichen xuee, jnt'uí jo', sá, squé tsjoon Neápolis. ¹²Jnt'uí jo', sá, squé tsjoon Filipos. Ico'xen tsjoon Roma juu tsjoon'ñeen, ndo' majuuhan' ico'x-enhan' njoon quijndé na m'aanhan' ndyuaa Macedonia. Jo' ntjo já Filipos'ñeen cüiantyi ro xuee. ¹³Ndo' juu xuee na cota'jndyee nn'an judíos, jnt'uí já 'ndyo tsjoon'ñeen 'ndyo jndaa. Ee m'aan' n'ón na aa ndió naijon na covancüi nn'an na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on, na nnan'jon já yohan. Ndo' mayuu' jndió nanntcu na tencüihan jo'. Jo' sacüendyuá, jnan'nén jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús ndëëhan. ¹⁴Ndo' quii' nt'an nanntcu'ñeen, jo' m'aan ncüii ts'an na jndyu Lidia. Juu tsan'ñeen ts'an na jnan tsjoon Tiatira, ndo' ijndëë jon ndiaa ya, ndiaa colo venton. Jon mancüiixjen itsit'maan' jon Tyo'ts'on. Ndo' nquii ta Tyo'ts'on tyincyaa jon quii' ts'on tsanscu'ñeen na tqen ya jon cüenta jñ'oon na tyincyaa Pablo.

¹⁵Ndo' vi na jndé jndëë' jon yo xuee' Jesús, yo nin'nn'an vaa' jon, yajo' s'aa jon ty'oo já, tso jon ndé:

—Xe na aa cotji'ho' cüenta na xoncüee' ts'ón na mavantyja ts'ón ta Jesús, cüa quintjoho' v'a.

Ndo' sichon jon na quintjo já vaa' jon.

**Pablo yo nin'Silas, tyi' nn'an
tsjoon Filiposhan vancjo**

¹⁶Ncüii xuee'ñeen sá naijon na covancüi nn'an na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Juu xjen na ñjon já nato, jo' tjon já ncüii yuscundyua na itsixuan juu ntyja

'naan' najndeí yutyia. Itsinin yuscu'ñeen ndëë nn'an 'nan na ntquenonhan. Ityentjontyen yu'ñeen ndëë nn'an na jnan'jndahan juu. Ndo' t'man s'on na cotantjonhan ntyja 'naan' juu. ¹⁷Ndo' yu'ñeen, ta' juu na tovantya juu na tonc'én yo Pablo. Tatécüentyjee' juu na tsixuaa juu, totso juu:

—Joo nannonmin' cotye'ntjonhan nnon nquii Tyo'ts'on na m'aan na téquintya na ndyentyichen. Conan'quindyiihan 'o' ntyja na itsin'man jon ñuaan nn'an.

¹⁸Jndye xuee na tots'aa juu na nnda', ndo' jñ'oon na totsiniin juu, totscüetë'han' Pablo. Jo' tequen jon, sinin jon nnon juu yutyia na m'aan quii' ts'on juu. Tso jon:

—'U' yutyia, yo xuee' Jesucristo macöxën 'u', quindui' quii' ts'on yuscuva'.

Ndo' vi jndé tso Pablo jñ'oonva', maquintyjachen jndui' juu jndyetyia'ñeen.

¹⁹Majo' nque nan'ñeen na cotantjonhan ntyja 'naan' yuscu'ñeen, vi na jndé tqenhan cüenta na juu jndyetyia'ñeen jndé jndui'han'hin, jo' na taa' n'onhan na taje'quioontyichen s'on ndueehan yo ts'ian na tots'aa juu na totsiniin juu 'nan na ntquenon nn'an. Tsojnaan' jo' nque nn'an na jnan'jndahan yuscu'ñeen, ty'onhan Pablo yo Silas. Tyequitquenhan nan'ñeen ndëë nanm'ann'ian quii' ts'ua t'man tsjoon'ñeen. ²⁰Ndo' vi na jndé jo', jnduehan:

—Nannonmin', conduihan nn'an judíos ndo' cotyi'han tyia' nn'an tsjöön.

²¹Ee joo jñ'oon na conan'manhan vjahan' nacjoo' ntji 'naan' gobiernon Roma, ndo' jaa mancüiixjen condui jaa nn'an na m'an nacje 'naan' juu tsjoon'ñeen, mang'e jo' tyi'quichuhan' na ntquén cüenta jñ'oon na coninncyahan, min na nt'a 'nan na conduehan.

²²Ndo' na jndue nan'ñeen na nnda', nque nn'an tsjoon'ñeen jnan'vehan nacjoo' Pablo yo Silas. Mantyi nque nanm'ann'ian'ñeen t'uahan ts'ian na quindui' ndiaa nan'ñeen, ndo' ngich'ohan yo nonjnein. ²³Ndo' vi na jndë tijndye nonjnein na jnan'tja' nan'ñeenhan, jndë jo' tyi' nanm'ann'ian'ñeenhan vancjo. Ndo' nquii ts'an na iquen cüenta juu vancjo'ñeen, jnduehan nnon jon na ya ya quen jon cüenta Pablo yo Silas. ²⁴Ndo' juu tsan'ñeen, vi na jndë ty'oon jon cüenta jñ'oonva', tyii' jonhan vancjo na quiñoon'chen, ndo' sityen tyen jon ng'ehan yo nonntcaa'.

²⁵Majo' cha' na xoncüe tsjon, juu Pablo yo Silas tonan'neinhan nnon Tyo'ts'on ndo' totahan alabanzas, ndo' nque nn'an na m'an navi' na too'han juu vancjo'ñeen yohan, tondyehan na nnda'. ²⁶Ndo' ninjonto jndei s'ii ra, ata titoncüii' ninvaa vancjo'ñeen. Ndo' juu xjen'ñeen, jnduent'aa na min vancjo'ñeen, jnaan nquehan', ndo' mantyi ncüii cüii nn'an na m'an navi' jo', jndyaa carena na tyenhan. ²⁷Ndo' nquii tsan'ñeen na iquen jon cüenta vancjo'ñeen, sintcüihan'hin, ndo' jndyiaa' jon na vanaan jndyuehan'. Tsojnaan' jo', tji' jon xjoo' jon na ntscuee' nquiihin ee sitiü jon na nque nn'an na m'an navi', jndë jnan'nonhan. ²⁸Majo' Pablo jndei sixuaa jon nnon tsan'ñeen. Tso jon:

—Qui'ndyi', tyi'ntscue' nquii 'u' ee tsoñ'en já ninm'án ndöhin.

²⁹Ndo' juu tsan'ñeen, tcan jon chon. Jndei tëquee' jon quii' vancjo'ñeen. Coviqijnty'ehin na ty'ue jon. Tcon xtye juu nnon Pablo yo Silas. ³⁰Ndo' vi jndë jo', tji' jon joohan ch'en. Taxee' jon ndëehan, tso jon:

—'O' ta, ¿nin 'nan na icanhan' na quit-s'a cha' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njan?

³¹Ndo' t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Cantyja tson' nquii ta Jesucristo, yajo' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'nan', ndo' majo'ntyü quint'a nn'an va'.

³²Ndo' jnan'neinhan juu jñ'oon ntyja 'naan' Jesús nnon tsan'ñeen ndo' mantyi ndëë tsoñ'en nn'an vaa' jon. ³³Ndo' majuuntyi xjen'ñeen ninvaa jaanchen, tëchu jon joohan ndo' tman jon yuu na tc'ehan na ch'ohan. Ndo' jndë jo', jndëë' jon yo xuee' Jesús, juu jon ndo' mantyi yo nin'nn'an vaa' jon. ³⁴Vi jndë jo', Pablo yo Silas, tëchu jonhan vaa' jon, tyincyaa jon 'nan na tcüia'han, ndo' juu jon yo nin'tsoñ'en nn'an vaa' jon, neinhan na jndë vantyja n'onhan Tyo'ts'on.

³⁵Ndo' vi na jndë tixuee, nque nanm'ann'ian juu tsjoon'ñeen, t'uahan ts'ian ndëë comision na coquitji' nan'ñeen Pablo yo Silas vancjo na chi ndyaa-han. ³⁶Ng'e na nnda', nquii tsan'ñeen na iquen cüenta vancjo'ñeen, siquindyii jon Pablo jñ'oonva'. Itso tsan'ñeen nnon jon:

—Nque nanm'ann'ian jndë jnan'cüanonhan jñ'oon na quitsiquindyia ja 'o'. Mangle na nnda', vanaan na nddui'ho'. C'oho' na min'ncüii jñuaan' ts'on tyi'nc'onho'.

³⁷Majo' tso Pablo ndëë comision'ñeen:

—Já condui já nn'an ntyja 'naan' tsjoon Roma. Majo' min na nnda', tondëë tsoñ'en nn'an tja'hin já. Jnt'atohan na nnda' min na tyi'covijnda' aa vaa 'nan na jnan'tjá já. Jndë jo' tyi'han já vancjova. Nan'min' jnt'ahan já min na min'chjo tyi'quichuhan' na nt'ahan na nnda' yo nciüi ts'an na conduihin ts'an na m'aan nacje 'naan' juu tsjoon Roma. Ndo' naneinhin ¿Aa ve' nty'iu na ntji' ntcüe'han já? Tyi'cüji' yahan' na nnda'. Nquehan quindyoyquitji'han já.

³⁸Ndo' joo comision'ñeen, ty'e ntcüe'han, tyenan'quindyiihan nque nanm'ann'ian'ñeen joo jñ'oonmin'. Ndo' nan'ñeen je', vi na jndë jndyehan na juu Pablo yo nin'Silas conduihan

nn'an na m'an nacje 'naan' tsjoon Roma, tyue jndyihan. ³⁹Mang'e na nnda', tyequitahan jñ'oon t'man ts'on ndëë nan'ñeen na quinan't'man n'on nan'ñeen joochan. Ndë jo' tji'han nan'ñeen vancjo. Ndo' tanhan na quindui' ntcüe' nan'ñeen tsjoonhan. ⁴⁰Ndo' joo nan'ñeen, vi jndë na jndui'han vancjo'ñeen, ty'eahan, sque nnda'han vaa' Lidia. Jo' tonan'neinhan ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús. Tyincyahan na t'man n'on nan'ñeen. Jndë jo' jndui'han tsjoon Filipos'ñeen.

Tyionhan' na nc'uaa' n'on nn'an tsjoon Tesalónica

17 Pablo yo Silas jnduihan tsjoon Filipos, ty'eahan, tenonhan tsjoon Anfópolis yo Apolonia. Ndë jo' squehan tsjoon Tesalónica najon na vaa ncüii vats'on 'naan nn'an judíos. ²Ndye soana na tom'anhan juu tsjoon'ñeen. Ncüii cüii jon na covee' xuee na cota'jndyee nn'an judíos, s'aa Pablo cha'xjen na ncüiix-jen its'aa jon. Tëtsitjon'hin yo nan'ñeen quii' vats'on 'naanhan. Totsi'man jon ndëëhan nchu vaa na itsiquindi jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio. ³Ndo' mantyi tyincyaa jon jñ'oon na mancüiixjen itsohan' na ji vaa jndyi na ngenon nquii jon na conduihin Cristo, tsan na ndyotsin'-man jon ñuaan nn'an. Nt'ion nn'anhin tsonjn'aan, ngue' jon, ndë jo' nninncyaa Tyo'ts'on na ngüando' xco jon. Ndo' tsontyichen Pablo ndëë nan'ñeen:

—Nquii Jesús na mancyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëëho', manquii jon conduihin Mesías.

⁴Ndo' vendye nn'an judíos'ñeen, tëntyja n'onhan juu jñ'oon'ñeen, ndo' jnan'jonhan yo Pablo yo nin'Silas. Mantyi nn'an na tachi judíos conduihan na conan't'maan'han Tyo'ts'on, jndyehan tëntyja n'onhan Jesús, ndo' majo'n-tyi joo nanntcu, ntcu nn'an na conintque quii' tsjoon, jndyehan tëntyja n'on-

han. ⁵Majo' nque nn'an judíos na tyi'cantlya n'onhan jon, tonan'tëë' jndyi n'onhan ng'e na coy'on nn'an cüenta juu jñ'oon na tyinncyaa Pablo. Tsojnaan' jo', jnan'tjonhan ncüii tmaan' nn'an na vi' nn'an. Jndë jo' nque nn'an judíos'ñeen tyi'han chon nn'an tsjoonhan. Joo jñ'oon na jnan'neinhan s'aahan' na quindyaa' jndyi ngio nn'an tsjoon'ñeen, jo' ty'eahan vaa' tsan na jndyu Jasón. Ndo' yo na ijndei'han' na tyeque'han juu v'aa'ñeen na cojnt'uehan Pablo yo Silas, ee nin'quitquenan nan'ñeen tondëë nn'an tsjoonhan. ⁶Majo' tajndiohan nan'ñeen. Tsojnaan' jo', yo najndei'han' na tyey'onhan juu Jasón yo nin'vendye nn'an na vantyja n'on Jesús. Ndo' tyechohan nan'ñeen tondëë nanm'ann'ian tsjoonhan. Jndei tonan'xuaahan na totji'han jñ'oon vi' nacjoo' Pablo yo nin'Silas. Jnduehan:

—Nque nannon'ñeen na conan'ndaahin nn'an na ninvaa tsonnangue, mantyi jndë squehan tsjöön. ⁷Ndo' juu Jasónva', sintjoo' juu joochan vaa' juu. Ndo' tsoñ'en nanmin cont'ahan na tanin min na tyi'ntsiquindë ts'an juu jñ'oon na iquen tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma. Ee conduehan na m'aan ncüiichen ts'an na tëntyntyja na t'man conduihin na ico'xen juu joochan na jndyu juu Jesús.

⁸Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen yo nin'nn'an tsjoonhan, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin, tyionhan' na nc'uaa' n'onhan. ⁹Ndo' ng'e na nnda' tui, juu Jasón yo vendye nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, vi na jndë na tyincyahan xoquitu' ndëë nanm'ann'ian'ñeen, jnan'quindyaa ntcüe' nan'ñeen joochan.

Pablo yo Silas coninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Berea

¹⁰Majuu tijaan xee'ñeen, nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús, ninñoon' jñonhan Pablo yo nin'Silas na c'o-

han tsjoon Berea. Ndo' jooan, vi na jndë squehan tsjoon'ñeen, ty'ehan vats'on 'naan nn'an judíos. ¹¹ Majo' nque nn'an judíos na m'anhan juu tsjoon Berea'ñeen, yantychen nn'anhan, chichen ntyjehan na m'an Tesalónica. Ee yo na xoncüee' n'onhan totquen yahan cüenta jñ'oon na tots'i'man Pablo yo nin'Silas. Ndo' 'io 'io, chen jndyi tonan'jn'aanhan jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu na toxen'chen na tojnt'uehan na aa mayuu' joo jñ'oon na conincyana n'ñeen. ¹² Mang'e na nnda', majndyeha n'tëntya n'onhan Jesús. Ndo' mantyi jndye nn'an na tachi judíos conduihan na conan'neinhan jñ'oon griego, ndo' mantyi jndye nanntcu na t'man condui yo nin'nannon. ¹³ Majo' joo nn'an judíos na m'an Tesalónica'ñeen, tondyeha na toninncyaa Pablo jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an Berea'ñeen. Ndo' ng'e jo' ty'e-han juu tsjoon'ñeen, ndo' tyenan'jmi-in'han nan'ñeen. ¹⁴ Ndo' ng'e na nnda', nque nn'an tsjoon'ñeen na vantya n'onhan, maninñoon' jñonhan Pablo na cja jon 'ndyo ndaandue. Majo' juu Silas yo nin'Timoteo, ntjo yahan juu tsjoon'ñeen. ¹⁵ Ndo' nque nn'an na tyenan'jon yo Pablo, tyequi'ndyeha jon tsjoon Atenas. Jndë jo' ntcüee' ntcüee'han juu tsjoon Berea'ñeen. Tyey'onhan jñ'oon na siquichu Pablo jooan na quitsityuaa' Silas yo Timoteo na contyjahan xen' jon, tyi'nan'chjuhan.

Incyaa Pablo jñ'oon ndëë nn'an tsjoon Atenas

¹⁶ Ndo' Pablo je', viochen xjen na tominndoo' jon jooan tsjoon Atenas, si'ndaa'han' ntyjii jon ng'e na tqwen jon cüenta na ninvaa quii' tsjoon'ñeen, ndovanjan min 'nan na jnan'ya nn'an na conan't'maan'hinhan' cha'vijon na conduihan' nquii Tyo'ts'on. ¹⁷ Jo' totsiniin jon yo nn'an judíos quii' vats'on 'naan nan'ñeen ndo' yo vendye nn'an na

tonan'jon yo nan'ñeen na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ndo' mantyi 'io 'io totsiniin jon ndëë nn'an tsjoon'ñeen na tëtjonhan ts'ua t'man. ¹⁸ Ndo' nque nn'an tsjoon'ñeen, ve tmaan' conduihan. Ncüii tmaan' nan'ñeen conan'quijndyu nn'anhan epicúreos, ndo' nn'an ncüiiichen tmaan'ñeen conan'quijndyu nn'anhan estoicos. Joo nan'ñeen ta'han na conan'neinhan yo Pablo. Vendyeha ve' toncohan taxee'han, jnduehan:

—¿Nin jñ'oon itsiniin tsanvahin na jndye jndyi jñ'oon ntyjii juu?

Ndo' vendyeha t'ahan, jnduehan:

—Ndo' ncüan itsiniin juu ntyja 'naan tyo'ts'on cüenta jndye na jen mañoon conduihan.

Nnda' ro jñ'oon na jnan'neinhan ee sinin Pablo ndëëhan ntyja 'naan' Jesús yo na vando' xco jon. ¹⁹ Ndo' tyey'on nan'ñeen Pablo ncüii joo na conan'quijndyuhinhan' Areópago, naijon na covatjon nn'an na condyeha jñ'oon. Jo' jnduehan nnon jon:

—Cüa, juu jñ'oon xco na matsi'man' ndëë nn'an, nin'quindyé nchu vaa na itsiquindyihan'. ²⁰ Ee juu jñ'oon na mancya', jen mañoonhan', min'jon tacondyéhan'. Mang'e na nnda', nin'cüaa' n'ón nin 'nan itsiquindyihan'.

²¹ Ee joo nn'an juu tsjoon Atenas'ñeen yo nn'an na mañoon njoon na m'an yahan juu tsjoon'ñeen, ninnquii'chen na nin'quindyeha ndo' nin'quinan'neinhan min'cya ro nnon jñ'oon na xcontyichen.

²² Yajo' juu Pablo təcüentyjee' jon quii' nt'an nan'ñeen naijon na covijnda' jñ'oon. Tso jon ndëëhan:

—'O' ta na conduiho' nn'an tsjoon Atenas, xi'jndio quii' tsjoonho' covityincyo na 'o' conduiho' nn'an na njon jndyi ngioho' 'nan na conan't'maan'ho', ²³ Ee viochen xjen na tomanty'i ja quii' tsjoonho', jo' tqwen ya cüenta joo nnonntyiu naijon conan't'maan'ho'. Jo'

ntji ncüiihan' na manin' ts'iaan'han' na conan'quijndyuhohan': Juu nronty-iuva conduihan' cüentaa' nquii tyo'ts'on na tyi'quital'jn'aan jaa. Ndö' vaa na itsiquindy juu ntji'ñeen. Jo' manquiiinty Tyo'ts'on na ve' conan't'maan'toho'hin, min na tyi'quital'jn'aanho' nin conduihin, mantya 'naan' nquii jon na matsinën ndëëho'.

²⁴“Manquii jon tqen tsonnangue yo nin'tsoñ'en 'nan na min nnonhan', ndo' xia'nty nquii jon ico'xen jon nin-vaa quiñoon'ndue yo nnon tsonnangue. Ng'e na nnda', tyi'im'aan jon nt'aa na conan'ya nn'an cüentaa' jon. ²⁵Min tyi'icanhan' na jaa nta'ntyjëë'hin ee min'ncüii tyi'itsitjahan'hin. Ee manquiiinty jon na incyaa jon tsoñ'en jaa na cotant'ö, incyaa jon jndye na cotja yo ncüii cüii nnon na itsitjahan' jaa.

²⁶“Jaa nn'an tsonnangue, s'aa jon na ninncüii tsjan jaa min na ncüii cüii nnon tyuaa na m'an covejndyohan'. S'aa jon na nnda', cha' c'ön ninvaa nnon tsonnangue. Ndo' nquii jon sijnda' jon yuu xjen na ngüentyja na nc'oon ts'an ndo' mantyi yo ncüii cüii joo. ²⁷S'aa jon na nnda' cha' ncüii cüii jaa na m'an nnon tsonnangue quijnt'uëhin, cha' njnty'ia na aa ndëë nndiö jon, min na mayuu' nquii jon ndyo m'aan jon yo ncüii cüii jaa. ²⁸Ee ntyja 'naan' nquii jon na cotant'ö, comanty'i ndo' cotsam'an. Ee jñ'oonvahn itsijonhan' juuhan' cha'xjen juu jñ'oon na tondue vendye ntyjeho' na ya conan'tjon'han jñ'oon. Jndue nan'ñeen: “Jñ'oon na mayuu' condui jaa tsjan 'naan' nquii Tyo'ts'on na jndyocahan'.”

Mannda' itsiquindy jñ'oon na jndue nan'ñeen. Ndo' tsochen Pablo: ²⁹“Ndo' xe na aa mayuu' condui jaa tsjan 'naan' jon na jndyocahan', tyi'quichuhan' na conan'jöön' jaa jon ve' vi 'nan na jndë yo s'on ijan ndo' aa yo s'on xuee ndo' aa yo ntjö', nan'min' ve' ntyja na conan'tiu nque nn'an, jo' na conan'yahin-

han'. ³⁰Joo ndyu na toxen'chen, tont'a nn'an joo ts'ian'ñeen yo ntyja 'naan' na jnda' nquen nquehan. Majo' tots'aa Tyo'ts'on cha'vijon na tyi'quindyiaa' jon na tont'ahan joohan'. Majo' naneinhin iquen jon jñ'oon nnon ncüii cüii ts'an na quintcüe' ts'on juu ntyja 'naan'han'. ³¹Ee majnda' xuee na jndë sijnda' jon xjen na ntco'xen jon jaa nn'an tsonnangue ntyja 'naan' 'nan na jndë tonan'tja jaa nnon jon. Juu ts'ian'ñeen nts'aa jonhan' cha'xjen na chuhan'. Ndo' majnda' nquii ts'an na jndë t'ua jon ts'ian'ñeen nnon juu na quits'aa juuhan'. Ndo' ndëë tsoñ'en nn'an itsi'man jndyoyu jon na mayuu' na nguaa na nnda' ee tyincyaa jon na vando' xco tsan'ñeen vi na jndë jnan'cuee' nn'anhin.”

³²Ndo' nque nn'an Atenas'ñeen, vi na jndë jndyehan na sinin Pablo ntyja 'naan' na nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë, ñ'enhan na ve' toncohan. Majo' ñ'en ntyjehan na jnduehan:

—'Io cha nndyë na ntsinin'nty'i'chen' juu jñ'oonva'.

³³Jo' jndui' Pablo najon tëtjon nan'ñeen. ³⁴Majo' vendye joo nan'ñeen na tëntyja n'onhan Jesús, jnan'jonhan yo Pablo. Quii' nt'an nan'ñeen, jo' ñ'en Dionisio, juu tsan'ñeen na conintquehin Areópago'ñeen najon na covijnda' jñ'oon. Ndo' mantyi ñ'en ncüii tsanscu na jndyu Dámaris yo nin'vendye ntyjehan nn'an tsjoon'ñeen na tëntyja n'onhan Jesús.

Incyaa Pablo jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Corinto

18 Vi na jndë tui nan'min', jndui' Pablo tsjoon Atenas, tja jon tsjoon Corinto. ²Juu tsjoon'ñeen, jo' ntjii jon ncüii ts'an judío na jndyu Aquila. Juu tsan'ñeen tuihin ndyuaa Ponto. Juu jon yo scuu' jon Priscila, tyi'covijndye xuee na jndui'han ndyuaa Italia, squehan Corinto. Nnda' vaa na

jnt'ahan ng'e nquii tsanm'aants'ian t'-man tsjoon Roma, tsan na jndyu Claudio, tqwen jon jñ'oon na tsoñ'en nn'an na conduihan tsjan nn'an judíos quindui'han juu tsjoon'ñeen. Tëquindyiaa' Pablo joohan. ³Ndo' nan'ñeen, ts'ian na cota'ntjonhan na conan'yahan nt'aa ndiaa. Ndo' juu Pablo majuuntyi ts'ian na its'aa jon cha'xjen joohan, jo' tojnaan' ntjohin yo nan'ñeen na tont'ahan ts'ian. ⁴Ndo' tyi'ncüüi ncüüi xuee na cota'jndyee nn'an judíos, toca Pablo vats'on 'naan nan'ñeen. Toninncyaa jon jñ'oon ndëëhan, nquehan yo nin'joo nn'an na mañoon tsjan conduihin na quioo' n'onhan, na cantyja n'onhan Jesús.

⁵Xjen'ñeen jnan Silas yo Timoteo ndyuaa Macedonia, squehan na m'aan Pablo. Jo' ta' jon na totsichon yantyi jon na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on. Totsinin jndyoyu jon ndëë nn'an judíos'ñeen na nquii Jesús conduihin Cristo, tsan na comindoo'han na ndyotsin'man jon ñuaanhan. ⁶Majo' joo nan'ñeen jnan'vehan nacjoo' Pablo, tye' tonan'neinhan jñ'oon tsan' nacjoo' jon. Tsojnaan' jo' sitoncüüi' jon ndiaa' jon tondëëhan cha' quitsi'manhan' na quijnty'ia nquehan nin 'nan ntquenonhan, ncja jon ncüüichen ntyja. Itso jon ndëëhan:

—Naneihin min xe na aa ngitsu ñuaanho', mancüüixjen jnan nqueho'han', chito ng'e na tacotsiquindyi ja 'o'. Naneihin na tonnonchen ncjöncyaa jñ'oon ndëë nn'an na tachito tsjan nn'an judíos conduihan.

⁷Ndo' na nnda', jnty'ii jon nan'ñeen quii' vats'on 'naanhan, tja jon vaa' tsan na jndyu Ticio Justo. Tsan'ñeen itsit'maan' juu Tyo'ts'on cha'xjen na cont'a nn'an judíos. Vaa' tsan'ñeen ninncüüi t'uui'han' yo juu vats'on'ñeen. ⁸Quii' nt'an nn'an na covancüüi vats'on 'naan judíos'ñeen, jo' m'aan ncüüi

ts'an na jndyu Crispo, conintquehin ndëë nan'ñeen. Tsan'ñeen tentyja ts'on jon Jesús, nquii jon ndo' mantyi yo tsoñ'en nn'an vaa' jon. Ndo' joo nn'an tsjoon Corinto, jndyehan tentyja n'onhan Jesús. Ndo' vi na jndë jndyehan jñ'oon na toninncyaa Pablo, jnt'ëhan yo xuee' Jesús. ⁹Ndo' ncüüi tijaan vaa ncüüi na tityincyoo' nnon Pablo, jndyiaa' jon na itsinin ta Jesús yohin. Itso jon: “Tyi'nty'ue' min tyi'ngacüentyje' na mancya' jñ'oon naya njan. Tyi'ntsichen' 'ndyo'. ¹⁰Ee ja m'aan yo 'u', ndo' min'ncüüi ts'an tyi'je'ncyaa na nts'aa vi' juu 'u'. Ee jndye nn'an na m'an tsjoonvahin na conduihan cüenta ja.” ¹¹Mang'e na nnda', jo' ncüüi chu xoncüie ntjo Pablo tsjoon Corinto na totsi'man jon jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëë nan'ñeen.

¹²Juu xjen'ñeen nquii Galión tom'aan jon gobernado juu tsjoon Corinto'ñeen na toco'xen jon ninvaa ndyuaa Acaya, xjen'ñeen nque nn'an judíos na m'ahan juu tsjoon'ñeen, ninncüüi jnan'jonhan jñ'oon yo ntyjehan na jnan'vehan nacjoo' Pablo. Tyey'onhan jon nnon nquii Galión'ñeen. ¹³Tyincyahan jnaan' juu nnon jon, jnduehan:

—Juu tsanvahin, itsichon juu na quioo' n'on nn'an na ñonncyaa vaa na quinan't'maan'han Tyo'ts'on, chito cha'xjen na tsi'man juu jñ'oon na ico'x-enhhan' na tqwen Moisés.

¹⁴Majo' juu xjen na mantsincüie' Pablo jñ'oon ndëë nn'an judíos'ñeen, ndo' sityuaa'ntyi juu Galión. Itso jon ndëëhan:

—'O' nn'an judíos, xe na aa vaa ncüüi nnon 'nan na its'aa tsanva', ndo' xe na aa t'man jnaan' juu vaa, yajo' chuhan' na quitsichju ja na ndyi jñ'oon na condueho'. ¹⁵Majo' 'o' ve' ntyja 'naan' juu jñ'oon na incyaa tsanva', jo' na jndyo quitquenho' jñ'oon nnön, ndo' ve' ng'e ntyja 'naan' juu ntji na conan'y'onho', tachi ntyja 'naan' ntji na tsixuan vats'ian

njan. Mang'e jo' quijnty'ia nqueho', ee ja tyi'nin'quityii' ja yo joo jñ'oonmin'.

¹⁶Ndo' tji' jon nan'ñeen quityquii' juu vats'ian'ñeen. ¹⁷Ndo' ng'e na nnda', nque nn'an na chito conduihan nn'an judíos, t'uehan Sóstenes, totja'han jon na tonnon vats'ian'ñeen. Majo' Galión min tatyii' jon xquen jon na nnda' jnt'ahan. Juu Sóstenes'ñeen, conintquehin ndëe nn'an judíos quityquii' vats'on 'naanhan.

**Siquindë Pablo ts'ian na jndë ve
na tja jon ndo' siquita' jon
ts'ian na jndë ndye**

¹⁸Ndo' nquii Pablo, tontjontyichenhin Corinto. Vi jndë jo' itso jon ndëe nn'an na vantyja n'on Jesús na jndë vja jon. Tua jon v'aandaa na tja jon Siria. Ndo' juu Priscila yo nin'Aquila, ty'ehan yo jon. Squehan tsjoon Cencrea, ndo' juu Pablo, jo' tinqui' xquen jon. Na s'aa jon na nnda', itsi'manhan' na vaa jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon nnon Tyo'ts'on. ¹⁹Ndo' vi na jndë na squehan juu tsjoon Efeso, juu Priscila yo Aquila, ntjohin jo'. Ndo' juu Pablo, tja jon vats'on 'naan nn'an judíos. Tyincyaa jon jñ'oon ndëe nan'ñeen. ²⁰Joo nan'ñeen tanhan nnon jon na quintjontyichenhin yohan, majo' tasiu' jon. ²¹T'man jon joohan na jndë vja jon, itso jon ndëehan: "Xe na aa nt'ue ts'on Tyo'ts'on, ndyö nmt'a na m'anho'."

Vi jndë jo' jndui' jon Efeso yo v'aandaa. ²²Xjen na tuee' juu v'aandaa'ñeen Cesarea, jndui' jon, tëva jon nato Jerusalén, jo' tyincyaa jndyee jon ts'on joo nn'an na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, ndo' ndë jo' tëntcüie' nnda' jon Antioquía. ²³Ndo' vi na jndë tenon cüantyi xuee na m'aaan jon tsjoon'ñeen, jndui' ntcüie' jonhan'. Jo' tovenon jon ncüii ncüii tsjoon naijon m'an nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhin ndyuaa Galacia yo nin'Frigia.

Tyincyaa jon jñ'oon ndëe nan'ñeen na tejndeihan' na tēquehin ntyja na vantyja n'onhan Jesús.

**Tyincyaa Apolos jñ'oon'
Tyo'ts'on tsjoon Efeso**

²⁴Juu xjen'ñeen ncüii ts'an judío na jndy Apolos, tuee' jon tsjoon Efeso. Tsjoon' tsan'ñeen jndyuhan' Alejandría. Ya itsinchu' jon jñ'oon ndo' mantyi ivaa' ts'on jon jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu na toxen'chen. ²⁵Juu tsan'ñeen jndë jnan'man nn'an nnon jon ntyja 'naan' nato na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, ndo' tojoo' jndyi ts'on jon na tots'i'man jon ndëe nn'an. Tots'i'man jon ntyja na ntyjiintyi jon ntyja 'naan' Jesús, majo' xia'ntyi toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' na totsiquindëe Juan nn'an. ²⁶Ta' jon na itsinin jon ndëe nn'an judíos quii' vats'on 'naanhan na min'ncüii tyi'ityi' jon cüenta xe na aa vaa 'nan nt'a nn'anhin. Majo' juu Priscila yo nin'Aquila, xjen na jndyehan jñ'oon na toninncyaa jon, yajo' tyey'onhan tsan'ñeen v'aahan. Tonan'nchu'ntyichenhan jñ'oon nnon jon ntyja na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an. ²⁷Ndo' ya na s'aahan' ts'on jon na nin'cja jon ndyuaa Acaya, nque nn'an tsjoon Efeso na vantyja n'onhan Jesús, jnduehan nnon jon na ya jndyi na jo' vja jon. Ndo' tjihan ncüii tson na vjay'oon jonhan' na m'an nn'an ndyuaa Acaya'ñeen. Joo nan'ñeen, ee naya na tsixuan Tyo'ts'on, jo' na jndë vantyja n'onhan Jesús. Ndo' vi na jndë tuee' Apolos quii' nt'an nan'ñeen, jndye vaa na totejndei jonhan. ²⁸Ee jaa' jñ'oon totsinchu' jon ndëe tsoñ'en nn'an judíos na chue n'onhan na cotji'han cüenta na tyi'yuu' na nquii Jesús conduihin Mesías. Ee tijnt'uehin jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio cha' ntsi'man jndyoyuhan' na mayuu' na jo' condui Jesús.

**Incyaa Pablo jñ'oon'
Tyo'ts'on tsjoon Efeso**

19 Viochen xjen na juu Apolos'ñeen tom'aan jon Corinto ndyuaa Acaya, nquii Pablo tomandyi' jon njoon na m'aan quii' ntyo'. Ndo' vi jndë jo', tuee' jon tsjoon Efeso, najjon ntjii jon vendye nn'an na conan'jon jñ'oon na toninncyaa Juan. ²Taxee' Pablo ndëë nan'ñeen, itso jon:

—Nquii Espíritu Santo, ¿Aa ty'onho' cüenta jon quii' n'onho' xjen na tëntyja n'onho' Jesús?

T'a nan'ñeen, jnduehan:

—Ta'nan yu ro, min tacondyé na aa m'aan Espíritu Santo.

³Ndo' taxee'ntyí Pablo ndëëhan:

—Juu xjen na jnt'ëho', ¿Nin yo ts'an xuee' na jnt'ëho'?

T'a nan'ñeen, jnduehan nnon jon:

—Jnt'é ntyja 'naan' juu jñ'oon na toninncyaa Juan.

⁴Jo' t'a Pablo, tso jon ndëëhan:

—Juan jñ'oon na mayuu' na tot-siquindëe' jon nn'an xjen na tontcüe' n'onhan jnanhan. Majo' totso jon ndëë nan'ñeen na cantyja n'onhan Jesús, tsan na jndyontyja toxen' jon. Juu jon conduihin Mesías.

⁵Ndo' joo nn'an Efeso'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin', jo' jnt'ëhan yo xuee' nquii ta Jesús. ⁶Juu xjen na tyio Pablo nt'ö jon cjohan, ya-jo' mantyi ty'onhan cüenta nquii Espíritu Santo. Ndo' ninñoon' ta'han jnan'neinhan mañoon nnon jñ'oon, tachi jñ'oon na macüüixjen conan'neinhan. Ndo' mantyi toninncyahan jñ'oon na si'-man Tyo'ts'on ndëëhan. ⁷Nannon'ñeen cha'na ncho'vehan.

⁸Nquii Pablo cha' na ndye chi' tom'aan jon juu tsjoon Efeso'ñeen, nin-nquii' toca jon vats'on 'naan nn'an judíos. Min'ncüüi nnon tyi'quindyii' ts'on jon na toninncyaa jon jñ'oon ndëë

nan'ñeen. Tquen yantiyihin na tots'i'man jon ndëëhan ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhan, ndo' na quioo' n'onhan na cantyja n'onhan Jesús. ⁹Majo' vendye nan'ñeen tont'a yahan na tonanque' n'onhan, tyi'n-in'cantyja n'onhan jñ'oon na toninncyaa Pablo. Jnduehan na juu jñ'oon ntyja 'naan' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, tayuu jnt'uehan'. Ndo' na nnda', jndui' Pablo quii' nt'an nan'ñeen, ndo' mantyi nque nn'an na vantyya n'on Jesús, tëchu jonhan v'aa scuela cüentaa' tsan na jndyu Tirano. Ndo' 'io 'io tots'i'man jon ndëëhan jo'. ¹⁰Jndë ve chu na tots'aa jon na nnda', ndo' ng'e jo', tsoñ'en nn'an judíos na m'anhan ndyuaa Asia, mantyi yo nin'nn'an na tachi conduihan tsjan nan'ñeen, tsoñ'enhan jndyehan jñ'oon naya ntyja 'naan' ta Jesús. ¹¹Ndo' nquii Tyo'ts'on, tyincyaa jon najndei na tsixuan Pablo na tots'aa jon jn'aan t'man na tyi'je'quindëë nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii ts'an. ¹²Ee ndíaa yo nin'peto na jnan na m'aan jon, joochan' tyecho nn'anhan' na m'an nn'an v'i, ndo' na nnda', jn'-man nan'ñeen. Ndo' mantyi jndyetyia na m'an quii' n'on nn'an, jndui'han.

¹³Majo' vendye nn'an judíos na nan'xuanhan ts'ian quindua', tomandyi'han, totji'han jndyetyia quii' n'on nn'an. Jndë jo', jnan'tiu nan'ñeen na nt'ahan ts'ian'ñeen na nninjnt'uehan xuee' ta Jesús. Ncüüi cüüihan ta'han na tonduehan ndëë jndyetyia: “Yo xuee' Jesús, tsan na itsinin Pablo ntyja 'naan', ma'ua ja ts'ian na quindui' quii' ts'on tsanva.”

¹⁴Tom'aan ncüüi ts'an judío na jndyu Esceva, conduihin ncüüi tyee na conintque ntyja 'naan' nn'an judíos. Juu tsan'ñeen tom'an ntyque' nannon ntsinda jon na totji'han jndyetyia. ¹⁵Majo' ncüüi jon xjen na jnt'a ntsinda jon ts'ian'ñeen, jo' nquii jndyetyia'ñeen, t'a juu, itso juu ndëëhan: “Nquii Jesús,

mavajn'an ja jon, ndo' mantyi juu Pablo, ntyji nin ts'an conduihin, majo' 'o' je', ¿Nin nn'an conduiho?'"

¹⁶Ndo' juu tsans'a na ndyii' jndyetyi-a'ñeen, tju'hin nacjo nan'ñeen. Jndëë s'aa juu yohan. Jin vaa jndyi s'aa juu joohan ata jnty'ii juuhan na nin-quintsihan ndo' mantyi tc'ehan. Jndei jndui'han quii' v'aa, jnannonhan. ¹⁷Ndo' tsoñ'en nn'an judfos na m'anhhan tsjoon Efeso'ñeen, yo nin'nn'an na mañoon tsjan conduihan, tycya jñ'oon na nnda' vaa 'nan tui. Mang'e na nnda', tsoñ'enhan tyue jndyihan ndo' tonan't'-maan'han xuee' nquii ta Jesús.

¹⁸Ndo' mantyi jndye nn'an na covantya n'onhan Jesús, jndyonyahan jnanhan. Joo nan'ñeen tondue jndyoyuhan ntyja 'naan' ts'ian tyia na cont'ahan na tyi'cavee' ts'on jonhan'. ¹⁹Ndo' jndye nn'an na tont'a ts'ian quindua', joo tson 'naanhan na toninjnt'uehin na tont'ahan juu ts'ian'ñeen, jnan'ncüihinhan'. Ndo' tondëë tsoñ'en nn'an, jnan'cohan joo tson'ñeen. Ndo' vi na jndë tji'han cüenta nchu xjen njon joo tson'ñeen, taal n'onhan na tuee' na njonhan' venn'an ncho'nqui min s'on xuee. ²⁰Ndo' ng'e na nnda', tëvijndyentyichen nn'an na ty'onhan cüenta jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesús. Totsi'manhan' na nquii Tyo'ts'on taquin-tyja najndei condui jon.

²¹Ndo' vi jndë tenon na tui nan'min', siti Pablo na ngacüenon nnda' jon ndyuaa Macedonia yo nin'Acaya. Ndë-cya, ncja nnda' jon Jerusalén. Ndo' vi na jndë tuee' jon Jerusalén, chuhan' na mantyi ncja jon tsjoon Roma. ²²Ndo' juu Timoteo yo nin'Erasto na cotejndeihan jon, jñon jonhan na nc'ontyihan Macedonia. Majo' nquii jon ntjontyichenhin ndyuaa Asia.

Nn'an tsjoon Efeso tyionhan' na nc'uaa' n'onhan

²³Juu xjen'ñeen nque nn'an Efeso, t'man jñ'oon jnt'ahan ntyja 'naan' juu ts'ian xco na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an. ²⁴Ndo' juu tsjoon'ñeen, jo' tom'aan ncüii tsans'a na jndyu Demetrio. Totsiquindy' tsan'ñeen s'on xuee na totsia jon 'nan quijndë na totsijonhan' joohan' vats'on cüentaa' juu ty'ö Diana na tonan't'maan' nn'an tsjoon'ñeen. Juu Demetrio'ñeen yo nin'ntyje jon na ya jñ'oon yohin, tonan'yahan joo nan'ñeen, na ntyja 'naan' jo' t'man totantjonhan. ²⁵Ndo' juu Demetrio'ñeen, sitjon jon nan'ñeen yo nin'vandyje nn'an na cont'a ts'ian na sijonhan' juuhan' yo ts'ian na cont'a nquehan. Tso jon ndëëhan:

—'O' ntyjë, mangioho' na juu ts'ianva incyaahan' na ya cotantjön. ²⁶Majo' condyeho' ndo' cotquenho' cüenta na juu Pablova', mandyi' juu na incyaa juu jñ'oon. Itsi'man juu na joo 'nan na conan'ya jaa, tyi'yuu' na conduihan' Tyo'ts'on. Ndo' chito xia'ntyti nque nn'an tsjoon Efesova na vantya n'onhan juu jñ'oonva' na itsinin juu, majo'ntyti nque nn'an na ninvaa ndyuaa Asia, vandyuehan na vantya n'onhan jñ'oonva'. ²⁷Majo' chito xia'ntyti vaa na toncuu' na nndue nn'an na tayuu jnt'ue ts'ianva na cont'a. Mat'manntyi vaa na toncuu' na juu vats'on t'man cüentaa' nquii Diana na conan't'maan' jaa, nndue nn'an na taviquinjonhan'. Ndo' juu na itsiquinjonhan'hin na ngio nn'an, ncju'cجهان' juuhan'. 'O' mangio jnda'ho' na tsoñ'en nn'an ndyuaa Asia conan't'maan'han jon, ndo' mantyi ata nque nn'an na ninvaa tsonnangue."

²⁸Ndo' nque nan'ñeen, vi na jndyehan jñ'oonmin' na sinin Demetrio, tyion jndyihan' na nc'uaa' n'onhan. Jndei tonan'xuaahan, tonduehan:

—Juu Diana cüenta jaa nn'an Efeso, vaa t'man jndyi conduihin.

²⁹Ng'e na jnt'a nan'ñeen na nnda', jo' siquijñ'eehan' nn'an tsjoon'ñeen. Maquintyjachen tyeque'han quii' v'aa najon na covatjonhan xjen na m'aa junta. Xjen na cotsaque'han jo', t'uehan juu Gayo yo nin'Aristarco, tye-chohan nan'ñeen. Ve joo nan'ñeen nn'an ndyuaa Macedoniahin na cotejndeihan juu Pablo. ³⁰Ndo' nquii Pablo, nin'-caquee' jon quii' juu v'aa'ñeen, majo' nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, tyí'ncyahan na nts'aa jon na nnda'. ³¹Ndo' mantyi vendye joo nn'an na conduihan nanm'ann'ian ndëe joo nn'an ndyuaa Asia, joo nan'ñeen ya jñ'oonhan yo Pablo, jnan'cüanonhan jñ'oon na m'aa jon na tyí'ngaquee'to jon jo'. ³²Majo' nque nn'an na jndë tëtjon v'aa'ñeen, min taxe'cüaa' tson' nin jñ'oon conduehan, ve' vi coñ'eento jndyuehan. Ee vendyehan conan'xuaahan ncüii nnon jñ'oon, ndo' ndyii' ntyjehan conan'xuaahan ncüiichen nnon jñ'oon. Ndo' majndyentyi nan'ñeen, min tyí'quindiohan nin ts'ian na tencüihan jo'. ³³Ndo' nque nn'an judíos na m'anhan juu tsjoon'ñeen, t'uahan ts'ian nnon Alejandro na quitsinin jon ndëe nan'ñeen, na nin ts'ian tëtjon nn'an v'aa'ñeen. Mang'e na nnda', jo' s'aa jon nt'ö jon na cüichen jndyue nan'ñeen ee vaa jñ'oon na ntsinin jon ndëehan ntyja 'naan ntyje jon nn'an judíos. ³⁴Majo' joo nan'ñeen, vi na jndë tquenhan cüenta na mantyi juu Alejandro ts'an judíohin, ninncüii jnan'tjon'han jndyeehan. Ndo' cha'na ve hora, ninncüii tonan'xuaahan, tonduehan: “Nquii Diana cüenta jaa nn'an Efeso, vaa t'man jndyi conduihin.”

³⁵Ndo' juu tsantsintji tsjoon'ñeen, vi na jndë sichen jon jndyue nan'ñeen, tso jon ndëehan: “O' ntyjë nn'an Efeso, nque nn'an na ninvaa tsonnangue ngio

yahan na jaa nn'an tsjoonvahin tijñön jaa na nta'ntyjëe' juu vats'on t'man cüentaa' nquii Diana na conan't'maan' jaa. Nquii jon na taquintyja t'man conduihin. Mantyi ngio jnda' nn'an na cota'ntyjëe' juu 'ndyo nnon nquii Diana na jnanhan' tsjö'ndue na jndyocuehan' na m'an jaa. ³⁶Mang'e na nnda', ta'nan ts'an na ngitso na tyi'yuu' jñ'oonmin', jo' tavinan'xuaaho', tant'atoho' ncüii nnon na ndëcya nninncyaa-han' na tyia ngioho'. ³⁷Ee joo nannonmin' na jndyochoho'hin v'aavahin, tyi'je'quindëe nduë na jndë jnty'ueehan 'nan na tsixuan juu Diana, nquii jon na conan't'maan' jaa, min tyi'-conan'neihan jñ'oon tsan' cjoo' jon. ³⁸Ndo' nquii Demetrio yo nin'nn'an na ya jñ'oonhin, xe na aa va jñ'oon na nin'quitquenhan cjoo' ts'an, quit-saquitquenhan jñ'oon'ñeen nnon jüe. Ee joo jñ'oon na cotquen nn'an nacjo ntyjehan, jo' covijnda'han'. ³⁹Ndo' mantyi xe na aa vaa ncüiichen nnon jñ'oon na nt'ue n'onho' na nninjnda', juu xjen na nc'oon junta, yajo' nninjnda'han'. ⁴⁰Ee 'nan na jnt'aho' xeevahin, m'aa jaa na toncuu' na ngitso gobernado nacjoo' nquii jon na conan'vë. Ee xe na aa ngüaxee' jon ndëe ndu na jnt'ahan', tajñ'oon na nndëe nnan'ntcü'ë na ngüañoon'han' jaa na tonnon jon.” ⁴¹Ndo' vi na jndë sinin tsan'ñeen jñ'oonva', t'ua jon ts'ian na cyahan.

Tja nnda' Pablo ndyuaa Macedonia yo Grecia

20 Ndo' vi na jndë tenoon' na tic'uaa jndyue nan'ñeen, yajo' tqueen' Pablo nn'an na vantyja n'on Jesús. Jñ'oon na sinin jon ndëehan tyincyaa-han' na t'man n'onhan. Jndë jo' tyincyaa jon ts'onhan, jndui' jon, tja ntcüe' jon ndyuaa Macedonia. ²Ninvaa ndyuaa'ñeen tomandyi' jon. Joo jñ'oon na tonincyaa jon ndëe nn'an na vantyja

n'on Jesús na m'anhan ndyuaa'ñeen, tyincyaaahan' na t'man n'onhan. Jndë na siquindë jon juu ts'ian'ñeen, jndui' ntcüe' jon jo', tja jon ndyuaa Grecia. ³Jo' tom'aan jon ndye chi'. Mandyo ngua jon v'aandaa na chi ncja ntcüe' jon ndyuaa Siria, ndo' juu xjen'ñeen jndyjii jon jñ'oon na nque nn'an judfos condahan jon. Ndo' ng'e na nnda', situu jon na yantyí nnon tyuaa ncja ntcüe' jon, ngüenon nnda' jon juu ndyuaa Macedonia. ⁴Ndo' mantyi tom'an vendye nn'an na tonan'jon yohin, tsan na jndyu Sópater, jon ts'an tsjoon Bereahin, jnda ts'an na jndyu Pirrohin, mantyi ñ'en Aristarco yo Segundo, joo nan'ñeen nn'an tsjoon Tesalónica, ñ'en Gayo, juu jon ts'an tsjoon Derbe, ndo' yo Timoteo, ñ'en Tíquico yo nin'Trófimo, joohan nn'an ndyuaa Asia. ⁵Ndo' joo nan'ñeen ty'entyihan, squehan tsjoon Troas. Jo' tominndoo'han Pablo yo ja Lucas. ⁶Juu nguee na cocüa' nn'an judíos tyoo' na tatsquentë tëquee', jo' tom'án juu tsjoon Filipos. Ndo' vi na jndë tenon juu nguee'ñeen, tuá v'aandaa. Sá, ndo' xee vja 'on squé na m'an nan'ñeen tsjoon Troas. Nen xuee ntjo já jo'.

Itsinin Pablo ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús tsjoon Troas

⁷Xee na vejndyee soana, xuee nuinco', nque nn'an na covantyja n'on Jesús, tëtjonhan na ntyjehan tan' tyoo' na covañjoon' n'onhan jon. Ndo' Pablo, sinin jon ndëehan. Na nonco nciüichen xuee nndui' jon, ncja jon. Ng'e jo' mavio chjo xjen na sinin jon ndëehan, ata tuee' xoncüe' tsjon. ⁸Juu cuarto nandye naijon na tëtjon já, jndye candi min na conan'xueehan' chon jo'. ⁹Juu cuarto'ñeen v'aa na jndë ndye quito'han', jo' vequityen nciüi tsans'andyua ventana na vaa juu v'aa'ñeen. Jndyu juu Eutico.

Ndo' ng'e mavio chjo sinin Pablo, jo' sijaa'han' tsantsjon nnon juu. Ndo' xjen na ty'oon tsantsjonhin, mana tequin-tyjahin xen' tyuaachen. Ndo' xjen na jnan've nn'anhin, mats'oohin. ¹⁰Ndo' təcue Pablo tyuaa, tacüangio jon, jndyots'aa jon ts'oo'ñeen. Ndo' itso jon ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús:

—Tyi'ntsi'ndaa'han' ngioho', vando' nnda' juu.

¹¹Ndo' vi jndë na tso jon na nnda', tëve nnda' jon quii' v'aa'ñeen. Tyjee jon tan' tyoo' yohan na covañjoon' n'onhan Jesús, jndë jo' tcüa'han. Ndo' sinintyichen jon yohan ata tèvixuee. Jndë jo' jndui' jon. ¹²Ndo' juu tsan'ñeen na tyioohin, saqui'ndyehanhin vaa' juu. Tsoñ'engan t'man vaa sinjoon'han'hin na vando' nnda' juu.

Jndui' Pablo yo ntyje jon, ty'ehan tsjoon Mileto

¹³Já santyé, sá yo v'aandaa, squé tsjoon Aso. Ee jndë jnan'jnt'á yo Pablo na juu tsjoon'ñeen ngancüi já yohin, ee juu jon tja ng'ee jon. ¹⁴Ndo' vi jndë na təcüi já yohin, vi tojnaan' sá yo v'aandaa, squé tsjoon Mitilene. ¹⁵Jnt'uí juu tsjoon'ñeen, ndo' nciüichen xuee tenón tyuaa chjo na jndyu Quío na m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Nciüichen xuee squé mañoon tyuaa chjo na jndyuhan' Samos na mantyi m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Jndë jnt'uí tsjoon'ñeen, sá, squé ndyuaa Trogilio. Jo' tajndyé. Ndo' nciüichen xuee santyé, squé tsjoon Mileto. ¹⁶Nnda' vaa na jnt'á, ee juu Pablo jndë situu jon na tyi'cacüentyjee' jon tsjoon Efeso ndyuaa Asia. Ee jndë tji' jon cüenta xe na aa ngüenon jon jo', ntsichjuhan'hin nato na vja jon. Jo' na sicjehin cha' na tyi'nan ro jndë m'aan jon Jerusalén ndo' nguee' nguee Pentecostés.

Jñ'oon na siqui'maan' Pablo nn'an na conintque vats'on Efeso

¹⁷ Juu xjen na m'án tsjoon Mileto'ñeen, t'ua Pablo ts'ian ndëë vendye nn'an na coquitqueen'han nque nn'an na conintque quii' nt'an tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan juu tsjoon Efeso'ñeen. ¹⁸ Ndo' xjen na sque nan'ñeen na m'aan jon, itso jon ndëëhan:

—O' ntyjë, mangio jnda'ho' nchu vaa na tom'an ja quii' nt'anho' ntyjantyi xee na vejndyee na tyjë ndyuaa Asivava. ¹⁹ Totyentjön nnon ta Tyo'ts'on na ninquii'chen toju'cje ja. Na tots'a ts'ian'ñeen, jndye vaa na tots'indaa'han' ntyji, ata tot'iö. Ndo' mantyi jndye vaa na toquenön na tonda nn'an judíos ja na nin'quinan'cuee'han ja. ²⁰ Majo' min na toquenön nan'min', ty'cjöcüentyjé' na chen tots'inën ndëëho' tsoñ'en jñ'oon na ngotejndei'han' 'o'. Totsi'man ndëëho' xjen na tovancüiho' ndo' mantyi xjen na tuë quii' nt'aaho'. ²¹ Tsoñ'enho' tocüji' jndyoyu ja ndëëho', tanin min na aa nn'an judíos conduiho', ndo' min na mañoon tsjan nn'an conduiho'. Totsjö na quintcüe' n'onho' jnanho' tonnon Tyo'ts'on ndo' cantyja n'onho' ta Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa. ²² Ndo' naneihin, majndë majö rii'. Jö Jerusalén ng'e nquii Espíritu Santo i'ua jon ts'ian nnön na cjö jo', min ty-i'quintji nin 'nan iminndoo'han' ja jo'. ²³ Xia'ntyti na macüji' ja cüenta na ncüii cüii tsjoon na mavenön, nquii Espíritu Santo itsi'man jon nnön na joo nn'an na m'an Jerusalén, mancüiixjen nt'avi'han ja, ndo' nnt'ahan na nc'ön navi'. ²⁴ Majo' min na nnda' vaa na ngenön, ta'nan its'aahan' ja. Min xe na aa nnan'cuee' nn'an ja, ta'nan its'aahan' ntyji. Ninncüii vaa na ndyii' ts'ön, na yo na nën rö ntsiquindëë juu ts'ian na t'ua ta Jesús nnön na cüji' jndyoyu jñ'oon naya ntyja 'naan' na vi'ntyjii Tyo'ts'on nn'an.

²⁵ “Ndo' naneihin, 'o' na jndë tonin-ncya jñ'oon ndëëho' ntyja 'naan' nchu vaa na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an, ntyjii' ya ts'ön na min'ncüiiho' taje'quijnty'ia nnda'ho' ja. ²⁶ Jo' xeevahn, macüji' jndyoyu ndëëho' min xe na aa ngitsu ñuaan' ts'an, majo' ja tajnan quichö. ²⁷ Ee tsoñ'en jñ'oon na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na ncüiaa' n'onho', jndë si'manhan' ndëëho', min'chjo tyíquity'iuhan' ndëëho'. ²⁸ Ng'e jo' quitquen nqueho' cüenta, ndo' mantyi yo nin'nque nn'an na conduihan tmaan' na vantyja n'on Jesús, ee nquii jon jndë sijnda jon joohan yo neon' jon. Manquiiintyi Espíritu Santo i'ua jon ts'ian ndëëho' na quita'ntyjee'ho' nan'ñeen. ²⁹ Ndö vaa ts'ian na ma'ua ja ndëëho', ee ntyji ya vi na jndë jnt'ui ja, ntsaque' nn'an quii' nt'anho' na nnan'ndaa'han n'onho' ntyja na conan'jonho' yo Cristo. Na nt'a nan'ñeen na nnda', ntsijonhan' cha'vijon xjen na cotsque lobo quii' nt'an quinman na conan'cüje cho'ñeen joo o'. ³⁰ Ata quii' nt'an ntyje nqueho', nndui' vendyeho' na nnan'manhan ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Majo' joo jñ'oon'ñeen, ve' quintuhan', chito jñ'oon na mayuu'han'. Nt'ahan na nda' cha' vendye nn'an na vantyja n'on, nnan'jon nan'ñeen yohan. ³¹ Mang'e na nnda', c'on cjeho' ndo' cañjoo' n'onho' ndye chu, naxuee ndo' natsjon, ty'cjöcüentyjé' na totsiqui'man'ho' cha' ncüii cüiiho' ngavaa'ntyichen n'onho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Ata tocüji'han' ndaa nnön na tots'a ts'ian'ñeen quii' nt'anho'.

³² “Ndo' naneihin 'o' ntyjë, ma'ndyi ja 'o' nt'ö nquii Tyo'ts'on ndo' yo juu jñ'oon naya na tsixuan nquii jon. Juhuhan' vaa najndei na tsixuanhan' na ngaqueho' tonnon jon. Mantyi ntyja 'naan'han' ndaho' tsoñ'en na jndë tco' jon 'ndyo jon na nninncyaa jon nnon ncüii cüii ts'an na iquen jonhin na conduihin ñuan nquii'. ³³ Ja min s'on xuee

'naan' ts'an, min s'on ijan, ndo' min ndi-aa' ts'an, min ncüii nnon joo nan'min' tacotscjaa' ts'önhan'. ³⁴ Ata manquenty-iho' ngio jnda'ho' ncö tots'a ts'ian yo nt'ö na tovantjön 'nan na tocanhan' ja, ncö ndo' mantyi nque nn'an na tonan'jonhan yo ja ntyja 'naan' juu ts'ianva na mats'a. ³⁵ Juu xjen na tom'an quii' nt'anho', ninnquii'chen tots'i'man ndëëho' na quint'aho' ts'ian cha' nque nn'an na itsitjahan' 'nan na ninjnt'uehin, nndëë tejn-deiho'hin. Ninnquii'chen cañjoo' n'onho' juu jñ'oon na tso ta Jesús, tso jon: Nquii Tyo'ts'on, t'manntyichen ityioo jon jn'aan ts'an na its'aa naya ncüi-ichen ts'an, chintyi juu ts'an na iy'oon cüentahan'."

³⁶ Ndo' Pablo, vi na jndë sinin jon jñ'oonmin', jo' tconxtye jon. Ndo' juu jon yo nin'tsoñ'en nan'ñeen, jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on. ³⁷ Tsoñ'enhan sityi-ahan' ngiohan, ta'han tyueehan, jndyo'ts'aahin jon ndo' tyincyahan ts'onhin. ³⁸ Ee t'man si'ndaa'han' ngiohan jñ'oon na tso jon ndëëhan na taje'quijnty'ia nnda'hanhin. Ndo' vi jndë jo', tyequi'ndyehan jon naijon ventyjee' v'aandaa.

'Nan na tui na ñjon Pablo nato Jerusalén

21 Ndo' vi jndë na tuá v'aandaa, joo nan'ñeen, ty'onhan, toty'e-han. Ndo' já sá jndyoyú, squé ndyuaa Cos na m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Ncüiichen xuee santyéchéh. Squé tyuaa Rodas na mantyi m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Jo' jnt'uí, sá, squé tsjoon Pátara. ² Ndo' juu tsjoon'ñeen, jo' tijnda' ncüii v'aandaa na ngüet'iohan' ndaandue na nguee'han' ndyuaa Fenicia. Jo' tuá, sá. ³ Juu ndyuaa Chipre na m'aan ndaandue xi'jndyiohan', vi na jndë tityincyoo'han', xjen na savenónhan', ntjohan' tonty-jandyuaan'. Sá, squé tsjoon Tiro ndyuaa Siria. Juu tsjoon'ñeen, jo' tēcüenty-

jee' v'aandaa'ñeen na ndui' quichu na chuhan', jo' jnt'uí. ⁴ Juu tsjoon'ñeen jnt'ué nn'an na vantyja n'onhan Jesús, ndo' vi na jndë tijnda' naijon m'anhan, nen xuee ntjo já yo nan'ñeen. Nquii Espíritu Santo jndë si'man jon ndëëhan nin 'nan na ngenon nquii Pablo, ng'e jo' jnduehan nnon jon na tyi'ncjato jon Jerusalén. ⁵ Ndo' vi na jndë tenon joo nen xuee'ñeen, nque nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús yo ntcuhan yo nin'ndahan, tsoñ'enhan tyequi'ndyehan já 'ndyo tsjoon. Squé na m'aan ts'otei' 'ndyo ndaandue. Jo' tonquityé, jnan'nén nnon Tyo'ts'on. ⁶ Ndë jo', tyincyá nan'ñeen ts'on ntyjé yohan. Ndo' vi jndë jo', tuá v'aandaa ndo' nan'ñeen, tyentcúie'han nt'aahan.

⁷ Juu v'aandaa'ñeen, jndui'han' tsjoon Tiro. Sá, squé tsjoon Tolemaida. Jo' jnt'uí v'aandaa'ñeen. Ndo' nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan tsjoon'ñeen, sancyá ts'on nan'ñeen, ndo' ntjo já yohan ncüii xuee. ⁸ Tonco ncüi-ichen xuee, jnt'uí tsjoon'ñeen. Sá, squé tsjoon Cesarea. Jo' squé vaa' Felipe, tsan na toninncyaa jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo. Nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan Jerusalén, jndë t'uahan ts'ian ndëë ntyque' ntyjehan na quityentjon nan'ñeen ndëëhan. Ndo' juu Felipe'ñeen, jon conduihin ncüii joo na ntyque' nan'ñeen. Jo' ntjo ya chjo já. ⁹ Juu tsan'ñeen m'an nenque nanntcu ntsinda jon na tyi'quintonco joo. Joo nanntcu'ñeen conduihan nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on. ¹⁰ Ndo' vi na jndë s'aa-han' xuee na m'án jo', ndo' ncüii ts'an na jndyu Agabo na jnan jon ndyuaa Judea, tyjee' jon jo'. Juu tsan'ñeen conduihin ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. ¹¹ Tyjee' jon v'aa naijon na m'án. Ty'oon jon ndiaa na cotyen tsiaa' Pablo, yo juuhan' sityen nquii jon ng'ee jon yo nin'nt'ö jon. Itso jon:

—Nquii Espíritu Santo, ndö vaa na itsiquindi jon. Nque nn'an judíos na m'anhan Jerusalén, cha'xjen na mats'a, mannda' vaa nnan'tyengan juu ts'an na 'naan' ndiaava. Ndo' na nninncyahan cüentahin nduee nn'an na mañoon tsjan conduihan na quitoxen nan'ñeenhin.

¹²Xjen na jndyé jñ'oonva', já ndo' mantyi nque nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan Cesarea, jnt'á ty'oo Pablo na tyi'ncjato jon Jerusalén.

¹³Majo' t'a jon, itso jon:

—¿Nin ts'ian na cotyueehó' nnön? Na cont'aho' na nnda', concyaho' na chjoo' ts'ön. Ee mancüixjen mancyaa nquii ja na ngenön min'cya ro nnon 'nan na nin'quint'a nn'an Jerusalén ja. Cuaa nquii min na nnan'tyengan ja ndo' min xe na aa nan'cuee'han ja ng'e na condui ja cüentaa' ta Jesús.

¹⁴Ndo' ng'e na tyí'quindëe nnt'á na ntsqué ñuaan' jon na vja jon Jerusalén, jo' jnty'ëtó. Jndué:

—Quindui cha'xjen na nt'ue ts'on nquii ta Tyo'ts'on yo Pablo.

¹⁵Jndë jo' jnan'jnt'á, savá Jerusalén.

¹⁶Ndo' vendye nn'an Cesarea'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, jnan'jonhan yo já na sá. Tyequi'ndye nan'ñeen já na m'aan Mnasón. Juu jon tsan na jnan ndyuaa Chipre na m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Juu Mnasón'ñeen tijndye xuee na vantyja ts'on jon Jesús. Tijnda' na ntjo já vaa' tsan'ñeen.

Tëquindyiaa' Pablo Santiago

¹⁷Xjen na squé tsjoon Jerusalén, nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, yo na neinhan ty'onhan cüenta já.

¹⁸Ndo' vi na tonco ncüiichen xuee, juu Pablo tja jon na m'aan Santiago, ndo' mantyi sá yohin. Nque nn'an na conintque quii' nt'an nn'an na vantyja n'on, tsoñ'engan jndë tēncüihan jo'. ¹⁹Ndo' juu Pablo, tyincyaa jon ts'on nan'ñeen. Ndo' vi jndë jo', chen jndyi sinin jon

ndëehan tsoñ'en ntyja na totejndei Tyo'ts'onhin ts'ian na tots'aa jon quii' nt'an nn'an na mañoon tsjan conduihan. ²⁰Ndo' vi na jndë jndyehan jñ'oon na sinin jon, ta'han jnan't'maan'han Tyo'ts'on. Jnduehan nnon Pablo:

—Mayuu' ntyjë, majo' ntyji' na joo ntyjëehë nn'an judíos na m'an tsjoonva, minchenhan na jndë vantyja n'onhan Jesús, ndo' tsoñ'engan cotji'han cüenta na chuhan' na quitsiquindë ts'an juu ntji na tqen Moisés. ²¹Majo' vaa jñ'oon na condyehan ntyja 'nan'. Ee coninc'uaa jñ'oon na matsi'man' ndëe ntyjëehë nn'an judíos na m'anhan quii' nt'an nn'an na mañoon tsjan conduihan, na joo nan'ñeen matsiqui'man'han na tavinan'jñ'oon'han juu ntji na tqen Moisés, min tyi'icanhan' na nt'ahan juu costumbre na jaa nn'an judíos cont'a yonon'ndaa ndaha, min tyi'nan'quindëhan joo costumbre na jnan'jnda' ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen. ²²Ndo' ng'e na nnda', ndö vaa na cotji' cüenta na chuhan' na quint'a. Ee nque ntyjëehë na m'anhan tsjoonvahin na vantyja n'onhan Jesús, mancüixjen nndyehan na jndë tyje'. ²³Ng'e na nnda', ndö quitsa' cha'xjen na condué nnon'. Quii' nt'án m'an nenque nannon na vaa jñ'oon na jndë tqenhan jndyuehan nnon Tyo'ts'on na chuhan' na quinan'quindëhan juuhan'.

²⁴Jo' quitsijon 'u' yo nanmin', quitsa' ts'ian yohan na icanhan' na quit'aho' cha' ntquenhan na ji'ua conduiho' cha' ndëe na nninnqui' nquenhan. Ee na ntsa' na nnda', yajo' tsoñ'en ntyjëehë ncüaa' n'onhan na joo jñ'oon na condyehan ntyja 'nan', min tyi'yuu'han'. Ndo' ntji'han cüenta na mantyi 'u' mavangue' jñ'oon na tqen Moisés. ²⁵Majo' ntyja 'naan nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na mañoon tsjan nn'an conduihan yo jaa, jndë jnan'cüanón tson na m'anhan na jndué ndëehan na xia'ntyí ican-

han' na tantcúa'han s'i quioo' na jndë tijnt'ue nn'anhan' na conan't'maan'han 'nan na jnan'ya nn'an. Min tantquiihan neon', min s'i quioo' na ve' tue' jndio', min tavinc'onhan yo ntyjehan na ve' ndö' ro.

Ty'on nn'an Pablo quii' vats'on t'man na ncja jon navi'

²⁶Ndo' ty'oon Pablo cüenta joo nenque nannon'ñeen. Ndo' tonco ncüiichen xuee, jnt'ahan ts'ian na tqenhan'hin na ji'ua conduihan tonnon Tyo'ts'on. Ndo' vi jndë jo', tēquee' jon quii' vats'on t'man. Tatsiquindyi jon ntyee ntyja 'naan' juu xuee na nnan'quindëhan juu ts'ian'ñeen ndo' na ngue' quioo' na tonnon Tyo'ts'on ntyja 'naan ncüii cüiihan.

²⁷Joo ntyque' xuee na ntjo jñ'oonhin yo nan'ñeen, mavaa xjen na ngaquindëhan'. Ndo' juu xjen'ñeen, ñ'en vendye nn'an judíos na jnanhan juu ndyuaa Asia. Ndo' na nnda', jnan'jmiin'han nn'an na m'an vats'on'ñeen, ty'onhan jon. ²⁸Ta'han jndei jnan'xuaahan, jnduehan:

—O' ntyjë Israel, cüa, quitejndeiho' já ee juu tsanvahn, manquiintyi juu na mandyi' tsochen njoon. Itsinin juu jñ'oon nacjö yo nacjoo' juu jñ'oon na tqen Moisés na ico'xenhan' yo juu vats'on t'manva. Ndo' chito ve' xia'n-tyi na nnda' vaa na its'aa juu, mantyi vendye nn'an na mañoon tsjan conduihan, jndë jndyoquityii' juuhan quii' vats'on t'manva. Ndo' na s'aa juu na nnda', jndë sity'a juuhan' na ji'ua tsixuanhan'.

²⁹Ndö' vaa jñ'oon na jndue nan'ñeen ng'e tyi'covivioto xjen na jnty'iahan Pablo quii' tsjoon yo Trófimo, tsan tsjoon Efeso, ndo' juu tsan'ñeen, tsan na mañoon tsjan conduihin. Ndo' na nnda', jnan'tiuhan na juu Pablo tēy'oon jon tsan'ñeen quii' vats'on t'man 'naanhan.

³⁰Ng'e jo' tsochen nn'an tsjoon Jerusalén jnan'jmiin'han, jnan'nonhan, ndo' cje jndyi tēncüiian. T'uehan Pablo, tji'han jon quii' vats'on'ñeen, jndyotscaa'han jon toch'een'han'. Jndë jo' macantye'e' ro tē'han jndyuehan'.

³¹Ndo' viochen xjen na conan'jndëhan na nin'quinan'cuee'han jon, tuee' ts'an naijon na m'aan nquii ts'an na ico'xen sondaro quii' tsjoon Jerusalén. Siquindyii tsan'ñeen jon na tsochen nn'an tsjoon'ñeen contsjëhan yo jñ'oon'ñeen. ³²Ndo' juu xjen na jndyii tsan'ñeen na nnda', quityjachen tēchu jon sondaro yo capitán na nan'xuanhan ncüii cüii ciento sondaro. Ninñoon' ty'ehan naijon na m'an joo nan'ñeen. Ndo' nque nn'an na cotja'han Pablo, vi na jndë jnty'iahan sondaro'ñeen, ninñoon' jnty'ehan na cotja'han jon.

³³Ndo' nquii tsan'ñeen na ico'xen sondaro, xjen na tyjee' jon, t'ua jon ts'ian na cy'onhan Pablo, ndo' quinan'tyenhan jon yo ve carena. Jndë jo' taxee' jon, nin ts'an condui Pablo ndo' nin 'nan sitjahin. ³⁴Ndo' ñ'en nan'ñeen jnan'xuaahan ncüii nnon jñ'oon nacjoo' Pablo, majo' mañoon ntyjehan vandya' jñ'oon na jnan'xuaahan. Ndo' tsojnaan' na jnan'jmiin' nan'ñeen, jo' nquii tsan na ico'xen sondaro'ñeen, ndicüaa' ts'on jon yuu vaa nquii jñ'oon na mayuu'. Ng'e na nnda', t'ua jon ts'ian ndëë sondaro 'naan' jon na quitsay'onhan Pablo v'aa naijon na com'anhan. ³⁵Ndo' xjen na tuee' jon naijon na ngava ts'an na ngaquee' jon juu v'aa'ñeen, nque sondaro'ñeen chondyehan jon jnaan' na nque nn'an na jndye jndyi'hin na conchjehan jon. ³⁶Ee nque nn'an na tentyjahan tonquen' sondaro'ñeen, ninvito tonan'xuaahan, tonduehan: “Maninjon ro quinan'cuee'ho'hin.”

**Itsinchu' Pablo jñ'oon
'naan' jon ndëë nn'an**

³⁷Ndo' nque sondaro'ñeen, xjen na vi mantyi'han Pablo quii' juu v'aa'ñeen, yajo' taxee' jon nnon nquii ts'an na ico'xen. Tso jon nnon tsan'ñeen:

—¿Aa vanaan na ntsjö ncüii 'ndyo jñ'oon nnon'?

T'a tsan'ñeen, taxee' jon:

—¿Aa ya ntsinin' jñ'oon griego?

³⁸Yajo' ¿Aa chi condui 'u' juu tsan Egipto na tyi'covijndye xuee na sue tsan'ñeen nacjoo' nquii gobiernon? Sitjon tsan'ñeen nenque min nn'an vi nn'an na tëchu juuhan ndyuaa na xjen ro cova'.

³⁹Ndo' jo' t'a Pablo, sitcüe' jon jñ'oon nnon tsan'ñeen:

—Condui ja ts'an judío. Tui ja juu tsjoon Tarso, tsjoon t'man na ico'xehan' ndyuaa Cilicia. Majo' mac'an vi naya'ñeen nnon', ncy'a' chjo jñ'oon na ntsinën ndëë nanmin'.

⁴⁰Ndo' juu tsan'ñeen, ntjo ntyjii jon na nnda'. Yajo' tcüentyjee' Pablo naijon na ngaquee' ts'an 'ndyo juu v'aa'ñeen. S'aa jon nt'ö jon ndëëhan na cüichen jndyuehan. Ndo' vi na jndë tichen jndyuehan, ta' jon sinin jon ndëëhan yo jñ'oon hebreo, jñ'oon na mancüiixjen na conan'nein nquehan. Itso jon:

22—Nnda' 'o' ta, yo 'o' ntyjë cüajön, quindyeho' chjo jñ'oon na itsinchu'han' ntyja njan.

²Ndo' ya na jndyehan na sinin jon ndëëhan yo jñ'oon 'naanhan, jñ'oon hebreo, chen tui jndyuehan na ntquenntyichenhan cüentahan'. Itsontyichen jon ndëëhan:

³—Ja mantyi mats'an judío ja cha'-nan nqueho'. Tsjoon Tarso ndyuaa Cilicia, jo' tui ja, majo' ntjoohin Jerusalén, jo' tëque ja, nquii maestro Gamaliel, juu jon totsi'man nnön. Nque ndochiini na tom'an ndyu na toxen'chen, tonan'y'on-

han juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xehan'. Nquii Gamaliel quindë ya totsi'man jonhan' nnön. Majo' jndyi ts'ön na ngotyentjön nnon Tyo'ts'on cha'xjen na cont'a nqueho' xeevahin. ⁴Joo xee na toxen'chen, nque nn'an na m'an natoo' Jesús, tojöntyja na nquen'han na tots'a v'ihan, ata s'a na cüjehan. Min nannon ndo' min nanntcu, tojücüjahan ndo' totsityëhan yo carena, ⁵Ndo' nquii tyeë na conintque ntyja 'naanho' yo nin'tsoñ'en nn'an na conintquehan ndëëho', mangio jnda'hin na tyincyahan tson nnön na ncjöy'önhan' na m'an ntyjëehë na m'anhan tsjoon Damasco. Nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, tyjëquichöhin na nty'ihan vancjo ntjoohin Jerusalén cha' quityionhan jnanhan, tsojnaan' na vantyja n'onhan Jesús.

**Itsinin Pablo na ntcüe'
ts'on jon jnaan' jon**

(Hechos 9:1-19; 26:12-18)

⁶Tsontyichen Pablo: “Juu xjen na ñjön nato na tyjë Damasco na mandyo nguë jo', ndo' cha'na yajmin', ninjonchen tyioo chon xi'jndio nc'ia. Juuhan' jnanhan' quiñoon'ndue, tenonntyja xjen na xueehan'. ⁷Ndo' na nnda' 'nan tjön, tyioo ja tyuaa, ndo' jndyi na i'man ts'an ja. Taxee' jon nnön: Nnda' Saulo, ¿Ndu na mantye'e' ja? ⁸Ndo' t'a, tax'ë: ¿Nin ts'an 'u', ta? Ndo' t'a jon, itso jon: Maja Jesús tsan Nazaret na mantye'e' ja. ⁹Ndo' nque nn'an na tyenan'jon yo ja, jnty'ihan juu chon'ñeen, majo' tataa' n'onhan juu jñ'oon na sinin jon nnön. ¹⁰Ndo' tax'ë nnon jon: Nnda' ta, ¿Nin 'nan na chuhan' na quits'a? Ndo' t'a ta Jesús 'ndyö, itso jon: Quinanquintyja', cja'cya' tsjoon Damasco. Jo' ngitso ts'an nnon tsoñ'en na jndë sijnt'a ja na ntsa'. Nnda' vaa tso jon nnön. ¹¹Majo' tsojnaan' na xuee jndyi juu chon'ñeen, jo' na sinchjaan'han' ja. Ng'e jo', nque nan'ñeen na

tyenan'jonhan yo ja, tyet'uehan nt'ö, ve' nnda' vaa na tuëcya juu tsjoon'ñeen.

¹²“Jo' m'aan nciüi ts'an na jndy Ananías. Juu tsan'ñeen yo na xoncüee' ts'on jon ivanguee' jon juu ntji na tqen Moisés. Ndo' nque ntyjê nn'an judíos na m'anhan tsjoon'ñeen, tsoñ'engan njon jndy tsan'ñeen ngiohan. ¹³Tuee' jon najjon na m'an ja. Ndo' tso tsan'ñeen nnön: “U' ntyjê Saulo, ncyaa xco Tyo'ts'on na ndyia' nnda’.” ¹⁴Ndo' tson-tyichen jon nnön: “Nque ndochiichi na tom'an ndy na toxen'chen, tonan't'-maan'han nquii Tyo'ts'on, manquii jon na jndê tji jon 'u'. S'aa jon na nnda' cha' nciüaa' tson' 'nan na nt'ue ts'on jon yo 'u'. Tji jon 'u' cha' nquii jnda jon na tajnan tsixuan, ndyia'hin, ndo' mantyi na ndyi' jñ'oon na ntsinin jon nnon'. ¹⁵Ee i'ua jon ts'ian nnon' na ndui 'u' ts'an na nciüji' jndyoyu' ndëe nn'an ntyja 'naan' 'nan na jndê jndyia' nnon' yo jñ'oon na jndê jndyi' na tso jon nnon'. ¹⁶Ndo' nanein, ¿Nin nciüichen na minndo'? Quinancütyja' ndo' quinda' yo xuee' ta Jesús. Can' nnon jon na quitsin-tju' jon 'u' yo jnan na tsixuan'.”

Jñon Tyo'ts'on Pablo tondëe nn'an na tachi judíos

¹⁷Ndo' tson-tyichen Pablo: “Ndo' xjen na jndyö ntcü'ë ntjoohin Jerusalén, tyjê vats'on na têtsinën nnon Tyo'ts'on. Ndo' juu xjen'ñeen vaa nciüi nnon na jnty'ia na si'manhan' nnön. ¹⁸Quityquii' nan'ñeen jnty'ia nquii Jesús. Tso jon nnön: “Quitsicje 'u' na quindui' tsjoonvahan ee nn'an m'an ntjoohin tyi'xe'e'quindyehan jñ'oon na nciüji' jndyoyu' ntyja njan. ¹⁹Ndo' t'a, tsjö: Nnda' ta, joohan ngio jnda'han na tojöc'ë quii' tsoñ'en nt'aan'on 'naanhan. Ndo' mantyi ngiohan na nque nn'an na vantyja n'on 'u', tocüja' jahan ndo' tju'han vancjo. ²⁰Ndo' mantyi juu xjen na jnan'cuee' nn'an Esteban, nquii tsan na tocüji'

jndyoyu ntyja 'nan', mantyi ñ'en ja yo nan'ñeen, ndo' tanc'uë na tui na nnda', ndo' ndiaa joo nan'ñeen, maja tqüen cüentahan' xjen na jnan'cuee'han jon.” ²¹Majo' nquii ta Jesús, t'a jon 'ndyö: “Quindui' ntjoohin, ee tondëe nn'an na mañoon tsjan conduihan na tycya ndyuaa tsjoonhan, jo' majñön 'u'.”

M'aan Pablo nt'ö tsan na ico'xen sondaro

²²Ndo' joo nn'an judíos'ñeen na tji'hin Pablo quii' vats'on'ñeen, totquengan cüenta joo jñ'oon na sinin jon, majo' vi na jndê tso jon juu jñ'oonva', matavityi'han nquengan. Ta'han jnan'x-uaahan, jnduehan ndëe sondaro'ñeen: — Maninjon ro quinan'cuee'ho' tsanva' ee tyi'quichuhan' na ngüando'chen juu.

²³Nan'ñeen jndei tonan'xuaahan. Ndo' tji'han ndiaahan ndo' totjue'han joohan' nandye, ndo' jnt'ahin na nnda' si'manhan' na quindyä' jndy ngiohan. Ndo' mantyi totjue'han ts'o'jndê nandye na tyi'cuee' n'onhan jon. ²⁴Yajo' nquii tsan'ñeen na ico'xen sondaro, t'ua jon ts'ian na quitsay'onhan Pablo quii' v'aa najjon na com'anhan. Ndo' t'ua jon ts'ian na quitja'han Pablo yo tjantsi' cha' nninjnda' ndu na nnda' vaa na jnan'xuaa nan'ñeen cjoo' jon. ²⁵Majo' vi na jndê na jnan'tyenhan jon na ntja'hanhin, ndo' tso jon nnon juu capitán na minntyjee' jo':

—Juu ntji na ico'xenhan, ¿Aa ncyaa-han' na vanaan na ntja'ho' ts'an na conduihin ts'an na m'aan nacje' 'naan' tsjoon Roma na min tyi'covijnda' na aa vaa jnaan' juu?

²⁶Ndo' juu capitán'ñeen, vi na jndê jndyii jon jñ'oonva', tëntyjaa' jon na m'aan nquii tsan'ñeen na ico'xen tsoñ'en sondaro. Itso juu nnon tsan'ñeen:

—¿Nchu vaa ntsa' yo tsanva'? Ee conduihin ts'an na m'aan ntyja 'naan' tsjoon Roma.

²⁷Ndo' juu tsan'ñeen, sindyoo'hin na m'aan Pablo. Taxee' tsan'ñeen nnon jon:

—¿Aa mayuu' jñ'oon na condui 'u' ts'an cüentaa' tsjoon Roma?

Ndo' t'a Pablo 'ndyo tsan'ñeen, itso jon:

—Mayuu'han'.

²⁸Ndo' juu tsan'ñeen na ico'xen jon sondaro'ñeen, itso jon:

—Ja maya s'on tyiön cha' ntsixuan ja ts'an na m'aan nacje 'naan' Roma.

Ndo' t'a Pablo 'ndyo tsan'ñeen:

—Majo' ntyjantyi xjen na tui ja, condui ja ts'an ntyja 'naan' tsjoon Roma.

²⁹Ndo' nque sondaro na mavaa xjen na ntja'han Pablo, nin'ñoon' jnty'ehan jon, tenaanhan nnon jon. Ndo' mantyi nquii tsan na ico'xen joochan na t'ua jon ts'ian na cüityen Pablo, ty'ue jndyi jon vi na jndë taa' ts'on jon na condui tsan'ñeen ts'an na m'aan nacje 'naan' tsjoon Roma.

Minntyjee' Pablo tondëë

nanm'ann'ian 'naan nn'an judíos

³⁰Majo' nquii tsan'ñeen na ico'xen sondaro'ñeen, nin'cüaa' jnda' ts'on jon nin ng'e'ñeen na cont'a nn'an judíos jnaan' Pablo. Ng'e jo' vi ya na tonco ncüiichen xuee, t'ua jon ts'ian na nque ntyee na conintque ndëë ntyjehan nn'an judíos, yo nin'tsoñ'en nanm'ann'ian 'naanhan, cancüihan. Ndo' tji' jon Pablo, tÿ'oon jonhin tondëë nanm'ann'ian'ñeen.

23 Ndo' Pablo je', quii jndyiaa' jon ndëë nanm'ann'ian'ñeen. Tso jon ndëëhan:

—'O' ntyjë, ninvaa xuee na tÿeque ja, mavicjë quii' ñuan njan na ninquii'chen mats'a cha'xjen na iquenhan' xjen na quits'aa ts'an na tonnon nquii Tyo'ts'on.

²Ndo' na tso Pablo na nnda', juu Ananías, nquii tyee na conintque, t'ua jon ts'ian ndëë nn'an na minntyjee' ngiaa' Pablo, na quituen'han nda' 'ndyo

juu. ³Ndo' na nnda', jo' tso Pablo nnon juu tyee'ñeen:

—Nquii Tyo'ts'on mmin' jon 'nan 'u' ee ve vaa na matsa'. Ng'e 'u' tsixuan' na ntco'xen' ja cha'xjen na co'xen nquii ntji na tqen Moisés, majo' sa' ts'ian na quitja' nn'an ja min na juu ntji'ñeen itsiquindyihan' na tyi'cüanaan na ntsa'han'.

⁴Ndo' joo nn'an na m'an jo', jnduehan nnon Pablo:

—Nquii tyee na conintque na itye'n-tjon jon nnon Tyo'ts'on, tyi'quichuhan' na matscüejnan'hin.

⁵Ndo' t'a Pablo, itso jon:

—'O' ntyjë, tyi'condyi ja na condui-hin tyee na conintque, ee mayuu' macüiixjen vaa ntji na jndui na ico'xenhan' na tyi'ntsinin ts'an jñ'oon na ntscüejnaan'han' nquii tsan na conintque ndëë nn'an tsjoon' juu.

⁶Ndo' juu xjen'ñeen, tqen Pablo cüenta na nque nanm'ann'ian'ñeen, ve tmaan' conduihan. Ee ñ'en nan'ñeen conduihan tmaan' nn'an judíos na jndyuhan' saduceos. Ndo' mañoon ntyjehan conduihan tmaan' fariseos. Ndo' na nnda', sue jon jndyee' jon, tso jon ndëëhan:

—Nnda' ntyjë, condui ja ts'an fariseo, ndo' mantyi tsotyë. 'O' cotoxenho' ja ve' ng'e na vantyja ts'ön na ntcüi nnda' nn'an na jndë tjë.

⁷Ndo' vi na jndë tso jon jñ'oonva', nque nan'ñeen na conduihan tmaan' fariseos, ta'han jnan'jndyehan jndyuehan yo ntyjehan na conduihan tmaan' saduceos. Ndo' ng'e na nnda', ve vaa na tom'aa'n' n'onhan ntyja 'naan' jñ'oon 'naan' jon. ⁸Ee nque nn'an saduceos conduehan na joo nn'an na jndë tjë, taje'quintcüi nnda'han. Ndo' mantyi conduehan na ta'nán ángel, min ta'nán espíritu itsixuan ts'an. Majo' nque fariseos'ñeen, vantyja n'onhan na m'an ángeles, ndo' mantyi nan'xuan nn'an

espíritu, ndo' nque nn'an na jndë tjë, mancüixjen ntcüi nnda'han. ⁹Ndo' nque nan'neen na tencüihan jo', tic'uaa jndyuehan ndëë ntyjehan na jnan'ntja'han. Ndo' vendye nn'an na conduihan tmaan' fariseos'neen na conan'manhan jñ'oon na tquen Moisés, jnan'quin-tja nnonhan, jnduehan:

—Juu tsanva', ta'nan jnaan' juu. Tyi'-nan ro na ncüii espíritu sinin yohin oo aa ncüii ángel.

¹⁰Ndo' na nnda', tavijaa'ntyichen na jnan'ntja'han, ata nquii tsan'neen na conintque ndëë sondaro, ty'ue jndyi jon na mavaa xjen na nnan'cuee' nan'neen Pablo. Ng'e jo' t'ua jon ts'ian ndëë sondaro 'naan' jon na yo najndeihan' quitsaquitji'han tsan'neen nduee nan'neen ndo' na quitsay'on ntcüe'han jon v'aa najjon na com'anhan.

¹¹Tijaan ncüiichen tsjon, nquii ta Jesús tityincyoo'hin nnon Pablo, itso jon nnon juu: “U' Pablo, cyon' najndu' ee cha'xjen na jndë tji' jndyoyu' ntyja njan ntjoohin Jerusalén, mannda' vaa na icanhan' na ntsinin' ntyja njan ndëë nn'an tsjoon Roma.”

Conan'jnda' nn'an judíos na nnan'cuee'han Pablo

¹²Tonco ncüiichen xuee, vendye nn'an judíos tencüihan yo ntyjehan, ndo' jnan'cúejonhan jñ'oon na nnan'cuee'han Pablo. Jnduehan xe na aa ninvaa na tyi'conan'cuee' jndyeehan jon ndo' na ntcüa'han oo na ncüehan ndaa, quitscüje Tyo'ts'on joochan. ¹³Nn'an na ta' jndyuehan yo jñ'oonva', tenon venn'anhan. ¹⁴Jo' ty'ehan najjon m'aan juu tyee na conintque ndëë ntyjehan nn'an judíos yo nin'nn'an na conintque ndëë nan'neen. Jnduehan:

—Já jndë jndué nnon Tyo'ts'on xe na aa tyi'nan'cué' jndyé juu Pablo, ndo' na ntcü'á oo na ncüé ndaa, quitscüje jon já. ¹⁵Ndo' nanein, 'o' yo tsoñ'en nan-

m'ann'ian njan jaa nn'an judíos, quitanho' nnon nquii tsan na conintque ndëë sondaro na 'io quitscüenon nnda' jon tsan'neen ndueeho'. Ve' quit'a nqueho' na nin'quita'xee'ntyihon' ntyja 'naan' jon. Majo' vitjachen na ncüjee'cya jon na m'anho', ndo' já jndë m'an cjé na nnan'cué'hin.

Mannda' jñ'oon na jndue nan'neen.

¹⁶Majo' juu lu, jnda tsanscu tyje nquii Pablo, jndyii juu na nnda' vaa nin'quint'a nan'neen. Jo' na tèquee' juu najjon na ndyii' Pablo. Siquindyii juuhin na nnda' vaa. ¹⁷Ndo' vi na jndë jndyii Pablo jñ'oon'neen, t'man jon ncüii capitán. Itso jon nnon tsan'neen:

—Juu yus'a chjovahin, cayon' chjohin na m'aan nquii tsan na conintque ndëëho' ee vaa jñ'oon najndeihan' na quitsiquindyii juu jon.

¹⁸Jo' juu capitán'neen, tay'oon jonhin najjon na m'aan nquii tsan na conintque ndëëhan. Tso juu nnon tsan'neen:

—Juu Pablo, tsan na m'aan navi', tqueen' juu ja, ndo' tso juu na quindyoy'ón luva na m'an', ee vaa jñ'oon na icanhan' na ngitso juu nnon'.

¹⁹Ndo' nquii tsan na conintque'neen, vi na jndë jndyii jon na nnda' tso sondaro'neen, t'uui jon nt'ö lu'neen, s'aa jon vi ntyja yohin. Taxee' jon nnon juu, itso jon:

—¿Nin jñ'oon na nin'quitsiquindy'i ja?

²⁰Jo' t'a lu'neen, itso juu:

—Nnda' ta, nque nn'an judíos jndë jnan'jnda'han na ngitanhan vi naya'neen nnon' na 'io quitscüenon' Pablo nduee nanm'ann'ian 'naanhan. Ve' nnt'a nquehan na nin'quinan'jnda'ntyihan jñ'oon ntyja 'naan' jon. ²¹Majo' 'u' ta, tyi'ngantyja' tson' na nnda', ee nato na ncja' yo xiö Pablo, tenon venn'an ntyjehan na ntsaquindahin jon jo'. Ee nquehan jndë tquenvi'han na ta'han jndyuehan na taxe'cüa'han min taxe'cüehan ndaa

ata xjen na jndë jnan'cuee'han jon. Ndo' nanein je', ve' vi jñ'oon na ntsu', na cominndoo'han.

²²Ndo' nquii tsan'ñeen na conintque ndëë sondaro, ty'iu jon 'ndyo lu'ñeen. Tso jon nnon juu: Min'ncüii nnon ts'an, tyi'ntsinin' jñ'oon na siquindyi' ja.

Tson na tye'y'on sondaro na m'aan gobernador Felix

²³Ndo' juu tsan'ñeen na conintque ndëë sondaro, t'man jon ve capitán. T'ua jon ts'ian ndëëhan na quinan'jnda'han ve ciento sondaro na cotsaca' ng'e, ndo' mantyi ndyenn'an ncho'nqui sondaro na nta'ntjo quitso yo manin' mañoon ve ciento sondaro na ngicho ncjo lantsa. Tquen jon jñ'oon ndëëhan na ñjen na majaan quindui'han na quitsay'onhan Pablo tsjoon Cesarea. ²⁴Ndo' mantyi t'ua jon ts'ian na quinan'jnda'han quitso na ngüantjo Pablo. Mantyi tqen jon jñ'oon ndëë sondaro'ñeen na quitquen jndyihan cüenta Pablo cha' ya nguee' juu na m'aan nquii gobernado Felix. ²⁵Ndo' tji jon ncüii tson na tyincyaa jonhan' ndëëhan na quitsay'onhinhan' nnon tsan'ñeen. Ndö vaa na itsohan':

²⁶“Maja Claudio Lisias mancyä ts'on njan nnon' 'u', ta gobernado Felix, na njon jndyi condui 'u'. ²⁷Nque nn'an judíos ty'onhan tsans'ava, ndo' mavaa xjen na nnan'cuee'han juu. Majo' xjen na jndyi na conduihin ts'an na m'aan nacje 'naan' tsjoon Roma, tyjë yo sondaro na maco'xën ndo' tji' jahin nduee nan'ñeen. ²⁸Ndo' ng'e na nin'cüaa' ts'ön nin jñ'oon na conan'tja'hin nacjoo' juu, jo' na tÿ'önhin ndëë nanm'an-n'ian 'naan nan'ñeen. ²⁹Ndo' jo' tyincyä cüenta na ve' conduie nan'ñeen na itsitjahin ntyja 'naan' juu jñ'oon na conan'y'onhan na ico'xenhan'hin. Majo' si'man nquii'han' na tyi'quitsixuan juu na cue' juu min na ntjohin vancjo. ³⁰Majo' vi na jndë jndyi na conda nan'ñeen-

hin na nnan'cuee'hanhin, mang'e jo' na matscüenönhin na m'an'. Ndo' mantyi nque nn'an na cont'a jnaan' juu, jndë tsjö ndëëhin na c'ohan na m'an' cha' nnan'jnda' yahin juu jñ'oon'ñeen. Ntyjantyi ndö ro jñ'oon na matsiquindyi 'u'.”

³¹Ndo' joo sondaro'ñeen, jnan'quindëhan ts'ian na t'ua tsan'ñeen ndëëhan. Natsjon tye'y'onhan Pablo ata xjen na squehan tsjoon Antípatris. ³²Ndo' tonco cüiichen xuee, joo sondaro na cotsaca' ng'e, ntcüe' ntcüe'han v'aa na macüiixjen com'anhan, ndo' nque ntyjehan na ta'ntjo quitso, tyequi'ndyecyahan Pablo na m'aan gobernador. ³³Ndo' xjen na squehan Cesarea, tyincyahan juu tson'ñeen nnon gobernado ndo' mantyi nquii Pablo. ³⁴Ndo' vi na jndë sijnaan' jon juu tson'ñeen, taxee' jon nnon Pablo nin ndyuua coxehan' naijon na jnan juu. Ndo' vi na jndë taa' ts'on jon na jnan juu ndyuua Cilicia, ³⁵Jo' tso jon nnon juu:

—Nque nn'an na cont'a jnan', quit-sque jndyeehan, yajo' nndyi jñ'oon 'ndyo' ndo' ntsjint'ahan'.

Jndë jo' t'ua jon ts'ian ndëë sondaro 'naan' jon na quitquenhan cüenta Pablo quii' vats'ian na t'ua Herodes ts'ian na jndëhan'.

Itsinchu' Pablo jñ'oon 'naan' nquii jon nnon Felix

24 Vi na jndë tÿca 'on xuee, juu tye'e na conintque ndëë nn'an judíos, tsan na jndyu Ananías, jnan jon Jerusalén, tÿcue jon tsjoon Cesarea. Ndo' mantyi vendye nn'an na conintque ndëë nn'an judíos tsjoon Jerusalén, tye-nan'jonhan yo nquii jon. Ndo' mantyi juu Tértulo, tsan na vajnaan'ntyi jñ'oon na ntsinin, tja jon yohan. Ndo' vi na jndë squehan Cesarea, tyeque'han nnon gobernado na ninncyahin jnaan' Pablo. ²Ya-

jo' nquii gobernado'ñeen, tqueen' jon Pablo. Ndo' vi jndë jo', ta' Tértulo tyincya' jon jnaan' Pablo. Tso jon nnon gobernado:

—Nnda' ta gobernador, ng'e na jnda' jndyi xquen', jo' na m'án na ta'nan ndyia' quii' nt'án. Jndye nnon ts'ian matsinchu' na cotejndeiha' nque nn'an na m'an ndyuaa tsjón. ³'U' ta Felix na njon jndyi condui 'u' ngió, cotquén cüenta tsoñ'en na matejndei' já. Ndo' ncyá ya jndyi 'u' ntyja 'naan tsoñ'enhan'. ⁴Majo' tyi'quichuhan' na jndye jñ'oon na nnan'chjú 'u'. Mac'an vi naya'ñeen nnon' na quindyi' chjo jñ'oon na nndué nnon' min ve' chjovi' xjen. ⁵Juu Pablo-vahin, jndë jndió na tyia jndyi tsixuan juu. Já nn'an judíos, ncüii ncüii ndyuaa na m'án, ntyja 'naan' juu jñ'oon na incyaa juu, ic'onhan' já. Ndo' manquii juu na conintquehin quii' nt'an ntmaan' nn'an na vantyja n'onhan yo tsan na jnan Nazaret. ⁶Mantyi ata nin'cachu juu nn'an na tachito judíos quityquii' vats'on t'man nján. Ndo' na nnda', sity'a juuhan'. Ndo' ve' tsojnaa' jo' na ty'ónhin na nin'quitoxénhin ntyja 'naan' juu jñ'oon na tquen Moisés na conan'y'ón. ⁷Majo' juu Claudio Lisias, tsan na conintque ndëë sondaro tsjón, tja jon ntyja 'naan' juu, ndo' yo najndei'han', tji' jonhin ndué. ⁸Ndo' tso tsan'ñeen na já na cont'á jnaan' tsanvahin, ncyó na m'an'. Ndo' ncu' ndëë ngüajndo' Pabla ntyja 'naan tsoñ'en joo jñ'oon na cotquén nnon' na mayuu'han'.

⁹Ndo' nque nn'an judíos'ñeen na ty'e yo Tértulo, jnduehan na juu jñ'oon na sinin jon mayuu'han'. ¹⁰Ndo' nquii gobernado, sue jon nt'ö jon na quitsinin Pablo. Ndo' ta' Pablo, itso jon:

—Nnda' ta, ntyji ya na jndye ndyu na macoxen' ndyuaa nján. Jo' na nën rö na incyaahan' na vanaan na ntsinën ncüii ve' ndyo jñ'oon nnon' na ngüañoon'han' ja. ¹¹Ja xe jnda vjantyi ninncho've

xuee tëva Jerusalén na têtsit'man' Tyo'ts'on, ndo' 'u' ta, juu jñ'oon'ñeen m'an nn'an na nndë nduehan nnon' na mayuu'han'. ¹²Ja tacotsintja' ja yo nn'an, min tacoty'i tyia' nn'an vats'on t'man, min nn'an na covatjon nt'aan'on quijndë, min quii' nt'an nn'an quii' tsjoon, tyi'coty'i tyia'. ¹³Ndo' juu jnan ja na jndë tquen nanmin' nnon', min je'quindëë nnan'manhan na mayuu'han'. ¹⁴Majo' xe'quitsivi'nn'an 'u', ta. Nquii Tyo'ts'on na tonan't'maan' nque ndochi ja na tom'an ndyu na toxen'chen, majuuntyi jon matyentjón nnon. Majo' juu nato xco na condue nanmin' na tyi'xe'cüijnt'uehan', mantyi 'naan'han' na matsijon ja. Ee tsoñ'en jñ'oon na tquen Moisés ndo' mantyi joo jñ'oon na tji nn'an na tonincyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguua, tsoñ'en mavantyja ts'ónhan'. ¹⁵Ndo' nque nanmin' mantyi contyja n'onhan na joo nn'an na jndë tjë, ntsintcüi nnda' jonhan, min na aa conduihan nn'an na jndë jnt'ahan 'nan na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on, ndo' min na aa nn'an na nan'xuan jnan. Ja cüejon vantyja ts'ón jñ'oonva' cha'xjen nque nanmin'. ¹⁶Mang'e na nnda', tonnon Tyo'ts'on ndo' na tondëë nn'an, maquen yantyi ja na juu na vicjee' ñuan njan, m'anhán' na ntju'.

¹⁷“Ndo' na nnda' na condui ja, it-saahan' chuchen na tacoca tsjoon na tëque ja. Ee jo' tyjë ntcü'ëhan' na ntejndei nn'an tsjoon'ñeen yo 'nan na icanhan'hin ndo' mantyi yo 'nan na tyincyaa cüentaa' Tyo'ts'on na sit'man' jahin ntyja 'naan'han'. ¹⁸Juu ts'ian'ñeen mats'ahan' tyquii' vats'on t'man. Cha'xjen costumbre na conan'y'ón, jo' jndë tquen ji'ua ja na tonnon Tyo'ts'on. Majo' chito nn'an jndye t'on yo ja, min chito conan'ntja'han. Juu xjen'ñeen vendye nn'an judíos na jnanhan ndyuaa Asia, jndiohan ja jo'. ¹⁹Joo nan'ñeen, xe na aa vaa jnan na nin'quitquenha nnon',

chuhan' na nquehan quindyquinduehan nnon' ntyja 'naan'han'. ²⁰Ndo' xe na aa joo nan'neen ndiquindëë ninncyohan ntjoohin, nque nanmin', quinduehan nin 'nan tijnda' na sitja ja xjen na tom'an ndëë nanm'ann'ian nján já nn'an judíos. ²¹Ninnquii'chen xe na ¿Aa cotji'han cüenta na juu jñ'oon na tic'uaa 'ndyö tsi'manhan' na sitja ja? Juu xjen'neen tsjö: Xeevahin minntyjé' ja tondëho' na cotoxenho' ja tsojnaan' na mavantya ts'ön na nque nn'an na jndë tjë, ntando' xcohan.

Nnda' jñ'oon na sinin Pablo.

²²Ndo' nquii Felix'neen, mancüiixjen ntjyii jnda' jon ntyja 'naan' nato xco 'naan' Tyo'ts'on. Jo' tatyii' jon xquen jon jñ'oon na tquenhan nnon jon ntyja 'naan' Pablo. Tso jon ndëë nan'neen:

—Juu Lisias, tsan na co'xen sondaro, cüjee' jndyee jon, yajo' ntsijnt'a jñ'oon na cotquenho' nnön.

²³Ndo' t'ua Félix ts'ian nnon juu capitán na quita'ntyjee'han Pablo na ntjo jnan yahin, min tyi'ngitë'han na joo ntjye tsan'neen ntixee'han jon.

²⁴Ndo' tyi'covijndyeto xuee, nquii Félix tyjee' nnda' jon yo scuu' jon, tsan na jndyu Drusila, juu tsan'neen tsanscu judía. Ndo' s'aa Félix ts'ian na quindy Pablo, ndo' jndyii Félix na sinin juu ntyja 'naan' na ngantya ts'on ts'an Jesucristo. ²⁵Juu xjen'neen sinin Pablo na quits'aa ts'an cha'xjen na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on, ndo' mantyi quen nquii ts'an xjen nchu va na vam'aan juu, ndo' mantyi ntyja 'naan' na ngüentyja xjen na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an yo 'nan na conan'tjahan. Ndo' juu Félix, xjen na jndyii jon jñ'oon'neen, ty'ue jndyi jon. Ndo' tso jon nnon Pablo:

—Nanein cja' ntcüe', njnty'ia ndo'cüan nninncyantyichenhan' xjen na nnan'nën nnt'a yo 'u'.

²⁶Ndo' mantyi nquii Félix'neen, mantya jndyi ts'on jon na nninncyaa Pablo

s'on nnon jon cha' ntsiquindyaa jonhin. Ng'e na nnda', jndye jnda toqueen' jonhin na tonan'neinhan. ²⁷Ndo' ng'e na nnda' vaa, tenon ve chu na t'oon Pablo jo'. Juu xjen'neen, jndui' Félix ts'ian na totsixuan jon, tëquee' tsan na jndyu Porcio Festo. Ndo' ng'e nquii Félix nt'ue jndyi ts'on jon na nque nn'an judíos quitji'han cüenta na ya ts'anhin yo joohan, jo' na jnty'ii jon Pablo na quintjohin navi'.

Itsinin Pablo nnon Festo

25 Xuee na jndë ndye na ntjo Festo ts'ian, yajo' jndui' jon Cesarea, tja jon Jerusalén. ²Ndo' nque ntyee na conintque ndëë nn'an judíos yo nin'ntyjehan na t'man conduihan quii' nt'anhan, tyencyahan jnaan' Pablo nnon tsan'neen. ³Tanhan vi naya'neen nnon jon na cjaquindy Pablo. Nnda' vaa na tanhan ng'e na jnan'jnda'han na nnda'han jon nato cha' nnan'cuee'han jon. ⁴Majo' nquii Festo sentcüe' jon jñ'oon ndëëhan, itso jon:

—Juu Pablo mancüiixjen m'aan jon navi' Cesarea, ndo' ja mandyo na nncjö ntcü'ë jo'.

⁵Ndo' tsontyichen jon ndëëhan:

—Jo' 'o' na conint'manho' quii' nt'an ntyjeho', c'oho' Cesarea yo ja. Ndo' vi na jndë squeho' jo', nninncyaho' jnaan' tsan'neen xe na aa va nchu vaa 'nan na sitjahin.

⁶Ndo' juu Festo, ninnen oo nqui xuee ntjohin Jerusalén. Ndo' vi jndë jo', tantcüe' jon Cesarea. Ndo' ya na tonco ncüiichen xuee, təcjo jon naijon na mancüiixjen ivequityen jon ya na it-sijnda' jon jñ'oon. Ndo' t'ua jon ts'ian na quindyoy'onhan Pablo jo'. ⁷Ndo' vi na jndë tuee' Pablo naijon na covijnda' jñ'oon, joo nn'an judíos'neen na jnanhan Jerusalén, sanan'ndyoo'han ngiaa' jon. Jnduehan na jndye nnon jñ'oon na sitjahin, na jaa' jndyi jñ'oon'neen, majo'

joo jñ'oon'ñeen tyi'cacüjji'han' joohan' cha'xjen joo jñ'oon na jnduehan. ⁸ Majo' ndö vaa jñ'oon na sintcüe' Pablo na tañoon'han'hin:

—Juu ntji na tqen Moisés, na conan'y'ón já nn'an judíos, tacotsitja ja ntyja 'naan'han'. Min tacotsitja ja ntyja 'naan' vats'on t'man nján, min ntyja 'naan' nquii ta tsanm'aants'ian t'man César.

⁹ Majo' juu Festo, nt'ue jndyi ts'on jon na quitji' nn'an judíos cüenta na ya jñ'oon jon yohan, jo' tso jon nnon Pablo:

—¿Aa ngüangue' na nc'ö Jerusalén ndo' jo' ntsijnt'a jñ'oon 'nan'?

¹⁰ Ndo' sintcüe' Pablo jñ'oon, itso juu nnon jon:

—Nnda' ta, nanein minntyjè' na tonnon' naijon na chuhan' na ntc'oxen' ja, ee 'u' vaa najndu' na tsixuan' na ntsa' ts'ianva ng'e nquii ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma i'ua jon ts'ian'ñeen nnon'. Ee tacotsitja ja ndëe ntyjé' judíos, ndo' 'u' mavaa' tson' na mayuu'han'.

¹¹ Xe na aa mayuu' vaa jnan na tsixuan na cü'iö, je'cüji ja. Majo' ng'e tyi'yuu' jñ'oon na cotji' nanmin' cjö, tyi'je'ncyaa na ninncyaa ts'an ja ndueehan. Mac'an na nquii ta tsanm'aants'ian t'man na quitsijnda' jon jñ'oon njan.

¹² Ndo' ve' ng'e na nnda' tso Pablo, sinin Festo yo nn'an na conan'qui'maan'hin, ndo' vi jndè jo', tso jon nnon Pablo:

—Juu jñ'oon na macan' na nquii ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma na quitsijnda' jon jñ'oon 'nan', conan'jnt'a na ncja' jo'.

Itsinin Festo nnon Agripa ntyja 'naan' Pablo

¹³ Ndo' tëca vendye xuee, ndo' nquii Agripa, tsan na t'man conduihin na ico'xen jon, tyjee' jon tsjoon Cesarea yo tyje jon Berenice. Sancyahin ts'on 'naan'hin nnon nquii Festo. ¹⁴ Ndo' ng'e na

tyi'ndyo xuee na tom'an yahin jo', juu Festo sinin jon nnon Agripa ntyja 'naan' Pablo. Tso jon nnon tsan'ñeen:

—Ntjoo m'aan ncüii tsans'a na jnty'ii Félix navi'. ¹⁵ Juu xjen na tyjè Jerusalén, nque ntyee na conintque yo nin'joo ntyjehan na conintque ndëe nn'an judíos, tyincyahan jnaan' juu nnön ndo' tanhan na c'ua ts'ian na cue' juu. ¹⁶ Majo' sintcüe' jñ'oon ndëe nan'ñeen na nqué nn'an na condui já cüentaa' tsjoon Roma, tyi'concyá na ve' cue'to ts'an na m'aan navi' na tyi'covijnda' jnaan' juu. Cont'á na ngancüii jndyeehan vats'ian na nduehan nin 'nan sitja juu tsan na m'aan navi', ndo' mantyi nquii juu ntsinin juu jñ'oon na ngüañoon'han'hin. ¹⁷ Jo' ya na sque nan'ñeen ntjoohin, tasichju ja. Tonco ncüiichen xuee, tëcüetyën naijon na mancüiixjen mavaquityën xjen na maco'xën jñ'oon. Ndo' t'ua ts'ian na caquindyo Pablo. ¹⁸ Majo' xjen na ta' nan'ñeen na tyincyahan jnaan' juu, jñ'oon na jnduehan, tyi'cacüjji'han' juuhan' cha'xjen na sitiü na nduehan.

¹⁹ Tquën cüenta na xia'ntyü conan'vjehan juu ng'e ntyja 'naan' jñ'oon na conan't'maan'han. It'uiihan' ntyja 'naan' tso Jesús, majo' Pablo quii 'ndyo juu na vando' nnda' tsan'ñeen. ²⁰ Majo' ng'e tyi'quintji nchu ya ntsijnt'a juu jñ'oonva, tax'è nnon juu xe na aa ngüangue' juu na ncja ntcüe' juu Jerusalén, ndo' jo' ntsijnt'a juu jñ'oon'ñeen. ²¹ Majo' jndè tcan juu na nquii Augusto, ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma na quitsijnda' jon jñ'oon 'naan' juu. Ndo' ng'e na nnda', jo' jndè t'ua ts'ian na quintjohin navi' ata na ninncyaaahan' xjen na ntscüenönhin na m'aan nquii tsan'ñeen.

²² Ndo' juu Agripa tso jon nnon Festo: —Mantyi ja nin'quindyü jñ'oon na itsinin juu.

Ndo' t'a Festo, tso jon nnon tsan'ñeen: —'Iochen nndyi' jñ'oon 'ndyo juu.

²³Ndö vaa 'nan na tui, ya na tonco nciüichen xuee, juu Agripa yo Berenice, na njon conduihan tyeque'han v'aa naijon covancüi nn'an xjen na condyehan jñ'oon. Ndo' nque nn'an na cotoxen sondaro yo joo nn'an na conintque quii tsjoon, mantyi jnan'jon nan'ñeen yohan. Yajo' t'ua Festo ts'ian na quitsacy'on sondaro juu Pablo. ²⁴Ndo' vi na jndë tyjee' jon, itso Festo:

—Nnda' ta Agripa na condui 'u' rey, yo tsoñ'enho' na conan'jonho' yo jaa xjenvahin, macojnty'iaho' tsans'avahin. Juu xjen na tyjë Jerusalén, nque nn'an judíos na m'anhan tsjoon'ñeen yo nin'tyjejhan na m'an tsjoonvahin, cotquenhan jnaan' juu nnön. Conan'xuaahan yo na quii jndyuehan na cue' juu. ²⁵Majo' mavaa' ts'ön na tanin 'nan its'aa juu na tsixuan juu na cue' juu. Ndo' ng'e nquii juu jndë tcan juu na nquii ta tsanm'aants'ian t'man Augusto, quitsijnda' jon jñ'oon 'naan' juu, jo' sijnt'a na ntscüanönhin na m'aan jon. ²⁶Majo' tajñ'oon jnda' nchji na ncüji nnon tson na ntscüenönhan' na m'aan nquii ta na taquintya na conintquehin nnön. Mang'e na nnda', jo' na jndyoy'önhin na tondëho', ndo' majndeintyichen nnon', 'u' ta Agripa, na ndyi' jñ'oon na ntsinin juu, cha' vi na jndë jndyeho' jñ'oon na itsinin juu, vaa jñ'oon na ntscüenön ntyja 'naan' juu. ²⁷Ee its'aahan' nchji ja ncüii ts'an na ntscüenon jon ncüii ts'an na m'aan navi', min tyi'covijnda' jnaan' juu, tyi'quichuhan' na nnda'.

Jñ'oon na tañoon'han'

Pablo nnon Agripa

26 Jo' tso Agripa nnon Pablo: —Vanaan na ntsinin' jñ'oon na ngüañoon'han' 'u'.

Xjen na ta' Pablo na sinin jon ntyja 'naan' nquii jon, sive jon nt'ö jon ndëéhan. ²Itso jon:

—Nnda' ta Agripa, incyaahan' na nën jndyi na ndyi' juu jñ'oon na ngüañoon'han' ja ntyja 'naan' juu jñ'oon na nque ntyjë nn'an judíos na cotquenhan cjö. ³Tsoñ'en costumbre nján já nn'an judíos, jndë mantyi' jnda' joohan', ta. Mang'e na nnda', cyon' na t'man tson' na ndyi' chjo jñ'oon na ntsjö nnon'.

Ndö vaa na totsixuan Pablo vitjachen na ntcüe' ts'on jon

⁴Ndo' tsontyichen Pablo: “Tsoñ'en ntyjë nn'an judíos ngio jnda'han ntyja na tojöm'an tsjön, ndo' mantyi Jerusalén, juu xjen na tondichjo ja ata xjen neihin. ⁵Xe na aa nndue nanmin' nnon', mangio yahan na condui ja ts'an ntyja 'naan' tmaan' fariseos, manqué na cojoo'ntyichen n'ón na cota'ntc'ué tsoñ'en na ico'xen juu jñ'oon na tqen Tyo'ts'on. ⁶Ndyu na toxen'chen, nquii Tyo'ts'on tco' jon 'ndyo jon ndëë ndochí na nque nn'an na jndë tjë, ntcüi nnda'han. Ndo' ng'e na mantya ts'ön na nndui na nnda', tsojnaan' jo' na it'uiivi'han' ja. ⁷Já nn'an Israel condui já ncho've tmaan', ndo' ncüii cüii tmaan' joohan mannda' contyja n'onhan na ntcüi nnda'han vi na jndë tjëhan. Mang'e jo' naxuee ndo' natsjon, tyi'tsacüentyjee'han na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ndo' 'u', ta Agripa, tsojnaan' na mantya ts'ön na ntcüi nnda' nn'an na jndë tjë, jo' cotquen nanmin' jñ'oon cjö na vaa jnan. ⁸¿Ndu na cotji'ho' cüenta na tyi'je'quitsintcüi nnda' Tyo'ts'on nn'an na jndë tjë?

Icüji' jndyoyu Pablo na tonty'e jon nn'an na vantyja n'on Jesús

⁹Ndo' tsontyichen Pablo: “Nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsan na jnan Nazaret, mancö totsitiu na tcanhan' na quits'av'i nan'ñeen. ¹⁰Juu ts'ian'ñeen tots'ahan' Jerusalén. Nque ntyee na conintque ndëë ntyjehan nn'an judíos, tyin-

cyahan najndö na joo nn'an na vantyja n'onhan Jesús, toty'ihan vancjo. Ndo' xjen na tijnda' na cüje nan'ñeen, mantyi totsijon ja na quindui na nnda'.¹¹ Majndye jnda toca tsoñ'en nt'aan'on 'naan ntyjé nn'an judíos, tots'av'ihan cha' yo najjndeihan' quitji ntcüe'han na vantyja n'onhan Jesús. Sinc'uaa' jndyihan' ja, ata tyjé mañoon njoon na tycya na tonty'ë nn'an na vantyja n'on jon."

Itsinin nnda' Pablo ntyja na ntcüe' ts'on jon jnaan' jon

(Hechos 9:1-19; 22:6-16)

¹²Ndo' tsontyichen Pablo: "Quityquii' juu ts'ian'ñeen, nque ntyee na conintque ndé, t'uahan ts'ian nnön na cjö Damasco.

¹³Ndo' juu nato'ñeen na ñjön, ta, cha'na yajmin' tyioo nciüi chon na xueentyichenhan', chichen juu ndo'cüjioon'. Sixueehan' cjö, ja ndo' mantyi nn'an na tyenan'jon yo ja. ¹⁴Ndo' na tui na nnda', tsoñ'en já tycyaa tyuaa. Juu xjen'ñeen jndy jndyee' ts'an na t'man jon ja yo jñ'oon hebreo. Tso jon nnön: 'U' Saulo, ¿Ndu na mantye' ja? 'U' ma'ndyi vi' nquii 'u', ndo' na nnda' matsa', itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon toro na iju' o' ntsiu' nnon tsonté na itsityuaa' ts'an o'.

¹⁵Ndo' juu xjen na jndy na nnda', tsjö: ¿Nin ts'an 'u', ta? Ndo' t'a jon 'ndyö, itso jon: "Mancö Jesús na mantye' ja."

¹⁶Majo' quinquintyja', cüentyje' ee jndé tityincyö ja nnon' na nc'ua ts'ian nnon' na ntyentjon' nnön ndo' na nciüi' jndyoyu' ntyja njan yo 'nan na jndé jndyia' nnon', ndo' mantyi ntyja 'naan' na nnintyincyontyichen ja nnon'. ¹⁷Ndo' nque nty'iu' nn'an judíos, tsoñ'en navi' na nin'quint'ahan 'u', yo nque nn'an na mañoon tsjan conduihan, ja ngüañön' 'u'. Ndo' ma'ua ja ts'ian nnon' na cjan-cya' jñ'oon naya njan ndéë nan'ñeen.

¹⁸Nt'ion ts'ian'ñeen 'u' cha' ntyja 'nan' ntsi'manhan' ndéë nan'ñeen juu na condui ja, cha' nndéë nndui'han ntyja 'naan'

juu na condui najan ndo' na nnan'jonhan ntyja 'naan' juu na condui naxuee. Ma'ua ts'ianva nnon' cha' nndéë ndyaa-han na m'anhan nacje 'naan' Satanás ndo' na nc'onhan nacje 'naan' nquii Tyo'ts'on. Juu ts'ianva ma'uahan' nnon' cha' ngantyja n'onhan ja, ndo' na nnda' nndéë ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnanhan yo na ntsitjon' jonhan quii' nt'an nn'an na iquen jonhan na conduihan ñuan nquii' ntyja 'naan' nquii jon."

Tsiquindé Pablo ts'ian na t'ua Jesús nnon jon

¹⁹Tsontyichen Pablo: "'U' ta Agripa, ta'nán sique' ts'ön yo juu jñ'oon'ñeen na tso Jesús nnön xjen na tityincyoo'hin nnön. ²⁰Na vejndyee ndéë nn'an tsjooon Damasco toninncyaa jñ'oon na quintcüe' n'onhan jnanhan ndo' quinan't'maan'han nquii Tyo'ts'on na vando'. Ndo' mantyi t'ua ts'ian ndéëhan na quitsam'anhan cha'xjen na chuhan' cha' quitsi'manhan' na jndé ntcüe' n'onhan. Ndé jo' maninjuuntyi jñ'oon sinén ndéë nn'an tsjooon Jerusalén ndo' mantyi ndéë nn'an judíos ninvaa ndyuaa Judea. Ndo' majo'ntyti totsjö jñ'oon'ñeen ndéë nn'an na chito tsjan nn'an judíos conduihan. ²¹Mang'e na matsiquindéë juu ts'ianva, jo' na ty'on ntyjé nn'an judíos ja quii' vats'on t'man na nin'quinan'cuee'han ja. ²²Majo' ng'e nquii Tyo'ts'on ivañoon' jon ja, jo' min ndéë nn'an na t'man conduihan, min tondéë nn'an na tyi'condui t'manhin, xia'ntyti mancyaa jñ'oon na toninncyaa Moisés yo nque nan'ñeen na toninncyahan jñ'oon ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Tyi'cotscüantj'ochén jñ'oon'ñeen. Ata xjen neinhin itejndeihan Tyo'ts'on ja na mats'a ts'ianva. ²³Ee tondue nan'ñeen na juu tsan na conduihin Cristo, chuhan' na ngenon jon navi', ndo' na ngue' jon, ndo' na nnincyaa Tyo'ts'on na juu jon conduihin

tsan na vejndyee na ngüando' xco jon quii' nt'an nn'an na jndë tjë. Ndo' ntyja 'naan' juu jñ'oon na vando' xco jon, ndëë nn'an judíos ndo' mantyi ndëë nn'an na chito tsjan nn'an judíos conduihan, nninncyaa nn'an jñ'oon na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan, ncüii na cha'vijon na itsixueehan' chon ndëëhan."

Itsichon Pablo na cantyja ts'on Agripa Cristo

²⁴ Juu xjen na sinin Pablo jñ'oonmin' na vañoon'han'hin, jndei sixuaa Festo. Tso jon:

—'U' Pablo, tsan' xquen'. Tsojnaan' na jndye sijnan', jo' na itsi'ndaa'han' xquen'.

²⁵ Majo' t'a Pablo 'ndyo jon, itso juu:

—'U' ta Festo, na njon condui 'u', chito ts'an tsan' xquen ja, jnda' jñ'oon na matsitiu ndo' jñ'oon mayuu'han'.

²⁶ Nquii Agripa, tsan na conduihin rey, ndö m'aan jon, ndo' tsoñ'en jñ'oonmin' ntyjii ya jonhan', jo' may'ön najndö na matsinën nnon jon ee joohan' chito ve'

²⁷ 'U' ta Agripa, ¿Aa vantyja tson' jñ'oon na totji nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa? Ja ntyji na vantyja tson' jñ'oon'ñeen.

²⁸ Ndo' t'a Agripa 'ndyo Pablo, tso jon:

—Aa xe' 'u' nnda' Pablo, 'u' matsitiu' na ve' yo chjo jñ'oon na matsinin' nnön, nts'aahan' na manin'ñoon' na ngantyja ts'ön Cristo.

²⁹ Ndo' t'a Pablo 'ndyo tsan'ñeen, tso jon:

—Mac'an nnon Tyo'ts'on, min na aa cje ro, ndo' aa jndye xuee, 'u' ndo' mantyi yo tsoñ'enho' na condyeho' na matsinën xeevahin, ngüentyja xjen na nnan'xuanho' tonnon Tyo'ts'on cha'xjen na matsixuan ja, ve' tyi'quityenho' yo carena cha'xjen na tyen ja.

³⁰ Ndo' vi jndë sinin Pablo jñ'oonmin', juu Agripa, tsan na conduihin rey, yo

tsan na condui gobernado yo Berenice, sacüentyjee'han yo nin'tsoñ'en nn'an na te'ndyuaa yohan. ³¹ Ndo' vi na jndë jn-t'ahin vi ntyja nnon Pablo, jnan'neinhan jñ'oon 'naan' jon yo ntyjehan. Jnduehan:

—Juu tsans'ava, minncüii 'nan tacot-sitjahan na tsixuan juu na ngue' juu oo min na ntjohin navi'.

³² Ndo' tso Agripa nnon Festo:

—Xe na aa juuhan' ta'nan tcan juu na nquii tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma na quitsijnda' jon jñ'oon 'naan' juu, ndëë ndyaaahin.

Conan'cüenonhan Pablo tsjoon Roma

27 Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë jnan'jnda'han na nnan'cüanonhan Pablo ndyuaa Italia yo mañoon nn'an na m'an navi', tyincyahan cüentahin nt'ö juu ts'an na coxen cüii tmaan' sondaro. Julio jndyu tsan'ñeen. Juu tmaan' sondaro na co'xen jon, jndyuhan' Augusto, xuee' nquii ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma. Ndo' ja Lucas, tyjé yo Pablo. ² Sacúa v'aandaa na jnanhan' ndyuaa Adramitio na vjahan' njoon na m'adhan' 'ndyo juu ndaandue ndyuaa Asia. Juu Aristarco, tom'aan jon yo já. Jon ts'an tsjoon Tesalónica ndyuaa Macedonia. Ndo' vi na jndë tuá juu v'aandaa'ñeen, maty'ón, tosá. ³ Ndo' cüi-ichen xuee squé tsjoon Sidón. Ndo' juu Julio, s'aa juu na ya ts'anhin yo Pablo, ee tyincyaa juu na tēquindyiaa' ya Pablo nn'an na ya jñ'oonhin na tixee' nan'ñeen jon. ⁴ Jndë jo' sacúa nnt'á v'aandaa. Jnán Sidón, sacüenón tondye ndyuaa Chipre. Juu ndyuaa'ñeen m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Tondyee' juu Chipre'ñeen tyi'jndeichen totyion jndye sta v'aandaa. ⁵ Sacüenón tojee' ndyuaa Cilicia yo Panfilia. Jo' squé tsjoon Mira ndyuaa Licia.

⁶ Juu tsjoon'ñeen, jo' ntjii capitán'ñeen ncüiichen v'aandaa na jnanhan' tsjoon Alejandría na vjahan'

ndyuaa Italia. T'ua tsan'neen ts'ian na cuá quii' v'aandaa'neen. ⁷Majndye xuee nion ro nion ro totsá. Yo nc'ua yo nc'ua satsqué tonnon tsjoon Gnido. Ee ninvaa na totyion jndye sta v'aandaa'neen, jo' na tandiquindëe na ngitsácyá ndyuaa Salmón. Jo' na sacüenón tocjee' ndyuaa Creta na mantyi m'aan ndaandue xi'jndiohan'. ⁸Ndo' yo nc'ua jndyi tenón ngiaa'vi' juu ndyuaa'neen, jo' squé ncüii joo na ndyo tsjoon Lasea na jndyu Buenos Puertos naijon na tandyii' ndaandue.

⁹Ndo' ng'e na tyi'ya m'aan jndye, jo' jndye xuee na toquiñjón nato yo juu v'aandaa'neen. Ndo' xjen'neen jndë tentyja na toncuu' na ncjantyichen v'aandaa, ee jndë ty'oonhan' ngueesua'. Mang'e jo', siqui'maan' Pablo nn'an na cotsay'on v'aandaa'neen.

¹⁰Itso jon ndëehan:

—O' nn'an, ndö jñ'oon na matsiqui'-man' ja 'o', xe na aa nc'öntyë, ngenön natë' ndo' t'man ngitsu. Ndo' chito xia'n-tyi quichu na ngitsu, mantyi ngitsu juu v'aandaavahan yo nin'nquë.

¹¹Majo' juu capitán'neen, siu' jon jñ'oon na tso tsan na vay'oon v'aandaa yo juu tsan na 'naan'han'. Min tatyii' jon xquen jon jñ'oon na tso Pablo. ¹²Ndo' ng'e juu tyuaa'neen tyi'ya vaahan' naijon na ntsacüentyjee' nt'aandaa, jnaan' jo' tyi'nin'cüenon nan'neen ngueesua', ee majndyentyihan jnan'tiuhan na yantyi na nc'ochenhan na tonnon, ee tontyja n'onhan na aa nndëe ntsquehan tsjoon Fenice naijon ya jndyi vaa na cotsacüentyjee' nt'aandaa, jo' ngüenonhan ngueesua'. Juu tsjoon Fenice'neen m'aanhan' ndyuaa Creta na xi'jndiohan' m'aan ndaandue.

Jndei tyio jndye nnon ndaandue

¹³Nion ro nion ro tom'aan jndye, jo' jnan'tiu nan'neen na nndëe nt'ahan cha'xjen na tjoo' jñ'oonhan. Ndo' juu

xjo na cotjue'han quityquii' ndaa cha' na ngüentyjee'tyen v'aandaa, jnan'vehinhan', jnt'uí, ty'ón, tosá. Sacüenón ngiaa'vi' juu ndyuaa Creta. ¹⁴Majo' tyi'covijndye na sá, ndo' tontyja na condui' ncjuu ntyque', jo' jnan ncüii jndye na tenon ntyja xjen na jndei jndyohan', totyiohan' juuhan' cjoo' v'aandaa'neen. ¹⁵Juu jndye'neen tovay'oontohan' juu v'aandaa'neen. Ndo' ng'e na ndiquindëe nt'á na ntsay'ónhan' na tonnon, jo' jnty'étó na cay'oon nquiihan' tontyja na nt'ue ts'onhan'. ¹⁶Tenón tocjee' ncüii ndyuaa chjo na jndyuhan' Cauda na m'aan ndaandue xi'jndiohan', juu ntyja'neen tyi'jndeichen m'aan jndye, jo' yo nc'ua jndyi na t'ué istjö cüentaa' juu v'aandaa t'man, na ty'íhan' jo'. ¹⁷Ndo' vi na jndë tjué' istjö'neen quii' v'aandaa'neen, jo' jnan'tyén juu v'aandaa yo nt'ua t'io cha' tyi'ntsityuui' ndaanduehan'. Jnt'á na nnda' ee ncyá jndyi xe na aa ngacü'ahan' ncüii joo na jndyuhan' Sirte naijon na jndye tei' m'aan. Jndë jo' nque nn'an na cont'a ts'ian yo v'aandaa'neen, jnan'cyaaahan ndiaa ntuein na ityionhan' jndye cha' ntsixjenhan' najndei ntyque jndyehan'. Jndë jo' majnty'ehan na tovantyqueto jndyehan'. ¹⁸Ndo' vi na tonco ncüiichen xuee, nin vaa jndei na ntyque jndye juu v'aandaa'neen. Jo' ta' nan'neen na totji'han quichu, totjue'hinhan' quii' ndaandue cha' ntsixjenhan' na ja v'aandaa'neen. ¹⁹Ndo' xee na jndë ndye, nquë totjí' nt'öts'ian cüentaa' juu v'aandaa'neen, totjué'han' tyquii' ndaandue. ²⁰Majndye xuee na tyi'quijnty'iaá min ndo'cüjioon' min ncjuu. Ndo' ninvito jndei totyionhan' jndye t'man juu v'aandaa'neen, ata tonan'tiú na m'án na nt'oo já.

²¹Ndo' ng'e jndë tijndye xuee na tacocü'á, jo' tēcüentyjee' Pablo quii' nt'an nan'neen. Itso jon ndëehan:

—O' nn'an, juu xjen na ninvaa m'an Creta, tsjö ndëeho' na tyi'nin-

ncyö. Xe na aa juuhan' tyi'ho' nquen-ho' jñ'oon na tsjö, tyi'xe'quitjön nav-i'va, min tyi'xequitsu quichu. ²² Majo' naneihin, matsiqui'man' jaho' na tyi'ndyueho'. C'onho' na quinan'xuanho' ñuaanho' ee min'ncüii jaa xe'cüjê, xi-a'ntyí juu ro v'aandaa ndyuii'han'. ²³ Ee ja condui cüentaa' nquii Tyo'ts'on ndo' matye'ntjön nnon jon. Ee tsjon jñon jon ncüii ángel'neen cüentaa' jon na m'an. ²⁴ Juu ángel'neen itso jon nnön: "Nnda' Pablo, tyi'nt'ue', ee mancüixjen ngue' tsjoon Roma naijon na m'aan ta tsan-m'aants'lian t'man. Ndo' joo nn'an na ñjon nato yo 'u', min'ncüiihan xe'ncyaa Tyo'ts'on na nncüjehan."

Ndö' vaa na tso ángel'neen nnön. ²⁵ Mang'e jo', c'onho' na quinan'xuanho' ñuaanho' ee ja vantyja ts'ön na ntsiquindê Tyo'ts'on cha'xjen na jndê tso juu ángel'neen nnön. ²⁶ Majo' ngan-tyque'han' jaa ncüii tyuaa chjo na m'aan ndaandue xi'jndiohan'.

²⁷ Jndê tuee' cha'na quin'on xuee na ndo'vanjan vay'oon jndye juu v'aandaa'neen na tom'án juu ndaandue Adriático. Ndo' ndö vaa 'nan na tui. Cha'na xoncüe tsjon, nque nn'an na cont'a ts'ian yo juu v'aandaa'neen, taa' n'onhan na mandyo ntsqué ncüii tyuaa. ²⁸ Jo' tjue'han 'nan na ntji'han xjen nchu xjen na njoon juu ndaandue, ndo' taa' n'onhan na njoonhan' cha' vi ntcyu ncho'nqui vantjo' yon metros. Ndo' vi na jndê ty'entyihan, tji' nnda'han xjen, ndo' taa' n'onhan na njoonhan' cha'na ntcyu ncho'ntyque' metros. ²⁹ Ndo' ng'e na ncyaa jndyihan na ngaquiñjon v'aandaa'neen ntjö', jo' tjue'han ninnque xjo tots'aan v'aandaa'neen cha' ngacüentyjee'han'. Ndo' nt'ue jndyi n'onhan na nninxuee. ³⁰ Ndê jo' nque nn'an na cont'a ts'ian yo juu v'aandaa'neen, jnan'tiuhan na nnan'nonhan. Juu tontyja sta v'aandaa'neen, ve' jnt'a

yahan na mañoon ncjo cotjue'han quityquii' ndaandue na nt'ahan' na cacüentyjee'chenhan'. Majo' tyi'yuu' na jo' nt'ahan ee istjö cotjue'han nnon ndaandue cha' ndêê nnan'non nquehan. ³¹ Majo' itso Pablo nnon Julio yo sondaro 'naan' tsan'neen:

—Xe joo nanmin' tyi'quintjohan quii' v'aandaa, min 'o' xe'quindêê n'manho'.

³² Ndo' sondaro'neen je', vi na jndê jndyehan jñ'oon'neen, t'uahan ts'ua na tyen istjö'neen, mana jnty'e han na t'evjahan'.

³³ Ndo' xjen na vandixuee, siqui'maan' Pablo nan'neen na cüa'han. Itso jon:

—Jndê ngin'on xuee ndyii' jndyi n'on-ho' na aa n'manho', min tatyincyaaahan' xjen na ntcüa'ho'. ³⁴ Ng'e jo' na matsjö ndêêho' na cüa'ho' cha' nninncyaa-han' najndêho' ee min'ncüiiho' xe'cüje-ho', tsoñ'enho' n'manho' quii' navi'va.

³⁵ Ndo' vi na jndê tso jon na nnda', yajo' ty'on jon tyoo'. Tondêê tsoñ'en nan'neen tyincyaa jon na ncyaa ya ta Tyo'ts'on ntyja 'naan'han'. Ndê jo' tyjee jon tan'han', ndo' ta' jon na icüa' jon tondêêhan. ³⁶ Ndo' na s'aa jon na nnda', tji'han' nan'neen quii' jñ'oontiu na tom'anhan, mantyi ta'han tcüa'han. ³⁷ Ndo' tsoñ'en já na m'án quii' v'aandaa'neen, quindê ve ciento vantjo' ndyenn'an ncho'nqui vantjo' yon já. ³⁸ Ndo' vi na jndê t'écjohan na tcüa'han, yajo' juu quichu ntquen trigo, totjue'hinhan' tyquii' ndaandue cha' quitsixjenhan' na ja' juu v'aandaa'neen.

Tëquitycüii v'aandaa ndo' na ti'ndaa'han'

³⁹ Ndo' vi na jndê tixuee, nque nn'an na cotyentjonhan ntyja 'naan' juu v'aandaa'neen, tyi'quita'jn'aanhan juu ndyuaa'neen. Majo' jnty'iahan ncüii joo naijon t'ëndyii' ndaandue na m'aan ts'otei'. Jnan'jnda'han na njnty'iahan na aa nndêê ngaquee'han' jo'. ⁴⁰ Ndo'

joo ncoj'neen na jndë tjue'hinhan' quii' ndaandue cha' ngacüentyjee'chenhan', t'ua sondaro'neen nt'ua na ñjonhan', jo' ntjohan' quii' ndaa. Ndo' vi na jndë jo', nque nan'neen na cont'ahan ts'ian yo v'aandaa'neen, jnan'quinan'han n'oon pala na jndë jnan'tyenhinhan'. Joo pala'neen ts'iaan' na covijnt'uehan' na ngantyquehan' v'aandaa yuu va na nt'ue n'onhan. Ndo' mantyi jnan'ntyjahan ndiaa na tostahan' na ndyionhan' jndyehan' cha' ngantyquehan' v'aandaa. Jndë na tui na nnda', tye' na vjahan' naijon na tëndyiii' ndaandue. ⁴¹Majo' tuee'han' ncüii joo naijon na ityionhan' ndye ndaa. Mana tēquitycüii sta v'aandaa'neen quii' tei' naijon na ñjen m'aan ndaa. Tavijndë s'iihan'. Ndo' tsojnaan' najndeí na jndyoyu ndaa t'man, jo' tye' na tētyuui' ts'aanhan'.

⁴²Ndo' joo sondaro'neen, jnan'jnda'han na nnan'cüjehan nn'an na m'an navi' na chohan cha' tyi'ntsata'ntjoo'han ndaa ndo' nnan'nonhan. ⁴³Majo' juu capitán'neen, nin'cüañoon' jon juu Pablo, jo' ta'nán tyincyaa jon na nnan'cüje sondaro'neen nn'an na chohan na m'an navi'. Jo' tsoñ'en nan'neen, tso jon ndëehan na joo nn'an na ya cota'ntjoo' ndaa, joohan quitjue' jndyeehan quii' ndaa cha' ya ntsquehan tyuaa tcüi. ⁴⁴Ndo' ndë minndyechenhan nn'an na jnty'iihan', tso jon na c'ohan cjoo' ntcaa' 'naan' v'aandaa yo ntan' na tyuui'han'. Ndo' na jnt'á na nnda', tsoñ'en já jn'mán.

Tom'aan Pablo tyuaa chjo Malta na m'aan ndaandue xi'jndiohan'

28 Ndo' vi na jndë jn'mán já juu navi'neen, yajo' taa' n'ón na juu tyuaa'neen jndyuhan' Malta. ²Nque nn'an ndyuaa'neen jnt'ahan na ya nn'anhan yo já. Ee jnan'ntjonhan chon ndo' jnduehan na quit'ón chon, ng'e tein jndy

na cova'. ³Ndo' Pablo, sincüi jon cüii sée' nonjnein. Majo' xjen na tēquityion jonhan' nnon chon, jndi'non ncüii quitsu na inannon o' juu chon'neen. Tyen t'a o' nt'ö jon. ⁴Ndo' nque nn'an ndyuaa'neen, xjen na jnty'iahin na tyi'nin'quitsiquindyaa

⁵Majo' juu Pablo, sitoncüii' jon nt'ö jon, mana tyioo juu cho'neen tyquii' chon, min ta'nán natë' tjon jon. ⁶Ndo' nan'neen je', tominndoo'han na aa ndyi'ihan' tcoo'hin, oo aa na ngiootohin na mana ngue' jon. Ndo' tja xjen na cominndoo'han, ndo' jnty'iahan ta'nán tjon jon, yajo' scüiejndyohan' na m'aan' n'onhan ntyja 'naan' jon, ta'han jnduehan na conduihin ncüii tyo'ts'on.

⁷Ndo' naijon na tot'ón chon, mandyo jo' na m'an tyuaa cüentaa' juu tsan na conintquehin tyuaa'neen na m'an ndaandue xi'jndiohan'. Juu tsan'neen jndyu jon Publio. Ty'oon jon cüenta já vaa' jon ndo' tixee' jon já cha' vi ndye xuee. ⁸Ndo' sijonhan' na nquii tye juu tsan'neen, vii' jon. Iy'oon tjuen'hin ndo' iteii' jon neon'. Jo' na tēquindyiaa' Pablohin. Sinin jon nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan' tsan'neen, ndë jo' tyio jon nt'ö jon cjoo' tsan'neen, sin'man jonhin. ⁹Ndo' vi na jndë tui na nnda', mañoon nn'an v'i na m'anhan juu ndyuaa'neen, ty'ehan na m'aan Pablo ndo' mantyi sin'man jonhan. ¹⁰Ndo' nan'neen je', jndye nnon naya na jnt'ahin já, ndo' juu xjen na mant'uí yo v'aandaa na ngitsá nnt'á, tyincyahan 'nan na tcanhan' na tijnt'ue viochen xjen na toquinjón nato yo v'aandaa.

Tuee' Pablo tsjoon Roma

¹¹Jndë na tēnon ndye chi' na squé juu ndyuaa Malta'neen, jnt'uí jo' yo ncüiichen v'aandaa. Juuhan' tsjoon Alejandro jnanhan'. Juu ndyuaa Malta'neen, jo' jndë ntjo ya v'aandaa'neen ngue-sua'. Stahan' jo' chuu' ndëe nty'ö Cás-

tor yo Pólux. ¹²Sá, squé tsjoon Siracusa naijon na cotsacüentyjee' nt'aandaa, tsjoon'neen tom'án yá vi ndye xuee. ¹³Jnt'uí jo', santýéchén, ngiaa'vi' ndyuaa sacüenón ata squé tsjoon Regio. Ndo' tonco ncüiichen xuee, tyioo vi jndye na jnanhan' tontyja na condui' ncjuu tsonjn'aan. Juu jndye'neen tentyquehan' v'aandaa tontyja na cotsá. Ndo' xee na jndé ve, squé tsjoon Puteoli. Jo' jnt'uí v'aandaa'neen. ¹⁴Juu tsjoon'neen, jo' jndió vendye nn'an na vantyja n'on Cristo. Jndye nan'neen na quintjo ya já yohan ncüii nen xuee. Vi jndé jo', santýéchén, ndo' squé juu tsjoon Roma. ¹⁵Ndo' nque nn'an Roma'neen na vantyja n'onhan Tyo'ts'on, xjen na jndyehan na ñjón nato, jndui'han, jndyoquitjonhan já xen' tsjoon Foro de Apio ndo' mañoon ntyjehan jndyoquitjonhan já ncüii joo na jndyu Tres Tabernas. Ndo' juu Pablo, xjen na jndyiaa' jonhan, tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on ndo' t'oon jon na xoncüii ts'on jon. ¹⁶Ndo' juu xjen na squé tsjoon Roma, juu capitán'neen tyincyaa jon cüenta nn'an na m'an navi' nt'ö nquii tsan na téquintyja na co'xen tsoñ'en sondaro. Majo' juu Pablo, tyincyahan na vanaan na nc'oon ndya' jon yo ncüii sondaro na ntquen tsan'neen cüentahin.

Tsjoon Roma toninncyaa Pablo jñ'oon' Tyo'ts'on

¹⁷Xuee na jndé ndye na squé Roma, ndo' tqueen' Pablo nn'an na conintque quii' nt'aan'on 'naan nn'an judíos juu tsjoon'neen. Ndo' vi na jndé tencüii nan'neen na m'aan jon, tso jon ndëehan:

—O' ntyjé, min'ncüii tacotsitja ja ndëe ntyjéehé nn'an judíos, min ntyja 'naan' costumbre na tqen ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen. Majo' min na nnda', tsjoon Jerusalén ty'onhan ja ndo' tyincyahan cüenta ja nduee nn'an tsjoonvahin. ¹⁸Ndo' nan'neen je', tan-

han na ncö quitsjö nin 'nan na sitja ja. Ndo' vi na jndé jndyehan jñ'oon na sinén, nin'quinan'quindyaahan ja, ee taa' n'onhan na tanin 'nan s'aa na chuhan' na cü'io. ¹⁹Majo' nque ntyjéehé nn'an judíos'neen, ninvito ta'han na tyí'quintjo ngiohan na ndyaa ja. Jo' na tc'an na nquii ta tsanm'aants'ian t'iman tsjoonvahin ntsijnda' jon jñ'oon njan. Majo' chito na jndyö ntjoon na ntquén nn'an ndyuaa tsjón nnon ts'ian. ²⁰Mang'e jo' tquén' 'o' na nty'ia 'o' ndo' na ntsinén yoho'. Ee jaa nn'an judíos, contyja nn'on na nncüjee' nquii jon na conduihin na ntsin'man jon ñuan njanhan. Ndo' ja ndö, vantyja ts'on na jndé jndyo jon. Tsojnaan' jo' na tyen tyen carenamin nt'ö.

²¹Ndo' t'a nan'neen 'ndyo jon, jnduehan:

—Nque ntyjéehé nn'an ndyuaa Judea, min'ncüii tson taconan'cüenonhan ntjoohin ntyja 'nan', min xjen na squehan ntjoohin, min'ncüii jñ'oonvi' taconan'neinhan cjo'. ²²Majo' ntyja 'naan' juu jñ'oon xco na vantyja n'onho', já nin'quindyé nchu vaa na mavaa' tson'han', ee mangió na tsoñ'en nn'an conduehan na juu na vantyja n'onho' Jesús, tyi'xe'cüijnt'uehan'.

²³Ndo' juu xjen'neen jnan'jnda'han nin xuee na ngancüii nnda'han, ndo' ya tuee' juu xuee'neen, jndye jndyi nan'neen tencüiian juu v'aa na m'aan ya Pablo. Vitsjoon ta' jon na sinin jon ndëehan ata xjen tman. Jñ'oon na siqui'maan' jonhan na ncyahan na nquii Tyo'ts'on ntye'ntjon jonhan ntyja na cotsam'anhan. Sinin jon ndëehan jñ'oon na tqen Moisés yo jñ'oon na toninncyaa nn'an na tonan'nein jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa. Tijnt'uehin joo jñ'oon'neen na nin'cüantjon jon nn'an judíos'neen na cantyja n'onhan na nquii Jesús conduihin Cristo. ²⁴Ndyii' nan'neen na tén-

tyja n'onhan jñ'oon na sinin jon, majo' vendyehan tyí'cantyja n'onhinhan'.

²⁵Ndo' tsojnaan' na tyi'nin'ncüii na jnan'tiuhan ntyja 'naan' jñ'oon na jndyehan, jo' na tye' na tycyahan. Majo' sinin jndyee Pablo ndëehan ncüii jñ'oon, itso jon:

—Mayuu' jñ'oon na si'man Espíritu Santo nnon Isaías tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguua. Juu tsan'neen sinin jon jñ'oon'neen ndëë ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen. Tso jon:

²⁶Joo nn'an ndyuaavahin, ndö jñ'oon na cja'quitsu' ndëehan:

“Min na jndye jnda na condyeho' jñ'oon na matsiqui'man' jaho', majo' xe'cüaa' n'onho'han'.

Ndo' min na jndye nnon na mats'a na cojnty'ia ndëëho', majo' xe'quitquenho' cüenta 'nan na itsi'manhan'.

²⁷Nnda' vaa na coquenon nanmin' ng'e nquehan jndë jnan'que' n'onhan. It-sijonhan'hin cha'vijon nn'an quita, cha'vijon nn'an të' ndëë.

Nnda' vaa na coquenonhan cha' tyi'n-tquenhan cüenta 'nan na cojnty'iahin na mats'a, min na ncüaa' n'on-

han nchu vaa itsiquindyí juu jñ'oon na matsiqui'man'han.

Ee xee na aa ntquenhan cüenta ndo' na ncüaa' n'onhinhan', yajo' ntcüe' n'onhan jnanhan na tonnön, ndo' na ntsin'man ja ñuaanhan.”

²⁸Ndo' tsontyichen Pablo ndëë nn'an judíos'neen: —Jo' 'o' ntyjë, juu jñ'oonvahin ntyja na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, cüaa' n'onho' na itscüenon jonhan' ndëë nn'an na mañoon tsjan conduihan yo 'o'. Joo nan'neen nnan'vehinhan'.

²⁹Ndo' joo nn'an judíos'neen, vi na jndë jndyehan jñ'oonva', jndui'han. Jndye jñ'oon na tyí'cüijon na tonan'neinntyichenhan yo ntyjehan.

³⁰Ndo' Pablo, quindë ve chu na tom'aan ya jon ncüii v'aa na ve' chi' ro chi' ro totyion jonhan'. Ndo' tsoñ'en nn'an na totsajijnty'iahan jon, jo' chu jon cüentahan. ³¹Toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan. Ndo' mantyi totsi'man jon jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesucristo. T'man vaa na tyincyaaahan' na totsi'man jon jñ'oon'neen ndëë nn'an ndo' min'ncüii ts'an tasitsan'hin.

Tson Na Scüenon Pablo Ndëe Nn'an Tsjoon Roma

Incyaa Pablo ts'on ndëe nn'an na vantyja n'on Jesucristo

1 Ja Pablo mac'iji tsonvahin. Condui ja ts'an na ityentjon nnon Jesucristo. Nquii Tyo'ts'on tqueen' jon ja, ndo' i'ua jon ts'ian nnön na condui ja ts'an na ijñon jon tondëe nn'an na mancya jñ'oon naya 'naan' jon ndëehan.

²Ndyu na toxen'chen, tom'an nn'an na toninncyahin jñ'oon' jon ntyja 'naan' 'nan na nguua. Quui' jñ'oon' jon na tji nan'ñeen na ji'ua conduihan', vaa jñ'oon na siquindy jonhan ntyja 'naan' juu jñ'oon nayavahin. ³Majuuntyi jñ'oon ntyja 'naan' jnda jon Jesucristo. Juu jon na tuihin na ts'anhin, tuihin tsjan 'naan' David na jndyocahan', nquii David na taquintyja tonduihin toco'xen jon nn'an Israel. ⁴Ntyja 'naan' Jesús tji' jndyoyuhan' na conduihin jnda Tyo'ts'on ng'e na tando' xco jon vi na jndë na jnan'cuee' nn'anhin. Juu nan'ñeen, tuihan' ntyja 'naan' najnde' na condui nquii Espíritu Santo.

⁵Ntyja 'naan' nquii Jesucristo jndë ty'ön naya na condui jon, jo' na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na condui ja ts'an na ijñon jon ja tondëe nn'an yo jñ'oon naya 'naan' jon. Its'aa jon na nnda' cha' nque nn'an na mañoon tsjan conduihan yo nn'an judíos, ngantyja n'on Jesucristo, ndo' na nnan'vehan jñ'oon na iquen jon ndëehan. Ndo' na nnda', ndit'-maan' xuee' jon. ⁶Ndo' mantyi nqueho' na m'anho' tsjoon Roma, ñ'enho' na icüji' Tyo'ts'onho' quii' nt'an nan'ñeen na mantyi its'aa jon na conduiho' nn'an cüentaa' nquii Cristo. ⁷Ndo' ng'e na nnda', mantyi tēcüja'han' 'o' na itsivi'ntyjii Tyo'ts'on 'o'. Nquii jon na conduihin tyëehë yo nin'nquii Jesucristo na

conduihin na itye'ntjon jon jaa, mac'an ndëehan na juu naya na conduihan, ncyahinhan' quii' n'onho' yo nin'juu na c'onho' na tajñuaan' ts'onho' tondëehan.

Nin'cjaquindyiaa' Pablo nn'an tsjoon Roma

⁸Jñ'oon najndyee na matsjö ndëeho', nquii Tyo'ts'on na matsit'man' ja, mancya nayahin ntyja 'naan' tsoñ'enho' na vantyja n'onho' Jesucristo. Nque nn'an na mañoon ndyuaa, conan'neihan ntyja 'naan' na vantyja n'onho' jon. ⁹Yo mancha'chen ts'ön matye'ntjön nnon Tyo'ts'on na mancya jñ'oon naya ntyja 'naan' jnda jon. Ntyjii jon na mancha'chen xjen na matsinën nnon jon na vañjoon' ts'ön 'o'. ¹⁰Mac'an nnon jon xe na aa nt'ue ts'on jon, ngüentyja xjen na nninncyaa jon na nguë na m'anho'. ¹¹Ee nt'ue jndyi ts'ön na nty'ia 'o' cha' nndëe ntsi'man ndëeho' jñ'oon na jndë si'man jon nnön, cha' ntyja 'naan' jo' ngaquentyichen 'o' tyquii' na vantyja n'onho' jon. ¹²Matsjö na nnda', cha' juu na vantyja n'onho' Jesucristo ntejdeihan' ja, ndo' mantyi juu na vantyja ts'önhin, ntejdeihan' 'o'.

¹³'O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesús, nt'ue ts'ön na cüaa' ya n'onho' na jndye jnda jndë sitiü na neçjõquijnty'i-aho', majo' ata xjen neinhin ninnquii'chen itscu'han' na nts'ahan'. Nin'cjõ jo', ee cha'xjen matejnde' ja nn'an mañoon njoon na covaquehan ntyja 'naan' Cristo, majo'ntyti nin'quitejnde' 'o'. ¹⁴M'an nn'an na conan'nein jñ'oon griego, ndo' mantyi m'an nn'an na conan'nein mañoon nnon jñ'oon. M'an nn'an na jnda' nquenhan, ndo' mantyi m'an nn'an na tyi'quital'jn'aanhan ntji. Tsoñ'enhan chõjnan na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' Jesucristo ndëehan. ¹⁵Mang'e na nnda', ntyja jndyi ts'ön na neçjõ na m'anho' tsjoon Roma na nninncyaa juu jñ'oon naya'ñeen ndëeho'.

**Juu jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on,
vaa najndei na tsixuanhan'**

¹⁶Ee ja tyi'jn'an yo ntyja 'naan' juu jñ'oon naya 'naan' Cristo, ng'e ntyja 'naan'han' itsi'man nquii Tyo'ts'on na conduihan' najndei na itsin'man jon ñuaan tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Cristo. Sijnda' jndyee jon na its'aa jon na nnda' yo nque nn'an judíos, ndo' majo'ntyi its'aa jon yo nn'an na mañoon tsjan conduihan. ¹⁷Ng'e ntyja 'naan' juu jñ'oon nayava, itsi'manhan' ndëe nchu vaa na iquen Tyo'ts'on jaa na min'ncüüi jnan tyi'quinan'xuan. Covityincyoo' jndyoyu na nan'xuan na nnda' ng'e xia'ntyi ng'e na vantyja nn'önhin, ta'nan nciüichen nnon 'nan na ntquenh' jaa na tajnan nan'xuan. Ng'e jñ'oon' jon na jndui itsohan': "Juu tsan na jndë sinduu' Tyo'ts'on jnaan', xia'ntyi ng'e na vantyja ts'on juu, jo' incyaa jon na ngüando' ñuaan' juu."

**Majnda' na tsoñ'en
nn'an conan'tjahan**

¹⁸Ng'e ata xjen quiñoon'nduechen itsi'man jon na quindyaa' jndyi ntyjii jon yo tsoñ'en nn'an na cont'ahan na tyi'cuee' n'onhan jon, tsojnaan' 'nan tyia na cont'ahan yo ntyjehan. Ng'e na cont'a nan'min, manque rohin coté'hin juu jñ'oon na mayuu' na nts'aahan' ts'ian 'naan'han' quii' n'onhan. ¹⁹Itsiv'ii jonhin ee juu na ndëe ncüaa' ts'on ts'an ntyja 'naan' na conduihin, covityincyoo' jndyoyuuhan' ndëehan, ee nquii ntyi jon itsi'man jndyoyu jon ndëehan ntyja 'naan'han'. ²⁰Ee ntyjantyi xjen na tquen jon tsonnangue, covityincyoo' jndyoyu na tsoñ'en 'nan na s'aa jon, conan'-manhan' na tëquintyja najndei conduihin, ndo' na jnda' itsijnda' jon tsoñ'en. Ng'e 'nan na cojnty'ia nn'an na s'aa jon, ntyja 'naan'han' covaa' n'onhan nchu vaa condui jon. Mang'e jo', je'quindëe

nduehan na ndicüaa' n'onhin nin 'nan nt'ue ts'on jon na quint'ahin. ²¹Ee covaa' n'onhan na m'aan Tyo'ts'on, majo' min na nnda' tyi'quinan't'maan'han jon cha'xjen na chuhan', min na tyi'nin'ncyahin na ya jon na itixee' jon joohan. Ndo' ng'e na nnda', juu jñ'oon na ndyii' n'onhan ntyja nchu vaa na conduihin, ve' jn'aanhan'. Ndo' ve' ng'e na tyi'nin'cüaa' n'onhan ntyja 'naan' jon, jo' itscu'han' na ndëe ntji'hin cüenta ntyja 'naan' juu jñ'oon na mayuu'. ²²Ee min na tji' nquehan cüenta na conduihin nn'an na jnda' jndyi nquen, majo' juu nan'ñeen scüaquenhan' juuhan' na conduihin nn'an nan' nquen. ²³Ndo' jnty'ehan na conan't'maan'han juu Tyo'ts'on na tyi'quintycüüi na vando' jon, ndo' totoquityehan ndëe 'nan na tonan'ya nquehan. Ñ'enhan' totsijonhan' joohan' cha'vijon nn'an na covje, ndo' mantyi yo quioo' na jndui na min ntsquii yo quioo' na ninnque ng'e ndo' yo nin'quioo' na vavaa tsiaa'.

²⁴Tsojnaan' tsoñ'en nan'min', jo' jnty'ii Tyo'ts'on na cotsantjatohan natyia na nt'ue n'on nquehan. Cuaa nquii na nt'ahan min'cyra ro nnon natyia na conan'tiuhan na nin'quint'ahan. Mang'e jo' nquehan yo si'ts'o 'naanhan tont'ahan 'nan yo ntyjehan na jnaan' jndyi vaahan'. ²⁵Jo' jnty'ii jon na quint'ahan 'nanmin' ng'e jndë jnty'ehan juu jñ'oon na mayuu' ntyja 'naan' nquii jon cha' na ngantya n'onhan jñ'oon na ve' quintu. Ee tonan't'maan'han 'nan na tquen jon ndo' totyentjonhan ndëehan', majo' nquii jon na tquen jon tsoñ'en, ta'nan jnan't'maan'han jon. Nquii jon na vacüja'han' na mancha'xjen cüit'maan'hin. Quindui na nnda'.

²⁶Majnaan' jo', jnty'ii Tyo'ts'on na nc'oon' n'onhan 'nan na nin'quint'ahan na jnaan' jndyi vaahan'. Ata nque nantcu, juu na sijnda' Tyo'ts'on na nc'onhan yo nannon, jnty'ehan na nt'ahin-

han'. Jnan'cüejndyohan na nt'ahan na nnda' cha' nc'onhin yo ntyje ntcuhan, ndo' juu ts'ian'ñeen vandyah'an', chito cha'xjen na sijnda' jon ntyja 'naanhan. ²⁷Ndo' mantyi manin' cüajon tont'a nannon. Jnty'ehan na ntjonhan yo nanntcu, tonan'jmiin'han na nin'c'onhan yo ntyje nonhan. Nque nannon, totquen yantyi-han na tont'ahinhan' yo nan'ñeen, 'nan na jnaan' jndyi vaahan', ndo' ng'e jo', sit-s'o 'naan nquehan cotantjonhan' 'nan na chuhan' na ngenonhan ng'e natyiamin' na cont'ahan.

²⁸Ndo' ng'e na tji' nn'an cüenta na tyi'icanhan' na c'oon' n'onhan na m'aan Tyo'ts'on, ng'e jo' jnty'ii jonhan na na quinan'tiuhan 'nan tyia, min ta'nan tji'han cüenta na aa tyiahan'. Ve' cont'atohan 'nan na tyi'quichuhan' na nt'ahan. ²⁹Ninnquii'chen na cont'ahan ncüüi cüüi nnon na tyi'quichuhan', cha'nan natyia na conan'tiuhan yo ntyjehan, yo na nin'cüi'naanhan 'naan ntyjehan, yo na conan'tiuhan nin ncüüi nnon natyia na nt'avi'han. Ninvaa quii' n'onhan m'an na vjehan ntyjehan na min 'naan, mantyi yo na conan'cüjehan nn'an, yo na conan'ntja'han, yo na conan'vi'n-n'han, yo ncüüi cüüi nnon navi' na cont'ahan nn'an. Min tyi'cotsacüentyjee'han na conan'neinhan quintu cjo ntyjehan. ³⁰Conan'neinhan jñ'oon tsan' nacjo nan'ñeen, mantyi yo na m'anhana jndohan Tyo'ts'on, yo na conan'cüejnaan'han ntyjehan, yo na conan'tiuhan na ve' xia'nty'i nquehan na njonhan, ndo' mantyi conan'ntsahin ntyja 'naan nquehan, yo na cotquen yantyi-han na nt'ahan natyia na min taconan'tiu nn'an na nt'ahinhan', min tyi'quita'nguee'han jñ'oon na condue nn'an na ndahin, ³¹min nquehan tyi'conan'tiuhan yu vaa 'nan na ya cha' nt'ahinhan', min tyi'conan'quindëhan jñ'oon na jndë ta'hin jnduehan na nt'ahan, min tyi'quinan'vengiohan nn'an v'aahan, joohan tyi'xe-

quinan't'man n'onhan ts'an na vaa na techuu' 'ndyo juu yohan, min tyi'cy'onhan na vi'ngiohan nn'an na coquenon navi'. ³²Ndo' mangio jnda'han na jndë sijnda' Tyo'ts'on na joo nn'an na cont'ahan 'nan tyiamin', mancüüixjen ngitsu ñuaanhan. Majo' min na nnda' covaa' n'onhan, chito ve'chjo ro cont'ahin joo 'nanmin', ninvito cont'ahinhan', mantyi coquioo jndyi n'onhan yo joo nn'an na cont'ahin 'nanmin'.

Ntyja 'naan' jñ'oon na mayuu' na itsijnda' Tyo'ts'on na vaa jnan nn'an

2Ndo' 'u' na min'cya ro ts'an 'u', macüji' cüenta na nque nn'an na cont'a 'nantyiamin', ji vaa nan'xuanhan, ndo' majuuntyj xjen matsa' cha'xjen joohan. Ee ya na matsu' na itsitja ts'an na its'aa juuhan', ncu' matsijnda' na vaa jnan', ng'e nincüajon matsa' cha'xjen cont'a joo nan'ñeen. ²Majo' nquii Tyo'ts'on, xjen na icüji' jon cüenta na nque nn'an na cont'a nan'min', vaa jnanhan, ndo' mangiö na its'aa jon na nnda' cha'xjen na chuhan'. ³'U' na macüji' cüenta na conan'tja nan'ñeen, majo' ncu' cüejon matsa' cha'xjen joohan. Manchji' ya' na joo nn'an na cont'a 'nan tyia, icüji' Tyo'ts'on cüenta na conan'tjahin nnon jon, ng'e na nnda', tyi'ntsitiu' na tyi'je'quit'uii jon 'u' na mantyi matsa'han'. ⁴Nquii Tyo'ts'on t'man jndyi naya its'aa jon yo 'u'. Min na matsitja 'u' nnon jon, tyi'tsiv'ii' ts'on jon 'u' na ninñoon'. 'U' na tyi'quitsijñ'on'hin, minndoo' jndyi jon 'u', ndo' na matsa' nan'min', tyi'cuee' tson'hin, min tyi'covaa' tson' na ya jndyi its'aa jon yo 'u' cha' ntyja 'naanhan' ngay'oonhan' 'u' na ntcüe' tson' yo jnan 'nan', ⁵Majo' ng'e na que' tson', tyi'nin'qui'ndyi' na matsitja 'u', ndo' ng'e na nnda', mancu'to' matsa' na vaquinto'chen na quitsiv'ii jon 'u' juu xuee na mats'ia ya na ntsiv'ii matyen jon nn'an tsojnaan' na conan'tjahin. Juu xjen'ñeen

nnintyincyoo' na cha'xjen na chuhan', jo' icüji' jon cüenta na vaa jnaan' ts'an. ⁶Ndo' ya na ngüentyja juu xjen'ñeen, ndyion jon xi' ncüii cüii ts'an ntyjantyi 'nan na jndë tots'aa juu xjen na tovam'aan juu tsonnangue. ⁷Ndö vaa na ndyion jon nn'an, nque nn'an na cojoo' n'on na nt'a 'nan na chuhan' cha' ntyii' jonhan najon na m'aan jon na taquintyja na nancoo'han', na ntyja n'onhan na ntsit'maan' jonhan yo na nninncyaa jon na nnan'xuanhan na tavi-je'cüjehan, ndëë nan'ñeen nninncyaa jon na ncy'onhan cüenta na tyi'quintyüü na cota'ndo' ñuaanhan. ⁸Majo' nque nn'an na ninnquii'chen totsantyjahin 'nan na nt'ue n'on nquehan, na min tyi'nin'quindyehan jñ'oon na mayuu' na itsijnda' jon, na conan'jonhan yo 'nan tyia, joohan' nin'contyjahan, ndyion jon nan'ñeen na itsiv'ii jonhan na quit'ui-ivi'han'hin. ⁹Ee tyi'ncüii cüii ts'an na its'aa juu 'nan natyia, nt'uiivi'han'hin, ndo' ntsi'ndaa'han' nchjii juu tsojnaan' joo natyia na jndë tots'aa juu. Navejndyee nque nn'an Israel ngenonhan na nda', ndo' mantyi nque nn'an na mañoon tsjan conduihan, manincüajon ngenonhan. ¹⁰Majo' nque nn'an na conan'jonhan yo juu na chuhan', tsoñ'en nan'ñeen ntyii' jonhan ntyja 'naan' na t'-man condui nquii' jon, ndo' ntsit'maan' jon joohin ndo' nninncyaa jon na nan'xuanhan na tajñuaan' ts'onhan na tonnon jon. Nts'aa jndyee jon na nda' yo nque nn'an Israel, ndo' majo'ntyti yo mañoon nn'an na chito tuihan tsjan nan'ñeen.

¹¹Nnda' vaa na nguaa ng'e nquii Tyo'ts'on icüji' jon cüenta yo ncüii cüii ts'an 'nan na itsitjahin nnon jon. ¹²Mangiö na tsoñ'en nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na tquen Moisés na ico'xenhan', ngitsuhan na conan'tjahan, min' xe'-co'xen Tyo'ts'on jnanhan ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen. Majo' 'o' nn'an judíos

na m'anho' nacje 'naan' juu jñ'oon-va', xia'ntyti ntyja 'naan'han' ncüji' jon cüenta joo 'nan na conan'tjaho'. ¹³Ee juu jñ'oon'ñeen na ico'xenhan', chito ng'e na indyii ts'anhan', jo' na iquen Tyo'ts'on tsan'ñeen na tajnan tsixuan juu. Majo' nque nn'an na conan'quindëhan juuhan', joo nan'ñeen iquen jonhan na tajnan nan'xuanhan. ¹⁴Quitquenho' cüenta ntyja 'naan' nn'an na chito conduihan nn'an Israel. Juu jñ'oon na jndui na ico'xenhan', ta'nan cuaahan' ndueehan. Majo' xjen na cont'ahan cha'xjen na ico'xen juu jñ'oon'ñeen ng'e na quityquii' n'on 'naanhin itsiquindyihan' nchu vaa na chuhan' na quint'ahan, nin'quitsohan' na juu na m'aan' n'onhan na nin 'nan icanhan' na quint'ahan, juu nan'ñeen conduihan' ntji na ico'xenhan'hin. ¹⁵Ee ya na cont'ahan na nda', itsi'manhan' na conan'quindëhan juu ntji na ico'xenhan' na jndë m'aanhan' quityquii' n'onhan. Ndo' ngiohan na ico'xenhan'hin ng'e ya na jndë jnt'ahan ncüii nnon natyia, covicjehin quii' ñuaanhin na jndë jnan'tjahan nnon Tyo'ts'on. Ndo' ya na cont'ahan cha'xjen na chuhan', juu na covicjehin quii' ñuaanhan ivañoon'han'hin. ¹⁶Nguaa na nda' juu xuee na mats'ia, ya na njñon ntcüe' Tyo'ts'on Jesucristo na ntco'xen jon nn'an na jndë tont'ahan 'nan natyia na ve' nty'iu. Joo nn'an na mancya jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëëhan, ndö' vaa jñ'oon na matsiquindyihan.

Nn'an Israel ndo' ntji na ico'xenhan' na tquen Moisés

¹⁷Majo' 'u' matsu' na condui 'u' ts'an Israel. Matsiquii' tson' juu ntji na tquen Moisés na ico'xenhan'. Maco' s'a nquii 'u' na condui 'u' cüentaa' Tyo'ts'on. ¹⁸Ndo' mavaa' tson' nchu vaa na nt'ue ts'on jon na quitsa'. Ndo' ng'e juu jñ'oon'ñeen jndë si'manhan' nnon' nin 'nan na quitsa', jo' ndëë ncüji' cüenta nin

'nan na icüji' yahan' na quitsa'. ¹⁹Ndo' joo nn'an na tyi'quindiohan nchu vaa na ican Tyo'ts'on na quint'ahan, ntyjii ya tson' na ncu' condui 'u' ts'an na ya ntsi'man jñ'oon ntyja 'naan' jon ndëëhin. Macüji' cüenta na joo nn'an na tyi'co-vaa' n'onhin ntyja 'naan' jon, ya jndyi mancy'a' jñ'oon ndëëhan, cha'vijon na matsixue' chon nato jaan na co'o nn'an. ²⁰Nque nn'an na tyi'condyehan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, matsitiu' na ncu' condui 'u' ts'an na ya ntsi'manhan' ndëë nan'ñeen. Ndo' nque nn'an na itsijonhan'hin cha'vijon yotsca ntyja 'naan' Tyo'ts'on, macüji' cüenta ntyja 'nan' na ya ntsi'man' ndëëhan. Nnda' vaa na m'aa'n' tson' na ndëë ntsa' ng'e jñ'oon na tji Moisés na ico'xenhan', itsi'manhan' nnon' tsoñ'en na icanhan' na ncüaa' n'on nn'an, ndo' ntyja 'naan' juuhan' mavajnan' nchu vaa na chuhan' na quits'aa ts'an yo nin'juu na conduihan' na mayuu'. ²¹Ndo' na nnda', 'u' na matsi'man' ndëë nn'an ntyja 'naan' jñ'oon na ico'xenhan', ¿Ndu na tyi'quitsa' cha'xjen juu 'nan na itsiquindyihan'? Mancya' jñ'oon na tyi'nch'uee ts'an, majo' 'u' mach'ue'. ²²Matsu' na tyi'quichuhan' na nc'oon ya ts'an yo ncüiichen tsanscu na ve' ndö' ro, majo' ñ'enho' na m'anho' yo ntcu ntyjeho'. Joo 'nan na conan'ya nn'an na conan't'maan'hinhan' na cha'vijon conduihan' Tyo'ts'on, matsu' na tayuu jnt'uehan', majo' joo 'nan na concya nn'an ndëëhan' quii' nt'aa'n'on najon cotoo'han', ñ'enho' na conty'ueeho' 'nan na concya nan'ñeen ndëëhan'. ²³Macüji' s'a 'u' na nqueho' conan'y'onho' jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan'. Majo' ya na tyi'cüangue' nchu vaa na ico'xen juuhan', matscüejnan'hin na mavenon' juu jñ'oon na ico'xenhan' 'nan na icanhan' na quitsa'. ²⁴'U' na condui 'u' ts'an Israel, tsojnaan' na matsa' nan'min', itsiquindëhan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': "O' nn'an

Israel, ve' tsojnaan' nan'min' na conan't-jaho', jo' joo nn'an na mañoon tsjan conduihan, cotjue'han jñ'oon cjoo' nquii Tyo'ts'on na itscüejnaan'han' jon."

²⁵Juu ts'ian na 'o' nn'an tsjan Israel cont'aho' yo yonnon ndaho', njon jndyi ntyjii Tyo'ts'on na jndë tui ts'ian'ñeen yo 'u' xe na aa mavanguee' juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan'. Majo' xe na aa matsitja 'u' ntyja 'naan' juu ntji'ñeen, jndë tquenhan' 'u' cha'vijon ts'an na tyi'condui ts'ian'ñeen yohin. ²⁶Majo' ntyja 'naan' ncüii ts'an na chito conduihin ts'an Israel, xe na aa itsue juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan', iy'oon jon cüenta tsan'ñeen na cha'vijon na jndë tui ts'ian'ñeen yohin cha'xjen na cont'a nque nannon Israel. ²⁷Majo' juu ts'an na tyi'condui ts'ian'ñeen yo juu, ya na itsiquindë juu cha'xjen na ican jñ'oon na tquen Moisés, na its'aa juu na nnda', icüji' juu cüenta na 'u' ts'an Israel matsitja 'u' na tyi'quitsiquindë' cha'xjen na co'xenhan'. Ndo' na nnda', its'aahan' na ve' jn'aa'n na mana yon' juu jñ'oon'ñeen, ndo' mantyi ve' jn'aa'n na tui yo 'u' juu ts'ian na cont'a nn'an Israel yo yonnon ndahan. ²⁸Ee chito ng'e na aa matsue' nchu vaa na ico'xen jñ'oon na tquen Moisés, jo' tsi'manhan' na ityii' Tyo'ts'on 'u' cüentaa' nquii jon min na jndë tui ts'ian'ñeen yo 'u'. ²⁹Xia'ntyi iquenhan' 'u' na condui 'u' ts'an judío ya na mancy'a' na nquii Tyo'ts'on ico'xen jon 'u' juu na vja na vam'an', na mancy'a' na condui na nnda', itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon juu ts'ian'ñeen na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahin. Juu na iquenhan' 'u' na condui 'u' ts'an judío chito conduihan' cha'xjen joo jñ'oon na co'xenhan' na cotquenhan' xjen, majo' conduihan' ncüii nnon na its'aa nquii Espíritu Santo. Joo nn'an na condui na nnda' ntyja 'naanhan, nquii Tyo'ts'on ya jñ'oon icüji' jon ntyja 'naanhan min na tyi'condui nn'an jñ'oon ya ntyja 'naanhan.

**Ts'an Israel, ¿Aa vaa
naya na tsixuan juu?**

3 Ng'e na nnda' vaa, juu na condui 'u' ts'an Israel, ¿Aa vaa na njon ntyja 'naan'han', ndo' aa vaa naya 'nan' na yo juu si' ts'o 'nan' jndë tui cha'xjen na cont'a nn'an judíos yo yonnon ndahan cha' quitsi'manhan' na condui 'u' ntyja 'naan' Tyo'ts'on? ²Mayuu', t'man naya 'nan' vaa, ee joo ndochiho' na tom'an ndyu na toxen'chen, ndëë nan'ñeen tyincyaa jndyee Tyo'ts'on juu jñ'oon' jon. ³Majo' ñ'en ntyjeho' nn'an Israel na tyí'covantyja n'onhan na ntsiquindë jon jñ'oon na totso jon. Ndo' ng'e na tyí'covantyja n'onhan jon, ¿Aa jnaan' jo' nts'aahan' na tyi'xe'quitsiquindë jon jñ'oon na jndë tso jon? ⁴Tyi'xe'cuaa na nnda', ng'e nquii Tyo'ts'on ninnquii'chen conduihin jñ'oon na mayuu', min na tsoñ'en nn'an conan'neinhan quintu. Ee vaa jñ'oon' jon na jndui na itsohan':

'U' Tyo'ts'on, nintyincyoo' ndëë nn'an na joo jñ'oon na matsinin', jñ'oon na mayuu'han',
ndo' juu xjen na cotji' nn'an cüenta na tyi'ya matsa', mancüüixjen ngüiantjon'han.

Juu jñ'oon'ñeen, nnda' vaa na itsiquindyihan'.

⁵Majo' ndëë nts'aahan' na ngitso ts'an na joo 'nan tyia na cont'a jaa conan'nchu'han' na ninnquii'chen its'aa jon cha'xjen na chuhan'. Xe na aa mayuu' juu jñ'oon'ñeen, itscu'han' na nnduë na min'chjo tyi'quichuhan' na its'aa jon na quityiön tsojnaan' na conan'tja jaa nnon jon. (Matsjö na nnda' ng'e m'an nn'an na nnda' vaa jñ'oon na conan'ntcüe'han.) ⁶Tyi'jon quits'aa jon na nnda' ng'e xe na aa tyi'quichuhan' na ntco'xen jon nn'an, yajo' tyi'tsixuan jon na ntsijnda' jon jñ'oon na quit'uiihan' tsoñ'enhan.

⁷Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon na tyi'quichuhan' na conan'nein nan'ñeen. Conduehan na nndëë ncüaa' nn'ön na njon jndyi joo jñ'oon na mayuu' na itsiquindy Tyo'ts'on jaa. Ng'e vaa t'man jndyi tejndyo jñ'oon na incyaa jon ndëë yo joo jñ'oon quintu na conan'nën. Nnda' vaa na conduehan. Mang'e jo' conduehan cuaa nquii xe na aa conan'nën quintu, min tyi'quichuhan' na ncüiji' jon cüenta na conan'tja jaa nnon jon. ⁸Ee conduehan: Tanin min na conan'tja jaa ng'e ntyja 'naan'han' itsi'manhan' na nquii Tyo'ts'on conduihin na mayuu'. Ata conduehan na ncö nnda' vaa jñ'oon na mancya. Jñoon'vahin na conan'neinhan, min'chjo tyi'yuu'han', ndo' nan'xuanhin na quit'uii jonhan na quityionhan na nnda' vaa conduehan.

**Majnda' na tsoñ'en
jaa na conan'tja jaa**

⁹Ng'e na nnda', ¿Nin jñ'oon na nnan'ntcüë ntyja 'naan' jñ'oon'ñeen? ¿Aa mayuu' já nn'an judíos njonntyichen condui já na tonnon Tyo'ts'on? Min'chjo tojo', ng'e jndë jndué na cüajon vaa jnán já cha'xjen nque nn'an na mañoon tsjan conduihan. Mancha'ñ'en jaa nan'xuan jnan na tonnon jon. ¹⁰Ng'e joo jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui, itsinin jndyoyuhan' ntyja 'naan' jo'. Itsohan':

Ta'nan ts'an na ndëë ngitso Tyo'ts'on na its'aa juu cha'xjen na chuhan'.
Min'ncüii min'ncüii.

¹¹Min'ncüii ts'an ta'nan ivaa' ts'on juu nchu vaa na ican jon na quits'aa juu. Tanin juu na ijoo' ts'on na nt'ue juu 'nan na nt'ue ts'on jon.

¹²Tsoñ'enhan jndë jnty'ehan nattoo' Tyo'ts'on. Min tyi'quinjonhan na tonnon jon.

Min'ncüii min'ncüiihan tyi'c'onhan na ya nn'anhan yo ntyjehan cha'xjen na chuhan'.

¹³ Jñ'oon na conan'neinhan tsijonhan' joochan' cha'vijon jndye c'ee na quindui' quii' tsi'ts'ua na too' 'nan tö'.

Conan'neinhan jñ'oon quintu.

Joo jñ'oon na conan'nein nan'ñeen conan'ndaa'han' nn'an cha'xjen juu ndaa jndyue quindu vje itscuee'han' ts'an.

¹⁴ Co'manjndohan ntyjehan. Ninnqui-i'chen jñ'oon vi' na cotjue'han cjo nn'an.

¹⁵ Ve' chjovi' jndyi jñ'oon ndo' cje ro nnan'cuee'han ts'an.

¹⁶ Minyuuchen na co'ohan, it'uiivi'han' nn'an ntyja 'naanhan, tsojnan joochan vi' vaa na inchjehan' nn'an.

¹⁷ Min tyi'quita'jn'aaanhan nchu vaa na ngita'yahan nn'an na too' tyia' yo ntyjehan.

¹⁸ Min'chjo tyi'c'oon' n'onhan na iquenhan' xjen na c'onhan na cüincyaa-han Tyo'ts'on.

Jñ'oonmin' jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio.

¹⁹ Majo' jaa nn'an judíos mangiö na tyincyaa Tyo'ts'on jñ'oon' jon ndëë ntyjëehë nn'an Israel cha' quitsi'manhan' ndëehan nchu vaa na icanhan' na c'onhan tsonnanguévahin. Tyincyaa jonhan' ndëë cha' juu ts'an na nin'quitso juu na tacotsitjahin nnon jon, ntscu'han' na nda' vaa m'aaan' ts'on juu, ndo' cha' tsoñ'en nn'an ncüaa' n'onhan na nts'aa jon na quityionhan tsojnaan' na jndë tonan'tjahan nnon jon. ²⁰ Ng'e na nda' vaa, ta'nan ts'an na ndëë na ngitso juu na tajnan tsixuan juu ng'e itsiquindë juu cha'xjen na itsiquindyi jñ'oon' Tyo'ts'on na tquen Moisés na ico'xenhan'. Ee ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, itsi'man nquii'han' ndëehë na tsoñ'en jaa condui jaa nn'an na jndë conan'tja tonnon Tyo'ts'on.

Na vantyja ts'on ts'an Tyo'ts'on, jo' na iquen jonhin na tajnan tsixuan juu

²¹ Majo' nanein jndë tityincyoo' jndyoyu nchu vaa na iquen Tyo'ts'on ts'an na tajnan tsixuan juu na tonnon jon min na aa tacotsiquindë juu jñ'oon na tquen Moisés. Juu jñ'oon'ñeen na ico'xenhan', yo nin'jñ'oon na toninncyaa nn'an na tonan'neinhan ntyja nchu vaa 'nan na nngua, cotji' jndyoyuhan' na its'aa jon na nda'. ²² Naneinhin xia'ntyti nque nn'an na vantyja n'on Jesucristo, joo nan'ñeen iquen Tyo'ts'onhan na tajnan nan'xuanhan na tonnon jon. Nincüajon its'aa jon yo tsoñ'en nn'an, min na aa ts'an judío ndo' min na aa ts'an na chito tuihin tsjan nn'an judíos. ²³ Tsoñ'en nn'an nan'xuanhan jnan. Ta'nan ncüii nnon na tsixuan ts'an na ntyja 'naan'han' nninncyaaan' na ntsijonhin yo juu na taquintyja na t'man na condui nquii Tyo'ts'on. ²⁴ Majo' nanein ntyja 'naan' juu naya na condui nquii jon, ve' yu jndë siquindyaa jon jaa jnan na nan'xuan. Condëë its'aa jon na nda' xeng'e ntyja 'naan' nquii Cristo Jesús. ²⁵ Nquii Tyo'ts'on, ntyja 'naan' na tue' Cristo, sijnda' jon na condëë ntsit'man ts'on jon nn'an yo jnan na nan'xuanhan. Juu nan'ñeen conduihan' ya na vantyja ts'on ts'an juu Cristo. Ndo' na its'aa Tyo'ts'on na nda', itsi'manhan' na conduihin cha'xjen na chuhan'. Ng'e na nda' conduihin, jo' nque nn'an na tovantyja n'onhan jon ndyu na toxen'chen, ta'nan t'uii jon nan'ñeen ntyja 'naan' jnanhan. ²⁶ Tots'aa jon na nda' cha' naneinhin, quitquën cüenta na its'aa jon cha'xjen na chuhan', ndo' ng'e jo', joo nn'an na vantyja n'onhan Cristo, iquen jonhan na jndë jndyaahan yo jnan.

²⁷ Mang'e na nda', taje'quindëë nnan'saa' nn'ön na nnduë na itsit'man ts'on Tyo'ts'on jaa ntyja 'naan' ncüii nnon na cont'a nquë, ng'e chito aa

ng'e na conan'quindëë jñ'oon na tquen Moisés, jo' na iquen jon jaa na tajnan nan'xuan. Ee xia'ntyi ng'e na vantyja nn'ön Jesús, jo' na iy'oon Tyo'ts'on cüenta ts'an na itsintju' jon ñuaan' juu. ²⁸Mannda' vaa ng'e jndë tsjö ndëëho' min na aa tacotsiquindë ts'an juu jñ'oon'ñeen na ico'xenhan', majo' ng'e na vantyja ts'on juu Jesucristo, jo' na iy'oon Tyo'ts'on cüentahin na iquen jonhin na tajnan tsixuan juu.

²⁹Ee nquii Tyo'ts'on, chito xia'ntyi conduihin Tyo'ts'on cüenta nn'an Israel, mantyi conduihin Tyo'ts'on cüenta nn'an na mañoon tsjan. ³⁰Nquii jon ninncüiihin na conduihin cüenta tsoñ'en nn'an. Ndo' iquen jon na tajnan tsixuan ts'an na tonnon jon ng'e na vantyja ts'on juu Jesucristo, tanin min na aa jndë tui yo juu juu ts'ian na cont'a ntyjehin nn'an nn'an Israel yo yonnon ndahin cha' quiti'si'manhan na conduihin cüentaa' Tyo'ts'on. Ndo' min aa na tuihin tsjan mañoon nn'an. ³¹Ndo' na nnda', yajo' ¿Aa ng'e na vantyja nn'ön Cristo, aa jo' cont'a na tyi'quinjon condui juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan' na tquen Moisés? Tyi'jon jnda. Nanein ng'e na vantyja nn'ön Cristo, njonntyichenhan' cont'a.

Jñ'oon na itsinchu'han' ntyja 'naan' Abraham

4 Cha' ntyja 'naan' tsochiihi Abraham, tsan na tom'aan ndyu na toxen'chen, ¿Aa vaa naya 'naan' jon na tonnon Tyo'ts'on ng'e na siquindë juu jñ'oon na tso jon nnon juu? ²Ee xe na aa ve' ng'e cüii nnon na siquindë tsan'ñeen, jo' na tquen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan jon, yajo' nndëë ntsintsahin na taquinjon' s'aa jon. Majo' tyi'xe'ncyaaahan' na ngitso jon na nnda' ng'e tyi'incyaa Tyo'ts'on na vanaan na nts'aa ts'an na nnda'. ³Ng'e jñ'oon' jon na jndui, nnda' vaa na itsiquindyihan': "Nquii Abraham tovan-tyja ts'on jon Tyo'ts'on, ndo' ng'e ntyja

'naan' juuhan', jo' na tquen jonhin na conduihin ts'an na tajnan tsixuan juu."

Nnda' vaa na tso jñ'oon'ñeen. ⁴Ndo' ncüii ts'an na ityentjon nnon ncüiiichen ts'an, xoquitu' na ivantjon juu, tyi'c-jaquee'han' na ve' yu. Chito nnda', ncy'oon juu cüenta xoquitu'ñeen ng'e na s'aa juu ts'ian 'naan' tsan'ñeen. ⁵Majo' juu ts'an na min'ncüii nnon tyi'quit-s'aa juu cha' quen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu, xia'ntyi na ivantyja ts'on tsan'ñeen jon, jo' na iy'oon jon cüentahin min na conduihin ts'an na itsit-jahin nnon jon. ⁶Cha'na juu tsochiihi David, tsan na tom'aan ndyu na tox-en'chen, ndö' vaa na si'man jon. 'O' cov-añjoo' n'onho' na sinin jon ntyja 'naan' na neiin' ts'on ts'an na tajnan tsixuan juu min na min'ncüii nnon 'nan tacots'aa juu cha' ntquen Tyo'ts'onhin na tajnaan' juu. ⁷Ndö jñ'oon na itso David'ñeen:

Nn'an na nan'xuan jnan ndo' jndë sit'man ts'on Tyo'ts'onhin, nein jndy-ihan ng'e jndë tē' na tonan'tjahin tonnon jon.

⁸Juu ts'an na vantyja ts'on Tyo'ts'on ndo' ng'e jo' taxe'cy'oon jon cüenta na ninchujnan juu nnon jon, neiin' jndyi tsan'ñeen.

Nnda' itsiquindy jñ'oon na tyincyaa David'ñeen.

⁹Juu na nnda' vaa na incyaahan' na neiin' ts'an, ¿Aa xia'ntyi nque nn'an judfos na jndë tui ts'ian si'ts'o 'naanhan nan'xuanhinhan'? Mantyi vacü-ja'han' juuhan' nque nn'an na tacondui ts'ian'ñeen yohan. Ee jndë jndué xeng'e na tovan-tyja ts'on Abraham Tyo'ts'on, jo' na tquen jonhin na tajnan tsixuan juu. ¹⁰Ee juu Abraham, vitjachen na s'aa nquii jon juu ts'ian na cont'a ntyjehin yo yonnon ndahin, juu xjen'ñeen mancüi-ixjen jndë tquen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu, chito na tso jon na nnda' vi na jndë tui ts'ian'ñeen yohin. ¹¹Ee vi jndëcyaa sijnda' Tyo'ts'on na quit-

s'aa nquii juu ts'ian'ñeen. Ndo' na s'aa jon na nnda', itsi'manhan' na condui Abraham'ñeen ts'an na tajnan tsixuan ng'e na tovantya ts'on juu jon vitjachen na nts'aa nquii juu ts'ian'ñeen yohin. Ndo' ng'e jo', conduihin tye tsoñ'en nn'an na vantyja n'onhin min na tacondui ts'ian'ñeen yohin. Its'aa Tyo'ts'on na nnda' cha' nndëë ntquen jon nan'ñeen na tajnan nan'xuanhin. ¹² Manty juu Abraham conduihin tye cüenta nque nn'an na jndë tuihan' yohin, chito xia'ntyti ng'e na jndë tuihan' yohan, majo' ng'e mantyi vantyja n'onhan Tyo'ts'on cha'xjen na tots'aa nquii Abraham vitjachen na s'aa nquii jon juu ts'ian'ñeen cha' quitsi'manhan' na conduihin cüentaa' Tyo'ts'on.

Jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham, siquindë jonhan'

¹³ Nquii Tyo'ts'on tco' jon 'ndyo jon nnon Abraham yo jnda tsan'ñeen, yo ntsinda jnda jon na nquehan nndahin tsonnangue. Min chito na tso jon na nnda' ng'e na siquindë Abraham juu jñ'oon na tquen jon na ico'xenhan'. Nnda' vaa na tso jon ng'e na tovantya ts'on juu jñ'oon na tso jon, jo' na tquen jonhin na tajnan tsixuan juu. ¹⁴ Ng'e xe na aa mayuu' na ve' xia'ntyti tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëë nn'an na cotsantya ntyja 'naan' juu jñ'oon na tquen jon na ico'xenhan', yajo' juu na vantyja ts'on ts'anhin, nts'aahan' ve' jn'aanhan. Ndo' mantyi ntsi'manhan' na juu jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon, min tyi'quinjonhan'. ¹⁵ Ng'e juu ntji na cotquen nn'an na ico'xenhan', ncüii cüii ts'an na itsitjahin nnonhan', nt'uuihan'hin na quityion juu ntyja 'naanhan'. Majo' xia'ntyti ya na m'aan ntji na ico'xenhan', jo' juuhan' na itsijnda'han' na jndë sitja ts'an.

¹⁶ Ng'e nquii Tyo'ts'on t'man naya na itsixuan jon, jo' na tso jon na ve' yu nts'aa jon naya juu Abraham'ñeen, ng'e tëntya ts'on juuhin. Ndo' tsoñ'en nn'an

na mantyi vantyja n'onhan jon cha'xjen na tots'aa nquii Abraham, juu jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon nnon tsan'ñeen, mantyi itsiquindaa' Tyo'ts'onhan juu naya'ñeen. Ng'e itso jon na nts'aa jon naya tsoñ'en nn'an na vantyja n'onhan jon, chito xia'ntyti ndëë nn'an na conan'quindë juu na ico'xen ntji na tquen Moisés. Ndo' na nnda' vaa, iv'aahan' ntyja 'naan' Abraham na conduihin tyëehë na nin'tsoñ'en jaa na vantyja nn'ön Tyo'ts'on, min na aa condui jaa nn'an judfós, ndo' min na aa mañoon tsjan nn'an condui jaa. ¹⁷ Cha'xjen juu jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham na itsohan': "Joo nn'an na m'anhin jndye ndyuaa na ninvaa tsonnangue, ja nts'a na nnduehan na condui 'u' tyehan." Ng'e na nnda' tso jon, tsoñ'en jaa na vantyja nn'ön Jesús, juu Abraham conduihin x'ee jñ'oon ntyja njanhan na tonnon Tyo'ts'on. Nnda' vaa ng'e tovantya ts'on jon na ndëë ninncyaa Tyo'ts'on na juu ts'an na tsixuan cha'vijon ts'oo, na ngüando' nnda' juu. Ndo' Tyo'ts'on, juu 'nan na ya ngüentyja na nnduihan', itsinin jon ntyja 'naan'han' na cha'vijon na jndë tuihan'.

¹⁸ Abraham ninvito tovantya ts'on jon Tyo'ts'on, min na s'aahan' nchjii jon na taje'c'oon jnda jon cha'xjen juu jñ'oon na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon juu. Tovantya ts'on Abraham na nduihin x'ee jñ'oon ndëë jndye jndyi nn'an na ninvaa tsonnangue cha'xjen jndye jndyi ncjuu m'an tsjö'ndue, ng'e nquii Tyo'ts'on, nnda' vaa jñ'oon na tso jon nnon juu. ¹⁹ Min tatyii' tsan'ñeen xquen jon na jndë tenon xjen na nc'oon jnda jon ng'e mandyo ndë ncüii ciento chuu' jon, ndo' mantyi scuu' jon Sara, jndë tenon chu na nc'oon jnda jon. Majo' min na nnda' vaa, ninvito tovantya ts'on Abraham na mancüiixjen ntsiquindë Tyo'ts'on juu jñ'oon'ñeen na tco' jon 'ndyo jon nnon juu. ²⁰ Tat'oon jon na ve vaa

na totsitiu jon na aa mayuu' jñ'oon na jndë tso Tyo'ts'on nnon jon na nc'oon jnda jon. T'oon jon na ninncüii ntyjii jon na mancüixjen ntsiquindë Tyo'ts'on juu jñ'oon'ñeen. Ndo' nquii Tyo'ts'on na t'man conduihin, totsit'maan' tsan'ñeen jon. ²¹Ndo' ng'e na taa' ya ts'on juu na ntsiquindë jon jñ'oon na jndë tso jon nnon juu, jo' tovantya ts'on jon na vaa najnde'i na condui Tyo'ts'on na nndë ntsiquindë jon juu jñ'oon'ñeen. ²²Ndo' ng'e na tovantya ts'on Abraham na ntsiquindë Tyo'ts'on jñ'oon' jon, jo' juu jñ'oon' jon na jndui itsohan' na nquii Abraham, tquen jonhin na tajnan tsixuan juu.

²³Ndo' chito xia'ntyi ntyja 'naan' Abraham na jndui jñ'oon na conduihin ts'an na tajnan tsixuan jon ng'e na tovantya ts'on jon Tyo'ts'on. ²⁴Mantyi juu jñ'oon'ñeen jnduihan' ntyja njan jaa ng'e mantyi ityii' jon jaa na tajnan nan'xuan xe na aa covantya nn'ön na tyincyaa jon na juu Jesús na itye'ntjon jon jaa, tando' xco jon quii' nt'an nt'oo. ²⁵Tyincyaa Tyo'ts'on na jnan'cuee' nn'an Jesús tsojnaan' na nquëhë nan'xuan jnan. Ndo' jndë jo', tyincyaa jon na tando' xco Jesús cha' ntyja 'naan' jo', condëe iquen Tyo'ts'on jaa na tajnan nan'xuan na tonnon jon.

Nn'an na vantya n'on Jesús, jndë jndyaahan jnan na nt'uiihan'hin

5 Ng'e na vantya nn'ön Jesucristo, jo' iquen Tyo'ts'on jaa na tajnan nan'xuan, ndo' na m'an na tajñaan' ts'on jaa na tonnon jon. Nnda' vaa xeng'e nquii Jesucristo na conduihin na ityentjon jon jaa. ²Na ntyja 'naan' nquii jon, naneihin nan'xuan jaa nayavahin na condui jaa nn'an na tajnan nan'xuan ng'e na vantya nn'ön jon. Ndo' ng'e na contya nn'ön na nnan'jön yo juu na taquintya na t'man condui nquii Tyo'ts'on, jo' na m'an na nën jndyihi. ³Ndo' chito xia'n-

tyi jo' na incyaahan' na nënhën. Com'an na nën min na cont'a vi' nn'an jaa ng'e na nan'xuan cüentaa' Cristo. Ng'e mangiö na joo navi' na coquenön, conan'jnda'han' na nndëe nnan'quii nn'ön ncüii cüii nnon 'nan na cotjön. ⁴Ndo' juu na condëe na conan'quii n'ön, juuhan' itsi'manhan' na tyi'vacüaa' jaa na tonnon Tyo'ts'on, ndo' juuhan' incyaahan' na contya nn'ön na ntsquë naijon na m'aan jon. ⁵Ndo' juu na contya nn'ön jon, tyi'xe'quintjo jnaan' jaa ng'e quityquii' nn'ön jndë tquen jon juu na venchjii jon jaa xeng'e nquii Espiritu Santo na jndë tyincyaa jon na nan'xuanhin quii' nn'ön.

⁶Quitquenho' cüenta na majuuto xjen na min'ncüii min'ncüii nnon ta'nan nndëe nt'a cha' ntyja 'naan'han' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan, majuu xjen'ñeen tue' Cristo ntyja njan na condui jaa nn'an jnan. ⁷Ncüii ts'an je' na vam'aan ntyja 'naan' na chuhan', jndyaa' jndyi na ninjnda' ncüii ts'an na ninncyaa hin na cue' juu ntyja 'naan' tsan'ñeen. Majo' tyi'nan ro na nnin'jnda' ncüii ts'an na nninncyaa nquiihin na cue' juu ntyja 'naan' ncüiiichen tyje juu na ya ts'an tsan'ñeen. ⁸Majo' nquii Tyo'ts'on, si'man jndyoyu jon na t'man vaa na venchjii jon jaa. Ee juu xjen na tonan'xuan jnan, xjen'ñeen tyincyaa Cristo na tue' jon ntyja njanhan. ⁹Nanein ng'e nquii Cristo jndë tue' jon ntyja njanhan, jndë tquen Tyo'ts'on jaa na taviquichöjnan nnon jon. Ng'e jo' covaa' nn'ön xeng'e nquii Cristo, jo' taje'quit'uii Tyo'ts'on jaa juu xjen na nt'uiivi' jon nn'an na nan'xuan jnan. ¹⁰Na toxen'chen tondui jaa nn'an na v'ii' nn'ön Tyo'ts'on. Majuuto xjen'ñeen ng'e tue' Cristo ntyja njanhan, jo' sitjon' ntcüe' Tyo'ts'on jñ'oon jaa yohin. Ndo' ng'e na jndë s'aa jon na nnda', majnda na ntsin'man jon ñuan njanhan ng'e na vando' xco Cristo. ¹¹Ndo' chito xia'n-

tyi na nnda' vaa, mantyi m'an na nën quityquii' navi' na coquenön ng'e nquii Jesucristo na itye'ntjon jon jaa. Ntyja 'naan' nquii jon contjo ya nchjii Tyo'ts'on yo jaa.

**Ntyja 'naan' Adán covje nn'an,
majo' ntyja 'naan' Cristo
cota'ndo' ñuaanhan**

¹²Juu Adán, tsan navejndyee, sitjahin nnon Tyo'ts'on. Ndo' tsojnaan' jo', tqenhan'hin na tsixuan juu jnan, tue' juu, ndo' mang'e na nnda', mantyi tijnda' na tsoñ'en jaa nan'xuan jnan na tonnon Tyo'ts'on, jo' mantyi nciijë cha'xjen na tue' tsan'ñeen. ¹³Na toxen'chen vitjachen na tqen Moisés jñ'oon na ico'xenhan', ninvaa na conan'tja nn'an nnon Tyo'ts'on. Majo' tyi'xe'quityii' jon cüenta na vaa jnaan' ts'an xe na aa ta'-nan jñ'oon na ico'xenhan'. ¹⁴Majo' juu na tonan'tja nn'an nnon Tyo'ts'on, min na tyi'quitsijonhan' juuhan' cha'xjen juu na sitja Adán xjen na tyi'cüanguee' jon jñ'oon na tqen Tyo'ts'on nnon jon, majo' juu na its'aa na covje nn'an, toquenhan' xjen 'naan'han' nan'ñeen. Tye' na condui na nnda' xjen na tue' Adán, ndo' ata xjen na jndui ntji na tqen Moisés na co'xenhan', ninvito jndyocahan' na toveje nn'an. Ee cha'xjen juu Adán conduihin tsan na tom'aan jndyee na totsitjahin, mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' Cristo, juu jon tsan navejndyee na totsiquindë. Manquii jon na sijnda' Tyo'ts'on na quindyö jon tsonnangue.

¹⁵Majo' ntyja 'naan' juu 'nan na sitja Adán, tyi'quitsijonhan' juuhan' yo juu naya na incyaa Tyo'ts'on na tajnan nan'xuan jaa. Ng'e tsojnaan' na sitja tsan'ñeen, jo' covje nn'an na ninvaa tsonnangue. Majo' juu naya na tsixuan Tyo'ts'on na ve' yu na incyaa jon na tajnan nan'xuan, t'manntyichen conduihan'. Juuhan' ntyja 'naan' Jesucristo ivee'han' ndëë jndye nn'an. ¹⁶Ndo' juu

naya na iquen Tyo'ts'onhan na tajnan nan'xuanhan, t'manntyichen na condëë its'aahan', chintyi ntyja 'naan' juu na sitja Adán. Ee ng'e ntyja 'naan' nciiii nnon na sitjahin, jo' nn'an na ninvaa tsonnangue, t'aa jnanhin na ngitsu ñuaanhan. Majo' nein ng'e juu naya na condui Cristo, t'manntyichen na itejndei Tyo'ts'on jaa, ee tsoñ'en na t'aahan' jaa ng'e na sitja Adán, itsinduu' jonhan' ntyja 'naan' Cristo. ¹⁷Ng'e nquii Adán sitjahin, jo' juu na its'aa na covje nn'an, tye' na coxenhan' na cüjehan. Majo' naneinhin ng'e juu naya na condui Tyo'ts'on na ve' yuhan', t'manntyichenhan', jo' ndëë ntquen jon jaa na tajnan nan'xuan na tonnon jon. Ndo' xeng'e juu naya'ñeen, nninncyaa jon na ntant'ö xcö yo Jesucristo naijon na ico'xen jon.

¹⁸Mang'e na nnda', cha'xjen juu na sitja Adán sijnda'han' na tsoñ'en nn'an it'uii Tyo'ts'onhan tsojnaan' jnan, mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' nquii Cristo. Totsiquindë jon cha'xjen na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, ndo' ntyja 'naan'han', tsoñ'en nn'an na vantyja n'onhan jon, iquen Tyo'ts'onhan na tajnan nan'xuanhan yo na tyi'quintycüiii na cota'ndo'han ntyja 'naan' Cristo. ¹⁹Juu Adán ta'nan tanguuee' jon Tyo'ts'on, ndo' ntyja 'naan'han', tsoñ'en nn'an tijnda' na nan'xuanhan jnan. Mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' Jesús. Tovanguue' jon, ndo' ng'e jo' tsoñ'en nn'an na vantyja n'onhan jon, iquen Tyo'ts'onhan na tajnan nan'xuanhan tonnon jon.

²⁰Jndëcya t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon Moisés na tyincyaa jon jñ'oon na ico'xenhan' nt'ö juu. S'aa jon na nnda' cha'quitsi'manhan' ndëëhë na jndye jndyi nnon jnan nan'xuan jaa na tonnon jon. Majo' min na tēvijndyechen na conan'tja jaa tonnon jon, juu naya na tsixuan jon, vantjochen na condëë its'aahan'. ²¹Ee juu jnan iquenhan' xjen na nque nn'an na conan'tjahan nnon Tyo'ts'on cüje-

han. Macha'xjen juuhan' nnda' its'aa-han', mantyi juu naya na tsixuan jon iquenhan' xjen na joo nn'an na vantyja n'on nquii Jesucristo na ityentjon jon jaa, condui nan'neen nn'an na tajnan nan'xuan. Ndo' ng'e jo', condahan na tyi'xe'quintycüii na cotando' ñuaanhan na tonnon jon.

**Tsojnaan' jnan, jo' condui
jaa cha'vijon nt'oo majo'
cotant'ö ntyja 'naan' Cristo**

6 Ndo' ng'e na nnda' vaa, ¿Nchu vaa na m'aan' n'onho'? Juu naya na condui Tyo'ts'on, ng'e vantjo'chen na condëe its'aahan', ¿Aa ng'e jo' na nnan'tjantyichen jaa nnon jon ata xjen na ngacjöhö? ²Min'chjo tojo'. Ee jaa na condui nt'oo ntyja 'naan' jnan, taviquichuhan' na ntco'xenntyichenhan' jaa. ³O' je', ¿Aa tyi'covaa' n'onho' na tsoñ'en jaa na jnt'ë ntyja 'naan' Jesucristo, juu nan'neen tquenhan' jaa na mantyi condui jaa nt'oo cha'xjen nquii jon iscuee'han'hin? ⁴Xjen na jnt'ëhë, itsi'manhan' na tjë ndo' tanty'iu ja yohin. Ndo' nquii Tyo'ts'on na conduihin Tyëehë ntyja 'naan' na t'man najndeí na tsixuan jon, cha'xjen na tyincyaa jon na vando' xco Cristo, majo'ntyí its'aa jon yo jaa cha' tsoñ'en nchu vaa na cotsam'an, covixcohan'.

⁵Ndo' ntyja 'naan' na tue' jon, cha'xjen na sijnhan' jaa cha'vijon nt'oo yo Cristo, mannda' vaa na conan'jõn yo juu na tando' xco jon. ⁶Ng'e mangiö na tsoñ'en 'nan ndyo na tonan'xuan na tox-en'chen, tojnaan' jndë t'ionhan' joohan' tsonjn'aan yo nquii Cristo. Tui na nnda' cha' quiscuee'han' juu najndeí na nan'xuan si'ts'o njanhan na nt'ue jndyi n'onhan' na quinan'tja jaa. Nnda' tui cha' ntsacüentyjëi' na coty'e'ntjõn nnon jnan. ⁷Ng'e ts'an na jndë tue', taje'co'xenntyichen jnanhin, jndë jndyaahin ntyja na ico'xen jnan'neenhin. ⁸Ndo' na t'ion-

han' jaa tsonjn'aan yo Cristo na jñon nn'anhin jo', mantyi covantyja nn'õn na nnan'jõn yohin ntyja 'naan' juu na vando' xco jon xjen na sue ntcüe' Tyo'ts'onhin. ⁹Ng'e mangiö na nquii Cristo tando'xco jon, jo' tyi'je'cue' nnda' jon ng'e juu na its'aa na covje nn'an taxe'co'xenntyichenhan'hin. ¹⁰Nquii Cristo, ninjon jnda tue' jon ntyja 'naan' jnan tsoñ'en jaa. Ndo' naneinhin ntyja na vando' jon, vando' jon cha' cüit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan' jon. ¹¹Mang'e na nnda' vaa, mantyi chuhan' na quitji' nqueho' cüenta na conan'xuanho' cha'vijon nt'oo ntyja 'naan' jnan. Ndo' na nnda', na tonnon Tyo'ts'on conduiho' nn'an na cota'ndo' xco ng'e na conan'jonho' yo nquii Cristo Jesús.

¹²Mang'e jo', joo si'ts'o 'naanho' na covjehan', taninncyaho' na juu jnan ngaca na ntco'xenntyichenhan' joohan' na nnan'tjantyichen jaa tonnon Tyo'ts'on. Tyi'nts'aahan' na nta'nguee'ho' joo natyia na nt'ue jndyi ts'onhan' yoho'. ¹³Joo na quiñjon' si'ts'o 'naanho', min'ncüiihan' tavininncyaho' na ntco'xenntyichenhan' 'o' na nt'aho' ncüii nnon na tsixuanhan' jnan. Ndo' ng'e na conduiho' nn'an na cota'ndo' xcoho' na nintonan'xuanho' cha'vijon nt'oo, juu si'ts'o 'naanho' ninvaañ'enhan' ncyaho'han' nt'ö Tyo'ts'on, cha' ntyja 'naan' jo' nnts'aahan' ncüii cüii nnon na chuhan'. ¹⁴Ng'e nanein tyi'quichuhan' na juu jnanho' ntquenntyichenhan' xjen 'naanhan' 'o', ee chito cotsam'anho' nacje 'naan' jñ'oon na tquen Moisés, 'o' cotsam'anho' nacje 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on.

**Ncüii jñ'oon na tyi'quitsiquindyí
nquii'han' ntyja 'naan'
ts'an na tye'ntjontyen**

¹⁵Yajo' ¿Nchu vaa ndüë? ¿Aa ng'e na tyi'c'õn nacje 'naan' juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan', majo' m'an

nacje 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' tanin min na nt'a ya na nnan'tjantyichen jaa? Tyi'jon quint'a na nda'. ¹⁶Ng'e covaa' jnda' n'onho' na juu ts'an na cota'nguee'ho' jñ'oon na iquen jon ndëëho', conduiho' nn'an na cotye'ntjontyen nnon juu tsan'ñeen. Ee min'cya ro ts'an na itsiquindë juu na ico'xen nciüichen ts'anhin, conduihin ts'an na itye'ntjontyen juu nnon tsan'ñeen. Mang'e jo', xe na aa matsijon 'u' yo 'nan natyia, condui 'u' ts'an na itye'ntjontyen nnonhan', ndo' mats'iañ'en ngay'oonhan' 'u' na ngitsu ñuan 'nan'. Majo' xe na aa mavangue' jñ'oon na iquen Tyo'ts'on, condui 'u' ts'an na itye'ntjontyen nnon nquii jon, ndo' ng'e na matsa' na nda', ntquen jon 'u' na tajnan tsixuan' na tonnon jon. ¹⁷Na tox'en'chen tondui 'o' nn'an na totyentjontyenko' nnon jnan, majo' nanein, ncyaa ya Tyo'ts'on ng'e juu xjen na toninncyaa ts'an jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo ndëëho', xoncüee' n'onho' na tota'nguee' 'o' juu jñ'oon'ñeen. ¹⁸Ndo' na nda', jndë siquindyaa Tyo'ts'on 'o' na totye'ntjontyenko' nnon jnan na tonan'xuanho'. Majo' nanein cojoo' n'onho' na ntyentjontyenko' nnon nquii jon cha'xjen na chuhan'. ¹⁹Juu jñ'oonva' matsinch'u jahan' cha'xjen jñ'oon na conan'nein nn'an tsonnangue ng'e tyi'ndiquitji' yaho' cüenta. Juu si'ts'o 'naan'ho' na tox'en'chen toninncyaho' na tont'atoho' min'cya ro nnon natyia na tovy'oonhan' 'o' na jndyentyi natyia na totsantjaho'. Macha'xjen na tont'aho' na nda', nanein yo na ninvaa nandëho', cjoo' n'onho' na quint'aho' 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on cha' quitsi'manhan' na cotsam'anho' na ñuan nquii'ho' na tonnon jon.

²⁰Majo' majuu xjen'ñeen na tom'antyenho' nacje 'naan' jnan, iscu'han' na nt'aho' cha'xjen na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on. ²¹Ndo' joo natyia'ñeen na

tonan'jonho' yo joohan' juu xjen'ñeen, nanein jn'an jndyih'o' ngioho' ntyja 'naanhan'. Min min'ncüii naya tatan'tjonho' yohan'. Ee joo nan'ñeen vay'oonhan' ts'an na ngitsu ñuaan' juu. ²²Majo' naneinhin jndë siquindyaa Tyo'ts'on 'o' yo juu jnan na tovy'oontyenhan' 'o', nein conduiho' nn'an na cotyentjontyen nnon nquii jon. Ndo' juu nayava na cotantjonho' ntyja 'naan'han', nan'xuanho' ñuan nquii', ndo' na mats'ia ncinncyaa jon na tyi'xe'quintycüii na nta'ndo'ho' yo jon quiñoon'ndue. ²³Juu tsan na tsixuan jnan tonnon Tyo'ts'on, ngüantjon juu na ncja juu najon na tyi'quintycüii na m'aan ts'an v'io. Majo' joo nn'an, ng'e na vantyja nn'onhin Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa, ve' yu itsiquindaa' Tyo'ts'on joohan na tyi'quintycüii na cota'ndo'han ntyja 'naan' juu Jesucristo.

Itsijonhan' ntyja njanhan cha'vijon ts'an na jndë toco

7 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesucristo na tuiho' tsjan nn'an judíos, covaa' n'onho' ntyja 'naan' jñ'oon na ico'xenhan' na tquen Moisés. Mangioho' na xia'ntyvi viochen xjen na vando' ts'an, jo' na m'aan juu tocje 'naan' jñ'oon'ñeen, majo' vi na jndë tue' juu, je'quindë ntc'o'xenntyichenhan'hin. ²Mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' nciüii tsanscu na jndë toco. Juu jñ'oon na ico'xenhan', chuhan' na m'aan juu nacje 'naan' saa' juu viochen xjen na vando' tsan'ñeen. Majo' xe na aa ngue' jon, juu jñ'oon'ñeen na toco'xenhan'hin na quintjotyenhin yo saa' juu, jndë jndyaahin ntyja 'naan'han', ndëë ngoco nda' juu. ³Ng'e jo' xe na aa nciüia juu 'ndyo nciüichen tsans'a viochen xjen na vando' saa' juu, juu jñ'oon na ico'xenhan' itsijnda'han' na jndë vaa jnaan' juu na ve' ndö' ro itsitjon'hin yo nciüichen tsans'a. Majo' xe na aa ngue' saa' juu,

jndë jndyaahin ntyja 'naan' juu jñ'oon na toco'xenhan'hin na tom'aan juu nacje 'naan' tsan'ñeen, tanin min na aa ngoco nnda' juu, taxe'quitsohan' na vaa jnaan' juu.

⁴O' ntyjë, mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naanho'. Nanein ng'e na vantyja n'onho' Cristo na tue' jon nnon tson-jn'aan, jo' conduiho' nt'oo ntyja 'naan' juu ntji na tquen Moisés na ico'xenhan'. Ndo' na nnda' vaa, naneihin vanaan na nt'aho' 'ndyo ncüiichen na juu jon co'xen jon 'o', manquii jon na tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon vi jndë na tue' jon, jo' nquii Cristo. Quint'aho' na nnda' cha' ntyja 'naan' jon ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. ⁵Viochen xjen na totsantyja jaa yo 'nan na tont'ue nn'on nquë, joo jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan', majndeichen totsijmin'han' na nin'quint'achën 'nan tyia, ndo' joo 'nan tyia'ñeen, tonan'jnda'han' na ngitsu jaa. ⁶Majo' ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, nanein condui jaa cha'vijon nt'oo ntyja 'naan'han'. Ndo' na nnda', juu najnde na tsixuanhan', jndë jndyaa jaa na tonachutyenhan' jaa. Mang'e jo', condë na ntyë'ntjön xcö nnon nquii Tyo'ts'on ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo, chito na tye'ntjöntyën nnon jon cha'xjen na ico'xen juu jñ'oon'ñeen.

Itsichon jnan na cju'cje ts'an nnonhan'

⁷Ng'e na nnda', ¿Nchu vaa na nduë ntyja 'naan' juu jñ'oonva'? Juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan', ¿Aa juuhan' itsi'manhan' na quitsitja ts'an? Min'chjo tojo!. Majo' ntyja 'naan'han' tēvaa' ts'ön na tsixuan jnan. Ee juuhan' vaa jñ'oon na chuhan' na co'xenhan': "Tyi'ntscjaa' tson' 'naan' ncüiichen ts'an." Xe chito nnda' vaa na ico'xen juu jñ'oon'ñeen, min tyi'xe'quën cüenta na matscjaa' ts'ön 'naan' ncüiichen ts'an. ⁸Majo' juu jnan, vi na jndë tquen-

han' cüenta na nnda' vaa na itsiquindy juu ntji'ñeen, tijnt'ue jnan'ñeenhan' na jndye nnon 'nan tyia na tots'a. Ee juu ts'an na tyi'quintjii juu na aa vaa jñ'oon na ico'xenhan', tyi'xe'cüaa' ts'on tsan'ñeen na ncüii cüii nnon na itsitjahin, tsixuanhan' jnan. ⁹Toxen' xjen na tyi'covajn'an ja jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan', tom'an na nën, ng'e situu vaquinjon' jöm'an na tonnon jon. Majo' xjen na taa' ya cüii ts'ön nchu vaa, na juu jñ'oon'ñeen ico'xenhan' na tyi'ntscjaa' ts'ön 'naan' ts'an, s'aahan' na vichen ts'ön na nin'quitsitja ja. Ndo' ng'e na nnda', taa' ts'ön na juu jnan isquioocjehan' ja, ndo' tēvaa' ts'ön ng'e na tsixuan jnan, jo' ngitsu ñuan njan. ¹⁰Ndo' ng'e na nnda' vaa, totsi'manhan' nnön na joo jñ'oon na tquen Tyo'ts'on na co'xenhan' na itsi'manhan' na ntyja 'naan'han' na ya nc'ön na tonnon jon, iscüequenhan' juuhan' na sijnda'han' na ngitsu ñuan njan. ¹¹Juu jnan tijnt'uehan' juu jñ'oon'ñeen na ico'xenhan', ndo' juu jnan'ñeen sivi'nn'adhan' ja, ee ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, tijnda' na quit'uihan' ja na ngitsu ñuan njan.

¹²Ndo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan', ninvaan'ēnhan' conduihan' na ji'uahan'. Ncüii cüii jñ'oon'ñeen na iquenhan' xjen ts'an, ji'ua nan'xuanhan' ndo' coxenhan' cha'xjen na chuhan' ndo' mantyi ya jndyihan'. ¹³Ndo' na nnda' vaa, ¿Aa nin'quitsi'manhan' na juu jñ'oon'ñeen na ya jndyihan', sijnda'han' na ngitsu ñuan njan? Min'chjo chito jo!. Juu jñ'oon'ñeen tijnt'ue jnanhan' ndo' tovay'oonhan' ja na itsijnda'han' na ngitsu ja. Nnda' vaa na tui cha' quitsi'man nquii'han' na ji vaa tsixuan jnan. Ndo' xeng'e juu jñ'oon na ico'xen, itsi'man jndyoyuhan' ndëëhë na juu jnan tenonntyja xjen na ji vaa jndyi tsixuanhan'.

Ve nnon na tsixuan ts'an quii' ts'on juu

¹⁴ Covaa' nn'ön na nquii Espíritu Santo tyincyaa jon juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan'. Majo' condui ja ts'an na tsixuan si' yo neon', ndo' ng'e na ico'xen jnan ja na matsitja ja, itsijonhan' ja cha'vijon ts'an na jndë sijnda nciüichen ts'anhin na itye'ntjontyen juu nnon tsan'ñeen. ¹⁵ Ntyja njan je', ndicüaa' ts'ön ntyja 'naan' 'nan na maquenön, ng'e 'nan na nin'quits'a, min tyi'mat-s'ahan'. Majo' 'nan na jndö jndyi ntyji, majuutohan' mats'a. ¹⁶ Ndo' juu xjen na mats'a nciüi nnon 'nan natyia na tyi'n-in'quits'a, ntyjii' ya jndyi ts'ön na juu jñ'oon na ico'xenhan', icüji' jndyoyuhan' ntyja njan na juu jñ'oon'ñeen ya jndy-ihan'. ¹⁷ Ndo' ng'e na nnda', itsi'manhan' na chito mancöntyë na mats'ahan', majo' tsoñ'en na m'aan quii' ts'ön na cont'ahan' na matsique' ts'ön tonnon Tyo'ts'on, joohan' cont'ahan' na nnda' vaa mats'a. ¹⁸ Ng'e mantyi condui ja ts'an tsonnangue, manchji na min'ncüi nnon 'nan ya tyi'c'oon quityquii' ts'ön, ndo' na nnda', min na nin'quits'a cha'xjen na chuhan', majo' min'ncüi najnde'i tyi'quitsixuan na ntsiquindëehan'. ¹⁹ Ndo' jo', juu 'nan ya na nin'quits'a, ndiquindë nts'ahan'. Ninnqui' 'nan tyia na tyi'nin'quits'a, joohan' vacachen mats'a. ²⁰ Ndo' ng'e na mats'a 'nan na tyi'nin'quits'a, jo' covityincyoo' jndyoyu na chito mancöntyë na mats'ahan'. Ve' jnaan' juu jnan na m'aan quii' ts'ön, juuhan' iquenhan' xjen 'naan'han' ja na quits'a na nnda'.

²¹ Mang'e jo', ndö vaa na maquën cüenta na ico'xenhan' ja. Xjen na nin'quits'a cha'xjen na chuhan', juu jnan na m'aan quii' ts'ön, cje m'aanhan' na itscu'han' na nts'a na nnda'. ²² Joo 'nan na matsitiu ja quityquii' ts'ön, tsoñ'en jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan'

na ityentjonhan' ja, nēnhan'. ²³ Majo' quityquii' si'ts'o njan maquën cüenta na vaa nciüichen nnon na nin'co'xenhan' ja na vay'oonhan' ja na nin'quits'a 'nan na nt'ue ts'onhan'. Juuhan' its'aahan' na vaa xjen na matye'ntjön nnon jnan yo si'ts'o njan. Ndo' min na maquenön nan'min', yo na ntyjii' ya ts'ön na matye'ntjön nnon Tyo'ts'on cha'xjen na chuhan', majo' yo si'ts'o njan, condui ja cha'vijon ts'an na m'aan navi'.

²⁴ Nty'ia rö. Its'aahan' na tanin ts'an na ngüañoon' juu ja cha' juu si'ts'o njan tyi'ngay'oonhan' ja na matsitja ja, na ntyja 'naan'han' itsijnda'han' na cü'io. ²⁵ Majo' ncyaa ya jndyi Tyo'ts'on na ntyja 'naan' nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, jo' itsiquindyaa jon jaa. Mang'e na tue' jon ntyja njanhan, jo' mancöntyë yo na macüji' ya cüenta matye'ntjön nnon Tyo'ts'on cha'xjen na nt'ue ts'on jon, majo' ng'e na condui ja ts'an, juu jnan ninvaa nay'oonhan' ja cha'vijon ts'an na itye'ntjontyen juu nnon nciüichen ts'an.

Itsi'man Espíritu Santo nchu vaa na ngotsam'an na tonnon Tyo'ts'on

8 Ndö vaa na tsi'man jñ'oonva', joo nn'an na m'anhan ntyja 'naan' Jesucristo, tyi'xe'quits'aa Tyo'ts'on na quit'uiivi'han'hin yo jnanhan. Nn'an na nan'xuan na nnda', tyi'cotsam'anhan cha'xjen na nt'ue ts'on si'ts'o 'naanhan, majo' cotsanan'jonhan ntyja 'naan' na nt'ue ts'on nquii Espíritu Santo. ² Ee ntyja 'naan' juu jñ'oon xco na iquenhan' xjen, nquii Espíritu Santo itsijnda' jon na condui jaa nn'an na cotando' xco xeng'e nquii Jesucristo, juu jñ'oon'ñeen jndë siquindyaahan' jaa ntyja 'naan' nciüichen jñ'oon'ñeen na ico'xenhan' na to-vay'oonhan' jaa na ngitsu jaa xeng'e jnan. ³ Juu ntji na ico'xenhan', tsojnaan' na condui jaa nn'an ntyja 'naan' tsonnangue, tyi'jon quindëë na ntco'yahan'

jaa na tonnon Tyo'ts'on. Majo' nquii Tyo'ts'on, jndë s'aa jonhan'. Tui na nnda' xjen na jñon jon jnda jon na ninncüii ts'onhin. Cüejon tom'aan jon na ts'anhin cha'xjen nquëhë nn'an jnan. T'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na quitsityuui' jon juu najnde na tsixuan jnan. Ndo' na s'aa jon na nnda', juu najnde na tsixuan jnan na ico'xenhan' jaa, contycüihan'. ⁴ Sijn-da' Tyo'ts'on na nguua na nnda' cha' ntyja 'naan' jnda jon, quindë ya nan'xuan jaa cha'xjen juu jñ'oon'ñeen ico'xenhan' na quitsixuan ts'an na tonnon Tyo'ts'on. Manquëntyë na cotsantyja ntyja 'naan' Espíritu, chito ntyja 'naan' joo 'nan na nt'ue n'on si'ts'o njanhan.

⁵ Joo nn'an na cotsam'anhin yo 'nan na nt'ue ts'on si'ts'o 'naanhan, ninnquii'chen m'aan' n'onhan natyia na conan'jonhan. Majo' joo nn'an na cotsam'anhan cha'xjen na nt'ue ts'on Espíritu Santo, ninnquii'chen ñjontyen n'onhan na nt'ahan cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon. ⁶ Juu ts'an na ninnquii'chen m'aan' ts'on juu 'nan na nancoo' ngio nn'an tsonnangue, condui tsan'ñeen ts'an na jndë tsu ñuaan'. Majo' juu ts'an na itsichon na nts'aa 'nan na nt'ue ts'on nquii Espíritu, macha'xjen ntsixuan tsan'ñeen na tajñuaan' ts'onhin na tonnon jon ndo' mantyi na tyi'je'quintycüii na vando' juu. ⁷ Ee juu ts'an na ninvito ndyii' ts'on juu yo 'nan na nt'ue ts'on si'ts'o 'naan' juu, conduihin ts'an na v'ii' ts'on juu Tyo'ts'on ng'e tyi'nin'cüanguee' juu jñ'oon na ico'xenhan', min tyi'je'quindëe ncju'cje-hin ntyja 'naan'han'. ⁸ Ng'e na nnda', nque nn'an na ninnquii'chen conan'jonhan yo 'nan na nt'ue n'on si'ts'o 'naanhan, itscu'han' na cavee' ntyjii Tyo'ts'on yohan.

⁹ Majo' xe na aa mayuu' nquii Espíritu Santo m'aan jon quii' n'onho', tyi'xe'quitsam'anho' yo 'nan na nt'ue ts'on si'ts'o 'naanho'. Ntsam'anho' cha'xjen na

itsi'man jon. Ee minnichen ts'an na tyi'tsixuan juu Espíritu cüentaa' Cristo, tyi'condui tsan'ñeen ntyja 'naan' jon. ¹⁰ Ya na m'aan Cristo quityquii' n'onho', joo si'ts'o 'naanho' nan'xuanhan' nt'oo ntyja 'naan' jnan. Majo' ng'e na m'aan Espíritu Santo quii' n'onho', nan'xuanho' na cota'ndo'ho' tonnon Tyo'ts'on ng'e na iquen jon 'o' na jndë jndyaaho' ntyja 'naan' jnanho' xeng'e ntyja 'naan' nquii Cristo. ¹¹ Juu Espíritu na condui Tyo'ts'on tyincyaa jon na vando' xco Jesús vi jndë na tue' jon. Xe na aa m'aan Espíritu quii' n'onho', yajo' cha'xjen na tyincyaa Tyo'ts'on na ta'ndo' xco Jesús, mantyi juu Espíritu Santo na m'aan quii' n'onho', joo si'ts'o 'naanho' na covjehan', nninncyaa jon na nta'ndo' xcohan'.

¹² Mang'e jo', 'o' ntyjë, taviquichöjnan na nnan'jñon yo 'nan tyia na nt'ue nn'ön nquë. ¹³ Ng'e xe na aa cotsantjaho' yo joo 'nan na nt'ue n'on nqueho', jñ'oon na mayuu' ngitsu ñuaanho' ng'e na conan'tjaho'. Majo' xe ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo cotji'ho' cüenta na joo 'nan na its'aa si'ts'o 'naanho', conduihan' nt'oo, yajo' conduiho' nn'an na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanho'.

¹⁴ Ndo' nque nn'an na cotsantyja cha'xjen nquii Espíritu Santo itsi'man jon ndëehan na quint'ahan, nan'ñeen conduihan ntsinda Tyo'ts'on. ¹⁵ Ng'e juu xjen na ty'onho' cüenta Cristo quii' n'onho', tquenhan' 'o' na conduiho' ntsinda nquii Tyo'ts'on, chito na tquenhan' 'o' na conduiho' nn'an na cotye'ntjontyen nnon ncüiichen. Mangioho' na toxen'chen tom'anho' na ncyaa jndyihoh' na nt'uiivi' jon 'o' jnaan' na conan'tjaho'. Majo' nanein jndë ty'onho' Espíritu Santo quii' n'onho' na ntyja 'naan' jon conduiho' ntsinda Tyo'ts'on, jo' na conduë nnon jon: 'U' Tye' Tyo'ts'on. ¹⁶ Ndo' manquiintyi Espíritu Santo icüiji' jndyoyu jon quii' nn'ön na mayuu' condui jaa ntsinda Tyo'ts'on. ¹⁷ Ndo' ng'e na con-

dui jaa ntsinda jon, yajo' ncüii cüii nnon na ntsiquindaa' jon ntsinda jon, tsoñ'en nnonhan' ncy'ön cüentahan' yo nin'tsoñ'en na nts'aa jon naya nquii Cristo. Majo' cha'xjen na toquenon Jesucristo navi', mantyi icanhan' na quinan'jõn yo juu navi'ñeen cha' mantyi nndëë nnan'jõn ntyja 'naan' juu na ndit'maan' jon na nts'aa Tyo'ts'on.

Minnt'ö jaa na njnty'ia ndëë Jesús

¹⁸ Ngueemin coquenõn navi' nnon tsonnanguevahin. Majo' macüji' ja cüenta na joo navi'min', min'chjo tyi'quitsijonhan' joochan' yo juu na nnan'jõn na ndit'maan' Jesús navijon na m'aan jon. ¹⁹ Ee tsoñ'en nnon na tqwen Tyo'ts'on, covendoo' tcüiihan' juu xjen ya na nnintyincyoo' jndyoyu nchu vaa na nan'xuan na condui jaa ntsinda jon. ²⁰ Ee ng'e juu jnan, jo' tsoñ'en na tqwen Tyo'ts'on, tju'cjehan' joochan', tyi'cüijnt'uehan' cha'xjen na sijnda' jon ntyja 'naanhan', majo' chito joochan' nt'ue n'onhan' na tui na nnda'. Ng'e nquii jon sijnda' jon, jo' na nnda' vaa na tui. Majo' tsoñ'en na tqwen jon, minndoo'han' na ntsixco jon ninvaan'en. ²¹ Tsoñ'en na tqwen Tyo'ts'on, juu na iquenonhan' itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'an na tyen tyenhin na m'aan juu navi'. Cominndoo'han' na nndyaahan' navi' na coquenonhan' nanein. Juu xjen'ñeen, joochan' nnan'jonhan' juu naya na taquintya na t'man na nninncyaa Tyo'ts'on ndëehë na condui ja ntsinda jon. ²² Ee mangiö na ata xjen neinhin, ncüii cüii nnon na tqwen Tyo'ts'on, vi' coquenonhan'. Juu 'nan na cotjonhan' itsijonhan' joochan' cha'vijon navi' na iquenon tsanscu xjen na ntsingui jon. ²³ Ndo' chito ve' xia'ntyti tsoñ'en na tqwen Tyo'ts'on na coquenonhan'

na nnda'. Mantyi mannda' vaa na itsijonhan' na coquenõn. Nquëhë na tyincyaa jon Espíritu Santo quityquii' nn'õn, ncüii na itsi'manhan' na ntsiquindë jon tsoñ'en jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon ndëë. Mantyi jaa cotcüihi viochen xjen na cominnt'ö na ntsi'man jndyoyu Tyo'ts'on na condui jaa ntsinda jon. Juu xjen'ñeen nts'aa jon na ndixco si'ts'o njanhan na tavinin'quinan'tjantiyihan'. ²⁴ Xjen na sin'uan Tyo'ts'on ñuan njanhan, tondyë na ntsixco jon si'ts'o njanhan, ndo' mantyi contya tcüii' nn'õn na nndui na nnda'. Majo' xe na aa jndë ty'õn cüenta ncüii nnon 'nan na jndë tso ts'an ndëë na ncy'ön cüentahan', taxe'cüent'öntyëchëhan'. Ee ncüii 'nan na jndë ty'õn cüenta, tyi'icanhan' na ngüent'ö tcüiihan'. ²⁵ Majo' ve' ng'e na tacobnty'ia na ntsixco Tyo'ts'on si'ts'o njanhan, jo' icanhan' na quintya tcüii' nn'õn na ngüentyja xjen na nnduihan'.

²⁶ Ndo' juu Espíritu Santo chito xia'ntyti ncyaa jon na ntyja tcüii' nn'õn na ngüentyja xjen na nndui na nnda', mantyi itejndei jon jaa quityquii' 'nan na tyi'ngüiquindëë nt'a cha'xjen na icanhan'. Ndo' min na ndicüaa' nn'õn nin cüii nnon na ngitan nnon Tyo'ts'on cha'xjen na nt'ue ts'on jon, majo' juu xjen na tyi'quindiö nchu vaa na nduë, ve' cotonto nn'õn, nquii Espíritu Santo yo juu nan'ñeen ican jon nnon Tyo'ts'on ntyja njanhan yo ncüii nnon na tyi'je'quindëë nnan'nch'u joochan' yo jñ'oon na mancüixjen conan'nën. ²⁷ Ndo' nquii Tyo'ts'on, nchjii jnda' jon nchu vaa na conan'tiuhu, ndo' mantyi nchjii jon nchu vaa m'aan' ts'on Espíritu Santo ntyja njanhan. Ee ican jon nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan tsoñ'en nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on na quindui yo joochan cha'xjen na nt'ue ts'on jon.

**Tsoñ'en na coquenön, nndëe
nta'ntjön quityquii'han'**

²⁸ Ndo' covaa' nn'ön na ntyja 'naan joo nn'an na vengiohan Tyo'ts'on, tsoñ'en 'nan na coquenonhan, itsinchu' jonhan' cha' quitejndeiha'n'hin, manque nn'an na iqueen' jonhan cha'xjen na itsijn-da' nquii jon. ²⁹ Ndyu na toxen'chen, xjen na tquen Tyo'ts'on tsonnangue, vit-jachen na ndui jaa, juu xjen'ñeen taa' ts'on jon na nnan'xuan cüentaa' jon. Ndo' xjen'ñeen sijnda' jon na nnan'xuan cha'xjen nquii jnda jon Jesucristo. S'aa jon na nnda' cha' nquii jnda jon conduihin tsan na conditque quii' nt'an jndye nn'an na vantyja n'onhin jon, nquë na condui ntyje jon. ³⁰ Ndo' joo nn'an na tqueen' Tyo'ts'on na nnduihan nn'an cüentaa' nquii jon, tqueen' jonhan na quinan'jonhan yo jon. Ndo' manque nn'an na tqueen' jon, tquen jonhan na tajnan nan'xuanhin. Ndo' nque nan'ñeen na tquen jonhan na tajnan nan'xuanhan, mantyi sijnda' jon na joo nan'ñeen nnan'jonhan ntyja na condit'maan' nquii jon.

³¹ Mang'e na nnda' vaa, ¿Nchu vaa na itsi'manhan' ndëehë? Xeng'e nquii Tyo'ts'on m'aan jon ntyja njanhan, tanin min xe na jndye nnon min na nin'cju'c-jehan' jaa. ³² Nquii jnda jon, ta'nan sintycüii' jonhin, ata tyincyaa jon na cue' tsan'ñeen cüenta tsoñ'en jaa. Ndo' ng'e na s'aa jon na nnda', majnda' na nndëe ntyja nn'ön na mantyi nninncyaa jon tsoñ'en nnon na icanhan' jaa ntyja 'naan' nquii jnda jon. ³³ Ntyja 'naan nque nn'an na jndë tji Tyo'ts'on na conduihin cüentaa' jon, tanin juu na nndëe ntquen jñ'oon nacjohan. Ee nquii jon jndë tquen jon jñ'oon ntyja 'naanhin na tavijnan nan'xuanhin. ³⁴ Min ta'nan ts'an na vanaan na ngitso na nan'xuan jaa na quit'uihan' jaa ntyja 'naan' jnan cha' tyi'ntsquë najjon na m'aan Tyo't-

s'on. Mangiö na nquii Cristo Jesús tue' jon ntyja njanhan. Ndo' chito ve' xia'nty na tue' jon, mantyi tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon ndo' naneihin m'aan jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya na itsinty-jaa' jon jñ'oon njanhan tonnon nquii Tyo'ts'on. ³⁵ M'aan navi' na coquenön ndo' min 'nan na itsi'ndaa'han' ngiö. Vaa xjen na conty'e nn'an jaa tsojnaan' na vantyja nn'ön Jesús. Vaa xjen na itsitjahan' 'nan na ntcü'a oo ndiaa na ntcüë, ndo' m'aan na coquenön na toncuu'. Vaa xjen na coninc'uaa jñ'oon na nnan'cüje nn'an jaa yo xjo. Majo' min'ncüii joo nan'min' je'quindëe nt'ioo'han' na m'aan Cristo na venchjii jon jaa. ³⁶ Ntyja 'naan' na coquenön nan'min', itsijonhan' cha'na juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui nnon salmo na itsohan':

Ng'e na condui já ntsinda', jo' na 'io 'io vaa na toncuu' na nin'quinan'cüje nn'an já.

Cotji'hin cüenta na condui já cha'vijon quinuana na conan'cüjehan.

Nnda' vaa na itso juu jñ'oon'ñeen.

³⁷ Majo' min na coquenön navi'min, quindë ya na cotantjön quityquii'han' yo ntyja 'naan' juu najndei na tsixuan nquii Cristo na venchjii jon jaa na tyincyaa nquiihin na tue' jon ntyja njanhan. ³⁸⁻³⁹ Mang'e jo' mantyi ya na juu na m'aan Tyo'ts'on na vi'ntyjii jon nn'an, min'ncüii nnon 'nan je'quindëe nts'aa-han' na nt'ioo'han' yo ntyja njanhan. Xe'quits'aaahan' min na conan'cüje nn'an jaa, min tsoñ'en ntyja na cotsam'an, min ángeles na m'an quiñoon'ndue tyi'je'quindëe nnt'ahan, min ángeles tyia na conintque, tyi'je'quindëe nnt'ahinhan', min nn'an na conintque tsonnangue, min joo 'nan na coquenön nanein, min joo 'nan na ngenön yandë, min nque natyia na conintque na conan tondye, min nque na conintque na m'aan tocjee' tsonnangue, min min'cya ro na tsoñ'en na tquen Tyo'ts'on. Min'ncüii min'ncüi-

ihan' tyi'je'quindëe na nt'ioo'han' na m'aa'n Tyo'ts'on na vi'ntyjii jon jaa xeng'e nquii Jesucristo na conduihin na itye'tjjon jon jaa.

Nn'an Israel, jndë tji Tyo'ts'onhan cüentaa' jon

9 Ng'e vantyja ts'ön Cristo, jo' na matsinën jñ'oon na mayuu', chito matsi'vi'nn'an. Nquii Espíritu Santo icüji' jndyoyu jon na mavicjê quii' ñuan njan na tyi'matsivi'nn'an 'o'. ²Ja chjoo' jndy ts'ön ndo' ninvito t'man vaa na itsi'ndaa' jndyihan' ntyji ntyja 'naan nque ntyjê nn'an Israel. ³Ee xe na aa nndëe ncüji'han' ja ntyja 'naan' Cristo ndo' min na aa ngitsu ñuan njan v'io, contjo ya nchji na quindui na nnda' xe na aa ntyja 'naan'han' nndëe ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'naan nque nn'an Israel. ⁴C'oon' n'onho' ntyja 'naan' juu naya na nan'xuanhan. Navejndyee tji Tyo'ts'onhan na conduihan nn'an 'naan' jon. Ndo' tyincyaa jon na conan'jonhan yo juu na t'man condui nquii jon. Ndëe joohan tyincyaa jon jñ'oon na tyi'je'quitscüe'jndyohan' joohan' ndo' mantyi juu jñ'oon na tqen Moisés na ico'xenhan'. Ndo' tots'i'man Tyo'ts'on ndëe'han nchu vaa nquii quint'ahin na quinan't'maan'han jon. Ndo' mantyi ndëe' joohan tyincyaa jon joo jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon. ⁵Nqué na condui nn'an Israel, tui já tsjaan na jndyocahan' ntyja 'naan' tsochí Abraham, Isaac, yo nin'Jacob. Ndo' ntyja 'naan' tsjan nque nan'ñeen na jndyocahan', jo' nquii jon na conduihin Cristo tuihin na ts'anhin. Nquii jon conduihin Tyo'ts'on na taquintyja conintquehin. Tsoñ'en nn'an ninnquii'chen quinan't'maan'han jon. Quindui na nnda'.

⁶Chito na nin'quitsjö na tasiquindë Tyo'ts'on joo jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon ndëe nn'an Israel. Xia'ntyi nin'quitsohan' na tonnon jon tyi'tsoñ'en nn'an

na tuihan tsjan Israel na mayuu' conduihan cüentaa' jon. ⁷Majo' min chito tsoñ'en nn'an na tuihan tsjan Abraham na iquen Tyo'ts'onhan na conduihan tsjan 'naan' tsan'ñeen na jndyocahan', ee cjoo' jñ'oon' jon, ndö vaa jñ'oon na itso jon nnon juu: "Joo nn'an na nduihan tsjan cüentaa' jnda' Isaac, xia'ntyí joohan nty'i jahan na conduihan ntsinda'."

Nnda' vaa jñ'oon tso Tyo'ts'on nnon Abraham'ñeen. ⁸Juu jñ'oonva' itsi'manhan' na joo nn'an na tuihan ntyja 'naan' na siquindë Tyo'ts'on jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon nnon nquii Abraham'ñeen, joo nan'ñeen ityíi' jonhan na conduihan cüentaa' nquii jon, chito its'aa jon na nnda' ng'e na aa tui ts'an tsjan juu Abraham na jndyocahan'. ⁹Ng'e juu jñ'oon'ñeen na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham ndyu'ñeenchen, ndö vaa na itsohan': "Ngueemin chu ncy'ön, xjen na nndyö nnt'a, ndo' juu Sara jndë m'aa'n yujnt'a jnda jon ncüii yus'a."

¹⁰Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon na itsi'manhan' na nnda' vaa na its'aa Tyo'ts'on. Ee xjen na jndë tentyja ndyuu' tsochí Isaac, toco jon yo Rebeca. Ndo' juu tsanscu'ñeen, xjen na xe-jnda ñjon yon'ein tsiaa' juu, sinin Tyo'ts'on nnon juu ntyja 'naan' na nnda' vaa na iquenon juu. ¹¹⁻¹²Joo yo'ñeen, nin-vaa vitjachen na nnduihin, tyuaa'chen sijnda' Tyo'ts'on na ncüji jon nin juu ncüii yo'ñeen na nt'ue ts'on jon. Ndo' chuhan' na nndui tsoñ'en cha'xjen na jndë sijnda' jon, chito ntyja 'naan' ncüii nnon naya oo natyia na its'aa yujnt'a na nndui, jo' na icüji jonhin. Juu xjen'ñeen itso Tyo'ts'on nnon juu Rebeca: "Juu jnda' yu na nndui jndyee, ntye'ntjon juu nnon tyje juu." ¹³Ndo' siquindëhan' juu jñ'oon'ñeen cha'xjen ncüiichen jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ntyja 'naan' ve jnda Rebeca na itsohan': "Ventyji ja Jacob, majo' juu Esaú, tyi'cuee' ts'önhin.

**Ndëe nts'aa Tyo'ts'on
minnichen na nt'ue ts'on jon**

¹⁴Ndo' na nnda' vaa na itso juu jñ'oon'ñeen, ¿Aa nin'quitsiquindyihan' na its'aa Tyo'ts'on ncüii nnon na ty-i'quichuhan' xjen na icüji jon ncüii ts'an na ityii' jonhin na conduihin cüentaa' nquii jon, majo' ncüiichen ts'an min ty-i'xe'cüji jonhin na ntyii' jonhin ntyja 'naan' nquii jon? Tyi'tsi'manhan' na nnda'. ¹⁵Vanaan na nts'aa jon na nnda' ng'e itso jon nnon Moisés: “Min'cya ro ts'an na nt'ue ts'ön, ja ncy'ön na ndyia' ro tsan'ñeen ntyji.” ¹⁶Yajo' chito ve' ng'e na aa nquii ts'an nt'ue ts'on juu, jo' na nc'oon Tyo'ts'on na ndyia' ro juu ntyjii jon, min chito ve' ng'e aa ncüii nnon na its'aa tsan'ñeen. Chito jo'. Ee xia'nty tyi nc'oon Tyo'ts'on na ndyia' ro ts'an ntyjii jon, ya na nquii jon nt'ue ts'on jon. ¹⁷Ndo' mantyi nacjoo' jñ'oon' jon na jndui, vaa ncüii jñ'oon' na tso jon nnon tsanm'aants'ian Faraón: “Mancön-tyë t'ua ts'ian nnon' na condui 'u' ts'an na co'xen' nn'an Egipto, cha' ntyja 'nan' ntsi'manhan' ndëe nn'an na ja vaa najndei na condui ja, ndo' cha' nque nn'an na ninvaa tsonnangue nndyehan ntyja 'naan' 'nan na mats'a.” ¹⁸Ndo' itsi'manhan' na min'cya ro ts'an na icüji Tyo'ts'on na nc'oon jon na ndyia' ro juu ntyjii jon, nts'aa jonhan'. Ndo' min'cya ro ts'an na nt'ue ts'on jon na ntsique' ts'on juu nnon jon, incyaa jon na quitsique' ts'on juu.

Xia'ntytyi nquii Tyo'ts'on coxen

¹⁹Nts'aahan' na m'aan ncüii 'o' na ndueho' nnön: “Xe na aa nnda' vaa na its'aa Tyo'ts'on, yajo' tyi'quichuhan' na ninvaa icüji' jon cüenta na taconan'quindëe na tonnon jon, ee ta'nan ts'an na jndëe ntscüe jndyo 'nan na itsi-jnda' jon.” ²⁰'U' na ve' ts'an 'u', tyi'ts'ixuan' na matsintcüe' jñ'oon nnon Ty-

o'ts'on. Cüii 'nan na sia ts'an je', ty-i'quichuhan' na juuhan' ntquenhan' xjen nquii ts'an na siahan' na ngitsohan' nnon juu: “Tatëquinjon' sia' ja.” ²¹Ee juu ts'an na its'aa ts'ian yo ts'oquichu, vaa najndei na tsixuan juu na nts'aa juu ncüii cüii nnon ts'ian cha'xjen na nt'ue ts'on juu. Vanaan na ntsia juu ncüii xuaa na njon ts'ian covijnt'uehan', ndo' yo manin' ju-untyi ts'oquichu'ñeen, ntsia juu ncüi-ichen nnon 'nan na ve' ninntyi ro ts'ian na nninjnt'uehan'.

²²Ve nnon 'nan min na itsi'man Tyo'ts'on. Covityincy na itsiv'ii matyen jon nn'an na conan'tjahin nnon jon, ndo' mantyi t'man vaa na vendoo' tcüii jon na quintcüe n'onhan yo natyia na cont'ahan, manquehan na chuhan' na cju'vi jonhan na quitsu ñuaanhan. ²³Ndo' s'aa jon na nnda' cha' cje ro quitsi'manhan' na iy'oon jon na nty'ia ro nn'an ntyjii jon, ee na its'aa jonhan', covitincyoo' juu na taquintyja na t'man conduihin. ²⁴Manquëhë na icüji jon na condui jaa cüentaa' nquii jon. Ñ'en jaa na condui tsjan nn'an Israel, ndo' ñ'en jaa na condui tsjan mañoon nn'an. ²⁵Cha'xjen juu jñ'oon tso jon na chuu' nnon tson na tji Oseas. Itsohan':

Nque nn'an na tatonan't'maan'han ja na toxen'Chen, neinhin conan't'-maan'han ja.

Ndo' joo nn'an na tyi'cy'ön jndyëe na venchjihin, nanein matsjö ndëehan: Vi'nchji jndyi ja 'o'.

²⁶Ndo' najon na tso Tyo'ts'on ndëe nn'an: “'O' tyi'conduiho' nn'an njan, manin' jo' vijon na itsohan' conduihan ntsinda nquii Tyo'ts'on na vando'.”

Nnda' vaa jñ'oon na tji Oseas'ñeen. ²⁷Ndyu na toxen'chen, sinin Isaías jñ'oon ntyja 'naan nn'an Israel na jaa' chjohan'. Itso jon: “Cha'xjen jndye jndyi tei' na min'ndyuaa 'ndyo ndaandue, mannda' nndijndye nn'an Israel, majo'

ninciüantyi rohan na ntsin'man Tyo'ts'onhan ntyja 'naan' jnanhan. ²⁸Ng'e nquii Tyo'ts'on nts'aa jon na nque nn'an na ninvaa tsonnangue, ndyionhan ntyja 'naan' na conan'vehan cjoo' jon, ndo' macje ro ntsiquindë jon juu ts'ian'ñeen. Tyi'xe'cüendoo'chen jon."

Ndö' itsiquindyi jñ'oon sinin Isaías. ²⁹Nguaa na nnda' cha'xjen nciüichen jñ'oon na tji jon na itsohan':

Nquii jon na ityentjon jon tsoñ'en ángeles na m'an quiñoon'ndue ndo' mantyi jaa nn'an tsonnangue, t'ua jon ts'ian na tyi'ncüjñ'ën.

Xe tyí'quits'aa jon na nnda', yajo' jndë sijonhan' yo ntyja njan cha'xjen na tquenon nque nn'an na tom'an tsjoon Sodoma yo Gomorra, tjëñ'enhan juu xjen'ñeen.

Tyí'caquinjon' tont'a nn'an Israel

³⁰Yajo' ndö vaa na itsiquindyi jñ'oon-min'. Nque nn'an na chito conduihan tsjan nn'an Israel, jndë ty'onhan cüenta na tajnan nan'xuanhan tonnon Tyo'ts'on ng'e na vantyja n'onhan Cristo.

³¹Majo' nque nn'an Israel na jnan'tiuhan na nnan'quindëhan cha'xjen tsi'man juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan' cha' ncy'onhan cüenta na tajnan nan'xuanhan, ta'nan tquenhan'hin na jo' conduihan. ³²Ndo' ¿Ndu na ta'nan jndëë conduihinhan'? Nnda' vaa ng'e na tacovantyja n'onhan Tyo'ts'on cha' ntyja 'naan' jo' ntyii' jonhan na tajnan nan'xuanhan. Ee siquijñ'eenhan' nan'ñeen na jnan'tiuhan na ve' ntyja 'naan' 'nan na cont'a nquehan cha'xjen na tso juu jñ'oon na ico'xenhan' na tquen Moisés, jo' na ntyii'han'hin na tajnan nnan'xuanhin. Ndo' na nnda' tont'ahan, ntyja 'naan' ta Jesús, itsijonhan' joochan cha'vijon ya na ncy'oon' tsjö' ng'ee ts'an ndo' na nninnquehin.

³³Cha'xjen juu jñ'oon' Tyo'ts'on na tji

Isaías, itsiquindyihan' na nquii Cristo itsijonhan'hin cha'vijon tsjö' na ncy'oon' ng'ee ts'an. Itsohan':

Quitquenho' cüenta, tsjoon Jerusalén najon vaa Tyo' Sión, jo' maquën nciüi ts'an na itsijonhan'hin cha'vijon nciüi tsjö' t'man.

Nque nn'an judíos ngacüaa'han ntyja 'naan' jon na conduihin tsjö'. Ntyja 'naan' jon ncju'cjehan' nan'ñeen.

Majo' min'cya ro ts'an na vantyja ts'on juu yo nquii jon na conduihin juu tsjö'ñeen, tyi'xe'cüji' juu cüenta na ve' jn'aanhan'.

Ndö' vaa jñ'oon na tji Isaías'ñeen.

Tojnt'ue nn'an Israel na quityii'han'hin na tajnanhan

10 ¹O' ntyjë na mantyi covantyja n'onho' Cristo, yo na mancha'chen ts'ön mac'an vi naya nnon Tyo'ts'on na ntsin'man jon ñuaan 'naan nque nn'an Israel na maninnciüi tsjan na tui ja yohan. ²Ee macüji' jndyoyu ntyja 'naanhan na cojoo' jndyi n'onhan na nin'quint'ahan juu 'nan na cavee' ntyjii Tyo'ts'on yohan, majo' juu 'nan na cont'ahan, tyi'xoncüehan' yo juu jñ'oon na itsijnda' nquii jon. ³Ee tsojnaan' na tatonan'jñ'oon'han juu na sijnda' Tyo'ts'on, na ntyja 'naan'han' iquen jon nn'an na tajnan nan'xuanhan, joo nan'ñeen tonan'chonhan na nnan'jnda' nquehan nciüi nnon na nt'ahan cha' ntyja 'naan'han' ntquenhan'hin na tajnanhin. Ndo' na nnda' tont'ahin, tatjue'cjehan ntyja 'naan' juu jñ'oon na sijnda' nquii jon. ⁴Nciüi cüii ts'an na vantyja ts'on Cristo, jndë tēcüentyjee' juu na itsichon juu na itsiquindë juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan' cha' ntyja 'naan' jo' ntquen Tyo'ts'onhin na conduihin ts'an na tajnaan' juu. Ee xia'ntyi ityii' jon ts'an na tajnan tsixuan juu xe na aa vantyja ts'on juu Cristo.

**Juu na itsin'man Tyo'ts'on
ñuaan nn'an, vacüja'han'
juuhan' tsoñ'en nn'an**

⁵Tivio totyentjon Moisés nnon Tyo'ts'on. Sinin jon ntyja 'naan' nchu vaa na icanhan' na quits'aa ts'an cha' ntquen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu. Icanhan' na quitsiquindë juu tsoñ'en na ico'xen juu jñ'oon'ñeen. Itso Moisés: "Juu ts'an na itsiquindëñ'en cha'xjen na ican jñ'oon'ñeen, nninncyaa Tyo'ts'on na ngüando' ñuaan' juu." ⁶Majo' nque nn'an na vantyja n'on Cristo, ndö vaa na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'naanhin, ndo' ng'e ntyja 'naanhin', ityii' jonhan na tajnan conan'xuanhin tonnon jon. Itso jñ'oon'ñeen: "Tyi'ntsitiu' quii' tson', nin ts'an na ngava quiñoon'ndue cha' nndëë ndyoy'oon ntcüe' juu Cristo nnon tsonnangue. ⁷Min tyi'ntsitiu' nin ts'an na ngacue juu quii' nt'an nt'oo na ndyoy'oon ntcüe' juu Cristo." ⁸Majo' juu jñ'oon' ntyja 'naan' na ityiii' Tyo'ts'on ts'an na tajnan tsixuan juu tonnon jon, ndö vaa itsiquindyihan': "Tyi'tycya na quijnt'ueho' jñ'oon'ñeen ng'e ndyo ndyo na m'anho' vaahan'. Majuuhan' na conan'neinho' ndo' na vantyja n'onho'han'." Majuuto jñ'oon' na coninncyá ndëëho' na icanhan' na cantyja n'onho' Cristo. ⁹Cha' nndëë ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'nan', cüjii' jndyoyu' ndëë nn'an na nquii Jesús conduihin na itye'ntjon jon 'u' ndo' yo na xoncüee' tson' cantyja tson' na tyinncyaa Tyo'ts'on na tando' xco Jesucristo. ¹⁰Ng'e ntyja 'naan' na vantyja ts'on ts'an Jesucristo, jo' nndëë ntyiii' Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu. Ndo' mantyi cüjii' jndyoyu' juu ndëë nn'an na nquii Jesús conduihin na itsin'-man jon ñuaan' juu.

¹¹Juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsiquindyihan': "Min'cya ro ts'an na vantyja ts'on nquii Cristo, tyi'je'quits'aa-han' na ndëcya ncüjii' juu cüenta na ve'

jn'aanhan'." ¹²Ee chito ng'e na condui 'u' ts'an judío, jo' ncy'oon jon cüenta 'u', majo' juu ts'an na mañoon tsjan conduihin, tyi'xe'cy'oon jon cüentahin. Juu jon cüejon conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en nn'an. Ndo' tsoñ'en nn'an na conan't'maan'han xuee' jon, tyi'vacuaa xjen na ityio jon jn'aanhan. ¹³Juu Joel sinin jon jñ'oon na jndui na itsohan': "Nquii jon na conduihin na co'xen jon tsoñ'en, nciüii cüüi ts'an na i'man juuhin na quitsin'man jon ñuaan' juu, ncy'oon jon cüentahin yo na xoncüee' ts'on jon." ¹⁴Majo' tyi'xe'quindëë na ngitan nn'an nnon jon na quitsin'man jon ñuaan 'naanhin xe na aa tyi'covantyja n'onhan jon. Ndo' min tyi'xe'quindëë ngantyja n'onhan jon xe na aa tyi'condyehan ntyja 'naan' jon. Ndo' min tyi'xe'quindëë ndyehan ntyja 'naan' jon xe na aa ta'nan ts'an na nninncyaa jñ'oon' jon ndëëhan. ¹⁵Ndo' min tyi'xe'cja ncyaa ts'an jñ'oon' jon ndëë nn'an xe na aa tanin juu na i'ua ts'ian'ñeen nnon juu. Cha'xjen itsiquindyii juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui: "Nancoo' jndyi ngiö yo ts'an na ijñon Tyo'ts'on ndëë na incyaa tsan'ñeen jñ'oon naya na nndyëë."

Nnda' tso jñ'oon'ñeen na tji Isaiás.

¹⁶Majo' nque nn'an Israel, min na tondyehan juu jñ'oon naya'ñeen, tyi'jndyehan jnan'jñ'oon'hinhan'. Itsijonhan' ntyja 'naanhin cha'na ncüiichen jñ'oon na sinin Isaiás. Itso jon: "U' ta Tyo'ts'on, tyi'jndyechen nn'an covantyja n'onhan jñ'oon na coninncyá ndëëhan."

Ndö' vaa na tso jon. ¹⁷Ndo' na nnda' vaa, juu na vantyja ts'on ts'an, cotype'han' na ndyii juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Maninjuuntyi jñ'oon'ñeen na ndyii ts'an ntyja 'naan' Cristo.

¹⁸Majo' matsjö ndëëho', nque nn'an Israel, ¿aa jndë tondyehan jñ'oonvahn? Jñ'oon na mayuu' na jndë tondyehinhan', ng'e cjoo' jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui nnon tson salmos, itsohan':

Juu jñ'oon' jon, ninvaañ'en xi'jndio tson-nangue jndë tycyahan'.

Ndö' vaa na tso juu jñ'oon'ñeen. ¹⁹Ndo' matsjöntyëchën, nque nn'an Israel min na nan'xuanhan na cüaa' n'onhan jñ'oon na tso Tyo'ts'on na ncy'oon jon cüenta mañoon nn'an na chito conduihin tsjan 'naanhan, majo' tataa' n'onhin juu jñ'oon'ñeen. Majo' itsohan' na cüaa' n'onhan na nnda' ee nquehin cjechen siquindyí jonhan yo juu jñ'oon na tso Moisés ndyu na toxen'chen. Itso jon:

'O' nn'an Israel, joo nn'an na cotji'ho' cüenta na tyi'quinjon conduihan, ja nninjnt'ue nan'ñeen, ndo' na ntyja 'naanhan nts'aa na xueho' yohin Ndo' ng'e na nnda', nts'a na vjeho'hin na conduihin nn'an na tyi'ndicüaa' n'on 'nan na cont'a.

Ndö' vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na tji Moisés. ²⁰Jndëcyá t'oon Isaiás na sixuan jon ñuaan' jon na tyincyaa jon jñ'oonvahan na sinin Tyo'ts'on:

Nque nn'an na tatojnt'uehan ja ndyu na toxen'chen, naneihin cota'jn'aanhan ja.

Ndo' joo nn'an na tata'xee'han nchu vaa na nt'ue ts'ön, jndë si'man ndëëhan ntyja njan.

Ndö' vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na tji Isaiás. ²¹Ndo' nquii Isaiás sinin nnda' jon ndëë nn'an yo jñ'oon na si'man Tyo'ts'on nnon jon, itso jon: "Io 'io mats'a ty'oo nanmin' na quintcüe' n'onhan yo jnanhin. Majo' tyí'quitquenhan cüenta ng'e ninnquii'chen conan'vehan nacjö."

**Nn'an Israel cüantyi rohan
na icüji Tyo'ts'onhan
na conduihan cüentaa' jon**

11 Ndö vaa jñ'oon na matsjöntyëchën ndëëho'. Nque nn'an Israel, ¿Aa jndë tso Tyo'ts'on na ndyiaa' ndya' jonhin? Tyi'xe'quits'aahan' na nnda' ng'e mantyi ts'an Israel ja. Tui

ja tsjan 'naan' tsoAbraham na jndyocahan', tmaan' cüentaa' tsochí Benjamín. ²Já nn'an Israel, vitjachen na ndui já ndo' nquii Tyo'ts'on tji jon já na conan'xuán cüentaa' jon. Mang'e jo', tax-e'qui'ndyii jon já. Mangioho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ntyja 'naan' Elías, tsan na toninncyaa jñ'oon' jon ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Nnon Tyo'ts'on tquen tsan'ñeen jñ'oon nacjo ntyje jon nn'an Israel. Itso jon: ³"U' ta Tyo'ts'on, nque nn'an na maninncüüi tsjanhan yo ja na coninncyahan jñ'oon 'nan' ntyja 'naan nchu vaa 'nan na nguaa, jndë jnan'cüje nn'anhan. Ndo' mantyi jndë jnan'tyüüi' nn'an ndëndyiu 'nan' najon na conan't'mán' 'U'. Mantyi jndë jnty'ehan na conan't'maan'han 'U'. Ndo' ninncö ts'on xquën jndë jnty'i-ihan' na matsit'man' 'U', ndo' mantyi cojoo' n'onhan na nin'quinan'cuee'han ja."

⁴Majo' sintcüe' Tyo'ts'on jñ'oon nnon Elías'ñeen, itso jon: "Min na nnda' vaa cont'ahan, jndë macüji' nty'a ntyque' min nn'an na tacotonquityehan tonnon juu ty'öö Baal na jnan'ya nn'an."

Ndö' vaa na t'a Tyo'ts'on 'ndyo Elías. ⁵Ndo' mannda' vaa na itsijonhan' na vaa naneihin, ng'e juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' na cüanntyi ro nn'an Israel icüji jonhan na conduihan cüentaa' nquii jon. ⁶Ndo' min chito yo 'nan na cont'ahin, jo' na icüji jon joohan cha' ntyja 'naan' jo' ngavee' nchjii jon yohan, ng'e xe na aa ve' jo' 'nan na tuaa, yajo' tyi'xe'quits'aahan' na xia'ntyi ntyja 'naan' juu naya na condui jon, jo' na icüji jonhan.

⁷Ng'e na nnda', quitquen ya yaho' cüenta jñ'oon na matsjö. Tyi'tsoñ'en nn'an Israel jnt'uehan nchu vaa nquii nt'ahin na ntquenhan'hin na tajnan nan'xuanhin tonnon Tyo'ts'on. Xia'ntyi joo nn'an na icüji jon na tyentjon jonhin, joohin ty'onhin cüenta na tajnan nan'xuanhin. Ndo' ntyjehin na jnty'iihan',

s'aa jon na tonan'que' n'onhin tonnon jon, tom'an nan'ñeen cha'vijon nn'an na quita. ⁸Ndo' ng'e na nnda' vaa ntyja 'naanhin, siquindëhan' juu jñ'oon na jndui na itsohan': "Sijnda' Tyo'ts'on na tyi'je'quindëë ntji'hin cüenta min na tojn-ty'ia ndëëhin 'nan na tots'aa jon na tonan'manhan' juu najnde'i na conduihin, tataa' n'onhinhan'. Ndo' min na tondyehin jñ'oon' jon na itsohan' na c'onhin na quityuehin, majo' taty'onhan cüenta juu jñ'oon'ñeen. Ndo' mannda' na coquenhan ata xjen neinhin."

Nnda' tso jñ'oon'ñeen.

⁹Ndo' na nnda' vaa. Itsijonhan' juuhan' cha'na juu jñ'oon na sinin David nnon Tyo'ts'on. Itso jon:

Tsoñ'en nguee na cont'a nn'an Israel, ve' jn'aanhan'.

Tsojnaan' jo' nt'uiivi'han'hin ndo' min xe'quindyaahin yo navi'ñeen.

¹⁰ Quintjohin na tē' ndëëhin cha'vijon nn'an nchjan na ndiquijnty'ia, quitsijonhan' joohan cha'vijon ya na chu ts'an xu na ja jndyi, itsiquix'engan' naxen' juu.

Ndö' vaa itsiquindyi jñ'oon na sinin David.

Ndö vaa ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an na chito conduihan tsjan Israel

¹¹ Min na nnda' vaa na itsiquindyihan', tyi'nc'oon' n'onho' na jndë is-cyaa Tyo'ts'on nn'an Israel na majo'ñ'en quintyja. Chito jo'. Ng'e na tonan'tja nan'ñeen nnon jon, jo' joo nn'an na mañoon tsjan na conduihan, ncyaaahan' na vanaan na ntsin'man jon ñuaanhan. Its'aa jon na nnda' cha' ya na ntquen nn'an Israel cüenta na itsin'man jon ñuaan nan'ñeen, jo' nts'aahan' na ntsixueehan'hin na quitye'ntjon nnda' jon joohan cha'xjen na ityentjon jon joo nan'ñeen. ¹² Xeng'e na tyi'cantlya n'onhan Tyo'ts'on, jo' tyincyaaahan' na itsin'man jon ñuaan nn'an na mañoon ts-

jan conduihan. Ndo' ng'e ntyja 'naan' na tju'cجهان' joo nn'an Israel, jo' nque nn'an na mañoon tsjan, tyincyaaahan' na tyii'han' joohan na conduihin ntsinda jon. Ndo' ng'e nnda' vaa na its'aa jon, c'oon' n'onho' na t'manntyichen naya nnan'xuan nque nn'an judfos xjen na nninncyaa ntcüe'han na nquii Tyo'ts'on ntye'ntjon jonhin.

¹³ Ndo' ndëë 'o' na chito conduiho' nn'an judfos, mantyi vaa jñ'oon na matsjö. Nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho' na i'ua Jesucristo ts'ian nnön na mancyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë ntyjeho'. Juu ts'ianvahan na mats'a, njon jndyihan'. ¹⁴ Mats'a na nnda' cha' joo nn'an Israel na ninncüii tsjan na tui ja yohin, juu xjen na ntquenhan cüenta na ñ'enho' na ityiii' Tyo'ts'onho' cüentaa' nquii jon, ntyja ts'ön na nts'aahan' na nan'xueehin yo 'o' na i'ndyihan' joohin na tonnon jon. Ndo' na nnda', ngantyja n'onhan Cristo cha' ntyii' joohin na ndëë ntsin'man jon ñuaanhan. ¹⁵ Ndo' ng'e na jnty'ii Tyo'ts'onhan, tyincyaaahan' na joo nn'an na mañoon tsjan conduihin, ntjo ya ntcüe'han yo nquii jon. Mang'e na nnda' s'aa jon, c'oon' n'onho' nchu vaa na t'manntyichen na nts'aahan' ya na ncy'oon ntcüe' jon cüenta nan'ñeen. Na nts'aa jon na nnda', ntsijonhan' ntyja 'naan nan'ñeen cha'vijon nn'an na jndë tjë ndo' na cota'ndo' xco nnda'han. ¹⁶ Nque nn'an Israel, xjen na cove' ntjon 'naanhan, cotuahan ntquen trigo xco, ndo' conan'yahan tyoo' yo juu jndë tyoo' xco'ñeen. Juu tyoo'ñeen cotquenhinhan' nnon Tyo'ts'on. Ndo' ntyja 'naan' juu Abraham yo Isaac yo nin'Jacob, itsijonhan' joohan juu tyoo'ñeen na ji'ua tsixuanhan'. Ndo' cha'xjen na ji'ua nan'xuan joo nan'ñeen, mantyi nque nn'an na conduihan tsjan 'naan nan'ñeen na jndyocahan', tsoñ'engan' ji'ua nan'xuanhan. Nquii Abraham conduihin nch'ioo' ts'oon, na juuhan' conduihan' na ji'ua-

han', ndo' ng'e na nnda', mantyi nt'ö juu ts'oon'ñeen conduihan' na ji'uahan'. Nque nn'an tsjan 'naan' jon na jndyocahan', itsijonhan' joo nan'ñeen yo joo nt'ö ts'oon'ñeen.

¹⁷Nque nn'an Israel itsijonhan'hin cha'vijon nt'ö ts'oon olivo tsjan. Ndo' 'u' na chito ts'an Israel condui 'u', itsijonhan' 'u' cha'vijon ts'oon olivo jndëë. Ndëë ntyjee ts'an nt'ö ts'oon olivo tsjan ndo' najjon na jnanhan', jo' ntsiquiñjon' juu nt'ö ts'oon olivo jndëë cha' nc'uhan' ntsuee' ts'oon olivo ya, ndo' ntyja 'naan' jo', nndei'han'. 'U' na vantyja tson' Cristo, itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon nt'ö ts'oon olivo jndëë na siquiñjon' ts'anhan'. Majo' ntyja 'naan' nt'ö juu ts'oon olivo tsjan'ñeen, ñ'en joochan' na cha'vijon na tcon Tyo'ts'onhan'. Ndo' 'u' na condui 'u' ts'oon olivo jndëë, jndë tyii' jon 'u' ntyja 'naan' Cristo.

¹⁸Mang'e na nnda', tyi'ntco' s'a 'u' na t'manntyichen condui 'u', chichen nque nn'an na conduihan tsjan 'naan' Abraham, Isaac yo nin'Jacob. Ee xe na nin'co' s'a 'u' na condui 'u' cüentaa' Tyo'ts'on, cüa, cüaa' tson' na chito nt'ö ts'oon concyahan' na vando' nch'ioo' ts'oon. Nque nch'ioo' ts'oon coninncyahan' na condei' nt'öhan'.

¹⁹⁻²⁰Xe cüii 'o' ngitso juu: "Majo' nquii Tyo'ts'on, tyjee jon nt'ö ts'oon'ñeen cha' condëë ityii' jon ja ntyja 'naan'han", mayuu' jñ'oon na matsinin'. Majo' tji' jonhan ng'e na tyi'covantyja n'onhan Cristo, ndo' 'u' ng'e na vantyja tson' jon, jo' ityii' Tyo'ts'on 'u' ntyja 'naan' jon. Mang'e jo' quen' cüenta na tyi'ntco' s'a 'u' na vaquinjon' 'nan na matsa'. C'on' na ncy'a' na tyi'ncüji' ntcüe'han' 'u' tonnon jon. ²¹Ee joo nn'an judíos na conduihan nt'ö ts'oon olivo tsjan, jnaan' na tyi'covantyja n'onhan jon, jo' na tyi'quitsit'man ts'on jonhin. Ndo' mantyi ncu', xe na aa tyi'covantyja

tson' jon, mantyi min je'quitsit'man ts'on jon 'u'. ²²Mang'e jo' quitquenho' cüenta ntyja 'naan' juu jñ'oonva', t'man jndyi vaa na m'aan Tyo'ts'on na vi'nchjii jon nn'an. Majo' yo nque nn'an na conan'tjahan tonnon jon, jndei'han' its'aa jon na quityionhan. Nque nn'an Israel tata'nguee'han cha'xjen na ico'xen jon, jo' na s'aa vi'jonhan. Majo' 'u', xe na aa ninvito vantyja tson' Cristo, ninquii'chen ntsi'man jon na t'man vaa na vi'ntyjii jon 'u'. Majo' xe na aa tyi'quitsa' na nnda', mantyi ncüji' ntcüe' jon 'u', cha'xjen ts'oon ntyjee ts'an nt'öhan'. ²³Ndo' mantyi nque nn'an Israel na tji' jonhan, xe na aa nntcüe' n'onhan ndo' na ngantyja n'onhan Cristo, yajo' ntyii' nnda' Tyo'ts'onhan ntyja 'naan' nquii jon, ng'e condui jon najndei na nndëë nts'aa jonhan'. ²⁴Ee 'u' na chito ts'an Israel condui 'u', itsijonhan' 'u' cha'vijon ts'oon olivo jndëë. Ndo' 'nan na its'aa Tyo'ts'on yo 'u', itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon na tyjee ts'an nt'ö juu ts'oon'ñeen, ndo' siquiñjon' jon 'u' juu ts'oon olivo tsjan. Ee nquii Tyo'ts'on na tsixuan jon najndei na s'aa jon na nnda', majndeichen nndëë nts'aa jon na nque nn'an Israel ngoque' nnda'han ntyja 'naan' jon, joochin na conduihin ts'oon olivo tsjan.

Nque nn'an Israel, mantyi nts'in'man Tyo'ts'on ñuaanhan

²⁵'O' ntyjé, nt'ue ts'ön na cüaa' ya n'onho' ncüii jñ'oon na tacotsi'man Tyo'ts'onhan' ndëë nn'an na toxen'chen. Xe na ncüaa' n'onho' juuhan', yajo' tax-e'c'oon' n'onho' na vaquinjon' cont'a-ho' na covantyja n'onho' Cristo, majo' nque nn'an Israel tyi'caquinjon' jnt'ahan na tyi'covantyja n'onhan jon. Ndyii'han na jndë jnan'que' n'onhan tonnon Tyo'ts'on, jo' na ndiquindëë na nnan'quindëhan tonnon jon. Man-

nda' vaa ntyja 'naanhan ata xjen jndë siquindë jon tsa'nnda' nchu xjen nn'an na chito conduihan nn'an Israel, icüji jonhan cüentaa' nquii jon. ²⁶Ndo' ya na nndë xjen nan'ñeen, yajo' tsoñ'en nn'an Israel ntsin'man jon ñuaanhan, ng'e jñ'oon' jon na jndui, nnda' vaa na itsohan':

Quii' nt'an nn'an tsjoon Sión nnan nquii jon na ndyotsiquindyaa jon nque nn'an tsjoon'ñeen.

Nnts'aa jon na joo nn'an tsjan Jacob na jndyocahan', nnan't'maan' nnda'han Tyo'ts'on.

Ndo' ndö vaa na itso nciüichen jñ'oon' jon na jndui:

²⁷Nque nn'an Israel, xjen na ntsint'u jnan na nan'xuanhan, juu xjen'ñeen ntsiquindëë jñ'oon na sijnt'a yo nque ndochihin na tom'an ndyu na toxen'chen.

Nnda' jñ'oon tso Tyo'ts'on.

²⁸Ntyja 'naan' juu jñ'oon naya 'naan' Jesucristo, nque nn'an Israel conduihan nn'an na v'ii' n'onhan Tyo'ts'on. Ndo' ng'e na nnda' jndë jnt'ahan, 'o' na mañoon tsjan nn'an na conduiho', condëë iquen jon 'o' ntyja 'naan' nquii jon. Majo' juu na icüji jon nn'an na conduihan cüentaa' jon, vi'ntyjii jon joo nan'ñeen ng'e nquii Abraham, Isaac, yo nin'Jacob, joohan tji jndyee jonhan na conduihan cüentaa' jon. ²⁹Ee nquii Tyo'ts'on, nciüi nnon naya na itsiquindaa' jon ts'an, tyi'jon xuee na nciüi' ntcüe' jonhan', min ya na iqueen' jon ts'an na quinduihin cüentaa' nquii jon, tyi'xe'quitso jon qui'ndyi ntcüe'han'hin. ³⁰O' nn'an na mañoon tsjan conduiho', nguee na toxen'chen tonan'veho' nacjoo' Tyo'ts'on, majo' ng'e nque nn'an Israel tonan'tjahan nnon jon, jo' nanein itsijnda'han' na m'aan jon na nty'ia roho' nchjii jon. ³¹Ndo' macha'xjen na toxen'chen ta'nnan tota'nguee'ho' 'nan na nt'ue ts'on jon cha' cüityincyoo' na

nty'ia roho' ntyjii jon, mantyi ntyja na nnda' ntyjii jon yoho', ngüentyja xjen na ntji' nnda' nan'ñeen cüenta na mantyi nty'ia rohan ntyjii jon. ³²Ee nquii jon cüejon icüji' jon cüenta na tsoñ'en nn'an na conan'tjahan nnon jon, cha' mantyi tsoñ'enhan cüejon ndëë nc'oon jon na nty'ia rohan nchjii jon.

Neya ya jndyi Tyo'ts'on yo juu na jnda' xquen jon

³³Nquii Tyo'ts'on, taquintyja njon jndyi condui tsoñ'en nnon na its'aa jon yo nn'an, t'man jndyi vaa na jnda' xquen jon, tsoñ'en ivaa' ts'on jon. Ntyja 'naan tsoñ'en na itsijnda' jon, tamin'ncüii ts'an na nndëë ntsi'man ndëë ntyje juu 'nan na itsinchu' jon, min je'quindëë nciüaa' ts'on ts'an yo 'nan na its'aa jon. ³⁴Cha'x-jen jñ'oon' jon na jndë jndui na itsohan': "Ta'nnan ts'an quintjii nchu vaa na itsituu jon, min tanin juu na nndëë ntsijnda' juu xquen jon. ³⁵Min tanin ts'an na jndë s'aa juu nayahin cha' ntcanhan' na quityion ntcüe' jonhan'." ³⁶Ng'e nquii jon tquen jon tsoñ'en, ndo' macüentaa' jonhan', ndo' ivantyyee' jon joohan' ntyja 'naan' juu najndei na condui nquii jon. Tyi'jon cacüentyjee' na cüit'maan' Tyo'ts'on. Nnda' vaa na chuhan' na quint'a nn'an.

Naya 'naan' ts'an na ityentjon Tyo'ts'on juu

12 ¹O' ntyjë, ng'e Tyo'ts'on m'aan jon na nty'ia rö nchjii jon, jo' maquen ja na mac'an ndëëho' na ncyañ'enho' si'ts'o 'naanho' na nninjnt'ue jonho'. Na nnt'aho' na nnda', itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon na jndë tjëho' cha'xjen quioo' na conan'cüje nn'an judíos na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ji'ua ntyjii jon na nnt'aho' na nnda', ndo' cavee' ts'on jon na nnt'aho'han'. Mannda' vaa na chuhan' na quinan't'maan'ho'hin. ²Tavinan'jon-

ntyichenho' cha'xjen nque nn'an tson-nangue cotsam'adhan. Ncyaho' na nquii Tyo'ts'on ntsüejndyo jon 'o' tsoñ'en na ndyii' n'onho' cha' nndëë ncüaa' n'onho' nchu vaa 'nan na nt'ue ts'on jon na quint'aho'. Ee juuhan' ya jndyi tsixuanhan', ndo' cavee' ts'on jon na quint'ahan' ndo' juuhan' quindë jndyi conduihan'.

³Ng'e juu naya na condui Cristo na incyaa jon na tsixuan jahan', ntyja 'naan' juuhan' na matsjö ndëëho' min'ncüiiho' tyi'nc'oon' ts'on juu na t'man conduihin. Ncüii cüiiho' c'oon' n'onho' ntyja 'naan' ts'ian na i'ua jon ndëëho' yo na ntji' yaho' cüenta nchu vaa na conan'quindëho'han'. Quindui na nnda' xi' ncüii cha'xjen incyaa jon na vantyja n'onho' Cristo. ⁴Si'ts'o njanhan jndye nnon quiñjon'han', majo' ncüii cüii na quiñjoon'han' covejndyo ts'ian na nan'xuanhan'. ⁵Jaa na vantyja nn'ön Cristo, mannda' vaa na itsijonhan' ntyja njanhan. Ee min na jndye jndyi jaa, majo' ninncüii si'ts'o 'naan' jon condui jaa ndo' itsijnda' jon nin ts'ian nan'xuan cha' quitejndeihan' ntyjëëhë, cha'xjen ncüii cüii nnon na quiñjon' si'ts'o njanhan cotejndeihan' ntyjehan'.

⁶Xi'ncüii nchu xjen na incyaa Tyo'ts'on juu naya na tsixuan jon ndëë ncüii cüii jaa, jo' mantyi covejndyo joo ts'ian na vacüja'han' na i'ua jon ndëë. Nquii ts'an na təcüja'han'hin na i'ua jon ts'ian nnon juu na incyaa juu jñ'oon na it-si'man jon nnon juu, chuhan' na quitsiquindë tsan'neen ts'ian na tijnoon' juu xi' ncüii nchu xjen na vantyja ts'on juu. ⁷Juu ts'an na təcüja'han'hin na quitye'ntjon juu ndëë ntyje juu na vantyja n'onhan, quitsichon juu na quitsiquindë juu ts'ian'neen. Mantyi juu ts'an na tijnoon' juu na quitsi'man juu jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, quitsiquindë juu ts'ian'neen yo na xoncüee' ts'on juu. ⁸Juu ts'an na təcüja'han'hin na itsinin juu jñ'oon na incyaaahan' na xoncüii' n'on ntyje

juu, icanhan' na cjoo' ts'on juu na quitsiquindë juu ts'ian'neen. Ndo' juu ts'an na təcüja'han'hin na itejndei juu nn'an na vi' coquenon yo xoquitu', quitsiquindë juu ts'ian'neen yo na neiin' juu. Ndo' juu ts'an na təcüja'han'hin na conintquehin quii' nt'anho', cjoo' ya ya ts'on juu quityquii' juu ts'ian'neen. Ndo' mantyi juu ts'an na təcüja'han'hin na itejndei juu nn'an na vi' coquenonhan, quits'aa juu ts'ian'neen yo na neiin' juu.

**Jaa nn'an na vantyja nn'ön
Jesús, chuhan' na quitquën
ya cüenta jñ'oonmin**

⁹Tsoñ'enho' cüivengioho' nn'an yo na xoncüee' n'onho' min tyi'nan'veho' na tyi'ya ngioho' yohin. C'onho' na cüijndo jndyiho' 'nan tyia na cont'a nn'an. Cjoo' ya ya n'onho' na quint'aho' tsoñ'en 'nan ya. ¹⁰Nque ntyjeho' na vantyja n'onhan, quinan'vengio jndyiho'han. Quinachonho' na nque ntyjeho' ndit'manchen conduihan, chichen nqueho'.

¹¹Tyi'nan'ntyquenho' na cota'nguee'ho' ts'ian na i'ua ta Jesús ndëëho'. Ncüii cüii ts'ian na təcüja'han'ho' na cotyentjonho' nnon jon, yo na incyaa Espíritu Santo, quita'nguee'ho'han' yo na njon jndyi Jesucristo ngioho'.

¹²C'onho' na neinho' ng'e na ntyja n'onho' na ntsqueho' quiñnoon'ndue. Xjen na covenonho' navi', cüentyjee' tyenho'. Ndo' ninncüii'chen quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on.

¹³Nque ntyjeho' na vantyja n'onhan jon, xjen na itsitjahan' 'nan na nninjt'uehan, ncyaho' 'nan na icanhan'hin. Ndo' nn'an na ve' cotsque ya na m'anho', quitixee' yaho'han.

¹⁴Nque nn'an na conty'ehan 'o', quitanho' nnon Tyo'ts'on na quityio jon jn'aan nan'neen. Tyi'ntjue'ho' jñ'oonvi' nacjohan.

¹⁵Joo nn'an na m'anhan na neiin' n'onhan, c'onho' na neiin' n'onho' yo nan'ñeen. Ndo' nque nn'an na m'anhan na chjoo' n'onhan 'nan na coquenonhan, mantyi cüichjoo' n'onho' yohan.

¹⁶Nque ntyjeho' na vantyja n'on, tsoñ'enho' c'onho' na ninncüii nnon ngioho' yohan, min tyi'nan'chonho' na ndit'manho' ndëehan. 'O' quinan'jonho' yo nn'an na tyi't'man condui, min tyi'n-tji'ho' cüenta na xia'ntyi nqueho' na jnda' nquenho'.

¹⁷Xe na aa its'aa vi' ts'an 'u', tyi'ntsa' na njonhan'. 'O' na tondëë tsoñ'en nn'an, ninnquii'chen quinan'chonho' na quint'aho' cha'xjen na chuhan'. ¹⁸'O' tsoñ'en na icanhan' ntyja 'naanho', cjoo' n'onho' na quint'aho' ncüii cüii nnon na itsohan' cha' nc'onho' na tatyia' quichoho' yo tsoñ'en nn'an. ¹⁹'O' ntyjë na vi'nchji 'o', juu natyia na conan'tja nn'an ndëëho', tyi'nt'aho' na njonhan', qui'ndyeho'han'. Ee nquii Tyo'ts'on ntyjii jon nchu vaa nts'aa jon na njon nan'ñeen na cont'avi'han 'o'. Ee nacjoo' jñ'oon' jon na jndui vaa jñ'oon na itsohan': "Ja tsixuan na nts'a v'i nn'an na conan'tja, ja ndyionhan."

Ndö' vaa na itso jon. ²⁰'O' quint'aho' yo nan'ñeen cha'xjen na itsi'man ncüi-ichen jñ'oon' jon na jndui na itsohan': "Ts'an na v'ii' ts'on juu 'u', xjen na ninjndo' juu, ncyä' 'nan na ntcüa' juu, ndo' xjen na nin'c'u juu ndaa, ncyä' ndaa na nc'u juu. Ee xe na aa matsa' na nnda' yohin, ntsityiahan' ntyjii juu na its'aa vi' juu 'u'."

Juu jñ'oon'ñeen, nnda' vaa na itsiquindyihan'. ²¹Natyia na cont'a nn'anho', tyi'ninnncyaho' na ncu'cjehan' 'o' na mantyi nnan'ntcüe'ho' natyia. 'O' quint'aho' 'nan na ya yo nan'ñeen ee na nt'aho' na nnda', ntantjonho' juu natyia'ñeen.

Quinan'quindëë ndëë nanm'ann'ian

13 Ncüii cüiiho' icanhan' na quinan'quindëho' cha'xjen na cotoxen nanm'ann'ian, ng'e nquii Tyo'ts'on sinchu' jon na nan'xuanhan ts'ianmin', ndo' nquii jon i'ua jon ts'ian'ñeen ndëehan. ²Mang'e na nnda' vaa, nque nn'an na tyi'ta'nguee'han jñ'oon na itsijnda' tsanm'aants'ian na ico'xen jonhan, conan'vehan nacjoo' juu jñ'oon na ico'xen Tyo'ts'onhan. Ndo' nn'an na tyi'ta'nguee'han jñ'oon na tquen jon, nquehan nt'ahin na quit'uiivi'han'hin. ³Majo' nque nn'an na cota'nguee' juu jñ'oon na condue nanm'ann'ian, tyi'c'onhan na ncyaaahan tondëë nan'ñeen, xia'ntyi nn'an na conan'tjahin ndëë nan'ñeen, joohan m'anhan na itsity'uehan'hin tondëë nan'ñeen. Ndo' 'u' je', quitsa' cha'xjen na icanhan', min xe'quitsity'uehan' 'u' tonnon nquii tsanm'aants'ian, ndo' ngitso jon na ya matsa' na matsiquindë'. ⁴Ng'e nquii jon jndë conduihin ts'an na ityentjon jon nnon Tyo'ts'on cha' quitejndei'han' 'u'. Majo' xe na aa matsitja 'u' nnon tsan'ñeen, c'on' na ncyä', ng'e tyincyäa Tyo'ts'on na vaa najnde' na condui tsanm'aants'ian na quen jon navi' nn'an na cont'a 'nan tyia. ⁵Ng'e na nnda', ijndei'han' na quitsiquindë ts'an tondë nanm'ann'ian, chito ve' xia'ntyi na tyi'nt'uiivi' Tyo'ts'on 'u', majo' ng'e mavicje' quii' ñuan 'nan' na matsiquindë' tondëehan. ⁶Ndo' ng'e nquii Tyo'ts'on i'ua jon ts'ian ndëehan, jo' na cotyehan s'onndyuaa ndëëho' ng'e juu jon itye'ntjonhan. Ndo' m'anhin na ts'iaan' n'onhan ntyja 'naan' ts'ian'ñeen.

⁷Ng'e na nnda', tsoñ'en nanm'ann'ian, 'nan na vacüja'han' na ninncyaho' ndëehan, ncyaho'han'. Ya na icanhan' na ndyionho' s'onndyuaa ndëehan, quityionho'han'. Mantyi ncyaho' ts'ian

tjon ya na cotanhinhan'. Ndo' tsoñ'en na chuhan' na quint'aho' na njonhin, cüin-jonhin ngioho'.

Nan'min chöjnan na quint'a yo ntyjēēhē

⁸C'onho' na min'ncüii nnon tyi'ngi-chojnanho' yo nn'an. Majo' ncüii nnon vaa na nan'xuanho' na chojnanho' na tyi'je'quit'io na chojnanho'han', juu na quinan'vengioho' nn'an. Juu ts'an na xoncüee' ts'on na venchjii juu nn'an, na its'aa juu na nnda', itsiquindē juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan'. ⁹Ndö vaa na cotoxen jñ'oon'ñeen: "Tyi'nc'on' ya' yo ts'an na ve' ndö' ro. Tyi'ntscue' ts'an. Tyi'nch'ue'. Tyi'ntsinin' quintu nacjoo' ts'an. Tyi'ntscjaa' tson' 'naan' ncüiichen ts'an." Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon na ico'xenhan' na itsohan': "Cuivi'nchji' tsoñ'en nn'an cha'xjen na venchji nquii 'u'." Ya na mavangue' juu jñ'oonva', mantyi tsoñ'en jñ'oonmin na ico'xenhan', mavangue'han'. ¹⁰Ng'e ts'an na venchjii juu nn'an, tyi'xe'quits'aa vi' juuhan. Mang'e jo', xe na aa conan'vengiö nn'an, yajo' cota'nc'üē joo jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan'.

¹¹Majndeichen na matsjö na quinan'quindēho' jñ'oonva' ng'e cotquenho' cüenta ntyja 'naan' juu xjen na cotsam'an. Ee xjen na tēntyja nn'ön Jesucristo, taa' nn'ön na vitja jndye na nndyoquichu jon jaa. Majo' nanein jndē tavijndye xjen vitja na ndui na nnda'. ¹²Cha'vijon ndüē nanein m'an natsjon ng'e na tyi'c'oon ta Jesús, majo' ng'e tajndye vitja na ncüjee' ntcüē' jon, itsijonhan' cha'vijon vavixuee. Mang'e jo', joo 'nan na tont'a vitjachen na nnan'jon jaa ntyja 'naan' Jesucristo, chuhan' na quitsacüentyjēē' na cont'ahan'. Tsoñ'en nnon na ncyaa Tyo'ts'on na itejndeihan' 'o', cüijnt'ueho' joohan' na nc'oho' nacjoo' 'nan natyia, cha'xjen ncüii sondaro

covijnt'uehin nt'ö ts'ian tyia'. ¹³Mang'e jo', joo 'nan na chuhan' na quint'a nn'an na vantyja n'on Cristo, ninnquii'chen joohan' quitsantyja. Cüa, quint'a ncüii cüii nnon na tyi'je'ncyaaahan' na jn'an na cojnty'ia nn'an xjen naxuee. Min tyi'nan'jön yo ngeue na cont'a nn'an na c'uaa jndyuehan na quindyehan, min tant'a cha'xjen cont'a nannon ndo' nanntcu na ve' cot'ue yahin ntyjehan, min tyi'nc'ön na conan'ntja' jaa yo nn'an, min tyi'nan'tēē' nn'önhan. ¹⁴'O' chito yo nan'min' nan'jonho'. 'O' ncyañ'enho' na nquii Jesucristo na conduihin itye'ntjon jon jaa, na ntco'xenñ'en jon juu na cotsam'anho'. Min tanc'oon' n'onho' nchu vaa na nnan'quindēho' joo 'nan tyia na nt'ue jndyi n'on si'ts'o 'naanho'.

Ntyjeho' na tyi'jndēhan na vantyja n'onhan quitejndeihohin

14 Ntyja 'naan' ts'an na tyi'jndei juu tyquii' na vantyja ts'on juu Jesucristo, tyi'ngitē'ho' na vanaan na ntsijonhin juu tmaan' na condui 'o'. Majo' chito aa ncy'onho' cüentahin cha' na nnan'jndyeho' jñ'oon yohin ntyja 'naan' jñ'oon na ndicüaa' ts'on juu nchu vaa na icanhan' na quen juu cüenta. ²Cha'na ts'an na vantyja ts'on Jesucristo na icüji' juu cüenta na tsoñ'en 'nan ntcüa' juu. Majo' ncüiichen ts'an na tyi'jndyechen na ivaa' ts'on juu ntyja 'naan' jñ'oon' Tyo'ts'on, itsitiu juu na xia'ntyi 'nan na cove' ntjon tsjan, vanaan na ntcüa' juu. ³Ndo' na nnda', 'u' na macüa' tsoñ'en nnon 'nan na min, tyi'ntsitiu' na njonntyichen ntyjii Tyo'ts'on 'u', chintyi juu ty'iu' na ve' jnda' ro 'nan na icüa' juu. Ndo' mantyi 'u' na ve' jnda' 'nan na macüa', min tyi'ncüji' cüenta na conan'tja joo nty'iu' na cocüa'han tsoñ'en nnon 'nan, ng'e mantyi joohin jndē ty'oon Tyo'ts'on cüentahan. ⁴Ee tyi'quichuhan' na ngüajñ'oon' cüii ty'iu'

na ityentjon Tyo'ts'onhin. Ee xia'ntyi nquii patrón ngitso jon na aa ya its'aa ts'an na ityentjon juu nnon jon. Manda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' Jesucristo. Nquii jon ngitso na aa vaquinjon' nchjii jon na its'aa ncüii ts'an cüentaa' jon, ndo' aa tyi'ya, ee vaa najndeí na conduihin na ngüentyjee'tyen tsan'ñeen ntyja 'naan' jon.

⁵Ee m'aan ts'an na vantyja ts'on juu na icüji' juu cüenta na tonnon Tyo'ts'on t'manntyichen tsixuan ncüii xuee, chichen cüiichenhan', majo' m'an ntyjehin na conduehan na cüejon nan'xuan tsoñ'en xuee. Ncüii cüii ts'an icanhan' na yo na xoncüee' ts'on juu cantyja ts'on juu na its'aa juu cha'xjen na chuhan'.

⁶Juu ts'an na icüji' cüenta na t'man condui ncüii xuee, its'aa juu na nda' ng'e na itsit'maan' juu Tyo'ts'on. Ndo' mantyi juu ts'an na tyi'quitsitiu na t'man condui ncüii xuee, its'aa juu na nda' ng'e na itsit'maan' juu jon. Mantyi juu ts'an na icüa' tsoñ'en nnon 'nan, icüa' juu ng'e itsit'maan' juu Jesucristo, ndo' incyaa juu na ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han'. Majo' ncüii ts'an na tyi'icüa' juu tsoñ'en nnon 'nan, its'aa juu na nda' ng'e mantyi itsit'maan' juu Jesucristo, ndo' incyaa juu na ya jon ntyja 'naan' 'nan na icüa' juu.

⁷Ng'e tanin ncüii jaa na ntquën nquë xjen nchu vaa na cotsam'an, min chito xjen njan nquë na covjê. ⁸Jo' viochen xjen na incyaa Tyo'ts'on na cotant'ö, its'aa jon na nda' cha' cüit'maan' jon ntyja njanhan. Ndo' xe na aa cje ro ncüjê, nda' vaa cha' ncl'ö na m'aan jon. Jo' viochen xjen na cotant'ö, ndo' mantyi vi na jndê tjê, ninnquii'chen nan'xuan cüentaa' jon. ⁹Ng'e na nda' vaa, juu ts'iaan' na tue' Cristo ndo' na jnanquintyja jon na vando' xco jon cha' quitsi'manhan' na conduihin na ityentjon jon nn'an na cotando' na vantyja n'onhan jon ndo' mantyi nque nn'an na jndê tjê na tovantyja n'onhan jon.

¹⁰Ndo' ng'e na nda', 'u' ts'an na ve' jnda' ro 'nan na macüa', tyi'tsixuan' na mavajñ'oon' juu ntyjeho' na vantyja ts'on juu Jesucristo. Ndo' mantyi 'u' ts'an na macüa' tsoñ'en, tyi'tsa' na tyi'cuee' tson' juu ntyjeho' na ve' jnda' ro 'nan icüa' juu. Ndo' mantyi cañjoon' n'onho' na ncüii ro ncüii jaa ngüentyjêe' tonnon Tyo'ts'on na nco'xen jon jaa nchu vaa na jndê tont'a. ¹¹Ng'e jñ'oon' jon na jndê jndui, ndö vaa itsiquindyihan':

Ja Tyo'ts'on, ndö jñ'oon na matsjö, cha'xjen jñ'oon na mayuu' na vant'ö, mantyi jñ'oon na mayuu' na tsoñ'en nn'an tsonnangue ntonquityehan tonnön, ndo' tsoñ'enhan nndue jndyoyuhan na xia'ntyi ncö na tēquintyja t'man condui ja.

Nda' vaa jñ'oon na tso jon. ¹²Mang'e na nda' itsiquindyihan', covaa' nn'ön na ncüii ro cüii jaa na ngüentyjêe' tonnon Tyo'ts'on na nndue nnon jon 'nan na jndê tont'a.

**Tant'aha ncüii nnon na
nts'aahan' na ngacüaa' ncüii
ntyjêehê na vantyja ts'on**

¹³Mang'e jo', joo ntyjêehê na vantyja n'onhan Cristo, tavinta'jñ'öönntyê nchu vaa na cotsam'anhan. Majo' ncüii ro ncüiiho' c'oon' ya ya n'onho' na quint'aho' 'nan na ntejdeihan'hin, chito ve' nt'atoho' ncüii nnon na ngacüaa'han' na nts'aahan' na ntyii'han' ng'eehan'hin cha' nnan'tjahin nnon Tyo'ts'on. ¹⁴Ng'e na condui ja cüentaa' ta Jesús, jo' na tonnon Tyo'ts'on manchji ya na tsoñ'en 'nan, ya ntcüa' ts'anhan'. Majo' nquii ts'an na icüji' juu cüenta na tonnon jon na tyi'ya na ntquii juu cüii nnon 'nan, ndo' xe na aa ntquii juuhan', itsitjahin. ¹⁵Ee ncüii ts'an na vantyja ts'on juu Cristo, xe ntyja 'naan' ncüii nnon na macüa' its'aahan' na itsityia-

han' ntyjii juu na nnda' vaa na matsa' ata 'ndyii juu na ntsijonntyichenhin yo jon. Ndo' na nnda' matsa', matsitja 'u' na tyi'venchji'hin. Ncüii ts'an na tue' Cristo cüentaa' juu, tyi'ntsa' ncüii nnon na nts'aahan' na n'ndyii juu natoo' Tyo'ts'on, tsojnaan' ncüii nnon 'nan na manchji' ncu' na ya na macüa'han'.¹⁶ Ndo' ncüii nnon 'nan na nqueho' cotji'ho' cüenta na yahan', tant'aho' na juuhan' ntsixuanhan' ncüii nnon na ntyja 'naan'han' nnaan'nein nn'an jñ'oontyia nacjoho'.¹⁷ Ya na nninncyaa ts'an na itye'ntjon Tyo'ts'onhin, chito itsiquindyihan' na itsiquindë juu jñ'oon na coto'xenhan' ntyja 'nan na ntcüa' juu yo 'nan na tyi'cüanaan na nc'u juu. Chito 'nanmin' itsiquindyihan' na itye'ntjon Tyo'ts'onhin. Ya na itye'ntjon jon ts'an, itsi'manhan' na jndyoyu vam'aan juu na tonnon jon yo na tajñuaan' ts'onhin, yo na incyaa jon na neiin' ts'on juu xeng'e nquii Espíritu Santo.¹⁸ Ya na nnda' vaa na cotyentjön nnon Cristo, cavee' nchjii Tyo'ts'on ndo' mantyi nque nn'an nnaan'neinhan jñ'oon ya ntyja njanhan.

¹⁹ Mang'e jo', cüa, quinan'chön na nt'a tsoñ'en na itejndeihan' na ya ro nc'ön yo ntyjééhë cha' nquë ndo' nquehin cüajon ngaque jaa na vantyja nn'ön Cristo.²⁰ Vanaan na ntcüa' 'o' min'cya ro nnon 'nan na jndë tqen Tyo'ts'on na ntju' tsixuanhan' na tonnon jon. Majo' min na nnda', tyi'quichuhan' na nt'aho' 'nan na nt'ue n'on nqueho' xe na aa ntyja 'naan'han' juu ntyjeho' na m'aan jon natoo' Tyo'ts'on ngacüaa'han'hin.²¹ Mayantyichen na tyi'ntquii ts'an si', ndo' min na tyi'nc'u juu vinon, min tyi'nts'aa juu min'ncüii nnon 'nan xe na aa ntyja 'naan'han' ngacüaa' ncüii ntyjééhë na itsijonhin yo Cristo.²² Ndo' juu na vantyja tson' ntyja 'naan' jñ'oonva', cuaa nquii na xia'nty ncu' nchji'han' yo nquii Tyo'ts'on. Ng'e minnichen ntyjééhë na jndë sitiü yo juu ntyja 'nan na its'aa

juu, ityio jon jn'aan tsan'neen. Ndo' ng'e na jndë tji' ya juu cüenta ntyja 'naan' jñ'oonva', ndëcya tyi'xe'quits'aahan' na ve vaa na m'aan' ts'on juu ntyja 'naan'han', ng'e quii' ñuaan' juu nincjee' juu na ya its'aa juu na tonnon jon.²³ Majo' nquii ts'an na ve vaa na m'aan' ts'on juu na aa vanaan na ntcüa' juu ncüii nnon 'nan, ndo' xe na icüa' juuhan', nincjee' juu quii' ñuaan' juu na itsitjahn nnon Tyo'ts'on. Nnda' vaa ng'e chito icüa' juuhan' yo na vantyja ts'on juuhin. Ndo' min'cya ro nnon 'nan its'aa ts'an na tyi'vantyja ts'on juu jon, tsixuan juu jnaan xe na aa its'aa juuhan'.

Quitsantjaho' cha'xjen na tots'aa Cristo

15 Jaa na vaque jaa na covantyja nn'ön Cristo ntyja 'naan' jñ'oonva', chuhan' na quitejndei joo ntyjééhë na tyi'covaquehin na m'aan' n'onhan ntyja 'naan' jñ'oonmin', chito ve' nt'aha ntyja na cavee' ngiö nquë.² Ee ncüii cüii jaa nan'xuan na ninnquii'chen quint'a 'nan na ya ngio ntyjééhë cha' quitejndeihan'hin na ngaquehan tyquii' na vantyja n'onhan Cristo.³ Ng'e min nquii Cristo tatots'aa jon 'nan na tëvee' ts'on nquii jon. Toquenon jon navi' cha'xjen itsiquindyi jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': "Joo nn'an na v'ii' n'onhan 'U', jñ'oon tsan' na conduehan cjo', mantyi conan'cüejnaan'han' ja."

Ndö' vaa na itsiquindyi jñ'oon'neen.⁴ Ndo' tsoñ'en jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui, jnduihan' na nan'manhan' ndëéhë nchu vaa na ngotsam'an. Jnduihan' na ntejn-deihan' na ninncüii c'oon' nn'ön ntyja 'naan' Cristo min na coquenön navi'. Jndui joo jñ'oon'neen na nninncyaaahan' na t'man nn'ön, cha' ntyja 'naan'han' na ngontyja tcüii' nn'ön na ntsiquindë jon tsoñ'en na jndë tso jon na nts'aa jon yo jaa.⁵ Nquii Tyo'ts'on conduihin x'ee jñ'oon na ndëë nc'ön na ninncüii m'aan'

nn'ön min na coquenön navi' yo na nnin-ncyaa jon na t'man nn'ön. Mac'an vi naya'ñeen nnon jon na quitejndei jon 'o' na cüejon nc'onho' na vengioho' nty-jeho' cha'xjen nquii Jesucristo. ⁶Nnda' vaa jñ'oon na mac'an cha' yo na ninncüii jndyeeho' nnan't'maan'ho' nquii Tyo'ts'on na conduihin tye nquii Jesucristo na itye'ntjon jon jaa.

Nt'ue ts'on Tyo'ts'on na mantyi quindyëë jñ'oon naya 'naan' jon

⁷Mang'e jo', 'o' na cotji'ho' cüenta na covaqueho' ntyja 'naan' Cristo, joo ntyjeho' na ninvaa vitja na ngaquehin ntyja 'naan' jon, c'onho' na neinho'han. Ndo' mantyi 'o' na vitja na ngaqueho' ntyja 'naan' jon, c'onho' na neinho' nque ntyjeho' na covaquehan ntyja 'naan' jon. Chuhan' na tjon' na quint'aho' na nnda' ng'e mantyi nquii Cristo ty'oon jon cüenta 'o'. Na nt'aho' cha'xjen na matsjö, nnint'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. ⁸Ndö vaa jñ'oon na nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho': Jndyo Jesucristo nnon tsonnanguevahin cha' ntye'ntjon jon ndëë nn'an Israel. S'aa jon na nnda' cha' quitsi'manhan' na nquii Tyo'ts'on conduihin na mayuu', ndo' mantyi cha' quitsi'manhan' na itsiquindë jon juu jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon ndëë ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen. ⁹Ndo' mantyi jndyo Cristo cha' nque nn'an na chito conduihan nn'an Israel, mantyi nduehan na t'-man condui Tyo'ts'on ng'e nty'ia rohan nchjii jon. Ee mannda' vaa na itsiquindy jñ'oon na tji nquii David ntyja 'naan' Cristo xjen na vitjachen na nnduihin. Itsohan':

Mantsit'man' ja 'U' quii' nt'an nn'an na tyi'conduihan nn'an tsjan Israel.

Ngita ja alabanzas na ntsit'man' ja 'U' ntyja 'naanhan'.

¹⁰Ndo' vaa ncüiichen jñ'oon' Tyo'ts'on na itsohan':

'O' nn'an na chito conduiho' tsjan nn'an Israel, cha'xjen nque nan'ñeen m'anhan na neinhan na conduihan cüentaa' jon, mantyi c'onho' na neinho' na conduiho' ntsinda jon.

Ndö' vaa na itso jñ'oon'ñeen. ¹¹Ndo' vaa ncüiichen jñ'oon' jon na itsohan':

Tsoñ'enho' na chito conduiho' nn'an Israel. Quindueho' nnon Tyo'ts'on na xia'ntyi nquii jon taquintya t'man conduihin.

'O' nn'an tsonnangue, tsoñ'enho' quindueho' na xia'ntyi nquii jon condui t'manhin.

¹²Ndo' mantyi cjoo' tson na tji Isaías, vaa jñ'oon na itsohan':

Nquii Isái tye David, nndui ncüii ts'an tsjan 'naan' jon. Juu tsan'ñeen na nndui, itsijonhan'hin cha'vijon ts'oon jnt'a na jndei' x'ee ts'oon na t'ua ts'an.

Nndui jon tsjan 'naan' David na vacahan', ndo' nque nn'an na tyi'conduihan nn'an Israel, ntyentjon jonhan. Joo nan'ñeen,

xia'ntyi nquii jon ngontya tcüii' n'onhan.

¹³Nquii Tyo'ts'on incyaa jon na contyja tcüii' nn'ön Cristo. Mac'an na ncyaa jon na ninvaan'en quii' n'onho', c'onho' na neinho' ng'e na vantyja n'onho' jon ndo' c'onho' na min'ncüii jñuaan' ts'onho' na tonnon jon. Mac'an na nnda' cha' nc'onho' na t'manchen na ngontyjatyen n'onho'hin ntyja najndei na condui nquii Espiritu Santo.

Condui Pablo ts'an na itye'ntjon ndëë nn'an mañoon tsjan

¹⁴'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, ntyjii' ya ts'ön na 'o' conan'vengioho' ntyjeho'. Ndo' tsoñ'en jñ'oon na icanhan' 'o' cha' nndëë nnan'jonho' yo jon, quindë ya nnan'xuanho'han', ng'e jo' nque ntyjeho' na vantyja n'onhan, condëë conan'qui'maan'ho'hin. ¹⁵Majo'

'o' ntyjē, n̄'en jñ'oon na chu tsonvahin na sinēhan' ndēēho' na min'ncüii ty-i'quindyii' ts'ön. Mats'a na nnda' ng'e nquii Tyo'ts'on i'ua jon ts'ian nnön, jo' vaa najndö na matsixuan quityquii' ts'ianmin. ¹⁶I'ua jon ts'ianva nnön na matye'ntjön nnon Jesucristo ntyja 'naan nque nn'an na mañoon tsjan conduihan. Mancya jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndēēhan cha' ngavee' nchjii jon na ncy'oon jon cüentahan, nquehan na conduihan cüentaa' Cristo na juu Espíritu Santo jndē tji' ntcüe' jonhan ntyja 'naan' tsonnangue, ndo' jndē tquen jonhan cüentaa' Tyo'ts'on, ncüii na incyaa ts'an nnon jon na quichi jndyihan' ntyjii jon.

¹⁷Ng'e na condui ja cüentaa' Cristo Jesús, jo' na matsiquinjon nquii ja ntyja 'naan' juu ts'ian na matsixuan cüentaa' Tyo'ts'on. ¹⁸Xia'nty matsinēn ntyja 'naan' ts'ian na tijnt'ue Jesucristo ja. Ite-jndei jon ja cha' joo nn'an na chito conduihan nn'an Israel covantyja n'onhan jon. Jnt'ahin na nnda' xjen na jndyehan jñ'oon na toninnycya ndēēhan ndo' ya na jnty'ia ndēēhan 'nan na tots'a quii' nt'anhan na chito tuihan' yo na jndö ncö. ¹⁹Ng'e juu najndei nquii Espíritu Santo, tyincyaa Tyo'ts'on na tots'a jn'aan t'-man yo ts'ian na tyi'je'quinduihan' na ve' ntyja 'naan' najndö ncö. Tomanty'i xjen Jerusalén ata xjen tuē ndyuaa Iliria. Xi'jndio ndyuaamin', quindē ya toninnycya jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo ndēē nan'ñeen. Totsjö ndēēhan xe na aa ngantyja n'onhan Cristo, ntsin'man Tyo'ts'on nuaanhan. ²⁰Ninnquii'chen matsichön na ninncya jñ'oon naya 'naan' Cristo ndēē nque nn'an na min'jon tacondyehan ntyja 'naan' jon. Ee xe ty-i'quits'a na nnda', ndue nn'an na maty'i nt'ö ts'ian na siquita' ncüiichen ts'an. ²¹Ndo' ng'e na mats'a ts'ianmin', it-siquindēhan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan':

Joo nn'an na tyi'condyehan jñ'oon ntyja 'naan' nquii jon na njñon Tyo'ts'onhan na ntsin'man jon nuaan nn'an, ntsiquindyii ts'anhin ntyja 'naan' jon, ndo' jñ'oon na nndyehan, ncüaa' n'onhinhan'.

Nin'cja Pablo tsjoon Roma

²²Ng'e na mancya ja jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo ndēē nn'an na min'jon tacondyehinhan', jo' na jndē iscu'han' na ncjöquinty'ia 'o', min jndye jnda jndē sitiü na nin'cjö jo'. ²³Majo' naneihin, ng'e juu tontyjavahin ta'nann ncüiichen joo na tacotsiquindyii nn'an jñ'oon ntyja 'naan' Jesucristo, ndo' ng'e tandyo chu na nin'cjö na m'anho', ²⁴Mang'e jo', mantyja ts'ön xjen na ncjö ndyuaa España, na ngüenön jndyēē na nnty'ia 'o'. Ndo' vi na jndē na ty-incyaaahan' na nēn ja viochen xjen na m'an yoho', ndējo' nndēē ntejndeiho' ja nato na ncjö tonnonchen na nguē España. ²⁵⁻²⁶Majo' nanein jö jndyēē Jerusalén. Ee joo nn'an na m'an ndyuaa Macedonia na vantyja n'onhan Jesucristo yo nin'ntyjēēhē na m'an ntjoohin ndyuaa Acaya, xoquitu' na jnan'tjonhan cüenta nn'an na nty'ia ro na m'anhan Jerusalén, jöqui'ndyihan' jo'. Ee jndē tavee' ngio nan'ñeen na conan'cüenonhan xoquitu'ñeen na ja ncjöqui'ndyihan' ndēē ntyjēēhē na vantyja n'onhan Jesucristo na m'anhan juu tsjoon'ñeen. ²⁷Ya jndyi jnan'tiuhan na cont'ahan na nnda' ng'e chojnanhan ndēē nn'an Israel. Chojnanhan ndēē nan'ñeen ng'e ntyja 'naan' nan'ñeen tye' na tondye jndyeehan jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo. Ndo' ng'e na nnda' vaa, nque nan'ñeen na mañoon tsjan nn'an conduihan, chojnanhan na quitejndeihan ntyjehan nn'an Israel 'nan na itsitjahan' nan'ñeen. ²⁸Mang'e jo', nque nn'an Jerusalén, vi na jndē ty'onhan cüenta joo s'on na jndē jnan'tjon nan'ñeen, yajo'

ngüenön jndyëë na m'anho' nato na jö ndyuaa España. ²⁹Ndo' mavaa' ya cüii ts'ön, xjen na nguë quii' nt'anho', ninncüii t'man ndyio Cristo jn'aaan 'o' yo ja. ³⁰O' ntyjë, ng'e na vengioho' nquii ta Jesucristo ndo' na incyaa Espíritu Santo na conan'vengioho' ja, jo' mac'an vi naya'ñeen ndëëho' na quitquen yantyiho' na nnan'neinho' nnon Tyo'ts'on ntyja njan na quitejndei jon ja. ³¹Ng'e juu ndyuaa Judea m'an nn'an na tyi'covantyja n'onhan Jesucristo. Mang'e na nnda', tsoñ'enho' quitanho' nnon Tyo'ts'on na tyi'ninncyaa jon na nt'uehan ja. Ndo' mantyi quitanho' nnon jon na joo ntyjëehë na vantyja n'on na m'anhän Jerusalén, ngavee' ngiohan na ncy'onhan cüenta joo xoquitu'ñeen na jöy'ön ndëëhan. ³²Ndo' vi na jndë tui na nnda', xeng'e na nquii Tyo'ts'on nt'ue ts'on jon, nguë na m'anho' yo na neiin' jndy ts'ön, ndo' na nc'ön quii' nt'anho', ntsiteinhan' ñuan njan cha'vijon ts'an na iva-jndyee. ³³Nquii Tyo'ts'on conduihin na tajñuaan' ts'onhin, mac'an nnon jon na nninnquii'chen c'oon jon yo tsoñ'enho'. Mantyjantyi jo' ro jñ'oon na matsjö ndëëho'.

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëë nn'an na vajnaan' jon

16 Yo nt'ö juu ntyjöhö' tsanscu Febe, matscüenön tsonvahin na m'anho'. Itye'ntjon jon nnon Jesucristo quii' tmaan' nn'an cüentaa' Tyo'ts'on na m'anhän tsjoon Cencrea. ²Ng'e na vengioho' ta Jesús, yo xuee' nquii jon cy'onho' cüenta Febe cha'xjen na chuhan' na jaa nn'an cüentaa' Cristo cy'ön cüenta ntyjëehë na iquen Tyo'ts'onhan cüentaa' jon. Quitejndeiho' Febe'ñeen min'cya ro 'nan na itsitjahan'hin ng'e mantyi nquii jon jndye nn'an jndë itixee' jon, ndo' mantyi ncö.

³Ncyaho' ts'on njan nnon ntyjë Priscila yo saa' juu Aquila. Joohan

conan'jonhan ts'ian 'naan' Cristo Jesús yo ja. ⁴Tañoon'han ja ncüii navi' t'man na tquenön na mavaa xjen na ntscuee'han' ja. Min chito xia'ntyi ninncö na mancya na ya Tyo'ts'on ntyja 'naanhin, ncüii cüii tmaan' nn'an na vantyja n'onhan Jesús quii' nt'an nn'an na chito conduihan tsjan nn'an Israel, mantyi coninncyahin na ya jon ntyja 'naan' Priscila yo nin'Aquila. ⁵Ndo' ncyaho' ts'on njan ndëë tmaan' nn'an na covancüii v'aaahin na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Mantyi juu ntyjë Epeneto na vi'ntyjii jahin, ncyaho' ts'on njan nnon juu. Manquii jon tsan na vejndyee na tentyja ts'on jon Jesucristo ndyuaa Asia. ⁶Ndo' mantyi ncyaho' ts'on njan nnon ntyjë María, jndye vaa na totyentjon jon nnon Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. ⁷Mantyi ncyaho' ts'on njan nnon juu Andrónico yo nin'Junias. Joohan ninncüii ndyuaa ndo' maninjuu tsjan na tui ja yohan. Tojnan' tom'anhän vancjo yo ja. T'man conduihan quii' nt'an nque nn'an na tji Jesucristo na i'ua jon ts'ian ndëëhan na cotsay'onhan juu jñ'oon naya 'naan' jon. Vitjachen na ngantyja ts'ön Cristo, ndo' joohan mancüiixjen jndë vantyja n'onhan jon.

⁸Ventyji ja juu ntyjë Ampliato na vantyja ts'on jon Cristo. Ncyaho' ts'on njan nnon jon. ⁹Ndo' mantyi ncyaho' ts'on njan nnon juu Urbano, itejndei tsan'ñeen já ts'ian 'naan' Cristo Jesús ndo' mantyi nnon Estaquis na vi'ntyji jndyihin. ¹⁰Mantyi ncyaho' ts'on njan nnon nquii Apeles ng'e jndye jnda jndë si'man juu na conduihin ts'an na vantyja ts'on juu Cristo. Ndo' majo'ntyi ncyaho' ts'on njan ndëë nn'an vaa' Aristóbulo. ¹¹Mantyi ncyaho' ts'on njan nnon juu ntyjë Herodiön. Tuihin tsjan nn'an na maninjuu tyuaa na tui ja. Ndo' majo'ntyti ndëë nn'an vaa' Narciso na vantyja n'onhan Jesucristo. ¹²Ndo' mantyi ncyaho' ts'on njan nnon ntyjë tsanscu Trifena

yo Trifosa. Conan'chonhan na cotyentjonhan nnon Cristo. Ndo' mantyi nnon ntyjê tsanscu Pérsida na njon jndyihin nchji. Jndye ts'ian 'naan' ta Jesús it-s'aa jon. ¹³Ndo' mantyi ncyaho' ts'on njan nnon Rufo, t'man conduihin quii' nt'an nn'an na vantyja n'onhan Jesucristo. Mantyi ncyaho' ts'on njan nnon ndyee jon. Totixee' jon ja na cha'vijon jnda nquii jon. ¹⁴Mantyi ncyaho' ts'on njan nnon Asíncrito yo Flegonte, yo Hermes, ndo' nnon Patrobas yo Hermas ndo' mantyi yo nin'nque ntyjêehê na m'anhan yo joohan. ¹⁵Mantyi ncyaho' ts'on njan nnon Filólogo yo Julia. Mantyi Nereo yo tsanscu tyje nquii juu, mantyi nnon Olimpás yo nin'tsoñ'en ntyjêehê na vantyja n'onhan Cristo na m'anhan yo joohan.

¹⁶Nqueho' quindyots'aaho' ntyjeho' na ncyaho' ts'onhin. Tsoñ'en nn'an na m'an joo njoonmin na cotsantjahan yo xuee' Jesucristo, conan'cüanonhan ts'on 'naanhan ndêêho'.

Jñ'oon na mats'ia na itsiqui'maan' Pablo

¹⁷'O' ntyjê, matsiqui'man'ho' na quitquen ya yaho' cüenta ntyja 'naan' nn'an na cotyi'han chon quii' nt'anho'. Jnan joohin na tyi'cüejon conan'tiuho' yo ntyjeho' na vantyja n'on Jesucristo, ata ñ'en ntyjeho' na conan'tjahin nnon Tyo'ts'on. Joo nan'ñeen mañoon jñ'oon conan'manhin ndêêho', chito cha'xjen juu jñ'oon na jndê ty'onho' cüenta. Tavinan'tjon'ho' yohin. ¹⁸Ng'e chito conan'quindê nanmin' cha'xjen na nt'ue ts'on ta Jesucristo na cotyentjón nnon jon. Joohin xia'ntyi cotsam'anhan ntyja 'naan' na nt'ue n'on si'ts'o 'naanhin. Conan'neinhan jñ'oon nanncoo' ndêêho' na itsiquinjonhan' 'o', yo juu jñ'oon'ñeen conan'vi'nn'anhin nn'an na tyi'jnda' nquen. ¹⁹Tsoñ'en nn'an jndê macondyehin nchu

vaa na conan'quindêho' jñ'oon na conan'y'onho' ntyja 'naan' Jesucristo, jo' na coquioo na nèn ntyja 'naanho'. Majo' min na nnda' vaa, nt'ue ts'ón na c'onho' na jnda' nqueho' na quint'aho' nciüi cüii nnon 'nan naya, chito 'nan tyia. ²⁰Ee xe na aa nnan'veho' jñ'oonva', ya jo' nquii Tyo'ts'on na conduihin na tajñuaan' ts'onhin, cje ro nts'aa jon na ntantjonñ'enho' yo juu yutyia Satanás. Nquii Jesucristo na itye'ntjon jon jaa, quitejndei jon 'o'.

²¹Juu ntyjêehê Timoteo na itsijonhin ts'ian 'naan' Jesucristo na mats'a, incyaa jon ts'on 'naan' jon ndêêho'. Mantyi juu Lucio, yo Jasón yo nin'Sosípater, conin-ncyahan ts'on 'naanhan ndêêho', joohin nn'an na ninncüii ndyuaa na tuihin yo ja.

²²Maja Tercio macüji tsonvahin jñ'oon 'ndyo Pablo. Mantyi mancyaa ts'on njan ndêêho' na conan'jonho' yo jñ'oon ntyja 'naan' Jesucristo.

²³Juu Gayo incyaa jon ts'on 'naan' jon ndêêho'. Itixee' jon ja ntjoohin vaa' jon, ndo' majuu v'aavahin covancüi tmaan' nn'an na conan't'maan'han Jesucristo. Ndo' Erasto incyaa jon ts'on 'naan' jon ndêêho', juu jon ts'an na itsue s'on cüentaa' tsoonvahin tsoon Corinto. Ndo' mantyi nquii juu ntyjê Cuarto incyaa jon ts'on 'naan' jon ndêêho'. ²⁴Nquii Jesucristo na ityentjon jon jaa, mac'an nnon jon na t'man quityio jon jn'aanho'. Quindui na nnda'.

Jñ'oon na mats'ia na itsit'maan' Pablo Tyo'ts'on

²⁵Nan'xuan jaa na quinan't'maan' Tyo'ts'on. Nquii jon vaa najndei tsixuan jon na ninncyaa jon na ngüentyjee' tyenho' na tonnon jon xeng'e juu jñ'oon naya 'naan' Jesucristo na si'man jonhan' nnön na mancyahan' ndêê nn'an, nquii jon na itye'ntjon jon jaa. Jñ'oon nayavahin, vitjachen na

nguaa tsonnangue, nquii Tyo'ts'on si-jnda' jon na nnan'nein nn'anhan', juu jñ'oon'ñeen tyí'condye nn'anhan' ndyu na toxen'chen. ²⁶Majo' naneihin, yo ntyja 'naan' joo jñ'oon na tji nn'an tivio na tonduehan nchu vaa 'nan na sijnda' jon na nguaa, itsi'man jndyoyu jon jñ'oon'ñeen ndëë. Condui na nnda' ng'e nquii Tyo'ts'on na mancha' xjen m'aan jon, ico'xen jon na quinduihan'. Mang'e

jo' juu jñ'oon nayavahin covineinhan' ndëë nn'an ncüii cüii tsonnangue cha' ndëë ngantyja n'onhan Cristo ndo' ndëë nnan'quindëhan tonnon Tyo'ts'on.

²⁷Nquii Tyo'ts'on ninncüiihin. Juu jon taquintyja na jnda' xquen jon. Ntyja 'naan' Jesucristo, tsoñ'en nn'an ninnquii'chen quinan't'maan'han jon. Quindui na nnda'.

Tson Navejndyee Na Scüenon Pablo Ndëe Nn'an Tsjoon Corinto

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëe nn'an tsjooon Corinto

1 Maja Pablo macüji tsonva. Xeng'e nquii Tyo'ts'on nt'ue ts'on jon, jo' i'ua jon ts'ian nnön na condui ja ts'an na ijñon Jesucristo ndëe nn'an yo juu jñ'oon naya 'naan' jon. Juu ntyjëehë Sóstenes itsijonhin yo juu jñ'oonvahin na macüji. ²Conan'cüenón tsonvahin ndëe 'o' na m'anho' tsjooon Corinto na conduiho' tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, nqueho' ng'e conan'jonho' ntyja 'naan' Jesucristo, jo' jndë iquen Tyo'ts'onho' na conduiho' cüentaa' nquii jon, ndo' mantyi yo ncüii cüii ts'an na minyuuchen na m'aaan juu na njon jndyi ntyjii juu Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon nan'ñeen ndo' mantyi jaa. ³Tyëehë Tyo'ts'on yo nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, mac'an ndëehan na juu naya na conduihin yo nin'juu na tajñuaan' ts'onhan, cyahan na jndyen-yichenhan' na ncy'onho' cüenta.

Ncyaa Pablo na ya Tyo'ts'on

⁴Nquii Tyo'ts'on na matsit'man' ja, 'io 'io mancya na yahin ntyja 'naanho' ng'e juu naya na condui jon na ncyaa jonhan' quii' n'onho' ntyja 'naan' nquii Jesucristo. ⁵Ee ntyja 'naan' juu naya na conduihin, taquintyja na t'man vaa na ityio jon jn'aaanho', jo' ya jndyi conan'neinho' ndëe nn'an ntyja 'naan' na vantyja n'onho' Jesús, ndo' mantyi yo na covaa' n'onho' tsochen jñ'oon 'naan' jon. ⁶Ndö' vaa ng'e jñ'oon na tonan'nén jndyoyú ntyja 'naan' Cristo quii' nt'anho', juuhan' itsi'manhan' na jndë scüejndyohan' na cotsam'anho' na contjotyenho' ntyja 'naan' jon. ⁷Mang'e

jo', juu naya na itsiquindaa' Tyo'ts'on ts'an cha' condëe ityentjon juu nnon jon, min'ncüii nnonhan' tyi'quitsitjahan' 'o' viochen xjen na cominndoo' tcüiho' na ncüjee' ntcüe' nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa. ⁸Manquii-ntyjii jon ntsinchu' jon tsoñ'en ntyja 'naanho' cha' juu xjen ya nndyo ntcüe' jon na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' jnanhan, ngüentyjee' 'o' na tonnon jon na tavi-jnan nan'xuanho'. ⁹Nquinty Tyo'ts'on na conduihin na itsiquindë jon tsoñ'en na itsijnda' jon, manquii jon iqueen' jon 'o' na quinan'jonho' yo jnda jon Jesucristo, majuu jon conduihin na itye'ntjon jon jaa.

Nn'an tsjooon Corinto na vantyja n'onhan Cristo, tyi'tjon' m'anhon

¹⁰'O' ntyjë na vantyja n'onho' ta Jesucristo, yo xuee' jon mac'an vi naya'ñeen ndëeho' na xoncüii ro quinan'cüejonho' jñ'oon yo ntyjeho', ee tyi'quichuhan' na ve vaa na m'anho'. C'onho' na ya ngioho' yohan, ndo' mantyi ninncüii quinan'tiuho' yo nquii jon ng'e ndda' vaa nt'ue ts'on jon. ¹¹'O' ntyjë, ndda' vaa matsjö ndëeho' ee jndë jndyi jñ'oon jndyue nn'an vaa' Cloé na conan'jndyehoh' jñ'oon yo joo ntyjeho' na vantyja n'on. ¹²Ndö vaa na matsjö ntyja 'naan' juu jñ'oonva'. Ñ'enho' na condueho': "Já conan'jón ntyja 'naan' Pablo", Majo' ñ'en ntyjeehoh' conduehan: "Aa já conan'jón yo Apolos", Ndo' mañoon ntyjehoh' conduehan: "Aa já yo Cefas na conan'jón", Ndo' mantyi ñ'enho' na condueho': "Aa já xia'ntyjii yo nquii Cristo na conan'jón." ¹³Ndo' na condueho' jñ'oonmin', ¿Aa jndye Cristo m'aaan na nndëe nnan'n'manhan' 'o' jnan na nan'xuanho'? Min chito ja na jñon nn'an tson-jn'aaan cha' cü'iö ntyja 'naan' jnanho'. Ndo' mantyi min chito yo xuë na jnt'ëho'. ¹⁴Ncyaa ya Tyo'ts'on na xia'ntyjii Crispo yo Gayo na siquint'ë. ¹⁵Ndo'

na nnda', ta'nan ts'an na nndëë ngitso na jndëë' juu yo xuë. ¹⁶Ndo' mantyi mavañjooon' ts'ön na siquint'ë Estéfanas yo nin'nn'an vaa' jon, majo' taviquiñjon-ntyichen ts'ön na aa m'aaan ncuüichen ts'an na siquint'ë. ¹⁷Ng'e tyi'co'ua Cristo ts'ian nnön na quitsiquint'ë nn'an. T'ua jon ts'ian nnön na incyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Majo' chito mats'a juu ts'ian'neen yo jñ'oon na jnda' xquën ncö cha'xjen cont'a nn'an tsonnangue, ee xe na aa nnda' vaa mats'a, ntscu'han' na ncüaa' n'on nn'an na njon jndyi tsixuanhan' na tue' Cristo nnon tsonjn'aaan.

Cristo conduihin najndei

Tyo'ts'on ndo' na jnda' xquen jon

¹⁸Coninncyá jñ'oon ndëë nn'an ntyja 'naan' na tue' Cristo na taquiñooon jon tsonjn'aaan cha' na ntsinduu' jon jnan nn'an. Nn'an na cotsu ñuaanhin cotji'hin cüentaa na juu jñ'oon'neen ve' jñ'oon tsan'han'. Majo' ntyja njan nquë na itsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan, juu jñ'oon'neen conduihan' najndei na tsixuan nquii jon. ¹⁹Cha'xjen jñ'oon' jon na jndui tivio itsohan':

Ja ntsity'ui jñ'oon na jnda' nquen nn'an na jen ngiohan.

Ndo' joo jñ'oon na cotji'hin cüenta na njon jndyihan', nts'a na ve' jn'aaanhan'.

²⁰Ng'e na tso jon na nnda', nque nn'an na jndye 'nan ngiohin, iju'cjehan'hin. Ndo' mantyi nn'an na jndye nnon na ndëë nduehin nchu vaa na covaa' n'onhan, min tyi'xe'caquee' cüentahan' ntyja 'naanhhan na tonnon Tyo'ts'on, min nque nn'an tyi'quinan'jonhan ntyja 'naan' jon. Ee jñ'oon na mayuu' jndë si'man jon na tsoñ'en na jnda' nquen nn'an, ji ve' jñ'aaanhan'. ²¹Tyo'ts'on m'aaan jon na jnda' xquen jon. Ntyja 'naan'han' itsijn-da' jon na joo nn'an na cotji' nquehan cüenta na m'anhan na jnda' nquenan, tyi'je'cüaa' n'onhan nchu vaa tsix-

uan jonhan'. Majo' nque nn'an na vantyja n'on jñ'oon na coninncyá, tèvee' nchjii jon na itsin'man jon ñuaanhin ntyja 'naan' juu jñ'oon'neen. Ndö' vaa it-s'aa jon min na m'an nn'an na cotji'han cüenta na juu jñ'oon'neen, ve' jñ'oon tsan'han'.

²²Ee nque nn'an judíos cotanhin ndë na quint'á ncuüi cüii nnon na tyi'je'quinduihan' na ve' ntyja 'naan' juu najndei nquii ts'an cha' ngantyja n'onhan Tyo'ts'on. Ndo' joo nn'an na chito tsjan nn'an judíos conduihan, jooan cotanhin na quinan'nén jñ'oon na ntsi'manhan' na jnda' nquën cha' ntyja 'naan'han' ngantyja n'onhan. ²³Majo' já coninncyá jñ'oon na t'ion nn'an Cristo tsonjn'aaan cha' ndëë ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan. Majo' nque nn'an judíos, xjen na condyehan juu jñ'oon'neen, it-sijonhan' ntyja 'naanhin cha'vijon ts'an na ngaquiñjon tsjö' x'ee juu na nnin-nquehin. Ndo' mantyi joo nn'an na chito tsjan nn'an judíos conduihan, cotji'hin cüenta na juu jñ'oon na conincyá, ve' jñ'oon tsan'han'. ²⁴Majo' ntyja njan jaa na iqueen' Tyo'ts'on, tanin min xe na aa nn'an judíos condui jaa, ndo' aa nn'an na mañoon tsjan, ñoncyá cotji' cüenta ntyja 'naan' juu jñ'oon'neen. Xia'ntyti conan'nén ntyja 'naan' Cristo na condui jon juu najndei na tsixuan nquii Tyo'ts'on na itsin'man jon ñuaan nn'an. Juu jñ'oon'neen tsi'man jndyoyuhan' na conduihin jnda' jndyi xquen jon. ²⁵Ee juu na cotji' nn'an cüenta na tyi'xe'cüijnt'ue ntyja na jnda' xquen nquii Tyo'ts'on, juuhan' itsi'manhan' na jnda' xquen jon, t'manntyichen conduihan' chito juu na jnda' nquen nn'an. Ndo' juu na cotji' nn'an cüenta na ta'nan najndei conduihin na tyincyaa jon na tue' Cristo nnon tsonjn'aaan, juuhan' na jndeintyichen conduihan', chintyi juu najndei na nan'xuan nn'an. ²⁶O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, cañjooon' n'onho' nchu vaa

na tom'anho' navendyee xjen na tqueen' Cristo 'o' na quinan'jonho' yohin. Ntyja 'naan' na cotji' nque nn'an cüenta, tyi'jndyeho' na conduiho' nn'an na jnda' nquen. Mantyi min tyi'jndyeho' conduiho' nn'an na cotoxen. Min tyi'jndyeho' na tuiho' nda nn'an na t'man condui. ²⁷ Nn'an na m'an ntyja 'naan' tsonnangue cotji'hin cüenta na tayuu jnt'ueho'. Majo' nquii Tyo'ts'on icüji jon 'o' na conduiho' cüentaa' nquii jon. Its'aa jon na ndda' cha' joo nn'an na cotji' nquehin cüenta na jnda' jndyi nquenhan, ntscüejnaan'han'hin. 'O' na tyi't'man conduiho', icüji jon 'o' cha' nque nn'an na cotji'han cüenta na njon jndyi conduihin, ntscüejnaan'han'hin. ²⁸ Nque nn'an na tyi'njon nan'xuan, icüji jon na conduihan cüentaa' nquii jon, yo nin'nn'an na tyi'cuee' n'on nn'an joohan. Mantyi 'o' na tyi'quindue nn'an 'nanho', icüji jon 'o' cüentaa' nquii jon cha' nts'aa jon na tyi'njon joo nn'an na cotji' nquehin cüenta na nan'xuan jndyihin najndehin. ²⁹ Mannda' its'aa jon cha' ta'nan ncüii ts'an na ndëe ntsintsahin ntyja 'naan' nquii juu na tonnon jon. ³⁰ Xeng'e ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on na conduiho' nn'an na m'an ntyja 'naan' Cristo Jesús. Ee ntyja 'naan' nquii jon covaa' n'onho' juu na jnda' xquen jon. Nquii jon iquen jon 'o' na tajnan nan'xuanho'. Ntyja 'naan' jon conduiho' ñuan nquii'. Ndo' mantyi na conduiho' nn'an na si-jnda ntcüe' Tyo'ts'on. ³¹ Mang'e jo', tyi'nan'ntsa jaa ntyja njan nquëhë, majo' quint'aha cha'xjen itsiquindyi juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui. Itsohan': "Juu ts'an na nin'quitsintsahin ndëe nn'an, quitsinin juu ntyja 'naan' joo ts'ian t'man na its'aa Tyo'ts'on yohin."

Jñ'oon ntyja 'naan' na jñon nn'an Cristo tsonjn'aaan

2 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, cañjoon' n'onho' juu xjen na tyjë na

m'anho' na ntsiquindyiho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na conduihan' na mayuu'han', chito totsinen ndëeho' jñ'oon na jndyaa' na ncüaa' ts'on ts'an, min chito cha'xjen jñ'oon na concya nn'an tsonnangue na conan'ntsa nquehan nchu vaa na nan'xuanhin na jnda' nquenhan. ² Ee jndë sitiu ya na viochen xjen na nc'ön yoho', xia'ntyi ntsinen ndëeho' ntyja 'naan' Cristo, nquii jon na jñon nn'anhin tsonjn'aaan. ³ Xjen na tyjë na m'anho', tom'aaan' jndyi ts'ön na aa ndëe nts'a, totsincyaa'han' ja ata toviqijnty'e ja. ⁴ Ndo' juu xjen'neen na toninnycya jñ'oon ndëeho', min tatijnt'ue ja jñ'oon na jaa' jndyi. Min tatotsinen ndëeho' cha'xjen conan'nein joo nn'an na jnda' jndyi nquen. Xia'ntyi toninnycya jñ'oon ndëeho' na tyincyaa Espiritu Santo nnön yo ntyja 'naan' juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on. Joo jñ'oon'neen tijnt'ue jonhan' quityquii' n'onho'. ⁵ Tots'a na ndda' cha' juu na vantyja n'onho' Cristo, c'oonhan' ntyja 'naan' juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on, chito ve' ntyja 'naan' jñ'oon na totsinen ndëeho' yo na jnda' xquën.

Ntyja 'naan' nquii Espiritu Santo ncyaa Tyo'ts'on na ngüajnaan' ts'anhin

⁶ Já nn'an na i'ua Cristo ts'ian ndë, nque nn'an na jndë tquehin ntyja 'naan' na vantyja n'onhan Tyo'ts'on, conan'nën ndëe nan'neen yo jñ'oon na jnda' nquën. Majo' juu na jnda' nquën, tyi'quitsixuanhan' cha'xjen juu na jnda' nquen nn'an tsonnangue, min chito cha'xjen na jnda' nquen nque nn'an na cotoxenhan nan'neen, ee juu na conduihan na cotoxenhan vantycüiihan'. ⁷ Tivio vitjachen na ntquen Tyo'ts'on tsonnangue, t'oon jon na jnda' xquen jon na ntsin'man jon ñuan njanhan cha' ya ro nc'ön. Majo' nque nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen, iscu'han' ndëehan ntyja 'naan'

ts'ian na its'aa jon na itsin'man jon ñuan nn'an. Majo' naneihin ngiöhan', ndo' conan'quindyí nn'an ntyja 'naan'han'.⁸ Nque nn'an na cotoxen tsonnanguevahin, ta'nan taa' n'onhan na nnda' vaa na sijnda' Tyo'ts'on, ee xe na aa taa' n'onhinhan', nquii jon na conduihin na quityentjon jon tsoñ'en na taquintyja na t'man tsixuan jon, tyí'xe'quit'ionhan jon tsonjn'aa. ⁹Majo' ntyja 'naan na tui na nnda', vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio na itsohan':

Joo nn'an na ve'ngiohan Tyo'ts'on, jndë sijnda' jon ncüii nnon naya cüentahin na min'jon tacondyaa' ts'anhan', min ta'nan jñ'oon condyii ts'an ntyja 'naan'han', min na tacotsitui ts'anhan'.

¹⁰Majo' 'o' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, juu jñ'oonva' na ndyu na toxen'chen tyí'conde n'an ntyja 'naan'han', ndëë jaa jndë si'man Tyo'ts'onhan'. Ee nquii Espíritu Santo, chen jndyi itsi'man jon joo jñ'oon na itsijnda' Tyo'ts'on na tyi'quindio nn'anhan'.

¹¹Ee tanin ts'an na nchjii nchu vaa na ndyii' ts'on ncüiichen tyje juu. Xia'ntyti nquii ts'an na iqen nquii cüenta nchu vaa na itsiquindyihan' quii' ñuaan' juu, juu ntyjii ntyja 'naan'han'. Mandá' ro vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Xia'ntyti nquii Espíritu Santo ntyjii ya jon nchu vaa ndyii' ts'on Tyo'ts'on. ¹²Nque nn'an tsonnangue m'aa' n'onhan nchu vaa na tsixuanhan', majo' jaa tyi'concyaa Tyo'ts'on na nan'xuan ntyja 'naan'han'. Nquii jon jndë tyincyaa jon na coy'ön cüenta nquii Espíritu na jndë jñon jonhin cha' condëë covaa' nn'ön tsoñ'en nnon na ncyaa jon ndëë. ¹³Nque nn'an tsonnangue covijnt'uehan joo jñ'oon nchu vaa na jnda' nquen nquehan cha' cautyja n'on nn'an jñ'oon na coninncyahan. Majo' já tyi'cont'á na nnda'. Já conan'nch'ú jñ'oon

naya 'naan' Tyo'ts'on ndëë nque nn'an na conan'xuanhan nquii Espíritu Santo. Ninnquii'chen covijnt'ue já jñ'oon na itsi'man jon na conan'mán ndëëhan.

¹⁴Juu ts'an na tyi'tsixuan Espíritu Santo, tyi'nin'cy'oon juu cüenta jñ'oon na itsijnda' jon. Ee ve' jñ'oon tsan'han' nchjii juu, min ndiciúaa' ts'on juuhan'. Nnda' vaa na iqenon juu ee xia'n-tyi ntyja 'naan' nquii jon, ndëë ncüji' ts'an cüenta nchu vaa itsi'man joo jñ'oon'ñeen. ¹⁵Ng'e nquii ts'an na tsixuan juu Espíritu Santo, condëë icüji' juu cüenta ntyja 'naan tsoñ'en, majo' juu ts'an na tyi'tsixuan Espíritu, je'quindëë ncüji' juu cüenta ntyja 'naan' na vam'aa' ts'an na condui nquii Espíritu. ¹⁶Cha'na juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio na itsohan': "Nquii Tyo'ts'on na ico'xen jon jaa, ta'nan ts'an na ivaa' ts'on nchu vaa na itsitui jon. Tanin juu na ndëë ntsi'man nnon jon."

Nnda' itsiquindyí juu jñ'oon'ñeen. Majo' jaa na nan'xuan Espíritu Santo, nquii Cristo itscüenon jon jñ'oontiu 'naan' jon nquên.

Condui jaa nn'an na cotye'ntjón nnon Tyo'ts'on

3 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, xjen na vejndyee tyjë na m'anho', tatyincyaaahan' na chen jndyi ninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëho' ng'e taty'onho' cüenta joo jñ'oon na itsi'man Espíritu Santo. Tcanhan' na quitsinën ndëëho' cha'xjen ndëë nque nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Tyo'ts'on, cha'vijon ndëë yotsca na vantyja n'on Cristo. ²Mang'e jo', totsi'man ndëëho' jñ'oon ntyja ya ro. Joo jñ'oon'ñeen itsijonhan' joohan' cha'vijon ndaatsu na itei' ncüii yujnt'a ng'e ndiquindëë ntquii juu si'. Nnda' vaa tots'a ee jndye jñ'oon ndiquitquen yaho' cüenta, min naneihin nin-vaa na ndicy'onho' cüenta joo jñ'oon na majnda'chen ts'on. ³Mantyi naneihin

ninvaa na cotsam'anho' cha'xjen cont'a nn'an na nan'xuanhan ntyja 'naan' juu tsonnangue. Ee xjen na conan'tëè' n'onho' ntyjeho', ndo' ya na conan'ntja'ho' yohan, itsi'man jndyoyuhan' na cotsam'anho' quityquii' na tsixuan tsonnangue. Ninvaa na cont'aho' cha'xjen cont'a min'cya ro nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on. ⁴Ee ñ'enho' na condueho': "Ja yo Pablo matsijön", Ndo' ñ'enho' na condueho': "Ja matsijön yo Apolos", Ndo' na condueho' na nda' it-si'man jndyoyuhan' na itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'xjen joo nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on.

⁵Nquii Apolos ¿Nin conduihin? Ndo' ja Pablo ¿Nin condui ja? Nquie xia'ntyti condui já nn'an na cotye'ntjon nnon Tyo'ts'on na ntyja 'naan' juu ts'ian'ñeen tentyja n'onho' nquii Cristo, cha'xjen t'ua jon ts'ian ndé ncüii cüii já. ⁶Itsijonhan' ntyja nján cha'vijon ts'an na jnon' 'nan tsjan ndo' ncüiichen ts'an ityii' juu ndaahan'. Ja jn'ön jñ'oon' Tyo'ts'on quii' nt'anho', ndo' juu Apolos jndécya cha'vijon tyii' jon ndaahan', majo' nquii Tyo'ts'on s'aa na t'onhan' ndo' vaquehan'. ⁷Mang'e na nda', juu ts'an na inon', min tyi'njon conduihin, min juu ts'an na ityii' ndaahan'. Xia'ntyti nquii Tyo'ts'on njon conduihin ee nquii jon its'aa na co'onhan' ndo' vaquehan'. ⁸Juu ts'an na inon', nincüajon conduihin yo nquii ts'an na ityii' ndaa, ndo' ncüii cüiihan ndyion Tyo'ts'onhan xi'ncüii ts'ian na jndé tont'ahan. ⁹Ndo' xia'ntyti nquii jon t'man conduihin. Ee ja ndö yo nquii Apolos, xia'ntyti condui já nn'an na conan'jón yo jon quityquii' juu ts'ian 'naan' jon, ndo' 'o' conduiho' cha'vijon ncüii tyuaa na jndé s'aa ts'an ts'ian 'naan' jon. Ndo' mantyi itsijonhan' 'o' cha'vijon ncüii v'aa na condéhan' cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon. ¹⁰Ntyja 'naan' juu v'aavahin, condui ja cha'vijon ncüii albañil na jnda' xquen. Ntyjan-

tyi naya na incyaa Tyo'ts'on nnön, matsi'man jñ'oon naya 'naan' jon ndëèho'. Itsijonhan' juu ts'ian'ñeen cha'vijon na itsia ts'an tsjaan' v'aa ndo' ncüiichen ts'an itsivahan'. Ncüii cüii ts'an na itsia v'aa, icanhan' na c'oon' ya ya ts'on juu nchu vaa na ngaquindéhan'. Mantyi já na cotye'ntjón nnon Tyo'ts'on, icanhan' na quitquén yá cüenta nchu vaa na conan'mán jñ'oonmin' ndëè nn'an. ¹¹Ndö ro jñ'oon na matsjö, nquii Jesucristo conduihin cha'vijon tsjaan' v'aa. Mang'e jo' ta'nan ncüiichen jñ'oon na ntyja 'naan'han' ntquenhan' ts'an na conduihin jnda Tyo'ts'on. ¹²Juu jñ'oon'ñeen conduihan' x'ee jñ'oon. Nacjoo'han' ndëè ntsiquindé ts'an ts'ian yo jñ'oon na njonhan' cha'na s'onijan oo s'onxuee oo yo ntjö' na njon jndyi. Oo mantyi ndëè ninjnt'ue ts'an n'oon ntcaa' oo yo jndé ndyue' oo yo nin'ntyti. ¹³Majo' 'io cha juu xjen na nndyo nda' Jesucristo, juu xjen'ñeen ntsi'man Tyo'ts'on nchu vaa tsixuan ts'ian na jndé tots'aa ncüii cüii ts'an. Juu xjen'ñeen ts'ian na tots'aa ts'an ngüenonhan' quii' chon t'man ee ntco'xen Tyo'ts'onhan'. Ndo' juu ts'ian'ñeen, xe na aa ntcohan', ntsi'manhan' na tatijnt'ue 'nan na tots'aa juu, majo' xe na aa tyi'ntcohan', yajo' ncüaa' ts'on juu na tijnt'ue juu ts'ian na tots'aa juu. ¹⁴Xe na aa juu ts'ian na tots'aa juu, tyi'ntesco chon'ñeenhan', jo' nnincyaa Tyo'ts'on na ncy'oon juu cüenta naya 'naan' juu ntyja 'naan'han'. ¹⁵Majo' xe na aa ntco ts'ian na tots'aa juu, juuhan' ngitsuhan'. Ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan tsan'ñeen, majo' cha'vijon ve' yo ne'ua nndui' juu quii' chon'ñeen.

¹⁶Cañjoo' n'onho' na conduiho' vaa' Tyo'ts'on ndo' juu Espiritu na condui nquii Tyo'ts'on m'aan jon quii' n'onho'. ¹⁷Mang'e na nda', xe na aa m'aan nin juu na ntsi'ndaa' juu vaa' Tyo'ts'on na ndyuii'han', nts'aa jon na ngitsu

tsan'ñeen, ee vaa' jon ji'ua conduihan' ndo' nqueho' conduiho' juu v'aa'ñeen.

¹⁸Tyi'n'an'vi'nn'an nqueho'. Xe na aa m'aan nin juu quii' nt'anho' na itsitiu juu na jnda' jndyi xquen juu, cha'xjen nque nn'an tsonnangue cotji' nquehan cüenta na m'anhan na jnda' jndyi nquenhan, tyi'ya na nnda' m'aan' ts'on juu. C'oon juu na cha'vijon ts'an na tyi'jnda' xquen cha' ntyja 'naan'han' nndëë nduihin ts'an na mayuu' na jnda' xquen. ¹⁹Ee tonnon nquii Tyo'ts'on juu jñ'oon na jnda' nquen nn'an tsonnangue, ve' jñ'oon tsan'han' nchjii jon. Ee vaa jñ'oon' jon na jndui tivio na itsohan': "Juu na jnda' nquen nn'an tsonnangue, maninjuuntyihan' ninjnt'ue Tyo'ts'on na quit'uiihan' nan'ñeen." ²⁰Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon' jon na jndui tivio na itsohan': "Nque nn'an na cotji'hin cüenta na jnda' nquenhan, nquii Tyo'ts'on icüji' jon cüenta na ve' jn'aan na nnda' vaa na ndyii' n'onhan."

Ndö' vaa na conan'quindyi jñ'oonmin'. ²¹Mang'e na nnda', já na coninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on, min'ncüiicho' tyi'ndueho' na t'manntyi condui cüii já, chichen ncüiichen ntyjé. Ee tsoñ'en já condui já nn'an na cotye'ntjón ndëëho'.

²²Min na aa maja Pablo, min Apolos, min Pedro, tsoñ'en na sijnda' Tyo'ts'on conduihan naya 'naanho'. Juu tsonnangue conduihan naya 'naanho', mantyi ntyja na cotando' 'o' ndo' yo na covjeho', mantyi 'nan na coquenonho' nanein ndo' 'nan na ntquenonho' 'io cha, tsoñ'enhan' conduihan' naya 'naanho'. ²³Ndo' 'o' conduiho' ntyja 'naan' Cristo, ndo' nquii jon conduihin ntyja 'naan' Tyo'ts'on.

Ts'ian na i'ua Jesucristo ndëë nn'an

4 Já na condui nn'an na cotye'ntjón nnon Cristo, ndö vaa na icanhan' na c'oon' n'onho' ntyja nján. Jñ'oon' Tyo'ts'on na tyi'cotsi'man jonhan' ndëë nn'an

ndyu na toxen'chen, nanein jndë i'ua jon ts'ian ndé na coninncyáhan' ndëë nn'an. ²Ndo' mangioho' na itsijonhan' jon cha'vijon ncüii patrón, ndo' juu ts'an na ityentjon nnon patrón, icanhan' na cüanguee' juu ts'ian na i'ua jon nnon juu. ³Ntyja njan ndö, ta'n'an itsi'ndaa'han' nchji nchu vaa cotji'ho' cüenta ntyja 'naan' juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on na mats'a oo mañoon vendye nn'an nchu vaa cotji'han cüenta ntyja 'naan'han'. Ee xi'a'ntyi nquii ta Jesús conduihin na ntco'xen jon ja ntyja 'naan' juu ts'ian na mats'a. ⁴Min xe na aa mavicjé quii' ñuan njan na matsiquindë juu ts'ian na i'ua jon nnön, chito ng'e aa na nnda', jo' itsi'manhan' na ya matsiquindëehan'. Nquii Jesucristo na itye'ntjon jon ja, nquii jon ncüji' jon cüenta na aa vaquinjon' na mats'a. ⁵Mang'e jo', tyi'nt'a'ho' na cje ro cotji'ho' cüenta na aa itsiquindë ncüiichen ts'an. Cüendoo' 'o' na cüjee' jndyee nquii ta Jesús. Yajo' tsoñ'en nn'an na tont'ahan 'nan natyia na ve' nty'iu, ntco'xen jonhan ntyja 'naan' jnanhan yo ncüii cüii nnon na tyi'jndyoyu na tonan'tiuhan quii' n'onhan. Ndë jo' nquii Tyo'ts'on ndyion jon nn'an ncüii cüii nnon 'nan na jndë tont'ahan.

⁶'O' ntyjé na vantyja n'onho' Cristo, jndë matsinën jñ'oonva' ndëëho' ntyja njan yo juu Apolos, cha' ntejndeihan' 'o'. Mats'a na nnda' cha' ntsavaa' n'onho' na tangüenoon'ho' nchu vaa na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on. Min'ncüii 'o' tyi'nc'oon' ts'on juu na njonntyichen condui ncüii ts'an na ncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on, chito ncüiichen tyje juu. ⁷Ee tanin juu tquen 'u' na njonntyichen tsixuan'. Ee nquii Tyo'ts'on tyincyaa jon tsoñ'en na vaquinjon' ntyja 'nan'. Ndo' xe na aa vaa ncüii nnon na tyincyaa jon na matsixuan', tyi'quichuhan' na matsintsa 'u' na cha'vijon vaa na vaquinjon' ntyja 'nan' ncu'.

⁸'O' cotji' nqueho' cüenta na min'ncüii nnon tacotsitjahan' 'o' na conduiho' ntyja 'naan' Cristo. Cochue' n'onho' na cotji'ho' cüenta na itsijonhan' 'o' cha'vijon nantya. Conan'tiuho' na conduiho' cha'vijon nn'an na cotoxen nn'an tsonnangue min nqué tyi'quijnt'ue já quii' jñ'oon'ñeen yo 'o'. Ya jndyi xe na aa conduiho' nn'an na cotoxenho' nn'an cha' mantyi já nan'jón já yo 'o' yo juu ts'ian'ñeen. ⁹Its'aahan' nchji na jndë tquen Tyo'ts'on na njonchen tsoñ'en nn'an, chichen já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Ee itsijonhan' já cha'vijon ts'an na jndë tijnda'tyen na cue' juu tondëe nn'an, cha'vijon ncüii na ve' cojnty'iato nn'an tsonnangue ndo' mantyi nque ángeles na m'an tondye. ¹⁰Ng'e na m'án já ntyja 'naan' Cristo, cotji' nn'an cüenta na nan' nquén, majo' nqueho' cotji' 'o' cüenta ntyja 'naanho' na jndye jndyi covaa' n'onho' ntyja 'naan' jon. 'O' cotji'ho' cüenta na já tyi'jndé yo juu na vantyja n'ón, majo' nqueho' nan'xuanho' na m'an jndyihó' na jndëho' na vantyja n'onho' jon. Cont'a nn'an na tyi'cuee' n'onhan já, majo' 'o' njon jndyihó' ngiohin. ¹¹Já ata xjen neinhin coquenón na itsitjahan' 'nan na ntcü'á yo na ncüé ndo' mantyi ndiaa na ntcüé, cotja' nn'an já, cotsam'án cha'vijon ts'an na tyi'jnda' vaa'. ¹²Itscüejndyaa'han' já na cont'á ts'ian cha' nta'ntjón 'nan na ntcü'á. Xjen na cotyiojñ'oon' nn'an já, majo' cotán nnon Tyo'ts'on na quityio jon jn'aan nan'ñeen. Xjen na conty'e nn'an já, majo' conan'quii n'ón. ¹³Ndo' mantyi ya na conan'nein nn'an jñ'oon tsan' ndé, conan'ntcü'é jñ'oon ya ndëehan. Ata xjen neinhin coquenón nan'min', nque nn'an cont'ahan na condui já cha'vijon to' na cotyque'tohinhan'.

¹⁴Chito macüji jñ'oonmin na quitscüe-jnaan'han' 'o'. Macüjihan' cha' quitsi'-manhan' ndëeho' nchu vaa nquii n'c'onho' ee na conduiho' cha'vijon ntsinda ncö na t'man vaa na vi'nchjiho'. ¹⁵Majo' min xe na aa c'on cha'na nqui min nn'an na conan'manhin ndëeho' nchu vaa na quitsanan'jonho' yo Cristo, xia'ntyí ninncüii ts'an conduihin tyeho' ntyja 'naan' jon. Ng'e na tyincyja ja jñ'oon naya 'naan' Cristo ndëeho', jo' na condui ja tyeho'. ¹⁶Mang'e jo', matsiqui'man' jaho' na cha vaa na cotquenho' cüenta na jöntyja ntyja 'naan' nquii Cristo, majo'ntyí quint'aho'.

¹⁷Mang'e na nnda', jndë t'ua ts'ian nnon Timoteo na cja jon na m'anho', conduihin cha'vijon jnda ncö ndo' njon jndyihin nchji. Xoncüe ts'on jon na vantyja ts'on jon Jesucristo. Tyi'ncüii cüii tsjoon yuu na majöncyja jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo, matsi'man ndëehan nchu vaa na icanhan' na c'ón tsonnangue cha'xjen na nt'ue ts'on nquii Tyo'ts'on ng'e na vantyja nn'ón Jesús. Tsochen ntmaan' nn'an na vantyja n'on, mannda' vaa jñ'oon na mancya ndëehan. Juu Timoteo ntsinin nnda' juu ndëeho' jñ'oon na matsi'man. ¹⁸N'en vendyeho' na cotji's'a nqueho' na condueho' na tyi'xe'cjö nnt'a tsjoonho'. ¹⁹Majo' xe na aa nt'ue ts'on Tyo'ts'on, cje ro ngué na m'anho'. Ndo' nque nan'ñeen na cotji's'a nquehan ntyja 'naanhan, nty'ia nin nandeí na nan'xuanhan, chito ve' xia'ntyí yo 'nan na conduehan. ²⁰Ee chito xeng'e ya jndyi itsitjon' ts'an jñ'oon, jo' itsi'manhan' na itye'ntjon Tyo'ts'onhin. Ya na itye'ntjon jon ts'an, covijnt'ue jon tsan'ñeen cha' ntsi'man jon juu najndeí na conduihin. ²¹Quitji'ho' cüenta nin ncüii na ve jñ'oonmin na nt'ue n'onho'. ¿Aa ngué nnt'a na m'anho' na ntsity'ia 'o'? Oo ¿Aa ngué quii' nt'anho' yo jñ'oon ya na ntsi'manhan' na ve'nchji 'o'? ¿Aa

chi yantyichen na ncüan ja 'o' yo jñ'oon ya?

Juu ntyjeho' na ve' ndö' ro m'aan juu yo ncüiichen tsanscu, quitji'ho'hin

5 Jndë jndyi jñ'oon na ncüii ntyje nqueho' m'aan juu yo ndyee t'man juu. Ndo' na nnda' vaa, t'man jndyi jnan na tsixuan tsan'neen. Min nque nn'an na tyi'covantyja n'onhin Tyo'ts'on min tyi'quint'ahin na nnda'. ²Majo' 'o' nin-vaa na cotji's'aho' na cota'nguee'ho' na tonnon Tyo'ts'on, ndo' juu na nnda' vaa 'nan na m'aan quii' nt'anho', chuhan' na quitsichjoo' jndyihan' n'onho' na itsitja tsan'neen. Juu tsan'neen na nnda' its'aa juu, ijndeihan' na quitji'ho'hin quii' nt'anho' ndo' min tavininnycyaho' na ntsijonntyichenhin yo 'o'. ³Ja mayuu' tycya m'an yo 'o', majo' mats'a cha'vijon na ninm'an quii' nt'anho'. Jo' yo xuee' nquii ta Jesucristo na conduihin na ityentjon jon jaa, jndë tco'xën juu tsan'neen na tyia jndyi 'nan itsitjahin. ⁴Xjen na ngatjonho' na nan't'maan'ho' ta Jesús, juu najnde na conduihin c'oonhan' yoho', yo juu ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo, ndo' mantyi quitji' 'o' cüenta na m'an ja yo 'o'. ⁵Ndo' juu xjen'neen quityioho' tsan'neen nt'ö Satanás. Na nt'aho'hin na nnda', nt'ui-ivi'han' sits'o 'naan' juu, majo' juu xjen na ndyoo nnda' ta Jesús, ntsin'man jon ñuaan' tsan'neen.

⁶Ndo' na nnda' vaa na conan'tjaho', tyi'ya na cotji's'a nqueho' na conduiho' nn'an na cota'nguee'. Juu jñ'oon na tyi'quitso nquii'han', cañjoon' n'onho' 'nan na itsi'manhan': "Tsquentë min na chjovi'han' na itsitjon' ts'an quii' tsquen tyoo', majo' itsiquindëñ'engan' ninvaa tsquen tyoo'neen."

Mannda' vaa itsijonhan' juu jnan na vaa quii' nt'anho', min na ve' chjovi'han', majo' ntsi'ndaa'ñ'engan' 'o'. ⁷Ndo' tsoñ'en 'nan na itsi'ndaa'han'

'o' na itsijonhan' juuhan' cha'vijon tsquentë, quitji'ñ'enho'han' quii' nt'anho'. Ee na nnan'quindëho' na nnda', yajo' ntsijonhan' 'o' cha'vijon juu tyoo' na tatsquentë taquee' na cocüa' nn'an judíos xjen na covee' nguee pascua. Ee jndë sintju' Tyo'ts'on jnanho' yo neon' Cristo xjen na tyincyaa jon na jnan'cuee' nn'anhin nnon tsonjnaan. Conduihin Quitsman Chjo ntyja njanhan cha'xjen juu costumbre 'naan nn'an judíos xjen na covee' nguee'neen. ⁸Jo' chuhan' na quitsam'an na tonnon Tyo'ts'on yo na ji'ua nan'xuan ndo' yo na mayuu' cha' nndëë nnan'xuan cha'xjen na nt'ue ts'on jon. Ee nan'min' itsijonhan' jooohan' cha'vijon tyoo' na tatsquentë tyii' ts'an na coninjnt'ue nn'an judíos xjen na covee' juu nguee pascua. Ee tyi'quichuhan' na nc'oon' nn'ön ntyja 'naan' 'nan natyia oo min na nt'ahan', ng'e itsijonhan' jooohan' cha'na tsquentë na ityii' ts'an quii' tsquen tyoo'.

⁹Tji ja tson na scüenön na m'anho'. Nacjoo'han' tsjö na tyi'nan'jonho' yo nn'an na ve' ndö' ro m'anhan yo nn'an. ¹⁰Majo' chito nin'quitsjö na tyi'nan'neinho' yo nn'an na conan'tja, cha'na nn'an na ve' ndö' ro m'anhin yo nn'an, oo min yo nn'an na conan'cjaa' n'onhan 'naan ntyjehan, oo min yo nn'an na conty'ueehin, oo min yo nn'an na conan't'maan'hin ncüii 'nan na sia ts'an na cha'vijon conduihan' Tyo'ts'on. Ee xe na aa nnan'quindëho' na tyi'c'onho' quii' nt'an nn'an na nnda' vaa na cotsam'an, tanchu ya na nnan'jndaho' 'nan na icanhan' 'o'. ¹¹Ntyja 'naan' juu tson'neen, ndö vaa na nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho'. Xe na aa m'aan ts'an na itso juu: Ja mavantyja ts'ön Cristo, majo' covityincyoo' na ve' ndö' ro m'aan juu yo ts'an, oo xe itscjaa' ts'on juu 'naan nn'an, oo xe na aa itsit'maan' juu 'nan na jnan'ya nn'an, oo xe na itsinin juu quintu nacjo nn'an, oo xe na aa tsanquindyihin, oo na

ich'uee juu, min'chjo tyi'nan'jonho' yo juu tsan'ñeen, min na ntcüa'ho' yohin. 12-13 Nque nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Cristo, tyi'tsixuan na ja ntco'xën nan'ñeen yo 'nan na conan'tjahin. Nquii Tyo'ts'on conduihin na ntco'xën jonhan. Majo' joo nn'an na conduihan cüentaa' jon naijon na m'anho', 'o' nan'xuanho' na ngitoxenho'hin yo 'nan na conan'tjahin. Juu tsan'ñeen na nnda' vaa na it-sitjahin, quitji'ho'hin quii' nt'anho'.

Nn'an na vantyja n'on Cristo, cotquenhin ntyjehan nnon ts'ian

6 Ncüii 'o' je!, ya na ndyii' juu tyia' yo ncüiichen tyje juu na mantyi vantyja ts'on tsan'ñeen Cristo, cüa tyi'jnaan' juu na ngaquen juu jñ'oon nnon jüe, ndo' nquii tsan'ñeen min tyi'c'oon jon ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Nquii ts'an na vantyja ts'on Cristo, yantychen na quitsiquindyii juu nque ntyje juu na vantyja n'onhan jon na joohan quinan'jnda'han jñ'oon 'naan' juu. ²Cañjoo' n'onho' na nquëhë na condui jaa nn'an cüentaa' Tyo'ts'on, ngitoxën nn'an tsonnangue. Ndo' xeng'e na ngüentyja na ngitoxenho' nn'an tsonnangue, ndu na ndiquindëë na ngitoxenho' jñ'oonmin' na coquenonho' na min tyi't'manhan'. ³Mantyi cañjoo' n'onho' na jaa ngitoxën ángeles 'naan' Tyo'ts'on. Mang'e na nnda', majndeichen nndëë nnan'jnt'aha joo jñ'oon na it'uuihan' jaa tsonnanguevahin. ⁴Ndo' xjen na conan'ntja'ho' yo ncüiichen ntyjeho' na mantyi vantyja ts'on juu Cristo, yantyi na quit'uaho' ts'ian nnon ncüii ts'an na tyi't'man conduihin quii' nt'anho' na co'xën juu jñ'oon na it'uiihan' 'o'. ⁵Ndö' matsjö cha' quitscüe-jnaan'han' 'o'. Xe'cantlyja ts'ön na ta'-nan min'cüii ts'an quii' nt'anho' na jnda' xquen jon na nndëë ntsijnda' jon joo jñ'oon na it'uiihan' 'o' yo ntyjeho'. ⁶Majo' 'o' mañoonchen 'nan cont'aho'. Ncüi-ihö' vja juu vats'ian, vaquen juu jñ'oon

nacjoo' ncüiichen tyje juu na mantyi vantyja ts'on. Ndo' juu ts'ian'ñeen, cont'aho'han' na tondëë nn'an na tyi'covantyja n'on Tyo'ts'on.

⁷Covityincyoo' jndyoyu na t'man vaa na conan'tjahö' na cotquenho' jñ'oon cjo ntyjeho' na mantyi vantyja n'onhan Cristo. 'U' ts'an na maquen' jñ'oon cjo' ty'iu' na mantyi vantyja ts'on juu, yantyi na quintjo ntyji' min na tsu 'u' yo jñ'oon 'nan'. Yantyi na qui'ndyi' na icüji' tsan'ñeen 'nan'. ⁸Majo' 'o' tyi'cuua ya ngioho' na ngenonho' na nnda'. Ata nque ntyjeho' na vantyja n'on Cristo, manquentyiho' cont'aho' 'nan na tyi'quichuhan' yohan, ata conty'ueeho' 'naan nan'ñeen.

⁹Cañjoo' n'onho' na joo nn'an na cont'a 'nan tyia tyi'xe'ncyaa Tyo'ts'on na nnan'jonhan ntyja 'naan' na itye'ntjon jon. Tyi'nan'vi'nn'an nqueho', nque nn'an na ve' ndö' ro m'anhan yo nn'an, tyi'xe'ncyaa jon na nnan'jon nan'ñeen ntyja 'naan' juu na itye'ntjon jon, min nque nn'an na conan't'maan'hin 'nan na jnan'ya nn'an na cotji'han cüenta na nquii Tyo'ts'on conduihan', min nque nn'an na conda yahin yo nanntcu, min joo nannon na cont'ahinhan' yo ntyje nonhan, ¹⁰Min nn'an na conty'uee, min joo nn'an conan'cjaa' n'onhan 'naan ntyjehan, min nn'an na cove na condyehin, min nn'an na conan'neinhin jñ'oon tsan' nacjo nn'an, min joo nn'an na cotji'hin 'naan nn'an na ve' conan'vi'nn'anhin nan'ñeen, joo nn'an na cont'a nan'min', tyi'xe'ncyaa Tyo'ts'on na nnan'jonhan ntyja 'naan' juu na ico'xën jon. ¹¹Ndo' nqueho' ñ'enho' na tonan'jonho' yo ts'ian tyia'min', majo' naneinhin juu jnan na tonan'xuanho', jndë sintju' Tyo'ts'onhan', jndë tquen jon 'o' na nan'xuanho' ñuan nquii' na tonnon jon, ndo' mantyi jndë tquen jon 'o' na tajnan nan'xuanho' ng'e yo xuee' ta Jesucristo

yo nquii Espíritu Santo na conduihin Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa.

Juu si'ts'o 'naan' ts'an conduihan' vaa' nquii Espíritu Santo

¹²Ndëë nts'aahan' na ncüii ntyjeho' na vantyja ts'on Cristo, ngitso juu cuaa nquii na nts'aa juu min'cya ro nnon na nt'ue ts'on juu na tyi'quitsixuanhan' jnan. Majo' tyi'quichuhan' na nts'aa juu 'nan na nt'ue ts'on nquii juu, ee juu na nt'ue ts'on juu, tyi'tsoñ'engan' ntejn-deihan' hin. Min ja tyi'quichuhan' na nninncya na ncüii 'nan na mats'a na quenhan' xjen 'naan'han' ja. ¹³Ngitso ts'an na vanaan na ntcüia' juu min'cya ro nnon 'nan na nt'ue ts'on juu, mave' jo' na sijnda' Tyo'ts'on na vaa tsiaa' juu. M'an nn'an mannda' vaa na conduehan. Majo' ve joo nan'min, ngüentyja xjen na nts'aa jon na ntycüiihan'. Ee chito na tqwen jon si'ts'o 'naan' ts'an cha' na ve' ndö' ro na nc'oon juu yo nn'an, tqwen jon si'ts'o njanhan cha' ntye'ntjön nnon Jesús. Ndo' juu na cotsam'an, ya na coninncya na co'xen jon tsoñ'en ntyja 'naan'han', yajo' ya jndy ngiö. ¹⁴Ntyja 'naan' juu najndeí na condui nquii Tyo'ts'on, tyincyaa jon na tando' xco ta Jesús vi na jndë na jnan'cuee' nn'anhin, ndo' majo'ntyí nts'aa jon yo si'ts'o njanhan.

¹⁵Cañjooñ' n'onho' na juu si'ts'o 'naanho' conduihan' ncüii cüii nnon na quiñjon' si'ts'o 'naan' nquii Cristo. Mang'e jo' min'chjo tyi'quichuhan' na ncüii ts'an na conduihin si'ts'o 'naan' jon na ntsitjon'hin yo tsanscuntjaa'. ¹⁶Ndo' mantyi cañjooñ' n'onho' na juu ts'an na ntsitjon'hin yo ncüii tsanscuntjaa', ninncüii si'ts'o conduihin yo juu tsan'ñeen. Ee jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio itsohan': "Ve nan'ñeen ninncüii si'ts'o conduihan." ¹⁷Ndo' mantyi juu ts'an na itsijonhin yo ta Jesús, ninncüii conduihin yo jon xeng'e yo ntyja 'naan' nquii Espíritu.

¹⁸Yajo' quinan'tycyaa'ho' yo ncüii cüii nnon na ve' ndö' ro m'an nn'an yo ntyjehan. Mañoon nnon na itsitja ts'an tyi'it'uuihan' si'ts'o 'naan' juu, majo' ts'an na nc'oon juu yo ncüiiichen ts'an na ve' ndö' ro, jnaan' tsan'ñeen it'uuihan' si'ts'o 'naan' juu. ¹⁹Jñ'oon na mayuu' na juu si'ts'o 'naanho' conduihan' vaa' nquii Espíritu Santo na m'aan jon quii' n'onho' na nquii Tyo'ts'on tyincyaa na ty'onho' cüentahin. Mang'e na nnda', tyi'nan'xuanho' na ntquen nqueho' xjen ntyja 'naanho', ²⁰Ng'e nquii Tyo'ts'on jndë sijnda jon 'o' yo ncüii na njon jndyihan'. Mang'e jo' nan'xuanho' na quinan't'maan'ho' jon yo ntyja 'naan' juu si'ts'o 'naanho'.

Cota'xee'hin nnon Pablo ntyja 'naan' na ngoco ts'an

7 Nanein ntsjö ncüii ve 'ndyo jñ'oon ntyja 'naan' joo jñ'oon na tjihó' nnon tson na jnancüanonho' na m'an. Jaa na nannon, yantyi na tyi'jnt'uë ntcu. ²Majo' jnaan' na jndye vaa na ve' ndö' ro m'an nn'an yo ntyjehan, jo' ncüii cüii tsans'a coco juu yo ts'an na ndiscuu' juu, ndo' ncüii cüii tsanscu coco juu yo ts'an na ndisaa' juu. ³Nquii tsans'a, ng'e na conduihin saa' tsanscu, chuhan' na quitsiquindë tsan'ñeen nchu vaa na sijnda' Tyo'ts'on na c'oon juu yo scuu' juu. Ndo' mantyi nquii tsanscu na m'aan saa' juu, ng'e na conduihin scuu' jon, chuhan' na quitsiquindë juu cha'xjen na sijnda' Tyo'ts'on na c'oon juu yo tsan'ñeen. ⁴Nquii tsanscu na jndë toco, tyi'iquen juu xjen si'ts'o 'naan' juu, nquii saa' juu iquen jon xjenhan'. Min nquii tsans'a je', tyi'iquen jon xjen si'ts'o 'naan' jon, nquii scuu' jon iquen juu xjenhan'. ⁵Ndo' ng'e na nnda', 'u' ts'an na m'aan sa', tyi'ntsintycüi' si'ts'o 'nan' nnon jon. Ndo' mantyi 'u' na m'aan scu', min tyi'ntsa' na nnda'. Majo' xe na aa nin'quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on ncüii jñ'oon, vanaan na ntsacüen-

tyjee'ho' na ntjon'ho' yo ntyjeho' cüan-tyi ro xuee, ndë jo' ntjon' nnda' 'o'. Ee xe na aa tyi'nan'veho' jñ'oonva', nninncyaho' na vanaan na juu Satanás ntyii' juu ng'ee juu 'o' na nan'tjaho' ng'e na tyi'quii n'onho'.

⁶Chito na matsjö jñ'oonmin' ng'e na nin'quën xjen 'o', matsjöhan' ng'e na matsiqui'man' ja 'o'. ⁷Ntyja njan ja, ya ntyji xe tsoñ'en 'o' ntyjë nön m'anho' cha'na ncö, majo' tyi'ninncüii xjen it-s'aa Tyo'ts'on yo jaa. Cüii ts'an ndaa' juu na ngoco juu, ndo' ncüiiichen ts'an mañoon nnon na ndaa' juu. Ncüii ncüii ts'an c'oon juu cha'xjen na incyaa Tyo'ts'on nnon juu.

⁸Majo' 'o' nannon na tacotoncoho', ndo' mantyi 'o' nanntcu na ninnque, ndö jñ'oon na matsjö ndëëho'. Yantyi na quintjoho' na ninnqueho' cha'xjen na m'an ja. ⁹Majo' xe na aa ndiquindëe na nnan'quii n'onho', cuaa nquii na ntoncoho' ee yantyi na ngoco ts'an, chito na nc'oon juu na ndiquindëe na ntsiquii ts'on juu.

¹⁰Majo' ndëe 'o' na jndë toncoho', ndö jñ'oon na maquën ndëëho', majo' chito ja tquënhan', nquii ta Jesús iquen jonhan', tyi'cüanaan na n'ndyii tsanscu saa' juu, ¹¹Majo' xe na aa n'ndyii juu saa' juu, ijndei'han' na quintjohin na nin-nquii juu, oo co' ya ntcüe'hin yo saa' juu. Ndo' mantyi nquii tsans'a, ijndei'han' na tyi'ntsityuii' jon tson na toncohin.

¹²Ndo' ndëe mañoonchen 'o' ntyjë, ndö jñ'oon na matsjö, majo' chito aa ta Jesús t'ua ts'ian nnön na quitsjöhan'. Xe na 'u' na vantyja tson', majo' scu' tyi'-covantyja ts'on juu, xe nin'quintjohin yo 'u', ya jndyi na nnda', tyi'ntsityuii' tson na toma'co' yohin. ¹³Ndo' cüajon jñ'oon na matsjö ntyja 'naan' juu tsanscu na vantyja ts'on na m'aan saa' juu na tyi'-covantyja ts'on tsan'ñeen Jesús. Xe na aa contjo nchjii tsans'a'ñeen na nc'oon juu yo scuu' juu, ya jndyi na nnda',

tyi'ntsityuii' tsanscu'ñeen tson na toco juu yohin. ¹⁴Ee nquii tsans'a na tyi'-covantyja ts'on, ityii'han'hin ntyja 'naan' Tyo'ts'on xeng'e nquii scuu' juu vantyja ts'on juu. Ndo' mantyi nquii tsanscu na tyi'-covantyja ts'on, ityii'han'hin ntyja 'naan' jon xeng'e saa' juu vantyja ts'on juu jon. Ee xe chito na nnda' vaa, ntsijonhan' ndahan cha'na joo nda nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Majo' nda nn'an na chito ncha' vehan vantyja n'onhan Jesús, ityii' Tyo'ts'on joo ntyja 'naan' jon. ¹⁵Majo' xe juu tsan'ñeen na tyi'-covantyja ts'on juu, tyi'quintjo nchjii juu na ntjohin yo saa' juu oo scuu' juu, nndëe n'ndyehan ntyjehan. Ya na nnda' vaa, juu ntyjëëhë na vantyja ts'on juu Cristo, min tsans'a, min tsanscu, juu jñ'oon na toco'x-enhan'hin na toncohin, jndë jndyaahin ntyja 'naan'han', ee iqueen' Tyo'ts'on jaa na tyi'ngichö tyia' yo nn'an. ¹⁶Majo' 'u' tsanscu na vantyja tson' nquii Cristo, tyi'quintji' na aa ngantyja ts'on sa' yo jon xeng'e ntyja 'nan', ndo' mantyi 'u' tsans'a na vantyja tson' Cristo, min tyi'quintji' na aa ngantyja ts'on scu' yo jon xeng'e ntyja 'nan'.

¹⁷Majo' chuhan' na ncüii cüiiho' quintjoho' cha'xjen na jndë sijnda' ta Jesús ntyja 'naanho' xjen na tqueen' Tyo'ts'on 'o'. Ndö' jñ'oon na matsi'man ndëe nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on ncüii cüii joo najon na maca. ¹⁸Ya na ncüii ts'an Israel vantyja ts'on juu Cristo, tyi'ntsichon juu na ntsinduu' juu ts'ian na tui yohin cha'xjen cont'a nn'an judíos yonon'ndaa ndahan na itsi'manhan' na conduihin cüentaa' Tyo'ts'on. Ndo' mantyi juu ts'an na tyi'conduihin ts'an Israel, xjen na ngantyja ts'on juu Cristo, min tyi'icanhan' na quinduihan' yohin cha' na ntsi'manhan' na nnda'. ¹⁹Ee min tyi'njon xe na aa tui ts'ian'ñeen yohin cha'xjen cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahin. Juu jn'aan'ñeen, ta'nan ite-

jndeiha'nhin min xe na aa tuihan' yohin. Xia'ntyi na ngüangue' ts'an juu jñ'oon na iquen Tyo'ts'on, jo' na itejndeiha'n juu. ²⁰Yajo' ncüii cüii ts'an quintjohin cha'xjen na totsixuan juu xjen na tqueen' Tyo'ts'onhin na cantyja ts'on juu Cristo. ²¹Xe na aa condui 'u' ts'an na matye'n-tjon'tyen' nnon patrón 'nan' xjen na tqueen' Cristo 'u' na cantyja tson'hin, tanin. Majo' xe na aa ngacju'han' na nndëë ndyaa 'u' na matye'ntjon'tyen', cüa, quindui na nnda'. ²²Ee juu ts'an na itye'ntjontyen xjen na tanyja ts'on juu Jesús, conduihin ts'an na itsiquindyaa jonhin. Ndo' majo'ntyi nquii ts'an na min'jon taconduihin moso xjen na tanyja ts'on juu jon, conduihin ts'an cüenta' Cristo na itye'ntjontyen juu nnon jon. ²³Nquii Tyo'ts'on njon jndyi vaa na siquitsu jon na sijnda jon 'o'. Mang'e jo' taninncyaho' na joo jñ'oon na conan'man nn'an ndëëho' na ntquenhan' xjen 'o' na nta'nguee'ho'han' cha'vijon ts'an na itye'ntjontyen juu nnon patrón. ²⁴Ndo' ng'e na nnda', 'o' ntyjë na vanyja n'onho' Cristo, ncüii ro cüiiho', cha'xjen na nan'xuanho' xjen na tqueen' Tyo'ts'on 'o', jo' quintjoho' cha'xjen na sijnda jon ntyja 'naanho'.

Jñ'oon ntyja 'naan nn'an na tyi'cotonco yo nanntcu ninnque

²⁵'O' nanntcu na tacotoncho', tajñ'oon cotsi'man ta Jesús nnön ntyja 'naanho'. Majo' ntsjö ndëëho' juu jñ'oon na m'aan' ts'ön ntyja 'naan'ho'. Ndo' nndëë nnan'veho' jñ'oon na matsjö ng'e tyi'ndyaa' ndya' jon ja. ²⁶Ee juu xjen na cotsam'an neihin majndye nnon navi' min, jo' matsitiu yantyichen na quintjo ts'an cha'xjen na m'aan juu. ²⁷Juu ts'an na jndë toco, tyi'ntsitiu juu na ntsityuii' juu tson na toco juu yo scuu'. Ndo' mantyi juu ts'an na tyi'coco, tyi'nt'ue juu ts'an na ndiscuu' juu. ²⁸Majo' xe na aa ngoco ncüii tsans'a,

tyi'itsitjahin, mantyi ncüii tsanscu je' xe na aa ngoco juu, tyi'tsitjahin. Majo' matsjö joo nn'an na ntoncohan, jndye nnon navi' na ntquenonhan, ndo' ntyja jndyi ts'ön na tyi'ntsichjuhan' 'o' ntyja 'naan'han' cha' nndëë ntye'ntjonho' nnon Cristo.

²⁹Jo' 'o' ntyjë na vanyja n'onho' Jesús, ndö vaa na nin'quitsjö ndëëho': Jndë tichjo xuee na ncüjee' ntcüe' jon. Mang'e jo' 'o' na m'an ntcuho', quitye'ntjonho' nnon Tyo'ts'on cha'vijon ts'an na tascuu'. ³⁰Xe vaa ncüii na iquenon ts'an na itsit'ioohan'hin, chuhan' na c'oon juu cha'vijon na m'aan juu nguee. Ndo' joo nn'an na itsijonhan'hin cha'vijon ts'an na m'aan juu nguee, chuhan' c'on nan'ñeen cha'vijon nn'an na m'anhin na chjoo' n'onhan. Ndo' mantyi juu ts'an na itsijnda 'nan, cüji' tsan'ñeen cüenta ntyja 'naan'han' na cha'vijon na chito 'naan' jonhan', ³¹Ndo' mantyi juu ts'an na jndye vaa na ndyii' ts'on juu ntyja 'naan' na tsixuan tsonnanguevahin, tyi'nc'oon' jndyi ts'on juuhan', ee ncüii cüii nnon na ntsixuanhan', vantycüii ntyja 'naanhan.

³²Ja tyi'quint'ue ts'ön na vaa ncüii 'nan na ntscu'han' 'o' na ntye'ntjonho' nnon Tyo'ts'on. Ee ncüii ts'an na tascuu' juu, itsichon tsan'ñeen na ntye'ntjon juu nnon ta Jesús, nin'quits'aa juu ntyja na cavee' ts'on nquii jon yohin. ³³Majo' juu ts'an na m'aan scuu', m'aan' ts'on jon ntyja 'nan na icanhan'hin cha' ngavee' ts'on scuu' jon yohin. ³⁴Ndo' na nnda', ve vaa na m'aan' ts'on jon. Ndo' majo'ntyi cüii tsanscu na m'aan juu na nin-nquii juu, yo nin'ntyja 'naan' ncüii tsanscu ndyua tque, ninncüii m'aan' n'onhin na quindui yohin cha'xjen na nt'ue ts'on ta Jesús. Conan'chonhin na ninvaa ntyja 'naanhin nnan'xuanhin cüentaa' jon. Majo' ncüii tsanscu na vanyja ts'on na jndë toco, jndye nnon m'aan' ts'on juu, nin 'nan nts'aa juu cha' ngavee' ntyjii saa' juu yohin.

³⁵Tyi'nan'tiuho' na matsjö jñ'oon-min' ndëëho' ng'e na tyi'quint'ue ts'ön na ntoncoho'. Matsjöhan' ng'e nt'ue ts'ön na nt'aho' cha'xjen na chuhan' cha' ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan'ho, ndo' cha' ndëë ntye'ntjonho' nnon ta Jesús yo ninvaa ñuaanho'.

³⁶Juu jñ'oon na condueho' na m'aan ncüiiho' na m'aan jnda juu na yuscu ndyua tqe na jndë vacüenon xjen na ngoco juu, ndo' nquii tye juu m'aan' ts'on jon na nninncyaa jon na ngoco jnda jon, ya xe aa ndui na nnda'. Tajnan quichu jon min xe na ntonco nan'ñeen.

³⁷Majo' ncüii ts'an na m'aan jnda jon tsanscu na vacüenon xjen na ngoco tsan'ñeen, na jndë sitiü ya jon ncüii na tyi'xe'ncyaa jon na ngoco juu, min ta'-nan ncüii nnon na itsijaa'han' na ncyaa jon na ngoco tsan'ñeen, tanin min na tyi'nin'ncyaa jon na ngoco juu. ³⁸Ndo' juu ts'an na incyaa jon na ngoco tsanscu jnda jon, ya its'aa jon, majo' yantyichen its'aa juu ts'an na tyi'xe'ncyaa na ngoco tsanscu jnda.

³⁹Viochen xjen na ninvando' saa' ncüii tsanscu, chuhan' na quintjotyehin yohin. Majo' xe na aa ngue' jon, ndëë ngoco nnda' juu yo min'cya ro tsans'a na nt'ue ts'on juu, majo' xia'ntyi yo ncüii tsans'a na vantyja ts'on Cristo. ⁴⁰Majo' ndö vaa na macüji' ja cüenta, juu tsanscu ninnquii, yantyichen its'aa juu na ntjohin na ninnquii juu. Ndö' vaa na m'aan' ts'ön, ndo' mantyi matsixuan Espiritu cüentaa' nquii Tyo'ts'on na matsjöhan'.

**Ntyja 'nan na coninjnt'ue
nn'an na conan't'maan'hin
'nan na jnan'ya nn'an**

8Ndo' ntyja 'naan' jñ'oon na jnan'cüanonho' na m'an na nchu nquii nt'aho' ntyja 'naan' s'i quioo' na conan'cüje nn'an na yo juuhan' conan't'maan'han 'nan na jnan'ya nquehin. Vaa jñ'oon na condue nn'an

na tsoñ'en jaa condui jaa nn'an na covaa' ya nn'ön. Juu jñ'oon'ñeen jñ'oon na mayuu'han'. Majo' juu ts'an na nnda' vaa na m'aan' ts'on, mantyi itsitiü juu na njonntyichen conduihin, chichen nque ntyje juu. Majo' juu ts'an na venchjii juu ntyje, nt'ue juu nchu vaa na ntejnedei juuhan na ngaquehan ntyja 'naan' Tyo'ts'on. ²Ee juu ts'an na m'aan' ts'on na jndye ivaa' ts'on juu, t'man vaa na itsitjahan' na nc'oon juu na jnda' xquen juu. ³Majo' juu ts'an na venchjii juu nquii Tyo'ts'on, vajnaan' ya jonhin.

⁴Ndo' juu jñ'oon na cota'xee'ho' nnön na aa icüji' yahan' na ntquiiho' s'i quioo' na covijnt'ue nn'an conan't'maan'hin 'nan na jnan'ya nn'anhan' na cotjihhan cüenta na Tyo'ts'on conduihan', ndö jñ'oon na matsintcü'ë ndëëho'. Ncüii 'nan na conan't'maan' nn'an, covaa' nn'ön na tyi'njon conduihan'. Xia'ntyi nquii Tyo'ts'on m'aan, tanin ncüiiichen. ⁵Nnon tsonnanngue ndo' quiñoon'ndue, jndye nnon min na conan't'maan' nn'an na conduehin ndëëhan' ta, na cotye'ntjonhan ndëëhan'. ⁶Majo' ntyja njanhan, ninncüii Tyo'ts'on m'aan, conduihin Tyëëhë. Tsoñ'en 'nan na min, nquii jon tqenhan'. Ndo' s'aa jon jaa na quint'a nchu vaa na nt'ue ts'on jon. Ndo' mantyi ninncüii jon m'aan na conduihin na itye'ntjon jaa, nquiiintyi Jesucristo. Tsoñ'en 'nan na min, m'anhan' xeng'e ntyja 'naan' jon, ndo' ntyja 'naan' jon cotant'ö.

⁷Mang'e na nnda', joo 'nan na covijnt'ue nn'an na conan't'maan'han ncüii 'nan na chito conduihan' Tyo'ts'on, ndëë ntcü'ahan', majo' joo nn'an na vantyja n'on, tyi'tsoñ'enhan covaa' n'onhan na icüji' yahan' na ntcüa'hinhan'. Ee joohin m'anhan na tyi'ya covicjehin quii' ñuaanhan. Mang'e jo' juu xjen na covijnt'uehin juu si'ñeen, jo' na cotji'hin cüenta na conan'tjahin ee na toxen'chen

tovijnt'uehinhan' na tonan't'maan'hin 'nan na conan'ya nn'an. ⁸Majo' chito ng'e na aa cocü'a ncüii 'nan, jo' na icüji' Tyo'ts'on cüenta na ya jndyi nan'xuan na tonnon jon. Min tyi'xe'quits'aahan' na yantyi nn'an jaa xe na aa cocü'a 'nan na covijnt'ue nn'an na conan't'-maan'hin ncüii 'nan na jnan'ya nn'an, min xe na aa tyi'cü'ahan', jo' condui jaa nn'an na conan't'ja jaa. ⁹Majo' juu na incyaahan' na vanaan na ntquii ts'an si'ñeen, chuhan' na tyi'nin'ncyaho' na juuhan' ntsintcüe'han' ncüiichen ntyjeho' na ta'nan ya najndei juu vantyja ts'on juu Jesús. ¹⁰Majo' ntyja 'naan' juu jñ'oonva' macüji' cüenta na condui 'u' ts'an na jnda' xquen. Majo' xe ncüii ts'an na vantyja ts'on juu Tyo'ts'on na tyi'ya vicjee' juu quii' ñuaan' juu na ndyiaa' juu na vaquityen' ncüii v'aa naijon na too' 'nan na conan't'maan' nn'an na cotji'han cüenta na Tyo'ts'on conduihan', na macüa' 'nan na covijnt'ue nan'ñeen jo', ng'e na nnda' vaa vicjee' tsan'ñeen quii' ñuaan' juu ntyja 'naan' jñ'oon'ñeen, mantyi nts'aahan' ntyjii juu na ntcüa' juu joohan'. ¹¹Ndo' na nnda', 'u' na mavaa' ya tson' ntyja 'naan' Tyo'ts'on, matsa' na ntsitja ncüiichen ts'an na ta'nan ya najndei juu na vantyja ts'on juu jon, ndo' tsan'ñeen mantyi conduihin ts'an na tue' Cristo cüentaa' juu cha' ntsin'man jon ñuaan' juu. ¹²Ndo' na matsa' na nnda' yo tsan'ñeen na tyi'ya vicjee' juu quii' ñuaan' juu yo jñ'oon'ñeen, matsitja 'u' yohin, ndo' mantyi na tonnon Cristo, cha'vijon na jndë sque' ñuaan' tsan'ñeen. ¹³Ng'e na nnda' vaa, xe ntyja 'naan' ncüii nnon 'nan na macü'a itsquioohan' ncüiichen ntyjê na vantyja ts'on juu Cristo na itsitjahin nnon Tyo'ts'on, tajon jnda vi cü'a nnt'ahan' cha' tyi'ntsintcüe'han'hin.

**Vaa najndei na tsixuan ts'an
na vay'oon juu jñ'oon na
toninncyaa Jesucristo**

9 Condui ja ts'an na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na majöncyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Ta'nan min'ncüii ts'an na ntyii' juu 'ndyo ja ntyja 'naan' ts'ian 'naan' jon na mats'a. Jndë jnty'ia nnön nquii Jesucristo. Ndo' juu na vantyja n'onho' jon, itsi'manhan' na matsichön quityquii' ts'ian 'naan' jon na mats'a. ²Ee min na m'an nn'an na conduehan na chito condui ja ts'an na vay'oon jñ'oon naya 'naan' Cristo ndëë nn'an, majo' 'o' tyi'je'quindëë nndueho' na nnda'. Ee na covantyja n'onho' jñ'oon naya ntyja 'naan' jon na tyincyahan' ndëëho', itsi'manhan' na mayuu' condui ja ts'an na vay'oon jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an.

³Nque nn'an na nin'quitquenhin xjen na aa condui ja ts'an na i'ua Cristo ts'ian nnön, ndö vaa jñ'oon na matsintcüe' ndëëhan. ⁴Ya na jöncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ncüii cüii tsjoon, min'ncüii nnon ta'nan na itscu'han' na ncy'ön cüenta 'nan na coninncyaa nn'an na ntcü'a ndo' na ncu'a. ⁵Juu Pedro yo nque ntyje nquii ta Jesús, yo mañoon ntyjê na i'ua jon ts'ian ndëëhin na cotsay'onhin jñ'oon naya 'naan' jon, ya na cotsacondyi'han ntyja 'naan' juu ts'ian'ñeen, cotsay'onhin ntcuhin. Mantyi ja icüji' yahan' na ncjöy'ön ts'an na ntejndei ja. ⁶Mañoon ntyjê na i'ua Cristo ts'ian ndëëhan na cotsancyahin juu jñ'oon naya 'naan' jon, xoquitu' na nque nn'an cüentaa' Cristo coninncyaa ndëëhan, covijnt'uehinhan'. Mang'e na nnda', mantyi ja yo juu Bernabé, ya icüji'han' na joo nn'an na vantyja n'onhan Cristo, ntixee'hin já. ⁷¿Aa tyi'cotji'ho' cüenta nchu vaa ntyja 'naan' mancyaa ro nn'an? Cha'na ncüii sondaro, ivantjon juu na ityentjon juu nnon ts'an na iquen jon xjenhin. Man-

tyi ts'an na jnon' juu ntjon tëndö'ndyoo' tsjan, iquii juu të na cove'han'. Min tanin juu na ngitso na juu ts'an na ivantjee' quinch'io tyi'nc'uto juu ndaatsu joo cho'ñeen. ⁸Min chito xia'ntyti ntyja 'naan' na cotji' nn'an cüenta na matsjö na nnda' ndëëho'. Juu jñ'oon'ñeen nincüajonhan' cha'xjen juu jñ'oon na tquen Moisés. ⁹Ee quityquii' jñ'oon na tji tsan'ñeen itsohan': "Tyi'ntyti'ho' ntqui' jndyue ntoro xjen na cont'aho' ts'ian yo joo o'. Tyi'ngitë' 'o' na ntcüa' cho'ñeen."

Ndö' vaa na itso ntji'ñeen. Ndo' ¿Aa cotji'ho' cüenta na ve' xia'ntyti m'aa' ts'on Tyo'ts'on ntyja 'naan ndoro'ñeen na nndaa' vaa jñ'oon na sijnda' jon? ¹⁰¿Aa chi mantyi tso jon na nnda' ng'e m'aa' ts'on jon ntyja njanhan? Majnda' na nnda'. Ee 'nan na jndë tue' na ntyjee ts'anhan', nquii ts'an na sitiuu tyuaa nninjnt'uehinhan', ndo' mantyi juu ts'an na iciija' ntquen. ¹¹Mang'e na nnda', nndëë ntixee' 'o' já ng'e na jndë tyincýá jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëho', cha'vion na jndë jnón ntjon quii' n'onho'. ¹²Mañoon nn'an co'loquijnty'iahin 'o' na coninncyahin jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëho', joo nan'ñeen cotixee'ho'hin. Mantyi já na jndë tonincýá jñ'oon naya 'naan' Cristo ndëëho', chuhan' na quitixee'ho' já 'nan na itsitjahan' já.

Majo' min na itsijnda'han' na nnda', tacotán na quitejndeiho' já, ve' tonan'quii n'ón cha' tyi'quityió xu nacjoho' juu xjen na toninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëho'. ¹³Cañjoon' n'onho' na nque ntyee na cotye'ntjon quii' vats'on t'man 'naan nn'an judíos, quioo' na conan'cüjehin na coninncyá nan'ñeen na conan't'maanhin Tyo'ts'on, nque ntyee'ñeen cotquiihan si'ñeen. Ndo' mantyi joo 'nan na cotyio nn'an nnon tyiu t'man, joo ntyee'ñeen, jo' coy'onhin 'nan na cotquiihin. ¹⁴Mantyi juu jñ'oon na jndë tquen nquii ta Jesús, manincüajon itsi'manhan' na juu ts'an na in-

cyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an, ncy'oon tsan'ñeen cüenta 'nan na icanhan'hin. ¹⁵Majo' min'jon tacoc'an na quinan'quindëho' jñ'oon na co'xenhan' na ninncyaho' 'nan nnön. Min chito na macüji tsonvahin ng'e na nt'ue ts'ón na ninncyaho' xoquitu' na ninjnt'ue ja. Tanin min na aa ncü'io na itsitjahan' 'nan na nninjnt'ue ja, majo' juu na itsiquinjonhan' ja na ve' yu na toninncyá jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëëho', xe'ncyá na ncüji' ntcüe' ts'an juuhan'.

¹⁶Tyi'macüji' cüenta na njon jndyi condui ja ng'e na mancyá jñ'oon naya 'naan' Cristo. Juu ts'ianva conduihan' ncüii xu na m'aa'han' nacjö na chöjnan na quitsiquindëëhan', na min ndiquindyaa ja ntyja 'naan'han'. Ng'e vi' jndyi ngats'aahan' ntyja njan xe na aa tyi'ninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on. ¹⁷Xe na aa ve' ng'e na nt'ue ts'ón ncö, jo' mancyá jñ'oon naya 'naan' Cristo, yajo' ngitsohan' na ngüantjön. Majo' ng'e nquii Tyo'ts'on i'ua jon juu ts'ianvahin nnön, min tyi'c'oon' ts'ón na aa ngüantjön. ¹⁸Ndö vaa 'nan na mavantjön, na ncyaa'han' na nën rö na tacots'a na chojnan nn'an nnön ya na mancyá jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo ndëëhin. Ndo' na mats'a na nnda', tyi'cüijnt'ue ja juu naya na tsixuan na ngüantjön ntyja 'naan' juu ts'ian na mats'a.

¹⁹Tyi'condui ja moso 'naan' min'ncüii ts'an. Majo' min na nnda', ncö mats'a cha'vijon condui ja moso ndëë tsoñ'en nn'an cha' majndyehan ngüantjön na ngantyja n'onhan Cristo. ²⁰Xjen na m'an quii' nt'an nn'an Israel na conduihan ntyjö ncö, matsijon ja yohan na conan'vehin juu jñ'oon na iquenhan' xjen na tquen Moisés. Mats'a na nnda' cha' majndyentyichenhan nndëë ngüantjönhan ntyja 'naan' Cristo min na tyi'quintyja ts'ón na ncy'oon Tyo'ts'on cüenta ja xeng'e mavanc'üë jñ'oon'ñeen. ²¹Ndo'

mantyi ndëë joo nn'an na tyi'conduihin nn'an Israel, mats'a cha'na na its'aa ncüii nquehan na juu jñ'oon na tquen Moisés tyi'iquenhan' xjenhin ng'e tyi'icanhan' na nta'nguee'hinhan'. Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na iquenhan' xjen, nin-nquii'chen maju'cje ja ntyja 'naan'han'. Tyi'mats'a na tyi'quitsijñ'ön'han'. Nnda' jöm'an quii' nt'an nan'ñeen cha' mantyi ngüantjöhin na ngantya n'onhin Cristo. ²² Ya na m'an quii' nt'an nn'an na tyi't'man vantya n'onhan Cristo, matsijon ja yohin na nnda' nan'xuanhin ee nin'cüantjöhin na ngaquehin na vantya n'on. Nnda' vaa na mats'a ndëë tsochen nn'an. Min'ninchen na conduihan, matsijon ja yohin cha' ntyja 'naan'jo', ñ'enhin na ntsin'man Cristo ñuaanhin. ²³ Tsoñ'en nan'min' mats'a cha' ngavee' ngio nn'an yo juu jñ'oon naya 'naan' Cristo cha' mantyi ntsijön ntyja 'naan' juu naya na ityio Tyo'ts'on jn'aan nn'an na itsin'man jon ñuaanhin.

²⁴ Cañjoo' n'onho' xjen na covatjon nn'an na nnan'nonhin, tsoñ'enhan conan'nonhan, majo' xia'ntyti ninncüii ts'an na ngacüja'han' na nndaa' 'nan. Mantyi jaa mannda' vaa na chuhan' na quinan'chön quii' ts'ian 'naan' Tyo'ts'on cha'xjen na itsicje tsan'ñeen, na nt'aho' na nnda', mantyi 'o' nninncyaa Tyo'ts'on juu naya na ngacüja'han' 'o'. ²⁵ Nque nan'ñeen na conan'nonhin, cotquen nquehin xjen cha' min'ncüii nnon tyi'ntsintcüe'han'hin. Cont'ahin na nnda' cha' nndëë ngüenoon'hin ntyjehin. Ndo' juu ts'an na cjentyi jnannon, 'nan na nndaa' jon, chjo ro xjen na nancoo'han'. Majo' jaa na conan'chön ntyja 'naan' Cristo, nninncyaa Tyo'ts'on ncüii naya ndëëhë na tyi'xe'quintycüiihan'. ²⁶ Ng'e na nnda' vaa, ntyja njan ja, tyi'conanön na ve' mananöntö. Tyi'cotsijndö cha'na its'aa ts'an na ve' iju'to juu nda' cjoo' jndye. ²⁷ Chito nnda' mats'a, ja maquën navi' juu sit's'o njan cha'

cüanguee'han' na maquën xjenhan' cha'vi na jndë tyincyaa jñ'oon ndëë nn'an, tyi'xe'quitso Tyo'ts'on na tyi'xe'cüijnt'ue ntyja njan.

**'Nan na cotji' nn'an cüenta na
njon jndyi nan'xuanhan',
tyi'nan't'maan'ho'han'**

10 'O' ntyjë na vantya n'onho' Cristo, nt'ue ts'ön na cañjoo' n'onho' ntyja 'naan ndochiili nn'an judfos xjen na jnanhin juu ndyuaa Egipto. Tsoñ'en nan'ñeen tomandyi'hin nacjee' chincyu xjen na tots'i'man Tyo'ts'on nato ndëëhan na tyeca' ng'ehin xjen na jndui'han juu ndyuaa'ñeen ndo' na tet'iohan juu Ndaandue Ve. ² Juu xjen'ñeen ya na jnan'jonhan yo Moisés na toquintya chincyu'ñeen nacjohan, ndo' na tenonhin ndaandue'ñeen, joo nan'min' na tquenonhan, itsijonhan' joohan' cha' ya na cont'ë yo xuee' Jesús. ³ Ndo' mantyi tsoñ'enhan tocüa'han juu maná na toninncyaa Tyo'ts'on na tonanhan' toquiñoon'ndue. ⁴ Ndo' mantyi tsoñ'enhan tēhan ndaa na toninncyaa jon ndëëhan. Ee mancha'chen xjen tom'aan jon yohan na toquiñjonhin nato'ñeen. Ndo' s'aa jon na jndui' ndaa quii' tsjö' t'man. Nquii Cristo conduihin juu tsjö'ñeen. ⁵ Majo' min na jndye nnon na totejndei Tyo'ts'on nan'ñeen, tata'nguee'hin 'nan na nt'ue ts'on jon yohan. Ndo' tsojnaan' jo', majndyentyihan tjēhin juu ndyuaa'ñeen naijon na tyi'cova' ya.

⁶ Tsoñ'en joo 'nan na toquenon nan'ñeen nan'xuanhan' ncüii 'nan na quitsi'manhan' ndëëhë, cha' quitscu'han' na nin'quinan'cjaa' nn'ön 'nan tyia cha'xjen na tont'a nan'ñeen. ⁷ Ng'e jo', joo 'nan na conan't'maan' nn'an na chito Tyo'ts'on conduihan', min tyi'nan't'maan' 'o'han'. Ee vaa jñ'oon na jndui nacjoo' jñ'oon' jon ntyja 'naan nan'ñeen na itsohan':

“Tyecüendyuaahin na ntcüa'han ndo' na ncüehin, jndë jo' jnan'quintyahan na jnan'jnonhan nnon juu quisonдые chjo'ñeen na jnan'yahin.”⁸ Min tyi'nc'ön jaa yo nn'an na ve' ndö' ro cha'xjen jnt'a vendye joo nan'ñeen. Ndo' tsojnaan' na nnda' vaa na jnt'ahin, ninncüii xuee s'aa Tyo'ts'on na tjë ntcyü ncho'ndye minhan.⁹ Min tyi'nt'a ncüii nnon 'nan natyia cha' nnintyincyoo' na aa ntycüii na t'man ts'on jon yo jaa, cha'xjen jnan'tja nn'an Israel, ndo' tsojnaan' jo' s'aa jon na tjëhan na totquii quindu vjehin.¹⁰ Min tyi'nan'nc'uua' nn'ön na tonnon jon cha'na tont'a vendye nan'ñeen. Ee xjen na jnt'ahin na nnda', jñon jon ángel 'naan' jon na scüje tsan'ñeen jndye jndyihan.

¹¹Tsoñ'en nan'min' na toquenon nn'an Israel'ñeen, conan'quindyihan' jaa na tanan'jön yo 'nan na tont'a nan'ñeen. Ee jñ'oonmin' tonduihan' cha' quitsi'manhan' ndëë nchu vaa ngotsam'an ndyu min juu na vavindyo na ngitsu tsonnangue.¹² Mang'e jo', juu ts'an na itsitü na tyi'xe'quitsitjahin ng'e na t'manntyichen na vantyja ts'on juu, quits'aa juu cüenta na tyi'ntsquioocjehan'hin 'io cha.¹³ Ee 'nan na coquenonho' na ityii'han' ng'eehan' 'o' na quinan'tjaho' tonnon Tyo'ts'on, manin'cüejonhan' cha'xjen na coquenon tsoñ'en nn'an. Majo' itsiquindë jon jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon, ee xia'ntyü 'nan na ntyjii jon na nndëë nnanho', mantyjantyü jo' ro na ncyaa jon na ngenonho'. Ndo' ngüañoon' jonho' quityquii'han', cha' nndëë nnanho' yohan'.

¹⁴Mang'e na nnda', 'o' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo na vi'ntyjü 'o', joo nn'an na conan't'maan'hin ncüii 'nan na jnan'ya nn'an, nqueho' cüingioho' ntyja 'naan'han' cha'vijon ts'an na inannon jndyü juu na vaa na toncuu'.¹⁵ Matsinën

jñ'oonmin' ndëëho', 'o' na conduiho' nn'an na jnda' nquen. Nqueho' quitji'ho' cüenta nchu vaa itsiquindyihan'.¹⁶ Juu xjen na covatjon jaa na concya naya Tyo'ts'on na covë juu 'nan na ñjon vaso, itsi'manhan' na conan'jön ntyja 'naan' juu neonon Cristo. Ndo' mantyü ya na cotyjë tan' tyoo', itsi'manhan' na conan'jön ntyja 'naan' sii' jon na tenon jon navi' t'man nnon tsonjn'aan ntyja njanhan.¹⁷ Juu tyoo'ñeen, min na ninncüiihan', ya na jndë tui xjen ntan'han', jndyehan' condë. Mannda' vaa na itsijonhan' ntyja njanhan, min na jndye jaa, ninncüii si't-s'o condui jaa.

¹⁸C'oon' n'onho' ntyja 'naan' juu tmaan' nn'an Israel. Nque ntyee 'naan' nan'ñeen na cotquiihin s'i quioo' na coninncyaa nan'ñeen na conan't'maan'hin Tyo'ts'on, conan'jon ntyee'ñeen ntyja 'naan' juu nmontyüü najon na condui ts'ian'ñeen.¹⁹ ¿Nchu vaa na nt'ue ts'ön na quitji'ho' cüenta yo jñ'oonmin' na matsinën? Joo 'nan na conan'ya nn'an na conan't'maan'hinhan' na cha'vijon conduihan' nquii Tyo'ts'on, ¿Aa nin'quitsjö na mayuu' vaa najndeü na nan'xuanhan'? Ndo' joo 'nan na covijnt'ue nan'ñeen na coninncyahinhan' nnon juu nan'ñeen, ¿Aa mayuu' njon jndyü conduihan' na ntejndeihan'hin?²⁰ Joo 'nan na coninncyaa nn'an na conan't'maan'hin nan'ñeen, min'chjo tyi'quinjonhan'. Ee joo nan'ñeen na coninncyahin ndëëhan', coninncyahinhan' ndëë yotyia, ndo' ja min tyi'quint'ue ts'ön na ntsay'onho' jñ'oon yo yotyia.²¹ Juu vaso na cove nn'an na conan'jonhin ntyja 'naan' Cristo, tyi'xe'quindëë nnan'jonho' ntyja 'naan'han' xe na aa mantyü conan'jonho' juu na cove nn'an ntyja 'naan' yotyia. Min tyi'je'quindëë nnan'jonho' juu mesa ntyja 'naan' Cristo ndo' mantyü juu ntyja 'naan' yotyia.²² Nquii Tyo'ts'on xuehin yo jaa. Tyi'quint'ue ts'on jon

na ncüii nnon 'nan na jnan'ya nn'an, nt'a na njonchenhan', chichen nquii jon. Mang'e jo' tyi'quichuhan' na nt'a ncüii nnon na ntyja 'naan' jo' ndyiaa' ndya' jon jaa, ee juu jon jndeintyichen conduihin, chichen jaa.

Vanaan na nt'aha tsoñ'en, majo' xia'ntyi yo na vengiö ntyjé

²³ M'an nn'an na conduehin na ya icüjihan' na nt'aha min'cya ro na nt'ue nn'ön. Jĩ'oon'ñeen mayuu'han' majo' tyi'tsoñ'enhan' ntejdeihan' ts'an na ngaquehin na vantyja ts'on juu. ²⁴ Majo' tyi'quichuhan' na ninquii'chen nc'oon' nn'ön 'nan na nt'ue nn'ön nquéhë, mantyi c'oon' nn'ön nchu vaa nquii nt'aha cha' ngotejdeihan' nn'an.

²⁵ Min'cya ro si' na coninjnt'ua ts'ua, ya na ntquiiho'han', ve' tyi'ngüaxe' na aa tijnt'uehan' na jnan't'maan' nn'an ncüii nnon 'nan na jnan'ya nn'an na cotji'han cüenta na conduihan' Tyo'ts'on. Xe na aa nt'aho' na nda', ya-jo' tyi'xe'quits'aahan' na tyi'ya nincjeho' quii' ñuaanho' ntyja 'naan'han'. ²⁶ Ee juu tsonnangue yo tsoñ'en 'nan na min nnonhan', conduihan' cüentaa' nquii Tyo'ts'on.

²⁷ Xe ncüii ts'an na tyi'covantyja ts'on juu Tyo'ts'on, i'man jon 'o' na quinan'jonho' na ntcüa'ho' yohin, ta'nan ncüii nnon na itscu'han' na nc'oho' xe na aa nt'ue n'onho'. Ndo' ya na ntcüa'ho' min'cya ro 'nan na ninncyaa jon. Majo' min tyi'nta'xee'ho' na juu si' na cocüa'ho' aa tijnt'uehinhan' na jnan't'maan'han ncüii nnon 'nan na jnan'ya nn'an. Tyi'nts'aahan' na tyi'ya nincjeho' quii' ñuaanho'. ²⁸ Majo' xe na aa ngitso ts'an ndëeho' na juu si'ñeen tijnt'uehan' na jnan't'maan'han ncüii nnon 'nan na jnan'ya nn'an, jo' min tyi'ntquiiho'han'. Ee xe na aa ntquiiho'han', nts'aahan' na tyi'ya nincjee' tsan'ñeen quii' ñuaan' juu. ²⁹ Chito matsjö na 'o' tyi'ya nnincje-

ho' quii' ñuaanho', ve' tyi'quint'ue ts'ön na juu ts'an na siquindyii jon 'o' nchu vaa na tijnt'ue si'ñeen, tyi'ya nincjee' juu quii' ñuaan' juu.

Majo' nndëe nts'aahan' na ncüii ts'an na vantyja ts'on Jesús m'aan' ts'on juu na ndu na tyi'quichuhan' na ntcüa' juu ng'e na tyi'ya nincjee' ncüiichen ts'an qui' ñuaan' juu. ³⁰ Ee ntsitiu juu ng'e na incyaa juu na ya Tyo'ts'on ntyja 'naan' 'nan na icüa' juu, jo' tyi'quichuhan' na ngitso ncüiichen ts'an na tyi'ya na it-s'aa juu ee jndë tyincyaa juu na ya jon ntyja 'naan'han'. ³¹ Ng'e na nda', xe na aa cocüa'ho', oo min na aa coveho', oo min'cya ro nnon na cont'aho', quint'aho'han' cha' ntyja 'naan'han' cüit'maan' nquii Tyo'ts'on. ³² Ndo' juu na vja na cot-sam'anho', min ncüii nnon tavint'aho' na nts'aahan' na ntsitja ncüiichen ts'an nnon jon, min tondëe joo nn'an judíos, min ndëe nque nn'an na chito judíos conduihin, min ndëe nque nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. ³³ Ja ntyja njan, ndö vaa na mats'a, mats'a tsoñ'en na condëe mats'a cha' tsoñ'en nn'an ngavee' ngiohin. Tyi'cotsichön na juu na mats'a na xia'ntyi ncö quitejdeihan', mant'uë na quitejdeihan' jndye nn'an, cha' ngüentyja xjen na ntsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan.

11 Cha'xjen na cotquenho' cüenta na maju'cje ja nnon Cristo, jo' cü'aho' ja, ee ja jöntyja yo jon cha'xjen na tots'aa nquii jon.

Ndö vaa c'on nanntcu xjen na covatjon nn'an na conan't'maan'hin Tyo'ts'on

² O' ntyjé na vantyja n'onho' Cristo, njon jndyi nchji na covañjoon' n'onho' joo jñ'oon na tots'i'man ndëeho' min tyi'co'ndyeho'han'. ³ Majo' nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho' jñ'oonva. Cha'xjen nquii Tyo'ts'on conintquehin nnon Cristo, mantyi nquii Cristo conintquehin

ndëë ncüii cüii jaa. Mannda' vaa itsijonhan' na conintque ts'an nnon scuu' juu. ⁴ Mang'e na nda', ncüii tsans'a xjen na itsinin juu nnon Tyo'ts'on oo na incyaa juu jñ'oon' jon ndëë nn'an, juu xjen'ñeen xe na aa ñjon 'nan xquen juu, itscüejnaan' juu nquii jon na conduihin xquen juu. ⁵ Majo' ncüii tsanscu, xe na aa tyi'quityion juu 'nan xquen juu xjen na itsinin juu nnon Tyo'ts'on oo na ncyaa juu jñ'oon' jon, itscüejnaan' juu nquii jon na conintquehin nnon juu. Ndo' na nda', itsijonhan'hin na cha'vijon na jndë tinqui'ñ'en soxquen juu. ⁶ Ee xe na aa tyi'quint'ue ts'on tsanscu na ntscu' juu soxquen juu, yantyi na ninquii'ñ'engan'. Ndo' xe na aa jnaan' jndyi juu na nda', yajo' quityion juu 'nan xquen juu. ⁷ Majo' tyi'ichuhan' na juu tsans'a ndyion juu 'nan xquen juu xjen na ntsinin juu nnon Tyo'ts'on ee jnduihin cha'vijon nquii jon ndo' condit'maan' jon ntyja 'naan' juu. Ndo' majo'n-tyi nquii tsans'a condit'maan'hin ntyja 'naan' juu tsanscu. ⁸ Ee chito tsanscu tijnt'ue Tyo'ts'on na sia jon tsans'a, tijnt'uehin tsans'a na sia jon tsanscu. ⁹ Min chito na sia jon tsans'a na quitejndeihan' tsanscu, sia jon tsanscu na quitejndeihan' tsans'a. ¹⁰ Mang'e na nda', icanhan' na quityion tsanscu 'nan xquen juu, cha' quitsi'manhan' na m'aan nin juu na co'xehin, ndo' mantyi ng'e na cotquen ángeles cüenta nchu vaa na vam'aan juu. ¹¹ Majo' ntyja njan jaa nn'an na m'an nacje 'naan' Cristo, xia'ntyti itsiquindëhan' tsans'a ya na m'aan scuu' juu, ndo' mantyi ntyja 'naan' tsanscu, itsiquindëhan'hin ya na m'aan saa' juu. ¹² Ee cha'xjen jñ'oon na mayuu' na tijnt'ue Tyo'ts'on tsans'a na sia jon tsanscu, mantyi jñ'oon na mayuu' na m'aan tsans'a ng'e na singui tsanscuhin. Ndo' ve joohin yo tsoñ'en na tqen jon, m'anhin ng'e ntyja 'naan' nquii jon.

¹³ Manquentyiho' quitji'ho' cüenta na aa cüji'yahan' na itsinin tsanscu nnon Tyo'ts'on na tyi'quityion juu 'nan xquen juu. ¹⁴ Nn'an na ninvaa tsonnangue cotji'hin cüenta na itscüejnaan'han' tsans'a xe na aa tonco soxquen juu. ¹⁵ Majo' tsanscu, icüiji' scuhan'hin xe na aa tonco soxquen jon. Mang'e na nda', tyincyaa Tyo'ts'on na tonco sonquenan cha' juuhan' ntscu'han' nquenan. ¹⁶ Majo' xe na aa ñ'enho' na nin'quinan'jndyeho' jndyueho' ntyja 'naan' juu jñ'oon na ñjon 'nan nquen nanntcu, ninquii'chen nda' vaa na conan'jnt'á, ndo' mantyi nque nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Cristo ncüii cüii joo najon na conan't'maan'han jon, mannda' vaa conan'jonhan ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen.

Ntyja 'naan' tyoo' yo vaso na tqen ta Jesús

¹⁷ Jñ'oon na macijintyëchën, ndiquindëë na ntsjö na ya cont'aho'. Ee juu xjen na covatjonho' na conan't'maan'ho' Tyo'ts'on, tyi'itejndeihan' 'o' na ngaqueho' tyquii' na vantyja n'onho' jon, majndeichen itsintcüe'han' 'o'. ¹⁸ Ee jndë jndyi na juu xjen na covatjonho' na nnan't'maan'ho' jon, tyi'xoncüii m'anho' yo ntyjeho' na vantyja n'on jon. Ndo' vantyja ts'ön na cont'aho' na nda'. ¹⁹ Ee its'aahan' na mayuu' na m'an nn'an quii' nt'anho' na tyi'ninncüii jñ'oon na conan'manhin cha' quitsi'manhan' nin 'o' na xoncüee' n'onho' ntyja 'naan' Cristo. ²⁰ Ee juu xjen na covatjonho' na nan'jonho' na ntcüa'ho' na covañjooon' n'onho' na tue' ta Jesús, covityincyoo' na mayuu' na chito cocüa'ho'han' cha'xjen na sijnda' nquii jon. ²¹ Ee tyi'xoncüee' n'onho' yo ntyjeho' ya na cocüa'ho' ntyja 'naan' Cristo. Ee ñ'enho' na tyuaa' cota'ho' na ntcüa'ho'han', ndo' joo nn'an na tinioon' cotsque, ta'nan 'ndyihan'

na nninjnt'uehin. Mantyi ñ'enho' na jndye coveho' ata xjen condyeho'.²² Majo' xe na aa ninjndo' jndyihó', cúa'ho' ndo' cüeho' nt'aaho', ee juu 'nan na cont'aho' conan'man nquii'ho' na tyi'cuee' n'onho' nque ntyjeho' na conduihin tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on ndo' mantyi conan'cüejnaan'ho' joo ntyjê na mantyi vantyja n'on Cristo na ñjen' jndyihin. Ndo' na nnda' cont'aho', ¿Aa conan'tiuho' na chuhan' na quitsjô na ya jndyi cont'aho'? Min'chjo ndincyaaahan' na nts'ahan'.

Na sijnda' ta Jesús ntyja 'naan' tyoo' yo vaso

(Mt 26:26-29; Mr 14:22-25; Lc 22:14-20)

²³ Ee nquii ta Jesús si'man jon nnön juu jñ'oon na tots'i'man ndëëho'. Man-injuu tijaan na vitjachen na tyincyaa ts'an cüentahin nduee nn'an na t'uehan jon, ty'oon jon tyoo',²⁴ Ndo' vi na jndê tyincyaa jon na ya Tyo'ts'on ntyja 'naan'han', tyjee jon tan'han', ndo' tso jon ndëë nn'an na cotsay'onhan jñ'oon yo jon: "Cy'onho' tyoo'va, juuhan' conduihan' si'ts'o njan na mancyaa na ncü'io ntyja 'naanho'. Mannda' vaa quint'aho' ncüii cüii jnda na cocúa'ho'han' na covañjoon' n'onho' ja."²⁵ Mantyi macüa-jon s'aa jon yo vaso, vi jndê na tcüa'han, ty'oon jonhan', tso jon: "Ntyja na ncü'io, juu vasova tsixuanhan' jñ'oon xco na macö' 'ndyö yo n'eön ncö. Mannda' vaa quint'aho' na cüeho'han' ncüii cüii jon na covañjoon' n'onho' ntyja na mats'a."

Ndö vaa jñ'oon na si'man jon nnön.²⁶ Ng'e na nnda', tyi'ncüii cüii jon na cocúa'ho' juu tyoo'va ndo' na coveho' na ñjon vasova, conan'man nquii'ho' ndëë nn'an juu na tue' ta Jesús ata xjen na nndyo ntcüe' nnda' jon.

Tyoo' yo vaso na tquen ta Jesús, quitquên cüenta na conan'jôn ntyja 'naan'han'

²⁷ Ee na nnda', juu jñ'oonva' nin'quit-siquindyihan' na min'ninchen ts'an na tyi'cüentahin na ve itsijontohin na co-tyje nn'an tyoo' ndo' na covehin na ñjon vaso ntyja 'naan' na tue' ta Jesús, juu jnaan' tsan'ñeen itsijonhan' juuhan' cha'na jnan nque nn'an na tanhin na cue' ta Jesús.²⁸ Mang'e na nnda', vitjachen na nnan'jonho' na ntcüa'ho' juu tyoo'ñeen ndo' na ncüeho' na ñjon juu vaso'ñeen, ncüii cüiiho' quitji' nqueho' cüenta na aa ya cotsam'anho' na tonnon Tyo'ts'on, ndê jo' ntcüa'ho' ndo' ncüeho'han'.²⁹ Ee min'ninchen ts'an na itsijonhin xjen na cocúa' nn'an ndo' na covehan ntyja 'naan' na tue' ta Jesús, xe tyi'iquen ya tsan'ñeen cüenta juu na njon jndyi condui si'ts'o 'naan' ta Jesús, ndo' na icüa' juu yo na i'u juu, itsijnda' nquiihan' na quit'uuihan'hin.³⁰ Mang'e na nnda' vaa na cont'aho', jo' majndyeho' m'anho' na v'ihó' ndo' ta'nan na jndêho' yo si'ts'o 'naanho', ata ndyii' ntyjeho' na jndê tjêhan.³¹ Majo' xe na aa ntji' nquê cüenta na aa xoncüee' nn'ön na cotsam'an ntyja 'naan' Jesús, tyi'xe'canhan' na ntcó'xen Tyo'ts'on jaa.³² Majo' xe na aa nt'uui jon jaa ng'e na conan'tja jaa, ncyaa jon na its'aavi'han' jaa nanein. Its'aa jon na nnda' cha' ya na nguee' xuee na ntcó'xen jon nque nn'an na tyi'covantyja n'on Cristo, tyi'xe'canhan' na quit'uui jon jaa cha'xjen juu 'nan na nts'aa jon yo joo nan'ñeen.

³³ Mang'e jo' 'o' ntyjê na vantyja n'onho' Cristo, ya na conan'jonho' na ntcüa'ho' juu na sijnda' ta Jesús, cüendo' 'o' ntyjeho' cha' tojnaan' nnan'jonho' na ntcüa' 'o' juuhan'.³⁴ Ndo' xe ncüii 'o' m'aaan na ninjndo' juu xjen na covancüiiho' na ntcüa'ho' ntyja 'naan' na tue' ta Jesús, cúa' jndyee juu vaa'

juu, ndë jo' ntsijonhin ntyja 'naan'han'. Ee na nndui na nnda', tyi'xe'canhan' na quit'uiivi' Tyo'ts'on 'o'. Ndo' ntyja 'naan' joo mañoon jñ'oon na cota'xee' 'o' nnön, cuëjndyëë na m'anho', ndo' ntsijnt'a jahan'.

Naya na itsiquindaa' Espíritu Santo jaa

12 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, vaa jñ'oon na nt'ue ts'ön na cüaa' ya n'onho' ntyja 'naan' ncüii ncüii nnon na itsiquindaa' Espíritu Santo jaa na ntyja 'naan' joohan' na condëë cotye'ntjön nnon Tyo'ts'on.

²'O' mangio yaho' na toxen'chen vitjachen na ndyeho' jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús, joo jñ'oon na tonan'nein nn'an ntyja 'naan' nan na conan't'-maan'han na ndiquinan'neinhan', to-vachuhan' 'o' na tonan't'maan'toho' joohan'. ³Mang'e na nnda', juu ts'an na m'aan nacje 'naan' nquii Espíritu Santo, tandincyaahan' na ncju' tsan'ñeen ts'onnan' nacjoo' Jesús. Mantyi xia'ntyti xe na aa tsixuan ts'an Espíritu Santo, jo' na nndëë ngitso juu na nquii Jesús conduihin na itye'ntjon jonhin.

⁴Nquii Espíritu Santo na nan'xuan, jndye nnon naya min na itsiquindaa' jon jaa cha' condëë cont'aha ts'ian 'naan' nquii ta Tyo'ts'on, majo' manquiiintyi Espíritu Santo incyaa jon na conan'xuan ncüii cüii nnon ts'ian'ñeen. ⁵Ndo' nquii Tyo'ts'on, jndye nnon min na itsijnda' jon cha' condëë cotye'ntjön nnon Cristo, majo' juu jon ninncüiihin na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en jaa. ⁶Ndo' mantyi jndye nnon min na incyaa Tyo'ts'on ndëëhë na covjnt'ue jonhan' na condui ts'ian 'naan' jon. Majo' ninncüii jon itsijnda' jon ncüii cüii nnon na nan'xuan cha' condëë cont'a juu ts'ian'ñeen. ⁷Ndëë ncüii cüii jaa na vantyja nn'ön Cristo, incyaa Espíritu Santo nin ncüii nnon ts'ian na nan'xuan cha' quitejndei-

han' joo nn'an cüentaa' Cristo. ⁸Nnon ncüii ts'an incyaa Espíritu na itsinin juu jñ'oon na itsijnda' juu nquen nn'an ntyja 'naan' Jesús, ndo' nnon ncüiiichen ts'an majuuntyi Espíritu incyaa jon na ya it-si'man tsan'ñeen nchu vaa na itsiquindyi jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús. ⁹Ndo' nnon ncüiiichen ts'an nquiiintyi Espíritu incyaa jon na t'manntyichen na vantyja ts'on juu Tyo'ts'on, ndo' nnon ncüiiichen ts'an incyaa jon na condëë na itsin'-man tsan'ñeen nn'an v'i. ¹⁰Nnon ncüiiichen ts'an ncyaa Espíritu na condëë it-s'aa tsan'ñeen ts'ian na tyi'xe'quinduihan' na ve' najndei nquii juu. Ndo' nnon ncüiiichen ts'an incyaa jon na ya jndyi incyaa juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Mantyi nnon ncüiiichen ts'an incyaa jon na ivaa' ts'on juu ntyja 'naan' ts'ian na tsixuan ncüii ro cüii ts'an, aa ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo, jo' na condui ts'ian'ñeen ndo' aa ntyja 'naan' mañoon espíritu na conan'vi'nn'an. Ndo' m'an nn'an na incyaa jon na ya conan'neihin mañoonchen nnon jñ'oon. Ndo' nnon ncüiiichen ts'an incyaa jon na condëë itscüenon juu nchu vaa itsiquindyi joo jñ'oon'ñeen na vandyah'an'. ¹¹Majo' xia'ntyti nquii Espíritu incyaa jon na condëë cont'a nn'an ncüii cüii nnon joo ts'ianmin', ndo' cha'xjen na itsijnda' nquii jon, jo' cov-ejndyo ts'ian na incyaa jon nnon ncüii ncüii ts'an.

Tsoñ'en jaa ninncüii si'ts'o condui

¹²Si'ts'o 'naan' ts'an, ninncüiihan' min na jndye nnon na quiñjon'han'. Majo' min na jndye nnon quiñjon'han', ninncüii si'ts'o conduihan'. Mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' nquii Cristo. ¹³Tsoñ'en jaa s'aa Espíritu na ninncüii si'ts'o condui ng'e na jnt'ëhë yo xuee' Jesús, min na aa nn'an judíos jaa oo min na aa condui jaa mañoon tsjan nn'an, aa nn'an na cotye'ntjontyen ndëë patrón ndo' aa nn'an na m'an xjen 'naan' nque.

Tsoñ'en jaa itsijonhan' na cha'vijon ninncüii ts'an condui jaa ng'e ncüii cüii jaa nan'xuan maninjuuntyi Espíritu na condui Tyo'ts'on.

¹⁴ Si'ts'o 'naan' ts'an chito ninncüii nnon tsixuanhan', jndye nnon na quiñjon'han'. ¹⁵ Jo' xe na aa ngitso x'ee ts'an: "Ja tyi'tsixuan ntyja 'naan' si'ts'o 'naan' tsanva' ng'e chito nt'ö jon condui ja", Min xe na aa ngitsohan' na nnda', tyi'xe'quits'aahan' na juu x'ee tsan'neen tyi'tsixuanhan' ntyja 'naan' si'ts'o 'naan' juu. ¹⁶ Ndo' xe aa juu tsö'nqui ts'an ngitsohan': "Ng'e na chito ténnon tsanva' ja, jo' na tyi'quitsixuan ntyja 'naan' si'ts'o 'naan' juu." Min xe na aa ngitsohan' na nnda', tyi'xe'quits'aahan' na juu ténnon tsan'neen tyi'quitsixuanhan' ntyja 'naan' si'ts'o 'naan' juu. ¹⁷ Ee xe ninvaa si'ts'o 'naan' ts'an xia'ntyti tsixuanhan' ténnon juu, yajo' ¿nchu ya na nndyii juu? Ndo' mantyi xe ninvaa si'ts'o 'naan' juu tsixuanhan' tsö'nqui juu, tyi'je'quindëe na ncy'oon juu jndyee' 'nan. ¹⁸ Majo' ncüii cüii nnon si'ts'o njanhan, jndë tquen Tyo'ts'onhan' cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon. ¹⁹ Ee xe na aa ninvaa si'ts'o 'naan' ts'an, ninncüii nnon tsixuanhan', tyi'je'quitsixuanhan' na quindëhan'. ²⁰ Majo' cha'xjen na cotquenho' cüenta, min na jndye nnon tsixuan juu si'ts'o 'naan' ts'an, ninncüii conduihan'.

²¹ Mang'e na nnda', juu ténnon ts'an ndincyaaahan' na ngitsohan' nnon nt'ö juu: "Tayuu jnt'ue ja 'u'." Min xquen ts'an ndincyaaahan' na ngitsohan' ndëe ng'ee ts'an: "Tayuu jnt'ue ja 'o'." ²² Majo' chito na nnda' vaa. Ee ncüii cüii nnon si'ts'o njanhan na cotji' cüenta na tyi'njon tsixuanhan', joochan' jnt'uentyichenhan'. ²³ Ndo' ncüii cüii nnon si'ts'o njanhan na cotji' cüenta na tyi'njon nan'xuanhan', joochan' yantyichen na cota'ntyjëe'han'. Ndo' ncüii cüii nnon-

han' na jn'an ngiö na njnty'ia nn'anhan', njonchenhan' cont'a na cot'ëhan'. ²⁴ Majo' joo ncüii cüii nnon si'ts'o njanhan na tanin min na aa cojnty'ia nn'anhan', tyi'icanhan' na ngit'ëhan'. Majo' nquii Tyo'ts'on jndë sitjon' jon ncüii cüii nnon si'ts'o njanhan cha' ncüii cüiihan' na tyi'njon nan'xuanhan', caquinjonhan'. ²⁵ Nnda' s'aa jon cha' tanin ncüii nnon si'ts'o na ntsitiu juu na tyi'cüijnt'ue ncüiichen nnonhan'. Its'aa jon na nnda' cha' ncüii cüii nnonhan' cüejon c'oon' n'onhan ntyja 'naan ntyjehan. ²⁶ Ncüii nnon si'ts'o 'naan' ts'an, ya na vi'iquenonhan', vi'iquenon ninvaa si'ts'o 'naan' juu, mantyi juu si'ts'o 'naan' ts'an xjen na itsit'maan'han' ncüii nnonhan', ninvaahan' ya jndyi nchjiihan'.

²⁷ Nqueho' mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naanho'. 'O' conduiho' si'ts'o 'naan' nquii Cristo, ndo' ncüii cüii iho' conduiho' ncüii cüii nnon na quiñjon'han'. ²⁸ Quii' nt'an tmaan' nn'an na conduihin cüentaa' Tyo'ts'on, t'ua jndyee jon ts'ian ndëe nn'an na jñon jonhan ndëe nn'an yo jñ'oon naya 'naan' jon. Ndo' jndë ve i'ua jon ts'ian ndëe nn'an na coninncyahin jñ'oon na itsi'man Tyo'ts'on ndëehan, ndo' jndë ndye tquen jon nn'an na conan'manhin nchu vaa itsiquindyti joo jñ'oon'neen. Jndë jo' sijnda' jon nn'an na condëe cont'ahan ts'ian na tyi'je'quinduihan' ntyja 'naan' najndë nquehan. Mantyi t'ua jon ts'ian ndëe nn'an na conan'n'manhin nn'an v'i cha'xjen na tots'aa nquii Jesús, mantyi nn'an na cote'jndeihein ntyjehin. Ndo' ndëe nn'an na vantyja n'on, t'ua jon ts'ian na quinan'jnda'han nchu vaa nc'oon ts'ian 'naan' jon, ndo' na mats'ia sijnda' jon nn'an na condëe conan'neinhan mañoonchen nnon jñ'oon, chito jñ'oon na mancüiixjen na conan'neinhan. ²⁹ Chito tsoñ'enhan conduihan nn'an na jñon jonhan ndëe nn'an yo jñ'oon naya 'naan' Cristo. Min chito

tsoñ'engan conduihan nn'an na i'ua jon ts'ian ndëehan na co'o ncyahin juu jñ'oon naya. Mantyi chito tsoñ'engan na i'ua jon ts'ian ndëehan na quinan'manhin nchu vaa itsiquindy i jñ'oon'neen. Min chito tsoñ'engan tyincyaa jon na condëe cont'ahan ncüii cüii nnon ts'ian na tyi'je'quinduihan' ntyja najndë nquehan. ³⁰Mantyi chito tsoñ'engan tyincyaa jon na condëe conan'n'manhin nn'an v'i cha'xjen na tots'aa nquii ta Jesús, min chito tsoñ'engan tyincyaa jon na condëe conan'neinhan mañoonchen nnon jñ'oon. Min chito tsoñ'engan condëe conan'cüenonhan jñ'oon nchu vaa nin'quitsiquindy joo jñ'oon'neen na conan'nein nan'neen. ³¹Majo' yo mancha'chen n'onho' quitanho' nnon Tyo'ts'on na ntsiquindaa' jon 'o' ncüii nnon ts'ian na njonntyichenhan'.

Ndo' naneinhan mantsi'man ndëeho' ncüii nnon na c'onho' na tonnon Tyo'ts'on na juuhan' njonntyichenhan', chin-tyi joo ts'ianmin'.

Njon jndyi tsixuanhan' na quinan've'ngiö nn'an

13 Min xe na aa condëe matsinën mañoonchen nnon jñ'oon na conan'nein nn'an, na chito jñ'oon na mancüiixjen na matsinënhan', ndo' aa mantyi jñ'oon na conan'nein ángeles, majo' xe na aa tyi'quitsivi'ntyji nn'an, itsijonhan' ntyja njan cha'vijon ncüii xjo na c'uaatohan' oo cha'na ncjo quintsein na c'uaa. ²Ndo' min xe na aa incyaa Tyo'ts'on na condëe mancyaa jñ'oon na itsi'man jon nnön, ndo' xe na aa condëe mavaa' ts'on tsoñ'en jñ'oon na min'jon tacotsi'man jonhan' ndëe nn'an, ndo' xe aa mavaa' ts'ön tsoñ'en ntyja 'naan' jon, ndo' min xe aa t'man mavantya ts'ön jon ata ndëe ntscüejndyö najon na minntyjee' ntyo' t'man, xe na aa tyi've'nchji nn'an, tyi'quinjon ja. ³Ndo' mantyi min xe na aa tsoñ'en 'nan na manay'ön, man-

cyahan' ndëe nanninñen', ndo' ata xe na aa mancyaa na nnan'cúee' nn'an ja yo chon, majo' xe tyi'tsivi'ntyji nn'an, min'chjo tyi'quinjon ja.

⁴Juu ts'an na vi'ntyjii juu nn'an, je'quityioon' ts'on juu yohan. Ts'an na vi'ntyjii juu nn'an, ya ts'anhin yohan, tyi'xe'quitsitëe' ts'on juuhan, tyi'tsis'ahin, tyi'tsiscuhin, tyi'c'oon' ts'on juu na nquii juu taquintya na t'man conduihin. ⁵Ya na vi'ntyjii ts'an nn'an, tyiquits'aa juu na cüejnaan' ncüiichen ts'an, tyi'quitsichon juu na quindui 'nan na nt'ue ts'on nquii juu, tyi'tsioncúu'hin yo nn'an, tyi'itsue juu natyia na cont'a nn'anhin. ⁶Ts'an na m'aan na vi'nchjii juu nn'an, tyi'c'oon juu na neiin' jndyi juu natyia na cont'a nn'an, majo' neiin' jndyi tsan'neen na cotsam'an nn'an ntyja 'naan' juu jñ'oon na mayuu'. ⁷Ts'an na vi'ntyjii juu nn'an, tyije'qui'tsinin juu ndëe nn'an jñ'oon na tyi'ya ntyjii juu ntyja 'naan' ncüiichen ts'an, ninnquii'chen juu jñ'oon ya na ndyii juu ntyja 'naan' tsan'neen, juuhan' ngantya ts'on juu. Ntyja ts'on juu na yantychen nc'oon tsan'neen na tonnonchen, ndo' tyi'ndyii juu na minndoo' juu na yantychen ntquenon tsan'neen.

⁸Juu na vi'nchjii Tyo'ts'on nn'an, tyi'jon quintycüi'han'. Majo' mangüentyja xjen na ntycüii na conan'nein nn'an jñ'oon na itsi'man jon ndëehan, ndo' mantyi ntycüii na conan'nein nn'an mañoon nnon jñ'oon na chito jñ'oon na mancüiixjen na conan'neinhan. Mantyi juu na covaa' n'on nn'an ntycüii ntyja 'naan'han'. ⁹Ee joo jñ'oon na covaa' nn'ön, ve' nintan'han', ndo' majo'ntyji ntyja 'naan' jñ'oon na coninncyaa, ve' nintan'han'. ¹⁰Majo' juu xjen na ncüjee' nquii jon na conduihin na quindë condui jon, yajo' juu na ve' nintan'han' ntycüi'han', taje'cantychenhan' juuhan'.

¹¹Xjen na tichjo ja, totsinen cha'xjen ncüii yuchjo, tom'aan' ts'ön cha'na ncüii joo yo'neen. Totsitiu cha'xjen joo

joo. Majo' neinhin na jndë tque ja, tavijöm'anntyëchën cha'na ncüii yuchjo. ¹²Mannnda' vaa na itsijonhan' jaa na m'an nnon tsonnanguevahin. Chjo ro covaa' nn'ön jñ'oon na condyëë. Itsijonhan' ntyja njanhan cha'vijon ts'an na indyiaa' juu nnon yo jnon na tsë nnonhan'. Naneinhin tyi'jndye vaa na mavaa' ts'ön, majo' ndëcya ncüaa' ya ts'ön cha'xjen na vajnaan' ya Tyo'ts'on ja.

¹³Ndye nnon min na je'quintycüii na m'aanhan', juu na covantyja nn'ön Tyo'ts'on, yo juu na contyja tycüii' nn'ön na yantyichen nnc'ön na tonnonchen, ndo' yo nin'juu na itsivi'nchjii jon nn'an, majo' quii' nt'an na ndye nnon nan'min', juu na itsivi'ntyjii jon nn'an, juuhan' njonntyichenhan'.

Vaa ncüii na njonntyichen, chito na itsinin ts'an mañoon nnon jñ'oon

14 Jo' cjoo' ya ya n'onho' na quinan'vengioho' nn'an. Ndo' yo na mancha'chen n'onho' quitanho' nnon Tyo'ts'on na nquii Espíritu Santo ntsiquindaa' jon ncüii ncüii nnon ts'ian 'naan' jon 'o'. Mat'manntyichen quint'ue n'onho' na nndëë nninncyaho' jñ'oon ndëë nn'an na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quindyehan. ²Ee minnichen ts'an na itsinin juu jñ'oon na vandyahan' yo jñ'oon na mancüiixjen itsinin juu, nnon Tyo'ts'on itsinin juuhan', chito ndëë nn'an ng'e tanin ts'an ivaa' ts'on nin nin'quitsiquindyihan'. Ee ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo itsinin juu jñ'oon na min'jon tyi'cotsiquindy Tyo'ts'onhan' nn'an. ³Majo' juu ts'an na ncyaa jñ'oon ndëë nn'an ntyja 'naan' na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quindyehan, na its'aa tsan'ñeen na nnda' itejndeihan' joochan na ngaquehin ntyja 'naan' na vantyja n'onhan, ee itsijnda'han' nquenan nchu vaa na ngom'anhan na tonnon jon, ndo' mantyi

ntsinjoon'han'hin quityquii' 'nan na coquenonhan. ⁴Majo' juu ts'an na itsinin mañoonchen nnon jñ'oon na chito jñ'oon na mancüiixjen itsinin juu, xia'ntyi itejndei nquihin. Majo' juu ts'an na incyaa jñ'oon ndëë nn'an na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quindyehan, juu jñ'oon'ñeen covijnt'uehan' na joo nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Cristo na ngaquehin ntyja 'naan' Tyo'ts'on.

⁵Ya jndyi ntyji xe ncüii cüii 'o' nndëë nnan'neinho' mañoonchen nnon jñ'oon yo jñ'oon na mancüiixjen na conan'neinho', majo' yantyichen nchji xe na coninncyaho' jñ'oon ndëë nn'an na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quindyehan. Ee juu ts'an na incyaa jñ'oon na nt'ue ts'on jon na quindyee nn'an, t'manntyichen conduihin, chichen juu ts'an na itsinin mañoonchen nnon jñ'oon, xia'ntyi xe na aa ntscüenon tsan'ñeen jñ'oon nchu vaa itsiquindy jñ'oon'ñeen cha' ntejn-deihan' nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Cristo. ⁶'O' ntyjë na vantyja n'onho' jon, xe na nguë na m'anho', ta'nan ntejn-deihan' 'o' xe na aa ntsinën mañoonchen nnon jñ'oon. Xia'ntyi ntejn-deihan' 'o' xe na aa ntsi'man ndëëho' ncüii jñ'oon na itsi'man xco Tyo'ts'onhan' nnön, oo na ntsi'man ndëëho' jñ'oon na ntejn-deihan' 'o' na ncüaa' yantyichen n'onho' jñ'oon' jon, oo xe na aa nninncyaa jñ'oon ndëëho' na nt'ue ts'on jon na quindyeho', oo xe na aa ntsi'manntyëchën ndëëho' nchu vaa na nc'onho' juu natoo' Cristo.

⁷Min 'nan na cotja' nn'an cha'na ts-man flauta oo arpa. Majo' icanhan' na jnda' cüja' ts'anhan' cha' cüaa' n'on nn'an nin son icüja' juu. ⁸Ndo' mantyi ntyja 'naan' sondaro je', xe na aa ncüii ntyjehan tyi'jnda' icüja' juu ndu, tyi'xe'cüaa' n'onhan na ngita' yahan na nc'ohin tyia'. ⁹Mannnda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naanho', tyi'xe'cüaa' n'on nn'an jñ'oon na coninncyaho' xe na aa tyi'quinan'neinho' ndëëhan yo jñ'oon na mancüiix-

jen ngiohan. Ee xe na ndiciüaa' n'onhan jñ'oon na conan'neinho' ndëëhan, ntsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon na conan'xuaatoho' nnon jndye. ¹⁰ Jñ'oon na mayuu' jndye nnon jñ'oon min na cov-ejndyo na conan'nein nn'anhan' nnon tsonnangue. Ndo' ncüii cüiihan', jnda' nchu vaa itsiquindyihan'. ¹¹ Majo' ya na ndiciüaa' ts'ön jñ'oon na itsinin ncüiichen ts'an, tonnon tsan'neen itsijonhan' ja cha'vijon ts'an na ve' venon ya, ndo' majo'ntyti itsijonhan'hin yo ntyja njan. ¹² Ntyji na nt'ue jndyi n'onho' na nquii Espíritu Santo ntsiquindaa' jon ncüii cüii nnon ts'ian na quint'aho', ndo' ng'e na nnda', icanhan' na cjoo' n'onho' na nninncyaa Tyo'ts'on na nnt'aho' ncüii cüii nnon na ntejdeihan' nque nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Cristo cha' ngaquehan ntyja 'naan' jon.

¹³ Yajo' xe ncüii 'o' na ntsinin juu mañoonchen nnon jñ'oon ndëë ntyjeho' na chito jñ'oon na mancüixjen itsinin juu, can juu nnon Tyo'ts'on na ncyaa jon na nndëë ntscüenon juu 'nan na itsiquindy juu jñ'oon'neen cha' cüaa' n'on nn'anhan'. ¹⁴ Ee xe na aa matsinën nnon Tyo'ts'on yo mañoon nnon jñ'oon, mayuu' matsinën nnon jon yo ñuan njan, majo' min'ncüii ts'an tyi'quitejdeihan'. ¹⁵ Ng'e na nnda', ndö vaa nts'a, ntsinën nnon Tyo'ts'on yo ñuan njan ndo' mantyi yo na mavaa' ya ts'ön nchu vaa itsiquindy jñ'oon na matsinën. Ngita ja alabanzas yo ñuan njan ndo' mantyi yo na mavaa' ya ts'ön nchu vaa itsiquindy jñ'oon na mata. ¹⁶ Ee xe ncüii 'o' itsit'maan' juu Tyo'ts'on yo mañoon nnon jñ'oon, ndo' jo' m'aan ncüiiichen ts'an na ndiciüaa' ts'on juu jñ'oon na matsinin', 'u' min na taquinjon' na tyincyaa' naya Tyo'ts'on, majo' itscu'han' na ntecan juu nnon jon na quindui 'nan na macan', ng'e tataa' ts'on juu jñ'oon na sinin'. ¹⁷ Nts'aahan' na taquinjon' na tyincyaa' naya Tyo'ts'on, majo' tana

tejdeihan' juu tsan'neen na ngaquehin ntyja na vantyja ts'on juu. ¹⁸ Mancya naya Tyo'ts'on na ncyaa jon na mandyentyi jñ'oon matsinën yo mañoon nnon jñ'oon, chinchin cha'xjen na conan'nein nqueho'. ¹⁹ Majo' juu xjen ya na m'an ja quii' nt'an nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Cristo, yantyi nchji na nin'on 'ndyo jñ'oon na ntsinën ndëëhan na ntejdeihan'hin na ngaquehan ntyja 'naan' jon, chito na ntsinën nqui min jñ'oon na mañoonchen nnon jñ'oonhan'.

²⁰ 'O' ntyjé na vantyja n'onho', juu na covaa' n'onho' ntyja 'naan' jñ'oonva', c'onho' cha'na nn'an na jndë tque, chito cha' yotsca. Majo' ya na nin'quenhan' xjen 'o' na nin'quint'aho' 'nan tyia, quitsantjyaho' cha'na cont'a yoquijndë. ²¹ Ee nacjoo' jñ'oon' Tyo'ts'on vaa jñ'oon na itsohan': "Yo nn'an na jnan mañoon ndyuaa na conan'neihin mañoon nnon jñ'oon, yo jñ'oon jndyue joohan ntsinën ndëë nanmin. Majo' min na nnda', tyi'xe'quitquenhin cüenta."

Mannda' vaa na itsiquindy juu jñ'oon'neen na sinin Isaiás. ²² Incyaa Tyo'ts'on na ntsinin ncüii ts'an jñ'oon na chito jñ'oon na mancüixjen tsinin juu. Juu ts'ian'neen tsixuanhan' jn'aan tondëë nque nn'an na tyi'covantyja n'onhan jon. Majo' ya na nninncyaa ts'an jñ'oon na nt'ue ts'on jon na quitejdeihan' nn'an na vantyja n'onhan jon, juu ts'ian'neen tsixuanhan' jn'aan tondëë nan'neen, chito ndëë nn'an na tyi'covantyja n'on. ²³ 'O' na conduiho' tmaan' cüentaa' Cristo, quinan'tiuh'o' na nin 'nan nts'aahan' xe juu xjen na covatjonho' na conan't'maan'ho' jon, ndo' ncüii cüiiho' ngita'ho' na conan'neinho' mañoonchen nnon jñ'oon na chito jñ'oon na mancüixjen na conan'neinho'. Ndo' juu xjen'neen xe na aa ngaquee' ncüii ts'an na tyi'covaa' ts'on juu jñ'oon'

Tyo'ts'on, oo na tyi'covantyja ts'on juu jon, ndo' na nndyii juu na nnda' vaa na conan'neinho', ¿Aa chi ncüji' juu cüenta na jndë tinar' 'o'? ²⁴Majo' xe juu xjen na coninncyaho' jñ'oon' Tyo'ts'on, ndo' ngaquee' ncüii ts'an na m'anho' na tyi'covaa' ts'on juu jñ'oon' jon oo na tyi'covantyja ts'on juu juuhin, nts'aahan' na ntsityiahan' nchjii juu ntyja 'naan' jnaan' juu, ee jñ'oon na conan'neinho' ntsi'manhan' nnon juu na vaa jnaan' juu. ²⁵Juu xjen'neen tsoñ'en 'nan natyia na m'aan quii' ts'on tsan'neen na ve'nty'iu, ntsiquinaan jñ'oon'neenhan', yajo' ntconxye juu na ntsit'maan' juu Tyo'ts'on ndo' ncüji' jndyoyu juu na mayuu' nquii jon m'aan jon yo 'o'.

Quint'aho' tsoñ'en na ntejdeihan' ntyjeho' na vantyja n'on

²⁶O' ntyjê, juu xjen na covatjonho' na conan't'maan'ho' juu Cristo, ndö vaa na chuhan' na quint'aho'. Ncüii ntyjeho' quitejdei jon yo alabanzas, ncüi-ihan nninncyaa jon jñ'oon na si'man Tyo'ts'on quii' ts'on juu. Ncüiichenhin ntsinin jon ncüii jñ'oon xco na si'man Tyo'ts'on nnon jon. Ncüiichenhin ntsinin jon mañoon nnon jñ'oon na tyincyaa Espiritu Santo nnon jon, yo na quitscüenon jon nchu vaa itsiquindyi juu jñ'oon'neen. Tsoñ'en ts'ianmin' quint'aho'han' cha' quitejdeihan' na ngaque ntyjeho' na vantyja n'onhan jon. ²⁷Ndo' xe na aa m'aan nin juu na ntsinin mañoonchen nnon jñ'oon na chito jñ'oon na mancüi-ixjen na itsinin juu, xia'nty' ve oo ndye ts'an na ntsinin, ncüii ncüiihan nnan'neinhan. Ndo' mantyi icanhan' na m'aan nin juu na quitscüenon juu jñ'oon'neen cha' cüaa' n'on nn'an nchu vaa na itsiquindyihan'. ²⁸Majo' xe na aa tanin juu na nndë ntscüenon juu jñ'oon'neen, yajo' tyi'ntsinin juu quii' nt'an nn'an na têtjonhan na conan't'-maan'hin Tyo'ts'on, ve' quitsinin juu

quii' ñuan 'naan' juu ndo' yo nnon Tyo'ts'on. ²⁹Ninve oo ninndye ts'an quinan'neinhan jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an ndo' tsoñ'enho' quitquenchenho' cüenta juu jñ'oon na coninncyaa nan'neen, na aa itsijonhan' juuhan' cha'xjen jñ'oon jndyoyu na jndë macondyeho'. ³⁰Ndo' xe na aa ntsi'man Tyo'ts'on ncüii jñ'oon xco nnon ncüii ts'an na vaquityen jo', yajo' juu tsan na incyaa jñ'oon, cje ro quitsindë juu jñ'oon cha' mantyi ntsiquinaanhan' na ntsinin ncüi-ichen tsan'neen. ³¹Tsoñ'enho' na vaa jñ'oon na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na nninncyaho' ndëë ntyjeho', ya xe na aa ncüii ro cüiiho' nnan'neinho' ndëehan cha' tsoñ'enhan nndëë ncüaa' n'onhan nchu vaa na itsi'man jon ndëehan, ndo' na nnda' ngaqueho' na vantyja n'onho' jon. ³²Ndo' joo nn'an na coninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on, xe na aa nnon ncüiichen ntyjehin ntsi'man jon jñ'oon na nt'ue ts'on jon na quindyee nn'an, nquii ts'an na sinin jndyee, ndëë ntquen nquiihin xjen na ntsichen juu 'ndyo juu. ³³Quint'aho' cha'xjen na matsjö ee nquii Tyo'ts'on juu ts'ian na its'aa jon, tyi'quijñ'eenhan'. Nquii jon its'aa jon ncüii cüii nnon na itejndeihan' nn'an.

Jaa na condui ncüii cüii tmaan' nn'an cüentaa' Cristo, mandö vaa na nt'ue ts'on jon na quint'aha. ³⁴Xjen na covatjon nn'an na conan't'maan'han Cristo, tyi'cüanaan na ncüii tsanscu nc'oon juu na tonnon, tyi'cacüja'han' na nnan'neinhan xjen'neen. Icanhan' na c'onhan nacje 'naan nnonhan cha'xjen juu jñ'oon na conan'y'on nn'an Israel na iquenhan' xjen. ³⁵Ndo' xe na aa vaa jñ'oon na nin'cüaa' n'on nanntcu na m'an jo', vi na jndë sque ntcüe'han nt'aahan, jo' quita'xee'han ndëë nnonhan. Ee tyi'quichuhan' na ncüii tsanscu na ntsinin juu xjen na covatjon nn'an na conan't'-maan'hin Cristo.

³⁶ ¿Aa tyi'quintjo ngioho' yo jñ'oonva'? Icanhan' na cañjoon' n'onho' xjen na tye' na coninc'uaa jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on, chito quii' nt'anho' jnan juu jñ'oon'ñeen. Min chito xia'ntyi ninnqueho' na jndë ty'onho' cüentahan'. ³⁷ Xe na aa ndyii' ncüüi 'o' na icüjji' juu cüenta na i'ua Jesús ts'ian nnon juu na incyaa juu jñ'oon' Tyo'ts'on, oo vaa ncüüi nnon ts'ian na nquii Espíritu Santo itsiquindaa' jonhin, jo' chuhan' na quitsi'man tsan'ñeen na juu jñ'oonva' na jndë tsjö, juuhan' conduihan' jñ'oon 'ndyo nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa. ³⁸ Majo' xe na aa tyi'quitsijñ'oon' tsan'ñeen jñ'oonva', min tyi'nan'jñ'oon'ho' yo ntyja 'naan' juu.

³⁹ Jo' 'o' ntyjë, quitquen yantyiho' na ninncyaho' jñ'oon ndëë nn'an na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quindyehan, min tyi'ngitë'ho' nn'an na conan'neihan mañoon nnon jñ'oon na chito jñ'oon na mancüiixjen conan'neihan. ⁴⁰ Majo' ya na covatjonho', nchu' quint'aho' tsoñ'en yo cha'xjen na chuhan'.

Jñ'oon na mayuu' na tando' xco Cristo

15 Nanein, 'o' ntyjë, nt'ue ts'ön na cañjoon' n'onho' juu jñ'oon naya na toninnnya ndëëho' na ty'onho' cüentahan' xee'ñeen, ndo' na ntyja 'naan'han' na contjotyenho' na vantyja n'onho' xjen nein. ² Ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen na toninnnya ndëëho', itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho' xe na aa tyi'cotji ntcüe'ho' ntyja 'naan'han'. Majo' xe na aa tyi'xoncüee' n'onho' na tentyja n'onho'han', yajo' nts'aahan' na ve' jn'aan.

³ Ndö ro jñ'oon na t'manntyichen tsixuanhan' na si'man Tyo'ts'on nnön ndo' totsimanhan' ndëëho'. Juu jñ'oon'ñeen itsi'quindyihan' na tue' Cristo ntyja 'naan' jnan tsoñ'en jaa cha'xjen juu jñ'oon' Tyo'ts'on na tondui itsiquindy-

ihan', ⁴ Na ty'iu nn'anhin, ndo' xee na jndë ndye tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon cha'xjen juu jñ'oon' jon na tondui na itsiquindyihan'. ⁵ Jndë jo' tityincyoo'hin nnon Pedro, ndo' ndëcya ndëë nque nn'an ncho've na t'ua jon ts'ian 'naan' jon ndëëhan. ⁶ Jndë jo' tenon 'on ciento nn'an na vantyja n'onhan jon, tityincyoo'hin ndëë nan'ñeen na ninvi xjen. Jndyentyi nan'ñeen ninvaa vando'han xjen neinhin majo' ñ'enhan na jndë tjë. ⁷ Jndë jo' tityincyoo'hin nnon juu Santiago, ndo' jndëcya tityincyoo'hin ndëë tsoñ'en nn'an na t'ua jon ts'ian ndëëhin na totsai'onhan jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an.

⁸ Ndo' na mats'iañ'en, mantyi tityincyoo'hin nnön. Itsijonhan' ntyja 'naan' ja cha'vijon ncüüi yujnt'a na ve' jndui'. ⁹ Ee ntyja 'naan' tsoñ'en nan'ñeen na tji jon na t'ua jon ts'ian 'naan' jon ndëëhin, min tyi'quitsixuan na ndue nn'an na condui ja ts'an na i'ua jon ts'ian'ñeen nnön ng'e tonty'ë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' nquii Tyo'ts'on. ¹⁰ Majo' ng'e juu naya na condui jon, jo' na i'ua jon ts'ianva nnön, min tyi've'jn'aan na s'aa jon na nnda' yo ja. Ng'e ntyja 'naan' juu naya'ñeen, jo' mat'manntyichen na matsichön quityquii' ts'ianva, chito nque nn'an na tji Cristo na t'ua jon ts'ian ndëëhan na cotsai'onhan jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Majo' chito ncö mats'ahan', xia'ntyi ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' na condëë mats'ahan'. ¹¹ Majo' tanin, nin juu ts'an na incyaa jñ'oon, aa ja ndo' aa joochan, ninncüiixjen jñ'oon na coninnnyá, ndo' majuu jñ'oonva' na covantyja n'onho'.

Nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë

¹² Coninnnyá jñ'oon na vando' xco Cristo vi na jndë na tue' jon. Majo' ñ'en ntyjeho' na conduehan na joo nn'an na jndë tjë taxequita'ndo' xcohan. Ndo' na nnda', cochue' n'onhan na m'aan' n'on-

han. ¹³Ee xe na aa tyi'yuu' na nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë, yajo' min nquii Cristo ta'nan tando' xco jon. ¹⁴Ndo' xe na aa tyi'covando' xco jon, yajo' juu jñ'oon na coninncyá, ve' jn'aanhan' ndo' mantyi ve' jn'aan na covantyja n'onho'hin. ¹⁵Ndo' chito xia'ntyi jo', mantyi joo jñ'oon na cotjí' jndyoyú na condué na tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco Cristo, covityincyoo' jndyoyu na conan'vi'nn'án xe na aa mayuu' na tyi'iquita'ndo' xco nn'an na jndë tjë. ¹⁶Ee xe na aa tyi'yuu' na incyaa Tyo'ts'on na cota'ndo' xco nn'an na jndë tjë, yajo' min nquii Cristo tyí'cüando' xco jon. ¹⁷Ndo' xe aa tyí'cüando' xco jon, yajo' ve' jn'aan na vantyja n'onho' jon, ninvaa nan'xuanho' na jndë tsu ñuaanho' ng'e yo jnan. ¹⁸Ndo' na nnda', mantyi xe na aa tyí'cüando' xco nquii Cristo, itsiquindyihan' na joo nn'an na tovantyja n'onhan jon ndo' na jndë tjëhin, jndë tsu ñuaanhan. ¹⁹Ee xe ve' xia'ntyi xjen na cota'nt'ö yo si'ts'o njanhan na incyaa-han' na t'man qui nn'ön Cristo, condui jaa nn'an na nty'iantyichen na tsoñ'en nn'an.

²⁰Majo' jñ'oon na mayuu'ntyichen na jndë vando' xco Cristo na tue' jon, ndo' ng'e juu jon tando' xco na vejndyee, tsi'man nquiihan' ndëéhë na mantyi mangüentyja xjen na nninncyaa jon na nta'nt'ö xcö vi na jndë tjë. ²¹Ee cha'xjen ntyja 'naan' nquii Adán covje tsoñ'en nn'an, mantyi ntyja 'naan' nquii Cristo tsoñ'en nn'an na vantyja n'on jon nta'ndo' xcohin. ²²Joo nn'an na nan'xuanhin tsjan 'naan' Adán na jndyocahan', tsoñ'enhan covjehan. Mannda' vaa na itsijonhan' yo tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Cristo, nta'ndo'xcohin yo si'ts'o 'naanhin. ²³Ndö vaa na sijnda' Tyo'ts'on ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, navejndyee tyincyaa jon na ta'ndo' xco Cristo, ndëcya ya na ncüjee' ntcüe' jon, jaa na condui cüentaa' jon, nta'nt'ö xcö. ²⁴Jo' juu

xjen'ñeen ntycüii tsonnangue. Ndo' vi na jndë sityuui' jon tsoñ'en nnon na co-toxen, yo min'cya ro na t'man condui, min ángeles, min nn'an na conan'vehan nacjoo' Tyo'ts'on, juu na t'man na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en, nninncyaa jonhan' nt'ö tye jon. ²⁵Ee condui jon na co'xen jon ata ngyee' xjen na nquii Tyo'ts'on ncju'cje jon tsoñ'en na conan'vehan nacjoo' Cristo. ²⁶Juu na it-s'aa na covje nn'an, v'ii' ts'onhan' jaa. Na mats'ia juu najndeí na tsixuanhan', nquii Tyo'ts'on ntsityuui' jonhan'. ²⁷Ee na xjen neinhin juu na iquen jon xjen, jndë tyincyaa jonhan' nt'ö nquii jnda jon, cha' nditquehin ndëë tsoñ'en. Vaa jñ'oon' jon na jndui na itsiquindyihan' na iquen jon tsoñ'en nacje 'naan' nquii Cristo. Majo' ya na itso jñ'oon'ñeen na nnda', itsi'man jndyoyuhan' na tyi'cy'oonhan' nquii Tyo'ts'on na nquii jon tquen jon tsoñ'en nacje 'naan' Cristo. ²⁸Ndo' vi na mats'iañ'en, xjen na jndë tantjon Cristo tsoñ'en joo na conan'vehan nacjoo' jon, yajo' manquiintyi jon na conduihin jnda Tyo'ts'on, nc'oon jon nacje 'naan' tye jon, ndo' na nts'aa jon na nnda', nquii Tyo'ts'on ntquenhan'hin na taquintyja na t'man conduihin.

²⁹Majo' xe na aa mayuu' na tyi'xe'iquita'ndo' xco nn'an na jndë tjë, yajo' ve' jn'aan na cont'ë nn'an ntyja 'naan' nt'oo. Ee xe na aa tyi'yuu' na nta'ndo' xco nn'an, tayuu jnt'ue na cont'ëhin ntyja 'naan' nque nt'oo'ñeen. ³⁰Ndo' mantyi nquë, xe tyi'xe'iquita'ndo' xco nn'an, ve' jn'aan na mancha'chen xjen na nc'ón na m'an 'nan na toncuu' nacjó. ³¹Nën jndyi na 'o' vaqueho' ntyja 'naan' ta Jesús. Ng'e na nnda', tyi'quity'i cüenta min na 'io 'io nin'quitscúee'han' ja. ³²Nn'an ntjoohin tsjoon Efeso, t'man navi' na jnt'ahin ja. Juu navi'ñeen, itsijonhan' juuhan' cha'vijon na t'ui ja yo quioo' vje. Majo' ta'nan naya njan na nnda' tquenön xe na aa mayuu' na ty-

il'je'quita'ndo' xco nn'an na jndë tjë. Ee xe na aa tyi'yuu'han', yantyi na quint'aha cha'na juu jñ'oon na condue nn'an: "Cüa 'o', ntcü'a ndo' ntcü'e chjo ee 'io cha mancüjähë."

³³ Tyi'ninncyaho' na joo jñ'oonmin' na condue nn'an nnan'vi'nn'anhan' 'o'. Ee mantyi vaa ntcüiichen jñ'oon na conduehan: "Juu xjen na conan'ljön yo nn'an na mancüixjen cont'a 'naan natyi, ntsityuui'han' joo ts'ian na tui jndyihina cont'a." ³⁴ C'oon' ya ya n'onho' na quinan'tiuho' ndo' quint'aho' cha'xjen na chuhan'. Quitsacüentyjee'ho' na conan'tjaho', ee ñ'enho' ninvaa m'anho' na të' nquenho' ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. Matsjö na nnda' cha' quitscüejanan' jndyihan'ho'.

Ndö vaa na nnan'xuan si'ts'o 'naan nn'an vi na jndë ta'ndo' xcohan

³⁵ Nts'aahan' na m'aan nin juu na tyi'cantyja ts'on juu na joo nn'an na jndë tjë, na nta'ndo' xcohan na ngüaxee' juu: "Nque nn'an na jndë tjë, ¿Nchu vaa nts'aahan' na nta'ndo' xcohin? Ndo' juu si'ts'o xco 'naanhin, ¿Nin ntcüi nnon na nnan'xuanhan'?" ³⁶ Tsan' 'u' na nnda' vaa mavaxe'. 'Nan tsjan na nnon' ts'an, nquiihan' cha'vijon ngue'han' quii' ts'o, jndahan', juuhan' co'on. ³⁷ Chito ts'oon jnt'a na inon' ts'an, juu 'nan tsjan na nnon' ts'an, tanin aa ntquen trigo ndo' aa nnan. ³⁸ Majo' vi na jndë jnon' ts'anhan', nquii Tyo'ts'on ncyaa jon na cuaahan' cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon, ndo' ntcüi cüi nnon 'nan tsjan, majnda' na sijnda' jon nchu vaa vaa ntyja 'naan'han'. ³⁹ Ntcüi cüi nnon sits'o, covejndyo na tsixuanhan'. Ee joo si'ts'o 'naan nn'an, tyi'cüejonhan' yo si'ts'o 'naan quioo'. Ee ntcüi nnon si'ts'o na nan'xuan nn'an, ndo' si'ts'o nan'xuan quioo' na ma'ntyja, vandyah'an', ndo' quioo' na m'aan quii' ndaa, mañoon nnon si'ts'o nan'xuan joo o'. ⁴⁰ Mantyi 'nan na m'aan na

tondye, tyi'cüejonhan' yo 'nan na min nnon tsonnanguevahin. 'Nan na min na tondye, ntcüi nnon na nancoo' na nan'xuanhan', ndo' joo 'nan na min nnon tsonnanguevahin, vandyah' na nancoo' nan'xuanhan'. ⁴¹ Juu ndo'cüjioon' covejndyo ntyja na quixueehan' yo juu na quixuee na tsixuan chi', ndo' mantyi vandyah' na quixuee ncjuu. Ndo' nque ncjuu covejndyo na quixueehan' yo ntyjehan'.

⁴² Mannda' vaa na itsijonhan' juu si'ts'o na nnan'xuan jaa xjen na nta'nt'ö xcö. Juu xjen na vanty'iu ts'oo quii' tyuaa, conduihan' 'nan na ngitö', majo' ya na ngüando' xcohan', ntsixuanhan' ntcüi na tyi'je'cüi'ndaa' nnda'han'. ⁴³ Juu si'ts'o 'naan' ts'an na vanty'iuhan', min'chjo tyi'njon tsixuanhan'. Majo' ya na ngüando' xcohan' ntsixuanhan' ntcüi najnde' ndo' na nancoo'. ⁴⁴ Si'ts'o na nganty'iu tsixuanhan' ntyja 'naan' tsonnangueva, majo' juu si'ts'o na ngüando' xco ntsixuanhan' ntyja 'naan' nquii Espíritu. Ng'e m'aan si'ts'o na tsixuanhan' ntyja 'naan' tsonnangueva, ndo' mantyi m'aan si'ts'o na tsixuanhan' ntyja 'naan' Espíritu.

⁴⁵ Vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': "Adán, tsan na tquen jndyee Tyo'ts'on, s'aa jon na ts'an na vando' tsan'ñeen."

Nnda' vaa itsiquindyi jñ'oon'ñeen. Tëca ndyu ndo' sijnda' Tyo'ts'on na ncüjee' ntcüiichen ts'an cha'xjen na tom'aan jndyee juu Adán, jo' nquii Cristo. Vandyah' conduihin yo Adán, ee ncyaa jon na cota'ndo' nn'an tonnon Tyo'ts'on ng'e cüejon conduihin yo nquii jon. ⁴⁶ Navejndyee cota'nt'ö ntyja 'naan' juu tsonnangue, ndo' na jndë ve ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. ⁴⁷ Juu tsan na tom'aan jndyee, sia jonhin yo ts'o, majo' tsan na conduihin Adán na jndë ve, jo' nquii ta Jesús, jnan jon quiñoon'ndue. ⁴⁸ Nque nn'an na nan'xuan ntyja 'naan' tsonnangue, itsijonhan'hin cha'na nquii Adán na sia Ty-

o'ts'onhin yo ts'o. Majo' nque nn'an na nan'xuanhan ntyja 'naan' quiñoon'ndue, itsijonhan'hin cha'na nquii Jesús na jnan jon jo'.

⁴⁹Ndo' juu si'ts'o njanhan na itsijonhan' juuhan' cha'xjen juu si'ts'o na totsixuan Adán, mantyi mannda' vaa ntsijonhan' jaa cha'na nquii jon na jnan quiñoon'ndue.

⁵⁰O' ntyjé, ndö vaa na matsjö ndëëho', joo si'ts'omin na conduihan' si' ndo' neoon', tyi'je'quindëë nnan'jonhan' ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on, min 'nan na cotö' tyi'je'quindëë ntsijonhan' juuhan' yo 'nan na tyi'je'cüi'ndaa'.

⁵¹Nt'ue ts'ön na cüaa' ya n'onho' ncüii jñ'oon na tyi'condeye nn'an ntyja 'naan'han'. Tyi'tsoñ'en jaa ncüjé, majo' ninjonto ntsiñoonhan' juu si'ts'o njanhan, ⁵²Cje ro na nndui na nnda' cha'xjen na nchoon' ts'an, juu xjen na nninc'uaa ndu na mats'ia, ee nninc'uaa ndu 'naan' Tyo'ts'on. Juu xjen'ñeen nque nn'an na jndé tjé ntando' xcohin na tyi'jon vi ncüje nnda'han, ndo' si'ts'o njanhan ntsiñoon jonhan'. ⁵³Ee juu si'ts'o njanhan na covjehan' na cotö'han', icanhan' na nninñoonhan' ndo' ntscüequenhan' juuhan' si'ts'o xco, ndo' vi jndé na tui na nnda', tyi'jon cüi'ndaa' nnda'han', ninnquii'chen nnan'xuan na tyi'quintycüii na cota'tnt'ö. ⁵⁴Ndo' juu na its'aa na cotö' si'ts'o njanhan, vi jndé tenoon' na nnda' iquenonhan', min tyi'xe'cüje nnda'han'. Juu xjen'ñeen ntsiquindéhan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': "Jndé s'aa Tyo'ts'on na cacüentyjee' na covje nn'an. Jndé sityuui' jon juu na its'aa na covjehan. ⁵⁵Naneihin tyi'je'quindëë ngüantjonhan' yo jaa. Naneihin juu najndeí na tquenhan' xjen 'naan'han' na tovjé, jndé tyuui'han'."

Jñ'oon'ñeen nnda' vaa itsiquindyihan'. ⁵⁶Juu jnan na nan'xuan, its'aav-

i'han' jaa na covjé, ndo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan', itsijnda'han' na conan'xuan jnan. ⁵⁷Majo' ncyaa ya jndyi ta Tyo'ts'on. Nquii jon ncyaa jon na condëë na cotantjón yo juu na its'aa na covjéhé ng'e nquii ta Jesucristo na conduihin ityentjon jon jaa.

⁵⁸Mang'e jo', 'o' ntyjé na vi'ntyji jndyi ja 'o', ng'e na nnda' vaa, quintjotyenho' ntyja 'naan' na vantyja n'onho' Cristo. Min'ncüii nnon tyi'ninnncyaho' na ntsits'iihan' 'o' ntyja 'naan' jo'. Cjoo' ya ya n'onho' na quint'aho' ts'ian na i'ua ta Jesús ndëëho', ng'e mangio jnda'ho' na tyi've'jn'aaan na cotyentjonho' nnon jon.

**S'on na conan'tjonhan na
nta'ñoon'han' ntyjehin na
vantyja n'on Cristo**

16 Jndé scüenön jñ'oon ndëë ntyjééhé, tmaan' nn'an na conan't'maan'han ta Jesús na m'anhin ndyuaa Galacia. Nnon tson'ñeen tsjö ndëëhin nchu vaa na quint'ahin na conan'tjonhin s'on na ntejndeihan' nn'an na icüji Tyo'ts'on na conduihan cüentaa' nquii jon. Ntyja 'naan joo s'on na conan'tjonho' na nta'ñoon'ho' ntyjééhé na m'anhin ndyuaa Judea, manincüajon quint'aho' cha'xjen na tsjö ndëë nan'ñeen. ²Tyi'ncüii xuee nuinco', ncüii ro ncüiiho' quinan'veho' xi' ncüii nchu xjen na tantjonho' suana na ntycüii. Tyi'nan'quitsuho' juuhan', yajo' juu xjen na nguë nnt'a quii' nt'anho', tyi'xe'canhan' na nnan'tjonho' xoquitu' ee joo s'on'ñeen jndé vaa cjehan'. ³Yajo' xjen na nguë na m'anho', quindueho' nnön nin joo vendye ntyjeho' na cotjiho' na ngoy'onhan joo xoquitu'ñeen ndëë ntyjééhé na jñen' jndyihin na m'anhin Jerusalén. Ndo' ja ncüji tson na ngoy'onhan ndëë ntyjééhé nan'ñeen cha' ncy'onhan cüentahan. ⁴Ndo' xe na aa mantyi icanhan' na ncjö, nc'ohan yo ja.

**Istjnda' Pablo na vjaquindyaiaa'
nnda' jon nn'an Corinto**

⁵Ndo' vi na jndë tenön ndyuua Macedonia, yajo' ngüenön nnt'a na m'anho' tsjoon Corinto. ⁶Ndo' nndëë nts'aahan' na ntjo ja yo 'o' cüantyi ro xuee, oo ata ninvaa ngueetein, ndo' ya na ndë-cya, nndëë ntejndeiho' ja ya na jndë tijnda' va ntyja na ncjö. ⁷Ee tyi'quit-s'aahan' ts'ön na ve' ngüenön ntyja na nty'ia 'o'. Ee matsitiu na mavio chjo ntjo ja yo 'o' xe na aa nquii jon na itye'ntjon jon ja nt'ue ts'on jon na nnda'. ⁸Majo' ntjontyichen ja ntjoohin Efeso ata nguee' nguee Pentecostés. ⁹Ee t'man vaa na itsiquinaanhan' na mats'a ts'ian 'naan' ta Jesús tsjoonvahin ee jndye nn'an nin'quindyehin jñ'oon na mancya, majo' majndye nn'an conan'chonhin na nin'quitë'hin ja na mats'a ts'ianva.

¹⁰Majo' xe na aa nguee'non juu Timoteo na m'anho', cy'onho' cüentahin yo na neinho' cha' tyi'nc'oon jon na chjoo' ts'on jon viochen xjen na m'aan jon quii' nt'anho', ee itye'ntjon jon nnon ta Jesús cha'xjen na mats'a. ¹¹Ndo' min'ncüiiho' tyi'nt'aho' na tyi'quinjonhin. Xjen na nndui' ntcüe' jon quii' nt'anho' na nndyo ntcüe' jon na m'an ja, quitejndeiho'hin 'nan na icanhan'hin. Minnt'ö na ncüjee' ntcüe' jon ntjoohin yo joo ntyjëehë na nninncyo yohin.

¹²Majndye jnda jndë tsjö nnon juu ntyjëehë Apolos na juu xjen na co'ontcüe' ntyjëehë na m'anho' na cja jon yohan, na caquindyaiaa' jon 'o', majo' tyi'quits'aahan' ts'on jon na ncja jon na ninñoon'. Neja jon ya na nninncyaaahan' xjen.

Ncyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëehan

¹³Quitquen ya yaho' cüenta nchu vaa na cotsam'anntyichenho'. C'oon'tyen n'onho' na vantyja n'onho' Cristo. C'onho' na conan'xuanho' ñuaanho'

ng'e na conduiho' cüentaa' Tyo'ts'on. Quinan'chonntyichenho' na m'anho' ntyja 'naan' jon. ¹⁴Ndo' tsoñ'en na cont'aho', quinan'manho' na conan'vengioho' nn'an.

¹⁵O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesús, mangioho' na ninvaa ndyuua Acaya, nquii Estéfanos yo nn'an vaa' jon, joohan tëntyja jndyee n'onhan Jesús. Ninncüii cotquenhan na cotejndeihan nn'an na vantyja n'on jon. ¹⁶O' ntyjë, matsiqui'man' ja 'o' na quitquenyaho' cüenta jñ'oon na conan'man nan'ñeen ndëëho', joohan ndo' mantyi nque nn'an na conan'jonhan ts'ian 'naan' ta Jesús yohan.

¹⁷Nën jndyi na jndë tyjee'non juu Estéfanos na m'an ja yo Fortunato yo nin'Acaico, na jndë squehin ntjoo, itsijonhan' ntyji cha'vijon na mantyi'ia ndëë nqueho' na tycya m'anho' Corinto. ¹⁸Ee ntyja 'naanhan icüiji'han' na jndye nnon na tom'aan' ts'ön ntyja 'naanho' ndo' mantyi na jndye vaa tom'aan' n'onho' jñ'oon na jnan'cüanonho' na m'an. Nque nn'an na nan'xuan cha'na joohin, nin-nquii'chen quint'aho' na njonhin.

¹⁹Nque ntyjëehë ncüii cüii tmaan' na vantyja n'onhan Jesús na m'anhin ntjoohin ndyuua Asia, coninncyahin ts'on 'naanhan ndëëho'. Mantyi juu Aquila yo scuu' jon Prisca, jndye ts'on coninncyahin ndëëho' yo xuee' ta Jesús, ndo' mantyi juu tmaan' nn'an na covatjon v'aahan. ²⁰Tsoñ'en ntyjëehë na m'an ntjoohin coninncyahin ts'on 'naanhin ndëëho'. Juu xjen na covatjonho' yo ntyjeho' na vantyja n'on, quitanho' ndueehin na nninncyaho' ts'on joohin.

²¹Mancö Pablo macüji xuë nnon tsonvahin na mancya ts'on njan ndëëho'.

²²Minninchen ntyjeho' na tyi'njon ta Jesús ntyjii juu, cju'vi' ta Tyo'ts'onhin. Cje ro nndyo' nnda' ta Jesús.

²³Quityio ta Jesucristo jn'aan na tsoñ'enho'. ²⁴Juu na vi'ntyji ja 'o' ng'e Cristo Jesús, c'oonhan' yoho'.

Tson Na Jndë Ve Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Corinto

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëë nn'an

1 Maja Pablo matscüenön tsonvahin ndëë 'o' na conduiho' tmaan' nn'an na vantyja n'onho' Tyo'ts'on na m'anho' tsjoon Corinto. Yo na nt'ue ts'on jon, condui ja ts'an na i'ua Jesucristo ts'ian nnön na mancya jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Juu ntyjëähë Timoteo itsijonhin yo jñ'oonvahin na macüji. Nque ntyjëähë na m'anhan ndyuua Acaya na mantyi conduihin tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, nt'ue n'ón na tsoñ'engan quinanjn'aanhinhan'. ²Nquii tyëähë Tyo'ts'on yo nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, mac'an ndëëhin na juu naya na conduihan yo nin'juu na tajñuaan' ts'onhan, quinanjndyen-tyichenhinhan' na ncy'onho' cüenta.

Tsoñ'en navi' na toquenon Pablo yo ntyje jon, itsinjoon' Tyo'ts'onhan

³Conan't'mán' Tyo'ts'on na m'aan jon na nty'ia ro nn'an ntyjii jon. Cha'xjen na itsinjoon' ts'an jnda juu, mannda' vaa its'aa jon na itsinjoon' jon jaa quityquii' joo navi' na coquenón. Condui jon tye nquii Jesucristo na juu jon ityentjon jon jaa. ⁴Tsoñ'en navi' na coquenón, itsinjoon' Tyo'ts'on já, cha' ntyja 'naan' juuhan', mantyi nndëë nnan'njón' nn'an min'cya ro nnon navi' na coquenonhin. ⁵Ee cha'xjen jndye nnon min nchu vaa na conan'jón ntyja 'naan' navi' na toquenon Cristo, ntyja 'naan' nquii jon incyaaahan' na t'man vaa na na condëë na conan'njón' já nn'an quityquii' joo navi' na coquenonhan. ⁶Ee ya na incyaa Tyo'ts'on na coquenón navi', its'aa jon na nnda' cha' ntsinjoon'han' 'o' quityquii'

joo navi' na coquenonho' yo na ncy'onho' cüenta na ntsin'man jon ñuaanho'. Ee itsinjoon' jon já cha' condëë na conan'njón' 'o' quityquii' navi' na coquenonho'. Juu na itsinjoon'han' 'o', incyaaahan' na ncy'onchenho' na jndëho' na ntjotyenho' ntyja 'naan' jon quityquii' joo navi' na coquenonho' na cüejon juuhan' cha'na joo navi' na coquenón. ⁷Ndo' contyja tcüii' n'ón tonnon Tyo'ts'on ntyja 'naanho', ee mangió cha'xjen na conan'jonho' yo joo navi' na coquenón, mantyi conan'jonho' ntyja 'naan' juu na itsinjoon' jon já.

⁸O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, nt'ue n'ón na cüaa' n'onho' ntyja 'naan' juu navi' t'man na tquenón xjen na tom'án ndyuua Asia. Juuhan' jaa' jndyihan' ata s'aahan' n'ón na tandiquindëë nnan'quii n'ón quityquii'han'. Ata tondyii' n'ón na ntscuee'han' já. ⁹T'oon' n'ón na cha'vijon jndë tijnda'tyen jñ'oon na cüjé. Nnda' vaa na tui cha' tyi'nan'qui n'ón yo na nndëë nt'á nqué. Xia'ntyi quinan'qui n'ón nquii Tyo'ts'on na itsintcüii jon nn'an na jndë tjë. ¹⁰⁻¹¹Siquindyaa jon já quii' juu navi' t'man'ñeen na nin'quitscuee'han' já, ndo' ninvaa na itsiquindyaa jon já navi' na coquenón naneinhin. Ndo' ninm'án na conan'qui n'ónhin na ntsiquindyaaan-tyichen jon já viochen xjen na cotejndeiho' já na cotanho' nnon jon na quityio jon jn'aan joo ts'ian na cont'á. Ng'e ya na jndye nn'an cotanhin na quitejndei jon já, mantyi majndye nn'an nnan't'maan'hin jon na ninncyahin na ya jon na indyii jon jñ'oon na cotanhin nnon jon.

Nan'minhin jnan'tsan'han' Pablo na tatja jon Corinto na macje

¹²Vaa ncüiii nnon ntyja nján na conan'ntsá já chjo ntyja 'naan'han'. Ee quii' ñuan nján covicjé na yo na ji'ua conan'xuán ndo' mantyi yo na xoncüee' n'ón na cotsam'án quii' nt'an tsoñ'en

nn'an, ndo' majndeichen quii' nt'an nqueho'. Mantyi ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' na cotyentjón nnon jon yo ndëëho', chito cont'áhan' cha'xjen juu na jnda' nquen joo nn'an na tyi'iquita'jn'aanhin jon. ¹³ Ee joo tson na cotjí na conan'cüanón na m'anho', xia'ntyí nchu vaa na conan'jn'aanho' jñ'oon na chuhan', jo' conan'quindyiihan', ta'nan ncüiichen nnon. Ndo' ntyja jndyi ts'ón na nnda' vaa na ntji'ho' cüenta ata na ntycüii na conan'jn'aanho'han' ¹⁴ Ntyji na ñ'enho' na covaa' n'onho' ntyja nján nqué, jo' na m'anho' na neinho' na ityii' Tyo'ts'on 'o' ntyja 'naan' nquii jon, cha'xjen mantyi na ne'ón na neiin' n'ón ntyja 'naanho' na tonnon jon juu xuee xjen na nndyo nnda' nquii ta Jesús.

¹⁵⁻¹⁶ Ndo' ng'e na ntyja jndyi ts'ón na ncüaa' ya n'onho' 'nan na mats'a, jo' na sitiü xjen na ngitsá ndyuaa Macedonia, ngüenón jndyé na njnty'ía 'o', ndo' xjen na ngitsántyéchën ndyuaa Judea, ngüenón nnt'á na m'anho'. Ndo' na nnt'á na nnda', ve jnda nnincyaa Tyo'ts'on na neinho'. Ndo' mantyi ndëë ntejdeiho' já nato na ngitsá Judea. ¹⁷ Majo' vi na si'jnt'á na nnda', tatëcju'han' na ncjö na m'anho'. Ndo' na tui na nnda', ¿Aa cotji'ho' cüenta na ve' mats'atö? ¿Aa conan'tiuho' na tyi'yuu' jñ'oon na sinën juu xjen na tsjö na ntsqué na m'anho'? ¿Aa ndyii' n'onho' na juu jñ'oon na tsjö itsijonhan' juuhan' cha'vijon jñ'oon na conan'nein nn'an na tyi'covantyja n'onhan Jesucristo, na ve' conduehin ncüii jñ'oon nnon ncüii ntyjehin, majo' ya na conan'neihin jñ'oon'ñeen nnon ncüiichen ts'an, ñoncyaa vaa conduehinhan'? ¹⁸ Majo' cha'xjen nquii Tyo'ts'on itsiquindë jon jñ'oon na ico' jon 'ndyo jon, majo' tyi'condué jñ'oon ndëëho' na m'aan' n'ón na aa nnan'quindéhan' oo aa tyi'nan'quindéhan'. ¹⁹ Ja yo juu Silvano yo nin'Timoteo, toninncyá jñ'oon

ndëëho' ntyja 'naan' Cristo Jesús na nquii jon conduihin jnda Tyo'ts'on. Juu jñ'oon'ñeen, chito ncüii jon tsixuanhan' jñ'oon na mayuu' ndo' ncüiichen jon chitojo'. Jñ'oon ntyja 'naan' jon ninnquii'chen conduihan' jñ'oon na mayuu'. ²⁰ Ng'e ntyja 'naan' nquii Cristo, tsoñ'en jñ'oon na ico' Tyo'ts'on 'ndyo jon, itsiquindë jon joohan'. Mang'e jo', ntyja 'naan' Cristo, conan't'maan' jaa jon ya na condué na quindui cha'xjen joo jñ'oon na ico' jon 'ndyo jon ndëë. ²¹ Ja ndo' mantyi 'o', nquii Tyo'ts'on incyaa jon na conan'jón ntyja 'naan' Cristo. Nquii jon i'ua jon ts'ian 'naan' Cristo ndé. ²² Ndo' ng'e na incyaa jon Espíritu Santo quii' nn'ón, jo' tsi'manhan' na condui jaa ntsinda jon. Ndo' ng'e na nnda' its'aa jon, itsi'manhan' na ntsiquindë jon tsoñ'en jñ'oon na jndé tco' jon 'ndyo jon na ncy'ón cüenta.

²³ Ntyja 'naan' juu jñ'oon ndu na tatyjé nnt'a tsjoonho' Corinto cha'xjen sijnt'a jndyë na nts'a, tatyjé cha' tyi'canhan' na ntsity'ia 'o'. Cüji' jndyoyu Tyo'ts'on xe tyi'yuu' jñ'oon na matsinën ndëëho' ntyja na nnda' sitiü. ²⁴ Chito na nin'quinan'jndei' jndyüé ndëëho' na nin jñ'oon na icanhan' na cantyja n'onho'. Ng'e mantyi na t'man vantyja n'onho' nquii Tyo'ts'on, jo' nin'quitejndei 'o' na conan'jonho' yo Cristo cha' n'onho' na nein jndyihó'.

2 Mang'e jo' sitiü yantyi na tyí'cjö nnt'a na m'anho', ng'e xe na aa tyjé quii' nt'anho', ntsichjoo'han' n'onho' jnaan' na ntsity'ia ja 'o'. ² Ee xe ntyja njan na ntsichjoo'han' n'onho', yajo' ¿Nin ts'an na 'ndyiihan' na nninncyaa juu na nën? Ee xia'ntyí ntyja 'naan' nqueho' na n'ón na nën. ³ Mang'e na nnda', tji tson'ñeen na scüenöghan' na m'anho' cha' tyi'nc'ón na chjoo'to ts'ón xjen na ngué nnt'a quii' nt'anho', ee xia'ntyí ntyja 'naan' nqueho' incyaaahan' na neiin' ts'ón. Ng'e mavaa' ya ts'ón xjen

na m'an na nën, mantyi 'o' nc'onho' na neinho'. ⁴ Vi na jndë tji juu tson'ñeen, t'-man jndyi vaa na si'ndaa'han' ntyji ata tji'han' ndaa nnön. Ee taa' ts'ön na joo jñ'oon'ñeen ntsichjoo'han' n'onho'. Majo' chito scüenön tson'ñeen na m'anho' cha' quitsichjoo'han' n'onho', scüenönhan' ndëeho' cha' quitsi'manhan' na t'-man vaa na venchji 'o'.

Quinan't'man n'onhin juu ts'an na sitjahin

⁵ Ndo' ntyja 'naan' nquii tsan'ñeen na tsojnaan' juu na sichjoo'han' n'onho', chito xia'ntyi ja na sichjoo'han' ts'ön ntyja 'naan' juu, mandyo tsoñ'enho' t'onho' na tyia ngioho' jnaan' na ndda' vaa na sitjahin. Majo' tyi'nin'quitsijndyë jñ'oon ntyja 'naan' tsan'ñeen. ⁶ Mayato na mandyo tsoñ'enho' jnan'jnda'ho' na quindui' tsan'ñeen quii' nt'anho'. ⁷ Majo' naneinhin chuhan' na quinan't'man n'onho'hin ndo' quita'ñoon'ho'hin, tyi'nts'aahan' na ntsichjoo'ñ'engan' ts'on juu ndo' na n'ndyii juu na vantyja ts'on juu Jesucristo. ⁸ Ng'e jo' matsiqui'man' jaho' na quinan'man nnda'ho' nnon juu na conan'vengioho'hin. ⁹ Ee majuu ts'ian na tji tson'ñeen na scüenönhan' na m'anho' na quinan'qui'maan'ho' juu tsan'ñeen na sitjahin, ee nin'quinty'ia na aa nta'nguee'ho' jñ'oon na tqüen ndëeho'. ¹⁰ Ndo' xe na aa conan't'man n'onho' ncüii ts'an, mantyi ja matsit'man ts'önhin. Ng'e xe na aa vaa ncüii nnon na sitja ts'an na icanhan' na quitsit'man ts'ön, tonnon Cristo matsit'man ts'önhin cha' juu tmaan' na conduiho' ntjo ya ntcüe'han'. ¹¹ Mats'a na ndda' cha' ngit'ë na nin'cüantjon Satanás jaa ng'e mangiö ya manyan na tsixuan juu na nin'quitsi'ndaa' juu jaa.

Ve vaa nchjii Pablo xjen na tom'aan jon tsjoon Troas

¹² Tyjë tsjoon Troas na nninncyä jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo ndëe nn'an tsjoon'ñeen. Xjen'ñeen t'man vaa na tyincyaaahan' na totyentjön nnon jon. ¹³ Majo' tyi'c'ön na xoncüii' ts'ön na tom'an jo' ng'e tantji juu ntyjëehë Tito. Ng'e na ndda', tyincyä ts'on njan ndëe nan'ñeen, jnt'ui na tondëehin. Tyjë ndyuaa Macedonia.

Condëe cont'a ng'e nan'xuan ntyja 'naan' Cristo

¹⁴ Ncyä ya jndyi Tyo'ts'on na ninnqui-i'chen its'aa jon na condui já nn'an na conan'jón yohin ng'e m'aan Cristo quii' n'ón. Mang'e jo' minyuuchen na coninncyä juu jñ'oon naya 'naan' jon, coy'on nn'an cüentahin. Xjen na condye nn'an juu jñ'oon'ñeen, itsijonhan' ngiohan ntyja 'naan'han' cha'vijon tseonsu na quichi jndyihan', nquii Tyo'ts'on its'aa jon na cocya jñ'oon'ñeen cha'xjen na condyi' tseonsu. ¹⁵ Cavee' nchjii jon na concyá jñ'oon ntyja 'naan' Cristo ndëe nn'an. Ya na itsco ts'an su, quichi condyi' jndyee'han' ndëe tsoñ'en nn'an. Mannda' vaa na itsijonhan' na nchjii Tyo'ts'on na concyá juu jñ'oon'ñeen ndëe nn'an na condyehinhan'. Nque nn'an na coy'onhin cüenta Cristo na ntsin'man jon ñuaanhin ndo' mantyi nincüajon its'aahan' quii' nt'an nn'an na cotsu ñuaanhan. ¹⁶ Ntyja 'naan' nn'an na cotsuhin, juu jñ'oon'ñeen na condyehin na concyá, itsijonhan' juuhan' cha'vijon ncüii jndye na tsi'manhan' na co'ohan v'io. Majo' ntyja 'naan' nque nn'an na conan'qui n'onhin Cristo na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanhin, joo jñ'oon'ñeen itsijonhan' juuhan' cha'vijon ncüii jndye quichi na ntyja 'naan'han' cotando' xcohin. Ninnqui-i'chen ng'e na incyaa Tyo'ts'on na jnda'

nquén, jo' na condëë cont'á ts'ianmin na jaa' jndyihan'. ¹⁷Jndye nn'an m'an na conan'manhin jñ'oon ntyja 'naan' Cristo ndëë nn'an cha' ntantjonhin xoqitu'. Majo' juu jñ'oon na coninncyahin, qui-jñ'eenhan', tyi'cüjji'han' juuhan' cha'xjen juu jñ'oon na sijnda' Tyo'ts'on. Majo' já tyi'cont'á cha'na cont'a joo nan'ñeen, ng'e tonnon Tyo'ts'on xoncüee' n'ón na cotyentjón nnon Cristo, ndo' nquintyí jon t'ua jon ts'ianmin ndé.

Its'i'man Pablo ntyja 'naan' jñ'oon xco na sijnda' Tyo'ts'on

3 Ya na matsjö na nnda', ¿Aa cotji-ho' cüenta na conan'quinjon nque já yo ts'ian na cont'á? ¿Aa condyíi' n'on-ho' na icanhan' na quint'á cha'xjen na cont'a mañoon nn'an, na quitji nn'an tson na ntsay'ónhan' na m'anho' na conduehan na taquinjon' ts'ian na tont'á quii' nt'anhin? Ndo' ¿Aa m'aa'n' n'on-ho' na chuhan' na quitán ndëëho' na quitjiho' tson na ntsay'ón tondëë nn'an mañoon njoon na ndueho' na taquinjon' ts'ian na cont'á quii' nt'anho'? ²Majo' tyi'icanhan' ncüüi tson na ntsi'manhan' na nnda'. Ee 'o' conduiho' cha'vijon tson na tji nquii Cristo quityquii' n'ón na tsi'manhan' nchu vaa tsixuan juu ts'ian na tont'á quii' nt'anho'. Ya na cotquen nn'an cüenta nchu vaa na cot-sam'anho' naneihin, juu nan'ñeen conduihan' ncüüi tson na itsiquinjonchenhan' juu ts'ian na tont'á quii' nt'anho'. ³Covityincyoo' jndyoyu na nquii Cristo tji jon tsonva na itscüenon jonhan' ndëë nn'an yo ndué. Majo' chito tijnt'ue ndaa tinta na jnduihan' cha' nnan'jn'aa'n nn'anhan'. Min chito tji jon ntji nacjoo' ntcaa' ntjõ' cha'xjen na s'aa Moisés. Majo' nquii Tyo'ts'on na vando', its'aa jon juu ts'ian'ñeen quityquii' n'onho' ntyja 'naan' nquii Espíritu na conduihin.

⁴Ntyja 'naan' nquii Cristo, jo' na tonnon Tyo'ts'on m'án na conan'qui n'ón

na condëë cont'á na concyá jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. ⁵Xia'ntyí nquii Tyo'ts'on incyaa jon najndé cha' condëë cont'á ts'ian 'naan' jon. Tyi'je'quindëë nt'áhan' na ve' na jnda' nquii nquén. ⁶Ee nquii jon incyaa jon najndei na tsixuan jon cha' condëë conan'quindyí nn'an txyta 'naan' juu jñ'oon xcovahin na tqyenten jon. Juuhan' vandya'han' yo jñ'oon na tqen Moisés na jndui juu jñ'oon'ñeen cjo ntcaa' ntjõ'. Ee nn'an na m'anhan nacje 'naan' juu jñ'oon'ñeen, cotsu ñuaanhan. Majo' joo nn'an na m'anhin nacje 'naan' nquii Espíritu Santo, incyaa Tyo'ts'on na tyi'quintycüüi na cotando' ñuaanhan.

⁷O' mangioho' na juu jñ'oon'ñeen na tqen Moisés na ico'xenhan' na jnduihan' nacjoo' ntcaa' ntjõ', ntyja 'naan'han' covijnda' na tsu ñuaan nn'an Israel, tsojnaan' tata'nguee'hinhan'. Majo' min na nnda' vaa, juu xjen na tuee' ntcüe' Moisés quii' nt'an nn'an Israel na chu jon ntcaa' ntjõ'ñeen, juu na quixuee na condui nquii Tyo'ts'on, jndé t'ahan' nnon tsan'ñeen, ata ndincyaa-han' na quii njnty'ia nan'ñeen nnon jon ng'e toju'han' nduii'han' ndëëhan. Juu na quixuee'ñeen nion ro nion ro tanduu'han' nnon jon. ⁸Majo' min na nnda' tovaa, juu jñ'oon na concyá na ico'xen Espíritu Santo ntyja 'naan' na cotsam'anhan, njonntyichen ts'ian'ñeen. ⁹Ee juu jñ'oon na tqen Moisés sijnda'han' na cotsu ñuaan nn'an tsojnaan' na tyi'cota'nguee'hinhan'. Majo' min na nnda', juu nnon jon t'oon na quixuee jndyihan' xjen na ty'oon jon cüenta juu jñ'oon'ñeen nt'õ Tyo'ts'on. Majo' min tui na nnda', quitji'ho' cüenta ntyja 'naan' juu jñ'oon xco na iquenhan' jaa na tajnan nan'xuan, njonntyichenhan', chichen juu jñ'oon'ñeen. ¹⁰Ee juu na njon na totsixuan jñ'oon na tovaa jndyee, min'chjo tyi'tsijonhan' juuhan' cha'xjen juu jñ'oon naya

na concyá naneinhin, juuhan' taquintyja na njonchen conduihan'. ¹¹ Ndo' juu jñ'oon'ñeen na tqen Moisés, min na njon totsixuanhan' ndo' nion ro tantycüüi na sijnda' Tyo'ts'on ntyja 'naan'han', majo' juu jñ'oon na coninncyá, njonntyichen tsixuanhan' ng'e mancha'xjen m'aa'han', tyi'je'quintycüüi na njon tsixuanhan' cha'xjen juu jñ'oon'ñeen na tqen Moisés, tantycüüi na njonhan'.

¹² Ncüüi nnon na njonchen tsixuanhan', vatscüejndyohan' ncüüichen nnon na njonntyi'chenhan'. Ng'e na cotjí'cüenta na njonntyichen tsixuan juu jñ'oon xcovahin, jo' na conan'nén jñ'oon nquii' cha' cüaa' n'on nn'an na nnda' vaa tsixuanhan'. ¹³ Min tacont'á cha'xjen na tots'aa nquii Moisés. Juu jon scu'jon nnon jon yo ndiaa ng'e tyi'quint'ue ts'on jon na njnty'ia nn'an Israel na vantycüüi na quixuee nnon jon na toju'han' nduii'han' ndëehin. ¹⁴ Cha'xjen nque nn'an Israel'ñeen tyi'quindëe jnty'ia nnon Moisés ng'e na tē' ndiaa nnon jon, joo tsjan nn'an Israel'ñeen, mannda' vaa itsijonhan' ntyja 'naanhan cha'xjen nn'an na m'an nanein, ng'e xjen na conan'jn'aanhin juu jñ'oon'ñeen na tqen Moisés, ndicüaa' n'onhinhan' tsojnaan' na jndë jnan'que' n'onhin, ng'e ninnquii'chen xjen na cantyja ts'on ts'an Cristo, jo' na nndëe ncüaa' ts'on juu nchu vaa na itsi'man juu jñ'oon'ñeen. ¹⁵ Nque nn'an Israel ata xjen neinhin ya na conan'jn'aanhin juu jñ'oon na tqen Moisés, vaa ncüüi nnon na itscu'han' na jnda' nquenhan, ndicüaa' n'onhin nchu vaa itsi'manhan'. ¹⁶ Majo' juu xjen ya na ntcüe' ts'on ts'an jnaan' juu tonnon nquii Tyo'ts'on ndo' na ngantyja ts'on juu Jesucristo, jo' nninncyaa'han' na ncüaa' ts'on juu jñ'oon'ñeen. Ndo' na nnda' vaa, itsijonhan' cha'vijon ts'an na jndë siquinan' juu ndiaa na tē' nnon juu. ¹⁷ Nquii Jesucristo na itye'ntjon jon jaa, conduihin Espíritu ndo' najon na

m'aa' Espíritu na conduihin na ico'xen jon jaa, its'aahan' na jndë jndyaa jaa ntyja 'naan' jnan na totyentjonhan' jaa. ¹⁸ Majo' nan'xuan jaa cha'vijon ts'an na jndë siquinan' juu ndiaa na toquitē' nnon juu, ndo' ng'e na nnda', cotquēn yantycüehēn cüenta ntyja 'naan' juu na njon jndyi na condui Jesús. Ndo' ng'e na nnda', 'io 'io vatscüejndyontyichenhan' jaa na conan'jonnntyehēn ntyja 'naan' na t'man conduihin. Nquii jon conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en jaa, juu jon its'aa jon ts'ian'ñeen, na mantyi conduihin Espíritu.

Condui jaa nn'an na cotye'ntjōn nnon Cristo

4 Condui Tyo'ts'on na nty'ia ro nn'an nchjii jon. Ng'e jo' i'ua jon ts'ianmin ndë na coninncyá juu jñ'oon naya xco 'naan' jon ndëe nn'an. Min na jndye nnon min na nin'quitsichjoo'han' n'ón, majo' tyi'co'ndyéhan'. ² Juu natyia na cont'a nn'an na ve' nty'iu, tyi'quinan'jōn yohan', min tyi'cont'á ncüüi nnon na ntyja 'naan' jo' na ntscüejnaan'han' já. Min tyi'conan'jōn yo jñ'oon na itsivi'nn'anhan' ts'an. Ncüüi nnon na itsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on, tyi'conan'cüejndyó nchu vaa na itsiquindyihan'. Ntyjii jon na ninnquii'chen jñ'oon na mayuu'concyá. Ndo' na nnda', tsoñ'en nn'an nincjehin quii' ñuaanhan na juu jñ'oon na concyá conduihan' jñ'oon na mayuu'. ³ Ndo' ntyja 'naan' juu jñ'oon na concyá na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, xe na aa m'an nn'an na ndicüaa' n'onhin juuhan', nnda' cotjonhin ng'e ñjonhan nato na co'o nn'an na ngitsu ñuaanhin. ⁴ Nn'an tsonnangue na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, juu yutyia conduihin tyo'ts'on ntyja 'naanhan. Juu juu jndë sinchjaan' juuhan, jo' na ndicüaa' n'onhin juu jñ'oon naya 'naan' Cristo, na taquintyja t'man conduihin ndo' na cüejon conduihin yo nquii Tyo'ts'on.

⁵Chito concyá jñ'oon na quitsiquinjon nquiihan' já. Concyá jñ'oon na nquii Jesucristo conduihin na ico'xen jon, ndo' nqué xia'ntyi condui já nn'an na cotype'ntjón ndëeho' ng'e na ve'ngió Jesús. ⁶Juu tsonnangue xjen na tovaahan' najaan, nquii Tyo'ts'on tso jon: "Cüixuee naijon najaan." Majuuntyi jon na s'aa na tixuee, jndë tyincyaa jon na covaa' nn'ón ntyja 'naan' nquii jon. Na s'aa jon na nnda', itsijonhan' ntyja 'naan'han' cha'vijon na jndë sixuee jon quii' nn'ón. Ntyja 'naan' juuhan' na incyaahan' na covaa' nn'ón na nquii jon taquintyja na t'man conduihin ng'e juu naquixuee na conduihin, covityincyoo'han' ntyja 'naan' Jesucristo.

Xia'ntyi nndëë ntsantya Tyo'ts'on ng'e na vantyja nn'ón Jesucristo

⁷Majo' cha'xjen 'nan na njon jndyi na conan've nn'adhan' quityquii' nguaa na jndë yo ts'oquindy, mannda' vaa itsijonhan' ntyja nján. Nquii Tyo'ts'on i'ua jon ts'ian ndé na coninncyá jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo ndëë nn'an. Nn'an na tyi't'man condui, tji Tyo'ts'onhan cha' quitsi'man jndyoyuhan' na condëë condui ts'ianmin ng'e juu najnde na taquintyja na condui nquii jon, chito conduihan' xeng'e yo na jnda' nquii nquén. ⁸Jndye jnda coquenón navi', majo' itejnde Tyo'ts'on já na condëë cont'uí quityquii'han'. Ndo' min na jndye jnda na ndicüaa' n'ón nin 'nan icanhan' na quint'á, majo' tyi'co'ndyétó. ⁹Conty'e nn'an já, majo' nquii Tyo'ts'on tyi'co'ndyii jon já. Ndo' min na jndye jnda cotyii' yantyi nn'an na nin'quinan'cüjehan já, majo' nquii jon itsin'man jon já nduee nan'neen. ¹⁰Minyuuchen na cotsá, ninnquii'chen nin'quinan'cüje nn'an já cha'xjen na jnan'cuee'han nquii Jesús. Majo' ng'e tyi'covjé, itsi'man jndyoyuhan' ndëë nn'an xeng'e na vando' xco jon, jo' na ite-

jnde jon já. ¹¹Viochen xjen na cot-sam'án, 'io 'io nin'quinan'cüje nn'an já ng'e na conan'jón yo Jesús ndo' na concyá jñ'oon ntyja 'naan' jon, cha' juu na vando' xco jon ndityincyoo'han' ntyja 'naan' juu si'ts'o nján na conduihan' 'nan na covje. ¹²Juu na iqenhan' xjen 'naan'han' na cüje nn'an, itsichon yantyihan' na quit'uihan' já, majo' ng'e na nnda', incyaahan' na yantychen condyeho' juu jñ'oon na incyaahan' na cota'ndo' xchoh' na tonnon Tyo'ts'on.

¹³Quityquii' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio, vaa jñ'oon na sinin David, itso jon: "Mavantya ts'ón Tyo'ts'on, ng'e jo' na sinen ndëë nn'an ntyja 'naan'han'."

Ndó' jñ'oon na tso jon. Mantyi ng'e na vantyja n'ón, jo' cont'á cha'xjen na s'aa jon. Coninncyá jñ'oon ndëëho' ntyja 'naan' Jesucristo ¹⁴Ee mangió yá na nquii Jesús na conduihin na itye'ntjon jon jaa, tyincyaa ta Tyo'ts'on na tando' xco jon vi na jndë jnan'cuee' nn'anhin. Mang'e na nnda', mantyi covaa' n'ón na nninncyaa Tyo'ts'on na ntant'ó xcó vi na jndë tjé ng'e na conan'jón yo Jesucristo. Ndo' ninncüii tmaan' ngachu jon já yo 'o' na tonnon nquii Tyo'ts'on. ¹⁵Majo' tsoñ'en na incyaa jon na coquenón, cotjónhan' cha' quitejndeihan' 'o', cha' majndyentyi nn'an nta'jn'aa-hin juu naya na conduihin, ndo' na nnda' majndyentyichen nn'an ninncyahin na ya jon, ndo' ntyja 'naan' jo', t'mantychen ndit'maan' jon.

Juu na qui ts'on Pablo incyaahan' na t'man ts'on jon

¹⁶Mang'e na nnda' vaa, jo' tyi'c'ón na chjoo' n'ón ata na n'ndyétó. Min na vantycüii najnde si'ts'o nján ng'e 'nan na coquenón, majo' 'io 'io incyaa Tyo'ts'on na coy'ón najndé ntyja 'naan' ñuan nján. ¹⁷Ng'e 'nan na coquenón naneihin, tyi'cüentyja na jaa'han' min ty-

i'vioo'han'. Ntyja 'naan' juuhan' ncy'ón cüenta ncüii nnon naya na tyi'xe'quintycüiihan' quiñoon'ndue, na joo navi' na coquenön nein, min'chjo tyi'tsijonhan' joohan' yo juu naya'ñeen. ¹⁸Mang'e jo', tyi'quity'í cüenta navi'min na coquenón. Jndyentyichen na m'aan' n'ón 'nan na tyi'covityincyoo' na ndëcya nninncyaa Tyo'ts'onhan' ndëë. Ng'e navi' na iquenon ts'an vacüenonhan', majo' joo 'nan njon na condui Tyo'ts'on na ndëcya na nninncyaa jonhan' ndëë, joohan' tyi'jon quintycüiihan'.

Quiñoon'ndue vaa cje v'aa cüentaha

5 Joo si'ts'o njanhan, nan'xuanhan' cha'vijon nt'aa najon na com'an jaa. Mangiö na joo si'ts'o njanhan vaquehan' ndo' ncüjê, majo' quiñoon'ndue jndë sijnda' Tyo'ts'on si'ts'o xco na ncy'ón cüentahan' vi na jndë tjê. Joohan' mancha'xjen m'aanhan', tyi'jon quintycüiihan', ee nquii Tyo'ts'on iquen jonhan'. ²Viochen xjen na m'an tsonnanguevahin na chö si'ts'omin, its'aahan' na coton nn'ón ng'e nt'ue nn'ón jndyih na nc'ón yo Tyo'ts'on quiñoon'ndue najon na nninncyaa jon si'ts'o xco njanhan. ³Ng'e juu xjen na ntcüëhë si'ts'o xco na nninncyaa jon, tyi'xe'quinan'xuan na cha'vijon na ninquintsi jaa xjen na jndë tjê. ⁴Viochen xjen na cotant'ö yo joo si'ts'omin, coton nn'ón ntyja 'naan'han' ng'e na nt'ue nn'ón jndyih na ntcüëhë juu si'ts'o xco, majo' chito ng'e nt'ue nn'ón na juu xjen na jndë tjê na ntjo jaa na cha'vijon ts'an na tandiaa cüe, jaa nin'cüë jndyih juu si'ts'o xco na tyi'je'cue'han'. Juu xjen'ñeen si'ts'o na ngue'han', ntscüejndyohan' juuhan' si'ts'o na tyi'jon cue'. ⁵Nquii Tyo'ts'on jndë sijnda' jon na ncy'ón juu si'ts'o xco. Ndo' jndë ncyaa jon Espiritu Santo quii' nn'ón cha' quitsi'manhan' na mayuu' ntsiquindë jon juu jñ'oon'ñeen.

⁶Mang'e na nnda', ninnquii'chen coy'ón na qui n'ón Tyo'ts'on, ng'e na ngió viochen xjen na cotant'ó yo si'ts'omin, ninvaa na tacotsqué na m'aan nquii ta Jesús. ⁷Viochen xjen na cotsam'án, tyi'covityincyoo' nchu min na itsijnda' nquii Tyo'ts'on, majo' covantyja n'ón jñ'oon na incyaa jon ndé. ⁸Mang'e na nnda' vaa, coy'ón na t'man qui n'ón na ntsqué najon m'aan nquii ta Jesús, chito na ngüant'óntyéchéen tsonnanguevahin yo joo si'ts'omin. ⁹Ng'e jo' viochen xjen na cotant'ó, conan'chón na nt'á 'nan na cavee' nchjii jon, tanin min na aa cotant'óntyéchéen yo si'ts'o nján oo min na ncüjê na ngitsá najon na m'aan jon. ¹⁰Ng'e mangió na ngüentyja xjen na tsoñ'en jaa na vantyja nn'ón Cristo, ngüentyjê'hë na tonnon jon na ngoco'xen jon ncüii ncüii jaa ntyja 'naan' 'nan na tont'a xjen na totant'ö. Juu xjen'ñeen xi' ncüii nchu vaa 'nan na tont'a nnon tsonnanguevahin, ndyion jon jaa, aa 'nan ya, ndo' aa 'nan tyia, majuuhan' ncy'ón.

Contjo nchjii Tyo'ts'on yo jaa xeng'e Cristo

¹¹Ndo' ng'e na nguaa na nnda', ndo' xeng'e itsity'ue jndyihan' ts'an na nt'ui-ivi' Tyo'ts'onhin, jo' conan'chón na quioo' n'onhan yo jon. Covityincyoo' jndyoyu nnon jon na xoncüee' n'ón na cont'á ts'ianva', ndo' mantyi ntyja' ts'ón na ndicje ya ñuan 'naanho' na nnda' vaa ntyja nján. ¹²Ntyja 'naan' juu jñ'oon na condué ndö, tyi'nan'tiuho' na ve' conduétóhan' cha' na ndueho' na vaquinjon' juu ts'ian na cont'á. Condué na nnda' cha' ndëë nc'onho' na neinho' ntyja nján ndo' mantyi cha' ndëë nan'ntcüe'ho' jñ'oon ndëë nque nan'ñeen na conan'ntsahin tyquii' na cont'a nquehin. Joohin ve' cotji' nquehin cüenta ntyja 'naan' na covaa' n'on-

han, chito cotji'han cüenta nchu vaa tsixuan ts'an quityquii' ts'on juu. ¹³Nque nn'an na conduehin na nan' nquén yo 'nan na cont'á, nnda' vaa ng'e na conan'chón na cüit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan' juu ts'ian na cont'á. Ndo' xe na aa conduehan na quindë ya na jnda' nquén, nnda' vaa ng'e na conan'chón quityquii' joo ts'ian na cont'á cha' quitejndeihan' 'o'. ¹⁴Covaa' n'ón na chuhan' na quint'á na nnda' ng'e itsivi'ntyjii Cristo nn'an. Mangió na tue' jon nnon tsonjn'aaan ntyja njanhan cha' ndëë ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan. Ndo' ng'e na nnda' vaa na tjon jon, tsoñ'en jaa nan'xuan cha'vi-jon na jndë tjë. ¹⁵Tue' jon cüenta tsoñ'en jaa cha' jaa na vantyja nn'ón jon nanein, chito na nc'ón cha'xjen na nt'ue nn'ón nquëhë, majo' c'ón ntyja 'naan' nquii jon, nquiinty' jon na tue' jon ntyja njanhan ndo' na tando' xco jon. ¹⁶Mang'e jo' nanein na tonnon, taxe'quitji' cüenta nchu vaa tsixuan ts'an cha'xjen nque nn'an cotji'han cüenta ntyja 'naan' ntyjehin. Nguee na toxen'chen totji' cüenta ntyja 'naan' Cristo cha'xjen joo nn'an tsonnangue cotji'han cüenta ntyja 'naan' ntyjehin, majo' naneinhin ñooncy'a cotji' cüenta ntyja 'naan' jon. ¹⁷Mang'e jo', juu ts'an na m'aaan ntyja 'naan' Cristo, its'aa Tyo'ts'on na conduihin ts'an xco. Naneinhin jndë tejndyo ntyja nchu vaa na tots'aa jndyee juu. Ntyja na vam'aaan juu, condixco tsoñ'enhan'.

Juu 'nan na its'aa Tyo'ts'on cha' ntjo ya ntcüe' nn'an yohín.

¹⁸Juu ts'ianva' xia'nty' ng'e nquii Tyo'ts'on, jo' na conduihan'. Juu xjen na tom'án na jndó jndyihin, xjen'ñeen tqwen jon já na ntjo ya nchjii jon yo já. Ndo' manty' jndë t'ua jon ts'ian ndé na nque nn'an na jndohan jon, quindué ndëë nan'ñeen na quintjohan na ya jñ'oonhan yo jon. ¹⁹Juu ts'ian'ñeen, ndö vaa ntyja 'naan'han'. Ntyja 'naan' nquii

Cristo, jo' nque nn'an tsonnangue, iquen Tyo'ts'onhan na contjo ya ntcüe'hin yo nquii jon. Nein tyi'quityii' jon cüenta joo njan na jndë tonan'tjahan nnon jon. Juu jñ'oon'ñeen i'ua jon ts'ian ndé na ncyáhan' ndëë nn'an. ²⁰Ndo' na nnda' vaa ts'ian na i'ua jon ndé, yo najndei na condui nquii Cristo na cotsacajnty'í cha' cüaa' n'on nn'an nchu vaa 'nan nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quint'ahin. Na cont'á ty'oohin na quintcüe' n'onhin, cha'vi-jon nquii jon its'aa jon juu ts'ian'ñeen yo jñ'oon jndyue'. Yo xuee' nquii Cristo, jo' cont'á ty'ooho' na quintjo ya jñ'oonho' yo Tyo'ts'on. ²¹Nquii Cristo min'ncüii jnan tyi'tsixuan jon. Jaa nn'an tsonnangue, joo njan na nan'xuan, ninncüii nacjoo' Cristo tyio Tyo'ts'on joohan', ndo' jo' tyion quindë jonhan'. Ndo' ng'e na nnda', naneinhin ntyja 'naan' nquii jon, jo' iquen Tyo'ts'on jaa na tajnan nan'xuan na tonnon jon.

Ts'an na ityentjon nnon Cristo, nan'min chuhan' na quitsixuan juu

6 Juu ts'ian na its'aa Tyo'ts'on, conan'jón yohin ntyja 'naan'han'. Mang'e jo', cont'á ty'oo 'o' na juu naya na condui jon, tyi'ntji' 'o' cüenta na tyi'njonhan'. ²Ng'e nacjoo' jñ'oon' jon na jndui itso jon:

Majuu xjen na siti' na ncy'ón na vi'ntyji ja 'u', majuuto xjen'ñeen tqwén cüenta jñ'oon na tcan' nnón.

Majuu xuee na siti' na ntsin'man ñuan 'nan', majuuto xuee'ñeen sijnt'a na tejndei 'u'.

Nnda' vaa na tso jon. Naneinhin quitquenho' cüenta, xjenvahin na m'anho' naneinhin, majuuto xjen na vi'ntyjii jon 'o'. Quitquenho' cüenta, naneinhin xjen na m'anho', majuu xjen na itsin'man jon ñuaanho'.

³Tyi'quint'ue n'ón na ncüii nnon ntyja 'naan' na cotye'ntjón nnon Tyo'ts'on na ntsquioohan' ts'an na ngitso juu na ty-

i'quijnt'ue jñ'oon' jon na concyá. ⁴Ee já vandyá' cotsam'án ntyja 'naan' na cote'ntjón nnon Tyo'ts'on. Covityincyoo' jndyoyu na nnda' ng'e tyi'conan'ntyquen já quii' ts'ian 'naan' jon min na coquenón navi', min na it'uiityenhan' já ndo' ndiquindëë nt'uí. ⁵Nnda' cotsam'án min na jndye jnda jndë tja' nn'an já, ndo' mantyi jndye jnda jndë tyi'han já vancjo. Nn'an na tyi'cuee' n'on ts'ian na cont'á, tonan'jndyehan jndyuehan na tonan'vehin nacjó. Jndye jnda na itscüe-jndyaa' jndyihan' já ts'ianmin na cont'á, vaa xjen na covejnt'ó tsantsjon, ndo' vaa xjen na ndicüinon 'nan na cocü'á. ⁶Joo na ntju' na cotsam'án yo joo na ndyii' n'ón na ntyja 'naan' joohan' covityincyoo' na cote'ntjón nnon Tyo'ts'on. Ndo' mantyi yo na covaa' n'ón ntyja 'naan' jon yo Cristo, na incyaa jon na conan'vengiö nn'an, mantyi yo na coy'ón na t'man n'ón nn'an, ndo' na cont'a 'nan na ya yo nn'an, nan'min' conan'manhan' na cote'ntjón nnon Tyo'ts'on. Ndo' mantyi ng'e nquii Espíritu Santo itejndei jon já ndo' incyaa jon na xoncüee' n'ón na vengiö nn'an na vantyja n'on Cristo, jo' na condëë cont'á nan'min'. ⁷Itsi'manhan' na cote'ntjón nnon Tyo'ts'on ng'e jñ'oon na mayuu' 'naan' jon na coninncyá. Cont'á ts'ianmin' yo najndei na condui nquii jon. Cha'xjen ncüii ts'an na ica juu tyia' coninjnt'uehin nt'ö ts'ian ndyia', majo'ntyti já coninjnt'ue já ncüii cüii nnon na ntejn-deihan' na ngitsá nacjoo' 'nan tyia ndo' na nta'ñoon'han' já na nin'quitsquioo yutyia já. ⁸Vaa xjen na cont'a nn'an na njon já, ndo' vaa xjen na conan'cüejnaan'hin já. M'an nn'an na ya jñ'oon conduehin ntyja nján, ndo' mantyi m'an nn'an na tyia jñ'oon conduehin nacjó. M'an nn'an na conduehin na ve' conan'vi'nn'án nn'an, majo' já ninnquii'chen jñ'oon na mayuu' na conan'nén ndëë nn'an. ⁹M'an nn'an na conduehin na tyi'jnda'to yuu jon jnán,

majo' jndye nn'an cota'jn'aaan yahin na condui já nn'an na i'ua Tyo'ts'on ts'ian ndé. Min na jaa' jndyi navi' na nchjehan' já na nin'quitscüjehan' já, nin'jo' cotan-t'ó. ¹⁰Min na min 'nan na itsichjoo' jndyihan' n'ón, majo' tyi'contycüii na incyaa Tyo'ts'on na neiin' n'ón. Min nanninñen' já, majo' majndye nn'an conduihin na tyahin ntyja 'naan' Tyo'ts'on ng'e jñ'oon na conan'mán ndëëhin, Min na ta'nan nt'á, min tandyuaa nján, majo' tsoñ'en na njonntyichen nan'xuanhan' conduihan' 'nan nján.

¹¹'O' ntyjé na m'anho' tsjoon Corinto na vantyja n'onho' Cristo, jndë jnan'mann'én nchu vaa na m'aan' n'ón ntyja 'naanho' yo na conan'vengiöho'. ¹²Majo' chito tsojnán nqué na tyi'nin'cy'onho' cüenta já, jnan nqueho' na tyi'quinjon já ngioho'. ¹³'O' conduiho' ntsinda ncö. Matsinën ndëëho' cha'xjen na itsinin ts'an ndëë ntsinda nquii jon, tyi'jnty'ia ndya'ho' já.

Jaa na vantyja nn'ón Cristo, condui jaa vaa' nquii Tyo'ts'on vando'

¹⁴Tyi'ntsquiiho' yo nn'an na tyi'covantyja n'onhin juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Ng'e nquii ts'an na jndë tquen jonhin na tajnan tsixuan juu, min tyi'quichuhan' na ntsijonhin yo ts'an na vam'aan juu ntyja 'naan' na condui natyia. Ee cha'xjen juu naxuee vandyá'han' yo natsjon, nnda' vaa na itsijonhan' na tyi'cüejjon na cotsam'an ve nan'ñeen. ¹⁵Juu Cristo tyi'je'quindëë na ntsijonhin yo Satanás, min juu ts'an na vantyja ts'on Cristo, tyi'quichuhan' na ntsquiihin yo ts'an na tyi'covantyja ts'on. ¹⁶Ng'e jaa condui vaa' Tyo'ts'on na vando', jo' joo nn'an na conan't'maan'han' 'nan na conan'ya nn'an, tyi'quichuhan' na nnan'quii jaa yo nan'ñeen, ng'e itso jon ndëëhë:

Ja nc'ón quii' nt'an nn'an na m'anhin ntyja njan, ndo' ntyja 'naanhin ndit'maan' ja.

Ja condui Tyo'ts'on na conan't'maan'hin ndo' joohin conduihan nn'an njan.

¹⁷Ndo' mantyi vaa nciüichen jñ'oon na itsiquindy Tyo'ts'on jaa. Tso jon:

Mang'e jo' quindui'ho' quii' nt'an nn'an na conan't'maan'hin 'nan na conan'ya nquehin. Min'chjo tyi'nan'jonho' yo 'nan na cont'ahin. Ndö vaa jñ'oon tsinin nquii jon na itye'n-tjon jon jaa:

'Nan na matsjö na tyi'ji'ua tsixuanhan', quitsacüentyjee'ho' na cot'ueho'han'.

Ndo' ncy'ön cüenta 'o'.

¹⁸Na nt'aho' 'nan na matsjö, yajo' ja ndui tyeho',

ndo' 'o' nduiho' ntsinda nannon ndo' yo nin'nanntcu.

Ja Tyo'ts'on na tsoñ'en condëe mats'a, ndö' jñ'oon na matsjö ndëeho'.

7 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo na vi'ntyji 'o', joo jñ'oonmin' na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëe, nan'xuanhan' 'nan njanhan. Mang'e jo', tyi'ndyicje jaa ntyja 'naan tsoñ'en na itsi'ndaa'han' si'ts'o njanhan yo ñuan njanhan, chuhan' na c'ön na ntju' nan'xuan ntyja 'naan tsoñ'en. Ndo' ng'e na njon jndyihin ngiö, quinan'chön na nnan'xuan ñuan nquii' na tonnon jon.

Neiin' Pablo na jndë ya ngio nn'an tsjooon Corinto yo jon

²Ncyä nnda' 'o' na ninncüii nc'oon' n'onho' yo já. Min'ncüii tyi'conan'tja já ndëeho'. Min'ncüiio' taconan'mán jñ'oon nnon juu na si'ndaa'han'hin. Min tanin juu ntyjeho' na jnan'vi'nn'án cha' ntjo 'naan' juu ndué. ³Chito matsjö jñ'oonvahin cha' quit'uiihan' jnanho'. Jndë tsjöhan' ndëeho' na yo mancha'chen n'ón na vengiöho' tsochen xuee na cotant'ó ata xjen na ncüjé. ⁴Mantyi jnt'a na nnan'quindëho' jñ'oon na jndë tsjö ndëeho'. Jndë matsinen ndëe nn'an ntyja 'naan' juu 'nan na xoncüe cont'a-

ho'. Ndo' min na jndye nnon navi' na coquenón, majo' ya na vañjooon' ts'ön 'nan na cont'aho', incyaahan' na t'man ts'ön ndo' na nën jndyi.

⁵Juu xjen na squé ntjoohin ndyuaa Macedonia, tyi'c'ón na ya ngió ng'e xi'jndio tom'aan jñ'oon na it'uiihan' já. Tom'án tyia' yo nn'an na co'ohin nacjoo' Cristo ndo' totsity'uehan' ñuan njan na m'aan' jndyi n'ón ntyja 'naan' joo ntyjëehë na conduihin cüentaa' jon na ve vaa na cotsam'anhin. ⁶Majo' min na nnda', nquii Tyo'ts'on na itsinjoon' jon nn'an na chjoo' n'onhin na coquenonhin navi', juu xjen'ñeen sinjoon' jon já na tyjee' ntcüe' juu ntyjëehë Tito na m'án. ⁷Ndo' min chito xia'ntyti na tyincyaaahan' na nén xeng'e na tyjee' ntcüe' jon na m'án, t'manntyichen na tyincyaaahan' na nén ya na tso jon ndé na totquen ya yaho' cüenta jñ'oon na totsiqui'maan' jon 'o' xjen na tom'aan jon quii' nt'anho'. Siquindyii jon já na nin'quijnty'ia nnda'ho' já ndo' na t'man vaa na sichjoo'han' n'onho' ntyja 'naan' juu tsan'ñeen na sitjahin quii' nt'anho'. Tso jon nnön na cojoo' ya n'onho' na nta'nguee'ho' juu jñ'oon na chu juu tson'ñeen na scüenön ndëeho'. Ndo' xjen na jndyi na nnda', tyincyaaantyichenhan' na nën jndyi.

⁸Majo' min na ntyja 'naan' juu tson'ñeen na scüenönhan' ndëeho' na sichjoo'han' n'onho', majo' tyi'quitsi'ndaa'han' nchji na tjihän'. Mayuu' navejndyee tyincyaaahan' na tyia ntyji, ya na taa' ts'ön na si'ndaa'han' ngioho' vi na jndë na ty'onho' cüentahan', majo' ve' tyi'viochen. ⁹Majo' naneihin, nën jndyi na scüenönhan' ndëeho'. Chito matsjö na nën ng'e na tyincyaaahan' natyia ngioho'. Nën ng'e juu na sityiahan' ngioho' ntyja 'naan' jñ'oon'ñeen, tay'oonhan' 'o' na jnan'chonho' na jnan'jonho' 'nan na tsjö na quint'aho'. Juu jñ'oon'ñeen, tijnt'ue Tyo'ts'onhan' na ntcüe' n'on-

ho' ntyja 'naan' juu natyia na tovaa quii' nt'anho', jo' tsi'manhan' na juu tson'neen tejndeihan' 'o', tyi've'jn'aaan na tjihan'. ¹⁰Ntyja 'naan' juu ts'an na itsichjoo'han' ts'on juu ntyja na tyi'ya na vam'aaan juu, nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quintcüe' ts'on juu ndo' cüji ntcüe'hin ntyja 'nan natyia na its'aa juu. Xe na aa nts'aa juu na nnda', ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu, min tyi'xe'quits'aahan' ntyjii juu na ve' jn'aaan na s'aa juuhan'. Juu na itsichjoo'han' ts'on ts'an cha'xjen 'nan na coquenon nn'an tsonnangue, 'nan na cove' ntyja 'naan'han', jo' na ngue' ts'an. ¹¹Juu tson'neen na scüenönhan' na m'anho', quitquenho' cüenta nchu vaa na tijnt'ue Tyo'ts'onhan' na s'aahan' na tyioo natyia ngioho' vi jndë na jnan'jn'aaanho'han'. Ee tojoo' n'onho' na jnan'jnda' yaho' juu jñ'oon'neen cha' tyi'ntjojanaan'ho'. Totsi'ndaa'han' ngioho' na nnda' vaa na sitja tsan'neen, ata sity'uehan' 'o' xe na aa nt'uui Tyo'ts'onho' ng'e na nnda' vaa na s'aa juu. Ndo' tontyja n'onho' na ntyja 'naan' juu jñ'oon'neen na quitsjö na quint'aho' cha'xjen na nt'ue ts'on nquii Tyo'ts'on. Mantyi tquen yantyiho' na tijnda' juu jñ'oon'neen na t'uuihan' tsan'neen yo 'nan na sitjahin. Tsoñ'en nan'min' na jnt'aho' itsi'manhan' na taconan'jonho' yo 'nan na sitjahin. ¹²Juu tson'neen na scüenönhan' na m'anho', chito tjihan' ng'e na nt'ue ts'on na quit'uivi'han' juu tsan'neen na sitjahin, min chito tjihan' cha' cüañoon'han' nquii ts'an na sitja tsan'neen nnon. Ntyjii Tyo'ts'on na tjihan' cha' nqueho' ndëë nciüaa' n'onho' na conan'chonho' na cont'aho' cha'xjen na condué. ¹³Ndo' ng'e na nnda', tyincyaaan' na xoncüii' n'ón.

Majo' chito na xia'ntyti jo' 'nan na s'aahan', mantyi incyaaan' na nën ng'e ya na tyjee' ntcüe' juu ntyjëähë Tito ntjoohin, neiin' ts'on jon ee xjen na tja jon na m'anho', t'man vaa na tondyii'

ts'on jon na aa ncy'onho' cüentahin. Ndo ng'e na xoncüee' n'onho' na ty'onho' cüentahin, siteinhan' ts'on jon juu xjen na tom'aaan jon quii' nt'anho'. ¹⁴Vitjachen na ncja jon na m'anho', jndye jñ'oon ya totsjö nnon jon ntyja 'naanho'. Ndo' ta'nan jnt'aho' na ngüejn'an na nnda' vaa tsjö. Ndo' cha'xjen joo jñ'oon na tonan'mán ndëëho', jñ'oon na mayuu'han'. Mantyi joo jñ'oon'neen na jndué nnon jon ntyja 'naanho', covityincy na mayuu'han'. ¹⁵Mang'e na nnda', nanein t'manntyichen na venchjii Tito 'o' ng'e vañjooon' ts'on jon na totquen yaho' cüenta tsoñ'en jñ'oon na totsiniin jon ndëëho'. Tonan'ndyia'ho' ndo' tojoo' yantyi n'onho' na tonan'veho' jñ'oon na tso jon ndëëho'. ¹⁶Ndo' na nnda', nën jndyi ng'e na mavaa' ts'on na nin'quinan'quindëho' joo jñ'oon na matsiqui'man' jaho'.

**Ntyja 'naan' na nan'tjonhin
xoquitu' na nt'ahin naya
nn'an na itsitjahan' 'nanhin**

8 Ndo' naneihin 'o' ntyjë, nt'ue n'ón na cüaa' n'onho' ntyja 'naan' juu naya na its'aa Tyo'ts'on yo nque ntyjë na vantya n'on Jesucristo na m'anhin ntjoo njoon cüentaa' ndyuaa Macedonia. ²Nquehin min na jaa'chen navi' na inchjehan'han, majo' cotsam'anhin na nein jndyihin. Joohin min na jñen' jndyihin, majo' conan'tjonhin xoquitu' na cha'vijon na tyahin na nnan'cüanonhinhan' na m'an nque nn'an judíos na vantya n'on Jesús na itsitjahan' 'nan na nminjnt'ue nan'neen. ³Macüji' jndyoyu ntyja 'naan' min na tyi'jndye xoquitu' minhin, majo' tyincyahin xi' nciüii nchu xjen na jndëë jnt'ahin. Ata tenonchen na tonincyahin, chintyi cha'xjen na ntsitiu ts'an na nt'ahin. Ndo' nquehin jnan'tiuhin na jnt'ahin na nnda'. ⁴Majoo ntyjëähë nan'neen na m'anhin ntjoo Macedonia, yo na mancha'chen n'onhin totanhin ndé

na ninncyá na nnan'jonhan na ntejn-deihin joo nan'ñeen na icüji Tyo'ts'onhan cüentaa' jon na m'anhin juu tsjoon Jerusalén. ⁵Min tajnan'tiú na nt'ahin cha'xjen na jnt'ahin. Ee navejndyee nquehin tquenhin nt'ö Tyo'ts'on na cüijnt'ue jon joohin xi' ncüii nchu xjen na nt'ue ts'on jon, ndo' vi ndëcya jnduehin na quindú na nin 'nan nt'ue ts'on jon na quint'ahin. ⁶Ndo' ya na jnty'ia na ndda', yajo' tsjö nnon juu ntyjëéhë Tito na cja ndda' jon na m'anho'. Ndo' juu naya na conan'tjonho' xoquitu'ñeen, quinan'quindëho' juu ts'ian'ñeen cha'xjen na jnan'quita'ho'han' yohin. ⁷Quii' nt'an nn'an na vantyja n'on Cristo, 'o' t'manntyichen covantyja n'onho' jon, ndo' ntyja 'naan nn'an na conan'man jñ'oon naya 'naan' jon, 'o' yantyichen conan'manho'han', quii' nt'an nn'an na covaa' n'onhin jñ'oon'ñeen, 'o' yantyi covaa' n'onho' nchu vaa itsiquindyihan'. 'O' cojoo'ntyichen n'onho' na cotyentjonho' nnon Tyo'ts'on ndo' na t'man vaa na conan'vengioho' já. Mangle ts'ianmin' na nan'xuanho', mantyi cjoo' n'onho' na jndye xoquitu' na nnan'tjonho'.

⁸Chito matsjö jñ'oonva' ng'e nin'quity'i 'ndyö 'o', chito jo'. Xia'ntyi matsi'man ndëëho' na joo mañoon ntyjeho' cojoo' n'onhan ntyja 'naan' juu ts'ian'ñeen. Mats'ahan' cha' quitsi'manhan' na xoncüee' n'onho' na vengioho' Jesucristo. ⁹Ng'e jndë mangioho' ntyja 'naan' juu naya na condui ta Jesucristo. Juu jon ncüii cüii nnon na min tsonnangue yo quiñoon'ndue, ma'naan' jonhan'. Majo' ng'e na vi'ntyjii jndyi jon 'o', s'aa nquii jon na jñen'ntyichenhin, cha' ntyja 'naan' juu na jñen'hin, ntquen Tyo'ts'on 'o' na conduiho' na tyaho' ntyja 'naan' nquii jon.

¹⁰Ndö vaa na matsijnt'a nquenho' na itsohan' na quint'aho' ntyja 'naan' juu jñ'oonva'. Chu tenönhö',

'o' tom'aan' jndyee n'onho' na nin'quitejndeiho' joo nan'ñeen na itsitjahan' 'naanhin, ndo' manqueho' ta' jndyeeho' na conan'tjonho' xoquitu' cha' quitejndeihan'hin. ¹¹Mang'e jo', naneihin quinan'quindëho' juu ts'ian'ñeen. Ee na nt'aho' na ndda' ntsi'manhan' na cha'xjen na cojoo' n'onho' na nin'quint'aho' juu naya'ñeen, mannda' quinan'quindëho'han' xi' ncüii nchu xjen 'naanho' na min. ¹²Ng'e ya na nin'quitejndei ts'an ncüii tyje juu 'nan na itsitjahan' tsan'ñeen, cavee' nchjii Tyo'ts'on yo tsan'ñeen na incyaa juu 'nan na min nt'ö juu, tyi'ican jon na ncyaa ts'an 'nan na tacuen.

¹³Chito na nin'quindú na quitsijaa'chenhan' xu nacjoho' ng'e na cotejndeiho'hin cha' tyi'icanhan' na nt'ahin ts'ian. ¹⁴Nt'ue n'ón na cüejon cuen 'nan na ninjnt'uehin cha'xjen nqueho'. Naneihin 'nan na min ndueho' coninonhan', tavi'nán itsitjahan' 'o'. Jo' joo 'naanho' ntsinonhan' 'nan na icanhan' nan'ñeen. Ndo' 'io cha xe na aa ntsitjahan' 'nan na ninjnt'ueho', ndo' joohan min 'naanhin, ndëë ninncyahin 'nan na ntsinonhan' na icanhan' 'o'. Ndo' na ndda', nts'aahan' na cüejon nguaa 'nan na covijnt'ue joohin ndo' mantyi nqueho'. ¹⁵Na ndui na ndda' ntsijonhan' cha'xjen na itsiquindyii juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ntyja 'naan nn'an Israel na itsohan': "Juu ts'an na jndye maná jñen', ta'nán na jnty'iichenhan' nt'ö juu. Ndo' juu ts'an na tyi'jndyehan' jñen', tyi'quitsitjahan' juu."

Ndö' vaa na itsiquindyii juu jñ'oon'ñeen.

Jñ'oon ntyja 'naan' Tito yo nn'an na cotejndeihihin ts'ian 'naan' Tyo'ts'on

¹⁶Ncya ya Tyo'ts'on na tyincyaa jon na cüejon m'aan' jndyi ts'on Tito ntyja 'naanho' cha'xjen ja. ¹⁷Ee ya na tsjö nnon jon na nt'ue ts'ön na ngaquindyiaa'

nnda' jon 'o', neiin' jndyi jon na jndyii jon na nnda', ng'e nquii jon tyii' yantyi-hin na nin'cja nnda' jon na m'anho'.

¹⁸ Yo juu jon conan'cüenón ncüiichen ntyjééhë na vantyja ts'on juu Jesucristo. Tsoñ'en ntyjééhë na m'an ndyuaamin-hin, ya jñ'oon conuehin ntyja 'naan' tsanvanhin ng'e ya jndyi na its'aa jon na incyaa jon jñ'oon naya ntyja 'naan' nquii Jesucristo. ¹⁹ Ndo' chito xia'ntyi nnda' vaa ntyja 'naan' jon. Manty nque nn'an na ncüii ncüii tmaan' na vantyja n'on Jesucristo, jndë tjihin juu ntyjééhë tsanvahn ndo' t'uahan ts'ian nnon jon na cja jon yo já Jerusalén xjen na ntsaqui'ndyé xoquitu'ñeen. Ntyja n'ón na ninncyahin na ya Jesucristo ntyja 'naan' juu ts'ianva na conan'tjonho' xoquitu' ndo' na cüaa' n'onhin na 'o' ndo' já m'an na neiin' nn'ón na cotejndeiho' joohin. ²⁰ Conan'jnt'á na nnt'á na nnda' cha' quitscu'han' na aa ntsitiu ts'an na nin ntyjiito aa nquë coninjnt'ue já joo s'on'ñeen na mayahan' na 'o' coninncyaho'han' yo nn'an mañoon tmaan' cüentaa' Cristo. ²¹ Ng'e chito xia'ntyi na tonnon Tyo'ts'on conan'chón na nt'á cha'xjen na chuhan', manin' cüejon cont'á tondë nn'an.

²² Manty ncüiichen ntyjééhë na vantyja ts'on juu Jesucristo, cojnónhin na m'anho' yo joo nan'ñeen. Jndye jnda jndë si'man juu ndé na itye'ntjon juu nnon Tyo'ts'on yo mancha'chen ts'on juu. Manty neiin' juu na chi ncja juu na m'anho' ng'e ivaa' ts'on juu na ya jndyi cont'aho' na ntejndeiho' joo ntyjééhë nan'ñeen. ²³ Xe na aa ngüaxee' ts'an ndu na cojnón Tito na m'anho', quindueho' na itsijonhin yo ja ts'ian na mats'a ndo' na conduihin na itye'ntjon jon ndëho'. Ndo' xe na aa mantyi na nta'xee' nn'an ntyja 'naan' joo ve ntyjééhë na ntsquehin na m'anho' yo juu Tito, quindueho' na nque ntyjééhë nn'an na m'an ntjoohin, tjihin ve nan'ñeen ndo' t'uahin ts'ian

ndëehin na quinan'jonhan yo juu Tito na nc'ohin na m'anho'. Nquii Cristo conin'tmaan' jon ntyja 'naanhin. ²⁴ Mang'e jo', ya na ntsquehin na m'anho', quinan'manho' ndëehin na conan'vi'ngioho'hin. Yajo' ndëë nn'an na mañoon ntmaan' na conduihin cüentaa' Tyo'ts'on, nintyincyoo' na mayuu' jñ'oon na jndë jndüé ndëehin na 'o' t'man vaa na conan'vi'ngioho' ntyjeho' na vantyja n'onhin Jesucristo.

Nnan'tjonhan s'on na ntejndeihan' ntyjehan na vantyja n'on Jesucristo Jerusalén

9 Tyi'icanhan' na ncüjintyëchën jñ'oon ntyja 'naan' na ntejndeiho' nn'an na m'anhin Jerusalén na conduihin ntyjeho' na mantyi vantyja n'onhan Jesucristo, ² Ng'e mantyi na m'ancjeho' na ntejndeiho'hin. Viochen xjen na mantyi ja ntjoohin ndyuaa Macedonia, jndë mac'ös'aho' ndëë ntyjeho' na mantyi m'anhin ntyja 'naan' Tyo'ts'on, na 'o' na m'anho' ndyuaa Acaya, machu'chen ta'ho' na conan'tjonho' xoquitu' na ntejndeiho' ntyjééhë nan'ñeen. Ndo' na nnda' m'aan jñ'oon na cont'aho', joo ntyjééhë na m'an ntjoohin, majndyentyihan mantyi conan'chonhin na nnan'tjonhin s'on na ntejndeihihin nan'ñeen cha'xjen na cont'aho'. ³ Majo' min na nnda', majnón ntyjééhë nanmin na m'anho' cha' tyi'nts'aahan' na ve' c'uaa nquii 'ndyö na matsjö na jndë m'an cjeho' yo xoquitu'ñeen. Ee nt'ue ts'ón na vitjachen na nguë na m'anho' ndo' jndë jndë jnan'tjonho' joo s'on'ñeen. ⁴ Chito nts'aahan' na juu xjen na nguë nnt'a na m'anho' yo vendye ntyjééhë nn'an ndyuaa Macedonia, ndo' na nnintyincyoo' na tyi'c'oncjeho' yohan'. Ndo' xe na aa nnda' ngacju'han', yajo' ntjo jnaan' já na jndë jndüé na m'ancjeho' yo juuhan', ndo'

majndeichen mantyi nqueho' ntjo jnaan'ho' ng'e na jndë jndué na jndë jnan'jnda'ho'han'. ⁵Ng'e jo', jndë sitiü na yantyichen na tsjö ndëë ntyjë nanmin, na quint'ahin vi naya'ñeen na quitsuajinty'iahin 'o' vitjachen na nguë nnt'a na m'anho' cha' caquindëñ'en juu ts'ian'ñeen. Yajo' nnintyincyoo' jndyoyu na coninncyaho'han' yo na neiin' n'onho', ndo' na nnda' tyi'je'quindëë ndue nn'an na ve' ng'e na jndei' 'ndyö, jo' na tyincyaho'han', min na tyi'xonciee' n'onho'.

⁶Majo' cañjooon' n'onho' juu jñ'oonvahun: Juu ts'an na tyi'jndye 'nan tsjan na nnon', chjo 'nan na ngue'. Majo' juu ts'an na jndyehan' nnon', jndyehan' ngue'. ⁷Yajo' nciüi nciüi'ho' ntyjantyi 'nan jndë jnan'tiuho' quii' n'onho', chuhan' na nninncyaho' xoquitu'ñeen. Chito na nninncyaho'han' na ve' yo nc'uaa'chen, min chito yo najndei'han'. Ng'e juu ts'an na neiin' juu na incyaa juu 'nan na icanhan' na ninjnt'ue ntyje juu, nquii Tyo'ts'on venchjii jon tsan'ñeen. ⁸Nquii Tyo'ts'on vaa najndei na conduihin na vantjo'chen na ndëë ninncyaa jon tsoñ'en nnon 'nan na icanhan' 'o'. Mandá vaa cha' tsoñ'enhan' ndinonhan'. Ata mantyi 'ndyihan' 'nan na nt'aho' naya mañoon nn'an. ⁹Cha'na itso jñ'oon' jon na jndui:

Juu ts'an na tyi'ntycüüi' juu 'nan na minhin na its'aa juu naya nanninñen', tyi'xe'quitsu' ts'on Tyo'ts'on naya na its'aa tsan'ñeen.

Mannda' itsiquindyi juu jñ'oonva'. ¹⁰Ndo' nquii Tyo'ts'on na incyaa jon 'nan tsjan na conon nn'an cha' ngue'han' na ntcüa'han, mantyi nninncyaa jon tsoñ'en 'nan na icanhan' 'o'. Ndo' nts'aa jon na nninjndyehan' cha' jndye vaa na nndëë ntejndeiho' nn'an na tyi'cüijndei' 'nan na ninjnt'uehin. ¹¹Ndo' na majndyentyichen 'nan na incyaa Tyo'ts'on na ityio jon jn'aanho', mat'manntyichen

incyaaahan' na nt'aho' naya nn'an. Ndo' juu nan'ñeen na concyaho' ndé na nninncyáhan' ndëë mañoon nn'an, ntyja 'naan joohan' jndyechen nn'an nnan't'-maan'han jon na ncyaa ya jon. ¹²Ng'e juu nayavahin na cont'aho', chito xia'ntyi itsinonhan' 'nan na itsitjahan' ntyjeho' nan'ñeen na vantyja n'on Cristo. Mantyi ntyja 'naan'han' jndye nn'an nnan't'-maan'han nquii Tyo'ts'on na nnduehin na ncyaa ya jndyi jon. ¹³Ndo' ng'e na cotejndeiho'hin, conan'manho' na xoncüee' n'onho' yo Cristo. Jo' na nnan't'-maan' nan'ñeen Tyo'ts'on ng'e tsi'manhan' na cha'xjen na conan'jonho' yo juu jñ'oon naya 'naan' Cristo, jo' conan'quindëho'han'. Nnduehin na ncyaa ya jon na cotejndeiho' joohin, ndo' majo'ntyi nt'a joo ntyjeho' na m'an mañoon njoon na mantyi vantyja n'onhin jon. ¹⁴Ndo' na nnda', xjen na conan'neihin nnon Tyo'ts'on ntyja 'naanho', nts'aa han' n'onhan na nin'quijnty'ia jndyihan 'o' ndo' na nta'jn'aanhin 'o' ng'e t'man naya its'aa Tyo'ts'on joohin yo ntyja 'naanho'. ¹⁵Ncyaa ya jndyi Tyo'ts'on ng'e juu naya na jndë s'aa jon na jñon jon jnda jon tsonnanguévahun. Juu naya'ñeen taquintyja na t'man conduihan', min ta'nan jñ'oon na ndë ntsi'man jnda'han' nchu vaa na njonhan'.

Vaa najndei na tsixuan Pablo ng'e conduihin ts'an na vay'oon jñ'oon yo Cristo

10 Cristo conduihin na ya ñuan tsixuan jon ndo' m'aaon jon na ncjohin yo nn'an. Yo ntyja 'naan' joohan', mac'an nty'ia ndëëho, mancö Pablo, xjen na m'an quityquii' nt'anho', covic'uaa jñ'oon na condui ja ts'an xuan, majo' ya na tycyaa na m'an yo 'o', saa' ts'ön. ²Majo' mac'an ndëëho' na tyi'nt'aho' na jndei'han' na quitsu'man na saa' ts'ön ndëëho' xjen na nguë nnt'a na m'anho', ng'e mayuu' na nndisaa'

ts'ön ndëë joo nn'an na conan'tiuhan na já cont'á cha'xjen na cont'a nque nn'an na nan'xuan ntyja 'naan' tsonnangue. ³Ee min na mayuu' mann'an já cha'xjen min'cya ro ts'an, majo' chito cotsanan've já nacjoo' natyia cha'xjen na cont'a nn'an tsonnangue yo na jnda' nquen nquehin. ⁴Ng'e nt'ö ts'ian na covijnt'ue já na cotsanan've já nacjoo' juu natyia, chito nan'xuanhan' ntyja 'naan' juu najndei na tsixuan tsonnangue. Joo nt'ö ts'ianmin na covijnt'ue já quityquii' ts'ianvahin, nan'xuanhan' ntyja 'naan' najndei na incyaa nquii Tyo'ts'on ndé cha' nnan'ty'uí juu ts'ian na cont'a nn'an na conan'vehin nacjoo' jon. ⁵Conan'ty'uí tsoñ'en jñ'oon na cotji' nn'an na taquintyja nquehin t'man conduihin na juuhan' itscu'han' na ncüaa' n'on nn'an ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Conan'chón na quitsindya' ts'an ntyja na itsitiu nquii juu, xjen jo'ñeen ntsiquindë juu cha'xjen na nt'ue ts'on nquii Jesucristo. ⁶Ndo' xjen na nndityincyoo' na cota'nguee'ho' na tonnon Tyo'ts'on, yajo' m'ancjé na nt'á na quit'uuihan' joo nan'ñeen na tyi'nin'quita'nguee'han tonnon nquii jon.

⁷O' ve' ntyja 'nan na covityincyoo', jo' cotji'ho' cüenta. Majo' tyi'ya na nnda' conan'tiuho'. Min'cya ro ts'an na nchjii ya juu na condui juu cüentaa' Cristo, cüji' juu cüenta na cha'xjen na itye'ntjon juu nnon jon, majo'ntyti nan'xuán. ⁸Juu najndei na condui nquii Jesús, tyincyaa jon na tsixuanhan' cha' ntyja 'naan'han' ngaqueho' na vantyja n'onho'hin. Min xe na aa maco's'a ja na tsixuanhan', majo' ta'nán ncüii nnon 'nan na tots'a xjen na tom'an quii' nt'anho' na ntyja 'naan'han' jndé ntjo jnaan' ja. ⁹Ndo' na nnda' matsjö, matsjöhan' cha' tyi'nan'tiuho' na nin'quitsity'ue' jaho' yo juu tson na matscüenön na m'anho'. ¹⁰Ee m'an nn'an na tyi'ya jñ'oon conduehin na jaa' jndy' jñ'oon na chuu' joo tson'ñeen na matscüenön na m'anho'.

Majo' conduehin juu xjen na m'an quii' nt'anho', ndiquindë ntsitjón' jñ'oon na mancyá ndëëho' ndo' ts'an na tyi'ngüi ja. ¹¹Nque nn'an na nnda' vaa na conduehin, icanhan' na cüaa' n'onhin na vi na jndé squé nnt'á quii' nt'anho', cüejon nnt'á cha'xjen juu jñ'oon na condué ndëë joo tson'ñeen na jnan'cüanón na m'anho'.

¹²Já tyi'xe'quinan'chón na cüejon condui já cha'nán ve ndye nn'an na condue nquehan na juu jñ'oon na coninncyahan taquintyja na quindéhan', min xe'quitji' cüenta na aa tsijonhan' já yohin. Ee joohin ntyja 'naan na jnda' nquenhin cotji' nquehin cüenta ntyja 'naan' ts'ian na cont'ahin yo ntyjehin. Ndo' na nnda', itsi'manhan' na tyi'jnda' nquenhin. ¹³Majo' tyi'xe'quita'nty-c'é ntyja 'naan' na vanaan na ngita's'á já. Xia'ntyti cota's'á já ntyja 'naan' juu na jndé sijnda' nquii Tyo'ts'on ntyja nján, Ee juuhan' manty' it'uuihan' juu ts'ian 'naan' jon na cont'á quii' nt'anho'. ¹⁴Nqué squé jndy' na m'anho' yo juu jñ'oon naya 'naan' Cristo, ng'e na nnda', ta'nán ncüii ts'an na ndëë ngitso juu na juu najndei na nan'xuán, tantyc'éhan' na condué nin 'nan na quint'aho'. ¹⁵Ndo' na nnda', juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on na its'aa ncüiichen ts'an, xe na aa condué ts'ian njánhan', ntsi'manhan' na juu najndei na incyaa jon na nan'xuán, cota'nty'c'éhan'. Majo' juu na vantyja n'onho' Jesucristo, contyja n'ón na ngaqueho' ntyja 'naan'han', cha' juu ts'ian na jndé si'jnda' Tyo'ts'on quii' nt'anho', ngavit'manntyichenhan'. ¹⁶Ndo' na nnda', ndécya nndëë ngitsá na tonnonchen na ninncyá jñ'oon naya ndëë joo nn'an ndyuaa'ñeen. Majo' ts'ian na jndé s'aa ncüiichen ts'an je'quita's'á já ntyja 'naan'han'.

¹⁷Yajo' juu ts'an na ico's'a nquiihin na vaquinjon' ts'ian na its'aa juu, cüa, co's'a tsan'ñeen nquii Jesús na condui-

hin na ico'xen jonhin. ¹⁸Ng'e chito nquii ts'an na itso juu na vaquinjon' ts'ian na its'aa juu na tsi'man'han' na mayuu' yahan'. Majo' juu ts'an na itso Tyo'ts'on na taquinjon' ts'ian na s'aa juu, juu ts'ian'neen na mayuu' taquinjon'han'.

M'an nn'an na conduehin na jñon Cristohin, majo' conan'vi'nn'anhin

11 Ya jndy nchji xe na aa nc'on-ho' chjo na t'man n'onho' yo ja viochen xjen na matsinën cha'vijon ts'an na tyi'jnda' tsinin, min na chito aa jo' tsixuan. Cüa, quita'nguee'ho' na nts'a na nnda'. ²Xue ja 'o' cha'xjen nquii Tyo'ts'on m'aan na xuehin jaa. Ee tc'ö 'ndyö nnon Cristo na nquii jon nduihin s'ah-o'. S'a na nnda' cha' ndëe ninncyaa jah-o' nt'ö jon na ntsijonhan' 'o' cha'vijon ncüii yuscundyua na tacom'aan juu yo tsans'a. ³Juu quitsu yo na jnda' xquen juu, si'vi'nn'an juu Eva. Mantyi itsity'uehan' ja na nnda' vaa na itsijonhan' na coquenonho'. Ee nts'aa juu na tyi'ninncüii nc'oon' n'onho' ntyja 'naan' nquii Cristo na n'ndyeho' na xia'ntyi nquii jon na njonhin ngioho'. ⁴Ng'e xe na aa ncüjee' ncüii ts'an na m'anho' na nninncyaa juu jñ'oon ndëeho' ntyja 'naan' Jesús na vandyah'an', chito cha'xjen joo jñ'oon na toninncyá na tentyja n'onho', majo' conan'veho' jñ'oon 'ndyö tsan'neen. Ndo' xe na incyaa tsan'neen jñ'oon ndëeho' na chito nquii Espíritu na conduihin Tyo'ts'on sijnda'han', cje ro coy'onho' cüentahan'. Ndo' na ndyoy'oon tsan'neen mañoon jñ'oon na itso juu conduihan' jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo, min juu jñ'oon'neen chito conduihan' cha'xjen joo jñ'oon na toninncyá ndëeho', majo' conan'veho' jñ'oon na incyaa juu. ⁵Yo ntyja njan, tyi'quits'aahan' nchji na tyi'cüentyja na t'man condui ja yo ntyja 'naan' joo nan'neen na coninncyahin jñ'oon ndëeho' na conduehan na nquehin na conduihin nn'an njon-

ntyichen na i'ua Cristo ts'ian ndëehan. ⁶Ee min xe na aa mayuu' na ndiquitsinch'u ja jñ'oon xjen na matsinën ndëe nn'an cha'na nque nan'neen, majo' tanin, jndye jñ'oon mava' ts'ön ntyja 'naan' nquii Jesucristo na jndë si'man'han' ndëeho'. Ndo' juu ts'ian'neen, jndë si'man jndyoyuhan' ndëeho' na nnda' vaa ntyja nján.

⁷Juu xjen na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndëeho', ve' ts'ian ndyia' tot-s'a cha' ninjnda' 'nan na tocanhan' ja. Tots'a na nnda' cha' ndit'manho' ndo' cha' min'ncüii tyi'quichojnanho' nnön. ¿Aa sitja ja ndëeho' na taty'ön xoquitu' ndueeho'? ⁸Xjen na tots'i'man jñ'oon naya ndëeho', joo ntmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhin mañoon njoon, nduee joo nan'neen ty'ön cüenta xoquitu' na tijnt'ue ja na totsijnda 'nan na tocanhan' ja, jo' na jndëe totye'ntjön ndëeho'. ⁹Mantyi juu xjen na tom'an quii' nt'anho', ndo' na tatijnde' xoquitu' njan, ta'n'an tyiö xu nacjoho' ng'e nque ntyjéehë na vantyja n'on Jesucristo na m'anhin ndyuaa Macedonia, juu xjen'neen squehin na m'an, ndo' tyinncyahin s'on na tijnt'ue ja. Juu xjen'neen min ta'n'an tyiö xu nacjoho', min je'quits'a na nnda' na tonnonchen. ¹⁰Juu jñ'oon na mayuu' ntyja 'naan' Jesucristo m'aanhan' quii' ts'ön ya na matsjö na tyi'jon ncyaa na ncüii 'o' na m'anho' ndyuaa Acaya na nndëe nnan'tsan'ho' ja na matsjö nqui' na mats'a na nnda'. ¹¹Ndo' na nnda' matsjö ¿Aa cotji'ho' cüenta na tyi'vi'ntyji 'o'? Majo' nquii Tyo'ts'on ntyjii jnda' jon na vi'ntyji jaho'.

¹²Ndo' na tonnonchen, ninncüii xjen nts'a cha'xjen na tots'a xjen na tom'an yoho'. Nts'ahan' cha' joo nan'neen na conduehin na nincüajon cont'ahin ts'ian 'naan' Tyo'ts'on cha'xjen na cont'á, ntscu'han' na conan'ntsa nquehin. ¹³Joo nan'neen na matsinën ntyja 'naanhin

ndö', conduehin ndëëho' na conduihin nn'an na i'ua Cristo ts'ian 'naan' jon ndëëhan, majo' tyi'yuu'han'. Ve' conan'vi'nn'anhin 'o', ve' cont'a nquehin na jo' conduihin. ¹⁴Ndo' na nda' cont'ahin, tyi'tsiñoonhan' na tsixuanhan' ng'e mantyi juu yutyia Satanás itscüequenhin cha' ncüii ángel na nancoo' jndyi quixuee. ¹⁵Ndo' ng'e na nda' vaa its'aa juu, covaa' nn'ón na joo nn'an na cotyentjon nnon juu, ts'ian na cont'ahin, ntsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'ian na cont'a nn'an na cotsam'anhin cha'xjen na nt'ue ts'on Tyo'ts'on. Majo' juu xuee na mats'iañ'en, nt'uityenhan' nan'ñeen tsojnaan' na chito jo' na cont'ahan.

**Navi' na toquenon Pablo
ng'e na conduihin ts'an na
i'ua Cristo ts'ian nnon jon**

¹⁶Ncüiichen jon matsjö ndëëho', tyi'nc'oon' n'onho' na condui ja ts'an na tyi'jnda' tsinin. Majo' tanin, xe na aa cotji'ho' cüenta na jo' condui ja, c'onho' na t'man n'onho' yo ja cha' nndëë ncüiji's'a chjo ja ntyja njan, cha'xjen na coy'onho' na t'man n'onho' yo ts'an na tyi'jnda' itsinin. ¹⁷Jñ'oonva' na matsinën na mats'a ncö na t'man condui ja, chito ta Jesús na sijnda' xquën na quitsjöhan'. Ve' matsinëntö cha'na ts'an na tyi'jnda' xquen. ¹⁸Jndye nn'an cotsque na m'anho' na conan'saa' nquehin nchu vaa na conduihin cha'xjen cont'a nque nn'an tsonnangue. Mang'e na nda' cont'ahin, mantyi ja ncüiji's'a chjo ja. ¹⁹O' na jnda' jndyi nquenho', ntyjii' ya jndyi ts'ón na ndëë nnan'quii n'onho' yo ja na condui ja ts'an na tsan' xquen. ²⁰Ata contjo ngioho' min na cont'a nan'ñeen na jndei'han' na quityentjonho' ndëëhin. Cont'ahin na nqueho' quinan'quitsuho' cha' ntcüa'han, jndë t'uehin 'o' yo jñ'oon na conan'neihin, cont'a nquehin na t'man conduihin ndëëho', ata cotuen'hin nda' jndyue-

ho'. Majo' min na cont'ahin nan'min' yo 'o', contjo ngioho'. ²¹Jn'an jndyi ja na macjüji' jndyoyu ndëëho' na tatisaa' ts'ón xjen na tom'an quii' nt'anho', na nts'a yoho' cha'xjen cont'a nanmin'. Cüa, cuaa nquii na ngita's'ahan ntyja 'naanhan ndëëho'. Majo' tanin, cüejon condui ja yohan. Quitquenho' cüenta na matsinën cha'xjen itsinin ncüii ts'an na tsan' xquen.

²²Conan'ntsahin ndëëho' na conduihin nn'an na conan'nein jñ'oon hebreo. Tanin, mantyi ja majuu jñ'oon'ñeen matsinën. Conan'ntsahin na conduihin nn'an tsjan 'naan Israel, mantyi jo' condui ja. Conan'ntsahin na conduihin tsjan 'naan' nquii Abraham na jndyocahan', majo'ntyti ja. ²³Conduehin ndëëho' na nnon nquii Cristo cotyentjonhin, majo' ja t'manntyichen ts'ian 'naan' jon mats'a, chito cha' na cont'ahin. Matsinën cha'vijon ts'an na tsan'chen xquen. Ja jaa'ntyichen ts'ian mats'a na matsiquindyi nn'an ntyja 'naan' Cristo, chito cha'xjen na cont'ahin. Jndyentyichen jnda jndë tyi' nn'an ja vancjo, chintyi na cotjon joohin. Ndo' jndyentyi jnda jndë tja' nn'an ja jnaan' na mancyä jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndo' jndyentyi nnon na maquenön na nin'quitscúee'han ja. ²⁴Nque nn'an na conintque ndëë ntyjé nn'an Israel, 'on jnda tja'han ja yo tjantsi', tyi'ncüii na 'on jnda'ñeen, ntycu ncho'nqui vantyjo' ñjen tjantsi' na totuen'hin ja. ²⁵Ndo' nn'an na conintque ndëë nn'an Romanos, ndye jnda tja'han ja yo n'oon. Ncüii jon tuen' nn'an ntjö' ja. Ndye jnda tyuui' v'aandaa nainjon na ñjön. Ncüii xuee ndo' ncüii tsjon na toquiñjón quityquii' ndaandue ng'e na jndë tyuui'han'. ²⁶Jndyechen na toncuu' na maquenön na mantyi' na mancyä jñ'oon naya, toncuu' na mavet'iö jndaahin'. Toncuu' na ncy'on nannty'uee ja. Toncuu' yo nn'an tsjan na tui ja na nin'quinan'cúee'han ja, ndo' majo'n-

tyi nn'an na conduihin mañoon tsjan. Ncüii ncüii tsjoon yuu na mancyä jñ'oon naya, m'aan na toncuu' na nnan'cuee' nn'an tsjoon'ñeen ja. M'aan na toncuu' na mantyi'i nato jndëe ndo' mantyi nnon ndaandue. Ndo' mantyi m'aan na toncuu' ntyja 'naan joo ntyjê nn'an judíos na ve' cont'a nquehin na conduihin nn'an na vantyja n'onhin Jesucristo. ²⁷ Itscüejndyaa' jndyihan' ja na matsiquindëe ts'ian na i'ua Cristo nnön, ndo' jndye nnon navi' jndë maquenön ntyja 'naan'han'. Jndye jnda mavejnt'ö tsantsjon, jndye jnda itsitjahan' 'nan na ntcü'a. Jndye jnda ta'nan tocü'a. Vaa xjen na toviqijnt'e ja na tën jndyi na tatotsinonhan' ndiaa na ntcüë.

²⁸ Ndo' vandyä' nan'min, minchen mañoon nnon 'nan na maquenön. Nque nn'an na ncüii ncüii tmaan' na vantyja n'onhan Jesucristo, 'io 'io m'aan' jndyi ts'ön nchu vaa na coquenonhan. ²⁹ Ncüii ntyjê na vantyja ts'on juu Cristo, na tyi'jndei ya juu ntyja 'naan' na vantyja ts'on juu, cha'vijon ncö maquenönhan' ntyji. Ndo' mantyi ncüii ntyjê na vantyja ts'on juu jon, xe na aa itsitjahan nnon jon, mantyi itsiquindyä'han' ntyji na nnda' vaa iquenon juu. ³⁰ Majo' xe na aa icanhan' na cüji's'a ja ntyja njan, ncüji's'a ja ntyja 'naan joo nan'min' na maquenön na conan'manhan' na ja ts'an na tyi'jndei ja ntyja na vantyja ts'ön. ³¹ Tyo'ts'on nchjii jon na mayuu' jñ'oon na matsinën ndëëho', chito jñ'oon quintuhan'. Condui jon tye nquii Jesucristo na itye'ntjon jon jaa. Chuhan' na mancha' xjen quinan't'maan' nn'an jon. ³² Juu xjen na tom'an tsjoon Damasco, nquii Aretas conduihin rey juu tsjoon'ñeen. Ndo' juu tsan na m'aan nacje 'naan' rey'ñeen na conduihin gobernado, t'ua jon ts'ian ndëe sondaro 'naan' jon na quindahin ja 'ndyo tsjoon'ñeen na ncy'onhin ja. ³³ Mang'le jo', nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja

n'onhan Jesucristo, jnan'jnda'han ncüii tsque t'man, tua quityquii'han', ndo' jnan'cüenonhan ja ncüii ventana vaa' ncüii ntyjehin, jo' jnan'quioohin ja tyuaa toxen' teonntjô' 'ndyo juu tsjoon'ñeen. Mannda' vaa na jn'uan ja nt'ö juu tsan'ñeen.

Min 'nan tityincyoo' nnon Pablo na si'man Tyo'ts'on nnon jon

12 Tayuu jnt'ue na macüji's'a ja ntyja njan ncö. Majo' tanin, ntsinënntyëchën ntyja 'naan joo 'nan na tityincyoo' nnön na jnty'ia, yo jñ'oon na si'man Tyo'ts'on nnön na tyi'cüanaan na ntscüenönhan' ndëe nn'an. ² Mavajn'aan ncüii ts'an na vantyja ts'on juu nquii Cristo. Jndë jndë nqui ncho' nenque chu na tay'oonhan'hin quiñoon'ndue na vja ndye. Majo' tyi'quintji na aa yo ninvaa si'ts'o 'naan' tsan'ñeen na tay'oonhan'hin jo' ndo' aa chito jo', nquii Tyo'ts'on ntyjii. ³ Ndo' manchji na tay'oonhan' tsan'ñeen jo', ve' tyi'quintji na aa yo si'ts'o 'naan' juu ndo' aa chito jo', majo' nquii Tyo'ts'on ntyjii. ⁴ Tay'oonhan' juu naijon na nancoo' jndyi na jndyuhan' paraíso. Ndo' jo' jndyii tsan'ñeen jñ'oon na min tyi'cüanaan na ntscüenon juuhan' ndëe nn'an. ⁵ Ntyja 'naan' na nnda' tjon tsan'ñeen, macüji's'a chjo ja, majo' ntyja njan ninnquii'chen macüji's'a ja ntyja 'naan joo 'nan na maquenön na conan'man jndyoyuhan' na ts'an na tyi'ngui ndëe nts'a. ⁶ Ee min xe na aa nts'aahan' na nin'cüji's'a ja ntyja njan, tyi'xe'quitsi'manhan' na tsan' xquën ng'e ninquii'chen jñ'oon mayuu' matsinën. Majo' tyi'xe'cüji's'a ja ntyja njan, tyi'nts'aahan' na ncüji' ts'an cüenta na t'mantychen condui ja, chichen juu na iquen juu cüenta ntyja 'naan joo ts'ian na mats'a ndo' yo joo jñ'oon na mancyä. ⁷ Ndo' ng'e ntyja 'naan joo 'nan'ñeen na njon jndyi na jnty'ia nnönhan', juu xjen'ñeen

tyjee'non ncüii ángel na itye'ntjon nnon Satanás na m'an. Jo' s'aa juu na toqui-ihan' ja cha'vijon na cocja tseon. Juu na nnda' tjön, itscu'han' na ncüji's'a ja ntyja 'naan' joo 'nan'ñeen na jnty'ia nnön. ⁸ Jo' ndye jnda tc'an nnon ta Jesús na que-naan' jon juu nan'ñeen na its'aa vi'han' ja. ⁹ Majo' ntyja sintcüe' jon jñ'oon nnön, itso jon: "Juu naya na condui ja, covinonhan' ntyja 'nan', ng'e ya na tyi'ngui ndëe nts'aa ts'an ntyja 'naan' nquii juu, yan-tyichen itsi'manhan' na condëe its'aa juu ntyja 'naan' juu najnde na condui ja." Mang'e na nnda' tso jon nnön, nën rö na ncüji's'achen ja nchu vaa na tsixuan na tyi'jndö, cha' juu najnde na tsixuan jon, cüityincyoo'han' yo ntyja njan. ¹⁰ Ng'e jo', nën na tsi'manhan' na ts'an na tyi'ngui ja, tanin min na conan'cüejnaan' nn'an ja, min na vaa xjen na tyi'cüi-jnde' 'nan na icanhan' ja, min na conan've nn'an nacjö na mancyä jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo, min na vi' maquenön ng'e ts'ian 'naan' jon na mats'a, majo' nën rö ng'e mavaa' ts'ön ntyja 'naan' joo nan'min', covityincyoo' jndyoyu na nquii Cristo incyaa jon najnde na condui nquii jon cha' condëe mats'a ts'ian 'naan' jon.

**Nn'an Corinto na vantyja n'on
Cristo, jndye vaa na m'aan'
ts'on Pablo ntyja 'naanhin**

¹¹ Mantlyji na matsinën ndëeho' cha'vijon ts'an na tsan'chen xquen. Majo' juu 'nan na cont'aho' its'aahan' na ijnde'han' na ndö' vaa na matsinën. Min na tyi'njonchen condui ja, majo' tyi'cje tsixuan ja yo nan'ñeen na condue nquehin na joohan conduihin nn'an na conan'quindyiihin nn'an ntyja 'naan' nquii Cristo, njonntyichenhan. Majo' 'o' chojnanho' na quindueho' ndëe nan'ñeen ntyja njan na vaquinjon' ts'ian 'naan' jon na mats'a. ¹² Xjen na tom'an quii' nt'anho', ts'ian na tots'a tots'i'manhan'

na mayuu' condui ja ts'an na i'ua Cristo ts'ian nnön na mancyä jñ'oon naya 'naan' jon ndëe nn'an, min jndye nnon navi' toquenön na nin'quitsitsan'han' ja yo ts'ian na tots'a. Majo' yo na t'man ts'ön, jndye nnon ts'ian na tots'a na joohan' tyi'xe'quinduihan' xe na aa ve' ntyja najndö ncö, ndo' mantlyi yo jn'aan t'man na tyincyaaahan' na vacue m'aan' n'on nn'an ntyja 'naanhan', yo mañoon nnon ts'ian na tots'a na tonan'manhan' najnde na tsixuan nquii Tyo'ts'on. ¹³ Ndo' ng'e ts'ianmin' na tots'a, yajo' ¿Ndu na cotji'ho' cüenta na njonntyichen ntyji yo mañoon ntmaan' nn'an na conan't'maan'han Cristo, chichen nqueho'? ¿Aa jnaan' na tatyincyä na ntixee'ho' ja xjen na tom'an yo 'o', aa ng'e jo' its'aahan' na nnda' vaa na ngioho' yo ja? Quinan't'man chjo n'onho' ja na nnda' vaa na sitja ja ndëeho'.

¹⁴ Naneinhin ndë ndye jnda na matsijnt'a na ncjöquinty'iaho'. Majo' tyi'xe'e'quityiö xu nacjoho' na quitixee'ho' ja, ng'e chito 'naanho' na nin'cüantjön, nqueho' nin'cüantjön cüentaa' nquii Cristo. Ee cañjoon' n'onho' na chito chuhan' na nque yotsca ntquen joo 'nan na ninjnt'ue tye joo yo ndyee joo, nque nantque ntquenhin 'nan na ninjnt'ue ndahin. ¹⁵ Majo' ntyja njan, nën rö min xe na aa tsoñ'en 'nan na min ja, ntsiquit-suhan' na ntejnde' jaho'. Contjo ya nchji min xe na aa ntscuee'han' ja cha' ndëe ntjo yaho' tonnon nquii Tyo'ts'on. Min na icüan nchji na matsivi'ntyjintyëchën 'o', majo' 'o' chjo jndyi na conan've'ngioho' ja.

¹⁶ Tanin, cuaa nquii. Mangio yaho' na juu xjen na tom'an quii' nt'anho', tana s'a na quitixee'ho' ja. Majo' 'o' m'aan' n'onho' na condui ja ts'an na jnda' xquen na itsivi'nn'an juu nn'an cha' quindui cha'xjen na nt'ue ts'on nquii juu. ¹⁷ Ndo' na nnda' conan'tiuho', ¿Ndu? ¿Aa m'aan ncüii ntyjë na t'ua ts'ian nnon juu na

cja juu na m'anho' na tijnt'ue jahin cha' ngüantjõn nty'iu xoquitu' 'naanho'?¹⁸ T'ua ts'ian nnon Tito na cja jon na m'anho' yo nciüichen ntyjêêhê na tja juu yo jon. Ndo' na nnda' s'a, ¿Aa yo na jnda' xquên sivi'nn'an ja 'o' na tji' xoquitu' 'naanho'? Tyi'xe'quits'aahan' na nnda' ee ve já cüajon m'án nacje 'naan' nquii Espíritu Santo, ninncüii xjen tots'aa Tito ya na tom'aan jon quii' nt'anho' cha'xjen tots'a ncö.

¹⁹ 'O' ndyii' n'onho' na matsinên jñ'oonmin' cha' ngüañoon'han' ja. Majo' chito jo', ee iquen Tyo'ts'on cüenta na mats'ahan' ng'e nquii Cristo. 'O' ntyjê na vi'ntyji ja 'o', nnda' vaa cha' ntejndeihaan' 'o' na ngaqueho' ntyja 'naan' jon.²⁰ Ndö' matsjö ndêêho' ng'e m'an na ncya juu xjen ya na nguê nnt'a quii' nt'anho', tyi'nan ro na aa nnintyincyoo' na tyi'cotsantjaho' ntyja 'naan' Cristo cha'xjen na mantya ts'ön, ndo' mantyi na njnty'iaho' na tyi'c'ön tondêêho' cha'xjen na nt'ue n'onho'. M'aan' jndyi ts'ön na aa chi m'anho' na conan'jndyeho' jndyueho' yo ntyjeho', ndo' na nin'quinan'cjaa' n'onho' 'naan' nciüichen ts'an. Ncya na nintyincyoo' na conan'vje jndyihho' ntyjeho'. M'aan' ts'ön aa chi cojnt'ueho' na conan'quinjon queho', chito cojnt'ueho' nchu vaa nt'aho' na quitejndeiho' nn'an. ¿Aa chi nnintyincyoo' na conan'neinho' jñ'oon cjo ntyjeho' na conan'cüejnaan'ho'hin? ¿Aa chi ñ'enho' na conan'neinho' jñ'oon nchu vaa condue nn'an nacjo ntyjehin? ¿Aa chi nnintyincyoo' na conan'ntsahho' nchu vaa na condui nqueho', na tyi'cüejjon jñ'oonho' yohin? Ndo' xe na aa nnintyincyoo' na nnda' vaa m'anho', taxe'n-cyaahan' na ntsinên ndêêho' cha'xjen na ntyja n'onho'.²¹ M'aan' ts'ön xjen na nguê nnt'a na m'anho', nquii Tyo'ts'on na matsit'man' ja, nts'aa jon na ntsi'ndaa'han' ntyji ntyja 'naanho'. Ndo' na nnda', ntsit'ioohan' ja na ninm'an

vendye ntyjeho' na tyi'contcüe' n'onhan natyia na tont'ahin juu xee'ñeenchen ya na tyjê jndyêê na m'anho', ndo' ninvaa na m'anho' yo nn'an na ve' ndö' ro ndo' yo joo 'nan na ji min na cont'aho' yo nn'an.

Jñ'oon na mats'ia na itsiqui'maan' Pablo

13 Nanein ndê ndye jnda na majöquinty'ia ja 'o'. Nacjoo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui itsohan': "Cha' na nninjnda' nciüi nciüi 'ndyo jñ'oon na nin'quit'uiihan' ts'an, icanhan' na c'oon ve ndo' aa ndye ts'an na ntji' jndyoyuhin jñ'oon ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen." Mannda' nts'a cha'xjen na itsijnda' jñ'oon'ñeen.² Ya na tyjê na m'anho' na vja ve, tsoñ'enho' totsjöhan' ndêêho', ndo' nanein matsjö nnt'ahan' vitjachen na nguê nnt'a na m'anho'. Xjen na nguê nnt'a na m'anho', joo ntyjeho' na cont'a natyiamin', minnchuchen nts'a na quit'uiihan'hin tsojnaan' na nnda' cotsam'anhin.³ 'O' nt'ue n'onho' na nnintyincyoo' ndêêho' nciüi nnon na quitsi'manhan' na nquii Cristo itsiqui'maan' jon 'o' yo juu jñ'oon na mancya ndêêho'. Ng'e nquii jon na iqueen' jon 'o', chito na tyi'jndei conduihin na nt'uui jon nque nn'an na cont'a 'nan natyia.⁴ Ee chito ng'e na tue' jon na jñon nn'anhin tsonjn'aan, jo' tsi'manhan' na tyi'jndei condui jon. Majo' vando' xco jon ntyja 'naan' juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on. Ndo' mantyi já na conanjõn yo ntyja 'naan' jon, itsijonhan' ntyja nján cha'na nquii jon. Tyi'quinan'xuán najndé ngioho', majo' min na nnda' cotji'ho' cüenta, cotant'ó' yo jon ntyja 'naan' juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on ndo' incyaa jon na nnda' nan'xuán cha' quitejndei 'o'.

⁵ Juu na cotsantjaho' yo Tyo'ts'on, quitji' nqueho' xjen na aa xoncüee' n'onho' na vantyja n'onho' Jesucristo.

Quitquen nqueho' cüenta na aa mayuu' cotsantjaho' yo jon ndo' aa min tyi'yuu'. Ndo' mantyi quitji'ho' cüenta na aa mayuu' m'aan jon quii' n'onho'. Ee xe tyi'yuu' na nnda', yajo' jndë tacüaa'ho' ntyja 'naan' nquii jnda Tyo'ts'on. ⁶Ma-jo' mantya tcüii' ts'ön na ntji' yaho' cüenta na tacovacüaa' já ntyja 'naan' juu Cristo. ⁷Cotán nnon Tyo'ts'on na quite-jndei jon 'o' na tant'aho' natya na ntsi-jnda'han' na quit'ui ja 'o'. Chito xia'nty na cotán na nnda' cha' quitsi'manhan' na ya conan'quindé juu ts'ian na i'ua Cristo ndé. Chito jo', nt'ue n'ón na 'o' quint'aho' 'nan na chuhan', min na aa cotji'ho' cüenta na jndë tcüiaa' já. ⁸Ts'ian na nan'xuán já na quitejndei'han' joo nn'an na quinan'jonhan ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on, chito na nan'jon já yo 'nan natyia na vjahan' nacjoo' juu na conduihan' na mayuu'. ⁹Nén jndyi já na m'án na tyi'jndé xe jo' tsi'manhan' na 'o' m'anho' najndëho' ntyja 'naan' Cristo. Jñ'oon na contyja tcüii' n'ón ntyja 'naanho' na ngaqueho' ntyja 'naan' nquii jon. ¹⁰Mang'e jo' matscüenön tsonvahin na m'anho' vitjachen na nguë ncö, cha' vi na jndë tyjé quii' nt'anho', tyi'xe'canhan' na ntsijndei' 'ndyö ndëëho' yo juu na-jndei na tyincyaa ta Jesús na condui ja. Tyincyaa jon na tsixuanhan' cha' quite-

jndei 'o' na ngaqueho' ntyja 'naan' jon, chito na ndyuii' ntyja na vantyja n'onho' jon.

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëëhin

¹¹'O' ntyjé, jñ'oon na mats'ia na matsinën ndëëho', nquii Tyo'ts'on quite-jndei jon 'o'. Quinan'chonho' na quitsantjaho' ntyja 'naan' na ya. Quitquen yaho' cüenta chjo jñ'oon na matsjö ndëëho' yo juu tsonvahin. C'onho' na ninncüii conan'tiuho' yo ntyjeho' na vantyja n'on nquii Cristo, ndo' min tanc'on tyia'ho' yohan. Ee na nnt'aho' na nnda', yajo' nquii Tyo'ts'on na conduihin na venchjii jon nn'an ndo' na incyaa jon na tsixuan ts'an tajñuaan' ts'onhin na tonnon jon, nc'oon jon yo 'o'. ¹²Nque ntyjeho' na vantyja n'on Jesucristo, ncyaho' ts'onhin yo na xoncüee' n'onho' ng'e na conduiho' ntsinda nquii Tyo'ts'on. ¹³Tsoñ'en ntyjëehë na m'an tsjoonvahin na vantyja n'onhin Cristo, conan'cüanonhin ts'on 'naanhin ndëëho'.

¹⁴Juu naya na condui nquii Jesucristo, yo juu na m'aan Tyo'ts'on na vi'ntyjii jon nn'an, yo nin'juu na itsijon Espíritu Santo yo ts'an na vantyja ts'on Jesús, c'oon joohan' yo tsoñ'enho'. Majuu ñ'en jñ'oonmin' na matsjö.

Tson Na Scüenon Pablo Ndëe Nn'an Ndyuaa Galacia

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëe nn'an ndyuaa Galacia

1 Ja Pablo mats'a ts'ian na condui tsonvahin. Condui ja ts'an na i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na cjöy'ön juu jñ'oon naya 'naan' jon ndëe nn'an. Juu ts'ianva, chito ts'an i'uahan' nnön. Nquii Jesucristo yo tye jon ta Tyo'ts'on na tyincyaa jon na tando' xco Jesús. Joohan t'ion ts'ianva ja. ²Tsoñ'en ntyjëehë na vantyja n'on Jesucristo na m'anhin ntjoohin yo ja, conan'jonhan yo juu jñ'oonva na macüji na matscüenöhan' ndëe 'o' na conduiho' ncüii cüii tmaan' na m'anho' ndyuaa Galacia na vantyja n'onho' jon. ³Nquii tyëehë Tyo'ts'on yo nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, mac'an ndëehan na juu naya na conduihan yo nin'juu na tajñuaan' ts'onhan, quinan'jndyentyichenhinhan' na ncy'onho' cüenta. ⁴Tyincyaa nquii Jesucristo na tue' jon nnon tsonjn'aaan ng'e nan'xuan jaa jnan. S'aa jon na nnda' cha' ntsiquindyaa jon jaa tsoñ'en nnon natyia na tsixuan juu tsonnanguevahin. Nnda' tui ng'e nquii tyëehë Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa, nnda' vaa na nt'ue ts'on jon. ⁵Ninvito cüit'maan'hin. Quindui na nnda'.

Ta'nan ncüiichen nnon jñ'oon na nndëe ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan

⁶Jndye jndyi m'aaan' ts'ön na cje ro conan'tycyaa'ho' na conan'jonho' ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. Ee ntyja 'naan' juu naya na condui Cristo, jo' na tqueen' jon 'o' na nduiho' cüentaa' nquii jon. Majo' 'o' je', cje ro conan'jonho' yo ncüiichen jñ'oon na m'aaan' n'onho' na ntyja 'naan'han' ntsin'man Tyo'ts'on

ñuan 'naanho'. ⁷Majo' tyi'yuu' na vaa ncüiichen jñ'oon naya. Ve' m'an vendye nn'an na conan'quijñ'eenhan 'o' yo juu jñ'oon'neen. Joo nan'neen conan'cüe-jndyohan juu jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo. ⁸Majo' min xe na aa ncüii já ndo' aa ncüii ángel na nnan quiñoon'ndue nninncyaa juu ncüii jñ'oon na tejdnyohan' yo juu jñ'oon na toninncyá jndyé ndëeho' ntyja nchu vaa na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, cju'vi' Tyo'ts'on tsan'neen. ⁹Ncüiichen jon matsjö nnt'a cha'xjen na jndë tsjö ndëeho' na tox-en'chen, xe na aa incyaa ts'an jñ'oon ndëeho' ntyja 'naan' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an na ñooncyaa vaahan' yo juu jñ'oon na ty'onho' cüenta, cju'vi' Tyo'ts'on juu tsan'neen.

¹⁰Ja chito matsichön na joo nn'an cavee' ngiohan ntyja njan. Mant'uë na nquii Tyo'ts'on ngavee' ntyjii jon yo ja. Ee xe na aa mant'uë na joo nn'an cüingiohan na nnda' yo ja, tyi'je'quitsixuan na condui ja ts'an na itye'ntjontyen nnon Cristo.

Nquii Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian nnon Pablo na incyaa jon jñ'oon naya

¹¹'O' ntyjé na vantyja n'onho' Cristo, cañjoon' n'onho', juu jñ'oon naya na toninncyaa ndëeho', chito nn'an jnan'jnda'han'. ¹²Ee juuhan' min chito ve' jñ'oon na jndyi jndyue nn'anhán', min tyi'conan'jn'aaan nn'anhán' ja. Nquii Jesucristo ninjon si'man jonhan' nnön, jo' na ty'ön cüentahan'.

¹³Juu jñ'oon ntyja 'naan' na tëque ja quityquii' juu jñ'oon na vantyja n'on nn'an judíos, jndë jndyeho' ntyja 'naan' na tojöm'an. Totsijaa' ja na tonty'ë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Nque nn'an na conan't'maan'han Cristo, na t'man qui n'onhan jon, totsichön na ntsity'uiñ'ën juu ts'ian'neen. ¹⁴Ee ntyja 'naan' juu jñ'oon na conan't'maan' ntyjé nn'an judíos, joo ntyjé na

cüejon tque yo ja, toven'ön jahin tyquii' na tovanguëë'ntyëchën ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, chintyichen nquehin. Ee to-joo' yantychen ts'ön na ntsivë tsoñ'en jñ'oon na nque ndochí já nn'an judíos jnan'jnda'han nchu vaa na tonan't'-maan'han nquii Tyo'ts'on. ¹⁵Majo' vitjachen na ndui ja, nquii Tyo'ts'on tji jon ja na ntsixuan cüentaa' nquii jon, ndo' ng'e juu naya na condui jon, jo' tqueen' jon ja na matye'ntjön nnon jon. ¹⁶Ndo' tèvee' nchjii jon na ntyja njan ntsi'man jon na condui jnda jon. I'ua jon ts'ian nnön na ninncyaa juu jñ'oon naya 'naan' jnda jon ndëë nn'an na chito conduihan tsjan nn'an judíos. Ndo' vi na jndë taa' ts'ön na nnda', ta'nan s'a cha'xjen ntsi-tiu ts'an. Ta'nan nnon ts'an na tc'an na quitsi'man juu nnön nin jñ'oon na ninncyaa ndëë nn'an. ¹⁷Vitjachen na nquii ta Jesús tji jon ja na ntsixuan juu ts'ianva, tsjoon Jerusalén, jo' m'an nque nn'an na i'ua jon ts'ian ndëëhan na quitsay'onhan jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Majo' min tatyjé jo' na ncjöquinty'iahin. Nin'ñoon' jnt'ui tsjoon Damasco, tyjé ndyuaa Arabia, ndo' ya na jnt'ui ntcü'ë jo', tyjé ntcü'ë Damasco.

¹⁸Jndë na tēca ndye chu, ndo' tyjé ntcü'ë Jerusalén, tēquinty'ia juu Pedro. Ndo' ntjo ja yohin vi quin'on xuee. ¹⁹Majo' juu xjen'ñeen, ntyja 'naan nque nn'an na i'ua Jesús ts'ian ndëëhan na cotsay'onhan juu jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an, tanin ncüiichen nan'ñeen na jnty'ia, xia'ntyí juu Santiago, tyje nquii ta Jesús. ²⁰Jñ'oonva na macüji na matscüenönhan' ndëëho', macüji' jndyoyu tonnon Tyo'ts'on, jñ'oon na mayuu'han'.

²¹Vi jndëcya, tyjé nt'ö ndyuaa Siria yo Cilicia. ²²Majo' juu xjen'ñeen ntmaan' nn'an judíos na vantyja n'on Jesús na m'anhan ndyuaa Judea, tacotajn'aanhan ja. ²³Xia'ntyí tondyehan jñ'oon na tonan'nein nn'an. Ee tondue nn'an: "Ma-

juuto tsan'ñeen na toxen'chen tonty'e jon joo nn'an na vantyja nn'on Cristo, naneihin manquii jon na incyaa jon juu jñ'oon na cantyja n'on nn'an Cristo, ndo' juu xjen'ñeen totsichon yantyi tsan'ñeen na ntsityuui' jon juu ts'ian'ñeen."

Nnda' ro jñ'oon na tondue nan'ñeen. ²⁴Ndo' tonan't'-maan'han nquii Tyo'ts'on ng'e na covijnt'ue jon ja yo ts'ian 'naan' jon.

Nn'an na jñon Jesucristo, ty'onhan cüenta Pablo

2Jndë na tēca nqui ncho'ninque chu, ndo' tyjé nnt'a Jerusalén. Tja Bernabé yo ja ndo' mantyi juu Tito. ²Tyjé ng'e nquii Tyo'ts'on jndë si'man jon nnön na nt'ue ts'on jon na cjö jo'. Tëncüi já jo' yo nque nn'an na conintque ndëë nn'an na vantyja n'on Cristo. Sinën na ninnquëchén yohan. Si'man ndëëhan nchu vaa jñ'oon naya na mancyaa ndëë nn'an na chito conduihan nn'an judíos. S'a na nnda' ee tyi'quint'ue ts'ön na nts'aahan' na ve' jñ'aan na totsichön quii' juu ts'ian na jndë s'a yo ts'ian na ninmats'a. ³Majo' juu ntyjéëhë Tito na tom'aan juu yo ja, min na chito conduihin ts'an judíohin, ta'nan jndue nan'ñeen na ijndei'han' na quindui yohin cha'xjen já nn'an judíos cont'á yo yonon'ndaa ndá. ⁴Min taje'canhan' na nt'uuihan' juu jñ'oon'ñeen xe chito m'an vendye nn'an jo' na tyi'xoncüee' n'onhan na vantyja n'onhan Cristo. Tyentyjaa' nan'ñeen na tyequitquenhin cüenta na aa conan'quindé juu costumbre'ñeen. Ee tyi'cavee' ngiohan na jaa nn'an na vantyja nn'ön Cristo, jndë jndyaa jaa yo juu jñ'oon'ñeen. Jo' tonan'chonhan na ngonan'chutyen costumbre'ñeen jaa. ⁵Majo' min' chjo tyi'cotjue'cje já ndëë nan'ñeen na tonan'chonhan na nin'quitquenhin xjen já. Ee nt'ue jndyi n'ón na juu jñ'oon na mayuu' 'naan' Tyo'ts'on na condyeho',

na tyi'ntscüejndyohan' juuhan' ee xia'n-tyi ntyja 'naan' na vantyja ts'on ts'an, jo' na ntsin'man jon ñuaan' juu, chito ng'e na aa itsiquindë juu costumbre'ñeen.

⁶Majo' nque nan'ñeen na conintquehin tondëë nn'an na vantyja n'on Cristo na m'anhin juu tsjoon Jerusalén, tontjo ngiohan yo jñ'oon na mancyja, tavi'nan jnduehan na aa icanchenhan' ncüiichen nnon na ntscüantjöntyëchën jñ'oon. Min tyi'quity'i cüenta ntyja nin condui nan'ñeen, ee nquii Tyo'ts'on tyi'quityii' jon cüenta nin condui ts'an. ⁷Ee taa' n'on nnan'ñeen na cha'xjen na jndë i'ua jon ts'ian nnon Pedro na incyaa jon jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëë nn'an judíos, mantyi jndë i'ua jon ts'ian nnön na cjö ncyahan' ndëë nn'an na chito conduihan tsjan nn'an judíos. ⁸Ee manquiiintyi Tyo'ts'on na covijnt'uehin juu ts'ian na its'aa Pedro na conduihin ts'an na i'ua jon ts'ian nnon juu na cay'oon juu jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an judíos, mantyi covijnt'uehin juu ts'ian na mats'a na condui ja ts'an na i'ua jon ts'ian nnön na cjöy'ön jñ'oon'ñeen ndëë nn'an na chito conduihan nn'an judíos.

⁹Juu Santiago, yo Pedro yo nin'Juan, conintquehin ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on tsjoon Jerusalén. Jndë na taa' n'onhan na nquii Tyo'ts'on jndë incyaa jon na matsixuan ja ts'ianmin na mancyja jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an na chito tsjan nn'an judíos conduihan, yajo' yo na neinhan t'uehan nt'ö yo Bernabé. Ndo' na jnt'ahan na nnda', jnan'manhan na conan'jonhan yo já juu ts'ian na i'ua jon ndë na quitsay'ón juu jñ'oon' jon ndëë nn'an na chito judíos conduihan, viochen xjen joohin ngoy'onhinhan' ndëë nque nn'an judíos. ¹⁰Xia'ntyi jnduehan ndë na tyi'ngitsuu' n'ón nn'an na nty'ia ro m'anhan. Ndo' mancüiixjen jndë s'aahan' xuee na matsichön na mats'a na nnda'.

Tsjoon Antioquía, jo' siqui'maan' Pablo juu Pedro

¹¹Majo' juu xjen na tuee' Pedro tsjoon Antioquía, siqui'man' jahin, ee juu 'nan na s'aa jon, si'man jndyayuhan' na xuen'on yo 'nan s'aa jon. ¹²Ee juu xjen'ñeen nquii Santiago t'ua jon ts'ian ndëë mañoon ntyjehin na ty'ehan na m'an nn'an na vantyja n'on Jesús juu tsjoon'ñeen. Vitjachen na sque nan'ñeen, jo' nquii Pedro tocüa' jon yo nque nn'an na vantyja n'on na chito conduihin tsjan nn'an judíos. Majo' nque nan'ñeen na t'ua Santiago ts'ian ndëëhin, vi na jndë squehin jo', juu Pedro tji ntcüe'hin na icüa' jon yo nan'ñeen ng'e na ncyaa' jon na nque nan'ñeen na jnanhan Jerusalén, nnan'quindyiihan ntyjehan nn'an judíos na vantyja n'on na m'anhin tsjoon Jerusalén, na itsitjahin ntyja 'naan' juu jñ'oon na tquen Moisés, xeng'e na icüa' jon yo nn'an na chito nn'an judíos conduihan. ¹³Ndo' na tji ntcüe' Pedro na tocüa' jon yo nan'ñeen na vantyja n'on na m'an Antioquía, mantyi mañoon vendye nn'an judíos na vantyja n'on, jnan'jonhan yo na ve nnon 'nan vaa na s'aa jon. Ata mantyi juu Bernabé sijonhin yo 'nan na jnt'a nan'ñeen. ¹⁴Ndo' vi jndë tqüen cüenta na nnda' vaa na jnt'ahan, tyi'tsijonhan' juuhan' cha'xjen na chuhan' na tonnon juu jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on na mayuu'han', jo' si'qui'man' ya Pedro tondëë tsoñ'en nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na m'anhan juu tsjoon'ñeen. Tsjö nnon jon: "U' mancüiixjen ts'an judío 'u'. Majo' ntjoohin ntyja na vam'an', matsa' na cha'vijon na condui 'u' ts'an mañoon tsjan 'u'. Ndo' naneinhin ¿Ndu na matsichon' na joo ntyjëehë na chito judíos conduihin, na quinan'quindëhan juu costumbre njanhan?"

**Xia'ntyi ng'e na vantyja ts'on
ts'an Cristo, jo' na itsin'man
Tyo'ts'on ñuaan' juu**

¹⁵Tsjöntyëchen nnon Pedro: “U' yo ja tui jaa tsjan nn'an judíos, chito tsjan nn'an na ninnqui'chen na conan'tja tonnon ntji na ico'xenhan'. ¹⁶Jaa mangiö xia'ntyi iquen Tyo'ts'on ts'an na tajnan tsixuan juu xeng'e na vantyja ts'on juu Jesucristo, chito ng'e na aa ivanguee' juu nchu vaa na ico'xen jñ'oon na tquen Moisés. Mang'e na nnda', mantyi jaa vantyja nn'ön Jesucristo cha' nndëë ntquen Tyo'ts'on jaa na tajnan nan'xuan na tonnon jon. Naneihin chito ng'e na aa cota'nc'uëë juu jñ'oon na ico'xenhan', jo' na contyja nn'ön na ntquen Tyo'ts'on jaa na tajnan nan'xuan, ee tyi'jon quenhan' ts'an na tajnan tsixuan juu na tonnon jon xeng'e na its'aa juu cha'xjen na iquen juu jñ'oon'ñeen xjen.

¹⁷“Majo' viochen xjen na cojnt'uë na quenhan' jaa na tajnan nan'xuan na tonnon Tyo'ts'on ng'e na vantyja nn'ön Cristo, ndo' xe na aa ntyja 'naan'han' nnintyincyoo' na mantyi condui jaa nn'an jnan, yajo' ¿Aa nin'quitsiquindyihan' na juu na vantyja nn'önhin itsijnda'han' na condui jaa nn'an jnan? Min'chjo chitojo'. ¹⁸Ee juu jñ'oon na jndë sity'ui na cotji' nn'an cüenta na ntyja 'naan'han' na tajnan tsixuan ts'an na tonnon Tyo'ts'on, xe na aa mats'a na ninjnt'ue nnda'han', ncö matsi'man jndyoyu na condui ja ts'an na itsitjahin na tonnon juu jñ'oon'ñeen. ¹⁹Ee ntyja 'naan' juu ntji na tquen Moisés, itsijnda'han' na condui ja ts'oo. Ndo' na nnda' vaa, jo' condëë na mavant'ö ntyja 'naan' Tyo'ts'on. ²⁰Tojnaan' t'ionhan' ja nnon tsonjn'aaan yo Cristo, neihin chito na mavant'ö ntyja 'naan' ncüii nnon na tsixuan ncö, nquii Cristo vando' jon quii' ts'ön. Ndo' nanein juu na jöm'anntyë, mavant'ö ng'e na vantyja ts'ön nquii

jnda Tyo'ts'on. Nquii jon ty'oon jndyee jon na vi'ntyjii jon ja ndo' tyincyaa nquiihin na tue' jon ntyja njan. ²¹Tyi'cots'a na tayuu jnt'ue juu naya na condui Tyo'ts'on. Ee xe na aa ng'e ivanguee' ts'an ntji na tquen Moisés, jo' na nndëë ntquenhan'hin na tajnan tsixuan juu, yajo' ve' jñ'aaan na tue' Cristo.

Ndö' jñ'oon na siqui'man' ja Pedro.

**Ntyja 'naan' ntji na ico'xenhan'
ndo' ntyja 'naan' na vantyja
ts'on ts'an Jesucristo**

3 'O' ntyjë na m'anho' ndyuaa Galacia, nan'xuanho' na nan' nquenho'. Itsijonhan' ntyja 'naanho' na cha'vijon jndë sindaa' tsanquindyua' 'o'. Ee na ntyja 'naan' jñ'oon na toninncyá ndëëho', s'aa-han' cha'vijon jnty'ia ndëëho' na jñon nn'an Jesús tsonjn'aaan. ²Ninncüii vaa na nt'ue ts'ön na quindueho' nnön. Na ty'onho' cüenta nquii Espíritu Santo, ¿Aa tui na nnda' ng'e na tont'aho' cha'xjen na itsi'man juu ntji na tquen Moisés? Oo ¿Aa ng'e na vantyja n'onho' jñ'oon naya na tondyeho', jo' ty'onho' cüenta Espíritu Santo? ³¿Aa nndëë nts'aahan' na nan' nquenho'? Xjen na tye' na covantyja n'onho', taa' n'onho' na xia'ntyi ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo nc'onho' na tonnon Tyo'ts'on cha'xjen na nt'ue ts'on jon. Ndo' naneihin, ¿Aa cotji'ho' cüenta na nc'onho' na tonnon jon ntyja 'naan' na jnda' nquen nqueho'? Ndo' naneihin, ¿aa cotji'ho' cüenta na ntquen Tyo'ts'on 'o' na quindë conduiho' tonnon jon ng'e na conan'jñ'oon' 'o' nchu vaa na ico'xen juu ntji'ñeen? ⁴Tsoñ'en navi' na toquenonho' ng'e na vantyja n'onho' Cristo, ¿Aa nts'aahan' na ve' jn'aanhan'? Tyi'quits'aahan' nchji na ve' jñ'aanhan'. ⁵Incyaa Tyo'ts'on nquii Espíritu na conduihin quii' n'onho' ndo' mantyi its'aa jon ts'ian t'man quii' nt'anho' na tyi'jon quindëë nnduihan' ntyja 'naan' najndeí nquii ts'an.

Majo' chito its'aa jonhan' ee ng'e na conan'quindého' nchu vaa ico'xen juu jñ'oon na tqen Moisés. Its'aa Tyo'ts'on ts'ian'ñeen xeng'e na vantyja n'onho' jñ'oon na jndë macondyeho'.

⁶Quitquenho' cüenta ntyja 'naan' nquii Abraham. Tovantyja ts'on jon Tyo'ts'on ndo' ng'e jo' tqen jonhin na tajnan tsixuan juu. ⁷Mang'e na nnda', cüaa' n'onho' na xia'ntyí nque nn'an na vantyja n'on Tyo'ts'on, joohan conduihin ntsinda Abraham. ⁸Juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui, tyuaa'ntyichen si'manhan' na joo nn'an na chito judíos condui, ntquen jonhan na tajnan nan'xuanhan. Ee ndö vaa jñ'oon naya na tso jon nnon juu Abraham'ñeen: “Yo ntyja 'nan' 'lu' ndyö jn'aan tsoñ'en nn'an na ninvaa tsonnangue.” ⁹Yajo' juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan' na joo nn'an na vantyja n'on Tyo'ts'on, cüejon ityio jon jn'aanhan cha'xjen totyio jon jn'aan nquii Abraham, tsan na tovantyja ts'on.

¹⁰Majo' nque nn'an na t'man qui n'onhan juu ntji'ñeen na tqen Moisés na ico'xehan', na cojoo' n'onhan na nta'nguee'hinhan', ncju' Tyo'ts'on jñ'oonvi' nacjo nan'ñeen ee vaa jñ'oon' jon na jndui. Itsohan': “Min'cya ro ts'an na tyi'itsiquindë juu tsoñ'en jñ'oon na jndui nnon tson na chuhan' ntji na ico'xehan', ncju'vi' Tyo'ts'on tsan'ñeen.” ¹¹Ndo' min xe na aa itsiquindë ts'an cha'xjen na co'xen juu ntji'ñeen, covityincyoo' jndyoyu na tyi'xe'quen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu. Ee cüiichen jñ'oon' jon na jndui tivio itsiquindyihan': “Xia'ntyí na vantyja ts'on ts'an Tyo'ts'on, jo' na iquen jonhin na tajnan tsixuan juu. Ng'e na vantyja ts'on juu, jo' na ncy'oon juu cüenta na tyi'quintycüüi na vando' ñuaan' juu.”

Ndö' vaa na tso juu jñ'oon'ñeen. ¹²Ma-jo' juu jñ'oon na tqen Moisés na ico'x-

ehan', tyi'it'uiihan' ntyja 'naan' na van-tyja ts'on ts'an. Juuhan' itsi'manhan' na minnichen ts'an na vam'aan juu ntyja 'naan'han', icanhan' na cüanguee' juu 'nan na co'xen jñ'oon na tqen jon.

¹³Juu jñ'oon na tqen Moisés, min'cya ro ts'an na tyi'cüanguee' juuhan', i'ndyi-ivi'han'hin. Majo' jndë sijnda ntcüe' jon jaa na tom'an nacje 'naan' navi' ng'e na tonan'tja jaa tonnon juu ntji'ñeen. Ee juu navi'ñeen na ty'oonhan' jaa, t'ahan' nquii jon, ng'e vaa jñ'oon na jndë jndui na itsiquindyihan': “Ncüüi cüüi ts'an na cot'ion nn'an tsonjn'aan, i'ndyiivi' Tyo'ts'on tsan'ñeen.”

Nnda' vaa na itsiquindyí jñ'oon'ñeen. ¹⁴Juu navi'ñeen na t'ahan' Cristo, tjon jonhan' cha' juu naya' na tyio Tyo'ts'on jn'aan Abraham, nque nn'an na chito conduihan nn'an judíos, mantyi nndëë ncy'onhan cüenta juuhan'. Its'aa jon na nnda' cha' condëë coy'ön cüenta nquii Espíritu Santo na jndë tco' jon 'ndyo jon na nque nn'an na vantyja n'on Jesucristo ndahin jon.

Ntyja 'naan' ntji na tqen Moisés yo jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham

¹⁵O' ntyjë na vantyja n'onho', cha' ncüaa' n'onho' juu jñ'oon na ntsjö, ntsinën ndëëho' ncüüi jñ'oon ntyja 'naan' 'nan cont'a nn'an. Mangioho' ya na itsi-jon ts'an ncüüi jñ'oon yo ncüiichen tyje juu, vi na jndë tyio juu xuee' juu nnon tson na jndui juu jñ'oon'ñeen, contjo-tyenhan', min tyi'cüanaan na ntscüe-jndyo ts'anhan'. Min tyi'cüanaan na ndëcya na ntscüantjo'chen ts'an jñ'oon. Nnda' vaa na itsijonhan' yo ntyja 'naan' juu jñ'oonva. ¹⁶Ee nquii Tyo'ts'on tco' jon 'ndyo jon nnon Abraham na ndëcya nndui ncüüi jnda tsan'ñeen na ntyja 'naan' tsjan 'naan' jon na vacahan'. Majo' quitquenho' cüenta na tyí'quitso Tyo'ts'on na ntsiquindë jon juu jñ'oon'ñeen

ndëë ntsinda nquii Abraham. Xia'ntyí tso jon na ntsiquindë jon juuhan' ntyja 'naan' ncüüi jnda nquii Abraham, jo' it-siquindyihan' nquii Cristo. ¹⁷ Ndö vaa na nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho' ntyja 'naan' juu jñ'oonva'. Nquii Tyo'ts'on sijnda' jon jñ'oon yo Abraham na tyi'xe'quitscüe-jndyohan' juuhan' ndo' tco' jon 'ndyo jon na ntsiquindë jonhan'. Ndo' vi na jndë tēca ninqe ciento vantjo' ntycu ncho'nqui ndyu, nnon Moisés tyincyaa-cya jon juu ntji na ico'xehan'. Majo' juuhan', tyi'je'quindëë na ntsityüii'han' juu jñ'oon'ñeen na tco' jon 'ndyo jon nnon nquii Abraham. ¹⁸ Ee xe na aa ntyja 'naan' na itsiquindë ts'an juu ntji na tqen Moisés na ncy'oon juu cüenta na ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan' juu, yajo' chito ntyja 'naan' jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon, jo' na ncy'oon ts'an cüentahan'. Majo' tyincyaa Tyo'ts'on na juu Abraham tsixuan jon juu naya'ñeen ng'e ntyja 'naan' juu jñ'oon na tco' 'ndyo jon nnon juu.

¹⁹ Ndo' ng'e na nnda', juu ntji'ñeen na tqen Moisés na ico'xehan', ¿Nin ts'iaan'han'? Nquii Tyo'ts'on jndëcya tyincyaa jonhan' cha' quitsi'man jndyoyuhan' ndëë nn'an na t'man vaa na conan'tjahan nnon jon. Sijnda' jon na cuaa juu jñ'oon'ñeen ata xjen na ncüjee' nquii jon na jndë si'man juu jñ'oon'ñeen, manquii jon na jndë tco' jon 'ndyo jon na nndyo. Nque ángeles tyincyahin jñ'oon'ñeen nnon Moisés, ndo' tyqui-i'han' tonduihin ts'an na tondijnt'uehin na tom'aan jon tonnon Tyo'ts'on yo tondëë nn'an Israel. ²⁰ Majo' ya na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham, s'aa jonhan' na ninnquiintyi jon, min ta'nantijnt'uehin ts'an quii' nt'an jon yo na tonnon tsan'ñeen.

Ts'iaan' na tsixuan juu ntji na tqen Moisés

²¹ Ndo' ng'e na nnda' vaa, ¿Aa nin'quitsiquindyihan' na juu ntji na ico'xehan' na tqen Moisés, vjahan' nacjoo' joo jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon? Tyi'xe'quits'aahan' na nnda'. Ee xe na aa vaa ncüüi nnon jñ'oon na ico'xehan' na ntyja 'naan'han' na nndaa' ts'an na tyi'quintycüüi na vando' ñuaan' juu, yajo' ntquenhan'hin na jndyoyu conduihin ng'e yo na ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen. ²² Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui, itsijnda'han' na tsoñ'en nn'an tsonnangue m'anhannacje 'naan' jnan. Its'aahan' na nnda' cha' nque nn'an na vantyja n'on Jesucristo, ncy'onhan cüenta juu jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon na ndyio jon jn'aan nn'an.

²³ Vitjachen na tityincyoo' juu jñ'oon na itsi'manhan' na cantyja nn'ön jon, juu ntji'ñeen na ico'xehan' tonan'y'oon-tyenhan' jaa na cha'vijon nn'an na m'an navi'. Mannda' vaa tom'an jaa ata xjen na tityincyoo' na ntsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an ng'e na vantyja n'onhan Jesucristo. ²⁴ Juu ntji'ñeen na tqen Moisés totsixuanhan' ncüüi na toquenhan' xjen jaa na tsotsi'manhan' ndëëhë nchu vaa quint'aha ata xjen na ncüjee' nquii Cristo. ²⁵ Majo' naneihin, ng'e na vantyja nn'önhin, jo' jndë jndyaa jaa na toco'xen ntji'ñeen.

²⁶ Majo' naneihin ng'e na vantyja n'onho' Cristo Jesús, tsoñ'enho' conduiho' ntsinda Tyo'ts'on. ²⁷ Ndo' ng'e na jndë jnt'ëho' ntyja 'naan' Cristo, juu na tsixuan jon, mantyi jndë conan'xuanho'han'. ²⁸ Ndo' ng'e na nnda', nincüejon conduiho'. Ta'nan itscüejndyohan' na conduiho' min xe na aa ts'an judío 'u', oo min mañoon tsjan nn'an 'u', min xe na aa ts'an na itye'ntjon nnon patrón 'u', ndo' aa m'an' xjen 'nan' ncu', min xe

na aa tsans'a 'u' oo tsanscu 'u'. Tsoñ'enho' cüejon conduiho' ntyja 'naan' Cristo. ²⁹Ndo' ng'e na conan'xuanho' cüentaa' jon, yajo' conduiho' tsjan 'naan' nquii Abraham na jndyocahan'. Ndo' ng'e na nnda', joo jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon nquii Abraham'ñeen, tsoñ'en joochan' ntsiquindaa' jonhan' 'o'.

Xia'ntyi ng'e nquii Jesucristo, jo' na condëe iy'oon Tyo'ts'on cüenta jaa

4 Ndö vaa na nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho' ntyja 'naan' juu jñ'oonva'. Ncüii yuchjo na tyi'covee' ndyuu' juu na ncy'oon juu cüenta 'naan' tye juu xjen na ngue' jon, itsijonhan' yu'ñeen cha'x-jen ncüii moso na itye'ntjontyen juu nnon jon, min na tsixuan yuchjo'ñeen na ncy'oon juu cüenta tsoñ'en 'naan' tye juu. ²Viochen xjen na tyi'covee' ndyuu' juu, m'aan juu tocje 'naan' nn'an na sijnda' tye juu na quitquenhan cüentahin ndo' quinan'jnda'han na nndui ts'ian tyuaa 'naan' juu. ³Ndo' mannda' vaa, itsijonhan' ntyja njanhan cha'na juu yuchjo'ñeen. Totsijonhan' jaa cha'vion yoquijndë na tyi'coventyja ndyuu' joo, ndo' viochen xjen na tonan'xuan na nnda', joo costumbre na jndë tqwen nn'an na conan't'maan'hin, tovay'oon-tyenhan' jaaha. ⁴Majo' ya na tuee' nquii xjen na siquindëhan' ntyjii Tyo'ts'on, jñon jon jnda jon quii' nt'an nn'an tsonnangue. Tuihin jnda ncüii tsanscu. Tom'aan jon nacje 'naan' juu ntji'ñeen na tqwen Moisés na toco'xenhan' nn'an. ⁵Tui na nnda' cha' jaa na m'an nacje 'naan' juu ntji'ñeen, ntsiquindyaa jon jaa. Ntyja 'naan' juu ts'ian'ñeen, ndëe ncy'oon jon cüenta jaa na ndui jaa ntsinda nquii jon. ⁶Ndo' cha' na quiti'si'manhan' na condui jaa ntsinda Tyo'ts'on, jo' nqui Espíritu na condui jnda jon, jñon jonhin quii nn'ön. Xeng'e nquii Espíritu, jo' na njon jndyi ngiö na conan't'maan' Tyo'ts'on na conduëhë: "Tye' Ty-

o'ts'on." ⁷Ndo' na nnda' na matsit'man'hin, itsi'manhan' na condui 'u' jnda jon, chito moso na ityentjon'tyen 'u'. Ndo' ng'e na jnda jon 'u', iquen jon 'u' na condui 'u' ts'an na ngyon' cüenta tsoñ'en nnon na its'aa jon naya nque nn'an na conduihan ntsinda nquii jon.

Ndyii' jndyi ts'on Pablo ntyja 'naan' nn'an ndyuaa Galacia

⁸Toxen'chen xjen na tyi'quitajn'aanho' nquii Tyo'ts'on, totye'ntjontyenho' ndëe 'nan na conan't'maan' nn'an na min chito nquii jon conduihan'. ⁹Ndo' naneinhin na cotajn'aanho' jon, oo yantyi nduë na ivajnaan' jon 'o', ¿Ndu na contcüe' nnda' 'o' na cont'aho' na njon joo 'nan na jndë siquindyaa Tyo'ts'on 'o' ntyja 'naanhan'? Joo costumbre na jndë tqwen nn'an na min tanajndeí nan'xuanhan' na nnan'n'manhan' ñuaanho', ¿Aa vacüja' nnda'han' na ntye'ntjonho' ndëëhan'? ¹⁰'O' ve' ndyii' xuee na cont'aho' na njonhan' na ntyja n'onho' na ntyja 'naan' juuhan' na quitsin'man Tyo'ts'on ñuan 'naanho'. Ndo' mantyi m'an ndyi' na njonhan' ngioho', ndo' mantyi min nguee na juu jñ'oon na ico'x-enhan' nn'an judíos, sijnda'han' na conan't'maan'han, ndo' mantyi yo na conan't'maan'ho' xjen na covejndyo ndyuu'. ¹¹Ndo' na nnda' cotsam'anho', juu ts'ian na tots'a quii' nt'anho', its'aahan' na maquity'uë na aa ve' jn'aan na tojoo' ts'ön na toninnycya jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëho'.

¹²Yo ntyja 'naan' juu jñ'oon na ico'x-enhan' na tqwen Moisés, mats'a ty'oho' na c'onho' na conduiho' nn'an na jndë jndyaa'ho' ntyja 'naan'han'. Ee min na ts'an judío ja, itsijonhan' ntyja njan yo juu jñ'oon'ñeen cha'na nqueho', jndë jndyaa ja ntyja 'naan'han'. 'O' min'ncüii navi' ta'n'an jnt'aho' ja. ¹³Ee mangio yaho' na ntyja 'naan' ncüii nnon tycu na toquenön, jo' na təcju'han' na toninnycya

jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëho'. ¹⁴ Juu tycu na tquenön juu xjen'ñeen, s'aahan' na jndyaa' na ncy'onho' cüenta ja. Majo' min na nnda', tat'onho' na ty'aho' ja, min tajnt'aho' na tyi'cuee' n'onho' ja. 'O' yo na xoncüee' n'onho' ty'onho' cüenta ja, cha'vijon na ngioho' na condui ja ncüii ängel na itye'ntjon jon nnon Tyo'ts'on, oo cha'vijon nquii Cristo. ¹⁵ Ndo' na nnda', ¿Aa jndë tsuu' tycya n'onho' na tondineinho' na tom'an ja yoho'? Ndo' naneihin ¿Nin 'nan cotjonho' na jndë scüejndyohan' na ngioho' ntyja njan na tavineinho' ja? Ee macüji' jndyoyu ntyja 'naanho', xe na aa jndë jnt'aho', jndë tji'ho' tëndëe nqueho' na nt'aho' nayahan' ja. ¹⁶ Ndo' naneihin, ng'e na matsinën jñ'oon na mayuu' ndëëho', ¿Aa cotji'ho' cüenta na condui ja ts'an na jndo jndyi 'o'?

¹⁷ M'an nn'an quii' nt'anho' na cojoo' n'onhan cha' nnan'jonho' tmaan' na nan'xuanhan. Majo' juu 'nan na ndyii' n'onhan na quinduihan' yo 'o', tyi'xoncüehan', ee nt'ue n'onhan na tyi'ndueho' conduiho' nn'an nján. Ndo' xjen na conan'jonho' yohin, yajo' xia'ntyi nquehin na ntyja n'onho'. ¹⁸ M'an nn'an na cojoo' n'onhan na quinan'jon nn'an yo jñ'oon na coninncyahan. Ya jndyi na cont'ahan na nnda' xe tanin ncüiichen nnon na m'aan' n'onhan, na xia'ntyi na nin'quitejndeihan 'o' na cotsantjantyiho' yo Cristo, majndeichen na quint'ahinhan' xjen na tyi'c'oon ja yo 'o'. ¹⁹ 'O' ntyjë, conduiho' na cha'vijon ntsinda na vi'ntyjiho'. Ncüiichen jon iquiihan' ja ntyja 'naanho', juu na maquenön itsijonhan' juuhan' cha'na iquenon tsanscu na iquiihan'hin na itsingui juu. Mannda' vaa itsi'ndaa'han' ntyji ata ncüii ncüiio' nninncyaho' na ntye'ntjon Cristo 'o'. ²⁰ Ya jndyi xe na juuhan' aa m'an yoho' naneihin cha' nndëe ntscüejndyö jñ'oon na matsinën ndëëho', ee jñ'oon

na mayuu', t'man vaa ndicüaa' ts'ön nin jñ'oon na ntsituu ja ntyja 'naanho'.

Juu jñ'oon ntyja 'naan' Agar yo Sara, vaa na itsiquindyihan'

²¹ 'O' nn'an na m'aan' n'onho' na chuhan' na quita'nguee'tyenko' ntyja 'naan' juu ntji na ico'xenhan', ¿Aa tyi'covaa' n'onho' ntyja 'naan' na itsiquindyihan'? ²² Juu ntji'ñeen itsiquindyihan' na tui ve ntsinda Abraham. Ncüiihin jnda Agar, juu tsanscu'ñeen na totye'ntjon-tyen nnon Sara. Ndo' ncüiichenhin jnda nquii Sara, majo' juu jon chito ts'an na itye'ntjontyehin, conduihin scuu' nquii Abraham. ²³ Juu jnda Abraham na singui tsanscu na totye'ntjon, tuihin cha'xjen min'cya ro ts'an. Majo' nquii jnda jon na singui juu tsanscu na conduihin nquii scuu' Abraham, tui yu'ñeen ng'e juu jñ'oon na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon nquii Abraham'ñeen. ²⁴ Ndo' juu jñ'oonva' ntyja 'naan ve nanntcu'ñeen, tsixuanhan' jñ'oon na tyi'quitsi'man nquii'han'. Ee tsijonhan' ntyja 'naanhin ve jñ'oon na sijnda' Tyo'ts'on yo nn'an. Ncüii jñ'oon'ñeen tyincyaa jonhan' nnon Moisés, juuhan' tsijonhan' juu Tyo' Sinaí. Juuhan' itsijonhan' Agar, tsanscu na totye'ntjon nnon Sara. Ndo' nn'an na t'man qui n'onhan juu jñ'oon'ñeen, ndiquitsiquindyaa'han'hin, m'antyenhin xjen 'naan'han'. ²⁵ Juu Agar'ñeen itsijonhan'hin juu Tyo' Sinaí na m'aanhan' ndyuaa Arabia. Ndo' juu Sinaí'ñeen itsijonhan' juuhan' tsjoon Jerusalén na m'an nn'an judíos. Joohan m'antyenhan nacje 'naan' juu ntji na tqwen Moisés. ²⁶ Majo' nquë na vantyja n'ön Cristo, condui jaa juu Jerusalén na m'aanhan' na ndye. M'an na jndë jndyaa jaa ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen na ico'xenhan'. Juu Jerusalén conduihan' nquii ndyëehë. ²⁷ Nnda' vaa ee vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan':

'U' tsanscu na tat'on ntsinda', min'chjo tyi'quintji' nchu vaa na ntquiihan' tsanscu na ntsingui juu.

Majo' neinhin c'on' na neiin' tson'. Quit-sixua' na t'man vaa na incyaahan' na nein'.

Ee 'u' na ta'nan ntsinda', jndyentyi ntsinda' nc'on, chichen juu ts'an na m'aan yo saa'.

Ndö' vaa jñ'oon na tji Isafas.

²⁸'O' ntyjé na vantyja n'onho' Cristo, cha'xjen na tui Isaac ng'e siquindé Tyo'ts'on jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon nnon Abraham, mantyi 'o' conduiho' ntsinda Tyo'ts'on ng'e na itsiquindé jon jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon. ²⁹Majuu xjen'neen juu jnda Agar na cüejon tuihin cha'xjen min'cya ro ts'an, ninvito tots'aa vi' juu jnda Sara na tuihin yo najndeí na condui nquii Espíritu Santo. Mannda' vaa ntyja njanhan naneinhin. ³⁰Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui, ¿Nchu vaa ico'xenhan'? Itso Tyo'ts'on nnon Abraham: "Juu tsanscu na itye'n-tjontyen nnon scu', quinty'e'hin yo jnda juu, ee jnda juu tyi'xe'cy'oon juu cüenta 'nan 'nan' min na tye juu 'u'. Xia'ntyi jnda scu' ncu', juu tsan'neen ncy'oon juu cüenta joo 'nan' na min."

Nnda' tso Tyo'ts'on nnon Abraham. ³¹Mang'e jo', 'o' ntyjé na vantyja n'onho' Cristo, nqué chito condui jaa ntsinda tsanscu'neen na totye'ntjontyen juu. Chitojo'. Jaa condui ntsinda nquii tsanscu na chito conduihin ts'an na sijnda Abraham.

Ntyja 'naan' Cristo, jndé jndyaa 'o'

5 Nquii Cristo siquindyaa jon jaa ntyja 'naan' juu jñ'oon na tqwen Moisés na ico'xenhan', cha' na tavinc'önntyëchën nacje 'naan'han' na ntco'xenntyichenhan' jaa.

²Quitquenho' cüenta jñ'oon na matsjö. Ja Pablo matsiqui'man' ja 'o', xe na aa cota'nguee'ho' na nndui yo 'o' cha'x-

jen cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahin, xe na aa ntyja 'naan'han' contyja n'onho' na ntquen Tyo'ts'on 'o' na tajnan nan'xuanho', yajo' tyi'je'ncyaaahan' na ntquen Cristo 'o' na tajnan nan'xuanho'. ³Ncüiichen jon matsjö nnt'a ndëëho', min'cya ro ncüii 'o' na nninncyaa juu na nndui juu nan'neen yohin, ijndeí'han' na cüanguee' tsan'neen ninvaan'en joo jñ'oon na ico'xen ntji'neen na tqwen Moisés. ⁴Ñ'enho' na conan'chonho' na nnan'quindëho' juu ntji'neen cha' ntquen Tyo'ts'on 'o' na tajnan nan'xuanho' na tonnon jon. Ndo' na cont'aho' na nnda', jndé jnan'tycyaa'ho' ntyja 'naan' nquii Cristo, jndé jnty'e'ho' juu naya na condui jon. ⁵Jaa contyja tcüii' nn'ön na ntquen Tyo'ts'on jaa na tajnan nan'xuan tonnon jon ng'e na vantyja nn'ön Jesús. Nquii Espíritu Santo itejndeí jon jaa na covent'ö na ngüentyja na nnduihan'. ⁶Ee vi na jndé m'aan ts'an ntyja 'naan' Cristo Jesús, min xe na aa jndé tui yohin cha'xjen na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahin, ta'nan itejndeihan'hin, min tyi'itsitjahan'hin na tonnon Tyo'ts'on na tyi'conduihan' yohin. Na tonnon jon xi'a'ntyi itejndeihan' ts'an na cantyja ts'on juu jon ndo' quitsi'man juu na tsixuan juu na itsivi'ntyjii juu nn'an.

⁷'O' ya jndyi tye' na conan'jonho' ntyja 'naan' Cristo. ¿Nin ts'an c'íoo' ndëëho' na co'ndyeho' na conan'quindëho' ntyja 'naan' juu jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on na conduihan' na mayuu'han'? ⁸Nquii Tyo'ts'on tqween' jon 'o' na cantyja n'onho' jñ'oon' jon na conduihan' na mayuu'. Jo' tyi'xe'quits'aahan' na nquii jon s'aa jon na ta' n'onho' na icanhan' na quinan'quindëho' juu ntji na tqwen Moisés cha' nndëë ntquen jon 'o' na tajnan nan'xuanho'. ⁹Mangioho' na chjovi' tsquenté itsiquindëhan' ninvaa tsquen tyoo'. ¹⁰Majo' ng'e na m'an ja ntyja

'naan' Cristo na conduihin na itye'n-tjon jon ja, na mantya jndyi ts'ón na taje'quinan'jonntyichenho' yo ncüiichen jñ'oon na vandya'han' yo juu jñ'oon na tots'i'man ndëëho'. Majo' juu tsan na itsiquijñ'een 'o' ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, tanin min nin ts'an conduihin, nts'aa Tyo'ts'on na nndyion juu jnaan' na nda' vaa na its'i'man juu ndëëho'.

¹¹'O' ntyjê na vantyja n'onho', xe na aa ninvaa mancyja jñ'oon na icanhan' na quint'a nn'an cha'xjen na cont'a nn'an judfos yo yonon'ndaa ndahin, cha' ntyja 'naan'han' ntquen Tyo'ts'on ts'an na tajnan tsixuan juu, yajo' joo nan'ñeen na conty'ehan ja, juu na m'anhan na tyi'ya ngiohan yo juu jñ'oon na mancyja na tue' Cristo nnon tsonjn'aaan, n'ndyehan na quindya' ngiohan yo ja. ¹²Nque nan'ñeen na conan'quijñ'eehan 'o' yo juu jñ'oon'ñeen, ntyja ts'ón na quityjeñ'ehan ntyja na nannonhin.

¹³'O' ntyjê na vantyja n'onho', jndê tqueen' Tyo'ts'on 'o' na conduiho' nn'an na jndê siquindyaa jon yo ntyja 'naan' jnan. Ndo' ng'e na nda' s'aa jon, tyi'ndijnt'ueho' juuhan' na ntsanan'jonho' yo joo 'nan tyia na nt'ue jndyi n'on nn'an. 'O' vandya' quint'aho'. Ng'e na jndê siquindyaa jon 'o', quitye'ntjonho' ndëë ntyjeho' na vantyja n'onhan yo na quinan've'ngioho'hin. ¹⁴Ee ntyja 'naan' jñ'oon na tquen Moisés na ico'x-ehan', juu jñ'oonva iv'añ'ehan' juu jñ'oon'ñeen na itsohan': "Quitsivi'ntyji' tsoñ'en nn'an cha'xjen na vi'ntyjii nquii 'u'."

Nda' vaa tsi'man juu jñ'oon'ñeen. ¹⁵Majo' xe ninnquii'chen na cotquiiho' nquen ntyjeho', ndo' na conan'tëë' n'onho'hin, quitquen jndyihoh' cüenta, ee na nda' vaa na cont'aho', nnan'tyuii'ho' ncüii ro ncüii ntyjeho' na vantyja n'on.

Nquii Espíritu Santo, m'aaan tyia' jon yo 'nan tyia na nt'ue jndyi nn'ón

¹⁶Mang'e na nda', ndö jñ'oon na matsiqui'man' jaho'. Ncyaho' na nquii Espíritu Santo ngotsi'man jon ndëëho' nchu vaa vja na m'anho' ee na nt'aho' na nda', joo 'nan natyia na cotquen jndyihoh' na nin'quint'aho', tyi'xe'quita'nguee'ho' 'nan na nt'ue ts'onhan'. ¹⁷Ee joo 'nan natyia'ñeen, conan'vehan' nacjoo' Espíritu, ndo' mantyi nquii Espíritu, itsuehin nacjoo' joo 'nan natyia'ñeen. Ndo' ve joohan cota'hin ndëë ntyjehan. Ndo' ng'e na nda' vaa, jo' ndiquindëë nt'aho' 'nan na nt'ue n'on nqueho'. ¹⁸Majo' xe na aa ninvito coninncyaho' na nquii Espíritu ngay'oon jon 'o' cha'xjen na nt'ue ts'on jon, juu ntji na tquen Moisés na icoxenhan', tavi-je'co'xenntyichenhan' 'o'.

¹⁹Joo 'nan tyia na nt'ue jndyi n'on nn'an, covityincyoo' jndyoyu nchu vaa nan'xuanhan'. Com'anhan yo ntyjehan na ve'ndö' ro. Mantyi min 'nan na ji vaa na cont'ahan yo ntyjehan. Ndo' conan'jontohan yo ntyjehan na cont'ahan ncüii cüii nnon 'nan min na tyi'jn'anhan ntyja 'naan'han'. ²⁰Conan't'-maan'han 'nan na chito Tyo'ts'on conduihan', ndo' coninjnt'uehan ts'ian quindua'. Ndo' m'anhan na jndohan nn'an, ndo' na conan'ntja'han yo nn'an, ndo' m'anhan na xueehin yo ntyja 'naan ntyjehan, ndo' min ve' ninntyi jñ'oon, majo' conan'quito' ntjeihin yo nn'an. Coo' n'onhan cha' quindui t'man nquehin, tanin ngiohan min na cont'ahan 'nan na tyi'quichuhan'. Ndo' ntyja 'naanhan cot'on nn'an yo ntyjehan, ndo' nque nn'an na tyi'quinan'jon yo joohan, tyi'cuee' n'onhan nan'ñeen. ²¹Ndo' conan'tëë' n'onhan ntyjehan na min 'nan. Covehin, condyehan. Ndo' comandyi'tohan ya na quindyehan, ndo' minchen mañoon nnon natyia na itsijonhan' yo

natyiamin' na cont'ahan. Nque nn'an na conan'jonhan ntyja 'naan 'nan tyiamin', tyi'je'cacüja'han' joochan ntyja nchu vaa na itye'ntjon Tyo'ts'on. Toxen'chen na totsiqui'man' ja 'o' ntyja 'naan' jñ'oonmin', ndo' naneihin matsiqui'man' nnt'aho'.

²²Majo' nque nn'an na cotsam'anhannacje 'naan' nquii Espíritu Santo, ts'ian na its'aa jon yo nan'ñeen itsijonhan' joochan' cha'vijon cove' të. Vengiohan nn'an. Neihin na cota'jn'aanhan Tyo'ts'on. Nan'xuanhan na tajñuaan' ts'onhan na tonnon jon. Quii n'onhan navi' na cont'a nn'anhann. M'anhann na ya nn'anhin yo nn'an na itsitjahan' 'nanhin. Conan'quindëhan jñ'oon na cota'hin jndyuehan ndëë nn'an. ²³Mín na cont'avi' nn'anhann, majo' tyi'conan'ntcüe'han jñ'oon s'a, jñ'oon scu. Cotquen nquehan xjen ntyja nchu vaa na nt'ue n'onhan. Ts'an na incyaa juu na its'aa Espíritu ts'ianmin' yohin, juu ntji'ñeen na ico'xenhan', tavi'nann itsijnda'han' na aa itsitja tsan'ñeen. ²⁴Nque nn'an na conduihan cüentaa' Jesucristo, tsoñ'en 'nan na tondineiin' ts'on si'ts'o 'naanhan na yo mancha'chen n'onhan nin'quint'a jndyihinhan', jndë t'ionhan' joochan' nnon juu tsonjn'aan najon na tue' Cristo cha' juu najndeí na nan'xuanhan' cüjehan'. ²⁵Xeng'e na cota'nt'ö ntyja 'naan' nquii Espíritu, cüa, mantyi ncyaa na cay'oon jon jaa cha'xjen na nt'ue ts'on jon na quitsam'an.

²⁶Mín tyi'nann'quinjon nque jaa ndëë nn'an. Ee nn'an na cont'a na nnda', conan'xuehan yo ntyjehan ndo' ng'e jo', conan'tëë' n'onhan yo nan'ñeen.

Quitejndei jaa ntyjëähë na vantyja n'on Cristo

6 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, ya na covityincyoo' na itsitja ncüii ntyjeho', nqueho' na cotsam'anho' nacje 'naan' Espíritu, quitejndeiho'hin na ncju'

nnda'han'hin nato 'naan' Cristo. Majo' tyi'nann's'aho', tyi'nann'ntcuho' nnon juu na cotejndeiho'hin. Ncüii cüiiho' quitquen nqueho' cüenta ntyja 'naanho', tyi'nts'aahan' na mantyi nqueho' ntyii'han' ng'eehan' 'o'. ²Nque ntyjeho' na vantyja n'on Cristo, quitejndeiho'hin ncüii cüii nnon na iñchjehan'hin. Ya na cont'aho' 'nan'min', conan'quindëho' juu jñ'oon na tquen jon na ico'xenhan'.

³Ee ncüii ts'an na ndyii' ts'on juu na njon conduihin, min na ta'nann conduihin yu ro, itsivi'nn'an nquiihin. ⁴Xi' ncüii cüiiho' quitji' nqueho' cüenta nchu vaa na cotsam'anho' na tonnon Tyo'ts'on. Xe na aa juu 'nan na cont'aho' yahan', yajo' nincjeho' na neinho' ntyja 'naan'han', min tyi'xe'canhan' na ntji'ho' cüenta na aa yantyichen conan'quindëho', chichen ncüiiichen ntyjeho'. ⁵Ee ncüii cüii 'o' icanhan' na c'oon' n'onho' na aa conan'quindëho' ndo' aa conan'tjaho' na tonnon Tyo'ts'on.

⁶Nque nn'an na coninncyaa jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëë nn'an, joo nn'an na condyehan', chuhan' na joochin ninncyahin 'nan na icanhan' nan'ñeen.

⁷Tyi'nann'vi'nn'an nqueho', nquii Tyo'ts'on tyi'jon quindëë ntonco ts'anhin. Ee min'cyaa ro nnon 'nan na nnon' ts'an, majuuhan' ngue' na ntyjee juu. ⁸Ee juu ts'an na incyaaahin na its'aa juu 'nan tyia na nt'ue jndyi ts'on si'ts'o 'naan' juu, joo natyia'ñeen ngoy'onhan'hin na ngitsu ñuaan' juu. Majo' juu ts'an na incyaaahin na co'xen Espírituhin, manquii Espíritu ntsiquindaa' jon tsan'ñeen na conduihin ts'an na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. ⁹Tyi'quichuhan' na nnan'ntquen jaa na nnt'aha 'nan na ya na tonnon Tyo'ts'on, ee ngüentyja xjen na ntyjii jon na ncy'ön cüenta na tyi'quintycüii na cotando' ñuan njanhan xe na aa tyi'qui'ndyi cje jaa. ¹⁰Ng'e na nnda', ncüii cüii jon na incyaaahan' na nnt'aha naya nn'an, quint'aha na nnda',

majndeichen yo nque ntyjééhé na vantyja n'onhan Jesucristo.

**Jñ'oon na mats'ia na itsiqui'maan'
Pablo nn'an ndyuua Galacia**

¹¹ Quitquen yaho' cüenta na t'man ntji na macüji ncö ncüii ve 'ndyo jñ'oon na vantycüii juu tsonvahin. ¹² Joo nan'ñeen na conan'chonhan na quita'nguee'ho' na nndui yoho' cha'xjen na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahan, conan'chonhan na quint'aho' juu nan'ñeen cha' ntji'ho' cüenta na joohan vaquinjon' cont'ahan. Majo' xia'ntyi cont'ahan na nnda', cha' cüiya ngio nn'an yo joohan, ndo' cha' tyi'nt'avi' nn'ahan tsojnaan' juu jñ'oon na t'ion nn'an Cristo nnon tsonjn'aan. ¹³ Ee min nque nan'ñeen na coninncyahan jñ'oon na quinan'quindé nn'an cha'xjen na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahin, min tyi'quinan'quindéhan jñ'oon na ico'xen juu ntji'ñeen na tquen Moisés. Xia'ntyi nt'ue n'onhan na quindui yo 'o' cha'xjen na cont'a nquehan, cha' vi na jndé tyincyaho' na tuihan' yo 'o', nndéé nnan's'ahin na tyincyaho' na tui cha'xjen na nt'ue n'on nquehan. ¹⁴ Majo' tyi'jon cüji's'a ja ntyja 'naan' ncüii nnon na mats'a ncö. Xia'ntyi ncüji's'a ja ntyja 'naan' na tue' Cristo ntyja njan xjen na

t'ion nn'anhin nnon tsonjn'aan. Ntyja 'naan' na nnda' tjon jon, tsoñ'en natyia na tsixuan tsonnangue, jndé ñoonhan' nnon tsonjn'aan, ntyja njan tavinan'xuanhan' na vando'han'. Ndo' ng'e jo' mantyi ja condui ja ts'oo ntyja 'naan' joo 'nan tyia'ñeen. ¹⁵ Ee tonnon nquii Tyo'ts'on, tanin min xe na aa jndé tui yohin cha'xjen juu 'nan na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahan oo aa tyi'conduihan'. Xia'ntyi xe na aa tui xco ts'an ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo, jo' na njonchen. ¹⁶ Tsoñ'en nn'an na conan'jonhan yo jñ'oonva', mac'an na juu na condui Tyo'ts'on na tajñuaan' ts'onhin yo ninjuu na m'aan jon na ntyia ro nn'an nchjii jon, cy'onhan cüenta joohan'. Nquehan ndo' yo nin'tsoñ'en nn'an na conduihan cüentaa' jon.

¹⁷ Naneihin na tonnonchen, min'ncüii ts'an tyi'ntscüeté' juu ja na aa condui ja ts'an na i'ua Cristo ts'ian 'naan' jon nnön. Ee jndye quitsan chu si'ts'o njan na conan'manhan' na condui ja ts'an na itye'ntjontyen nnon nquii Jesús.

¹⁸ 'O' ntyjé na vantyja n'onho' ta Jesucristo, juu naya na conduihin, mac'an nnon jon na nnan'xuanho'han'. Quindui na nnda'.

Tson Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Éfeso

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëë nn'an Éfeso

1 Ja Pablo matscüenön tsonvahin ndëëho'. Ng'e na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, jo' condui ja ts'an na i'ua jon ts'ian nnön na jöncyä jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Matscüenön tsonvahin ndëë 'o' na covantyja n'onho' Jesucristo na m'anho' tsjoon Éfeso na conduiho' nn'an cüentaa' jon. ²Nquii Tyo'ts'on conduihin tyëëhë ndo' nquii Jesucristo conduihin na itye'ntjon jon jaa. Juu naya na nan'xuanhan yo nin'juu na conduihan na tajñuaan' ts'onhin, mac'an ndëëhan na jndyentyichenhan' ninncyahan na ncy'onho' cüentahan'.

Jndye nnon min na ityio Tyo'ts'on jn'aan jaa ntyja 'naan' Espíritu Santo

³Cüit'maan' nquii Tyo'ts'on na conduihin tye Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa. Ee na condui jaa nn'an na m'an ntyja 'naan' Cristo, jo' ntyja 'naan' Espíritu Santo, nquii Tyo'ts'on ityio jon jn'aan jaa xeng'e na m'aan Cristo quiñoon'ndue. ⁴Vitjachen na ntquen Tyo'ts'on tsonnangue, ndo' juu xjen'ñeen tji jon jaa na condui jaa cüentaa' nquii jon ng'e juu ts'ian na siquindë Cristo. S'aa Tyo'ts'on na nnda' cha' nnan'xuan ñuan nquii' yo na tajnan nan'xuan na tonnon jon. Ng'e na vi'nchjii jon jaa, ⁵Jo' na tivio sijnda' jon na jaa na vantyja nn'ön Jesucristo, iquen jon na condui jaa ntsinda nquii jon. S'aa jon na nnda' ng'e tèvee' nchjii jon, ndo' mantyi ng'e na nt'ue ts'on jon. ⁶Nnda' vaa its'aa jon cha' nin-nquii'chen quinan't'maan' jaahin ntyja 'naan' juu naya na tsixuan jon na juuhan' téquintyja na njon jndyi condui-

han'. Tyi'vacuaa xjen na incyaa jon naya na tsixuan jon ng'e na vi'nchjii jndyi jon nquii Jesús. ⁷Ntyja 'naan' nquii jon sijnda ntcüe' Tyo'ts'on jaa yo neon' Cristo. Ndo' ng'e jo', itsit'man ts'on Tyo'ts'on jaa tsoñ'en nnon jnan na nan'xuan. Its'aa jonhan' ng'e juu naya na condui jon, njon jndyi conduihan'. ⁸Juu naya'ñeen, vantjo'chen itsiquindaa' jonhan' jaa ntyja 'naan' juu na jnda' xquen jon na téquintyja na njon tsixuanhan', ndo' yo na ivaa' ts'on jon nin 'nan na icanhan' jaa. ⁹Tivio tyí'quindio nn'an nchu vaa na nt'ue ts'on jon na quint'ahan cha' ndëë ntsin'man jon ñuaanhan. Majo' naneihin jndë si'man jonhan' ndëë xeng'e ntyja 'naan' nquii Cristo, jo' na tèvee' nchjii jon na sijnda' jonhan'. ¹⁰Ntyjanty na nnda' vaa na sijnda' jon, tsoñ'en na m'an quiñoon'ndue yo nnon tsonnangue, ncju'cje jon joohan nacje 'naan' nquii Cristo. Ya na ntyjii jon na jndë tentyja xjen, ntsiquindëñ'engan' cha'xjen na sijnda' jon.

¹¹Tivio jndyi tji Tyo'ts'on jaa ndo' tquen jon na condui jaa cüentaa' nquii jon. S'aa jon na nnda' ntyjanty na nt'ue ts'on jon na cuua. ¹²S'aa jonhan' cha' quii' nt'an nn'an tsonnangue, nquii jon na taquintyja na t'man conduihin, ndit'maan' jon ntyja nján já na tye' jndyee na conan'qui n'ón Cristo. ¹³Ndo' 'o' nn'an na tyi'conduiho' tsjan já nn'an judfos, mantyi tyii'han' 'o' ntyja 'naan' Cristo xjen na tondyeho' juu jñ'oon naya na conduihan' na mayuu', jñ'oon'ñeen itsiquindyihan' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho' ng'e na vantyja n'onho' Cristo. Juu xjen na tantyja n'onho'hin, tyincyaa Tyo'ts'on na ty'onho' cüenta Espíritu Santo cha'xjen na jndë tco' jon 'ndyo jon cha' quitsi'manhan' na conduiho' nn'an cüentaa' nquii Tyo'ts'on. ¹⁴Nquii jon incyaa jon Espíritu Santo quii' n'onho', ncüii na tyuaa' ya coy'ön cüenta viochen xjen na covent'ö na ntsiquindyaa jon jaa

na m'an nacje 'naan' jnan cha' nndui jaa nn'an na itsijnda jon. Juu 'nan'ñeen na itsiquindaa' jon jaa, taquintyja ndit'-maan'hin ntyja 'naan'han'.

Jñ'oon na ican Pablo nnon Tyo'ts'on

¹⁵ Mang'e na nnda' vaa, ntyjantyi xjen na jndë jndyi na vantyja n'onho' ta Jesús, yo na conan've'ngioho' nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on, ¹⁶ Jo' ty-i'cjöcüentyjé' na mancya na ya Tyo'ts'on ntyja 'naanho', ndo' xjen na matsinën nnon jon, mac'an na quitejndei jon 'o'. ¹⁷ Nquii Tyo'ts'on na totye'ntjon Jesu-cristo nnon jon, nquii jon na conduihin Tyëéhë, m'aan jon najjon na taquintyja na nancoo', mac'an nnon jon na ncyaa jon na jnda' nquenho' cha' juu 'nan na ntyjii jon, ntscüenon jonhan' quii' ñuaan 'naanho' na ncüaa' n'onho' 'nan na itsi'manhan'. Ndo' na yantyichen nta'jn'aanho'hin. ¹⁸ Nnda' vaa na mac'an cha' quii' n'onho' ndëë ncüaa' n'onho' nchu vaa na nt'ue ts'on Espíritu na quint'aho' ndo' mantyi cha' nndëë ntji'ho' cüenta na juu na t'man qui n'onho'hin, njon jndyihan', ndo' na ncüaa' n'onho' na juu na ntsiquindaa' jon joo nn'an na conduihan cüentaa' nquii jon, njon jndyihan'. ¹⁹ Nquë na vantyja nn'ön Cristo, nquii Tyo'ts'on na taquintyja najndei conduihin, juuhan' taquityja t'man tsixuanhan', mac'an na cüaa' n'onho' ntyja 'naan'han'. Juu najndei'ñeen mayo juuntyihan' ²⁰ na ty-incyaa jon na tando' xco Cristo vi na jndë na tue' jon. Ndo' t'ua jon ts'ian na cacjo Cristo tongiaa' jon quiñoon'ndue najjon tsoñ'en conan't'maan'han jon. ²¹ Najjon na m'aan jon, t'manntyichen conduihin, chichen ncüii cüii nnon na cotoxen, min ángeles na nan'xuan najndë, min joo na conditque na cotoxenhan jo'. T'manntyichen condui Cristo, chichen cha'xjen na ncüii cüii na t'man condui nnon tsonnanguevahin, min

xjen neinhin, min 'nan na ngue'ntyja na tonnonchen. ²² Ndo' tsoñ'en nnon na m'an, jndë tquen Tyo'ts'onhan na c'onhan nacje 'naan' nquii Cristo. Ndo' jndë t'ua jon ts'ian na nquii Cristo conduihin xquen jñ'oon ntyja 'naan' tsoñ'en, cha' quitejndeihan' juu tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' nquii jon. ²³ Jaa tmaan' nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' jon, condui jaa si'ts'o 'naan' Cristo, juu tmaan'ñeen na ntyja 'naan'han' itsiquindëhan' nquii jon. Manquiintyi jon na ntyja 'naan' jon itsiquindëhan' tsoñ'en.

Itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an ng'e t'man vaa na vi'ntyjii jonhan

2 Na toxen'chen tonduiho' nt'oo tsojnaan' na tonan'tjaho' ndo' na tom'anho' nacje 'naan' jnan. ² Juu xjen'ñeen totsam'anho' cha'xjen na cotsam'an nn'an tsonnangue Tonan'jonho' yo juu yutyia na conduihin na co'xen juu tyquii' jndye, nquii juu na iquen juu xjen nn'an na conan'vehan nacjoo' Tyo'ts'on. ³ Ndo' nguee na toxen'chen, mantyi tsoñ'en jaa tonan'xuan cha'na joo nan'ñeen. Ntyjantyi 'nan na toquen si'ts'o njanhan xjen, joohan' tont'a. Tonan'jön yo min'cyä ro nnon 'nan tyia na nt'ue ts'onhan', ndo' yo min'cyä ro nnon natyia na tonan'tiu nquë. Ndo' ng'e na nnda', tondui jaa nn'an na quit'uii Tyo'ts'on jaa cha'xjen mantyi it'uii jon mañoon nn'an na conan'tjahan nnon jon. ⁴ Majo' nquii jon tenon ntyja xjen m'aan jon na nty'ia ro jaa nchjii jon ndo' na t'man vaa na vi'ntyjii jon jaa, ⁵ Ng'e na nnda', viochen xjen na tonan'xuan jaa nt'oo ng'e jnan, majuu xjen'ñeen tyincyaa jon na nan'xuan jaa na tyi'quintycüii na cotant'ö xeng'e Cristo. Ng'e juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' na jndë sin'man jon ñuan njanhan. ⁶ Ndo' ng'e na vantyja

nn'ön Cristo Jesús, jo' xjen na tondui jaa nt'oo, nquii Tyo'ts'on tyincyaa jon na cota'nt'öxcö xeng'e Cristo, ndo' i'ua jon ts'ian na conan'ljön yo Jesús quiñoon'ndue najjon na vequityen jon na ico'xen jon. ⁷Its'aa Tyo'ts'on na nda' cha' joo ndyu na vacachen na m'aanhan', ndëë tsoñ'en na jndë tqen jon, ntsi'man jon na juu naya na conduihin na m'aan jon na vi'ntyjii jon jaa ng'e Cristo Jesús, tēquintya na t'man conduihan'. ⁸Ee ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' na itsin'man jon ñuaanho', ng'e na vantyja n'onho' Jesucristo. Min chito its'aa jon na nda' ntyja 'naan' nciiii nnon na nan'xuan nqueho'. Nquii jon itsiquindaa' jonhan' 'o'. ⁹Min chito its'aa jon na nda' ng'e nciiii nnon na cont'a nqueho'. Its'aa jonhan' cha' quiscu'han' na ntsiquinjon ts'an ntyja nchu vaa na its'aa nquii juu. ¹⁰Ndo' na conan'xuan na nda' ng'e ts'ian na s'aa nquii jon, ee tqen jon jaa na ntejdei jaa nn'an ng'e Cristo Jesús. Tivio jndyi sijnda jon na cuaa na nda' ntyja njanhan.

Ninncüii condui jaa na tonnon Tyo'ts'on ng'e Cristo

¹¹Ñ'enho' na chito tuiho' tsjan nn'an judíos. Tyi'ngitsuu' n'onho' nchu vaa na tonan'xuanho' xjen na tyí'quinan't'maan'ho' Tyo'ts'on. Nque nn'an judíos conduehan na 'o' tyí'conduiho' cüentaa' jon ng'e na tacont'aho' juu ts'ian na cont'a nquehan yo yonon'ndaa ndahin. ¹²Majo' cañjoon' n'onho' na juu xjen'ñeen, 'o' tyí'c'onho' ntyja 'naan' Cristo. Ntyja 'naan' nn'an Israel na icüji Tyo'ts'onhan na conduihan cüentaa' nquii jon, jnty'iihan' 'o', tyí'cacüja'han' 'o' ntyja 'naan' jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon ndëëhan. Min tat'onho' na qui n'onho' jon, min tyí'c'onho' ntyja 'naan' jon.

¹³Majo' nanein, 'o' na toxen'chen na tycya tom'anho' ntyja 'naan' Tyo'ts'on, jndë tyii' jon 'o' ntyja 'naan' nquii jon ng'e na jndui' neoon' Cristo na tyincyaa jon na t'ion nn'anhin tsonjn'aan. ¹⁴Ng'e ntyja 'naan' nquii jon, jo' condui jaa na tajñuaan' ts'on na tonnon Tyo'ts'on. Ndo' ng'e ntyja 'naan' nquii Cristo, jaa nn'an judíos yo 'o' nn'an na mañoon tsjan conduiho', s'aa Tyo'ts'on na ninncüii tmaan' condui jaa, jndë sityüii' jon juu jñ'oon na tovachuhan' tsoñ'en jaa na tyí'tjon' tom'an na tonan'vjë ntyjë. ¹⁵S'aa jon na nda' juu xjen na nquii Cristo na ts'anhin, tue' jon nnon tsonjn'aan. Ndo' ntyja 'naan' jo', its'aahan' na juu jñ'oon na tqen Moisés yo joo mañoon jñ'oon na tocanhan' na quita'nc'uëëhan' tavi ntco'xenntyichenhan' jaa. S'aa Cristo na nda' cha' ve tmaan' jaa ninjnt'uehin na ntquen jon ninncüii tmaan' xco cüentaa' nquii jon. Ndo' ng'e na s'aa jon na nda', joo na ve tmaan' jaa jndë ntycüii na m'an na tyí'quijnt'ö ntyjëëhë. ¹⁶Ng'e ntyja 'naan' na tyincyaa Cristo na tue' jon nnon tsonjn'aan, jo' sintycüii jon na tyí'ya tom'an nn'an judíos yo nn'an na mañoon tsjan conduihan. Ndo' na nda', ntjo ntyjii Tyo'ts'on yohan. S'aa jon na ninncüii si'ts'o conduihan tonnon jon.

¹⁷Ndëë 'o' na tyí'cacüja'han' 'o' ntyja 'naan' Tyo'ts'on, jndyo Cristo ndo' tyincyaa jon jñ'oon naya cha' ndëë nan'xuanho' na tajñuaan' ts'on c'onho' na tonnon jon. 'O' ndo' mantyi ndëë nn'an judíos na ndyontyi tom'anhan ntyja 'naan' jon. ¹⁸Ee ntyja 'naan' nquii Cristo, tsoñ'en jaa, tanin min na aa condui nn'an judíos ndo' aa condui jaa nn'an na mañoon tsjan, naneihin condëë conan'ndyoo' jaa na m'aan tyëëhë Tyo'ts'on ng'e nquii Espíritu cüentaa' jon. ¹⁹Mang'e na nda', naneihin na tonnon jon taviquinan'xuanntyichenho' cha'vi-

jon nn'an na cotsque ya, oo cha'na nn'an na ve' m'an yahan tsjoon mañoon nn'an. Naneihin na tonnon jon, cüejon conduiho' yo nn'an cüentaa' jon cha'xjen mañoon nn'an na vantyja n'onhan Cristo, maninnquii' conduiho' nn'an vaa' jon. ²⁰ Nque nn'an na jñon Jesucristo yo jñ'oon naya 'naan' jon, yo nin'nque nn'an na tonan'neinhan juuhan' ndëëho', ntyja na vantyja n'onho' jon, joo nan'ñeen conduihan cha'vion tsjaan' v'aa. Ndo' quityquii' juu ts'ian'ñeen, nquii Cristo Jesús conduihin tsjö' nqui v'aa. ²¹ Ntyja 'naan' nquii jon, juu vaa' jon na condui jaa, vandëhan'. Vandit'manhan' na conduihan' ncüii vats'on na ji'ua tsixuanhan' cüentaa' Tyo'ts'on naijon na m'aaan jon. ²² Ndo' ng'e na conan'jonho' yo Cristo, mantyi itisitjon'han'ho' yo tsoñ'en nn'an na vantyja n'on jon. Ntyja 'naan' jo' conduiho' ncüii v'aa naijon m'aaan Tyo'ts'on ndo' nquii Espíritu na conduihin na m'aaan jon quityquii' juu v'aa'ñeen.

Chu Pablo ts'ian na incyaa jon jñ'oon naya ndëë nn'an na tachito judíos

3 Mang'e na nnda' vaa na itsijnda' Tyo'ts'on, ja Pablo nty'i vancjo naneihin ng'e na mancya jñ'oon ntyja 'naan' Cristo Jesús ndëë 'o' na chito conduiho' tsjan nn'an judíos. ² M'aaan' ts'ön na jndë condyeho' na ng'e juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' na i'ua jon ts'ianvahin nnön cha' quitejndeihaan' 'o'. ³ Juu jñ'oon na tyi'quindio nn'an ndyu na toxen'chen, jo' si'man jndyoyu jonhan' nnön. Juu jon incyaa jon na mavaa' ts'önhan', juuhan' jndë tji jaa vendye 'ndyo jñ'oon nnon tsonvahin. ⁴ Vi na jndë jnan'jn'aanho' jñ'oonva na macüji, ndëë ntji'ho' cüenta na mavaa' ts'ön juu jñ'oon ntyja 'naan' Cristo, jñ'oon na tacondye nn'anhan' ndyu' na toxen'chen. ⁵ Ee joo ndyu na jndyocahan', tyi'quitsiquindyi Tyo'ts'on nn'an

juu jñ'oonva. Majo' naneihin ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo, jndë si'man jonhan' ndëë joo nn'an na ncho've nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús na conduihan ñuan nquii' na tonnon Tyo'ts'on yo manin' nque nn'an na coninncyahin jñ'oon'ñeen ndëë nn'an. ⁶ Juu jñ'oonvahin na tyi'quindyhan' nn'anhan', ndö vaa na itsiquindyihan'. Ng'e ntyja 'naan' jñ'oon naya 'naan' Jesucristo, jo' nque nn'an na chito conduihan nn'an judíos, cüejon coy'onhan cüenta juu naya na incyaa Tyo'ts'on cha'xjen juu naya na itsiquindaa' jon joo nn'an judíos. Nque nn'an na chito conduihan nn'an judíos, cüejon conduihan si'ts'o 'naan' Cristo cha'xjen nque nn'an judíos conduihinhan'. Nincüejon coy'onhan cüenta jñ'oon na ico' Tyo'ts'on 'ndyo jon na ndyio jon jn'aaan nque nn'an na m'anhan ntyja 'naan' Cristo Jesús.

⁷ Min ncüii tyi'tsixuan ja na nc'ua jon ts'ian nnön, majo' tyii' jon ja quityquii'han' na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an ntyja 'naan' juu najndei na conduihin. ⁸ Min na tyi'njon condui ja cha'na condui vendye nn'an cüentaa' Tyo'ts'on, majo' i'ua jon ts'ian nnön na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an na chito conduihan nn'an judíos, na quitsiquindyihan ntyja 'naan' joo jñ'oon na taquintyja na njon conduihan' ntyja 'naan' Cristo. ⁹ I'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na joo nn'an na m'an ncüii cüii joo, quits'a na ngovaa' n'onhan nchu vaa na sijnda' jon na ntsin'man jon ñuaan nque nn'an na chito judíos conduihan. Nnda' vaa sinchu' nquii jon na tquen jon tsoñ'en na min, majo' ata ngeemin si'man jon na ndui na nnda'. ¹⁰ Its'aa jon na nnda', cha' neihin xeng'e ntyja 'naan' juu tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' jon, ndëë joo ángeles na co-toxen quiñoon'ndue yo mañoon nnon na conintque na m'anhan jo', ntsi'man jon ndëëhan ncüii cüii nnon na conduihin

na jnda' xquen jon. ¹¹ Juu xjen na vitjachen na tquen jon tsonnangue, sijnda' jon na ndui na nnda'. Ndo' ntyja 'naan' nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, jo' siquindë jonhan'. ¹² Nein nquii jon incyaa jon na qui nn'önhin ndo' ng'e jo', itsijnda' jon nquên na quinan'ndyoo' jaa na tonnon Tyo'ts'on, yo na min'ncüii tyi'quindyii' nn'ön na nnt'a na nnda' ng'e na vantyja nn'önhin. ¹³ Mang'e na nnda', mac'an ndëëho' na tyi'ntsichjoo'han' n'onho' ntyja 'naan' juu navi'va na maquenön na nty'i ja vancjo ntyja 'naanho', na ntyja 'naan'han' itsiquinjonhan' 'o'.

Vi'ntyjii Cristo jaa

¹⁴⁻¹⁵ Ya na ndyii' ts'ön ntyja 'naan' juu na jnda' xquen Tyo'ts'on na sijnda' jon na ntsin'man jon nn'an, maco'xtyë tonnon nquii jon na conduihin Tye tondëë tsoñ'en na tquen jon, ñ'en joohan na m'an quiñoon'ndue ndo' mantyi ñ'enhan na m'an nnon tsonnanguevahin. ¹⁶ Tsoñ'en joo na conan'manhan' na taquintyja na njon conduihin, mac'an nnon jon na ntyja 'naan' joohan' nninncyaa jon na ntsay'onho' na jndëho' ntyja 'naan' juu najndei na conduihin ng'e nquii Espíritu Santo. ¹⁷ Nnda' vaa na mac'an cha' ninvito nc'oon Cristo quiii' n'onho' ng'e na vantyja n'onho' jon. Mantyi mac'an na nninncyaa Tyo'ts'on na juu na m'aan jon na vi'ntyjii jon 'o', quintjotyen na nan'xuanho'han'. ¹⁸ Nnda' vaa na mac'an cha' 'o' yo nin'tsoñ'en nn'an cüentaa' Tyo'ts'on na ngaqueho' na ncüiaa' n'onho' tsa'nnda' t'man tsixuan juu na vi'ntyjii Cristo 'o'. Juuhan' t'manntyichen tsixuanhan', chintyi na ve' ntyja 'naan' juu na tuen nnon tsonnangue. Ntyja na vi'ntyjii jon 'o' tcontyichenhan', chintyi xueechuu' ts'an. Ndyentyihan', chito ve' cha'na nandye tsjö'ndue. Ndo' ndaan-due min na njoonhan', juu na vi'n-

tyjii jon nn'an tjantyichen na njoonhan', chichen ndaandue. ¹⁹ Mantyi mac'an na juu na vi'ntyjii Tyo'ts'on nn'an na nnin-tyincyoo' yahan' ntyja 'naanho'. Juuhan' ivenoon'han' nchu vaa na nndëë ncüiaa' nn'ön. Nnda' vaa na mac'an cha' quindë ya nnan'xuanho' tsoñ'en na condui Tyo'ts'on.

²⁰ Nquii jon jndyentyichen ndëë nts'aa jon, chintyi na cotan na quits'aa jon oo na ndyii' nn'ön na aa ndëë nts'aa jon. Condëë its'aa jonhan' ntyja 'naan' juu najndei na conduihin na m'aanhan' quityquiii' nn'ön. ²¹ Cüit'maan' nquii Tyo'ts'on na m'aan jon quii' nt'an nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' jon, ndo' mantyi cüit'maan' Cristo Jesús. Mancha'xjen quindui na nnda' ndo' min tyi'jon cacüentyjee' na quinduihan'.

Ninncüii tmaan' condui jaa ng'e Espíritu Santo

4 Ng'e na matye'ntjön nnon Jesu-cristo, jo' na m'an vancjo ntjoohin. Jo' mac'an vi naya'ñeen ndëëho' na viochen xjen na cotsam'anho', c'onho' cha'xjen na chuhan' ng'e na tqueen' Tyo'ts'on 'o' na quinan'jonho' yo Cristo. ² Quinan'ndyia' n'onho' tondëë nn'an. C'onho' na cüiia ngioho' yo nn'an. C'onho' na t'man n'onho' tsoñ'en 'nan na tyi'ya na cont'a nn'an 'o'. Nque ntyjeho' na vantyja n'on Cristo, yo na conan'vengioho'hin quinan't'man n'onho'hin yo 'nan na cont'ahinoh'. ³ Quita'nguee'ho' na nquii Espíritu Santo ngotsi'man jon ndëho' nchu vaa na quitsam'anho', yajo' ya nc'onho' yo ntyjeho'. ⁴ Ee jaa na vantyja nn'ön Jesucristo, ninncüii si'ts'lo 'naan' jon condui jaa. Ndo' ninncüii Espíritu m'aan, cha'xjen na ninncüii vaa na t'man qui nn'ön Tyo'ts'on xjen na tqueen' jon jaa na quinan'jön ntyja 'naan' na ico'xen jon. ⁵ Tondëë jaa na vantyja nn'ön Cristo, xia'ntyii nquii jon conduihin na itye'ntjon jon

tsoñ'en jaa, ndo' ninncüii jñ'oon na vantyja nn'ön na nquii jon conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan, ndo' juu na cont'ëhë yo xuee' jon, ninncüiihan'.⁶ Tondëe tsoñ'en jaa, ninncüii Tyo'ts'on na conduihin tyëëhë ng'e na vantyja nn'ön Cristo. Xia'ntyi nquii jon co'xen jon tsoñ'en. Its'aa jon yo tsoñ'en cha'xjen na nt'ue ts'on jon, ndo' m'aa jon yo ncüii ro ncüii jaa.

⁷ Majo' ncüii cüii jaa, nquii Cristo itsiquindaa' jon ts'ian 'naan' jon na quint'ahan' cha'xjen na jndë sijnda' jon.

⁸ Ng'e na nnda', nnon tson salmos vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': Xjen na tëva ntcüe' Cristo quiñoon'ndue vi jndë na tando' xco jon jndë na jnan'cuee' nn'anhin, tsoñ'en joo na conduihan na jndë tju' cje jon, tëchu jonhan, ndo' itsiquindaa' jon jaa ncüii cüii nnon na itejndei-han' jaa.

Mannda' itsiquindyi tson salmos.

⁹ Ndo' ng'e na itso jñ'oon'ñeen na tëva ntcüe' jon quiñoon'ndue, mantyi itsiquindyihan' na jo' jnan jon, na jndyocue jon nnon tsonnangueva.¹⁰ Nquii jon na jnan quiñoon'ndue na jndyocue jon nnon tsonnanguevahin, manquii-ntyi jon tëva ntcüe' jon quiñoon'ndue na ndyentyichen, cha' condëe c'oon jon na ninvaan'en.¹¹ Jaa na vantyja nn'önhin, manquii jon itsiquindaa' jon ncüii cüii nnon ts'ian jaa cha' condëe cotey'ntjön nnon jon, cha' ntejnideihan' nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' jon. Ñ'en já na condui nn'an na i'ua jon ts'ian ndé na cotsay'ón jñ'oon naya 'naan' jon ndëe nn'an, ndo' ñ'en vendye nn'an na coninncyaa jñ'oon' jon ndëe nn'an nchu vaa 'nan na nguaa, ndo' ñ'en vendye nn'an na comandyi'han ndëe nn'an na coninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on cha' ntcüe' n'onhan jnanhan. Ndo' ñ'en vendyehan na itsiquindaa' jon ts'ianhan na coninncyahan jñ'oon' jon yo nin'nn'an na

conan'man yahin juuhan' ndëe nn'an na vantyja n'on, cha ngaquehan ntyja 'naan' jon.¹² Ts'ianmin' i'ua Cristo ndëe nan'ñeen cha' cüijnda' ncüii cüii nnon ts'ian na cotey'ntjon nn'an cüentaa' Tyo'ts'on nnon jon, cha' ntyja njan jaa na condui sits'o 'naan' Cristo, ngaque jaa quityquii' na vantyja nn'önhin.¹³ Its'aa jon na nnda' cha' tsoñ'en jaa cüejon c'ön na vantyja nn'ön yo nquii jon na conduihin jnda Tyo'ts'on, ndo' cha' cüejon cüaa' nn'ön ntyja 'naan' na condui jnda jon. Yajo' nnan'xuan jaa nn'an na jndë tque ntyja 'naan' Cristo na quindë ya nan'xuan jaa cha'xjen na tsixuan nquii jon.¹⁴ Ya na nan'xuan nan'min, taxe'quitsijonhan' jaa cha'na yotsca, ee joo yo'ñeen majndye jnda conan'cüe'jndyo joo nchu vaa na m'aa' n'on joo. Min tyi'xe'quinan'jñ'öön' jaa ncüii cüii nnon jñ'oon na conan'man nn'an na ndyii' manyan nquenhan na yo joo jñ'oon'ñeen conan'vi'nn'anhan ntyjehan.¹⁵ Majo' tyi'quichuhan' na nnda' vaa nnc'ön. Icanhan' na quinan'nën jñ'oon na mayuu' ndëe nn'an ndo' mantyi quinan'man na conan'vi'ngiöhan. Ya na cont'aha na nnda', yajo' ngaque jaa ntyja 'naan' Cristo, na nquii jon conduihin xquen ntyja 'naan' tmaan' jaa na vantyja nn'ön jon.¹⁶ Juu si'ts'o 'naan' ts'an, it'uii'han' jndye nnon ndui, yo jndye nnon quinjon'han'. Ncüii cüiihan' itejndei-han' ntyjehan'. Mannda' vaa na itsijonhan' ntyja njanhan na condui jaa ntyja 'naan' Cristo. Ncüii cüii jaa, vaa ncüii cüii nnon na itsijnda' Tyo'ts'on na ntyja 'naan'han' cotejnidei ntyjëëhë na vantyja n'on Cristo. Ya na cont'aa na nnda', yajo' tsoñ'en jaa covaque jaa ntyja 'naan' Tyo'ts'on ndo' m'an na conan'vi'ngiö ntyjë na vantyja n'on.

Cüixco ntyja na cotsam'an

¹⁷ Mang'e na nnda', ndö ro jñ'oon na matsjö ndëeho' ndo' maquëhan'

ndëëho' ng'e juu najndei na condui nquii ta Jesús. Quitsacüentyjee'ho' na itsijonhan' 'o' cha'na nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Tyo'ts'on. Ee joohan ve' jn'aaan jñ'oontiu 'naanhan nchu vaa na cotsam'adhan. ¹⁸Ee juu na covaa' n'onhan nchu vaa na condui Tyo'ts'on, tsijonhan' juuhan' cha'vijon juu najaan tsue'. Ndo' ng'e na nnda' nan'xuanhin, jo' jndë sitycyaa'han'hin ntyja 'naan' na ntsixuan ts'an na vando' ñuaan' juu na tonnon Tyo'ts'on. Ndö' vaa na coquenonhan ng'e na m'adhan na que' n'onhan na tonnon jon. ¹⁹Ndo' jnaan' jo', tyi'tyia ngiohan nin ncüii nnon natyia na nin'quint'ahan. Coninncyatohan na nt'ahan min'cya ro nnon na its'aa jndyihan' n'onhan na nin'quint'ahan. Min tyi'quinan'xjen n'onhan, m'adhan na cotquenhan na cha'chen n'onhan na nin'quint'antyichenhan natyia. ²⁰Majo' 'o' na conan'jonho' ntyja 'naan' Cristo, chito nan'min' na tonan'man nn'an ndëëho' na ntsanan'jonho'. ²¹Ee 'o' tondye yaho' jñ'oon na mayuu' ntyja 'naan' Jesús, ndo' jndë tonan'man nn'an ndëëho' jñ'oon ntyja 'naan' jon na conduihan' jñ'oon na mayuu'. ²²Ee ntyja 'naan' na totsam'anho' na toxen'chen, jndyeho' jñ'oon na quitji ntcüe'ho' ntyja 'naanhan'. Ee xe na aa ngacachen na nnda' m'anho', ndi'ndaa'ñ'en nchu vaa na cotsam'anho', ee joo nan'ñeen conan'vi'nn'adhan'. ²³Chuhan' na ncyaho' na ntsixco Tyo'ts'on tsoñ'en nchu vaa na m'aaan' n'onho'. ²⁴Quityquii' na cotsam'anho', chuhan' na nnintyincyoo' na conduiho' nn'an xco, ts'ian na nquii Tyo'ts'on its'aa jonhan', na cüityincyoo'han' nchu vaa na its'aa ts'an 'nan na chuhan' ndo' na vam'aaan juu na ñuaan nquii'hin cha'xjen condui nquii jon.

²⁵Mang'e na nnda', tavinan'neinntyihoh' jñ'oon quinto ndëë nn'an. Xia'n-

tyi quinan'neinho' jñ'oon na mayuu'. Ee jaa nn'an na vantyja nn'ön Cristo, ninncüii tmaan' condui jaa cha'xjen ninncüii tsixuan ts'an min na jndye vaa na quiñjon'hin.

²⁶Xe na aa conan'vjeho' ncüii ts'an, taninncyaho' na juuhan' ngay'oonhan' 'o' na nnan'tjahoh' nnon Tyo'ts'on. Vitjachen na ngua ndo'cüjioon', quint'ahoh' na quintycuii na conan'vjehoh' nn'an. ²⁷Ee xe na aa mavio na conan'vjehoh' ts'an, nninncyahoh' xjen nnon juu yutyia na ntquen juu xjen 'naan' juu 'o'.

²⁸Minninchen ts'an na toch'uee juu, tanch'ueentyichen juu. Quits'aa juu ts'ian cha'xjen na chuhan' cha' nninjnda' 'nan na icanhan'hin, ndo' mantyi cha' nndëë ntejnedei juu nn'an yo 'nan na itsitjahan'hin.

²⁹Tanan'neinho' jñ'oon tsan'. Nin-nquii'chen quinan'neinho' jñ'oon ya na ntejnedeihan' nn'an ntyjantyi na icanhan'hin. Quint'ahoh' na nnda' cha' ntyja 'naan'han' ngaquehan na conan'jonhan yo Cristo. ³⁰Min'ncüii nnon 'nan tant'ahoh' na ntsichjoo'han' ts'on nquii Espíritu Santo. Ee incyaa Tyo'ts'on jon quii' n'onho', cha' juu xuee ya na quindë ya nddyotsin'man Tyo'ts'on 'o', vaa na tsi'madhan' na conduiho' cüentaa' jon.

³¹Tant'antiyihoh' na ntji'ho' jñ'oonvi' nacjo nn'an na ntsi'ndaa'han' ngiohan. Tanan'jmiin'tohoh' ndëëhan min tanan'vjehoh'hin. Tanc'onhoh' na ve' c'uaato jndyuehoh' ndëëhan. Tanan'neinho' jñ'oon tsan' na itscüejaan'han'hin. Min min'ncüii nnon tyi'nan'tëë' n'onhoh' nn'an. ³²'O' c'onhoh' na ya nn'anho' yo nn'an. Ncüii cüiihoh' na vantyja n'onhoh', c'onhoh' na nty'ia rohan ngiohoh'. Ndo' cha'xjen nquii Tyo'ts'on jndë sit'man ts'on jon 'o' xeng'e Cristo, mantyi quinan't'man n'onhoh' joo nan'ñeen.

Jaa na condui ntsinda Tyo'ts'on, ndö vaa na ichuhan' na quitsam'an

5 Ng'e na conduiho' ntsinda Tyo'ts'on na vi'ntyjii jonho', quitsam'anho' cha'xjen na condui nquii jon. ²Tsoñ'en ntyja 'naan' na cotsam'anho', quinan'vengioho' nn'an cha'xjen nquii Cristo m'aan jon na vi'ntyjii jon 'o', na tyincyaa nquiihin na tue' jon ntyja njanhan. Na tyincyaa jon na tui na nnda', itsijonhan' na nchjii Tyo'ts'on yo jon cha'vijon ya na conan'cuee' nn'an judíos quitsman cha' ntyja 'naan' juu ts'ian'ñeen ntsit'man ts'on jon jnanhan. Juu na nnda' s'aa Cristo, tsixuanhan' cha'vijon cüüi jndye quichi na tonnon Tyo'ts'on.

³Ng'e na conduiho' nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, jo' tyi'jon ninncyaho' na ninc'uaa jñ'oon na ncüüiho' m'aan juu yo ts'an na ve' ndö' ro. Tant'aho' min'ncüüi nnon 'nan na tyi'ji'ua tsixuanhan' na tonnon Tyo'ts'on, min tyi'nan'cjaa' n'onho' 'naan' ncüüichen ts'an. ⁴Min tyi'quichuhan' na nnan'neinho' ntyja 'naan nan'min'. Min tyi'nan'xuanho' na nnan'neinho' jñ'oon na jnaan' jndyi vaahan' oo jñ'oon tsan', min jñ'oon na nninncyaaahan' natyia ngio nn'an na condyehinhan'. Jñ'oonmin' tyi'ya na ntsinin ts'adhan'. Majo' 'o' quinan'neinho' jñ'oon na ntsit'maan'han' Tyo'ts'on na yo concyaho' na ya jon. ⁵Ee ngio yaho' ncüüi ts'an na m'aan ya juu yo ts'an na ve' ndö' ro, je'quindëë ntsijonhin tyquii' juu na ico'xen Tyo'ts'on yo Cristo nchu vaa na cotsam'an nn'an. Min joo nn'an na conan'jonhan yo 'nan na ji vaahan' ntyjii Tyo'ts'on, je'quindëë nnan'jonhan yohan', min nn'an na conan'cjaa' n'onhin 'naan mañoon nn'an. Ee ts'an na its'aa na nnda', conduihin ts'an na itsit'maan' juu 'nan, chito nquii Tyo'ts'on. ⁶Min'ncüüi ts'an tyi'ninncyaho' na ntsivi'nn'an juu 'o' ntyja 'naan jñ'oonmin', na ngitso juu na tanin, cuaa

nquii na jaa na vantyja nn'ön Cristo na nt'aha nan'min'. Ee tsojnaan' joochan' na nt'uiivi' Tyo'ts'on joo nn'an na tyi'nin'quitañguee'hin ntyja 'naan' na ico'xen jon. ⁷Mang'e na nnda', min'chjo tyi'nan'jonho' yo nn'an na cont'ahin joo jnanmin'.

⁸Ndyu na toxen'chen, tonan'jonho' yo nan'min' na conduihan' ntyja 'naan' najaan, majo' naneihin conduiho' ntyja 'naan' juu naxuee na condui nquii Jesucristo. Quinan'jonho' ntyja 'naan'han'. ⁹Ee ts'an na vam'aan juu ntyja 'naan' jon na conduihin naxuee, its'aa juu 'nan ya, yo 'nan na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on. 'Nan na its'aa juu yo juu 'nan na ndyii' ts'on juu, m'aanhan' ntyja 'naan' juu na mayuu'. ¹⁰'O' quinan'chonho' na ncüaa' n'onho' na nt'aho' ncüüi cüüi nnon 'nan na nquii Cristo ngavee' ts'on jonhan'. ¹¹Tanan'jonho' yo joo 'nan na tyi'cüijnt'ue na ve' jn'aanhan' na nque nn'an na tyi'c'onhan nacie 'naan' Tyo'ts'on conan'jonhin yohan'. Ndo' chito xia'ntyi jo', mantyi quinan'quinaanho' joo 'nan tyia'ñeen. ¹²Ee itscüejnaan'han' xe na aa nnan'nën ntyja 'naan joo natyia na ve' nty'iu cont'a nan'ñeen. ¹³Ee nquii Cristo condui jon naxuee. Jo' ncüüi cüüi nnon natyia, vi na jndë itsiquinaan jon ntyja nchu vaa na tsixuanhan', covityincyoyu ntyja 'naan'han'. ¹⁴Ee juu naxuee itsiquinaanhan' na ji vaa na tsixuan natyia'ñeen. Mang'e jo' vaa jñ'oon na jndui na itsohan':

'U' ts'an na matsitja 'u' nnon Tyo'ts'on, itsijonhan' 'u' cha'vijon ts'an na itso ndo' cha'na ts'oo.

Ng'e na tsixuan' nan'min', quinaquintya'.

Ndo' nninncyaa Cristo na ncüaa' tson', cha'vijon na incyaa jon naxuee ntyja na vam'an'.

Nnda' itsiquindy jñ'oon'ñeen.

¹⁵Mang'e jo' nqueho' quitquen yaho' cüenta nchu vaa na cotsam'anho',

tyi'nc'onho' cha'na nn'an na ve' cotsam'antohan. 'O' tyquii' na cotsam'anho', quitsi'manhan' na conduiho' nn'an na jnda' nquen. ¹⁶Ncüii cüii jon na incyaahan' na nt'aho' 'nan na chuhan', cüijnt'ue yaho' juuhan', ee joo ndyumin tyia jndyi 'nan na condui. ¹⁷Ndo' tyi'nc'onho' cha' na nque nn'an na nan' cont'ahan. 'O' cjoo' ya ya n'onho' na ncüaa' n'onho' 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quint'aho'. ¹⁸'O' tyi'ncüeho' ntajmin', ee juuhan' vay'oonhan' ts'an na ngitsu ñuaan' juu. Majo' 'io 'io ncyaaho' na juu Espíritu Santo ntquen jon xjen 'o' na ninvaan'en quii' n'onho' cha'xjen juu ntajmin' iquenhan' xjen 'naan'han' juu tsanquindi. ¹⁹Xjen na conan'neinho' yo ntyjeho' na vantyja n'onhan Cristo, cüijnt'ueho' jñ'oon na chuu' tson salmos. Ndo' mantyi quitaho' alanzas na cüit'maan' Cristo ntyja 'naanhan', yo mañoon nnon na cont'aho' na ntyja 'naan' ndit'maan'hin. Quint'aho'han' yo na xoncüee' n'onho', ²⁰Nquii Tyo'ts'on na conduihin Tyëéhë, ninquii'chen quindueho' nnon jon na ncya yahin ntyja 'naan' tsoñ'en yo xuee' nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa.

Nan'min chuhan' na c'oon tsanscu tonnon saa' juu ndo' na c'oon tsans'a tonnon scuu' jon

²¹Yo na njon ngiö nquii Cristo, jo' quitjue'cjeho' ndëë ntyjeho' na vantyja n'onhan jon.

²²'O' nanntcu na jndë toncoho', quita'nguee'ho' jñ'oon na condue nnonho' ndëëho' cha'xjen na cotjue'cjeho' nnon nquii Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa. ²³Ee nquii tsans'a conduihin xquen jñ'oon ntyja 'naan' scuu' jon cha'xjen nquii Cristo conduihin xquen jñ'oon ntyja 'naan' nque nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Nquii Cristo conduihin na itsin'man jon

ñuaan nan'ñeen na conduihan si'ts'o 'naan' jon. ²⁴Ndo' cha'xjen jaa nn'an na condui tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on m'an nacje 'naan' Cristo, mannda' chuhan' na nque nanntcu na jndë tonco, quitjue'cjehan tondëë nnonhan ntyja 'naan' tsoñ'en.

²⁵Cha'xjen nquii Cristo t'oon jon na vi'ntyjii jon jaa nn'an na condui tmaan' cüentaa' jon, ndo' tyincyaa nquiihin na tue' jon cha' ndëë ntsin'man jon jaa, mannda' quinan'vengioho' ntucho'. ²⁶S'aa Cristo na ndda' cha' ntquen jon na ntju' condui jaa na tonnon Tyo'ts'on xeng'e juu jñ'oon naya 'naan' jon ndo' yo na jnt'ë jaa yo ndaa yo ntyja 'naan' xuee' jon. ²⁷Tue' jon cha' nquëhë na condui tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, nndëë ncy'oon jon cüenta jaa cha'xjen juu tsans'a ncy'oon jon cüenta yuscu yo na icoco jon. Ndo' cha'xjen juu yuscu'ñeen na tëquintyja na nancoo' na tycüi'hin na min'ncüii nnon 'nan tity'a na itsi'nda'han' ndiaa' juu, ndo' cha'xjen tijnty'ui ya ndiaa' juu, min tavi 'nan ncüi'ichen nnon na ntyja 'naan'han' na nts'aa'han' na tyi'nancoo'hin na minntyjee' juu na tongiaa' ts'an na nndui saa' juu, mannda' vaa itsijonhan' jaa tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Ngüientyjë' na tonnon jon na ninvaan'en ntyja njanhan cüentaa' jon, na minncüii ta'n nan itsi'nda'han' jaa na tonnon jon. ²⁸Ndo' cha'xjen na vi'ntyjii tsans'a si'ts'o 'naan' nquii jon, mannda' ro chuhan' na c'oon jon na vi'ntyjii jon scuu' jon. Juu ts'an na vi'ntyjii scuu', vi'ntyjii nquiihin. ²⁹Ee ta'n nan ts'an na jndoo' jndyi juu yo si'ts'o 'naan'. Chito jo'. Int'ue juu 'nan na ntquii juu ndo' ivantyyee' ya juu si'ts'o 'naan' juu. Mannda' vaa its'aa Cristo yo tmaan' nn'an na vantyja n'onhan jon, ³⁰Ee jaa na vantyja nn'ön jon condui jaa si'ts'o 'naan' jon, ndo' ncüii cüii jaa itsijonhan' ntyja njanhan ncüii cüii nnon na itsiquiñjon'han' jon. ³¹Cha'xjen juu jñ'oon' Tyo'ts'on na

jndui itsiquindyihan': "Ng'e na nnda' vaa, juu tsans'a n'ndyii juu tye juu ndyee juu na nc'oon jon yo scuu' jon, ndo' ve joohan ninncüii si'ts'o nduihan." ³² Jñ'oonva' na matsjö, t'man tsi'-manhan'. Ndëe nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen, juu jñ'oon'ñeen vanty'iu tom'aanhan'. Majo' ja mavaa' ts'ön na vacy'oonhan' ntyja 'naan' Cristo yo juu tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' jon. ³³ Ng'e na nnda', mantyi 'o' ntyjännön, ncüii cüiiho' quinan'vengioho' ntcuho' cha'xjen na conan'vengio nqueho'. Ndo' mantyi 'o' nanntcu na m'an nnonho', ncüii cüiiho' icanhan' na quint'aho' na njon s'aho'.

**Ndö vaa icanhan' na c'on
nda nn'an na vantyja n'on**

6 'O' yotsca, quita'nguee'ho' 'nan na condue tyeho' yo ndyeeho', ee tonnon Cristo ya icüji'han' na quint'aho' na nnda'. ² Ee quii' jñ'oon' Tyo'ts'on na tquen Moisés, vaa jñ'oon na ico'xenhan' na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon na itsohan': "Juu tye' yo 'ndyo', cüinjonhan ntyji'." ³ Quitsa'han' cha' nninjnda' 'nan na icanhan' 'u', ndo' cha' tco xeechu' nnon tsonnangueva." Juu jñ'oon'ñeen ndö' vaa na itsiquindyihan'.

⁴ 'O' nannon na m'an ndaho', chito ninnquii'chen nt'aho' na conan'tyia'to-ho'hin ee xe na aa nt'aho' na nnda', nc'on yo'ñeen na vje joo 'o'. Majo' 'o' quinan'queho'hin yo jñ'oon na nnan'jnda'han' nquen joo nchu vaa na nnan'jonhin yo Cristo.

**Jñ'oon na itsiqui'maan'han' nn'an
na cote'ntjon ndëe patrón**

⁵ 'O' nn'an na conduiho' moso ndëe patrón 'naanho', yo na xoncüii' n'onho' quita'nguee'ho' ts'ian na cot'ua nan'ñeen ndëeho'. Quint'aho' na njonhin, ndo' cjoo' ya n'onho' na quint'aho' cha'xjen 'nan na nt'ue n'onhan. Quint'a-

ho'han' na cha'vijon nnon nquii Cristo na cote'ntjonho'. ⁶ Min chito xia'ntyi na cont'aho' na nnda' ya na cotquenhan cüenta nchu vaa na cont'aho', cha'ngavee' ngiohan yo 'o'. 'O' quitye'ntjonho' ndëehan yo na xoncüee' n'onho' ng'e na conduiho' nn'an na cote'ntjontyen nnon nquii Cristo. Na nt'aho' na nnda', mantyi nt'aho' 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on. ⁷ Joo patrón 'naanho', quitye'ntjonho' ndëehan yo na xoncüee' n'onho', cha'vijon na cote'ntjonho' nnon nquii Cristo. ⁸ Ee mangio yaho' na ncüii cüii nnon ts'ian ya na cont'aho', ndyion ta Jesús 'o' ntyja 'naan'han', tanin min na aa ts'an na m'aan tyen juu moso ndo' aa ts'an na m'aan juu xjen 'naan' nquii.

⁹ Ndo' mantyi 'o' na m'an nn'an na cote'ntjonhan ndëeho', ninncüii xjen quint'aho' yohan cha'xjen na jndë tsjö na quint'ahan na tondëeho'. Min tavint'a yaho' na nnan'ty'ueho'hin na nndueho' jñ'oon vi' ndëehan. Quiñjontyen n'onho' na juu Cristo na m'aan jon quiñoon'ndue, xia'ntyi nquii jon conduihin ty'ooho', nqueho' ndo' mantyi joohan. Min tyi'quits'aa jon na njon nchjii jon ncüii ts'an, majo' ncüiichenhin xe'quits'aa jonhan'.

**Min nt'ö ts'ian na ninjnt'ue
jaa na nc'ö cjoo' juu yutyia**

¹⁰ 'O' ntyjê, ndö jñ'oon na mats'ia na matsjö ndëeho'. Nquii ta Jesús conduihin na taquintyja najndei jon, jo' c'onho' najndëho' ntyja 'naan' juuhan'. ¹¹ Incyaa Tyo'ts'on ncüii cüii nnon na icanhan' jaa cha' nndëe nnan'ty'ui joo 'nan na itsijnda' juu yutyia na nin'quitsi'ndaa' juu jaa. Cüijnt'ueho'han' cha' nndëe ngüentyjee'tyenko' quityquii' tsoñ'en na itsijnda' juu na nin'cju'cjehan' 'o'. ¹² Juu tyia' na m'an, chito yo nn'an m'anhan', Juuhan' m'anhan' nacjoo joo yotyia na coto'xen na vaa najndë na conduihan, joohan na coto'xenhan nn'an tsonnanguevahin na

conduihan' na jaan. Juu tyia' na cot-sam'an m'aanhan' yo joo natyia na m'an ntjõ'ndue. ¹³Ng'e na nnda' vaa, cüijnt'ueho' tsoñ'en nt'õ ts'ian tyia' na incyaa Tyo'ts'on ndëëho', cha' juu xjen na vja yutyia cjoho' yo ntyje yotyiahin, nndëë nta'ntjonho'hin. Ndo' vi na jndë tenon tyia' na co'oho' cjohan, nnintyincyoos' na coventyjee'tyenko'.

¹⁴Cha'xjen ncüii sondaro itsityen juu tsiaa', mantyi 'o' quintjotyenko' yo jñ'oon na mayuu' 'naan' Tyo'ts'on. Ndo' cha'xjen juu coton xjo na cüe sondaro ivañoon'han'hin na tyi'ntquee' juu, mantyi cüijnt'ueho' juu na iquen Tyo'ts'on 'o' na tajnan nan'xuanho' na cüiañoon'han'ho'. ¹⁵Ndo' cha'xjen ncüii sondaro m'aan cje jon na ñjon nt-coon' jon ng'ee jon, mantyi ninnqui-i'chen c'oncjeho' na nnan'quindyiiho' nn'an juu jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo na incyaaahan' na ntjo ya ntyjii ntcüe' Tyo'ts'on yohan. ¹⁶Ndo' vantjo'chen nan'min', cantyjatyen n'onho' jon ee juuhan' ntsityuui'han' tsoñ'en navi' na iju' yutyia nacjoho', cha'xjen juu tjan t'man na ñooncjehan' nt'õ sondaro, itsinduu'han' chon na ntjo nnon ncjo isaa' cha' tyi'ntjon sondaro'ñeen natë'. ¹⁷Cüijnt'ueho' juu na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho' na ngüañoon'han' nquenho' yo joo jñ'oon na m'aan' n'onho'. Ndo' mantyi cüijnt'ueho' juu jñ'oon' jon na incyaa Espíritu na juuhan' conduihan' xjotë. ¹⁸Tsoñ'en na coquenonho', ncyaho' na nquii Espíritu ntsi'man jon ndëëho' nin jñ'oon na ngitanho' nnon Tyo'ts'on. Quindueho' nnon jon 'nan na coquenonho' yo 'nan na icanhan' 'o'. Ndo' tyi'ntsacüentyjee'ho' na quitanho'

na quitejndei jon tsoñ'en nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on. ¹⁹Ndo' mantyi quitanho' nnon jon ntyja njan na ya ntsixuan ñuan njan, na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëë nn'an, juu jñ'oon'ñeen ndyu na toxen'chen, vanty'iuu' tom'aanhan' ndëë nn'an. Ndo' mantyi quitanho' na ntejndei jon ja na ya ntsitjõn' jñ'oon na mancya ndëëhan. ²⁰Ndo' mantyi juu xjen na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on, cañjooon' n'onho' ja cha' na min'cya ro xjen na ntsiquinaanhan' na ntsinën ntyja 'naan' Cristo ndëë nn'an, nts'ahan' yo na ntsixuan ñuan. Juu jñ'oon'ñeen na vanty'iuu' tom'aanhan' ndyu na toxen'chen.

Jñ'oon na mats'ia na incyaa Pablo

²¹Juu ntyjëehë Tíquico vay'oon jon tsonvahin na m'anho'. 'O' na njon jndyihin ngioho' ndo' mantyi ja. Xoncüee' ts'on jon quityquii' ts'ian 'naan' ta Jesús. Chen chen ntsiquindyi jon 'o' tsoñ'en ntyja njan cha' ncüaa' jnda' n'onho' nchu vaa 'nan na maquenön yo juu na jöm'an. ²²Majuu ts'ianva' na majñõnhin na m'anho', cha' nndëë ncüaa' n'onho' nchu vaa na coquenón, cha' nninncyaaahan' na xoncüii' n'onho'.

²³Nquii tyëehë ta Tyo'ts'on yo Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, juu na conduihan na tajñuaan' ts'onhan, mac'an ndëëhan na c'oonhan' yo 'o', ndo' mantyi yo na quinan'vengioho' ntyjeho' na m'adhan ntyja 'naan' Cristo, yo juu na covantyja n'onho' jon. ²⁴Juu naya na condui ta Tyo'ts'on, c'oonhan' yo tsoñ'en nn'an na tyi'quintycüii na conan'vengiohan nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaaha.

Tson Na Scüenon Pablo Ndëe Nn'an Tsjoon Filipos

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëehan

1 Ja Pablo yo Timoteo condui já nn'an na cotye'ntjón nnon Cristo Jesús. Conan'cüanön tsonvahin ndëe 'o' ntyjê na vantyja n'onho' jon na m'anho' tsjoon Filipos, ndo' mantyi ndëe 'o' na conintqueho' quityquii' juu tmaan' nn'an na vantyja n'onhan Jesús, ndo' mantyi ndëe nqueho' na cotye'ntjonho' ndëe ntyjeho' juu tmaan'neen. ²Nquii tyëehê Tyo'ts'on yo nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, juu naya na nan'xuanhan yo nin'juu na conduihan na tajñuaan' ts'onhin, mac'an ndëehan na ncyahan na jndyentyichenhan' na ncy'onho' cüenta.

Ican Pablo ntyja 'naan nn'an na vantyja n'on

³Ncüii cüii jon na vañjoon' ts'ön 'o', mancya naya Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. ⁴Ndo' ncüii ncüii jnda na mac'an na quitejndei jon 'o', mats'ahan' yo na nën rō, ⁵Ng'e conan'jonho' yo ja yo juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on xee na vejndyee tye' na tondyeho' jñ'oon naya 'naan' jon ata xjen nein. ⁶Ee ntyjii' ya ts'ön, nquii Tyo'ts'on ta' jon juu ts'ian yavahin quii' n'onho', ndo' ngüantyjee' jonhan' ata xjen na jndê siquindëhan' juuhan' juu xuee ya na nndyo nnda' Jesucristo. ⁷Chuhan' na nnda' vaa na m'aan' ts'ön ntyja 'naanho' ng'e na t'man vaa na vi'ntyji 'o'. Ee conan'jonho' yo ja ntyja 'naan' juu naya na tsixuan Tyo'ts'on min na aa vancjo nty'i ja oo min na mintyjê' tondëe nanm'ann'ian na macüji' jndyoyu ndëehan juu jñ'oon naya na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an. ⁸Ee ntyjii' ya Tyo'ts'on na vi'ntyji jndy' ja 'o' yo manin'juu na vi'ntyjii' Cristo 'o'.

⁹Ndö vaa jñ'oon na mac'an nnon jon ntyja 'naanho', na juu na conan'vengioho' nn'an, nninncyaaahan' na yantyichen ncüaa' n'onho' ntyja 'naan' jon yo tsoñ'en na icanhan'ho' na ntji'ho' cüenta 'nan na chuhan' na quint'aho' ndo' yo 'nan na tyi'quitsohan', ¹⁰Cha' nndëe ntji'ho' cüenta nin 'nan na yantyichen, ndo' cha' juu na cotsam'anho', nc'onhan' na ntju'han', yo na ta'nan ncüii nnon na nts'aahan' na vaa jnan 'o' xjen na ncüjee' ntcüe' Cristo, ¹¹Cha' ntyja 'naanho' jndye nnon naya nnintyincyo' na cont'aho', xeng'e Jesucristo, na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan' joohan'.

Viochen xjen na vant'ö nty'e'ntjón nnon Cristo

¹²'O' ntyjê, nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho' na juu navi' na maquenön na nty'i vancjo, itejndeintyichenhan' ts'ian 'naan' Tyo'ts'on. Ee ntyja 'naan'han' itsiquinaanntyichenhan' na covineinntyichen jñ'oon naya 'naan' jon. ¹³Ata tsoñ'en sondaro na cota'ntyjee'han vats'ian 'naan' tsanm'aants'ian t'man, conan'neihan xeng'e na condui ja cüentaa' Cristo, jo' na covityen ja yo carena. ¹⁴Ndo' min na m'an ja vancjo, nque ntyjê na vantyja n'on Jesús, majndyentyihan coy'onhan na t'man n'onhan na coninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on yo na min'ncüii tyi'quindyii' n'onhan ndo na min'ncüii tyi'tsity'uehan'hin.

¹⁵Mavaa' ts'ön na ñ'en nan'neen na coninncyahan juu jñ'oon'neen ve' ng'e na tëe' n'onhan ja, na tyi'quintjo ya ngiohan na condijnt'ue Tyo'ts'on ts'ian na mats'a. Majo' minndyechenhan xoncüee' n'onhan na cont'ahan ts'ian'neen. ¹⁶Cont'ahinhan' na ya ngiohan ng'e na vengiohan ja, ee covaa' n'onhan na nquii Tyo'ts'on tqen jon ja ntjoohin na ngüentyjê' tondëe nanm'an-

n'ian na cüji' jndyoyu ndëëhan jñ'oon na ngüañoon'han' juu jñ'oon nayava. ¹⁷ Majo' minndyechen nan'ñeen na tée' n'onhan ja, coninncyahin jñ'oon ntyja 'naan' Cristo na contyja n'onhan na nndue nn'an na nquehin njonhin, tyi'xoncüee' n'onhan na cont'ahan ts'ian'ñeen. Ndo' ndyii' n'onhan na ntyja 'naan' 'nan na cont'ahan, nchjentyichenhan' ja na m'an vancjo. ¹⁸ Majo' tyi'cotsi'ndaa'han' ntyji min na cont'ahan na nnda'. Ata incyaa-han' na nën na nnda' vaa na maquenön, ee minnichen na cont'ahan, min na aa xoncüee' n'onhan ndo' min na aa ve' cont'a nquehan, majo' juu jñ'oon ntyja 'naan' Cristo vja na condye nn'adhan'.

Ndo' ng'e na nnda', ninvito nc'ön na nën rö, ¹⁹ Ee mavaa' ya ts'ön na ntyja 'naan' tsoñ'en nan'min', ndyaa ja vancjo ng'e na cotejndeiho' ja na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on ntyja njan, ndo' yo na nninncyaa Jesucristo na nquii Espiritu Santo ntejndei jon ja. ²⁰ Ee mancha'xjen ndyii' ts'ön na tyi'xe'quits'a ncüii nnon na ncju'cجهان' Cristo na ntyja 'naan'han' ntjo jnaan' ja. Ndo' ntyja vichen ts'ön nanein yo na matsixuan ñuan, ntsinën ndëë nn'an cha'xjen jndë tots'a na toxen'chen, cha' nnint'maan' Cristo ntyja njan, tanin min xe na aa ngüant'öntyëchën, oo min xe na aa nnan'cuee'han ja. ²¹ Ee ntyja njan, viochen xjen na vant'ö, Cristo mac'ö na tonnön. Ndo' min xe na aa nnan'cuee' nn'an ja, majo' yanty n'c'ön ee na ncjö najon na m'aan jon. ²² Majo' xe na aa ngüant'öntyëchën, nninncyaaantyichenhan' xjen na nnty'e'ntjön nnon ta Jesús, majo' ndicüaa' ts'ön nin ncüii na ve nan'min' na ncüji. ²³ Ee ve vaa na m'aan' ts'ön, min ndicüji' cüenta nin ncüii na ve nan'min' na yantyichen. Ee ncüii ntyja cuaa nquii min xe na aa nnan'cuee'han ja cha' ncjö na m'aan Cristo. Ntyja na macüji' ja cüenta, juuhan' yantyichen. ²⁴ Majo' cüi-

ichen ntyja mat'manntyi icanhan' na ntjontyichen ja cha' ntejndeytëchën 'o'. ²⁵ Ndo' ng'e ntyjii' ya ts'ön na xe'cü'io ty'ua, mancüixjen ngüant'öntyë cha' ntejndeiho' 'o' na ngaqueho' tonnon nquii Tyo'ts'on ndo' na nc'onho' na neinntyichenho' ntyja 'naan' na vantyja n'onho' jon. ²⁶ Ndo' na nnda', na ntyja 'naan' nquii Jesucristo, ninncyaa-han' na nein jndyihoh' na nguë nnt'a quii nt'anho'.

²⁷ Majo' min'cya ro na ve nan'min' ngenön, quitquenho' cüenta na ngom'anho' cha'xjen na chuhan' na c'oon ts'an na jndë sintju' Jesucristo quii' ts'on juu. Yajo' min xe na aa nguë ntcü'ë na m'anho', ndo' aa ve' ndyii' jñ'oon ntyja 'naanho', majo' ncüaa' ts'ön na tyen ventyjee'ho' na ninncüii m'aan' n'onho' ntyja 'naan' Cristo, ninncüii jñ'oontiu nan'xuanho' na conan'chonho' na vantyja n'onho' juu jñ'oon naya, ²⁸ Min tyi'nan'tyueho' nchu vaa nnt'a nn'an na jndohan 'o' ng'e na conan'jonho' yo juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Ng'e na tyi'conan'tyueho' tondëë nan'ñeen, itsi'man jndyoyuhan' ndëëhan na ñjonhan nato na vaquitsu ñuaanhan, majo' nqueho' vay'oonhan' 'o' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho'. ²⁹ Ee nqueho' chito xia'ntyti incyaa Tyo'ts'on juu naya 'naanho' na vantyja n'onho' Cristo, mantyi incyaa jon na cont'avi' nn'an 'o' ng'e na conduiho' ntyja 'naan' nquii jon. ³⁰ Maninjuu navi' na jnty'iaho' na tquenön xjen na tom'an quii' nt'anho', nanein majuuntyihan' covenanton nqueho'. Ndo' mantyi tsjoonva m'an nn'an na conan'chonhan na quinchjentyichenhan' ja cha'xjen juu jñ'oon na condyehoh' ntyja njan.

Nquii Cristo sindyia'hin, ndo' mantyi taquintyja t'man conduihin

2 'O' na ninncüii conduiho' ntyja 'naan' Cristo, juuhan' xe na aa in-

cyaaahan' na jndëho' na tonnon Tyo'ts'on, ¿Aa ntejnedeiho' ja ng'e na vi'nchjii jon 'o'? ¿Aa njon jndyi ngioho' na condui jaa ntyja 'naan' Cristo, na nquii Espiritu Santo itsitjon' jaa ntyja 'naan' jon? ¿Aa conan'vengioho' ntyjeho' na vantyja n'on? ¿Aa m'anho' na nty'ia rohan ngioho'? ²Xe conan'xuanho' nan'min', yajo' ncyaho' na nën rō na quinan'manho' na vengioho' ntyjeho' ndo' na conan'jonho' yohan, na ninncüii 'nan ndyii' n'onho' ndo' ninncüii na ntyja n'onho' na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. ³Min min'ncüii nnon 'nan tavint'aho' na ntsiquinjonhan' nqueho' min cha'na nan's'aho' oo na nan'ntcuho', tsoñ'en 'nan, quint'aho'han' yo na ndyia' n'onho', ndo' ncüii cüiiho' quitji'ho' cüenta na nque ntyjeho' njonchenhin chichen nqueho'. ⁴Ncüii cüiiho' chito xia'ntyi nc'oon' ts'on juu nchu vaa na ntejnedeihan' nquii, mantyi c'oon' ts'on juu nchu vaa nts'aa juu cha' quitejnedeihan' ntyje juu.

⁵C'oon' n'onho' ntyja 'naan ntyjeho' cha'xjen tots'aa nquii Cristo Jesús xjen na tom'aan jon. ⁶Ee nquii jon min na Tyo'ts'on conduihin, majo' tyi'quitsichon jon na nnintyincyoo' na cüejon conduihin na co'xen jon cha'xjen nquii Tyo'ts'on,

⁷Majo' tji nquihin juu na totsixuan jon.

S'aa nquii jon na conduihin ts'an na itye'ntjon jon ndëë nn'an, ndo' tuihin cha'xjen na tui jaa.

⁸Ndo' vi na jndë tuihin na ts'anhin, mantyi tju'cjentyichenhin nnon tye jon, ndo' na siu' jon na t'ua tye jon ts'ian nnon jon, tyincyaa jon na jnan'cuee' nn'anhin na jñon nan'ñeen jon tsonjn'aan.

Juu nan'ñeen na tquenon jon, itscüejnaan'ntyichenhan', chito cha'na ncüiichen nnon na conancüje nn'an ntyjehan.

⁹Ndo' ng'e na nnda' s'aa jon, jo' jndë sit'maan' Tyo'ts'onhin na tēquintyja na t'man conduihin. Ndo' jndë tquen Tyo'ts'on na njonntyichen tsixuan xuee' Jnda jon, chichen xuee' min'cya ro ts'an. Ta'nan ts'an na njonntyichen xuee' cha'na xuee' nquii Jesucristo.

¹⁰Ndō' vaa s'aa Tyo'ts'on cha' tsoñ'en na m'aan quiñoon'ndue, yo nin'n'an na m'an nnon tsonnangue, yo nn'an na jndë tjë, xjen na ndyehan xuee' Jesús, ninncüii ngita'han ngitongityehan tonnon jon na nnan't-maan'han jon,

¹¹Ndo' na ntji' jndyoyuhan na nquii Jesucristo conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'engan. Na ndui na nnda', ntsit'maan'han' nquii Tyo'ts'on na conduihin tyëëhë.

Mannda' vaa na itsiquindy jñ'oon'ñeen ntyja 'naan' Cristo.

Nan'xuan jaa cha'vijon chon na coninxuee ndëë nn'an

¹²Jo', 'o' ntyjë na venchji ja 'o', ya na tom'an quii' nt'anho', tojoo' jndyi n'onho' na tota'nguee'ho' jñ'oon na totsjö ndëëho'. Ndo' majndeichen nanein na taja c'oon quii' nt'anho', chuhan' quitquenntyichenho' na quinan'quindëho' jñ'oon na matsjö. Ng'e na conduiho' nn'an na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho', quinan'manho' na njon jndyihin ngioho' yo na incyaa'ho' na nnan'tjaho' nnon jon. ¹³Ndëë nt'aho' na nnda' ng'e nquii Tyo'ts'on its'aa jon na conan'n'onho' na nin'quint'aho' 'nan na cavee' ts'on jon, ndo' ninncyaa jon najndëho' na nnan'quindëho'han'.

¹⁴Tsoñ'en ntyja na cotsam'anho', tyi'nan'neinho' jñ'oon cjo nn'an, min tyi'nan'jndyeho' jndyueho' yohin. ¹⁵Quint'aho' na nnda' cha' nnan'xuanho' nn'an na tyi'quinan'tja na ji'ua conduiho' tonnon Tyo'ts'on. 'O' conduiho' ntsinda

jon ndo' icanhan' na quinan'quindëho' quii' nt'an nn'an na cont'a 'nan tyia na covineiin' n'onhan na cont'ahinhan'. Quii' nt'an nan'ñeen itsijonhan' 'o' cha'vijon ncjuu na coninxuee ndëëhan na m'anhan ntyja 'naan' juu najaan na tsixuan tsonnangue. ¹⁶Nnda' vaa na chuhan' na quitsam'anho' viochen xjen na conan'quindyiiho' nn'an juu jñ'oon na incyaahan' na cota'ndo' ñuaanhan. Na nnt'aho' na nnda', yajo' juu xuee na nndyo nnda' Cristo, nninncyaaahan' na nën jndyi ntyja 'naanho'. Ee ntsi'manhan' na tyi've' jn'aaan na sichön na tots'a ts'ian 'naan' Tyo'ts'on quii' nt'anho'. ¹⁷Nndëë nts'aahan' na ntscuee'han' ja jnaan' na toninncyaa jñ'oon 'naan' Cristo na ntyja 'naan' juuhan' na vantyja n'onho' jon. Xe na aa ntscuee'han' ja, ntsijonhan' na condui ja cha'vijon quioo' na conan'cüje nn'an judíos na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Na nndui na nnda', ntsiquindëhan' juu na cotye'ntjonho' nnon jon na vantyja n'onho' jon. Majo' tanin, m'an na nën rö xe na aa nnan'cuee' nn'an ja, ndo' mantyi nën rö na ityio Tyo'ts'on jn'aaanho'. ¹⁸Ng'e na nnda', mantyi chuhan' na cüineiin' n'onho' yo ja.

Xoncüee' ts'on Timoteo yo Epafrodito

¹⁹Xe na aa nquii ta Jesús nt'ue ts'on jon, ntyja ntcüii' ts'ön na cje nndëë nc'ua ts'ian nnon Timoteo na ngaquindyiaa' jon 'o'. Ndo' ya na nndyo ntcüie' jon, jñ'oon na nndyoy'oon jon ntyja 'naanho', nninncyaaahan' na ya ntyji. ²⁰Ee xia'ntyti nquii jon m'aaan jon na xoncüee' ts'on jon ntyja 'naanho', ta'nnan ncüiichen ts'an na m'aaan' ts'on ntyja 'naanho' cha'xjen ja. ²¹Ee tsochen nn'an na m'an ntjoohin, xia'ntyti m'aaan' n'onhan ntyja 'naan' ts'ian 'naanhan, min tyi'cjoo' n'onhan ntyja 'naan' ts'ian 'naan' nquii Cristo Jesús. ²²'O' mangio yaho' nchu vaa na si'manhan' na t'man con-

injnt'ue Timoteo na totye'ntjon juu na toninncyaa juu jñ'oon naya yo ja. Tot-s'aa juu ts'ian yo ja cha'vijon itejndei ts'an tye nquii juu. ²³Ya na ncüaa' jnda' ts'ön nchu vaa 'nan ngenön, yajo' njñön nnt'ahin na m'anho'. ²⁴Mantyi incyaa ta Jesús na qui ts'önhin na cje ro na nndëë ncjöquinty'ia nnt'a 'o'.

²⁵Min na nnda', jndë taa' ts'ön na chuhan' na quitscuenön ntcü'ë juu ntyjëëhë Epafrodito na m'anho'. 'O' t'ua-ho' ts'ian nnon jon na quitejndei jon ja yo ts'ian 'naan' Tyo'ts'on na mats'a. Totsichon jon yo ja na totye'ntjón nnon Jesucristo. Manqueho' jñonho'hin na quindyoy'oon jon xoquitu' na ndijn-t'ue ja. ²⁶Nt'ue jndyi ts'on jon na ndyiaa' nnda' jon 'o', ndo' si'ndaa'han' ntyjii jon na jndë jndyeho' jñ'oon na tivii' jon. ²⁷Ee mayuu' mioon jndyi tivii' jon ata mavaa xjen na ntscuee'han'hin. Majo' m'aaan Tyo'ts'on na ndyia' ro juu nchjii jon ndo' sin'man jonhin. Ndo' na t'oon jon na ndyia' juu ntyjii jon, mantyi t'oon jon na nty'ia rö ntyjii jon, ee xe na aa tue' tsan'ñeen, ntsichjoo'ntyichenhan' ts'ön. ²⁸Mang'e jo', cje matscuenön ntcü'ëhin na m'anho' cha' nninncyaaahan' na neinho' na njnty'ia nnda'ho'hin, yajo' tavi-je'c'önntyëchën jñuaan' ts'ön. ²⁹Cy'on ntcüe'ho' cüentahin yo na nein jndyihö' ng'e na conduihin ncüii ntyjë na vantyja ts'on jon ta Jesús. Quint'aho' na njonhin, ndo' mantyi yo nin'tsoñ'en nn'an na cotyentjonhan nnon Tyo'ts'on cha'na juu jon. ³⁰Machjontyiti ntscuee'han'hin ng'e na totsichon jndyi jon yo ts'ian na t'ua Cristo nnon jon. Ninvito tquenhin quityquii' ts'ian'ñeen min na tovaa na toncuu' na ntscuee'han'hin ng'e na totejndei jon ja, majo' ts'ian na t'ua-ho' nnon jon, itsiquindë jonhan' yo ja.

Njon jndyi na vajnaan' ts'an Cristo

3 Nanein 'o' ntyjë, c'onho' na neinho' ng'e na nan'xuanho' cüentaa'

nquii ta Jesús. Juu jñ'oon na jndë tji na toxen'chen, tyi'tscüetë'han' ja na matsjö nnt'ahan' ndëëho', ndo' na mats'a na nnda', ntejdeihan' 'o' na tyi'ntsivi'nn'adhan' 'o'. ²Taninncyaho' na joo nn'an na tyi'conduihan cüentaa' Tyo'ts'on na nnan'vi'nn'adhan' 'o'. Joo nan'ñeen conan'manhan na ijn-dei'han' na quinan'quindëho' juu costumbre cha'xjen cont'a nn'an judfos yonon'ndaa ndahin, ndo' conduehan xe na aa tyi'cont'aho'han', yajo' tyi'xe'quen Tyo'ts'on ts'an na conduihin cüentaa' nquii jon. ³Ee nquë condui nn'an na ityiii' Tyo'ts'onhan cüentaa' nquii jon, manquëhë na conan't'man' jaahin ntyja 'naan' nquii Espíritu na conduihin. Jaa tyi'c'ön na qui nn'ön yo 'nan na cont'a nquëhë na cha' ntyii' Tyo'ts'on jaa ntyja 'naan' nquii jon. ⁴Majo' ntyja 'naan' nn'an na cotji'han cüenta na njon jndy-ihan, xe na aa nnda' vaa, ja t'man-ntyichen ndëë ntsiqui ts'ön na ntsin'-man Tyo'ts'on ja ntyja 'naan' na matsixuan ncö. Ta'nan ncüiichen ts'an na ndëë ntsiquintyichen ts'on juu nchu vaa na tsixuan nquii juu, chichen ja. ⁵Jndë nen xuee na tui ja ndo' tui yo ja cha'xjen na cont'a nn'an judfos yonon'ndaa ndahin. Tui ja tsjan Israel na jndyocahan' ntyja 'naan' jnda jon Benjamín. Condui ja ts'an hebreo ndo' majo'nty tyotyö yo tsondyö. Totsijön yo jñ'oon na tquen nquii Moisés cha'xjen juu jñ'oon na conan'man nn'an tmaan' fariseos. ⁶Jaa' jndy tyotyö na tyi'quint'ue ts'ön na n'ndye nn'an judfos jñ'oon na tquen juu Moisés, ata nn'an na tentyja n'onhan Cristo, toty'ihan vancjo. Ntyja 'naan' 'nan na co'xen jñ'oon'ñeen na quits'aa ts'an cha' ntquenhan'hin na jndyoyu conduihin na tonnon Tyo'ts'on, ta'nan min'ncüii ts'an na ndëë ntsi'man na matsitja ja ntyja 'naan'han'. ⁷Tsoñ'en nanmin', na toxen'chen tocüji' cüenta na njon jndyihan', majo' nanein macüji' cüenta na ve' jn'aanhan', je'cüijnt'ue-

han' na ntyii'han' ja ntyja 'naan' Cristo. ⁸Ndo' chito xia'nty jo'. Nein tsoñ'en nnon 'nan na cotji' nn'an cüenta na ntquenhan'hin na nduihan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, macüji' cüenta conduihan' 'nan na ve' jn'aanhan'. Mats'a na nnda' ng'e ntyja 'naan' na ngüajn'an Cristo, juuhan' taquintyja na njonchenhan'. Min'-cya ro ncüiichen nnon 'nan na ntsitiu ts'an na ngüañoon'han'hin tonnon Tyo'ts'on, tsoñ'enhan' macüji' cüenta na conduihan' to'. ⁹Maquen ja na ntsi'manhan' na condui ja ts'an na jndë tyii'han'hin ntyja 'naan' Cristo, na chito condui ja ts'an na tajnan tsixuan juu ng'e na it-siquindë juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan'. Iquenhan' ja na tajnan tsixuan ng'e na vantyja ts'ön Cristo. Maninjuuntyihan' na covijnt'ue Tyo'ts'on na iquen jon ts'an na ta'nan jnan tsixuan juu ng'e na vantyja ts'on juuhin. ¹⁰Xia'nty nt'ue ts'ön na ya ya ngüajn'anchën Cristo, yo maninjuu najndei na tsixuan nquii jon juu xjen na tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon. Ndo' mantyi na ntsijön yohin yo joo navi' na toquenon jon cha' joo na nt'ue jndy ts'ön na tyi'-cavee' ntyjii Tyo'ts'on joohan', ntsixuan ja ts'oo ntyja 'naanhan' cha'xjen nquii Cristo tue' jon. ¹¹Nnda' vaa na maquen ja ee ntyja ts'ön vi na jndë t'iö, nninncyaa Tyo'ts'on na ngüant'ö xcö cha'xjen na tyincyaa jon na tando' xco nquii Cristo.

Quinan'chonho' cha' ya ntsqueho' nquii na vijon na m'aan Cristo

¹²Chito na matsjö na jndë matsixuan tsochen nan'min', min chito matsiquindëñ'ën tonnon Tyo'ts'on, majo' matsichön yantye na ntsixuan ntyja 'naan' na sijnda' Cristo Jesús na nt'ue ts'on jon yo ja xjen na tji jon ja na ntsixuan cüentaa' jon. ¹³O' ntyjë na vantyja n'onho' jon, joo na jndë sijnda' jon na nt'ue ts'on jon yo ja, chito macüji'

cüenta na matsixuanhan'. Xia'ntyi ncüii vaa na nt'ue ts'ön. Mats'a ya na cot-suu' ts'ön nchu vaa na totsixuan na tox-en'chen. Ndo' cojoo' ya ya ts'ön ntyja 'naan' 'nan na icanhan' na quits'a na ton-nonchen. ¹⁴ Juu 'nan na itsijnda' Tyo'ts'on na quits'aa ts'an cha' ngeue' juu na m'aan jon, matsichön yantyë na nguë jo'. Jo' iquen' jon jaa na ninncyaa jon na ncy'ön cüenta ncüii na njon jndyi conduihan' ng'e nquii Cristo Jesús.

¹⁵ Tsoñ'enho' na conduiho' na vaqueho' na vantyja n'onho' Cristo, ntyja ts'ön na nnan'jonho' yo ja ntyja 'naan' jñ'oon-min'. Majo' xe chito na nnda' vaa ngioho' ntyja 'naan'han', ntyji na ntsi'man Tyo'ts'on jñ'oon'neen ndëëho', ¹⁶ xe na aa cota'nguee'ho' juu jñ'oon na mayuu' na jndë ty'onho' cüenta.

¹⁷ O' ntyjë na vantyja n'onho', quit-sam'anho' cha'xjen na mats'a. M'an nn'an quii' nt'anho' na co'om'anhan cha'xjen na tojnty'iaho' na tont'á juu xjen na tom'án quii' nt'anho'. Quitquenho' cüenta ntyja 'naan nan'neen cha'ncü'aho' nchu vaa na cotsam'anhan. ¹⁸ Quint'aho' na nnda' ng'e jndye nn'an m'an na tyi'quijndoo'han juu jñ'oon ntyja 'naan' Cristo na tue' jon nnon tson-jn'aaan. Jndë tijndye jnda na totsjöhan' ndëëho', ndo' cocyaa ndaa nnön na matsjö nnt'ahan'. ¹⁹ Majo' nts'aa Tyo'ts'on na quit'uiivi'han' nan'neen tyquii' v'io. Ee tyi'quint'ue n'onhan na nt'ahan 'nan na nt'ue ts'on nquii jon, xi-a'ntyi nin'quint'ahan 'nan na juu si'ts'o 'naanhan nt'ue ts'onhan'. Min tyi'c'onhan na tyia ngiohan ntyja 'naan 'nan na cont'ahan, ata conan'saa' n'onhan ntyja 'naan'han'. Nin'nquii'chen m'aan' n'onhan 'nan tyia na min nnon tson-nangue. ²⁰ Majo' jaa nan'xuan ntyja 'naan' quiñoon'ndue. Nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, covent'ö tycüiihi na nnan jon jo' na ntsin'man jon ñuan njanhan. ²¹ Ee joo

si'ts'o ndyia' na nan'xuan jaa nnon tson-nanguevahin, ntscüejndyo jonhan' cha' nnan'xuanhan' cha'na si'ts'o na tsixuan nquii jon quiñoon'ndue. Nts'aa jon na nnda' xeng'e juu najndei na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en.

Mancha'xjen c'ön na nën na condui jaa cüentaa' ta Jesús

4 O' ntyjë na vantyja n'onho', nt'ue jndyi ts'ön na ncjöquinty'ia nnt'aho'. Vi'ntyji jndyi ja 'o' ndo' conduiho' cha'vijon ncüii nnon na njon jndyihan' na ncy'ön cüenta. Ng'e na conduiho' cüentaa' ta Jesús, matsijnt'a ja nquenho' na quitsam'antyenho' ntyja 'naan' jon cha'xjen na jndë totsjö ndëëho'.

² Juu Evodia yo Síntique, mats'a ty'oohin na quinan'ntycüiihan jñ'oon yo ntyjehan ng'e conduihan ntyjehan na vantyja n'onhan ta Jesús. ³ Ndo' mantyi mac'an vi naya'neen nnon', 'u' ntyjë na xoncüee' tson' na jndë sa' ts'ian yo ja, quitejndei' ve nanntcumin' na quintjo ya ntcüe'han. Ee ve joohan tonan'jonhan yo ja na ninncüii t'oon' n'onhan na tonan'quindyihan nn'an jñ'oon naya, mantyi Clemente yo mañoon vendye ntyjë na tonan'jonhan yo juu ts'ian'neen yo ja. Joohan jndë jndui ngeehan nnon tson 'naan' Tyo'ts'on na itsiquindyihan' nin joo nn'an na conduihan na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaanhan.

⁴ Mancha'chen xjen cüineinho' ng'e na conan'jonho' yo ta Jesús. Matsjö nnt'a, cüineinho'. ⁵ Quint'aho' tsoñ'en na ntsi'manhan' ndëë nn'an na ya ñuan nan'xuanho'. Ee mavaavi' xjen na nndyo nnda' ta Jesús.

⁶ Min'ncüii jñuaan' ts'on tanc'onho'. Tsoñ'en 'nan na coquenonho', ncyaho' cüentahan' nnon Tyo'ts'on, ndo' quitanho' nnon jon tsoñ'en nnon 'nan na icanhan' 'o'. Ndo' mantyi quindueho' na ncyä ya jon. ⁷ Juu na incyaa Tyo'ts'on na c'oon ts'an na tajñuaan' ts'onhin na

tonnon jon, ta'nan ts'an na ndëë ncüaa' ts'on juu ntyja 'naan'han'. Ncyaho' na juuhan' ngüantjee'han' quii' n'onho' yo nin'joo na m'aan' jndyi n'onho'.

**C'oon' n'onho' tsoñ'en
nnon 'nan na ya**

⁸Jñ'oon na mats'ia na matsiqui'man' ja 'o' ntyjë, ninnquii'chen c'oon' n'onho' ntyja 'naan' tsoñ'en jñ'oon na conduihan' na mayuu', yo tsoñ'en na ntyja 'naanhan' ndit'maan' cüiichen ts'an, yo tsoñ'en na nt'aho' cha'xjen na chuhan', yo tsoñ'en na condui na ntju' na tonnon Tyo'ts'on, yo tsoñ'en na nts'aahan' na nque nn'an ndive'ngiohan 'o', yo tsoñ'en na ninncyaaahan' na cotji' nn'an cüenta na ya ñuan nan'xuanho'. Min'n-inchen jñ'oonmin' na nan'xuanhan' na njonhan', na chuhan' na cüit'maan' ncüiichen ts'an, c'oon'tyen n'onho' ntyja 'naanhan'.

⁹Min jñ'oon na jndë tots'i'man ja ndëëho' na jndë ty'onho' cüentahan'. Joo jñ'oon'ñeen na jndë tondyeho'han' ndo' na jndë tojnty'ia ndëëho' 'nan na tots'a, joo jñ'oonmin' quita'nguee'ho'han'. Ee na nt'aho' na nnda', nquii Tyo'ts'on na incyaa jon na tajñuaan' ts'on ts'an na tonnon jon, nc'oon jon yoho'.

Ncyaa ya 'o' na tejndeicho' ja

¹⁰Ng'e na matsijon ja yo ta Jesús, nën jndyi na cüiichen jon itsi'manhan' na ñjon n'onho' ja. Manchji na tyi'cot-suu' n'onho' ja, ve' tyi'itsijonhan' na nninncyaaahan' xjen na ntejdeintyihoh' ja. ¹¹Chito na matsjö jñ'oonva' ng'e vaa ncüii nnon na itsitjahan' ja na mantya ts'ön na quint'aho' naya ja, ng'e nquii Tyo'ts'on jndë si'man jon nnön na quintjo nchji yo tsoñ'en 'nan na maquenön. ¹²Ntyji nchu vaa nc'ön min na maya 'nan y'ön ndo' min na aa chjohan'. Jñ'oon na mayuu', jndë si'manhan'

nnön nchu vaa nc'ön na nën rö min'cya ro ncüii nnon 'nan na maquenön, min na aa nndinon 'nan na macü'a, ndo' min na aa nin'jnt'ö, min na aa covinon 'nan na mana chö oo min na itsitjahan' 'nan na ninjnt'ue ja. ¹³Min'cya ro na maquenön, condëë manan yohan' ng'e nquii Cristo incyaa jon na condëë mats'a. ¹⁴Majo' min na nnda', ya jndyi jnt'aho' na tejnde nnda'ho' ja juu xjen na sitjahan' 'nan na ninjnt'ue ja.

¹⁵O' ntyjë na m'anho' tsjoon Filipos, mangioho' na ninnqueho' totejdeicho' ja xjen na tencya jñ'oon naya ndëë nn'an mañoon njoon. Ee ta'nan ncüiichen tmaan' nn'an na vantyja n'onhan Cristo na tejndeihan ja, xia'nty nqueho' tonan'cüanonho' xoquitu' na totejdeicho' ja yo juu ts'ian'ñeen vi na jndë jnt'ui ndyuaaho' nt'ö Macedonia. ¹⁶Ndo' juu xjen na tom'an tsjoon Tesalónica, chito ninjon jnda jnan'cüanonho' xoquitu' na totejdeihan' ja xjen na totsitjahan' 'nan na ninjnt'ue ja. ¹⁷Ty-i'ndyii' n'onho' na xia'nty m'aan' ts'ön na nnan'cüanonho' xoquitu' na ntejdeicho' ja. Jñ'oon na m'aan' ts'ön na t'man naya na nts'aa Tyo'ts'on na ngaquee' cüenta 'naanho' na tonnon jon ng'e na cotejdeicho' ja. ¹⁸Jndë ty'önñ'ën cüenta 'nan na jnan'cüanonho'. Ata vantjo'chen na tinonhan'. Yo xoquitu' na jndyoy'oon juu Epafrodito, mayahan' y'ön. Juu xoquitu'ñeen na jnan'cüanonho', itsijonhan' juuhan' cha'vijon ncüii na ntyja jndye na quichihan', ncüii na coninncyaho' nnon Tyo'ts'on na cavee' nchjii jonhan'. ¹⁹Ndo' nquii jon na matsit'man'hin, ntsinon jon tsoñ'en nnon 'nan na itsitjahan' 'o' ntyjanty joo na taquintya na njon conduihan' na tsixuan jon ng'e Cristo Jesús. ²⁰Nquii Tyo'ts'on na conduihin tyëëhë, ninnquii'chen cüit'maan'hin naneinhin ndo' na tonnonchen. Quindui na nnda'.

Ndëë tsoñ'engan incyaa Pablo ts'on

²¹ Mancya ts'on njan ndëë tsoñ'en nn'an na conduihan cüentaa' nquii Tyo'ts'on na conan'jonhan yo Jesucristo. Nque ntyjê na vantyja n'on Jesús na m'adhan ntjoohin tsjoon Roma yo ja, mantyi coninncyahan ts'on 'naanhan ndëëho'. ²²Ndo' mantyi tsoñ'en nn'an

na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on, coninncyahan ts'on 'naanhan ndëëho', majndeichen nque nn'an na cotyentjonhan vaa' tsanm'aants'ian t'man tsjoonvahn.

²³Nquii ta Jesucristo quityio jon jn'aanho' ntyja 'naan' juu naya na tsixuan jon. Mantyjantyi ndö' ro jñ'oon na matsjö ndëëho'.

Tson Na Scüenon Pablo Ndëe Nn'an Tsjoon Colosas

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëe nn'an tsjoon Colosas

1 Ja Pablo mats'a ts'ian na condui tsonvahin. Ng'e na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, jo' na condui ja ts'an na i'ua jon ts'ian nnön na mancyaa juu jñ'oon naya 'naan' jon ndëe nn'an. Juu ntyjëëhë Timoteo itsijonhin yo juu jñ'oonvahin. ²Nqueho' na vantyja n'onho' Cristo na conduiho' tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na m'anho' tsjoon Colosas, ndëe 'o' matscienön tsonvahin. Nnon nquii tyëëhë Tyo'ts'on mac'an na juu naya na condui jon yo nin'juu na conduihin na tajñuaan' ts'onhin, ncyaa jon na nan'xuanho'han'.

Jñ'oon na ican Pablo ntyja 'naan nn'an na vantyja n'on

³Nquii Tyo'ts'on conduihin tye Jesu-cristo ndo' juu jon conduihin na itye'ntjon jon jaa. Xjen na conan'nén nnon Tyo'ts'on, macha'chen xjen coninncyá na yahin ntyja 'naanho'. ⁴Cont'á na ndda' ntyjantyi xjen tye' na condyé na vantyja n'onho' Cristo Jesús. Ndo' mantyi na conan'vengioho' tsoñ'en nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on. ⁵Juu na vantyja n'onho'hin, yo juu na conan'vengioho' nn'an na conduihan cüentaa' jon, jooahan' nan'xuanho'han' xeng'e ntyja n'onho' nquii Tyo'ts'on. Juu na vantyja n'onho' jon vavehan' quiñoon'ndue. Jndë macondyeho' ntyja 'naan'han' xeng'e juu jñ'oon naya 'naan' jon. ⁶Juu jñ'oon nayavahin na coninncyaa nn'an ndëëho', jndë vjacyahan' ninvaa tsonnangue. Ndo' minyuuchen na ivee'han', jndye nnon covityincyoo' na ico'yahan' nn'an. Ndo' mantyi nqueho', xjen na tye' condyeho'han' ata xjen neinhin,

covityincyoo' na jndye nnon its'aahan' quii' nt'anho' ⁷Juu naya'ñeen, nquii ntyjëëhë Epafras tots'i'man jon ndëëho' ntyja 'naan'han'. Juu jon vengió jndyihin, conduihin na itye'ntjontyen jon nnon Cristo yo já. Xoncüee' ts'on jon na its'aa jon ts'ian'ñeen quii' nt'anho'. ⁸Nquii jon jndë siquindyí jon já ntyja 'naanho', na incyaa Espíritu Santo na conan'vengioho' nn'an.

⁹Ndo' ng'e na ndda' vaa jñ'oon na condyé, xjen na vejndyee na jndyéhan' ata xjen neinhin, ninnquii'chen conan'nén nnon Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. Cotán na nquii jon ntsijnda' jon nquenho' nchu vaa na nt'ue ts'on jon na quit-sam'anho' na tonnon jon, yo na ncüaa' n'onho' nin 'nan chuhan' na quint'aho' ndo' nin 'nan na tyi'quichuhan'. ¹⁰Ndö' vaa na cotán cha' ntyja 'naanhan' nndëe nc'onho' cha'xjen na chuhan' na c'on nn'an na conduihan cüentaa' Cristo, cha' ngavee' ntyjii jon nchu vaa na cot-sam'anho' ndo' na nnt'aho' jndye nnon naya viochen xjen na covaqueho' ntyja 'naan' Tyo'ts'on. ¹¹Ndo' mantyi cotán na ngaqueho' ntyja 'naan' juu najndeí na conduihin na tēquintyja na tsixuanhan', cha' ntyja 'naan' jo' nndëe nc'onho' na t'man n'onho' tsoñ'en navi' na coquenonho', min tyi'xe'quityi'ho' cüenta yo 'nan na cont'a nn'anho'. Ata nninncyaaahan' na neinho' juu xjen na covenonho' joo navi'ñeen. ¹²Ndo' na nninncyaho' na ya nquii tyëëhë Tyo'ts'on. Nquii jon na sijnda' jon na ngacüja'han' jaa na ncy'ön cüenta juu naya na itsiquindaa' jon tsoñ'en nn'an na conduihan cüentaa' jon, naijon naxuee na itye'ntjon Jesucristo. ¹³Juu naijon ico'xen nquii yutyia, jaan jndyihan'. Majo' nquii Tyo'ts'on, jndë siquindyaa jon jaa na tom'an nacje 'naan'han', ndo' tyii' jon jaa ntyja 'naan' juu na ityentjon jnda nquii jon na vi'ntyjii jndyi jonhin, na nnan'jón yo juu na itye'ntjon jon. ¹⁴Ng'e ntyja

'naan' jnda jon, jo' jndë siquindyaa jon jaa ntyja 'naan' jnan, ndo' jndë sit'man ts'on jon jaa na nnda' nan'xuan.

Cristo taquintyja na t'man conduihin

¹⁵ Cristo conduihin na jnduihin nquii Tyo'ts'on na nquii jon ndiqijnty'ia nn'an jon. Quui' nt'an tsoñ'en na tqen Tyo'ts'on, nquii Jesús taquintyja na t'man conduihin. ¹⁶ Ee ntyja 'naan' jon, jo' tqen Tyo'ts'on tsoñ'en na min quiñoon'ndue yo nnon tsonnangue, 'nan na covityincyoo' yo na tyi'covityincyoo'. Mantyi yo nciüii cüii nnon na cotando' na tonnon Tyo'ts'on na cotoxen, yo mañoon nnon na conintque na chito conduihan nn'an. Ntyja 'naan' Cristo tqen Tyo'ts'on tsoñ'en joohan, cha' ntyja 'naanhann' ndit'maan' nquii Cristo. ¹⁷ Vitjachen na tqen Tyo'ts'on tsoñ'en, mancüiix-jen m'aan Cristo, ndo' ntyja 'naan' nquii jon, tsoñ'en na tqen Tyo'ts'on, contjo na m'anhan' cha'xjen na tqen jon. ¹⁸ Ndëë jaa tmaan' nn'an na vantyja nn'ön, Cristo conduihin ts'öxquenhan'. Ntyja 'naan' nquii jon tye' tsoñ'en. Manquii jon na tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon na vejndyee quii' nt'an tsoñ'en nn'an na jndë tjë. S'aa Tyo'ts'on na nnda' cha' quii' nt'an tsoñ'en na m'an, nc'oon Cristo na tēquintyja na t'man conduihin. ¹⁹ Ee nquii Tyo'ts'on tavee' ntyjii jon na tsoñ'en na condui nquii jon, mantyi juu jnda jon Cristo, cüejon quinduihin. ²⁰ Ndo' ntyja 'naan' na tue' jon na jndui' neon' jon na jñon nn'anhin tsonjn'aaan, jo' na sijnda' Tyo'ts'on na ntyja 'naan' jo' ntjo ya ntcüe' nchjii jon yo tsoñ'en. Its'aa jon na nnda', yo manquēntyë na m'an tsonnanguevahin, ndo' majo'ntyj na nque joo na m'an quiñoon'ndue.

²¹ Xjen na toxen'chen tatom'anho' ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Juu xjen'ñeen tonduiho' nn'an na v'ii' n'onho'hin nchu vaa na tonan'tiuho', ndo' yo ntyja 'naan' natyia na tont'aho'. ²² Majo' naneihin

ng'e na tquihan' si'ts'o 'naan' Cristo na tue' jon, jo' jndë ntjo nchjii Tyo'ts'on yoho'. Tyincyaa jon na tennon Cristo na nnda', cha' nndëë ntquen jon 'o' na ñuan nquii' 'o' na tonnon jon na min'ncüii jnanho', na ta'nan ts'an na nndëë ngitso na vaa nciüii nnon ntyja 'naanho' na nt'uiivi'han' 'o'. ²³ Ndo' na nnda', icanhan' na ninvito cantyja n'onho' Cristo, ndo' na quintjotyenho' ntyja 'naan' juuhan'. Min tyi'nan'vee' n'onho' yo juu jñ'oon naya na condyeho' na incyaaahan' na t'man qui n'onho' Tyo'ts'on na ntsin'man jon ñuaanho'. Maninjuu jñ'oon naya na jndë macondyeho' na coninn'cyaa nn'anhan' ndëë nn'an tsonnangue. Ndo' mantyi ja Pablo, i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na matye'ntjön nnon jon na mancya jñ'oon'ñeen ndëë nn'an.

Itye'ntjon Pablo ndëë nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on

²⁴ M'an na nēn quityquii' joo navi' na maquenön ntyja 'naanho'. Ng'e na nnda' vaa na maquenön yo si'ts'o njan, it-siquindēhan' joo navi' na iquenon Cristo ntyja 'naan' navi' na coquenon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' jon. ²⁵ Nquii Tyo'ts'on i'ua jon ts'ian nnön na condui ja ts'an na matye'ntjön ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' jon. Its'aa jon na nnda' cha' juu jñ'oon' jon, quindë ya ndyeho'han', ndo' na ntejn-deihan' 'o'. ²⁶ Juu jñ'oonva, nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen, tyí'quindye-han juuhan', majo' naneihin jndë itsi'man jndyoyu Tyo'ts'onhan' ndëë tsoñ'en nn'an na iquen jon na conduihan cüentaa' jon. ²⁷ Juu jñ'oon'ñeen, nquii jon jndë sijnda' jon na ntsi'man jonhan' ndëë tsoñ'en nn'an na chito conduihan nn'an judíos. Juu jñ'oonva na tyí'condye nn'anhan', taquintyja njon jndyi conduihan'. Ndö vaa na itsiquindyihan', nquii Cristo m'aan jon quii' n'onho'. Juuhan' incyaaahan' na t'man qui n'onho'

na nnan'jonho' yo Tyo'ts'on najon na tēquintyja na t'man conduihin.

²⁸Mang'e jo', min'cya ro najon na cotsá, coninncyá jñ'oon ntyja 'naan' Cristo. Yo na jnda' nquén conan'qui'mán' nn'an na cantyja n'onhan jon ndo' mantyi yo na conan'mán ndēehan nin 'nan itsiquindyihan' ntyja 'naan' jon. Cont'á na nda' cha' ncüii cüiihan ntquenhan'hin na quindē conduihan na tonnon Tyo'ts'on ntyja 'naan' Cristo. ²⁹Ndo' ng'e ntyja 'naan'han', jo' matsichön yantyē yo ntyja 'naan' juu najndeí na taquintyja na condui Cristo na incyaa jon na matsixuan jahan'. Cüityincyoo'ntyichenhan' yo ntyja njan.

M'aan' jndyi ts'on Pablo ntyja 'naan' nn'an Colosas

2 'O' ntyjē na vantyja n'onho' Cristo, nt'ue ts'ön na cüaa' n'onho' na yo na ninvaa najndö, maquen yantyi ja ntyja 'naanho', ndo' mantyi ntyja 'naan' nque ntyjēhē na m'adhan tsjoon Laodicea. Ndo' majo'ntyi ntyja 'naan' tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Cristo min na tyi'quitajn'aanhan ja. ²Mats'a na nda' cha' quitsay'onhan na jndēhan ndo' na quinan'vengiontyichenhan ntyjehan na vantyja n'on Cristo. Mats'ahan' cha' ngüentyja na nan'xuanhan tsoñ'en nnon na ntquenhan'hin na cha'vijon na tyahin ntyja 'naan' Cristo, na quindē ya ncüaa' n'onhan ntyja 'naan' juu jñ'oon na tacotsi'man Tyo'ts'onhan' ndē nn'an ndyu na toxen'chen. Juuhan' itsiquindyihan' na nquii Cristo m'aan jon quii' n'onho'. ³Ntyja 'naan' nquii jon, tsoñ'en na njon jndyi conduihan' na jnda' xquen Tyo'ts'on yo juu na ivaa' ts'on jon, vanty'iuu' m'adhan'. ⁴Matsjö na nda' ndēho' cha' joo jñ'oon na conan'nchu' nn'an na coninncyahan ndēho', tyi'-nan'vi'nn'adhan' 'o', tanin min na aa it-s'aahan' ngioho' na njon jndyi nan'xuan

joo jñ'oon'ñeen. ⁵Ee min na tyi'c'oon ja quii' nt'anho', nndē ntji'ho' cüenta na cha'vijon na m'an yoho'. Ndo' incyaa-han' na nēn rō na maquén cüenta na nchu' vja 'nan na cont'aho' ntyja 'naan' Cristo, ndo' na cotsanan'chonho' na vantyja n'onho'hin.

Ng'e na vantyja nn'ön, jo' juu na cotsam'an covixcohan'

⁶Ndo' cha'xjen na ty'onho' cüenta Cristo Jesús na itye'ntjon jon 'o', ninvito quitsam'anho' na conan'jonho' yohin. ⁷Quitsam'antyenho' ntyja 'naan' jon, cha'xjen na tyen too' nch'ioo' ts'oon quii' tyuaa. Ndo' juu na vantyja n'onho'hin, ncyaho' na ngaqueho' ntyja 'naan' jon cha'xjen jñ'oon na tots'i'man Epafras ndēho'. Ndo' na ninnquii'chen quinan't'maan'ho' Tyo'ts'on na ncyaa yo jon ntyja 'naan' tsoñ'en.

⁸Ndo' quint'aho' cüenta na tanin ts'an ngachu juuho' na cha'vijon ts'an na m'aan navi' yo jñ'oon na incyaa juu. Ee nin'quinan'vi'nn'an nan'ñeen 'o' yo jñ'oon na cotji'han cüenta na juuhan' ve' jn'aanhan'. Ee juu jñ'oon na coninncyahin, x'eehan' na m'aan' n'on nn'an nchu vaa na icanhan' na quint'ahan cha' ntjo ya ntyjii Tyo'ts'on yohan, majo' juu jñ'oon'ñeen vat'io vjahan', chito cha'xjen juu jñ'oon ntyja 'naan' Cristo.

⁹Ee nquii Tyo'ts'on, tsoñ'en na conduihin, mantyi nquii Cristo quindē ya condui jonhan' xjen na tom'aan jon tsonnangue na ts'anhin. ¹⁰Ndo' juu na quindē na condui Cristo, nquii Tyo'ts'on incyaa jon na nan'xuanho'han'. Ee nquii Cristo tēquintyja na t'man conduihin tondē tsoñ'en na conintque quiñoon'ndue yo mañoon nnon na cotoxen, majo' chito conduihan ntyja 'naan' tsonnanguevahin. ¹¹Ntyja 'naan' jon jndē tui yoho' ncüii nnon na itsijonhan' juuhan' cha'vijon juu ts'ian na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahin. Juu natyia

na toquenhan' xjen 'naan'han' 'o' xjen na tyí'covantyja n'onho' Cristo, itsijonhan' ntyja 'naan'han' cha'vijon na jndë jnanhan'. Xia'ntyi nquii Cristo its'aa jon ts'ian'ñeen quii' n'onho'. ¹²Juu xjen na jnt'ëho' yo xuee' jon, sijonhan' 'o' cha'vijon nt'oo, tanty'iuho' yohin. Ndo' yo naindeí na condui nquii Tyo'ts'on na tyincyaa jon na tando' xco Cristo, mantyi incyaa jon na cotando' xcho' yo Cristo ng'e na vantyja n'onho'hin. ¹³Na tox-en'chen tonduiho' nt'oo ng'e juu jnan na tonan'xuanho'. Xjen'ñeen juu 'nan na toquioo' jndyi n'onho' na tont'aho' jnan, cha'vijon tacotyjeho'han'. Majuu xjen'ñeen tyincyaa Tyo'ts'on na cotando'ho' xeng'e Cristo, ndo' sit'man ts'on jonho' tsoñ'en jnanho'. ¹⁴Juu ntji 'naan' Tyo'ts'on na toco'xenhan' jaa, yo joo jñ'oon na tonan'jnda'han' nin 'nan na quint'aha, nquii Cristo sityuui' jonhan'. Joohan' jndë tyii' jon co'han' nnon tsonjn'aa. ¹⁵Ndo' tsoñ'en na ton-ditque na toco'xenhan' na conan'tja jaa, sityuui' jon najndë na tonan'xuanhan'. Ndo' ndëë tsoñ'en na tquen Tyo'ts'on, si'man tyincyo jon na nquii jon tantjon jonhan' xjen na tue' jon nnon tsonjn'aa.

Quijnt'uë yantyë jaa na ncy'ön cüenta tsoñ'en na min na m'aan Cristo

¹⁶Mang'e na s'aa Cristo na nnda', tyi'nan'jñ'oon'ho' joo jñ'oon na ngitso ts'an ndëëho' na conan'tjaho' yo 'nan na cocüa'ho' yo 'nan na coveho'. Min tyi'ntyí'ho' cüenta ya na conduehan na conan'tjaho' tsojnaan' na tyi'cont'aho' na njon ncüii xuee na condue nn'an judíos na t'man tsixuanhan', oo ya na cov-ee' chi' jnt'a, oo xuee na cotal'jndyee nan'ñeen. ¹⁷Ee tsoñ'en jñ'oonmin', ve' cha'vijon ncüan'han', chito 'nan nqui-i'han'. Joo jñ'oon'ñeen tonan'manhan' 'nan na nguaa vi na jndë tyjee' Cristo. Majo' juu 'nan na mayuu' na conan'-man jñ'oon'ñeen, itsiquindëhan' joohan'

ntyja 'naan' nquii Cristo. ¹⁸Ndo' m'an nn'an na cont'a ya na conduihan nn'an na nty'ia jndyi na conan't'maan'han' án-geles. Taninncyaho' na ngitë' nan'ñeen 'o' ntyja 'naan' juu naya na nan'xuanho' ng'e na vantyja n'onho' Cristo. Nn'an na nnda' vaa nan'xuan, jndye jñ'oon conan'neinhan ntyja 'naan' jñ'oon na jndë jnty'iahan quii' tsantsjon, ndo' ntyja 'naan'han' conan'quinjon nquehan. ¹⁹Ndo' na nnda' xjen nn'anhin, jndë t'ioo'hin ntyja 'naan' nquii Cristo na conduihin tsö'xquen na co'xen jon jaa. Ntyja 'naan' nquii jon, nquë na condui si'ts'o 'naan' jon, tsoñ'en jaa na quiñjon' ntyja 'naan' jon, covaque jaa cha'xjen nquii Tyo'ts'on incyaa jon.

²⁰Ntyja 'naan' na tue' Cristo, mantyi itsijonhan' ntyja 'naan'ho' cha'vijon na jndë tjëho'. Mang'e na nnda', joo jñ'oon na cotji' nan'ñeen cüenta na cotoxenhan' na nin 'nan na quint'aha cha' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan, conduiho' nt'oo ntyja 'naan' joo jñ'oon'ñeen. Jo' ndö vaa jñ'oon na mavax'ë ndëëho': ¿Ndu na cotsam'anho' na cha'vijon ninvaa nan'xuanho' ntyja 'naan' tsonnangue? Ndo' ¿Ndu na ninvaa na conan'veho' jñ'oon na condue nan'ñeen? ²¹Cha'na conduehan: "Tyi'cüanaan na nt'ui' 'nan-va'. Nan'min tyi'cüanaan na ntqui'han' ee t'man xuee. Min tyi'ninncyu' 'nan-vahin ee ntsiv'ii Tyo'ts'on." Joo jñ'oonmin' jñ'oon na njon jndyi ngio nan'ñeen. ²²Ee joo 'nan na icüa' ts'an ndo' na i'u juuhan', contycüiihan' na covijnt'ue ts'adhan'. Majo' jñ'oonmin' na cotquen-hin na ico'xenhan', ve' jñ'oon na cotquen nquehinhan' na conan'manhin joohan' ndëë nn'an. ²³Its'aahan' ntyjii ts'an na jnda' jndyi nquen nan'ñeen na nnda' vaa jñ'oon na cotquenhan na cotoxenhan'. Ee cojoo' n'onhan yo 'nan na conan't'-maan'han na conan'quindëhan jñ'oon na cotquenhan. Cont'a nquehan na ndyia' jndyi n'onhan ndo' jaa' m'aanhan' na

cotquen nquehan xjen si'ts'o 'naanhan ntyja nchu vaa na cotsam'anhhan. Majo' jñ'oon'ñeen min'chjo tyi'quitejndeihaan' ts'an na ntquen juu xjen si'ts'o 'naan' juu na juuhan' nin'quits'aahan' 'nan na nt'ue ts'onhan'.

Jñ'oon na cotoxehhan' cha' nc'ön na ñuan nquii' jaa tonnon Tyo'ts'on

3 'O' conan'jonho' ntyja 'naan' na tyin-cyaa Tyo'ts'on na tando' xco Cristo. Quínoon'ndue naijon vequityen Cristo silla na manin' ts'iaa' tontyjaya ngiaa' Tyo'ts'on, jndye nnon min na condui jon na ntejndeihaan' 'o'. Jo' quijnt'ue yantyiho' tsoñ'en nnon na itsijnda' jon ntyja 'naanho'. ²Ninvito quindyi' n'onho' ntyja 'naan' joo naya na m'anhhan' naijon m'aan nquii' jon. Tyi'nty'i'ho' cüenta 'nan na coquenonho' nnon tsonnanguevahin. ³Ee ng'e na tue' Cristo, nein nan'xuanho' cha'vijon nt'oo tondëë 'nan na itsixuan tsonnangue. Ndo' ng'e na conan'jonho' yo Cristo, juu na cotsam'anho' na tonnon Tyo'ts'on, vanty'liuu' m'anhhan' tondëë nn'an tsonnangue. ⁴Nquii' Cristo conduihin na cotando' ñuan 'naanho'. Juu xjen na nndyo nnda' jon, ndo' mantyi tojnaan' nc'onho' yohin naijon na taquintyja na t'man conduihin.

Juu na totsam'anho' tejndyohan' yo na cotant'ö xcö

⁵Yajo' tsoñ'en natyia na nt'ue jndyi n'on nn'an tsonnangue, quitji'ho' cüenta na nan'xuanhan' nt'oo ntyja 'naanho'. Cha'na juu 'nan tyia na nin'c'oon ya ts'an yo ncüiichen ts'an na ve' ndö' ro, ndo' na iquen ts'an na itsitü ya juu 'nan tyia na ninquits'aa jndyi juu yo ncüiichen ts'an, yo juu 'nan tyia na incyaa-tohin yo 'nan na nt'ue jndyi ts'on si'ts'o 'naan' juu, tyi'nin'quen nquiihin xjen ntyja 'naan'han', yo na itscjaa' ts'on juu 'naan' ts'an, ee juu ts'an na nnda' vaa na itsitjahin, jnaan' juu cüejon tsixuan-

han' cha'xjen jnaan' ts'an na itsit'maan' juu 'nan na jnan'ya nn'an na chito Tyo'ts'onhan'. ⁶Joo 'nan tyiamin' jndë tso Tyo'ts'on na tyi'nt'a nn'anhhan'. Majo' jnaan' na cont'a yahin na cont'ahinhan', jo' nt'uui matyen jon nque nn'an na tyi'cota'nguee'hin na tonnon jon. ⁷Mantyi 'o' na toxen'chen cüejon totsantyjaho' ntyja 'naan' joo jnan'ñeen cha'xjen cont'a mañoon nn'an. ⁸Majo' naneinhin ijndei'han' na quitsacüentyjee'ho' na cont'aho' nan'min. Nein tyi'nan'vje matyehho' nn'an, min tyi'nan'vje'ho'hin na nin-jonto. Min tyi'nan'tiuho' na nt'avi'ho' nn'an. Min tyi'nan'cüejnaan'ho'hin. Min tyi'nan'neinho' jñ'oon tsan' cjo' ncüiichen ts'an. ⁹Tavi nnan'neinho' quinto ndëë ntyje'ho'. Ee joo natyia na tonnan'jonho' yohan vitjachen na ngantya n'onho' Cristo, jndë siquindyaa Tyo'ts'on 'o' ntyja 'naanhan'. ¹⁰Ndo' ncyaho' na nquii' Cristo ntsixco jon tsoñ'en nchu vaa na cotsam'anho'. Juuhan' ninvito quindixcohan' cha' ncüaa'ntyichen n'onho' nchu vaa na chuhan' na ntsam'anho' cha'xjen na nt'ue ts'on nquii' Tyo'ts'on. ¹¹Ntyja 'naan' juu ts'ian xco na its'aa jon, tanin min na aa condui ts'an ts'an judío oo min na aa conduihin ts'an na mañoon tsjan. Na m'aan ts'an ntyja 'naan' Cristo, tanin min na aa jndë tui yo si'ts'o 'naan' juu cha'xjen na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahin, ndo' tanin min na aa tyi'conduihan'. Tanin min na aa conduihin ts'an na jnda' jndyi xquen, oo min na tyi'jnda' xquen juu. Tanin min na aa conduihin ts'an na itye'ntjonhin nnon patrón 'nan' juu oo aa m'aan juu xjen 'naan' nquii. Na m'aan Cristo, xia'nty'i' juuhan' taquintyja njon conduihan', ndo' juu jon m'aan jon quii' n'onho'.

¹²Ng'e na icüji Tyo'ts'on 'o' na condui'ho' nn'an 'naan' jon, na iquen jon 'o' na ñuan nquii' condui'ho' ndo' na vi'ntyjii jndyi jon 'o', jo' c'onho' na nty'ia ro nn'an ngioho', ndo' quitejndei'ho'hin.

Tyi'nan'ntsaho' na njonchen conduiho', chichen mañoon nn'an. Quinan'ndyia' n'onho' ndëë nn'an. Nque nn'an na conan'cüejnaan'han 'o', tyi'nan'tëë' n'onho'hin. Ndo' min tyi'ninncyaho' na ntsi'ndaa'han' ngioho' ya na conan'vje nn'anho'. ¹³Nque ntyjeho' na mantyi vantyja n'onhan Cristo, tyi'ndyioon' n'onho' ya na conan'tjahan ndëëho'. Ndo' quinan't'man n'onho'hin ya na vaa ncüii nnon na tyi'quichuhan' na jnt'ahin yo 'o'. Ndo' cha'xjen nquii Cristo Jesús sit'man ts'on jonho', manda' ro quinan't'man n'onho' nan'ñeen. ¹⁴Ndo' ndö jñ'oon na njonntyichen quii' nt'an tsoñ'en jñ'oonmin', quinan'vengioho' ntyjeho' na vantyja n'on Cristo ee juu na conan'vengioho'hin itsiquindëhan' tsoñ'en jñ'oonmin' na tonnon Tyo'ts'on. ¹⁵Nquii Cristo condui jon na tajñuaan' ts'onhin. Ncyaho' na juuhan' co'xenhan' tsoñ'en ntyja na m'aan' n'onho'. Ee ng'e na nnda' tsixuan jon, jo' tqueen' jon 'o' na conduiho' na ninncüii tmaan' cüentaa' nquii jon, ndo' nt'ue ts'on jon na quitsam'anho' na tajñuaan' ts'onho' yo ntyjeho' nn'an na conduihan cüentaa' jon. Ndo' ninvito ncyaho' na yahin.

¹⁶Quint'aho' na juu jñ'oon na tyincyaa Cristo, quintjo tyenhan' quii' n'onho' yo tsoñ'en na taquintyja na njon tsixuanhan'. Quint'aho' na nnda' viochen xjen na conan'manho' jñ'oon ntyja 'naan' jon ndëë nn'an na conduihan cüentaa' jon ndo' yo na jnda' nquenho' na conan'qui'maan'ho'hin nchu vaa na ngonan'jonhan yo jon. Quint'aho'han' viochen xjen na cotaho' salmos yo alabanzas na njon jndyi ngioho' Tyo'ts'on, ndo' yo mañoon nnon jñ'oon na conan't'maan'ho'hin. Ndo' na concyaho' na ncyaa ya jon ntyja 'naan'han'. ¹⁷Ndo' tsoñ'en na cont'aho', min xe na aa jñ'oon na conan'neinho' oo aa ncüii nnon 'nan na cont'aho', tsoñ'enhan' quint'aho'han' na concyaho' naya nquii Tyëëhë Tyo'ts'on ntyja 'naan' jon.

Ng'e na condui xco jaa, icanhan' na quinan'vëhë jñ'oonmin

¹⁸O' nanntcu na jndë toncoho', quinan'quindëho' jñ'oon na condue s'aho' ndëëho', ee na tonnon nquii jon na itye'ntjon jon jaa, ya icüji'han' na quint'aho' na nnda'. ¹⁹Ndo' mantyi 'o' nannon na m'an ntcuho', quinan'vengioho'hin. Tant'aho' na ve' vat'io na m'anho' yo joochan.

²⁰O' yotsca, nque nn'an na ndahin 'o', quita'nguee'ho' tsoñ'en nnon 'nan na conduehan ndëëho', ee nquii Tyo'ts'on cavee' ts'on jon na quint'aho'han'. ²¹Ndo' mantyi 'o' nannon na m'an ndaho', tyi'nt'aho' na ninnquii'chen condueho' ndëë yo'ñeen na tyi'cüijnt'ue 'nan na cont'a joo, ee xe na aa cont'aho' na nnda', nts'aahan' na taje'quinan'chonhan na nt'ahan 'nan na cavee' n'onho' yohan.

²²Ndo' 'o' na conduiho' nn'an na cotye'ntjonho' ndëë patrón 'naanho', tsoñ'en na condue nan'ñeen ndëëho', quinan'quindëho'han'. M'an nn'an na xia'ntyti xjen na cotquen patrón cüenta, jo' cota'nguee'han ts'ian na cot'ua nan'ñeen ndëëhan cha' ngavee' n'on nan'ñeen yohan. Majo' 'o' tyi'nt'aho' na nnda'. 'O', ng'e na njon jndyi Cristo ngioho', yo mancha'chen n'onho' quita'nguee'ho' ts'ian na cot'uahan ndëëho'. ²³Min-cyaa ro nnon 'nan na cont'aho', quint'aho'han' yo na mancha'chen n'onho'. Quint'aho'han' na cotji'ho' cüenta na nnon nquii ta Jesús cotye'ntjonho', chito xia'ntyti ndëë nn'an. ²⁴Ee mangioho' na nquii Jesucristo ntsiquindaa' jonho' ncüii na njon jndyihan'. Manquintyti jon na conduihin na i'ua jon ts'ian ndëëho', nnon jon cotye'ntjonho'. ²⁵Majo' min-cyaa ro ts'an na its'aa juu 'nan natyia, ndyion Tyo'ts'onhin ntyja 'naan'han' ee nincüajon ntco'xen jon tsoñ'en jaa, chito ve' jnda' ro ts'an na vay'oon jon jñ'oon

yohin, majo' yo nciüichen ts'an tyi'cuee' ts'on jon.

4 Ndo' mantyi 'o' na m'an nn'an na co-tye'ntjonhan ndëëho', tyi'nan'tjaho' ndëë nan'neen, quint'aho' yohan cha'xjen na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on. Cañjoo' n'onho' na joo 'nan na cont'aho' na mantyi nninncyaho' cüenta nnon nquii jon na conduihin ty'ööhö na m'aan jon quii'oon'ndue.

Jñ'oon na mats'ia na itsiqui'maan' Pablo joohan

²Ninnquii'chen quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on, tyi'ndintyquenho' ntyja 'naan'han'. C'oon' ya n'onho' na cont'aho' na nda' ndo' ninvito ncyaho' na ya jon. ³Ndo' mantyi nquë, quitanho' nnon jon ntyja nján na ntsiquinaan jon na nninncyá jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Juu jñ'oon'neen ndyu na toxen'chen, sijnda' Tyo'ts'onhan' na ntsin'man jon ñuaan nn'an xeng'e Cristo, majo' naneinhin itsi'man jndyoyu jonhan' ndëë nn'an. Ee tsojnaan' na tsixuan ts'ianva, jo' na nty'i ja vancjo ntjoohin. ⁴Quitanho' nnon jon na ntejndei jon ja na ntsinën jñ'oon naya'neen cha'xjen na chuhan' na quits'a cha' ngovaa' n'on nn'anhan'.

⁵C'onho' na jnda' nquenho' na cot-sam'anho' quii' nt'an nn'an na tyi'cov-antyja n'onhan Cristo, tyi'nts'aahan' na ncüii nnon ntyja 'naanho' ntscu'han' na ngantyja n'onhan jon. Ndo' cüijnt'ueho' ncüii cüii jon na incyaa Tyo'ts'on na vanaan na nnan'neinho' ndëëhan ntyja 'naan' na vantyja n'onho' Cristo. ⁶Ya na covatjonho' yo nan'neen, ninnquii'chen quinan'neinho' ndëëhan jñ'oon na ntsi'-manhan' na m'anho' na neinho' na conduiho' ntyja 'naan' Cristo. Ya na nt'aho' na nda', ntsijnda'han' nquenho' nin jñ'oon na nnan'ntcüe'ho' ndëëhan xjen na cota'xee'han ndëëho' ntyja 'naan' na vantyja n'onho' jon.

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëëhan

⁷Juu ntyjëëhë Tíquico ntsiquindy jon 'o' nchu vaa na maquenön. Vi'ntyji jndyi jahin. Yo mancha'chen ts'on jon na itejndei jon ja na itye'ntjon jon nnon ta Jesús. ⁸Mang'e na nda' vaa, ma'ua ja ts'ian nnon jon na chi ncja nda' jon na m'anho' cha' ncüaa' jnda' n'onho' nchu vaa na jöm'an, ndo' yo joo jñ'oon na ntsiquindy jon 'o' nninncyaa-han' na jndëho'. ⁹Mantyi yo juu jon vja Onésimo. Juu juu ncüii ts'an tsjoonho'. Vi'nchji jndyihin ndo' yo mancha'chen ts'on juu na vantyja ts'on juu ta Jesús. Chen chen nnan'neihan ndëëho' tsoñ'en na maquenön ntjoohin tsjoon Roma.

¹⁰Aristarco m'aan jon navi' vancjo ntjoohin yo ja. Incyaa jon ts'on 'naan' jon ndëëho'. Ndo' mantyi juu Marcos, ts'an chuu'hin yo Bernabé. Jndë jndyeho' jñ'oon ntyja 'naan' Marcos xe na aa nguee' jon na m'anho', cy'onho' cüentahin yo na njon jndyihin ngioho'. ¹¹Ndo' mantyi juu Jesús, tsan na xuee' juu vja ve Justo, incyaa juu ts'on 'naan' juu ndëëho'. Quii' nt'an nn'an judíos na covantyja n'onhan Cristo, xia'ntyti ndye nanmin' conan'jonhan yo ja na coninncyá jñ'oon naya ntyja 'naan' nchu vaa na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an juu na cot-sam'aanhan. Ntyja 'naan' joo nan'neen t'-man vaa na itsinjoon' jon ja quityquii' 'nan na maquenön. ¹²Mantyi ncüii nquenho', juu Epafra, incyaa jon ts'on 'naan' jon ndëëho'. Conduihin ts'an na itye'ntjon juu nnon Cristo Jesús. Iquen yantyi-hin na ican juu nnon Tyo'ts'on na ncyaa jon na ngaqueho' tonnon jon cha'xjen na nt'ue ts'on jon, ndo' mantyi yo na covaa' ya n'onho' na quindë ya nan'xuanho' ntyja 'naan' jon. ¹³Macüji' jndyoyu ja ntyja 'naan' juu na ijoo' jndyi ts'on juu ts'ian na its'aa juu ntyja 'naan' nquenho' na m'anho' Colosas ndo' yo nque

ntyjëëhë na vantyja n'on na m'anhan tsjoon Laodicea yo tsjoon Hierápolis. ¹⁴Nquii Lucas, tsan na incyaa nasi nn'an, incyaa jon ts'on 'naan' jon ndëëho'. Vi nchji jndyi jahin. Ndo' mantyi juu Demas incyaa jon ts'on 'naan' jon ndëëho'.

¹⁵Ncyaho' ts'on njan ndëë nque ntyjëëhë na vantyja n'onhan Cristo na m'anhan tsjoon Laodicea, ndo' mantyi nnon juu Ninfa yo nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na covatjonhan vaa' tsanscu'ñeen na conan't'maan'han Tyo'ts'on. ¹⁶Ndo' vi na jndë jnan'jn'aanho' tsonva,

yajo' quinan'cüenonho'han' na m'an nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na m'anhin tsjoon Laodicea, na quinan'jn'aan nan'ñeen juuhan'. Ndo' mantyi juu tson na matscüenön ndëëhan, quinan'jn'aanho'han'. ¹⁷Ndo' nnon nquii Arquipo, quindueho' na matsjö quenhin na quitsiquindë jon ts'ian na i'ua ta Jesús nnon jon.

¹⁸Maja Pablo macüji jñ'oonva na mancyá ts'on njan ndëëho'. Cañjoon' ya n'onho' na tyen m'an ja vancjo ntjoohin. Nquii Tyo'ts'on quityio jon jn'aanho'.

Tson Na Vejndyee Na Sciüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Tesalónica

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëëhan

1 Maja Pablo matscüenön tsonvahin ndëë 'o' na m'anho' tsjoon Tesalónica na conduiho' tmaan' nn'an na vantyja n'onho' Jesucristo. Juu Silvano yo Timoteo conan'jonhan na conduihan'. Coninncyá ts'on nján ndëë 'o' na conduiho' cüentaa' tyëéhë Tyo'ts'on yo nquii Jesús na conduihin na itye'ntjon jon jaa. Juu naya na conduihan yo nin'juu na tajñuaan' ts'onhin, cotán ndëëhan na cy'onho' cüenta joochan'.

Ncyá ya Tyo'ts'on ng'e nn'an Tesalónica vantyja n'onhan Jesucristo

²Tsoñ'enho', 'io 'io coninncyá na ya Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. Cotán nnon jon na quitejndei jon 'o'. ³Conan't'mán' Tyo'ts'on, nquii jon na conduihin Tyëéhë na ninnquii'chen covañjooñ' n'ón nchu vaa na cotye'ntjonho' nnon jon ng'e na covantyja n'onho' Jesús. Min tyi'cotsuu' n'ón na vengioho' jon na conan'chonho' quii' ts'ian 'naan' jon, ndo' ng'e na t'man qui n'onho'hin min na coquenonho' navi', majo' contjotyenho' ntyja 'naan' jon. ⁴'O' ntyjë na vantyja n'onho' nquii Jesús, mangió na vi'ntyjii Tyo'ts'on 'o', ndo' mantyi covityincyoo' jndyoyu na nquii jon jndë tji jon 'o' na conduiho' cüentaa' jon. ⁵Ee xjen na squé na m'anho' na toninncyá jñ'oon naya 'naan' jon ndëëho', chito ng'e jñ'oon na tonan'nén, jo' na tantyja n'onho'. 'O' tantyja n'onho' xeng'e juu najndei na condui nquii Espíritu Santo. Juu jon s'aa ts'ian na taa' ya n'onho' na juu jñ'oon'ñeen, jñ'oon na mayuu'han'. Totquenho' cüenta nchu

vaa na tonan'xuán xjen na tom'án quii' nt'anho' cha' quitejndeihan'ho'.

⁶Ndo' min na t'man navi' na toquenonho' na tont'a nn'anho', majo' 'o' tye' na cotsam'anho' cha'xjen na cojnty'iaho' na cotsam'án já, ndo' mantyi yo ntyja 'naan' nquii ta Jesús. Ndo' yo na tyincyaa Espíritu Santo na nein jndyihó', jo' na ty'onho' cüenta joo jñ'oon na toninncyá. ⁷Ndo' na nnda', tondëë tsoñ'en nn'an ndyuaa Macedonia yo nin'Acaya na vantyja n'onhan, conduiho' ncüii na itsi'manhan' ndëë nan'ñeen nchu vaa na quinan'jonhan yo Jesucristo. ⁸Juu jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesús jnanhan' na m'anho', tëcyahan' ndëë nn'an na m'an ndyuaaho', juu ndyuaa Macedonia, ndo' mantyi ndëë nn'an ndyuaa Acaya, yo nin'nque nn'an na m'an xi'jndio. Naijon na cotsaconty'í, conan'nein nan'ñeen ndé nchu vaa na vantyja n'onho' Cristo, min tyi'icanhan' na quinan'nén ndëëhan ntyja 'naanho'. ⁹Ee nquehan conan'neinhan ndé ntyja 'naan' na ty'onho' cüenta já xjen na squé na m'anho'. Conduehan ntyja 'naan' nchu vaa navejndyee na tonan't'maan'ho' 'nan na tonan'ya nn'an na chito Tyo'ts'onhan'. Majo' ntcüe' n'onho' ntyja 'naanhan' cha' ntye'ntjonho' nnon nquii Tyo'ts'on na vando' na conduihin na mayuu'. ¹⁰Ndo' na coven-doo'ho' na nndyo ntcüe' jnda jon na nnan juu quiñoon'ndue, manquii Jesús na tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon jndë na tue' jon. Manquiintyi jon na ntsiquindyaa jon jaa quii' navi' t'man juu xjen ya na ngüentyja na nt'uiivi' Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' jnanhan.

Totye'ntjon Pablo nnon Tyo'ts'on tsjoon Tesalónica

2 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesús, mangioho' na tyi've'jn'aañ na squé na m'anho'. ²Ee mangioho' juu xjen na tom'án tsjoon Filipos, nque nn'an

tsjoon'ñeen tenonntyja xjen jnt'a vi'han já, ndo' na jnan'cüejnaan'hin já. Majo' vi na jndë squé na m'anho', nquii Tyo'ts'on na conan't'mán', tyincyaa jon na xoncüii' n'ón na toninncyá jñ'oon naya 'naan jon ndëëho' min na jndye jndyi nn'an ty'ehan nacjó. ³Ee juu jñ'oon na coninncyá, tyi'conduihan' ncüii na ngachuhan' nn'an ncüii nato na tyi'cüi-jnt'ue, min chito coninncyáhan' ng'e na nin'quint'á ncüii nnon 'nan na tyi'quichuhan' oo na nin'quinan'vi'nn'án nn'an. ⁴Majo' cha'xjen nquii Tyo'ts'on jndë tji' jon cüenta na conan'quindé ts'ian na i'ua jon ndé, jo' conan'chón na coninncyá jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Min chito cont'áhan' cha' ngavee' ngiohan yo já, cont'áhan' cha' nquii Tyo'ts'on ngavee' ts'on jon, ee nquii jon ntquen jon cüenta na aa cont'á ts'ian'ñeen yo mancha'chen n'ón. ⁵Ee mangio yaho' na min'jon taconan'nén jñ'oon na ve' nnon jndyué na quinan'jonho' yo já, min tyi'cont'á 'nan na ve'nty'iu cha' nta'ntjón 'naanho', ndo' nquii Tyo'ts'on ncüiji' jndyoyu jon na mayuu' na nnda'. ⁶Min taconan'chón na ntsiquinjonhan' já tondëëho', oo tondëë maóon nn'an. ⁷Majo' ng'e na condui já nn'an na ijñon Cristo yo juu jñ'oon naya 'naan' jon, vaa najndë na condui já na ngitán na quitixee'ho' já. Majo' tyi'quint'á na nnda'. Ee juu xjen na tom'án quii' nt'anho', tom'án cha'vijon ncüii tsanscu na ya ñuan tsixuan jon na itixee' jon ntsinda jon. ⁸Ng'e na nén jndyihó' ngió, jo' chito xia'ntyí na tom'án cjé na nninncyá jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëëho', majo' ng'e na vi'ngióho', mantyi tanin min xe na aa ncüjé na cotye'ntjón ndëëho', majo' contjo ngió. ⁹O' ntyjé, covañjoo' n'onho' na t'man vaa totscüejndyaa'han' já na tont'á ts'ian, chjo ro xjen na total'jndyé. Tont'áhan' cha' tyi'quityió xu nacjoho' na quitixee'ho' já viochen xjen na tonin-

ncyá jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëho'. Jo' naxuee ndo' natsjon tont'á ts'ian cha' nta'ntjón 'nan na tocanhan' já.

¹⁰Nqueho' na vantyja n'onho' Jesucristo, conduiho' nn'an na cotji' jndyoyuho' nchu vaa na totsam'án quii' nt'anho', ndo' mantyi nquii Tyo'ts'on jndyiaa' jon na nnda' tonan'xuán. Tom'án na ji'ua tonan'xuán tondëëho'. Tont'á cha'xjen na chuhan', min min'ncüii nnon tatonan'tja já ndëëho'. ¹¹Ncüii cüiiho' mangioho' na cha'xjen ncüii tsans'a na incyaa jon jñ'oon ya ndëë ntsinda jon, mannda' vaa totsam'án quii' nt'anho'. ¹²Juu xjen'ñeen na tonty'e nn'an 'o', toninncyá na t'onho' na nan'xuanho' ñuaanho'. Ndo' xjen na si'ndaa'han' ngioho' ng'e 'nan na toquenonho', toninncyá na t'man n'onho'. Tonan'jnt'á nquenho' na c'onho' quii' nt'an nn'an tsjoonho' ncüii cüii nnon na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanho', nquii jon na iqueen' jon 'o' na quinan'jonho' ntyja 'naan' juu na itye'ntjon jon najjon na taquintyja na quixuee na m'aan jon.

¹³Ndo' mantyi tyí'quitsacüentyjé' na coninncyá na ya Tyo'ts'on, ng'e juu xjen na toninncyá jñ'oon naya 'naan' jon ndëëho', ty'onho' cüentahan' na mayuu' conduihan' jñ'oon' jon, chito ve' jñ'oon na tonan'jnda' nn'an. Juuhan' mayuu' conduihan' jñ'oon na mayuu', na 'o' na vantyja n'onho' na its'aa'han' yo 'o' cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon. ¹⁴Mantyi nqueho', 'o' ntyjé, cüejon toquenonho' cha'xjen na toquenon ntmaan' nn'an na vantyja n'on Cristo na m'anhan ndyuaa Judea. Ee nque nn'an ndyuaa'ho', mantyi tont'avi'han 'o' cha'xjen joo nn'an judíos'ñeen tont'ahan yo nque ntyjehan na vantyja n'on Jesucristo. ¹⁵Ee manque nn'an judíos'ñeen jnan'cúee'han nquii ta Jesús. Ndo' manincüajon tont'ahan yo nque ntyjehan na ndyu na toxen'chen toninncyá nan'ñeen

jñ'oon' Tyo'ts'on ndëehan ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguua, ndo' mantyi jnty'ehin já. Ndo' juu na nnda' cont'a nn'an judíos'ñeen, tyi'cavee' ntyjii Tyo'ts'onhan', ndo' mantyi m'anhan na conan'vehan cjo tsochen nn'an. ¹⁶Ata nin'quitë'hin já na tavinan'nén jñ'oon naya ndëë nn'an na mañoon tsjan conduihan cha' ntyja 'naan' jo' nndëë ntsin'-man Tyo'ts'on ñuan 'naan nan'ñeen. Ndo' na cont'a nn'an judíos na nnda', covaquintoo'chen jnanhan. Ndo' naneihin, juu na itsiv'ii Tyo'ts'onhan, quinďe ya it'uuihan'hin ntyja 'naan' na conan't-jahin nnon jon.

Nn'an Tesalónica na vantyja n'on, nin'quindiyaa' nnda' Pablohin

¹⁷O' ntyjë na vantyja n'onho', min na ve' chjovi' xjen na tji'han' já tondëëho', majo' ta'nan cotsuu' ts'ön 'o'. Ee s'aa-han' na nt'ue jndyi n'ón na njnty'ia nnt'áho', jo' jndye jnda tonan'chón na ntsqué nnt'á na m'anho'. ¹⁸Tojoo' n'ón na ngitsá nnt'á, ja Pablo jndye jnda tot-sichón na nguë nnt'a na m'anho', majo' iscu' Satanás na nnt'áhan'. ¹⁹Ee juu xjen ya na ndyo nnda' ta Jesús, ntsit'-maan' jon já ntyja 'naanho'. Ee xeng'e ntyja 'naanho', jo' na incyaahan' na ntyja n'ón na ntsit'maan' jon já yo na incyaahan' na nén ró na tonnon jon. Juu xjen'ñeen ntsi'man jndyoyuhan' na taquinjon' ts'ian 'naan' jon na tont'á quii nt'anho'. ²⁰Jñ'oon na mayuu', ng'e ntyja 'naanho', jo' na itsi'manhan' na taquinjon' ts'ian na cont'á, ndo' na incyaahan' na nén ntyja 'naan'han'.

M'aa'n' jndyi ts'on Pablo ntyja 'naan nn'an na vantyja n'on

3 Ndo' juu xjen na tandiquindëë na nnan'quiiintyichen n'ón na iscu'han' na ntsaquiinty'ia nt'aho', sijnt'a na ntjo nquii ja tsjoon Atenas. ²Jo' t'ua ts'ian nnon juu ntyjëhë Timoteo na cja jon na

m'anho'. Conduihin ts'an na its'aa jon ts'ian yo já na itye'ntjon jon nnon Tyo'ts'on na coninncyá jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo ndëë nn'an. T'ua ts'ian nnon jon na cja jon na m'anho' cha' quitejndei jon 'o' na ngaquentyichenho' quityquii' na vantyja n'onho' ta Jesús yo na nninncyaaahan' na t'man n'onho' ntyja 'naan'han'. ³Jnt'á na nnda' cha' joo navi' na coquenonho' na conty'e nn'anho', tyi'ntji' ntcüe'ho' na vantyja n'onho'. Ee mangioyaho' na joo navi'min' na coquenön, coquenönhan' xeng'e nt'ue ts'on jon. ⁴Covañjoo'n n'onho' na viochen xjen na tom'án quii' nt'anho', tonan'quindyího' na mayuu' ntquenön navi', ndo' juu jñ'oon'ñeen jndë tiyuu'han'. ⁵Mang'e na nnda', ng'e na tajñ'oon jndyi ntyja 'naanho', xjen na tandiquindëë na ntsiquiiintyichen ts'ön, jo' jñön Timoteo na caquindiyaa' jon na aa ninvaa na vantyja n'onho' Cristo. Ee tom'an ja na ncyá na aa ndëë nts'aaahan' na nquii yutyia jndë tyii' juu ng'ee juu 'o', ndo' xe na aa nnda', nts'aaahan' na ve' jn'aaan na toninncyá jñ'oon ndëëho'.

⁶Majo' naneihin, jndë tyjee' ntcüe' juu Timoteo na tja jon na m'anho', ndo' na ya jndyi jñ'oon na jndyoy'oon jon ntyja 'naanho'. Ee tso jon na ninvaa na vantyja n'onho' Jesús ndo' na conan'vengioho' jon. Mantyi tso jon na neinho' na covañjoo'n n'onho' já ndo' na nin'quijnty'ia nnda'ho' já cha'xjen mantyi nquë nin'quitsaquiinty'iaho'. ⁷O' ntyjë mang'e na nnda', jo' coy'ón na t'man n'ón ntyja 'naanho' min na jndye nnon navi' na coquenön, juu na vantyja n'onho' Cristo incyaahan' na xoncüii' n'ón. ⁸Ng'e na contjotyenho' tyquii' na vantyja n'onho' ta Jesús, jo' cha'vi-jon na incyaahan' na vant'ó xcó. ⁹Xe'cüi-non cha'xjen na ntyji na ninncyá na ya Tyo'ts'on ntyja 'naanho', ng'e na nën jndyi tonnon jon. ¹⁰Naxuee ndo' natsjon, cotquen já na cotán vi naya

nnon jon na nninncyaa jon na njnty'ia nt'áho' na ntejdeinty'ého' ncüii nnon na icanchenhan'ho' ntyja 'naan' na vantyja n'onho' Jesús.

¹¹Nquii tyëéhë ta Tyo'ts'on yo nin'n-quii ta Jesús na conduihin na itye'n-tjon jon jaa, cotán ndëéhan na nquehan nman'jnda'han nato cha' nndëë ntsaqui-jnty'ia nnt'áho'. ¹²Ncyaa ta Jesús na cüit'manntyichen na ve'ngioho' ntyjeho' na vantyja n'onhan jon ndo' na van-tjo'chen na quinan'xuanho'han', ndo' mantyi yo tsoñ'en nn'an. Nnda' cotán cha' nman've'ngioho' nn'an cha'xjen na conan'vengióho'. ¹³Ncyaa jon na quin-tjotyenho' ntyja 'naan' jon cha' juu xjen ya na nndyo nnda' jon yo tsoñ'en nn'an na conduihan ñuan nquii', min'ncüii jnan tyi'nan'xuanho' na tonnon nquii tyëéhë ta Tyo'ts'on.

Nan'min quint'a cha' ngavee' ts'on Tyo'ts'on yo jaa

4 Ndo' naneinhin 'o' ntyjë na vantyja n'onho', co'nan'mán ndëého' ndo' conan'qui'maan'ho' nchu vaa na icanhan' na c'onho' na tondëë nn'an cha' ngavee' ntyjii Tyo'ts'on yoho'. Ndo' mayuu' na conan'quindëho' juuhan'. Majo' naneinhin yo xuee' ta Jesús coty'í jndy'uého' na quint'antyichenho'han'.

²Ee mangio yaho' jñ'oon na toninncyá ndëého' yo juu najndei na condui nquii jon. ³Juu 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on yoho', na c'onho' na ñuan nquii'ho' na tonnon jon, chito na ve' ndó' ro na nc'onho' yo ncüiichen ts'an. ⁴'O' nannon na m'an ntcuho', cüaa' n'onho' na chuhan' na c'onho' yohan yo na ji'uaho' na tonnon Tyo'ts'on ndo' yo na t'man ngioho' yohin na conduihin ntcuho'. ⁵Min chito na nc'onho' yohan na jen venonchen na its'aa jndyihan' n'onho' cha'xjen cont'a nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Tyo'ts'on. ⁶Ntyja 'naan' juu jñ'oonva', 'o' nannon, min'ncüiiho' tyi'nt'a vi'ho'

ncüiichen ntyje nnonho', na ntsitjon' 'u' yo scuu' tsan'ñeen. Ee jaa' jñ'oon na tondué ndëého' na nt'uiivi' ta Jesús nque nannon na cont'a na nnda'. ⁷Ee chito tqueen' Tyo'ts'on jaa na nc'ón yo nn'an na ve' ndó' ro. Tqueen' jon jaa na quinan'xuan ñuan nquii' nchu vaa na cotsam'an na tonnon jon. ⁸Ndo' min'ninchen ts'an na tyi'quitsijñ'oon' juu jñ'oonva' na conan'mán, chito já it-s'aa tsan'ñeen na tyi'cuee' ts'on juu. It-s'aa juu na tyi'cuee' ts'on juu nquii Tyo'ts'on na incyaa jon Espíritu Santo quii' nn'ón.

⁹Nque ntyjeho' na vantyja n'onhan, tyi'icanhan' na cüji nnt'a jñ'oon na quinan'vengioho'han, ee nquii Tyo'ts'on jndë si'man jon ndëého' na quinan'vengioho'hin, ndo' jndë macont'aho'han'. ¹⁰Ndo' na mayuu', 'o' conan'vengioho' tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Cristo na m'anhan ndyuaa Macedonia. Majo' coty'í jndy'ué 'o' na cüive'ngiontyichenho'hin. ¹¹Quinan'chonho' na ya ro c'onho' yo nn'an cha' ndiya ngiohan yoho'. Ndo' 'o' quint'aho' ts'ian cha' nninjn-da' 'nan na icanhan' 'o' cha'xjen jñ'oon na tondué ndëého' xjen na tom'án quii' nt'anho'. ¹²Ee xe na aa nnt'aho' na nnda', yajo' joo nn'an na tyi'covantyja n'on Tyo'ts'on nt'ahan na njonho'. Min tyi'xe'canhan' na ngitanho' ndëë nn'an na quitejndeihanho'.

Mandyo nnda' ta Jesús

¹³'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, nt'ue jndyi n'ón na cüaa' ya n'onho' nchu vaa na mayuu' na coquenon nn'an na jndë tjë, cha' tyi'nc'onho' na chjoo' n'onho' cha' na coquenon joo nn'an na tyi'quintyja n'onhin na nnta'ndo' xcohin. ¹⁴Jaa vantyja nn'ón na tue' Jesús ndo' na tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon. Mang'e na nnda', mantyi covantyja nn'ón xjen na nndyo nnda' jon, ndo' nque nn'an na jndë tjë na tovantyja n'on-

han jon, juu xjen'ñeen nninncyaa Tyo'ts'on na ntando' xcohan.

¹⁵ Maninjoo jñ'oon na toninncyaa ta Jesús, joochan' condué ndéëho' na jaa nn'an na ninvaa na cota'nt'ö xjen na nndyo nnda' jon, chito jaa na ncju' jndyeehan' na tondëë joo ntyjëéhë na jndë tjë. ¹⁶ Ee nndye nn'an jndyee' nquii jon na itye'ntjon jon tsoñ'en, ndo' yo jndyee' nquii ángel na conintque ndo' na nninc'uaa ndu 'naan' Tyo'ts'on, juu xjen'ñeen nnan ta Jesús quiñoon'ndue, nndyocue jon, ndo' joo nn'an na jndë tjë na tovantya n'onhan na nquii jon conduihin Cristo, joochan ntando' xcohan navejndyee. ¹⁷ Ndë jo' jaa nn'an na ninvaa m'an, ntsitjon Tyo'ts'on jaa na ngancüi jaa yo joo nan'ñeen quityquii' chincyu najon na ntjon jaa yo Jesús, ndo' ninnquii'chen na ntjo jaa yo jon. ¹⁸ Mang'e na nnda', joo ntyjeho' na m'aan' jndyi n'onhan ntyja 'naan ntyjehan na jndë tjë, quinan'njoo'ho'hin yo jñ'oonmin'.

C'ön cjëhé na ncüjee' nnda' ta Jesús

5 'O' ntyjë, tyi'icanhan' na cüji ja jñ'oon na ntsi'man ndéëho' ntyja 'naan' ndo'cüan oo nin xuee na itsijn-da'han' na nndyo nnda' ta Jesús. ² Ee nqueho' ngio yaho' na cha'xjen na tyi'quintjii ts'an yuu xjen na nndyoquee' tsanch'uee vaa' juu, mannda' vaa itsijonhan' na tyi'quindiö ndo'cüan na nndyo nnda' jon. ³ Ee majuuto xjen na conan'tiu nn'an na ta'nán na toncuu', ya ro m'anhan, juu xjen'ñeen ninjonto nnt'uui navi' t'manhin, ndo' min tanchu ya nnt'ahan na tyi'nt'uuiyehan'hin. Juu nan'ñeen na ntquenonhan, itsijonhan' juuhan' cha'xjen na ninjonto na ngitye' na iquiihan' tsanscu na ntsingui jon. ⁴ Majo' o' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, tyi'nan'xuanho' ntyja 'naan' juu najaan. Joo nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' jon, tyi'c-

jehin yuu xjen na nncüjee' nnda' jon. Ntyja na nnda' ngenonhan, itsijonhan' juuhan' cha'na ntjon ts'an na ninjonto ncüjee' tsanch'uee vaa' juu. ⁵ Ee 'o' conduiho' ntsinda nquii jon na conduihin naxuee. Jaa chito condui jaa cha'na nn'an na cotsam'anhan nacje 'naan' najaan. ⁶ Mang'e na nnda', nan'xuan na quitquën ya cüenta cha'vijon ts'an na tyi'tso. Ee m'an nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Cristo, ve' m'antohan, min tyi'c'oon' n'onhan na aa nndyo nnda' jon. ⁷ Ng'e natsjon conda nn'an, ndo' natsjon condyehan. ⁸ Majo' ng'e condui jaa nn'an na cotsam'an ntyja naan' juu naxuee, icanhan' na quitquën ya cüenta tsoñ'en yo nquë. C'ön na t'man covantya nn'ön Tyo'ts'on yo na conan'vengiö nn'an ee joochan' nta'ñoon'han' jaa na nin'quitsi'ndaa' yutyia jaa. Ndo' ng'e na covent'ötyën na ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan, juuhan' ivañoon'han' juu na m'aan' nn'ön. ⁹ Ee nquii Tyo'ts'on, chito tji jon jaa cha' nt'uuiivi' jon jaa. Tji' jon jaa quii' navi' t'man. Its'aa jon na nnda' cha' cy'ön cüenta juu na itsin'man jon ñuan njanhan ntyja 'naan' nquii Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa. ¹⁰ Tue' jon ntyja njanhan cha' nta'nt'ö yo nquii jon, tanin min xe na aa jndë tjëhé oo aa ninvaa na cota'nt'ö xjen na ncüjee' ntcüe' jon. ¹¹ Mang'e na nnda', nque ntyjeho' na jndë tjë nn'an 'naanhin, yo joo jñ'oonmin' quinan'njoo'ho'hin, cha' ntyja 'naan'han' ngaquehan quityquii' na vantyja n'onhan, cha'xjen na mancüixjen cont'aho'.

Jñ'oon ma mats'ia na itsiqui'maan' Pablo joochan

¹² 'O' ntyjë, joo nn'an na m'anhan quii' nt'anho' na cojoo' n'onhan na cont'ahan ts'ian 'naan' ta Jesús, quinan'njonho' nan'ñeen. Ee iquen jon joochan na conintquehin ndéëho' na conan'qui'maan'hin-

ho' nchu vaa na ngom'anho' na tonnon jon. ¹³ Quint'a jndyihó' na njonhin yo na conan'vengioho'hin ng'e cont'ahin ts'ian 'naan' jon. Ndo' mantyi quitsam'an yahó' yo tsoñ'en ntyjeho' na vantyja n'on.

¹⁴ 'O' ntyjê, jñ'oonmin condué ndëêho', joo nn'an na conan'ntyquen, quindueho' ndëehan na quint'ahan ts'ian. Joo nn'an na m'anhan na chjoo' n'onhan na coquenonhan navi', ncyaho' na t'man n'onhan. Joo nn'an na min 'nan na nchjehan'hin na i'ndyiihan' joochan na tavijndëhan na tonnon Tyo'ts'on, quitejndeiho'hin na ntjo tyenhan ntyja 'naan' jon. Ndo' c'onho' na t'man n'onho' yo tsoñ'en nn'an.

¹⁵ Xe nciüü ts'an nts'aa vi' juu 'o', tyi'-nan'ntcüe'ho' navi' cjoo' tsan'ñeen. Ninnquii'chen quint'aho' na ya nn'anho' yo ntyjeho' na vantyja n'onhan ndo' mantyi yo tsoñ'en nn'an.

¹⁶ Ninnquii'chen c'onho' na neinho'. ¹⁷ Ndo' mancha'chen xjen quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on tsoñ'en na coquenonho'. ¹⁸ Min'ninchen na coquenonho', quindueho' na ncyá ya jon ntyja 'naan'han' ee nquii jon nnda' vaa na nt'ue ts'on jon na quitsam'anho' ng'e na vantyja n'onho' Cristo Jesús.

¹⁹ Tyi'quitë'ho' juu Espíritu yo ntyja 'naan' ts'ian na its'aa jon. ²⁰ Min tyi'nt'aho' na tyi'cuee' n'onho' jñ'oon na conan'nein nn'an na conduihin na Tyo'ts'on tyincyaa jñ'oon na conan'-manhin ndëêho'. ²¹ Quitji'ho' cüenta na

aa mayuu' na nquii jon incyaa jon jñ'oon na conan'neinhan, ndo' tsoñ'en jñ'oon na itejndeihan'ho', quinan'veho'han'. ²² Ndo' mantyi quinan'tycaa'ho' yo tsoñ'en nnon natyia.

²³ Nquii Tyo'ts'on na conduihin na tajñuaan' ts'onhin, ncyaa jon na quindë ya na nan'xuanho' ñuan nquii'. Juu na ndyii' na vando' 'o', yo juu ñuaan 'naan'ho' yo nin'juu si'ts'o 'naan'ho', cüantyyee' jon tsoñ'ehan'. Quindui na nnda', cha' juu xjen na ncüjee' ntcüe' nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, ta'nan min'ncüü nnon jñ'oon na nts'aahan' jnanho'. ²⁴ Nquii Tyo'ts'on na iqueen' jon 'o', conduihin na itsiquindë jon, juu jon nts'aa jon tsoñ'en jñ'oon na ico' jon 'ndyo jon.

Coninncyahin ts'on 'naanhin

²⁵ 'O' ntyjê, ninnquii'chen quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on ntyja nján.

²⁶ Xjen na covatjonho' yo ntyjeho' na covantyja n'onhan, ncyaho' ts'onhin na conan'manho' na xoncüee' n'onho' na conan'vengioho'hin.

²⁷ Nquii ta Jesús tyincyaa jon juu najndei na matsixuan ja. Mang'e jo' mat'iön ts'ianho' na quinan'jn'aanho' tsonva ndë tsoñ'en nn'an na vantyja n'onhan.

²⁸ Quityio ta Jesucristo jn'aanho' ntyja 'naan' juu naya na condui jon.

Tson Na Jndë Ve Na Scüenon Pablo Ndëë Nn'an Tsjoon Tesalónica

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëëhan

1 Ja Pablo matscüenön tsonvahin ndëë 'o' na m'anho' tsjoon Tesalónica na conduiho' tmaan' nn'an na vantyja n'onho' Jesucristo. Juu Silvano yo nin'Timoteo conan'jonhan juu tsonvahin. Coninncyá ts'on nján ndëë 'o' na conduiho' cüentaa' tyëëhë ta Tyo'ts'on yo ta Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa. ²Nquii tyëëhë Tyo'ts'on yo nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, juu naya na nan'xuanhan yo nin'juu na conduihin na tajñuaan' ts'onhan, cotán ndëëhan na na cy'onho' cüenta joohan'.

Xjen na nndyo nnda' Cristo ntco'xen Tyo'ts'on nn'an

³O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, 'io 'io chuhan' na concyá na ya Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. Chuhan' na cont'á na nnda' ng'e na vandit'manntyti na vantyja n'onho' Cristo ndo' na ncüii cüiiho' conan'vengiontyichenho' ntyjeho' na vantyja n'onhan jon. ⁴Mang'e jo' ncüii cüii tmaan' nn'an cüentaa' Tyo'ts'on, conan'nén jñ'oon ya ntyja 'naanho' ndëëhan. Cotji's'a já ndëëhin ntyja 'naanho' na conan'quii n'onho' min na conty'e nn'anho' ndo' mantyi yo navi' na coquenonho'. Condué ndëëhan na contjotyenho' na vantyja n'onho' Jesús min na it'uiivi' nan'min' 'o'. ⁵Ndo' na conan'quii n'onho' quityquii' navi'min', joohan' conan'man jndyoyuhan' na juu na ico'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' jnanhan, its'aa jonhan' cha'xjen na chuhan'. Ndo' joo navi'min' na coquenonho', covijnt'ue jonhan' na itsijn-da'han' na conan'jonho' ntyja 'naan' juu na itye'ntjon jon nn'an.

⁶Condui Tyo'ts'on na its'aa jon 'nan na chuhan'. Ng'e na nnda', nque nn'an na cont'avi'han 'o', nts'aa jon na quityion nan'ñeen na mantyi quenonhan navi'. ⁷Ndo' 'o' na coquenonho' navi', ntsiquindyaa jon 'o' na nndui'ho' quityquii'han', nqueho' ndo' mantyi yo nquë, nguaa na nnda' juu xjen na nnaan jon quiñoon'ndue yo tsachon t'man na ncüjee' ntcüe' jon yo ángeles 'naan' jon na jndë jndyi conduihan. ⁸Juu xjen'ñeen nnt'uiivi' jon joo nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, min tyi'quinan'jñ'oon'han juu jñ'oon naya ntyja 'naan' nquii ta Jesús na conduihin na itye'ntjon jon jaa. ⁹Juu na nt'uiivi' Tyo'ts'on joohan, tyi'jon quintycüiihan' ndo' ntscu'han' na nc'onhan najjon na m'aan nquii jon na taquintyja najndeí conduihin. ¹⁰Juu xuee t'man'ñeen, xjen na nndyo nnda' jon, tsoñ'en nn'an na nan'xuan ñuan nquii', ndit'maan' jon ntyja 'naanhin. Tsoñ'en nn'an na vantyja n'on jon, jndye jndyi nc'oon' n'onhan ntyja 'naan' jon. Ndo' mantyi 'o' iv'ahan' 'o' yo nan'ñeen ee jndë tanyja n'onho' jñ'oon na tonan'quindyího'.

¹¹Ndo' ng'e na nndui nan'min', nquii Tyo'ts'on na tqueen' jon 'o' cha' nan'xuanho' cüentaa' jon, mancha' xjen cotán nnon jon na ninnquii'chen ngotsam'anho' cha'xjen na cavee' nchjii jon. Ndo' ntyja 'naan' juu najndeí na conduihin, mantyi cotán na nndëë nnt'aho' ncüii cüii nnon 'nan ya tondëë nn'an ndo' mantyi yo tsoñ'en nnon na cont'aho' ng'e na vantyja n'onho' Cristo. ¹²Ndö' vaa jñ'oon na cotán cha' cüit'maan' xuee' ta Jesús ntyja 'naanho' ndo' mantyi nquii jon ntsiquinjon jonho'. Nguaa na nnda' ng'e juu naya na condui nquii Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa yo nquii ta Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa.

**Nquii ts'an na
nninncyaañ'enhin yo jnan**

2'O' ntyjê na vantyja n'onho', conan'ntcüi nnt'á jñ'oonva ndëeho' ntyja 'naan' na nndyo nnda' ta Jesucristo na ntsitjon jon jaa naijon na m'aan jon. ²Cotán ndëeho' na tyi'ninncyaho' na ntsiqijñ'eenhan'ho' na coninc'uaa jñ'oon na jndê tyjee' ntcüe' jon. Min tyi'ninncyaho' na ntsi'ndaa'han' ngioho' ya na condyeho' jñ'oonmin'. Min xe aa cotsque nn'an na m'anho' na conduehan na ntyja 'naan' nquii Espíritu Santo na si'man Tyo'ts'on jñ'oonñeen ndëehan, oo min na aa conduehan na jndê tji jahan' nnon tson, majo' tyi'nan'jñ'oon'ho' jñ'oon na conduce nan'ñeen. ³Mínchjo tyi'ninncyaho' na nan'vi'nn'an nn'anho' ntyja 'naan' na aa jndê tyjee' ntcüe' ta Jesús. Ee vitjachen na nndyo ntcüe' jon, jndye nn'an ncy'on tanhin ntyja 'naan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndo' mantyi nnintyincyoo' nquii ts'an na nninncyaañ'enhin yo jnan. Nquii Tyo'ts'on ncju' jon tsan'ñeen quii' v'io ng'e tsixuan juu na ngitsuhin. ⁴Juu tsan'ñeen ngitso jon na min'chjo tayuu jnt'ue na conan't'maan' nn'an Tyo'ts'on, min tyi'quinjon 'nan na cotji'hin cüenta na njon jndyihan'. Ndo' mantyi ngitso tsan'ñeen na njonntyichen condui nquii jon, chichen tsoñ'en na conan't'maan' nn'an. Ata ntquen jon silla na manin' ts'iaan' 'naan' jon quityquii' v'aa t'man vaa' Tyo'ts'on na ngacjo jon jo', ndo' ngitso jon na manquii jon conduihin nquii Tyo'ts'on.

⁵Mangioho' viochen xjen na tom'an yoho', totsjö ndëeho' na nguua nan'min', ndo' nt'ue ts'ön na cañjoon' n'onho'han'. ⁶Majo' naneihin m'aan nquii jon na itscu' na ncüjee' tsan'ñeen, ndo' covaa' n'onho' nchu vaa na itscu'han' na tyi'cüjee'non juu ata na jndê tentyja xjen na ngacüja'han' na nndyo juu. ⁷Juu natyia na vanty'iu m'aanhan', vaa na-

jndei na tsixuanhan'. Juuhan' its'aa-han' 'nan na nt'ue ts'onhan' quii' n'on nn'an, majo' nquii jon na itscu' jon na juu natyia'ñeen nts'aañ'enhan' 'nan na nt'ue ts'onhan', ninvito ntscu' jonhan' ata nguee' xjen na ncüji' Tyo'ts'onhin. ⁸Ndo' vi na jndê tji' jonhin, yajo' nnintyincyoo' juu tsan'ñeen na vja nacjo tsoñ'en jñ'oon na jndê tso Tyo'ts'on. Majo' vi na jndê tyjee' nnda' ta Jesús, ntscuee' jonhin yo jndye 'ndyo jon ndo' yo juu na nancoo' na quixuee na conduihin. Ndo' juu najndei na tsixuan tsan'ñeen, ntsityuui'ñ'en jonhan'. ⁹Ya na ncüjee' juu na conduihin natyia'ñeen, nquii Satanás nninncyaa na quitsixuan tsan'ñeen najndei na conduihin. Mang'e jo' ngondëe ngots'aa tsan'ñeen ncüii cüii nnon ts'ian t'man na tyi'je'quinduihan' na ve' yo najndei na tsixuan ts'an. Mantyi nts'aa tsan'ñeen jn'aan t'man yo 'nan na nnts'aahan' na vacue nc'oon' n'on nn'an, joo ts'ian'ñeen chito conduihan' ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on, ata nts'aa-han' na nnan'tiuhin na m'aan tsan'ñeen ntyja 'naan' nquii jon. ¹⁰Ndo' mantyi nts'aa tsan'ñeen ncüii cüii nnon ts'ian tyia na ngonan'vi'nn'anhan' nque nn'an na mancüiixjen cotsuhan. Nnda' vaa na ngenonhan ng'e tyi'cy'onhan cüenta jñ'oon na mayuu', tyi'njonhan' ngiohan cha' na ndëe ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'naanhin. ¹¹Mang'e na nnda', njñon jon ncüii nnon na ntsivi'nn'anhan' nan'ñeen na nts'aahan' na ngantyja n'onhan juu quintu na itsi'man juu tsantya'ñeen. ¹²Its'aa jon na nnda' cha' tsoñ'en nn'an na tyi'covantyja n'on jñ'oon na mayuu', majo' tovineiin' n'onhan yo 'nan tyia, ntco'xen jonhan na vaa jnan nan'xuanhan na ngitsuhan.

**Tji Tyo'ts'onho' na
ntsin'man jon ñuan 'naanho'**

¹³'O' ntyjê na vi'ntyjii ta Jesús, chuhan' na ninnquii'chen concyá na ya

Tyo'ts'on ntyja 'naanho'. Itsohan' na cont'á na nnda' ng'e juu xjen'ñeen na tye' tsoñ'en, nquii jon tji jon 'o' na ntsin'-man jon ñuan 'naanho'. Ee ntyja 'naan' nquii Espíritu iqen jon 'o' na condui-ho' nn'an cüentaa' nquii jon xeng'e juu jñ'oon na mayuu' 'naan' jon na vantyja n'onho'han'. ¹⁴ Ee ntyja 'naan' juu jñ'oon naya na toninncyá ndëëho', jo' tqueen' jonho' na conduihá cüentaa' nquii jon. S'aa jon na nnda' cha' nndëë nnan'jonho' ntyja 'naan' na ntsit'maan' Tyo'ts'on nquii ta Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jaa.

¹⁵ Yajo' 'o' ntyjë, quintjotyenho' ntyja 'naan' na vantyja n'onho'. Tyi'ndyeho' juu jñ'oon naya na tonan'mán ndëëho' xjen na tom'án quii' nt'anho', ndo' mantyi yo juu tson'ñeen na jnan'cüanón jndyé ndëëho'. ¹⁶ Nquii Jesucristo conduihin na itye'ntjon jon jaa ndo' nquii Tyo'ts'on conduihin Tyëëhë. Juu jon m'aan na ve'nchjii jon jaa, na ntyja 'naan' juuhan' conda na tyi'quintycüii na itsinjoon' jon jaa ndo' mantyi ng'e juu naya na condui jon incyaa jon na coy'ón juu na contyja nn'ónhin na ya jndyihan'. ¹⁷ Mac'an na ninncyaa jon na t'man n'onho' quityquii' joo navi' na coquenonho', ndo' ntyja 'naan' nquehan ntsay'onho' najndëho' cha' tsoñ'en na nnan'neinho' ndo' na nnt'aho', nndui' yahan'.

Quitanho' na quitejndei Tyo'ts'on já

3 O' ntyjë, jñ'oon na mats'ia na con-dué ndëëho', quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on ntyja nján. Quitanho' na cje ro ngocya jñ'oon naya 'naan' ta Jesús ndo' na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan'han', cha'xjen na s'aahan' quii' nt'anho'. ² M'an nn'an na tyia jndyi nan'xuanhan. Mantyi quitanho' na tyi'ninncyaaahan' na nt'a vi' nan'ñeen já, ee tyi'tsoñ'en nn'an vantyja n'onhan jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesús. ³ Majo' nquii jon

na itye'ntjon jon jaa conduihin na it-siquindë jon. Nts'aa jon na ntsay'onho' na jndëho' ntyja 'naan' na vantyja n'onho'hin ndo' mantyi ngüañoon' jonho' quityquii' tsoñ'en nnon navi' na nin'quits'aa yutyia 'o'. ⁴ Incyaa ta Jesús na coy'ón na t'man qui n'ón na cotan'nguee'ho' jñ'oon na condué ndëëho', ndo' mantyi na ninvito ngotsam'anho' ntyja 'naan'han'. ⁵ Quitejndei ta Jesús 'o' na nan've'ngioho' nn'an cha'xjen nquii Tyo'ts'on itsivi'ntyjii jonhan. Ndo' na nnan'xuanho' na ntsay'onho' najndëho' quityquii' navi' na coquenonho' cha'xjen tots'aa Cristo.

Chuhan' na quint'a ya ts'ian njanhan

⁶ O' ntyjë, min'ninchen ntyjeho' na vantyja ts'on juu Cristo na tyi'nin'quits'aa juu ts'ian, min tyi'nin'quitsindë juu jñ'oon na tonan'mán ndëëho', yo xuee' ta Jesucristo coty'í jndy'ué 'o' na tyi'nan'jonho' yo juu tsan'ñeen. ⁷ Ee nqueho' mangioho' na icanhan' na c'onho' cha'xjen na tojnty'iaho' na tont'á xjen na tom'án quii' nt'anho'. Ee juu xjen'ñeen, chito t'ón na tats'ian tont'á. ⁸ Min chito tocü'á 'naan' ncüiichen ts'an na tyi'quityi'ónhan', min tyi'jndye xjen na tota'jndyé. Xjen'ñeen vaa xjen naxuee ndo' natsjon na tont'á ts'ian cha' na tyi'quityi'ó xu cjo min'ncüi'ho'. ⁹ Min chito tont'á na nnda' ng'e na tyi'cüanaan na ninncyaho' 'nan na nnin-jnt'ue já. Tont'áhan' cha' quitsi'manhan' ndëëho' na quint'aho' cha'xjen na tont'á. ¹⁰ Ee viochen xjen na tom'án quii' nt'anho', totquén jñ'oonva' ndëëho', xe na aa m'aan nin juu na tsinchqueen'hin, tanin, min tyi'cüa' juu. ¹¹ Majo' nanein-hin condyé na ñ'en ntyjeho' na jndë jnty'ehan na cont'ahin ts'ian cha' nnan'jnda'hin 'nan na icanhan'hin, majo' comandyi'tohan na cot'ioo'hin ts'ian na cont'a ntyjehin. ¹² Cotquén jñ'oon ndëë nan'ñeen yo xuee' ta Jesucristo, ndo' co-

nan'jnt'á nquenhin, ijndei'han' na quin-
t'ahin ts'ian cha' cuen 'nan na nnin-
jnt'uehin na ntixee'hin nn'an 'naanhin.
Ndo' mantyi c'onhin quii' nt'an ntyjehin
cha'xjen na chuhan', min tyi'ntyii'hin na
nt'ioo'hin nchu vaa na m'an nan'ñeen.

¹³Ndo' ndëë mañoonchen 'o' ntyjê,
maninjuu tmaan' na m'anho', tyi'nan'n-
tyquenho' na cont'aho' 'nan ya. ¹⁴Man-
tyi quitquenho' cüenta xe na aa m'aan
nin juu na tyi'nin'cüanguee' juu jñ'oon
na condué nnon tsonvahin, min tyi'-
nan'quiiho' yohin cha' c'oon juu na
jnaan' juu. ¹⁵Majo' tyi'nt'aho' yohin
cha'vijon na conduihin ts'an na jn-
doho'hin. 'O' quinan'qui'maan'ho'hin

xeng'e na conduihin ntyjeho' na vantyja
ts'on juu Jesús.

Jñ'oon na mats'ia na tji Pablo tsonva

¹⁶Nquii ta Jesús conduihin na
tajñuaan' ts'onhin. Mancha'xjen ncyaa
jon na c'onho' na tajñuaan' ts'onho'
tsoñ'en nnon 'nan na coquenonho'.
Ninnquii'chen c'oon jon yo tsoñ'enho'.

¹⁷Ncö Pablo macüji jñ'oonva na man-
cya ts'on njan ndëëho'. Ndö vaa na
maquën xuë ncüii cüii tson na macüji,
cha' quita'jn'aanho' na ja matscüenön-
han'. ¹⁸Mac'an nnon ta Jesucristo na
quityio jon jn'aanho' na tsoñ'enho' ntyja
'naan' juu naya na tsi'xuan jon.

Tson Navejndyee Na Scüenon Pablo Na M'aan Timoteo

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon nnon Timoteo

1¹⁻² Ja Pablo mactüji tsonvahn na mancyä ts'on njan nnon' 'u' Timoteo. Condui 'u' jnda ncö ng'e na vantyja tson' Jesucristo. Ja condui ts'an na i'ua jon ts'ian nnön na jöncyä jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Nquii Tyo'ts'on na conduihin na itsin'man jon ñuaan njanhan, nquii jon i'ua jon ts'ianvahn nnön yo Jesucristo na nquii jon conduihin na contyja nn'ön na ntsquë na m'aan Tyo'ts'on.

Nquii tyëähë Tyo'ts'on yo nquii Cristo Jesús na conduihin na itye'ntjon jon jaa, mac'an ndëëhan na juu naya na conduihan yo juu na nty'ia ro nn'an ngiohan, yo nin'juu na tajñuaan' ts'onhan, na nan'xuanho'han'.

Quen Timoteo xjen nn'an na tyi'yuu' jñ'oon conan'man

³ Juu jñ'oon na tsjö nnon' xjen na jnt'ui tsjoon Éfeso na tyjë ndyuaa Macedonia, matsintcüi nnt'ahan'. Xjen'ñeen tc'an na quintjo 'u' jo' cha' joo vendye nn'an na conan'man mañoon nnon jñ'oon na tyi'yuu'han', quen' jñ'oon ndëëhan na tant'ahan na nnda'. ⁴ Quitsu' ndëë nan'ñeen na min tanc'oon' n'onhan joo jñ'oon na ve' cüentohan', min joo jñ'oon na tyi'contycüii ntyja 'naan nguee ndochiihi nn'an judíos na tom'an ndyu na toxen'chen. Ee ya na m'aan' n'onhan jñ'oonmin', ve' conan'jndyehan jndyuehan yo nn'an, tyi'tejndeihan' nan'ñeen na nnan'nchu'han nchu vaa na ngom'anhän ntyja 'naan' na vantyja n'onhan.

⁵ Jo' ts'ian na siquichu jñ'oon 'u' na quitsi'man' jñ'oon ndëë nn'an tsjoon Éfeso na quinan've'ngiohan nn'an cha'x-

jen nquii Tyo'ts'on vi'nchjii jonhan. Quint'ahan na nnda' yo na ntju' conan'tiuhan yo ntyjehan ndo' na mantyi nan'xuanhan na ya covicjehan quii' ñuaanhan, ndo' mantyi na xoncüee' n'onhan na vantyja n'onhan Jesús. ⁶ Ee m'an cüanntyi nn'an na tyi'conan'jñ'oon'han cha'xjen na matsjö ndö', ndo' tsojnaan' jo' jndë jnty'ehan na vantyja n'onhan Tyo'ts'on. Ndo' ng'e jo', ve' cotsantyjatohan ntyja 'naan' jñ'oon na ve' jn'aanhan' na itsiquijñ'eehan'hin. ⁷ Joo nan'ñeen nt'ue n'onhan na quitji' nn'an cüenta ntyja 'naanhan na conduihan nn'an na ya jndy conan'manhan jñ'oon na tqen Moisés, majo' min nquehan tyi'covaa' n'onhan jñ'oon na conan'manhan ndëë nn'an, min ndicüaa' n'onhan nchu vaa conan'quindy jñ'oon'ñeen na jen conan'chonhan ntyja 'naanhan'.

⁸ Mangiö juu jñ'oon na tqen Moisés, njon jndyihan' xe na aa nninjnt'ue ts'anhän' cha'xjen na sijnda' Tyo'ts'on na tsixuanhan'. ⁹ Majo'nty i'canhan' na cañjoo' nn'ön na chito sijnda' Tyo'ts'on jñ'oon'ñeen ntyja 'naan nque nn'an na cont'ahan cha'xjen na chuhan'. Ts'iaan' na sijnda' jonhan' na quit'uiihan' nn'an na conan'que'to n'onhan tonnon jñ'oon na iquenhan' xjen ndo' na quit'uiihan'hin na tyi'nin'quita'nguee'hin jon. Sijnda' jonhan' na quit'uiihan' nn'an na conan'vehan nacjoo' Tyo'ts'on ndo' yo ntyja 'naan nn'an na tyi'quinan't'maan'han jon, ndo' mantyi ntyja 'naan nn'an na conan'tjahan nnon jon. Sijnda' jonhan' na quit'uiihan' joo nn'an na tyi'njon ngiohan juu na covantyja n'on nn'an Tyo'ts'on, ndo' mantyi ntyja 'naan nn'an na concohan joo ntyjehan na vantyja n'on jon. Sijnda' jon jñ'oon'ñeen na quit'uiihan' joo nn'an na conan'cüjehan tyehan, ndyeehan oo min'cya ro ts'an. ¹⁰ Mantyi sijnda' jonhan' na quit'uiihan' nn'an na ve' ndö' ro m'anhän yo nn'an, ndo' na quit'uiihan' nannon na m'an-

han yo ntyje nnonhan. Sijnda' jonhan' na quit'uiihan' nn'an na conty'ueehan nn'an ndo' na quit'uiihan' nn'an na ve' quintu na conan'neinhan cjoo' ncüiichen ts'an, ndo' ntyja 'naan nn'an na conduehan na ntyjii Tyo'ts'on na mayuu' ncüii jñ'oon, majo' ngio yahan na ve' quintuhan', ndo' yo min'cya ro mañoon nnon na vjahan' nacjoo' jñ'oon na taquintyja na ya tsixuanhan' na conan'man nn'an ntyja 'naan' jon. ¹¹ Nquii Tyo'ts'on na taquintyja na ya conduihin, i'ua jon ts'ian nnön na nninncya juu jñ'oonva, majuu jñ'oon naya na tēquintyja na t'-man conduihan' na ntyja 'naan'han' na itsin'man jon ñuaan nn'an.

Ncyaa Pablo na ya Tyo'ts'on na ndyia' ro juu nchjii jon

¹² Mancya na ya nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa na incyaa jon na condēē mats'a ts'ianva. Ncyaa ya jon na tji' jon cüenta na tsixuan ja ts'an na itsiquindē, jo' na sijnda' jon na matye'ntjön nnon jon. ¹³ Its'aa jon na nnda' min na toxen'chen totsineñ jñ'oon tsan' cjoo' jon, ndo' tonty'ēhin ndo' totsitēē' ts'önhin na tots'a v'i nn'an na vantyja n'on jon. Majo' min nan'min' tots'a, tom'aan jon na nty'ia rö ntyjii jon ng'e ve' tots'atöhan' ee juu xjen'ñeen ta'-nan taa' ts'ön min ty'covantyja ts'önhin. ¹⁴ Ndo' ng'e na nnda' vaa na totsixuan, jo' ntyja 'naan' juu naya na condui jon, tyi'vacuaa xjen na tyio jon jn'aan ja. Mantyi incyaa jon na vantyja ts'ön Jesús na vi'nchji ja jon yo nn'an ng'e na m'an jaa ntyja 'naan' Cristo Jesús.

¹⁵ Juu jñ'oonvahin, jñ'oon na mayuu'han' ndo' icanhan' na tsoñ'en nn'an cantyja n'onhinhan', na jndyo Cristo Jesús tsonnanguevahin cha' itsin'man jon ñuaan nn'an na nan'xuan jnan. Ndo' quii' nt'an tsoñ'en nn'an, mancö na ve-jndyee na vaa jnan. ¹⁶ Ng'e min na nnda', ty'oon Tyo'ts'on na nty'ia rö nchjii jon

cha' nndēē ntsi'man Cristo Jesús na tyi'quintycüii na m'aan jon na t'man ts'on jon yo nn'an. S'aa jon na nnda' cha' quitsi'manhan' nchu vaa nts'aa jon yo nque nn'an na ngantyja n'onhan jon na tonnonchen na nninncyaa jon na nnan'xuanhan na tyi'quintycüii na vando' ñuaanhan. ¹⁷ Nquii Tyo'ts'on na tyi'quintycüii na co'xen jon, nquii jon na mancha'chen xjen m'aan jon, na min'ncüii ts'an ndiquindēē ndyiaa' juuhin, xiaa'ntyti nquii jon conduihin Tyo'ts'on, ta'nann'ncüiichen. Ninvaa na vjahan' na tonnonchen cüit'maan'hin ntyja 'naan tsoñ'en. Quindui na nnda'.

¹⁸ U' Timoteo na condui 'u' jnda ncö, ndö vaa na matsiqui'man' ja 'u'. Matyio xu 'u' na quen' xjen nn'an cha'xjen na jndē totsjo nnon'. Xuee'ñeenchen nque nn'an na vantyja n'on Cristo, jnduehan jñ'oon nchu vaa na ntsixuan' quityquii' ts'ian 'naan' jon. Juu jñ'oon'ñeen cañjoo' tson'han' cha' nndēē ntsijonhan' 'u' ncüii sondaro 'naan' ta Jesús na its'aa juu tyia' 'naan' jon. ¹⁹ Ndo' viochen xjen na matsijon 'u' juu tyia'ñeen, quintjotyen 'u' na vantyja tson' jñ'oon na mayuu' ndo' xia'ntyti quitsa' 'nan na mavicje' quii' ñuan 'nan' 'nan na chuhan'. Ñ'en nn'an na tyi'quinan'jñ'oon'han jñ'oonva', ndo' tsojnaan' jo' jndē tyuui' juu na covantyja n'onhan. ²⁰ Mannda' vaa tots'aa Himeneo yo Alejandro. Mang'e jo' jndē tyiöhan nt'ö Satanás cha' quitsi'manhan' ndēēhan na tanan'neinhan jñ'oon tsan' cjoo' Tyo'ts'on.

Jñ'oon na conan'manhan' nchu vaa na nan't'maan' jaa Tyo'ts'on

2 Ndö vaa jñ'oon na matsiqui'man' jndyēē 'u', na tsoñ'en nn'an na vantyja n'on, quinan'neinhan nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan' tsoñ'en na coquenonhan. Quitanhan nnon jon 'nan na ican-

han'hin, ndo' na ncyahan na ya jon yo na quitanhan na quityio jon jn'aaan tsoñ'en nn'an. ²Quitahan na quitejndei jon nanm'ann'ian t'man yo nin'tsoñ'en nanm'ann'ian na cotsantyja, quindui na nnda' cha' nddë nc'ön na tatyia' yo nn'an. Ee na nt'ahan', yajo' nts'aahan' nquii Tyo'ts'on njon jndyihin ngiö, yo na nc'ön na ñuan nquii' jaa na tonnon jon. ³Ya jndyi na nt'aha na nnda', ng'e nquii Tyo'ts'on na itsin'man jon ñuan njanhan, cavee' ts'on jon na nc'ön na nnda'. ⁴Ee nquii jon nt'ue jndyi ts'on jon na tsoñ'en nn'an ncyahan na ntsin'man jon ñuaanhan. Ndo' mantyi ngüentyja xjen na tsoñ'enhan ncy'onhan cüenta juu jñ'oon na mayuu' 'naan' jon. ⁵Jñ'oonva' vacüja'han' tsoñ'en nn'an ndo' ng'e ninncüii Tyo'ts'on m'aaan cüenta tsoñ'enhan ndo' mantyi ninncüii ts'an na iv'a jon nn'an na tonnon Tyo'ts'on, manquiiintyi Cristo Jesús na mantyi ts'anhin. ⁶Juu jon tyincyaa nquiihin na tue' jon. Na s'aa jon na nnda' tyionñ'en jon na chöjnan jaa nnon Tyo'ts'on, jo' ndëë ntsin'man jon ñuaan nn'an. Juu jñ'oonvahin si'man Tyo'ts'onhan' ndëë nn'an vi na taa' ts'on jon na jndë tuee'xjen na ndyehinhan'. ⁷Mang'e na nnda', t'ua jon ts'ian nnön na condui ja ts'an na ijñon jon ja yo jñ'oon naya 'naan' jon na mancyahan' ndëë joo nn'an na chito conduihan nn'an judfos. Jñ'oon na mayuu' na nnda', chito quinto matsinën. Condui ja na quitsi'man ndëë nan'ñeen juu jñ'oon na mayuu' yo jñ'oon na cantyja n'onhan.

⁸Minyuuchen joo naijon na covatjon nn'an na conan't'maan'han Tyo'ts'on, nt'ue ts'ön na nque nannon quinan'neinhan nnon jon, na nnan'vehan ndueehan na tonnon jon na ji'ua ntyja na cotsam'anhan, min chito conan'vjehan nn'an, min chito conan'ntja'han yo ntyjehan. ⁹Mantyi ntyja 'naan nanntcu, nt'ue ts'ön na cüehan ndiaa na ya ro xjenhan juuhan',

ndo' quitji' yahan cüenta nchu vaa na cotsam'anhan, min tyi'ngüenonchen na conan'tycüii'han sonquenhan, min tyi'ngüenonchen na covijnt'uehan 'nan na jndë yo s'on ijan ndo' yo té' perlas, min ndiaa na jnda jndyi. ¹⁰Majo' quint'ahan ncüii cüii nnon 'nan naya na conduihan nanntcu na conan't'maan'han Tyo'ts'on yo na xoncüee' n'onhan. Ee na nt'ahan na nnda', joohan' nts'aahan' cha'vijon na conan'tycüii'han. ¹¹Viochen xjen na incyaa ts'an jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, icanhan' na joo nanntcu c'onhan na machen jndyuehan. Quitjue'cjehan ntyja 'naan jñ'oon na condyehan. ¹²Ee tyi'mancya ja na ncüii tsanscu na ntsi'man juu ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, min na ntco'xen jon nannon, xia'nty na c'onhan na machen jndyuehan jo'. ¹³Matsjö na nnda' ee Adán sia jndyee Tyo'ts'on, jndë jo' sia jon Eva. ¹⁴Ndo' min chito Adán sivi'nn'an Satanás, juu Eva sivi'nn'an juu. Ndo' ng'e na nnda', sitja tsanscu'ñeen ntyja 'naan' juu jñ'oon na tqen Tyo'ts'on. Jo' sijnda'han' na vaa jnaan' juu. ¹⁵Majo' itsin'man Tyo'ts'on nanntcu na conan'nguihan ndahan xe na aa ninvito covantyja n'onhan jon, ndo' c'onhan na conan've'ngiohan nn'an, ndo' mantyi c'onhan tonnon jon cha'xjen na nt'ue ts'on jon, ndo' na quitquen nquehan cüenta ntyja nchu vaa na cotsam'anhan.

**Nn'an conditque quii' tmaan'
cüentaa' Tyo'ts'on,
nan'min quinan'xuanhan**

3 Jñ'oon na mayuu' na minninchen ts'an na nt'ue jndyi ts'on jon na ngüentyjee' jon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, ya jndyi ts'ian na nin'c'oon tsan'ñeen. ²Mang'e na nnda', nquii ts'an na ivantyjee' jon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' nquii Tyo'ts'on, icanhan' na tsoñ'en

ntyja na vam'aan jon, c'oon jon na itsiquindë jon, na ninncüii scuu' jon, ndo' na conduihin ts'an na jnda' itsitui, ndo' tque its'aa jon quityquii' na vam'aan jon. Icanhan' na quitejndei jon nn'an na cotsque ya na m'aan jon na cotsancyahan jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús, ndo' mantyi na conduihin ts'an na ya itsi'man jon jñ'oon' Tyo'ts'on. ³Tyi'quichuhan' na tsanquindyihin, min ts'an na icüja' jon nn'an. Icanhan' na tyi'ndyioon' ts'on jon yo nn'an, chito na itsintja'hin yo nan'ñeen, min chito na nin'quitsit'ue jndyi jon xoquitu'. ⁴Icanhan' na conduihin ts'an na ya ico'xen jon nn'an vaa' jon, ndo' na quita'nguee' ntsinda jon tonnon jon na quint'a joo na njonhin ntyja 'naan tsoñ'en. ⁵Icanhan' na cuaa na nnda' ee xe na ndiquindë na ntquen nquii jon xjen nn'an vaa' jon, majndeichen xe'quindë ntquen jon xjen joo nn'an na conduihin tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. ⁶Ncüii ts'an na tyi'covijndye xuee na vantyja ts'on juu Jesucristo, tyi'quichuhan' na ngaquee' juu ts'ian'ñeen, ee xe na aa nnda', nndëe nts'aahan' na ntsintshin, ndo' tsojnaan' jo' nt'uui Tyo'ts'onhin cha'xjen na s'aa jon yo juu yutyia. ⁷Ndo' mantyi icanhan' na joo nn'an na tyi'covantyja n'on Tyo'ts'on, mantyi ya jñ'oon conan'neinhan ntyja 'naan' tsan'ñeen, cha' tyi'ntscüejnaan'han'hin tondëe nan'ñeen, ee xe na aa ndui na nnda', nts'aahan' na cha'vion tyioohin xiu' na sijnda' yutyia na quit'uiihan'hin.

Nn'an na cotejndei ts'ian quii' tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, nan'min chuhan' na quinan'xuanhin

⁸Mantyi joo nn'an na cotejndei ts'ian quii' tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on, icanhan' na quinduihan nn'an na tque cont'ahin na cotsam'anhan, ndo' na ninncüii tjon' jñ'oon conan'neinhan ndëe nn'an. Min ty-

i'quichuhan' na jndye vinon na ncüehan, min tyi'nc'onhan na jen nin'quita'ntjonhan xoquitu' yo ncüii nnon ts'ian na tyi'cüji' yahan' na nt'ahinhan'. ⁹Joo nn'an nan'xuanhan juu ts'ian'ñeen, icanhan' na quintjotyenhan ntyja 'naan' jñ'oon na mayuu' na vantyja nn'ön na min'ncüii nnon tyi'quits'aahan' na tyi'ya covicjehan quii' ñuaanhan. ¹⁰Icanhan' na joo nn'an na vantyja n'on, quitquen jndyeehan cüenta na aa conan'quindë nan'ñeen jñ'oonmin', ndo' xe covityincyoo' na cont'ahan cha'xjen na tsjö ndö', jo' vanaan na ntejndeihan ts'ian quii' tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on. ¹¹Ndo' mantyi ntcu nan'ñeen icanhan' na quinduihan nn'an na tque cont'ahan quityquii' na cotsam'anhan, chito na conan'neintohan ninntyi jñ'oon na condyehan na conan'nein nn'an. Ndo' mantyi icanhan' na jnda' na quinan'tiuhan ndo' na xoncüee' n'onhan tsoñ'en 'nan na cont'ahan. ¹²Ndo' nquii tsans'a na conduihin na itejndei jon yo juu ts'ian na vaa quii' tmaan' nn'an cüentaa' Tyo'ts'on, icanhan' na ninncüii scuu' jon. Ndo' mantyi na iquen ya jon xjen ntsinda jon yo nin'tsoñ'en nn'an vaa' jon. ¹³Ng'e joo nan'ñeen na cotejndei hin yo ts'ian'ñeen, xe na aa ya ts'ian cont'ahan, yajo' itsiquinjonhan' ntyja 'naanhan, yo na t'man n'onhin nninncyaahan' na nnan'nein jndyoyuhan ndëe nn'an ntyja 'naan' na vantyja n'onhan Cristo Jesús.

Ndyu na toxen'chen ve' nty'iu tom'an jñ'oon na njon tsixuanhan'

¹⁴Macüji tsonva na matscürenöghan' nnon', majo' mantyi ts'ön na cje ncjöquinty'ia 'u'. ¹⁵Majo' xe na aa ntsichjuhan' ja na tyi'nguë ty'ua, tanin, mancüiixjen ncüaa' tson' nchu vaa na chuhan' na ngom'an nque nn'an na condui cüentaa' Tyo'ts'on. Jooan conduihan tmaan' nn'an cüentaa' nquii Tyo't-

s'on na vando' na conan'vehan jñ'oon na mayuu' 'naan' jon ndo' na cota'ntyjee'hinhan'. ¹⁶Juu jñ'oon na vantyja nn'ön na ve' nty'iu tom'aanhan', tanin juu na nndëë ngitso juu na tyi'njon tsixuanhan'. Ndö vaa na itsohan':

Tui Cristo tsonnangue na ts'anhin, Nquii Espíritu Santo si'man jon na siquindë Cristo tsoñ'en cha'xjen na itsohan'.

Nque ángeles chen chen tondo'njoonhan na tojnty'ianhan 'nan ntyja 'naan' jon.

Juu jñ'oon ntyja 'naan' jon toninnnya nn'anhan' ndëë nn'an na ninvaa tsonnangue.

M'an nn'an na vantyja n'onhan jon, ndo' nquii Tyo'ts'on ty'oon ntcüe' jonhin quiñoon'ndue.

Nn'an na cotji ntcüe'han ntyja 'naan' jñ'oon na vantyja n'onhin

4 Nquii Espíritu Santo itsi'man jndyoyu jon na joo nguee na mats'ia, nc'on nn'an na ngotji ntcüe'han ntyja 'naan' jñ'oon na vantyja n'onhan. Ndo' nnan'jonhan yo jñ'oon na conan'vi'n-n'anhan' na conan'man joo nn'an na m'an nacje 'naan yotyia. ²Nque nn'an na ve vaa na cotsam'anhan nnan'manhan joo jñ'oon'ñeen na conan'vi'nn'anhan'. Joo nan'ñeen min tyi'tsi'ndaa'han' ngiohan na cont'ahinhan'. ³Cotë'hin na nnonnco nn'an ndo' conan'jaa'han jñ'oon na tyi'ntcüa' nn'an minndye 'nan. Majo' nan'ñeen cochue' n'onhan ee nquii Tyo'ts'on sijnda' jon na joo nn'an na vantyja n'on Cristo na conan'vehan jñ'oon na mayuu', ntcüa'han joohan' yo na concyahan na ya Tyo'ts'on ntyja 'naanhan'. ⁴Ee tsoñ'en 'nan na tquen jon, tëquintyja na ya tsixuanhan'. Tanin'nan na chuhan' na tyi'ndijnt'ue jaa'han' xe na aa ncy'ön cüentahan' yo na conincyja na ya jon ntyja 'naan'han'. ⁵Ee joo 'nan na cocü'a, iquen jon na ji'ua-

han' ntyja 'naan' jñ'oon' jon ndo' mantyi ng'e na incyaa ts'an na ya jon ntyja 'naan'han'.

Ts'an na ya itye'ntjon nnon Jesucristo

⁶Joo jñ'oonmin' xe na aa ntsi'man'han' ndëë ntyjëehë na vantyja n'onhan Cristo, ndui 'u' ts'an na ya itye'ntjon juu nnon Jesucristo cha'xjen na chuhan'. Ngaque 'u' ntyja 'naan' jon yo joo jñ'oon na vantyja nn'ön yo ntyja 'naan' juu jñ'oon na jndyoyu conduihan' na matsijon 'u' yohan'.

⁷'U' tyi'ntsijñ'oon' joo cüento na ve' conan'neinto nn'an nchu vaa na m'aan' n'onhan na icanhan' na quit'ahan cha'ncy'on Tyo'ts'on cüentahan, ee conduihan' jñ'oon tsan'. 'U' quitsichon' na condui 'u' ts'an na m'aan na jndu' na tonnon Tyo'ts'on. ⁸Ee juu na itsichon ts'an cha' ndëë ntsixuan juu najndeidei juu yo si'ts'o 'naan' juu, itejndeidei chjohan'hin. Majo' juu ts'an na iquen yantiyihin na quinduihin ts'an na m'aan jndyi na jndeidei juu cha'xjen na nt'ue ts'on nquii Tyo'ts'on yohin, nanein vaa naya 'naan' juu na its'aa juuhan' ndo' mantyi na ngüando' juu na m'aan jon. ⁹Jñ'oonva' jñ'oon na mayuu'han' ndo' chuhan' na tsoñ'en nn'an cy'onhan cüentahan'. ¹⁰Mang'e na nnda', conan'cüejndyaa' jaa na conan'chön na cont'a ts'ian 'naan' Tyo'ts'on ee conan'quityën nn'ön jon, nquii jon conduihin Tyo'ts'on na vando' ee xia'ntyti nquii jon condui jon na itsin'man jon ñuaan nn'an, majndeichen nque nn'an na jndë vantyja n'onhan Cristo.

¹¹Jñ'oonmin', ninnquii'chen quitsi'man'han' ndëë nn'an na vantyja n'on. Quitsu' ndëehin na quita'nguee'hinhan'. ¹²Tyi'ninnnya' na ntji' nn'an cüenta na tyi'quinjon condui 'u' ng'e na tyi'tque 'u'. 'U' ntyja na vam'an', quitsa' na juu jñ'oon na matsinin', yo juu na vam'an', yo juu na vi'ntyji' nn'an, yo juu na vantyja tson' Tyo'ts'on, yo nin'juu na ntju'

ntyja 'nan', tsoñ'en nan'min' quinan'-manhan' ndëë nn'an na vantyja n'onhan Cristo, nchu vaa na ngom'anhan. ¹³Ndo' viochen xjen na minndo' na nguè na m'an', quen ya 'u' na matsijnan' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, cüijnt'ue 'u' juuhan' na ncy'a' jñ'oon ndëëhan ndo' na matsi'man'han' ndëëhan. ¹⁴Nque nn'an na conintque quii' nt'an nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, juu xuee'ñeen xjen na tyiohan ndueehan cjo', jnduehan nin ncüii nnon ts'ian 'naan' jon na i'ua jon nnon'. Cjoo' tson' na cüijnt'ue 'u' juu naya'ñeen na itsiquindaa' jon 'u'.

¹⁵Ninnquii'chen quitsa' nan'min', cjoo' ya ya tson' na ninvito m'aa'n' tson' ntyja 'naan'han' cha' ntquen nn'an cüenta na vja' tonnonchen na condui 'u' ntyja 'naan' Jesucristo. ¹⁶Quen nquii 'u' cüenta ntyja nchu vaa na vam'an' ndo' mantyi ntyja 'naan' jñ'oon na matsi'man' ndëë nn'an. Ninvito juuhan' quitsa' ee ntyja 'naan'han' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'nan' ndo' mantyi joo nn'an na condyehan jñ'oon na mancya'.

**Ndö vaa c'oon ts'an quii'
tmaan' nn'an na vantyja n'on**

5 Ncüii ntyjeho' tsantque na vantyja ts'on jon, tyi'ndic'uaa 'ndyo' nnon jon, majo' quitsiqui'man'hin na cha'vijon conduihin tye', cha' yantyichen ntsijonhin yo Cristo. Ndo' nque nannon ndyua na vantyja n'onhan na conduihan cha'vijon nty'iu' ncu', quitsinchu' ndëëhan nchu vaa na chuhan' na quitsam'anhan. ²Ndo' mantyi nque nanntcu tqe na vantyja n'onhan, ncy'a'ya' na jnda' nquenhan na cha'vijon na conduihan 'ndyo'. Ndo' joo yontcu ndyua na mantyi vantyja n'onhan, c'on' quii' nt'anhan na cha'vijon conduihan nty'iu' ncu'. Ninnquii'chen c'on' na ntju' na m'aa'n' tson' ntyja 'naanhan na tonnon ta Jesús.

³Joo nanntcu ninnque na ndicüijnda' 'nan na ndijnt'uehan, quitejndeiho'han. ⁴Majo' ncüii tsanscu ninnquii, xe na aa m'an ntsinda jon oo ntsindantyjo jon, chuhan' na joo nan'ñeen cüaa' jndyee n'onhan na quinan'manhan na vantyja n'onhan Jesucristo na quitixee'han ndyeehan oo chi'tanhan. Ee xe na nnt'ahan na nda', nt'iohan na chojnhan ndëë nn'an na ndahan. Cavee' nchjii Tyo'ts'on na ndyiaa' jon na nda' cont'a. ⁵Majo' nquii tsanscu ninnquii na tanchu ya na ntixee' nquiihin, xia'nty nquii Tyo'ts'on itsiquii ts'on juu. Naxuee ndo' natsjon itsixuaa juuhin na quitixee' jonhin. ⁶Majo' juu tsanscu ninnquii na vam'aa'n' juu yo 'nan na neiin' n'on nn'an tsonnangue, min na vando' juu, itsijonhan'hin cha'vijon ts'oo na tonnon Tyo'ts'on. ⁷Ninnquii'chen quen' jñ'oonmin' ndëë nn'an na vantyja n'on na quinan'quindëhinhan' cha' tanin juu na ngitso na vaa jnanhan. ⁸Ee ts'an na vantyja ts'on Cristo, majo' tyi'nin'quitixee' juu nn'an 'naan' juu, ndo' majndeichen nque nn'an vaa' juu, conduihin ts'an jndë tji ntcüe'hin ntyja 'naan' jñ'oon na vantyja nn'ön. Juu tsan'ñeen vi'ntyichen tsixuan juu, chichen nn'an na tyi'covantyja n'onhan Tyo'ts'on.

⁹Juu tson na chuhan' ngeee nanntcu ninnque, ndö vaa na icanhan' cha' ndëë ntyi'ho' ngeeehan nnon juu tson'ñeen. Najndë tēnonhan ndyenn'an chu ndo' na ninncüii jnda na jndë toncohan. ¹⁰Mantyi icanhan' na vaa jñ'oon na ngio nn'an na ya jndyi tots'aa tsanscu'ñeen, cha' na aa sque jon ntsinda jon, ndo' na totsintjoo' jon nn'an na totsque ya vaa' jon, ndo' na aa totye'ntjon jon ndëë nn'an na conduihan cüentaa' Cristo na min'cy'a ro nnon na tocanhan' nan'ñeen, ndo' na aa totejndei jon nn'an na coquenon navi', ndo' na aa tots'aa jon tsoñ'en na tondëë nts'aa jon na ntejndei jon nn'an.

¹¹ Majo' joo nanntcu ninnque na tyi'tquechenhin, tyi'ntyito' ngueehan nnon juu tson'neen ng'e xjen na its'aa jndyi n'onhan na nin'quitonco nnda'han, ndo' na cont'ahan na nnda', conan'ty-cyaa'hin ntyja 'naan' Cristo. ¹² Ee xe na aa ndonco nnda'han, vaa jnanhan na jndë jnan'tyuii' ntcüe'han juu jñ'oon na ta'han jndyuehan nnon Cristo na nnt'ahan. ¹³ Ndo' mantyi xe m'aan ngueehan nnon juu tson'neen, ndo' na ta'nan ts'ian 'naanhan, ve' comandyi'tohan, ve' v'aa ndo' v'aa nn'an covenonhan, ndo' na nnda' conan'ntyquenhan. Ndo' chito ve xia'ntyti na m'antohan, mantyi ve' conan'neintohan ninntyti jñ'oon na condyehan jndyue nn'an, cotyii'han ntyja nchu vaa na cotsam'an nn'an min tyi'quichuhan' na nnt'ahan na nnda'. ¹⁴ Mang'e na nnda', matsiqui'man' ja 'u' na joo nanntcu ninnque na tyi'tquechen, quitonco nnda'han na nc'on ndahin, ndo' na quita'ntyjee' yahin nt'aahan, ndo' min'ncüii nnon tyi'nt'ahan na ntyja 'naan' jo' nninncyaaahan' na joo nn'an jndohan jaa nnduehan jñ'oon tsan' nacjö. ¹⁵ Ndö' vaa na matsjö ng'e vendye nantcu ninnque na tyi'tquechen, jndui'han natoo' Cristo ndo' conan'jonhin ntyja 'naan' Satanás.

¹⁶ Ndo' minnichen tsanscu na vantyja ts'on Cristo, xe aa m'aan cüii nn'an 'naan' juu na tsanscu ninnquii, chuhan' na nquii juu quitixee' juu tsan'neen. Tyi'ndyio juu xu cjo nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na quitixee'han tsanscu'neen. Xe na aa nts'aa juu na nnda', yajo' joo nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on nndëë ntixee'han nque nanntcu ninnque na ta'nan ncüiichen ts'an na ya ntixee'han.

¹⁷ Chuhan' na joo nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, nque ntyjehan na conintque ndëehan, yo na t'man ngiohan, quint'ahan na njon nan'neen, ndo' joo nan'neen ncy'on-

han cüenta xoquiti' ntyjantyi na cont'ahan ts'ian 'naan' Tyo'ts'on, majndeichen nque nn'an na coninncyahan jñ'oon' jon yo manin' joo nn'an na conan'manhinhan' ndëë nn'an. ¹⁸ Ee juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio, ndö vaa na co'x-enhan': "Tyi'ntyti'ho' tsqui' ndyo toro xjen na its'aa o' ts'ian." Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon na nincüajon na itsiquindyihan': "Ts'an na m'aan ts'ian ntjon, chuhan' na cy'oon juu cüenta 'nan na ivantjon juu."

Ndö' vaa conan'quindyti joo jñ'oon'neen.

¹⁹ Ya na vaa jñ'oon na iquen ts'an nacjoo' ts'an na conintque tondëë nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, tyi'ntsijñ'on' jñ'oon'neen xe chito ve ndo' aa ndye ts'an na ngiohan nchu vaa na ntyja 'naan' tsan'neen.

²⁰ Nque nn'an na ninvito conan'tjahan, quitsi'qui'man' nan'neen na tondëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, cha' ntsity'uehan' mañoon ntyjehan na vantyja n'on na tyi'nan'tjahin.

²¹ 'U' Timoteo, yo na ndyiaa' Tyo'ts'on yo Cristo Jesús ndo' mantyi tondëë nque ángeles na icüji Tyo'ts'onhan na cotye'ntjonhan nnon jon, ma'ua ja ts'ian nnon' na quitsiquindë' jñ'oonmin na matsjö. Ncüii jñ'oon ntyja 'naan' ncüii ts'an na conintque, tyi'ntsijnda'han' vitjachen na ndyia' chu vaa jñ'oon na ntsincüe' nquii jon ntyja 'naan' jñ'oon na cotquen nn'an cjoo' jon. Tyi'ncja' ntyja 'naan' nquii jon, min ntyja 'naan' joo nn'an na cotquen jñ'oon nacjoo' jon. ²² Tyi'ntsicje 'u' na ntyio' nt'ö' cjoo' ncüii ts'an na nc'ua' ts'ian nnon juu na nnditquehin tondëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Ee xe cje ro ntsa' na nnda', ndo' xe na aa vaa na itsitja tsan'neen, yajo' nt'uiihan' 'u' na matsijon 'u' yo juu 'nan na itsitjahin. Mantyi na tonnon Tyo'ts'on quen' cüenta na tyi'ntsitja 'u' nchcu vaa na vam'an'.

²³Ng'e na jndye jnda vi' tsia' ndo' mantyi ntyja 'naan mañoon ntycu na maquenoon', tyi'ntsa' na xia'ntyi ndaa ma'ua'. C'ua' chjo vinon.

²⁴M'an nn'an covityincyoyu jndyoyu na conan'tjahan ndo' vitjachen na ntco'xen ts'anhan, majnda' 'nan na conan'tjahan. Ndo' mantyi m'an nn'an na ve' nty'iu na conan'tjahan na tyi'xe'vityincyoo' na jo' cont'ahan ata na jndë tji' ts'an cüenta ntyja 'naanhan. ²⁵Manincüajon vaa na itsijonhan' ntyja 'naan nn'an na covityincyoyu na cont'a 'nan na ya, ndëë nn'an tsi'man jndyoyuhan' na nnda'. Ndo' mantyi m'an nn'an min na cont'ahan 'nan na ya, tacovityincyoo'han', majo' joo ts'ian ya na cont'ahan tyi'xe'quin-tjohan' na ve' nty'iu.

Icanhan' na joo nn'an na cotyentjon, quint'ahan na njon patrón 'naanhin

6 Joo nn'an na vantyja n'on Cristo na conduihan nn'an na cotyentjonhan ndëë patrón 'naanhin, tsoñ'en 'nan na condue nan'ñeen, quita'nguee'hinhan'. Icanhan' na quint'ahan na nnda' cha' tyi'ndue nn'an na ve' jn'aaan na vantyja n'onhan yo xuee' Tyo'ts'on, min tyi'ndue nn'an na tayuu jnt'ue jñ'oon na coninncyaa ntyja 'naan' Cristo. ²Nque nn'an na cotyentjon na mantyi vantyja n'on patrón 'naanhin, ijndei'han' na quita'nguee'hin jñ'oon na condue patrón'ñeen ng'e conduihin ntyjehin na cüejon na vantyja n'onhin Cristo. Ata chuhan' na cjoo' ya ya n'onhan na cotyentjonhan ndëë nan'ñeen ng'e joohan na cont'ahan ts'ian 'naan' patrón'ñeen, condui nan'ñeen ntyjehan na vantyja n'on ndo' mantyi venchjii Tyo'ts'on joo patrón'ñeen. Quitsi'man' jñ'oon-min ndëë nn'an. Ndo' quitsichon' na quita'nguee'hinhan'.

Ntyja 'naan nque nn'an na tyi'yuu' jñ'oon na conan'man

³Minninchen ts'an na itsi'man juu mañoon nnon jñ'oon ntyja 'naan' Jesucristo na ityentjon jon jaa, na juu jñ'oon'ñeen tyi'itsijonhan' juuhan' yo jñ'oon na toninncyaa jon min tyi'itsijonhan' yo jñ'oon na itsi'manhan' ndëë nchu vaa nt'ue ts'on Tyo'ts'on na c'ön na tonnon jon. ⁴Tsan na nnda' vam'aaan, conduihin ts'an na itsintsa nquihin, min na tyi'covaa' ts'on juu min'chjo. Ve' na nin'quitsijndye juu jñ'oon ntyja nchu vaa na icüji' juu cüenta na nin'quitso ncüii cüii 'ndyoy jñ'oon. Ndo' na nnda' tsixuan tsan'ñeen, ityii' juu tyia' nn'an. Ntyja 'naan' tsan'ñeen na conan'tëë' n'on nn'an ntyjehan, ndo' na cotjue'han jñ'oonvi' cjo ntyjehan ndo' conan'tiuhan na nin'quint'avi'han ncüiichen ts'an. ⁵Juu tsan'ñeen, ng'e na tsixuan juu na nnda', tyi'contycüii na conan'ntja'hin yo nn'an ng'e na ti'ndaa' ntyja na m'aaan' n'onhan. Jndë tsu na tonan'y'onhan jñ'oon na mayuu'. Conan'tiuhan na ve' incyaa ts'an jñ'oon ntyja 'naan' Tyo'ts'on cha' ya ngüantjon juu. ⁶Majo' juu ts'an na vam'aaan cha'xjen na cavee' ntyjii Tyo'ts'on, t'man naya 'naan' tsan'ñeen vaa na ntjo ya nchjii juu yo 'naan' juu na min. ⁷Ee juu xjen na tui jaa nnon tsonnangue, minncüii 'nan tajndyoy'ön, ndo' mantyi xjen na ncüjë, min'ncüii 'nan je'quitsay'ön. ⁸Yajo' xe na aa vaa 'nan na ntcü'a ndo' yo ndiaa na ntcüë, quintjo ngiö. ⁹Majo' ñ'en nn'an na nin'cüityahin, ndo' ntyja 'naan' juuhan' ityii'han' ng'eehan'hin na nnan'tjahan, cha'vijon na t'uui xiu'han. Jndye nnon nt'ue n'onhan na nguaahan' ndueehan na tsan' nan'xuanhan', na ntyja 'naan' jo' conan'ndaa'han'hin ata cotsu ñuaanhan. ¹⁰Ee juu na njon ntyjii ts'an na nin'quitsit'ue juu xoquitu', conduihan' x'ee jñ'oon jndye nnon navi'. Ñ'en nn'an

ng'e na cojoo' n'onhan na nnan't'uehan xoquitu', jndë jnty'ehan na conan'jonhan yo jñ'oon na conduihan' na mayuu', ndo' tsojnaan' s'on'ñeen, jndye nnon navi' jndë coquenonhan.

I'ua Pablo ts'ian nnon Timoteo

¹¹ Majo' 'u' ntyjë na condui 'u' cüen-taa' Tyo'ts'on, quitsitycyaa' 'u' ntyja 'naan tsoñ'en nan'min' na tyi'nt'ui-ihan' 'u'. Ninvito quitsijon 'u' yo 'nan na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on, c'on' cha'xjen na nquii jon, c'on' na mancha' xjen na vantyja tson'hin. Ninquii' cüivenchji' nn'an ndo' quintjotyen 'u' min'ninchen na maquenoon' yo na matsindya' tson' ndëë nn'an. ¹² Quitsichon' quityqui' na matye'ntjon' nnon Tyo'ts'on. Nquii jon tqueen' jon 'u' na tsixuan' na tyi'quintycüüi na vando' ñuan 'nan'. Quintjotyen 'u' ntyja 'naan'han'. Ee jndye nn'an jndyehan jñ'oon na tji'jndyoyu' ntyja 'naan'han'. ¹³ Manti nquii Jesucristo tji' jndyoyu jon jñ'oon ya ntyja 'naan' nquii jon nnon Poncio Pilato. Na tonnon Jesucristo yo nnon Tyo'ts'on na incyaa jon na cotando' tsoñ'en, ndö vaa ts'ian na mat'iön 'u', Timoteo. ¹⁴ Juu jñ'oonva' na ico'xenhan', cüangue'han' ata xuee na ncüjee' ntcüe' nquii Jesucristo na itye'ntjon jon jaa. Min'ncüüi tyi'ntsijta 'u' ntyja 'naan ts'ian'ñeen cha' tanin ts'an nndëë ngitso juu na tyi'ya matsa'. ¹⁵ Vi na jndë tentyja xjen na ntyjii Tyo'ts'on, nquii jon ntsinchu' na ncüjee' ntcüe' Cristo. Xia'ntytyi nquii Tyo'ts'on conduihin na ityio jon jn'aaan nn'an ndo' na co'xen jon tsoñ'en. Manti nquii jon conduihin na taquintyja na itye'ntjon jon tsoñ'en nn'an na t'man condui na cotoxen ndo' joo nanm'ann'ian na cotoxenhan, itye'ntjon jonhan, ¹⁶ Xia'ntytyi nquii jon conduihin na tyi'jon cue' jon. Naijon na m'aaan jon taquintyja na quixueentyichenhan', ata tanin juu na nndëë ntsindyoo'hin jo'.

Min'jon tacondyiaa' ts'anhin min tyi'xe'quindëë na ndyiaa' ts'an jon. Ninnquii'chen cüit'maan'hin. Tyi'jon ntycüüi na ico'xen jon. Quindui na nnda'.

Jñ'oon na itsiqui'maan'han' nantya

¹⁷ C'ua' ts'ian ndëë nantya na tyi'nan'ntsahin min tyi'nc'onhan na t'man qui n'onhan yo joo 'nan na conan'tyahan'hin ng'e tyi'je'quindëë nctüaa' ts'on ts'an tsa'nnda' xuee na ngenhan'. Majo' icanhan' na t'man quinan'quichen n'onhan nquii Tyo'ts'on ee nquii jon tyi'vacuaa xjen na incyaa jon tsoñ'en nnon 'nan na icanhan' jaa cha' nc'ön na nën rö. ¹⁸ C'ua' ts'ian ndëëhan na quint'ahan naya nn'an. Ndo' manti quijnt'uehan nchu vaa nt'ahan cha' nninjdyentyi nnon naya na nt'ahan. Tyi'nan'ntycüüi'han 'naanhan, ndo' c'oncjehan na quint'ahan naya nn'an. ¹⁹ Ee na nnt'ahan na nnda', conan'vehan naya 'naanhan na njonntyichen tsixuanhan', chito s'on. Juuhan' itsijonhan' cha'vijon tsjan' v'aa. Juu nan'ñeen na njonntyichenhan' contjotyenhan' na ngüañoon'han'hin na tonnonchen. Quint'ahanhan' cha' cüityincyoo' na mayuu' conduihin nn'an na nan'xuanhan na vando' ñuan 'naanhan.

Jñ'oon na mats'ia na siquichu Pablo Timoteo

²⁰ U' Timoteo, cüantye' ya' juu ts'ian na i'ua Tyo'ts'on nnon'. Tyi'ntsijñ'on' joo jñ'oon na conan'nein nn'an na ve' jñ'oon yuhan', joo jñ'oon'ñeen tyi'quitejndeihan' ts'an na ncja juu na tonnon ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Condue nan'ñeen na ya covaa' n'onhan ntyja 'naan' jon, majo' cochue n'onhan. ²¹ Matsjö na nnda' ng'e m'an vendye nn'an na cont'a nquehan na jndye jñ'oon ngiohan ndo' jndë tji ntcüe'han na vantyja n'onhan.

Quityio Tyo'ts'on jn'aaanho' na tsoñ'enho'.

Tson Na Jndë Ve Scüenon Pablo Na M'aan Timoteo

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon nnon Timoteo

1 Ja Pablo matscüenön tsonvahin. Condui ja ts'an na i'ua Jesucristo ts'ian nnön na mancya jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an ng'e na nnda' nt'ue ts'on Tyo'ts'on. Tco' jon 'ndyo jon na joo nn'an na vantyja n'on Jesucristo, nnan'xuanhan na tyi'quintycüüi na cotando' ñuaanhan. ²U' Timoteo na condui 'u' jnda na vi' ntyji jndyi 'u', mancya ts'on njan nnon'. Nquii tyëëhë Tyo'ts'on yo nquii Cristo Jesús na conduihin na itye'ntjon jon jaa, juu naya na nan'xuanhan yo juu na nty'ia ro nn'an ngiohan, ndo' mantyi yo nin'juu na tajñuaan' ts'on conduihan, cyahan na ntsixuan'han'.

Siqui'maan' Pablo Timoteo

³Xjen na matsinën nnon Tyo'ts'on, min na aa naxuee ndo' aa natsjon, mancya na yahin ntyja 'nan'. Matyentjön nnon jon na min'ncüüi tyi'quits'aahan' na tyi'ya vicjee' ñuan njan, cha'xjen mantyi nque ndochi tsjan nn'an na tui ja na tom'anhan na tonnon jon. ⁴Nin'quinty'ia jndyi 'u' cha' nninncyaaahan' na nein' ts'ön ee vañjooon' ts'ön na juu xjen na jnty'i 'u', si'ndaa'han' nchji' ata tji'han' ndaa nnon!. ⁵Vañjooon' ts'ön na xoncüee' tson' na vantyja tson' Jesucristo. 'U' ndo' mantyi chitan' Loida yo 'ndyo' Eunice, joohan tëntyja jndyee n'onhan jon. Ndo' nanein ntyjii' ya jndyi ts'ön na mantyi 'u' vantyja tson' jon cha'xjen joohan.

⁶Mang'e na vantyja tson', matsintcüi ja jñ'oonva nnon' na cjoo' ya ya tson' na matye'ntjon' nnon Jesucristo. Ee ya na tyiö nt'ö cjo', juu xjen'neen siquin-daa' jon 'u' ncüüi nnon naya cha' condëë

matsa' ts'ian 'naan' jon. ⁷Ee chito incyaa Tyo'ts'on na nan'xuan na ncyaa' n'ön. Incyaa jon na nan'xuan najndei na condui nquii jon. Incyaa jon na conan'vengiö nn'an ndo' na cotquën nquë xjen nchu vaa na cotsam'an. ⁸Ng'e na nnda', tyi'ndyijnan' na ncüüi' jndyoyu' ntyja 'naan' ta Jesús na conduihin na itye'ntjon jon jaa, min tyi'ndyijnan' na nty'i vancjo ng'e na mancya jñ'oon naya 'naan' jon. Mantyi 'u', quitsijon 'u' yo ja navi' na maquenön. Nndëë ntsa' na nnda' ng'e na incyaa jon na matsixuan' ntyja 'naan' juu najndei na condui nquii jon. ⁹Nquii Tyo'ts'on tji' jon jaa quii' navi', jo' sin'man jon ñuan njanhan, ndo' tqueen' jon jaa na nnan'xuan nn'an cüentaa' nquii jon. Chito s'aa jon na nnda' ng'e vaa ncüüi nnon na cont'a na cavee' nchjii jon. S'aa jonhan' ng'e nnda' vaa na sijnda' jon ndo' ng'e na vi'nchjii jon jaa ntyja 'naan' Cristo Jesús. Vitjachen na nguaa tsonnangue, ndo' m'aan jon na vi'nchjii jon jaa. ¹⁰Majo' nanein juu naya na conduihin, jndë tityincyoo' jndyoyuhan' ndëëhë ng'e na jndyo Cristo Jesús na conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan. Ee juu najndei na itsijnda'han' na covje nn'an, jndë sityuii' jonhan', ndo' totsi'man jon jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on na ntyja 'naan'han' coy'ön cüenta na tyi'quintycüüi na cotant'ö.

¹¹Ndo' i'ua Tyo'ts'on ts'ian nnön na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndo' mantyi iquen jon na condui ja ts'an na ijñon jon ja ndëë nn'an yo juu jñ'oon'neen, na quitsi'man jahan' ndëëhan. ¹²Ndo' ng'e juu ts'ian'neen na mats'a, jo' na maquenön navi'min'. Majo' tanin, min'chjo tyi'jn'an na nnda' it-s'aahan' ee ntyjii' ya jndyi ts'ön na nquii jon na vantyja ts'ön, ndo' mantyi nchji jnt'a na tsoñ'en ts'ian na i'ua jon nnön, nquii jon ngüantyyjee'han' yo juu najn-

dei na conduihin ata juu xuee na nndyo ntcüe' jon.

¹³ Joo jñ'oon na mayuu' na jndë si'-man nnon', quintjotyen 'u' ntyja 'naanh'-han'. Ncya' na nnan'xuan joohan' ncüii na ntsijnda'han' nchu vaa na vam'an'. Tyi'ntsiquindyaa 'u' na vantyja tson' Cristo Jesús yo ntyja 'naan' na vi'nchjii Tyo'ts'on nn'an. ¹⁴ Yo na ntejdei Espíritu Santo na m'aan jon quii' nn'ön, cüantjye'tyen' juu jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on, na juu ts'ian'ñeen t'ua jon nnon', juuhan' cüii na njon jndyihan'.

¹⁵ Mantyi' na tsochen nn'an na vantyja n'on Cristo na m'anhin ndyuua Asia, tji ntcüe'hin na tonan'jonhan yo ja, quii' nt'an joohan ñ'en Figelo yo Hermógenes.

¹⁶ Joo nn'an vaa' Onesíforo, quits'aa Tyo'ts'on na nty'ia rohan nchjii jon. Ee ntyja 'naan' tsan'ñeen, jndye jnda tyincyaaahan' na tondineiin' ts'ön quityquii' navi' na toquenön, min tyi'jnaan' jon na tyen ja nty'i vancjo. ¹⁷ Ee xjen na tyjee' jon tsjoon Roma, jnt'ue vichen ts'on jon ja ata xjen ntjii jon ja. ¹⁸ Juu xuee ya na nndyo nnda' ta Jesús na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahan, quits'aa ta Tyo'ts'on na ndyia' ro juu Onesíforo'ñeen nchjii jon. Ndo' mantyi' ya' na jndye nnon tejdei tsan'ñeen ja xjen na tom'an Éfeso.

Ts'an na vantyja ts'on Jesucristo, conduihin sondaro 'naan' jon

2 Ntyja 'nan' 'u' ntyjë na condui 'u' jnda ncö, cayon'ntyi' najndu' ntyja 'naan' juu naya na itsiquindaa' Tyo'ts'on 'u' xeng'e Cristo Jesús. ² Tsoñ'en jñ'oon na jndë tondyi' na toninn'cya quii' nt'an nn'an na jndye jndyi'hin, joo jñ'oon'ñeen ncya'han' ndëë nn'an na vantyja n'on na quitquenhan cüentahan', na joohin mantyi nnan'manhinhan' ndëë mañoon nn'an.

³ Nque sondaro conan'quii n'onhan navi' na coquenonhan. Mantyi 'u' quin-

tjo ntyji' yo navi' na coquenön xeng'e na condui 'u' sondaro 'naan' Jesucristo.

⁴ Tanin ts'an na m'aan juu ts'ian sondaro na ityii'hin ts'ian na cont'a min'cya ro nn'an. Ee juu sondaro na ivanguee' juu na itye'ntjon juu, itsichon juu na nquii comandante 'naan' juu ngavee' ts'on jon yohin, mang'e jo' tyi'ityii'hin yo ninntyi ts'ian na cont'a min'cya ro nn'an. ⁵ Mantyi ts'an na itsijonhin xjen na conanon nn'an na co'ohan x'iaa', joo nan'ñeen njnty'iahan nin ncüii joohan na jndeichen inannon. Ndo' min na jndeintyichen jnannon ncüiihan, majo' xe na aa tasiquindë jon jñ'oon na jnan'jnda' jndyeehan, tyi'xe'cy'oon jon cüenta 'nan na tantjon jon. ⁶ Mantyi ntyja 'naan' nquii ts'an na yo mancha'chen ts'on its'aa ts'ian jndëë, chuhan' na juu jon nninjnt'ue jndyeehin 'nan na tue'. ⁷ C'oon' ya tson' nchu vaa conan'man jñ'oonmin' na matsinën nnon' ee nquii ta Jesús nninn'cya jon na ncüaa' ya tson' nchu vaa na conan'quindyihan'.

⁸ Nquii Jesucristo na tuihin tsjan David na jndyocahan', cañjoon' tson' ntyja 'naan' jon na tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon vi jndë na tue' jon. Ndö' jñ'oon naya na man'cya ndëë nn'an. ⁹ Ndo' jnaan' na man'cya jñ'oonvahn, jo' na maquenön navi', ata tyen tyen ja yo carena cha'na ts'an na t'man jnaan' vaa. Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on tyi'c'oonhan' na tyenhan' cha'na tyen m'aan ncüii ts'an na m'aan navi'. ¹⁰ Mang'e na nnda', matsiquii ts'ön tsoñ'en 'nan na maquenön cha' joohan' ntejdeihan' joo nn'an na icüji Tyo'ts'on na conduihan cüentaa' jon. Ee nt'ue ts'ön na mantyi nnan'xuanhan juu na itsin'man jon ñuaan nn'an na vantyja n'on Cristo Jesús, na nc'onhan yo jon najjon na quixuee na tyi'quinty-cüii na condit'maan' jon.

¹¹ Jñ'oonvahn jñ'oon na mayuu'han':

Xe na aa conan'jõn ntyja 'naan' na is-cuee'han'hin, mantyi nnan'jõn yo jon yo juu na vando' jon.

¹²Ndo' xe aa conan'quii nn'õn navi' na coquenõn, mantyi nnan'jõn yo jon ntyja 'naan' na ntye'ntjon jon nn'an tsonnangue.

Majo' xe na aa conduë na tyi'nan'xuan ntyja 'naan' jon, mantyi nquii jon ngitso jon na tyi'condui jaa ntyja 'naan' jon.

¹³Mantyi jaa, xe na aa tyi'c'õn na vantyja nn'õnhin, majo' nquii jon conduihin na itsiquindë jon.

Ee ntyja 'naan' na condui nquii jon, tyi'je'quindëë ncüjihin ntyja 'naan'han'.

Mannda' vaa itsiquindyi jñ'oonva'.

Ts'an na vaquinjon' ntyjii Tyo'ts'on na itye'ntjon juu nnon jon

¹⁴Nque nn'an na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë, quitsintcüi' jñ'oonmin' ndëëhan. Ng'e na ndyiaa' jon tsoñ'en, jo' tonnon jon quitsu' ndëëhan na tanan'jndyehan jndyuehan ntyja 'naan jñ'oon, ee ve' jn'aan na nnda' vaa cont'ahan, ee juu ts'ian'ñeen ninnquii'chen itsityuui'han' nn'an na condyehinhan'.

¹⁵Quitsichon' quityquii' na vam'an' cha' ntyja 'naan'han' ngavee' ts'on Tyo'ts'on yo 'u', na condui 'u' ncüii mosoo' jon na ta'nan ncüii nnon na ncüiji' jnaan'han'hin na tonnon jon, ng'e jndyoyu matsinchu' jñ'oon na mayuu' 'naan' jon ndëë nn'an. ¹⁶Joo jñ'oon na ve' jn'aan na conan'nein nn'an na coñ'eento jndyuehan, cüji 'u' ntyja 'naanhan' ee ts'an na iquen juu cüenta jñ'oon'ñeen, ngay'oonhan'hin na nts'aantyichen juu 'nan tyia. ¹⁷Ee jñ'oon na conan'manhan tsixuanhan' cha'vijon cüii chje' na vacahan'. Mannda' vaa nan'xuan jñ'oon na tsi'man Himeneo yo Fileto.

¹⁸Joo nan'ñeen jndë jnty'ehan jñ'oon na mayuu'. Conduehan juu na ninncyaa

Tyo'ts'on na ntando' nnda' nn'an na jndë tjë, jndë tenonhan'. Ndo' na nnda' conduihin, conan'ndaa'hin n'on vendye ntyjëëhë na vantyja n'on. ¹⁹Majo' min na nnda', vaa jñ'oon na jndë tquentyen Tyo'ts'on cha'vijon tsjaan' v'aa, juu jñ'oon'ñeen tyi'xe'quityuui'han'. Ndö vaa na itsiquindyihan': "Vajnaan' Tyo'ts'on nin nn'an na conduihan cüenta' nquii jon". Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon na itsohan': "Ncüii cüii ts'an na tso juu na Cristo conduihin na itye'ntjon jonhin, quitsitycyaa'hin ntyja 'naan' ncüii cüii nnon natyia." Mannda' vaa na conan'quindyi jñ'oon'ñeen.

²⁰Ncüii v'aa t'man je', jndye nnon 'nan min na covijnt'ue jo'. Ñ'engan' na jndë yo s'onijan ndo' mantyi yo s'onxuee. Ndo' mañoon nt'ö ts'ian na min v'aa'ñeen na jndë yo ntcaa' yo ts'oquichu. Ñ'engan' na covijnt'uehan' ts'ian na njon ndo' ñ'engan' na ve' ninntyti ro na coninjnt'uehan'. ²¹Joo 'nan natyia nan'xuan, xe na aa ncüiji ts'an ntyja 'naanhan', na ntquenhin na ji'uahin, yajo' nduihin ncüii nnon nt'ö ts'ian na ninjnt'ue nquii jon na itye'ntjon jon jaa. Ndui tsan'ñeen ncüii nnon nt'ö ts'ian na ji'uahin' na vacje'han' na ninjnt'ue Tyo'ts'onhan' ncüii cüii nnon na ntyja 'naanhan' na ndit'maan' jon.

²²Tsoñ'en nnon 'nan natyia na nin'c'ontyja nanndyua, quitsicje 'u' na quitsitycaa' 'u' ntyja 'naan'han'. 'U' cjoo' tson' na ngantyja' ntyja 'naan tsoñ'en na tsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on na ntsa' 'nan na chuhan'. C'on' na ninvito vantyjatyen tson' Cristo. Quitsivi'ntyji' nn'an. C'on' na tajñuaan' ts'on 'u' yo tsoñ'en nn'an. Ee tsoñ'en nn'an na contcüii'han xuee' ta Jesús, cont'ahin nanmin' yo na ji'ua nan'xuanhan. Jo' mantyi 'u' quitsa'han'. ²³Majo' nque nn'an na conan'nein jñ'oon tsan' na tayuu ntejdeihan' ts'an, min tyi'ntsijon 'u' yo jñ'oon'ñeen

ee ve' conan'quijñ'eentohan' nn'an. Nn'an na conan'jonhan yo jñ'oon'ñeen conan'ntja'han yo nn'an. ²⁴Ee juu ts'an na itye'ntjon nnon ta Jesús, tyi'quichuhan' na ntsintja'hin yo ts'an. Icanhan' na conduihin ts'an na vaquinjon' na itsi'man jon ndëë nn'an. Min na conan'tja nan'ñeen nnon Tyo'ts'on, tyi'ndyioon' ts'on juu cha' nndëë ntsiquindyi jon joohin nchu vaa tsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on. ²⁵Ndo' mantyi joo nn'an na co'o cjo' jon, icanhan' na qui'man ya jon nan'ñeen yo na ndyia' ts'on jon na t'man qui ts'on jon Tyo'ts'on na nninncyaa jon na ntcüe' n'on nan'ñeen cha' ncüaa' n'onhan nchu vaa tsixuan jñ'oon na mayuu'. ²⁶Yajo' ngioo nnda' na jnda' nquenhan ndo' nndui'han juu xiu' na sijnda' yutyia na t'uii juuhan na nt'ahan cha'xjen na nt'ue ts'on juu, cha'vijon ts'an na m'aan navi'.

**Ndyu na mats'ia, ndö
vaa nnan'xuan nn'an**

3 Ndö vaa icanhan' na cüaa' tson'. Joo ndyu na mats'ia, ji vaa jndyi 'nan na nguaa. ²Xia'ntyi nc'oon' n'on nn'an na nquehan njon jndyihan, nc'onhan na nein jndyihan xoquitu', nnan'ntsahin nchu vaa na nan'xuanhan, nc'oon' n'onhan na ta'nan ncüiichen ts'an na njon conduihin, xia'ntyi nquehin. Nnan'neinhan jñ'oon tsan' na vjahan' cjo' Tyo'ts'on. Tyi'xe'quita'nguee'han nchu vaa 'nan na itso tyehin ndyeehin. Min tyi'n-cyahan na ya Tyo'ts'on na ivantyjee' jonhan, min ndëë nn'an. Tyi'quinjon ngiohan ntyja 'naan' jon. ³Tyi'xe'c'onhan na nan'vi'ngiohan tyehan ndyeehan, ndahan. Tyi'xe'quintjo ya ngiohan yo nn'an na too'han tyia'. Nnan'neinhan quintu nacio nn'an. Nnt'ahan 'nan na cavee' n'on nquehan, tyi'xe'quitquen nquehan xjen ntyja 'naanhan. Ngüenonchen na nnt'avi'han nn'an, cha'xjen ncüii quioo'

v'ii na ivenonchen na it'uii o' cüiichen tyje v'ii o'. Nan'ñeen tyi'neinhan nn'an na cont'a 'nan ya. ⁴Nnt'a yahan na quit'uiivi'han' nn'an na ya jñ'oon yohan. Ve' na nnt'atohan nchu vaa na nin'quint'ahan, tyi'xe'quinan'tiuhan na aa ntsi'ndaa'han'hin. Conan'tiuhan na ta'nan cüiichen ts'an na t'man conduihin cha'xjen nquehan. Joo 'nan na incyaa-han' na neinhan, vi'ngioityichenhinhan', chichen nquii Tyo'ts'on. ⁵Nnt'ahan na quitquen nn'an cüenta na njon jndyi jon ngiohan, majo' 'nan na cont'ahin it-si'manhan' ndëë nn'an na tyi'yuu' na m'anhin ntyja 'naan' juu najndei na con-
dui jon.

Ts'ianmin' nnan'xuan nn'an ndyu na mats'ia.

Majo' 'u' je', min tyi'ntsijon 'u' yo nn'an na nan'xuan nan'min'. ⁶Ee quii' nt'an nan'ñeen m'an nn'an na cotsquehin nt'aa nn'an yo jñ'oon na itsivi'nn'ahan'. Joo jñ'oon'ñeen itsijonhan' joohan' cha'vijon xiu' na nnt'uiihan' nanntcu na ndiquitji' yahan cüenta na its'aa-han' ngiohan na juu jnan na nan'xuanhan, tsijonhan' juuhan' cha'vijon xu ja. Ndo' joo jnan'ñeen vachuhan'hin quii' xi'jndui' nnon 'nan tyia na nt'ue ts'onhan'. ⁷Nque nanntcu'ñeen ninnquii'chen condyehin jñ'oon, majo' ndicüen-tyja na ncüaa' n'onhan yuu va nquii jñ'oon na mayuu'. ⁸Juu tsanquindua' Janes yo tyjequindua' jon Jambres, jnduehan na juu najndei na tondui Moisés, chito ntyja 'naan' Tyo'ts'on tovaahan'. Ndo' cha'xjen joo nan'ñeen jnan'vehan nacio' Moisés, majo'ntyi nque nn'an na conan'manhin jñ'oonmin' ndëë nanntcu'ñeen, co'ohan nacio' jñ'oon na mayuu'. Nn'an na conan'tiu jñ'oonmin', jndë si'ndaa' yutyiahan, ndo' juu na vantyja n'onhan Tyo'ts'on, jndë tacüaa'han ntyja 'naan'han'. ⁹Majo' joo nan'ñeen na conan'manhan ndëë nanntcu'ñeen, tyi'jndye nn'an na ntantjonhan ee ncüaa'

ya n'on nn'an na joo ve' nn'an nan'hin cha'xjen juu Janes yo Jambres.

Ts'ian na mats'ia na siquichu Pablo Timoteo

¹⁰Majo' 'u' ntyjê, 'u' jndê tqen' ya' cüenta jñ'oon na matsi'man. Mantyi' jnda' nchu vaa na jöm'an. Mantyi' nchu vaa na matsijnt'a na nts'a. Mantyi' ntyja 'naan' na mavantya ts'ön Tyo'ts'on. Mantyi' na may'ön na t'man ts'ön yo nn'an. Maquen' cüenta na vi'ntyjihan. Maquen' cüenta na contjotyen ja min'ñeenchen nnon navi' na maquenön.

¹¹Mantyi' 'nan na toquenön na tonty'e nn'an ja, tsoñ'en navi' na toquenön na tont'a nn'an tsjoon Antioquía ja, Iconio yo nin>Listra, na t'man jndyi navi' tont'a nn'an ja. Majo' siquindyaa ta Jesús ja quii' ts'oñ'en joo navi'ñeen. ¹²Ee jñ'oon na mayuu' ncüii cüii ts'an na nin'quitsijonhin yo Jesucristo cha' na ngavee' ntyjii Tyo'ts'on yohin, nt'a vi' nn'anhin.

¹³Majo' joo nn'an na tyia cont'a na conan'vi'nn'anhin nn'an, nnduihin nn'an na tyiantyichen nn'anhan. Nnan'vi'n-anhan nn'an ndo' mantyi nquehin nnan'vi'nn'an nan'ñeehan.

¹⁴Majo' 'u', joo jñ'oon na jndê tonan'-man nn'an nnon', quintjotyen 'u' ntyja 'naan'han' ng'e mantyi' ya' na mayuu'han'. Manchji' nin nn'an na tonan'-manhan' nnon'. ¹⁵Ee xjen chjo 'u' tajnan' jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio na nan'xuanhan' na conan'jnda'han' xquen' na vantya tson' Jesucristo na tsin'man jon ñuan 'nan'. ¹⁶Nquii Tyo'ts'on sijnda' jon nquen nn'an na tjihan tsoñ'en jñ'oon' jon. Juuhan' covijnt'uehan' na ntsi'man jon ndëehê 'nan na nt'ue ts'on jon na cüaa' nn'ön nchu vaa na nc'ön na tonnon jon, covijnt'uehan' na ntsi'manhan' ndëe nn'an yo 'nan na conan'tjahan. Mantyi covijnt'uehan' na juu ts'an na jndê jnty'ii juu jñ'oon na mayuu', ntquen ya ntcüe'han'hin. Ndo' covijn-

t'uehan' na ntsi'manhan' ndëehê nchu vaa na nc'ön tonnonchen cha'xjen na chuhan'. ¹⁷Nnda' vaa na sijnda' Tyo'ts'on na covijnt'ue jñ'oon' jon cha' min'ninchen ts'an na condui cüentaa' jon, quindê' ya na ntsixuan juu na conduihin ts'an na nts'aa juu ts'ian 'naan' jon.

Cya' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe nn'an

4 Mang'e na nnda', na tonnon Tyo'ts'on ndo' mantyi na tonnon Cristo Jesús, ndö vaa jñ'oon na matsiquichu ja 'u'. Juu xjen na nndyo ntcüe' jon, ntcö'xen jon nn'an na cotando' yo nin'n-an na jndê tjê ntyja 'naan' na jndê tonan'tjahan nnon Tyo'ts'on, ndo' na ngitye' na ntye'ntjon jon nn'an tsonnangue. ²Ng'e na nnda', ncy'a' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëe nn'an, cjoo' tson' na ntsa' ts'ian'ñeen, min na aa ncyaaahan' xjen ndo' min na aa ndincyaaahan'. Cüijn-t'ue 'u' juuhan' na juu ts'an na chue n'on juu, ntyii' nnda'han'hin natoo' Tyo'ts'on. Juu ts'an na itsique' ts'on, cüijn-t'ue 'u' jñ'oon'ñeen na ntsityia'hin, ndo' mantyi cüijnt'ue 'u' juuhan' na nninncy'a' na t'man ts'on ts'an na chjo vantya ts'on juu. Tsoñ'en ts'ianmin' quitsa'han' yo na tsixuan ñuan' na matsi'man' ndëehin. ³Ee mangüentyja xjen ya na tyi'xe'quinan'jñ'oon' nn'an jñ'oon na jndyoyu ntyja 'naan' Cristo. Ng'e na nnda', ngontyjahan yo 'nan na nt'ue n'on nquehan, nnan'tjonhan nn'an na nnan'man nan'ñeen ndëehan jñ'oon na cavee' n'on nquehan. ⁴Ndo' juu jñ'oon na mayuu' tavixe'quinduehan 'nanhan', ndo' ngonan'jonhan yo jñ'oon na conan'jnda' nque nn'an na ve' jn'aanhan'. ⁵Majo' 'u', ninnquii'chen cüji' ya' cüenta nchu vaa na vam'an'. Quitsiquii tson' navi' na maquenoön' ng'e na mancy'a' jñ'oon naya. Ninnquii'chen cayon' jñ'oon' Tyo'ts'on ncüii cüii joo. Quitsiquindê' tsochen ts'ian na i'va jon nnon' na matye'ntjon' nnon jon.

⁶Ntyja njan ja, nt'ö Tyo'ts'on ma'ndy-iñ'ën juu na vant'ö. Jndë tichjovi' xuee na vi nc'ön, ee mant'ui ja tsonnanguevahin. ⁷Cha'xjen ncüii sondaro itsichon yanty juu na its'aa juu tyia', mannda' vaa itsijonhan' ntyja njan. Jndë jndë s'a na matsichön quityquii'han'. Jndë matsiquindëñ'ën ntyja 'naan' na mavantyja ts'ön Cristo. ⁸Naneinhin xia'ntyti minndoo'han' na juu Cristo na itye'ntjon jon ja na ntco'xen jon jñ'oon ntyja njan na aa jndë tots'a cha'xjen na tsojon, na nninncyaa jon cüii corona nnön na ndit'maan' ja ntyja 'naan'han'. Nndui na nda' juu xuee xjen na nndyo nda' jon. Ndo' chito xia'ntyti nnön nninncyaa jonhan', mantyi nninncyaa jonhan' nnon ncüii ro cüii ts'an na ntyja jndyi ts'on juu na ncüjee' ntcüe' jon.

Nan'min quits'aa Timoteo

⁹Quitsichon' na macje na quindyoyon' na m'an, ¹⁰Ee juu Demas jndë jnty'ii juu ja. Ee joo 'nan na tsixuan tsonnanguevahin, neiin'ntyti jonhan', jo' tja jon Tesalónica. Crescente tja jon ndyuaa Galacia. Ndo' juu Tito jndë tja jon ndyuaa Dalmacia. ¹¹Ninnquiintyi Lucas na vi m'aa jon yo ja. Quindyoyon' Marcos ya na nndyo' ee nndë ntejndei jon ja ts'ian 'naan' Cristo na vaa. ¹²Juu Tíquico, t'ua ja ts'ian nnon jon na tja jon Éfeso. ¹³Jnty'i ja ndiaatco njan vaa' Carpo tsjoon Troas, quindyoyon'han' xjen na nndyo'. Ndo' mantyi joo tson njan, na tentcüi-ihan' na chuhan' jñ'oon' Tyo'ts'on, mantyi quindyochu'han'.

¹⁴Juu Alejandro, tsan na icüja' ncjo, t'man navi' s'aa juu ja. Nndyion Tyo'ts'on tsan'ñeen ntyja 'naan'han'. ¹⁵Ya ya

quen' 'u' cüenta ntyja 'naan' juu, ee jen vaa jndyi na sijndei vichen ts'on juu cjoo' jñ'oon na concya.

¹⁶Najndyee na tyjë vats'ian tondëe nanm'ann'ian na ntsinch'u ja jñ'oon na ngüañoon'han' ja, min'ncüii ts'an tasi-jonhin yo ja cha' na ntejndei'han' ja. Tsoñ'enhin jnty'ehan ja. Mac'an nnon Tyo'ts'on na tyi'ntyii' jon cüenta na nda' jnt'a joojan. ¹⁷Majo' nquii ta Jesús tentyjee' jon nc'ia ndo' tyincyaa jon na sixuan ja juu najndei na conduihin cha' ntyja 'naan'han' tsochen nn'an na chito conduihan nn'an judíos, jndëe tyincyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëehan. Ndo' na nda', tji' Tyo'ts'on ja quii' navi' na mavaa xjen na ngenön, jn'man quityquii'han'. ¹⁸Ndo' ncüii cüii nnon na conan'jnda' nn'an na nt'uiivi'han' ja, ntsiquindyaa jon ja quityquii'han'. Ndo' ngüantyyee' jon ja cha' nndëe ntsijon ja yohin naijon na ico'xen jon quiñoon'ndue. Ninnquii'chen cüit'maan'hin. Quindui na nda'.

Ncyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëe nn'an

¹⁹Mancya ts'on njan nnon Prisca yo saa' jon Aquila, ndo' mantyi ndëe nn'an 'naan' Onesíforo. ²⁰Juu Erasto ntjohin tsjoon Corinto ndo' nquii Trófimo ty'oon tycuhin, jnty'ihin tsjoon Mileto. ²¹Quitsichon' na ncüje' ntjoohin vitjachen na ntsac'ë ngueetein. Eubulo incyaa jon ts'on 'naan' jon nnon', mantyi Pudente, Lino, Claudia yo nin'tsoñ'en ntyjëehë na m'an tsjoonvahin na vantyja n'on Jesús.

²²Mac'an na c'oon ta Jesucristo yo 'u'. Quityio Tyo'ts'on jn'aaan tsoñ'enho'.

Tson Na Scüenon Pablo Nnon Tito

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon nnon Tito

1 'U' Tito, ja Pablo, matscüenön tson-vahin nnon'. Condui ja ts'an na itye'ntjon nnon Tyo'ts'on. Ndo' mantyi condui ja ts'an na i'ua Jesucristo ts'ian nnön na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Its'aa jon na nnda', cha' nque nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' jon, ngantjantyichen n'onhan Jesucristo, ndo' mantyi cha' ngay'oonhan'hin na quindë ya ncüaa' n'onhan juu jñ'oon mayuu' na juuhan' vay'oonhan' ts'an na ncü'ahin ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. ²Chuhan' na quint'a na nnda' ng'e contyja tcüii' nn'ön na ncy'ön cüenta na tyi'quintycüii na cota'nt'ö yo ñuan njanhan. Nquii jon, vitjachen na tqwen jon tsonnangue, tco' jon 'ndyo jon na nque nn'an na conduihin cüentaa' jon, ncy'onhan cüentahan'. Ndo' nquii jon min tyi'xe'quitsivi'nn'an jon. ³Nquii Tyo'ts'on na conduihin na itsin'-man jon ñuaan nn'an, nin'juu xjen na taa' ts'on jon na chuhan', jo' si'man jon juu jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an, majuu jñ'oon'ñeen na t'ua jon ts'ian nnön na mancyahan' ndëë nn'an. ⁴'U' ntyjë Tito, xeng'e juu jñ'oonvahin na covantyja nn'ön Jesús, jo' condui 'u' jnda. Nquii Tyo'ts'on conduihin tyëähë ndo' juu Jesucristo conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan. Mac'an ndëëhan na juu naya na nan'xuanhan, yo nin'juu na conduihan na tajñuaan' ts'onhan, c'oonhan' jo 'u'.

Ts'ian na t'ua Pablo nnon Tito

⁵Juu ts'iaan' na jnty'i ja 'u' ndyuaa Creta na m'aan ndaandue xi'jndio ngiaa'han', na quitsijnda' joo ts'ian na

vitja ndui, ndo' na nninjnda' nn'an na nnintquehin ndëë nn'an na vantyja n'onhan Jesús ncüii cüii tsoon. ⁶Nquii ts'an na nnintquehin ndëë nn'an na conduihin cüentaa' Tyo'ts'on, chuhan' na quinduihin ts'an na vaa jñ'oon ya ntyja 'naan' juu na tyi'cotsitjahan, na ninncüii scuu' jon, na mantyi ntsinda jon vantyja n'on, min chito vaa jñ'oon ntyja 'naan nan'ñeen na conan'jonhan yo 'nan na tsixuan tsonnangue, min chito m'anhin na conan'que' n'onhan nnon nquii tyehan. ⁷Ee nquii ts'an na conintquehin tondëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, nquii jon xuu' jon juu ts'ian'ñeen. Ng'e jo' chuhan' na itsiquindë jon tonnon Tyo'ts'on ndo' mantyi tondëë nn'an. Icanhan' na chito conduihin ts'an na itsichon jon na xia'nty'i 'nan na ngitso jon, jo' na nndui, min chito conduihin ts'an na cje ro na itsiv'ii, min chito ts'an na quindyihin, min chito conduihin ts'an na ityio jon 'nan nn'an. Mantyi ng'e na conduihin jnda Tyo'ts'on, joo s'on na vantjon jon, cüantjon jonhan' yo ncüii nnon ts'ian na chuhan'. ⁸Juu jon, nque nn'an na cotsque yahan na m'aan jon na cotsacondyi'han yo ts'ian 'naan' Tyo'ts'on, c'oon cje jon na cy'oon jon cüentahin na ntxee' jonhan. Chuhan' na conduihin ts'an na neiin' jon na itejndei jon nn'an, na mantyi conduihin ts'an na iquen nquii jon xjen ntyja 'naan' na vam'aan jon, na conduihin ts'an na jnda' 'nan na itsitiu jon na tonnon Tyo'ts'on yo na tondëë nn'an, na conduihin ts'an na its'aa jon 'nan na cavee' ntyjii Tyo'ts'on, mantyi na conduihin ts'an na itsiquindë juu na tonnon jon. ⁹Ndo' mantyi juu ts'an na conintquehin ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, icanhan' na quintjotyenhin ntyja 'naan' jñ'oon na mayuu' cha'xjen juu jñ'oon na conan'mán, cha' mantyi nndëë

nninjnt'uehinhan', cha' nque nn'an na condyehan jñ'oon na ncyaa jon, nnan'jonhan yo jñ'oon na mayuu', ndo' mantyi yo juu jñ'oon'ñeen ngüantjon jon joo nn'an na co'manjndo juu jñ'oon na coninncyá.

¹⁰Ee jndye nn'an m'an na co'manjndohin, na nan' jñ'oon na conan'neinhan na yo joo jñ'oon'ñeen conan'vi'nn'anhan nn'an. Majndeichen nque nn'an na quii jndyuehan na conduehan na juu ts'an na vantyja ts'on Jesús na icanhan' na quitsiquindë juu costumbre na cont'a nn'an judíos yonon'ndaa ndahin. ¹¹Icanhan' na quitsichen' jndyue nan'ñeen xeng'e ntyja 'naan joo jñ'oon na conan'neinhan, jndye nn'an conan'ndaa'han'. Mannda' vaa na cont'ahin ng'e na cotquen yantyihih na nin'quita'ntjonhan xoquitu', min tajn'anhan na cont'ahin ts'ian'ñeen.

¹²Ncüüi nquehin, tsan na tuihin juu ndyuaa Creta, na tonduihin ts'an na tonincyaa juu jñ'oon ntyja 'naan' 'nan na nndui, tso juu na tsoñ'en ntyjehin nn'an na m'an juu ndyuaa'ñeen, mancüüixjen conduihan nanquintu, itsijonhan' joochan cha'vijon quioo' vje na vi' jndyi 'nan cont'ahin. Itso tsan'ñeen na condui nan'ñeen nanntyquen na nin'cüa' quintcuhin min tats'ian cont'ahan. ¹³Juu jñ'oon na tso tsan'ñeen, mayuu'han'. Ng'e jo' cüan' yantyi ndëë nn'an Creta na vantyja n'on Jesús, cha' quen yantyihih'ntyja 'naan' na vantyja n'on. ¹⁴Cüan' ndëëhan na quitsacüentyjee'han na conan'jñ'oon'han joo jñ'oon na conan'jnda' nn'an judíos yo joo jñ'oon na nque nn'an conan'jnda'han na coto'xenhan'. Nn'an na cont'a na nnda', conduihan nn'an na tyi'cuee' n'onhan juu jñ'oon na mayuu'.

¹⁵Nque nn'an na jndë tquen Tyo'ts'onhan na conduihin na ntju' ñuaanhan, ntyja 'naan joochan tsoñ'en nnon conduihan' na ntju'. Majo' ntyja 'naan nque nn'an na m'aan' n'onhan 'nan natyia,

min tyi'cantyja n'onhan Cristo, juu na cotji'han cüenta, min ncüüi nnon tyiquit-sixuanhan' na ntju'. Ata juu na m'aan' n'onhan yo nin'juu na vicjee' ñuaanhan, m'aanhan' na ty'ahan' na tonnon Tyo'ts'on. ¹⁶Joo nan'ñeen yo na saa' n'onhan, conduehan na cota'jn'aanhin Tyo'ts'on, majo' juu na cotsam'anhan, itsi'man jndyoyuhan' na cotjihhan ntyja 'naan' nquii jon. Ji vaa jndyi ntyjii jon ntyja 'naanhin. Min tyi'nin'quinan'quindëhan na tonnon jon. Min'ncüüi nnon ts'ian na ya tyi'xe'cüijnt'uehin ntyja 'naan'han'.

Chuhan' na quitsi'man ts'an jñ'oonmin

2 Majo' ntyja 'nan', ninvito quitsi'man' ndëë nn'an na 'u' vam'an' tyquii' joo jñ'oon na itejndeihan' na conan'nchu'han' nchu vaa na icanhan' na c'on nn'an na vantyja n'onhan Cristo Jesús. ²Nque nannon tque, quitsu' ndëëhan na quitquen nquehin xjen ntyja 'naan' na cotsam'anhan, c'onhan na conduihan nn'an na tque cont'a cha' ngioo' ngio nn'an ntyja 'naanhan, quinduihan nn'an na jnda' 'nan na cotji'han cüenta. Mantyi c'onhan na xoncüüi' n'onhan ntyja 'naan' juu na vantyja n'onhan, ndo' mantyi cüivengiohan nn'an, ndo' mantyi c'onhan na t'man n'onhan quityquii' joo navi' na coquenonhan. ³Ndo' majo'ntyti nanntcu tque, quitsi'man' ndëëhin na quitsam'anhin yo na xoncüüi' n'onhan, min chito conan'tja'han quintu nn'an, min chito na conduihan nanntcu na nan'cüenonhan xjen na covehan. Ndo' ndëë ntyjencuhin na tyi'tquechen, quinan'manhan ndëë nan'ñeen 'nan na chuhan' na quint'ahan. ⁴Quint'a nanntcu tque nan'min cha' nque ntyjencuhan na tyi'tquechen, ntsi'manhan' ndëë nan'ñeen na quinan'vengiohan s'ahin yo ndahin. ⁵Nque nanntcu tque, quinan'manhan ndëë nan'ñeen na quitquen nquehin xjen

ntyja nchu vaa na cotsam'anhin. Na c'onhan na ntju' ntyja 'naan' 'nan na conan'tiuhan, ndo' mantyi quityi'xee' yahan s'ahin yo ndahin, ndo' c'onhan na ya ñuan nan'xuanhan yo tsoñ'en. Ndo' mantyi quinan'man nanntcu'ñeen ndëë ntyjentuhan na quitjue'c'ehin ndëë s'ahan, cha' ntscu'han' na ndue' nn'an na juu jñ'oon' Tyo'ts'on tyi'quijnt'uehan'.

⁶Macha'xjen juu jñ'oon na jndë tsjö, mantyi nque nn'an ndyua, quitsijnda' nquenhan na quitsam'anhin na xoncüii' n'onhan. ⁷Majo' ncu' tyquii' tsoñ'en na vam'an', quitsa' na ncüaa' n'onhan nchu vaa na icanhan' na c'onhan na cotquenhin cüenta ntyja 'naan' na vam'an'. Xjen na matsi'man' jñ'oon' Tyo'ts'on ndëëhan, quitsa'han' yo na xoncüee' tson' na tonnon Tyo'ts'on, ndo' mantyi na matsa' na juu ts'ian na tsixuan' njon jndy' conduihan'. ⁸Joo jñ'oon na matsi'man' ndëë nan'ñeen, quitsinin' jñ'oon na ntejdeihan'hin na ngaquehan ntyja 'naan' na vantyja n'onhan, ncüii' jñ'oon na tyi'xe'ncyaahan' na nduehan na tyi'cüijnt'ue juu jñ'oon na matsinin'. Na ntsa' na nnda', juu ts'an na tyi'cüji' yahan' jñ'oon na incyaa, ngüejnaan' juu ndo' ntsichenhan' 'ndyo juu na ta'nan jñ'oon tyia na nndëë ntsinin' juu nacjo'.

⁹Ndo' nque nn'an na cotye'ntjon-tyenhan ndëë patrón 'naanhin, quitsu' ndëëhan na quita'nguee'han tsoñ'en 'nan na condue nan'ñeen, cjoo' n'onhan na ngavee' ngio nan'ñeen yo joohan, min tyi'nantcüe'han jñ'oon ndëë nan'ñeen. ¹⁰Min tyi'nty'ueehin 'naan nan'ñeen, majo' quinan'manhan na conan'quindëhin tondëë nan'ñeen. Quint'ahin cha'xjen na matsjö ndö', ee na aa nt'ahinhan', ntyja 'naanhin ntsiquinjonhan' juu jñ'oon na conan'man ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa na conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan.

¹¹Ee juu naya na tsixuan jon, jndë tity-incyoo' jndyoyuhan' ndëë tsoñ'en nn'an. Ntyja 'naan' juuhan' na itsin'man jon ñuan 'naan' minnichen ts'an. ¹²Juu naya'ñeen itsi'manhan' ndëëhë na quitji ntcüe' jaa ntyja 'naan min'cya ro nnon natyia na itsuehan' nacjoo' Tyo'ts'on, ndo' tsoñ'en nnon na cojoo' n'on nn'an na nin'quinan'jonhan yo juu na tsixuan tsonnangue, quitquen nque jaa xjen ntyja 'naan'han, yo na quint'aha tsoñ'en cha'xjen na chuhan' na tondëë nn'an, yo nchu vaa na quitsam'an quii' nt'an nn'an tsonnanguevahan. ¹³Ndo' viochen xjen na cotsam'anntyëhë, cominnt'ö tcüihi na ncüjee' ntcüe' nquii Jesucristo na conduihin Tyo'ts'on na taquintyja na t'man conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan. ¹⁴Tyincyaa nquiihin na tue' jon ntyja njanhan, cha' ncüji' ntcüe' jon jaa quii' tsoñ'en 'nan tyia, ndo' cha' ntquen jon jaa na ntju' cüentaa' nquii jon, ndo' na icüji' jon jaa yo na ntquen jon nquë na condui jaa nn'an ntyja 'naan' nquii jon. Its'aa jon na nnda' cha' na quitquen yantyi jaa na nt'aha ts'ian na ntyja 'naanhan' na ndit'maan' jon.

¹⁵Ninnquii'chen quitsi'man' jñ'oon-min' ndëë nan'ñeen yo juu najndei na matsixuan'. Tyi'ntsinchqueen' 'u' na mancyah'han' ndëëhin. Joo nn'an na tyi'nin'quinan'jñ'oon'han jñ'oon 'ndyo', cuan' ndëëhin, min tyi'ninncyaa' na ncüji' ts'an cüenta na tyi'quinjon condui 'u'.

Ts'ianmin icanhan' na quint'a

3 Nque nn'an na vantyja n'on Cristo, quitsa' na cañjoo' n'onhan na quitjue'c'ehin tondëë nanm'ann'ian yo nin'ndëë nn'an na cotsantyja nanquen' nan'ñeen, quita'nguee'hin ntyja 'naan tsoñ'en, ndo' na c'on c'ehin na nt'ahin minnichen ts'ian na ya na conan'jnda' nanm'ann'ian'ñeen. ²Min tanan'neihan jñ'oonvi' nacjoo' min'ncüii' ts'an. Majo' joo nn'an na chohan tyia' yo ntyje-

han, quinan'chonhan na nan'ntycüiihan tyia' 'naan nan'ñeen ndo' na quint'ahan nciüi cüii nnon naya yo nn'an. Ndo' ndëë tsoñ'en nn'an quinan'manhan na ya ñuan nan'xuanhan.

³Ee mantyi jaa ndyu na toxen'chen tom'an na tataa' nn'ön nchu vaa na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na c'ön, tatota'nc'ue 'nan na nt'ue ts'on jon. Jñ'oon na tonan'man nn'an ndëëhë, tju'ndya'han' jaa nato na tyi'ya. Joo natyia na tovinein' nn'ön yohan' yo cüii nnon natyia na nt'ue jndyi ts'on ts'an na nin'quits'aa juu, totye'ntjöntyën ndëëhan', nin-nquii'chen tonan'jön yo tsoñ'en nnon 'nan tyia. Tonan'tëë' nn'ön nn'an, tondijndö joohan ndo' mantyi nquehan tondijndohan jaa. ⁴Majo' nquii Tyo'ts'on na conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan, juu xjen na s'aa jon na tityincyoo' na ya ñuan tsixuan jon yo ntyja njanhan, yo juu na vi'nchjii jon nn'an, ⁵juu xjen'ñeen sin'man jon ñuan njanhan. Min chito s'aa jon na nnda' ng'e jaa jndë jnt'a 'nan na ya jndyi na tonnon jon. S'aa jonhan' xeng'e nty'ia ro nn'an nchjii jon. S'aa jonhan' juu xjen na tyincyaa jon na tui xco jaa na tman jon jaa, yo ntyja 'naan' juu najnde'i na condui nquii Espíritu Santo. ⁶Ndo' ntyja 'naan' nquii Jesucristo na conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan, jo' nquii Tyo'ts'on tyi'vacuaa xjen na incyaa jon Espíritu Santo quii' nn'ön. ⁷Ng'e juu naya na condui Jesucristo, jo' na iquen Tyo'ts'on jaa na tajnan nan'xuan. Ndo' na nnda', incyaa'han' na itsiquindaa' jon jaa na tyi'quintycüii na cota'nt'ö yo ñuan njanhan, 'nan na contyjatycüii' nn'ön na ncy'ön cüentahan'.

⁸Joo jñ'oonmin' conduihan' jñ'oon na mayuu', ndo' nque nn'an na vantyja n'onhan Tyo'ts'on, nt'ue ts'ön na jaa' quitsinin'han' ndëëhan cha' nnan'chonhan na nt'ahan nciüi cüii nnon ts'ian na ya. Ee joo jñ'oonmin' njon jndyi-

han', ndo' t'man naya nan'xuanhan' na ntejdeihan' tsoñ'en nn'an. ⁹Majo' juu jñ'oon na conan'nein nn'an na vay'oonhan' nn'an na ic'onhan'hin yo ntyjehan, oo na conan'nchu'han nin nn'an tsjan na jndyocahan' na tuihan, oo na conan'n-tja'hin yo ntyjehan nchu vaa na itsi'man nciüi 'ndyo jñ'oon na tquen Moisés, 'u' tyi'ntyii' 'u' ntyja 'naan' na cotji' nan'ñeen cüenta. Ee joo jñ'oonmin' tyi'quitejdeihan' ts'an, ve' jn'aanhan'.

¹⁰Nciüi ts'an na incyaa jñ'oon na ntyja 'naan'han' na ic'onhan' nn'an yo ntyjehan na vantyja n'on, nciüi oo aa ve jnda na quitsiqui'man'hin, ndo' xe aa tyi'quitsijñ'oon' juu jñ'oon na matsui nnon juu, cüji'hin quii' nt'anho'. ¹¹Ee ndëë nciüi' cüenta na juu tsan'ñeen tyi'ndyoyu nato na m'aan juu, juu jnan na its'aa juu, it'uiihan'hin.

Jñ'oon na itsiqui'maan' Pablo Tito

¹²Ya na njñön juu ntyjëëhë Artemas oo Tíquico na m'an', quitsichon' na ngaquindya' ja tsjoon Nicópolis, ee jndë sijnt'a na juu tsjoon'ñeen, jo' nguenön ngeetein. ¹³Juu Zenas, tsan na tsinty-jaa' jñ'oon 'naan nn'an, yo juu Apolos, xjen na nndui'han na m'anho', ncyaho' tsoñ'en na icanhan'hin cha' ndëë nc'ohan na tonnonchen nato na ñjonhan, na min'cüii 'nan tyi'quitsitjahan'hin. ¹⁴Ee nque ntyjëëhë na vantyja n'on Jesús, icanhan' na cjoo' n'onhan na quint'ahan nciüi cüii nnon 'nan naya, ndo' quitejdeihin nque nn'an na itsitja jndyihan' 'nan na ninjnt'uehan, ee xe na aa tyi'quint'ahan na nnda', juu na vantyja n'onhan itsijonhan' juuhan' cha'vion ts'oon na tatë cove'.

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëëhan

¹⁵Tsoñ'en ntyjëëhë na vantyja n'on Jesucristo na m'anhan ntjoohin yo ja, concyahin ts'on 'naanhan nnon'. Ndo' mantyi ncy'a' ts'on njan ndëë nque nn'an

na conan'vengiohan já ng'e na man- tsixuan nquii Tyo'ts'on, ncyaa jon na
tyi vantyja nn'ön jon. Juu naya na nnan'xuanho'han'.

Tson Na Scüenon Pablo Na M'aan Filemón

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon nnon Filemón

1 Maja Pablo macüji tsonvahn na matscürenöhan' na m'an' Filemón, 'u' na condui 'u' ts'an na matsijon 'u' yo ts'ian na mats'a. M'an ja vancjo ng'e na condui ja ts'an cüentaa' Jesucristo. Juu ntyjééhë Timoteo itsijonhin yo juu jñ'oonva na macüji. ²Ndo' mantyi mancyä ts'on njan nnon juu ntyjééhë tsanscu Apia yo nnon juu ntyjééhë Arquipo na mantyi conduihin sondaro 'naan' Jesucristo, ndo' yo ndëë nn'an na conduihin tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na covatjonhan va'. ³Nquii Tyo'ts'on na conduihin tyééhë, yo nin'nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, juu naya na conduihan yo nin'juu na tajñuaan' ts'onhan, ncyahan na nnan'xuanho'han'.

Vi'nchjii jndyi Filemón nn'an

⁴'U' ntyjé, xjen na matsinën nnon Tyo'ts'on, ninquii'chen na mancyä naya jon na mavañjoon' ts'ön 'u'. ⁵Condue nn'an nnön ntyja 'naan' juu na vantyja tson' nquii Jesús na conduihin na itye'ntjon jon jaa yo na vi'nchji'hin, ndo' mantyi matsa'han' yo tsoñ'en nn'an na iquen jonhin na conduihan cüentaa' nquii jon. ⁶Mac'an nnon Tyo'ts'on na juu na mavantyja tson' Cristo ngay'oonhan' 'u' na vantyichen ncüaa' tson' ntyja 'naan' joo na ityio Tyo'ts'on jn'aan na coy'ön cüentahan' ng'e na condui jaa cüentaa' nquii Jesucristo. ⁷'U' ntyjé, juu na vi'ntyji' nn'an, t'man vaa na ncyaaahan' na nën yo na may'ön na t'man ts'ön na nda' tsixuan', ee ntyja 'naan' na vi'ntyji' nn'an, jo' itsiteinhan' ñuaan 'naan' nque ntyjééhë na vantyja n'on Jesucristo, yo tsoñ'en 'nan na matsa' ntyja 'naanhin.

Ican Pablo vi naya'ñeen ntyja 'naan' Onésimo

⁸Mang'e juu jñ'oon ya'ñeen na conan'nein nn'an nnön ntyja 'nan', min na vaa najndö na ncyaa Cristo na condui ja ts'an na i'ua jon ts'ian nnön na cjöncyä jñ'oon naya 'naan' jon na ntsjö na quitsa' 'nan na chuhan', ⁹majo' min na nda', yantyi ntji na ntc'an na quitsa' vi nan'ñeen ng'e na vi'ntyji' nn'an. Mancö Pablo, nein na tsantque ja ndo' na m'an vancjo xeng'e na condui ja ts'an ntyja 'naan' nquii Jesucristo. ¹⁰Juu naya na mac'an nnon', iv'aaahan' nquii Onésimo. Ee viochen xjen na m'an vancjo ntjoohin, siu' juu jñ'oon na totsinen nnon juu. Nein vantyja ts'on juu Jesucristo, ndo' na nda', jo' condui ja tye juu.

¹¹Juu juu nguee na toxen'chen s'aaahan' ntyji' ntyja 'naan' juu na conduihin ts'an na tyi'cüijnt'uehin quityquii' ts'ian 'nan'. Majo' nanein hin ntyja njan ve jaa, mancu' ndo' mantyi ncö, t'man nninjnt'uehin. ¹²Majñön ntcü'ëhin na m'an', ndo' mac'an nnon' na cyon' cüentahin na cha'vijon ncö na mayon' cüenta. ¹³Vi jndë vantyja ts'on juu Cristo, s'aaahan' na nt'ue jndyi ts'ön na ntsintjö'hin. Nnda' matsitiu cha' ntyja na ndiquindëë na ntejndei' ncu' ja juu xjen na nty'i vancjo tsojnaan' na mancyä jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo, juu juu ndinonhin na ntye'ntjon juu nnön. ¹⁴Majo' min tyi'nin'quitsintjö'hin na chito yo jñ'oon 'nan', chito na nninncyä'hin na ntejndei' juu ja ng'e na maju 'u', majo' na ntsa'han' xeng'e ncu' nt'ue tson'. ¹⁵Ndëë nts'aaahan' na ve' vitan' xjen na sitycyaa'hin nnon', majo' nanein hin na ngyon' ntcüe' cüentahin, mancha'chen xjen ntjohin yo 'u'. ¹⁶Nanein chito xia'ntyi na conduihin ncüii ts'an na itye'ntjon juu nnon', nein conduihin ncüii ty'iu' na ve'nchjii Tyo'ts'onhin. Ja vi'nchji jndyihin, majo'

'u' chuhan' na mat'manntyichen nchji' yohin, navejndyee ng'e na conduihin ts'an na itye'ntjon juu nnon', ndo' na jndë ve na mantyi conduihin ts'an na cüajon vantyja ts'on juu Jesús cha'xjen ncu'.

¹⁷Mang'e na nnda', xe na aa macüji' cüenta na condui ja ts'an na nin'ncüii matye'ntjön nnon Jesucristo yo 'u', ya-jo' cyon' ntcüe' cüenta juu Onésimo na cha'vijon ncö na mayon' cüenta.

¹⁸Ndo' mantyi xe na aa vaa 'nan na tyi'quichuhan' na s'aa juu ntyji', oo xe na aa chujnan juu xoquitu' nnon', quityi' cüenta xoquitu'ñeen na ncö chöjnanhan' nnon'. ¹⁹Ja Pablo, ndöhin matyiö xuë, ja nndyiön na chujnan juu. Mìn tyi'i-canhan' na nts'a na cañjooñ' tson' na t'-mannty chu'jnan' nnön, ee ntyja na condui 'u' jnda Tyo'ts'on, jo' na chu'jnan' nnön. ²⁰Jo' nanein, 'u' ntyjë, ng'e na condui 'u' ts'an na vantyja ts'on, quitsa' vi naya'ñeen na mac'an nnon' ng'e na vi'ntyji' Cristo, juuhan' nninncyaa-han' na tein ro quityquii' ñuan njan. Jo' ntyja 'nan' ncy'ön na jndö quityquii' joo 'nan na maquenön.

²¹Ndö' vaa jñ'oon na macüji ng'e ntyjii' ya ts'ön ve jndyentyichen 'nan na ntsa', chito ve' xia'nty cha'xjen juu 'nan na mac'an. ²²Ndo' mantyi vaa ncüi-ichen naya na nin'c'an nnon'. Ntyja ts'ön na ncjöquinty'ia ja 'o'. Jo' vi naya'ñeen quitsijnda' ncüii v'aa naijon na nc'ön ya yo 'o'. Jo' quinan'neinho' jñ'oonva-hin nnon Tyo'ts'on, cha' xe na aa nt'ue ts'on jon nninncyaa jon na nguënön na m'anho'.

Incyaa Pablo ts'on 'naan' jon ndëëhan

²³Juu Epafra, incyaa jon ts'on 'naan' jon ndëëho'. Ntjoo m'aañ jon vancjo yo ja jnaañ na incyaa jon jñ'oon naya 'naan' Cristo Jesús. ²⁴Ndo' mantyi Marcos, Aristarco, Demas yo nin'Lucas, coninncyahin ts'on 'naanhin ndëëho'. Joohin conan'jonhin yo ja quityquii' juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on.

²⁵Nquii ta Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, quityio jon jn'aanho' na ncüii cüii 'o'.

Tson Na Ty'on Nn'an Hebreos Cüenta

Tyo'ts'on si'man jon ndëe nn'an nchu condui jnda jon

1 Ndyu na toxen'chen, jndye jnda totsiniin Tyo'ts'on ndëe ndochihi yo jndyue nque nn'an na toninncyahan jñ'oon 'nan na xejnda ngüentyja na nguaa. Jndye vaa nnon na totsiquindyi jonhan ntyja 'naan' 'nan na itsijnda' jon na nts'aa jon. ²Majo' nanein ndyu na mats'ia, yo jñ'oon 'ndyo jnda nquii jon, itsi'man jon ndëe ntyja nchu vaa conduihin. Nquii jnda jon tquen jon tsjö'ndue yo tsonnangue, yo nin'tsoñ'en 'nan na m'aan. Ndo' t'ua Tyo'ts'on ts'ian na tsoñ'en nnon na jndë tquen jon, macüentaa' jnda jonhan'. ³Nquii Tyo'ts'on manin' conduindui' na quixuehin, ndo' Jnda jon cüajon conduihin. Tsoñ'en na condui nquii Tye jon, cüajon conduihin. Nquii jon ivantjee' jon tsoñ'en na tquen Tye jon yo ntyja 'naan' jñ'oon' jon na t'man najndeí conduihan'. Vi najndë na tue' jon na s'aa jon ts'ian cha' ndëe ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnan nn'an, tacjo jon tontyjaya ngiaa' Tyo'ts'on, nquii jon na taquintyja na t'man conduihin.

Njonntyichen condui jnda Tyo'ts'on chichen ángeles

⁴Ng'e na ndda', iquenhan'hin na njonntyichen conduihin, chichen ángeles, cha'xjen xuee' jon na siquindaa' tye jonhin, njonntyichen tsixuanhan', chintyi nguee joo ángeles'ñeen. ⁵Ee vaa jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na tso jon nnon jnda jon:

Xia'ntyí nquii 'u' condui 'u' jnda, xeevahin ma'ua ts'ian nnon' na cüejon matyentjon' yo ja.

Majo' minjon tacotso jon jñ'oon nnon ncüüi ángel cha'na juu jñ'oon'ñeen na tso jon nnon jnda jon. Itso jon:

Ja nts'a na ncüaaa' n'on nn'an na condui ja tye jon, ndo' juu jon conduihin jnda.

⁶Ndo' mantyi vaa ncüüichen jñ'oon na tso Tyo'ts'on xjen na jñon jon jnda jon na ninncüüi ts'onhin quii' nt'an nn'an na m'an nnon tsonnangue, tso jon:

'O' ángeles, tsoñ'enho' quitongityeho' nnon jnda.

⁷Majo' ya na itsiniin Tyo'ts'on ntyja 'naan joo ángeles 'naan' jon, itso jon:

Mats'a na joo ángeles njan cje rohan cha'xjen na cje ro m'aan jndye.

Cotyentjonhan nnön ndo' itsijonhan'hin cha'vijon tsachon.

⁸Majo' nnon nquii jnda jon ñoncyá tso jon. Itso jon:

'U' jnda, Tyo'ts'on condui 'u'.

'U' ntyja na matyentjon', tyi'xe'quintycüüihan'.

'U' matyentjon' cha'xjen na chuhan'.

⁹'U' nein' na quits'aa ts'an cha'xjen 'nan na chuhan'.

Majo' jndo' joo ts'ian tyia na cont'a nn'an.

Mang'e jo', ja Tyo'ts'on na matyentjón 'u',

mancya na t'manntyichen na nein' 'u' yo nty'iu' na vantyja n'onhan ja.

Ndö' vaa jñ'oon na tso jon nnon jnda jon. ¹⁰Mantyi ndö vaa ncüüichen jñ'oon na itso Tyo'ts'on nnon jnda jon:

'U' na matyentjon' tsoñ'en, xjen na tye' tsoñ'en, tquen' tsonnangue.

Mantyi tsoñ'en na covityincyoo' tsjö'ndue,

ma'U' tquen'han'.

¹¹Nngue'ntyja xjen na juu tsonnangue yo tsjö'ndue, ntscüejndyohan' juuhan', majo' 'U' m'an' ndo' m'an'.

Joohan' ndi'ndaa'ñ'enhan' cha'vijon ndiaa ntsa.

¹²Ndo' cha'xjen ts'an na itscüejndyo juu ndiaa' juu na ntcüe juu ndiaa xco, mannda' vaa itsijonhan' na ntscüejndyo' tsonnangue yo tsjö'ndue. Majo' ng'e na mancha'xjen na m'an', mangle' jo' tyi'je'canhan' na ngüejndyo 'u'.

Nnda' jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon jnda jon.

¹³Majo' min'jon tatso jon ncüii jñ'oon nnon cüii ángel cha'xjen juu jñ'oon na tso jon nnon jnda jon. Itso jon nnon juu: Quijman' ndöhin nc'ia ntyjaya najjon na tojnaan' na ngitoxën viochen xjen na nque nn'an yo nin'yotyia na conan'vehan nacjo', ncju'cjëhin.

Jñ'oonmin' tso Tyo'ts'on nnon jnda jon. ¹⁴Yajo' joo ángeles, ¿Nchu vaa na nan'xuanhan? Joohan ninnquii'chen conduihin na cotye'ntjonhan nnon Tyo'ts'on. I'ua jon ts'ian nndëëhan na condyotejndeihan joo nn'an na itsiquindaa' jonhan na tyi'jon quintycüii na cotando' ñuan 'naanhan.

Juu na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, toncuu' jndyi xe na aa tyi'quinan'jñ'öön'han'

2 Mang'e juu jnda Tyo'ts'on njonntyichen conduihin, chichen ángeles, jo' chuhan' na quitquënnnyëchën cüenta joo jñ'oon na condyëë na tyincyaa jnda jon, ng'e xe na aa tyi'nan'jñ'öön'han', ngitsuu' nn'önhan', ndo' n'ndyëëhan'. ²Ee juu jñ'oon' Tyo'ts'on na ico'xenhan' na tyincyaa ángeles joohan' ndëë nn'an, njon jndyi tonduihan'. Ndo' ncüii ncüii nnon jñ'oon'ñeen na totsitja ts'an ntyja 'naan'han', min tyi'cüanguee' juuhan', tot'uiihan'hin cha'xjen na chuhan'. ³Mang'e na nnda', xe na aa tyi'cotquën ya cüenta juu jñ'oon ntyja 'naan' Jesucristo, tanchu ya nt'aha na ngit'ë na tyi'nt'uui Tyo'ts'on jaa. Ee nquii Jesucristo tyincyaa jndyee jon

jñ'oon na njonntyichenhan' na ntyja 'naan'han' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an. Ndo' nque nn'an na tondye jndyee juu jñ'oon'ñeen, tonan'quindyihan jaa ntyja 'naan'han'. ⁴Ndo' nquii Tyo'ts'on jndye nnon min na tots'i'man jon na juu jñ'oon'ñeen na toninn'cya nan'ñeen conduihan' na mayuu'han'. Ee tont'ahan ts'ian t'man na tyi'je'quinduihan' ntyja 'naan' najndë nquehan, yo jndyechen nnon na tont'ahan na tots'aahan' na vacue tom'aan' n'on nn'an na jnty'iahinhan'. Tui na nnda' ng'e tyincyaa Tyo'ts'on juu najndei na condui nquii jon ndëëhan. Ndo' nquii Espíritu Santo, itsiquindaa' jon ncüii cüii nnon ts'ian'ñeen nan'ñeen na tondëë tont'ahan jndye nnon ts'ian na ya cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon.

Jesucristo totsixuan jon cha'na condui jaa ndö

⁵Majo' tsonnangue xco ya na nguaa-han', na ntyja 'naan' juuhan' na conan'nén, chito na tyincyaa Tyo'ts'on na joo ángeles ngitoxenhan. ⁶Ng'e vaa jñ'oon nnon tson Salmos na sinin David nnon Tyo'ts'on, itso jon.

Já nn'an min tyi'quinjon condui já. Ndo' ng'e na nnda' ¿Ndu na jen m'aan' tson' ntyja nján?

Ndicüaa' ts'ön nin 'nan condui já nn'an na mavantye' já.

⁷Chjochen xjen sijnda' na t'manntyi condui ángeles, chintyi já nn'an, majo' chito na ninnquii'chen na nguaa na nnda'.

Ee ndëcya nntsa' na nndit'maan' já, ndo' mantyi jndë sijnda' na já ngitoxén tsoñ'en na jndë tquen'.

⁸'U' jndë sijnda' na já ntye'ntjón tsoñ'en na jndë tquen'.

Nnda' jñ'oon na tji David. Majo' quitquenho' cüenta na tso jon na jaa nn'an ntye'ntjón tsoñ'en na min. Ndo' na nnda' vaa, itsiquindyihan' ta'nan 'nan

jnty'iihan' na tyi'c'oonhan' nacje 'naan nn'an. Majo' ata xjen nein tacobnty'ia na nguaa na nnda'. ⁹Majo' ntyja 'naan' Jesús, cotquën cüenta na chjovi'xjen tquen Tyo'ts'on na tyí't'man tonduihin yo ntyja 'naan joo ángeles. Majo' nanein-hin, nquii Jesús, taquintyja itsiquinjonha-hin yo na itsit'maan' Tyo'ts'onhin ng'e na tyincyaa hin na tquiihan' hin na tue' jon. Tui na nnda' cha' ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on, jo' na t'uiihan' jon na tue' jon ntyja 'naan' jnanhan.

¹⁰Ee ng'e nquii Tyo'ts'on, tsoñ'en nnon na min na tquen jon, m'an ndo' m'anhan'. Nt'ue jndyi ts'on jon na nque nn'an na conduihan ntsinda jon, nnan'jonhan juu na condit'maan' jon. Ng'e na nnda', tcanhan' na c'ua jon ts'ian nnon Jesús na quenon jon navi' tman, cha' ntyja 'naan' juuhan' ntquenhan' hin na quindë conduihin na ntsin'man jon ñuaan nn'an. ¹¹Ee nquii jon na iquen nn'an na conduihan ñuan nquii', ndo' mantyi yo nin'nque nn'an na conduihan ñuan nquii'han, vehan ninncüii tyehan. Mang'e jo' neiin' Jesús na tso jon na condui jaa ntyje nquii jon. ¹²Ee cha'vijon nquii Jesús sinin jon nnon Tyo'ts'on juu jñ'oon na jndui, itso jon:

'U' Tye', ntsinën ndëë ntyjõ ncõ ntyja 'nan',

quii' juu tmaan' nn'an na conan't'-maan'han 'u',

ngita alabanza na mats'a na njon 'u'.

¹³Ndo' ndõ vaa ncüiichen jñ'oon jndui, itso jon:

Ja nquii Tyo'ts'on mantyja ts'ön. Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon na jndui, itso jon:

Ndõ m'an ja yo nn'an na incyaa Tyo'ts'on na conduihin ntsinda.

Nnda' tso joo jñ'oon'neen.

¹⁴Jaa na condui ntsinda jon, nan'xuan si'ts'o ndo' neon'. Mang'e jo', mantyi nquii Jesús tuihin na ts'anhin na chu jon

si'ts'o ndo' neon'. Tyincyaa nquiihin na jnan'cuee' nn'anhin, cha' ntyja 'naan' na tue' jon, ndëë ntsiyuii' jon juu najndei na tsixuan yutyia na its'aa juu na covjë.

¹⁵Ndo' ng'e na nnda', tsoñ'en nn'an na conan'qui n'onhan jon, itsiquindyaa jonhan na m'anhan na coviquityuehan na ncüjehan. Majo' nque nn'an na tyi'quinan'qui n'onhan jon, joohan mancha'chen xjen m'anhan na ncyaaahan na ncüjehan. ¹⁶Majo' nquii Jesús, chito tyjee' jon tsonnanguevahin na ntejnedei jon joo ángeles na cotye'ntjonhan nnon Tyo'ts'on. Jndyo jon na ntejnedei jon jaa nn'an na vantyja nn'ön jon na condui jaa tsjan 'naan' Abraham na jndyocahan'. ¹⁷Mang'e jo' ntyja 'naan' tsoñ'en, tcanhan' na nquii Jesús, cüejon ntsixuan jon cha'xjen jaa ntyje jon cha' ndëë nduihin tyee tque na taquintyja na t'man tondëéhë, ncüii tyee na nty'ia rö ntyjii jon ndo' na itsiquindë jon tsoñ'en jñ'oon na itsinin jon. Ndo' ng'e na conduihin na nnda', jo' nque nn'an na vantyja n'onhan jon, nndëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnan na nan'xuanhan, ng'e nquii Jesús tyincyaa jon na tue' jon ntyja 'naanhan.

¹⁸Ng'e na toquenon jon navi' xjen na sichon yutyia na quityii'han' ng'eehan' jon, jo' nndëë ntejnedei jon jaa mincyaa ro xjen na itsichon yutyia na ityiii' juu ng'ee juu jaa na quinan'tja jaa.

Njonntyichen condui Jesús, chichen Moisés

3 Mang'e jo', 'o' ntyjë na jndë tquen Tyo'ts'on 'o' na conduiho' cüentaa' jon ndo' na iqueen' jon 'o' na quinan'jonho' yo jon quiñoon'ndue, chuhan' na chen jndyi c'oon' n'onho' ntyja 'naan' Jesús. Ee jñon Tyo'ts'onhin ndëë nn'an tsonnanguevahin, ndo' t'ua jon ts'ian nnon Jesús na quitsiquindyi jon jaa juu jñ'oon naya na vantyja nn'ön, ndo' na conduihin tyee na taquintyja na t'man tondëéhë. ²T'ua Tyo'ts'on ts'ian-

min' nnon Cristo, ndo' siquindë jonhan' cha'xjen nquii Moisés siquindë jon ts'ian na t'ua Tyo'ts'on nnon jon quii' nt'an nn'an Israel na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on. ³Ee ntyja 'naan' juu ts'ian na condui Jesús, njonntyichen conduihin, chichen Moisés. Ndo' na nnda' vaa na tsixuan jon, itsijonhan'hin cha'na ts'an na itsia v'aa. Nquii tsan'ñeen njonntyichen conduihin, chichen juu v'aa na sia jon. ⁴Ndo' m'an nn'an na cont'a ts'ian 'naan' Tyo'ts'on, cha'na tots'aa Moisés, majo' tsoñ'en ts'ian'ñeen, nquii Tyo'ts'on itsijnda' jonhan'. ⁵Juu Moisés'ñeen tonduihin cha'vijon ts'an na itye'ntjon na siquindë jon quii' ts'ian 'naan' Tyo'ts'on. Juu ts'ian na tots'aa jon na tocüji' jndyoyuhan' ntyja nchu vaa na nts'aa Tyo'ts'on ndëcyachen. ⁶Majo' nquii Cristo, conduihin cha'vijon jnda ts'an na t'ua jon ts'ian nnon juu na co'xen juu vaa' jon. Ndo' jaa condui juu v'aa'ñeen xe na aa yo na xoncüee' nn'ön na contjotyen jaa na vantyja nn'ön ata xjen na nndyo nnda' Cristo. Ndo' yo na nën rö na mantya nn'ön na nguaa na nnda'.

Sijnda' Tyo'ts'on na nque nn'an cüentaa' jon nta'jndyee ñuaanhan

⁷Icanhan' na c'oon' nn'ön juu jñ'oon na jndui na tso Espíritu Santo, na itsiquindyihan':

Xeevahin, xe aa condyeho' na itsiqui' maan' Tyo'ts'on 'o',

⁸Yajo' tanan'que' n'onho' juu jñ'oon na itsiquindyi jon 'o' cha'xjen tont'a ndochiio' juu xjen na tomandy-i'han juu ndyuaa na xjen cova'.

Juu xjen'ñeen totquenhin xjen 'naanhin Tyo'ts'on na njnty'iahan na aa nty-cüii na t'man ts'on jon yohan.

⁹Ng'e na nnda', nquii Tyo'ts'on sinin jon ntyja 'naan nan'ñeen:

Venn'an ndyu na totquenhan xjen 'naanhan na njnty'iahan na aa ntycüii

na t'man ts'önhan. Nnda' tont'ahan min na tojnty'ia ndëehin ncüii ncüii nnon ts'ian t'man na tots'a na tots'i-manhan' ndëehan na t'man condui ja.

¹⁰Mang'e jo' t'ön na v'i nanmin', ndo' ng'e jo' tsjö: "Mancha'chen xjen cont'ahan ncüii ncüii nnon na ty-i'quint'ue ts'ön,

min tyi'nin'quitquenhan cüenta nato na sijnt'a cüentahan."

¹¹Ndo' jnaan' na jndë siv'ihan, jo' jaa' jñ'oon tsjö na xe'quitscüe-jndyöhan' na tyi'jon xuee ninncy na nc'oque'han naijon na jndë sijnt'a na nta'jndyeehan.

Jñ'oonmin' na sinin Tyo'ts'on.

¹²Ve' ng'e jo', 'o' ntyjë na vantyja n'onho', quitquen ya yaho' cüenta na tanin ncüii 'o' m'aaan juu na tyia jndyi ñuan tsixuan juu na tyi'covantyja ts'on juu nquii Tyo'ts'on na vando', na ntsity-cyaa'hin ntyja 'naan' jon. ¹³Majo' nque ntyjeho' na vantyja n'on, 'o' ñoncyaa vaa quint'aho'. 'O' 'io 'io quinan'qui-maan'ho'hin viochen xjen na incyaa Tyo'ts'on na vanaan na ntquën cüenta jñ'oon na itsi'man jon ndëë. Ee xe na aa nnt'a na nnda', yajo' joo ts'ian'ñeen ntscu'han' na juu 'nan natyia ntsivi'n-anhan' jaa ndo' min taje'quinan'que' nn'ön na tonnon jon. ¹⁴Ee xe na aa ntjotyen jaa na conan'qui nn'ön Cristo cha'xjen tont'a xjen najndyee na tye' na covantyja nn'önhin, yajo' tsoñ'en na itsixuan jon, nnan'jön yohin ntyja 'naanhan'.

¹⁵Itsi'manhan' na nnda' ng'e ncüiichen jñ'oon' Tyo'ts'on, nnda' vaa na itsiquindyihan'. Itsohan':

"Nanein i'man Tyo'ts'on 'o', quitquen ya yaho' cüenta jñ'oon na itsiquindyi jon 'o'.

Xe na aa condyeho' jñ'oon na itsiquindyi Tyo'ts'onho' nanein,

tyi'nan'que' n'onho' nnon jon cha'xjen tont'a nque nn'an Israel'ñeen na jnan'vehan cjoo' jon.

Ndö' vaa jñ'oon sinin Tyo'ts'on. ¹⁶Ndo' ¿Nin nn'an nan'ñeen na tondyehin jñ'oon na totso jon, majo' tonan'que' n'onhin nnon jon? Manqueto nn'an na totsantya toxen' Moisés xjen na tji' jonhin ndyuua Egipto. ¹⁷Venn'an ndyu totsiv'ii Tyo'ts'on joo nan'ñeen na tonan'que' n'onhan na tatyihan nquenhan jñ'oon na totsiquindy jonhan. Jo' tyincyaa jon na ncüii ro ncüii rohan tovjehan viochen xjen na toma'ndyi'hin juu ndyuua'ñeen. ¹⁸Ndo' ¿Nin nn'an nan'ñeen na sinin Tyo'ts'on jñ'oon nquii' ndëëhan na tyi'jon xuee ninncyaa jon na nc'oque'han najon na jndë sijnda' jon na nta'jndyeehan? Manquentyi nn'an na tyi'quita'nguee'han jñ'oon na tqwen jon. ¹⁹Yajo' itsi'man nquii'han' ndëëhë, tsojnaan' na tyi'cantlya n'onhan jñ'oon na siquindy Tyo'ts'onhan, jo' na tatincyaa jon na ntsaque'han juu ndyuua na jndë tco' jon 'ndyo jon na ntsiquindaa' jonhan' joohan.

Jndë sijnda' Tyo'ts'on na nque nn'an cüentaa' jon nta'jndyeehan

4 Mangiö na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon na nndëë nc'ön na m'aan jon najon na nancoo' na nta'jndyëë. Mang'e jo' icanhan' na quitquën jndyi cüenta na tyi'nan'que' nn'ön na tonnon jon cha'xjen na tont'a joo nan'ñeen, ee xe na aa cont'a na nnda', je'ncyaa jon na ntsac'ë na m'aan jon. ²Mantyi jaa macondyëë jñ'oon naya cha'xjen nque nn'an Israel'ñeen tondyehin nchu vaa na nc'onhan najon na m'aan jon. Majo' juu jñ'oon'ñeen tatejndeihan'hin ng'e tatëntyja n'onhan juuhan'. ³Majo' jaa na covantyja nn'ön jñ'oon na incyaa Tyo'ts'on, jndë cotsac'ë najon na m'aan nquii jon na nta'jndyëë. Majo' nque nn'an Israel,

ta'nan jndëë tyeque'han najon na itso jon na nta'jndyeehan, ee vaa jñ'oon na tso jon ntyja 'naanhin:

Jnaan' na jndë siv'i jahin, jo' jaa' jñ'oon na tsjö na tyi'je'quitscüejndyöhan' na tyi'jon xuee ninncyaa na nc'oque'han najon na jndë sijnt'a na nta'jndyeehan.

Ndö' jñ'oon na tso Tyo'ts'on ntyja 'naan' nan'ñeen. Majo' ntyja 'naan' jon, vi na jndë tqwen jon quiñoon'ndue yo nin'tsonnangue, tyincyaa' na neinin' jon, cha'vijon ts'an na vajndyee. ⁴Ee quii' jñ'oon' jon na jndui, vaa jñ'oon ntyja 'naan' juu xuee na jndë ntyque'. Itsohan' na nin'yon xuee tqwen jon quiñoon'ndue, tsonnangue, nn'an yo quioo' yo nin'tsoñ'en 'nan na min. Ndo' xee na jndë ntyque' ta'nan ncüiichen nnon 'nan na tcanhan' na quits'aa jon, jo' ta'jndyee jon. ⁵Ndo' mantyi quii' jñ'oon'ñeen na jndui, sinin Tyo'ts'on ntyja 'naan nn'an Israel na tonan'jonhin yo Moisés. Itsohan':

Tyi'jon xuee ninncyaa na ngoque' nanmin' navijon na jndë sijnt'a na nta'jndyeehan.

⁶Yajo' ninvaa na vanaanchen na nnan'jon nn'an yo Tyo'ts'on najon na nta'jndyeehan ntyja 'naan' nquii jon. Majo' joo nn'an na tyenan'jonhan yo Moisés, tatyincyaa' na nta'jndyeehan ntyja 'naan' Tyo'ts'on ng'e tata'nguee'han jñ'oon na tso jon. ⁷Mang'e na nnda', covityincyoo' jndyoyu na nnda' vaa ng'e jndye ndyu jndyocahan' ndo' sijnda'cyaa jon ncüiichen xjen na nta'jndyee nn'an ntyja 'naan' jon. Juu xjen'ñeen itsiquijndyu jonhan' xeeva, cha'xjen jñ'oon na sinin nquii David. Itso jon: Xeeva i'man Tyo'ts'on 'o'.

Majo' tyi'nan'que' n'onho' ntyja 'naan' juu jñ'oon na itsiquindy jon 'o'.

Ndö' vaa jñ'oon na tji David. ⁸Ndo' vi na jndë na tue' Moisés, t'ua Tyo't-

s'on ts'ian nnon Josué na tachu jon joo nn'an Israel'ñeen na tyeque'han ndyuaa na tyincyaa Tyo'ts'on cüentahan naijon nta'jndyeehan. Majo' xe na aa tyincyaa Josué na ta'jndyee joo nn'an Israel'ñeen ntyja 'naan' jon, je'cy'ooncyaa Tyo'ts'on nciüichen xjen na ninncyaaahan' na nta'jndyee nn'an ntyja 'naan' jon. ⁹Mang'e jo', nanein itsi'man jndyoyuhan' na ninvaa na ninncyaa jon xjen na jaa nn'an na vantyja nn'önhin, nta'jndyëë ntyja 'naan' jon. ¹⁰Ee min'ninchen ts'an na ntsijonhin yo juu na iva-jndyee Tyo'ts'on, mantyi jndë jnty'ii juu na iqenhin na nin'quits'aa juu nciüi nnon na ntyja 'naan'han' na ntsin'man jon ñuaan' juu. Ntyja na vam'aan juu, itsijonhan'hin cha' ya na tajndyee jon vi na jndë tqen jon tsoñ'en. ¹¹Mang'e na nnda' vaa, chuhan' na tsoñ'en jaa quinan'chönhön cha' ya ro ntsquë naijon na incyaa jon na cotal'jndyee nn'an. Tyi'ntsijonhan' jaa yo nque nn'an Israel'ñeen na tonan'que' n'onhan na tajnan'jñ'oon'hin jñ'oon na totso Tyo'ts'on ndëëhan.

Vaa najndei na condui jñ'oon' Tyo'ts'on

¹²Ee juu jñ'oon' Tyo'ts'on, conduihan' na vando'han' ndo' t'man najndei tsixuanhan'. Itsijonhan' juuhan' cha'vijon nciüi xjotë ve ntyjaquio. Juuhan' tentyichenhan' vequindy'i'han' quityquii'chen ñuaan' ts'an yo na njoonntyichen na ndyii' na vando' juu, itsiquinaanhan' 'nan na xia'nty'i nquii ts'an ntyjii, ico'x-engan' tsoñ'en na ndyii' ts'on ts'an yo joo 'nan na itsitiu juu na nin'quits'aa juu. ¹³Tsoñ'en na jndë tqen Tyo'ts'on, minncüi'han' je'quindëë ngüanty'iuhan' na tonnon jon. Ndo' nciüi cüii jaa ninncyaa cüenta ntyja njanhan nnon nquii jon na tsoñ'en vanaan nt'ëëhan' na tonnon jon.

Condui Jesús tyee na taquintyja t'man

¹⁴Juu Jesús jnda Tyo'ts'on, taquee' jon quiñoon'ndue. Nanein conduihin tyee na taquintyja t'man ntyja njanhan. Ng'e jo' icanhan' na quintjotyen na vantyja nn'önhin. ¹⁵Nquii jon na conduihin tyee na taquintyja t'man ntyja njanhan, ndëë ntsijonhin yo jaa quityquii' joo 'nan na coquenön na conan'manhan' na ta'nan najndë na tonnon Tyo'ts'on. Ng'e nciüi cüii 'nan na ityii'han' ng'eehan' jaa, nincüajon jndë tjon jonhan', majo' tatyincyaa jon na juuhan' ngüantjonhan'hin. ¹⁶Mang'e na tantjon Jesús, jo' yo na qui nn'ön quitsquë tonnon juu silla na manin' ts'iaan' 'naan' Tyo'ts'on, jo' vaa naya na conduihin. Quint'a na nnda' cha' ncy'ön cüenta juu na m'aan jon na nty'ia rö nn'an ntyjii jon, ndo' mantyi na ntquën cüenta na itejndei jon jaa xjen na vaa nciüi nnon na coquenön.

5 Ndyu na toxen'chen, nque nn'an Israel quii' nt'an ntyjehan totjihan nciüi ts'an na nduihin tyee na taquintyja t'man tondëëhan. Joo ntyee'ñeen viochen xjen na tom'aan nciüi'han, tocan juu na quityio Tyo'ts'on jn'aan ntyjehin nn'an Israel'ñeen. Ndo' mantyi toninncyaa tsan'ñeen quioo' nnon Tyo'ts'on na tonan'cüje nan'ñeen cüentaa' jon, cha' ntsit'man ts'on jon njanhan. ²Nciüi nciüi tyee'ñeen viochen xjen na tom'aan nciüi'han, cüejon na ts'anhin cha'xjen nque nn'an Israel na t'uahan ts'ian'ñeen nnon jon. Ndo' juu jon mantyi conduihin ts'an na totsitjahin nnon Tyo'ts'on, ng'e jo' je'quityioon' ts'on jon yo ntyje jon nn'an Israel xjen na tonan'tjahan tonnon Tyo'ts'on na tyi'quitsanjonhin nato na si'man jon ndëëhan. ³Ng'e na mantyi juu tyee'ñeen conduihin ts'an na totsitjahin, jo' nquii jon totscue' jndyee juu quioo' na toninncyaa juu nnon Tyo'ts'on na quitsit'man ts'on jon jnaan' nquii juu.

Majo'ntyi ts'ian tots'aa juu cha' ntsit'-man ts'on jon tsoñ'en nn'an Israel jnan na nan'xuanhan. ⁴ Min'ncüüi ts'an Israel, ta'nan sitiü nquii juu na nc'oon juu ts'ian tyee na taquintyja na t'man conduihin. Xia'ntyi nquii Tyo'ts'on tji jon nin ts'an ntsixuan juu ts'ian'ñeen cha'xjen na tji jon Aarón ntyja 'naan'han'. ⁵ Ndo' ng'e na nnda' vaa, itsijonhan' juuhan' yo 'nan na tui ntyja 'naan' Cristo, ee chito sitiü nquii jon na nc'oon jon tyee na taquintyja na t'man conduihin. Nquii Tyo'ts'on t'ua ts'ian'ñeen nnon Cristo cha'na juu jñ'oon na jndui na itso Tyo'ts'on: 'U' condui 'u' jnda, xeevahin ma'ua ts'ian nnon' na ntsijon 'u' na maco'x-en' yo ja.

Ndö' vaa tso Tyo'ts'on nnon Cristo. ⁶ Ndo' mantyi vaa ncüüichen jñ'oon na jndui na itso jon nnon Cristo. Itsohan': 'U' tyi'je'quintycüüi na condui 'u' tyee na taquintyja t'man, ts'ian na ma'ua nnon', itsijonhan' juuhan' cha'na juu ts'ian na t'iön Melquisedec.

Mannda' vaa itsiquindyi juu jñ'oon'ñeen. ⁷ Viochen xjen na tom'aan Cristo tsonnangue, nin'nquii'chen tocan jon na quitejndei Tyo'ts'onhin ng'e taa' ts'on jon na nquii Tyo'ts'on taquintyja najndei na conduihin na ntsin'man jonhin min na nnan'cuee' nn'anhin. Totsichon yantyi jon na tocan jon naya'ñeen, ata xi' tocüijihan' ndaa nnon jon. Ndo' tyincyaa Tyo'ts'on jñ'oon na tcan jon, ng'e na tju'cjhin na ta'nguee' jon 'nan na nt'ue ts'on jon. ⁸ Ndo' nquii Cristo, min na conduihin jnda Tyo'ts'on, majo' ntyja 'naan' joo navi' na toquenon jon, quityquii'han' tonan'manhan' nnon jon na vii' ngenon juu ts'an na vanguee' juu na tonnon Tyo'ts'on. ⁹ Ndo' ng'e 'nan na s'aa Cristo, tquenhan'hin na quindë ya conduihin, mang'e jo' na incyaa Tyo'ts'on na tsoñ'en nn'an na vantyja n'on jon, conan'xuanhan na

tyi'quintycüüi na vando' ñuaanhan ntyja 'naan' nquii jon. ¹⁰ Ndo' ng'e na siquindë jon, nquii Tyo'ts'on tquen jonhin na conduihin tyee na taquintyja na t'man ntyja njanhan, cha'xjen juu ts'ian na totsixuan Melquisedec.

Cjoo' nn'ön na ngaque jaa nchu vaa na vantyja nn'ön

¹¹ M'anchen jñ'oon na nin'quitsinën ndëëho' ntyja 'naan' na condui Jesús tyee na taquintyja na t'man condui. Majo' ndicüji' cüenta nchu vaa ntsjöhan' ndëëho' ee 'o' jndyaa' jndyi na ncüaa' n'onho' 'nan tsi'manhan'. ¹² 'O' tandyo xuee na vantyja n'onho' Jesucristo. Ng'e jo', nanein chuhan' na conduiho' nn'an na conan'man jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an. Majo' 'o' tyi'c'oon' n'onho' na nnda', 'o' ninvaa icanhan' na quitsi'man nnda' ts'an ndëëho' joo x'ee jñ'oon na tondye jndyeeho' ntyja 'naan' jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndo' ng'e na nnda' vaa, itsijonhan' 'o' cha'vijon yo'ndaa na cotei' na ndiquindëë ntcüa' joo 'nan na cocüa' nn'an na jndë tijnda' n'on. ¹³ Ng'e mangioho' na yuchjo na ninnquii'chen itei' juu, ninvaa jnt'ahin, ndo' ts'an na nnda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' juu, tyi'coquehin ntyja 'naan' Tyo'ts'on, tyi'je'quindëë ncüji' juu cüenta 'nan na chuhan' na quits'aa juu yo 'nan na tyi'ya. ¹⁴ Majo' jñ'oon' Tyo'ts'on na jaa'ntyichenhan', itsijonhan' juuhan' cha'vijon 'nan na cocüa' nn'an na jndë tijnda' n'on. Ng'e ninnquii'chen m'aan' n'onhin juu jñ'oon'ñeen, covaa' n'onhan nchu vaa na itsohan' na ngom'anhan na tonnon Tyo'ts'on ndo' mantyi yo na tyi'nt'ahan 'nan na tyi'ya nchjii jon.

6 Mang'e na nnda', cüaa' yantychen nn'ön ntyja 'naan' na condui Cristo tyee na taquintyja na t'man ntyja njanhan, chito xia'ntyi na ntjo ja yo joo jñ'oon na conduihan' x'ee jñ'oon ntyja 'naan' na vantyja ts'on ts'an. Ee

tyi'quichuhan' na ninnquii'chen ntsi'-man ts'an ndëëho' juu x'ee jñ'oon na quintcüe' nnda' n'onho' yo joo 'nan na vay'oonhan' ts'an na ngitsu ñuaan' juu. Min tyi'quichuhan' na ninnquii'chen quitsi'man ja ndëëho' na icanhan' na cantyja n'onho' Tyo'ts'on. ²Min yo na ntsi'man ts'an ndëëho' juu x'ee jñ'oon ntyja 'naan' na cont'ë nn'an yo xuee' Jesucristo. Min tyi'quichuhan' na quindyë nnda'ho' juu x'ee jñ'oon ntyja 'naan' na cotyio nn'an na vantyja n'on ndueehan nacyj ntyjehan na cotanhin na cüijnt'ue Tyo'ts'on nan'ñeen quii' ts'ian 'naan' jon. Min tyi'quichuhan' na quitsi'-man nnda' ts'an ndëëho' juu x'ee jñ'oon na nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë, min tyi'quichuhan' na ntsi'man ts'an ndëëho' na joo nn'an na jndë tco'xen Tyo'ts'on jnanhin, na tyi'quintycüii na nc'oon ñuaanhin navi'. ³Ndo' nanein, xe na aa nt'ue ts'on Tyo'ts'on, njnt'ue nin ncüii nnon 'nan na ntejdeihan' na ngaqueho' ntyja 'naan' Cristo.

⁴M'an nn'an na jndë jndyehan jñ'oon' Tyo'ts'on ndo' ntyja 'naan' jo' coy'onhan cüenta na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaanhan, ndo' na m'aa Espíritu Santo quityquii' n'onhan. ⁵Mangiohan na juu jñ'oon' Tyo'ts'on ya jndyi tsixuanhan'. Ndo' jndë tjihan cüenta ntyja 'naan' joo najndë ntsixuan juu tsonnangue na ya na ndëcyä na nguentyja na nguaahan', ⁶Ndo' vi na jndë totsam'anhan quii' jñ'oonmin', xe na aa ntji ntcüe'han ntyja 'naan' Cristo ndo' na 'ndyehan jñ'oon' jon, yajo' taje'quindë ntcüe' nnda' n'onhan, ng'e vi na jndë jnt'ahinhan', cüajon cont'ahan cha'na jnt'a nn'an na t'ionhan Jesús tsonjn'aaan, ee itscüejnaan'han'hin tondë nn'an na nnda' cont'a nan'ñeen. ⁷Itsijonhan' ntyja 'naan'han cha'vijon tyuaa. Ncüii ncüii jon na cova', co'uhan' tyuaa, yajo' ntjon na conon nn'an, co'onhan'. Ndo' ya na ityio Tyo'ts'on jn'aaan ntjon'ñeen, cove'han'. ⁸Majo' xe na aa

co'ndyë na conan'vë jñ'oon' jon, itsijonhan' ntyja njanhan cha'vijon ncüii tyuaa na tayuu jnt'uehan' na ve' neon yo tscojndë na co'on nnonhan'. Juu tyuaa na nnda' vaa na tsixuanhan', ta'n nan ngüantjon ts'an na 'naan'han', ndo' na mats'ia njñoon tsan'ñeen chonhan'.

Jñ'oon' Tyo'ts'on na contyja nn'ön, itejndeihan' na contjotyen jaa na tonnon jon

⁹O' ntyjë na vi'ntyji jndyihö', min na jndë tsjö jñ'oonmin' ndëëho', ntyjii' ya ts'ön na conduiho' cha'vijon tyuaa ya yo jndyë nnon ntyja 'naanho' na conan'manhan' na jndë sin'man Tyo'ts'on ñuaanho'. ¹⁰Ee nquii Tyo'ts'on, ng'e na tyi'its'aa jon 'nan na tyi'quichuhan', jo' na tyi'je'quitsuu' ts'on jon na coty'e'ntjonho' nnon jon na totejdeiho' mañoon ntyjeho' na vantyja n'onhan jon, ndo' ninvaa na cotejdeiho' nan'ñeen ng'e na vengioho' jon. ¹¹Nt'ue n'ön na ncüii ro ncüiiho' cjoo' ya ya n'onho' na quint'aho' cha'xjen na cavee' ts'on jon ata xjen na nndyo nnda' Cristo, cha' quitsi'-manhan' na xoncüee' n'onho' na contyja n'onho' jon. ¹²Ee tyi'quint'ue n'ön na nan'ntyquenho' ntyja 'naan' jñ'oon' Tyo'ts'on. C'onho' na vantyja n'onho' jon cha'na tont'a nn'an na tom'an tivio. Ee joohan min chito maninñoon' ty'onhan cüenta joo 'nan na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëëhan na nts'aa jon nayahin, majo' tasacüentyjee'han na tovendoo'hin na nndui cha'xjen na tso jon ndëëhan. Ninvito tovantyja n'onhan jon.

Joo jñ'oon na ico' Tyo'ts'on 'ndyo jon tsoñ'engan' itsiquindë jonhan'

¹³Ee xjen na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham, ng'e na ta'n nan ncüii-ichen nin juu na t'man conduihin cha'xjen nquii jon, ng'e jo' tijnt'ue nquiihin xuee' jon cha' quitsi'manhan' na ntsiquindë jon jñ'oon'ñeen. ¹⁴Itso jon

nnon juu: “Jñ'oon na mayuu' na t'man ndyio jn'aan 'u', ndo' joo ntsinda' na nc'on na tonnonchen, nts'a na nnin-jndyehin.”¹⁵ Abraham'ñeen yo na t'man ts'on juu, tovendoo' juu na ngue'ntyja na ndui cha'xjen jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon juu, ndo' juu jñ'oon'ñeen ty'oon jon cüentahan'.¹⁶ Nque nn'an je', xjen na conan'neinhan jñ'oon nquii', coninjnt'uehin xuee' ncüiichen na t'manntyichen conduihin, chichen nquehan. Ndo' ya na conan'jnda'han jñ'oon yo ntyjehan, contycüii jñ'oon na conan'neinhan vi na jndë jnduehan na nquii jon na taquintyja na t'man conduihin, ndyiaa' jon na nnan'quindëhan jñ'oon na jnan'jnda'han.¹⁷ Cha'xjen na nda' vaa na cont'a nn'an, mantyi nquii Tyo'ts'on mannda' its'aa jon. Ng'e ndëë nn'an na ndahan juu na tco' jon 'ndyo jon, nt'ue ts'on jon na quitsi'manhan' na tyi'xe'quitscüe'ndyo jon nchu vaa na itsijnda' jon, jo' sinin jon jñ'oon nquii'.¹⁸ Yajo' m'aaan ve nnon na tyi'je'quitsivi'nn'an Tyo'ts'on jaa na tyi'je'quitscüe'ndyo jonhan'. Juu jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon ndo' yo nin'juu na tijnt'ue nquii' jonhin xuee' jon na tsi'manhan' na ntsiquindë jonhan'. Toxen'chen tovaa na nin'quit'uihan' jaa na ngitsu ñuan njanhan. Majo' nein ntyja 'naan ve joo jñ'oon'ñeen, m'an na qui nn'ön na ncy'oon jon cüenta jaa quiñoon'ndue.¹⁹ Juu na qui nn'ön jon, ntyja 'naan'han' na contjotyen ñuan njanhan. Ntyja 'naan' juuhan', tyi'je'qui'ndyihan' jaa na ngitsu ñuan njanhan. Juu na qui nn'önhin jndë tëquee'han' naijon m'aaan nquii jon.²⁰ Nquii Jesús, jo' vijon na jndë taquee' jon na itsi'man jon nato na vachuhan' jaa. Nanein tyi'quintycüii na conduihin tyee na taquintyja t'man ntyja njanhan cha'xjen juu ts'ian na totsixuan juu Melquisedec.

Jesús cüejon conduihin tyee, cha'xjen na totsixuan Melquisedec

7 Juu Melquisedec'ñeen tonduihin tsanm'aants'ian t'man tsjoon Salem ndo' mantyi tonduihin tyee ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on na taquintyja t'man najnde'i na conduihin. Xjen na jndyo ntcüe' Abraham vi na jndë tantjon jon joo rey na jnt'ahan tyia' yo nn'an tsjoon Sodoma, juu tyee Melquisedec'ñeen, taquitjonhin jon. Ndo' tcan Melquisedec na quityio Tyo'ts'on jn'aan tsan'ñeen.² Ndo' juu Abraham, tsoñ'en 'nan na tji' jon nduee joo rey'ñeen, 'nan na itsiquindëhan' nquihan', jo' tyincyaa jon ncüii ncüii nnonhan' nnon juu tyee Melquisedec'ñeen. Juu xuee' Melquisedec itsiquindyihan' na ico'xen jon nn'an cha'xjen na chuhan'. Ndo' xuee' tsjoon naijon na toco'xen jon itsiquindyihan' na joo nn'an tsjoon'ñeen ya tom'anhan, tatyia' quichohan ng'e ya toco'xen jon.³ Juu Melquisedec'ñeen, tyi'jnda' nchu jndyu tsotyee jon min tsondyee jon, ndo' min tyi'jnda' nin nn'an tsjan na tuihin, min yuu xjen na tuihin ndo' non'cüan na tue' jon. Yajo' juu tsan'ñeen mancha'xjen conduihin tyee cha'xjen nquii jnda Tyo'ts'on.

⁴ Quitquenho' cüenta ntyja 'naan' na t'man jndyi totsixuan juu Melquisedec'ñeen. Ng'e nquii tachiihi Abraham, vi na jndë tantjon jon yo joo nn'an na s'aa jon tyia', tji' jon 'nan nduee nan'ñeen. Ndo' 'nan na condë nqui na tji' jon nduee nan'ñeen, 'nan na yantychen tyincyaa jon ncüii ncüii nnonhan' nnon juu Melquisedec'ñeen.⁵ Jñ'oon na mayuu' nque nn'an tsjan Leví na jndyocahan', tacüja'han' na tonduihin ntyee ndëë ntyjehin nn'an Israel. Juu jñ'oon na tquen Moisés na ico'xehan', co'xehan' na nque ntyjehan nn'an Israel, ncüii cüii nnon na condë nqui 'naanhin na min,

ncyahinhan' ndëë ntyee'ñeen. Nnda' vaa na tco'xen juu jñ'oon'ñeen min na nque ntyee'ñeen conduihan tsjan 'naan' Abraham na jndyocahan'. ⁶Majo' nquii Melquisedec, chito tuihin tsjan Leví. Ndo' min na nnda', joo 'nan na condë nqui 'nan na tji' Abraham nduee joo rey'ñeen, ty'oon tsan'ñeen cüenta nciüii nnonhan'. Ndo' juu Abraham conduihin nquii tsan na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon juu na nndijndye ntsinda juu, majo' min na nnda' conduihin, Melquisedec tcjan jon na quityio Tyo'ts'on jn'aaan nquii Abraham'ñeen. ⁷Ndo' mangiö na nquii ts'an na ican na quityio Tyo'ts'on jn'aaan nciüiichen ntyje juu, t'manntyichen conduihin, chichen juu tsan'ñeen na ican jon ntyja 'naan' juu. ⁸Ntyja 'naan nque ntyee'ñeen na tuihan tsjan Leví, coy'onhan cüenta nciüii nciüii nnon na condë nqui 'nan na coninncyaa nn'an Israel, ndo' nque ntyee'ñeen conduihan nn'an na covje. Majo' ntyja 'naan' nquii Melquisedec'ñeen, vaa jñ'oon na icüiji' jndyoyuhan' ntyja 'naan' jon na ninvaa vando' jon. ⁹Ndo' ng'e na nnda', ndëë nciüaa' nn'ön na tsoñ'en nn'an tsjan Leví na jndyocahan' na conduihan ntyee ndëë nn'an Israel, itsijonhan' ntyja 'naanhin na cha'vijon nquehan na tyionhan diezmo nnon Melquisedec'ñeen. ¹⁰Mantyi juu Leví'ñeen, min na tyí'conduihin juu xjen'ñeen, majo' cha'vijon nquii jon tyion jonhan'.

Nquii Jesús itsijonhan'hin cha'vijon nquii Melquisedec

¹¹Nque ntyee ntyja 'naan tmaan' nn'an Israel na conduihan tsjan Leví, juu jñ'oon na ico'xenhan' na tqen Moisés ty'onhan cüentahan'. Nque ntyee'ñeen, ts'ian na tonan'xuanhan, cüejonhan' cha'xjen juu ts'ian na totsixuan Aarón. Majo' xe na aa ndëë ntsin'-

man Tyo'ts'on ñuaan nn'an ntyja 'naan' ts'ian na tont'a ntyee'ñeen, tyi'xe'canhan' na ninjnda' nciüiichen tyee na ntsixuan juu ts'ian cha'na na totsixuan juu Melquisedec'ñeen. ¹²Ng'e xjen na covejndyo ts'ian na nan'xuan ntyee, mantyi juu ntji na ico'xenhan' ntyja 'naan' juu ts'ian na nan'xuan nan'ñeen, chuhan' na cüejndyohan'. ¹³Ndo' juu tyee na taquintyja na t'man conduihin ntyja njanhan, nquii Jesús, tuihin tsjan na jndyocahan' tmaan' Judá, ndo' min'ncüüi jon tatsö Moisés na nciüii ts'an tsjan Judá quitsixuan juu ts'ian tyee cüenta nn'an Israel. ¹⁴Ee si'man nquii'han' na nquii jon na itye'ntjon jon jaa, tuihin tsjan tmaan' Judá. Ndo' juu jñ'oon na tqen Moisés, ta'nan siquindyihan' na nciüii ts'an tsjan tmaan'ñeen na caquee' juu ts'ian tyee.

¹⁵Ndo' itsi'man nquii'chenhan' na nnda' vaa ng'e na jndë tityincyoo' nciüiichen tyee na tsixuan jon ts'ian cha'na juu ts'ian na totsixuan Melquisedec'ñeen. ¹⁶Ee chito m'aaan Jesús ts'ian tyee ng'e nciüii jñ'oon na ico'xenhan' cha'xjen juu jñ'oon na tqen Moisés na sijnda'han'. Juu jñ'oon'ñeen toco'xenhan' na joo nn'an tsjan Leví nc'onhan ts'ian tyee. Majo' nquii Jesús, m'aaan jon ts'ian tyee ng'e na vaa najndeí na conduihin na tyi'quintycüüi na vando' jon. ¹⁷Ng'e ndö vaa na tsi'man jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon Jesús. Itsohan':

'U' condui tyee na tyi'jon quintycüüi na vando'. Itsijonhan' ntyja 'nan' cha'na nquii tyee Melquisedec.

Nnda' jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon Jesús. ¹⁸Nque ntyee na tuihan tsjan Leví na jndyocahan', covityincyoo' jndyoyu na jndë jnty'iihan'hin yo ts'ian na tonan'xuanhin. Nnda' tui ng'e juu ntji na conan'y'onhan, tanajndeí tsixuanhan' na ntquenhan' nn'an Israel na tajnan nan'xuanhan ntyja 'naan' juu ts'ian

na tont'a nque ntyee'ñeen. ¹⁹ Ng'e juu jñ'oon na tqen Moisés na ico'xehan', ndiquenhan' nn'an na tajnan nan'xuanhan. Mang'e jo' sijnda' Tyo'ts'on ncüiichen jñ'oon na incyaahan' na t'man-ntyichen na contya n'on nn'an. Ndo' naneinhin ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen condëë conan'ndyoo' jaa na m'aan jon.

²⁰ Majo' ntyja 'naan' na tijnt'ue nquii Tyo'ts'on xuee' jon, si'man jndyoyu jon na mayuu' juu jñ'oon'ñeen. Majo' joo nn'an tsjan Leví, ya na tyeque'han juu ts'ian ntyee, ta'nan tijnt'ue nquiihin xuee' jon cha' quitsi'manhan' na juu jñ'oon'ñeen ntjotyenhan'. ²¹ Majo' ntyja 'naan' Jesús, t'ua Tyo'ts'on ts'ian nnon jon na quinduihin tyee na taquintya na t'man ntyja njanhan, ndo' tijnt'ue nquii Tyo'ts'on xuee' jon ntyja 'naan' Jesús. Ee itso jon nnon juu:

Ja ta Tyo'ts'on, covijnt'ue nquii ja xuë cha' quitsi'manhan' na tyi'x-e'quitscüejndyö jñ'oon na matsjö.

“U' tyi'jon quintycüii na matsixuan' ts'ian tyee cha'na juu ts'ian na totsixuan Melquisedec.”

Ndö' jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon jnda jon. ²² Mang'e jo', naneinhin yantychen jñ'oon na vaa ntyja 'naan' Jesús, chichen juu jñ'oon na tovaa jndyee ntyja 'naan' ntyee na tyeque'han ts'ian'ñeen ntyja 'naan' juu jñ'oon na tqen Moisés.

²³ Joo ntyee na tom'anhin ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, ncüii ro ncüiihan totsaque'han juu ts'ian'ñeen, tovjehan, ndo' mañoon ntyjehan to'oque'. Mang'e jo' jndyechenhan to'onan'xuanhan juu ts'ian'ñeen. ²⁴ Majo' nquii Jesús, mancha'xjen vando' jon, ndo' ng'e jo' tyi'icanhan' ncüiichen ts'an na nninnon ntyja 'naan' jon. ²⁵ Mang'e jo', min'cya ro ts'an na nin'quitsindyoo'hin na m'aan Tyo'ts'on, ndëë ntsin'man Jesús ñuaan' tsan'ñeen. Ndëë nts'aa jon na nnda' ng'e ninnquii'chen vando' jon. Jo' tyi'cacüen-

tyjee' na ican jon na quitejndei Tyo'ts'on jaa.

²⁶ Mang'e na nnda' vaa, nquii Jesús, ya jndyi tacüijl'han' na conduihin tyee na taquintya t'man cha'xjen nquii tyee na icanhan' ntyja njanhan. Condui jon ñuan nquii', min'jon tyi'quitsitjahin, min nnon ts'an, min nnon nquii Tyo'ts'on, vandy'a' conduihin yo joo 'nan tyia na nan'xuan nn'an. Ndo' jndë tay'oon Tyo'ts'onhin quiñoon'ndue naijon na ntsit'maan' jonhin. ²⁷ Nque ntyee na taquintya na t'man conduihin ntyja 'naan' nn'an Israel, joohin 'io 'io tocanhan' na tonan'cuee'han quioo' na toninncyanhan joo cho'ñeen nnon Tyo'ts'on. Tont'a jndyeehan na nnda' ntyja 'naan' jnan nquehan, ndo' jndë jo' mantyi ntyja 'naan' jnan nn'an. Majo' nquii Jesús, ñoncyaa vaa ntyja 'naan' jon. Tyi'quits'aa jon cha'xjen tont'a joo ntyee'ñeen. Ee jon ninjon tyincyaahin na tue' jon ntyja 'naan' jnan tsoñ'en jaa xjen na taquiñoon jon nnon tsonjn'aaan, tyi'icanhan' na ngue' nnda' jon. ²⁸ Ee jñ'oon na ico'xehan' na tqen Moisés, sijnda'han' na ve' nn'an na tonan'tjahin nnon Tyo'ts'on, na tyeque'han juu ts'ian'ñeen na taquintya na t'man tonduihan. Majo' vi na jndë na tqen Moisés juu jñ'oon'ñeen, tēca jndye ndyoo' nquii Tyo'ts'on tijnt'ue nquiihin xuee' jon xjen na t'ua jon ts'ian nnon jnda jon na quinduihin tyee. Ntyja 'naan' na tijnt'ue nquii Tyo'ts'on xuee' jon, jo' tqenhan' jnda jon na conduihin tyee na quindë ts'ian na tsixuan jon.

**Condui Jesús tyee na taquintya
ntyja 'naan' juu jñ'oon xco
na itsijnda' Tyo'ts'on**

8 Ndö jñ'oon na manjonntyichen na tsoñ'en na jndë tsjö. Jaa m'aan ncüii tyee njanhan cha'xjen na jndë jndüë na icanhan' jaa. Jndë tava ntcüe' jon quiñoon'ndue. Nein vaquityen jon ngiaa'

silla na manin' ts'iaan' na vaquityen nquii Tyo'ts'on na taquintya na t'man conduihin. ²Jo' ijón na conduihin tyee na taquintya na t'man na itye'ntjon jon quii' vats'on na ji'uantyichenhan' na vaahan' quiñoon'ndue. Quiñoon'ndue it-sijonhan' juuhan' cha'vijon nciüi vats'on na sia nquii Tyo'ts'on, na chito nn'an jnan'yahan'.

³Jñ'oon na tquen Moisés na toco'x- enhan', iu'ahan' ts'ian nnon nquii tyee na taquintya t'man conduihin, na joo 'nan na condyoy'on nn'an na nt'ahan naya Tyo'ts'on, incyaa tyee'ñeen joohan' nnon jon. Ndo' mantyi ntscuee' jon quioo' na juu jñ'oon'ñeen co'xehan' na nninncyaa nn'an cha' ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnan nan'ñeen. Ndo' ng'e na nnda' vaa ts'ian na tont'a ntyee'ñeen, mantyi co'xehan' na nquii Jesús vaa nciüi nnon na nninncyaa jon nnon Tyo'ts'on. ⁴Ndo' nquii Jesús, xe na aa nin- vaa m'aañon jon tsonnanguevahan, tyi'x- e'quitsixuan jon tyee ng'e ninm'an ntyee na coninncyahan 'nan nnon Tyo'ts'on cha'xjen na ico'xen juu jñ'oon na tquen Moisés. ⁵Juu vats'on najon cont'a ntye- ee'ñeen ts'ian na nan'xuanhan, jndui- han' juu vats'on na vaahan' quiñoon'ndue. Ng'e na nnda', siqui'maan' Tyo't- s'on Moisés juu xjen na ngita' jon na ntsia jon vats'on ndiaa. Tso jon nnon juu: "Quen' ya' cüenta na ntsia' tsoñ'en 'nan cüentaa' vats'on cha'xjen na si'man nnon' xjen na ninm'an' juu tyo' Sináí."

Ndö' vaa na tso Tyo'ts'on nnon Moisés. ⁶Majo' juu ts'ian tyee na tsixuan Jesús, njonntyichen conduihan', chichen juu ts'ian na tonan'xuan ntyee na totye'n- tjonhan quityquii' vats'on 'naan nn'an judíos. Nnda' tsixuan jon ee condëe it- sitjon' jon jaa yo nquii Tyo'ts'on xeng'e juu jñ'oon na itsijnda' Tyo'ts'on yo jaa, njonntyichenhan', chichen juu jñ'oon jndyo na sijnda' jndyee jon. Ee juu jñ'oon xcova contjotyehhan' na cjoo'

jñ'oon na njonntyichenhan' na tco' jon 'ndyo jon.

⁷Ee juu jñ'oon na sijnda' jndyee Tyo'ts'on yo ntyjëehë nn'an Israel, xe na aa tquenhan' joohan na tajnan nan'xu- anhan, yajo' min tyi'xe'canhan' na quit- sijnda' jon nciüichen jñ'oon na jndë ve.

⁸Majo' nquii Tyo'ts'on, tatyincyaañan' na ntjo ya ntyjii jon yo joo nn'an na tom'an nacje 'naan' juu jñ'oon'ñeen na tquen Moisés ng'e tyi'quita'nguee'hin- han'. Ng'e jo' tso jon:

Mangüentyja xjen ya na ntquën jñ'oon xco yo nn'an ndyuaa Israel ndo' yo nin'ntyjehin nn'an ndyuaa Judá.

⁹Juu jñ'oon xco'ñeen tyi'je'quitsijon- han' juuhan' yo jñ'oon na sijnt'a yo nque ndochihan na tom'an ndyu na toxen'chen xjen na jndyochöhan, ya na tom'anhan ndyuaa Egipto.

Majo' nan'ñeen je', juu jñ'oon na tquën ndëehän, tata'nguee'hinhan', ndo' jnaan' jo',

ja Tyo'ts'on na matye'ntjön tsoñ'en, jnty'ihan.

¹⁰Ndo' mantyi tsonntyichen Tyo'ts'on: Ndö vaa jñ'oon na ntquën yo 'o' nn'an Is- rael ya na ngüentyja juu xjen'ñeen: Ja nts'a na nc'oon' n'onho' joo jñ'oon na maco'xënho' na quint'aho'han', ndo' nts'a na nc'onho' na neinho' na ntjotyen jñ'oon'ñeen quii' n'onho'.

Yajo' ja na condui Tyo'ts'on, xia'ntyii ninncö na nnan't'maan'ho' ndo' 'o' nnduiho' ntsinda.

¹¹Juu xjen'ñeen min tyi'xe'canhan' na nnan'manho' ndëe ntyjeho' cha' nta'jn'aanhin ja,

ee tsoñ'en nn'an nta'jn'aanhin ntyja njan,

tanin min na aa ts'an na ndicüaa' ts'on ndo' aa ts'an na t'man conduihin.

¹²Ndo' ya na nguee'ntyja juu xjen'ñeen, taxe'c'oon'ntyichen ts'ön 'nan tyia na jndë tonan'tjahin nnön, ng'e jndë sit'man ts'önhin.

Jñ'oonmin' jñ'oon na sinin nquii Tyo'ts'on. ¹³Xjen na tso jon na nguaa ncüii jñ'oon xco na ntejdeihan' nn'an, tsi'manhan' na iquen jon jñ'oon na juu jñ'oon na tovaa jndyee, vantycüii najndei na tsixuanhan' ndo' min tavijaa'han', jñ'oon jndyohan', jndë tenoon' na tovi-jnt'uehan', ndo' na nnda', jndë va'ndyihan' juuhan'.

**Ts'ian tyee na tsixuan Cristo
quiñoon'ndue, mañoonhan'**

9 Juu jñ'oon na sijnda' jndyee Tyo'ts'on yo nn'an Israel, tots'i'manhan' nchu vaa na quinan't'maan'han jon. Si'man jon ndëëhin na quinan'yahin vats'on ndiaa, jo' vijon na tonan't'maan'han jon. ²Ntyja 'naan' juu vats'on ndiaa'ñeen, juu cüarto na vejndyee, jnan'quijndyuhinhan' na ji'ua tsixuanhan', jo' tominntyjee' xjo na toquintyjo chon na tonan'xueehan', ndo' mantyi yo ncüii mesa. Nnon juu mesa'ñeen, nque ntyee'ñeen totyiohan tyoo' na joo nn'an Israel totquenhinhan' na conduihan' cüentaa' Tyo'ts'on. ³Ndo' naijon na tjon' cuarto'ñeen yo cuarto na jndë ve, jo' toquintyja ndiaa tco ata xjen tyuaachen. Juu cuarto'ñeen jndyuhan' na taquintyja na ji'ua tsixuanhan' naijon na m'aan nquii Tyo'ts'on. ⁴Quityquii' juu cuarto'ñeen tovaa nnontyiu na ninvaañ'enhan' tcüe s'on ijan, nquii tyee na taquintyja na t'man conduihin, jo' vijon na totsco jon su. Mantyi jo' tovaa ncüii iston na tcüe s'on ijanhan'. Quityquii' juu iston'ñeen, jnan've nn'an ncüii xuaa na jndë yo s'on ijan na jnan'quitoo'hinhan' ⁵Tscaa' na të' 'ndyo juu iston'ñeen tcüe s'on ijanhan'. Cjoo'han' jndui ve ángeles na jndyuhan querubines na nancoo' jndyi na quixuee na jndëhan' yo s'on ijan. Itsi'manhan' ntyja 'naanhin na m'aan Tyo'ts'on quii' nt'an nn'an. Ndo' ntsquii joo querubines'ñeen, tsincüan'han' nacjoo'

juu tscaa'ñeen na nquii tyee na taquintyja na t'man conduihin, jo' ijon totsindë jon n'eon quioo' na tonan'cüje joo ntyee na cotsantyja cha' ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnan nn'an. Joo jñ'oon'ñeen jndye nnon min na itsi'man ncüii ncüiihan', majo' nanein tyi'licanhan' na chen chen quitsinën ntyja 'naanhan'.

⁶Ndo' vi na jndë tijnda' tsoñ'en ntyja 'naan' juu vats'on ndiaa'ñeen cha'xjen na si'man Tyo'ts'on nnon Moisés, yajo' joo ntyee, 'io 'io to'tsaque'han cuarto na vejndyee naijon na tonan'quindëhan tsoñ'en ts'ian na t'ua Tyo'ts'on ndëëhin nchu vaa na tonan't'maan' nn'an jon. ⁷Majo' juu tyee na taquintyja na t'man conduihin, xia'ntyti nquii jon vanaan na tovaquee' jon juu cuarto na jndë ve. Ninjon jnda na tovaquee' jon jo' na ncüii chu. Ncüii ro cüii jon na tovaquee' jon jo', tovey'oon jon n'eon quioo' na totsindë jonhan' cjoo' tscaa'ñeen cha' quitsit'man ts'on Tyo'ts'on jnaan' nquii jon, ndo' mantyi jnan ntyje jon nn'an Israel xjen tsoñ'en na tyi'quitquenhan cüenta na conan'tjahin. ⁸Ng'e na tovaa na nnda', viochen xjen na tovaa vats'on ndiaa'ñeen, nquii Espíritu Santo totsi'man jon ndëëhë na tyi'cüanaan na ngoque' nn'an naijon na taquintyja na ji'ua na m'aan nquii Tyo'ts'on. ⁹Juu vats'on'ñeen conduihan' ncüii na itsi'manhan' ndëëhë ntyja 'naan' ndyu na m'an jaa nanein. Ts'ian na tondui jo' na toninncya nn'an 'nan na ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanhan', yo na tonan'cüjehan quioo' cha' ntsit'man ts'on jonhan jnanhan, majo' juu ts'ian'ñeen, ndiquindëë ntquenhan'hin na ya ndicjehin quii' ñuaanhin na tonnon jon. ¹⁰Ee ts'ian na tondui ntyja 'naan' juu vats'on'ñeen, it'uuihan' 'nan na tocüa'han yo 'nan na tovehan ndo' yo ncüii nnon na tont'ahan na totquenhan'hin na ji'ua nan'xuanhan tonnon nquii Tyo'ts'on ntyja 'naan' si'ts'o 'naanhin. Majo' juu ts'ian'ñeen, xi-

a'ntyi tonduihan' ata xjen na jñon Tyo't-s'on Cristo na sijnda' jon ncüii ts'ian na njonntyichen tsixuanhan'.

**Neoon' Cristo,
itsinchu'han' jñ'oon xco**

¹¹Nquii Cristo conduihin tyee na taquintya t'man conduihin ntyja 'naan' juu ts'ian na quindëntyichen na vaa-han' tondëhë nanein. Juu xjen ya na ta' jon ts'ian'ñeen, taquee' jon juu vats'on na t'manntyichen ts'ian tsixuanhan' ndo' njonntyichenhan', chintyi juu 'nan na tovaa jndyee. Juuhan' tyi'tsixonhan' ntyja 'naan' tsonnanguevahin. ¹²Ndo' juu vats'on najon na its'aa jon ts'ian, min chito incyaa jon n'leon quinch'io yo ntoro quijndë. Juu jon ninjon taquee' jon najon na condue nn'an na taquintya na ji'ua tonduihan'. Tay'oon jon neoon' nquii jon. Ndo' na nnda', ityionñ'en jon na chöjnaan nnon Tyo'ts'on na ntyja 'naan'han' conda na tyi'quintycüii na cotant'ö. ¹³Juu jñ'oon' Tyo'ts'on na toco'xenhan' na toxen'chen, xe na aa vaa ncüii nnon na tquenhan' ts'an na tyi'ji'uahin, yajo' cha' ntquen ntcüe'han'hin na ji'uahin cha'xjen na tcan juu jñ'oon'ñeen, chuhan' na quitsindë tyee neoon' ncüii toro yo quinch'io cjoo' tsan'ñeen yo tsjaa' na tco ncüii quisonnye cu chjo nnon tyiu. Ntyja 'naan' juu ts'ian'ñeen tquen ntcüe'han' tsan'ñeen na ji'uahin na jndë tity'ahin. ¹⁴Xe nan'min' toquenhan' nan'ñeen na ji'ua tonduihan tonnon Tyo'ts'on, juu neoon' Cristo majndeintyichen ntquenhan' na ntju' covicjehë quii' ñuan njan na ntyja 'naan' joo 'nan na tont'aha na tovachuhan' jaa na ngitsu ñuan njanhan, cha' ntyja 'naan' juu na cota'nt'ö xcö ndëë ntye'ntjôn nnon nquii Tyo'ts'on na vando'. Ntyja 'naan' nquii Espiritu na mancha'xjen m'aaan jon, jo' ty-incyaa Cristo na cue' jon ntyja njanhan, ncüii na quindëhan' na ntyjii Tyo'ts'on.

¹⁵Ng'e na nnda', nquii Cristo conduihin ts'an na itsijnda' jon ncüii jñ'oon xco, cha' ntyja 'naan' na tue' jon, ndëë ndyaa joo nn'an na tonan'tjahin tonnon juu ntji na tovaa jndyee, cha' nque nn'an na iqueen' Tyo'ts'onhan ndëë ncy'onhan cüenta tsoñ'en na jndë tco' jon 'ndyo jon na ntsiquindaa' jonhin, ncüii na tyi'jon quintycüiihan'. ¹⁶Ya na itsijnda' ts'an na ndë tson nin nn'an nduee na ntjo 'naan' jon vi na jndë na tue' jon, cha' nndëë ncy'onhan cüenta 'naan' tsan'ñeen, jndei'han' na ngüendoo'han ata xjen na jndë tue' jon, xjen'ñeen nndui cha'xjen na sijnda' jon. ¹⁷Nnda' vaa ng'e tyi'je'quindëë ntsiquindëhan' juu jñ'oon na sijnda' tsan'ñeen viochen xjen na ninvaa vando' jon. Majo' vi na jndë na tue' jon, yajo' ntsiquindëhan' juu jñ'oon'ñeen. ¹⁸Mang'e na nnda', xjen na sijnda' Tyo'ts'on jñ'oon na tquen jndyee jon yo ndochiihi jaa nn'an Israel, t'ua jon ts'ian ndëëhan na quinan'cuee'han quioo' na jndui' n'leon o' cha' quitsi'manhan' na contjotyen juu jñ'oon'ñeen. ¹⁹Na vejndyee joo jñ'oon na ico'xenhan', tsoñ'enhan' sinin Moisés joohan' ndëë ndochiihi nan'ñeen. Ndë jo' sitjon' jon n'leon quisonnye quijndë ndo' yo n'leon quinch'io yo ndaatioo. Ndo' ty'oon jon vi sëë' tsconda' hisopo, yo soo' quitsman sove. Yo joohan' sindë jon juu neon'ñeen nn'an Israel'ñeen, ndo' majo'ntyi s'aa jon juu tson na chuu' jñ'oon na ico'xenhan' joochin. ²⁰Ndo' tso jon: "Ntyja 'naan' neon'va, itsi'man Tyo'ts'on ndëëho' na juu jñ'oon na itsijnda' jon yoho', contjotyenhan'. Iquen jon jñ'oon ndëëho' na quita'nguee'ho' juuhan'". ²¹Ndë jo' mantyi sindë Moisés neon' juu vats'on ndiaa'ñeen yo tsoñ'en nt'ö ts'ian cüentaa'han' na toninjnt'ue nan'ñeen na tonan't'maan'han Tyo'ts'on. ²²Ndo' jñ'oon'ñeen na tquen Moisés na ico'xenhan', mandyo tsoñ'en 'nan quinan'ndë nn'an neon'han' cha'

ntsiji'uahan' jooahan' na ninjnt'uehinhan' na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ee xe'quindëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnan nn'an xe na tyi'ntcüe' neon'.

Na tyincyaa Cristo na jnan'cuee' nn'anhin, jo' contju' jnan nn'an

²³ Mang'e na nnda', joo 'nan na toninjnt'ue nn'an Israel na tonan't'maan'han quityquii' juu vats'on ndiaa 'naanhan na jnduihan' 'nan na min quiñoon'ndue, tcanhan' na quen ji'uahan' jooahan' yo n'eon quioo'. Majo' joo 'nan na min quiñoon'ndue na jndui joo nan'ñeen, tcanhan' na cue' ncüii na njonntyichen conduihin cha' quen ji'uahan' jooahan'. ²⁴ Jnan'ya nn'an juu vats'on ndiaa'ñeen. Quityquii'han' totyentjon ntyee nnon Tyo'ts'on. Juuhan' jnduihan' juu vats'on ji'ua na m'aan quiñoon'ndue. Majo' ya na tue' Cristo ntyja njanhan, tyi'caquee' jon juu vats'on ndiaa'ñeen. Taquee' jndyoyu jon quiñoon'ndue, ndo' nanein m'aan jon tonnon Tyo'ts'on, na iv'a jon jaa. ²⁵ Juu tyee 'naan nn'an judíos na taquintya na t'man conduihin, chu ro chu ro tovaquee' jon cuarto na taquintya na ji'ua tsixuanhan'. Tovay'oon jon n'eon quioo' na totsindë jonhan' nnontyiu quii' juu cuarto'ñeen. Majo' Cristo, ninjon taquinjon tyincyaa jon na tue' jon cha' ndyion quindë jon jnan njanhan. ²⁶ Ng'e xe na aa s'aa jon cha' na tont'a joo ntyee'ñeen, yajo' ntyjantyi xjen na jndyocahan' na m'aan tsonnangue, jndye jnda ntcnhan' na quihan'hin na ngue' jon. Majo' chito nnda' s'aa jon. Ninjon tyincyaaahin na tue' jon cha' ntsintju' jon jnan nn'an. Ngueemin na vantycüii na m'aan tsonnangue, ninjon tyincyaa jon na tue' jon ntyja 'naan jnan nn'an cha' ndëë ntsityuui' jon juu najndeí na tsixuanhan'. ²⁷ Majnda' na ninncüii jon na ngue' ts'an, ndo' ndë jo' na ntco'xen Tyo'ts'onhin na aa nt'ui-ivi'han'hin ndo' aa nc'oon juu najjon

na m'aan jon. ²⁸ Ndo' cha'xjen ninncüii jnda na ngue' ts'an, mantyi nquii Cristo ninjon tyincyaa nquihin na jnan'cuee' nn'anhin cha' ntyja 'naan' jo' ntsit'man ts'on Tyo'ts'on tsoñ'en nn'an na vantyja n'onhan jon. Ndo' ngue'ntyja xjen na nndyo nnda' jon na ndë ve, chito cha' nngue' nnda' jon na ndyion jon jnan nn'an. Nndyo jon cha' nque nn'an na vantyja n'onhan jon ntsin'man jon ñuaanhan.

Ninjon tyincyaa Cristo na tue' jon cüenta jnan nn'an

10 Juu jñ'oon na toco'xenhan' na tquen Moisés, xia'ntyí tsi'manhan' ndëëhë joo 'nan ya jndyi na ndëcya nguaahan' na tonnonchen, chito 'nan nquii'han'. Mang'e na nnda' vaa, juu ts'ian'ñeen na maninjuu maninjuuhan' na tont'ahin na chu ro chu ro tonan'cüjehan quioo', joo nan'ñeen na nnda' vaa na tonan't'maan'hin Tyo'ts'on, tyi'je'quenan'hin na tajnan nan'xuanhan na tonnon jon. ² Ndo' joo quioo' na tonan'cüje nan'ñeen na toninncyahan nnon jon, xe na aa ng'e na tont'ahan juu ts'ian'ñeen jndëë tquenhan'hin na ntju'han' yo jnan na tonan'xuanhan, yajo' jndë sacüentyjee'han na tonan'cüjehan quioo'. ³ Majo' ng'e nnda' vaa na tont'ahan, tyi'cacüentyjee' na totsiquindyihan'hin na ninvaa nan'xuanhan jnan tonnon Tyo'ts'on. ⁴ Ng'e chito ve' yo n'eon ntoro yo quinch'io na conan'cüje nn'an, jo' na ntsintju' Tyo'ts'on jnan nn'an.

⁵ Mang'e na nnda', xjen na jndyo Cristo tsonnangue, tso jon nnon tye jon ta Tyo'ts'on:

Conan'cüje nn'an quioo' cha' quitsit'man tson'hin,
ndo' min 'nan na coninncyahan na conan't'maan'hin 'u'.
Majo' ta'nán tēvee' ntyji' yo juu ts'ian'ñeen.

Ng'e jo' matsa' na ts'an ja na nninncyä na ncü'io cha' ndyiön jnan nn'an.

⁶Ee nein'ntyichen' na quits'a na nnda', chintyi na conan'cüje nn'an quioo' na conan'cohan cha' na ngavee' ntyji' yohan ndo' yo n'eon o' na conan'ndéhan na cotanhan na quitsit'-man tson' jnanhan.

⁷Jo' tsjö nnon' cha'xjen juu jñ'oon na jndui ntyja njan nacjoo' tson na jndui jñ'on' na itsohan':

'U' tye' Tyo'ts'on, jndë jndyö na ncü'io ntyja 'naan jnan nn'an cha'xjen na nt'ue tson'.

⁸Tso Cristo na ntyjii jon na nquii Tyo'ts'on tyi'ndincyaaahan' na ya ntyjii jon na conan'cüje nn'an quioo' na coninncyahan cho'ñeen nnon jon cha' ntsit'-man ts'on jonhan, min tyi'quint'ue ts'on jon na conan'cohan cho'ñeen cha' ntsintju' jon ñuaanhan. Nnda' tso Cristo min na juu jñ'oon na tqwen Moisés co'xenhan' na quinan'quindë nn'an Israel joo ts'ian'ñeen. ⁹Tsontyichen jon jñ'oon'ñeen nnon Tyo'ts'on: "'U' tye', ndö m'an, jndë jndyö na quits'a cha'xjen na nt'ue tson'". Juu jñ'oonvahin itsi'-manhan' na icüji' ntcüe' Tyo'ts'on ts'ian na toco'xen juu jñ'oon na tqwen Moisés na tonan'cüje nn'an quioo' cha' quitsit'-man ts'on Tyo'ts'on jnanhan. Tui na nnda' cha' ntjotyen juu jñ'oon na tso Cristo. ¹⁰Ndo' ng'e na s'aa Jesucristo cha'xjen na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, jo' na jndë tqwen jon na nan'xuan jaa ñuan nquii'. Its'aa jon na nnda' ng'e na ninjon tyincyaa Jesucristo na jnan'cuee' nn'an-hin. Tyi'icanhan' na cue' nnda' jon.

¹¹Joo ntyee 'naan nn'an Israel, tyi'ncüii xuee yu tonan'cüjehan quioo' cha' quitsit'-man ts'on Tyo'ts'on ntyjehan nn'an Israel. Tont'ahan na nnda' min na juu n'eon quioo'ñeen tyi'je'que-naan'han' jnan nn'an. ¹²Majo' nquii Cristo ninjon tyincyaaahan na tue' jon ntyja 'naan' jnan njanhan. Ng'e jo' tyi'i-

canhan' na cue' nnda' jon. Ndo' vi jndë na tue' jon, tacüetyen jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya najjon na covit'maan'hin. ¹³Jo' nc'oon jon ata xjen tsoñ'en na jndohan jon, ncju'cje Tyo'ts'onhan nacje 'naan' nquii Cristo. ¹⁴Mannda' vaa ng'e ntyja 'naan' juu ts'ian na tyincyaa jon na tue' jon ntyja 'naan' jnan nn'an, juu ts'ian'ñeen ityii'han' joo nn'an na iqwen Tyo'ts'onhan na ji'ua conduihin, icüji' jon cüenta ntyja 'naanhan na min'ncüii nnon tyi'quitsit'jahan nan'ñeen na tonnon jon. ¹⁵Ndo' mantyi nquii Espiritu Santo itsinin jon jñ'oon jndyoyu ntyja 'naan' jñ'oonvahin cha' ncüaa' nn'ön na mayuu'han'. Tso jon:

¹⁶Ja Tyo'ts'on, ndö vaa jñ'oon na ntsijn-t'a yo nanmin' ya na ngüentyja xjen. Joo jñ'oon njan na coto'xenhan', ntquënhan' quii' n'onhan, ndo' nty'i joo jñ'oon'ñeen quityquii' na jnda' nquenhan.

¹⁷Ndo' tsontyichen jon: Min tyi'xe'cañjooon' ts'ön jnan na conan'xuanhan, min joo ts'ian tyia na jndë tont'ahan.

Ndö' jñ'oon na tso Tyo'ts'on. ¹⁸Yajo' vi na jndë sit'man ts'on jon jnan na nan'xuan nn'an, tyi'icanhan na cue' ncüiiichen cha' ntyja 'naan'han' quitsit'-man ts'on jon jaa.

Nan'xuan na quinan'ndyoo' jaa na tonnon Tyo'ts'on

¹⁹Ndo' nanein 'o' ntyjë, ng'e na tue' Jesucristo ndo' tcüe' neoon' jon cha' condëe itsintju' Tyo'ts'on ñuan njanhan, m'an jaa na min'ncüii tyi'quindyii' nn'ön na ntsac'ë jndyoyu na m'aan Tyo'ts'on na tajñuaan' ts'on jaa. ²⁰Na s'aa jon na nnda', tsixuanhan' ncüii nato xco na ntyja 'naan' jo' cotant'ö xcö. Na toxen'chen tyquii' vats'on 'naan nn'an judíos, toquintyja ncüii ndiaa tco na iscu'han' na ntsquehan na najjon na m'aan Tyo'ts'on. Majo' naneinhin ntyja

'naan' si'ts'o 'naan' Jesucristo na tue' jon ntyja njanhan, jo' siquinaanhan' na cot-sac'ë jndyoyu na m'aan nquii Tyo'ts'on quii'oon'ndue. ²¹ Jesús conduihin tyee na taquintya t'man ntyja njanhan na condui jaa nn'an cüentaa' nquii Tyo'ts'on. ²² Ng'e jo', yo na xoncüee' nn'ön quinan'ndyoo' jaa na m'aan jon yo na covaa' ya nn'ön na ncy'oon jon cüenta jaa ng'e na vantyja nn'önhin. Quint'a na nnda' ng'e jndë sintju' jon ñuan njanhan ncüii cüii nnon na tovicjêhë na tonan'tja ja tonnon jon, ndo' na jndë jnt'ë yo ndaatioo ninnquii'. ²³ Juu na cotji' jndyoyu jaa na mantya nn'ön Jesucristo, quintjotyen jaa ntyja 'naan'han'. Ee jñ'oon na ico' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëehë it-siquindë jonhan'. ²⁴ Ndo' quinan'chön na cüicjê yaha ntyja 'naan ntyjêehë na mantyi vantyja n'onhan Jesucristo, na juu 'nan na cont'aha ntsi'manhan' na conan'vengiöhan yo na nt'aha ncüii cüii nnon na ntejnideihan'hin. ²⁵ Ty-i'ntsacüentyjêe' na covancüi jaa na conan't'maan' Tyo'ts'on. Ñ'en ntyjêehë na vantyja n'onhan Cristo na jndë jnty'e-han na covancüihan yo ntyjehan. Nan'xuan na nninncyä na jndëhan tyquii' na ngantyja n'onhan jon. Majndeichen na chuhan' na quint'a na nnda', ng'e jndë tindyo na ncüjee' nnda' jon.

Jñ'oon ntyja 'naan nn'an na cont'a yahan conan'tjahan

²⁶ Ee vi na jndë covaa' ya nn'ön juu jñ'oon na mayuu', xe na aa ve' cont'a yaha na conan'tja jaa tonnon jon, ta'-nan ncüiiichen nnon na itsijnda' Tyo'ts'on na ntyja 'naan'han' na ndëe ntsit'-man ts'on jon jaa. ²⁷ Nn'an na cont'a na nnda', xia'ntyï ivendoo'han' na nt-co'xen Tyo'ts'onhan 'nan na itsity'ue jndyihan' ts'an na nc'oon' ts'on juu ntyja 'naanhan'. Ee tsoñ'en nn'an na co'ohan nacjoo' nquii Tyo'ts'on, ntsiquitsu jonhan yo chon na ji vaa tsixuanhan'.

²⁸ Ndo' cañjoon' n'onho' juu jñ'oon na tqen Moisés na ico'xenhan' na itsohan' xe aa ve oo ndye nn'an Israel na ngio jnda'han na ncüii ntyjehin s'aa ya juu na sitjahin nnon jñ'oon'ñeen, icanhan' na quinan'cüee'hanhin. Ndo' juu jñ'oon'ñeen tyi'xe'cy'oonhan' na ndyia' ro tsan'ñeen ntyjiihan'. ²⁹ Ng'e na nnda' vaa na itsiquindyï juu jñ'oon'ñeen, c'oon' n'onho' na juu ts'an na tyi'cüee' ts'on juu jnda nquii Tyo'ts'on, its'aa juu na juu neon'ñeen na sijnda'han' na vaa najndeï juu jñ'oon xco na tqen Tyo'ts'on na tyi'quinjonhan', majuuntyï neon' na yo na tqen jonhin na conduihin cüentaa' nquii jon, majo' juu juu its'aa juu na juu neon'ñeen na ve' minncyä 'nan conduihan'. Ndo' itscüejnaan' tsan'ñeen nquii Espiritu na conduihin nquii Tyo'ts'on. Ts'an na nnda' vaa ntyja 'naan', jaa'ntyichen nts'aa Tyo'ts'on na quit'uuihan'hin. ³⁰ Ng'e cota'jn'aaan jaa nquii Tyo'ts'on na itso jon: "Ncö vacüja'han' na nts'a 'nan na chuhan' yo nn'an na conan'tjahin nnön, ndo' nts'a na quityionhin." Mantyi vaa ncüiiichen jñ'oon na itso jon: "Nn'an njan na cont'a yahin na conan'tjahin nnön, ja nt-co'xënhin ntyja 'naan'han'". ³¹ Ng'e na nnda' vaa na itso jon, juu ts'an na itsitjahin, ji vaa jndyï 'nan na ngenon juu na ngioohin nt'ö nquii Tyio'ts'on na vando' na nt'uuiivi' jonhin.

³² Majo' cañjoon' ya n'onho' juu xjen ya na tye' na tondye jndyeeho' ntyja 'naan' Cristo, tajnty'i cjeho' min na jndye nnon navi' na tont'a nn'anho'. ³³ Juu xjen'ñeen ñ'enho' na tonan'cüejnaan' nn'anho' tondëe nn'an, tonty'e-han 'o', ndo' ñ'enho' na tonan'jonho' yo ntyjeho' na nnda' vaa na toquenonhan. ³⁴ Joo ntyjeho' na tyi' nn'anhin vancjo, t'onho' na nty'ia rohan ngioho' na totyixee'ho'hin. Ndo' nque nn'an, xjen na tji'han 'naanho' yo naijnidei'han', tom'anho' na neinho' ng'e taa' ya n'on-

ho' ng'e na vantyja n'onho' Cristo, jo' quiñoon'ndue min 'naanho' na njon-ntyichen nan'xuanhan' na tyi'je'quinty-cüiihan'. ³⁵ Juu na conan'qui n'onho'hin, tyi'ndyeho'han' ng'e njon jndyi tsixuan juu naya na ngay'oon Tyo'ts'on 'o' naijon na m'aan nquii jon. ³⁶ Icanhan' na quinan'quii n'onho' tsoñ'en navi' na co-quenonho' cha' nnt'aho' cha'xjen na nt'ue ts'on jon, yajo' ncy'onho' cüenta juu na tco' jon 'ndyo jon na nninncyaa jonhan' ndëëho'. ³⁷ Ng'e vaa jñ'oon na jndui ntyja 'naan' Cristo na itsohan':

Nquii ts'an na nc'ua ts'ian nnon na cja jon na m'anho',

mavaavi' xjen na ncüjee' jon, mata-je'quitsichjuntyichen jon.

³⁸ Juu ts'an na jndë tquën na tajnan tsixuan, icanhan' na cam'aantyen juu na vantyja ts'on juu ja.

Majo' xe na aa ncüji ntcüe' ts'an yo na vantyja ts'on juu ja, tyi'xe'cavee' ts'ön yo tsan'ñeen.

Nnda' vaa jñ'oon na tso Tyo'ts'on.

³⁹ Majo' nquë na covantyja nn'ön Tyo'ts'on, chito condui jaa nn'an na cotji ntcüe' jaa. Ee joo nan'ñeen cotsu ñuaanhan. Majo' jaa ninvito covantyja nn'önhin, jo' condui jaa nn'an na itsin'man jon ñuan njanhan.

Nn'an na tovantyja n'on Tyo'ts'on, jndye nnon 'nan tui ntyja 'naanhan

11 Ts'an na vantyja ts'on Tyo'ts'on, juu na minndoo' juu, nchjii jnda' juu na ncy'oon juu cüentahan', ndo' mantyi ntyja 'naan' juu na vantyja ts'on juu, jo' itsi'manhan' nnon juu na tsoñ'en nnon na tyi'covityincyoo', minnchuchen m'aanhan'. ² Nquii Tyo'ts'on, tovavee' nchjii jon yo nque ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen ng'e na tovantyja n'onhan jon.

³ Ng'e na vantyja nn'ön, jo' covaa' nn'ön ng'e na tso jon c'oon tsj'ö'ndue yo tsonnangue, ndo'cüjioon' yo nin'ncjuu,

ng'e jo' na minhan', min tatijnt'uehin 'nan na covityincyoo' na tquen jon joohan'.

⁴ Juu Abel tovantyja ts'on juu Tyo'ts'on, vantyichen ts'ian s'aa juu na is-cuee' juu quitsman na tyincyaa juu o' nnon jon. Majo' xio juu Caín, sique' ts'on juu na tyi'xe'quits'aa juu na nnda', ng'e jo' tyi'cavee' ts'on Tyo'ts'on yohin. Majo' juu Abel'ñeen ng'e na tovantyja ts'on jon, jo' tquen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu. Ndo' naneihin, min na jndë tue' juu, ntyja 'naan' 'nan na s'aa juu, itsi'manhan' ndëë na cantyja nn'ön Tyo'ts'on cha'xjen nquii juu.

⁵ Juu Enoc mantyi tovantyja ts'on juu Tyo'ts'on, ng'e jo' tay'oon jonhin, tatue' juu. Matavitityincyoo'hin ndëë nn'an. Ee itsiquindyii jñ'oon' Tyo'ts'on na vitjachen na ngay'oon jonhin, tavee' ts'on jon yo juu. ⁶ Ndo' cha' na nc'oon Tyo'ts'on na cavee' nchjii jon yo ts'an, icanhan' na cantyja ts'on juuhin. Ee min'cya ro ts'an na nin'quitsit'maan' juuhin, icanhan' na cantyja ts'on juu na vando' jon ndo' mantyi minnichen ts'an na in'tuehin yo na xoncüee' ts'on, ityion jon tsan'ñeen cha'xjen na chuhan'.

⁷ Ndo' nquii Noé, tovantyja ts'on jon Tyo'ts'on. Siquindyii jonhin na ntsiquitsu jon tsonnangue. Si'man juu na njon jndyihin ntyjii juu. Sia Noé'ñeen ncüii v'aandaa na ntyja 'naan'han' jn'man nn'an vaa' jon. Ndo' na s'aa jon na nnda', jo' joo nn'an na m'an juu xjen'ñeen, si'man jon na chuhan' na quit'uii Tyo'ts'onhan, ndo' ng'e na siquindë jon juu ts'ian'ñeen, tquen Tyo'ts'onhin na conduihin ts'an jndyoyuhin ng'e na tovantyja ts'on juu jon.

⁸ Ndo' mantyi Abraham tovantyja ts'on juu Tyo'ts'on. Ndo' ng'e na nnda', ya na itso jon nnon juu na cja juu ncüiichen ndyuuaa na tycya, juu ndyuuaa'ñeen ntsiquindaa' jonhan'hin, jo' ta'nguee' juu jñ'oon na tso jon. Jndui' tsan'ñeen

ndyuaa tsjoon' jon, ty'oon jon, to'tja jon min na tyi'quintjii jon yuu vaa ton-tyja m'aaanhan'. ⁹Ndo' ng'e na tovan-tyja ts'on jon Tyo'ts'on xjen na tuee' jon jo', tonduihin ts'an na ve' tom'aan ya jon quii' nt'an nn'an juu ndyuaa'neen, ndo' juuhan' tyuaa na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon na ntsiquindaa' jonhan'hin. Juu jon yo jnda jon Isaac ndo' mantyi jnda ntyjo jon Jacob, ve' v'aa ndiaa tom'an yahan juu ndyuaa'neen. Mantyi tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëehan na nts'aa jon naya juu ndyuaa'neehan. ¹⁰Juu Abraham ta'nann si'ndaa'han' nchjii jon na ve' v'aa ndiaa tom'aan jon, ng'e tominndoo' jndyi jon na ngüentyja xuee na chi ncja jon juu tsjoon na m'aaan nquii Tyo'ts'on. Juu tsjoon'neen nquii jon tquen xjenhan' ndo' sia jonhan'.

¹¹Ng'e na tovan-tyja ts'on Abraham Tyo'ts'on, jo' tyincyaa jon najndeí juu cha' nc'oon jnda juu yo Sara. Ndo' juu juu tsanndue'hin. Nnda' vaa naya na s'aa Tyo'ts'on Abraham ng'e tovan-tyja ts'on juu na ntsiquindë jon jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon nnon juu. ¹²Ndo' ng'e na tovan-tyja ts'on jon, min na mavaa xjen na ngue' jon na jndë tquehin, majo' totsi-jndyehan' nn'an tsjan 'naa'n' jon cha'xjen na jndye ncjuu na m'an tsjò'ndue ndo' cha'vijon na jndye tei' 'ndyo ndaandue, ta'nann ts'an na nndë nts'aa cüenta nchu xjen jndyehan'.

¹³Nquii Abraham, Isaac yo nin'Jacob, juu xjen na tjëhin, ninvaa na van-tyja n'onhan Tyo'ts'on, min na taty'onhan cüenta 'nann na jndë tco' jon 'ndyo jon ndëehan. Majo' min na nnda', ta'nann sivee'han' n'onhan. Tovantyja n'onhan na nts'aa jon cha'xjen na jndë tso jon. Ee taa' ya n'onhan na viochen xjen na tom'anhan tsonnanguevahin, totsijonhan'hin cha'vijon ts'an na ve' m'aaan ya juu quii' nt'an nn'an ncüiichen ndyuaa. Ee taa' n'onhan na conduihin nn'an na ve' covenon yahin tsonnangue-

vahin. ¹⁴Ndo' ng'e na taa' n'onhin na ta'nann tsonnangue cüentahin ntjoochin, it-si'mann jndyoyuhan' na tojnt'ue jndyihan ncüiichen ndyuaa najjon na nc'onhan. ¹⁵Ee xe na aa tēñjoo'n' n'onhan tsjoonhan najjon jnanhan, tyi'nann ro vanaan na nc'o ntcüe'han jo'. ¹⁶Majo' tont'ue jndyi n'onhin na ntsquehin ncüii ndyuaa na yantychen, majo' juu quifoon'ndue. Mang'e jo', tyi'c'oon Tyo'ts'on na jnaa'n' jon ntyja 'naa'n' na tonduihin na nquii jon conduihin Tyo'ts'on na connan't'-maan'hin ee nquii jon jndë sijnda' jon ncüii tsjoon cüentahin.

¹⁷Nquii Tyo'ts'on nin'quindiyaa' jon na aa ntsiquindë Abraham. Ndo' ng'e na nnda', t'ua jon ts'ian nnon tsan'neen na quits'aa jon yo jnda jon Isaac cha'xjen cont'a nn'an judíos na conan'cüjehan quioo' na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ndo' juu Abraham'neen tovan-tyja ts'on jon, tanguue' jon na ntscuee' jon nquii jnda jon na ninncüii ts'onhin, min na ntyja 'naa'n' Isaac'neen na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham na ncüii ts'an tsjan 'naa'n' jon na nndui, jo' ndyio Tyo'ts'on jn'aan nn'an na ninvaa tsonnangue.

¹⁸Manquii tsan'neen na jndë tso Tyo'ts'on nnon jon: "Xia'ntyí ntyja 'naa'n' jnda' Isaac, jo' nty'i cuenta tsjan 'nann'".

Mannda' jñ'oon tso Tyo'ts'on. ¹⁹Ee juu Abraham, taa' ts'on jon na nquii Tyo'ts'on vaa najndeí na conduihin na condë ncyaa jon na ntando' nnda' joo nn'an na jndë tjë. Ndo' ta'nguee' Abraham jñ'oon'neen na tso Tyo'ts'on nnon juu, its'aahan' cha'vijon na tue' jnda juu, ndo' ndë jo' ntcüi nnda' tsan'neen.

²⁰Ndo' mantyi juu Isaac, tovan-tyja ts'on juu Tyo'ts'on. Ng'e jo' tcan jon na quityio Tyo'ts'on jn'aan ntsinda jon Jacob yo Esaú.

²¹Ndo' mantyi nquii Jacob, tovan-tyja ts'on jon Tyo'ts'on. Ndo' ng'e jo', xjen na vivave' jon, tcan jon na quityio Tyo'ts'on jn'aan ntsinda ntyjo jon, ntsinda

José. Ve' vi yo tsonnch'io 'naan' jon na iy'oon jon najndei jon na ventyjee' jon xjen'ñeen na sit'maan' jon Tyo'ts'on.

²²Ndo' mantyi juu José, tovantya ts'on jon Tyo'ts'on. Ng'e jo', ya na mavaa xjen na ngue' jon, tso jon ndëë nn'an 'naan' jon nn'an Israel, na ndë-cya na nndyaahin navi' na cotyentjon-tyenhan ndëë nn'an Egipto na ngontcüe' nnda'han Canaán. Jo' t'ua jon ts'ian ndëëhan xjen na nndui'han jo', quit-sachohan ndei' jon na nty'iuhinhan' ndyuaa Canaán.

²³Ndo' nque nn'an na nda Moisés, mantyi tovantya n'onhan Tyo'ts'on. Ng'e jo' vi na jndë na tui ndahin Moisés'ñeen, ndye chi' t'oon nty'iu juu tont'ahan. Ee taa' n'onhin na juu ndahin t'man conduihin, tyi'tsi-jonhan'hin cha'xjen min'cya ro ts'an. Jo' min nquii tsanm'aants'ian t'man ndyuaa Egipto tquen jon jñ'oon na quinan'cüje nn'an Israel ndahin, nn'an na nda Moisés, tyi'quityuehin, min taj-nan'jñ'oon'hin juu jñ'oon'ñeen na itso nquii tsan na coxen'ñeen.

²⁴Ndo' mantyi nquii Moisés, tovan-tya ts'on jon Tyo'ts'on. Ng'e ya na tuee' jon na xoncüe ts'an, tasiu' jon na juu tsanscu jnda tsanm'aants'ian Faraón, na ndue nn'an na condui tsan'ñeen ndyee jon. ²⁵Nnda' s'aa jon ng'e taa' ts'on jon na njonntyichen tsixuanhan' na quenon jon navi' cha'xjen na toquenon ntyje jon nn'an Israel, chichen na ntco'xen jon nn'an Egipto xjen na ngue' Faraón'ñeen, xe aa ntyja na ntco'xen jon nan'ñeen n'ndyii jon Tyo'ts'on. ²⁶Ee tji' jon cüenta na njonntyichen tsixuanhan' na tyi'cuee' n'on nn'anhin cha'xjen na tyi'cuee' n'on-hin nquii Cristo, chito na njon tsixuanhan' min xe na aa ntco'xen jon nn'an nin-vaa ndyuaa Egipto. Nnda' tji' jon cüenta ng'e taa' ts'on jon na ngüentyja xjen na nc'oon jon na m'aan Tyo'ts'on.

²⁷Ng'e na tovantya ts'on Moisés Ty-o'ts'on, tyi'quitsity'uehan'hin min na v'ii jndyi tsanm'aants'ian'ñeenhin xuee na jndui' jon ndyuaa Egipto. Sisaa' ts'on jon tontjotyenhin quii' ts'ian na tyii' Ty-o'ts'onhin ng'e nchjii juu na nquii jon na tyi'ndyiaa' juuhin m'aan jon yohin. ²⁸Ndo' ng'e na tovantya ts'on juu jon, jo' na t'ua jon ts'ian ndëë ntyje jon nn'an Israel na quinan'cüjehan quin-man ndo' quinan'ndëhan n'eon cho'ñeen jndyue nt'aahan. Ng'e na nt'ahin na nnda', tyi'je'quitscüje ángel 'naan' Tyo't-s'on ndahin yonon na tui jndyee.

²⁹Ndo' mantyi nque nn'an Israel, ng'e na tovantya n'onhan Tyo'ts'on, jo' xjen na têt'iohan Ndaandue Ve, s'aahan' nciiii nato tcan cha' jndëë tenonhan jo'. Ma-jo' nque nn'an Egipto, xjen na tet'iohan juuhan', ntjon ntcüe' ndaa'ñeen cjohan, mana tjëhin na tëhin ndaa.

³⁰Mantyi nn'an Israel, totantconhan ntyque' xuee xi'jndio tsjoon Jericó. Ndo' ng'e na tovantya n'onhan Tyo't-s'on, juu teonntjö'ndye toquindyii' juu tsjoon'ñeen, s'aa jon na tyuii'han'. ³¹Juu tsjoon'ñeen tom'aan nciiii tsanscuntjaa' na jndyu juu Rahab na tovantya ts'on juu Tyo'ts'on. Sque ve nn'an Israel juu tsjoon'ñeen na tyequitquenhan cüenta nchu vaahan' ndo' ty'oon Rahab cüenta nan'ñeen. Ndo' ng'e na nnda', xjen na jnan'cüje sondaro Israel joo nn'an tsjoon'ñeen, tyi'quinan'cuee'han juu yo nin'nn'an vaa' juu.

³²Tsoñ'en nanmin' jndye jñ'oon jndë tsjö ndëëho' ntyja 'naan' na tovantya n'onhan Tyo'ts'on. Majo' ndincyaaahan' xjen na ntsinënntyëchën ndëëho' ntyja 'naan' Gedeón, Barac, Sansón, Jefté, David, Samuel ndo' yo nin'tsoñ'en nn'an na tonan'neinhan jñ'oon na tso Tyo't-s'on ndëëhin yo 'nan na ndëcya nguaa. ³³Ng'e na tovantya n'onhin jon, ñ'enhin na tantjonhan sondaro 'naan mañoon nanm'ann'ian t'man, toto'xenhan nn'an

cha'xjen na chuhan'. Ndo' mantyi ty'onhan cüenta naya cha'xjen juu jñ'oon na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëëhin. Ndo' ñ'enhan ng'e na tovantyja n'onhan jon, iscu'han' jndyue lión na tyi'ntquii o'han. ³⁴Ndo' ñ'en juohan ng'e na tovantyja n'onhin Tyo'ts'on, ta'nán iscüje chonhin xjen na tjue' nn'anhin quityquii'nton na tinonchen na jmin'han'. Ndo' ñ'enhan ng'e na tovantyja n'onhan Tyo'ts'on, jo' jn'manhin xjen na mavaa xjen na nnan'cüje nn'anhin yo xjo. Ndo' ñ'enhin min na tandiquinainhin, majo' ng'e na tovantyja n'onhin Tyo'ts'on, jo' na tyincyaa jon najndëhin, tantjonhan sondaro 'naan mañoon nanm'ann'ian na sque ndyuaahin na jnan'quita' nan'ñeen tyia' yo joohin. ³⁵Mantyi tom'an nantcu xjen na tjë nn'an 'naanhin, tando' nnda' nan'ñeen ng'e na tovantyja n'on nanntcu'ñeen Tyo'ts'on.

Ndo' ñ'en nn'an min na tovantyja n'onhin jon, tjëhan na totja' nn'anhin yo nonnch'io. Tondue nn'an ndëëhan xe na aa ntji ntcüe'han ntyja 'naan' jon, ya jo' ndyaahan navi' na cont'a nan'ñeehan. Majo' tatjihan ng'e taa' n'onhin na ntsue nnda' jonhin na nta'ndo' xcohin naijon na m'aan nquii jon. ³⁶Ñ'en ntyjehin na tonan'cüejnan jndyi nn'an joohin, ndo' ñ'enhin na tonan'tja' nn'an tjantsi'hin, ndo' mantyi ñ'enhin na jnan'tyen nn'anhin yo carena ndo' ñ'en ntyjehin na tyi' nn'anhin vancjo. ³⁷Ndo' mantyi ñ'en ntyjehin na tonan'cüje nn'anhin yo ntjö', ñ'en ntyjehan na tan' xoncüie nn'anhin yo xjo na itan' n'oon, ñ'enhin na tenonntyja xjen na tont'a vi' nn'anhin cha' quitjihan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, ñ'enhan na jnan'cüje nn'anhin yo xjo espada. Ñ'enhan na tonty'e nn'anhin, jo' ndovanjan toma'ndyi'hin, ve' ntjan quinman tocüehin yo ntjan quinch'io na min'chjo ta'nán 'nan cuen na ya ninjnt'uehin. Ninnquii'chen tont'avi' nn'anhin ng'e na tovantyja n'onhan Tyo't-

s'on. ³⁸Toma'ndyi'to nan'ñeen ndyuaa na tann'an c'oon, yo quityquii' työ ntjö' naijon na tanty'iuhan quityquii' ndue' yo nin'ndue' na cotoo' quioo' jndë. Tsoñ'en navi'min' toquenon nan'ñeen na tovantyja n'onhin Tyo'ts'on. Ndo' joo nn'an tsonnangue, min tyi'quinan'xuanhan na tom'an nan'ñeen quii' nt'anhan.

³⁹Ndo' tsoñ'en nan'ñeen na tovantyja n'onhan Tyo'ts'on, tèvee' ntyjii jon yohan. Majo' min na nnda', juu naya na jndë tco' jon 'ndyo jon, tajndahinhan'. ⁴⁰Ee ndyii' ts'on Tyo'ts'on nciiii nnon na njonntyichenhan' na nts'aa jonhan' yo jaa. S'aa jon na nnda' cha' nque nan'ñeen yo nin'yo jaa ntquen jon na quindë condui jaa.

Quitquën ya cüenta nchu vaa nt'ue ts'on Jesús yo jaa

12 Ng'e na cotquën cüenta na xi'jndio na m'an jndye jndyi nan'ñeen na tovantyja n'onhan Tyo'ts'on, mantyi jaa quinan'chön na quitji jaa ntyja 'naan' min'cya ro nnon na itsintcüe'han' na ngantyjantyichen nn'ön jon, yo min'cya ro nnon 'nan natyia na tajndyaa' na ngay'oonhan' jaa na quinan'tja jaa. Ndo' yo na contjotyen na ninncüii na m'aan' nn'ön, quinan'chön na ntsquë naijon na jndë sijnda' Tyo'ts'on ntyja 'naan' nciiii nciiii jaa. ²Tyi'tsacüentyjëe' na quit'iön tëndëe yo nquii Jesús, ee nquii jon conduihin x'ee jñ'oon na vantyja nn'ön Tyo'ts'on, ndo' mantyi 'naan' jon itsiquindëhan' juuhan'. Tyincyaaahin na t'ion nn'anhin tsonjn'aan min tyi'quityii' jon cüenta na itscüejnaan' jndyihan' ts'an na ngue' juu nnon tsonjn'aan. S'aa jon na nnda' ng'e taa' ts'on jon vi na jndë tenon jon juu navi' t'man'ñeen, ninncyaaahan' na neiin' jon ntyja njan jaa na vantyja nn'önhin. Ndo' vi na jndë na siquindë jon juu ts'ian'ñeen, tava ntcüe' jon quiñoon'ndue, jo' vijon vequityen jon ngiaa' Tyo'ts'on na covit'maan'hin.

³Mang'e na nnda', c'oon' n'onho' ntyja 'naan' 'nan na toquenon Jesús. Juu jon totsiquii ts'on jon yo 'nan na ton-t'a nn'an jnanhin na tonan'vehan nacjoo' jon. Xe na aa nt'aho' 'nan na matsjö, yajoj' xe'ncyaahan' na n'ndicjeho', min tyi'ntsivee'han' n'onho'. ⁴Ng'e tanin ncüii 'o' na jndë jnan'cuee' nn'anhin ng'e na itsichon juu na juu jnan tyi'ngay'oonhan'hin xjen 'naan'han'. ⁵O' jndë tsuu' n'onho' juu jñ'oon na itsiqui'maan' Tyo'ts'on na incyaahan' na t'man n'onho' na itsohan':

'U' jnda, xjen na matsitja 'u' nnön, tyi'ntsitiu' na ve' jn'aan na macoxën 'u',
min tyi'nin'ncya' na ntsivee'han' tson' juu xjen na matsiqui'man' 'u' ng'e condui ja tye'.

⁶Ee nque nn'an na venchji, maco'xënhan xjen na conan'tjahin nnön.

Ndo' juu ts'an na conduihin jnda na may'ön cüentahin,
xjen na tyi'quitsiquindë juu jñ'oon na matsjö, macüja'hin.

Ndö' jñ'oon na tso Tyo'ts'on. ⁷Yajoj' joo navi' na coquenonho', cy'onho' cüentahan' yo na cotji'ho' cüenta na nquii Tyo'ts'on co'xen jon 'o', ee na nnda' coquenonho' itsiquindyihan' na iquen jon 'o' na conduiho' ntsinda jon. Ee ta'nän ncüii ts'an na venchjii juu ntsinda na tyi'co'xen juu yo'ñeen.

⁸Majoj' xe 'u' condui 'u' ts'an na tyi'co'xen Tyo'ts'on 'u' xjen na matsitja 'u' nnon jon cha'xjen na its'aa jon yo ntsinda jon, yajoj' tsi'man nquiihan' na chito condui 'u' jnda jon. Ndo' na nnda', its'aahan' ntyja 'nan' cha'vijon ts'an na tyi'jnda' tye. ⁹Ndo' nque nn'an na nda jaa, tonan'quehan jaa ndo' totoxenhan jaa min'cya ro xjen na taa' n'onhin na tocanhan', ndo' to'ndyicje jaa ndëëhin. Ndo' ng'e na nnda' vaa, mat'manntyichen itsohan' na qui'ndyicje jaa nnon nquii tyëëhë Tyo'ts'on cha' nta'n-

t'ö ntyja 'naan' jon. ¹⁰Xjen na tovaque jaa, nque nn'an na nda jaa totoxenhin jaa ndyu na tom'an nacje 'naanhin xi' ncüii cüii na taa' n'onhan na tocanhan'. Majoj' nquii Tyo'ts'on, ico'xen jon jaa na ntejndeihan' jaa cha' juu na conduihin ñuan nquii', mantyi nnan'xuaanhan'. ¹¹Jñ'oon na mayuu', xjen na ico'xen ts'an jnda juu, tyi'neiin' yu'ñeen na nnda' itjon juu, vi' ntyjii jndyi juu. Majoj' ndëcya iva' ts'on juu ng'e ya 'nan tui yohin, j' na tju'han'hin na its'aa juu 'nan na chuhan' ndo' incyaahan' na tajñuaan' ts'onhin na tonnon Tyo'ts'on.

Toncuu' xe na aa tyi'quitsijñ'oon' ts'an jñ'oon na tso Tyo'ts'on

¹²Cüa je', joo ndueho' na tycyaaahan', quinan'nqueho'han', ndo' cüentyjee'tyenho' yo ndi'quityeho' na coviquijnty'ehan'. ¹³Quita'yuhö' ng'eho' nato na ñjonho' cha' juu ts'an na ntjein vaca, tyi'xe'cacüaa'hin nato na ñjon juu, majoj' ntco'yahan'hin.

¹⁴Cjoo' n'onho' na tavingichoho' tyia' yo tsoñ'en nn'an. Mantyi cjoo' n'onho' na nnan'xuanho' ñuan nquii' ntyja 'naan' na cotsam'anho' ee ts'an tyi'tsixuanhan', je'quindëë na nguee' juu najjon m'aan nquii Tyo'ts'on. ¹⁵Quitquenho' cüenta na ta'nän nin ncüii ntyjeho' na ntsitycyaa'hin ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on. Tyi'nts'aahan' na nnduihin cha'vijon nt'öö ja, ee na nnda' ntsixuan juu, ntsi'ndaa' juu ntyje juu na vantyja n'on Cristo, cha'xjen juu ts'öö ja itsi'ndaa'han' ts'an. ¹⁶Min'ncüiiho' tyi'nc'onho' yo nn'an na ve' ndö' ro. Juu 'nan na njon nchjii Tyo'ts'on, min tyi'nt'aho' na tyi'cuee' n'onho'han' cha'xjen na s'aa nquii Esaú. Juu jon tui jndyee, ndo' ng'e j' tovaa naya 'naan' jon na njon jndyihan' na tonnon tye jon. Majoj' ve' ncüii xio ndaanän, j' jndëë jon juu naya'ñeen nnon tyje nquii jon. ¹⁷Ndo' mangioho' na jndëcya nt'ue jndyi ts'on

jon na ncy'oon ntcü'e' jon cüenta juu naya'ñeen. Majo' tanchu ya na nguua nnda'han' min na t'ioo jndyi jon na s'aa jon ty'oo tye jon.

¹⁸Majo' ya na conan'ndyoo'ho' na m'aa Tyo'ts'on, tyi'coquenonho' cha'na ndochihi nn'an Israel ya na tyincyaa Tyo'ts'on jñ'oon na co'xenhan' joochan. Ee ngioho' juu xjen'ñeen na jndyocue jon xquen tyo' Sinaí, juu tyuaa'ñeen t'a-han' yo chon ndo' tondinon neon nton ñon, sijaanhan' na m'an nan'ñeen, ndo' tyioo jndye t'man. ¹⁹Ndo' mantyi juu xjen'ñeen jndye nan'ñeen na tic'uaa ndu 'naan' Tyo'ts'on, ndo' nquii jon sinin jon yohan. Ndo' na nnda', tyue jndyihin ata tanhin nnon Moisés na quitso jon nnon Tyo'ts'on na tavintsinintyichen jon ndëehan. ²⁰Nnda' vaa jñ'oon tanhin ng'e jndë tso jon ndëëhin min xe ve' na aa nc'oon quioo' na ngava o' juu tyo'ñeen, jndei'han' na quinan'cuee' nn'an o' yo ntjö' ndo' aa yo xjo lantsa. ²¹Juu 'nan na tityincyoo' ndëëhin, sity'ue jndyihan'hin, ata nquii Moisés tso jon: “Mantyi coviquijnty'e ja na maquity'ue.”

²²Majo' 'o', juu 'nan na coquenonho' vandyah'an', chito cha'na tjon nque nan'ñeen. 'O' cotsqueho' na m'aa juu Tyo' Sión, juu tsjoon cüentaa' nquii Tyo'ts'on na vando'. Juuhan' conduihan' Jerusalén ntyja 'naan' quiñoon'ndue, najon na m'an minchen ángeles 'naan' jon na covatjonhan na conan't'maan'han jon. ²³'O' jndë saque'ho' quii' nt'an tmaan' nn'an na conduihan nn'an navejndyee na jndë jndui ngueehan quiñoon'ndue. Jndë saque'ho' najon na m'aa nquii Tyo'ts'on na vando' na conduihin na co'xen jon tsoñ'en nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahin. Jndë saque'ho' najon na m'an nque nn'an na jndë ty'entyihan quiñoon'ndue, nque nan'ñeen na jndë ty'oon Tyo'ts'on cüen-

tahan na jndë tquen jonhan na tavijnan nan'xuanhan tonnon jon. ²⁴'O' jndë saque'ho' na m'aa Jesús, nquii jon na ivañoon' jon jaa yo ntyja 'naan' jñ'oon xco na sijnda' jon. Cotsaque'ho' jo' ng'e neon' jon sintju'han' 'o'. Juu neon'ñeen njonntyichen jñ'oon na itsiquindyihan', chito juu neon' Abel na tcü'e'. Ee neon' juu tsan'ñeen tsiquindyihan' na nt'ui-ihan' xio juu na iscuee' jonhin.

²⁵Ng'e jo' icanhan' na quinan've' juu jñ'oon na incyaa Tyo'ts'on ndëë. Ee mangiö na tots'aavi' jon ndochihi ya na tatonan'quindëhin jñ'oon' jon na totsiqui'maan' Moisés joochan. Mantyi nquëhë min xe'quindyaa jaa juu navi' na nndyo xe na aa tyi'nta'nc'ue' cha'x-jen na itsi'man joo jñ'oon na itsinin jnda Tyo'ts'on na m'aa jon quiñoon'ndue. ²⁶Juu jñ'oon na sinin Tyo'ts'on xjen na jndyocue jon Tyo' Sinaí, s'aahan' na sitoncüii'han' juu tyuaa'ñeen. Majo' nanein itsinintyichen jon: “Mangüentyja xjen ya na chito ve' tsonnangue na ntsitoncü'i jahan', mantyi juu tsjö'ndue ntsitoncü'ihan'.”

Nnda' vaa na itso jon. ²⁷Ndo' ng'e jndë itso jon na ntsitoncüii' nnda' jon juu tsonnangue yo tsjö'ndue, itsi'manhan' ndëëhë na tsoñ'en 'nan na tquen jon na cojnty'iahan', ndi'ndaa'ñ'enhan'. Ndo' joo 'nan na cojnty'ia naneinhin, ya na tavicuenhan' majo' nquii jon na iquen jon 'nan na tyi'je'cüitoncüii'han', ninvaa m'aa jon. ²⁸Ncyaa ya jndyi jon na jndë incyaa jon na conan'jon yo juu na ico'xen jon, ncüii nnon na tyi'jon quinditoncüii'han'. Mang'e na nnda', chuhan' na quinan't'maan' jaa jon yo na xoncüee' nn'ön, ndo' yo na ncyaa' nn'ön na tant'a 'nan na tyi'cavee' nchjii jon. ²⁹Ng'e juu Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa, itsijonhan'hin cha'vijon chon na icüa'ñ'enhan' tsoñ'en.

**Nan'min quint'a cha' ngavee'
nchjii Tyo'ts'on yo jaa**

13 Mancha'chen xjen quinan'vengiö ntyjêêhë na vantyja n'on Jesucristo. ²Joo ntyjeho' na tyi'quita'jn'aanho'hin, xjen na cotsque yahin na m'anho', tyi'ngitsuu' n'onho' na ntixee'ho'hin. Ichuhan' na quint'aho' na nda' ng'e ñ'en nn'an na tixee'hin ángeles xjen na sque ya nan'ñeen na m'anhin min na tataa' n'onhin na condui nan'ñeen ángeles.

³Ndo' nque ntyjeho' na vantyja n'on Jesucristo na jndë tyi' nn'anhin vancjo, tyi'ngitsuu' n'onho'hin. C'oon' n'onho' ntyja 'naanhin na cha'vijon nqueho' too'ho' vancjo yohin na tyenho' yo carena. Ndo' mantyi cañjoo' n'onho' ntyjeho' na cont'a vi' nn'anhin. Quint'aho' nayahin cha'xjen contyja n'onho' na ntejdei nn'an 'o' xe na aa cont'a vi' nn'anho'.

⁴Juu na jndë toncoho', cüinjonhan' ngioho'. Mang'e na nda', ninnquii'chen c'oon ts'an yo scuu' nquii juu, saa' nquii juu. Ee min'cya ro ts'an na ve' ndö' ro m'aaan juu yo ncüiichen ts'an, nt'uiivi' Tyo'ts'on tsan'ñeen, min ts'an na jndë toco, oo min tsans'a oo aa tsanscu na ve' cotjon yahin yo ntyjehin.

⁵Tyi'nc'onho' na t'man ngioho' yo s'on, c'onho' na contjo ya ngioho' yo tsa'ndda'nty 'nan minho' ng'e itsijnda' Tyo'ts'on nquenho' yo jñ'oon' jon na jndü na itsohan': "Mancha'xjen nnincy 'nan na icanhan' 'o'. Tyi'jon xuee n'ndyi ja 'o', ninnquii'chen m'an yo 'o'."

Nda' vaa jñ'oon na tso jon. ⁶Mang'e jo', yo na t'man qui nn'ön ndëe ndue:

"Nquii jon na itye'ntjon jon jaa, itejndeï jon ja. Taxe'c'ön na ncy na nin 'nan na nin'quint'a nn'an ja."

Mannda' vaa na itsiquindy juu jñ'oon'ñeen.

⁷Tyi'ngitsuu' n'onho' ntyja 'naan nque nn'an na jndë tonan'manhin jñ'oon' Tyo'ts'on ndëêho'. Quiñjontyen n'onho' nchu vaa na tom'anhin na tovantyja n'onhan jon. Ndo' cantyja n'onho' jon cha'xjen na tont'a joo nan'ñeen.

⁸Nquii Jesucristo, cha'xjen na totsixuan jon ndyu na toxen'chen, macüajon conduihin naneinhin yo na tonnonchen. ⁹Jndye nn'an mañoon jñ'oon na conan'manhin ndëe nn'an na vandyah'an' ndo' tejndyohan' yo jñ'oon ntyja 'naan' juu Cristo. Tyi'ninncyaho' na joo jñ'oon'ñeen nnan'vi'nn'anhin 'o'. Ee joo ñuan njanhan coquehan' yo juu naya na tsixuan Tyo'ts'on. Majo' joo 'nan na cotquii nn'an judíos xjen na conan't'maan'han jon, tyi'quitejdeihan' nan'ñeen na tonnon jon.

¹⁰Jaa na vantyja nn'ön Jesús, vaa ncüii nontyiu na nan'xuan na nque nn'an na cotsantyja yo jñ'oon na tquen Moisés, ndincyaaan' na nnan'jonhan ntyja 'naan'han'. ¹¹Juu tyee na taquintyja t'man conduihin tondëe nn'an judíos, vi na jndë iscuee' jon quioo' na coninncy nan'ñeen nnon Tyo'ts'on, vay'oon jon neoon' quioo'ñeen quityquii' juu cuarto na taquintyja na ji'ua tsixuanhan' cha' ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnaan' nquii jon yo nin'nque nan'ñeen. Majo' si'ts'o 'naan joo cho'ñeen tonan'cohan joohan' 'ndyo tsjoo. ¹²Mannda' vaa na itsijonhan' juu 'nan na tquenon Jesús. 'Ndyo tsjoo jnan'cuee' nn'anhin. Tui na nda' cha' ntyja 'naan' neoon' jon na tcüe', joo nn'an na vantyja n'onhin jon, nndëe ntquen Tyo'ts'onhin na nan'xuanhan ñuan nquii' tonnon jon. ¹³Ng'e jo' nan'xuan na quinan'jon jaa yo Jesús yo juu na jnan'cuee' nn'anhin. Nanein tavinan'jon jaa yo juu jñ'oon na contyja n'on ntyjêêhë judíos min xe na aa nnan'vjehan jaa. ¹⁴Quint'a na nda' ng'e

viochen xjen na cotant'ö, ta'nan tsjöön ntjoohin na ntjotyen jaa. Cominnt'ö na ntsquë nciiii tsjoon na ntjotyenhan', juu quiñoon'ndue, na jo' vijon nc'ön. ¹⁵Yajo' ntyja 'naan' Jesucristo, cüa, ninvito quinan't'maan' Tyo'ts'on yo tsoñ'en na conan'nën. Ninnquii'chen quinduë na ncyä ya jon. ¹⁶Ndo' min tyi'ngitsuu' n'onho' na quint'aho' jndye nnon naya yo nque ntyjeho' na vantyja n'onhin Jesucristo. Xi' nciiii na ndëë nt'aho', quitejndeiho'hin yo 'nan na icanhan'hin. Nquii Tyo'ts'on neiin' jon na quint'aho' na nnda'. Ee na nt'aho'han', itsijonhan' juuhan' cha'na juu 'nan na cont'a nn'an Israel na conan'cüjehan quioo' na conan't'maan'han jon.

¹⁷Joo nn'an na conintquehin quii' nt'anho' quityquii' ts'ian 'naan' Tyo'ts'on, quita'nguee'ho' jñ'oon na conduehin ndëëho'. Quitjue'cjeho' ntyja 'naan' na nan'xuanhan na cotquenhan xjenho'. Nnda' quint'aho' ng'e joohin cotquenhin cüenta ntyja 'naanho' cha' yantyichen ngantyja n'onho' jon. Icanhan' na quint'aho'han' ng'e ntcän Tyo'ts'on na nninncyahin cüenta nnon jon yo tsoñ'en ts'ian 'naan' jon na cont'ahin. Ndo' xe na aa tyi'quita'nguee'ho' cha'xjen na conduehan, xu'ñeen ntsijaa'han' nacjohan, ndo' nc'onhan na chjoo' n'onhan, chito na neinhan, ndo' jo' min tyi'xe'quitejndeihan' 'o'.

¹⁸Tyi'ntsacüentyjee'ho' na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on ntyja njan ja. Juu na mavicjë quii' ñuan njan, manchji jnt'a na mats'a cha'xjen na nt'ue ts'on jon, ng'e nt'ue jndyi ts'ön na ninnquii'chen quits'a na ndit'maan'hin ntyja 'naan' 'nan na matsijnt'a. ¹⁹Mat'manntyichen na mac'an vi naya'ñeen ndëëho' na quitanho' nnon jon na cje ro ntsiquinaanhan' na ncjö nnt'a naijon na m'anho'.

Nquii Tyo'ts'on incyaa jon na tajñ'oontiu c'oon quii' n'on nn'an

²⁰Nquii Tyo'ts'on conduihin na tajñuaan' ts'onhin. Nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon vi na jndë jnan'cuee' nn'anhin. Juu Jesús na taquintyja t'man conduihin na vantjee' jon nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, tyincyaa jon na tue' jnda jon cha' ntyja 'naan' neoon' juu, juu jñ'oon xco na sijnda' jon, mantjotyenhan'. ²¹Mac'an vi naya nnon jon na nninncyaa jon tsoñ'en na icanhan' 'o' cha' ndëë nt'aho' 'nan na nt'ue ts'on jon. Quits'aa jon yo jaa min'cyä ro na cavee' nchjii jon xeng'e juu najndei na condui nquii Jesucristo. Ninnquii'chen quinan't'maan' jaa jon. Mandö' ro jñ'oon na mac'an.

²²'O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesucristo, tyi'jndye jñ'oon na tji ja na matscuenönhan' ndëëho'. Mac'an vi naya'ñeen ndëëho' na quindyë yaho' juu jñ'oonvahn na matsijnt'a nquenho'. ²³Matsiquindyí jaho' na jndë jndyaa juu ntyjëéhë Timoteo vancjo. Xe na aa cje ncüjee' jon na m'an, yajo' ncja jon na ntsaquijnty'íá 'o'.

²⁴Ncyaho' ts'on njan ndëë tsoñ'en nn'an na i'ua Tyo'ts'on ts'ian ndëëhin na conan'manhin jñ'oon' jon ndëëho' ndo' na cota'ntyjee'hin 'o' na tonnon jon. Tsoñ'en ntyjeho' na vantyja n'onhan jon na m'anhin tsjoonho', mantyi ncyaho' ts'on njan ndëëhin. Nque ntyjeho' na m'an ntjoohin ndyuaa Italia na vantyja n'onhan Jesucristo, mantyi concyahin ts'on 'naanhin ndëëho'.

²⁵Quityio Tyo'ts'on jn'aan na tsoñ'enho'. Mantyjantyi ndö' ro jñ'oon na macüji.

Tson Na Tji Santiago

Incyaa Santiago ts'on 'naan' jon ndëë nn'an Israel na jndë tycyahan

1 Ja Santiago macüji tsonvahin. Condui ja ts'an na itye'ntjon nnon Tyo'ts'on yo nnon Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa. Mancya ts'on njan ndëë 'o' na conduihan ncho've tmaan' jaa nn'an Israel na jndë tycyaho' ninvaa tsonnangue.

C'oon ts'an na neiin' juu min vaa 'nan iquenon juu

²O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesús, vaa xjen jndye nnon min na iquenhan' xjen 'naanhan' 'o' na nin'quitscyaaahan' 'o' na m'anho' na vantyja n'onho' jon. Ya na nnda' vaa, c'onho' na cüineiin' jndyi n'onho'. ³Ee juu na vantyja n'onho', xjen na vaa 'nan na iquenhan' xjen juuhan', juu nan'ñeen na coquenonho' vay'oonhan' 'o' na contjotyenho' ntyja 'naan' Tyo'ts'on. ⁴Majo' juu na ntjotyenho' quityquii' joo navi'ñeen, ncyaho' na quindë ya na ngay'oonhan' 'o' na ngaqueho' ntyja 'naan' jon, na quindë ya na nan'xuanho' na conduiho' ntyja 'naan' Cristo.

⁵Ndo' xe na aa ndyii' ncüiho' ndicüaa' ts'on juu nchu vaa quits'aa juu quityquii' joo na iquenhan' xjenhin, can juu na ncyaa Tyo'ts'on na jnda' xquen juu. Na nts'aa juu na nnda', yajo' nninncyaa jon jñ'oon na ican tsan'ñeen ee juu jon tyi'vacuaa xjen na ncyaa jon ndëë nn'an, min tyi'tsityia' jon ts'an na icanhan'. ⁶Majo' ya na itsinin juu nnon Tyo'ts'on, cantyja ts'on juu na nninncyaa jon juu jñ'oon na ican juu. Min tyi'nc'oon juu na ve vaa na itsitiu juu. Ee ts'an na ve vaa na m'aan' ts'on xjen na ican juu vi naya nnon Tyo'ts'on, juu tsan'ñeen itsijonhan'hin cha'vijon

juu ndaandue xjen na ijuuhan' na ntyque jndyehan' ncüii cüii ntyja. ⁷Ts'an na nnda' vaa m'aan' ts'on, tyi'ndyii' ts'on juu na ncy'oon juu cüenta jñ'oon na ican juu nnon jon. ⁸Ee xeevahin ncüii nnon na m'aan' ts'on juu, ndo' ncüiichen xuee mañoon nnon 'nan na m'aan' ts'on. Tyi'cüejon its'aa juu.

Ntyja 'naan' tsanndyia' yo tsantya

⁹Juu ntyjëehë na vantyja ts'on Cristo na tsanndyia'hin, chuhan' na cüicjee' juu na njon conduihin ng'e na itsue Tyo'ts'onhin na conduihin jnda jon. ¹⁰Majo' juu ntyjëehë na tyahin na mantyi vantyja ts'on juu Cristo, xjen na conan'cüejnaan' ntyje tyä juuhin ng'e na conduihin cüentaa' Tyo'ts'on, mantyi cüineiin' jndyi juu. Ee cha'xjen ntjaa' jndëë na tyi'vioo'han', cje co'uaahan', mannda' vaa na itsijonhan' na ngenon tsantya. ¹¹Ee xjen na ndyova ndo'cüjjoon' na jmin' jndyihan', co'uaa tscö jndëë, ndo' cocyaa ntjaa' 'naanhan', juu na nancoo' ntjaa'ñeen, cotsuhan'. Mandó' vaa itsijonhan' ntyja 'naan' tsantya, ntycüii ntyja 'naan' jon viochen xjen na itsichon jon na nnintyantyichenhin.

Juu na iquenhan' xjen ts'an yo juu na ityii'han' ng'eehan'hin

¹²Juu ts'an na minntyjee'tyen quityquii' joo na iquenhan' xjen 'naanhan'hin na nin'quitsquioohan'hin, min tyi'vacüaa'hin ntyja 'naanhan', neiin' tsan'ñeen, ee vi na jndë tenonhan' ndo' tyi'qui'ndyicjehin nnonhan', nquii Tyo'ts'on ntsiquindaa' jonhin na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. Ee jndë tco' jon 'ndyo jon na joo nn'an na ve'ngiohan jon, ncy'onhan cüentahan'. ¹³Ya na vaa ncüii nnon na ityii'han' ng'eehan' ts'an na quitsitjahin, tyi'nc'oon' ts'on juu na nquii Tyo'ts'on i'ua jon ts'ian

na quits'aa juuhan'. Ng'e nquii jon, min'ncüii nnon natyia tyi'xe'quindëë ngay'oonhan'hin na ntsitjahin, min tyi'xe'quits'aa jon ncüii nnon na ntyja 'naan'han' ntsitja ts'an. ¹⁴Ee ncüii cüii ts'an ityii'han' ng'eehan'hin xjen na nquii juu ncyaa juu na juu 'nan natyia na nt'ue jndyi ts'on juu na nin'quits'aa juu, vay'oonhan'hin xjen 'naan'han'. ¹⁵Ndo' juu na vay'oonhan' tsan'neen na quitsitjahin, vi na jndë tantjonhan'hin, itsijnda'han' na vaa jnaan' tsan'neen, ndo' juu jnan'neen, vi na jndë siquindë'n'ehan' xjen 'naan'han', itsijonhan' ntyja 'naan' juu cha'vijon ts'oo.

¹⁶O' ntyjë na vi'nchjiho' na vantyja n'onho' Cristo, tyi'nan'vi'nn'an nqueho' na nnan'tiuho' na nquii Tyo'ts'on its'aa jon na vay'oonhan' ts'an na quitsitjahin. ¹⁷Ee nquii tyëëhë Tyo'ts'on, ninnquii'chen ncyaa jon tsoñ'en 'nan na coy'ön cüenta na cote'ljndei'han' jaa. Tsoñ'en 'nan na cojnty'ia na conan'xueehan' tsjö'ndue, nquii jon tquenhan'. Majo' nquii jon min tyi'tsijonhan'hin yo joohan', ee covejndyo na conan'xueehan', majo' nquii jon tyi'jon quitscüe-jndyo jon ntyja 'naan' na its'aa jon yo jaa. ¹⁸Ntyjanty na nt'ue ts'on jon, ty-incyaa jon na cota'nt'ö xcö ya na tantyja nn'ön juu jñ'oon naya 'naan' jon na mayuu'han'. Nnda' vaa na s'aa jon cha'njonntyichen iquenhan' jaa quii' nt'an tsoñ'en na tquen jon.

Quita'nguëë' nchu vaa na ico'xen jñ'oon' Tyo'ts'on

¹⁹O' ntyjë na vi'ntyji na vantyja n'onho' Cristo, cüaa' n'onho' jñ'oonmin. Tsoñ'enho' c'oncjeho' na quindyehö' jñ'oon' Tyo'ts'on. Majo' tyi'nan'cjeho' na jen nin'quindueho' nchu vaa itsi'manhan', ndo' mantyi c'onho' na nion m'anho' na conan'vjeho' nn'an. ²⁰Ee xjen na conan'vjëëhë ntyjëëhë, itscu'han' na

quint'a cha'xjen na chuhan' na quit-sam'an na tonnon Tyo'ts'on. ²¹Mang'e na nnda', tsoñ'en na itsi'ndaa'han' ts'an na tonnon jon, ndo' mantyi yo nin'joo 'nan tyia jndyi nan'xuanhan', quitjñ'enho' ntyja 'naanhan'. Ndo' yo na ndyia' n'onho', cy'onho' cüenta juu jñ'oon naya 'naan' jon na conduihan' najnde na yo juuhan' nndëë ntsin'man jon ñuaanho'.

²²Majo' quinan'manho' ndëë nn'an na conan'quindëho' nchu vaa na itsiquindyi jñ'oon' Tyo'ts'on. Ee xe na aa ve' condye ngueho'han' min tyi'quita'nguee'ho'han', ve' conan'vi'n-n'an nqueho'. ²³Ee minnichen jaa na ve' condyëë nguë jñ'oon' Tyo'ts'on, majo' tyi'quita'nguëë'han', itsijonhan' ntyja njanhan cha'vijon ts'an na ve' ndyiaa' ngue juu nnon yo jnon. ²⁴Ndo' vi na jndë jndyiaa' juu nchu vaa nnon juu yo jnon'hin, vja juu, ndo' maninñoon' ngitsuu' ntcüe' ts'on juu nchu vaa nnon juu. ²⁵Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on, itsijonhan' juuhan' cha'vijon jnon. Juu jñ'oon'neen na taquintyja na quindë conduihan' na ntyja 'naan'han' jndë jndyaa jaa na tom'an nacje 'naan' jnan. Xe na aa cotquën cüentahan' ndo' ninnquii'chen m'aan' nn'ön ntyja 'naan'han', ndo' min tyi'cotsuu' nn'ön na nt'aha cha'xjen na co'xenhan', yajo' t'man vaa na ndyio jon jn'aan jaa.

²⁶Minnichen ts'an na itsitiu nquii na quindë ya na itsit'maan' juu Tyo'ts'on, majo' tyi'iquen nquii juu xjen tsa juu, itsivi'nn'an nquiihin. Ve' jn'aan ntyja na itsit'maan' juu jon. ²⁷Ntyja na icüji' Tyo'ts'on cüenta na aa quindë ya na itsit'maan' ts'an jon, ndö vaa na itsi'manhan'. Nque yotsca na jndë tjë tye yo ndyee, quitejndei ts'an yo'neen navi' na coquenon joo, ndo' majo'ntyti joo nantcu ninnque. Ndo' mantyi quen nquii ts'an cüenta na tyi'ntsijonhin natyia na cont'a nn'an na conan'jonhan nchu vaa na tsixuan tsonnangue.

**Cüejon quint'aho' yo nn'an,
min nanninñen', min nantya**

2 'O' ntyjê na vantya n'onho' nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa na taquintya na t'man conduihin, tant'aho' na njon ngioho' ncüii ts'an, majo' nquii ncüiichenhin tyi'quinjon ngioho. ²Cüa, nnduê xe na aa ntsque ve nn'an najon na covatjonho' na conan't'maan'ho' nquii Tyo'ts'on, ndo' ncüii joohin tsantyahin na cüe jon ndiaa na yantyichen, ndo' ñjon tsi'x'ee s'on ijan nt'ö jon. Majo' ncüiichen tsan'ñeen tsanjñen'hin, ve' ndiaa tjaa' cüe juu. ³Majo' juu tsan'ñeen na cüe jon ndiaa na yantyichen, xe na aa conan'jñ'oon'ho'hin ndo' nndueho' nnon jon: "Nnda' ta, quijman' chjo ndöhin najon na yantyichen." Majo' nnon juu tsanjñen' nndueho': "Ndö cüentyje", Oo xe na aa nndueho' nnon juu: "Quijman' tyuaa ndyo na vequityën." ⁴Ya na cont'aho' na nnda', yajo' tyi'cüejon cont'aho' yo nn'an. Ñ'enhan na njonhin ngioho', majo' ndyii' nn'an na tyi'quinjonhan ngioho'. Ndo' na nnda', itsi'manhan' na conduiho' nn'an na tyia conan'tiu na tyi'jndyoyu cotji'ho' cüenta nchu vaa na njon condui ncüii cüii ts'an.

⁵'O' ntyjê na vantya n'onho' na vi'ntyjiho', quindyeho' chjo jñ'oon na matsjö. Covaa' nn'on na iciji Tyo'ts'on nanninñen' na conduihan cüentaa' nquii jon. Its'aa jon na nnda' cha' ntyja 'naan' na vantya n'onhan jon ntsijonhan' joochan cha'vijon tsantya na min'ncüii nnon tyi'litsitjahan'hin. Ndo' joo nn'an na conan'vi'ngiohan jon, jndê tco' jon 'ndyo jon na tsoñ'en na condui jon na itye'ntjon jon, ntsiquindaa' jonhan' joochan. ⁶Majo' 'o' cont'aho' na tyi'quinjon nque nanninñen'. Ndo' mangioho' na nque nantya'ñeen cont'avi'han 'o'. Manquehin cotsachohinho' nt'ö jüe cha' quit'uiivi'han'ho'. ⁷Ndo' manquen-

tyi nantya na conan'neinhan jñ'oon tsan' cjoo' xuee' Cristo, nquii jon na taquintya na t'man conduihin ntyja 'naanho', majo' 'o' xuee' jon njon jndyihan' ngioho', manquii jon na tyii' Tyo'ts'on 'o' ntyja 'naan' jon.

⁸Vaa jñ'oon na tquen Tyo'ts'on na taquintya na t'man ico'xenhan'. Itsohan': "Cüivi'ntyji' minnichen ts'an cha'xjen na vi'ntyji nquii 'u'." Juu jñ'oonva' xe na aa mavangue'han' vaquinjon' matsa'. ⁹Majo' xe ve' cotjiho' nin nn'an na cont'aho' na njon, yajo' itsijnda'han' na conan'xuanho' jnan, ee jñ'oon na tquen Tyo'ts'on na ico'xenhan', juuhan' itsinchu'han' na jndê conan'tjaho'. ¹⁰Ee xe na aa vanguee' ts'an tsochen jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan', ndo' xe na aa itsitjahin ntyja 'naan' min ve' ninncüiihan', condui tsan'ñeen ts'an na ta'nan siquindê juu joo jñ'oon'ñeen, ndo' na nnda', chujnan juu nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan tsoñ'en jñ'oon' jon na ico'xenhan'. ¹¹Ee manquiintyi jon na itso jon: "Tyi'nc'on' yo ts'an na ve' ndö' ro", mantyi itso jon: "Tyi'ntscue' ts'an." Ndo' xe na aa mavangue' na tyi'com'an'ya' yo ts'an na ve' ndö' ro, majo' xe na aa iscue' ts'an, jndê chujnan' ndêë tsoñ'en ntji 'naan' jon na ico'xenhan'. ¹²Vaa jñ'oon na ico'xenhan' na ntyja 'naan'han' itsiquindyaa Tyo'ts'on 'o'. Ndo' ntyja 'naan' majuuntiyi'han', jo' ntco'xen jon 'o' na aa conan'veho'han', ndo' aa ta'nan. Mang'e jo' quint'aho' cüenta nin jñ'oon na nan'nein'ho' ndo' nin 'nan na nt'aho'. ¹³Ee xe nanein'han na tyi'c'ön na nty'ia ro nn'an ngiö, yajo' juu xjen na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' jnanhan, min tyi'xe'c'oon jon na nty'ia rö ntyjii jon. Majo' xe nanein'han m'an na nty'ia ro nn'an ngiö, yajo' mantyi ncy'oon jon na nty'ia rö jaa ntyjii jon juu xjen na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' jnanhan.

**'Nan na its'aa ts'an, tsi'manhan' na
aa vantyja ts'on juu Tyo'ts'on**

¹⁴O' ntyjē na vantyja n'onho' Cristo, xe na aa conduē na vantyja nn'ōnhin, majo' xe tyi'quitejndei jaa ts'an 'nan na itsitjahan'hin, xe na aa nnda' vaa na cont'a, juu na vantyja nn'ōnhin, ve' jn'aanhan'. Ndo' nquii Tyo'ts'on, ¿Aa ntsin'-man jon ñuan njanhan ve' ng'e na conduē na nnda'? Tyi'je'quindēē. ¹⁵Cüa, nduē, xe na nciüi ntyjēhē tsans'a, oo nciüi tsanscu na vantyja ts'on juu Cristo, juu xjen na itsitjahan' ndiaa na ntcüe juu oo 'nan na ntcüa' juu, ¹⁶Ndo' xe nciüiho' ngitso juu nnon tsan'ñeen: "Ya ntyjē, cja' ntcüe! va'. Quityio Tyo'ts'on jn'aan 'u' na nninjnda' ndiaa na ntcüe! yo 'nan na ntcüa'." Ndo' na nnda' jñ'oon tsu' nnon tsan'ñeen, xe tyi'ninncyaa 'nan na icanhan'hin, ¿Yuu vaa na itejndeiha'n'hin? ¹⁷Ndo' mantyi ntyja 'naan' na vantyja ts'on ts'an Cristo, majo' tyi'nin'ncyaa juu 'nan na itsitjahan' nciüichen ts'an, juu na vantyja ts'on tsan'ñeen, ve' jn'aanhan'. Nn'an na vantyja n'onhan na cont'a na nnda', juu na vantyja n'onhan, itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'oo.

¹⁸Majo' m'aan ts'an na ntsintcüe' juu jñ'oon nnön na ngitso juu: "U' xia'ntyi na vantyja tson' Tyo'ts'on, majo' ja matejndei nn'an 'nan na icanhan'hin." U' na nnda' vaa na mats'u', quitsi'man' nnön nchu vaa na vantyja tson'hin na tyi'cotejndei' nn'an 'nan na icanhan'hin, ndo' ja yo na matejndei nan'ñeen, ntsi'-man nnon' na vantyja ts'on jon. ¹⁹Matsu' na vantyja tson' na ninncüii Tyo'ts'on m'aan. Juu jñ'oon'ñeen mayuu'han', majo' itsiqijñ'eehan' 'u' na m'aan' tson' na xia'ntyi jo' 'nan icanhan' ntyja 'nan'. Ee nque yotyia na cotyentjonhan nnon yutyia tque, mantyi vantyja n'onhan na ninncüii Tyo'ts'on m'aan, ndo' na nnda' cotji'hin cüenta, coquityuehin ata coviquijntyehin. ²⁰Condui 'u' ts'an na

tsan' xquen'. Aa icanhan' na quitsi'-man nnon' na nciüi ts'an na vantyja ts'on juu, majo' min tyi'cotejndei juu nn'an, juu na vantyja ts'on tsan'ñeen ve' jn'aanhan'. ²¹Cha' ntyja 'naan' tsochihi Abraham. Juu jnda jon Isaac, tyin-cyaa jonhin nnon Tyo'ts'on na tyio juuhin cjoo' nciüi nnontyiu cha'vijon na ninncyaa ts'an quioo' nnon jon. Ndo' ng'e na siquindē tsan'ñeen jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon juu, jo' tquen jonhin na tajnan tsixuan juu. ²²Yajo' quitquenho' cüenta na juu na tovantyja ts'on jon Tyo'ts'on, juuhan' si'manhan' yo 'nan na s'aa jon. Ndo' ng'e na nnda', juu na vantyja ts'on jon, tquenhan' juuhan' na quindēhan'. ²³Ndo' na nnda', juu jñ'oon na tji Moisés, siquindēhan' juuhan'. Itsohan': "Nquii Abraham, tovantyja ts'on jon Tyo'ts'on, ndo' ng'e na nnda', jo' tquen jonhin na conduihin ts'an na tajnan tsixuan." Ndo' mantyi na itsinhan' na condui tsan'ñeen ts'an na ya jñ'oonhin yo Tyo'ts'on.

²⁴Yajo' itsi'manhan' na tquen Tyo'ts'on ts'an na tajnan tsixuan juu xeng'e ntyja 'naan' 'nan na its'aa juu, chito ve' xia'ntyi ng'e na vantyja ts'on juuhin. ²⁵Ndo' majo'ntyti itsijonhan' ntyja 'naan' tsanscuntjaa' Rahab. Ee nque nn'an na jñon Josué tsjoon' tsanscu'ñeen na tyequitquenho' cüenta nchu vaa juu tsjoon'ñeen, tejndei juu nan'ñeen ndo' jñon ntcüe' juuhan nciüichen nato, cha' nque sondaro tsjoon' juu tyi'nan'cüjehan' joo nan'ñeen. Ndo' ng'e na nnda' vaa 'nan s'aa juu, tquen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu na tonnon jon. ²⁶Juu si'ts'o 'naan' ts'an, vi na jnde jndui' juu na ndyii' na vando' juu, conduihan' ts'oo. Mannda' vaa na itsijonhan' juu ts'an na ve' vantyja ngue ts'on juu Tyo'ts'on, majo' tyi'quitejndei juu nciüichen ts'an yo 'nan na icanhan'hin, juu na vantyja ts'on tsan'ñeen, itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'oo.

Ntyja 'naan' tsa ts'an

3 'O' ntyjē na vantyja n'onho', nque nn'an na conan'manhan jñ'oon' Ty-o'ts'on ndēē nn'an, jantyichen na nt-co'xen jon joo nan'ñeen. Ng'e jo', yantyichen na tyi'jndyeho' na ntsaque-'ho' juu ts'ian'ñeen. ²Tsoñ'en jaa jndye nnon min na tyi'caquinjoon' 'nan cont'aha. Majo' xe na aa tyi'cotsitja ts'an tyja 'naan jñ'oon na itsinin jon, conduihin tsan na tque its'aa, ee xe na aa iquen jon cüenta 'ndyo jon, nndēē ntquen jon xjen ninvaa si'ts'o 'naan' jon. ³Cha' ntyja 'naan' quitso, coty'i frenon jndyue o' cha' ntquēn xjen o' na c'o o' yuu va na nt'ue nn'ön, ndo' yo joo frenon'ñeen cotquēn xjen ninvaa si'ts'o 'naan o'. ⁴Ndo' mantyi c'oon' n'onho' ntyja 'naan' nt'aandaa. T'manhan' ndo' jndei m'aan jndye na vantyquehan' joohan'. Majo' juu ts'an na vay'oonhan', chjo tscaa' pala 'naan'han', majo' yo juuhan' its'aa jon na cjahan' min'cya ro yuu va na nt'ue ts'on jon. ⁵Mantyi ntyja 'naan' tsa ts'an. Chjohan' quityquii' si'ts'o njanhan, majo' yo joohan' conan's'a jaa, conan'ntcu jaa, na jndye nnon 'nan na vaquinjon' cont'a. Ndo' mantyi ncüii ntqueen'chon chjo, min na chjohan', majo' nndēē ntscü'ahan' ninvaa ncüii jndēē tque. Mannda' vaa na itsijonhan' natē' na cont'a ya na conan'nēn jñ'oon tyia cjo' ncüiichen ts'an. ⁶Ntyja 'nan na its'aa tsa ts'an natē', itsijonhan' juuhan' cha'vijon chon. Ee joohan' mat'manntyi jnan nan'xuanhan', chito min'cya ro ncüiichen nnon si'ts'o njanhan. Ndo' joohan' cont'ahan' na ninvaa si'ts'o njanhan nan'xuanhan' jnan. Ee yo joohan' conan'jmiin' jaa ndēē nn'an tso xuee na cotsam'an. Joo yotyia na m'any'io, joohan coty-i'han chon jaa na conan'nēn jñ'oon tyia. ⁷Nque nn'an condēē conan'xion'han ncüii cüii nnon quioo' na cotsaca' yo

ncüii cüii nnon quintsa yo tsoñ'en quioo' na cotsaman' tsia, yo nin'quioo' na m'an quityquii' ndaandue, ndo' tondēē tonan'xion' nan'ñeen joo quioo'ñeen. ⁸Majo' juu tsa ts'an, ta'n'an ts'an na nndēē ntsixion'han' cha' na tyi'n'an'nēn jñ'oon tsan'. Juu tsa ts'an itsichon-ntyichenhan', ndiquindēē ntquen ts'an xjenhan'. Itsi'ndaa'han' nn'an, itsijonhan' joohan' cha'vijon ndaa 'ndyo quitsu ntscuee'han' ts'an. ⁹Yo ndaha conan't'maan' jaa nquii Tyo'ts'on na conduihin tyēēhē, ndo' mayo joontyihan' conduē jñ'oon tsan' cjo nn'an na mantyi sia jonhan na jndui joohan cha'na nquii jon. ¹⁰Conan't'maan' Tyo'ts'on yo jndyue, ndo' mantyi mayo joohan' conan'nēn jñ'oon tsan' cjo nn'an. 'O' ntyjē na vantyja n'onho' Cristo, taviquichuhan' na cont'aha na nnda'. ¹¹Ndaa ya yo ndaa jaquitson, mangiö na je'quindui'han' na manin'juuntyi tsui'. ¹²'O' ntyjē na vantyja n'onho' Cristo, mangioho' tyi'je'quit'uii' tēquichi ts'oon tēmanco, min tyi'je'quit'uii' tēndē' ts'oon tēndē. Mantyi ndaa ya yo ndaaja quitson, min tyi'x-e'quindui'han' na manin'juuntyi tsui'.

Juu na jnda' nquen nn'an, ve nnonhan' min

¹³Xe na aa m'aan ts'an quii' nt'anho' na jnda' xquen juu ndo' t'man vaa na ivaa' ts'on juu, c'oon juu na nty'ia ro nn'an nchjii juu, ndo' quits'aa juu tsoñ'en cha'xjen na chuhan' cha' cüi-tyincyoo' na conduihin ts'an na jnda' xquen. ¹⁴Majo' xe na aa conan'tēē' jndyi n'onho' nn'an, ndo' yo na conan'quinjon nqueho', chintyi ntyjeho', yajo' tyi'n'an'ntsaho' na conan'tiuhoh' na conduiho' nn'an na jnda' nquen. Ee ya na cont'aho' na nnda', nnintyincyoo' jndyoyu na conan'vi'nn'an nqueho' na condueho' na mayuu' na jnda' nquenho'. ¹⁵Ts'an na nnda' tsixuan, juu na jnda' xquen juu, chito nquii Tyo'ts'on tyincyaaahan', cüe-

jonhan' juuhan' tsixuanhan' ntyja 'naan' tsonnangueva. Cüejonhan'han' yo cha'x-jen juu na jnda' nquen nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Tyo'ts'on. Juu na nnda' vaa na jnda' nquenhan, nquii yutyia incyaa juu na nan'xuanhinhan'. ¹⁶Ee minnichen ts'an na itsitëë' jndyi ts'on juu ntyje, ndo' na itsiquinjon nquiihin, chito nque ntyje juu, tsojnaan' jo' conan'ntja' nn'an ndo' cont'ahan tsoñ'en nnon natyia. ¹⁷Majo' juu na incyaa Tyo'ts'on na jnda' xquen ts'an, nein min 'nan na its'aahan'. Navejndyee juu ts'an na tsixuanhan', m'aan juu na ntju' 'nan na itsitiu juu. Jndë jo' majuuntyihan' its'aahan' na int'ue juu nchu vaa cha' joo nn'an na conan'ntja'han, quintjo ya ntcüe'han yo ntyjehan. Ndo' mantyi conduihin ts'an na ya ñuan tsixuan juu yo ntyje juu, ndo' min vandyä' ntyjii ncüii ts'an yo juu, majo' its'aa juu na njon nchu vaa na ntyjii tsan'ñeen. T'man vaa na m'aan juu na nty'ia nn'an ntyjii juu. Tyi'quits'aa juu na vay'oon juu jñ'oon yo ncüii ts'an, majo' ncüiichen tsan'ñeen, min tyi'quitsue juu nnon juuhin. Ndo' mantyi tyi'quits'aa juu na ve vaa ntyja na vam'aan juu. Mantyi jndye vaa na itejndei juu nn'an. ¹⁸Cha'xjen ncüii ts'an innon' juu 'nan cha' ngue' ntjon, mannda' vaa na itsijonhan' ntyja 'naan' ts'an na itsichon juu na quintjo ya ntcüe' nn'an na conan'ntja'hin yo ntyjehan. Juu na itsichon tsan'ñeen, ts'ian na its'aa juu na quintjo ya nan'ñeen, jndye nnon 'nan ya cove' ntyja 'naan' ts'ian'ñeen.

Quitjue'cjeho' nnon Tyo'ts'on

4 ¿Ndu ñ'enho' na conan'quinanho' ndyia' yo ntyjeho', conan'ntja'ho' yohan? ¿Nin ts'iaan' na nnda' vaa m'anho'? Aa chi nnda' vaa ng'e na nt'ue jndyi n'onho' na cuaa 'nan ndueeho'. Joohan' cotquenhan' xjen 'naanhan'ho' na conan'quita'ho' tyia' yo ntyjeho'. ²Min 'nan na conan'cjaa' jndyi n'on-

ho' na cuenhan' ndueeho', majo' ng'e na nndiquindëë nt'aho' na nnda', jo' nnan'cuee'ho' tsan'ñeen cha' 'naan' juu ntjohan' ndueeho'. Nt'ue jndyi n'onho' na cuen 'naan nn'an ndueeho', ndo' jnaan' na tacuenhan', jo' conan'quinanho' ndyia' yo nn'an, conan'ntja'ho' yohan. Ndo' 'nan na nt'ue jndyi n'onho', tyi'cuenhan' ndueeho' ng'e na tyi'cotanho' nnon Tyo'ts'on na nminncyaa jonhan' na ninjnt'ueho'. ³Ndo' xjen na cotanho' nnon jon na 'nan na nt'ue n'onho', itscu'han' na nminncyaa jonhan' ng'e cochue' n'onho' ntyja 'naan' na cotanho'han'. Ee ve' cotanho' na quitejndei jonho', cha' nguein 'nan na nminjnt'ueho'han' cha'xjen na cavee' n'onho'. ⁴Ndo' na nnda' xjen nn'anho', itsijonhan'ho' cha'vijon nanntcu na m'an s'ahan, majo' cot'ahan jndyue mañoon nannon. ¿Aa tyi'covaa' n'onho' na joo nn'an na neii' jndyi n'onhan ntyja 'naan' juu na tsixuan tsonnangue, conduihan nn'an na tyi'quijndoo'han Tyo'ts'on? Ndo' ng'e na nnda', minnichen ts'an na nt'ue ts'on juu na ntsijonhin yo juu 'nan na tsixuan tsonnangue, nquii juu its'aa juu na conduihin ts'an na jndoo' juu Tyo'ts'on. ⁵Oo ¿Aa m'aan' n'onho' na ve' jn'aan juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itso jon: “Juu Espíritu Santo na tyincyä Ja na c'oon Jon quii' n'onho', t'man vaa na vi'ntyjii Jon 'o', ndo' nt'ue jndyi ts'on Jon na xia'ntyti Ja quinan'vengioho'?”

Nnda' vaa na itsiquindyti jñ'oon'ñeen. ⁶Majo' nquii Tyo'ts'on t'man vaa na itejndei jon jaa cha' nndëë ntji jaa ntyja 'naan' 'nan na nt'ue jndyi nn'ön na tyia nan'xuanhan'. Ee mantyi vaa ncüiichen jñ'oon na jndui na sinin Salomón na itsohan': “Joo nn'an na conan'ntsahin, ico' Tyo'ts'on ndëë nan'ñeen, majo' nque nn'an na conan'ndyia'hin na tonnon jon, itejndei jonhan.” ⁷Mang'e na nnda' itsiquindyihan', jo' quitjue'cjeho' nnon jon. Juu xjen na itsichon yutyia na

quinan'tjaho', quita'ho' nnon juu. Ee xe na aa nt'aho' na nnda', yajo' nnannon juu 'o'. ⁸Quinan'ndyoo'ho' na m'aan Tyo'ts'on, yajo' mantyi nquii jon ntsindyoo'hin yoho'. 'O' na nan'xuanho' jnan, quitjiho' ntyja 'naanhan' cha' nduiho' na ntju' ntyja 'naan' na cotsam'anho'. 'O' na ve vaa na m'aan' n'onho' na conan'jonho' yo Tyo'ts'on, quintcüe' n'onho' cha' nndëë nan'xuanho' na ji'ua-ho' na tonnon jon. ⁹Ng'e na ngioho' na conan'tjaho' nnon Tyo'ts'on, jo' ncyaho' na quitsichjoo' jndyihan' n'onho', quityueho' ntyja 'naan'han'. 'Nan na incyaahan' na neinho' ndo' na concoho' natyia na conan'jonho', quitsityia jndyihan' ngioho' ata na nticyaa ndaa ndëëho'. ¹⁰Quitjue'cjeho' nnon Cristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa. Quindue jndyoyuho' nnon jon 'nan na conan'tjaho', yajo' ntsiquinjon jonho'.

**'U' tyi'ncüji' cüenta na aa
itsitja ts'an na vantyja ts'on**

¹¹'O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, tanan'neinho' jñ'oon tyia nacjo ntyjeho'. Ee na itsinin ts'an jñ'oon tyia nacjo ntyje juu na mantyi vantyja n'onhan Cristo, ndo' na icüji' juu cüenta na conan'tja nan'neen, icüji' tsan'neen jñ'oon tyia nacjoo' jñ'oon na iquen Tyo'ts'on na ico'xenhan'. Ndo' its'aa nquii juu na conduihin jüe na icüji' juu cüenta nin jñ'oon na co'xenhan', chito conduihin ts'an na itsiquindë juu jñ'oon'neen. ¹²Xi-a'ntyti nquii Tyo'ts'on tquen jon jñ'oon na ico'xenhan', ndo' na manquiintyti jon ntco'xen jon jaa ntyja 'naan' na conan'tja jaa na tonnon jon. Juu jon tsixuan jon na ntsin'man jon ñuan njanhan oo na aa ncju' jon jaa v'io. Ng'e na nnda', tyi'-nan'xuanho' na ngitoxenho' ntyjeho' na aa conan'tjahin tonnon nquii jon.

**Joo 'nan na conan'jnt'a na nnt'a,
min tyi'jnda' na aa nduuihan'**

¹³Vaa jñ'oon na nin'quitsjö ndëë 'o' na condueho' na xeevahin oo 'io cha nc'oho' ncüiichen tsjoon, na ntjoho' jo' ncüii chu na nnt'aho' jnda s'on. ¹⁴Ndo' min tyi'quindioho' nin 'nan na ngenonho' 'io cha. Ee itsijonhan' ntyja na cotsam'an cha'vijon chincyuts'o na chjovi' xjen covityincyoo'han', ndë jo' cotsu ntcüe'han'. ¹⁵Yantychen na quindueho': "Xe na aa nt'ue ts'on Tyo'ts'on, ndo' xe na aa nninncyaa jon na cotsam'anntyë, nt'a 'nan na m'aan' nn'ön." ¹⁶Majo' ya na conan'jnda'ho' na nin ncüii nnon 'nan na nnt'aho' na min tyi'cotan jndyeeho' nnon Tyo'ts'on na aa nt'ue ts'on jon na nduuihan', ndo' na nnda' xjen nn'anho', conan'ntsa nqueho' ntyja 'naan' 'nan na nnt'aho'. Ndo' juu nan'neen tyia tsixuanhan'. ¹⁷Ndo' juu jñ'oon'neen, itsiquindyihan' na juu ts'an na ntyjii juu nin 'nan na chuhan' na quit-s'aa juu, min tyi'quits'aa juuhan', majnda' na vaa jnaan' juu.

**Nantya na vat'io cont'a,
quitquenhan cüenta**

5'O' nantya, quitquen yaho' cüenta jñ'oon na mantsjö ndëëho'. Quitsichjoo'han' n'onho' ndo' jndei quityueho' ng'e jndë mangüentyja xjen na ngenonho' navi'. ²Ee 'nan na conan'tjonho' na itsityahan'ho', jndë vandi'ndaa'han'. Ndo' mantyi joo ndiaa ya 'naanho', cocüa' quinty'uaahan'. ³Ndo' mantyi joo s'on 'naanho', s'on ijan yo s'on xuee, co'on tscüahan', ndo' juu tscüa'neen icüji' jndyoyuhan' na conan'tycüii' 'o' s'on'neen ndëë nn'an. Mangüentyja xjen na vi' jndyit quenonho', ndo' juu navi'neen ntsijonhan' juuhan' cha'vijon chon na ntscohan' ninvaa si'ts'o 'naanho'. Majo' ngueemin

na mats'ia conan'jndyentyichenho' s'on ndo' naneihin jndë tindyo na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahan. ⁴Majo' matsjö ndëëho', c'oon' n'onho' nchu vaa tont'aho' yo moso 'naanho' na totyjehan 'naanho' na tue'. Tonan'vi'nn'anho' nan'ñeen na tyi'quindë xoquitu' na totyionho'hin. Ndo' nquii Tyo'ts'on na tsoñ'en najndei na conduihin, jndë indyii jon na conan'xuaa nan'ñeen ndëëho' na nnda' cont'aho'. ⁵O' taquintyja na ya m'anho' tsonnanguevahin. Coninncyatoho' yo minnichen nnon 'nan na cavee' ngioho'. Cha'xjen conan'qui'mën quioo' na ndëcya nnan'cuëë' juu o', mannda' ro itsijonhan' 'o' na coninncyañ'lenho' yo tsoñ'en nnon 'nan na nt'ue n'onho', ndo' min tyi'quitquenho' cüenta na mavaavi' xjen na nt'uiivi' Tyo'ts'on 'o'. ⁶Majo' 'o' cont'aho' na nque nanm'ann'ian quityi'han joo nn'an cüentaa' Tyo'ts'on vancjo cha' quit'uiivi'han'hin, ata cont'aho' na quinan'cüje nan'ñeen joohan, ndo' min tanchu ya na nndëë ngita'hin na tyi'nt'aho' natë'hin.

C'onho' na t'man n'onho' quityquii' na inchjehan' 'o'

⁷O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, cüendoo'ho' na mancüjee' nnda' jon, tyi'ndyioon' n'onho' na coquenonho' nan'min'. Quitquenho' cüenta ntyja 'naan' ts'an na inon' ntjon. Juu tsan'ñeen iminndoo' jon ndaatsua' na ngioo jndyee yo ndaatsua' na mats'ia cha' ngue' ntjon 'naan' jon na ntyjee jonhan' na nninjnt'uehinhan'. ⁸Ng'e na tajndye xjen vitja na ncüjee' ntcüe' ta Jesús, jo' yo na t'man n'onho' cüendoo'tyenho'hin, cha'xjen juu tsan'ñeen na iminndoo' jon na ngue' ntjon 'naan' jon.

⁹O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesús, tyi'ntyioo' jnan ntyjeho' yo 'nan na coquenonho', ee xe na aa cont'aho' na

nnda', ncüiji' Tyo'ts'on cüenta na nqueho' vaa jnanho'. Ndo' mantyi cañjoon' n'onho' na nquii jon na conduihin na ntco'xen jon nn'an ntyja na conan'tjahan, mavaavi' xjen na nndyo ntcüe' jon. ¹⁰O' ntyjë na vantyja n'onho', joo nn'an na toninncyä jñ'oon na si'man Tyo'ts'on ndëëhin ntyja 'naan' 'nan na nguua, tom'anhan na t'man n'onhan quityquii' joo navi' na toquenonhan. Mantyi nqueho' ncyaho' na joo jñ'oon ntyja 'naan' 'nan na toquenon nan'ñeen, nnan'manhan' ndëëho' na mantyi c'onho' na t'man n'onho' quii' 'nan na coquenonho'. ¹¹O' mangioho' na nque nn'an na contjotyenhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on min na coquenonhin navi', joo nan'ñeen conduihin nn'an na m'anhan na neinhan. Jndë jndyeho' jñ'oon ntyja 'naan' juu Job, na tontjotyenhin ntyja 'naan' Tyo'ts'on min na jndye nnon navi' na toquenon jon. Ndo' mantyi cotquenho' cüenta na joo 'nan ya na tots'aa Tyo'ts'on yohin vi na jndë tenon navi'ñeen. Ee nquii jon, ya ñuan tsixuan jon ntyja 'naan' nn'an ndo' nty'ia rohan ntyjii jon.

¹²O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, ndö jñ'oon na t'manntychen na matsjö ndëëho'. Ya na ncüiio' nin'quitsi'man nquii' juu na mayuu' cüii jñ'oon na itso juu, tyi'ngitso juu na ntyjii Tyo'ts'on. Min tyi'ngitso juu na nquii jon na m'aan quiñoon'ndue ndyiaa' jon na nnda' vaa cha'xjen na tso juu. Min tyi'ngitso juu na nquii jon na tqen tsonnangue ntyjii jon ntyja 'naan' 'nan na itso juu. Xjen na itso juu na mayuu' ncüii jñ'oon, cüiyuu'han'. Ndo' xe na aa itso juu na tyi'yuu' ncüii jñ'oon, cüityincyoo' na tyi'yuu'han'. Ya na conan'neinho' cha'na tsjö ndö', tana itsijnda'han' na quit'uii Tyo'ts'onho'.

Jndye nnon its'aa Tyo'ts'on xeng'e na conan'nën nnon jon

¹³Xe na aa ndyii' ncüii 'o' na vaa ncüii nnon 'nan na nchjehan'hin, quitsinin juu

nnon Tyo'ts'on cha' quitejndei jonhin. Ndo' mantyi xe na aa ndyii' ncüii 'o' na neiin' juu, quitsit'maan' juu Tyo'ts'on na ita juu alabanzas. ¹⁴Ndo' xe na aa m'aan nin 'o' na vii' juu, queen' juu nn'an na conintquehan ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na c'ohan na m'aan juu. Ndo' vi na jndë squehan jo', quitanhan nnon Tyo'ts'on na quitsin'man jonhin, ndo' yo xuee' ta Jesús quityeehin nchen'hin. ¹⁵Ndo' juu jñ'oon na cotan nan'ñeen ntyja 'naan' juu ng'e na vantyja n'onhan jon, ntyja 'naan' juuhan' ntsin'man jon tsanvii'ñeen ndo' ntsue jonhin. Ndo' mantyi juu tsan'ñeen, xe na aa vaa jnaan' juu, ntsit'man ts'on jonhin. ¹⁶Mang'e na nnda', joo ntyjeho' na vantyja n'on jon, ncüii ro ncüiiho' quitji' jndyoyuho' ndëëhan ntyja 'naan' ncüii cüii nnon 'nan na conan'tjaho'. Ndo' mantyi nque ntyjeho' na it'uui tycuhin, ninnquii'chen quinan'neinho' nnon Tyo'ts'on ntyja 'naanhin na quitsin'man jonhan. Juu ts'an na vantyja ts'on juu Cristo na jndë tqen Tyo'ts'onhin na tajnan tsixuan juu, nquii najndei na con-

dui jon, t'man vaa na covityincyoo'han' ntyja 'naan' jñ'oon na ican tsan'ñeen nnon jon. ¹⁷Nquii Elías tonduihin ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndyu na toxen'chen totsiniin jon jñ'oon ntyja nchu vaa 'nan na nguua. Mats'anhin cha'xjen min'cya ro jaa. Nquii jon yo mancha'chen ts'on jon tcan jon na tyi'ngua', ndo' siquindë Tyo'ts'on jñ'oon na tcan jon ee ndye chu xoncüe tatua'. ¹⁸Ndo' vi ndëcya, tcan jon na quits'aa Tyo'ts'on na cua' nnda', ndo' tua', ndo' ntjon na jnon nn'an tue'han'.

¹⁹O' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, xe ncüiiho' na vajnaan' juu jñ'oon na mayuu' ndo' ntsitycyaa'hin ntyja 'naan'han', ndo' ncüiiichen ntyjeho' ntejndei jonhin na ntcüie' juu, ²⁰Cañjoon' n'onho' na minnichen ncüii 'o' na itsintcüe' juu tyje juu nato na tyi'ya na njon tsan'ñeen na itsitjahin nnon Tyo'ts'on, tsin'man jonhin na tyi'quitsu ñuaan' juu. Ndo' xeng'e na nnda' s'aa tsan'ñeen yohin, its'aa jon na juu jnan na nintotsixuan juu, jndë sit'man ts'on Tyo'ts'onhin.

Tson Navejndyee Na Tji Pedro

Incyaa Pedro ts'on 'naan' jon ndëe nn'an na jndë tycya

1 Ja Pedro macüji tsonva. Condui ja ts'an na i'ua Jesucristo ts'ian nnön na jöncyä jñ'oon naya 'naan' jon ndëe nn'an. 'O' ntyjé na vantyja n'onho' jon, matscüenön tsonvahin ndëeho' xeng'e juu navi' na coquenonho' na jndë tycyaho', ndo' naneinhin ve' m'an yaho' ndyuaa Ponto, yo Galacia, yo Capadocia, ndo' Asia yo nin'Bitinia. ²Vitjachen na tquen tyëéhë Tyo'ts'on tsoñ'en, ndo' ntyjii ya jon na ncüji jon 'o' na nnduiho' cüentaa' nquii jon. Ndo' neinhin, majndë conduiho' cüentaa' jon ng'e nquii Espíritu Santo ityii' jon 'o' ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Condui na nnda' cha' nnan'quindëho' tonnon jon ndo' na ntsintju' jon ñuaanho' yo neon' Jesucristo. Mac'an nnon Tyo'ts'on na juu naya na tsixuan jon, jndyentyichenhan' cy'onho' cüenta yo nin'juu na conduihin na tajñuaan' ts'onhin.

Ncyä ya Tyo'ts'on juu na contyja nn'önhin vando'han'

³Nquii Tyo'ts'on na conduihin tye nquii Jesucristo na juu jon conduihin na itye'ntjon jon jaa, cüit'maan'hin. Juu jon taquintyja na t'man vaa na nty'ia ro jaa ntyjii jon. Ntyja 'naan' juuhan', jo' jndë tyincyäa jon na tui xco jaa ng'e na tando' xco Jesucristo. Ng'e na nnda', jo' juu na contyja nn'ön, mantyi vando'han'. ⁴Na ntyja 'naan' juuhan' ninncyäa Tyo'ts'on na nndaho' ncüii naya na vavehan' quiñoon'ndue na ncy'onho' cüentahan'. Juu na ntsiquindaa' jonho', je'quintycüiihan', min je'cüi'ndaa'han', ndo' juu na nanncoo' tsixuanhan', mancha' xjen m'adhan'. ⁵Ng'e na vantyja n'onho' Jesucristo, jo' ivantyyee' Tyo't-

s'onho' yo maninjuu najndei na conduihin. Ng'e na ntyja 'naan'han', ntsin'man jon ñuaanho'. Ntsi'man jon na nts'aa jonhan' juu xuee na mats'ia.

⁶Mang'e na ngioho' na ntsin'man jon ñuaanho', jo' t'man incyaaahan' na neinho', min na chjo ro xjen itsichjoo'han' n'onho' ng'e jndye nnon navi' na coquenonho'. ⁷Ee juu na vantyja n'onho' itsijonhan' juuhan' cha'xjen ts'ian na condui yo s'on ijan. Conan'co nn'an juuhan' quityquii' chon na jmin'ntyichen cha' ntsixuan s'on'ñeen na njonntyichenhan'. Majo' juu na covantyja nn'ön Cristo xjen na covenön 'nan na nin'quenhahan' xjen 'naan'han' jaa, juuhan' njonntyichen tsixuanhan' na tonnon Tyo'ts'on, chichen s'on ijan, 'nan na ndëe ntycüii na njonhan'. Juu na vantyja n'onho' Jesús, vi na jndë covityincyoo' na ya jndui' 'o' quityquii' joo navi'min' na coquenonho', juu xjen na ncüjee' ntcüe' Jesucristo, ntsiquinjon Tyo'ts'on 'o', ndo' nts'aa jon na nnan'jonho' yo Cristo naijon condit'maan' jon.

⁸Nquii Jesucristo, min na tajojnty'ia ndëeho'hin, majo' conan'vi'ngioho'hin. Ndo' min nanein tajojnty'iaho'hin, mancüixjen covantyja n'onho'hin, ndo' juuhan' incyaaahan' na nein jndyihoh' ngioho' ata ndicüijnda' nchu vaa nquii jñ'oon na nndueho' na ntyja 'naan' jo' ntsi'manhan' na taquintyja na njon jndyihin ngioho', ndo' ndit'maan'hin ntyja 'naan'han'. ⁹Ee ng'e juu na vantyja n'onho' Jesucristo, jo' na coy'onho' cüenta juu na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho'.

¹⁰Ntyja 'naan' juu jñ'oon'ñeen, nque nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen na toninncyahan jñ'oon' jon ntyja 'naan' nan na nguaa, tojoo' yantyi n'onhan na nin'cüaa' n'onhinhan' ntyja 'naan'han'. Chen jndyi tonan'jn'aanhan jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na nincüaa' n'onhan ntyja 'naan' juu na itsin'man

jon ñuaan nn'an. ¹¹Nquii Espíritu na condui nquii Cristo na itscüenon jonhin quii' nn'ön, tom'aan jon yo nan'ñeen. Mantyi tots'i'man jon ndëëhan joo navi' t'man na ngenon Cristo, ndo' mantyi yo ntyja 'naan' na ndëcya ndit'maan' nquii jon. Tonan'chon jndyi nan'ñeen na nin'cüaa' ya n'onhan nin ts'an tsi'manhan' na ntsixuan juu ts'ian'ñeen ndo' cüan na nnduihan'. ¹²Majo' tots'i'man Tyo'ts'on ndëë nan'ñeen na joo jñ'oon na toninncyahan, tyí'vacüja'han' joochan. Joo jñ'oon'ñeen na jndë macondyeho'han' nanein, macüenta nqueho'han'. Nque nn'an na jndë tonan'neinhan jñ'oon naya ntyja 'naan' Cristo ndëëho', tonan'quindyihan 'o' ntyja 'naan jñ'oonmin' yo maninjuu najndeí na tsixuan nquii Espíritu Santo. Joo jñ'oonmin', nque ángeles nin'cüaa' jndyi n'onhinhan'.

Iqueen' Tyo'ts'on jaa na quinan'xuan ñuan nquii' na tonnon jon

¹³Ng'e na nnda' vaa ntyja 'naan jñ'oonmin', quitquen xoncüeho' 'nan na m'aan' n'onho' yo na jnda' nquenho'. Juu na cotsam'anho', quitquen nqueho' xjenhan'. Xia'ntyí c'onho' na cüendo' tcüiho' juu naya na ntsiquindaa' Tyo'ts'on 'o' xjen na nndyo nnda' Jesucristo. ¹⁴Ndo' ng'e na conduiho' ntsinda Tyo'ts'on, jo' quita'nguee'ho' na tonnon jon. Min tyi'nan'jonho' yo joo 'nan tyia na tonan'jontoho' yohan' juu xjen na tyí'quitajn'aanho'hin. ¹⁵Nquii Tyo'ts'on na tqueen' jon 'o', conduihin ñuan nquii'. Mang'e na nnda', tsoñ'en ntyja na cotsam'anho', mantyi 'o' quinan'xuanho' ñuan nquii' na tonnon jon. ¹⁶Ee jndui jñ'oon' jon na itsohan': "Ng'e na condui Ja ñuan nquii', mantyi 'o' quinan'xuanho'han'."

¹⁷Ya na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on, condueho' tyeho'hin ndo' na ngioho' na cüejon ntc'o'xen jon ncüii cüii

ts'an nchu vaa na its'aa juu. Mang'e na nnda', xuee na tonnonchen na ve' m'an yaho' ncüii cüii tyuaa naijon jndë tycyaho', jo' c'onho' na cüincyaa' n'onho' jon. ¹⁸Ee mangioho' na nque ndochiho' tonduehan jñ'oon nchu vaa 'nan na quint'ahho' cha' ntsiquindyaa Tyo'ts'on ñuaanho'. Majo' juu jñ'oon'ñeen tyi'cüijnt'ue jonhan', ve' jn'aanhan'. Ee mangio yaho' na chito sin'man jon ñuaanho' yo s'on ijan oo yo s'on xuee, joochan' contycüii na njonhan'. ¹⁹Sin'man jon ñuaanho' yo juu neon' nquii Cristo, na taquintyja na njon conduihan'. Nquii jon conduihin Quitsman Chjo na jnan'cuee' nn'anhin na min'ncüii jnaan' jon, min'ncüii nnon ta'nan its'aahan' na tyi'ntju' conduihin. ²⁰Vitjachen na ntquen Tyo'ts'on tsonnangue, ndo' jndë t'ua jon ts'ian nnon Cristo na ngenon jon na nnda'. Majo' ata ndyumin na mats'ia, tyincyaa jon na jndyo Cristo na ntejnedeí jon 'o'. ²¹Naneihin ntyja 'naan' jon na vantyja n'onho' Tyo'ts'on. Nquiiintyi jon tyincyaa jon na vando' xco Cristo vi na jndë tue' jon ndo' sijnda' Tyo'ts'on na cüit'maan'hin. Ndo' ng'e na s'aa jon na nnda', ninnquii'chen ntyja 'naan' Cristo m'anho' na vantyja n'onho' Tyo'ts'on ndo' na t'man qui n'onho'hin.

²²Nein na co'ndyiiho' na juu jñ'oon na mayuu' co'xenhan' 'o', juuhan' jndë tqenhan' na ntju' ñuaanho' na conan'vengioho' ntyjeho' na vantyja n'onhan Jesucristo, jo' cjoo' yaya n'onho' na cüivengioho'hin yo na xoncüii n'onho'. ²³Ee chito jndë tui xcoho' ntyja 'naan' ncüii nnon tsjan na contycüiihan'. 'O' ntyja 'naan' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na vando'han' na je'quintycüii na m'aanhan', ntyja 'naan' juuhan' jndë tui xcoho'. ²⁴Cha'na jñ'oon' jon na tji Isaías na itsohan':

Itsijonhan' ncüii cüii ts'an cha'vijon tsoo jndëë.

Ndo' tsoñ'en ntyja 'naanhan na njon conduihan' itsijonhan' juuhan' cha'vi-jon ntjaa' jndëe,
ee vi na jndë t'uaa tsoo jndëe,
cocyaa ntjaa' 'naanhan'.

²⁵ Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on, tyi'jon quintycüi m'aanhan'.

Ndö' vaa itsiquindy jñ'oon na tji Isafas. Ndo' majuuntyi jñ'oon'neen, conduihan' jñ'oon na toninnca nn'an ndëeho' na ntyja 'naan'han' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho'.

2 Mang'e jo', tsoñ'en nnon natyia yo nin'tsoñ'en na itsivi'nn'adhan' nn'an, quinan'tcyaa'ho' ntyja 'naanhan'. M'an nn'an na cont'a nquehan na conan't'maan'han Tyo'ts'on cha' quiscu'han' ncüii nnon natyia na cont'ahan, majo' 'o' tavint'aho'han'. Tyi'nan'tëe' n'onho' joo nn'an na min 'naan, ndo' 'o' na ta'nanhan'. Quitsacüentyjee'ho' na conan'neinho' jñ'oonvi' nacjo nn'an. ²Yo'ndaa na xe jnda xco na tuihin, ninnquii'chen ndaatsu ndyee yo'neen na nin'quitei' joo. Juu jñ'oon' Tyo'ts'on conduihan' ndaatsu ninnquii'. Quitquen yantyiho' na cüijnt'ueho' juu jñ'oon'neen cha' nqaqueho' ntyja na itsin'man jon ñuaanho'. ³Quint'aho' na nnda' xe na aa mayuu' cotquen yaho' cüenta na nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon 'o', t'man vaa na nty'ia roho' nchjii jon.

Condui Cristo tsjö' na vando'

⁴Ninnquii'chen quinan'ndyoo'ho' na m'aan Jesucristo, nquii jon na conduihin tsjö' na vando'. Nque nn'an tji'han cüenta na tyi'cüijnt'ue jon, majo' nquii Tyo'ts'on tji jonhin na conduihin tsjö' na njon jndyi. ⁵Mantyi nqueho' na vantyja n'onho' Cristo, conduiho' ntjö' na cota'ndo'. Ng'e jo' ncyaho' na nquii Tyo'ts'on ninjnt'ue jon 'o' na ntsia jon v'aa naijon na nc'oon nquii jon. Quityquii'han' i'ua jon ts'ian ndëeho' na conduiho' ntyee

na ji'ua nan'xuanhan na xia'ntyi nnon jon na cotye'ntjonho', yo na ninncyaho' na nquii Espíritu Santo ntco'xen jon 'o' yo ntyja 'naan' na cotsam'anho'. Joo ts'ianmin' na cavee' ntyjii Tyo'ts'on ng'e Jesucristo. ⁶Mang'e jo' nacjoo' jñ'oon' Tyo'ts'on na tji Isafas vaa jñ'oon na itsiquindyihan':

Quitquenho' cüenta, quityquii' juu tsjoon Sión, jo' maquën tsjö' naijon na tji'han' nqui tsjaan' v'aa, ncö tji tsjö'neen ntyja njan, ndo' njon jndyi conduihin.

Minninchen ts'an na vantyja ts'on juu jon, tyi'je'quits'aahan' na ncüii' tsan'neen cüenta na ve' jn'aanhan'.

⁷Ntyja 'naan 'o' na vantyja n'onho', nquii jon na conduihin tsjö'va', njon jndyihin ngioho'. Majo' ntyja 'naan joo nn'an na tyi'covantyja n'on, itsiquindëhan' ncüiichen jñ'oon' Tyo'ts'on na itsohan:

Nque nn'an na conan'va v'aa, tyque'han tsjö', jnduehan na tyi'je'cüijnt'uehan'.

Majo' nquii Tyo'ts'on tqen jon na conduihin tsjö' nqui tsjaan' v'aa.

⁸Ndo' mantyi vaa ncüiichen jñ'oon ntyja 'naan' jo' na itsohan':

Juu tsjö'vahin conduihin ncüii na ntyja 'naan' jon itscyaahan' nn'an.

Ee jnaan' na tyi'canyja n'onhan nchu vaa na itso juu jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'naan' nquii jon na conduihin juu tsjö'neen, jo' na itscyaahan'hin. Nnda' vaa na sijnda' jon na ntquenonhan ng'e tajnan'quindëhan cha'xjen juu jñ'oon na tqen jon.

Nn'an na condui cüentaa' Tyo'ts'on

⁹Majo' 'o' conduiho' nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' nquii jon. Ndo' mantyi conduiho' ncüii tmaan' ntyee na cotyentjon nnon nquii jon na taquintyja na conintquehin, jo' nquii Cristo. Ndo' mantyi conduiho' ncüii tmaan' nn'an

na iquen Tyo'ts'on na nan'xuan ñuan nquii'. Conduiho' nn'an na sijnda jon cüentaa' nquii jon. Nquii jon na tqueen' jon 'o', nan'min' its'aa jon yoho' cha' quitji' jndyoyuho' ndëë nn'an na taquintya nquii jon t'man conduihin. Nquii jon tqueen' jon 'o' na jndui'ho' ntyja 'naan' najaan na tsixuan jnan ndo' na saque-'ho' ntyja 'naan' juu naxuee na condui nquii Cristo na taxjen ya jndyi conduihan'. ¹⁰Ndyu na toxen'chen tyi'conduiho' nn'an cüentaa' Tyo'ts'on, majo' naneinhin manqueho' conduiho' nn'an cüentaa' nquii jon. Toxen'chen tyi'quindioho' na nty'ia roho' ntyjii jon, majo' naneinhin covaa' n'onho' na nnda' vaa nchjii jon yo 'o'.

Ndö vaa c'onho' tondëë nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Tyo'ts'on

¹¹O' ntyjê na vantyja n'onho' Cristo na vi'ntyji 'o', conduiho' nn'an na ve' m'an yaho' ndyuaamin' najjon jndê tcyaho'. Mats'a ty'oho' na taninncyaho' xjen ndëë joo 'nan na tyia na nt'ue jndyi n'on nn'an. ¹²Juu na cotsam'anho' quii' nt'an nn'an na tyi'c'onhan nacje 'naan' Tyo'ts'on, quint'aho' cha'xjen na chuhan' cha' min na aa conan'neinhan jñ'oon tsan' ntyja 'naanho', jo' mancüiixjen ntquenhan cüenta na cotsam'anho' ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on, ndo' na nnda', juu xuee na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' jnanhan, nnan't'maan' nan'ñeen jon xeng'e na jndyoyu na totsam'anho' quii' nt'anhan.

Quitjue'cje jaa ndëë nanm'ann'ian

¹³Ng'e na conduiho' cüentaa' ta Jesús, jo' quitjue'cjeho' ndëë tsoñ'en nn'an na conduihan nanm'ann'ian. Navejndyee nnon nquii tsanm'aants'ian t'man, ee nquii jon taquintya t'man conduihin na ico'xen jon. ¹⁴Ndo' mantyi nque nn'an na co'ontyja na i'ua jon ts'ian ndëëhan na mantyi conduihan nanm'an-

n'ian yo jon. Ee i'ua jon ts'ian ndëëhan na quit'uevi'han joo nn'an na tyi'ya con-t'a, ndo' nnan'neinhan jñ'oon ya ntyja 'naan' nn'an na cotsam'anhan cha'xjen na chuhan'. ¹⁵Ee Tyo'ts'on nt'ue ts'on jon na quint'aho' cha'xjen na chuhan' cha' ntyja 'naan'han' ntsichenhan' jndyue nn'an na tyi'jnda' nquen na ve' jñ'oon tsan' na conduehan cjo'ho'.

¹⁶O' conduiho' nn'an na jndê siquindyaa Tyo'ts'on quityquii' juu 'nan natyia. Majo' tyi'ntji'ho' cüenta na s'aa jon na nnda' cha' nnninncyaaahan' na vanaan na nnt'achenho' 'nan natyia. Quint'aho' tsoñ'en 'nan na ntsi'manhan' na conduiho' nn'an na cotyentjontyenho' nnon jon. ¹⁷Ncüii cüii ts'an, quinan'manho' nnon juu na njonhin ngioho'. Quinan'vengioho' nn'an na vantyja n'on Jesús. Ninnquii'chen quinan't'maan'ho' Tyo'ts'on na quitsincyaa'han' n'onho' na nnt'aho' 'nan na tyi'quichuhan' ntyjii jon. Ndo' mantyi nquii ta tsanm'aants'ian t'man, quint'aho' na njonhin.

Juu navi' na tenon Cristo, vaa na itsi'manhan' ndëë

¹⁸O' na conduiho' moso ndëë patrón 'naanho', yo na xoncüee' n'onho' quitjue'cjeho' ndëëhan na quita'nguee'ho' tsoñ'en 'nan na conduehan. Chito xia'ntyi na quint'aho' na nnda' ndëë joo nan'ñeen na ya nn'anhan ndo' na vi'ngiohan 'o', majo'ntyi quint'aho'han' yo joo patrón na tëë' n'onhan 'o'. ¹⁹Ee nquii Tyo'ts'on cavee' nchjii jon xe na aa nan ts'an joo navi' na iquenon juu min na tyi'yuu' na sitjahin ng'e na ntyjii juu na nquii jon m'aan jon yohin. ²⁰Ee tyi'tsit'maan'han' Tyo'ts'on xe na aa conan'quii n'onho' na cotja' patrón 'o' jnaan' na jnan'tjaho' ndëëhan. Majo' xe na aa cotja'han 'o' ng'e ncüii nnon 'nan naya na

cont'aho', ndo' na conan'quii n'onho' na nnda' coquenonho', juu nan'ñeen na cont'aho' cavee' ntyjii jonhan'. ²¹Ee nqueho' na tqueen' jon 'o', sijnda' jon na ntquenonho' navi'min', ng'e mantyi nquii Cristo tquenon jon navi'ntyja 'naanho'. Ndo' na nnda' tjon jon, itsi'manhan' na cotsanan'jonho' ntyja 'naan' na tots'aa nquii jon. ²²Juu jon min'ncüüi tacotsitjahn min tacotsinin jon jñ'oon quintu. ²³Ee juu xjen ya na tonan'cüejnaan' nn'anhin, tajñ'oon jnaan' sintcüe' jon. Min juu xjen na tont'avi' nn'anhin, ta'nan tso jon na ndyionhan nnon jon. Jnty'ii jon na nquii Tyo'ts'on na ico'xen jon tsoñ'en cha'xjen na chuhan', quitsijnda' jon tsoñ'en ntyja 'naan' juu cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon. ²⁴Manquiiintyi Cristo, tēchu jon jnan jaa juu xjen na t'ion nn'an jon nnon tsojn'aa, cha' nndëe nnan'xuan jaa nt'oo ntyja 'naan'han' ndo' ngotsam'an ntyja 'naan' na jndyoyu condui nquii Tyo'ts'on. Cüüi cüüii nnon joo na tquee' Cristo, yo joohan' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanho'. ²⁵Ee ntyja 'naan' nqueho', totsijonhan' 'o' cha'vijon quinman na 'io 'io cocya o', majo' naneihin jndë ntcüe'ho' yo nquii Cristo. Conduihin na ivantyyee' jon 'o' ndo' ic'ioo' jon ndëëho' cha' na its'aa ts'an na ivantyyee' quinman.

Ndö vaa na icanhan' na c'on nn'an na jndë tonco

3¹⁻²Mantyi 'o' nanntcu na m'an s'aho', quita'ngue'ho' 'nan na n'onhan jñ'oon' Tyo'ts'on, xjen na cotquenhahan cüenta nchu vaa na cotsam'anho' tondëëhan na conan't'maan'ho' jon yo na xoncüee' n'onho', jo' ntcüe' n'onhan ndo' ngantyya n'onhan ta Jesús min na taty'oo cont'aho'hin. ³Chito xia'ntyi yo 'nan na cojnt'ue nqueho' na cüinan-coo'ho' ndëëhan, cha' ntyja 'naan' na co-

nan'tycüi'ho' sonquenho', oo na conan'tycüi'ho' yo 'nan na jndë yo s'on ijan, oo na cocüeho' ndiaa na ya jndyi. ⁴Chuhan' na quityquii' n'onho' quinan'xuanho' ncüüi nnon na tyi'covityincyoo'han' ndëe nn'an. Juu nan'ñeen na c'onho' na nan-coo'ho' na tonnon Tyo'ts'on na vengioho' nn'an, min tyi'nan'tëë' n'onho'hin, ya na nnda' vaa na conduiho' na nan-coo' 'o', juuhan' njon jndyihan' ntyjii jon. ⁵Ndyu na toxen'chen nque nanntcu na yo ji'ua tonan'xuanhin na tonan'qui n'onhan jon, mannda' vaa tont'ahan na sinancoo'han'hin. Totjue'cjenhan ndëe nnonhan. ⁶Nquii Sara, mannda' vaa tots'aa jon. Tovanguee' jon jñ'oon na totso Abraham. Totso juu ntyja 'naan' jon na conduihin na toco'xen jonhin. Ndo' naneihin 'o' nanntcu, conduihin cha'vijon ndyeeho' xe na aa cont'aho' 'nan ya min tyi'c'onho' na ncyaa' n'onho'.

⁷Ndo' mantyi 'o' nannon na m'an ntcuho', manincüajon quitsam'anho' yohan yo na jnda' nquenho'. C'oon' n'onho' ntyja 'naanhan' ng'e na tyi'jndëchenhan cha'na nqueho', ng'e jo' cüinjonhin ngioho' cha' tyi'ntscu'han' na nndyii Tyo'ts'on jñ'oon na conan'neinho' nnon jon. Ee cüejon incyaa jon naya na cota'ndo' xcoho' ntyja 'naan' jon cha'xjen incyaa jon na conan'xuanhinhan'.

Coquenon nn'an navi' ng'e na cont'ahin 'nan ya

⁸Jñ'oon na mats'ia na matsjö ndëëho' ntyja 'naan' jñ'oonmin, nque ntyjeho' na vantyya n'on Jesús na vi' coquenonhan, tsoñ'enho' c'onho' na ninncüüi m'aa' n'onho' ntyja 'naan' nan'ñeen. Juu 'nan na coquenonhan, quint'aho' na conduihan' cha'vijon xu na cho nqueho'. Mantyi quinan'vengioho'hin. C'onho' na conan'ndyia' n'onho' ndëe nn'an. Min tyi'nan's'aho', ty-

i'nan'ntcuho' ndëëhan. ⁹Natyia na cont'a nn'anho', tyi'nan'ntcüe'ho'han', min na cotjue'han jñ'oon tsan' nacjoho', tyi'nan'ntcüe'ho'han'. 'O' vandyä' 'nan quint'aho', quitanho' nnon Tyo'ts'on na quityio jon jn'aan joo nan'ñeen. Ee jo' ts'ian na tqueen' jon 'o' cha' tsoñ'en nnon na nin'quitsiquindaa' jonho' na ndyio jon jn'aanho', ncy'onho' cüentahan'. ¹⁰Ee nnon tson Salmos vaa jñ'oon na itsohan':

Minninchen ts'an na nt'ue ts'on juu na ya ngam'aan juu, ndo' na nin'c'oon juu na nein' juu,

chuhan' na quen nquii jon xjen tsa juu, min tyi'ntsinin juu quinto.

¹¹Chuhan' na cüjihin ntyja 'naan' 'nantyia ndo' quits'aa juu 'nan ya.

Ndo' quint'ue juu

na c'oon juu na tatyia' quichu juu yo nn'an. Ninnquii'chen nnda' quits'aa juu.

¹²Ee nque nn'an na jndë tquen Tyo'ts'onhin na tajnan nan'xuanhan, iquen jon cüenta 'nan na coquenonhan. Ndo' mantyi iquen jon cüenta jñ'oon na conduehan nnon jon.

Majo' nque nn'an na cont'a 'nantyia, vja jon nacjo nan'ñeen yo 'nan na cont'ahan.

Mannda' itsiquindy juu jñ'oon'ñeen.

¹³Xe cojoo' n'onho' na nt'aho' 'nan ya, ta'nan ts'an nts'aa vi' 'o'. ¹⁴Majo' min xe na aa cont'avi' nn'anho' ng'e na cont'aho' cha'xjen na chuhan', majnda' ityio Tyo'ts'on jn'aanho'. Tyi'ndyueho' na nin 'nan na nndëë nnt'a nan'ñeen 'o', min tyi'ninncyaho' na ntsiquijñ'eenhan' 'o' na nnda' vaa na coquenonho'. ¹⁵Majo' quii' n'onho' quitquenho' Cristo na nquii jon conduihin na itye'ntjon jonho'. Ndo' nque nn'an na cota'xee'han ndëëho' ntyja 'naan' juu jñ'oon na contyja tycüii' n'onho' Cristo, c'oncjeho' na nndueho' jñ'oon'ñeen ndëëhan. ¹⁶Majo' quint'aho'han' yo na ndyia' n'onho' ndo'

yo na cont'aho' na njonhin min ta'nan ncüii nnon na itsi'ndaa'han' na covicjeho' quii' ñuaanho'. Quint'aho' na nnda' cha' nque nn'an na conan'tja'han quinto cjoho', ntscüejnaan'han'hin na cotquenhän cüenta na cotsam'anho' cha'xjen na nt'ue ts'on Cristo.

¹⁷Ee yantychen na njnty'iaho' navi' na ngüejn'anho' ng'e na cont'aho' ncüii nnon naya xe na aa nquii Tyo'ts'on nt'ue ts'on jon na nnda', chito na ngüejn'anho' jnaan' ncüii nnon natyia na jndë jnan'tjaho'. ¹⁸Ee mantyi nquii Cristo ninjon tquenon jon navi' na tue' jon ntyja 'naan' jnan na nan'xuan. Nquii jon conduihin ts'an na min'ncüii jnaan'. Jaa na condui nn'an jnan na tonnon Tyo'ts'on, tue' jon ntyja njanhan. S'aa jon na nnda' cha' ndëë ngachu jon jaa na m'aan Tyo'ts'on. Ntyja 'naan' na ts'anhin, jnan'cuee' nn'anhin, majo' ntyja 'naan' nquii Espíritu, jo' tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon. ¹⁹Ndo' vitjachen na tyincyaa Tyo'ts'on na tando' xco jon ntyja 'naan' nquii Espíritu, tja jon najon na m'antyen nt'oo. Jo' tyincyaa jon jñ'oon ndëëhan. ²⁰Joo nan'ñeen, ndyu na toxen'chen, tominndoo'chen Tyo'ts'on na ntcüe' n'onhan jnanhan. Juu Noé, viochen xjen na totsia jon v'aandaa t'man, toninncyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen. Xjen na siquitoo'han' tsonnangue yo ndaa, tyi'jndye nn'an jn'man quii' juu navi'ñeen, ninnenhan. ²¹Juu ndaa'ñeen vat'uuihan' juuhan' yo ndaa na cont'ë, na ntyja 'naan' jo' naneinhin itsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan. Chito ng'e na itsintju'han' juu na ty'a na chuu' si'ts'o njanhan, majo' ntyja 'naan' juuhan' mantyi incyaahan' na ya covicjêhë quii' ñuan njanhan na tonnon Tyo'ts'on. Ntyja 'naan' na cont'ëhö' itsin'man jon 'o' ng'e na tyincyaa jon na vando' xco Jesucristo. ²²Naneinhin jndë tjantcüe' jon quiñoon'ndue. Jo' m'aan jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya najon nque ángeles

yo nin'nque na conintque ndëë ángeles tyia, yo nin'tsoñ'en na cotoxenhin jo', cotjue'cجهان nnon nquii jon.

**Xia'ntyí cha'xjen na itsiquindaa'
Tyo'ts'on jaa, jo' condëë na
cotye'ntjön nnon jon**

4 Ng'e nquii Cristo tyincyaahin na tqenen jon navi' ata iscuee'han'hin, mantyi 'o' quintjo ya ngioho' navi' na coquenonho'. Ee juu ts'an na jndë tqenen navi' yo si'ts'o 'naan', juu najndei na tsixuan jnan, jndë ntycüii na ico'xenhahan'hin. ²Mang'e na nnda', viochen xjen na m'anntyë, c'ön cha'xjen na nt'ue ts'on nquii Tyo'ts'on, chito cha'xjen juu 'nan natyia na njnt'ue jndyí n'on nn'an na cotsam'anhan ntyja nchu vaa na tsixuan tsonnangue. ³Nque nn'an tsonnangue, jndye nnon min na cont'ahan na tyi'cuua ya ntyjii Tyo'ts'on yohan'. Mantyi 'o' ndyu na toxen'chen, majndye xjen na tacahan' na tonan'jonho' yo joo natyia na cont'a nan'ñeen. Cha'na totquenhan na nin'c'onhan yo nn'an na ve' ndö' ro. Nin'quint'a jndyihan 'nan na tyi'quichuhan'. Tondyeho' na toveho'. Xjen na tocüa' quintcu nn'an ndo' na tove quintcuhan, tonan'jonho' yohan. Ndo' mantyi tonan't'maan'ho' 'nan na chito Tyo'ts'on conduihan', ndo' juu nan'ñeen, jndë tqen jon jñ'oon na tavinduihan'. ⁴Majo' naneihin nque nan'ñeen ndicüaa' n'onhan ndu na cotji ntcüe'ho' na toninncyañ'enho' na tonan'jonho' yo 'nantyia na cont'ahan. Ndo' ng'e na nnda' cont'aho', jo' na conan'cüejnaan'han 'o'. ⁵Majo' ngüentyja xjen na yo na ijndei'han' ntji' jndyoyuhan nnon nquii jon na m'aan cje jon na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' jnanhan, min na aa cotando'han ndo' min na aa jndë tjëhan. ⁶Mang'e na nnda', jo' sijnda' Tyo'ts'on na joo nn'an na jndë tjë, jndyehan juu jñ'oon naya 'naan' jon. S'aa jon na nnda' cha' ntyja 'naan'

na tonan'xuanhan xjen na tom'anhan, nincüajon ntco'xen jonhan cha'xjen na ntco'xen jon min'cya ro ts'an. Nnda' vaa na s'aa jon cha' nndëë nnan'jonhan yo juu na incyaa jon na tsixuan ts'an na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu yo ntyja 'naan' espíritu 'naanhan.

⁷Jndë vavindyö na ntycüii tsoñ'en. Mang'e na nnda', quinan'xuanho' na xoncüii' n'onho', ndo' na conan'chonho' na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on. ⁸Ndo' na t'mannt'yichen na tsoñ'en, yo na mancha'chen n'onho', cüivengioho' ntyjeho' na vantyja n'onhan Cristo, ee ya na cont'aha na nnda', itsiquinaanhan' na conan't'man nn'önhan ntyja 'naan' na conan'tjahin ndëëhë. ⁹Nque ntyjëëhë na cotsque yahin na m'anho', ncüii ro cüiiho' quitixee'ho'hin, yo na xoncüii' n'onho' ntyja 'naanhan. ¹⁰Minninchen nnon ts'ian na itsiquindaa' Tyo'ts'on 'o', cüijnt'ueho' joohan' na ntejnideihan' ntyjeho'. Ee na nt'aho' na nnda', ntsi'manhan' na cota'ntyjee' yaho' juu naya na condui Tyo'ts'on. ¹¹Min'ninchen ts'an na jndaa' juu na incyaa juu jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an, quitscüenon juuhan' cha'xjen na itsinin nquii Tyo'ts'on. Ndo' min'ninchen ts'an na jndaa' juu na ityentjon juu ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' jon, quitsquindë juu ts'ian'ñeen yo najndei na condui nquii jon. Xe na aa nts'aa juu na nnda', tsoñ'en ndit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naan' Jesucristo. Xia'ntyí nquii jon vacüja'han'hin na mancha'chen xjen cüit'maan'hin. Taquintyja nquii jon conduihin tsoñ'en najndei. Quindui cha'xjen na conduë.

**Juu ts'an na vantyja ts'on na conty'e
nn'anhin, ndö vaa quits'aa juu**

¹²'O' ntyjë na vi'ntyji 'o', naneihin coquenonho' ncüii nnon na jaa' jndyihan' ngioho' na itsichonhan' na ngacüaa' 'o'. Itsijonhan' juuhan' cha'vi-

jon na covenonho' quii' chon. Majo' ty-i'nc'oon' n'onho' ntyja 'naan'han' na jen mañoonhan'. ¹³Majo' cüineiin' n'onho' na coquenonho' na nnda', ee ntyja 'naan'jo' conan'jonho' juu navi' na tqenon Cristo, cha' juu xjen na ntsi'man Tyo'ts'on na taquintyja na t'man condui nquii Cristo, mantyi 'o' juu xjen'ñeen n'c'onho' na nein jndyih'o'. ¹⁴Xjen na conan'cüejnaaan' nn'an 'o' ng'e na conduiho' nn'an cüentaa' Cristo, vaa t'man jndyi na ityio Tyo'ts'on jn'aanho'. Ee na coquenonho' na nnda', itsi'manhan' na nquii Espiritu na condui jon na taquintyja na njon conduihin, m'aan jon yoho'. ¹⁵Xe na aa ngüejn'aan nciüii 'o', chito ntjon juu na nnda' ng'e conduihin ts'an na iscuee' juu ts'an, oo ng'e na x'uee juu 'naan' ts'an, oo ng'e nciüichen nnon na sitjahin ndëë nanm'ann'ian, oo na ityii' yahin nchu vaa na tsixuan nciüichen ts'an. ¹⁶Majo' xe na aa ng'e na condui ts'an cüentaa' Cristo, ndo' ng'e jo' cont'avi' nn'anhin, tyi'nc'oon juu na jnaan' jndyi juu na nnda' vaa iquenon juu. Quitsit'maan' juu nquii Tyo'ts'on yo ncyá juu naya jon na condui juu ntyja 'naan' Cristo.

¹⁷Ee jndë tentyja xjen na quit'uiihan' jaa nn'an na condui cüentaa' Tyo'ts'on. Ndo' xe aa yo jaa cotye'han', yajo' jantyichen 'nan na ntquenon joo nn'an na tyi'ta'nguee'han jñ'oon' jon. ¹⁸Cha'na juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsohan': "Juu ts'an na itsin'man Tyo'ts'onhin na jndë tqen jonhin na tajnan tsixuan juu, xe ve' yo n'c'ua na n'man ñuan 'naan' juu, yajo' juu ts'an na tyia ts'anhin yo nin'juu ts'an na vaa jnaan', vi'ntyichen ngenon tsan'ñeen."

Mannda' itsiquindyí juu jñ'oon'ñeen. ¹⁹Mang'e na nnda', 'o' na coquenonho' navi' ntyjantyi yo 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, ninvito quint'aho' 'nan ya ndo' juu na cotsam'anho', qui'ndyehohan' nt'ö nquii jon na tqen jon 'o'.

Ee joo jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon, tsoñ'enhan' ntsiquindë jonhan'.

Itsiqui'maan' Pedro nn'an na conintque quii' nt'an nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on

5 Naneihin, 'o' ntyjë na conintqueho' quii' nt'an nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on, matsiqui'man' ja 'o'. Ee mantyi ja ndö, cüejon condui ja ts'an na conintque yoho'. Ncö jnty'ia nnön juu navi' t'man na tqenon Cristo na jñon nn'anhin tsonjn'aan. Ndo' juu xjen na nndityincyoo nnda'hin, mantyi ntsijon ja yo na ntsit'maan' Tyo'ts'on jon. ²Nquii Tyo'ts'on i'ua jon ts'ian ndëëho' na cota'ntyjee'ho' nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' jon, ee nquii jon nt'ue ts'on jon na nnda'. Quinan'quindëho' juu ts'ian'ñeen yo na xoncüee' n'onho', chito yo na ijndei'han', min chito ng'e na nt'ue jndyi n'onho' na ngioo xoquitu' ndueeho'. ³O' na i'ua Tyo'ts'on ts'ian ndëëho' na quitquenho' cüenta nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' nquii jon, tyi'nan'quinjon nqueho' ndëë nan'ñeen. Juu na cotsam'anho', quinduihan' 'nan na ntsi'manhan' ndëëhin nchu vaa n'c'onhan. ⁴Nquii Cristo conduihin na taquintyja na conintquehin na ivantyyee' jon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' nquii Tyo'ts'on. Xjen na nndyo nnda' Jesús, nqueho' na cotyentjonho' nnon jon ncy'onho' cüenta na tyi'xe'quintycüii na ntsit'maan' jon 'o'.

⁵Mantyi 'o' nn'an ndyua, quita'nguee'ho' jñ'oon na conan'jnda' nque nn'an na conintque ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, quitjue'cjeho' ntyja 'naan' na conan'jnda'han. Tsoñ'enho' c'onho' na ndyia' n'onho' yo nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' jon. Ee vaa jñ'oon' jon na itsiquindyihan':

Joo nn'an na conan'quinjon nquehin, nquii Tyo'ts'on ico'hin ndëë nan'neen, majo' nque nn'an na conan'ndyia' n'onhan, incyaa jon juu naya na condui jon ndëehan.

Nnda' vaa na itsiquindy juu jñ'oon'neen. ⁶Nquii Tyo'ts'on vaa najndeï na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en, mang'e jo', quinan'ndyia'ho' na tonnon jon. Ee na nt'aho' na nnda', yajo' ntsiquinjon jon 'o' juu xjen na ivaa' ts'on jon na jndë tentyja xjen.

⁷Tsoñ'en 'nan na ndyii' jndyi n'onho', ncyaho' na nquii Tyo'ts'on ngichu jonhan' ee ninnquii'chen m'aan' jndyi ts'on jon ntyja 'naanho' ndo' iquenchen jon cüenta tsoñ'en 'nan na coquenonho'.

⁸Quitquen nqueho' xjen nchu vaa na cotsam'anho' ndo' ninnquii'chen quitquen ya yaho' cüenta, ee m'aan ncüi-ichen na ninnquii'chen v'ii' ts'on ju-uho', nquii yutyia. Imandyi' juu na int'ue juu nin ts'an na ntsi'ndaa' juu. Itsijonhan'hin cha'vijon lión na itsixuaa o', na imandyi' o' na int'ue o' quioo' na ntquii o'. ⁹Xjen na nin'quen yutyia xjen 'o', tyi'ndyicjeho' nnon juu, tyen cüentyjee'ho' quityquii' na vantyja n'onho'. Yajo' xe'quindëë ngüantjon juu yoho'. Nque ntyjeho' na m'anhin ninvaa tsonnangue na mantyi vantyja n'onhan Cristo, mangioho' cüejon vi' coquenonhan cha'xjen juu 'nan na coquenonho'. ¹⁰Nquii Tyo'ts'on na tsoñ'en naya tsixuan jon, nquii jon tqueen' jon 'o' na

quinan'jonho' ntyja 'naan' juu na ty-i'quintycüii na ntsit'maan' jon Cristo. Chjo ro xjen na coquenonho' navi', ndo' ndë jo' manquiiintyi jon nts'aa jon na nt-co' ya ntcüe'han' 'o'. Nninncyaa jon najndëho' cha' nnanho' yo tsoñ'en nnon na coquenonho' ndo' cha' ntjotyenho' ntyja 'naan' jon. ¹¹Xia'ntyti nquii jon tsixuan jon na iquen jon xjen nanein ndo' na ninvaa na tonnonchen. Quindui na nnda'.

Incyaa Pedro ts'on 'naan' jon ndëë nn'an

¹²Majñön tsonvahin na m'anho' yo nt'ö Silvano. Yo na macüji' cüenta, conduihin ts'an na xoncüee' ts'on jon na vantyja ts'on jon Jesucristo. Nnonhan' jndë tsjö ncüii ve 'ndyo jñ'oon na ntejn-deihan' na ngüentyjee'tyenho' quityquii' juu navi' na coquenonho'. Ndo' na macüji' jndyoyu na juu nayavahin na condui Tyo'ts'on na jndë conan'jonho' ntyja 'naan'han', conduihan' na mayuu'. Quintjotyenho' ntyja 'naan'han'.

¹³Joo nn'an na m'an tsjoon Babilonia na mantyi icüji Tyo'ts'onhan na conduihan cüentaa' jon, coninncyahin ts'on 'naanhan ndëëho'. Ndo' mantyi nquii Marcos. Conduihin jnda. ¹⁴Ncüii cüiiho' ncyaho' ts'on ntyjeho' yo na xoncüee' n'onho' na conan'manho' na conan'vengioho'han.

Tsoñ'enho' na conan'jonho' yo Cristo, ncyaa Tyo'ts'on na nan'xuanho' na tajñuaan' ts'onho' na tonnon jon.

Tson Na Jndë Ve Na Tji Pedro

Incyaa Pedro ts'on 'naan' jon

1 Ja Simón Pedro macüji tsonva. Condui ja ts'an na itye'ntjon nnon Jesucristo ndo' mantyi na i'ua jon ts'ian nnön na jöncyä jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an. Matsciënön tsonva ndëë 'o' na mantyi conduiho' na vantyja n'onho' cha'xjen já. Juu na vantyja nn'ön, njon jndyi conduihan'. Ng'e nquii Tyo'ts'on na conan't'maan' yo nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, condui jon na jndyoyuhin, jo' conincyahan na nan'xuan juu na vantyja nn'ön. ²Nquii Tyo'ts'on yo nin'nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, juu naya na nan'xuanhan yo nin'juu na conduihan na tajñuaan' ts'onhan, mac'an ndëëhan na nninncyahin na nan'xuanho'han'.

Ts'an na itsijonhin yo Jesucristo, nan'min icanhan' na quitsixuan juu

³Ee viochen xjen na cotsata'jn'aaan-ho'hin, yo juu najndeí na taquintyja na conduihin, nninncyaa jon tsoñ'en na icanhan'ho' cha' nta'ndo' 'o' na tonnon jon na ndit'maan' jon ntyja 'naanho'. Nguaa na nnda' ng'e na cota'jn'aaan-ho' nquii Jesús na tqueen' jon 'o' na nnan'jonho' na ndit'maan'hin yo nin'juu na taquintyja na quindë tsixuan jon. ⁴Ntyja 'naan joo nan'min' incyaa Cristo jñ'oon na ico' jon 'ndyo jon ndëë. Joo jñ'oon'ñeen njon jndyihan', ndo' taquintyja na t'man nan'xuanhan'. Incyaa jon joo jñ'oon'ñeen cha' condëë conan'jonho' yo juu na condui Tyo'ts'on ndo' cha' ntyja 'naan'han' nndëë nndyaaho' tsoñ'en nnon 'nan na min tsonnangue na conan'ndaa'han' nn'an ng'e na nin'quint'a jndyihan 'nan tyia. ⁵Majo' chito xia'ntyí icanhan' na cantyja n'onho'

Cristo. Mantyi chuhan' na quinan'chonho' na quint'aho' ncüii cüii nnon 'nan ya. Ndo' yo joochan' quinan'quiñjon'ho' na ntsavaa' n'onho' nchu vaa na nt'ue ts'on Tyo'ts'on yoho', ⁶Ndo' yo juuhan' mantyi quinan'quiñjon'ho' nchu vaa na ntquen nqueho' xjen ncüii cüii nnon na nt'ue ts'on si'ts'o 'naanho' na nin'quint'ahan'. Ndo' yo juuhan' chuhan' na quinan'quiñjon'ho' na quinan'quii n'onho' navi' na coquenonho'. Ndo' yo juuhan' chuhan' na quinan'quiñjon'ho' na nnan't'maan'ho' Tyo'ts'on cha'xjen na chuhan', ⁷Ndo' yo juuhan' mantyi chuhan' na quinan'quiñjon'ho' na m'anho' na neinho' nn'an, ndo' yo juuhan' na quinan'vengioho' tsoñ'en nn'an.

⁸Ee ya na conan'xuanho' joo nan'min', ndo' na vandyjndyentyichen joochan' ntyja 'naanho', nninncyaaahan' na ya nninjnt'ue Jesucristo 'o' na cotye'ntjonho' nnon jon. Ndo' mantyi jndye nnon nnintyincyoo' na nnan'manhan' na covaa' ya n'onho' ntyja 'naan' nquii jon na itye'ntjon jon jaa. ⁹Majo' minnichen ts'an na tyi'quitsixuan juu joo nan'min', tonnon Tyo'ts'on itsijonhan' ntyja 'naan' juu cha'vijon ts'an na tsë ténnon, jndë ntjohin na nchjaan' juu ntyja 'naan' jon. Ndo' jndë tsuu' tycya ts'on juu na sintju' jon jnan na totsixuan juu. ¹⁰Mang'e na nnda', 'o' ntyjë na vantyja n'onho' Cristo, quinan'chon yantyiho' na juu na cotsam'anho' ntsi'manhan' na jndë tqueen' Tyo'ts'on 'o' ndo' jndë tji jon 'o' na conduiho' cüentaa' nquii jon. Ee xe na aa nt'aho' cha'xjen na matsjö ndö', tyi'xe'cüji' ntcüe'han' 'o' ntyja 'naan' jon. ¹¹Xe na aa cont'aho' nan'min', jo' neiin' jndyi Tyo'ts'on na nninncyaa jon ts'on 'o' juu xjen ya na ntsqueho' naijon na tyi'jon quintycüii na itye'ntjon nquii Jesucristo tsoñ'en, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa ndo' na itsin'man jon ñuan njanhan.

Ts'iaan' na tji Pedro tsonva

¹²Mang'e jo', ninvito ntsintcúii jñ'oonmin' ndéèho' min na mangioho' joohan', ndo' na contjotyenho' ntyja 'naan' jñ'oon na mayuu' na jndé ty'onho' cüenta. ¹³Ee macúji' cüenta na chuhan' na quitsintcúintyèchëhan' ndéèho' viochen xjen na ninvaa vant'ö cha' tyi'ngitsuu' n'onho'han'. ¹⁴Ng'e mantyi ya na tajndye vitja ndo' ncü'io, cha'xjen nquii Jesucristo na itye'ntjon jon jaa jndé si'man jon nnön. ¹⁵Ndo' ntsichön yantye na ntsijnt'a nchu ya na nts'a cha' vi na jndé t'io, tyi'ngitsuu' n'onho' jñ'oonmin'.

Pedro ñ'enhin xjen na sit'maan' Tyo'ts'on Jesucristo

¹⁶Ee juu xjen na jnan'quindyího' ntyja 'naan' juu najndeí na condui Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, ndo' yo ntyja 'naan' na ncüjee' ntcüe' jon, juu jñ'oon'neen na jnan'quindyího', chito ve' cüento na conan'jnda' nn'ahan'. Ee nqué jnty'íá ndé juu na t'man conduihin. ¹⁷Ñ'en já yo jon juu xjen'neen na nquii tyéèhë Tyo'ts'on sit'maan' jonhin. Ndo' jndyé jndyee' nquii jon na jnanhan' naijon na taquintyja na quixuee na m'aan jon, xjen na tso jon ntyja 'naan' Jesús: "Tsanvahin conduihin jnda na vi'ntyji jahin. Cavee' jndyi nchji yohin." ¹⁸Ndo' manquéntyé jndyé juu jndye'neen na jnanhan' quiñoon'ndue xjen na ninm'án yo Jesús juu tyo'neen na ji'uhan'.

¹⁹Ndo' na jndyé juu jñ'oon'neen, itsinchu'han' na mayuu' joo jñ'oon na toninnicya nque nan'neen na tonan'neihan jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa. Mang'e jo', joo jñ'oon'neen quitquen yaho' cüenta nchu vaa conan'quindyihan'. Ee joohan' conduihan' cha'vijon ncüii lámpara na it-sixueehan' chon naijon najaan ata xjen na nnonco. Nquii Cristo na conduihin

quixjuu nco, ncüjee' ntcüe' jon, ndo' na nninnicya jon na ncüaa' n'onho' tsoñ'en. ²⁰Ee joo jñ'oon na toninnicya nan'neen nchu vaa 'nan na nguaa, ndö vaa na icanhan' na cüaa' n'onho' ntyja 'naanhan', na chito nque nan'neen tonan'jnda'han nchu vaa na conan'man jñ'oon na tjihan. ²¹Ee joohan chito tonan'neihan nchu vaa na tont'ue n'on nquehan. Joo jñ'oon'neen na nin'quit-siquindyí Tyo'ts'onhan, nquii Espíritu Santo totsinchu' jonhan' quii' n'onhan, jndé jo' tonan'neihan joohan' ndéè nn'an.

Ntyja 'naan nn'an na tyi'yuu' jñ'oon na conan'man

(Judas 4—13)

2Ndyu na toxen'chen quii' nt'an nn'an Israel tom'an nn'an na toninnicyahan jñ'oon ndéè nan'neen, majo' tyi'yuu' na nquii Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian'neen ndéèhan. Mannda' ro itsijonhan' na nnc'on nn'an na tyi'yuu' jñ'oon na nnan'manhan ndéèho'. Cüenta cüenta ro ntsatyíhan jñ'oon'neen ndéèho' na joohan' nnan'tyuii'han' juu na vantyja n'onho'. Ata nduehan na tyi'yuu' na sijnda ta Jesús joohan yo neon' jon. Ndo' na nnda', nquehin nnt'ahan na ninjonto na quit'uiityen Tyo'ts'onhin na ngitsuhan. ²Nan'neen nduehan na ta'-nan jnan tsixuan ts'an na ve' ndö' ro m'aan juu yo mañoon ts'an. Ndo' juu jnan'neen, jndye nn'an nnan'jonhan yohan'. Ndo' ng'e na nnt'ahan na nnda', nnan'cüejnaan' nn'an juu nato na mayuu' ntyja 'naan' Cristo. ³Ndo' joo nan'neen na ve' conan'vi'nn'anhin, ng'e na conan'cjaa' jndyi n'onhan na nta'ntjonhan s'on 'naanho', jo' na nnan'manhin ndéèho' jñ'oon na nnan'jnda' nquehan min na tyi'yuu'han'. Majo' tivio ndyu tso Tyo'ts'on na nt'uiityen jonhan ntyja 'naan' na nnt'ahan na nnda'.

Ndo' juu jñ'oon'ñeen vaa cjeahan' na ntsiquindëhan' juuhan'.

⁴Ee joo ángeles na jnan'tjahin nnon jon, ta'nán sit'man ts'on jonhan, ata tyii' jonhan quityquii' v'io naijon najaan tsue', tyen tyenhan yo carena. Sijnda' jon na quintjotyenhan jo' ata juu xuee ya na ngüentyja xjen na ntco'xen jon tsoñ'en nnon jnan. ⁵Min ta'nán sit'man ts'on jon nque nn'an na tom'anhan xjen na s'aa jon na tsu tsonnangue, isquioo jon ndaatsua' na tua' ty'a. Yo juuhan' siquitsu jon nan'ñeen na tyí'quint'ahan na njon jon. Juu xjen'ñeen tom'aan Noé. Conduihin ts'an na toninncyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen na c'onhan na jndyoyuhin na tonnon Tyo'ts'on. Xia'ntyí nquii jon sin'man Tyo'ts'onhin yo ntyque' nn'an 'naan' jon quityquii' juu navi'ñeen. ⁶Ndo' mantyi joo nn'an tsjoon Sodoma yo Gomorra, sijnda' jon na t'uiityenhan' nan'ñeen na iscohan'hin. Ninnquii' tsjaa' scüequenhan' joo njoon'ñeen jnaan' na tenon ntyja xjen na ji vaa 'nan natyia na tont'ahan. Ndo' na nnda' tui, itsi'manhan' ndëehë nin 'nan na ntquenon nn'an na conan'jonhan yo 'nan tyia. ⁷Majo' juu tsan na jndy Lot, sin'man Tyo'ts'onhin quityquii' juu navi'ñeen. Ee tsan'ñeen tonduihin ts'an na jndyoyuhin na tonnon jon. Totsi'ndaa'han' nchjii juu ntyja 'naan' natyia jndyi na tont'a joo nan'ñeen yo ntyjehan.

⁸Juu Lot'ñeen tonduihin ts'an na jndyoyuhin. Tom'aan ya jon quii' nt'an nn'an juu tsjoon'ñeen. 'Io 'io tondyiaa' jon 'nan tyia na tont'a nan'ñeen ndo' tondyii jon jñ'oon tsan' na tonan'neinhan, ndo' na nnda', totsi'ndaa'han' nchjii jon. ⁹Ng'e na nnda' conan'quindyí jñ'oonmin', itisi'manhan' na nchjii Tyo'ts'on nchu vaa nts'aa jon yo nn'an na conduihin cüentaa' nquii jon na ntsiquindyaa jonhan quityquii' navi' na ityii'han' ng'leehan'hin. Ndo' mantyi ntyja 'naan joo

nn'an na cont'a 'nan natyia, nchjii jnda' jon nchu vaa nts'aa jon yo nan'ñeen ee juu na nt'uiivi'han'hin, m'aan cjeahan'. Nndui na nnda' juu xuee ya na ntco'xen jon nn'an na ninvaa tsonnangue ntyja 'naan' na conan'tjahin. ¹⁰Majndeichen nts'aa jon na nnda' yo joo nn'an na ve' coninncyatohin yo 'nan natyia jndyi na nt'ue n'onhan. Min tyi'cúee' n'onhan na quen jon xjenhan. Ee joo nan'ñeen na ve' quintu jñ'oon na coninncyahin, tyi'ncyaaahan min nquii Tyo'ts'on, majndeichen nn'an. Tyi'je'ncyahin na ntsixjen ts'an 'nan na cont'ahan. Min tyi'tsity'uehan'hin na conan'cüejnaan'hin joo ángeles na t'man jndyi conduihin na m'anhin naijon na nancoo' na m'aan nquii Tyo'ts'on. ¹¹Majo' nque ángeles na cota'nguee'han na tonnon Tyo'ts'on, min na t'manntyí conduihin ndo' jndëntyichenhan, chito joo nan'ñeen, joo ángeles'ñeen tyi'c'onhan na saa' n'onhan, min tyi'conan'neinhan jñ'oon tsan' nacjo ntyjehan na tonnon nquii Tyo'ts'on.

¹²Majo' joo nan'ñeen na tyi'yuu' jñ'oon na coninncyahin, tanin min jñ'oon na ndicüaa' n'onhan, conan'cüejnaan'hinhan'. Itsijonhan'hin cha'vijon quioo' na tyi'jnda' nquen o', ee quioo' ve' cont'ato o'. Tui o' na ve' na ncy'on nn'an o' ndo' na nnan'cüjehan o'. Ndo' cha'na conan'cüje nn'an quioo', mannda' vaa nt'uiityenhan' joo nan'ñeen na ngitsu ñuan 'naanhan. ¹³Juu navi' na coquenon nn'an tsojnan nan'ñeenhan', ndyionhinhan'. Ee joohan xia'ntyí m'aan' n'onhan na ninncyatohan yo min'cya ro nnon 'nan na its'aahan' na neiin' si'ts'o 'naanhan min na aa naxuee. Ndo' na nnda' xjen nn'anhin, jo' ya na tojnaan' na cocüa'ho' yo ntyjeho' na vantyja n'on Cristo, ndo' na ñ'en nan'ñeen quii' nt'anho', itsijonhan' joohan cha'vijon ndiaa na jndë t'a 'nan ty'ahan'.

¹⁴Joo nan'ñeen ve' na njnty'iahan nanntcu, nin'c'on jndyihan yo nan'ñeen.

Tyi'c'ocüentyjee'han na conan'tjahan. Yo jñ'oon na conan'neinhan, cot'uehan nn'an na tyi'tyen m'anhan natoo' 'naan' Tyo'ts'on, cha'vijon na jndë ty'oon xiu' quioo'. Conan'cjaa' jndyi n'onhan 'naan nn'an na cojnt'ue nchu vaa nquii nnt'a-han cha' nnin'naanhinhan'. Ndo' ng'e na nnda' xjen nn'anhan, m'anhan nacje 'naan' na iju'vi' Tyo'ts'onhan. ¹⁵Juu nato jndyoyu na ntsiquindë ts'an na tonnon jon, jndë ntjy'e nan'neenhan'. Vat'io cont'ahan, ve' cotsantjatohan ntyja 'naan' juu natyia na s'aa juu Balaam, tsan na totso nchu vaa 'nan na nguaa. Tye juu tsan na jndyu Beor. Juu Balaam'neen nt'ue jndyi ts'on juu na ngüantjon juu s'on na ncju' juu jñ'oon-vi' nacjo nn'an 'naan' Tyo'ts'on. ¹⁶Ndo' ng'e na tyi'quint'ue ts'on Balaam'neen na ntsiquindë juu jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon juu, jo' na sityia' jonhin yo jñ'oon 'ndyo snon tsjuen' juu, quioo' na ndiquitsinin. Ee tic'uaa jndyee' ts'an 'ndyo juu cho'neen. Ndo' na tui na nnda', sitsan'han' juu Balaam'neen na tsan' situu juu yo 'nan na nin'quits'aa juu.

¹⁷Nque nan'neen na tyi'yuu' jñ'oon na coninncyahin, itsijonhan'hin cha'vijon ndui' na tandaa quindui', cha'vijon chincyu na itscyaato jndyehan' na min'chjo ndaa tsua' taquichuhan'. Nquii Tyo'ts'on jndë sijnda' jon na ntyii' jon nan'neen najon na taquintyja najaan. ¹⁸Joo nan'neen, jñ'oon na conan'neinhan, min'ncüii ta'n nan itejndei-han' ts'an. Conan'quinjon nquehin nchu vaa na conduihan. Tsoñ'en 'nan tyia na nt'ue ts'on si'ts'o 'naan' ts'an, covijnt'uehin joohan'. Nnda' vaa na cont'ahan cha' nque nn'an na tyi'covijndye xuee na jndui'han quiiyquii' nt'an nn'an na tyi'c'onhin nacje 'naan' Tyo'ts'on, quitsintcüe' nnda'han' nan'neen. ¹⁹Joo nanmin' na tyi'yuu' jñ'oon na conaneinhan, conduehan xe na aa ntsijon ts'an yo jñ'oon na coninncyahin, vanaan na

c'oon juu cha'xjen na cavee' ntyjii nquii juu. Ndo' na nnda' jñ'oon na conan'manhin, ninvaa na coty'e'ntjonhan nnon jnanhan. Ndo' min'cya ro ncüii nnon na vay'oonhan' ts'an xjen 'naan'han', condui tsan'neen ts'an na itye'ntjontyen juu ntyja 'naan'han'. ²⁰Ee vi na jndë tajnaan' ts'an Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon ts'an, ndo' na itsin'man jon ñuaan' juu, na ntyja 'naan' jo' jndë jndyaahin joo 'nan ty'a na tsixuan tsonnangue, xe na aa ntsijon nnda'hin yo nan'min' na ji minhan', ndo' na nninncyaa juu na joohan' ntye'ntjon nnda'han'hin, jen vantyichen ntsixuan tsan'neen, chichen na totsixuan juu vitjachen na tentyja ts'on juu Jesús. ²¹Ee na nnda' nan'xuan nan'neen, juu jñ'oon na iquenhan' ts'an cha'xjen na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on, yantyichen xe na aa tatajn'aan nan'neenhan', chito vi na jndë tajn'aanhin juu jñ'oon'neen, ndo' na ntji ntcüe'hin ntyja 'naan'han'. ²²Ndo' na nnda' cont'ahan, itsi'manhan' na mayuu' juu jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' na itsohan': "Juu quitsë', 'nan na jndë tan o', i'u ntcüe' o'han'. Ndo' quitscu xque, vi na jndë siquindë' ts'an o', ivantcüe' o' quii' ndoo'."

Ntyja 'naan' na nndyo nnda' Jesucristo

3 'O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesucristo na vi'ntyji jaho', ndö tson na jndë ve na matscürenön na m'anho'. Yo vehan' na mats'a na ninvito quinan'chonho' na ninncüii quitquenho' na c'oon' n'onho' ntyja 'naan' joo jñ'oonmin'. ²Tivio tom'an nn'an na tji Tyo'ts'onhan na tonan'xuanhan ñuan nquii' na toninncyahin jñ'oon' jon ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa. Joo jñ'oon'neen nt'ue ts'ön na cañjoo' n'onho'han'. Ndo' mantyi icanhan' na cañjoo' n'onho' juu jñ'oon na ico'xenhan' na toninncyaa Jesucristo, nquii jon na itye'ntjon

jon 'o' yo na conduihin na itsin'man jon ñuaan nn'an. Nque nn'an na jñon jon yo jñ'oon naya 'naan' jon, jnan'manhan joo jñ'oon'ñeen ndëëho'.

³Ndö 'nan quitquen jndyeeho' cüenta, nguee na mats'ia nc'on nn'an na ngom'anhan yo natyia na nt'ue n'on nquehan. Nnan'cüejnaan'han 'o'. ⁴Nndue nan'ñeen ndëëho' na juu jñ'oon na tco' ta Jesús 'ndyo jon ndëëho' na nncüjee' ntcüe' jon, tyi'xe'quitsiquindëhan' juuhan'. Ee conduehan na nque nn'an na tovantya jndyee n'onhan jon, tovjehan, ndo' cüejon vja tsoñ'en cha'xjen na jndyocahan' xjen na tqen Tyo'ts'on tsonnangue, ndo' maninjuu ro xjen vacahan' xjen nein.

Nnda' nndue nan'ñeen. ⁵Majo' ya na conduehan na nnda', cont'a yahan na cotsuu' n'onhan na tiviontyichen na tqen Tyo'ts'on jñ'oon na cuaa ntjö'ndue yo tsonnangue. Quityquii' ndaa ndo' ntyja 'naan'han', jo' sia jon tyuaa tcüi. ⁶Ndo' mantyi yo ndaa na tova' ty'a, jo' siquitoo'han' juu tsonnangue na tova' juu xjen'ñeen, ndo' ntyja 'naan' juu ndaa'ñeen, tsu tsonnangue'ñeen. ⁷Ndo' mantyi joo ntjö'ndue yo tsonnangue na vaahan' nanein, iquen Tyo'ts'on jñ'oon na c'oonntyichenhan' ata na nguee' xjen na jndë sijnda' jon na ntcohan'. Ntsco chonhan' juu xuee ya na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' na jndë tonan't-jahin ndo' na nt'uiivihan' nan'ñeen na ngitsuhin.

Xuee na ncüjee' ntcüe' ta Jesús

⁸Mantyi 'o' ntyjë na vantya n'onho' Cristo na vi'ntyji jaho', nt'ue ts'ön na cañjooon' n'onho' juu jñ'oonva. Nquii Tyo'ts'on, mavio ncüii xuee ntyjii jon cha'xjen na ngiö na mavio ncüiii min ndyu, ndo' ncüii min ndyu itsijonhan' juuhan' na nchjii jon cha'na ngiö na vio ncüiii xuee. ⁹M'an minndye nn'an na

cotji'hin cüenta na jen nion na itsiquindë Cristo jñ'oon na tco' jon 'ndyo jon ntyja 'naan' na ncüjee' ntcüe' jon. Majo' tyi'tsichju jon na ntsiquindë jon jñ'oon'ñeen. Juu jon t'man vaa na ivendoo' jon na ntcüe' n'on nn'an yo jnan na nan'xuanhan. Ee min'chjo tyi'quint'ue ts'on jon na ngitsu ñuaan' ts'an.

¹⁰Majo' ya na ngüentyja xuee na ncüjee' ntcüe' ta Jesús, itsijonhan' juu xuee'ñeen cha' ya na icüjee' tsanch'uee. Juu xjen'ñeen nninc'uaa vi na jndei na ntycüii ntjö'ndue, cha'vijon na c'uaa chon t'man na coco ncüii jndëë tqe. Ndo' 'nan na sinchu' Tyo'ts'on na tijnt'uehin na tqen jon tsonnangue, nndyi'ñ'enhan' yo ncüii chon na tenonntya xjen na jmin'han', ntcohan'. Ndo' tsonnangue yo tsoñ'en na tqen jon na min nnonhan', nndyuii'ñ'enhan'.

¹¹Ng'e na nnda' vaa na jndë sijnda' jon na nndyuii' tsoñ'en nan'min', chuhan' na joo xuee na tonnonchen, quitsam'anho' na cota'nguee'ho' na conan'xuanho' ñuan nquii' na tonnon Tyo'ts'on yo na cont'aho' na njon ngioho' jñ'oon' jon. ¹²Quint'aho' na nnda' viochen xjen na cominndoo'tyenko' na ngüentyja xuee ya na ncüjee' ntcüe' ta Jesús. Tsoñ'en na ico'xen jñ'oon' jon, quita'nguee'ho'han' cha' ntsityuaa'han' na ngüentyja juu xuee'ñeen. Juu xjen'ñeen nninc'uaa ntjö'ndue ndo' ntcoñ'enhan', ndo' 'nan na sinchu' jon na yo na tqen jon tsonnangue, nndyi'han' na tenon ntyja xjen na jmin' juu chon'ñeen. ¹³Majo' nquii Tyo'ts'on jndë tco' jon 'ndyo jon ndëëhë na nguaa ntjö'ndue xco yo tsonnangue xco. Cominnt'ö joohan' yo na t'man qui nn'ön. Ndo' joo na nnc'on juu quiñoon'ndue xco yo tsonnangue xco, tsoñ'enhan ninnquii'chen nnc'onhan cha'xjen na chuhan' na tonnon jon.

**Jñ'oon na mats'ia na
itsiqui'maan' Pedrohin**

¹⁴ Mang'e jo' 'o' ntyjé na vi'ntyjiho', viochen xjen na cominndoo' 'o' na ngüentyja joo nan'min', quinan'chon yantyihó' na juu na tsixuan tsonnangue tyi'ncü'ahan' 'o', min min'ncüii nnon na nts'aahan' na va jnaanho', cha' nc'onho' na tajñuaan' ts'onho' na tonnon jon.

¹⁵ Cañjoon' n'onho' ntyja 'naan' na iminndoo' ta Jesús na nciijee' ntcüe' jon, ng'e na nnda' vaa incyaahan' na jndyentyi nn'an ntsin'man jon ñuaanhan. Juu tsanntyjéehé Pablo, cha'xjen na incyaa Tyo'ts'on na jnda' xquen jon, mannda' ro jñ'oon na tji jon na scüenen jonhan' na m'anho'. Joo jñ'oon'ñeen itsijonhan' joohan' cha'xjen juu jñ'oon na jndé tsjö ndö'. Juu Pablo'ñeen, ve'ngió' jndyihin.

¹⁶ Tsoñ'en tson na icüji jon na itscüenen jon ndéë nn'an na vantyja n'on, itsinin jon ntyja 'naan' na nndyo nnda' ta Jesús na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahin. Joo tson'ñeen, ñ'en jñ'oon na chuhan' na jndyaa' na ncüaa' n'on

nn'adhan'. Joo nn'an na tyi'covaa' n'on nin tsi'man jñ'oon' Tyo'ts'on, yo joo nn'an na chjo vantyja n'on, joo nan'ñeen vandyá' cotji'han cüenta na conan'man joo jñ'oon'ñeen, cüajon cont'ahan cha'xjen cont'a yo vendyechen jñ'oon' jon. Ndo' na cont'ahan na nnda', nqehin cont'ahan na quit'uihan'hin.

¹⁷ Ng'e jo' 'o' ntyjé na vi'ntyjiho', mangioho' na nc'on nn'an na tyi'yuu' jñ'oon na coninncyahin. Mang'e jo', ninvito quitquen jndyihó' cüenta ntyja 'naanho', tyi'nts'aahan' na joo jñ'oon'ñeen na coninncyaa nan'ñeen na tyia nn'anhin na conan'vi'nn'adhan, ntscyaahan' 'o', ndo' na nnda' ntji' ntcüe'han' 'o' ntyja 'naan' na tyen m'anho' yo Jesucristo. ¹⁸ Mac'an na nninncyaa jon na ngaquentyichenho' ntyja 'naan' juu naya na condui nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, yo na itsin'man jon ñuan njanhan. Ncyaa Tyo'ts'on na t'manntyichen na ncüaa' n'onho' ntyja 'naan' nquii Jesucristo. Cüit'maan' jon nanein, ndo' mancha'xjen quinduihan'. Quindui na nnda'.

Tson Navejndyee Na Tji Juan

Ntyja 'naan' nquii jon na conduihin jñ'oon na incyaahan' na vando' ts'an

1 Ja Juan macüji jñ'oonvahin ntyja 'naan' nquii jon na conduihin jñ'oon na incyaahan' na cotando' ñuan njanhan. Mancüixjen m'aan jon xjen na tquen Tyo'ts'on tsoñ'en. Nqué tondyé jñ'oon na toninncyaa nquii jon na conduihin juu jñ'oon'ñeen. Ndo' tojnty'íá ndé nchu vaa na tots'aa jon. Mantyi totquén cüenta nchu vaa na totsixuan jon ndo' tot'ué nduee ntyjé yohin. ²Manquii jon na incyaa na cotando' ñuan njanhan, tityincyoo'hin tondëe nn'an, ndo' totsiman jon ntyja 'naan' na conduihin. Tojnty'íá na mats'anhin ndo' cotj'í jndyoyú ndëëho' ntyja 'naan' juu na incyaa jon na tyi'quintycüii na vando' ñuan 'naan' ts'an. Tom'aan jon yo tyëëhë nquii Tyo'ts'on, ndo' vi jndëcyá, tyjee' jon quii' nt'an nn'an tsonnangue. ³Tojnty'íá ndé joo 'nan na tots'aa jon ndo' tondyé jñ'oon na toninncyaa jon. Ndo' conan'quindy'í 'o' ntyja 'naan'han' cha' ndëe nnan'jonho' yo já ee já conan'jón yo tyëëhë Tyo'ts'on yo nquii jnda jon Jesucristo. ⁴Ng'e jo' macuji jñ'oonmin na matscüenönhan' ndëëho' cha' quindëya na cotsam'án na nén.

Tyo'ts'on conduihin naxuee

⁵Ndó vaa jñ'oon na toninncyaa Jesucristo na conan'mánhan' ndëëho'. Tso jon na nquii Tyo'ts'on conduihin naxuee. Juu jñ'oonva' tsi'manhan' na taquintyja na ya conduihin, min'chjo tyi'quitsixuan jon ntyja 'naan' juu na condui najaan. ⁶Majo' xe na aa conduë na conan'jón yohin, ndo' cotsam'an ntyja 'naan' juu na jaan'ñeen, condui jaa nankuintu. Ndo' juu jñ'oon na mayuu' min tyi'quita'nc'uë nchu vaa na ico'xenhan'.

⁷Nquii Tyo'ts'on conduihin naxuee. Majo' xe na aa cotsam'an ntyja 'naan' juu naxuee na conduihin, ya jo' conan'jón yo ntyjëëhë na vantyja n'on Jesucristo na conduihin jnda Tyo'ts'on. Ndo' juu neoon' Jesús, ninnquii'chen itsintju'han' ncüii cüii nnon jnan na nan'xuan.

⁸Majo' xe na aa conduë taconan'tja jaa nnon Tyo'ts'on, conan'vi'nn'an nque jaa, min tyi'conan'jón yo jñ'oon na conduihan' na mayuu'. ⁹Majo' juu jnan na nan'xuan, xe na aa cotj'í jndyoyu jaa-han' nnon jon, nquii jon na conduihin na itsiquindë jon ndo' na its'aa jon cha'xjen na chuhan', ntsit'man ts'on jon ndo' ntsintju' jon ñuan njanhan tsoñ'en nnon 'nan na conan'tja jaa. ¹⁰Majo' xe na aa conduë na ta'nan conan'tja jaa nnon jon, cont'a na nquii jon conduihin tsanquintu, ndo' jñ'oon' jon min tyi'quita'nc'uëhan'.

Condui Cristo na iv'a jon jaa tonnon Tyo'ts'on

2 'O' ntyjë na conduiho' ntsinda na vi'ntyjiho', macüji jñ'oonmin na matscüenönhan' ndëëho' cha' quitejndeihan' 'o' na tavinan'tjaho' nnon Tyo'ts'on. Majo' xjen na aa conan'tjaho' nnon jon, m'aan ncüii jon na iv'a jaa tonnon nquii Tyo'ts'on, manquii Jesucristo na jndyoyu conduihin ²Cha' ntjo nchjii Tyo'ts'on na jndë tonan'tja jaa nnon jon, tcanhan' na cue' ncüiichen ntyja njanhan. Nquii Jesucristo tinonhin na siquindë jon juu ts'ian'ñeen. Ndo' chito xia'nty na tue' jon ntyja 'naan' jnan njanhan, mantyi iv'ahan' nn'an na ninvaa tsonnangue.

³Ndëe ntji' jaa cüenta na cota'jn'aan Tyo'ts'on xe na aa cota'nc'uë juu jñ'oon' jon na ico'xenhan'. ⁴Majo' minnichen ts'an na ngitso: "Ja vajn'anhin", majo' xe tyi'cüanguee' juu jñ'oon na ico'xen jon, juu tsan'ñeen, ve' tsanquintuhin, min tyi'c'oon juu ntyja 'naan' nquii jon na con-

duihin jñ'oon na mayuu'. ⁵Majo' minnichen ts'an na vanguee' juu cha'xjen na co'xen jñ'oon' Tyo'ts'on, juu na vi'ntyjii jon nn'an, quindë ya its'aahan' quii' ts'on tsan'ñeen cha'xjen na nt'ue ts'on nquii jon. Ndö vaa na itsi'manhan' ndëehë na aa mayuu' cotsam'an yo Cristo. ⁶Minnichen ts'an na itso juu na itsijonhin yo Cristo, chuhan' na c'oon tsan'ñeen cha'xjen na tom'aan nquii jon.

Jñ'oon xco na iquenhan' xjen

⁷O' ntyjë na vi'ntyji 'o', jñ'oonva na macüji na iquenhan' xjen na matscürenöghan' ndëeho', chito jñ'oon xcohan', jñ'oon jndyohan'. Manin'juuntyihan' na jndë tondyeho' na toxen'chen na quinan'vengiö ntyjëehë. ⁸Majo' juu jñ'oon na macüji na iquenhan' xjen jaa, conduihan' jñ'oon xco. Ee juu na tovam'aan Cristo, yo nin'juu na conan'veho' jñ'oon'ñeen, conan'manhan' na mayuu'han'. Nnda' matsjö ng'e juu na condui najaan, jndë tye' na vacüenon juu na ico'xehan' quii' n'on nn'an, ndo' juu na condui naxuee na mayuu', condixueehan'.

⁹Ndo' minnichen ts'an na itso juu na vam'aan juu ntyja 'naan' Cristo na nquii jon conduihin naxuee, majo' jndoo' juu ncüiichen tyje juu na mantyi vantyja ts'on, ninvaa tsixuan tsan'ñeen ntyja 'naan' najaan. ¹⁰Majo' minnichen ts'an na vi'ntyjii juu tyje juu na mantyi vantyja ts'on tsan'ñeen Cristo, nin-nquii'chen vam'aan juu ntyja 'naan' juu na condui naxuee. Ndo' na nnda', tavi'-nan ncüii nnon jnan na nts'aahan' na ngacüaa'hin tonnon Tyo'ts'on. ¹¹Majo' juu ts'an na jndoo' juu tyje juu na mantyi vantyja ts'on Cristo, ninm'aan tsan'ñeen ntyja 'naan' najaan, ndo' vam'aan juu ntyja 'naan'han'. Ndo' ng'e juu najaan'ñeen jndë sinchjaan'han'hin, jo' nd-incyaaahan' na ncüaa' ts'on yuu va nato na vja juu.

¹²O' ntyjë na conduiho' ntsinda na vi'ntyjiho', macüji tsonvahin ng'e na jndë sit'man ts'on Tyo'ts'onho' jnan na nan'xuanho', ng'e na njon jndyi xuee' Cristo ngioho'. ¹³O' ta na conintqueho', macüji jñ'oonvahin na matscürenöghan' ndëeho' ng'e cotsata'jn'aanntyiho' ntyja 'naan' Cristo. Juu jon mancüixjen m'aan jon xjen na tquen Tyo'ts'on tsoñ'en. 'O' ntyjë nn'an ndyua, macüji jñ'oon nnon tsonvahin na matscürenöghan' ndëeho' ng'e condëë cota'ntjonho' juu yutyia.

¹⁴O' na conduiho' ntsinda ncö, macüji jñ'oonva na matscürenöghan' ndëeho', ng'e jndë cotsata'jn'aanho' nquii tyëehë Tyo'ts'on. 'O' ta na conintqueho', macüji jñ'oonva na matscürenöghan' ndëeho' ng'e cotsata'jn'aanntyiho' ntyja 'naan' Cristo na juu jon mancüixjen m'aan jon xjen na tquen Tyo'ts'on tsoñ'en. Ndëë 'o' ntyjë nn'an ndyua, macüji jñ'oonva na matscürenöghan' na m'anho' ng'e na nan'xuanho' najndëho' ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on, ndo' jñ'oon' jon m'aanhan' quii' n'onho' ndo' na condëë cotantjonho' juu yutyia.

Tyi'nan'vengiö juu na tixuan tsonnangue

¹⁵Tyi'nan'vengiöho' juu na tsixuan tsonnangue min 'nan na min nnonhan'. Ee xe na aa itsivi'ntyjii ts'an joo 'nan na itsixuanhan', itsi'manhan' na tyi'yuu' na vi'ntyjii juu tyëehë Tyo'ts'on. ¹⁶Ee tsoñ'en na tsixuan juu tsonnangue, cha'na juu na nt'ue jndyi ts'on si'ts'o 'naan' ts'an, yo juu na its'aahan' na conan'cjaa' nn'ön 'nan na nin'cüinjanhan', yo nin'juu na conan'ntsa jaa yo ntyja 'naan' 'nan na nan'xuan, nin-nquii'chen juu na tsixuan tsonnangueva its'aahan' na cojoo' nn'ön ntyja 'naan' nan'min', chito nquii tyëehë Tyo'ts'on its'aahan'. ¹⁷Majo' juu na tsixuan tsonnangue yo tsoñ'en natyia na nt'ue jndyi n'on nn'an

ntyja 'naan'han', vantycüiihan'. Majo' juu ts'an na its'aa 'nan na nt'ue ts'on Tyo'ts'on, je'quintycüii na m'aan juu.

Nquii na conduihin natyia na itsuehin cjoov' Cristo

¹⁸O' ntyjê, conduiho' ntsinda ncö. Joo ndyumin, ndyu na mats'iahan' ntyja 'naan' 'nan na tsixuan juu tsonnangue. Ndo' jndê jndyeho' jñ'oon na nnintyincyoo' nquii juu na tyi'quindo' juu Cristo. Ndo' naneihin jndye nn'an m'an na conduihan na tyi'quijndoo'han Cristo. Mang'e na nnda', covaa' nn'ön na xjen neihin juu na tsixuan tsonnangue vantycüiihan'. ¹⁹Joo nan'ñeen, tjihan quii' nt'an jaa, min tyi'yuu' na tonduihan tmaan' na condui jaa. Ee xe na aa mayuu' na vantyja n'onhan jon cha'xjen na chuhan', je'quitjihan quii' nt'an. Majo' jnty'ehan jaa cha' quitsi'man jndyoyuhan' na tyi'c'onhan ntyja 'naan' tmaan' na condui jaa.

²⁰Majo' 'o' jndê tyincyaa Jesucristo na nan'xuanho' Espíritu Santo, ndo' ng'e na nnda', tsoñ'enho' cotsata'jn'aanho' nin jñ'oon na conduihan' na mayuu'. ²¹Chito macüji jñ'oonvahn na matscüenönhan' ndêeho' ng'e na tyi'quindioho' nchu vaa tsixuan jñ'oon na mayuu', matscüenönhan' ng'e mancüixjen cota'jn'aan juu jñ'oon'ñeen. Mats'a na nnda' ee mangioho' na juu jñ'oon na mayuu' je'quitscüequenhan' juuhan' jñ'oon quintu, ²²¿Nin ts'an conduihin tsan quintu? Manquintyi ts'an na icüji' juu jñ'oon na Jesús, chito conduihin Cristo. Tsan na nnda' vaa jñ'oon na incyaa, conduihin ts'an na tyi'quindo' juu Cristo ee incyaa juu jñ'oon na nquii Jesús, chito jnda Tyo'ts'onhin, yo nin'jñ'oon na icüji' tsan'ñeen na nquii Tyo'ts'on chito conduihin tye Jesús. ²³Ndo' minnichen ts'an na incyaa juu jñ'oon na nquii Jesús chito conduihin

jnda Tyo'ts'on, juu tsan'ñeen min tyi'c'oon juu ntyja 'naan' nquii jon na conduihin Tyëéhê. Majo' juu ts'an na icüji' jndyoyu na nquii Jesús conduihin jnda Tyo'ts'on, juu tsan'ñeen m'aan juu ntyja 'naan' tyëéhê Tyo'ts'on.

²⁴Majo' nqueho', quitquen ya yaho' cüenta joo jñ'oon na tondye jndyeeho', quinan'veyaho'han' quii' n'onho'. Ee xe na aa cont'aho' na nnda', yajo' ninnquii'chen conan'jonho' ntyja 'naan' jnda Tyo'ts'on ndo' mantyi yo nquii jon na conduihin Tyëéhê. ²⁵Ee ndö vaa jñ'oon na jndê tco' Jesucristo 'ndyo jon ndêéhê na nninncyaa jon na tyi'quintycüii na cotant'ö yo ñuan njanhan.

²⁶Macüji jñ'oonmin ng'e m'an nn'an na nin'quitjue'han 'o' juu nato na itsivi'nn'adhan'. ²⁷Majo' 'o' jndê ty'onho' cüenta Espíritu Santo. Nquii jon im'aan jon quii' n'onho'. Ndo' ng'e na nnda', tyi'icanhan' ncüiichen ts'an na ntsi'man ndêeho' nchu vaa na icanhan' na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na quint'aho'. Ee nquii Espíritu Santo itsi'man jon ndêeho' tsoñ'en ng'e conduihin jñ'oon na mayuu', chito itsivi'nn'an jon. Jo' chuhan' na quinan'jontyenko' yo Cristo, cha'xjen jndê si'man Espíritu Santo ndêeho'.

²⁸Ndo' 'o' ntyjê na conduiho' ntsinda na vi'ntyji 'o', c'ontyenko' ntyja 'naan' Cristo, cha' juu xjen ya na ncüjee' ntcüe' jon, nc'ön na min'ncüii tyi'quindyii' nn'ön na tonnon jon, min je'c'ön na jn'an. ²⁹O' covaa' n'onho' na nquii Jesucristo jndyoyu conduihin. Ndo' ng'e na nnda' vaa, mantyi covaa' n'onho' na ncüii cüii ts'an na vam'aan juu ntyja 'nan na chuhan', condui tsan'ñeen ts'an na tui ntyja 'naan' nquii jon.

Nn'an na condui ntsinda Tyo'ts'on

3 Vaa t'man jndyi na njon juu na vi'ntyjii Tyëéhê jaa. Xe ng'e juuhan', jo' na itsiquijndyuhan' jaa ntsinda nquii

jon. Ndo' mancüixjen jo' condui jaa. Majo' joo nn'an na conan'jonhan ntyja 'naan' juu na tsixuan tsonnangue, ndiquitji'hin cüenta na nnda' condui jaa ng'e min nquii jon tataa' n'onhan ntyja 'naan' na condui jon. ²O' ntyjê na vantyja n'onho' na vi'ntyji 'o', naneinhin condui jaa ntsinda nquii Tyo'ts'on, majo' vitjachen na ntsi'man jon nchu vaa nnan'xuan na tonnonchen. Majo' covaa' nn'ön xjen na nnintyncyoo' nnda' Cristo, yajo' ntsijonhan' jaa yo nquii jon ng'e njnty'ia ndëë nchu vaahin. ³Ndo' ncüii cüii ts'an na nnda' vaa na ntyja ts'on juu Cristo, iquen nquiihin na ji'ua conduihin, cha'xjen nquii Cristo conduihin na ji'uahin.

⁴Majo' ncüii cüii ts'an na its'aa ya juu na itsitjahan, tyi'nin'cüa'nguee' tsan'neen juu ntji na tqen Tyo'ts'on na ico'xenhan', ee juu ntji'neen itsijnda'han' na juu ts'an na its'aa na nnda', vaa jnaan' juu. ⁵Ndo' 'o' covaa' n'onho' na jndyo Cristo na tuihin na ts'anhin cha' quitsinduu' jon jnan na nan'xuan, ndo' juu jon min'ncüii jnan tyi'quitsixuan jon. ⁶Minninchen ts'an na ninnquii'chen vam'aan juu ntyja 'naan' jon, chito na ninnquii'chen itsitjahan. Majo' juu ts'an na i'ndyii nquiihin na itsitjahan, tyi'cocüiji' juu cüenta ntyja 'naan' nquii jon, min tyi'covaa' ts'on juu ntyja 'naan' jon. ⁷O' ntyjê na conduiho' ntsinda, taninncyaho' na ntsivi'nn'an ts'anho' na ngitso juu cuaa nquii na itsitja ts'an nnon Tyo'ts'on. Juu ts'an na ninnquii'chen its'aa juu 'nan na chuhan' cha'xjen na sijnda' Tyo'ts'on na quitsam'an, condui tsan'neen na jndyoyuhin na tonnon nquii jon cha'xjen na condui nquii Cristo. ⁸Majo' juu ts'an na ninnquii'chen its'aa 'nan na tsixuanhan' jnan, m'aan tsan'neen ntyja 'naan' yutyia. Ee ntyjantyi xjen na tye' tsoñ'en, itsixuan yutyia jnan. Mang'e na nnda', nquii jnda Tyo'ts'on jndyo jon cha' ntsityuii' jon joo 'nan its'aa yutyia.

⁹Minninchen ts'an na tui xcohin ntyja 'naan' Tyo'ts'on, juu tsan'neen tyi'xe'ncyaahin na vi ntyja ngaca na ntsitjahan ncüii cüii nnon jnan, ng'e nquii jon m'aan jon quii' ts'on juu. Jo' ng'e na jndê tui xcohin ntyja 'naan' Tyo'ts'on, xe'ncyaahin na ninvito ntsitjahan. ¹⁰Ndö vaa na ncüaa' nn'ön nin nn'an na condui ntsinda Tyo'ts'on ndo' nin nn'an conduihan ntsinda juu yutyia. Juu ts'an na tyi'vam'aan ntyja 'naan' 'nan na chuhan', min tyi'vi'ntyjii juu ntyje juu na vantyja n'onhan Cristo, chito jnda Tyo'ts'on condui tsan'neen.

**Tyi'nt'aaha na ve' conduê nquê
na conan'vengiö ntyjê na
vantyja n'on Cristo**

¹¹Ndö vaa jñ'oon na tondye jndyeeho' xjen na tentyja n'onho' Cristo, na chuhan' na cüivengiö ntyjê na vantyja n'onhan jon. ¹²Min tyi'nt'aho' cha' na s'aa Caïn. Juu tsan'neen tom'aan jon ntyja 'naan' yutyia, mang'e jo' iscuee' jon tyje jon. Ndo' ¿Ndu na iscuee' jonhin? S'aa jon na nnda' ng'e tovam'aan jon ntyja 'naan' 'nan tyia, majo' tyje jon tovam'aan juu cha'xjen na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on.

¹³Mang'e jo', 'o' ntyjê na vantyja n'onho', tyi'nan'tiuho' na jen ñoncyia na coquenonho' na joo nn'an na nan'xuan ntyja 'naan' tsonnangue m'anhan na jndohan 'o'. ¹⁴Ee covaa' nn'ön na jndê jnt'ui jaa nato na cotsu nn'an ndo' jndê sac'ê juu nato na ntyja 'naan'han' na cota'ndo' ñuan njanhan. Nnda' vaa na covaa' nn'ön ng'e conan've'ngiö ntyjê na vantyja n'onhan Jesús. Minninchen ts'an na tyi'vi'ntyjii juu nn'an, ninvaa m'aan juu nacje 'naan' na cotsu ñuaan nn'an. ¹⁵Majo' minninchen ts'an na itso na vantyja ts'on juu Jesús, majo' ninm'aan juu na jndoo' juu ncüii tyje juu na mantyi vantyja ts'on, juu tsan'neen conduihin ts'an na itscüje nn'an. Ndo'

covaa' n'onho' ncüii ts'an na itscüje nn'an, ntyja 'naan' nquii juu tyi'itsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. ¹⁶Ndö vaa na itsi'manhan' na vi'ntyjii Jesucristo jaa ee tyincyaa nquiihin na jnan'cuee' nn'anhin ntyja njanhan. Ndo' ng'e na nnda', icanhan' na quinan'vengiö ntyjêêhê na vantyja n'onhan jon, cuaa nquii min xe na aa nnan'cüje nn'an jaa ntyja 'naanhan'. ¹⁷Majo' xe na aa m'aan ncüii ts'an na vantyja ts'on juu Jesucristo, ndo' min 'naan' jon, ndo' iquen jon cüenta na ncüiichen tyje jon na mantyi vantyja ts'on juu na itsitjahan' 'nanhin, majo' tyi'nin'ncyaa jon 'nan na icanhan' tsan'neen, ndo' na nnda', juu na vi'ntyjii Tyo'ts'on nn'an, ta'nan covitincyoo' na ico'xenhan'hin ntyja 'naan' na vam'aan juu. ¹⁸'O' ntyjê na conduiho' ntsinda na vi'ntyjiho', chito ve' xia'ntyi na nduê na conan'vengiö nn'an, mantyi quinan'man na nnda' nchu vaa na vja na cotsam'an.

Ndö vaa na nninncyaaahan' na t'man qui nn'ön Tyo'ts'on.

¹⁹Ndö vaa na itsi'manhan' na conan'jön yo juu jñ'oon na conduihan' na mayuu', ndo' ntyja 'naan'han' m'an na min'ncüii tyi'quindyii' nn'ön na tonnon Tyo'ts'on, ²⁰Ee min'cya ro na covicjê quii' ñuan njanhan na conan'tja jaa na tonnon jon, covaa' nn'ön na nquii jon t'manntychen conduihin, chichen joo jñ'oon'neen na m'aan' nn'ön, ndo' joo na covicjê, tsoñ'engan' ntyjii jnda' jonhan'. ²¹Yajo' 'o' ntyjê na vi'ntyjiho', xe tyquii' ñuan njanhan covicjê na tyi'conan'tja jaa, itsi'manhan' condêê conan'ndyoo' jaa na tonnon jon yo na min'ncüii tyi'quindyii' nn'ön. ²²Ndo' ng'e jo', nninncyaa jon jñ'oon na cotan nnon jon ng'e na cota'nc'uê joo jñ'oon na iquen jon ndêê na cotoxenhan', ndo' mantyi yo joo 'nan na cont'a na cavee' nchjii jon. ²³Ndo' ndö vaa jñ'oon na

iquen jon ndêê na iquenhan' xjen jaa, na cantyja nn'ön yo nquii jnda jon Jesucristo. Tquen jon jñ'oon na quint'a na nnda' ndo' cüivengiö ntyjêêhê na mantyi vantyja n'on jon, cha'xjen nquii Jesucristo tquen jon na quint'ahan'. ²⁴Minninchen ts'an na ivanguee' juu jñ'oon na ico'xen jon, itsijon tsan'neen yo nquii Tyo'ts'on, nquii jon m'aan jon quii' ts'on juu. Ndo' ndö vaa na itsi'manhan' ndêê nn'an na m'aan jon quii' nn'ön ng'e na incyaa jon na nan'xuan nquii Espíritu Santo.

Vaa na itsijnda'han' nin jñ'oon conduihan' na mayuu', ndo' nin jñ'oon na tyi'yuu'

4 'O' ntyjê na vi'ntyji 'o', m'an min'ndye nn'an na coma'ndyi'han na conduehan na joo jñ'oon na coninncyahan, nquii Espíritu Santo itsi'man jonhan' ndêêhan. Majo' 'o' tyi'ngantyja n'onho'han'. Joo jñ'oon'neen, quitquen jndyeeho' cüenta na aa itsijonhan' joohan' cha'xjen joo jñ'oon' Tyo'ts'on na jndê ty'oonho' cüenta. Icanhan' na quint'aho' na nnda', ng'e jndye nn'an coma'ndyi'han na conan'vi'nn'anhin na conduehin na nquii Tyo'ts'on incyaa jon jñ'oon na conan'manhan. ²Ndö vaa na ndêê ncüaa' n'onho' na aa mayuu' na nquii Espíritu Santo itsi'man jon jñ'oon na incyaa ts'an. Minninchen ts'an na icüji' jndyoyu juu na nquii Jesús conduihin Cristo, ndo' na tuihin na ts'anhin, itsixuan tsan'neen Espíritu na conduihin nquii Tyo'ts'on. ³Majo' minninchen ts'an na itso juu na nquii Jesús tyi'yuu' na conduihin Cristo, min chito na tuihin na ts'anhin cha'xjen nquê, tsixuan tsan'neen ntyja 'naan' nquii juu na itsuehin cjoo' Cristo, tyi'c'oon tsan'neen ntyja 'naan' juu Espíritu na conduihin Tyo'ts'on. Ndo' 'o' jndê macondyeho' na nquii juu na itsuehin cjoo' Cristo

ncüjee' nnon juu, ndo' naneihin jndë m'aan juu ntjoohin tsonnangue.

⁴O' ntyjë na conduiho' ntsinda, nan'xuanho' cüentaa' nquii Tyo'ts'on. Ndo' jndë tejndei jon 'o' cha' joo nn'an na tyi'yuu' jñ'oon na coninncyä, ta'-nan jndë jnan'vi'nn'an nan'ñeen 'o'. Ee nquii Espíritu Santo na m'aan jon quii' n'onho', t'manntyichen najndei conduihin, chichen nquii yutya na m'aan juu yo nan'ñeen na nan'xuanhan ntyja 'naan' tsonnangue. ⁵Joo nan'ñeen na conan'vi'nn'anhan na conduehan na coninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on, nan'xuanhan ntyja 'naan' juu tsonnangue. Mang'e na nnda', conan'neinhan ntyja na tsixuanhan', ndo' ng'e jo' joo nn'an na conan'jonhan ntyja 'naan'han', neihan na condyehan jñ'oon na coninncyä nan'ñeen. ⁶Majo' nquë condui jaa nn'an cüentaa' nquii Tyo'ts'on. Ndo' minnichen ts'an na m'aan juu ntyja 'naan' jon, indyii tsan'ñeen jñ'oon na coninncyä. Majo' juu ts'an na tyi'c'oon ntyja 'naan' jon, min tyi'nin'quindyii tsan'ñeen jñ'oon na conduë, ndo' ng'e na nnda' vaa, ndëë ncüaa' nn'ön na juu jñ'oon na coninncyä nn'an, aa conduihan' jñ'oon na mayuu' ndo' aa jñ'oon na itsivi'nn'anhan'.

Tyo'ts'on conduihin na vi'ntyjii jon nn'an

⁷O' na vi'ntyji jaho', nque ntyjë na covantyja n'onhan Jesucristo, chuhan' na quinan'vengiöhan. Ee juu na conan'vengiöhan, conanhan' na m'aan nquii Tyo'ts'on. Min'cya ro ts'an na vi'ntyjii juu nn'an, condui tsan'ñeen jnda nquii Tyo'ts'on, ndo' vajnaan' juu jon. ⁸Majo' min'cya ro ts'an na tyi'vi'ntyjii juu nn'an, min tyi'cüajnaan' juu Tyo'ts'on ee nquii jon ninnquii'chen conduihin na vi'ntyjii jon nn'an. ⁹Nquii Tyo'ts'on, juu jnda jon na ninncüii ts'onhin, jñon jonhin na m'an jaa nn'an tson-

nangue. S'aa jon na nnda' cha' ndëë nc'ön na tyi'quintycüii na cotant'ö yo ñuan njanhan. Nnda' vaa na si'man jon na vi'ntyjii jon jaa. ¹⁰Ndö vaa na cot-savaa' nn'ön ntyja 'naan' na vi'ntyjii Tyo'ts'on jaa, chito jaa ty'ön jndyëë na vengiöhin. Nquii jon ty'oon jndyee jon na vi'nchjii jon jaa, ndo' t'ua jon ts'ian nnon jnda jon Jesús na cue' jon ntyja 'naan' jnan na nan'xuan, ng'e jo' ndëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jaa.

¹¹O' ntyjë na vantyja n'onho' na vi'ntyji 'o', ng'e na nnda' vaa na vi'ntyjii Tyo'ts'on jaa, jo' mantyi chuhan' na quinan'vengiö ntyjëëhë na vantyja n'onhan jon. ¹²Min'ncüii ts'an ta'nan condyiaa' juu Tyo'ts'on. Majo' ya na ninvito m'aan na conan'vengiö nn'an, itsi'manhan' na m'aan jon quii' nn'ön ndo' juu na vi'ntyjii jon nn'an, itsiquindëhan' juuhan' ntyja njanhan. ¹³Ndö vaa na tsi'manhan' na cotsam'an jaa yo Tyo'ts'on ndo' na m'aan jon quii' ñuan njanhan ng'e jndë tyincyaa jon Espíritu Santo quii' nn'ön. ¹⁴Ndo' jndë tojnty'ia ndë nquii jnda Tyo'ts'on. Ndo' cotji' jndyoyú na jñon jonhin quii' nt'an nn'an tsonnangue cha' ntsin'man Jesús ñuaan nn'an jnan na nan'xuanhan. ¹⁵Minnichen ts'an na icüji' jndyoyu na nquii Jesús conduihin jnda Tyo'ts'on, m'aan Tyo'ts'on quii' ts'on tsan'ñeen ndo' juu tsan'ñeen ityii'han'hin ntyja 'naan' nquii jon.

¹⁶Jo' jndë cotsavaa' nn'ön na m'aan Tyo'ts'on na vi'nchjii jon jaa ndo' vantyja nn'ön na nnda'. Nquii Tyo'ts'on conduihin na vi'nchjii jon nn'an. Yajo' minnichen ts'an na vi'ntyjii juu nn'an, vam'aan juu ntyja 'naan' jon, ndo' mantyi m'aan jon quii' ts'on juu. ¹⁷Juu na vi'ntyjii Tyo'ts'on nn'an, ndö vaa na tsi'manhan' na itsiquindëhan' juuhan' ntyja njanhan. Ya na ngue'ntyja xjen na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahan nnon jon, tyi'-

je'quindyii' nn'ön na mantyi nt'uui jon jaa, ng'e covaa' nn'ön na cha'xjen na vi'ntyjii Cristo nn'an, mannda' vaa cot-sam'an quii' nt'an nn'an. ¹⁸Ya na vantyja nn'ön na vi'ntyjii Tyo'ts'on jaa, icüji'han' na coviquityuë na ntco'xen jon jaa ntyja 'naan' jnanhan. Ee ya na m'an na ncyaa na nt'uui jon jaa tsojnaan' na conan'tja jaa, tsi'manhan' na juu na conduihin na vi'ntyjii jon nn'an, tyi'quindë conan'xuanhan'.

¹⁹Ee navejndyee nquii Tyo'ts'on ty'oon jon na vi'ntyjii jon jaa, mang'le jo' conan'vengiö nn'an. ²⁰Ncüii ts'an, xe na aa ngitso juu na vi'ntyjii juu nquii Tyo'ts'on, majo' tyi'cuee' ts'on juu ncüiichen tyje juu na mantyi vantyja ts'on, ve' ts'an quintuhin. Ee xe tyi'vi'ntyjii juu tyje juu na ninnquii'chen indyiaa' juuhin, majndeichen je'quitsivi'ntyjii juu nquii Tyo'ts'on na min tyi'condyiaa' juuhin. ²¹Ndö vaa jñ'oon na ico'xehan' na tyincyaa Cristo ndëë jaa. Itsohan' na minnichen ts'an na vi'ntyjii juu Tyo'ts'on, chuhan' na cüivi'ntyjii juu tyje juu na vantyja ts'on juu jon.

Ndö quint'a cha' ntantjön yo juu na tsixuan tsonnangue

5 Tyi'ncüii cüii ts'an na vantyja ts'on juu na nquii Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian nnon Jesús na conduihin na itsin'-man jon ñuaan nn'an, iquen Tyo'ts'on tsan'ñeen na conduihin jnda nquii jon. Ndo' minnichen ts'an na vi'ntyjii juu Tyo'ts'on na condui jon Tyëëhë, mantyi vi'ntyjii tsan'ñeen ntsinda Tyo'ts'on. ²Xe na aa conan'vengiö Tyo'ts'on, ndo' cota'nc'uë jñ'oon na ico'xen jon, covityincyoo' na mayuu'han' ya na conan'vengiö nn'an na condui ntsinda jon. ³Ndö vaa na itsi'manhan' na condui jaa nn'an na conan'vengiö Tyo'ts'on, na quita'nc'uë jñ'oon na ico'xen jon jaa. Ndo' joo jñ'oon'ñeen, tyi'jahan' cha'xjen na ja xu.

⁴Minnichen ts'an na jndë tui xcohin ntyja 'naan' Tyo'ts'on, condëë ivantjon juu yo 'nan tyia na tsixuan tsonnangue. Juu na tsixuanhan', condëë cotantjönhan' ng'e juu na vantyja nn'ön Jesucristo. ⁵¿Nin ts'an na nndëë ngüantjon yo juu 'nan tyia na tsixuan tsonnangue cha' tyi'ngüantjonhan'hin? Xia'ntyti juu ts'an na vantyja ts'on na nquii Jesús conduihin jnda Tyo'ts'on, juu tsan'ñeen ngüantjon juu yo 'nan tyia'ñeen.

Jñ'oon na icüji' jndyoyuhan' ntyja 'naan' jnda Tyo'ts'on

⁶Nquii Jesucristo tyjee' jon tsonnangue. Jndëë' jon quii' ndaa, ndo' manquiiintyi jon tyincyaaahin na jnan'cuee' nn'anhin na tcüe' neon' jon, chito xia'ntyti na jndëë' jon quii' ndaa, mantyi tyincyaa jon na tue' jon na tcüe' neon' jon nnon tsonjn'aan. Majuuntyti Espíritu Santo conduihin na icüji' jndyoyu jon ntyja 'naan'han', ndo' nquii jon ninnquii'chen conduihin jñ'oon na mayuu'. ⁷Ee m'aan ndye nnon na cotji' jndyoyu ntyja 'naan' Jesucristo ndëëhë, ⁸Manquiiintyi Espíritu Santo, yo ndaatioo na jndëë' Jesús, yo neon' jon na tcüe' na jñon nn'anhin tsonjn'aan. Ndo' ncüii ncüii na ndye nnon jñ'oon'ñeen, covijnt'ue Tyo'ts'onhan' na icüji' jndyoyu jon na juu Jesucristo conduihin jnda jon. ⁹Joo jñ'oon na cotji' jndyoyu nn'an ndëë ntyjehan, coy'on nan'ñeen cüentahan'. Majo' juu jñ'oon na icüji' jndyoyu Tyo'ts'on ndëëhë, njonntyichen conduihan', ee juuhan' it'uuihan' yo juu jñ'oon na icüji' jndyoyu jon ntyja 'naan' jnda nquii jon. ¹⁰Ndo' minnichen ts'an na vantyja ts'on juu na Jesús conduihin jnda Tyo'ts'on, juu jñ'oonva' conduihan' na icüji' jndyoyuhan' quii' ts'on juu. Majo' min'cya ro ts'an na tyi'cantyja ts'on juu jñ'oon na icüji' jndyoyu Tyo'ts'on ntyja 'naan' jnda jon, its'aa tsan'ñeen na nquii Tyo'ts'on quintuhin, ng'e tyi'cov-

antyja ts'on juu juu jñ'oon'ñeen. ¹¹Ndo' ndö vaa jñ'oon na iciiji' jndyoyu Tyo'ts'on ndëë na incyaa jon na tyi'quintycüii na cotando' ñuan njanhan, ndo' juuhan' nan'xuan jaahan' ntyja 'naan' nquii jnda jon. ¹²Ndo' minnichen ts'an na nquii jnda Tyo'ts'on m'aan jon quii' ts'on juu, tsixuan juu na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. Majo' min'cya ro ts'an na tyi'c'oon juu ntyja 'naan' jnda jon, tyi'quitsixuan tsan'ñeen na vando' ñuaan' juu.

Naneihin nan'xuan na tyi'quintycüii na cotant'ö

¹³Macüji jñ'oonmin na matscienönhan' ndëë 'o' na vantyja n'onho' nquii jnda Tyo'ts'on cha' cüaa' jnda' n'onho' na nan'xuanho' na tyi'quintycüii na cotando' ñuaanho'.

¹⁴Ndö vaa na incyaahan' na t'man qui nn'ön Tyo'ts'on na conan'ndyoo' jaa na tonnon jon. Xjen na cotan cüii jñ'oon nnon jon, xe na aa juu jñ'oon'ñeen m'aanhan' ntyja 'naan' na nt'ue ts'on jon, mangiö jnt'aha na ndyii jonhan'.

¹⁵Ndo' ng'e covaa' nn'ön na iquen jon cüenta jñ'oon na cotan nnon jon, mantyi ngiö yaha na nninncyaa jonhan'.

¹⁶Xe ncüiiho' ndyiaa' juu ncüiiichen tyje juu na itsitja tsan'ñeen ncüii nnon jnan na tyi'xe'cay'oonhan'hin na ngitsuhin, chuhan' na can juu nnon Tyo'ts'on na ntcüe' ts'on tsan'ñeen. Ndo' nninncyaa

jon na ntsixuan tsan'ñeen na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. M'aan jnan na vay'oonhan' ts'an na ngitsu ñuaan' juu. Tyi'quitsjö na can ts'an na quitejndei Tyo'ts'on tsan'ñeen. ¹⁷Ncüii cüii nnon 'nan na itsitja ts'an, tsixuanhan' jnan na tonnon Tyo'ts'on. Ndo' min jnan na xe'quitsu ñuaan' ts'an ntyja 'naan'han'.

¹⁸Juu ts'an na jndë tui xcohin ntyja 'naan' Tyo'ts'on, mangiö na juu tsan'ñeen tavi 'nan itsitjahin nnon jon na ninvito. Ee nquii jnda Tyo'ts'on ivantyyee' jon tsan'ñeen ndo' ng'e na nnda', juu yutyia ndiquindëë nt'uui juu tsan'ñeen. ¹⁹Mangiö na condui jaa ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Majo' tsoñ'en nn'an na cotsam'an ntyja 'naan' juu na tsixuan tsjonnangue, m'anhan nacje 'naan' juu yutyia. ²⁰Ndo' mantyi mangiö na nquii jnda Tyo'ts'on jndë jndyo jon. Ndo' incyaa jon na jnda' nquën, jo' na cota'jn'aan nquii Tyo'ts'on na conduihin na mayuu'. Nanein cotsam'an yo nquii jon na conduihin na mayuu' ng'e na cotsam'an ntyja 'naan' nquii Jesucristo. Juu jon conduihin Tyo'ts'on na mayuu'. Ndo' ntyja 'naan' nquii jon nan'xuan na tyi'quintycüii na cotant'ö. ²¹'O' na conduiho' ntsinda na vi'ntyjiho', min jñ'oon na coninncyaa nn'an na min tyi'yuu'han' ntyja 'naan' joo 'nan na conan't'maan'han. Taninncyaho' na joohan' ntquenhan' xjen 'naan'han' 'o'

Tson Na Jndë Ve Na Tji Juan

Ntyja 'naan' jñ'oon na mayuu' yo na quitsivi'ntyjii ts'an tyje juu

1 Mancö na concintque ja quityquii' ts'ian 'naan' Tyo'ts'on, macüji tsonva na matscuenöhan' ndëë 'o' na conduiho' tmaan' nn'an na icüji jonho' cüentaa' nquii jon yo nin'nque nn'an na conan'jon yo 'o'. Vi'ntyji ja 'o' yo na xoncüee' ts'ön, ndo' min chito xia'ntyi ncö, mantyi tsoñ'en nn'an na conan'jonhan ntyja 'naan' juu jñ'oon na mayuu'. ²Mayuu' na vi'ntyji jndyi ja 'o' ee juu jñ'oon na mayuu'ñeen m'aanhan' quii' nn'ön ndo' mancha'chen xjen nc'oonhan' yo jaa. ³Nquii tyëëhë Tyo'ts'on yo nquii Jesucristo na conduihin jnda jon, mac'an ndëëhan na nnan'quindaa'hin 'o' juu naya na conduihan yo juu na nty'ia ro nn'an ngiohan, yo nin'juu na conduihan na tajñuaan' ts'onhan. Ncyahan na nan'xuanho' joo nan'min' viochen xjen na cotsam'anho' ntyja 'naan' juu jñ'oon na mayuu' yo na conan'vengioho' nn'an.

⁴T'man incyaahan' na nën jndyi jn-ty'ia vendye ntyjeho' na cotsam'anhan ntyja 'naan' juu jñ'oon na mayuu' cha'xjen nquii tyëëhë Tyo'ts'on tqen jon jñ'oon na quint'a. ⁵Ndo' nanein 'o' ntyjë na vi'ntyjiho', vaa jñ'oon na nin'quitsiqui'man' ja 'o' na quinan'vengio ntyjë na vantyja n'onhan Jesús. Juu jñ'oonva chito jñ'oon xcohan', majo' maninju-untiyhan' na jndë tondyeho' xjen na tye' na condyeho' ntyja 'naan' Jesucristo. ⁶Ndö vaa na itsi'manhan' na vi'ntyjii ts'an Tyo'ts'on, na vanguee' juu jñ'oon na iquen jon na ico'xenhan'. Ndo' juu jñ'oon'ñeen cüejonhan' cha'xjen juu jñ'oon na tondye jndyeeho' na quinan'vengio nn'an.

Nn'an na conan'vi'nn'an

⁷Nnda' matsjö ndëëho' ng'e jndye nn'an m'an na coma'ndyi'han tsonnangue na conduehan na nquii Jesucristo tyi'yuu' na jndyo jon na ts'anhin cha'xjen nquë. Majo' min'ninchen ts'an na itsi'man juu jñ'oonva', itsivi'nn'an tsan'ñeen nn'an. Conduihin ts'an na v'ii' ts'on juu Cristo. ⁸Majo' quitquenho' cüenta na tyi'nan'vi'nn'an jñ'oon'ñeen 'o'. Ee xe ndda' vaa 'nan na ntquenonho', juu ts'ian na jndë jnt'aha, nts'aa-han' na ve' jn'aanhan'. Quinan'chonho' na quindë ya ncy'onho' cüenta tsoñ'en nnon na ntsiquindaa' Tyo'ts'on 'o'.

⁹Min'ninchen ts'an na nin'cüenoon' juu nchu vaa na itsiquindyi jñ'oon na si'man Cristo, tyi'quitsixuan tsan'ñeen ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. Majo' minninenchen ts'an na contjohin yo jñ'oon'ñeen, condui tsan'ñeen ntyja 'naan' tyëëhë Tyo'ts'on ndo' yo jnda nquii jon. ¹⁰Xe na aa nguee' ts'an na m'anho' na ngitso juu na incyaa juu jñ'oon' Tyo'ts'on, majo' juu jñ'oon na incyaa juu ntyja 'naan' Cristo, xe na aa tyi'cüejonhan' cha'xjen na matsjö ndö', yajo' min tyi'ntixee'ho'hin nt'aaho', min tyi'ninncyaho' ts'onhin. ¹¹Ee xe na aa ngitso ts'an nnon tsan'ñeen: 'U' ntyjë, cüenoon', xe na aa nts'aa juu na ndda', itsijonhin yo juu ts'ian tyia na tsixuan tsan'ñeen.

Jñ'oon na mats'ia na chu tsonva na tji Juan

¹²Jndye jñ'oon min na icanhan' na quitsjö ndëëho', majo' xia'ntyi jñ'oon-min' na macüji nanein. Ee ntyja ts'ön na ncjö quinty'iaho', yajo' nnan'nën yo ntyjë, ndo' na ndda', nninncyaaahan' na nën jndyih.

¹³Nque nn'an na mantyi icüji Tyo'ts'on cüentaa' nquii jon na m'an-

hin ntjoohin, mantyi coninncyahin ts'on
'naanhin ndëëho'.

Tson Na Jndë Ndyë Na Tji Juan

Itsiquinjon Juan Gayo

1 Maja Juan na conintque ja, macüji tsonva na matscürenöhan' na m'an 'u' ntyjê Gayo. Yo na xoncüee' ts'ön vi'ntyji 'u'.

²'U' ntyjê na vi'ntyji, mac'an nnon Tyo'ts'on na tyi'ndivi'. Ncyaa jon na ya ro ngam'an' tyquii' tsoñ'en cha'x-jen na vja' na tonnonchen yo nquii jon yo ntyja 'naan' ñuan 'nan'. ³Minndyë ntyjêêhë na vantyja n'on Cristo, sque ntcüe'han na m'an. Ndo' conduehan nnön na xoncüee' tson' na vam'an' na vantyja tson' juu jñ'oon na mayuu', vam'an'tyen' ntyja 'naan'han'. Ndo' na nnda' vaa na mandyi, incyaahan' na nën jndyi. ⁴Ee ta'nan ncüiichen nnon na incyaahan' na nënntyêchën cha' ya na mandyi na joo nn'an na tantjön cüentaa' Cristo na conduihin ntsinda, na cotsam'anhan ntyja 'naan' juu jñ'oon na mayuu'.

Ya its'aa Gayo

⁵'U' ntyjê Gayo na vi'ntyji, joo ntyjêêhë na vantyja n'onhan na ve' cotsque yahan na m'an', ya jndyi mat-sa' na matixe'hin, min na toxen'chen tyí'cüajnan'han. ⁶Minndyehan na jndë jndui' ntcüe'han najon na m'anho', ndo' jnan'neinhan ndëë nque nn'an na condui tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on ntyja 'naan' na matsi'man' na vi'ntyji'han. Ndo' quitsa' vi naya'ñeen xjen na ntsque nnda'han na m'anho', mantyi quitejndei'ntyichen'han 'nan na icanhan'hin na cotsacondyi'han juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on. Ee nnda' vaa na icanhan' na quitejndei jaa ntyjêêhë na cotsanan'neinhan jñ'oon' jon. ⁷Ee jndui' nan'ñeen tsjoonhan, tyencyahan jñ'oon

ntyja 'naan' Jesucristo, min taty'onhan cüenta xoquitu' nduee nn'an na tyi'covantyja n'on. ⁸Mang'e jo', icanhan' na jaa quitix'ênhin ee na nt'aha na nnda', ntsi'manhan' na conan'jön yo ts'ian na cotsancyahin juu jñ'oon na mayuu'.

Sitsan' Diótréfes nn'an na cotyë'ntjon nnon Tyo'ts'on

⁹Tji ja ncüii tson na scüenöhan' na m'an nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Cristo. Majo' juu Diótréfes tyi'quitsijñ'oon' juu na vaa najndö na tyincyaa Tyo'ts'on yo jñ'oon na tsjö, ng'e ya jndyi nchjii juu na ityiii' juu 'ndyo joohan. ¹⁰Mang'e jo', juu xjen ya na nguë na m'anho', yajo' ntsintcüi ja ntyja 'naan' 'nan na its'aa juu. Ee i'man jndoo' juu já. Min tyi'quintjo nchjii juu na its'aa juu na nnda', mantyi min tyi'cy'oon juu cüenta nque ntyjêêhë na cotsquehin na m'anho' na comandyi'han na concyahan jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndo' joo ntyjêêhë na nin'cy'onhan cüenta nan'ñeen, mantyi itsi'ndaa' juu n'onhan, ata icüji' juuhin quii' tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' Cristo.

¹¹'U' ntyjê Gayo na vi'ntyji ja 'u', joo nn'an na cont'a 'nan tyia, tyi'ncüi'a 'u' yo nan'ñeen. Majo' joo nn'an na cotsantyja 'nan naya, cü'a 'u' ntyja 'naan'han. Ee ts'an na ninnquii'chen itsijonhin yo 'nan ya, m'aan juu ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on. Majo' juu ts'an na ninnquii'chen its'aa juu 'nan tyia, tyi'c'oon tsan'ñeen ntyja 'naan' jon.

Ya its'aa Demetrio

¹²Tsoñ'en nn'an ya jñ'oon conduehan ntyja 'naan' Demetrio. Covityincyoo' na itsijonhin yo juu jñ'oon na conduihan' na mayuu'. Ndo' mantyi ncö matsjö na itsiquindë juu. Ndo' 'u' mantyi' na juu jñ'oon na matsinën, mayuu'han'.

Jñ'oon na mats'ia na icüji Juan

¹³Jndye jñ'oon min na nin'quitsjö nnon' majo' xia'ntyi ndö' ro na macüji naneihin, ¹⁴Ee ntyja ts'ön na cje ro nnty'ia ja 'u', yajo' nnan'nën yo ntyjë.

¹⁵Nquii Tyo'ts'on ncyaa jon na tajñuaan' ts'on 'u' na tonnon jon. Nque ntyjëehë na m'an ntjoohin na vantyja n'on Cristo, coninncyahan ts'on 'naanhan nnon'. Ncyaa' ts'on njan ndëë tsoñ'en ntyjëehë na m'anhin jo'.

Tson Na Tji Judas

Incyaa Judas ts'on 'naan' jon ndëë nn'an cüentaa' Tyo'ts'on

1 Ja Judas condui ja ts'an na itye'n-tjon nnon Jesucristo. Xiö Santiago. Macüji tsonva na matscüenönhan' ndëë 'o' nn'an na iqueen' tyëëhë Tyo'ts'on 'o' cha' nnduiho' ntsinda nquii jon, nqueho' na vi'ntyjii jon na ivantyjee' jon 'o' ng'e Jesucristo. ²Juu na nty'ia ro nn'an na ntyjii Tyo'ts'on, yo juu na incyaa jon na tajñuaan' ts'on ts'an na tonnon jon, yo nin'juu na vi'ntyjii jon nn'an, ncyaa jon na ncy'onho' cüentahan'.

Ts'iaan' na tji Judas tsonva

(2 Pedro 2:1-17)

³Tots'aa jndyihan' ts'ön na ncüji ncüii tson na ntscüenönhan' ndëëho' ntyja 'naan' juu na conan'xuan na itsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan. S'aahan' ts'ön na jndei' icanhan' na quity'i 'ndyöho' na cüentyjee'tyenko' quityquii' na vantyja n'onho' Jesucristo. Juuhan' ninjon tyincyaa Tyo'ts'on na nque nn'an na ityii' jonhan ntyja 'naan' nquii jon, nan'xuanhinhan'. ⁴M'an nn'an na jndë squehin tyquii' nt'anho'. Joohan conduihan nn'an na tyi'quita'nguee'hin tonnon Tyo'ts'on. Joohan conan'cüejndyohan juu naya na condui nquii jon na conan'-manhan na tanin min na ve' ndö ro m'aan ts'an yo ncüiichen tyje juu. Tivio jndui jñ'oon ntyja 'naan' nan'ñeen na nt'uiivi' Tyo'ts'on joo nn'an na cont'a na nnda'. Ndo' na nnda' conduehan, cotji ntcüe'han ntyja 'naan' nquii Jesucristo na conduihin ty'öhö yo na co'xen jon jaa.

Min jñ'oon na conan'manhan' nchu vaa ntquenon nn'an na conan'que'to n'onhan

⁵Juu 'nan na s'aa Tyo'ts'on tivio, mangio yaho'han', majo' min na nnda', mats'a na cañjoon' n'onho'han'. Siquindyaa jon nn'an Israel navi' na tom'anhan ndyuaa Egipto, majo' ndëcya jndyehan iscüje jonhan tsojnaan' na tatovantyja n'onhan jon. ⁶Ndo' mantyi cañjoon' n'onho' nchu vaa na tjon minndye ángeles, tyi'quintjohin quityquii' juu ts'ian na t'ua Tyo'ts'on ndëëhan, jnty'ehin najon na sijnda' jon cüentahan. Jo' na jndë tyii' jonhan ncüii joo na cha'vijon vancjo na taquintyja najaanhan'. Sijnda' jon na quintjotyenhan jo' ata juu xuee t'man ya na ntc'o'xen jon ángeles yo nque nn'an xeng'e na tonan'tjahan nnon jon. ⁷Ndo' mantyi cañjoon' n'onho' ntyja 'naan' nn'an tsjoon Sodoma yo Gomorra yo nin'njoon tom'aan xi'jndio. Cha'xjen joo ángeles tyia'ñeen tonan'tjahn, mantyi joo nn'an njoon'ñeen tonan'tjatohan na ve' ndö' ro tom'anhan yo ntyjehan, ata nannon tom'anhan yo ntyje nonhan. Ndo' tsojnaan' jo', siquitsu Tyo'ts'onhan yo chon. Ndo' juu 'nan na tqunenon nan'ñeen, ata xjen nein conduihan' 'nan na itsi'manhan' ndëë na nquii Tyo'ts'on nt'uiivi' jon nn'an na nan'xuan jnan yo chon na tyi'je'quinduu'.

⁸Min na nnda' vaa, joo nan'ñeen na tyi'xoncüe jñ'oon na conan'manhin ndëëho', nquehan conan'ty'ahan si'ts'o 'naanhan na ve' ndö' ro m'anhan yo nn'an. Ndo' juu najndei na condui ta Jesús na co'xen jon, tyi'quitjue'cjehan ntyja 'naan'han'. Ndo' ata conan'neihan jñ'oon tsan' nacjo ángeles na conditque na m'aan Tyo'ts'on. ⁹Min tyi'quint'a nan'ñeen cha'xjen s'aa juu ángel na conditque, tsan na jndyu Miguel. Sijndei' 'ndyo yutyia tque nnon juu Miguel'ñeen na nin'cay'oon juu si'ts'o

'naan' Moisés. Majo' tyi'quitsinin Miguel jñ'oon tsan' nnon yutyia tque'ñeen na quitscüejaan'han'hin. Xia'ntyi tso jon: “Nquii Tyo'ts'on quitsityia' jon 'u'.”

Mannda' jñ'oon tso jon nnon juu. Tyi'c'oon' ts'on jon na ntscüejaan' jonhin na ngitso jon na tyi'ya its'aa juu. ¹⁰Majo' nanmin' na m'an-hin quii' nt'anho' na tyi'yuu' jñ'oon na coninncyahan, conan'manhan jñ'oon na itscüejaan'han' min'ninchen jñ'oon na ndicüaa' n'onhan jooan'. Tyquii' na covaa' n'on nan'ñeen joo jñ'oonmin', itsijonhan'hin cha'vijon quioo' na ve' cont'ato o', na ndiquindëe ntji' o' cüenta 'nan na chuhan'. Ndo' jnaan' na nda' vaa na cont'a nan'ñeen, tyi'je'quintycüii na it'uiivi' Tyo'ts'onhan.

¹¹Joo nanmin' na conan'vi'nn'anhan 'o' yo jñ'oon na conan'manhan ndëëho', nt'uiivi' jonhan ee cüejon cont'ahan cha'xjen tots'aa Caín. Ndo' cha'xjen juu Balaam nin'cüantjon jon xoqitu' yo juu natyia na si'man jon ndëë nn'an Israel, majo'ntyi cont'a nanmin'. Ndo' cha'xjen t'uiivi'han' Coré na suehin cjoo' Moisés, mantyi nt'uiivi'han' nanmin' na cüajon conan'vehan cjoo' Tyo'ts'on. ¹²Nanmin' ñ'enhan quii' nt'anho' xjen covancüiho' na tojnaan' cocüa'ho' ntyja 'naan' na vi'ngioho' ntyjeho' na vantyja n'on Cristo. Ndo' na conan'jon nan'ñeen yoho', itsijonhan'hin cha'vijon 'nan ty'a quii' nt'anho', ndo' jo' itscüejaan'han'ho'. Majo' nan'ñeen min tyi'jn'anhin na cocüa'hin ndo' cov-ehin yoho'. Jooan conduihan cha'vijon quito na ve' xia'ntyi na m'an n'onhin na cotixee' nquehan. Itsijonhan'hin cha'vijon chincyu na itscyaa jndyehan' na tandaatsua' quichuhan'. Itsijonhan'hin cha'vijon n'oon na tatë cove', itsijonhan'hin cha'vijon 'nan ve jnda jndë tjëhan', cüii nnon na jndë tye ts'anhan'. ¹³Mantyi itsijonhan'hin cha'na ndaan-

due na ndicüichen na ijuuhan'. 'Nan na cont'a nan'ñeen, jnaan' jndyi vaa-han', itsijonhan' jooan' cha'na chon' ty'a na icüji' ndaandue xjen na ijuuhan'. Ndo' mantyi itsijonhan' nan'ñeen cha'na ncjuu na tajnda'to yuu jon co'ohan'. Ndo' na nda' xjen nn'anhin, jndë sijnda' Tyo'ts'on na nt'uiivi' jonhan. Ntyii' jonhan yuu jon na taquintyja najaan na quintjotyenhan jo'. Tyi'jon vi nndui'han jo'.

¹⁴Nquii Adán, jon ts'an na tom'aan jndyee. Ndo' Enoc conduihin ts'an na jndë ntyque' jnda na jndyocahan' tsjan 'naan' juu Adán. Juu Enoc'ñeen sinin jon jñ'oon na si'man Tyo'ts'on nnon jon ntyja 'naan nanmin' na m'anhan quii' nt'anho'. Tso jon: “Quitquenho' cüenta, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en, jndë ndyo jon yo jndye min ángeles cüentaa' jon na ñuan nquii' conduihin. ¹⁵Ndyoco'xen jon tsoñ'en nn'an ntyja 'naan' na tonan'tjahan. Nnts'aa jon na quit'uiityenhan' nque nn'an na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, tsojnaan' tsoñ'en nnon na tont'ahan na tonan'vehan cjoo' jon. Ndo' mantyi ntyja 'naan' tsoñ'en jñ'oon tsan' na tonduehan cjoo' jon.”

Ndó' vaa jñ'oon sinin Enoc'ñeen. ¹⁶Nanmin' na tyi'yuu' jñ'oon na coninncyahan, nin'quii'chen conan'ncyjoo'hin, cota'jñ'oonhan 'nan na cont'a nn'an, joo nn'an na conduihan nn'anjan na tyi'xe'ncyahan na ntco'xen Tyo'ts'onhan. Cotsam'anhan yo ntyja 'naan' natyia na nt'ue jndyi n'onhan. Ndo' conan'ntsa jndyihin nchu vaa na conduihin. Mantyi conan'neinhan jñ'oon ntyja 'naan nquehin ndëë nn'an cha' quitji' nan'ñeen cüenta na t'manntyichen na vaquinjon' 'nan cont'ahan. Nnda' cont'ahan cha' nninncyana nan'ñeen yo 'nan na ninjnt'uehan.

**Itsiqui'maan' Judas
nn'an na vantyja n'on**

¹⁷ Majo' 'o' ntyjē na vantyja n'onho' Cristo na vi'ntyji jaho', cañjoon' n'onho' joo jñ'oon na jndē tondyeho'. Nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, t'ua jon ts'ian ndēē nn'an na tji jon, ty'ecyahan jñ'oon naya 'naan' jon. ¹⁸ Jndue nan'ñeen ndēēho' na joo ndyu na mats'ia nc'on nn'an na nnan'cüej-naan'han nn'an na vantyja n'on Tyo'ts'on. Joohan xia'ntyi na nta'nguee'han yo 'nan natyia na nt'ue jndyi n'onhan.

Nnda' vaa jñ'oon na tonan'quindyii nan'ñeen 'o'. ¹⁹ Joo nanmin' na tyi'yuu' jñ'oon na coninncyahin, cont'ahin na joo nn'an na vantyja n'on Cristo, cot'on nan'ñeen yo ntyjehan. Cotsam'an nanmin' cha'xjen na nt'ue jndyi n'on s'ihan, min tyi'c'oon Espíritu Santo quii' n'onhan.

²⁰ Majo' 'o' ntyjē na vantyja n'onho' Jesucristo na vi'ntyji jndyi 'o', juu na vantyja n'onho' jon na ji'uahan', caqueho' ntyja 'naan'han'. Xjen na conan'neinho' nnon Tyo'ts'on, nquii Espíritu Santo quitsi'man jon ndēēho' nin jñ'oon ndueho'. ²¹ Nquii Tyo'ts'on m'aan jon na vi'ntyjii jon 'o'. Ninnquii'chen quintjotyenho' ntyja 'naan'han'. Viochen xjen na covendoo' tcüiiho' juu xuee na yo na nty'ia roho' ntyjii Jesucristo na nndyoy'oon jon na nnan'xuanho' na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaanho'. Nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa.

²² M'an nn'an na ve vaa na m'aan' n'onhan yo juu jñ'oon' Tyo'ts'on. C'on-

ho' na nty'ia ro nan'ñeen ngioho'. ²³ Ñ'en ntyjehan na juu 'nan na conan'tjahin itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'an na jndē tyioohin quityquii' chon. Juu na vay'oonhan'hin na itsi'ndaa'han' joohan, quitji' ntcüe'ho'han quityquii'han' cha' ndēē ntsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan. Ndo' ndēē mañoon ntyjehan na t'man jndyi na jndē jnan'tjahan, quinan'manho' na nty'ia rohan ngioho', majo' quitsincyaa' jndyihan' n'onho' na juu jnan na nan'xuanhan, tyi'ngachuhan'ho'. Tsoñ'en nnon 'nan na itsi'ndaa'han'hin yo 'nan na itsity'ahan'hin na tonnon Tyo'ts'on, cüijndo' jndyihohan'.

**Jñ'oon na mats'ia na
itsi'maan'han' Tyo'ts'on**

²⁴ Nquii Tyo'ts'on vaa najndeí na conduihin na ngüantyyee' jon 'o' na juu jnan tyi'ntscyaahan'ho'. Na mayo juu najndeí'ñeen nninncyaa jon na nc'onho' najjon na nancoo' jndyi na m'aan jon na min'ncüii jnan tyi'nan'xuanho'. Na nndui na nnda', nninncyaaahan' na nein jndyihoh'. ²⁵ Xia'ntyi nquii Tyo'ts'on conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan, cüit'maan'hin. Ntyja 'naan' nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon jaa, quitji' nn'an cüenta na nquii Tyo'ts'on taquintyja t'man conduihin. Juu jon tsoñ'en najndeí conduihin. Xia'ntyi nquii jon conduihin na co'xen jon. Vitjachen na tui tsoñ'en, nan'min' conduihin, ndo' macüajon conduihin nanein yo ninvaa na tonnonchen. Quindui na nnda'.

'Nan Na Tityincyoo' Nnon Juan Na Si'man Jesucristo

Jñ'oon na si'man Jesucristo 'nan na xejnda ngüentyja

1 Jñ'oonmin chuhan' jñ'oon na tyin-cyaa Tyo'ts'on nnon Jesucristo na quitsi'man jonhan' ndëë nn'an na cotyentjonhan nnon jon. Joo jñ'oonmin conan'quindyihan' ntyja 'naan' 'nan na cje ro na ngüentyja. Ja Juan na matye'ntjõn nnon Cristo, t'ua jon ts'ian nnon ángel 'naan' jon na tyjee' tsan'ñeen na m'an na quitsiquindy tsan'ñeen jñ'oonmin ja. ²Macüji' jndyoyu ntyja 'naan' tsoñ'en 'nan na tityincyoo' nnön. Tsonvahin chuhan' jñ'oon ntyja 'naan' jñ'oon' Tyo'ts'on yo jñ'oon na mayuu' na si'man nquii Jesucristo.

³Ityo Tyo'ts'on jn'aan nquii ts'an na itsijnaan' joo jñ'oon na chu tsonva. Ndo' mantyi ityio jon jn'aan joo nn'an na condyehinhan' ndo' cota'nguee'hin nchu vaa tsi'manhan'. Ee jndë mavaa xjen na nndui cha'xjen na conan'quindy jñ'oonmin.

Incyaa Juan ts'on 'naan' jon ndëë nn'an cüentaa' Tyo'ts'on ndyuaa Asia

⁴Ja Juan matscürenön jñ'oonmin ndëë 'o' na conduiho' ntyque' tmaan' nn'an na vantyja n'onho' Jesucristo na m'anho' ndyuaa Asia. Nquii Tyo'ts'on mancüiixjen m'aan jon, mantyi tom'aan jon ndyu na toxen'chen vitjachen na nc'oon tsonnangue, ndo' ngüentyja xjen na nncüjee'non jon. Mac'an na nninncyaa jon na ncy'onho' cüenta juu naya na tsixuan jon, yo nin'juu na conduihin na tajñuaan' ts'onhin. Ndo' mantyi joo ntyque' espíritus na m'anhan tonnon juu silla na manin' ts'iaan' 'naan' jon, ncyahan na nan'xuanho' joo nayamin'. ⁵Ndo' mantyi nquii Jesucristo ncyaa jon

na ndaho' joo nayamin', nquii jon na conduihin na tocüji' jndyoyuhin ntyja 'naan' Tyo'ts'on. Manquii Jesús na conduihin ts'an navejndyee na jnanquintyja jon quii' nt'an nn'an na jndë tjë na tando' xco jon. Conintquentyichenhin ndëë tsoñ'en nn'an na conduihan nanm'ann'ian na cotoxenhan nn'an tsonnangue. Vi'ntyjii jndyi jon jaa, ndo' ng'e na jnan'cuee' nn'anhin na tcüe' neon' jon, jo' juu jnan na tonan'xuan, jndë siquindyaa jon jaa na tonan'y'oonhan' jaa. ⁶Ndo' nquii Cristo jndë tquen jon na condui jaa tmaan' nn'an na itye'ntjon jon. Mantyi jndë tquen jon na condui jaa ntyee na cotye'ntjõn nnon tye jon, nquii ta Tyo'ts'on. Ninnquii'chen cüit'maan'hin xeng'e juu najndei na conduihin yo nin'juu na itye'ntjon jon tsoñ'en. Ninnquii'chen quindui na nda'.

⁷Quitquenho' cüenta, jndë mandyo Cristo quityquii' chincyu.

Tsoñ'en nn'an njnty'iahan jon yo nque nn'an na jnan'jonhan na cue' jon, ndo' yo nin'tsoñ'en nn'an na ninvaa tsonnangue.

Juu xjen na njnty'iahan jon, jndei nnan'xuaahan na itsi'ndaa'han' ngiohan.

Mayuu' na nndui cha'xjen na matsjö.

Nnda' vaa na tso tsan'ñeen.

⁸Nquii Tyo'ts'on na taquintyja najndei conduihin, itso jon:

“Ja m'an vitjachen na tui tsoñ'en, ndo' nc'önntyëchën vi na jndë tenon tsoñ'en.” Ndö' vaa tso nquii jon na mancüiixjen m'aan jon vitjachen na nguaa tsonnangue yo tsjö'ndue, ndo' mantyi ngüentyja xjen na ncüjee'non jon.

Nnon Juan tityincyoo' Cristo na quixueehin

⁹Ja Juan na macüji tsonvahin, condui ja ntyjeho' na mavantyja ts'õn Jesucristo. Matsijon ja yoho' ntyja 'naan' na ico'xen jon. Mantyi condui ja ts'an na it-

sijonhin yo navi' na coquenonho' ng'e na vantyja n'onho' Jesús. Ndo' mantyi yo nin'juu na contjotyenho' ntyja 'naan' jon yo na t'man n'onho' minnichen nnon 'nan na inchjehan' 'o'. Tom'an ja tyuaa chjo na jndyu Patmos na m'aan ndaan-due xi'jndiohan'. Tyii' gobiernon ja jo' tsojnaan' na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndo' na tocüji' jndyoyu ntyja 'naan' nquii Jesús. ¹⁰Juu xuee na covañjoo' nn'ön na tando' xco Jesús, tom'an ja nacje 'naan' Espíritu Santo. Ndo' juu xjen'neen tox'ën jndyi na cha'vijon jndy-ee' ts'an na c'uaa jndyi tsinin. Itsijonhan' na c'uaahan' cha'vijon ya na icüja' ts'an ndu. ¹¹Jndyi na itso jon nnön:

—Joo 'nan na mandyia', chen jndyi cüji'han' nnon ncüii tson. Quitscüenon'han' ndëë joo ntyque' ntmaan' nn'an na vantyja n'on ja na m'anhan ndyuaa Asia, juu tsjoon Éfeso, yo Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, ndo' yo nin'Laodicea.

Ndö' vaa jñ'oon na jndyi.

¹²Tequën cha' nty'ia nin nquii jon na itsinin yo ja. Yajo' jnty'ia ntyque' ncjo na jndëhan' yo s'on ijan na contyjo chonhan'. ¹³Ndo' xoncüe quii' nt'anhan' jnty'ia minntyjee' ncüii cha' vaa ts'an. Cüe jon ncüii ndiaa tco xjen tyuaachen. Ndo' tsi'jndya jon, tyen ncüii 'nan na jndëhan' yo s'on ijan. ¹⁴Soxquen jon quichi'tyenhan' cha'vijon soo' quitsman quichi', cha'vijon quichi' tein. Ndo' tēnnon jon quixueehan' cha'vijon tsachon t'man. ¹⁵Mantyi ng'ee jon quixuee jndy-ihan' cha'na colo tsixuan s'on ve xjen na jndë jndui'han' quityquii' ton' na conein ncjo na sijnty'ui ya ts'anhan'. Ndo' jndy-ee' jon c'uaahan' cha'vijon na c'uaa vja ndaa jndaa. ¹⁶Nt'ö jon tontyjaya too' ntyque' ncjuu, ndo' quii' 'ndyo jon jndui' xjo na tē ve ntyjaquio. Ndo' xuee jndyi nnon jon cha'xjen naxuee ndo'cüjioo' na yajmin'.

¹⁷Ndo' xjen na jnty'iahin, jnaan' na ty'ue' jndyi, tyiooto ja tong'lee jon cha'vijon ts'oo. Yajo' nt'ö jon ntyjaya tyio jonhan' nacjö. Itso jon nnön:

—Tyi'nty'ue'. Ja condui nquii jon na tom'aan navejndyee vitjachen na nguaa tsonnangue ndo' min na quintycüi'han', majo' ja ninvaa m'an. ¹⁸Ja ninnquii'chen mavant'ö. Ndo' min na jndë t'iö, majo' nanein hin m'an na tyi'quintycüii na mavant'ö. Ndo' juu na co'xenhan' na covje nn'an, condui ja na matye'n-tjönhan', juuhan' ndo' mantyi najjon na m'an nn'an na jndë tjë na tyi'c'onhan' ntyja njan. ¹⁹Ndo' itsontyichen jon nnön: 'Nan na jndë jndyia' na tityincyoo' nnon' yo mantyi tsoñ'en nnon na nninty-incyoo'ntyti na minhan' nanein yo 'nan na xejnda ndui, cüji'han'. ²⁰Ndo' ntyja 'naan' juu jñ'oon na vanty'iu m'aanhan' na tacovaa' n'on nn'anhan', ndö vaa na itsi'manhan'. Joo ntyque' ncjuu na jndyia' na too' nt'ö ntyjaya, condui han' joo ntyque' ángeles na cotquenhan cüenta joo ntyque' tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on. Ndo' mantyi joo ntyque' ncjo na jndëhan' yo s'on ijan na contyjo chon, joohan' conduihan' joo ntyque' tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' nquii Tyo'ts'on.

Jñ'oon na tyincyaa Jesucristo ntyja 'naan ntyque' tmaan' nn'an Jñ'oon cüenta nn'an tsjoon Éfeso

2 Tsochen Jesús nnön: “U' Juan, cüji' jñ'oon na matsjö nnon' ndo' quitscüenon'han' na m'aan nquii ángel na ivantyjee' jon tmaan' nn'an na conduihan cüenta na m'anhan tsjoon Éfeso. Quitsu' ndëëhan: Ndö vaa na matsjö ncö na too' ntyque' ncjuu nt'ö ntyjaya. Mancö na mantyi' quii' nt'an joo ntyque' ncjo na jndëhan' yo s'on ijan na contyjo chonhan'. ²Ja ntyji ya ncüii cüii nnon na cont'aho' ntyja njan, ndo' mantyi yo na conan'jonho' na cotye'ntjon-

ho' nnön. Ndo' mantyi ntyji na contjotyenho' ntyja njan. Ntyji na tyi'quintjo ya ngioho' yo joo nn'an na conan'jonhan yo 'nan tyia. Ndo' mantyi maquën cüenta na joo nn'an na conducehan na nquii Jesucristo jñon jonhan ndëë nn'an yo jñ'oon naya 'naan' jon, cotji'ho' cüenta na condui nan'ñeen nn'an na ve' conan'vi'nn'anhin. ³O' ng'e na njon jndyi ngioho' yo xuë, m'anho' na t'man n'onho' conan'quii n'onho' quityquii' tsoñ'en navi' na coquenonho', min tyi'quii'ndyeho' ntyja njan. ⁴Majo' ndö vaa na tyi'cavee' ntyji ntyja 'naanho'. 'O' tyi'conan'vengioho' ja cha'xjen na ve-jndyee. ⁵Ng'e na nnda', cañjoon' n'onho' nchu vaa na tom'anho' na tonnön na toxen'chen, nanein jndë tycyaaho' na nnda' tonan'xuanho'. Jo' quintcüe' n'onho' 'nan na conan'tjaho' ndo' quint'a nnda'ho' cha'xjen na tont'a jndyeeho'. Majo' xe na aa tyi'ntcüe' n'onho', yajo' ncüjenön ndo' ncüji' ntcü'ë juu xjo cüentaho' na ntyjo chonhan'. ⁶Majo' min na nnda', vaa ncüii nnon na nan'xuanho' na cavee' ntyji. M'anho' na jndoho' joo ts'ian na cont'a nn'an tmaan' nicolaítas. Ndo' mantyi ja jndö jndyi 'nan na cont'a nan'ñeen.

⁷“Min'cya ro ts'an na nin'cüaa' ts'on jñ'oonmin', quindyii juu jñ'oon na itsinin nquii Espíritu Santo ndëë joo nn'an na conduihan ntmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Juu ts'an na condëë its'aa yo natyia, ninncyja ja na ntquii juu tää' ts'on na incyaahan' na tyi'quintycüii na vando' ñuaan' juu. Juu ts'oon'ñeen minntyjee'han' quii' paraíso najon na m'aan nquii Tyo'ts'on.”

Jñ'oon cüenta nn'an tsjoon Esmirna

⁸Tsontyichen Jesús nnön: “Juu jñ'oon na matsjö nnon', cüji'han', ndo' quitscüenon'han' na m'aan juu ángel na ivantyjee' jon tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on tsjoon

Esmirna. Quitsu' ndëëhan: Jñ'oonmin matsinën ncö, ja na mancüixjen m'an navejndyee ndo' na mats'iañ'en. Mancö na jnan'cuee' nn'an ja, majo' vant'ö xcö. ⁹Joo navi' na coquenonho', nchji jnt'a ntyja 'naan'han', ndo' mantyi nchji na jñen' jndyiho'. Majo' na tonnon Tyo'ts'on conduiho' na tyaho'. Manchji jñ'oon tsan' na conan'nein minndyee nn'an nacjoho'. Nan'ñeen tuihan tsjan nn'an judíos, majo' ng'e na cont'a vi'han 'o', jo' tsi'manhan' na chito conduihan nn'an judíos, conduihan tmaan' cüentaa' Satanás. ¹⁰Tyi'nant'yueho' ntyja 'naan' juu navi' na mavaa xjen na ntquenonho'. Ee juu yutyia nts'aa juu na ntyi' nn'an vendyeho' vancjo cha' quitsi'manhan' na aa mayuu' na vantyja n'onho' ja. Juu navi'ñeen, nincüannty ro xuee na ngenonho'han', majo' quintjotyenho' na vantyja n'onho' ja min xe na aa nan'cüje nn'anho', ndo' nninncyja na ncy'onho' cüenta na tyi'quintycüii na cota'ndo'ho', na juuhan' tsixuanhan' cha'vijon corona na njon jndyihan'. ¹¹Minninchen ts'an na nincüaa' ts'on jñ'oonmin', quindyii juu jñ'oon na itsinin nquii Espíritu Santo ndëë joo nn'an na conduihan ntmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Nquii ts'an na condëë its'aa yo 'nan tyia, juu na covje nn'an na vja ve, tyi'je'quit'uihan' tsan'ñeen”.

Jñ'oon cüenta nn'an tsjoon Pérgamo

¹²Tsontyichen Jesús nnön ja Juan: “Joo jñ'oonmin na matsjö nnon', cüji'han', ndo' quitscüenon'han' na m'aan juu ángel na ivantyjee' jon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on tsjoon Pérgamo. Quitsu' ndëëhan: “Ndö vaa jñ'oon na matsjö ncö na y'ön xjo na të ve ntyjaquio. ¹³Mantyi ya ntyja 'naan' na cotsam'anho' xoncüe quii' nt'an nn'an na m'an tocje 'naan' Satanás. Majo' min na nnda',

contjotyenho' ntyja njan. Tacotjiho' na vantyja n'onho' ja min na xoncüe quii' tsjoonho' jnan'cuee' nn'an juu ntyjeho' Antipas. Juu tsan'ñeen yo mancha'chen ts'on jon tocüji' jndyoyu jon ntyja njan ndëë nn'an tsjoonho' na m'anhan nacje 'naan' Satanás. ¹⁴ Majo' m'aan cüannty ro jñ'oon na nchji na tyi'cotsam'anho' na tonnön cha'xjen na chuhan'. Ndyii' ntyjeho' na tyi'nin'qui'ndyehan jñ'oon na totsi'man Balaam. Tsan'ñeen si'man jon nnon Balac jñ'oon na s'aahan' na tonan'tja nn'an Israel nnon Tyo'ts'on. Ee juu Balaam'ñeen itso juu na ya quinan't'maan' nan'ñeen 'nan na ve' tonan'ya nn'an. Ndo' tanin min na aa ntquiihan s'i quioo' na conan'cüje nn'an na conan't'maan'han juu nan'ñeen. Min tanin xe na aa m'anhan yo ntyjehan na ve' ndö' ro.

Ndö' ro jñ'oon na totsi'man juu Balaam'ñeen. ¹⁵ Ndo' tsontyichen Jesús: Mantyi vaa ncüiichen 'nan na ntyji yoho', na ñ'en ntyjeho' na conan'jon-tyenhan yo juu jñ'oon na conan'man nn'an tmaan' nicolaítas. ¹⁶ Mang'e jo' quintcüe' n'onho' jnanho' nan'min', ee xe tyi'ntcüe' n'onho', cje na nguënön ndo' ntsiquit'a ja tyia' yo nan'ñeen yo xjo na ndyii'han' quii' 'ndyö. ¹⁷ Minnichen ts'an na nin'cüaa' ts'on joo jñ'oonmin', quindyii juu jñ'oon na itsinin nquii Espíritu Santo ndëë joo nn'an na conduihan ntmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Ncüii ncüii ts'an na xe'ncyaa juu na juu 'nan tyia ntc'o'xenhan'hin, nninncyaa na ntcüa' juu 'nan na itsijonhan' juuhan' cha'vijon maná, ncüii nnon na tyi'covaa' n'on nn'an ntyja 'naan'han'. Ndo' mantyi nnon tsan'ñeen nninncyaa ja ncüii tsjö' chjo na quichi'. Nnonhan' nnintyincyoo' xuee' tsan'ñeen na xcohan' na tji ja na xia'ntyti nquii juu ncüaa' ts'on juu nchu vaa tsi'manhan'.

Jñ'oon cüenta nn'an Tiatira

¹⁸ Tsontyichen Jesús nnön: “Joo jñ'oonmin na matsjö nnon', cüji'han', ndo' quitscüenon'han' na m'aan juu ángel na ivantjee' jon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on tsjoon Tiatira. Quitsu' ndëëhan: “Ndö jñ'oon na matsinën ncö na condui ja jnda Tyo'ts'on. Maja na quixuee jndyi tēnnön cha'vijon tsachon, mantyi'ia ata quityquii' n'on nn'an. Ndo' quixuee ng'è cha'vijon colo s'on ve xjen na jndë jndui'han' quii' ton' na conein ncjo ndo' na sijnty'tui ya ts'anhan'. ¹⁹ Chen jndyi ntyji 'nan na cont'aho'. Mantyi ntyja 'naan' na conan'vengioho' nn'an yo juu na vantyja n'onho' ja. Ndo' maquën ya cüenta na xoncüe' n'onho' na cotyentjonho' nnön na conan'quii n'onho' navi' na coquenonho'. Mantyi maquën cüenta nchu vaa na conan'jonho' yo ja, majndyentyi nnon 'nan na cont'aho' cha'xjen na chuhan', chito cha'xjen na tom'an jndyeeho'. ²⁰ Majo' vaa 'nan na ntyji na tyi'quichuhan' ntyja 'naanho'. Ee tyquii' nt'anho' m'aan ncüii tsanscu na itsi'man juu jñ'oon tsan' ndëëho'. Ve' itso nquii juu na conduihin ts'an na incyaa juu jñ'oon' Tyo'ts'on, majo' ve' its'aa juu cha' tots'aa tsanscu na jndyu Jezabel, ndo' na nnda' joo nn'an na vantyja n'on ja, itsivi'nn'an juu nan'ñeen. Ee itsi'man juu na tanin min na ve' ndö' ro m'an nn'an yo ntyjehan, ndo' na cuaa nquii min na conan't'maan'han 'nan na conan'ya nn'an, ndo' mantyi ya min xe na aa cotquiihan s'i quioo' na conan'cüje nn'an na conan't'maan'hin joo nan'ñeen. ²¹ Jndë tyincyaa xjen nnon juu tsanscu'ñeen na quintcüe' ts'on juu na ve' ndö' ro m'aan juu yo nn'an, majo' tyi'nin'qui'ndyii juu na nnda' vaa na vam'aan juu. ²² Majnaan' jo' ntsquiiö tycu v'ii nacjoo' juu. Ndo'

nts'a na nque nn'an na ve' ndö' ro m'anhan yohin, xe na aa tyi'ntcüe' n'onhan 'nan na jndë cont'ahan na si'man juu ndëëhan, cüejon t'man navi' ntquenonhan cha'xjen nquii tsanscu'ñeen. ²³Ndo' mantyi joo nn'an na conduihan cha'vijon ntsinda juu ng'e na conan'jonhan yo jñ'oon na incyaa juu, ntscüjéhan. Yajo' nque nn'an na conduihan nciüü nciüü tmaan' na icüji Tyo'ts'on cüentaa' nquii jon, nciüaa' n'onhan na chen chen ntyji ja nchu vaa 'nan itsitiu ts'an yo nchu vaa na m'aa' ts'on juu. Ja ndyön nciüü nciüü 'o' xi' nciüü nchu vaa 'nan na cont'aho'. ²⁴Majo' m'an minndyeho' tsjoon Tiatira na tyi'conan'jonho' yo juu jñ'oon na itsi'man juu tsanscu'ñeen. Joo nan'ñeen na conan'jonhin yo juu, conduehin na min jñ'oon na njon jndyi nan'xuanhan' ntyja 'naan' Satanás. Majo' 'o' na tyi'conan'jonho' yo jñ'oon'ñeen, tavi'nán nciüüichen xu na matyiö nacjoho'. ²⁵Xia'ntyti na quintjotyehö' tyquii' na vantyja n'onho' ja ata xjen na nguëntcü'e na m'anho'. ²⁶Ntyja 'naan nque ntyjeho' na cont'ahin 'nan na nt'ue ts'ön, na tyi'xe'ncyahan na juu natyia ntquenhan' xjen 'naan'han'hin, ja nninnnya na nditquehin ndëë tsoñ'en nn'an tsonnangue. ²⁷Joohan ngitoxenhan nan'ñeen yo naijndei'han', ndo' ya na tyi'nin'quita'nguee' nan'ñeen, nan'tyüüi'han joo nan'ñeen cha'vijon ya na itsityüüi' ts'an xuaa na jndëhan' yo ts'oquichu. Nquii Tyëhö' jndë tyincyaa jon najndei na tsixuan ja na ntco'xën. Ndo' cha'xjen na s'aa jon na nnda', manda' vaa na ninncyaa na quinan'xuan nan'ñeen na jndë'han na quitoxenhan. ²⁸Ndo' mantyi nninnnya na nndahan quixjuunco. ²⁹Minninchen ts'an na nin'cüaa' ts'on jñ'oonmin', quindyii juu jñ'oon na itsinin nquii Espíritu Santo ndëë joo ntmaan' nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on".

Jñ'oon cüenta nn'an tsjoon Sardis

3 Tsontyichen Jesús nnön: "Cüji' jñ'oon na matsjö nnon', ndo' quitscüenon'han' na m'aa' ángel na ivantyyee' jon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na m'anhan tsjoon Sardis. Quitsu' ndëëhan: "Ndö jñ'oon matsjö, ncö na matsixuan ntyque' Espíritu cüentaa' Tyo'ts'on yo joo ntyque' ncjuu'ñeen. Ntyji 'nan na cont'aho' ndo' ntyji na condue nn'an na 'o' t'man cojoo' n'onho' ntyja njan, majo' 'o' conduiho' cha'vijon nt'oo. ²Jo' quintcüiho' ndo' quinan'chonho' ntyja 'naan' na vantyja n'onho' ja, na itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'an na vave'. Ee juu na cotsam'anho', maquën cüenta na nciüü cüüi nnon ntyja 'naan' na cotye'ntjonho' nnon Tyo'ts'on, tyi'quindëhan' cha'xjen na chuhan'. ³Jo' cañjoo' n'onho' juu jñ'oon na ty'onho' cüenta. Quita'nguee'ho'han' ndo' quintcüe' n'onho' jnanho'. Majo' xe tyi'nán'jñ'oon'ho' 'nan na matsjö ndëëho', ninjonto ncüjënön cha'vijon na icüjee' tsanch'uee, min tyixe'cüaa' n'onho' yuu xjen nguë. ⁴Majo' tsjoonho' Sardis m'an vendye ntyjeho' na tyi'cov'ahan yo juu 'nan tyia ee cotsam'anhan cha'xjen na nt'ue ts'ön. Mang'e jo' nninnnya ndiaa quichi' na ntcüehan na nnan'jonhan yo ja ee nan'xuanhan na ncy'onhan cüenta juu naya'ñeen. ⁵Nque ntyjeho' na tyi'xe'ncyahan na ntco'xen 'nan tyiahan, joohan ntcüehan ndiaa quichi'. Min tyi'xe'quitsint'u ngueehan nnon tson na chuhan' nguee nn'an na incyaa Tyo'ts'on na nan'xuanhan na tyi'quintycüüi na vando' ñuaanhan. Ndo' nnon Tyëhö' yo ndëë ángeles 'naan' jon, nciüji' jndyoyu na condui nan'ñeen nn'an na m'anhin ntyja njan. ⁶Min'ninchen ts'an na nin'cüaa' ts'on jñ'oonmin', quindyii juu jñ'oon na

itsinin nquii Espíritu Santo ndëe joo ntmaan' nn'an na icüji Tyo'ts'on na conduihan cüentaa' nquii jon."

Jñ'oon cüenta nn'an tsjoon Filadelfia

⁷Tsontyichen Jesús nnön: "Cüji' jñ'oonmin na matsjö nnon', ndo' quitscüenon'han' na m'aan juu ángel na ivantyjee' jon tmaan' nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on na m'anhan tsjoon Filadelfia. Quitsu' ndëehan: Condui ja ñuan nquii', ndo' mantyi juu jñ'oon na mayuu'. Nquii David totsixuan jon najndei na tocoxen jon ninvaa ndyuaa 'naan' jon. Cha'xjen na totsixuan jon, mantyi ja vaa najndö na nninncyaa na vanaan na ngaquee' ts'an quiñoon'ndue oo aa tyi'cüanaan. Ncö matsiquinan ndo' tanin ts'an nndëe ntscu'tyen, oo matsc'utyën ndo' ta'nhan ts'an na ndëe ntsiquinaan. ⁸Ntyji nchu vaa na cotsam'anho'. Quitquenho' cüenta, jndë siquinan tondëeho' cha'vijon ncüii 'ndyo v'aa cha' ndëe ntji' jndyoyuho' ntyja njan. Ndo' juu na jndë siquinan, ta'nhan ts'an na nndëe ntscu'han'. Ee min na tyi't'man najndei na nan'xuanho' quii' nt'an nn'an, majo' conan'veho' jñ'oon njan ndo' min tyi'cotji ntcüe'ho' ntyja njan. ⁹Ndö vaa na nts'a. Tsjoonho' m'an nn'an judíos na conduehan na joochan mayuu' judíos conduihan. Majo' 'nan na cont'ahan tsi'manhan' na tyi'yuu' na nnda'. Ee ninnquii'chen quinto conan'neinhan. Joochan conduihan tmaan' nn'an cüentaa' juu Satanás. Quitquenho' cüenta, nts'a na ngonan'ndyoo'han na m'anho' na ntonquityehan tondëeho'. Ndo' na ntsavaa' n'onhan na vi'ntyji ja 'o'. ¹⁰Ng'e 'o' jndë jnan'quindëho' jñ'oon na tsjö ndëeho', ndo' yo na t'man n'onho' conan'quii n'onho' ncüii cüii nnon 'nan na coquenonho'. Ng'e na nnda', mantyi ja ngüantyjé' 'o' juu xjen na nndyohan' na nt'uiivi'han'

nn'an. Juu xjen'ñeen nn'an na ninvaa tsonnangue na tyi'c'onhan ntyja 'naan' Tyo'ts'on, vaa t'man jndyi navi' na ntquenonhan cha' ntsi'manhan' nchu vaa na nan'xuanhan tonnon jon.

¹¹Cje ro nguë ntcü'ë na m'anho'. Tsoñ'en naya na jndë ty'onho' cüenta, quita'ntjee' yaho'han' na juuhan' tsijonhan' cha'vijon corona na njon jndyihan', tyi'nts'aahan' na ncüji' ts'anhan' ndueeho'. ¹²Ndëe joo ntyjeho' na tyi'xe'ncyahan na ntquen juu natyia xjen 'naan'han'hin, nninncyaa na nntjotyenhan na tongiaa' Tyo'ts'on. Ntsijonhan' joochan cha'vijon nont'eii' juu vats'on quiñoon'ndue. Ndo' tyi'jon ncüji'han'hin na m'anhan jo' yo jon. Ndo' nacjohan ncüji xuee' nquii Tyëhö' Tyo'ts'on yo xuee' Jerusalén xco, tsjoon' nquii jon na nnanhan' quiñoon'ndue na nndyocuehan'. Ndo' mantyi ncüji xuë na xcohan' nacjo nan'ñeen. ¹³Minninchen ts'an na nin'cüaa' ts'on jñ'oonmin', quindyii juu jñ'oon na itsinin nquii Espíritu Santo ndëe joo nn'an na conduihan ntmaan' nn'an cüentaa' Tyo'ts'on."

Jñ'oon cüenta nn'an tsjoon Laodicea

¹⁴Tsontyichen Jesús nnön: "Joo jñ'oonmin na matsjö nnon', cüji'han', ndo' quitscüenon'han' na m'aan juu ángel na ivantyjee' jon nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on tsjoon Laodicea. Quitsu' ndëehan: "Ndö jñ'oon na matsjö na condui ja jñ'oon na tyi'je'quitscüejndyohan' juuhan'. Condui ja jñ'oon na macüji' jndyoyu ja, mancö na matsiquindëe, ncö na condui ja jñ'oon na nndëe ngantya ts'on ts'an. Ndo' condui ja x'ee jñ'oon ntyja 'naan tsoñ'en na tquen Tyo'ts'on. ¹⁵Chen jndyi ntyji ntyja 'naan' tsoñ'en na cotyentjonho' nnon Tyo'ts'on. 'O' min tyi'quitsijonhan' 'o' cha'na ndaatioo tein, min cha'na

ndaatioo jmin'. Nt'ue jndyi ts'ön na ncüii na ve nan'min' na ntsijonhan' 'o'. ¹⁶ Majnaan' jo', ng'e na itsijonhan' 'o' cha'vijon ndaatioo na ngue ro vi, min chito na tein nan'xuanho', min chito na jmin' nan'xuanho', jo' na ncüji' 'o' ntyja njan, cha'xjen ya na itan ts'an. ¹⁷ Ee condueho': Condui jaa nn'an tya ntyja 'naan' Tyo'ts'on yo ntyja 'naan' tsonnangue. Jndë tijndye 'nan nján. Tanin 'nan vi itsitjahan' já. Ndö' vaa na condueho'. Majo' ndicüaa' n'onho' na conduiho' nn'an na nty'liachen, naninñen' jndyihö'. Itsijonhan' 'o' na cha'vijon nannchjan, cha'vijon na ninquintseiho'. ¹⁸ Mang'e jo' matsiqui'man' ja 'o' na quijnt'ueho' naya na tsixuan. Ee na nt'aho' na matsjö, cha'vijon na conan'jndaho' s'on ijan na jndantyi njonhan', yajo' nnan'xuanho' na tyaho' na tonnon Tyo'ts'on. Ndo' nnön quijnt'ueho' ndiaa quichi' na ntcüeho', cha' ntscu'han' na jn'anho' na ninquintseiho'. Ndo' mantyi nnön quijnt'ueho' na cha'vijon nchen' nasi na ndyionho'han' tëndëeho' cha' xuee njnty'iaho'. ¹⁹ Tsoñ'en nn'an na vi'ntyji, ya na conan'tjahin nnön, jaa' jñ'oon na mamanhan ndo' mac'öyuhan. Mang'e jo', cjoo' ya ya n'onho' na quintcüe' n'onho'. ²⁰ Quitquenho' cüenta, minntyjé' to'ndyo v'aa ndo' matsicü'ahan'. Xe na aa m'aan nin juu na nddyii juu jndyëë ndo' ntsiquinaan juuhan', ncjöc'ë na m'aan juu. Ndo' ntsijon ja yohin na icüa' juu, ndo' mantyi ntsijonhin yo ja. ²¹ Ja tantjön yo juu 'nan tyia na nin'co'xenhan' ja. Mang'e jo' jndë taquijman ngiaa' Tyëhö' juu silla na manin' ts'iaa' 'naan' jon najjon na ico'xen jon. Ndëë joo ntyjeho' na mantyi tyi'xe'ncyahan na juu 'nan tyia quenhan' xjen 'naanhan'hin, nninncy na ntsacüendyuuaahan juu silla na manin' ts'iaa' njan najjon na maco'xën."

²² Minninchen ts'an na nin'cüaa' ts'on jñ'oonmin', quindyii juu jñ'oon na itsinin nquii Espíritu Santo ndëë joo nn'an na conduihan ntmaan' cüentaa' Tyo'ts'on."

**'Nan na min quiñoon'ndue,
tityincyoo'han' nnon Juan**

4 Vi na jndë jndyi jñ'oonmin', tityincyoo' ncüiichen nnon 'nan na jnty'ia. Jnty'ia ncüii 'ndyo v'aa quiñoon'ndue na vanaanhan'. Ndo' juu ts'an na t'man jndyee ja na jndyi jndyee' jon na itsijonhan' juuhan' cha'vijon na icüja' ts'an ndu, sinin nnda' jon nnön. Itso jon:

—Quindyovaa' ntjoohin, ndo' ntsi'man nnon 'nan na majnda' na ngüentyja na nnduihan' vi na jndë na tenoon' joo nan'min'.

² Ndo' vi na jndë jndyi jñ'oonmin', ninñoon' t'ön ja nacje 'naan' nquii Espíritu. Ndo' quityquii' quiñoon'ndue, jo' jnty'ia na ventyjee' ncüii silla na manin' ts'iaa', ndo' m'aan ncüii juu na vequityenhan'. ³ Quixuee jndyihin. Itsijonhan' na nancoo'hin cha'vijon tsjö' jaspe yo tsjö' cornalina na vando' jndyi colohan'. Ndo' xi'jndio juu silla'ñeen ntyjo quitsujn'an na itsijonhan' colo 'naan'han' cha'na tsjö' esmeralda na nancoo'han'. ⁴ Ndo' mantyi xi'jndio juu silla'ñeen ventyjee' mañoon ntcyu ncho' nenque silla na manin' ts'iaa'. Ndo' nacjohan' vendyuua ntcyu ncho' nenque nn'an na conintque. Cüehan ndiaa quichi' ndo' nquenhan ñjon corona na jndëhan' yo s'on ijan. ⁵ Juu silla na minntyjee' xoncüe, condui' chonntsuee ndo' c'uuaa na co'manhan'. Ndo' tonnon juu silla'ñeen ventyjee' ntyque' lámparas na conan'xueehan'. Joochan' conduihan' ntyque' espíritu cüentaa' nquii Tyo'ts'on. ⁶ Mantyi tonnon juu silla'ñeen vaa ncüii na itsijonhan' juuhan' ndaandue na quixuee jndyihan' cha'vijon ndioo.

Ndo' xi'jndio na nennque ngiaa' juu silla'ñeen, ncüii ncüii ntyjaa'han' m'an nenque na cota'ndo'. Tondëehan ndo' na tonquen'hin, too'chen na t'uui' tëndëehan. ⁷Juu na vejndyee na nenque na cotando'ñeen, itsijonhan'hin cha'na lión. Ndo' juu na jndë ve, itsijonhan'hin cha'na ncüii toro. Ndo' juu na jndë ndye, itsijonhan' nnon jon cha'na nnon ts'an. Ndo' juu na jndë nenque, itsijonhan'hin cha'na quichi na mantya. ⁸Ncüii ncüii joo na nenque na cota'ndo'ñeen, min yon yon ntsquihin, ndo' ninvaañ'enhan chuu' tëndëehan. Naxuee ndo' natsjon tyi'quitsacüentyjee'han na conduehan: Nuan nquii', ñuan nquii', ñuan nquii' condui nquii' Tyo'ts'on na taquintya najndei na conduihin.

M'aan ndo' m'aan jon, mancüiixjen m'aan jon vitjachen na nguaa tsonnangue yo tsjö'ndue ndo' mantyi ngüentyja xjen na ncüjee'non jon.

⁹Ndo' nque joo na cotando'ñeen, ncüii ncüii jon na contcüii'han, conan't'maan'han ndo' coninncyahan na ya nnon nquii jon na m'aan ndo' m'aan jon na vaquityen jon juu silla'ñeen.

¹⁰Juu xjen na cont'ahin na nnda', ya-jjo' joo ntcyu ncho' nenque nn'an na conditque'ñeen, cotongityehan tonnon nquii jon na m'aan ndo' m'aan jon na vaquityen jon juu silla'ñeen na manin' ts'iaan'han'. Conan't'maan'han nquii jon na tayuu ntycüii na vando' jon. Mantyi cotyiohan corona 'naanhan tonnon juu silla'ñeen. Conduehan:

¹¹'U' na condui 'u' na matye'ntjon' já, manc'u' na condui 'u' nquii Tyo'ts'on na conan't'mán', tsoñ'en na tquen' chuhan' na quindit'maan' 'u' ntyja 'naanhan', chuhan' na caquinjon 'u' ntyja 'naan'han'.

Ee ntyja 'naan' juu najndei na condui 'u', jo' na tquen' tsoñ'en.

Ntyja 'naan' na nt'ue tson', jo' na tquen'han' ndo' na ninm'adhan'. Maquen' xjen já. Tsoñ'en na tquen' tsixuan' na quintcüii'han' 'u'.

'U' tsoñ'en najndei na condui 'u'. 'U' tquen' tsoñ'en na min.

Tuihan' cha'xjen na nt'ue tson' ncu', ndo' ninvaa m'aanhan' ng'e ntyja 'nan'.

Tson na ty'oon Quitsman Chjo cüenta

5 Yajo' jnty'ia nquii jon na vaquityen jon silla'ñeen na manin' ts'iaan'han', ndyii' ncüii tson nt'ö jon ntyjaya na tentcüiihan' na ncha' ve ntyjaquiohan' chuu' ntji. Ntyque' joo na têt'nyenhan'.

²Ndo' jnty'ia ncüii ángel na m'aan jndyi najndei jon, jndei tic'uaa 'ndyo jon, taxee' jon: “¿Nin ts'an chuhan' na ntyjee na ntyque' joo na têt'nyen tsonvahin?”

³Majo' min juu quiñoon'ndue, min nnon tsonnangue, min na quii' nt'an nt'oo, min'ncüii tatijnda' na vaa najndei na conduihin na ntsiquinaan juu tson'ñeen, min na ntsijnaan' juuhan'.

⁴Ndo' ng'e na nnda', tot'io' jndyi jnaan' na min'ncüii ts'an tatijnda' na chuhan' na ntsiquinaan juu tson'ñeen, min na ntsijnaan' juuhan'.

⁵Yajo' ncüii joo nantque'hin, tso jon nnön: “Nnda', tant'io', ee nquii jon na jndë tju'cje jon juu natyia, conduihin lión cüenta nn'an tmaan' Judá, ndo' conduihin tsjan nquii David na jndyocahan'. Ng'e jo' tsixuan jon na nquii jon ntyjee jon na ntyque' joo najjon na têt'nyen tson'va' ndo' na ntsijnaan' jonhan'.”

Nnda' jñ'oon tso tsan'ñeen nnön.

⁶Ndo' jnty'ia ncüii ts'an na itsijonhan'hin cha'vijon Quitsman Chjo na jndë jnan'cuee' nn'an. Ventyjee' jon na tonnon juu silla'hin quii' nt'an joo nenque na cota'ndo'ñeen yo tondë nan'ñeen na conditque. Min ntyque' ndi'ndyee' jon ndo' ntyque' ténnon jon. Joo ntyque' ténnon jon conduihan' ntyque' espíritu na condui nquii Tyo'ts'on na i'ua

jon ts'ian ndëehan na cont'ahan ts'ian 'naan' jon na ninvaa tsonnangue. ⁷Ndo' juu Quitsman Chjo'ñeen sindyoo'hin na m'aan nquii jon na vaquityen jon juu silla'ñeen. Tson'ñeen na ndyii'han' nt'ö jon ntyjaya, ty'oon Quitsman Chjo cüentahan'. ⁸Ndo' vi na jndë ty'oon jon cüentahan', yajo' joo nenque na cota'ndo'ñeen yo nin'nque ntcyu ncho' nenque nantque'ñeen, tongityehan na tonnon jon. Tsoñ'en nantque'ñeen ty'onhan arpa, ndo' y'onhan ngio na jndëhan' yo s'on ijan na too'chenhan' yo su. Juu su'ñeen conduihan' jñ'oon jndyue nn'an cüentaa' Tyo'ts'on na conan'neinhan nnon jon. ⁹Ndö vaa alabanza xco na tahan nnon jon:

'U' tsixuan' na cyon' cüenta tsonva' ndo' na ntyje' najon na të'tyenhan'.

Ee jnan'cuee' nn'an 'u' ndo' yo neon' sijnda ntcüe' Tyo'ts'on nn'an na ncüii ncüii tmaan' na m'anhan nnon tsonnangue,

ndo' mantyi nn'an na ncüii ncüii nnon jñ'oon na conan'nein yo manin' nn'an na ncüii cüii tyuaa.

¹⁰'U' jndë tqen' joochan ncüii tmaan' nn'an na ico'xen Tyo'ts'on, ncüii tmaan' nn'an na conduihan ntyee na cotye'ntjonhan nnon jon, ndo' mantyi ngitoxenhan nn'an tsonnangue yo nquii jon.

¹¹Ndo' viochen xjen na jnty'ia, jndyi na c'uaa jndyue ángeles na cam'anhan xi'jndio juu silla'ñeen yo nque nenque na cota'ndo'ñeen ndo yo manin' joo nn'an na conditque. Joo ángeles'ñeen, tenonntyjachen na jndye minhin ata vantjo'chen minhan. ¹²C'uaa na conan'xuaa ángeles'ñeen, jnduehan:

Juu Quitsman Chjo na jnan'cuee' nn'an, condui jon na co'xen jon tsoñ'en.

Condui jon na taquintya cy'oon jon cüenta tsoñ'en na quinan't'maan'han' jon, condui jon na jnda' xquen jon.

Condui jon najndei na siquindë jon ts'ian na t'ua Tyo'ts'on nnon jon.

Mantyi tsixuan jon na quindue nn'an jñ'oon ya ntyja 'naan' jon ndo' na nc'oon jon najon na condit'maan' Tyo'ts'on,

tsoñ'en jaa, ninnquii'chen quinduë na ya jndyi condui jon.

¹³Ndo' nquii Tyo'ts'on, ncüii ncüii nnon na tqen jon na m'an quiñoon'ndue, yo nnon tsonnanguevahin, yo najon na m'aan nt'oo, yo tsoñ'en na m'an ndaandue, tsoñ'en na tqen jon na m'an joochan', ndö vaa jñ'oon na jndyi na jnduehan:

Conduë na taquintya na ya condui nquii jon na vaquityen juu silla na manin' ts'iaa' yo nquii jon na conduihan Quitsman Chjo.

Conan't'maan' jaa joochan.

Xia'nty nquehan na taquintya t'manttyichen conduihan.

Ninnquehan conduihan na cotoxenhan nanein ndo' ninvaañ'en na tonnonntyichen.

¹⁴Ndo' joo nenque na cotando'ñeen jnduehan: "Ninnquii'chen quindui na nda'." Mantyi joo ntcyu ncho' nenque nantque'ñeen, tongityehan na tonan't'maan'han Tyo'ts'on.

Ityjee Quitsman Chjo najon na të'tyen tson

6 Ndo' jnty'ia na nquii Quitsman Chjo tyjee jon najon na vejndyee na të'tyen juu tson'ñeen. Yajo' ncüii joo na nenque na cota'ndo'ñeen, sinin jon, tic'uaa jndyee' jon cha'na ya na co'manntsuee. Jndyi na tso jon nnön:

—Quindyö' ndo' quindyia'.

²Jo' tëquinty'ia, ndo' jnty'ia ncüii quiso quichi'. Vantjo ts'an juu o'. Juu tsan'ñeen y'oon jon ncüii isaa'. Ndo' jndë ty'oon jon cüenta ncüii corona. Tomandyi' jon na jndë tantjon jon na s'aa jon tyia' yo nn'an ncüii cüii

tsonnangue, ndo' nt'ue jon yuu vijon minchen ndyuaa na nts'aantyichen jon tyia'.

³Jndë jo' juu Quitsman Chjo tyjee jon naijon na jndë ve na të'tyen juu tson'ñeen. Ndo' joo nenque na cota'ndo'ñeen, nquii jon na jndë ve, tso jon nnön:

—Quindyo' ndo' quindya'.

⁴Ndo' jndi'non nciüichen quiso quioo' ve. Ndo' ts'an na vantjo o', ty'oon juu cüenta na tsixuan juu na quityii' juu tyia' quii' nt'an nn'an tsonnangue cha' quintycüüi na ya m'anhan yo ntyjehan, cha' quinan'cüjehan ntyjehan. T'man jndy xjo espada na ty'oon tsan'ñeen cüenta.

⁵Ndë jo' juu Quitsman Chjo tyjee jon naijon na jndë ndye na të'tyen juu tson'ñeen. Yajo' joo nenque na cota'ndo'ñeen, juu jon na jndë ndye tso jon nnön:

—Quindyo' ndo' quindya'.

Jnty'ia nnt'a, ndo' minntyjee' nciüi quiso nton. Juu tsan na vantjo o' y'oon jon nciüi tsö'xjo. ⁶Ndo' quii' nt'an joo nenque na cota'ndo'ñeen, jndy na tic'uaa cha'vijon jndyee' ts'an na tsohan':

—S'on na ivantjon ts'an na nciüi xuee, xia'nty' nninnonhan' na ntsijnda juu nciüi kilo ntquen trigo, oo ninndye kilos ntquen cebada. Majo' tyi'ntsa' na ntsitjahan' nchen' n'oon olivo yo vinon.

⁷Jndë jo' juu Quitsman Chjo tyjee jon naijon na jndë nenque na të'tyen juu tson'ñeen. Ya jo' nquii juu na jndë nenque na cota'ndo'ñeen, tso jon nnön:

—Quindyo' ndo' quindya'.

⁸Tëquinty'ia nnt'a ndo' jnty'ia nciüi quiso colo ijan chioo. Ndo' ts'an na vantjo o', jndy juu nquii na vaa najndei na covje nn'an. Ndo' yo jon itsijon nquii juu na co'xen naijon na cotoo' nt'oo. Ve joohan ty'onhan najndëhan na nciüi nciüi na nenque nn'an tsonnangue, cue' nciüi tsan'ñeen yo tyia', oo aa yo jndo' t'-

man, oo aa yo ntycu na v'iichenhan' ndo' yo na nnan'cüje quioo' vjehan.

⁹Ndë jo' juu Quitsman Chjo tyjee jon naijon na jndë 'on na të'tyen juu tson'ñeen. Yajo' tocje nnontyiu, jo' jnty'ia ñuan 'naan nque nn'an na jnan'cüje nn'anhin ng'e na tontjotyenhan ntyja 'naan' jñ'oon' Tyo'ts'on ndo' ng'e na totji' jndyoyuhan ntyja 'naan' Jesús. ¹⁰Jndei tic'uaa jndyuehan, jnduehan:

—'U' ta, xia'nty' ncu' maco'xen' tsoñ'en, 'u' na condui 'u' ñuan nquii' ndo' na matsiquindë' jñ'oon na maco' 'ndyo'. ¿Tsa'nnda' xjen na ngacahan' ata nguee' xjen na ntco'xen' nn'an tsonnangue tsojnaa' na jnan'cüjehan já? ¿Yuu xjen ntsa' na quit'uiivi'han'hin tsojnaa' na nnda' tont'ahan?

¹¹Ndo' nciüi nciüi nan'ñeen, tyincyaa Tyo'ts'on ndiaa quichi' ndëëhan na toncohan'. Ndo' tso jon ndëëhan na cüendoo' yahan chjo. Ee tyi'cotsiquindëhan' xjen na tsa'nnda' ntyjehan na cotye'n-tjonhan nnon Cristo na manty' nnan'cüje nn'an nan'ñeen cha'xjen na tonan'cüje nn'an nquehan.

¹²Nquii Quitsman Chjo, jnty'ia xjen na tyjee jon naijon na jndë yon na të'tyen juu tson'ñeen. Yajo' jndei s'ii. Ndo' s'aahan' na nton nnon ndo'cüjioon' cha'na nciüi ndiaa nton, ndo' chi' je', s'aahan' na ve nnonhan' cha'na neon.

¹³Ndo' ncjuu, jnan o' tsjö'ndue, tycyaa o' tsonnangue. Sijonhan' ntyja 'naanhan' cha'vijon ya na jndei m'aan jndy na itscyaaahan' të higo 'nda. ¹⁴Ndo' juu tsjö'ndue tquenaan'han', itsijonhan' na tjonhan' cha'na ya na itsintcüi ts'an tsue na tyen tëntcüi'han'. Ndo' nciüi nciüi tyo' yo nciüi cüi tyuaa chjo na m'aan ndaandue xi'jndiohan', tquenaan'han' naijon na mancüi xjen m'aanhan'. ¹⁵Yajo' joo nn'an na t'manntyi condui na cotoxenhan nn'an, yo tsoñ'en ntyjehan na condui nanm'ann'ian yo nn'an na cotquen xjen sondaro, yo nque nantya,

yo joo nn'an na jn'aan jndyi, yo nn'an na cotye'ntjontyen ndëë patrón, yo nn'an na m'anhin xjen 'naan nquehan, tany'i-uhan quityquii' ndé'ntjò' ndo' quii' nt'an ntjò' ngia' ntyo'. ¹⁶ Tonan'xuaahan ndëë ntyo'ñeen yo ndëë ntjò'ty'a, tonduehan:

—Cüa, maninjon ro cyaho' nadjó cha' nndëë nta'nty'iu nnon nquii jon na ve-quityen jon silla na manin' ts'iaan' yo nnon nquii Quitsman Chjo na t'man vaa itsiv'ii jon já. ¹⁷ Ee juu xuee t'man na conan'vjehan, jndë tuee' xjenhan'. Ndo' ta'nan ts'an na nndëë ncüjihin quityquii'han' cha' tyi'nt'uihan'hin.

T'ion ángeles sello ndö'quita nn'an Israel

7 Juu Quitsman Chjo, vi na jndë tenon na tyjee jon yon joo naijon na tē'tyen juu tson'ñeen, yajo' jnty'ia nenque tontyja tsonnangue, jo' min'n-tyjee' nenque ángeles. Cotē'han joo nenque jndye cha' tyi'ngioohan' nnon tsonnangue, min nnon ndaandue min nacio n'oon. ² Joohan jndë tyincyaa Tyo'ts'on na vaa najndēhan na quint'ahan natē' tsonnangue yo ndaandue. Ndo' mantyi jnty'ia ncüiichen ángel na jnan jon tontyja na quindui' ndo'cüijoon'. Tava jon na m'an nenque ángel'ñeen, y'oon jon sello 'naan' nquii Tyo'ts'on na vando'. Jndei sixuaa jon ndëë joo nenque ángel'ñeen. ³ Tso jon ndëēhan:

—Tyi'nt'aho' natē' juu tsonnangue, min ndaandue min n'oon, ata na jndë t'líon sello 'naan' Tyo'ts'on ndö'quita joo nn'an cüentaa' jon na cotye'ntjonhan nnon jon.

⁴ Ndo' jndyi nchu xjen jndye nn'an na t'ionhan sello ndö'quita. Nan'ñeen tuee' ncüii ciento min vantjo' venn'an vantjo' nenque minhan quii' nt'an na ncho've tmaan' nn'an Israel. ⁵ Ncho've min nn'an tsjan Judá t'ionhan sello. Ndo' ncho've min nn'an tsjan Rubén t'ionhan sello. Ndo' ncho've min nn'an tsjan Gad t'ion-

han sello. ⁶ Ndo' ncho've min nn'an tsjan Aser t'ionhan sello. Ndo' ncho've min nn'an tsjan Neftalí t'ionhan sello. Ndo' ncho've min nn'an tsjan Manasés t'ionhan sello. ⁷ Ndo' ncho've min nn'an tsjan Simeón t'ionhan sello. Ndo' ncho've min nn'an tsjan Leví t'ionhan sello. Ndo' ncho've min nn'an tsjan Isacar t'ionhan sello. ⁸ Ndo' ncho've min nn'an tsjan Zabulón t'ionhan sello. Ndo' ncho've min nn'an tsjan José t'ionhan sello. Mantyi yo nin'tsjan Benjamín t'ionhan sello ncho've minhan.

Tmaan' nn'an jndye jndyi na cüehan ndiaa quichi'

⁹ Vi jndë na tenon nan'min', jnty'ia ncüii tmaan' nn'an na jndye jndyi na tanin ts'an na nndëë nts'aa cüentahan. Ñ'en nan'ñeen na jnanhan ncüii ncüii tsonnangue, ncüii ncüii tsjan nn'an yo ncüii cüii nnon jñ'oon na conanein nn'an. Minntyjee'han tonnon juu silla na manin' ts'iaan' naijon na m'aan Tyo'ts'on yo nquii Quitsman Chjo. Cüehan ndiaa quichi' na toncohan', ndo' ndueehan too' njon ntsqui tēncy'a. ¹⁰ Jndei jnan'xuaahan, jnduehan:

Nquii Tyo'ts'on cüenta jaa na vaquityen jon silla na manin'ts'iaan' yo nquii Quitsman Chjo,

xia'nty'i ntyja 'naanhan nan'xuan na n-man ñuan njanhan. ¹¹ Ndo' xi'jndio juu silla'ñeen ventyjee' tsoñ'en ángeles, yo joo na conintque ndo' yo joo na nenque na cota'ndo'. Tsoñ'enhan tyetangiohan tonnon juu silla'ñeen. Tque' ndö'quitahan tyuaa. Jnan't'maan'han Tyo'ts'on. ¹² Jnduehan:

Quindui cha'xjen na conduē.

Tsoñ'en na jndë tquen Tyo'ts'on quinduehan na taquintyja na ya its'aa jon.

Tsoñ'enhan quinan't'maan'hin nquii jon.

Tsoñ'engan quitquenhan cüenta na taquintya na jnda' xquen jon.

Tsoñ'engan quinduehan na ncyá ya jon yo na cüit'maan'hin.

Tsoñ'engan quinduehan na quitsiquinjonhan' nquii jon; mantyi tsoñ'engan quitquenhan cüenta na nquii jon taquintya najndeí conduihin.

Tyi'jon cjacüentyjee' na condui nan'min' cha'xjen na conduë.

Quindui cha'xjen na conduë.

Ndö' ro jñ'oon na jnduehan.

¹³Ndo' ncüii nque na conintque'hin, taxee' jon nnön, tso jon:

—Joo nanmin' na cüehan ndiaa tonco na quichi'han', ¿Nin nn'anhin, ndo' yuu jon jnanhan?

¹⁴Jo' t'a, tsjö nnon jon:

—Aa ja tyi'quintji ta, 'u' nchji'.

Ndo' tso jon nnön:

—Nanmin' nn'an na jn'man na jndui'han quityquii' juu navi' na t'manntyichenhan'. Ng'e na vantyja n'onhan nquii Quitsman Chjo, jo' na jndë sintju' jonhan yo neon' jon. Mang'e jo' na cüehan ndiaa quichi' na ntju'han'.

¹⁵Mang'e jo' m'anhan na tonnon juu silla manin' ts'iaan'ñeen na vequityen nquii Tyo'ts'on, naxuee ndo' natsjon cotyentjonhan nnon jon, tyquii' vats'on na m'aan jon, ndo' nquii jon na vequityen juu silla'ñeen, ninnquii'chen m'aan jon yohan na ivantyjee' jonhan.

¹⁶Ndo' joo nan'ñeen tavijon jnda na nc'on nnda'han na nin'jndo'han oo na nin'cüehan ndaa, min tyi'xe'quindyiaa' ndo'cüijoon' nacjohan, min na ntscohan'hin. ¹⁷Ee nquii Quitsman Chjo na m'aan jon tonnon juu silla na manin' ts'iaan', ngüiantyjee' jonhan cha'xjen ivantyjee' ts'an quinman, ngachu jon joochan naijon na m'aan tennon ndaa na nninncyaaahan' na cota'ndo'han, ndo' nquii Tyo'ts'on nngue' jon ndaa ndëehan.

Sello na jndë ntyque'

8 Nquii Quitsman Chjo tyjee jon juu sello na jndë ntyque' na tët'yen juu tson'ñeen. Ndo' juu xjen'ñeen tsoñ'en na m'an quiñoon'ndue, cha' na xoncüe hora tichen jndyuehan. ²Jndë jo' jnty'ia nnt'a nque ntyque' ángeles'ñeen na ventyjee'han na tonnon Tyo'ts'on, ty'onhan cüenta ntyque' ndu. ³Ndo' mantyi tyjee' ncüiichen ángel. Tacüentyjee' jon na tonnon nnontyiu. Y'oon jon ncüii xiosu na jndëhan' yo s'on ijan. Ndo' juu jon jndye su ty'oon jon cüenta, na ntscó jonhan' nnon nnontyiu'ñeen na jndëhan' yo s'on ijan na minntyjee'han' na tonnon silla na manin' ts'iaan' na vequityen nquii Tyo'ts'on. Juu su'ñeen tijnt'ue ángel'ñeenhan' yo jñ'oon jndyue nn'an cüenta Tyo'ts'on na conan'neinhan nnon jon na yo joochan' itsit'maan' ángel'ñeen jon. ⁴Ndo' na s'aa ángel'ñeen juu ts'ian'ñeen, ninncüii tojnaan' tava tseonsu'ñeen yo jñ'oon na conan'nein nn'an cüentaa' Tyo'ts'on nnon jon. ⁵Ndo' siquitoo' ángel'ñeen xiosu yo ñon na cov'a na ntyjohan' nnontyiu'ñeen. Jndë jo' tju' jonhan' xjen nnon tsonnanguechen, ndo' na nnda' tui, tic'uaa na co'man ntsuee, conduindui' choon' tsuee ndo' s'ii.

Ntyque' ndu na conan'cho ntyque' ángeles

⁶Ndo' joo ntyque' ángeles'ñeen na chohan ntyque' ndu, jnan'jnda'han na ntja'hinhan'.

⁷Juu ángel na vejndyee tja' jon ndu 'naan' jon, ndo' tua' tsan yo chon, tjon'han' yo neon', tycyaahan' nnon tsonnangue. Ndo' ncüii ncüii ndyuaa, quii' nt'an tsoñ'en na min, joo na vja ndye na nan'xuanhan', quii' nt'anhan' iscohan' ncüii cüiihan'. Ndo' ncüii ncüii na ndye ts'oon, iscohan' ncüiihan' ndo'

majo'ntyi s'aahan' yo nin'tsoñ'en jndëë ndei.

⁸Yajo' juu ángel na jndë ve, mantyi tja' jon ndu 'naan' jon. Ndo' ncüii na itsijonhan' tyo' t'man na jndë t'ahan' yo chon, tju' Tyo'ts'onhan' quii' ndaandue. Yajo' juu ndaandue'ñeen, xjen joo ninvaan'en quityquii'han' scüaquenhan' neon'han'. ⁹Ndo' na nnda' tui, ncüii ncüii na ndye quioo' na m'an juu ndaandue, tue' ncüii o', ndo' mantyi ncüii ncüii na ndye nt'aandaa na min jo', sityuii'han' ncüii joohan'.

¹⁰Ndo' juu ángel na jndë ndye, mantyi tja' jon ndu 'naan' jon, jo' jnan ncüii quixjuu t'man tsjö'ndue. Cov'ahan' cha'vijon ncüii sca t'man. Ndo' ncüii ncüii na ndye ndaa jndaa yo tēnon ndaa na ninvaa tsonnangue, ty-cyaa quixjuu'ñeen nacjoo' ncüii joohan'.

¹¹Juu quixjuu'ñeen jndyuhan' Ndaa Ja. Ndo' yuu na tacyaa quixjuu'ñeen, ncüii cüii na ndye ndaatoo'ñeen scüaquenhan' na ja ncüiihan', ndo' joo nn'an na tijnt'uehan ndaa'ñeen, jndyehan tjë.

¹²Ndo' juu ángel na jndë nenque, tja' jon ndu 'naan' jon, ndo' juu ndo'cüjioon', quii' nt'an na ndye tan'han', si'ndaa'han' ncüii tan' nnonhan', majo'ntyi s'aahan' yo chi' yo nin'ncjuu. S'aahan' na tyi'cüentyja na conan'xueehan'. Juu ndo'cüjioon', s'aahan' na cha'na nenque hora na ncüii ncüii xuee na tyi'cüixueehan', ndo' majo'ntyi chi', tyi'quixueehan' nenque hora natsjon.

¹³Ndo' jndë jo' jnty'ia ncüii quichi na mantya o' xoncie tontyja na m'aan ndo'cüjioon' xjen na yajmin'. Jndei six-uaa o', itso juu:

—Manndyo na ntja' minndyechen ángeles ndu 'naanhan. Ndo' na nnda', ji vaa vi' jndyi ntquenon nn'an tsonnangue.

Ncüiiichen ángel tja' jon ndu

9 Ndo' juu ángel na jndë 'on tja' jon ndu 'naan' jon. Ndo' jnty'ia ncüii quixjuu na jnan tsjö'ndue na tyioohan' nnon tsonnangue. Ndo' nnon juu quixjuu'ñeen, tyincyaa Tyo'ts'on nt'ö v'aa cüentaa' ncüii tsé'tsjoon na tayuu ntycüii na njoohan'. ²Siquinaan juu quixjuu'ñeen 'ndyo tsé'tsjoon'ñeen. Yajo' jndui' neonhan' cha'vijon ya na condui' neon ton' t'man. Ndo' jnaan' joo neon'ñeen, sijaanhan' tsjö'ndue na ndicüityincyoo' ndo'cüjioon'. ³Ndo' quityquii' joo neon'ñeen jndye jndyi quitycaa ndyue' jnan'. Tcyaa o' nnon tsonnangue. Ty'on o' cüenta najndë o' na quint'a vi' o' nn'an cha'xjen cont'a quintjö na m'an nnon tsonnangue. ⁴Ty'on o' cüenta ts'ian na xia'ntyi quint'a vi' o' joo nn'an na ta'nan tēquiñoon sello 'naan' Tyo'ts'on ndö'quitahan. Tyi'ntcüa' o' jndëë na min nnon tsonnangue, min ntjon, min tscó n'oon. ⁵Mantyi t'ua ts'ian ndëë cho'ñeen na vanaan na quint'a o' na quiihan' nan'ñeen ncüii 'on chi'. Juu na ntquiihan' nan'ñeen, itsijonhan' juuhan' cha'vijon ya na ico' quitsjö ts'an. Majo' cho'ñeen tyi'cüanaan na nnan'cüje o' joo nan'ñeen.

⁶Viochen xjen joo na 'on chi'ñeen, njnt'ue jndyi nn'an nchu ya nnt'ahan cha' na ncüjetohan, majo' tyi'je'quindiohan nchu vaa nnt'ahan. Nt'ue jndyi n'onhan na nin'cüjehan, majo' taje'quindëë ncüjehan.

⁷Ndo' joo quintcaa'ñeen na jnty'ia, itsijonhan' joo o' cha'na quitso na m'aan chenjanaan' o' na nc'ó o' tyia'. Juu 'nan ñjon nquen o', sijonhan' joohan' cha'vijon corona na jndë yo s'on ijan, ndo' itsijonhan' ndëë o' cha'na ndëë nn'an.

⁸Ndo' sonquen o' itsijonhan' cha'na sonquen nanntcu. Ndo' ndi'n'on o' itsijonhan' joohan' cha'na ndi'n'on lión.

⁹Ndi'ndya o' tē'han' yo ncjo ntuen. Ndo' c'uaa jndyi ntsquii o', cha'vijon na jndye jndyi carreta c'uaahan' xjen najndei conan'non quitso na contyja o'han' na co'lo o' tyia'. ¹⁰Ndo' n'aan joo quintcaa'ñeen, itsijonhan' joochan' cha'na n'aan quintjō. Ndo' ndaa x'ioon o' vje jndyihan'. Vaa najndei na nan'xuan quioo'ñeen na vanaan na nnt'a vi' o' nn'an ncüii 'on chi'. ¹¹M'aan ncüii ángel na taquin-tya na t'man conduihin na co'xen jon joo quintcaa'ñeen. Tsixuan jon na iquen jon cüenta juu tsē'tsjoon na tayuu nty-cüii na njoonhan'. Xuee' ángel'ñeen, yo jñ'oon hebreo jndyu jon Abadón, majo' yo jñ'oon griego Apolión. Xuee' jon tsi'-manhan' nquii na ntyja 'naan' juu cotsu nn'an.

¹²Jndē tenon juu navi' t'man na ve-jndyee, majo' ninm'aan ve nnon navi' t'-man na xejnda ngüentyja.

Angel na jndē yon tja' jon ndu

¹³Ndo' juu ángel na jndē yon, tja' jon ndu 'naan' jon. Jndē jo' jndyi jndyee' ts'an. Jnanhan' tontyja nenque nqui juu nnontyiu'ñeen na jndēhan' yo s'on ijan na mintyjee'han' na tonnon Tyo'ts'on.

¹⁴Juu ángel'ñeen na jndē yon na y'oon jon ndu'ñeen, itso tsan'ñeen nnon juu:

—Joo nenque ángeles na m'antyenhan tontyja jndaa t'man Eufrates, quitsiquindya'hin.

¹⁵Ndo' juu ángel'ñeen, tatsiquinan' jon joo nenque ángeles'ñeen cha' ncüii ncüii na ndye nn'an na ninvaa nnon tsonnangue, nnan'cuee'han ncüii joo nan'ñeen. Jndē tijnda' na c'on chenjaan' ángeles'ñeen na nnt'ahan ts'ian'ñeen juu horava', ndo' yo xueeva', ndo' yo chi'va', yo nin'chuva'. ¹⁶Ndo' jndyi ntyja 'naan sondaro 'naanhan na tantjohan quitso, joo nan'ñeen jndē ve ciento minyonhan.

¹⁷Ndo' quityquii' 'nan na tityincyoo' nnön, jnty'ia quitso'ñeen yo sondaro na

tantjohan joo o'. Ndi'ndya nan'ñeen cüe ncjo na ivañoon'han'hin na tyi'ntc'ehan. Chu ncjo'ñeen colo chon ve, yo colo su cha'na colo tsjö' jacinto yo colo ijan cha'na sufre. Ndo' quitso'ñeen, nquen o' itsijonhan' joochan' cha'na nquen líón. Quii' jndyue o' condui' chon yo neon yo sufre. ¹⁸Ntyja 'naan joo ndye nnon navi-i'ñeen na jndui' quii' jndyue quitso'ñeen, chon yo neon yo sufre, jo' ncüii ncüii na ndye nn'an na ninvaa nnon tsonnangue, tjē ncüii joo nan'ñeen. ¹⁹Juu najndei na nan'xuan quitso'ñeen na nnan'cüje o' nn'an, m'aanhan' quii' jndyue o' yo n'aan o'. Ee tontyja na tancycüii n'aan o', jo' ntyjo nquen quindu. Yo joochan' cont'a o' natē' nn'an.

²⁰Majo' joo nn'an na jnty'iihan' na tatjēhan yo navi'ñeen, ta'nan ntcüie' n'onhan. Min tatecüentyjee'han na conan't'maan'han 'nan na tonan'ya nquehan. Ninvito conan't'maan'han yotyia yo 'nan na jndēhan' yo s'on ijan, s'on xuee, s'on ve, ntjō', yo nin'ts'oon. Nan'min' na conan't'maan'han ndiquijnty'iahan' min ndiquindyehan', min na ndicondyi'han'.

²¹Majo' min na nnda', ta'nan ntcüie' n'on nan'ñeen na conan'cüjehan ntyjehan. Min ta'nan jnty'ehan ts'ian quindua' na cont'ahan, min juu na m'an-hin yo nn'an na ve' ndö' ro, min na conty'ueehan.

Ángel na y'oon tson chjo na tēntcüiihan'

10 Jndē jo' jnty'ia ncüiiichen ángel na t'man jndyi conduihin. Jnan jon quiñoon'ndue. Ninvaahin ndyii' jon chincyu. Xquen jon ntyjo nduii' quit-sujn'an cha'vijon tjan na ñjon xquen ts'an. Xuee nnon jon cha'xjen naxuee ndo'cüjioon', ndo' ng'ee jon itsijonhan' joochan' cha'vijon colo tsachon na toncohan'. ²Ndo' ncüii nt'ö jon, ndyii' ncüii tson chjo na jndē sinueen' jonhan'. X'ee jon ntyjaya tco' jonhan' nnon ndaandue,

ndo' x'ee jon ntyjatymaan', juuhan' tco' jonhan' tyuaa tcüi. ³Jndeí sixuaa jon cha'na itsixuaa lión. Ndo' vi na jndë sixuaa jon, yajo' joo ntyque' ntsuee, tic'uaa co'manhan'. ⁴Ndo' vi na jndë na t'man joo ntyque' ntsuee'ñeen, sijnt'a na ncüji juu jñ'oon na jnduehan, majo' tic'uaa ncüiichen jndye na jndyi na jnanhan' quiñoon'ndue. Itsohan':

—Joo jñ'oon na jndyi' na jnan'nein joo ntyque' ntsuee'ñeen, min tyi'ntsi'manhan', min tyi'ncüji'han'.

⁵Ndo' juu ángel'ñeen na jnty'ia na minntyjee' ncüii x'ee jon nnon ndaandue ndo' ncüiichenhan' nnon tyuaa tcüi, sue jon nt'ö jon ntyjaya toquiñoon'ndue. ⁶Tji' jon xuee' nquii Tyo'ts'on na tayuu ntycüii m'aan jon na tqen jon quiñoon'ndue yo tsonnangue yo tsoñ'en na min nnonhan', yo ndaandue yo tsoñ'en na min jo'. Ndö jñ'oon na tso jon:

—Taxe'cüendoo'ntyichen Tyo'ts'on.

⁷Ee ya na ngüentyja xjen na juu ángel na jndë ntyque' ncüja' jon ndu 'naan' jon, yajo' ntsiquindëhan' juu jñ'oon na ntyjii Tyo'ts'on, cha'xjen joo jñ'oon na siquindyii jon nn'an na totye'ntjonhan nnon jon na toninncyahan jñ'oon' jon ntyja nchu vaa na itsijnda' jon na nguaa.

⁸Jndë jo' jndyi nnt'a jndyee' nquii jon na c'uaahan' toquiñoon'ndue. Tso jon nnön:

—Cja', cacyon' juu tson chjo na minnueen'han' na ndyii'han' nt'ö juu ángel'ñeen na minntyjee' jon nnon ndaandue yo nnon tyuaa tcüi.

⁹Ndo' tyjentyj'a nnon juu ángel'ñeen. Tsjö nnon jon na nninncyaa jon tson chjo'ñeen nnön. Yajo' tso jon nnön:

—Cyon' cüentahan' ndo' cüa'han', nts'aahan' na chi quii' 'ndyo', majo' ndëcya nts'aahan' na ja quitson quii' tsia'.

Ndö' jñ'oon na tso jon nnön.

¹⁰Ndo' ty'ön cüenta juu tson chjo'ñeen na ndyii'han' nt'ö juu

ángel'ñeen, ndo' vi na jndë tcü'ahan', s'aahan' na chi quii' 'ndyö, majo' ndëcya s'aahan' na ja quitson quii' tsia. ¹¹Ndo' jndyi na icanhan' na quitsinën nnt'a jñ'oon na itsiquindyí Tyo'ts'on ntyja nchu vaa ngenon nn'an na ninvaa tsonnangue. Quitsinën ntyja 'naan jndye nnon gobiernon na m'an nn'an ndo' jndye nnon jñ'oon na conan'neinhan, ndo' ntyja 'naan jndye nn'an na conditquehan ndëë nan'ñeen.

Ve ts'an na tji' jndyoyu ntyja 'naan' Tyo'ts'on

11 Ndo' ty'ön cüenta ncüii ts'oon. Ts'iaa' na covijnt'uehan' na icüji' ts'an xjen 'nan. Ndo' jndyi na cjö cüji' xjen juu vats'on cüentaa' Tyo'ts'on yo nnonntyiu 'naan'han'. Ndo' mantyi na quits'a cüenta nchu xjen jndye nn'an na conan't'maan'han jon jo'. ²Ndo' viochen xjen na macüji' ja xjen juu vats'on'ñeen, tyi'ncüji' ja xjen toch'een'han', ee jndë tyincyaa Tyo'ts'on na joo nn'an na chito nn'an judíos conduihan, vanaan na ngondyi'han juu tsjoon'ñeen venn'an vantjo' ve chi. Ndo' na ntquenhan xjen 'naanhan juu tsjoon'ñeen, tsjoon na ji'ua cüentaa' nquii Tyo'ts'on ³Ndo' tso jon na nc'ua jon ts'ian ndëë ve ts'an na ntji' jndyoyuhan ntyja 'naan' jon ncüii min vantjo' ve ciento vantjo' ndyenn'an xuee. Nan'ñeen ntcüehan ndiaa nton na të.

⁴Ve joo nan'ñeen ninnquii'chen m'anhana na tonnon Tyo'ts'on. Conduihan ve ts'oon olivo ndo' yo ve ncjo na ntyjo chon na minntyjee'han' tonnon nquii jon na iquen jon xjen ninvaa tsonnangue. ⁵Ndo' xe na aa m'aan nin juu na nin'quits'aa natë' ve joo nan'ñeen, yajo' nndui' chon jndyuehan na ntscohan' ts'an na jndoo'han. Mannda' ro vaa na ntscuee'han' minnichen ts'an na ntsichon juu na nts'aa juu natë'han. ⁶Joo nanmin' viochen xjen na conincyahan

jñ'oon' Tyo'ts'on, vaa najndei na conduihan na ngitë'han tsjö'ndue na tyi'n-gua'. Ndo' mantyi vaa najndëhan na juu ndaatoo ngüequen neon'han'. Ndo' min'cya ro xjen na nt'ue n'onhan, nndëë nnan'quioohan mincya ro nnon navi' nacio nn'an tsonnangue.

⁷Vi jndë jndë joo ts'ian na t'ua Tyo'ts'on ndëëhan na cotji' jndyoyuhan, yajo' juu quioo'jndyi t'man na m'aan o' tsë'tsjoon na tayuu ntycüii na njoonhan', nndui' o' jo', ntsiquita' o' tyia' yo ve joo nan'ñeen. Ndo' ngüantjon o' joohan ndo' ntscüje o' nan'ñeen. ⁸Ndo' si'ts'o 'naanhan ngüendyuaatohan' nata quii' tsjoon t'man najjon na t'ion nn'an ta Jesucristo tsonjn'aan. Nquii jon conduihin na itye'ntjon jon joo ve nan'ñeen. Yo jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' itsiqui-jndyuhan' juu tsjoon'ñeen Sodoma ndo' Egipto. ⁹Ndo' si'ts'o 'naan ve nan'ñeen, ndye xuee xoncüe ngüendyuaahan' quii' tsjoon'ñeen. Ndo' nque nn'an tsonnangue na ncüii cüii tsjan condui, ndo' nn'an na ncüii cüii nnon tmaan' na nan'xuan, ndo' nn'an na ncüii cüii nnon jñ'oon na conan'nein yo nin'n-n'an na ncüii cüii tyuaa, ve' na njnty'iatohan si'ts'o 'naan nan'ñeen, min tyi'je'ncyahan na nganty'iu nan'ñeen. ¹⁰Ndo' nque nn'an tsonnangue nc'onhan na nein jndyihan na jndë iscüje quioo' t'man'ñeen ve nan'ñeen. Nnan't'-maan'han ndo' nnt'ahan naya ntyjehan ng'e conduehan na ve joo nan'ñeen na tyincyahan jñ'oon' Tyo'ts'on, t'man vaa na tonan'cüetë'han nn'an tsonnangue.

¹¹Majo' vi na jndë ndye xuee xoncüe na minndyuaato si'ts'o 'naan nan'ñeen, ndo' s'aa Tyo'ts'on na tja nnda'hin jndyee na tyincyaaahan' na tando' xcohan. Ndo' quintyjachén sacüentyjee'han. Ndo' tsoñ'en nn'an na jnty'ia na tui na nnda', tyue jndyihan. ¹²Ndo' joo ve nan'ñeen jndyehan ncüii jndye na

jndei tic'uaahan' tondye quiñoon'ndue, itsohan':

—Quindyovaho' ntjoohin.

Ndo' joo nn'an na vjehan nan'ñeen, viochen xjen na cojnty'iahan, teva ntcüe' nan'ñeen quiñoon'ndue quii' chincyu. ¹³Ndo' majuuto xjen'ñeen, jndei jndyi s'ii, ndo' ncüii cüii na nqui nt'aa nn'an na minntyjee'han' quii' tsjoon'ñeen, tyui-i'ñ'en ncüiihan'. Ndo' nn'an na m'an juu tsjoon'ñeen, tjë ntyque' minhan. Ndo' nn'an na jnty'ihan', tyue jndyihan. Ta'han na ntcüii'han nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue.

¹⁴Juu navi' t'man na jndë ve, jndë tenonhan'. Majo' cje ro ngüentyja navi' t'man na jndë ndye.

Tja' ndu na jndë ntyque'

¹⁵Ndo' juu ángel na jndë ntyque', tja' jon ndu 'naan' jon. Yajo' quityquii' quiñoon'ndue jndei tic'uaa na condinein. Conduehan:

Ndyu na toxén'chen,
nque nn'an na ncüii cüii tsonnangue to-
toxenhan ntyjehan.

Naneinhin nquii Tyo'ts'on na
conan't'mán',

yo nquii Cristo na conduihin ntyja 'naan'
jon,

joohan ncy'onhan cüenta juu
ts'ian'ñeen.

Ndo' nquii Cristo tyi'jon quintycüii
na itye'ntjon jon tsoñ'en. ¹⁶Yajo'
joo ntycyu ncho' nenque nn'an
na conintque na minndyuaahan
silla na manin' ts'iaan' na ton-
non Tyo'ts'on, tyetangiohan, ndo'
tque' ndö'quitahan nnon tyuaa, ndo'
mantyi tonan't'maan'han Tyo'ts'on.

¹⁷Jnduehan:

'U' ta Tyo'ts'on na tsoñ'en najndei na
matsixuan', 'U' m'an' na toxén'chen
ndo' m'an' nanein,

'U' ntyja 'naan' juu najndei na
matsixuan'.

Jo' jndë tye' na matye'ntjon'.

Ncya ya 'u' na nnda' vaa.

¹⁸Nn'an tsonnangue tonan'vjejan 'u', majo' jndë tentyja xjen na ntsiv'i'han, ndo' na ntco'xen' nn'an na jndë tjë nchu vaa na tonan'tjahan nnon'.

Ndo' mantyi nque nn'an na totyentjonhan nnon' na toninncyahan jñ'oon 'nan' ntyja nchu vaa 'nan na nguua, ndyion'han.

Joojan yo nque nn'an na maquen'han cüenta' na conan't'maan'han xue', nque nn'an na tyi'tque ndo' mantyi joo nn'an na jndë tque,

yo manin' joo nn'an na conan'ndaa'hin nn'an na ninvaa tsonnangue, nanein jndë tentyja xjen na ntsityui'han.

¹⁹Yajo' juu vats'on cüentaa' Tyo'ts'on na m'aanhan' quiñoon'ndue jnaanhan', ndo' quityquii'han' tityincyoo' juu iston na ji'ua tsixuanhan'. Jñ'oon na sijnda' jon na tyi'je'quitscüejndyo jonhan', jo' vavehan'. Yajo' tota' ntsuee chon ndo' to'manhan'. S'ii tyuaa ndo' tycyaa tsan tman.

Juu tsanscu yo quitsoontyia colo ve

12 Yajo' quii' tsjö'ndue tityincyoo' ncüüi jn'aan t'man na s'aahan' na vacue na m'aan' n'on nn'an. Jnty'ia ncüüi tsanscu, cüe ndo'cüjloon'hin, cha'vijon na cüe ts'an ndiaa. Minntyjee' juu nacjoo' chi' ndo' corona na ñjon xquen juu chu' ncho've ncjuuhan'. ²Ndo' ñjon jnda juu. Ta' juu na itsixuaa juu na iquiihan'hin na mavaa xjen na ntsingui juu. ³Ndo' quen' cüenta, juu xjen'ñeen tityincyoo' ncüüichen jn'aan t'man tsjö'ndue. Mantyi jnty'ia ncüüi quitsoontyia na t'man o' ndo' ve o' cha' colo chon. Vaa ntyque' xquen o' ndo' nqui ndi'ndyee' o'. Ndo' ncüüi cüüi na ntyque' xquen o' ñjon corona. ⁴Ya na tuein' o' ts'aan o' tsjö'ndue, ncüüi cüüi na ndye ncjuu na m'an jo', ncüüi quixjuu'ñeen tatyjohan', ndo' tju' o' joojan' tyuaa.

Jndë jo' juu quitsoontyia'ñeen, tacüentyjee' o' na tonnon tsanscu'ñeen na mavaa xjen na ntsingui juu, cha' vi na jndë tui jnda juu, maquintyjachen ntquii o' juu yujnt'a'ñeen. ⁵Ndo' juu tsanscu'ñeen, yujnt'a na singui juu, yus'ahin. Juu yujnt'a'ñeen, tsixuan jon na quitye'ntjon jon nn'an ncüüi cüüi tsonnangue yo jñ'oon najndeihan', cha'vijon na y'oon jon tsonjnt'ei xjo. Majo' nquii Tyo'ts'on tji' jon juu yujnt'a'ñeen nt'ö tsanscu'ñeen. Tay'oon jonhin najjon na vaa silla na manin' ts'iaan' 'naan' jon. ⁶Ndo' juu tsanscu'ñeen, jnannon jon ncüüi joo na tojndëe najjon na jndë sijnda' Tyo'ts'on na ntjohin. Jo' m'an nn'an na ntxee'han jon ncüüi min vantjo' ve ciento vantjo' ndyenn'an xuee.

⁷Ndë jo' tye' tyia' tsjö'ndue. Nquii Miguel yo ángeles 'naan' jon jnt'ahan tyia' yo juu quitsoontyia'ñeen. Ndo' mantyi juu quitsoontyia'ñeen yo ángeles na ico'xen juu, jnan'chonhan, jnt'ahan tyia' yo nquii Miguel yo ángeles 'naan' jon. ⁸Majo' juu quitsoon'ñeen yo ángeles 'naan' juu, ta'nan jndë s'aa juu, min tajndëe na ntjontyichenhin tsjö'ndue yo ángeles'ñeen. ⁹Ndo' tji'han juu jo', jnan'quioohanhin nnon tsonnanguechen. Mantyi jnan'cyaaahan ntyje yotyia juu. Xjen na tye' tsoñ'en, itsiquijndyuhan'hin quitsu tque, yutyia ndo' Satanás. Itsivi'nn'an juu nn'an na ninvaa tsonnangue.

¹⁰Jndë jo' jndy na jndei tic'uaa na conan'nein nn'an na m'an quiñoon'ndue. Ninncüüi tjon' jndyeehan, jnduehan: Nquii Tyo'ts'on cüenta jaa, nanein jndë siquindë jon na itsin'man jon ñuan njanhan quii' najndeihan' na totsixuan juu yutyia tque. Na s'aa jon na nnda', itsi'manhan' juu najndeihan' na conduihin yo nin'ntyja na ityentjon jon, yo juu na conduihin Cristo. Ee nquehan jndë tji'han juu yutyia tque. Majuu juu naxuee ndo' natsjon na tots'aa juu ts'ian toninncyaa

juu jnan ntyjēhē na tonnon Tyo'ts'on.
¹¹ Joo nn'an cüentaa' jon jndē tantjonhan juu yutyia yo ntyja 'naan' neoon' nquii Quitsman Chjo na tovantya n'onhan jon, ndo' mantyi yo jñ'oon na totji' jndyoyuhan ndēē nn'an nchu vaa na s'aa Tyo'ts'on yo joohan. Tom'anhan na tanin ngiohan min na jnan'cüje nn'anhin.
¹² Mang'e na nnda', tsoñ'enho' na m'anho' quiñoon'ndue, c'onho' na neinho'. Majo' 'o', nn'an na m'anho' nnon tsonnangue, yo 'o' na m'anho' ndaandue, nty'ia jndyihō' ee juu yutyia jndē isquioohan'hin na m'anho'. V'ii jndyi juu ng'e nchjii ya juu na jndē tichjo xuee ntyja 'naan' juu.

¹³ Ndo' juu quitsoontyia'ñeen, vi na jndē jndyiaa' juu na tjeu'hanhin nnon tsonnangue, yajo' tanyja juu toxen' juu tsanscu'ñeen na singui jon yujnt'a na yus'a.
¹⁴ Majo' tyincyaa Tyo'ts'on ve ntsquii quichi t'man nnon juu tsanscu'ñeen cha' nndēē nnanva jon na nnannon jon juu quitsu tque'ñeen. Yajo' juu tsanscu'ñeen, tja jon ncüii joo ndyuaa naijon ta'nan nn'an c'oon naijon na ndiquindēē na nts'aa quitsu tque'ñeen natē'hin. Jo' ntixee' Tyo'ts'on jon ndye chu xoncüe.
¹⁵ Ndo' juu quitsu tque'ñeen, s'aa juu na jndui' ndaa jndye jndyi 'ndyo juu na tantyahan' toxen' juu tsanscu'ñeen. S'aa-han' cha'vijon ncüii jndaahan' cha' ntyja 'naan'han' ngavja tsanscu'ñeen.
¹⁶ Majo' nquii tyuaa tejndeihan' juu tsanscu'ñeen na sinueen'han' 'ndyohan', na t'uhan' jndaa'ñeen na jndui'han' 'ndyo juu quitsoontyia'ñeen
¹⁷ Mang'e na nnda', juu quitsoontyia'ñeen, tyionhan' na quindyā' ntyjii juu ntyja 'naan' nquii tsanscu'ñeen. Jndē jo' tja juu, tēquits'aa juu tyia' nacio tsoñ'en nn'an na conduihan tsjan 'naan' tsanscu'ñeen na conan'quindēhan jñ'oon na tquen Tyo'ts'on na ico'xenhan', ndo' na contjo-

tyenhan ntyja 'naan' jñ'oon na toninncyaa Jesús.

13 Yajo' juu quitsoontyia'ñeen tacüentyjee' juu 'ndyo ndaandue. Ndo' jnty'ia quityquii' ndaandue, jo' vandui' ncüii quioo'jndyi t'man. Min nqui ndi'ndyee' o' yo ntyque' xquen o'. Ndo' ncüii cüii tsi'jndyee' o' ñjon ncüii corona. Ndo' cjoo' ncüii cüii xquen o', jndē jndui jñ'oon tsan' na itscüejnaan'han' nquii Tyo'ts'on.

Ve quioo'jndyi t'man na jndui' quii' ndaandue

² Juu quioo'jndyi t'man'ñeen na jnty'ia, itsijonhan' juu o' cha'vijon ncüii quitsian ntji. Majo' ng'ee o' cha'vijon ng'ee oso, ndo' 'ndyo o' cha'vijon 'ndyo líón. Ndo' juu quitsoontyia'ñeen, tyincyaa juu juu najndeí na tsixuan juu nnon quioo'jndyi t'man'ñeen. Mantyi tyincyaa juu na ngüaquityen o' juu silla na manin' ts'iaan' 'naan' juu, ndo' yo nin'juu na t'man conduihin na co'xen juu.
³ Ncüii xquen juu quioo'jndyi t'man'ñeen, mioon jndyi tquee'han' ata mavaa xjen na ngue'han', s'aa-han' na tyi'je'cüiyahan'. Majo' jndē ntyjaa' naijon na mioon tquee' xquen juu o'. Ndo' tsoñ'en nn'an na ninvaa tsonnangue, vacue tom'aan' n'onhan ntyja 'naan' na mioon jndyi na tquee' juu cho'ñeen, majo' ta'nan tue' o'. Ndo' tēvee' jndyi ngio nan'ñeen, ndo' tonan'jonhan yo juu quioo'jndyi t'man'ñeen.
⁴ Ndo' juu quitsoontyia'ñeen, tonan't'maan' nn'anhin na cha'vijon nquii Tyo'ts'onhin na ngiohan ng'e na jndē tyincyaa juu juu najndeí na tsixuan juu nnon juu quioo' jndyi'ñeen. Mantyi tonan't'maan'han juu quioo'ñeen. Tonduehan ndēē ntyjehan na tanin juu na itsijonhan' na t'man conduihin cha'xjen nquii quioo'jndyi t'man. Tanin juu na nndēē ntsuehin nacjoo' o'.

⁵ Manti jnty'ii Tyo'ts'on na vanaan na quitsinin o' jñ'oon tsan' nacjoo' nquii jon yo jñ'oon na icüji' s'a nquii o'. Ndo' jndaa' o' na quits'aa o' nin 'nan na nin'quits'aa juu ncüii venn'an vantjo' ve chi'. ⁶ Ndo' juu quioo'jndyi'ñeen, ta' juu na itsinin juu jñ'oon ji vaa nacjoo' nquii Tyo'ts'on ndo' nacjoo' xuee' jon yo nacjoo' quiñoon'ndue najon na m'aan jon yo nin'tsoñ'en joo na m'an jo'. ⁷ Ndo' manti jndaa' o' na vanaan na quits'aa juu tyia' nacjo nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on ndo' na ngüantjon o' joochan. Ndo' manti jndaa' o' na co'xen juu ncüii ncüii tmaan' tsjan nn'an tsonnangue, yo ncüii cüii nnon nn'an na m'an ncüii ncüii ndyuaa yo ncüii cüii tmaan' nn'an na mañoon jñ'oon na conan'nein ndo' yo nn'an na ncüii cüii tsonnangue. ⁸ Tsoñ'en nn'an tsonnangue na tyi'quinan'xuanhan cüentaa' Tyo'ts'on, nnan't'maan'han juu quioo'jndyi t'man'ñeen na cha'vijon nquii Tyo'ts'onhin na ngiohan. Manque nn'an na tajndui ngueehan nnon tson 'naan' juu Quitsman Chjo na jnan'cuee' nn'an. Ee ntyjantyi xjen na tquen Tyo'ts'on tsoñ'en, vaa tson na jndui nguee nn'an na nan'xuanhan na tyi'quintycüii na cota'ndo'han.

⁹ Minnichen ts'an na nin'cüaa' ts'on juu, cüa, quindyii juu jñ'oonvahn: ¹⁰ Ncüii cüii ts'an na tijnda' na quit'ui-ivi'han'hin, majnda' na nndui na nnda', ndo' ncüii cüii ts'an na tijnda' na ngue' yo xjo, mayo xjo ngue' juu. Mang'e na nnda' vaa na itsiquindyii juu jñ'oonva', joo nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on, icanhan' na quinan'quii n'onhan navi' na ngoquenonhan ndo' yo na xon-cüee' n'onhan cantyjatyen n'onhan jon.

Quioo'jndyi t'man na jndui' o' quii' tyuaa

¹¹ Jndë jo' jnty'ia ncüiichen quioo'jndyi t'man na vandui' o'

quii' tyuaa. Juu quioo'ñeen ntyjo ve ndi'ndyee' o' cha'na ndi'ndyee' ncüii quitsman chjo. Majo' sinin o' cha'na itsinin nquii juu quitsoontyia. ¹² Tsoñ'en najndei na totsixuan juu quioo'jndyi t'man na vejndyee, majuuntyihan' tsixuan juu o' na m'aan juu ntyja 'naan' quioo'jndyi tque t'man'ñeen. Yo najndei'han' its'aa o' na joo nn'an na ninvaa tsonnangue na quinan't'maan'han juu quioo'jndyi tque, majuu quioo'ñeen na mioon jndyi tquee' xquen na jndë jn'man ntcüe'. ¹³ Ndo' jndye jndyi nnon ts'ian t'man na tots'aa o' na tyi'je'quindë nduihan' yo najndei nquii ts'an. Manti yo jn'aan t'man na tots'aahan' na vacue tom'aan' n'on nn'an. Ata s'aa o' na jnty'ia nn'an na jnan chon tsjö'ndue, tyioohan' tyuaa. ¹⁴ Ndo' ng'e ntyja 'naan' joo ts'ian t'man'ñeen na tots'aa o' na tonnon juu quioo'jndyi t'man na vejndyee, jo' totsivi'nn'an o' joo nn'an tsonnangue. Manti t'ua o' ts'ian na quinan'ya nn'an ncüii 'ndyonnon juu quioo'jndyi tque t'man'ñeen na quinan't'maan' nn'anhan' na cha'vijon conduihan' nquii Tyo'ts'on. Majuuntyi quioo' na mioon jndyi tquee' xquen yo xjo, majo' ninvaa vando' juu. ¹⁵ Ndo' vi na jndë jnan'ya nn'an juu 'ndyonnon quioo'jndyi tque t'man'ñeen, juu quioo'jndyi na jndë ve jndaa' o' najndei o' cha' nminncyaa o' na ndëe ncüjahan' jndye ndo' na ntsininhan'. Ndo' minnichen ts'an na tyi'nin'quitsit'maan' juu 'ndyonnon juu quioo'jndyi tque t'man'ñeen, its'aa juu quioo' jndyi na jndë ve na cue' tsan'ñeen. ¹⁶ Ndo' manti tyincyaaahan' na tsixuan o' na yo najndei'han' ncüii cüii ts'an quiñoon jn'aan nt'ö juu ntyjaya oo tsö'sta juu. Tanin min xe na aa ts'an tyi'tquehin oo min na aa jndë tquehin. Tanin min na aa tyahin oo min na aa jñen'hin. Tanin min xe na aa ts'an na ityentjontyen juu nnon

patrón, oo min xe na aa nquii patrón. ¹⁷Ndo' minnichen ts'an na tyi'coñoon jn'aan'ñeenhin, je'quindëë ntsijnda juu oo na njndëë juu 'nan. Juu jn'aan'ñeen tsi'manhan' xuee' juu quioo'jndyi tque t'man oo juu número na tsixuan xuee' o'. ¹⁸Juu jñ'oonva icanhan' na c'oon ts'an na jnda' xquen juu. Ncüii cüii ts'an na ivaa' ts'on juu, cüjji' juu cüenta ntyja 'naan' juu número na tsixuan juu quioo'jndyi'ñeen, ee tsi'manhan' xuee' ncüii ts'an. Juu número 'naan' tsan'ñeen ndö vaahan', yon ciento vantjo' ndyenn'an vantjo' yon.

Alabanza xco na cota minchen nn'an

14 Jndë jo' jnty'ia nnon tyo' Sión, jo' ventyjee' juu Quitsman Chjo. Yo nquii jon tojnaan' m'an ncüii tmaan' nn'an na jndye jndyihan. Tuee' número joo nan'ñeen ncüii ciento min vantjo' venn'an vantjo' nenque minhan. Quitahan, jo' jndë jndui xuee' nquii jon yo xuee' Tye jon. ²Ndo' tondye quiñoon'ndue jndyi na tic'uaa. Juuhan' sijonhan' cha'vijon na coquioo jndaa t'man ndo' cha'vijon na jndei co'man ntsuee. Juu jndye'ñeen na jndyi, sijonhan' juuhan' cha'na na cotja' nn'an jndye jndyi arpa. ³Joo nan'ñeen minntyjee'han na tonnon juu silla na manin' ts'iaan' na vaquityen nquii Tyo'ts'on yo na tondëë nenque na cota'ndo'ñeen yo joo na conditque. Cotahan ncüii alabanza xco. Ndo' xia'ntyí nque joo nn'an na ncüii ciento min vantjo' venn'an vantjo' nenque min na sijnda Tyo'ts'onhan quityquii' nt'an nn'an tsonnangue, joohan vanaan na nnan'jn'aanhan juu alabanza'ñeen, tanin ncüiiichen ts'an. ⁴Joo nanmin' nn'an na tyi'conan'ndaa'hin na nc'onhan yo nanntcu na ve' ndö' ro, tota'ntyjee' nquehan cha' nan'xuanhan ñuan nquii' na tonnon Tyo'ts'on. Co'onan'jonhan yo nquii jon na conduihin Quitsman Chjo minyuuchen

na vja jon. Sijnda Tyo'ts'on nan'ñeen quii' nt'an nn'an ndo' tquen jonhan na conduihan nn'an navejndyee cüentaa' nquii jon yo cüentaa' juu Quitsman Chjo. ⁵Nan'ñeen taconan'neinhan jñ'oon quintu. Ndo' min'ncüii nnon taconan'tjahan nnon Tyo'ts'on.

Jñ'oon na coninnicya ndye ángeles

⁶Jndë jo' jnty'ia ncüiiichen ángel. Mantya jon na tondye. Y'oon jon juu jñ'oon naya na tyi'quintycüii na m'anhan' na nquii Tyo'ts'on sijnda' jonhan' vitjachen na tquen jon tsoñ'en. Incyaa ángel'ñeenhan' ndëë nn'an tsonnangue, mantyi ndëë joo nn'an na ncüii cüii tsonnangue, yo joo nn'an na xi'jndui' nnon tsjan, ndo' yo joo nn'an ncüii cüii nnon jñ'oon na conan'neinhan. ⁷Jndei sinin jon, itso jon:

—Xia'ntyí nquii Tyo'ts'on cüinjonhin ngioho'. Quinan't'maan'ho'hin, ee jndë tentyja xjen na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahan nnon jon. Quinan't'maan'ho'hin na nquii jon na tquen ntjö'ndue yo tsonnanngue yo ndaandue yo nin'ncüii cüii joo naijon na m'aan'tëndëë ndaa.

⁸Ndo' ncüiiichen ángel, tsan na jndë ve, tentyja jon toxen' juu ángel'ñeen. Tso jon:

—Tsjoon t'man Babilonia, jndë tyuui', jndë tyuui'han'. Ntyja 'naan' joo natyia na cont'a nn'an juu tsjoon'ñeen, jndë conan'ndaa'han nn'an na ninvaa tsonnangue. Juu natyia'ñeen tsijonhan' juuhan' cha'vijon vinon na totsc'u jon nn'an na si'ndaa'han'hin, s'aahan' joochan cha'vijon na quindyehan.

⁹Jndë jo' ncüiiichen ángel na jndë ndye, tentyja jon na nquen' ve joo ángel'ñeen. Jndei sinin jon, tso jon:

—Minnichen ts'an na ntsit'maan' juu quioo'jndyi tque yo 'ndyonnon o', vi' jndyi ngenon tsan'ñeen. Ndo' majo'ntyí ngenon juu ts'an na ninncyaa na ñoon

jn'aan tsö'sta juu oo nt'ö juu ntyja 'naan' juu quioo'ñeen. ¹⁰Ee xe na aa nñoon jn'aanhin, majnda' na nt'uiityen Tyo't-s'onhan, na juuhan' ji vaa tsixuanhan'. Juu na itsiv'ii matyen jonhan, itsijonhan' juuhan' cha'vijon vinon nquii' na ntsiquitoo' jon vazo yohan' na ntsc'u jonhan' joo nan'ñeen. T'man jndyi navi' na ngenon nan'ñeen na ntcohin quii' chon yo sufre tondëé ángeles cüentaa' jon na ji'ua nan'xuanhan ndo' mantyi na tonnon nquii Quitsman Chjo. ¹¹Quii' chon na ñjon nan'ñeen na cojnty'iahan navi', ninvito cotsava neonhan'. Min naxuee ndo' min natsjon, tyi'je'ncyaaahan' na nta'jndyeehan chjo, jnaan' na tonan't'-maan'han juu quioo' jndyi tqe'ñeen yo 'ndyonnon o', joohan ndo' mantyi minnichen ts'an na nñoon jn'aan xuee' quioo' jndyi'ñeenhin.

Ndö' vaa jñ'oon na tso nquii ángel'ñeen.

¹²Mang'e na nnda' vaa, joo nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on, icanhan' na quita'nguee'han jñ'oon na iquen jon na ico'xenhan', ndo' quintjotyenhan ntyja 'naan' na vantyja n'onhan Jesús, ndo' yo na t'man n'onhan, quinan'quii n'onhan navi' na coquenonhan.

¹³Ndo' jndyi ja ncüii jndye na jnanhan' toquiñoon'ndue, itsohan' nnön:

—Ndö ro jñ'oon cüji': "Nanein na tonnonchen, joo nn'an na m'anhan ntyja 'naan' ta Jesucristo xjen na ncüjehan, ityio Tyo'ts'on jn'aan nan'ñeen."

Ndo' nquii Espíritu Santo sintcüe' jon jñ'oon. Itso jon: Mayuu' nnda' ee nta'jndyeehan quiñoon'ndue ng'e na tonan'chonhan quityquii' joo ts'ian na i'ua Tyo'ts'on ndëehan. Min tyi'co'tsuu' ts'on jon nchu vaa na totyentjonhan nnon jon.

Cont'a ángeles cha'na ts'an na ityjee juu ntjon na jndë tue'

¹⁴Jndë jo' jnty'ia ndo' na tonnön tityincyoo' ncüii chincyu quichi'.

Nacjoo'han' vequityen ncüii cha'vijon ts'an. Xquen jon ñjon ncüii corona na jndëhan' yo s'on ijan ndo' nt'ö jon ndyii' ncüii xjo quix'en na të 'ndyohan'. ¹⁵Jndë jo' quii' vats'on quiñoon'ndue najon na m'aan Tyo'ts'on, jo' jndui' ncüiiichen ángel. Juu ángel'ñeen jndei sixuaa juu nnon nquii jon na vequityen nacjoo' chincyu'ñeen. Itso juu:

—Cüa je', cju' xjo quix'en 'nan'. Quityje' ntjonmin', ee jndë tentyja xjen na nt'uiihan' nque nn'an tsonnangue tsojnaan' na conan'tjahan. Itsijonhan' ntyja 'naanhan cha'vijon ntjon na jndë tman.

¹⁶Ndo' nquii jon na vequityen nacjoo' juu chincyu'ñeen, tju' jon xjoo' jon nnon tsonnangue, jo' tyjee jon ntjon na min jo', juu nan'ñeen, conduihan' nn'an.

¹⁷Jndë jo' jndui' ncüiiichen ángel quityquii' juu vats'on quiñoon'ndue. Mantyi y'oon juu ncüii xjo quix'en na të 'ndyohan'. ¹⁸Ndo' mantyi jndui' ncüiiichen ángel na ivantyjee' juu chon na ntyjo nnontyiu quii' juu vats'on'ñeen. Jndei tic'uaa 'ndyo juu nnon nquii jon na y'oon xjo'ñeen. Itso juu:

—Cüa, cju' xjo quix'en 'nan'. Quityje' n'ein tëndöndyoo' tsjan, joo nt'öö na ventyjee' nnon tsonnangue, ee të na chu-u'han', jndë jndëehan'.

¹⁹Ndo' ta' juu ángel'ñeen na iju' jon xjo'ñeen nnon tsonnangue. Sitjon jon n'ein tëndöndyoo' tsjan'ñeen, joo nt'öö na ventyjee' jo'. Ndo' tyion jon të'ñeen nnon ncüii tsjö' na quinjooon yuu na nndui' ndaa'han'. Ts'ian'ñeen itsijonhan' juuhan' juu navi' t'man jndyi na ntquenon nn'an na itsiv'ii Tyo'ts'onhan. ²⁰Ndyo tsjooon, jo' m'an joo na tondyuehan tëndöndyoo' tsjan'ñeen. Ndo' na tui ts'ian'ñeen, jo' jndui' n'eon nn'an ata sijonhan' juu neon'ñeen cha'vijon ncüii jndaa. Njooonhan' ata tuee'han' frenon jndyue quitso. Ndo' tycya tanoonhan', tuee' ndye ciento kilómetros na tjahan'.

**Ntyque' navi' t'man na
conan'cyaa ntyque' ángeles**

15 Ndo' jnty'ia nciüichen jn'aan t'man quiñoon'ndue. S'aahan' na vacue m'aan' ts'ön na ndicüaa' ts'önhan'. Jnty'ia ntyque' ángeles na conan'y'onhan ntyque' nnon navi' t'man. Joohan' nan'xuanhan' navi' na mats'ia, ee ya na ngüenon na nnduihan', mana contycüüi na itsiv'ii Tyo'ts'on nn'an.

²Mantyi jnty'ia nciüi ndaandue na sijonhan' juuhan' cha'vijon ndioo na tjon'han' yo chon. To'ndyohan', jo' jnty'ia ventyjee' nn'an na jndë tantjonhan' yo juu quioo' jndyi tqe yo 'ndyonnon juu o' ndo' yo número na tsixuan xuee' o'. Nduue nan'ñeen, jo' too' arpa na tyincyaa Tyo'ts'on ndëëhan. ³Cotahan alabanza ntyja 'naan na sin'man jon ñuaanhan. Juu jñ'oon'ñeen itsijonhan' juuhan' cha'na juu jñ'oon na si'man Moisés ndëë nn'an Israel xjen na totye'n-tjon jon nnon Tyo'ts'on. Mantyi juu alabanza'ñeen itsit'maan'han' nquii Quitsman Chjo. Conduehan:

'U' ta Tyo'ts'on, tsoñ'en najndei condui 'u'.

Joo ts'ian na matsa',
t'man jndyi nan'xuanhan',
ndo' cavee' jndyi ngiöhan'.

'U' condui 'u' na matye'ntjon' nn'an na ninvaa tsonnangue.

'U' ninnquii'chen matsa' cha'xjen na chuhan',
tsoñ'en ntyja 'nan' conduihan' na mayuu'.

⁴'U' ta, ta'nan ts'an c'oon na tyi'n-cyaa' juu 'u', tsoñ'en nn'an nnan't'maan'han xue'.

Ee xia'nty' ncu' condui 'u' ñuan nquii'. Nn'an nciüi cüii tsonnangue nninncyohan na nnan't'maan'han 'u', ee ndëë tsoñ'en nn'an covityincyoo' na matsa' cha'xjen na chuhan'.

Ndö' vaa jñ'oon na ta nan'ñeen.

⁵Vi jndë na tenon nan'min', yajo' jnty'ia na jndë vanaan quityquii' juu vats'on quiñoon'ndue na quiñoon'ntyichen najjon na m'aan nquii Tyo'ts'on. Majjuuhan' yuu na tonan've nn'an Israel ntjö' na jndui joo nqui jñ'oon na ico'x-enhan' xjen na tonan'y'onhan juu vats'on ndiaa. ⁶Quityquii' juu vats'on'ñeen jndui' ntyque' ángeles'ñeen. Conan'-chohan ntyque' nnon navi' t'man na ntquenon nn'an. Joo ángeles'ñeen cüehan ndiaa ntju' na jndëhan' yo tsan lino quichi' jndyi. Ndo' ndi'ndyahan tyen nciüi 'nan na jndëhan' yo s'on ijan. ⁷Ndo' nciüi joo na nenque na cota'ndo'ñeen, ndëë joo ángeles'ñeen tyincyaa jon ntyque' xio na jndëhan' yo s'on ijan. Ngio'ñeen too'chenhan' na ñjon navi' t'man na ntquenon nn'an tsonnangue ng'e nquii Tyo'ts'on na ninnquii'chen vando' jon, itsiv'ii matyen jonhan. ⁸Ndo' juu vats'on najjon na m'aan jon, siquitoo'han' juuhan' yo neon ntyja 'naan' na quixuee jndyi na condui nquii jon yo na taquintya najndei na tsixuan jon. Ndo' ata xjen na jndë tenon joo na ntyque' navi' t'man'ñeen na conan'cho joo ntyque' ángeles'ñeen, tanin juu na nndëë ngaquee' najjon na m'aan Tyo'ts'on.

**Ntyque' ngio na too'han' ñjon
juu na v'ii jndyi Tyo'ts'on**

16 Ndo' jndyi ja na jndei itsinin Tyo'ts'on quityquii' vats'on quiñoon'ndue. Tso jon ndëë joo ntyque' ángeles'ñeen:

—Joo ntyque' ngio na choho' na t'man vaa na matsiv'i nn'an tsonnangue, c'oho' na quitsanan'cüetanho'han' jo'.

²Ndo' juu ángel navejndyee tja jon, ndo' xio 'naan' jon na ñjon navi', tatscüetan jonhan' nnon tsonnangue. Ndo' na nnda', joo nn'an na ñoon jn'aan 'naan' juu quioo'jndyi tqe'ñeen oo nn'an na tonan't'maan'han 'ndyonnon o', joo

nan'ñeen, jnan' ntyje'han. Tsojnaan' ntyje'ñeen, mioon jndyi toquiihan'hin.

³Ndo' juu ángel na jndë ve, xio 'naan' jon na ñjon navi', tatscüetan jonhan' nnon ndaandue, ndo' ndaandue'ñeen scüequenhan' cha'vijon tyoncüe neon'. Ndo' tsoñ'en na cota'ndo' quityquii' ndaandue'ñeen, tjëhan.

⁴Ndo' juu ángel na jndë ndye, xio 'naan' jon na ñjon navi', mantyi tatscüetan jonhan' nacjo ndaa jndaa yo tsoñ'en joo najon na m'aan tëndëë ndaa. Ndo' ndaa'ñeen, scüaquenhan' neon'han'. ⁵Ndo' jndyi na itsinin juu ángel na tsixuan juu na ivantjee' juu ndaa. Itso juu nnon Tyo'ts'on:

—'U' ta Tyo'ts'on, condui 'u' ñuan nquii'. 'U' m'an' ndo' m'an'. Vitjachen na ngitye' tsoñ'en, mancüixjen m'an'. 'U' matsa' cha'xjen na chuhan' ndo' ng'e na conan'tja nn'an nnon', jo' na macoxen'han yo joo nanvi'min'. ⁶Ee nque nn'an na tji'han cüenta', yo joo nn'an na tonan'neihan jñ'oon na tots'i'man' ndëëhan ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, jndë jnan'cüje nn'anhin. Ndo' na nda' tont'ahin yo nan'ñeen, nanein mancy'a' n'leon nn'an na covehinhan'. Cuaa nquii ee chuhan' na nda' quitjonhan. Nnda' tso ángel'ñeen.

⁷Ndo' nquii ángel na iquen cüenta chon na ntyjo nnonnyiu, jndyi na itsinin jon. Tso jon:

—'U' ta Tyo'ts'on na matye'ntjon' na taquintya najndei na condui 'u' ntyja 'naan' na mayuu' ndo' yo na chuhan' na macoxen' nn'an ng'e na conan'tjahin nnon'.

⁸Jndë jo' juu ángel na jndë ninque, xio 'naan' jon na ñjon navi', tatscüetan jonhan' nnon ndo'cüjioon'. Ndo' ng'e na nda', s'aahan' na jmin'ntyichen ndo'cüjioon' na iscohan' nn'an. ⁹Ata siquineihan'hin. Majo' min na nda', tyi'quintcüe' n'onhan min tyi'quinan't'-maan'han jon. Majndeichen totji'han

jñ'oon ntjein, jñ'oon tsan', nacjoo' xuee' nquii jon na vaa najndei jon na tyi'nt'uii navi'min'han.

¹⁰Jndë jo' juu ángel na jndë 'on, xio 'naan' jon na ñjon navi', tatscüetan jonhan' nacjoo' silla na manin' ts'iaan' najon na vequityen nquii quioo'jndyi tqe'ñeen. Ndo' sijaanhan' ninvaañ'en najon na iquen jon xjen. Ndo' joo nan'ñeen totquiihan ndahan ng'e na vi' jndyi na coquenonhan. ¹¹Majo' min na nda', ta'nan ntcüe' n'onhan 'nan natyia na cont'ahan. Ndo' jnaan' joo ntyje'ñeen yo na iquii jndyihan'hin, jo' totji'ntyichenhan jñ'oon tsan' cjoo' nquii Tyo'ts'on na m'aan jon quíñoon'ndue.

¹²Jndë jo' juu ángel na jndë yon, xio 'naan' jon na ñjon navi', tatscüetan jonhan' nacjoo' juu jndaa t'man Eufrates. Mana iscanhan' juu jndaa'ñeen. Nnda' tui cha' joo nn'an na cotoxenhan nn'an ndyuaa tontyja na ndyova ndo'cüjioon', ndëë ngüet'iohinhan'.

¹³Ndo' jnty'ia ndye jndyetyia. Cüiihan' jndui' 'ndyo juu quitsoontyia. Ncüiichenhan' jndui' 'ndyo juu quioo'jndyi tqe, ndo' ncüiichenhan' jndui' 'ndyo juu tsan na incyaa jñ'oon quintu ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa. Itsijonhan' joo espíritu'ñeen cha'vijon quinda. ¹⁴Joo jndyetyia'ñeen conduihan' yotyia na condëë cont'ahan jn'aan t'man. Cotsanan'ndyoo'han na m'an nque nn'an na conditquehin na cotoxenhan nn'an na ninvaañ'en tsonnangue. Nquii Tyo'ts'on na tsoñ'en najndei na conduihin, nnguaa ncüii xuee na taquintya na t'manhan' ntyja 'naan' jon. Joo jndyetyia'ñeen conan'ncüiian nan'ñeen na nt'ahan tyia' cjoo' jon.

¹⁵Ndo' jndyi na tso nquii Jesucristo: "Quitquenho' cüenta, ninjonto ncüjënön na m'anho' cha' na its'aa tsanch'uee. Neii' jndyi juu ts'an na m'aan chenjaan' juu xjen'ñeen na ivantjee' ya juu

ndiaa' juu. Ee xe na aa nndui' ndiaa' juu, nc'oon juu na jnaan' juu na cojn-ty'ia nn'an na ninquisihin." ¹⁶Yajo' joo ndye espíritu'ñeen, jnan'ncüihan nque nn'an na cotoxenhan nn'an ncüii cüii tsonnangue ncüii joo na yo jñ'oon hebreo jndyuhan' Armagedón.

¹⁷Jndë jo', juu ángel na jndë ntyque', xio 'naan' jon na ñjon navi', tatscüetan jonhan' nacjoo' jndye. Ndo' nquii Tyo'ts'on na vequiyen jon silla na manin' ts'iaan' quityquii' vats'on quiñoon'ndue, jndei tic'uaa na sinin jon. Tso jon:

—Jndë siquindëhan' tsoñ'en.

¹⁸Ndo' cota' chon ntsuee ndo' chen to'manhan', c'uaa jndyi s'aahan' ndo' jndei jndyi s'ii. Ntyjanty xjen na m'an nn'an nnon tsonnangue, min'jon tacot-s'ii cha'xjen na s'ii juu xjen'ñeen. ¹⁹Ndo' ng'e na nnda' tui, juu tsjoon t'man tji'han' ndye tan'han' na tiuuhan'. Ndo' joo njoon na m'aan xi'jndio tsonnangue, tyuui'han'. Majo' tañjoo' ts'on Tyo'ts'on nn'an tsjoon t'man Babilonia. Ndo' s'aa jon na joo nan'ñeen cüen'ghan juu vinon na ñjon vaso 'naan' jon ntyja 'naan' na t'man vaa na itsiv'ii jonhan. ²⁰Ndo' ncüii cüii tyuaa chjo na m'aan ndaan-due xi'jndiohan', tsuhan'. Ndo' tsoñ'en ntyo' tyuui'han'. ²¹Ndo' totsjo'ndue jnan tsan t'man na tycyaahan' cjo nn'an. Joo tsan'ñeen, tenon venn'an kilos xjen na ja na ncüiihan'. Ndo' jnaan' na tycyaahan' nacjohan, jo' tonan'neinhan jñ'oon tsan' cjo' nquii Tyo'ts'on, ee juu navi'ñeen ji vaa jndyihan'.

It'uiivi'han' tsanscuntjaa' na ji vaa its'aa

17 Ndo' ncüii joo na ntyque' ángeles'ñeen na tonan'chohan ntyque' xio'ñeen, tyjee'non jon na m'an. Tso jon nnön:

—Cja yo ja ndo' ntsi'man nnon' na nt'uiivi' Tyo'ts'on joo nn'an na m'ahan tsjoon t'man na vequiyenhan' nai-

jon na jndye ndaa m'an. Itsijonhan' juu tsjoon'ñeen cha'vijon ncüii tsanscunt-jaa' na ji vaa jndyi its'aa juu. ²Cha'xjen nque nn'an na ve' ndö ro m'adhan yo ncüii tsanscuntjaa', mannda' vaa itsijonhan' na conan'ttjein nanm'ann'ian t'man tsonnangue yo na conan'jonhan yo juu tsjoon t'man'ñeen. Cotsantjahan tsoñ'en nnon jnan na cotquenhan cüenta na cont'a joo nn'an tsjoon'ñeen. Nque nn'an na ninvaa tsonnangue na conan'jonhan yo 'nan natyia jndyi na tsixuan juu tsjoon'ñeen, its'aahan' na cha'vijon na jndë jndyehan na tëhin vinon.

³Yajo' quityquii' juu na tityincyoo' nnön, yo ntyja 'naan' nquii Espíritu, tay'oon juu ángel'ñeen ja ncüii joo naijon na tann'an c'oon, jo' jnty'ia ncüii tsanscu na ntjo juu ncüii quioo' jndyi na ve o'. Ninvaa o' chuu' jñ'oon tsan' na conan'cüejnaan'han' Tyo'ts'on. Juu cho'ñeen min ntyque' xquen o' ndo' nqui ndi'ndyee' o'. ⁴Juu tsanscu'ñeen je', cüe juu ndiaa colo venton yo colo ve, ndo' tycüi'hin yo s'on ijan yo jndye nnon të' ntjò' na njon jndyihan', yo të' perlas. Nt'ö juu ndyii' ncüii vaso na jndëhan' yo s'on ijan. Too'chen juu vaso'ñeen na ñjon 'nan ty'a vaa yo na ve' ndö' ro m'aan juu yo nn'an. ⁵Ndo' tsö'sta juu tsanscu'ñeen, jo' jndui jñ'oon na tyi'quitso nquii'han' ntyja nchu vaa na tsixuan juu. Ndö vaa na itsohan': "Ndö juu tsjoon t'man Babilonia. Juu tsjoon'ñeen conduihan' ndyee nanntcuntjaa' ndo' mantyi x'ee tsoñ'en nnon 'nan na ji vaa na condui nnon tsonnangue." ⁶Ndo' tqüen cüenta na itsijonhan' juu tsanscu'ñeen cha'vijon ncüii tsanquindy jnaan' na jndye jndyi nn'an cüentaa' Tyo'ts'on na totscüje juuhin ndo' mantyi nque nn'an na totji' jndyoyuhan ntyja 'naan' Jesús.

Ya na jnty'iahin, t'man vaa na vacue m'aan' ts'ön. ⁷Ndo' ta'xee' ángel'ñeen nnön:

—¿Ndu na vacue m'aan' tson'? Ja ntsi'man nnon' ntyja 'naan' juu jñ'oon na vanty'iu m'aanhan' na tsixuan tsanscuva' yo ntyja 'naan' juu quioo'jndyi na ntjo juu na min ntyque' xquen o' ndo' nqui ndi'ndyee' o'. ⁸ Juu quioo'jndyi'ñeen na jndyia', nintovando' o' ndo' naneinhan tyi'cüando' o', majo' ngüentyja xjen na ndui' nnda' o' quii' tsé'tsjoon na tayuu ntycüi na njoonhan', ndo' ncju' Tyo'ts'on juu o' najjon na cotsu ñuaan nn'an. Ee ntyjantyi xjen na tui tsonnangue, vaa tson na jndui nguee nn'an na nan'xuanhan na tyi'quintycüii na cota'ndo' ñuaanhan. Majo' nque nn'an na tacondui ngueehan nnon juu tson'ñeen, nts'aahan' vacue nc'oon n'onhin na ndicüaa' n'onhan na njnty'iahan quioo'jndyi'ñeen na tom'aan o' ndyu na toxen'chen, ndo' tyi'cüando' 'o' nanein, majo' nnintyincyoo' nnda' o'.

⁹ “Jñ'oonva' icanhan' na c'oon ts'an na jnda' xquen juu. Joo ntyque' xquen juu quioo' jndyi'ñeen, tsi'manhan' ntyque' ntyo' najjon na vequityen juu na conduihin tsanscu'ñeen. Ndo' mantyi tsi'manhan' ntyque' rey na cotoxen. ¹⁰ On nan'ñeen yo na ijnde'han' tji'han'hin na cotoxenhan, ncüiihan ninvaa na ico'xen jon, ndo' ncüiiichenhin xejnda nc'oon jon. Majo' ya na nc'oon jon, tyi'jndye xjen na ntco'xen jon. ¹¹ Ndo' juu quioo'jndyi'ñeen na tovano' o' ndyu na toxen'chen, majo' tyi'cüando' o' nanein, juu o' condui ncüiiichen ts'an na condënen na co'xen ndo' mantyi conduihin ncüii joo na ntyque' joo nan'ñeen. Majo' ncju' Tyo'ts'on juu najjon na cotsu ñuaan nn'an.

¹² “Ndo' joo nqui ndi'ndye na jndyia' na ntyjo xquen o', conduihan' nqui nn'an na ndëcya na ngüentyja xjen na ngotoxenhan nn'an. Majo' tojnaan' ncy'onhan cüenta na ntoxenhan nn'an yo juu quioo'jndyi'ñeen,

majo' tyi'vio xjen, nin'ncüii hora. ¹³ Joo nqui nan'ñeen ninncüii nnon 'nan conan'jnda'han. Tsoñ'en juu najnde' na conduihan na m'anhan ts'ian, nninncyahinhan' nnon nquii quioo'jndyi'ñeen. ¹⁴ Ndo' joo nqui nan'ñeen yo nquii quioo'jndyi, nnt'ahan tyia' nacjoo' nquii jon na conduihin Quitsman Chjo, majo' ngüantjon jon joohan. Ngüantjon jonhin ng'e nquii jon conduihin na ico'xen jon nn'an na condui nanm'ann'ian yo na taquintyja conduihin na ico'xen jon nanm'ann'ian na njonchenhan. Nque nn'an na iqueen' jon na icüji jonhan cüentaa' nquii jon na contjotyenhan ntyja 'naan' jon, nnan'jon nan'ñeen yo jon.”

¹⁵ Ndo' tsontyichen ángel'ñeen nnön:

—Joo ndaa jndye jndyi na jndyia' najjon na vequityen tsanscuntjaa'ñeen, conduihan' nn'an na jndye jndyi na m'anhan ncüii cüii tsonnangue, yo xi'jndui' nnon tsjan nn'an, yo nn'an na ncüii cüii jñ'oon na conan'nein. ¹⁶ Ndo' joo ndi'ndye na jndyia' na ntyjo xquen quioo' jndyi'ñeen, conan'manhan' nqui nn'an na cotoxen, ngüentyja xjen na nc'onhan na jndohan juu tsanscuntjaa'ñeen. Nnan'tyui'han juu ndo' n'ndyehanhin na quisihin. Nntquiihan sii' juu ndo' nnan'cohanhin yo chon. ¹⁷ Ee nan'ñeen na cotoxen, s'aa Tyo'ts'on quii' n'onhan na nnta'nguee'han cha'xjen na sijnda' jon na nguua. Mang'e jo', nque ntyjehan na mantyi cotoxenhan ncüii cüii tsonnangue, jnan'jonhan jñ'oon yo nan'ñeen na nninncyahan juu najnde' na conduihan nnon juu quioo' jndyi'ñeen. Manda' nguua ata xjen na jndë siquindëhan' tsoñ'en na tso Tyo'ts'on. ¹⁸ Ndo' juu tsanscuntjaa'ñeen na jndyia', itsi'manhan' juu tsjoo' t'man'ñeen na iquenhan' xjen tsoñ'en nn'an na taquintyja na t'man conduihan na cotoxenhan nn'an tsonnangue.

Juu tsjoon Babilonia tyuii'han'

18 Jndë tenon na tui nan'min', jn-ty'ia ncüiichen ángel na jnan jon quiñoon'ndue, jndyocue jon. T'man jndyí najndeí na tsixuan jon. Ndo' juu na nancoo' quixuee'hin, sixueehan' nnon tsonnangue. ²Jndeí sinin jon, tso jon:

—Juu tsjoon t'man Babilonia, ji vaa na jndë tjonhan', jndë tyuii'han'. Nanein tsixuanhan' v'aa cüenta yotyia yo najjon na m'an tsoñ'en jndyetyia na ji min. Najjon na contjo ncüii cüii nnon quintsá na jen n'ian o'. ³Ee tsoñ'en nn'an tsonnangue jndë tēhan vinon na tsixuan jon, jnaan' na ve' ndö ro m'anhan yo jon na ntyja 'naan' jo' itsintjeinhan'hin. Nque nn'an tsonnangue na taquintya na t'man conduihan na cotoxenhan, juu na tonan'jonhan ntyja 'naan' Babilonia, itsijonhan' juuhan' cha'vijon ts'an na ve' ndö ro m'aan juu yo ncüiichen ts'an, ndo' joo nn'an ncüii cüii tsonnangue, na cont'ahan jnda s'on, tityahan ng'e nque nn'an tsjoon'neen jnan'jndahan 'nan na taquintya na yahan', min tajnt'ahan xjen. Ndö' jñ'oon na tso ángel'neen.

⁴Jndë jo' jndyí jndyee' nquii Tyo'ts'on na itsinin jon toquiñoon'ndue, itso jon:

—'O' nn'an na conduiho' ntyja njan, quindui' 'o' quii' nt'an nn'an tsjoonva' cha' tyi'ngacüja'han' 'o' jnanhan, ee xe tyi'nt'aho' 'nan na matsjö, juu navi' t'man na ntquenonhan, mantyi nt'uiihan' 'o' ⁵Ee ata quiñoon'nduechen jndë taquinto' jnanhan, ndo' vañjooñ' ts'ön tsoñ'en natyia na jndë cont'ahan. ⁶Jo' quityionho' joo nn'an tsjoon'neen cha'xjen na tyincyahan na tjon nn'an. Ve jnda ncyaho' na quitjon joo nan'neen cha'xjen na tont'ahan yo nn'an. Quii' vaso na concya nan'neen na cove nn'an, quinan'tjon'ho' 'nan na ncüehan na ve vee' jnda na v'iichenhan'. ⁷Ntyjantyi na tont'a nan'neen na tondit'maan'hin, ndo' cha'xjen na taquintya na

ya tom'anhan min tyi'quint'a nquehan xjen, mannda' ro quint'aho' na quii jndyihan'hin yo na quitsi'ndaa'han' ngiohan. Ee jnan'tiu nan'neen cha'xjen na itsitiu ts'an quii' ts'on juu: Ndö mavaquityën, condui ja tsanscu na macoxën, tyic'ön na itsi'ndaa'han' ntyji cha'na ncüii tsanscu na jndë tue' saa'. Tyi'je'quits'aa-han' na ntsit'ioohan' ja na ncüje ntsinda. ⁸Mang'e na ndda' na itsiscuhin, jo' na ninncüii xuee nt'uii joo navi'neenhin, ncüje ntsinda juu ndo' ntsit'ioohan'hin. Ndo' jndo' t'man nt'uiihan'hin, ndo' ntcohin yo chon, ng'e nquii Tyo'ts'on na ico'xen jon jnaan' juu, tēquintya najndeí conduihin.

⁹Ndo' nque nn'an na taquintya na t'man conduihan na cotoxenhan nn'an tsonnangue, mantyi ve' ndö' ro tom'anhan yo juu na conduihin tsanscu'neen. Mantyi tonan'jonhan yohin yo juu na tēquintya na ya tovam'aan jon. Xjen na njnty'iahan na cotsava neon na coco juu tsjoon'neen, nndyueehan ndo' nnan'chjoo' jndyihan' n'onhan. ¹⁰Tcya ngüentyjee'han ng'e m'anhan na coquityuehan xe juu navi' t'man na iquenon juu, mantyi aa na nnt'uiihan' joohan. Nnan'xuaahan, nnduehan:

—'U' tsjoon t'man Babilonia, ay, ay, ji vaa jndyí maquenoon'. 'U' na t'man jndyí najndeí na totsixuan'. Taxjen jndyee jndë tyjee' na it'uiihan' 'u'.

Mannda' ro jñ'oon na nnan'xuaahan.

¹¹Ndo' mantyi nque nn'an tsonnangue na cont'ahin jnda s'on, nndyueehan ndo' ntsi'ndaa'han' ngiohan ntyja 'naan' juu tsjoon'neen. Nnt'ahan na ndda' ng'e tanin ncüiichen ts'an na ntsijnda joo quichu t'man na condēehan. ¹²Quichu s'on ijan, yo s'on xuee, ntjö' na njon jndyihan', ndo' yo tē' perlas. Quichu ndiaa lino na tēquintya na yahan' yo ndiaa seda, yo ndiaa colo venton yo ndiaa ve. Yo ncüii cüii nnon quichu n'oon na quichi, yo 'nan na jndēhan' yo

tsi' 'ndyo elefante, yo 'nan na jndëhan' yo n'oon na njon jndyihan', yo 'nan na jndëhan' yo s'on ve, yo xjo hierro, ndo' yo tsjò' mármol, ¹³ Quichu ntcüa canela yo jndye nnon 'nan na quichi, ndo' yo su, yo ntsue n'oon mirra ndo' yo ndaa quichi, ndo' yo quichu vinon, ndo' yo aceite, ndo' yo quichu jndë tyoo' na yantychen, ndo' yo quichu ntquen trigo. Yo quichu quitsondye yo quinman, quitso yo carreta na contya joo o' ndo' yo quichu nn'an na condëëhan na ntye'ntjontyen nan'neen ndëë nn'an na juu ts'ian'neen itsijonhan' juuhan' na cha'vijon condëëhan ñuaan nque nn'an. ¹⁴ Joo nan'neen na cont'ahin jnda s'on, nnduehan nnon juu tsjoon'neen:

—Tsoñ'en të na taquintya na ya jndyihan' na nt'ue jndyi tson' na cuenhan', tsoñ'en 'nan na toqui' na tëquintya na yahan', jndë ti'ndaa'han'.

Ndo' mantyi tsoñ'en 'nan na njon jndyi na totsitycüi' 'u', tajon jnda na nguaa nnda'han' nt'ö'.

Nnda' ro jñ'oon na jndue nan'neen.

¹⁵ Ndo' nque nan'neen na cont'ahin jnda s'on yo nan'min', jndë tityahin na tondëëhan joohan' ndëë nn'an juu tsjon'neen, tycya ngüentyjee'han ng'e mantyi ncyaaahan juu navi' t'man na coquenon nn'an juu tsjoon'neen. Nndyueehan ndo' nnan'xuaahan na ntsichjoo' jndyihan' n'onhan. ¹⁶ Ndo' mantyi nnduehan:

—'U' tsjoon t'man, ay, ay, ji vaa jndyi matjon'. Totsijonhan' 'u' cha'vijon ncüii tsanscu na tocüe jon ndiaa lino na yantychen. Tocüe' ndiaa colo venton yo ndiaa colo ve. Totsintycüi' 'u' yo s'on ijan yo të' perlas yo ntjò' na njon jndyi. ¹⁷ Majo' ninvitan' xjen jndë tsu tsoñ'en 'nan na s'aahan' na tya jndyi 'u'.

Nnda' vaa jñ'oon na nndue nan'neen ndëë nn'an juu tsjoon'neen.

Ndo' cüii cüii nn'an na conan'chohan nt'aandaa, yo tsoñ'en nn'an na ñjonhin-

han', yo nanntjon cüentahan', yo nin'tsoñ'en nn'an na cota'ntjon ntyja 'naanh', tycya tentyjee'han. ¹⁸ Ndo' viochen xjen na cojnty'iahan neon na coco juu tsjoon'neen, tonan'xuaahan, tonduehan:

—Min'ncüii tsjoon tacovaahan' cha'na juu tsjoon t'manvahn.

Ndö' ro jñ'oon na jndue nan'neen. ¹⁹ Totyiohan ts'ojndë nquenhan cha'quitsi'manhan' na itsi'ndaa'han' ngiohan. Totyueehan na chjoo' n'onhan. Tonan'xuaahan, tonduehan:

—Joo nn'an tsjoon t'man, ay, ay, vi jndyi coquenonhan. Ng'e na tya jndyi nn'an tsjoonvahn, jo' tsoñ'en jaa na cotantjön yo nt'aandaa, mantyi s'aahan' na titya jaa ntyja 'naanh nque nn'an juu tsjoon'neen. Majo' ninvitan' xjen jndë tsuñ'en ntyja 'naanh'.

Ndö' vaa jñ'oon na jnan'xuaa nan'neen.

²⁰ Ndo' mantyi jndyi ja ncüiichen jñ'oon na itsohan': 'O' na m'anho' quiñoon'ndue, yo 'o' na conduiho' cüentaa' nquii Tyo'ts'on, yo 'o' nn'an na t'ua Jesucristo ts'ian ndëëho' na cotsancyaho' jñ'oon naya 'naanh' Tyo'ts'on, yo nin'o' na toninncyaho' jñ'oon' jon ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, cüüneiin' n'onho', ee xeng'e nquii Tyo'ts'on jndë it'ui-ivi' jon joo nn'an tsjoon'neen, jndë sijnda' jon jñ'oon 'naanh' cha'xjen na chuhan'.

Nnda' vaa jñ'oon na jndyi.

²¹ Jndë jo' jnty'ia ncüii ángel na m'aan jndyi najndei jon. Sue jon ncüii tsjò' t'man na itsijonhan' juuhan' cha'vijon tosu t'man na cotua. Tju' jonhan' quityquii' ndaandue. Tso jon:

—Juu tsjoon t'man Babilonia, mnda' vaa itsijonhan' ntyja 'naanh'.

Cha'xjen na tju' tsjò'va, min taje'cüity-incyoo' nnda'han'. ²² Quii' tsjoon 'naanh' taje'cüic'uaa nnda' na icüja' ts'an arpa, oo tsman, oo ndu. Min'ncüii ts'an taje'c'oon tsjoonho' na nts'aa ncüii nnon

ts'ian, min taje'cüic'uaa nnda' na cotua yo tosu t'man. ²³Tajon jnda na nninxuee nnda' chon lámpara quii' tsjoonho'. Ndo' min taxe'cüic'uaa nnda' jo' na conint'maan' na cotonco nn'an. Nn'an tsjoonho' na tont'ahan jnda s'on, tom'anhán na t'man tonduihan quii' nt'an nn'an tsonnangue. Ndo' joo ts'ian quindua' na tont'aho', yo juuhan' tonan'vi'nn'anho' nn'an na ninvaa tsonnangue. Ndö' vaa it-siquindyí jñ'oon na sinin juu ángel'ñeen.

²⁴Ee joo nn'an tsjoon'ñeen, jnan'cüjehán nn'an na toninn'cya jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nguua, ndo' mantyi yo nn'an na conduihan cüentaa' jon. Nque nn'an tsjoon'ñeen, nnt'uiihan'hin ntyja 'naan tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Cristo na jnan'cüje nn'an tsonnanguehan.

**Joo na m'an quiñoon'ndue,
conan't'maan'hin**

19 Jndë na tenon nan'min', jndyi na jndei tic'uaa quiñoon'ndue cha'vijon jndyee ncüii tmaan' t'man nn'an. Jnduehan:

Cüit'maan' Tyo'ts'on,
conduihin na itsin'man jon ñuan njanhan.

Nquii jon tsixuan jon na conan'vë xuee' jon.

Xia'ntyí nquii jon taquintyja najndei conduihin.

²Ico'xen jon nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahan cha'xjen na chuhan' ndo' yo jñ'oon na mayuu'.

Nanein jndë t'uiityen jon juu tsanscunt-jaa'ñeen na t'man vaa na totsítjahin.

Nquii juu na jndë totsít'ndaa' juu nn'an tsonnangue yo ts'ian 'naan' juu natyia jndyihan'.

Ndo' nanein its'aa Tyo'ts'on yohin cha'xjen na totscüje juu joo nn'an na to-tye'ntjonhan nnon jon, mannda' vaa quit'uiihan'hin na quityion juuhan'.

³Ndo' ncüiichen jon jnduehan:

Cüit'maan' nquii ta Tyo'ts'on.

Tyi'caminntyjee' na cotsava neon na coco juu tsjoon'ñeen.

⁴Ndo' joo ntcyu ncho' nenque nn'an na conintque yo nin'joo nenque na cota'ndo'ñeen, tyetangiohan tonnon nquii jon na vequityen jon silla na manin' ts'iaan'ñeen. Jnan't'maan'han jon, jnduehan:

—Quindui na nnda'. Cüit'maan' nquii ta Tyo'ts'on.

⁵Ndo' tonnon juu silla'ñeen tic'uaa jndyee' ncüii na itso:

Tsoñ'enho' na cotyentjonho' nnon Tyo'ts'on, quinan't'maan'ho'hin.

Tsoñ'enho' na njon jndyihan' ngioho',

'o' na tyi'tqueho',

ndo' 'o' na tqueho',

quinan't'maan'ho' nquii jon.

Nguee na ngoco nquii Quitsman Chjo

⁶Ndo' jndyi ncüii na itsijonhan' cha'na conan'nein ncüii tmaan' nn'an, cha'vijon na c'uaa yuu na coquioo ndaa jndaa t'man ndo' cha'vijon na jndei co-man ntsuee. Jnduehan:

Cüit'maan' nquii ta Tyo'ts'on. Ee juu jon conduihin Tyo'ts'on ntyja njanhan, ndo' nquii jon taquintyja najndei na conduihin. Jndë tye' na ico'xen jon.

⁷Cüa, c'ön na nën, tyi'nc'ön na chjoo' nn'ön. Quinan't'maan' jaa nquii jon, ee jndë tentyja xjen na ngoco nquii jon na conduihin Quitsman Chjo.

Ee nquii juu na conduihin scuu' jon jndë sijnda' juu.

⁸Cüe juu ndiaa lino na ya jndyihan' na quixueehan' ndo' ntju' jndyihan'.

Juu ndiaa lino'ñeen tsi'manhan' joo ts'ian na cont'a nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on na totsam'anhán cha'xjen na chuhan'.

⁹Ndo' itso ángel'ñeen nnön:

—Joo jñ'oon na matsjö nnon', cüji'han': “Nque nn'an na iqueen'

Tyo'ts'on na quinan'jonhan na ngoco nquii Quitsman Chjo, nein jndyihan.”

Ndo' mantyi tsontyichen ángel'ñeen nnön:

—Jñ'oonmin' conduihan' jñ'oon na mayuu' na itsinin nquii Tyo'ts'on.”

¹⁰Ndo' tēco'xyē tong'lee juu ángel'ñeen na ntsit'man'hin. Majo' tso jon nnön:

—Tyi'ntsa' na nda', ee mantyi nnon nquii Tyo'ts'on matye'ntjōn cha'xjen ncu', 'u' ndo' mantyi nque nty'iu' na contjotyenhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Xia'ntyí nquii Tyo'ts'on quítsit'man'.

Ee juu jñ'oon ntyja 'naan' Jesús conduihan' jñ'oon na totsijnda'han' nquen joo nn'an na toninncyahin jñ'oon ntyja 'naan' nchu vaa na nguaa.

Ts'an na ntjo quiso quichi'

¹¹Ndo' jnty'ia na vanaan quiñoon'ndue ndo' tityincyoo' ncüii quiso quichi'. Ndo' nquii jon na ntjo o', itsiqui-jndyuhán'hin nquii jon na ivanguee' jon ndo' mantyi na conduihin jñ'oon na mayuu'. Nque nn'an na conan'tjahan na tonnon Tyo'ts'on, ico'xen jonhan cha'xjen na chuhan', ndo' mantyi its'aa jon tyia' yo nque nn'an na conan'vehan nacjoo' jon. ¹²Xuee tēnnon jon cha'xjen tsachon ndo' jndye corona na ñjon xquen jon. Vaa ncüii xuee' jon na jnduihan' na xia'ntyí nquii jon ntyjii nchu vaa tsi'manhan'. ¹³Cüe jon ncüii ndiaa tco na tcoo' neon'han'. Ndo' xuee' jon na cotajn'aaan nn'an jon, jo' jñ'oon' Tyo'ts'on. ¹⁴Ndo' nque na conduihan sondaro quiñoon'ndue tentyjahan toxen' jon, tantjohan quitso quichi'. Cüehan ndiaa lino ya, na quichi'han' ndo' na ntju'han'. ¹⁵Quii' 'ndyo jon condui' ncüii xjo na tē jndyihan', yo juuhan' its'aavi' jon nn'an tsonnangue. Ntco'xen jonhan yo najndeí'han'. Cha'xjen na condyue nn'an tēndōndyoo' ts-

jan cha' cüji'han' ndaa'han', mannda' ro itsijonhan' na nts'aa jon yo nn'an na tyi'nin'quitjue'cjehan ntyja 'naan' jon. Ee nquii Tyo'ts'on na taquintyja najndeí' conduihin, ntyjantyí xjen na itsiv'ii jndyí jon nn'an, mannda' vaa itsijonhan' na nts'aa jon na quit'uiivi'han' joo nan'ñeen. ¹⁶Ndo' cjoo' ndiaa' jon yo cjoo' tcií' jon, jo' jndē jnduí xuee' jon na itsohan': “Ncō condui tsan na taquintyja na coxen tsoñ'en nn'an na co-toxen. Tēquintyja na t'man condui ja ndēē tsoñ'en nn'an na t'man condui.”

¹⁷Jndē jo', jnty'ia ncüii ángel na minntyjee' jon nnon ndo'cüjioon'. Jndeí itsixuaa jon ndēē quintsa na ma'ntyja o' tsjö'ndue. Itso jon:

—Ncyoho', cancüiho' na ntquiiho' jndye nnon si' na itsijnda' Tyo'ts'on cüentaho'. ¹⁸Ncyoho' na ntquiiho' si'ts'o 'naan nn'an na taquintyja na t'man conduihan na cotoxenhan, yo si'ts'o 'naan nn'an na t'man condui na cotquenhan xjen sondaro, yo si'ts'o 'naan nn'an na taxjen vaa m'aaan jndyí na jndēhan. Ndo' yo si'ts'o 'naan quitso yo nque nn'an na tantjohan joo o', si'ts'o 'naan nn'an na cotye'ntjontyen ndo' mantyi yo nn'an na m'anhan xjen 'naan nquehan. Nn'an na quiñndē ndo' mantyi nn'an na jndē tque.

¹⁹Ndo' jnty'ia juu quioo'jndyí tque'ñeen yo joo nn'an na taquintyja na cotoxenhan nn'an tsonnangue ndo' yo nin'sondaro 'naanhan. Tēncüihan na nnt'ahan tyia' yo nquii jon na ntjo juu quiso quichi'ñeen ndo' yo sondaro 'naan' jon. ²⁰Ndo' t'uehan juu quioo'jndyí tque'ñeen yo juu tsan'ñeen na toninncyaa jñ'oon quintu na tonnon nquii jon. Tots'aa tsan'ñeen jn'aaan t'man yo najndeí' nquii quioo' jndyí tque'ñeen. Ntyja 'naan joo jn'aaan t'man'ñeen, totsivi'nn'an juu joo nan'ñeen na tyincyahan na tēquiñoon jn'aaan 'naan' quioo'ñeen ndō'quitahan oo ndueehan, ndo' na tonan't'maan'han

'ndyonnon juu cho'ñeen. Yajo' nquii jon na ntjo jon quiso quichi'ñeen, joo ve nan'ñeen, ninvaa vando'han, tju' jonhan quityquii' ndaandue chon na coco sofre. ²¹Ndo' nquii jon na ntjo quiso quichi'ñeen, iscüje jon tsoñ'en sondaro 'naan nan'ñeen yo xjo tē na jndui'han' 'ndyo jon. Ndo' tsoñ'en quintsa tcüa' quintcu o' si'ts'o 'naan joo nan'ñeen.

T'uiityenhan' Satanás ncüii min ndyu

20 Jndē jo' jnty'ia ncüii ángel na jnan jon quiñoon'ndue, jndyocue jon. Y'oon jon nt'ō v'aa cüentaa' tsē'tsjoon na tyi'quintycüii na njoonhan' ndo' mantyi y'oon jon ncüii carena t'io. ²Ndo' t'uui jon juu quitsoontyi-a'ñeen na mantyi jndyu juu nquii quitsu tque na tivio jndyi m'aan juu jo', nquii yutyia ndo' Satanás. Sityen jon juu yo carena'ñeen na quintjotyen-hin ncüii min ndyu. ³Ndo' tju' jonhin quii' tsē'tsjoon'ñeen na tayuu ntycüii na njoonhan'. Jndē jo' iscu'tyen jonhan' ndo' cha' quitsi'manhan' na vaa najn-dei na conduihin, t'ion jon sello 'ndyo juu tsē'tsjoon'ñeen, cha' tanin juu na ntsiquinaanhan' ndo' na nndui' ntcüe' juu yutyia na ntsivi'nn'anntyichen juu nn'an tsonnangue. Ya na nndē ncüii min ndyu'ñeen, yajo' chuhan' na quindyaa yahin chjo ro xjen.

⁴Jndē jo' jnty'ia silla cüenta jndye na manin' ts'iaan'han'. Ndo' nque joo na vendyuaahan joo silla'ñeen, jndē ty'onhan cüenta na jndēhan na ngitoxenhan nn'an ntyja 'naan' na jndē ton-t'a nan'ñeen. Ndo' mantyi jnty'ia ñuaan nque nn'an na jndē tyje nn'an nquenhan tsojnaan' na totji' jndyoyuhan ntyja 'naan' Jesús ndo' mantyi ng'e na toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on. Nan'ñeen tajnan't'maan'han juu quioo' jndyi'ñeen, min 'ndyonnon juu. Min tatyincyahan na nñoon jn'aaan 'naan' juu quioo'ñeen

ndö'quitahan oo ndueehan. Jnty'ia na ta'ndo' nnda'han ndo' tonan'jonhan yo nquii Cristo na ngocoxen jon nn'an ncüii min ndyu. ⁵Nan'va' tsixuanhan' juu navejndyee na cota'ndo' xco nnda' nn'an. Majo' mañoon nn'an na jndē tjē, tyi'contcüi nnda'han ata xjen jndē tenoon' joo ncüii min ndyu'ñeen. ⁶Joo nn'an na conan'jonhan yo nn'an na cotando' xco navejndyee, nein jndyihan ee jndē tqen Tyo'ts'onhan cüentaa' nquii jon. Juu na its'aa na covje nn'an na jndē ve, min taxe'cacüja'han'hin, ee juuhan' tavinajndeihan' na nt'uuihan'han. Joohan conduihan ntyee cüentaa' Tyo'ts'on yo nquii Cristo. Ndo' mantyi ngitoxenhan yo jon ncüii min ndyu.

Jju'cjeñ'engan' Satanás

⁷Vi na jndē tenon joo ncüii min ndyu'ñeen, nndyaa ntcüe' Satanás na jndē t'uiityenhan'hin. ⁸Ndo' ngondyi' juu quii' nt'an nn'an na ninvaa tsonnangue na ntsivi'nn'anntyichen juuhan yo nque nn'an Gog yo Magog. Nts'aa juu na ngancüi nan'ñeen na nnt'ahan tyia'. Tenonntyja xjen vaa jndye jndyi nan'ñeen, cha'vijon na jndye tei' 'ndyo ndaandue.

⁹Jnan nan'ñeen ninvaa tsonnangue, jnt'ahan tjon joo nn'an cüentaa' Tyo'ts'on ndo' mantyi yo juu tsjoon na vi'ntyjii jon. Majo' isquioo jon chon nacjo nan'ñeen, iscoñ'engan'hin. ¹⁰Ndo' juu yutyia na sivi'nn'an juuhan, tju' Tyo'ts'onhin quityquii' ndaandue chon na coco sofre. Jo' m'aan quioo'jndyi tque yo juu tsan na toninncyaa jñ'oon quintu. Jo' naxuee ndo' natsjon, ninvito coquenonhan navi'.

Nn'an na jndē tjē, ico'xen Tyo'ts'onhan xeng'e na tonan'tjahan

¹¹Jndē jo' jnty'ia ncüii silla quichi' na manin' ts'iaan' na t'man jndyi najn-dei tsixuanhan', ndo' mantyi

jnty'ia nquii jon na vaquityen jon nacjoo'han'. Ndo' juu tsonnangue yo tsjō'ndue, tsuhan' na tonnon jon. Tavi tityincyoo'ntyichenhan'.¹²Ndo' mantyi jnty'ia nt'oo, joo nn'an na t'man tonduihan yo joo nn'an na cje tonan'xuanhan. Tsoñ'engan minntyjee'han na tonnon juu silla quichi'ñeen na manin' ts'iaan'han'. Jndë jo' sinueen' Tyo'ts'on joo tson na chohan' jñ'oon na tsiquindyihan' xi' ncüii 'nan na tont'a nt'oo'ñeen. Ndo' ntyja 'naan joo jñ'oon na cho tson'ñeen, jo' ntco'xenhan'hin ntyja 'naan' 'nan na jndë tonan'tjahin. Ndo' mantyi vaa ncüiichen tson na sinueen' jon na chuhan' nguee nn'an na nan'xuanhan na tyi'quintycüii na cotando'han.¹³Ndo' nn'an na tjëhan quityquii' ndaandue, mantyi ta'ndo' nnda'han. Tëntyjee'han na tonnon Tyo'ts'on. Ndo' mantyi yo nn'an na jndë tjë na covendoo'han na ntco'xen Tyo'ts'onhin. Ncüii cüii nan'ñeen tco'xen jonhan yo xi' ncüii cüii nnon 'nan na jndë tont'ahan.¹⁴Jndë jo' juu na its'aa na covje nn'an, yo nin'juu naijon na contjo nt'oo na vitjachen na ntsijnda' Tyo'ts'on ntyja 'naanhan, mantyi tju' jonhin quii' ndaandue chon. Juu ndaandue chon'ñeen tsixuanhan' juu na jndë ve na covje nn'an.¹⁵Ndo' minnichen ts'an na tyi'condui xuee' juu nnon juu tson na chuhan' nguee nn'an na nan'xuanhan na cota'ndo' ñuaanhan, mantyi tju'han' nan'ñeen quii' ndaandue chon'ñeen.

Tsjō'ndue xco yo tsonnangue xco

21 Ndo' jnty'ia tsjō'ndue xco yo tsonnangue xco. Ee juu tsjō'ndue yo tsonnangue na tom'aan jndyeehan', jndë tsu ntyja 'naan'han'. Ndo' min tavindaandue cuaa.²Ndo' mantyi jnty'ia juu tsjoon Jerusalén xco, tsjoon cüentaa' nquii Tyo'ts'on jnanhan' tondye na m'aan nquii jon, jndyocuehan'. Ty-

cüi'han' cha'vijon na tycüi' ncüii yuscundyua na ngoco juu yo ts'an na ndisaa' juu.³Ndo' jndyi na jndei tic'uaa cha'vijon jndyee' ts'an tontyja na minntyjee' juu silla na manin' ts'iaan'ñeen na m'aan Tyo'ts'on, itso:

—Nanein m'aan Tyo'ts'on yo nn'an. Nc'oon jon yohan ndo' joohan nnan'xuanhan nn'an cüentaa' nquii jon. Ntjohin yo nan'ñeen ndo' nnduihin Tyo'ts'on cüentahan.⁴Ncüii cüiihan ngue' jon ndaa ndëehan. Juu xjen'ñeen tavi'nan ts'an na ngue', min taje'c'onhan na chjoo' n'onhan. Taje'quityueehan min taje'quiihan'hin. Ee tsoñ'en na tomin navejndyee, jndë tenonhan'.

⁵Ndo' nquii jon na vequityen juu silla'ñeen na manin' ts'iaan'han', sinin jon. Tso jon:

—Matsixcö ja tsoñ'en.

Ndo' mantyi jndyi na tso jon nnön:

—Cüji' jñ'oonmin ee conduihan' jñ'oon na mayuu' na nndëë ngantya ts'on ts'anhan'.

⁶Jndë jo' tsontyichen jon nnön:

Jndë jndë tsoñ'en cha'xjen na tijnda'. Tsoñ'en nnon na min, vitjachen na nduihan', ja mancüiixjen m'an ndo' ninm'an ja xjen na ntycüiihan'. Mancö na condui ja navejndyee ndo' nc'önntyëchën na ntycüii tsoñ'en. Minnichen ts'an na ivaa' ts'on juu na ja matejndei hin, it-sijonhan' tsan'ñeen cha'vijon ts'an na ninc'u juu ndaa. Ja ve' yu nninncyahan' na nc'u tsan'ñeen. Juu ndaa'ñeen conanhan' tsui' na incyaahan' na tyi'quintycüii na cotando' ñuaan nn'an.⁷Minnichen ts'an na condëë ivantjon juu yo 'nan natyia, ntsiquindahin tsoñ'en joo jñ'oonmin'. Ndo' nndui ja Tyo'ts'on cüentaa' juu ndo' juu juu nduihin jnda.⁸Majo' joo nn'an na ncyaaahin na nt'uiivi'han'hin na nnan'jonhan ntyja njan, ncju'han'hin quii' ndaandue chon na coco sufre. Majo'nty ngenon joo nn'an na tyi'cantlya n'onhan ja, joohan ndo' mantyi yo

tsoñ'en nn'an na tyi'ntju' nan'xuanhan na tonnön. Ndo' nn'an na conan'cüjehan ntyjehan, majo'ntyi ntjonhan, ndo' majo'ntyi nn'an na ve' ndö ro m'anhan yo nn'an. Ndo' nque nn'an na cont'ahan ts'ian quindua', majo'ntyi ncju'han'hin jo', ndo' mantyi yo joo nn'an na conan't'-maan'han 'nan na chito Tyo'ts'on conduihan', ndo' manin' yo nn'an na conan'neinhan quinto. Tsoñ'en nan'ñeen majnda' na ncju'han'hin quii' ndaandue chon'ñeen. Juu nan'ñeen tsixuanhan' na jndë ve na covje nn'an.

Tsjoon Jerusalén xco

⁹Ndo' ncüii joo na ntyque' ángeles'ñeen na nintonan'chohan ntyque' xio na toquiñjon joo ntyque' nnon navi' na mats'ia, tyjee'non jon na m'an. Ndo' tso jon nnön:

—Quindyo' ndöhin, ndo' ntsi'man ja nnon' nquii jon na nduihin scuu' Quitsman Chjo.

¹⁰Yajo' quityquii' na tityincyoo' na s'aa nquii Espíritu na jnty'ia, tay'oon ángel'ñeen ja na m'aa ncüii tyo' t'man na ndyehan'. Ndo' juu tsjoo Jerusalén na conduihan' cüentaa' nquii Tyo'ts'on, jo' si'man ángel'ñeehan' nnön. Quiñoon'ndue jnanhan', jndyocuehan'.

¹¹Juu tsjooñeen quixuee jndyihan' yo juu na quixuee na condui' nquii Tyo'ts'on. Juu na quixueehan', itsijonhan' juuhan' cha'vijon tsjö' jaspe, tsjö' na njon jndyihan', ndo' juu tsjooñeen, quixueehan' cha'vijon ndioo cristal. ¹²Xejndio juu tsjooñeen vaa teonntjö' t'man na ndye jndyihan'. Ndo' m'aa ncho've 'ndyohan', ndo' ncüii cüii 'ndyohan' minntyjee' ncüii cüii ángel na cota'n-tyjee'han joohan'. Ncüii cüii 'ndyo juu teon'ñeen jndë jndui ncüii cüii nguee na ncho've ntsinda Israel. ¹³Ndye jndyuent'aa'ñeen cojnty'iahan' tontyja na quindui' ndo'cüjooon', ndo' ndyehan' cojnty'iahan' tontyja na m'an ncjuu ntyque',

ndo' ndyehan' cojnty'iahan' tontyja na m'an ncjuu tsonjn'aaan, ndo' ncüiichen ndyehan' cojnty'iahan' tontyja na vacue ndo'cüjooon'. ¹⁴Ndo' juu tsjaan' teonntjö' tsjooñeen, tequee' ncho've tsjö' t'man. Nacjo joo ntjö'ñeen jndui nguee nque ncho've nn'an na juu Quitsman Chjo t'ua jon ts'ian ndëehan na tosay'onhan yo jñ'oon na toninnycyaa jon.

¹⁵Nquii ángel'ñeen na sinin jon yo ja, y'oon jon ts'oon na condui' xjen na jndëhan' yo s'on ijan. Yo juuhan' ncüii' jon xjen juu tsjooñeen yo teonntjö' na ndyii' xi'jndiohan', ndo' yo jndyuent'aa 'naan'han'. ¹⁶Juu tsjooñeen nincüajon xjen na ninque nquihan', ninncüii xjen na tcohan' yo na tuenhan'. Ya na tji' jon xjen ncüii ntyjaa' juu tsjooñeen yo juu ts'oon'ñeen, tuee' cha'na ve min vantyjo' ve ciento kilómetros na tcohan'. Ninncüii xjen na tcohan' yo na tuenhan' yo na ndyehan'. ¹⁷Mantyi tji' jon xjen juu teonntjö'ñeen tsa'nnda' xjen na ndyehan'. Ndo' tuee' ndyenn'an ncho'nqui vantjoo' 'on metros na ndyehan'. Juu ts'oon'ñeen na condui' xjen na tijnt'ue ángel'ñeen, itsijonhan' na tcohan' cha'xjen ts'oon na coninjnt'ue nn'an na cotji'han xjen.

¹⁸Juu teonntjö'ñeen, jndëhan' yo tsjö' jaspe, ndo' nquii tsjooñee', jndëhan' yo s'on ijan nquii'. Itsijonhan' juu s'on ijan'ñeen cha'vijon ndioo na quixuee. ¹⁹Ndo' juu tsjaan' teonntjö' juu tsjooñeen, tycüii'han' yo jndye nnon ntjö' na njon jndyi. Tsjö' navejndyee na tequee'han' tsjaan' juu teonntjö'ñeen, jo' tsjö' quichuii' na jndyuhan' jaspe. Tsjö' t'man na jndë ve na tequee'han' jo', juuhan' tsjö' zafiro. Tsjö' t'man na jndë ndye, jo' tsjö' ágata. Tsjö' t'man na jndë nenque, jo' tsjö' esmeralda. ²⁰Tsjö' t'man na jndë 'on, juuhan' tsjö' ónice. Tsjö' t'man na jndë yon, jo' tsjö' coralina. Tsjö' t'man na jndë ntyque', juuhan' tsjö' crisólito. Tsjö' t'man na

jndë nen, jo' tsjö' berilo. Tsjö' t'man na jndë njen, juuhan' tsjö' topacio. Tsjö' t'man na jndë nqui, jo' tsjö' crisoprasa. Tsjö' t'man na jndë nqui ncho' ncüii, juuhan' tsjö' jacinto. Ndo' juu tsjö' t'man na jndë ncho've, jo' tsjö' amatista. ²¹ Joo ncho've jndyue nt'aa na min juu teonntjõ'neen, jndëhan' yo të' perlas. Ncüii cüii 'ndyo v'aa jndëhan' yo ncüii të' perla t'man. Ndo' juu nata t'man quii' juu tsjoon'neen, jndëhan' yo s'on ijan nquii'. Itsijonhan' juu s'on ijan'neen cha'vijon ndioo na quixuee.

²² Majo' juu tsjoon'neen, tavi vats'on na jnty'ia tyquii'han' ee nquii ta Tyo'ts'on na taquintyja najndei na conduihin yo nquii Quitsman Chjo, joochan conduihan juu vats'on cüentaa' juu tsjoon'neen. ²³ Ndo' tsjoon'neen min tyi'icanhan' ndo'cüjioon' min chi', ee juu na quixuee na condui nquii Tyo'ts'on, itsixueehan' jo'. Ndo' mantyi nquii Quitsman Chjo na conduihin cha'vijon lámpara, incyaa jon naxuee jo'. ²⁴ Joo nn'an tsonnangue nc'onhan ntyja 'naan' juu naxuee chon juu tsjoon'neen. Ndo' mantyi nque nn'an na taquintyja na cotoxenhan tsonnangue, ninnquii'chen na nc'ohan tsjoon'neen cha' juu na njon conduihin, cüit'maan' nquii Tyo'ts'on ntyja 'naanhan. ²⁵ Juu tsjoon'neen, tavi'nan natsjonhan', min tyi'quitë' jndyue nt'aa teonntjõ' xi'ndiohan', ee quii' tsjoon'neen mancha' xjen xueehan'. ²⁶ Ndo' tsoñ'en nn'an nc'ohan juu tsjoon'neen na nnan't'maan'han nquii Tyo'ts'on, tsoñ'en juu na tondit'maan'han, nnt'ahan na nquii jon cüit'maan' ntyja 'naanhan'. ²⁷ Min'ncüii 'nan na tyi'ntju' tsixuanhan', tyi'je'caquee'han' juu tsjoon'neen, min min'ncüii ts'an na its'aa juu ncüii nnon na ji vaahan', min ts'an na itsivi'nn'an. Vaa tson cüentaa' Quitsman Chjo na jndui na chuhan' nguee nn'an na conan'xuanhan na tyi'quintycüii na cota'ndo'han.

Xia'ntyi nque nan'neen ngoque'han juu tsjoon'neen.

Jndaa na ntyja 'naan'han' na cota'ndo' nn'an

22 Ndo' juu ángel'neen si'man jon nnön juu ndaa jndaa na incyaa'han' na cota'ndo' ñuaan nn'an. Quixuee jndyihan' cha'vijon ndioo. Juuhan' jnanhan' naijon vaa silla na manin' ts'iaan' 'naan' Tyo'ts'on ndo' mantyi yo nquii Quitsman Chjo. ² Juu jndaa'neen vjahan' xoncüe nata t'man quii' tsjoon'neen. Ncüii cüii ntyjaa' jndaa'neen, jo' mintyjee' juu ts'oon na incyaa'han' na tyi'quintycüii na cota'ndo' nn'an. Juu ts'oon'neen t'uui' ncho've nnon tëhan', ndo' ncüii cüii nnon të'neen condëehan' ncüii cüii chi'. Ndo' tsoo juu ts'oon'neen conduihan' nasi na itsin'manhan' nn'an tsonnangue. ³ Nquii Tyo'ts'on taje'quit-squioontyichen jon navi' cha'xjen na s'aa jndyee jon. Ndo' juu silla na manin' ts'iaan' 'naan' jon yo Quitsman Chjo, quii' tsjoon'neen, jo' m'aanhan', ndo' nque nn'an na cotye'ntjonhan nnon jon, nnan't'maan'han jon jo'. ⁴ Njnty'ia ndëehan jon ndo' xuee' jon, nñoonhan' ndö'quitahan. ⁵ Min taje'c'oonntyichen natsjon, ndo' nn'an na m'an jo', taje'canhan' chon lámpara min ndo'cüjioon', xe ng'e nquii ta Tyo'ts'on conduihin chon na tsixueehan' ndëehan. Min je'quintycüii na conan'jonhan na cotoxenhan yo jon.

Manndyo na nddyo nnda' Jesucristo

⁶ Ndo' tsontyichen ángel'neen nnön:

—Jñ'oonmin' conduihan' jñ'oon na ngatsiquindëhan' joochan'. Conduihan' jñ'oon na mayuu'. Nquii ta Tyo'ts'on incyaa jon Espíritu na condui jon quii' n'on nn'an na coninncyahan jñ'oon ntyja 'naan' nchu vaa nguaa na tonnonchen. Ng'e jo', jndë t'ua jon ts'ian nnon ángel cüentaa' jon na quitsi'man juu ndëe

nn'an na cotye'ntjonhan nnon jon joo 'nan na mavaa xjen na ndui.

⁷ Itso Jesucristo:

—Quitquenho' cüenta, macje ncüjënön na m'anho'. Juu ts'an na itsue jñ'oon na jndui nnon tsonvahin ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa, neiin' jndyi tsan'ñeen.

⁸ Maja Juan, tsoñ'en nan'min' tityincyoo'han' nnön. Ndo' vi na jndë jnty'ia ndo' jndyi, jo' téco'xytë na tonnon ángel'ñeen na ntsit'man' jahin ng'e na si'man jonhan' nnön. ⁹ Majo' tso jon nnön:

—Tyi'ntsa' na nnda' ee mantyi condui ja na matye'ntjón nnon Tyo'ts'on cha'xjen 'u'. 'U' ndo' mantyi nque nty'iu' na coninncyahan jñ'oon' jon ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa, ndo' yo nin'tsoñ'en nn'an na conan'vehan joo jñ'oon na chu tsonvahin. 'U' xia'ntyí nquii Tyo'ts'on quítsit'man'.

¹⁰ Mantyi itsontyichen jon nnön:

—Joo jñ'oon na chu juu tsonvahin ntyja 'nan na xejnda na nguaahan', ncyal na c'oon tyincyohan' ndëë nn'an, ee ng'e jndë tichjo xjen na ntsiquindëñ'ehan' joohan'. ¹¹ Juu ts'an na its'aa natyia, quíts'aatochen juu 'nan natyia. Ndo' juu ts'an na min'cyantyi vam'aan, quintjohin ntyja 'naan'han'. Ndo' juu ts'an na vam'aan juu ntyja 'naan' na ya, ninvito c'oon juu ntyja 'naan'han. Ndo' mantyi juu ts'an na itsiji'ua Tyo'ts'onhin, ninvito cam'aan jon ntyja 'naan'han'.

¹² Itso Jesucristo:

—Quitquenho' cüenta macje ncüjënön. Ndo' na ncjöy'ön naya na ngacüja'han' ncüii cüii ts'an xi' ncüii yo 'nan na tots'aa juu. ¹³ Ja mancüiixjen m'an vitjachen na nguaa tsoñ'en, ndo' nc'ön xjen na jndë tenon tsoñ'en. Ja m'an navejndyee ndo' mantyi juu xjen na mats'ia, ninvaa m'an. Condui ja x'ee tsoñ'en ndo' mantyi ntyji nchu vaa contycüiihan'."

Nnda' jñ'oon na tso jon nnön.

¹⁴ "Nein jndyi joo nn'an na cotmanhan ndiaahan cha' na nnincyaaahan' na vanaan na ngüenonhan jndyuent'aa na ngoque'han quii' juu tsjoon Jerusalén xco naijon na m'aan juu ts'oon na nninncyaaahan' na cota'ndo'han, na ntquiihan tëë'han'. ¹⁵ Majo' na toxen' teonntjõ' juu tsjoon'ñeen, jo' m'an joo nn'an na ntjein cont'ahan yo ntyjehan yo joo nn'an na cont'a ts'ian quindua', yo joo nn'an na ve' ndö ro m'anhän yo nn'an, ndo' nn'an na conan'cüjehan ntyjehan, ndo' mantyi yo nn'an na conan't'maan'han 'nan na chito Tyo'ts'onhan', yo nin'tsoñ'en nn'an na conan'vi'nn'anhän ntyjehan ndo' na conan'neinhan jñ'oon quinto.

Jñ'oon na mats'ia na icüji' jndyoyuhan'

¹⁶ —Ja Jesús jndë jñön juu ángel cüenta na m'anho' na quítsi'man jon tsoñ'en jñ'oonmin' ndëë 'o' na conduiho' tmaan' nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' nquii jon. Ja condui tsjan 'naan' David na jndyocahan'. Ndo' mantyi condui ja quixjuunco na quixuee jndyihan'.

¹⁷ Nquii Espíritu Santo yo joo nn'an na conduihan scuu' Quitsman Chjo conduehan:

—'U' ta Jesús, quindyo'.

Ndo' minnichen ts'an na indyii juu jñ'oonmin', mantyi quíto juu:

—Quindyo' ta Jesús.

Ndo' min'cya ro ts'an na nin'c'u juu ndaa, quítsindyoo'hin. Na ve' yu quindyoc'u juu ndaa na incyaaahan' na cota'ndo' nn'an.

¹⁸ Tsonvahin chuhan' jñ'oon ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa. Nnon ncüii cüii ts'an na indyiihan', macüji' jndyoyu ja jñ'oon na toncuu'. Xe na aa ntscüantjo' juu jñ'oon na itsiquindyí jñ'oonmin', yajo' nacjoo' tsan'ñeen ntscüantjo' Tyo'ts'on ncüii cüii nnon navi' na itsiquindyí tsonvahin. ¹⁹ Ndo' mantyi xe na aa ncüji' ndya' ts'an

minndye jñ'oon na chu tsonvahin ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, taxe'ncyaa Tyo'ts'on na vanaan na ntquii tsan'ñeen tēē' juu ts'oon na incyaahan' na cota'ndo' nn'an, min tyi'je'ncyaa jon na vanaan na ngaquee' tsan'ñeen quii' tsjoon cüentaa' jon. Juu tsonvahin itsiquindyihan' ntyja 'naan ve nnon jñ'oonmin'.

²⁰ Manquiintyi Jesús na icüji' jndyoyu jon jñ'oonmin', itso jon:

—Jñ'oon na mayuu', cje na ncüjënön na m'anho'.

Quindui na nnda'. Quindyo' 'u' ta Jesús.

²¹ Juu naya na condui nquii ta Jesús, c'oonhan' yo nque nn'an na conduihan cüentaa' Tyo'ts'on.